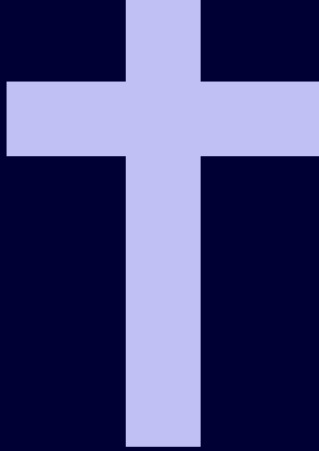

El Nuevo Testamento
en el Mixteco de
Ayutla

Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
New Testament

**El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
Mixtec, Ayutla: El Nuevo Testamento en el Mixteco de Ayutla
New Testament**

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ayutla Mixtec

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-16

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
7e4f3497-fb83-5234-ac91-e00e1d534904

Contents

San Mateo	1
San Marcos	44
San Lucas	72
San Juan	118
Hechos	150
Romanos	191
1 Corintios	209
2 Corintios	226
Gálatas	237
Efesios	243
Filipenses	249
Colosenses	253
1 Tesalonicenses	257
2 Tesalonicenses	261
1 Timoteo	263
2 Timoteo	268
Tito	272
Filemón	274
Hebreos	275
Santiago	288
1 Pedro	293
2 Pedro	298
1 Juan	301
2 Juan	305
3 Juan	306
Judas	307
El Apocalipsis	309

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Mateo ña ka'an xa'a' Jesús

*Ña yo'q' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesu-
cristo*

(Lc. 3:23-38)

¹ Ña yo'q' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo, ña nduu' s'jani' xika' David, te nduu' tu' a s'jani' xika' Abraham.

² Abraham jaan' ni nduu' yuva' Isaac, te Isaac jaan' ni nduu' yuva' Jacob, te Jacob jaan' ni nduu' yuva' Judá, te sakan' tu' ñañi ra. ³ Te Judá jaan' ni nduu' yuva' Fares xiin' Zara, te Tamar ni nduu' s'i'i' ra. Te Fares jaan' ni nduu' yuva' Esrom, te Esrom jaan' ni nduu' yuva' Aram. ⁴ Te Aram jaan' ni nduu' yuva' Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu' yuva' Naasón, te Naasón jaan' ni nduu' yuva' Salmón. ⁵ Te Salmón jaan' ni nduu' yuva' Booz. Te s'i'i' Booz ni nduu' Rahab, te Booz jaan' ni nduu' yuva' Obed. Te s'i'i' Obed jaan' ni nduu' Rut, te Obed jaan' ni nduu' yuva' Isai. ⁶ Te Isai jaan' ni nduu' yuva' rey David, te rey David jaan' ni nduu' yuva' Salomón. Te s'i'i' Salomón jaan' ni nduu' ña' si'i' Urías.

⁷ Te Salomón jaan' ni nduu' yuva' Roboam, te Roboam jaan' ni nduu' yuva' Abías, te Abías jaan' ni nduu' yuva' Asa. ⁸ Te Asa jaan' ni nduu' yuva' Josafat, te Josafat jaan' ni nduu' yuva' Joram, te Joram jaan' ni nduu' yuva' Usías. ⁹ Te Usías jaan' ni nduu' yuva' Jotám, te Jotám jaan' ni nduu' yuva' Acáz, te Acáz jaan' ni nduu' yuva' Ezequías. ¹⁰ Te Ezequías jaan' ni nduu' yuva' Manasés, te Manasés jaan' ni nduu' yuva' Amón, te Amón jaan' ni nduu' yuva' Josías. ¹¹ Te Josías jaan' ni nduu' yuva' Jeconías, xiin' sakuu' ñañi ra, kiji' ni tiiñ te xiin' Babilonia ne ta'an' e', ne Israel, te kuan ndjaka ña' a' ra ñuu' jaan'.

¹² Te kiji' ndi'i' ni xan ndjaka ña' a' ra ñuu' Babilonia jaan' ndii, Jeconías jaan' ni nduu' yuva' Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu' yuva' Zorobabel. ¹³ Te Zorobabel jaan' ni nduu' yuva' Abiud, te Abiud jaan' ni nduu' yuva' Eliaquím, te Eliaquím jaan' ni nduu' yuva' Azor. ¹⁴ Te Azor jaan' ni nduu' yuva' Sadoc, te Sadoc jaan' ni nduu' yuva' Aquim, te Aquim jaan' ni nduu' yuva' Eliud. ¹⁵ Te Eliud jaan' ni nduu' yuva' Eleazar, te Eleazar jaan' ni nduu' yuva' Matán, te Matán jaan' ni nduu' yuva' Jacob. ¹⁶ Te Jacob jaan' ni nduu' yuva' José, te ni nduu' i'i' María. Te María jaan' ni nduu' s'i'i' Jesús, ña nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sákaku ne yivi'.

¹⁷ Sakan' na kuui', ndee kiji' ni tuvj Abraham te ndee kiji' ni tuvj David ndii, uxj kumi' kuu' te ichi' yata' Jesús. Te ndee kiji' ni tuvj David te ndee ni xan ndjaka te xiin' Babilonia ne ta'an' e' jaan' ndii, uxj kumi' kuu' te ichi' yata' a. Te ndee kiji' ni xan ndjaka ra ne jaan' te ndee ni tuvj Cristo ndii, uxj kumi' kuu' te ichi' yata' a.

S'o'q' ni xaq a kiji' ni kaku Jesús

(Lc. 2:1-7)

¹⁸ S'o'q' ni xaq a kiji' ni kaku Jesucristo. María, s'i'i' a ndii, xa ni taxí a' kuento a' te tunda'a' a' xiin' José. Te kiji' kuni ka kundjee inga' ña ndii, xa ni ñakujsa a' sakan' ña Espiritu Santo ni xikui'nu ña' a'. ¹⁹ Te xa'a' a' ña te xachuun' ndaku nduu' José jaan' ndii, ni xanini ra ña nta'vi' ta'an' s'i'e' ña xa'a' a' ña ni kuni ra sákuhani ña' a' ra nuu' ne yivi'. ²⁰ Te kiji' xanini ra xa'a' a' ña jaan' ndii, ni xani ra ña ni tuvj iin' ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'q' e' Ndiosí, nuu' ra. Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—José, s'jani' xika' David, kuán yi'vi un' natiiñ un' María kunduu' ña' si'i' un', sakan' ña Espiritu Santo ni xikui'nu ña' a' sakan' na ni ñakujsa a'. ²¹ Ña' jaan' ndii, sákaku a' iin' te kuañu' si'e' a'. Te chindu'u' un' kivi' a' Jesús. Kuachj ndii ña jaan' sákaku ne ta'an' a' nuu' kuachj ña —ni kachj a.

²² Te sakuu' a' jaan' ni yoo, te xinu' ña ni ka'an xto'q' e' Ndiosí xiin' iin' te ni ka'an tiakú tu'un a' kiji' ni ka'an ra ndii:

²³ Iin' ña' ndu'u' sie ndii ñakujsa a',

te sákaku a' iin' tiaa' si'e' a'.

Te chindu'u' ni kivi' a' Emanuel.

Sakan' ni kachj a. Te kivi' a' jaan' kuni kachj a ndii: Ndiosí yoo xiin' e'.

²⁴ Te kiji' ni ndoto José ndii, ni saxinu' ra ña ni ka'an chuun' ángele jaan' xiin' ra, sakan' na ni ñaka ra María, te ni tunda'a' ra xiin' a'. ²⁵ Te ni yoo i'i' ra xiin' a' ndee kiji' ni sákaku a' te kuañu' jaan'. Te ni chindu'u' ra kivi' a, Jesús.

2

S'o'q' ni xaq a kiji' ni xan koto te xini tuni Jesús

¹ Kiji' ni xka'ndja ña ni kaku Jesús ñuu' Belén, ña kandu'u' ñu'u' Judea, mii' ni xa'ndja chuun' rey Herodes ndii, ni xaq iin' t'i'vi te xini tuni xa'a' tiuun' ñuu' Jerusalén, te ni kije ndee mii' keta' ñu'u'. ² Te ni ndatu'un' ra ne ñuu' jaan' ndii:

—¿Mii' ndu'u' ña nduu' rey nuu' ndo'ó, ne judío, ña ni kaku? Kuachj ndii ni xini ndu' tiuun', ti' nia' á ña xa ni kaku a, ni keta ri' mii' keta' ñu'u'. Te kuaxi koto ka'nu' ña' a' ndu —ni kachj ra.

³ Kiji' ni xini s'o'q' rey Herodes ña ni ka'an te jaan' ndii, ni ndi'ni va nimá ra,

te ni ndi'ni tu nimá sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén. ⁴ Sakan' na ni naka'na ra sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí, te ni ndatu'un' ña'a' ra mii' kitu' Cristo, ña' tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi'. ⁵ Te ni nakuijn te jaan' ndii:

—Ñuu' Belén, ña' kandu'u' nuu' ñu'u' Judea yo'o', kitu' a. Kuachj ndii sakan' yoso' a mii' ni ke'j jin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an' ndii:

⁶ Yo'ó, ñuu' Belén, ña' kandu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, súu' jin ñuu' nda'vi so'ó nduu' un' nuu' inga ñuu' ña' ñu'u' nuu' ñu'u' Judea jaan',

sakan' ña' nuu' yo'ó kitu' jin te ka'ndja chuun',

te ki'in ichi' nuu' ne nduu' kuenta j, ne Israel.

Sakan' yoso' a —ni kachj ra.

⁷ Sakan' te ni kana' siin' Herodes sakuu' te xini tuni jaan', te ni ndatu'un' ndi'j ña'a' ra ama'a' kuuj' ni tuvj tiuun' jaan'. ⁸ Sakan' te ni ti'vi' ña'a' ra ñuu' Belén ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' jkan', te ndatu'un' ndi'j ndo' xa'a' te lulu jaan'. Te kij' kunj ña'a' ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' j kij' nandjiko' ndo', te ku'un kotó ka'nu' tu ña'a' yu'u' —ni kachj ra.

⁹ Kij' ndi'j ni xini so'ó ra ña' ni ka'an rey jaan' ndii, ni kje'e ra kua'an ra. Te tiuun', ti' ni xinj ra mii' keta' ñu'u' ndee' mii' ni kje'e ra ndii, ni'i' ichi' ri' nuu' ra kua'an ri'. Te kij' ni xa'a' ri' xini' vi'e mii' kandu'u' te lulu jaan' ndii, ni xikuujn ri' jkan'. ¹⁰ Te kij' ni xinj ra mii' ni xikuujn ri' ndii, va'a' va' ni kunj ra. ¹¹ Te kij' ni ko'ni ra vi'e jaan', te ni xinj ra te kuañu'u' xiin' María, si'i' te kuañu'u' jaan' ndii, ni xikuita xiti' ra, te ni xaka'nu' ra te kuañu'u' jaan'. Ikan' te ni nunia' ra xatun', tun' ni'i' ra ni xa'a' ra, te ni xamanj' ña'a' ra ña' nduu' oro, xiin' suxa' chú'ma ya'vi va', xiin' suxa' xavixin', ña' nani' mirra. ¹² Ndisu' ni sakuuni' ña'a' Ndiosí xiin' xani' ña' nandjiko' ra nuu' Herodes, sakan' na ni nandjiko' ra ñuu' ra ichi' ña' kua'an tukú xaan'.

So'ó ni xa'a' a kij' ni xa'ni' Herodes kua'a' te kualí'

¹³ Te kij' ni kje'e te xini tuni jaan' kua'an ra ndii, ni xani José ña' ni tuvj jin ángele, ña' xika' nuu' nuu' xtó'o' e' Ndiosí, nuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo' un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te kunu' ndo' ku'un ndo' ndee' ñu'u' Egipto. Kundu'u' un' xiin' nja' jkan' ndee' kij' ka'an tukú j xiin' un'. Kuachj ndii nanduku' Herodes te lulu ña'a' te ka'ni' ña'a' ra —ni kachj a.

¹⁴ Te ni ndokoo' ra, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan'. Te xa ñuu' sakan' ni kje'e nja' kua'an nja' ndee' ñu'u' Egipto. ¹⁵ Te jkan' ni ndiee' nja' ndee' ni xi'j Herodes jaan', sakan' te ni xinu' ña' ni ka'an xtó'o' e' Ndiosí xiin' te ni ka'an tiakú tu'un' a mii' ka'an a ndii: “Ndee' ñu'u' Egipto ni kana' j tiaa' si'e' j”, kachi a.

¹⁶ Te kij' ni xinj Herodes jaan' ña' ni xinj xa'an' ña'a' te xini tuni xa'a' tiuun' jaan' ndii, ni nasa'a' va' ra, sakan' na ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' ra, te ku'un ka'ni' ra sakuu' tiaa' kualí, te ndiee' ñuu' Belén xiin' yatjn ñuu' jaan', ndee' te sakan' ni tuvj te ndee' te kumi' uvj kuiya, sakan' ña' ni natava' ra kuenta kivi' ña' ni ka'an te xini tuni jaan' xiin' ra xa'a' tiuun'. ¹⁷ Sakan' te ni xinu' ña' ni ka'an tiakú Jeremías, te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁸ Tiakú kuaa' ne yivi' ñuu' Ramá. Xaku' suchi' inj nja, te xaku' ndii uv'j nja. Raquel nduu' ña' xaku' xa'a' si'e' a'.

Ndee' jin ne yivi' kúvj saki'vi' ña'a', sakan' ña' ki'in' si'e' a' ni xi'j.

Sakan' kachi a.

So'ó ni xa'a' a kij' ni xa'an ne vi'e José ñuu' Nazaret

¹⁹ Te kij' ni xi'j Herodes ndii, tukú ni ni xani José ña' ni tuvj jin ángele, ña' xika' nuu' nuu' xtó'o' e' Ndiosí, nuu' ra kij' ndu'u' ka' ra ñu'u' Egipto jaan'. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo' un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te nandjiko' ndo' nuu' ñu'u' Israel. Kuachj ndii xa' ni xi'j te ni xika' ka'ni' te lulu ña'a' —ni kachj a.

²¹ Te ni ndokoo' José, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan', te ni kje'e nja' kua'an nu'u' nja' nuu' ñu'u' Israel. ²² Ndisu' kij' ni xinj José kuento ña' Arquelao nduu' te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni yi'vi' ra nandjiko' ra ñu'u' jaan', sakan' ña' Arquelao jaan' ndii, si'e' Herodes nduu' ra. Te tukú ni ni sakuuni' Ndiosí José xani' xani, te ni kje'e nja' kua'an nja' ñu'u' Galilea. ²³ Te ni xa'an nja' ni ndiee' nja' jin ñuu' ña' nani' Nazaret. Ni xa'a' nja' sakan', te ni xinu' ña' ni ka'an Ndiosí xiin' jin uvj te ni ka'an tiakú tu'un' a mii' yoso' ña' ka'an ndii: “Kundu'u' a jin te ni kje'e ñuu' Nazaret”, kachi a.

3

So'ó ni xa'a' a kij' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia' Jordán

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

¹ Te kij' sakan' ndii, ni ndeta Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, mi' taxjn' kaa' nuu' ñu'u' Judea, te ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' ndii:

2 —Nāma ndo' nimá ndo' xa'a' kuächj ña xaa' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii ka'ndjā chuun' Ndiosí nimá ndo' —ñi kachj ra.

3 Te xa'a' Juan jaan' ni saka'an Ndiosí Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un a kij' ni ka'an ra xta'an' ndii:

Tiakú ka'an ti'e jin tachj' yu'u' mii' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo' ichi' mii' kixin xto'o e',

te ndasandaku tu ndo' a.”

Ni kachi a.

4 Toto Juan ndii, xiin' ixi' camello ni ku'a'a a, te ki'i' jin' toko' ra, te tika xiin' ñuñu' itun' ni xaxi' ra. 5 Te ne yivj', ne ndiee' ñuñu' Jerusalan' xiin' nda'a' a, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne ndiee' yoso' yatjñ itja Jordán jaan' ndii, ni xa'an nja mii' iin' Juan jaan' ka'an ndoso' ra te kuni so'o ña'a' nja. 6 Te na'má nja kuächj nja, te ni sakuçi' ña'a' ra kuenta Ndiosí itja jaan'.

7 Te kij' ni xinj Juan jaan' ña kua'a' te fariseo xiin' te saduceo ni ndekujé ikan' te kuchi ra kuenta Ndiosí ndii, ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii:

—iNdo'ó ndii, ndee' naa si'e ko'o' nduu' ndo'! ¿Yoo ni ka'an xiin' ndo' ña kuvj kaku ndo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nuu' ku'un e' sakan' kujitj'? 8 Nia'a' ndo' xiin' ña va'a ña xaa' ndo' ña xa ni namá xna'a' ndo' nimá ndo' xa'a' kuächj, ña ni xaa' ndo'. 9 Te ka'an ñuñu' ndo' ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' ña jaan' kuvj kaku ndo'. Sakan' ña ka'an kaxi' j' xiin' ndo' ña kuvj sananduu' Ndiosí yuu', ña ndiee' kaa', sjani' xika' Abraham jaan'. 10 Ndiosí ndii, xa yoo tu'va a te sando'o' a ne xaa' kuächj ndee' naa yoo tu'va jin te yivj' xiin' yacha te ka'ndjā ra itun', tun' kō'o' nduu' kuun' nda'a', sakan' ña sakuu' tun' kō'o' nduu' va'a kuun' nda'a' ndii, ka'ndjā ra ndee' tjo'o' sakuu' tun' jaan', te ka'mj ra nu'. Sakan' tu saā Ndiosí. 11 Yu'u' ndii, sakuçi' j' ndo'ó xiin' tikui, te xiin' ña jaan' nia'a' ndo' ña ni namá xna'a' ndo' nimá ndo' xa'a' kuächj ña ni xaa' ndo'. Ndisu ña kuaxj xata' j' ndii, ña koo' chukuu' ka' nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u' ndii, ni ndee' va'a j' kunduyu te konj' ndixan' a. Ña jaan' ndii, sakuçi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndjēe' Espiritu Santo, te sakuçi' tu a ndo'ó xiin' ñu'u. 12 Ña jaan' ndii, xa yoo tu'va a te natā'vi' a ne yivj' naa xaa' te yivj' kij' nativi ra trigo, te tava' ra m' in' a xiin' ña tiin' ra te kisi' ra a. Trigo va'a ndii, taxa'a' ra yaka, te m' in' a ndii, ka'mj ra nuu' ñu'u' ña kō'o' kivi' nda'vá —ni kachj Juan xiin' te yivj' jaan'.

S'o'o ni xaa a kij' ni chichj tu Jesús itja Jordán

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

13 Te kij' sakan' ndii, ni ketā Jesús ñu'u' Galilea, te ni xaa a itja Jordán te sakuçi' ña'a' Juan kuenta Ndiosí. 14 Ndisu ña nuu' ndii, ni kunj Juan sakuçi' ña'a' ra, sakan' na ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Yu'u kuni a kuchi kuenta Ndiosí saā yo'ó, tákui'e. Sakan' na kuii', ¿ndichun na kuaxj yo'ó nuu' yu'u te kuchi un' saā j? —ni kachj ra.

15 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi un' ña saxinú e' ña yo'o' vitjñ, sakan' ña kuni a saxinu e' sakuu' ña ka'an chuun' Ndiosí —ni kachj a.

Te ni nakujin yu'u' ra. 16 Te ndj'j so'o ni chichj Jesús ikan', te ni ketā a tikui. Ikan' te ni nunjā' ndj'vi', te ni xinj a nuu' Espiritu Ndiosí, naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' a. 17 Sakan' te ni ka'an jin tachj' yu'u' ndee' ndjvi' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manj' j, te va'a va kuni j xini ña'a' j —ni kachj Ndiosí.

4

S'o'o ni xaa a kij' ni kuni ña ndjva'a sanama' a Jesús nuu' kuächj

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

1 Ndj'j jaan', te ni naka Espiritu jaan' Jesús te kua'an a mii' taxin' kaa' te koto ku'a a ña'a' ña ndjva'a. 2 Te ni xika ndjta Jesús uvj xjko kivi' xiin' uvj xjko ñuñu ikan'. Te sakan' vi' ni xi'j a soko. 3 Te ni kuyatjñ ña ndjva'a, ña xito' ku'a' jaan', mii' iin' Jesús. Te ni ka'an a ndii:

—Naa' ndjxa xna'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' ñaa' te nanduu' a xita' va'a, te kuxj un' —ni kachj a.

4 Te ni nakujin Jesús nuu' ña jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Süu' xita' va'a kujitj' kuni nuu' ne yivj' te kutjaku nja, süu' jaan' ndii kuni tu a sakuu' tu'un ña kiee' yu'u' Ndiosí te kutjaku xna'a' njā”, kachi a —ni kachj Jesús.

5 Sakan' te ni naka ña ndjva'a jaan' Jesús, te kua'an a xiin' a ñuñu su'un Jerusalan'. Te ni sakaa' a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. 6 Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndjxa xna'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' mji' un' ndee' ndienü. Kuächj ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te koto a yo'ó.

Te tin ña jaan' nda'a' un' te namá un' ndee' ñu'u',

te tixu'vi xa'a' un' saā yuu'.

Sakan' kachi a —ni kachj ña ndjiva'a jaan' xiin' Jesús.

⁷ Te ni nakujin Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Kötö kuá'a ndo' xto'q' ndo' Ndiosí", kachi a —ni kachj a.

⁸ Te so'q' ndi'i, te ni naka' tukuu' ña'a' ña ndjiva'a, te kua'an a xiin' a jin' iku' sukun va. Te ikan' ni sania'a' ña'a' ña ndjiva'a jaan' sakuu' ñuu' kani' jin' yivi', xiin' sakuu' ña vika' ñuu' jaan'. ⁹ Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Sakuu' ña kaa' taxj i nda'a' yo'ó naa' kujin xiti' un' nuu' i te koto' ka'nu' un' yu'u —ni kachj a.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Kua'an, ña ndjiva'a, sakan' ña yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Xto'q' ndo' Ndiosí kuji' saka'nu' ndo', te nuu' ña jaan' kuji' kaka' nuu' ndo'", kachi a —ni kachj a.

¹¹ Sakan' te ni keta' ña ndjiva'a jaan' kua'an a, te ni ndekuje' ángele ikan', te ni xika' nuu' a nuu' Jesús.

So'q' ni xaq' a kii' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-20; Lc. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)

¹² Te kij' ni xinj Jesús kuento ña naá Juan vi'e' kaa' ndii, ni nandiko' a ñu'u' Galilea.

¹³ Te ni keta' a ñuu' Capernaum, ña kandu'u' yu'u' minj ka'nu' yatjñ ñu'u' Zabalón xiin' ñu'u' Neftalí. ¹⁴ Ni xaa' a sakan', te ni xinu' ña ni ka'an Isaiás, te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosi xa'an', kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁵ Ñu'u' Zabalón xiin' ñu'u' Neftalí, ña ñu'u' yatjñ yu'u' minj ka'nu' tukú ta'vi' itja' Jordán,

ñu'u' ñuu' jaan' nuu' ñu'u' Galilea, mii' ndiee' ne tuku'.

¹⁶ Ne xika' jin' yavi' nuu' Ndiosí nduu' ne ndiee' ikan',

ndisu' vijtjñ ndii, xa' ni xinj ña jin' ñu'u' ndatun' va.

Te'e' ndee' ni xika' jin' yavi' ña, te ne xa' yoo kuvj' ni nduu' ña ndii,

ni yi'e' ñu'u' ndatun' va jaan' nuu' ña. Sakan' ni ke'j' ra. ¹⁷ Te ndee' kij' sakan' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne yivi' ndii:

—Nama' ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj ña xaa' ndo', sakan' ña xa' kuyatin' kuji' ka'ndja' chuun' Ndiosí nimá ndo' —kachi a.

So'q' ni xaq' a kii' ni kana' Jesús kumi' ta'an te yivi' te kunduu' ra nda'a' xa'a' a

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

¹⁸ Te kij' xika' Jesús yu'u' minj Galilea ndii, ni xinj a uvj' ta'an te tava' tjaka'. Jin' ra ñani' Simón, te ñani' tu' ra Pedro, te inga

ra ñani' Andrés. Te jaan' ndii, ñanj' ra kunj' ta'an' ra. Te skó'ni' ra ñunu' ra tixjñ tjku' minj jaan'. ¹⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñja'a' ndo', te kundikun' ndo' ichi' i, te sania'a' i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachj ña te kundikun' ña yu'u' —ni kachj a.

²⁰ Xaka'an' e' te ni nakoq' ra ñunu' ra, te ni xikundikun' ra Jesús. ²¹ Te kij' ni ya'a' a ndoso' ka' ndii, ni xinj a uvj' ta'an ka te yivi'. Te jaan' ndii, ñanj' ra kunj' ta'an' ra. Jin' ra ñani' Jacobo, te inga ra ñani' Juan. Te uvj' saa' te jaan' nduu' si'e' Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra jaan' tixjñ tundoo' ra na'ma' ra ñunu' ra. Te ni kana' ña'a' a, ²² te xaka'an' e' te ni nakoq' ra yuva' ra xiin' tundoo', te ni xikundikun' ña'a' a.

So'q' ni xaq' a kii' ni sanda'a' Jesús kua'a' ne yivi'

(Lc. 6:17-19)

²³ Te ni xinu'ni Jesús kani' nuu' ñu'u' Galilea sania'a' a ichi' Ndiosí tixjñ vi'e' mii' nakaya' ne ñuu' jaan', te ka'an ndoso' a tu'un va'a' xa'a' saa' kuni' Ndiosí ka'ndja' chuun' a nimá e', te sanda'a' tu' a sakuu' nuu' kui'e' xiin' ña xini u'vi' ne yivi', ne ndiee' jaan'. ²⁴ Xa'a' a jaan' na ni kiku' kuento xa'a' a kani' nuu' ñu'u' Siria. Te ni kixjñ ndjaka' ne yivi' sakuu' nuu' ne kuni' kuvj', ne ndo'ó ndee' ka' nuu' kui'e', mii' iin' Jesús, naa' kuu' ne kumi' kui'e' ña u'vi' va, xiin' ne ñu'u' ña ndjiva'a' nimá, xiin' ne kumi' kui'e' ña xa'ni' i'i', xiin' ne kuvj' kaka', te ni sanda'a' ña'a' a. ²⁵ Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikun' xata' a, naa' kuu' ne Galilea, xiin' ne ndiee' ñu'u' Decápolis, xiin' ne ndiee' ñuu' Jerusalén, xiin' nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne ni kje'e' tukú ta'vi' itja' Jordán.

5

Ña yo'q' sania'a' Jesús xini' jin' tindu'

(Lc. 6:20-23)

¹ Te kij' ni xinj Jesús ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, ni kaa' a jin' tindu', te ni xikundu' u' a ikan'. Te ni kuyatjñ te nda'a' xa'a' a nuu' a. ² Te ni xa'a' sania'a' ña'a' a ka'an a ndii:

³ —Sañu'u' va' Ndiosí ne nda'vi' kuu' nimá nuu' a, sakan' ña xa'ndia' chuun' a nimá ña.

⁴ Sañu'u' va' Ndiosí ne suchi' inj, sakan' ña saki'vi' ña'a' a.

⁵ Sañu'u' va' Ndiosí ne maso, sakan' ña natjñ ña ñu'u' jin' yivi' yo'ó' kunduu' ña'a' ña.

⁶ Sañu'u' va' Ndiosí ne kuni' va' ña koo' ña ndaku' jin' yivi' ndee' naa' xaa' a kij' xi'í va' e' soko' te ichi' va' tu' inj' e', sakan' ña sanda'ni' ña'a' a xiin' ña ndaku'.

7 'Sañu'u' va Ndiosí ne kuvita jin' xa'a' ne yivi', sakan' ña kuvita tu jin' ña jaan' xa'a' ña.

8 'Sañu'u' va Ndiosí ne yaa nimá nuu' a, sakan' ña kun' nuu' ña'a' ña.

9 'Sañu'u' va Ndiosí ne chindiee' ne yivi' te kundiee man' ña, sakan' ña kunani' ña si'e a.

10 'Sañu'u' va Ndiosí ne mji' kuu' ne yivi' xiin' xa'a' a ña xachuun' ndaku ña, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá ña.

11 'Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó kij' ka'an kjin' ne yivi' xiin' ndo', te mji' kuu' ña xiin' ndo', te ka'an ña sakuu' nuu' ña ña'a xiin' tun vix' xa'a' ndo' xa'a' a ña ndikun' ndo' jchi' yu'u. 12 Va'a na va'a kuni ndo', sakan' ña jin' ña va'a koo' chukuu' natjin' ndo' nda'a' Ndiosí ndivi'. Kuach' ndii jin' kachi ni sando'o' ne yivi' te ni ka'an tiakú tu'un a xta'an'.

Yo'o' ka'an Jesús ña ne ndikun' ichi' a ndii, nduu' ña ndee naa jin' xiin' ñu'u
(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa jin' jin' yivi' yo'o', ndisu naa tiv' jin' jaan' ndii, kúv' ka ndasava'a e'. Sakan' na kuii' va'a xachi' ka a kaxi' e', süu' jaan' ndii ndee ka'ña ku'ñ' e' e, te kuajn ndoso' ne yivi' a.

14 'Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa ñu'u nuu' ne yivi' jin' yivi'. Sakan' ña nduu' ndo' ndee naa jin' ñu'u ña kandu'u' xini' jin' iku', ña kúv' kandu'u' sj'e. 15 Ndee jin' ne yivi' nakun' ka tuun, te kan' ña a tixin' jin' xatun', süu' jaan' ndii nakun' ña a, te xani' ña a mi' sukun' te tuvi' nuu' ne ndee' tixin' vj'e. 16 Nii' sakan' tu kuni a kotuun ña va'a ña xaa' ndo'ó nuu' ne yivi' te kun' ña a, te saka'nu' ña Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' saq' ka'an tu'un ndei' Ndiosí

17 'Kanjin' ndo' naa' kuaxi' i te sanundia'a' i tu'un ndei' Ndiosí, ni ndee ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a. Kuaxi' i te sanundia'a' i ña jaan', süu' jaan' ndii kuaxi' i te saxinu' i sakuu' ña ka'an a. 18 Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña, ña kandu'u' ka ndivi' xiin' ñu'u' jin' yivi' ndii, ndee jin' yu'u' te ndee jin' letra lulu tu'un ndei' jaan' ndoñu'u' ndee skachi' xin' sakuu' a. 19 Sakan' na kuii' yoo' ka xka'ndia' ña ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, tee' ndee ña sie ku'ñ' nduu' a, te nii' sakan' sania'a' ña ne yivi' ndii, sie ku'ñ' kondja' ya'vi' ña tejn' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Ndisu yoo' ka xaa' ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan', te nii' sakan' sania'a' ña ne yivi' ndii, ne ka'nu' nduu' ña tejn' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. 20 Sakan' na kuii' ka'an i xiin' ndo' ndii, koo' kivi' kunduu' ndo' kuenta ne ka'ndja chuun' Ndiosí nimá naa' xachuun'

ndaku ka ndo' nuu' a te sakan' te fariseo xiin' te sania'a' tu'un ndei' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a nasaq' e' kun' e' ñanj' ta'an' e'
(Lc. 12:57-59)

21 'Xa ni xinj' so'q' ndo' ña ni ka'an Ndiosí xiin' ne xij' ya'a' e' xta'an' ndii: "Kä'ni' ta'an' ndo', te yoo' ka xa'ni' ne yivi' ndii, kuni a nacha'vi' ña xa'a' ña jaan'", kachi a. 22 Ndisu yu'u' ka'an xiin' ndo' ña yoo' ka nduu' ne xi'e' xini ñanj' ta'an' ña ndii, kuni a nacha'vi' ña xa'a' ña jaan'. Te yoo' ka ka'an: "Ne küu' kaxi' nduu' un'", xiin' ñanj' ta'an' ña ndii, kuni a nacha'vi' ña xa'a' ña jaan' nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u. Te yoo' ka ka'an: "Ne kuasá' kuni xachi' nduu' un'", xiin' ñanj' ta'an' ña ndii, koo' ña tundo'o' vj'e ndjaya' mi' xixi' ñu'u.

23 'Sakan' na kuii' yoo' ka nduu' ndo'ó, naa' kua'an nasoko' ndo' jin' ña'a' nuu' Ndiosí, te savá ni jkan' naka'an' ndo' ña yoo' ndo' ña man' xiin' ta'an' ndo' ndii, 24 nako' ndo' ña jaan' jkan', te ku'un nako' ndo' ña man' xiin' ta'an' ndo' jaan', te sakan' vj' nandjiko' ndo' te nasoko' ndo' ña jaan' nuu' Ndiosí.

25 'Numj' ndo' te nako' ndo' ña man' xiin' jin' ne chindu'u' kuach' xa'a' ndo' kij' kua'an ndo' ichi' xiin' ña, saq' jin' kij' ku'un ndjaka' ña ndo'ó nuu' te xa'nú kuach' i te sanaku'a' te jaan' ndo'ó nda'a' te xito' vj'e kaa, te k'ni' te jaan' ndo'ó vj'e kaa jaan'. 26 Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, koo' kivi' ke'a' ndo' jkan' ndee nacha'vi' ndo' sakuu' ña kuni a cha'vi' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a koo' musa e'

27 'Xa ni xinj' so'q' tu' ndo' ña ni ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Kümi' ndo' musa ndo'", kachi a. 28 Ndisu ka'an tu' yu'u' xiin' ndo' ña yoo' ka xito' ndi'e' jin' ña'a', te ka'an ndiee' nimá ra kandu'u' ra xiin' a' ndii, xa ni xaa' ra kuach' xiin' a' nuu' Ndiosí xiin' nimá ra.

29 'Sakan' na kuii', naa' xiin' nduchi' nuu' kua'a' ndo' xaa' ndo' kuach' ndii, xta'ni' ndo' a, te skana' ndo' a. Kuach' ndii ndee chaa' ka naa' ndoñu'u' jin' nduchi' nuu' ndo' te sakan' ña sko'ni' jin' kanii' ndo' vj'e ndjaya'. 30 Te naa' xiin' nda'a' kua'a' ndo' xaa' ndo' kuach' ndii, ka'ndja' ndo' a, te skana' ndo' a. Kuach' ndii ndee chaa' ka naa' ndoñu'u' jin' nda'a' ndo', te sakan' ña sko'ni' jin' kanii' ndo' vj'e ndjaya'.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a natq'vi' ta'an' te yivi' xiin' ña' si'i' ra
(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

31 'Te ni ka'an chuun' tu' Ndiosí ndii: "Yoo' ka kuni natq'vi' ta'an' xiin' ña' si'i' ra ndii, kuni a ña tax' ra jin' tutu' nda'a' a',

ña ka'án ña xá nì ñaqqo ña'a' rā", kachi a. ³² Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña yoo ká nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i' rā naa' süu' xa'a' a ña nì kandu'u' a' xiin' jnga te yivi' nduu' a ndii, jì' a' jaan' xaa' sakan' te xaa' a' kuachj jaan' xiin' jnga te yivi'. Te yoo ká tunda'á' xiin' ña' jaan' ndii, xaa' tū rā kuachj xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí.

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a tjin ndiaa e' Ndiosí kij' taxj e' kuento e'

³³ 'Xa nì xinjì s'ò' tū ndo' ña nì ka'an Ndiosí xiin' te xij' yata' e' ndii: "Tāxj saka ndo' kuento ndo' nuu' xto'ò' e' Ndiosí, süu' jaan' ndii saxinú ndo' sakuu' ña nì ka'an ndo' jaan'", kachi a. ³⁴ Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña tjin ndiaa ndo' Ndiosí kij' taxi' ndo' kuento ndo'. Nì ndee tjin ndiaa tū ndo' ndjivi', sakan' ña jkan' xa'ndia chuun' Ndiosí. ³⁵ Te sakan' tū tjin ndiaa ndo' ñu'u' jin yivi', sakan' ña mii' ita' xa'a' Ndiosí nduu' a, te tjin ndiaa tū ndo' ñu'u' Jerusalén, sakan' ña ñu'u' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, ña nduu' Rey kuu' nuu', nduu' a. ³⁶ Te nì ndee tjin ndiaa tū ndo' xini' ndo', sakan' ña küvj ndasayaa ndo' ndee jin jxi' xini' ndo', nì ndee küvj tū ndasandiaa' ndo' a. ³⁷ Te kij' taxi' ndo' kuento ndo' ña saa ndo' jin ña'a ndii, ka'an kujtj' ndo' ndii: "Uun, saa j ña jaan'", uun "Ü'un', sãa j ña jaan'." Te naa' ka'án ká ndo' jnga ña'a ndii, ña ndjiva'a saka'án ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús ña sãnãndiko' e' ña ñj'a' a ña xaa' ne yivi' xiin' e'

(Lc. 6:27-36)

³⁸ 'Xa nì xinjì s'ò' tū ndo' ña nì ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Naa' nì xta'ni' yoo ká jin nduchi' nuu' ndo' ndii, xta'ni' tū ndo'ó jin nduchi' nuu' ñjã, te naa' nì xta'ni' yoo ká jin nu'u' ndo' ndii, xta'ni' tū ndo'ó jin nu'u' ñjã", kachi a. ³⁹ Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña sãnãndiko' ndo' ña ñj'a' a ña xaa' ne yivi' xiin' ndo', süu' jaan' ndii, naa' yoo ká sa'ndia' nuu' kuã'a ndo' ndii, taxj tū ndo' tükü ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' ñjã. ⁴⁰ Te naa' chindu'u' jin ne yivi' kuachj xa'a' jin ndo'ó nuu' kuesi, ña kuni tū'un ñjã ndjini' ndo' ndii, taxj tū ndo' na na'jin ñjã toto titi' ndo'. ⁴¹ Te naa' yoo ká tiin' u'vi' ndo'ó, te kujso ndo' ña'a ñjã ku'un ndo' xiin' ñjã jin mii' metro ndii, ku'un ndo' uvj mii' metro xiin' a. ⁴² Yoo ká nduu' ne xikán ña'a nuu' ndo' ndii, taxj ndo' a ndã'a' ñjã. Te yoo ká nduu' ne kuni ta'tu ña'a nuu' ndo' ndii, nãndjiko' ni'i' ndo' xata' ndo' nuu' ñjã, süu' jaan' ndii sãtatu ña'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña kuni a kundanj e' ne ndasi' yoo'

(Lc. 6:27-28,32-36)

⁴³ 'Xa nì xinjì s'ò' tū ndo' ña ka'án rā ndii: "Kundanj ndo' ne yivi' xiin' ndo', te kundasi' ndo' ne ndasi' ta'an' xiin' ndo'", kachi rā. ⁴⁴ Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña kundanj ndo' ne ndasi' ndo'ó, te ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó, te saa ndo' ña va'a xa'a' ne xi'é xini' ndo'ó, te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne mji' kuu' xiin' ndo' xiin' xa'a' ne sando'o' ndo'ó. ⁴⁵ Sakan' saa ndo', te nia'a ndo' ña nduu' ndo' si'e Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndjivi', ña xaa' sakan' te nandjij' nuu' ne ñj'a' xiin' nuu' ne va'a. Te sakuun' tū a savi' nuu' ne xãa' ña ndaku xiin' nuu' ne xaa' a. ⁴⁶ Kuachj ndii, naa' kundanj ndo' ne yivi' ne kundanj ndo'ó kujtj' ndii, kqo' ña va'a na'tjin ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña ndee te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñu'u' Roma kundanj ne kundanj ña'a' kujtj'. ⁴⁷ Te naa' nakuatu' ndo' ñanj ta'an' kujtj' ndo' ndii, kqo' ña va'a ká xaa' ndo' te sakan' tükü ne yivi', sakan' ña ndee ne xini' yoo Ndiosí xaa' sakan'. ⁴⁸ Sakan' na kuu' kuni a kãkã ndaku ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndjivi'.

6

Yo'o' sania'á Jesús saq kuni a chindjēe' e' ne nda'vi kuu'

¹ 'Sãa ndo' ña va'a nuu' ne yivi' te ka'an va'a ñjã xa'a' ndo', sakan' ña naa' saa ndo' sakan' ndii, kqo' ndee jin ña va'a na'tjin ndo' ndã'a' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndjivi'. ² Te kij' taxj ndo' jimuxtan ndii, tãxj ndo' t'vj te yivi' ndachuun' tun' nich'i' nuu' ndo' ndee naa xaa' te xasuvi' xiin' mii' vj'e' mii' nakayá e', xiin' ya'ya te kqto ka'nu' ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'án j xiin' ndo' ña xa nì na'tjin te jaan' ya'vi' rã xa'a' ña jaan'. ³ Ndisu kij' taxj ndo'ó jimuxtan ndii, na künj ndã'a' jtin ndo' ña xaa' ndã'a' kuã'a ndo'. ⁴ Sakan' te ña taxi' ndo' jaan' ndii, kqo' sj'e a, te Ndiosí, ña xini' ña xaa' sj'e e', nãcha'vj tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús saq ka'an e' xiin' Ndiosí

(Lc. 11:2-4)

⁵ 'Kij' ka'án ndo' xiin' Ndiosí ndii, sãa ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mji', sakan' ña te jaan' ndii, xtanj rã kujtã ndjichj rã, te ka'an rã xiin' Ndiosí vj'e' mii' nakayá e' xiin' xiki' ya'ya te künj ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'án j xiin' ndo' ña xa nì na'tjin te jaan' ya'vi' rã xa'a' ña jaan'. ⁶ Ndisu ndo'ó, kij' ka'án ndo' xiin' Ndiosí ndii, ndi'vj ndo' vj'e' ndo', te ndasj ndo' yi'e', te ka'an ndo' xiin' yuva' e', ña xini' ña yoo sj'e. Te Ndiosí, ña xini' ña xaa' sj'e e', nãcha'vj tuvi' ndo'ó.

⁷ Te kij' ka'án ndo' xiin' Ndiosí ndii, süu' xã jin ndaa' kujtj' yu'u' ka'an te ka'an ndo' ndee naa xaa' ne xini' yoo Ndiosí. Sakan'

ñā xanini ne jaan' ñā kunj so' o a ñā ka'án nja jaan' xa'a' a ñā kua'a' kuento ka'án nja xiin' a. ⁸ Sakan' na kuui' sãã ndo' naa xaa' ne yivi' jaan'. Kuachj ndii, ñā kuni ka' ka'án ndo' xiin' yuva' e' ndii, xa xini a ndee ñā kuni nuu' ndo'. ⁹ Ndo'ó ndii, so' o ka'án ndo' xiin' Ndiosi:

Yuva' ndu, ñā ndu'u' ndivi',
na tjin ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

¹⁰ Te na kixin un' te ka'ndia chuun' un' nimá ndu.

Te na sãã un' ñā ka'án nimá un' jin yivi' yo'o' sãã nii' xaa' un' ñā jaan' ndivi'.

¹¹ Te jin kivi' kua'an taxj un' ñā xaxj', ñā kuni nuu' ndu.

¹² Te na koq ka'nu' inj un' xa'a' kuachj ndu ndee naa xaa' ndu'u' yoo ka'nu' inj ndu xa'a' ne xaa' ñā vã'a xiin' ndu.

¹³ Te taxj un' koqo kuã'a tundo'o' ndu te koqo ndu nuu' kuachj, süu' jaan' ndii sãakakú un' ndu nuu' ñā ndivã'a.

Sakan' ñā yo'ó nduu' ñā xa'ndia chuun' kuu' nuu',

te yo'ó tu nduu' ñā kumi' sakuu' ñā ndjee',
te yo'ó tu xata'an tjin ka'nu' ne yivi' ndee ndi'i' ni kivi'.

Sakan' na kunduu' a.

¹⁴ 'Sakan' ñā naa' yoo ka'nu' inj ndo' xa'a' ne xaa' ñā vã'a xiin' ndo' ndii, koq ka'nu' tu jin' Ndiosi, yuva' e', ñā ndu'u' ndivi', xa'a' ndo'. ¹⁵ Ndisu naa' yoo ka'nu' inj ndo' xa'a' ne yivi', ne xaa' ñā vã'a xiin' ndo' ndii, kôqo' ka'nu' tu jin' Ndiosi, yuva' e' jaan', xa'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús saq kuni a koq nditja e'

¹⁶ 'Kij' yoo nditja ndo' ndii, kôto tama ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mii'. Te jaan' ndii, nda'vi va xto'ni' ra kij' yoo nditja ra te nia'a ra ñā xaa' ra ñā jaan'. Ñā ndaku ka'án j xiin' ndo' ñā xa ni natjin te jaan' ya'vj ra xa'a' ñā jaan'. ¹⁷ Ndisu ndo'ó, kij' koq nditja ndo' ndii, kaqin ndo' xa'an xini' ndo', te natja ndo' nuu' ndo', ¹⁸ te künj ne yivi' ñā yoo nditja ndo', süu' jaan' ndii Ndiosi, yuva' e', ñā küvj kunj e', ñā xini ñā xaa' sj'e e', nãcha'vj tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús ñā va'q ka taxq'a e' ñā vika' e' ndivi'

(Lc. 12:33-34)

¹⁹ 'Tãxa'a' ndo' ñā vika' ndo' jin yivi' yo'o' mii' sandoñu'u' ñā'a' ndiki'ndi' xiin' kuxj, mii' küvj tu ki'vj te kui'na' te saku'na' ra ñā jaan'. ²⁰ Va'a ka taxã'a ndo' ñā vika' ndo' jaan' ndivi' mii' sãndoñu'u' ñā'a' ndiki'ndi' xiin' kuxj, mii' küvj tu ki'vj te kui'na' te saku'na' ra a. ²¹ Kuachj ndii, mii' ndiee' ñā ndioq' inj ndo' xa'a' ndii, jkan' tu koq nimá ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ñā nduu' nduchi' nuu' e' ndee naa ñu'u'

(Lc. 11:33-36)

²² 'Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaq tuun xa'a' ñu'u' nde'j e' nduu' a. Sakan' na kuui' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' ñu'u' nde'j e' xiin' ñu'u', ñā taxi' Ndiosi. ²³ Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' ñu'u' nde'j e' yoo iin' yavi. Sakan' na kuui' naa' kuãsa' xachi' yi'é ñu'u' jaan' ñu'u' nde'j e' ndii, ya'a jin yavi a.

Yo'o' sania'á Jesús ñā vã'a ndioq' inj e' xa'a' ñā vika'

(Lc. 16:13)

²⁴ 'Ndee jin ne yivi' küvj kaqã nuu' nuu' uvi' ta'an xto'o'. Kuachj ndii kundasi' nja jin ra, te kundanj nja ingã ra, uun koqo'ni nja yu'u' jin ra, te sãã nja kuenta kuu' ingã ra. Xa'a' a jaan' na küvj kaqã nuu' ndo' nuu' Ndiosi te kaqã nuu' tu ndo' nuu' ñā vika' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ñā vã'a kundj'ni e' xa'a' ñā kuni nuu' e' te kutjãku e'

(Lc. 12:22-31)

²⁵ 'Sakan' na ka'án j xiin' ndo' ñā kündj'ni ndo' xa'a' ñā kaxj' ndo' uun ñā ko'q ndo' te kutjãku ndo', ni ndee xa'a' toto ñā kuni küj'nu ndo'. Kuachj ndii yoo ñā ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu' e' te sakan' ñā xaxj' e', te yoo ñā ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'j e' te sakan' toto ñā ni'nu' e'. ²⁶ Chũun xa'a' va ndo' sãã xaa' sãã ti' ta'nu' ndivi'. Ti' jaan' ndii, ch'i' ri', te nãkaya ri' ñā savj', te täxa'a' tu ri' a yaka'. Ndisu yuva' e' Ndiosi, ñā ndu'u' ndivi', xamani' ñā'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó te sakan' ti' jaan'. ²⁷ Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a' ndii, küvj ndãsasukun xiin' mji' ka ndo' ni ndee jin kondõ ndã'a'. ²⁸ ¿Ndichun na ndi'ni ndo' xa'a' toto ndo'? Chũun xa'a' ndo' sãã xa'nu' itã liriõ. Itã jaan' ndii, xãchuun' a, te künu' a toto. ²⁹ Ndisu ka'án j xiin' ndo' ñā ni ndee rey Salomón ni'ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' itã jaan', tee' ndee te vika' xava'a' ni nduu' ra. ³⁰ Naa' sakan' xandatun' Ndiosi itã ñā yoo xa'a' ku'u, ñā ita' vjtin, te tiaan xixi a nuu' ñu'u' ndii, sãã ka vj' tu ndo'ó, taxj a ñā va'a ka ndã'a' ndo', tee' ndee sie va inj ndo' xini ñā'a' ndo'. ³¹ Xa'a' a jaan' na kündj'ni ndo' ka'án xiin' ta'an' ndo' ndii: "¿Yoo nduu' a kaxj' e', uun yoo nduu' a ko'q e', uun ndee toto küj'nu e'?" ³² Kuachj ndii sakuu' ñā jaan' xika' nduku' ne xini yoo Ndiosi. Ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosi, ñā ndu'u' ndivi', ñā kuni sakuu' ñā jaan' nuu' ndo'. ³³ Sakan' na kuui' ndee chaa' ka xj'na nduku' ndo' ñā ka'ndia chuun' Ndiosi nimá ndo' xiin' ñā sãchuun' ndaku ndo' nuu' a, te taxj tu a sakuu' ñā jaan' ndã'a' ndo'. ³⁴ Xa'a' a jaan' na kündj'ni

ndo' xa'a' ña xka'ndja tiaan. Kuachj ndii xa yoo ña kundj'ni ndo' xa'a' tiaan. Sakan' ña j'in kivi' ndii, xa yoo, xa yoo ña ndi'ni e' xa'a' xiin' a.

7

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a natava' e' kuenta kuu' ne yivi'
(Lc. 6:37-38,41-42)

1 'Nātava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nātava' tū Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó xa'a' ña jaan'. 2 Kuachj ndii, saa nii' natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' ndii, nii' sakan' tū natava' Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó, te xiin' ku'va, ña natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' jaan', natava' tū Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. 3 ¿Ndichun na xito' un' xi'e' itun' ña naá nduchi' nuu' ñanj un', te xito' un' tikundu, tun' naá nduchi' nuu' mii' un'? 4 ¿Saa kuvj ka'an un' xiin' ñanj un' ndii: "Taxi un' na xtā'ni' i xi'e' itun' nduchi' nuu' un'", kii' naá jin tikundu chie ka nduchi' nuu' mii' un'? 5 Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii', xj'na ka tikundu chie, tun' naá nduchi' nuu' mii' ndo' xtā'ni' ndo', sakan' te kuvj kotō kaxi' ndo', te xtā'ni' ndo' xi'e' itun' ña naá nduchi' nuu' ñanj ndo' jaan'.

6 'Kō'ni ndo' ña nduu' nditja Ndiosí nuu' naya', kotō ka ndjko kuuin ri' te tjin ri' ndo'ó, ni ndee kō'ni tū ndo' yuu' ña ndiaa ya'vi' vā ña nani' perla nuu' kinj, kotō ka kue'ni ri' a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xini so'q Ndiosí ña ka'an e' xiin' a
(Lc. 11:9-13; 6:31)

7 'Kakan ndo' ña'a' nuu' Ndiosí, te taxi ña'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ña jaan' nuu' a, te natjin ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e' a, te nunia' ña'a' a nuu' ndo'. 8 Kuachj ndii, sakuu' ne xikán ña'a' nuu' Ndiosí ndii, taxi a ña jaan' nda'a' nja, te sakuu' ne nduku' ña jaan' nuu' a ndii, natjin nja a, te sakuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ña'a' a nuu' nja.

9 'Kuachj ndii kō' ndee jin ndo'ó taxi jin yuu' nda'a' tiaa si'e' ndo' kii' xikán ra jin xitā' vā'a kuxi' ra. 10 Ni ndee taji tū ndo' jin koq' nda'a' si'e' ndo' jaan' kii' xikán ra jin tja'ka nuu' ndo' kuxi' ra. 11 Naa' xini ndo'ó, ne yoo kuachj, taxi ndo' ña vā'a nda'a' si'e' ndo' ndii, saa ka vj' tu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxi a ña vā'a nda'a' ne xikán ña'a' nuu' a.

12 Sakan' na kuui' sakuu' ña kuni ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, nii' sakan' tū saa ndo'ó xiin' nja. Kuachj ndii ña jaan' ka'an tū'un ndei' Ndiosí, te ña jaan' tū ni ka'an te ni ka'an tiakú tū'un a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' uvi nuu' ichi' ña yoo jin yivi'
(Lc. 13:24)

13 'Yi'e' tein' kō'ni ndo', sakan' ña ndiká vā yi'e', te ndiká vā tū ichi' mii' ko'ni ne kua'an mii' nduxin xachi' nja. Te kua'a' vā ne yivi' ko'ni ichi' jaan'. 14 Te yi'e' tein' jaan' nduu' mii' nda'ni' ichi' tein', ña kua'an mii' yoo kivi' ñuu, ña kō' kivi' ndi'i', te kō' kua'a' ne yivi' ko'ni ijan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña xaa' ne yivi' kuvj nakunj e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja
(Lc. 6:43-44)

15 'Kotō xiin' mii' ndo' nuu' te ka'an tiakú tun vixi, te jaan' ndii, kuaxi' ra nuu' ndo' nduu' ra ndee naa mbee, ndisu nimá ra ndii, nduu' a ndee naa lobo nja'a. 16 Te xiin' ña xaa' ra kuvj nakunj ndo' ndee nuu' te yivi' nduu' ra. Sakan' ña kuvj ka'ndja e' uva nda'a' tun' jin'u', te ni ndee kuvj tū ka'ndja e' higo nda'a' tun' tika'a'. 17 Sakan' tū tun' vā'a ndii, nduu' vā'a kuun' nda'a' nu', te tun' vā'a ndii, nduu' vā'a kuun' nda'a' nu'. 18 Sakan' ña tun' vā'a ndii, kuvj kuvj nduu' nja'a nda'a' nu', ni ndee kuvj tū kuvj nduu' vā'a nda'a' tun' nja'a. 19 Sakuu' tun' kuuun' nduu' vā'a nda'a' ndii, tia'ndia nu', te xixi nu' nuu' ñu'u'. 20 Sakan' na kuui' xiin' ña xaa' tū ne yivi' nakunj ndo' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja.

Yo'o' sania'á Jesús ña süu' sakuu' ne yivi' ndi'vi mii' xa'ndia chuun' Ndiosí
(Lc. 13:25-27)

21 'Süu' sakuu' ne ka'an xiin' j ndii: "Yo'ó nduu' xto'q j, yo'ó nduu' xto'q j" ndi'vi mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. Süu' jaan' ndii ne xaa' ña kuni yuva' e', ña ndu'u' ndivi' kuji' ndi'vi ijan'. 22 Kua'a' vā ne yivi' ka'an xiin' j kii' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' kuachj nja ndii: "Xto'q j, Xto'q j, ni ka'an tiakú ndu xiin' ña ndjee' un' nuu' ne yivi', te xiin' ña ndjee' un' jaan' ni tava' ndu ña ndjiva'a nimá ne yivi', te xiin' ña ndjee' un' jaan' ni xaa' tū ndu kua'a' chuun' ka'nu'", kachj nja. 23 Sakan' te ka'an j xiin' ne jaan' ndii: "Kō' kivi' ni xin' j nuu' ndo'ó, ne xaa' ña nja'a. Kuxi'jo ndo' nuu' j", kachj j xiin' nja.

Yo'o' ka'an ndija Jesús xa'a' uvi ta'an nuu' te xa'a' vi'e
(Lc. 6:47-49)

24 'Xa'a' a jaan' na kuui' ka'an j xiin' ndo' ndii, yoo ka xini so'q ña ka'an j yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata' ña'a' j xiin' ndee naa jin te kuu' kaxi', te ni xa'a' vi'e' xata' yuu'. 25 Te ni kuvj vā savi', te ni nakaya vā te ñu'u' itja, te ni xika vā tū tachj', te ndjee' vā ni kanj a vi'e' jaan', ndisu ni nduva vi'e' jaan', sakan' ña xata' yuu' ni

kua'a a. ²⁶ Ndisu ne xini so'q ña ka'an j yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata ña'a' j xiin' ndee naa jin te kuu' kaxi', te nj xa'a vj'e nuu' ñuti'. ²⁷ Nj kuun va savi', te nj nakaya va te ñu'u' itja, te nj xika va tu tachi', te ndjee' va nj kanj a vj'e jaan', te nj nduva a, te nj nduxin xachi' a —nj kachj a.

²⁸ Te kij' ndj'i nj ka'an Jesús ña jaan' ndii, nj nandanj va ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' ña nj ka'an a. ²⁹ Sakan' ña nj ka'an a ña jaan' xiin' ña ndjee' ka te sakan' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí.

8

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús jin te kumi' kui'e te'i

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

¹ Kij' nj nakaa' Jesús xikj' jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' nj ndikun ña'a'. ² Ikan' te nj kuyatjn jin te kumi' kui'e te'i mii' iin' Jesús, te nj nakandu'u' ndiee' ra nuu' a, te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, naa' kuni' un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u' —nj kachj ra.

³ Sakan' te nj chjkanu' a nda'a' a xini' ra, te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a j yo'ó. Nda'a' kij' un' —nj kachj a.

Te xa numi' sakan', te nj kjee ña'a' kui'e jaan'. ⁴ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chuyun xa'a' un' ña ka'an j xiin' un', ka'an un' xiin' ndee jin ne yivi' xa'a' ña kaq'. Süü' jaan' ndii kua'an te nia'a xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa nj nda'a un', te nasoko' un' ña'a nuu' Ndiosí naa nj ka'an chuun' Moisés, te kunj ne yivi' ña xa nj nda'a xna'a un' —nj kachj a.

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' jin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin'

(Lc. 7:1-10)

⁵ Te kij' nda'ni' Jesús ñuü Capernaum kua'an a ndii, nj kuyatjn jin te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin', te nj ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

⁶ —Tákuie, te xika' nuu' nuu' j ndii, kuni kuvj ra kandu'u' ra vj'e j, nj kuu' itun' ra, te u'vj xava'a xini ra —nj kachj ra xiin' a.

⁷ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Yu'u' ku'un te sanda'a ña'a' j —nj kachj a.

⁸ Te nj ka'an te xiin' jaan' xiin' a ndii:

—Tákuie, yu'u' ndii, jin te nda'vi so'q kujti' nduu' j, sakan' na kuu' v'a' yoo a ña ndi'vj un' vj'e j. Kuvj ka'an chuun' kujti' un' te nda'a te xika' nuu' nuu' j jaan'. ⁹ Kuachj ndii yoo tu te xa'ndia chuun' nuu' yu'u', te yoo tu te xa'ndia chuun' yu'u' nuu'. Te kij' ka'an j xiin' jin ra: “Kua'an” ndii, kua'an ra. Te kij' ka'an j xiin' inga ra:

“Ñja'a” ndii, kuaxj ra. Te kij' ka'an j xiin' te xika' nuu' nuu' j: “Saa un' ña yo'o” ndii, xaa' ra ña jaan' —nj kachj ra xiin' a.

¹⁰ Te nj nandanj va Jesús kij' nj xini so'q a ña nj ka'an te jaan', te nj ka'an a xiin' ne ndikun ña'a' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, tia'an kunj j ndee jin ne ta'an' e', ne Israel, ne inj xini yu'u' ndee naa jin te kaq'. ¹¹ Ka'an j xiin' ndo' ña kua'a' ne kjee sakuu' xaan' jin yivi', mii' keta' ñu'u' xiin' mii' keta' a ndii, kixin nja, te kundjee nja xiin' Abraham, xiin' Isaac, xiin' Jacob, te kuxj nja mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. ¹² Ndisu ne nj kunj a kundjee mii' xa'ndia chuun' a jaan' ndii, tava' ña'a' a kje, te ku'un nja mii' jin yavi va, te kuaku u'vj va nja ikan' ndee ke'j vj' nakaxi' nu'u' nja —nj kachj a.

¹³ Sakan' te nj ka'an ka Jesús xiin' te xiin' jaan' ndii:

—Kua'an vj'e un', te na xinü ña kuni un' jaan' saa mii' inj un' xini un' yu'u' —nj kachj a.

Te sava nj hora jaan' nj nda'a te xika' nuu' nuu' te xiin' jaan'.

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús ña' tiso Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-41)

¹⁴ Te kij' nj ki'vj Jesús vj'e Pedro ndii, nj xinj a kandu'u' ña' tiso ra nuu' yivi' tiin' ña'a' ka'ni'. ¹⁵ Sakan' te nj tin Jesús nda'a' a', te nj kjee ña'a' ka'ni', te nj ndokoq a', te nj xa'a' nduku' a' ña kuxj a.

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Te kij' nj kuaa' ndii, nj kixin ndijaqa ne yivi' kua'a', ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, nuu' Jesús. Te xiin' jin ndaa' yu'u' kujti' nj tava' a ña ndiva'a jaan' nimá ne yivi' jaan'. Te nj sanda'a tu a sakuu' ne kuni kuvj ndiee' jaan'. ¹⁷ Nj xaa a sakan' te xinü ña nj ka'an Isaías, te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosí, kij' nj ka'an ra ndii: “Mii' ra nj nakujso kui'e ña ndo'o' yoo', te nj na'in tu ra ña u'vj xini e'”, nj kachj Isaías.

So'q ni ka'an Jesús xiin' te nj kunj kundikun ña'a'

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ Kij' nj xinj Jesús ña kua'a' ya'a ne yivi' yoo saa xinunduü mii' iin' a ndii, nj ka'an chuun' a xiin' te nda'a' xa'a' a ña xka'ndja ra xiin' a tukü ta'vi' yu'u' minj. ¹⁹ Ikan' te nj kuyatjn jin te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ku'un j xiin' un' mii' ka kua'an un' —nj kachj ra.

²⁰ Te nj ka'an a xiin' ra ndii: —Ingui ndii, yavj ri' yoo, te saa, ti' ta'nu' ndivi' ndii, cho'q ri' yoo, ndisu yu'u', ña

nduu' tu te yivi' ndii, kōo' ndee' iin xaan' mii' kuvj kandu'u' i —ni kachj a.

²¹ Ikan' te ni ka'an tu iin te ndikun' ichi' a xiin' a ndii:

—Taku'e, xi'na taxj un' na ku'un nataan' i yuva' j, sakan' te kixin j te kundikun j yo'ó —ni kachj ra.

²² Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Nakoo un' na nataan' ne xa ni xi'j nuu' Ndiosi ne yivi' xiin' nja. Ndisu yo'ó ndii, kundikun kij' yu'u —ni kachj a.

S'o'o ni xaq a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuiin tachi' ndiee'

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Sakan' te ni sko'nu' Jesús tixin iin tundoo', te ni ketā a kua'an a, te kua'an tu te ndā'a' xa'a' a xiin' a. ²⁴ Sakan' te ndiee' va ni xa'a' xika' tachi' nuu' minj jaan', sakan' na kuii' ni nuta' tikui ndee' ndasi ra' tundoo' jaan'. Ndisu Jesús ndii, kixin a. ²⁵ Ikan' te ni xa'an sandoto' űa'a' ra ka'an ra ndii:

—jTaku'e, sakahu un' ndu, xa kuni ndoűu'u' e'! —ni kachj ra.

²⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndicun na yi'vi ndo'? Sie va inj ndo' xini ndo' yu'u —ni kachj a.

Te ni ndondichj a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' jaan' xiin' tikui minj jaan'. Te ni xikuiin ndoo' tachi' jaan', te ni nakunaa taxin' tu tikui minj jaan'. ²⁷ Te ni nandanj va ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' kaq', na kuii' ndee' tachi' xiin' tikui minj ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' űa'a' a? —ni kachj ra.

S'o'o ni xaq a kij' ni tava' Jesús űa ndjiva'q nimā uvj ta'an te űu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Sakan' te kij' ni xaq Jesús tuky ta'vi' yu'u' minj jaan' nuu' űu'u' ne ndiee' űuu Gadara ndii, ni nata'an' uvj ta'an te yivi' xiin' a. Te jaan' ndii, űu'u' űa ndjiva'q nimā ra. Te ni kjeq ra yavj ndij mii' ndiee' ra, te jyó va kuu' ra, sakan' na ndee' iin ne yivi' ni kuvj xka'ndja' ichi' jaan'. ²⁹ Te ni kuqa' ra ka'an ra ndii:

—¿Ndicun kuaxj un' sataűa'a' un' ndu'u, Jesús, si'e Ndiosi? ¿űáá kuaxj un' te sando'o' u'vj un' ndu'u űa kuni ka xaa kivi' so'o' ndi'i? —ni kachj ra.

³⁰ Sie ndoo' mii' iin' Jesús xiin' uvj saa' te jaan' ndii, űu'u' iin t'vj chie kinj xaxj' ri' ku'u. ³¹ Te ni ka'an nda'vi űa ndjiva'q jaan' xiin' a ndii:

—Naa' tava' un' ndu'u nimā te yo'o' ndii, taxj un' űa ku'un ko'ni ndu tixin kinj kaq' —ni kachj a.

³² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a ndii:

—Kua'an ndo' —ni kachj a.

Sakan' na kuii' ni kjeq a nimā te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixin kinj jaan'. Ikan'

te ni taxta'an' ri' kua'an ri', te ni nakaa' ri' mii' nako' jtun, te ni koyo ri' tixin tikui minj jaan', te ni ndoűu'u' ri'. ³³ Te yivi', te ndiee' xito' kinj jaan' ndii, ni xinu' ra kuan nu'u' ra. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' űuu' ra sakuu' űa ni xka'ndja' ikan', űa ni ndo'o' te ni űu'u' űa ndjiva'q nimā jaan'. ³⁴ Te sakuu' ne ndiee' űuu' jaan' ndii, ni kjeq nja xan koűo nja Jesús. Te kij' ni xini űa'a' nja ndii, ni ka'an nda'vi nja xiin' a űa ketā a nuu' űu'u' nja jaan'.

9

S'o'o ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

¹ Te ni sko'nu' Jesús tixin tundoo', te ni xka'ndja a tuky ta'vi' minj, te ni xaa a űuu mii' ndu'u' a. ² Te ni xaa ndia'vi' te yivi' xiin' iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' tun' xto. Te kij' ni xini Jesús űa inj te yivi' jaan' xini űa'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvj jaan' ndii:

—Kāka nimā un', pja'un, xa ni ndoyo kuachj un' —ni kachj a.

³ Sakan' te ni ka'an sava' te sania'á tu'un ndei' Ndiosi, te ita' ikan' xiin' nimā ra ndii: "Kanjā'a te kaq' xa'a' Ndiosi", ni kachj ra.

⁴ Ndisu Jesús ndii, ni xini a űa ka'an te jaan' xiin' nimā ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vā'a ka'an ndo' xiin' nimā ndo' xa'a' j. ⁵ Sakan' űa, ¿ndee űa nduu' űa xaku' ka vixi ka'an j xiin' te kaq', tuu ndo'ó? ¿űáá űa xa ni ndoyo kuachj ra, uun űáá űa ndokoq ra te ku'un ra? ⁶ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, űa nduu' tu te yivi', ndo'o' űa kumi' j ndiee' iin yivi' te sandoyo' j kuachj ne yivi' —ni kachj Jesús.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an j. Ndokoq un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachj a.

⁷ Sakan' te ni ndondichj ra te kuan nu'u' ra vi'e ra. ⁸ Te kij' ni xini ne yivi' kua'a' jaan' űa ni yoo ikan' ndii, ni nandanj va nja, te ni xaka'nu' nja Ndiosi xa'a' űa ni taxj a ndiee' jaan' ndā'a' te yivi'.

S'o'o ni xaq a kij' ni kana Jesús Levi Mateo

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Te kij' xka'ndia' Jesús kua'an a ndii, ni xini a ndu'u' iin te nani' Mateo mii' kendiaa' ya'vi' ra xa'a' űuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—űjā'a, te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

Sakan' te ni ndondichj ra, te ni xikundikun űa'a' ra.

10 Te kij' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e te jaan' ndii, ni xaa tu kua'a' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ká'an va'a ne yivi' xa'a', te ni xikundiee inga' nja nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' ra. 11 Te kij' ni xini te fariseo ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Va'a xachi' xaa' te sania'á ndo'ó kaa' ña xixi' ra xiin' te kendiaa' ya'vi kaa', xiin' inga te xaa' tu kuach'i kaa' —ni kach'i ra.

12 Te ni ka'an Jesús xiin' ra kij' ni xini so'ó a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni te tatan' nuu' nja, süu' jaan' ndii ne kuni kuv'i kuji' kuni ra nuu'. 13 Ndisu kua'an ndo', te sakuagan ndo' ndee ña kuni kach'i tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: “Küni j' ña nasoko' ndo' ña'a kuji' nuu' j, süu' jaan' ndii kuni tu j ña kuvita in'i ndo' xa'a' ne yivi'”, kachi a. Sakan' ña kuaxi j te kana j ne tuu ña xachuun' ndaku nja, süu' jaan' ndii kuaxi j te kana j ne xini ña yoo kuach'i nja te nama nja nimá nja —ni kach'i a xiin' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa jin te tunda'a'

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

14 Sakan' te ni kuyat'in te nda'a' xa'a' Juan nuu' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'i'e, ndu'u' xiin' te fariseo ndii, yoo nditja chito va ndu. Te, ¿ndichun na yoo nditja te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kach'i ra xiin' a.

15 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Náa kuv'i kusuchi' in'i ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'a', kij' ndu'u' ka te tunda'a' xiin' nja? Kuasa' tuu yu'u, ndisu xaa jin kivi' kij' tu'un ne yivi' te tunda'a' jaan', te kij' sakan' ndii, kuni a koó nditja ne jaan' —ni kach'i a.

16 Te ni ka'an ka a xiin' nja ndii:

—Ndee jin ne yivi' ná'ma' jin toto yata' xiin' jin tu'un' toto xaa'. Kuach'i ndii, kij' ndoqo toto jaan' ndii, nandij' toto xaa' jaan', te kuach'i ndi'j ka toto yata' jaan'.

17 Te ndee jin tu ne yivi' ndii, taan' nja vino xaa' tixin jin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, tia'ndia jin' jaan' kij' kuiya' ra'. Te kuitja ndoqo ra', te ndoñu'u' saka tu jin' jaan'. Sakan' na kuu'i kuni a ña taan' e' vino xaa' tixin jin' xaa', sakan' te ndoñu'u' saka ndee jin ña jaan' —ni kach'i a.

So'ó ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús ña' si'e jairo, te ni sanda'a tu a jin ña' ndo'o' kui'e nii'

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

18 Te kij' ka'an ka Jesús ña jaan' xiin' te yivi' jaan' iin' a ndii, ni kuyat'in jin te xa'ndia chuun', te ni xikuijin xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—Ña'a' si'e j ndii, sakan' ni xi'j kuji' a'. Ndisu naa' ku'un un' te chikanu' un' nda'a' un' xata' ñu'u' nde'j a' ndii, natjaku a' —ni kach'i ra xiin' a.

19 Sakan' te ni ndondich'i a, te ni xikundikun ña'a' a xiin' te nda'a' xa'a' a.

20 Sakan' te ni kuyat'in jin ña'a' xata' Jesús, ña' jaan' ndii, xa kua'an uxj uvj kuiya ña ndo'o' a' kui'e nii', te ni tondja nda'a' a' yu'u' toto a. 21 Sakan' ña ni ka'an a' xiin' nimá a' ndii: “Naa' kuv'i tondja j tee' toto kuji' a' ndii, nda'a' j”, ni kach'i a'. 22 Ikan' te ni nandjiko' kuin' Jesús, te ni xini a ña' a' jaan', te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Kündi'ni ka un', pia'un, xa ni nda'a' un' xa'a' ña jin un' xini un' yu'u' —ni kach'i a.

Te ndee kij' sakan' ndii ni nda'a' a'.

23 Te kij' ni xaa Jesús, te ni ki'vi a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni xini a ndiee' te tivi yaa ndii xiin' tun' yoo'. Te ni xini tu a ndiee' ne kuaa' xaku' ti'e'. 24 Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kua'an kje'e sakuu' ndo'. Kuach'i ndii kuasa' ni xi'j ña' sie kaa', süu' jaan' ndii kixin kuji' a' —ni kach'i a.

Te ni xaku ndjaa ich'i ña'a' ne yivi' jaan'.

25 Ndisu kij' ndi'j ni tava' Jesús ne yivi' jaan' ndii, ni ki'vi a mii' kandu'u' ña' ni xi'j jaan', te ni jin a nda'a' a', te ni natjaku a', te ni ndokoqo a'. 26 Te ni tiaku kuento xa'a' ña ni yoo ikan' sakuu' ñuu ña ñu'u' jaan'.

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús uvj ta'an te kui'e nduchi' nuu'

27 Te kij' ni keta Jesús ikan' kua'an a ndii, ndikun uvj ta'an te kui'e nuu' xata' a kua'an ra kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Yo'ó, ña nduu' sjani' xika' David, kuvita in' un' xa'a' ndu' —ni kach'i ra.

28 Te kij' ni nda'ni a tixin vi'e a ndii, ni kuyat'in te kui'e nuu' jaan' nuu' a. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Náa jin' ndo' ña kuv'i sanda'a j ndo'ó? —ni kach'i a.

Sakan' te ni nakujin ra nuu' a ndii:

—Uun ndo', táku'i'e —ni kach'i ra.

29 Sakan' te ni tondja nda'a' a nduchi' nuu' uvj saa' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii: —Saa niu' jin' ndo' xini ndo' yu'u' ndii, nda'a' ndo' —ni kach'i a.

30 Sakan' te ni natuvj nduchi' nuu' ra. Te ni ka'an ndiee' a xiin' ra ndii:

—Koto va ndo' te küni ndee jin ne yivi' ña ni yoo yo'o' —ni kach'i a.

31 Sakan' te ni kje'e ra kua'an ra, te ni sákiku ndoqo ra kuento kanii' nuu' ñu'u' jaan' xa'a' ña ni xaa a xiin' ra.

So'ó ni xaa a kij' ni xta'ni' Jesús ña ndiva'a nimá jin te yivi'

32 Te kij' ni kje'e te jaan' kua'an ra ndii, ni kixin ndjaka ne yivi' nuu' a jin te i'in'. Te jaan' ndii, ña ndiva'a, ña xaa' i'in' ne

yivi', naá nimá ra. ³³ Te kij' nì xtá'ni' Jesús ña jaan' nimá te jaan' ndii, numj' te nì naka'an ra. Te nì nandanjì vā ne yivi' kua'a' ya'a jaan', te nì ka'an nja ndii:

—Ndeē jìn kivi' tīa'an kuni' e' ña kaa' te nì ta'an' e', ne Israel —nì kachj' nja.

³⁴ Ndisu' nì ka'an te fariseo ndii:

—Xiin' ñā ndjēe' ñā ndjvā'a kuu' nuu' tava' te kaa' nda'a' xa'a' ñā ndjvā'a nimá ne yivi' —nì kachj' ra.

Yo'o' sania'á Jesús ñā kakan' e' nuu' Ndiosí te tì'vi' ká a ne sachuun' xa'a' tu'un' a

³⁵ Te nì xa'an xīnu'nj' tu Jesús sáa ñuu' xiin' nda'a' ñuu' jaan' sania'á a ne yivi' vī'e mii' nakayá nja, te ka'an ndoso' a tu'un' va'a xa'a' sáa kuni' Ndiosí ka'ndja chuun' a nimá e', te sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' sakuu' ñā xini u'vī ne yivi', ne ndiee' ñuu' jaan'. ³⁶ Kij' nì xīnj' a ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, nì kuvjta jñj' a xa'a' nja. Sakan' ñā xavi va nimá nja, te kōo' yoo ka chīndjēe' ñā'a' ndee naa ndo'o' mbeē kij' kōo' te paxto xito' ñā'a'. ³⁷ Sakan' te nì ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ñā ndixā nduu' a ndii, yoo kua'a' ñā savj', ndisu' kōo' kua'a' te tatú xachuun' xa'a' a. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndo' xiin' te xiin' ñā'a' ñā savj' na tì'vi' kua'a' ká ra te tatú xa'a' ñā savj' ra —nì kachj' a.

10

Sq'o' nì xaq' a kij' nì nakaxin' Jesús uxj' uvj' ta'an te nda'a' xa'a' a
(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

¹ Sakan' te nì kana' Jesús uxj' uvj' ta'an te nda'a' xa'a' a. Te nì taxj' a ndjēe' ra te tava' ra ñā ndjvā'a ñā ñu'u' nimá ne yivi'. Te nì taxj' tu a ndjēe' ra, te sanda'a ra sakuu' nuu' kui'e ñā ndo'o' ne yivi', xiin' sakuu' ñā u'vī xini nja.

² Ñā yo'o' nduu' kivi' j'jñ te uxj' uvj' ta'an jaan': jñ te jaan' ñani' Simón, te nì chīndu'u' Jesús jñga kivi' ra Pedro, xiin' ñanj' ra, te ñani' Andrés, te jñga ra ñani' Jacobo, xiin' ñanj' ra, te ñani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uvj' sáa' te jaan'. ³ Te jñga tuku' ra ñani' Felipe, te jñga tuku' ra ñani' Bartolomé, te jñga tuku' ra ñani' Tomás, te jñga tuku' ra ñani' Mateo, te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu' Roma nduu' te jaan'. Te jñga tuku' ra ñani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, te jñga tuku' ra ñani' Lebeo, te nani' tu ra Tadeo, ⁴ te jñga tuku' ra ñani' Simón, te jaan' ndii, kuenta jñn tì'vī te nani' cananista nduu' ra. Te jñga tuku' ra ñani' Judas Iscariote, te jaan' nduu' te nì sanakua'a' Jesús so'o' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'.

Sq'o' nì xaq' a kij' nì tianu' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un' ka'an ndoso' ra tu'un' a
(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Nj' tianu' a te uxj' uvj' ta'an te nda'a' xa'a' a jaan', ka'an a xiin' ra ndii:

—Kū'un' ndo' ñuu' mii' ndiee' ne tuku', nì ndee' kū'un' tu ndo' ñuu' mii' ndiee' ne Samaria. ⁶ Süu' jaan' ndii va'a ká ku'un' ndo' ñuu' mii' ndiee' ne ta'an' e', ne Israel, sakan' ñā ne jaan' nduu' ndee' naa mbee, ti' nì xitjā j'nu'. ⁷ Te kij' kua'an ndo' ndii, ka'an ndoso' ndo' ñā xā kuyatin' kuii' ká'ndja chuun' Ndiosí nimá nja. ⁸ Sanda'a' ndo' ne kuni kuvj, sanatiaku ndo' ne nì xīj', sanda'a' ndo' ne kumi' kui'e te'l, te tava' ndo' ñā ndjvā'a, ñā ñu'u' nimá ne yivi'. Kij' nì ndo' xu'un' xa'a' ñā jaan' na nì xamanj' mji' Ndiosí ñā ndjēe' jaan' nda'a' ndo'.

⁹ Kōnj'j' ndo' xu'un' oro, nì ndee' xu'un' yuu' yaā, nì ndee' xu'un' yuu' ya'a, ¹⁰ nì ndee' kōnj'j' tu ndo' tindaā' ndo', nì ndee' jñga ndjñj' ndo', nì ndee' jñga na ndixan' ndo', nì ndee' jñn' katuvi' ndo'. Sakan' ñā te xachuun' ndii, kuni' a ñā taxj' e' ñā kuvj' ra.

¹¹ 'Te ndee' ká ñuu' na'nu' uun' ñuu' kualj' xa'a' ndo' ndii, ndatu'un' ndo' ndee' te yivi' nduu' te ka'an va'a ne yivi' xa'a' jkan'. Te kundjēe' ndo' vī'e te jaan' ndee' kīeē' ndo' ñuu' jaan'. ¹² Te kij' ndekujē' ndo' vī'e te jaan' ndii, ka'an ndo' ñā Ndiosí na taxj' ñā manj' kōo' xiin' nja. ¹³ Naa' xata'an ndoo' ñā manj' jaan' xiin' nja ndii, ndoo' a xiin' nja, ndisu' naa' xāta'an ñā ndoo' a xiin' ne jaan' ndii, nandjiko' a xiin' ndo'ó. ¹⁴ Te naa' yoo' ká nātiin' ndo'ó, uun' tājx' sq'o' nja ñā ka'an ndoso' ndo' ndii, kiee' ndo' vī'e ne jaan' uun' ñuu' jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ndo'. ¹⁵ Ñā ndaku' ka'an j' xiin' ndo' ndii, chīe' ká tundo'o' kundoo' ne ñuu' jaan' kivi' ñā sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne nì ndiee' ñuu' Sodoma xiin' ne nì ndiee' ñuu' Gomorra.

Yo'o' ka'an Jesús ñā sando'o' ne yivi', ne ndikún' ichi' a

¹⁶ 'Koto' ndo', tianu' j' ndo'ó te ku'un' ndo' ndee' naa mbee, ti' kua'an mii' ñu'u' kua'a' lobo. Sakan' na kuii' kuni' a ñā kama' kōo' ndo' ndee' naa kōo', ndisu' ndasun' kōo' jñj' ndo' ndee' naa paloma. ¹⁷ Te koto' xiin' mji' ndo' nuu' te yivi', kuachj' ndii sanakua'a' ra ndo'ó nda'a' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu'. Te kutun' tu ra ndo'ó tixjñ vī'e mii' nakayá ra. ¹⁸ Te sanakua'a' tu ra ndo'ó ndee' nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' nda'a' rey xa'a' a ñā ndikun' ndo' j'chi' yu'u'. Sakan' te kuvj' ndjēe' yu'u' ndo' xa'a' j' nuu' te jaan' xiin' nuu' ne tuku'. ¹⁹ Te kij' sanakua'a' ra ndo'ó ndii, kundj'j' ndo' ndee' ñā ka'an ndo', uun' sáa' ka'an ndo', sakan' ñā mji' Ndiosí taxj'

ñā ka'an ndo' kivi' jaan'. 20 Kuachj ndii, süu' ndo'ó nduu' te ka'an kiji' sakan', süu' jaan' ndii Espiritu yuva' e' nduu' ñā taxj ñā ka'an ndo'.

21 'Te kij' sakan' ndii, xa ta'an' mji' ne yivi' kunduy ne sanakua'a ñā'a' te ka'ni' ñā'a' te yivi', te yuva' kunduy te sanakua'a si'e ra te ka'ni' ñā'a' te yivi', te si'e ndii, ndonji' ndā'a' nja nuu' yuva' si'i' nja te ka'ni' ñā'a' nja. 22 Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' a ñā ndikún ndo' ichi' yu'u, ndisu ne kundjeni nuu' ñā jaan' ndee so'o' ndi'i' nduu' ne kaku saa Ndiosí. 23 Te kij' sando'o' ne yivi' ndo'ó jin ñuy ndii, kunu' ndo' ñuy jaan', te ku'un ndo' tuky ñuy. Sakan' ñā, ñā ndaku ka'an' xiiin' ndo' ñā ndi'j ñuy ne ta'an' e', ne Israel, ka'an' ndoso' ndo' xa'a' j, te xaa' kivi' ñā nandiko' tukuu' yu'u, ñā nduu' tu te yivi'.

24 'Sakan' ñā süu' te ka'nu' ka nduu' te ndā'a' xa'a' te sakan' te sania'a' ñā'a', te nj ndee süu' te ka'nu' ka tu nduu' te xika' nuu' te sakan' xto'o' ra. 25 Xa va'a ndiva'a naa' nani'j te ndā'a' xa'a' jaan' te nj sania'a' ñā'a', te te xika' nuu' jaan' nani'j xto'o' ra. Naa' ka'an' ne yivi' ñā Beelzebú nduu' yu'u, ñā nduu' xto'o' ndo' ndii, ¿saa ka vj' tu' ka'an' nja xa'a' ndo'ó, ne nduu' kuenta j?

Küyí'vi e' ne yivi' xiiin' e', Ndiosí kuítj' kuni' a kuyí'vi e' (Lc. 12:2-9)

26 'Sakan' na kuii' kuän yi'vi ñā'a' ndo', sakan' ñā kö'o' ndee jin ñā iin' sa'vi ñā nātuvj, te kö'o' tu ndee jin ñā ñu'u' si'e ñā nātuvj saa Ndiosí. 27 Ñā ka'an' si'e j xiiin' ndo' ndii, ka'an' ndo' ñā jaan' mii' kuvj kunj so'o' sakuu' ne yivi' a. Te sakan' tu ñā ka'an' yaa' j xiiin' ndo' ndii, ka'an' ndoso' ti'e' ndo' a ndee xini' vj'e. 28 Te kuän yi'vi ndo' ne xa'ni' ne yivi', sakan' ñā küvj sandoñu'u' nja nimá ne yivi'. Va'a ka kuyí'vi ndo' Ndiosí, ñā küvj sandoñu'u' ñu'u' nde'j ne yivi' xiiin' nimá nja vj'e ndjaya'.

29 'Ñā ndaku nduu' a ndii, xiiin' xu'un' kuachi' kuítj' sata' ne yivi' uvj ta'an' saa, ndee saa ka nj ndii, ndee jin ndaa' ti' jaan' nāma kuein' ñu'u' naa' tāxi' yuva' e'. 30 Te ndo'ó ndii, ndee jxi' xini' ndo' xini' Ndiosí saa ta'an' kuu'. 31 Sakan' na kuii' kuän yi'vi ndo'ó, sakan' ñā ndiaa' ya'vi' ka ndo' nuu' Ndiosí te sakan' kua'a' saa.

32 'Yoo' ka ndiee' yu'u' xa'a' j nuu' ne yivi' ndii, ndiee' yu'u' tu yu'u' xa'a' nja nuu' yuva' e' Ndiosí, ñā ndu'u' ndivi'. 33 Ndisu yoo' ka ka'an' nuu' ne yivi' ñā xini' nja yu'u' ndii, ka'an' tu yu'u' nuu' yuva' e', ñā ndu'u' ndivi', ñā xini' j ne jaan'.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús (Lc. 12:49-53; 14:26-27)

34 'Kānjini' ndo' ñā nj xaa' j te natandje manj' j ne yivi' jin yivi'. Süu' nj xaa' j te natandje manj' j ne yivi', süu' jaan' ndii nj xaa' j te sakuunta'an' ñā'a' j. 35 Kuachj ndii nj xaa' j te sakuunta'an' j jin tiaa' si'e xiiin' yuva' ra, uun jin ñā si'e xiiin' si'i' a', uun jin ñā xanu' xiiin' ñā' tjo'a'. 36 Sakan' na kuii' ne ndasi' ta'an' xiiin' j'in ne jaan' ndii, xa suvi kunduy ne xa ndiee' vj'e mji' nja.

37 'Yoo' ka kundani' ya'a' ka yuva' nja uun si'i' nja te sakan' ñā kundani' nja yu'u' ndii, xāta'an' kunduy nja ne ndikún ichi' j. Te yoo' ka kundani' ya'a' ka tiaa' si'e nja uun ñā'a' si'e nja te sakan' ñā kundani' nja yu'u' ndii, xāta'an' tu kunduy ne jaan' ne ndikún ichi' j. 38 Te na yoo' ka yoo' tu' va, te kund'o' nja ndee naa kund'o' j nuu' krusin, te kundikun nja yu'u' ndii, xāta'an' kunduy nja kuenta j. 39 Kuachj ndii, yoo' ka kuni sakahú xiiin' mii' mji' ndii, kuvj nja. Ndisu yoo' ka taxi' kivi' ñuy ñā kö'o' kivi' ndi'i'.

Yo'o' ka'an' Jesús xa'a' ñā va'a, ñā natjin ne ndikún ichi' a

(Mr. 9:41)

40 'Yoo' ka natiin' va'a' ndo'ó ndii, ndee naa yu'u' natiin' va'a' nja, te yoo' ka natiin' va'a' yu'u' ndii, natiin' va'a' tu nja ñā nj tjanu' yu'u'. 41 Te yoo' ka natiin' va'a' jin te ka'an' tiakú tu'un' Ndiosi xa'a' a ñā nduu' ra te ka'an' tiakú tu'un' a ndii, ñā va'a', ñā taxj Ndiosi ndā'a' te jaan', natjin tu ne jaan' saa a. Te yoo' ka natiin' va'a' jin te xachuun' ndaku xa'a' ñā nduu' ra te xachuun' ndaku ndii, ñā va'a', ñā taxj Ndiosi ndā'a' te jaan', natjin tu ne jaan' saa a. 42 Te yoo' ka taxi' tee' tikui vixin' tjo' ko'o' jin te kuali' kuso'o' yo'o' xa'a' ñā nduu' ra te ndikún ichi' j ndii, ñā ndaku ka'an' j xiiin' ndo' ñā natjin nja ñā va'a' saa Ndiosi —nj kachj Jesús.

11

Ka'an' Jesús xiiin' ne yivi' xa'a' Juan, te nj sakhuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Lc. 7:18-35)

1 Te kij' ndi'j nj ka'an' Jesús xiiin' te ndā'a' xa'a' a, te uxj uvj ta'an, ndee ñā kuni' a saa ra ndii, nj ketā a kua'an' a te sania'a' a, te ka'an' ndoso' tu a nuu' ne ndiee' ñuy ñā ñu'u' jkan'.

2 Kij' naá Juan vj'e kaa, te nj xini' ra kuento xa'a' ñā xaa' Cristo, ñā nj tjanu' Ndiosi ndii, nj ti'vi' ra uvj ta'an te ndā'a' xa'a' ra nuu' a, 3 te ndatu'un' ñā'a' ra ndii:

—¿Naá yo'ó nduu' ñā nj ka'an' Ndiosi ti'vi' a sakahú ndu'u, uun ñáá kuni' a ndiatu' ndu' xaa' jnga ra? —nj kachj ra.

4 Sakan' te nj ka'an' Jesús xiiin' te jaan' ndii:

—Kua'an te ka'an ndo' xiin' Juan ña xini so' o ndo' xiin' ña xini nduchi' nuu' ndo',⁵ ña ne kui'e nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' ña, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' ña, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a ña, ne so'o' ndii, nuniá' so' o ña, ne ñi xi'j ndii, natiaku ña, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'an ndoso' j tu'un va'a nuu' ña.⁶ Te sañu'u' va' Ndiosí ne ñakoo ña iní ña xini ña yu'u' —ñi kachi a.

⁷ Te kij' kieve' te jaan' kua'an ra ndii, ñi xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo ñi xa'an koto ndo' kij' ñi xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? ¿Ñáá ñi xa'an koto ndo' jin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'?⁸ Süu' sakan' nduu' a. ¿Yoo ñi xan koto ndo' na sakan'? ¿Ñáá jin te yivi', te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'.⁹ Sakan' na kuii', ¿yoo nduu' ra ñi xan koto ndo'? ¿Ñáá jin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí? Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, suvi xna'a ra, ndisu ya'a ka te sakan' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí kuñti' nduu' te jaan'.¹⁰ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: Koto un', ti'vi' j xi'na jin te xika' nuu' nuu' j.

te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'. Sakan' yoso' a.

¹¹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña ti'a'an tuvi jin te ka'nu' ka jin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tein ne xa' xandia chuun' Ndiosí nimá ndii, ne yivi', ne nda'vi so' o kuñti', nduu' ne ka'nu' ka te sakan' Juan jaan'.¹² Ndee kivi' ña ñi xa'a' ka'an ndoso' Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te ndee vtin ndii, ndiee' va xika' ne yivi' kuni ko'ñi ña nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá ña, te ne xandieni xiin' mii' kuñti' nduu' ne ko'ni' jkan'.¹³ Kuachí ndii, ndee ña kuni ka tuvi Juan, te ñi ka'an sakuu' te ñi ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' ña ka'an tu'un ndei' a xa'a' ña xka'ndia vtin.¹⁴ Te naa' kuni kandixa' ndo' ña ka'an j xiin' ndo' ndii, Juan jaan' nduu' Elías, te ñi ka'an Ndiosí ti'vi' a.¹⁵ Naa' yoo so' o ndo' ndii, chuun' xa'a' va ndo' ña ñi ka'an j xiin' ndo'.

¹⁶ ¿Ndee ña nakata j xiin' ne ndiee' jin yivi' vtin? Nakuitá ña xiin' ndee naa ne kuachí', ne xasikí' xiin' ta'an ma'in' ya'vi.¹⁷ Te ka'an xiin' ta'an ña ndii: "Ñi tiví ndu tun' yoo', te ñi taxa'a' ndo'. Ñi xita ndu yaa nda'vi kua'an, te ñi xaku ndo'", kachi xiin' ta'an ña.¹⁸ Sakan' kuu' ña, kuachí ndii ñi kixin Juan, te ñi xixí va'a ra, te ñi ndee ñi xi'j tu ra vino, te ñi ka'an ndo' ña ña ndiva'a naa nimá ra.¹⁹ Jkan' te ñi xa'a' yu'u,

ñá nduu' tu te yivi', te xixi' va'a j, te xi'i' j, te ka'an ndo' ña jin te xixi' ndasi' nuu' nduu' j, te nduu' tu j jin te xiní, te ka'an tu ndo' ña nduu' j te ndiaka' ta'an' xiin' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu' Roma, xiin' tukú te xaa' kuachí, kachi ndo'. Ndisu ne kumi' ña ndichi ndii, nia'a ña a xiin' ña xaa' ña —ñi kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ña nda'vi va' kundo'o' ne ndiee' ñuu' mii' ñi jin ña iní ña kuni ña'a' ña

(Lc. 10:13-16)

²⁰ Sakan' te ñi xa'a' ka'an kuachí Jesús xa'a' ne ndiee' ñuu' mii' ñi xa'a' a kua'a' ka chuun' ka'nu' koo' chukuu', xa'a' a ña ñi nama ña nimá ña te saa ña ña kuni Ndiosí, ka'an a ndii:

²¹ —Nda'vi va' kuu' ndo' o, ne ndiee' ñuu' Corazín, xiin' ndo' o, ne ndiee' ñuu' Betsaida. Naa' ñi xaa' j chuun' ka'nu', ña ñi xa'a' j ñuu' ndo' o jaan' ñuu' Tiro xiin' ñuu' Sidón ndii, xta'an' vi' ñi nama ne jaan' nimá ña ni'nu' ña toto ndei' te ndiee' ña nuu' yaa' nu'u'.²² Sakan' na kuii' ka'an j xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ndo' o kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' ñuu' Tiro xiin' ñuu' Sidón jaan'.²³ Te ndo' o, ne ndiee' ñuu' Capernaum ndii, tuu ndo' ña ka'a ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ñi Ndiosí ndo' o. Sakan' ña naa' ñi xaa' j chuun' ka'nu' ña ñi xa'a' j ñuu' ndo' o jaan' ñuu' Sodoma ndii, xa ñi nama ne jaan' nimá ña, te kandu'u' ñuu' ña ndee vtin.²⁴ Sakan' na kuii' ka'an j xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o' ndo' o kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ñi ndiee' ñuu' Sodoma jaan' —ñi kachi Jesús.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espiritu Santo

(Lc. 10:21-22)

²⁵ Xa kivi' jaan' ñi nakuatia' ya'a nimá Jesús ñi xa'a' Espiritu Santo, te ñi ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u' yo' o. Yo' o nduu' xto'o' nuu' ndivi' xiin' nuu' ñu'u' jin yivi'. Ñi tsi'e un' ña ndiee' un' nuu' ne xini tuní xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ñi nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá.²⁶ Un' ndo', tataa, ñi xa'a' un' sakan' xa'a' a ña ña jaan' ñi xtaní mii' un' —ñi kachi a xiin' Ndiosí.

²⁷ Te ñi ka'an Jesús xiin' ne yivi', ne ita' jkan' ndii:

—Ñi sanakua'a yuva' j sakuu' ña yoo nda'a' j. Te ndee jin koo' xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí. Süu' jaan' ndii, yuva' j jaan' kuñti' xini yoo nduu' j. Te ndee jin koo' xini yoo nduu' yuva' j jaan'. Süu' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a kuñti', xini ña'a' xiin' ne kuni yu'u nia'a ña'a' j

nuu'. ²⁸ Yoq̄ ka nduu' ndo'ó, ne x̄a ni x̄avi va xachuun', te ni x̄avi va tu ndo' xiin' ña ndiso' ndo' ndii, ña'á ndo' nuu' i te tax̄i j̄ nandiee' ndo'. ²⁹ Nañin ndo' chuyun ña taxi' yu'ú saq̄ ndo' te kunduu' a ndee' naa yoko', tun' kanu' siki' toro nuu' ndo', te kunj̄ ndo' kuy ndo' ndee' naa yu'ú, ña iin te va'a nimá nduu' j̄, te maso tu j̄, te tax̄i j̄ nandiee' nimá ndo'. ³⁰ Nja'a ndo', sakan' ña chuyun nuu' yu'ú ndii, süü' chuyun vie nduu' a, te v̄ita tu ña ndiso' j̄ —ñi kachj̄ Jesús.

12

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee' kivi' sábado, ña xinandiee' e'
(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

¹ Kij̄' sakan' ndii, xka'ndiá Jesús kua'an a iin xaan' mii' yoo trigo kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', te ni xa'a' xi'i te nda'a' xa'a' a soko, sakan' na tu'un' ra yoko' trigo jaan', te xaxi' ra a kua'an ra. ² Kij̄' ni xinj̄ te fariseo ña xaa' ra ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Koto' un', ñndichun na xaa' te nda'a' xa'a' un' ña xata'an saq̄ e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ñi kachj̄ ra.

³ Te ni ka'an Jesús xiin' te fariseo jaan' ndii:

—¿Ñáá tiq̄'an ka'vi ndo' tutu' Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa' David xta'an' kij̄' ni xi'j̄ ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ⁴ Sakan' ña ni xka'ndiá ra tixin vie' Ndiosí, te ni xixi' ra xita' va'a su'un, tee' ndee xata'an kuxi' ra ña jaan', ni ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', sakan' ña sutu' kuñt' xata'an kuxi' ña jaan'. ⁵ Uun, ¿ñáá tiq̄'an ka'vi ndo' tu'un ndei' Ndiosí ña xa'nú tu sutu' kivi' sábado, ña xinandiee' e', xa'a' chuyun ña xaa' ra tixin yukun' ka'nu'? Te süü' kuachj̄ nduu' a nuu' ra. ⁶ Ndisu' ka'an j̄ xiin' ndo' ña yu'ú, te iin' nuu' ndo' yo'o', nduu' te ka'nu' ka' te sakan' yukun' jaan'. ⁷ Kündan̄j̄ ndo' ña ka'an tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Künj̄ j̄ ña ñasoko' ndo' ña'a kuñt' nuu' j̄, süü' jaan' ndii kuni' tu j̄ ña kuv̄ita in̄j̄ ndo' xa'a' ne yivi'." Naa' ni kundanj̄ ndo' ña jaan' ndii, kätun' ndo' ne köö' kuachj̄ kumi'. ⁸ Sakan' ña yu'ú, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' j̄ ndiee' xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ñi kachj̄ a xiin' ra.

Sq'q̄ ni xaa' a kij̄' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'
(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Kua'an Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni kö'ni ra vie' mii' nakaya ne ñuu' jaan'. ¹⁰ Te ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. Te xa'a' a ña ni kunj̄ te fariseo jaan' tijn̄ kuachj̄ ra Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu, ¿ñáá taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni kuvj̄ kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ñi kachj̄ ra.

¹¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' iin ndo'ó kumi' iin mbee, te nama ri' yavi iin kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñáá tijn̄ ndo' ri', te xta'ni' ndo' ri' ikan'? ¹² Kachj̄ ka' e' ne yivi' ndii, ndiaa ya'vi' ka' ne jaan' te sakan' iin mbee. Sakan' na kuu' taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña saq̄ e' ña va'a xa'a' ne yivi' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ñi kachj̄ a.

¹³ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ñi kachj̄ a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a ndee' naa kaa' inga a. ¹⁴ Ni kiee so'q̄ te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra saq̄ kuvj̄ ka'ni' ra Jesús.

Sq'q̄ ka'an ña ni ke'j̄ Isaías xa'a' Jesús

¹⁵ Te kij̄' ni xinj̄ Jesús ña jaan' ndii, ni ket̄a a ikan', te kua'a' va ne yivi' ni ndikun xata' a kua'an ña, te ni sanda'a a sakuu' ne kuni kuvj̄. ¹⁶ Te ni ka'an ndiee' a xiin' ne jaan' ña ka'an ña xiin' ndee' iin ne yivi' yoq̄ nduu' a. ¹⁷ Ni ka'an a sakan' te xin̄ tu'un Ndiosí ña ni ka'an tiakú Isaías xta'an' kij̄' ka'an ra ndii:

¹⁸ Koto' ndo', yo'o' iin' te nda'a' xa'a' j̄, te ni ñakaxin j̄.

Te yo'o' nduu' te kundanj̄ j̄, te va'a va kuni j̄ xini j̄ ña'a' j̄.

Skö'ni' j̄ Espiritu j̄ nimá ra, te ka'an ndosito' ra nuu' ne tuku' ña köö' ña ndaku saq̄ j̄.

¹⁹ Känj̄ ta'an' kuento ra xiin' ne yivi', te nde'j̄ loco ti'e' tu ra,

te ni ndee küñj̄ so'q̄ tu ndee' iin ne yivi' tachj̄ yu'u' ra ya'ya.

²⁰ Te sando'o' ra ne kuni kuvj̄ nimá, ne nduu' ndee' naa tun' yoq̄ tun' xa kua'an ta'nú,

ni ndee' táxi tu ra ña nda'va ndi'j̄ ndee sie ña ndiatu' in̄j̄ ne yivi',

süü' jaan' ndii tax̄i ra ndiee' ne köö' ndiee' ndee' ket̄a va'a ña ndaku saq̄ ra,

²¹ te in̄j̄ sakuu' ne tuku' kunj̄ ña'a' ña. Sakan' kachj̄ a.

Kanj̄'a te fariseo xa'a' Jesús

(Mr. 3:20-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Sakan' te ni kixin ndiaka' ne yivi' iin te naá ña ndiva'a nimá nuu' Jesús. Te jaan' ndii, te i'in' nduu' ra, te kui'e tu nduchi' nuu' ra. Te ni sanda'a ña'a' a, te ni naka'an tukuu' ra, te ni natuvj̄ tu nduchi' nuu' ra.

²³ Te sakuu' ne yivi' kua'a' ya'a, ne yoo ikan' ndii, ni nandanj̄ va ña ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—Te'e' te kaa' tu nduu' ña' tianu' Ndiosí sáaká yoo', ña' nduu' s'jani' xika' David ni —ni kachj' ña'.

²⁴ Kij' ni xinj' so'ó te fariseo ña' ka'an ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an ra ndii:

—Xiin' ndie'e' Beelzebú tava' te kaa' ña' ndjiva' a nimá ne yivi' —ni kachj' ra.

²⁵ Ndisu Jesús ndii, ni xinj' a saa xanini te jaan', te ni ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' jin' ñuu' ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' ña' ndii, ndoñu'u' ñuu' jaan'. Te naa' nata'vi' ne ndiee' jin' ñuu' uun ne ndiee' tixin jin' vi'e, te kunta'an' ña' ndii, nduxin tu ña' jaan'.
²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña' ndjiva' a kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mi' mji' a. ²⁷ Naa' ndjixá xna'a' ña' xiin' ndie'e' Beelzebú tava' i ña' ndjiva' a ña' ñu'u' nimá ne yivi' ndii, zyoo taxi' ndie'e' te nduu' kuenta ndo'ó te tava' ra ña' ndjiva' a jaan' nimá ne yivi'? Sakan' na kuui' te jaan' nia'a' ña' súu' ña' ndaku nduu' ña' ka'an ndo' xa'a' i.

²⁸ 'Ndisu naa' tava' i ña' ndjiva' a jaan' xiin' ña' ndie'e' Espiritu Ndiosí ndii, xiin' ña' jaan' nia'a' i ña' xa' ni xa' a' xna'a' Ndiosí xa'ndia chuun' a tein ndo'.
²⁹ Sakan' ña, ¿saa kuvj' ki'vi' jin' ne yivi' te sakui'na' ña' vi'e jin' te ndie'e' va' naa' sátiin' ña'a' ña' ña' nuu'? Te sakan' vi' kuvj' ki'vi' ña' vi'e ra te sakui'na' ña' ña'a' ra jaan'.
³⁰ Yoo' ka' xáchuun' inga' xiin' yu'u' ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' i nduu' ña, te yoo' ka' chindiee' ta'an' xiin' i ndii, ne xikuíta'nú nuu' i nduu' ña.

³¹ 'Sakan' na kuui' ka'an' i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachj' ña' xaa' ndee ka' ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña' kanja' a ña' ndii, koo' ka'nu' inj' Ndiosí xa'a' ña. Ndisu yoo' ka' kanja' a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koo' ka'nu' inj' Ndiosí xa'a' ne jaan'.
³² Te yoo' ka' kanja' a xa'a' yu'u', ña' nduu' tu te yivi' ndii, kuvj' koo' ka'nu' inj' Ndiosí xa'a' ña. Ndisu yoo' ka' kanja' a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koo' ka'nu' inj' Ndiosí xa'a' ne jaan', ni ndee jin' yivi' yo'ó, te ni ndee inga' jin' yivi' nuu' ku'un' e'.

Yo'ó' sania'a' Jesús ña' xiin' ña' ka'an ne yivi' nakunj' e' ndee nuu' ne yivi' nduu' ña' (Lc. 6:43-45)

³³ 'Jin' tun' tata' va'a' ndii, nduu' va'a' kuun' nda'a' nu', te jin' tun' tata' va'a' ndii, nduu' va'a' kuun' nda'a' nu'. Kuachj' ndii, xiin' nduu' ña' kuun' nda'a' nu' xini' e' ndee nuu' tun' tata' nduu' nu'.
³⁴ Ndo'ó ndii, ndee naa' si'e' koo' nduu' ndo'. ¿Saa kuvj' kije' ña' va'a' yu'u' ndo' kiji' ne ña'a' nduu' ndo'? Kuachj' ndii ña' ñu'u' chitu' nimá ne yivi' nduu' ña' ka'an ña. ³⁵ Ne yivi' va'a' ndii, ña' va'a', ña' taxa'a' ña' nimá ña, ka'an

ñá, te ne ña'a' ndii, ña' ña'a', ña' taxa'a' ña' nimá ña, ka'an ña. ³⁶ Ndisu ka'an' i xiin' ndo' ña' kivi' ña' sana' má Ndiosí ne yivi' ndii, sakuu' ña' nataxi' kuenta nuu' a xa'a' jin' yu'u' ña' kuása' kuni' ña' ni ka'an ña. ³⁷ Sakan' ña' xa'a' tu'un' yu'u' mji' ndo' sandaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a, te xa'a' tu'un' yu'u' mji' tu ndo' katun' a ndo'ó —ni kachj' Jesús.

Ña' yo'ó' ka'an Jesús xa'a' te xikán ña' saa a jin' chuun' ka'nu' nuu' ña' (Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Sakan' te ni ndekuje' sava' te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosí xiin' sava' te fariseo, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, kuni' kunj' ndu' jin' chuun' ka'nu' ña' xaa' yo'ó —ni kachj' ra.

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, ne ña'a', ne xa'ni ndoso' Ndiosí ndee naa' xaa' jin' ne kumi' musa ndii, kuni' kunj' ndo' jin' chuun' ka'nu' ña' xaa' Ndiosí. Ndisu táxi' ka' Ndiosí kunj' ndo' inga' chuun' ka'nu', súu' jaan' ndii, ña' ni xaa' a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un' a, kujtj' nia'a' i nuu' ndo'.
⁴⁰ Kuachj' ndii, naa' ni naa' Jonás tixin jin' tjaká' chie' va' unj' ta'an' kivi' xiin' unj' ta'an' ñuu' ndii, sakan' kuna'a' tu' ñu'u' nde'j' yu'u', ña' nduu' tu te yivi', tixin ñu'u' unj' ta'an' kivi' xiin' unj' ta'an' ñuu'.
⁴¹ Ne ni ndiee' xta'an' ñuu' Ninive jaan' ndii, tjin' kuachj' ña' ndo'ó, ne ndiee' jin' yivi' vjtin, kiji' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña' ni nama' ne jaan' nimá ña' kiji' ni xinj' so'ó ña' tu'un' va'a' ña' ni ka'an ndoso' Jonás. Ndisu ña' iin' ka'an xiin' ndo' vjtin ndii, ña' ka'nu' ka' nduu' a te sakan' Jonás jaan'.
⁴² Te sakan' tu' ña' ni nduu' reina nuu' ñuu' Sabá xta'an' ndii, tjin' kuachj' a' ndo'ó, ne ndiee' jin' yivi' vjtin, kiji' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña' ndee mi' xan' ndi'jin' yivi' ni kije' a', te ni kixin' a', te ni xinj' so'ó a' ña' xini' tuni' te ni nduu' rey Salomón. Ndisu ña' iin' ka'an xiin' ndo' vjtin ndii, ña' ka'nu' ka' nduu' a te sakan' Salomón jaan'.

Ka'an Jesús ña' ndo'ó' ka' jin' ne yivi' kiji' nandiko' ña' ndjiva' a nimá ña' mi' xa' ni naa' a

(Lc. 11:24-26)

⁴³ 'Kij' keta' jin' ña' ndjiva' a nimá jin' ne yivi' ndii, kua'an' a te xika' a mi' kaa' ichi nanduku' a mi' nandiee' a. Te kij' kuása' ni'jin' ña'a' a, ⁴⁴ sakan' te ka'an' a xiin' mi' mji' a ndii: "Nandiko' tukuu' i nimá te yivi' vi'e e' mi' ni keta' j", kachj' a. Te kij' nandiko' a ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan' ndee naa' kaa' jin' vi'e ña' xa' ni nati'vi' te ni ndasandoo' ne yivi' tixin a, te ni ndasandatun' tu' ña' a. ⁴⁵ Sakan' te kua'an' nakaya' a inga' uxá ta'an' ña' ndjiva' a, ña' kiji' ka' kuu' te sakan' mji' a, te ko'ni' sakuu' a

nimá te jaan', te kundje'e a jkan'. Sakan' na kuii' te yivi' jaan' ndii, kiji ka ku'u ra so'o' ndi'i' te sakan' ña nuu'. Te sakan' tu kund'o'q ndo'ó, ne nja'a, ne ndiee' jin yivi' vjtin —ni kachj a.

So'o ni xaa q kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñanj a nanduku' ña'a' nja
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Te kij' iin' ka Jesús ka'an a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii, ni xaa si'i' a xiin' ñanj a, te ita' nja ki'e kuni ka'an nja xiin' a. 47 Te ni ka'an jin ne yivi' xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, si'i' un' xiin' ñanj un' ndii, ki'e ita' nja te kuni ka'an nja xiin' un' —ni kachj nja.

48 Sakan' te ni ka'an a xiin' ne ni ka'an xiin' a jaan' ndii:

—¿Náa xini ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' j uun ñanj j? —ni kachj a.

49 Sakan' te ni nja'a nda'a' a mii' ita' ne ndikun' jchi' a, te ni ka'an a ndii:

—Koto' ndo', ne yoo' nduu' ndee naa si'i' j xiin' ñanj j. 50 Kuachj ndii, yoo ka xaa' ña kuni yuva' j Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, ne jaan' nduu' si'i' j xiin' ku'va' j xiin' ñanj j —ni kachj a.

13

So'o kua'an ña ni sania' á Jesús xa'a' jin ñu'u' mii' kiku' jin te yivi' ndjkin'
(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Te xa kivi' jaan' ni ketá Jesús vi'e mii' ndu'u' a, te ni xaa a yu'u' minj, te ni xjkundu'u' a jkan'. 2 Te ni nakaya kua'a' xava' a ne yivi' nuu' a jkan'. Sakan' te ni sko'nu' a tixin jin tundoo', te ni xjkundu'u' a jkan'. Te sakuu' ne yivi' ndii, ita' nja yu'u' minj te kuni so'o' nja ña ka'an a. 3 Te ni xa'a' a sania' á ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'an ndja'a ka'an a ndii:

—Unta' ndii, ni ketá jin te yivi' kua'an kiku' ra ndjkin' trigo mii' xika' ra. 4 Te kij' kiku' ra ndjkin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' jchi'. Te ni ndekuje saá, te ni xaxi' ri' a. 5 Te sava tuku ndjkin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachj va ni ndutja a sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. 6 Ndisu kij' ni ketá ñu'u' ndii, ni saxii ña'a' a, te xa'a' ña kual' tjoo' a ndii, ni ichj a. 7 Te sava tuku a ni koyo tejn ku'u' jñu'. Te kij' ni ndutja jñu' jaan' ndii, ni tavi a jña trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a. 8 Te sava ka tuku a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni kuun ya'a ndjkin' j'in a. Sava jña trigo jaan' ni taxi ciento ndjkin', te sava a ni taxi unj xiko ndjkin', te sava tuku a ni taxi oko uxj ndjkin'. 9 Ndo'ó, ne xini so'o' ndii, chujun xa'a' ndo' ña ni ka'an j —ni kachj a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndja'a
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

10 Te ni kuyatun te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ¿ndichun na xiin' ña ka'an ndja'a ka'an un' nuu' ne yivi' kaa'? —ni kachj ra.

11 Te ni nakujin a ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakan' ña ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundanj ndo' ña xini mii' kuji' a xa'a' saá xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu ne jaan' ndii, süu' sakan' nduu' a. 12 Sakan' ña ne taxi' Ndiosí ña kundanj nja ña xini mii' kuji' a xa'a' saá xa'ndia chuun' a ndii, taxi a te kundanj kua'a' ka nja ña jaan'. Ndisu ne sie kuji' kundanj xa'a' saá xa'ndia chuun' a ndii, ndee ña sie ña kundanj nja sanandosó' ndi'j ña'a' a.

13 Sakan' na ka'an j nuu' ne jaan' xiin' ña ka'an ndja'a kuji'. Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuvi' kunj nja. Te tee' ndee xini so'o', te xini so'o' nja ndii, kundanj nja. 14 Sakan' te xinu' ña ni ka'an tiakú Isaiás xa'a' ne jaan' xta'an' ndii:

Te'e' ndee xini so'o' te xini so'o' nja ndii, kundanj nja.

Te'e' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuvi' kunj nja.

15 Sakan' ña ni kujij va nimá nja, te ni ndasj kutu' so'o' nja,

te ni ndasj tu nduchi' nuu' nja. Sakan' te kunj xachi' nja xiin' nduchi' nuu' nja jaan',

te ni ndee kuni so'o' tu nja xiin' so'o' nja, te ni ndee kundanj tu nja xiin' nimá nja, te nandjiko' nja nuu' j, te sanda'a ña'a' j. Sakan' ni kachj ra.

16 'Ndisu ni sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' yu'u, te xini so'o' tu ndo' tu'un j. 17 Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' xiin' kua'a' te ni xachuun' ndaku ndii, ni kunj ra kunj nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo'ó vjtin, ndisu ni xinj ra a. Te ni kunj tu ra kunj so'o' ra ña xini so'o' ndo'ó vjtin, ndisu ni xinj so'o' ra a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachj ña ka'an xa'a' te kiku' ndjkin' jaan'
(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 'Kunj so'o' ndo' ndee ña kuni kachj ña ka'an ndja'a xa'a' te kiku' ndjkin' jaan'.

19 Kij' xini so'o' yoo ka tu'un ña ka'an xa'a' saá xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kundanj nja ña ka'an a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá nja. Te ne jaan' nduu' ndee naa ndjkin' ña ni koyo nuu' jchi'. 20 Te sakan' tu, ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndjkin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuku ne yivi', ne xini so'o' tu'un

Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a jin xa'a'. ²¹ Ndisu kōō' tjo'o a nimá nja, xa'a' a jaan' na jin kanj' tjo' kandixa' nja a. Te kij' ndo'o' nimá nja uun kij' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña' kandixa' nja tu'un jaan' ndii, nakoo' nja a. ²² Te ñu'u' mii' yoo ku'u' ñu'u', mii' ni koyo sava ndjikin' jaan' nduu' ndeē naa nimá sava ne yivi', ne xini so' o tu'un Ndiosí. Ndisu ndi' ni va nimá nja xa'a' ña' yoo jin yivi', te xini xa'an' ña'a' ña' vika'. Te tavi sakuu' ña' jaan' tu'un jaan', te nanduu' nja ndeē naa ña' kōō' ndjikin' kuun' nda'a'. ²³ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndjikin', ña' ni kiku' te jaan', nduu' ndeē naa nimá sava ne yivi', ne xini so' o tu'un Ndiosí te kundanj' nja a. Te kua'a' va xachuun' nja nuu' Ndiosí. Sakan' ña' sava ne jaan' nduu' ndeē naa itja trigo ña' ni taxí ciento ndjikin', te sava nja nduu' ndeē naa itja trigo ña' ni taxí unj' xiko ndjikin', te sava tuky nja nduu' ndeē naa itja trigo ña' ni taxí oko uxj' ndjikin' —ni kachj' Jesús.

Yo'o' sania'a Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' itja nja'a

²⁴ Te ni ka'an Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndeē naa jin te yivi', te ni chj'i jin nuu' ndjikin' va'a nuu' ñu'u' ra. ²⁵ Ndisu kij' kixín sakuu' ne yivi' ñu'u' ndii, ni kixin' te ndasi' ta'an' xiin' ra, te ni kiku' ra ndjikin' itja nja'a mii' xa' ni chj'i' te xiin' ña'a' ndjikin' trigo jaan', te kua'an' ra. ²⁶ Te kij' ni nakun' trigo, te ni xa'nu' a, te ni xa'a' a kiee' yoko' a ndii, ni xinj' te tatú ña' ni kjeē yoko' u' te itja nja'a xiin' a. ²⁷ Sakan' te ni ndekuje, te xika' nuu' nuu' xto'o' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: "Tákui'e, naa' ndjikin' va'a' ni kiku' un' mii' xika' un' ndii, zndichun na kuui' ni nakun' tu' itja nja'a xiin' a na sakan'?" ni kachj' ra. ²⁸ Te ni ñakujin' te xiin' ña'a' a ndii: "Jin te ndasi' ta'an' xiin' e' ni xaa' ña' jaan'", ni kachj' ra. Sakan' te ni ndatu'un' ka' te xika' nuu' jaan' ka'an' ra ndii: "¿Ñáá kuni un' ku'un' ndu, te tu'un' ndu itja nja'a jaan'?", ni kachj' ra. ²⁹ Te ni ñakujin' te xiin' ña'a' jaan' ndii: "Ü'un', koto ka' naa' saa' ndo' sakan' ndii, kuain' tu'un' tu' ndo' sava itja trigo xiin' itja nja'a jaan'". ³⁰ Taxí ndo' na kua' nu' inga' uvj' sqa' nuu' a ndeē ñakujaxa' ña' savi'. Sakan' vj' te ka'an' j' xiin' te nakaya ña' savi' j' ndii: Xj' nja' ka' itja nja'a ka' ndja' ndo', te satiin' nu' ni ndo' a, te kua' ni ndo' a. Sakan' te ka'ndja' ndo' trigo, te taxaxa' ndo' a tixin' yaká j, kachj' j' xiin' ra", kachj' te xiin' ña'a' jaan' —ni kachj' Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' ndjikin' ma'a ña nani' mostaza
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Te ni ka'an tu' Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Saa' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndeē naa ndjikin' mostaza, ña' ni kij'in jin te yivi', te ni chj'i' ra a mii' xika' ra. ³² Ndjikin' jaan' ndii, ña' lulu ma'a' ka' nduu' a te sakan' sakuu' nuu' ndjikin' ña' ch'i' e', ndisu kij' xa'nu' a ndii, sukun ka' itun' a te sakan' sakuu' nuu' ku'u' xitjin', te nanduu' a jin itun' ko'o' xava'a' nda'a', te ndeē saa, ti' ta'nu' ndjivi', kuvj' xa'a' cho'o' ri' nda'a' nu' —ni kachj' Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' yuchi' levadura, ña saki'vi pachj' xitja va'a

(Lc. 13:20-21)

³³ Te ni ka'an ka' Jesús inga ña ka'an ndiaa nuu' ne jaan' ndii:

—Saa' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndeē naa yuchi' levadura kij' ki'in' jin ña'a' a, te nasaka' a xiin' unj' ta'an' yaxin' yuchi' harina, te saki'vi pachj' a sakuu' ixan' —ni kachj' a.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' ne yivi' xa' mii' ndi'i' ña ka'an ndiaa

(Mr. 4:33-34)

³⁴ Te ni ka'an Jesús sakuu' ña' jaan' xiin' ña ka'an ndiaa nuu' ne yivi' jaan'. Te xa' xiin' ña' jaan' kujti' ni ka'an a xiin' nja. ³⁵ Sakan' ni xaa' a te xinu' ña' ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí xta'an' kij' ni ka'an ra ndii:

Xiin' ña' ka'an ndiaa tjo' ka'an j, te satuvi' j' ña' yoo si'e' nda'a' Ndiosí ndeē kij' ni xa'a' a jin yivi'. Sakan' ni kachj' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña kuni kachj' ña ka'an ndiaa xa'a' ndjikin' itja nja'a

³⁶ Sakan' te ni ndei' Jesús ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an' nu'u' a vj' e' a. Te ni kuyañin' te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an' ra xiin' a ndii:

—Saa' un' ña' va'a' te sanakuachi' un' ña ka'an ndiaa xa'a' itja nja'a jaan' nuu' ndu —ni kachj' ra.

³⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te kiku' ndjikin' va'a' jaan' ndii, ndeē naa yu'u, ña' nduu' tu' te yivi', nduu' ra. ³⁸ Te ñu'u' mii' kiku' ra ndjikin' jaan' ndii, ndeē naa jin yivi' nduu' a. Te ndjikin' va'a' ndii, ndeē naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nduu' a. Te ndjikin' itja nja'a ndii, ndeē naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' ña' ndiva'a' nimá nduu' a. ³⁹ Te te ndasi' ta'an' xiin' e', te ni kiku' ndjikin' nja'a jaan' ndii, ndeē naa ña' ndiva'a' nduu' a. Te kivi' ña' naxhij' nja' ña' savi' ndii, ndeē naa kivi' ña' kun ndjiko' jin yivi' nduu' a. Te te nakaya ña' savi' jaan' ndii, ndeē naa angele, ña' xika' nuu' nuu' Ndiosí, nduu' a.

40 *Jin* kachi naa ni xaa te jaan' ni tu'un ra jia nia'a jaan', te ni xa'mi ra a nuu' nu'u ndii, sakan' tu xka'ndia a kij' kun ndiko' jin yivi'. 41 Yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, ti'vi' i ki'in' angele, na xika' nuu' nuu' i, te tava' ndoo' a ne xaa' kuach'i xiin' ne sakoye ne yivi' nuu' kuach'i tein ne nduu' kuenta i. 42 Te ko'ni na'a' a yavi mii' xixi nu'u, te jkan' kuaku nia ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u nja. 43 Sakan' te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii, yi'e ndatun' nia mii' xa'ndia chuun' yuva' e' Ndiosí ndee naa yi'e nu'u. Ndo'ó, ne xini so'q ndii, chuun xa'a' ndo' na ni ka'an i.

Yo'ó sania'á Jesús iin na ka'an ndiaa xa'a' na ndiaa ya'vi'

44 'Na xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa jin na ndiaa ya'vi', na naa si'e nuu' nu'u' mii' xika' jin te yivi'. Te kij' ni xini inga te yivi' naa a ndii, ni tisi'e tukuu ra a, te va'a va kuni ra xa'a a, sakan' na kuu' kua'an ra te ni xiko' ra sakuu' na ni kumi' ra, te ni sata' ra nu'u' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' te ni na'in iin yuu' ndatun'

45 'Sakan' tu nakuitá na xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' na ni xaa jin te yivi', te sata' na'a' te naxiko' ra a. Te jaan' ndii, xika' nduku' ra yuu' ndatun' koo' chukuu'. 46 Te kij' ni xini ra jin ndaa' yuu', na jin ndiaa ya'vi' koo' chukuu' jaan' ndii, kua'an ra te ni xiko' ra sakuu' na kumi' ra, te ni sata' ra a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' iin na ka'an ndiaa xa'a' iin nu'u'

47 'Te sakan' tu nakuitá na xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' xiin' iin nu'u' na tava' te yivi' tjaka' kij' skó'ni' ra a tixin miji, te tava' a sakuu' nuu' tjaka'. 48 Te kij' chitu' a ndii, xta'ni' ra a ndee yu'u' miji, te xikundiee ra nakaxin ra ti' va'a, te taan' ra ri' tixin ika', te xatia ra ti' va'a. 49 Sakan' tu xka'ndia a kij' kun ndiko' jin yivi' ndii, kixin angele te saxioo a ne nia'a tein ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, 50 te ko'ni a ne nia'a jaan' yavi mii' xixi nu'u, te jkan' kuaku nia ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u nja —ni kachi a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' na xaa' xiin' na yata'

51 Te ni ndatu'un' Jesús te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Naá kundan' ndo' sakuu' na ni ka'an i ka'a'? —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Uun ndo', táku'i'e —ni kachi ra.

52 Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—J'in te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, kij' nanduu' ra jin te xa'ndia chuun' Ndiosí

nimá ndii, nduu' ra ndee naa jin te xiin' vi'e. Te xiin' vi'e jaan' ndii, mii' taxa'a ra na ndiaa ya'vi' na kumi' ra, tava' ra na xaa' xiin' na yata' —ni kachi a.

So'q ni xaa a kij' ni nandiko' Jesús nuu a Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

53 Kij' ndi' ni ka'an Jesús sakuu' na ka'an ndiaa jaan', te ni keta a kua'an a, 54 te ni naxaa a nuu' mii' ni xa'nu a. Te ni xa'a' a sania'á a ne yivi' tixin vi'e mii' nakaya ne nuu' jaan', te ni nandan' va nja ka'an na ndii:

—¿Mii' ka vi' tu kuaxi na xini tuni te ka'a'? Te, ¿mii' ka vi' tu kuaxi chuun ka'nu' koo' chukuu' na xaa' ra? 55 Si'e te tuxi' itun' vji' nduu' ra. Te xini e' na María nani' si'i' ra. Te na'ni ra nduu' Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. 56 Te nuu' yo'o' ndee' tu sakuu' na'a' ta'an' ra. Na sakan' ndii, ¿mii' ka vi' tu ni sakuaan te ka'a' na jaan'? —ni kachi na.

57 Xa'a' a jaan' na ni nasaa' nja, te ni kandixa' na'a' nja. Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' na ndii:

—Te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí ndii, xito' ka'nu' na'a' sakuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' nuu' mji' ra xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu' na'a' nja —ni kachi a.

58 Te ni xaa a kua'a' chuun ka'nu' koo' chukuu' nuu' jaan', sakan' na ni jin nja xini na'a' nja.

14

So'q ni xaa a kij' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

1 Kij' sakan' ndii, ni xini so'q Herodes, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento na ka'an ne yivi' xa'a' Jesús. 2 Te ni ka'an ra xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te ni sakuchi' ne yivi', te ni natjaku' ra. Sakan' na kuu' kumi' ra ndee' na taxi' xaa' ra kua'a' chuun ka'nu' —ni kachi ra.

3 Ni ka'an Herodes jaan' sakan', kuach'i ndii suvi' ra ni ka'an chuun', te ni tin te xiin' ra Juan jaan'. Te ni satiin na'a' ra xiin' karena, te ni kjana na'a' ra vi'e ka'a xa'a' a na ni kunj ra ndoo va'a ra xiin' na' Herodias. Kuach'i ndii ni tunda'a' Herodes xiin' a tee' ndee na' si'i' Felipe, na'ni ra, nduu' a'. 4 Sakan' na kuu' ni ka'an Juan jaan' xiin' Herodes ndii: "Va'a yoo a na ni tunda'a' un' xiin' na' si'i' na'ni un'", ni kachi ra.

5 Xa'a' a jaan' na ni kunj Herodes ka'ni' ra Juan, ndisu ni yi'vi ra ne yivi' kua'a', sakan' na kandixa' ne jaan' na te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí nduu' Juan jaan'. 6 Te kij' ni nakujin kivi' na ni kaku' Herodes

ndii, ni xa'a ra jin viko'. Te ña' sj'e ña' Herodias jaan' ndii, ni taxa'a' sij' a' nuu' ra xiin' nuu' ne ni tatü ra. Te ni xtanj va ra ña ni xaa a'. ⁷ Xa'a' jaan' na ni chikandja ra kuento ra ña taxj ra nda'a' a' ndee ka ña kakan a' nuu' ra. ⁸ Te kij' ndj'i ni tjanu' ña'a' sij'i a' ndii, ikan' te ni ka'an a' xiin' Herodes ndii:

—Xini Juan, te sakuchi' ne yivi', taxj un' nda'a' i tixin jin ko'o' —ni kachj a'.

⁹ Te ni kusuchi' va inji te jaan', ndisu xa'a' ña xa ni chikandja ra kuento ra, te ni xini so'q tu sakuu' te ndiee' xixi' xiin' ra jaan' ndii, ni ka'an chuun' ra ña taxj te xiin' ña jaan' nda'a' a'. ¹⁰ Te ni ka'an chuun' ra, te ni kendoso' te xiin' jaan' sukun' Juan tixin vj'e kaa. ¹¹ Te ni skö'ni' ra a tixin jin ko'o', sakan' te ni xan ndjaka ra a nda'a' ña sava jaan'. Te ni taxj ña' jaan' a nda'a' sij'i a'. ¹² Te ni ndekuje te nda'a' xa'a' Juan, te ni ndanji' ra ñu'u' nde'i te jaan', te ni nataan' ra a. Sakan' te ni kje'e ra kua'an ka'an ra xiin' Jesús ña ni xka'ndja ikan'.

So'q ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús u'un miit te yivi'

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Kij' ni xini Jesús ña ni yoo ikan' ndii, ni ke'a a ikan' xiin' jin tundo'o' te kua'an siin' a jin xaan' miit taxin' kaa'. Kij' ni xini ne yivi' kuento ña xa kua'an a ndii, ni kje'e nja ki'in' ñu'u te kua'an xa'a' nja miit kua'an a jaan'. ¹⁴ Kij' keta' a tixin tundo'o' jaan' ndii, ni xini a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuvjta inji a xa'a' nja, te ni sanda'a a ne kuni kuvj ndiee' xiin' nja. ¹⁵ Te kij' ni kuqa' kua'an ndii, ni kuyatjn te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Taku'e, miit k'o'p yoo ndiee' e', te xa ni kuqa' va vitjn. Va'a ka sanduti'a un' ne yivi' te kiku nja ku'un nja ñu'u kuali' kaa' te sata' nja ña kuxj nja —ni kachj ra xiin' a.

¹⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Küni' a ndutja nja, sakan' ña ndo'o' taxj ña kuxj nja —ni kachj a.

¹⁷ Te ni nakujjn ra ndii:

—U'un ta'an so'q xita' va'a xiin' uvj ta'an tjaka' kuiti' kumi' ndu —ni kachj ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxj ndo' a nda'a' i —ni kachj a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an chuun' a ña kundje'e ne yivi' nuu' itja. Te ni kij'n a u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvj saa' tjaka' jaan'. Te ni nakoto' a ndjivi', te ni taxj a ña chindani Ndiosi. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvj saa' tjaka' jaan', te ni taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ²⁰ Sakan' te ni xixj sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndj'i jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin'

tjaka'. Te ni chitu' uxj uvj ta'an ika' na' nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'. ²¹ Te ne ni xixj jaan' ña miit' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, u'un miit ni kuu' ra, ña küu kuenta ña'a' xiin' ne kuachi'.

So'q ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tjkuu mjni

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Xa ka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni' ra tixin tundo'o' te kij'n ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' mjni jaan'. Te kij' kua'an ra ndii, ni ndoo a sanduti'a a ne yivi' kua'a' jaan'. ²³ Kij' ndj'i ni sanduti'a ña'a' a ndii, ni kaa a jin xiki' kua'an a te ndatu'un' siin' a xiin' Ndiosi. Te kij' ni kuñuu ndii, jin ndaa' a sakan' ndu'u' xiki' jaan'. ²⁴ Te xa ma'in' mjni kua'an te nda'a' xa'a' jaan' xiin' tundo'o', te ndje'e kani' tjkuu tun' jaan', sakan' ña kuaxj suma' tachi'. ²⁵ Te kij' xa kitu' kua'an ndii, kua'an xa'a' Jesús nuu' tjkuu mjni jaan' ndee miit' ñu'u' te jaan'. ²⁶ Te kij' ni xini ra ña kuaxj xa'a' a nuu' tjkuu jaan' ndii, ni yivi' koo' chukuu' ra ka'an ra ndii: —i'na' kuaxi! —ni kachj ra.

Kuaa' ra yivi' ra. ²⁷ Ndisu numi' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Sandjeni xiin' miit' ndo' te ku'an yivi' ndo', sakan' ña yu'u nduu' i! —ni kachj a.

²⁸ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Taku'e, naa' yo'o' xaa' a nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' te xaa xa'a' i nuu' tjkuu ndee miit' iin' un' ñaa' —ni kachj ra.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña'a' —ni kachj a.

Sakan' te ni ke'a Pedro tixin tundo'o', te ni xa'a' kua'an xa'a' ra nuu' tjkuu miit' iin' Jesús. ³⁰ Ndisu kij' ni xini ra ña ndje'e' xika' tachi' ndii, ni yivi' ra, te ni xa'a' ndeka'nu' ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—i'Taku'e, sakaku' un' yu'u! —ni kachj ra.

³¹ Numi' te ni sanaka'a Jesús nda'a' a, te ni natjn ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Jin te sie va inji xini yu'u nduu' un'. ¿Ndicun na ni inji kua'a' un' xini un' yu'u? —ni kachj a.

³² Kij' ni skö'nu' a xiin' ra tixin tundo'o' jaan' ndii, ni xikujjn tachi'. ³³ Te ni xikuita xiti' ra nuu' a ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndjxa xaa' a ndii, si'e Ndiosi nduu' un' —ni kachj ra.

So'q ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ne kuni kuvj nuu' ñu'u' Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ Te kij' ni xka'ndja Jesús xiin' te jaan' mjni jaan' ndii, ni xaa a jin ñu'u' ña nani' Genesaret. ³⁵ Te kij' ni nakunj te ndiee' jaan' Jesús ndii, ni ti'vi' ra kuento kaniit' nuu' ñu'u' jaan', te ni kixin ndjaka ne yivi' sakuu' ne kuni kuvj nuu' a. ³⁶ Te ni ka'an

nda'vi nja ña taxí a tondja nda'a' kujtí' ne kuni kuvj jaan' yu'u' toto a. Te ni nda'a sakuu' ne ni tondja nda'a' yu'u' toto a jaan'.

15

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka saa e' ña kuni Ndiosí, te saa e' ña kuni te yivi'
(Mr: 7:1-23)

¹ Sakán' te ni kuyatín sava te fariseo xiin' sava te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni kije ñuu Jerusalén, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

² —Te nda'a' xa'a' yo'ó ndii, sáxinú ra ña xi xaá e', ña ni ñakoo te xij' yata' e'. Kuachj ndii nátia' ra nda'a' ra ki'in' jchi' ña kuni ka kujj ra naa ni xaa te xixa jaan' —ni kachj ra xiin' a.

³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:
—Te, zndichun na xa'nú tu ndo'ó ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mji' ndo'? ⁴ Kuachj ndii ka'an chuun' Ndiosí ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'.” Te ka'an tu a ndii: “Yoo ka kanja'a xiin' yuva' si'i' nja ndii, kuni a ña kuvj nja”, kachi a. ⁵ Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuvj ka'an jin ne yivi' xiin' yuva' si'i' nja ndii: “Kúvj chindje' i ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a i ndii, xa ni taxí kuento i ña ndjija Ndiosí kunduu a.” ⁶ Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an jin ne yivi' sakan' ndii, kuni a ña chindje' ka nja yuva' si'i' nja xiin' ña'a nja. Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mji' ndo'. ⁷ Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku va ni ka'an Isafas xa'a' ndo' kij' ni ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

⁸ Ne yivi' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kujtí' nja xito' ka'nu' nja yu'u.

Ndisu nimá nja ndii, xika' yoo a nuu' j.

⁹ Tiin' ka'nu' saka nja yu'u, kuachj ndii ka'an chuun' nja ña xini tuni ne yivi' kujtí'.

Te ka'an nja ña tu'un ndei' yu'u' nduu' a, kachi a.

—ni kachj Jesús.

¹⁰ Sakán' te ni kana ni tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuyatín nja nuu' a, te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Kunj so'q va sakuu' ndo' te kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ¹¹ Nde'e jin ña xaxí' ne yivi' sätjivi' nimá nja nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii kuento ña kieve' yu'u' nja nduu' ña satjivi' nimá nja nuu' a —ni kachj a.

¹² Sakán' te ni kuyatín te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'i'e, te fariseo ndii, ni xtänj ra ña ni ka'an un' jaan' —ni kachj ra.

¹³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakuu' ña tata, ña ni chij' yuva' i Ndiosí, ña ndu'u' ndjivi' ndii, tu'un a ndee tjo'q a. ¹⁴ Sää ndo' kuenta kuu' ra. Sakán' ña ndee naa te kui'e nuu' ndiaka' ne kui'e nuu' nduu' te jaan'. Te naa' jin ne kui'e nuu' ndiaka' jnga ne kui'e nuu' ndii, koyo uvj saa' nja ta'vi' —ni kachj a.

¹⁵ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Saa un' ña va'a te sanakuachi' un' nuu' ndu ndee ña kuni kachj ña ni ka'an ndiaa un' jaan' —ni kachj ra.

¹⁶ Sakán' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—ZNa sakan' ndii, ni ndee ndo'ó ni kundani ña ni ka'an i jaan', un? ¹⁷ ZÑáá xini ndo' ña sakuu' ña xaxí' e' jaan' ndii, xijí' e' ko'ni' a, te xitiá a kij' kua'an e' nuu' ku'u? ¹⁸ Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, tixin nimá nja kuaxj a, te ña jaan' nduu' ña satjivi' nimá nja nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakán' ña nimá nja kuaxj ña nja'a, ña xanini nja, naa kuu' ña xa'ni' nja ne yivi', xiin' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña xiin nja, xiin' ña xakui'na' nja, xiin' ña ndiee' yu'u' siki' nja xa'a' ne yivi', xiin' ña kanja'a nja xa'a' ne yivi'. ²⁰ Ña jaan' satjivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ndisu ña nátia' ne yivi' nda'a' nja ki'in' jchi' ña kuni ka kujj nja ndii, sätjivi' ña'a' ña jaan' nuu' Ndiosí —ni kachj a xiin' ra.

So'q ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ña' si'e jin ña' tuku'

(Mr: 7:24-30)

²¹ Te ni keta Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yatín ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. ²² Ikan' te jin ña'a', ña' ndu'u' ñu'u' jaan', ña' nduu' kuenta ne Canaan ndii, ni xaa a' mii' kua'an Jesús, te ni ka'an ti'e' a' xiin' a ndii:

—iTáku'i'e, ña nduu' sjani' xika' David, kuvjta jin un' xa'a' j! Ña' si'e i ndii, ña ndjva'a naá nimá a', te sando'o' va ña'a' a —ni kachj a'.

²³ Ndisu ni ñakujin Jesús ndee jin yu'u'. Sakán' te ni kuyatín te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Táku'i'e, saa un' ña va'a te natjivi' ña'a' un', sakan' ña ti'e' va ka'an a' ndikun a' xata' e' —ni kachj ra.

²⁴ Te ni ñakujin a ndii:

—Ni tjanu' Ndiosí yu'u' nuu' ne ta'an' e', ne Israel kujtí', ne nduu' ndee naa mbee, ti' ni xitja i'nu —ni kachj a.

²⁵ Sakán' te ni kuyatín ña' jaan', te ni xikujin xiti' a' nuu' a, te ni ka'an a' xiin' a ndii:

—Saa va un' ña va'a te chindje'e' un' yu'u, táku'i'e —ni kachj a'.

²⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Vá'a na'in e' ña xaxí' nuu' ne kualí' te ko'ni' e' ña jaan' nuu' naya' —ni kachj a.

²⁷ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Ñā ndaku ka'an un', tákui'e, ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ñā koyó tixin mesa yu'u' xtq'o' ri' —ñi kachj' a'.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Nakui'e kua'a, yo'ó ndii, iní kua'a' va un' xini un' yu'u. Na saa Ndiosí ñā kuni nimá un' jaan' —ñi kachj' a'.

Sakan' te numi' te ni nda'a ñā'a' si'e a' jaan'.

Sq'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mr. 1:32-34)

²⁹ Te ni keta Jesús jkan' te kua'an a yu'u' minj Galilea. Ikan' te ni kaa a jin xikj', te ni xikundu'u' a jkan'. ³⁰ Te ni ndekuje kua'a' koo' chukuu' ne yivi' nuu' a ndiaka' nja ne kuni kuvj, naa kuu' ne kuvj kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu', xiin' ne i'in', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kumi' kua'a' nuu' tuky kui'e. Te ni tandjee nja ne jaan' nuu' a. Te ni sanda'a ñā'a' a. ³¹ Te kii' ni xinj ne kua'a' jaan' ñā ni yoo jkan' ndii, ni nandanj va nja, sakan' ñā ni naka'an ne i'in', te ni nda'a' ne kui'e nda'a' uun xa'a', te ni nakaka ne kuvj kaka, te ni nakoto' ni tu ne kui'e nduchi' nuu'. Te ni xaka'nu' sakuu' ne jaan' Ndiosí, ñā xaka'nu' yoo', ne Israel, kii' ni xinj nja ñā jaan'.

Sq'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús kumi' mií ne yivi'

(Mr. 8:1-10)

³² Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuvita va inji xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ñā xa kua'an unj kivi' ndiee' nja xiin' e', te koo' a kumi' nja kuxj nja. Kuni j natj'vi' soko ñā'a' j, sakan' ñā jyo kunjaa' nja ichi' —ñi kachj' a'.

³³ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mií taxjn' kaa' ndiee' e', tákui'e. Saa kuvj taxj e' ñā kuxj ne yivi' kua'a' kaa' te nda'an nja —ñi kachj' a'.

³⁴ Sakan' te ni ndatu'un' ñā'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ñi kachj' a'.

Te ni nakujin ra ndii:

—Uxa ta'an a xiin' ndia'vi' tjaka' kualí —ñi kachj' a'.

³⁵ Sakan' te ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' kua'a' jaan', te kundjee nja nuu' ñu'u' jaan'. ³⁶ Te ni kijn' a uxa saa' xita' va'a xiin' tjaka' jaan', te ni taxj a ñā chindanj Ndiosí. Te ni sakuachi' ñā'a' a, te ni taxj ñā'a' a nda'a' te jaan', te ni xaxa' ra ñā jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. ³⁷ Ni xixj sakuu' ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nja, te ni sakuu' ra uxa ta'an íka' na'nu' va xiin' ñā xaxj', ñā ni ndoo ndoso'. ³⁸ Te ne ni xixj jaan' ñā mií' ndi'i' te yivi' kujtj' ndii, kumi' mií ni kuu' ra ñā kuu' kuenta ñā'a' xiin' ne kuachj'.

³⁹ Ndi'j jaan' te ni sandutiá a ne yivi' kua'a' jaan'. Te ni sko'nu' a tixin jin tundo', te kua'an a xiin' ra ndee ñu'u' ñā kandu'u' yañin ñuu Magdala.

16

Xikán ne yivi' ñā saq Jesús jin chuun' ka'nu' koo' chukuu'

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

¹ Sakan' te ni ndekuje te fariseo xiin' te saduceo mií' iin' Jesús te koto kua'a' ñā'a' ra. Sakan' na kuni' ni ka'an ra xiin' a ñā saa a jin chuun' ka'nu' ñā taxi' Ndiosí. ² Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' ketá ñu'u' te kua'a' xa'a' ndivi' ndii, ka'an ndo'ó ndii: “Kivi' va'a kunduu a tiaan, sakan' ñā kua'a' xa'a' ndivi'”, kachi ndo'. ³ Te kij' kuaxj kitú' te ka'an ndo' ndii: “Kujun kui'e savj' nuun', sakan' ñā kua'a' xa'a' ndivi', te viko' tuun' va”, kachi ndo'. Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mií' ndii, kundanj ndo' saa kuni kachj' ñā yoo ndivi', ndisu kuni kundanj ndo' saa kuni kachj' chuun' ka'nu' ñā xini ndo' kivi' vjñin. ⁴ Ndo'ó, ne nja'a, ne xa'ni ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' jin ne kumi' musa ndii, kuni kunj' ndo' jin chuun' ka'nu' ñā xaa' Ndiosí. Ndisu taxj ka Ndiosí kunj' ndo' inga chuun' ka'nu', süu' jaan' ndii ñā ni xaa a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un a, kujtj' nia'a j ni nuu' ndo' —ñi kachj' a'.

Te kij' ndi'j ni ka'an a ñā jaan', te ni nakoo ñā'a' a, te ni keta a kua'an a.

Ka'an Jesús xa'a' ñā vā'a ñā sania'a te fariseo

(Mr. 8:14-21)

⁵ Te ni xaa a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' tuky ta'vi' yu'u' minj jaan', ndisu ni nandosoj' ra konj'j' ra xita' va'a. ⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mií' ndo' nuu' yuchi' levadura, ñā tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ñi kachj' a'.

⁷ Te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e' sakan' ñā koo' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

⁸ Te ni xinj Jesús ñā ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te ni ka'an a ndii:

—Sie va inji ndo' xini ndo' yu'u. ¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' ñā koo' xita' va'a ni'i' ndo'? ⁹ ¿Ñáá kusaa' kuvj nakunj' ndo' ñā ka'an j te kundanj ndo' a? ¿Ñáá náka'an' ndo' ñā ni xaa j kii' ni sakuachi' j u'un ta'an xita' va'a, te ni xixj u'un mií ne yivi'? ¿Saa ta'an íka' na'nu' va ni sakuu' ndo'? ¹⁰ ¿Ñáá naka'an' tu ndo' saa ta'an íka' ni sakuu' ndo' kii' ni sakuxi' j kumi' mií te yivi' xiin' uxa ta'an xita' va'a? ¹¹ ¿Saa tu na kusaa' kuvj kundanj ndo' ñā süu' xa'a' xita' va'a ni ka'an j? Süu' jaan' ndii ñā ni ka'an j xiin' ndo' jaan' kuni

kachj a ña kuni a koto xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ñi kachj a.

¹² Sakan' vi' te ni kundani ra ña ni ka'an Jesús xiin' ra ña koto xiin' mii' ra nuu' yuchi' levadura, ña saki'vi pachi xita' va'a. Süu' jaan' ndii kuni a ña koto xiin' mii' ra nuu' ña sania'á te fariseo xiin' nuu' ña sania'á te saduceo.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi sakaku yoo'
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Kij' ni xaá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kachi ne yivi'? —ñi kachj a.

¹⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi, nduu' un'. Te sava tuky ña ka'an ña Elías nduu' un'. Te sava tuky ña ka'an ña Jeremías nduu' un', uun inga te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi xta'an' nduu' un' —ñi kachj ra.

¹⁵ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ñi kachj a.

¹⁶ Te ni ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosi tiaku, ña ni tjanu' a sakaku ne yivi' —ñi kachj ra.

¹⁷ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Simón, si'e Jonás, sañu'u' va Ndiosi yo'ó, sakan' ña süu' ne yivi' ni satuvi ña jaan' nuu' un'. Süu' jaan' ndii yuva e' Ndiosi, ña ndu'u' ndivi', ni satuvi a nuu' un'. ¹⁸ Te ka'an tu yu'u xiin' un' ña yo'ó nduu' Pedro, te ña jaan' kuni kachj a yuu', te yuu' jaan' kunduu' kuej, ne nduu' kuenta i. Te ni ndee ndjee' yavi ndii küvi sandoñu'u' ña'a'. ¹⁹ Te nda'a' yo'ó taxi i nda'a', te ka'ndja chuun' ni nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiosi umá. Te ndee ka ña katun' un' iin yivi' yo'ó' ndii, xa ni katun' tu ña'a' Ndiosi ndee ndivi'. Te ndee ka ña ndaxin' un' iin yivi' yo'ó' ndii, xa ni ndaxin' tu ña'a' Ndiosi ndee ndivi' —ñi kachj a.

²⁰ Sakan' te ndjee' ni ka'an chuun' a xiin' sakuu' te nda'a' xa'a' a jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi sakaku ne yivi', nduu' a.

Ka'an Jesús ndee ña kund'o' a te kuvi a

(Mr. 8:31—9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Ndee kij' sakan' te ni xa'a' Jesús ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ña kuni a ku'un a ñuu Jerusalén te kund'o' u'vi a saa te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosi. Te ka'ni' ña'a' ra, ndisu ña'ia'ku a kivi' ña unj. ²² Sakan' te

ni xta'ni' siin' ña'a' Pedro, te ni xa'a' kani' kuento ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Mji' Ndiosi na sakaku na yo'ó nuu' ña jaan', táku'i'e. Te kōo' kivi' kund'o' un' sakan' —ñi kachj ra.

²³ Te ni nandjiko' kuiin a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndja'a' ñaa'. Ka'an un' ndee naa ña ndiva'a, te kuni sanama' un' yu'u nuu' kuachj, sakan' ña xānini un' saa kuni Ndiosi. Süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuji' —ñi kachj a.

²⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun' ichi' yu'u ndii, kuni a ña nako' ña ña kuni mii' ña, te na koo tu'va tu ña te kund'o' ña ndee naa kund'o' i nuu' krusin', te kundikun' ña yu'u. ²⁵ Kuachj ndii, yoo ka kuni sakaku xiin' mii' mii' ndii, kuvi ña. Ndisu yoo ka taxi kivi' ñuu xa'a' ichi' yu'u ndii, natjin ña kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Te kuasa' kuni tu kivi' ñuu iin ne yivi' naa' kanando ña sakuu' ña'a' a ña yoo iin yivi', te kuvi ña nuu' Ndiosi. Sakan' ña kōo' ndee iin ña'a' iin yivi' ña kuvi chikandja ña xa'a' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ²⁷ Kuachj ndii kixin' tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xiin' ña ndjee' yuva' i Ndiosi xiin' ña ndjee' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a, te cha'vi i j' iin ne yivi' xa'a' saa ni xika ña iin yivi'. ²⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tein ndo'ó yo'ó' vjtin ndii, küvi ña ndee kuni ña kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi', te ka'ndja chuun' i —ñi kachj a.

17

So' o ni xa'a a kij' ni nanduu' ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

¹ Iñu ta'an kivi' ni xka'ndja, te ni naka Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñan' ra, te kua'an siin' a xiin' ra iin tindu' sukun. ² Te ni xini te jaan' ña ni nanduu' ndatun' va a. Te nuu' a ndii ni yi'e a ndee naa ñu'u, te toto a ndii, ni nanduu' yaa a ndee yi'e vi' a. ³ Ikan' te ni xini ra ña ni tuvj Elias xiin' Moisés, te ndatu'un' ra xiin' a. ⁴ Ikan' te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a ña kuaxi ndu yo'ó', táku'i'e. Naa' kuni un' ndii, kasa'a ndu unj ta'an tja'va' yo'ó'. Iin a kund'u' yo'ó', te iin a kund'u' Moisés, te iin a kund'u' Elías —ñi kachj ra.

⁵ Ka'an ka Pedro ña jaan' iin' ra, te iin ni tja'vi tjo' iin viko' yi'e va sakuu' ra. Te tein viko' jaan' ni ka'an iin tachi' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e mani' i, te va'a va kuni i xini ña'a' i. Kuni so' o ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ñi kachj a.

6 Kij' nĭ xinj' sɔ'ɔ tɛ nda'a' a xa'a' a jaan' ña jaan' ndii, ĩin nĭ xikundiee ndĭee' rā ndeɛ nuu' ñu'u', tɛ nĭ yiv'i xava'a rā. 7 Tɛ nĭ kuyatĭn Jesúš miĭ' ndiee' rā, tɛ nĭ tondĭa nda'a' ña'a' a ka'án a xiin' rā ndii:

—Kuán yiv'i ndo', ndoqoo ndo' —nĭ kachĭ a.

8 Tɛ kij' nĭ ndanĭ'j rā nuu' rā ndii, nĭ xinj' ká rā ndeɛ ĩin tɛ yiv'i'. Ndee ĩin ndaa' mĭi' Jesúš kuyĭ' nĭ xinj' rā.

9 Tɛ kij' nĭ naqaq' a xiin' rā tindu' jaan' ndii, nĭ ka'an chuun' a xiin' rā ndii:

—Ká'an ndo' xiin' ndeɛ ĩin nɛ yiv'i' xa'a' ña nĭ sātuvĭ Ndiosí nuu' ndo' kaa'. Ndeɛ kij' naŋĭakú tukuu' yu'u, ña nduu' tɛ tɛ yiv'i', tɛ sakan' vĭ' kuvĭ ka'an ndo' xa'a' a —nĭ kachĭ a.

10 Tɛ nĭ ndatu'un' rā Jesúš ndii:

—ĽNdichun na ka'án tɛ sania'á tu'un ndeĭ' Ndiosí ña xĭ'nā ká Elías kĭxĭn, tɛ sakan' vĭ' kĭxĭn ña sáakú nɛ yiv'i'? —nĭ kachĭ rā xiin' a.

11 Tɛ nĭ ka'an a xiin' rā ndii:

—Ñā ndĭxā nduu' a ndii, xĭ'nā ká Elías kĭxĭn tɛ sáko' tu'vā rā sákuu' ña yoo. 12 Ndisu ka'án yu'u xiin' ndo' ña xā nĭ kĭxĭn Elías jaan', tɛ nĭ nakunĭ ña'a' nĭ, tɛ nĭ xāā nĭā sáā ká nĭ kunĭ nĭā xiin' rā. Tɛ niĭ' sakan' sando'o' tɛ nĭā yu'u, ña nduu' tɛ tɛ yiv'i' —nĭ kachĭ a xiin' rā.

13 Ikan' tɛ nĭ kundandĭ tɛ nda'a' xa'a' a jaan' ña xa'a' Juan, tɛ nĭ sákuchi' nɛ yiv'i' kuenta Ndiosí, ka'án a.

Sɔ'ɔ nĭ xāā a kĭi' nĭ sánda'a Jesúš ĩin tɛ sāvā, tɛ naá ña ndĭva'a nimá

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Tɛ kij' nĭ xāā Jesúš xiin' tɛ jaan' miĭ' ndiee' nɛ yiv'i' kua'a' ya'a ndii, nĭ kuyatĭn ĩin tɛ yiv'i', tɛ nĭ xĭkuiĭn xiti' rā nuu' a ka'án rā ndii:

15 —Tákuĭ'e, sáā un' ña vā'a tɛ kuvĭta ĩnj un' xa'a' tiaā si'e ĭ, sakan' ña ña ndĭva'a naá nimá rā, tɛ xa'nj' i'i' ña'a' a, tɛ sando'o' xava'a ña'a' a. Tɛ ki'in' jchi' nduva rā nuu' ñu'u, tɛ ki'in' tɛ jchi' nama' rā nuu' tĭkui. 16 Tɛ xā nĭ kĭxĭn ndĭāka ña'a' ĭ nuu' tɛ nda'a' xa'a' un', ndisu nĭ kuvĭ sánda'a ña'a' rā —nĭ kachĭ rā.

17 Sakan' tɛ nĭ ka'an a xiin' nɛ yiv'i' jaan' ndii:

—ĭNɛ ĩnj xini Ndiosí nduu' ndo'ó, nɛ ndiee' ĩin yiv'i' vĭtĭn, tɛ nɛ nĭā'a nduu' tu ndo'! ĽSāā ká vĭ' ta'an ká kivi' koo ĭ xiin' ndo'? Tɛ, Ľsāā ká vĭ' ta'an ká kivi' kundĭeni ĭ ña xaa' ndo'? Nĭā'a ndo' yo'o' xiin' tɛ sava ñaā' —nĭ kachĭ a.

18 Ikan' tɛ nĭ ka'an ndĭee' Jesúš xiin' ña ndĭva'a jaan' tɛ nĭ ketā a nimá tɛ sava jaan'. Tɛ ndeɛ kij' sakan' ndii, nĭ nda'a' xachi' rā. 19 Tɛ nĭ kuyatĭn siin' tɛ nda'a' xa'a' a nuu' a, tɛ nĭ ndatu'un' ña'a' rā ndii:

—ĽNdichun na nĭ kuvĭ xtā'ni' ndu' ña ndĭva'a jaan'? —nĭ kachĭ rā.

20 Tɛ nĭ ka'an Jesúš xiin' rā ndii:

—Xa'a' ká sie vā ĩnj ndo' xini ndo' Ndiosí. Sakan' na ña ndaku ka'án ĭ xiin' ndo' ña naa' sakan' tɛ ĩnj ndo' xini ndo' Ndiosí tɛĭ' lulu ma'a' kuyĭ', ndeɛ naa lulu ĩin ndĭkin' mostaza ndii, kuvĭ ka'an ndo' xiin' ĭku' kaa' ndii: “Kuan ketā miĭ' iin' un' ñaā', tɛ ku'un un' kujĭn un' kaa'”, tɛ nama a miĭ' iin' a. Tɛ koo' ndeɛ ĩin ña kuvĭ sáā ndo'. 21 Ndisu ña ndĭva'a naa ña kaa' ndii, kunĭ a ña ka'an vā e' xiin' Ndiosí, tɛ kunĭ tɛ a ña koo ndĭtĭā e', tɛ kuvĭ xtā'ni' e' ña kaa' —nĭ kachĭ a.

Tukú nĭ ka'án Jesúš xa'a' ña kundɔ'o a tɛ kuvĭ a

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Tɛ kij' xĭka' Jesúš xiin' tɛ nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea ndii, nĭ ka'an a xiin' rā ndii:

—Yu'u, ña nduu' tɛ tɛ yiv'i' ndii, sanakua'a nɛ yiv'i' yu'u nda'a' tɛ yiv'i', 23 tɛ ká'nj' rā yu'u. Ndisu kivi' ña unĭ tɛ naŋĭaku ĭ —nĭ kachĭ a.

Tɛ nĭ kusuchi' xava'a ĩnj sákuu' tɛ jaan'.

Ka'án Jesúš xa'a' xĭ'un' xani' xa'a' yŭkun' ka'nu'

24 Tɛ kij' nĭ xāā Jesúš xiin' tɛ nda'a' xa'a' a ñu'u Capernaum ndii, nĭ kuyatĭn tɛ kenciaā' ya'vi' xĭ'un' xani' xa'a' yŭkun' ka'nu' nuu' Pedro, tɛ nĭ ndatu'un' ña'a' rā ndii:

—ĽÑáá cha'vĭ tɛ sania'á ndo'ó xĭ'un' xani' xa'a' yŭkun'? —nĭ kachĭ rā.

25 Tɛ nĭ nakuiĭn Pedro ndii:

—Uun, cha'vĭ rā —nĭ kachĭ rā. Tɛ kij' nĭ nda'nj Pedro vĭ'e ndii, xĭ'nā ká Jesúš nĭ ndatu'un' ña'a' ka'án a ndii:

—ĽSāā tuu yo'ó, Simón? Sákuu' rey ĩin yiv'i' ndii, Ľyoo nduu' nɛ cha'vĭ ña'a' xĭ'un' xani'? ĽÑáá nɛ ñu'u rā, uun nɛ tuku', nɛ ndiee' ñu'u rā? —nĭ kachĭ a.

26 Tɛ nĭ nakuiĭn Pedro ndii:

—Nɛ tuku', nɛ ndiee' ñu'u rā —nĭ kachĭ rā.

Tɛ nĭ ka'an ká Jesúš xiin' rā ndii:

—Sakan' na kuĭi' nɛ ñu'u rā jaan' ndii, ndeɛ sie chá'vĭ ña'a' nĭā. 27 Ndisu xa'a' ña kúni sanasaá' e' tɛ kenciaā' ya'vi' jaan' ndii, kua'an mĭnjĭ, tɛ sko'ni' un' tiku un', tɛ tĭāka' nŭu' ti' xtā'ni' un' ndii, kunĭ un' naá ĩin xĭ'un' yŭ'u' ri' kĭi' nŭnia' un' un'. Na'jn un', tɛ cha'vĭ un' tɛ kenciaā' ya'vi' xĭ'un' xani' xa'a' yŭkun' jaan' xa'a' yo'ó xiin' xa'a' yu'u —nĭ kachĭ a xiin' rā.

18

Ka'án Jesúš yoo nduu' nɛ ka'nu'
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

¹ Kij' sakan' ndii, ni ndekuję te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—¿Yoo nduu' te ka'nu' ka nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá? —ni kachį ra xiin' a.

² Sakan' te ni kana a jin te lulu, te ni xanjį ña'a' a ma'in' ra. ³ Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' nãma ndo' nimá ndo' te kunduu' ndo' ndee naa ne kualii' ndii, kujį kunduu' ndo' kuenta ne xa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá.

⁴ Sakan' ña ne maso nimá ndee naa te lulu yo'o' nduu' ne ka'nu' ka tejn ne xa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá. ⁵ Te yoo ka natiin' jin te lulu ndee naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' njã kuenta i ndii, yu'u natiin' njã.

Ka'an Jesús ña iyo va kundo'o ne kaviko' ne xa inji xini Ndiosi te saa njã kuachį

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Te ne yivi', ne kaviko' jin ne lulu, ne inji xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa njã kuachį ndii, ndee chaa' ka na kotįjin jin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' njã ndee ma'a' tįxin mįni. ⁷ Iyo va ndo'o' ne yivi' jin yivi', sakan' ña yoo va ña kaviko' ña'a' te saa njã kuachį, te kuni a ña xka'ndja ña jaan' nuu' kivi' ñuu njã. Ndisu iyo ka kundo'o ne kaviko' ne yivi' jaan' te saa njã kuachį jaan'.

⁸ 'Sakan' na kuii', naa' nda'a' un' uun xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachį ndii, va'a' ka kendoso' un' un' te skana' un' un'. Kuachį ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te tikundu' jin ndaa' nda'a' uun jin xa'a', te natįjin un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nda'a' un' uun xiin' uvj saa' xa'a' un' vj'e ndjaya' mii' koo' kivi' nda'va' ñuu'u. ⁹ Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachį ndii, va'a' ka xta'ni' un' un' te skana' un' un'. Kuachį ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te kui'e jin ndaa' nduchi' nuu', te natįjin un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nduchi' nuu' un' vj'e ndjaya' mii' xixi' ñuu'u.

Ka'an Jesús jin ña ka'an ndjaq xa'a' jin mbee, ti' ni xita

(Lc. 15:3-7)

¹⁰ 'Koto va ndo' te mii' kuu' ndo' xiin' ndee jin ne kualii' naa te yo'o'. Sakan' ña ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ángele ña xito' ña'a' nuu' Ndiosi, yuva' e', ña ndu'u' ndjivi'. ¹¹ Kuachį ndii yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa i jin yivi' te sakakú i ne ni kuxjoo nuu' Ndiosi. ¹² ¿Saa tuu ndo'ó? Naa' sakan' te kumi' jin te yivi' ciento mbee, te ni xita jin ri' ndii, ¿ñáá nãkoo ra ti' kumi' xiko xa'un kumi' jaan'

xini' jin iku', te ku'un nanduku' ra ti' ni xita jaan' ndee na'in ra ri'? ¹³ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' na'in ra ri' ndii, nãkuatja' ka nimá ra xa'a' ti' jaan' te sakan' xa'a' ti' kumi' xiko xa'un kumi' ti' ni xitja jaan'. ¹⁴ Te jin kachi tu nduu' a xiin' yuva' e' Ndiosi, ña ndu'u' ndjivi' ndii, kuni a ña ndoñu'u' ndee jin ne kualii' ndee naa te yo'o' nuu' a.

Yo'o' sania'a Jesús ña kuni a koo ka'nu' inji e' xa'a' ne yivi'

(Lc. 17:3)

¹⁵ Te naa' ni xaa jin ñanjį ta'an' ndo' jin kuachį xiin' ndo' ndii, ku'un ndo' te saki'in' ña'a' ndo' kuento kundjeee uvj saa' mii' ndo'. Naa' taxį so'o' ra ña ka'an ndo' ndii, xa ni ndujin tukuu' ndo' xiin' te jaan'. ¹⁶ Te naa' taxį so'o' ra ña ni ka'an ndo' ndii, ku'un nãka ndo' jin ndaa' uun uvj ta'an te ndjeee yu'u' xa'a' tu'un kui'e jaan', te sakan' kunjanį sakuu' tu'un kui'e nuu' uvj ta'an uun uvj ta'an te ndiee' yu'u'. ¹⁷ Te naa' taxį so'o' tu ra ña ka'an te uvj ta'an jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' ne nduu' kuenta i xiin' ndo'. Te naa' ni ndee taxį so'o' tu ra ña ka'an ne jaan' ndii, na kunduu' ra ndee naa jin te xini yoo Ndiosi nuu' ndo' uun ndee naa jin te kendiaq' ya'vi' xa'a' ñuu Roma. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndee ka ña katun' ndo' jin yivi' yo'o' ndii, xa ni katun' tu ña'a' Ndiosi ndee ndjivi'. Te ndee ka ña ndaxin' ndo' jin yivi' yo'o' ndii, xa ni ndaxin' tu ña'a' Ndiosi ndee ndjivi'.

¹⁹ Te ka'an tu i xiin' ndo' ña naa' nãkatã uvj ta'an ndo'ó kuento ndo' jin yivi' yo'o' xa'a' ndee ka ña'a, te kakan ndo' a nuu' yuva' e' Ndiosi, ña ndu'u' ndjivi' ndii, taxį ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁰ Kuachį ndii, mii' ka nakayã uvj ta'an uun unj ta'an ne yivi' kuenta yu'u ndii, įkan' yoo i xiin' njã —ni kachį Jesús.

²¹ Sakan' te ni kuyatįn Pedro nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tãkui'e, ¿saa vj' ta'an ichi' kuni a koo ka'nu' inji i xa'a' ñanjį ta'an i, ne xaa' kuachį xiin' i? ¿Ñáá ndee uxã ta'an ichi' vj'? —ni kachį ra.

²² Sakan' te ni nãkujįn a nuu' ra ndii:

—Suu' ka'an i xiin' un' ña koo ka'nu' inji un' xa'a' njã ndee uxã ta'an ichi' kujtį, suu' jaan' ndii ka'an i ña ndee unj xiko uxj ichi', te uxã ichi' saq un' sakan'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' jin te ni xiin koo ka'nu' inji xa'a' te ndiso' įka' ña'a'

²³ 'Xa'a' a jaan' na ña xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa jin rey, te kuni nakan kuenta nuu' te xika' nuu' nuu' ra. ²⁴ Kij' ni xaa' natava' ra kuenta ndii, ni kįxin ndjakã nda'a' xa'a' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te ndiso' įka' ña'a' uxj mii' xun' yuu' oro nuu' ra. ²⁵ Te

xa'a' a ña n̄i kuv̄i cha'vi ra ndii, n̄i ka'an chuun' xto' o ra jaan' ña ke'vi ra xiin' ña' si'i ra, xiin' sakuu' si'e ra, xiin' sakuu' ña kumi' ra, te nacha'vi ra ña ndiso' ika' ra jaan'. ²⁶ Sakan' na kuui' n̄i xikuijn xiti' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te n̄i ka'an nda'vi ra xiin' xto' o ra ndii: "Tákui'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi yo'ó sakuu' a", n̄i kach̄i ra. ²⁷ Te xa'a' a ña n̄i kuv̄ita in̄i xto' o ra jaan' xa'a' ra ndii, n̄i sandoyo' ra ña ndiso' ika' te jaan', te n̄i saña' ra te jaan'.

²⁸ 'Ndisu' kij' n̄i ket̄a te jaan' kua'an ra ndii, n̄i nata'an' ra xiin' iin te xika' nuu' inga' xiin' ra nuu' xto' o ra jaan'. Te ndiso' ika' ña'a' te jaan' ciento xu'un' yuu' plata. Te n̄i nat̄ijn ña'a' ra, te n̄i xa'a' ku'ni' ra sukun' te jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: "Nacha'vi ki'j' un' ña ndiso' ika' un' yu'u", n̄i kach̄i ra. ²⁹ Sakan' te n̄i xikuijn xiti' te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' nuu' ra ka'an nda'vi ra ndii: "Tákui'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi yo'ó sakuu' a", n̄i kach̄i ra. ³⁰ Ndisu' n̄i xiin te jaan' kundiatu' ra, süu' jaan' ndii n̄i xa'an ch̄inaa ña'a' ra v̄i'e ra ndee nache'vi ña'a' te jaan' ña ndiso' ika' ña'a' ra. ³¹ Te kij' n̄i x̄inj inga ka te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' ña n̄i yoo' ikan' ndii, n̄i kusuchi' va in̄i ra, te n̄i xan ka'an ra xiin' xto' o ra sakuu' ña n̄i yoo' ikan'. ³² Sakan' te n̄i kana' ña'a' xto' o ra jaan', te n̄i ka'an ra xiin' ra ndii: "Te xika' nuu' n̄iqa' va nduu' yo'ó, sakuu' ña n̄i ndiso' ika' un' yu'u' jaan' n̄i yoo' ka'nu' in̄i j' xa'a' un' xa'a' a ña n̄i ka'an nda'vi un' xiin' j'. ³³ Sakan' tu' n̄i kun̄i a kuv̄ita in̄i yo'ó xa'a' te xika' nuu' inga' xiin' un' jaan' naa n̄i kuv̄ita in̄i yu'u' xa'a' un'", n̄i kach̄i xto' o jaan'. ³⁴ Te xa'a' a ña n̄i xi'e va xto' o ra jaan' ndii, n̄i sanakua'a ña'a' ra nda'a' te xiin' te sando'o' ña'a' ra ndee skachi' ndi'j' cha'vi ra sakuu' ña ndiso' ika' ra xto' o ra jaan' —n̄i kach̄i a.

³⁵ Te n̄i ka'an ka a ndii:

—Iin kachi saa tu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xiin' j'in ndo'ó naa' kōo' ka'nu' in̄i ndo' xiin' iin kan̄ii' nimá ndo' xa'a' ñan̄j ta'an' ndo' —n̄i kach̄i Jesús.

19

Ka'an Jesús ña v̄a'a nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

¹ Te kij' ndi'j' n̄i ka'an Jesús ña jaan' ndii, n̄i ket̄a a xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea, te kua'an a tuku ta'vi' it̄ia Jordán, te n̄i xaa' a nuu' ñu'u' Judea. ² Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún ña'a' kua'an ña, te n̄i sanda'a a ne kuni kuv̄i ikan'. ³ Sakan' te n̄i kuyat̄in sava te fariseo nuu' a te kot̄o ku'a' a ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, çñáá kande'i' ña nata'vi' ta'an' iin te yivi' xiin' ña' si'i ra ndee ka xa'a'? —n̄i kachi ra.

⁴ Sakan' te n̄i nakuijn a nuu' ra ndii:

—Xa xini ndo' ña ka'an tu'un' Ndiosí mii' ka'an a ndii, ndee ña nuu' kij' n̄i xa'a' Ndiosí ne yivi' ndii, iin tiaa xiin' iin ña'a' n̄i xa'a' a. ⁵ Te n̄i ka'an a ndii: "Sakan' na kuui' nakoo' tiaa yuva' si'i' ra te nduijn ra xiin' ña' si'i' ra, te uvi' saa' ña ndii, iin ndaa' n̄andu'u' ña", kachi a. ⁶ Xa'a' a jaan' na süu' uvi' ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' ña. Sakan' na kuui' ne n̄i ndasajin Ndiosí ndii, v̄a'a' nata'vi' ña'a' ndee iin ne yivi' —n̄i kach̄i Jesús.

⁷ Sakan' te n̄i ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—Naa' sakan' nduu' a ndii, çndichun na n̄i tax̄i Moisés ña ke'j' iin te yivi' iin tutu' mii' ka'an a ña nakoo' ra ña' si'i' ra, te xiin' ña jaan' kuv̄i nata'vi' ta'an' ña? —n̄i kach̄i ra xiin' a.

⁸ Sakan' te n̄i nakuijn a nuu' ra ndii:

—Xa'a' ña x̄ij va nimá ndo' na n̄i tax̄i Moisés ña nata'vi' ta'an' ndo' xiin' ña' si'i' ndo', ndisu' ña nuu' ndii, süu' sakan' n̄i yoo' a. ⁹ Te yu'u' ka'an xiin' ndo' ña naa' n̄i kandu'u' ña' si'i' iin te yivi' xiin' inga' tiaa, te nata'vi' ta'an' ra xiin' a' te tunda'a' ra xiin' tuku ña'a' ndii, xaa' ra kuach̄i xiin' a' nuu' Ndiosí. Te naa' tunda'a' iin te yivi' xiin' ña' n̄i nakoo' ra jaan' ndii, xaa' tu' te jaan' kuach̄i xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí —n̄i kach̄i a.

¹⁰ Sakan' te n̄i ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Naa' sakan' nduu' a xiin' te yivi' xiin' ña' si'i' ra ndii, ndee chaa' ka kaka iin ndaa' e' iin yivi' —n̄i kach̄i ra xiin' a.

¹¹ Sakan' te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Süu' sakuu' ne yivi' kuv̄i nat̄ijn ña kaq', süu' jaan' ndii ne n̄i nakaajin Ndiosí kuj̄ti' kuv̄i nat̄ijn a. ¹² Sakan' ña sava te yivi' ndii, tunda'a' mji' ra, kuach̄i ndii xa sakan' yoo' mji' ra ndee n̄i tuv̄i ra, te sava tuku ra ndii, te yivi' n̄i xaña'ma ña'a', te sava tuku ra ndii, xa'a' a ña kuni sachuun' ra xa'a' ña ka'ndja chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' tunda'a' ra. Ne kuv̄i nat̄ijn ña kaq' ndii, na nat̄ijn ña —n̄i kach̄i a.

Sō' o n̄i xaa' a kij' n̄i sañu'u' Jesús ne kualí'

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ N̄i ndekuje ne yivi' xiin' ne kualí' nuu' Jesús te tondja nda'a' a xini' ña, te ka'an tu' a xiin' Ndiosí xa'a' ña. Ndisu' te nda'a' xa'a' a ndii, n̄i xa'a' xi'e ra nuu' ne kuax̄i xiin' ne kualí' jaan'. ¹⁴ Ndisu' n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tax̄i ndo' na k̄ix̄in ne kualí' nuu' j' te n̄akaaj ña'a' ndo'. Kuach̄i ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne in̄i xini' ña'a' ndee

naa inji ne kualii' kaq' xini nja yuva' si'i' nja —ni kachj a xiin' ra.

¹⁵ Te kij' ndi'j ni tonɗja nda'a' a xini' j'in ne kualii' jaan' ndii, ni keta a jkan' te kua'an a.

So'o ni ka'an Jesus xiin' jin te vika' (Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Te kij' kua'an a ndii, ni kuyatin jin te sawa nuu' a, te ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—Taku'e, na va'a nimá, ɓndee na va'a kuni a saq i te natjin i kivi' nyu na ko'o kivi' ndi'i'? —ni kachj ra xiin' a.

¹⁷ Sakan' te ni ndatu'un' na'a' Jesus ndii:

—Kij' ka'an un' na na va'a nimá nduu' yu'u ndii, ɓndichun ka'an un' na jaan'? Kuachj ndii jin ndaq' Ndiosi kujti' nduu' na va'a nimá. Ndisu naa' kuni natjin un' kivi' nyu na ko'o kivi' ndi'i' ndii, saxinu un' na ka'an chuun' Ndiosi —ni kachj a.

¹⁸ Te ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—ɓNdee na kuni a saxinu j? —ni kachj ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ka'ni un' ne yivi'. Kumi un' musa un'. Saku'na un'. Ka'an un' tun vixi. ¹⁹ Koto ka'nu un' yuva' si'i' un'. Te kundani un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundani xiin' mi' mji' un' —ni kachj a. ²⁰ Sakan' te ni ka'an te sawa jaan' ndii:

—Sakuu' na ka'an tu'un ndei' jaan' xa saxinu j ndee kij' lulu vj' j. ɓNdee na kuni ka saq j? —ni kachj ra xiin' a.

²¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' kuni kunduu un' te ndoo ndi'j nimá nuu' Ndiosi ndii, kua'an te xiko' un' sakuu' na kumi un', te taxj un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu'. Sakan' te kixin un', te kundikan un' yu'u. Sakan' vi' te kumi un' na vika' ndivi' —ni kachj a xiin' ra.

²² Te kij' ni xinj so'o te sawa jaan' na jaan' ndii, ni kusuchi' va inji ra, te ni keta ra kua'an ra, sakan' na te vika' xava'a nduu' ra. ²³ Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Na ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, vixi xava'a nuu' ne vika' te taxj na ka'ndja chuun' Ndiosi nimá na. ²⁴ Tukuj ni ka'an j xiin' ndo' na vixi ka nuu' ne vika' te taxj na ka'ndja chuun' Ndiosi nimá na, ndee naa na kuvj tu xka'ndja ndee jin camello yavj xa'a' jin tiku —ni kachj a.

²⁵ Te kij' ni xinj so'o te nda'a' xa'a' a na jaan' ndii, so'o ndjee' ka ni nandanj ra ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, yoo tu kuvj kaku nuu' kuachj na? —kachi ra.

²⁶ Sakan' te ni nakoto ndjaq na'a' Jesus, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ne yivi' ndii, kuvj saq na na jaan', ndisu Ndiosi ndii, kuvj saq na'a' a, sakan'

na na jaan' ndii, sakuu' na'a' kuvj xaa' a —ni kachj a xiin' ra.

²⁷ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Taku'e, koto un', ndu'u ndii, ni nakoo ndu sakuu' na kumi' ndu, te ndikun ndu yo'o. ɓYoo nduu' a kanando ndu xa'a' na jaan'? —ni kachj ra.

²⁸ Te ni ka'an Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Na ndaku ka'an j xiin' ndo' na kij' nduxaa' jin yivi' kij' kunduu' yu'u, na nduu' tu te yivi', te ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mi' ka'ndja chuun' j ndii, kundjee tu ndo'o, ne ndikun yu'u, nuu' uxj uvi te ka'nu' jkan', te ka'ndja chuun' ndo' nuu' j'in ti'vi ne ta'an e', ne Israel, ne nduu' ne uxj uvi ti'vi. ²⁹ Te yoo ka nduu' ne ni nakoo vi'e na, uun tiaq ta'an na, uun na'a' ta'an na, uun yuva' si'i' na, uun si'e na, uun nyu'u na xa'a' na ndikun na yu'u ndii, sahu'u' kua'a' va na'a' Ndiosi vitin jin yivi' yo'o', te taxj tu a kivi' nyu na ko'o kivi' ndi'i'. ³⁰ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndi'i' nanduu na nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nanduu na nuu' ku'un e' —ni kachj a xiin' ra.

20

Sania'a' Jesus jin na ka'an ndjaq xa'a' a jin te chi'i' uva

¹ Te ni ka'an ka Jesus xiin' ra ndii:

—Sakan' tu na xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa jin te chi'i' yo'o' uva, te ni keta na'a' nduku' ra te tatu, te sachuun' xa'a' yo'o' uva jaan'.

² Te kij' ni xinj ta'an ra xiin' te tatu ndii, ni ndoo ra kuento xiin' te jaan' na cha'vi na'a' ra saq xiku'un ya'vi' te yivi' xa'a' jin kivi', te ni ti'vi na'a' ra xa'a' uva ra.

³ Te kuyatin' ka in na'a' ni keta ra kua'an ra ma'in' ya'vi', te ni xinj ra ndiee' so'o jinga te kuni sachuun'. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: "Kua'an j ndo'o, te sachuun' ndo' xa'a' yo'o' uva j. Te cha'vi j ndo'o na xata'an ki'in ndo'", ni kachj ra.

Sakan' te ni kjee te jaan' kua'an ra. ⁵ Te jin ke'in' xiin' ka unj ndii, ni xa'an ni tukuu ra, te jin kachi ni xaa ra. ⁶ Te kij' xa kuyatin' ka u'un, te ni keta ni tukuu ra, te ni xinj ni tukuu ra ndiee' so'o jinga ka te kuni sachuun', te ni ndatu'un' na'a' ra ndii: "ɓNdichun na ndiee' so'o ndo' yo'o' nduvi' te ko'o' a xaa' ndo'?" ni kachj ra.

⁷ Te ni nakuin te jaan' ndii: "Sakan' na ko'o' ndee jin te yivi' ni ka'an xiin' ndu te sachuun' ndu xiin' ra", ni kachj ra. Sakan' te ni ka'an te xiin' na'a' uva jaan' xiin' ra ndii: "Kua'an tu ndo'o, te sachuun' ndo' xa'a' uva j", ni kachj ra.

⁸ Te kij' xa kuu' nyu uva'an ndii, ni ka'an te xiin' na'a' jaan'

xiin' te xito' te tatu ra jaan' ndii: "Kana un' te tatu te cha'vi un' ra. Xi'na ka te ni ko'ni ndee so'o' ndii' xa'a' un' cha'vi un', te sakan' vi' cha'vi un' te ni ko'ni nuu'", ni kachi ra. ⁹ Sakan' te ni kuyatin te ni ko'ni ka u'un jaan', te ni cha'vi xinu na'a' ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. ¹⁰ Te kij' ni kuyatin te ni ko'ni nuu' jaan' ndii, ni xanini ra na kua'a' ka xu'un' ki'in ra, ndisu iin kachi ni cha'vi na'a' ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi' kuji'. ¹¹ Ikan' te ni ka'an kui'e ra xa'a' te xiin' na'a' uva jaan' ndii: ¹² "Te ni ko'ni ndee so'o' ndii' kaa' ndii, iin ndaa' hora so'o' ni xachuun' ra, te iin kachi ni cha'vi un' ra xiin' ndu'u, ndu'u te ni xandjeni xiin' mi' nuu' chuun nduvi' ka'ni' ti'e'", ni kachi ra. ¹³ Te ni ka'an te xiin' na'a' jaan' xiin' iin te tatu jaan' ndii: "Chie kua'a, koo' ndee iin na va'a ni xaa i xiin' yo'o. iNa'a naka'an' un' na ni ndoo e' kuento na cha'vi' i yo'o saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'?" ¹⁴ Sakan' na kuii, na'in un' xu'un', na ni xiku'un ya'vi' un' te ku'un un'. Koo' a ndi'ni yo'o naa' kuni yu'u cha'vi' i te so'o' ndii' i kaa' ndee naa ni cha'vi' i yo'o. ¹⁵ iNa'a tuu un' na kuvj saa i xiin' na'a' mji' i ndee ka na kuni j? Uun, ztee' te ndasi' nuu' nduu' un' xa'a' a na nduu' i va'a te yivi' xiin' inga ne yivi'?", ni kachi ra. ¹⁶ Sakan' na kuii' kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndii' nanduu nja nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndii' vitin ndii, ne nuu' nanduu nja nuu' ku'un e', sakan' na kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosí, ndisu xaku' kuji' nja natiin' na kaku nja saa a —ni kachi a.

Tuku ni ka'an Jesus xa'a' na kundoo' o a te kubi a

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Te kij' kua'an kaa Jesus ichi' nuu Jerusalem ndii, ni naka siin' a te uxj uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

¹⁸ —Xini ndo' na ichi' nuu Jerusalem kaa' e' kua'an e' vitin. Te ikan' sanakua'a te yivi' yu'u, na nduu' tu te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí. Te katun' ra yu'u, te nakuuta kuento ra na kuni a kuvj i, ¹⁹ te sanakua'a ra yu'u nda'a' te tuku', te sandjee kui'e te jaan' yu'u, te suku' yo'o' u'vi tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u nuu' krusin. Ndisu kivi' na unj te natjaku j —ni kachi Jesus xiin' ra.

So'o' ni ka'an Jesus xiin' Juan xiin' Jacobo, nanj ra

(Mr. 10:35-45)

²⁰ Sakan' te ni kuyatin si'i Jacobo xiin' Juan nuu' Jesus ndiaka' a' uvi saa' te jaan'. Te ni xikuin xiti' a' nuu' a, te ni xikan' a' iin na va'a nuu' a. ²¹ Te ni ndatu'un' na'a' Jesus ndii:

—iYoo nduu' a kuni un'? —ni kachi a xiin' a'.

Te ni nakujin a' ndii:

—Saa un' na va'a, takui'e, te ka'an chuun' un' te kundjee uvi saa' tiaa si'e i yo'o' xiin' un' mi' ka'ndia chuun' un'. Iin ra kunduu' nda'a' kua'a' un', te inga ra kunduu' nda'a' itin un' —ni kachi a'.

²² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundanj ndo'o ndee na xikan' ndo' nuu' i. iNa'a kundjeni ndo'o koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' na kundoo' yu'u? iNa'a kundjeni ndo' na sandoo' ne yivi' ndo'o ndee naa saa na xiin' yu'u? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Uun ndo', kundjeni ndu —ni kachi ra.

²³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndixa nduu' a ndii, kundjeni ndo'o koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' na kundoo' yu'u, te kundjeni tu ndo' na sandoo' ne yivi' ndo'o ndee naa saa na xiin' yu'u. Ndisu na kundjee ndo' nda'a' kua'a' i, uun nda'a' itin i ndii, suu' yu'u kuni a taxi' na jaan', suu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va na jaan' xa'a' ni xaa yuva' i Ndiosí kuji' natjin a —ni kachi a xiin' ra.

²⁴ Te kij' ni xini so'o' inga te uxj ta'an na jaan' ndii, ni nasaa' ra ni xini ra uvi saa' te nanj jaan'. ²⁵ Ikan' te ni kana Jesus sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' na kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sananduu' na'a' ra ndee naa na'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein nja ndii, xiko' ni' i na'a' ra te na ka'an mji' ra yoo. ²⁶ Ndisu suu' sakan' kunduu a tein ndo'o, suu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduu te ka'nu' ka tein ndo'o ndii, kuni a kunduu ra te kaka nuu nuu' ndo'. ²⁷ Te yoo ka kuni kunduu te nuu' tein ndo'o ndii, kuni a na kunduu ra te kaka nuu nuu' ndo'. ²⁸ Sakan' tu yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi j te kaka nuu ne yivi' nuu' i. Suu' jaan' ndii kuaxi j te kaka nuu i nuu' nja, te cha'vi i xiin' kivi' nuu j xa'a' kuachj kua'a' ne yivi' —ni kachi Jesus xiin' ra.

So'o' ni xaa a kij' ni sanda'a Jesus uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yatin nuu Jerico

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Kij' keta' Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a nuu Jerico kua'an a ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikun xata' a kua'an nja. ³⁰ Te ndiee' uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' mi' xka'ndia a kua'an a jaan'. Te kij' ni xini so'o' ra na Jesus nduu' na xka'ndia kua'an ndii, ni kuua' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iTakui'e, yo'o' na nduu' sjani' xika' David, kuvita inj un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

31 Te ne yivi' ndii, ni xi'e nja nuu' ra, te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so' o ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Takuie'e, yo' o nja nduu' sjani' xika' David, kuvjta jin' un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

32 Sakan' te ni xikuin' Jesus, te ni kana nja'a' a, te ni ndatu'un' nja'a' a ndii:

—Ndee nja kuni ndo' saa i xa'a' ndo'? —ni kachi a.

33 Te ni nakuin' uvi saa' te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Takuie'e, kuni ndu ndii, nakoto'ni ndu saa un' —ni kachi ra xiin' a.

34 Sakan' te ni kuvjta jin' a xa'a' ra, te ni tondja nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te jin' ni nunja' tjo' nduchi' nuu' ra jaan'. Te ni xikundikun' nja'a' ra.

21

So' o ni xaa a kij' nda'ni' Jesus nuu' Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Kij' xa kuyatin' Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' Jerusalén ndii, ni xaa nja nuu' Betfagé, nja naa yatín xa'a' xiki' nja nani' Olivos. Ikan' te ni ti'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, 2 ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' nuu' lulu, nja tuvi' kandu'u' tuku ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' nuu' kaa' ndii, kunj ndo' tinn jin' mburra xiin' jin' mburru sie. Njaxin' ndo' ri' te kixin' ndo' xiin' ri' yo' o'. 3 Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' ndee ka nja'a' ndii, ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Nuu' xto' o e' kuni ri' jin' xa'a', ndj' jaan' te kixin' ndjaka tukuu' a ri' yo' o'", kachi ndo' —ni kachi a xiin' ra.

4 Sakan' ni xka'ndja a, te xinu' nja ni ka'an te ni ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi xta'an' kij' ni ka'an ra ndii:

5 Ka'an ndo' xiin' ne ndiee' nuu' Sion ndii: "Koto ndo' kaa' kuaxi' rey ndo'.

Nja maso va nduu' a, te ndu'u' a xata' jin' mburru sie kuaxi' a, te si'e jin' kiti', ti' ndiso' nja'a, nduu' ri'." Ni kachi ra.

6 Sakan' te ni kije te nda'a' xa'a' jaan' kua'an ra, te ni xaa ra saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra. 7 Te ni naka ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesus, te ni tandije ra toto nja titi' ra xata' uvi saa' ri', te ni xikundu'u' a xata' ti' sie. 8 Te ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, ni xakin' nja toto nja ndiso' nja ichi'. Te sava' tuku nja ni xa'nu nda'a' nji' itun', te ni xakin' nja ichi' mii' xka'ndia' Jesus kua'an a jaan'. 9 Te ne yivi', ne ni' i' ichi' kua'an nuu' a xiin' ne ndikun' xata' a ndii, ti'e' va ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

—iNa natijn' nja nduu' sjani' xika' David nja xaka'nu' nja'a' e'! iSañu'u' va xto' o e' nja kuaxi' kuenta a kaa'! iNa natijn' Ndiosi, nja ndu'u' ndijenu, nja xaka'nu' nja'a' e'! —ni kachi nja.

10 Te kij' ndi'vi' a nuu' Jerusalén kua'an a ndii, ni ndj'ni' va nimá sakuu' ne nuu' jaan' ndatu'un' ta'an' nja ndii:

—Zyoo nduu' tu te kaa'? —kachi nja.

11 Te ne yivi' kua'a' a, ne kuaxi' xiin' Jesus jaan', ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi, te nani' Jesus, te nuu' Nazaret, nja kandu'u' nuu' nu'u' Galilea —kachi nja.

So' o ni xaa a kij' ni xa'an Jesus nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Te ni nda'ni' Jesus nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' u'vi' a sakuu' ne xiko' nja'a xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. Te ni sandjko kava' tu a mesa te nama' xu'un' xiin' tei te xiko' paloma, 13 te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Vi'e i ndii, jin' xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' i nduu' a", kachi a. Ndisu ndo' o ndii, xa ni ndasandu' ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachi Jesus.

14 Te ni ndekuje ne kui'e nduchi' nuu' xiin' ne kui'e xa'a' nuu' a nuu' ki'e jaan', te ni sanda'a' nja'a' a. 15 Ndisu ni nasaq' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosi kij' ni xinj' ra nja ka'nu' nja ni xaa Jesus jkan'. Te ni nasaq' tu ra kij' ni xinj' so' o ra nja kuaa' ne sava' nuu' ki'e jaan' xaka'nu' nja Ndiosi ka'an nja ndii: "Na natijn' nja nduu' sjani' xika' David nja xaka'nu' nja'a' e'", kachi nja. 16 Te ni ka'an ra xiin' Jesus ndii:

—Zñaa' xini so' o un' nja ka'an ne kaa'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Uun, xini so' o i. Zñaa' tia'an ka'vi' ndo' o nja yoso' nuu' tutu' Ndiosi? Nja jaan' ka'an ndii: "Ne sava' xiin' ne kuañu'u, ne chichin' ka, kata' yaa nuu' un' xaka'nu' nja yo' o", kachi a —ni kachi a.

17 Sakan' te ni nako' nja'a' a, te ni keta a nuu' nuu' jaan', te kua'an a nuu' Betania, te jkan' ni kixin' a.

So' o ni xaa a kij' ni saichí Jesus jin' tun' ndoko' higuera

(Mr. 11:12-14,20-26)

18 Nja'a' ya'a' tuku' kivi' kij' kua'an tukuu' Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' Jerusalén ndii, ni xi' i' a soko. 19 Jkan' te ni xinj' a iin' jin' itun' ndoko' higuera yatín yu'u' ichi' jaan', te ni xa'an a mii' iin' nu'. Ndisu koo' ndoko' nu' iin', süu' jaan' ndii yuku' kuji' nu' yoo. Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' nu' ndii:

—Kõõ' kivi' xachi' ka' kuun ndoko' yo'ó —nj kachi' a.

Xa' ka'an e' te iin ni ichi' tjo' nu'. 20 Te kij' ni xini' te nda'a' xa'a' a' na' jaan' ndii, ni nandanj va' ra' ka'an ra' ndii:

—¿Saa' tu na' iin ni ichi' kujiti' tun' kaa'?' —nj kachi' ra.

21 Sakan' te ni ka'an a' xiin' ra' ndii:

—Na' ndaku' ka'an i' xiin' ndo' ndii, naa' inj' ndo' xini' ndo' Ndiosi, te saxii' ndo' nimá' ndo' ndee' sie' ndii, süu' naa' na' kaa' kujiti' kuvj' saa' ndo'. Süu' jaan' ndii kuvj' tu' ka'an ndo' ndee' xiin' iku' kaa' ndii: "Kua'an keta' mii' iin' un' naa', te ku'un skõ'ni' xiin' mii' un' ndee' minj' ka'nu'", kachi' ndo', te sakan' xna'a' xka'ndja' a. 22 Te sakuu' na' kakan' ndo' nuu' Ndiosi' kij' inj' ndo' xini' na'a' ndo' ndii, taxj' na'a' a' nda'a' ndo' —nj kachi' a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo' taxi' ndje'e' a

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Te kij' ni ndi'vi' a' nuu' ki'e' yukun' ka'nu', te ni' sania'a' a' ne' yivi' ndii, ni kuyatjn ki'in' sutu' kuu' nuu' xiin' ki'in' te xixa' nuu' nuu' jaan' nuu' a. Te ni ndatu'un' na'a' ra' ndii:

—¿Yoo' ni taxi' ndje'e' nuu' un' te xaa' un' na' xaa' un'? ¿Yoo' ni sakuiso' chuun' yo'ó?' —nj kachi' ra.

24 Sakan' te ni ka'an a' xiin' ra' ndii:

—Ndatu'un' tu' yu'u' ndo' iin' na'a'. Te naa' nakujjn' ndo' a' ndii, nakujjn' tu' yu'u' yoo' ni taxj' ndje'e' j, te xaa' j' na' jaan'.

25 ¿Yoo' ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' ra' ne' yivi' kuenta' Ndiosi? ¿Na'a' Ndiosi' ni sakuiso' chuun' na'a' uun' naa' te yivi' ni sakuiso' chuun' na'a'?' —nj kachi' a.

Sakan' te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra' ndii:

—¿Ndee' na' kuvj' ka'an e'? Naa' ka'an e' na' Ndiosi' ni sakuiso' chuun' na'a' ndii, ka'an ra' xiin' e' ndii: "¿Ndichun na' ni kandixa' na'a' ndo'?" 26 Te kuvj' ka'an tu' e' na' te yivi' ni sakuiso' chuun' na'a', sakan' na' yivi' e' ne' yivi' kua'a' kaa'. Kuachj' ndii sakuu' na' kandixa' na' iin' te ni ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi' ni nduu' Juan' jaan' —nj kachi' xiin' ta'an' ra.

27 Sakan' na' kuui' ni ka'an ra' xiin' Jesús' ndii:

—Xini' ndu' yoo' —nj kachi' ra.

Te ni ka'an ka' Jesús' xiin' ra' ndii:

—Sakan' tu' yu'u' ndii, ka'an i' xiin' ndo' yoo' ni taxj' ndje'e' j' te xaa' j' na' kaa'.

Sania'a' Jesús' iin' na' ka'an ndiaa' xa'a' uvi' ta'an' tiaa' si'e' iin' te yivi'

28 ¿Saa' tuu' ndo' xa'a' na' yo'o'? Iin' te yivi' ndii, ni yoo' uvi' ta'an' si'e' ra, te unta' ni ka'an ra' xiin' te xkua'a' ndii: "Kua'an, yuva' j, te sachuun' un' xa'a' yo'o' uva' i' vitjn", ni kachi' ra. 29 Te ni nakujjn' te jaan'

ka'an ra' ndii: "Küni ku'un j", ni kachi' ra. Ndisu' iin' kanj' te ni nama' ra' nimá' ra, te kua'an sachuun' ra. 30 Sakan' te iin' kachi' ni ka'an tu' yuva' jaan' xiin' inga' si'e' ra. Te ni nakujjn' te jaan' ndii: "Va'a, takui'e' ku'un j", ni kachi' ra. Ndisu' ni xa'an ra' nuu' chuun' jaan'. 31 ¿Ndee' te uvi' ta'an' jaan' ni saxinu' na' kuni' yuva' ra, tuu' ndo'?' —nj kachi' a.

Te ni nakujjn' ra' ndii:

—Te nuu' —nj kachi' ra.

Sakan' te ni ka'an a' xiin' ra' ndii:

—Na' ndaku' ka'an i' xiin' ndo' ndii, kanuu' ka' te kenciaa' ya'vi' xa'a' nuu' Roma, xiin' na'a' ne' xiin' taxj' ka'ndja' chuun' Ndiosi' nimá' te sakan' nimá' ndo'ó. 32 Kuachj' ndii ni kixin' Juan' te sania'a' ra' ndo'ó' ichi' na' xachuun' ndaku. Te ndii ni kandixa' na'a' ndo', ndisu' te kenciaa' ya'vi' xiin' na'a' ne' xiin' jaan' ndii, ni kandixa' na'a' na'. Te ndo'ó' ndii, tee' ndee' ni xini' ndo' na' ni xaa' ne' jaan' ndii, ni nama' ndo' nimá' ndo' te kandixa' ndo' na' ni ka'an Juan' jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús' iin' na' ka'an ndiaa' xa'a' te tatú' ni'a'

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

33 'Kuni' so'o' ndo' inga' na' ka'an ndiaa' yo'o'. Ni yoo' iin' te xiin' nu'u', te nduu' yuva' si'i', te ni chij' ra' kua'a' yo'o' uva, te ni ndasi' j'nu' ra' a, te ni xatja' tu' ra' mii' kuejn' ra' uva' jaan' te kasa'a' ra' vino' xiin' a. Te ni xa'a' ni' tu' ra' iin' vi'e' sukun' mii' kuvj' koto' ndoso' ra' kanii' nuu' nu'u' jaan'. Sakan' te ni nduku' ra' te tatú, te koto' na' jaan', te ni keta' ra' kua'an' ra' tukú' nu'u'. 34 Te kij' xa' kuyatin' xaa' kivi' na' nakuxja' nduu' uva' jaan' ndii, ni ti'vi' ra' ki'in' te xika' nuu' nuu' ra' te kun' naso' te jaan' chaa' uva' na' ndoo' nda'a' te xiin' nu'u' jaan'. 35 Ndisu' kij' ni ndekuje' te xika' nuu' jaan' ndii, ni iin' te tatú, te xito' uva' jaan', sakuu' te xika' nuu' jaan'. Sava' te jaan' ndii, ni kanj' u'vi' na'a' ra, te sava' ra' ndii, ni xa'ni' na'a' ra, te sava' tukú' ra' ndii, ni kuun' yuu' xava'a' na'a' ra. 36 Te ni ti'vi' ka' te xiin' nu'u' jaan' kua'a' ka' te xika' nuu' nuu' ra' te sakan' na' nuu', te nii' sakan' tu' ni xaa' te tatú' jaan' xiin' te jaan'. 37 Te so'o' ndi'i' ndii, ni ti'vi' ra' tiaa' si'e' ra' mii' nu'u' te tatú' jaan', ka'an' ra' xiin' nimá' ra' ndii: "Koto' ka'nu' ra' tiaa' si'e' e'", kachi' ra.

38 Ndisu' ni ka'an' xiin' ta'an' te tatú' jaan' kij' ni xini' ra' kuaxj' tiaa' si'e' te xiin' nu'u' jaan' ndii: "Te kaa' nanduu' te xiin' nu'u' yo'o' kiji' kuvj' yuva' ra. To'o' ndo' te ka'ni' e' ra, te sakan' nanduu' yoo' te xiin' nu'u' yo'o'", ni kachi' ra. 39 Sakan' te ni iin' na'a' ra' xta'ni' ra' xa'a' uva' jaan', te ni xa'ni' na'a' ra. 40 Te kij' nandjiko' te xiin' nu'u' mii' yoo' yo'o' uva' jaan' ndii, ¿ndee' na' tuu'

ndo'ó sqā rā xiin' tē tatú jaan'? —ñi kachj Jesús.

⁴¹ Sakan' tē ñi ñakujiin rā nuu' a ndii:

—Ka'ñi' sqā ñi kuu' rā tē ñi'a jaan', tē taxj' rā yo'o' uva jaan' nda'a' tuku' tē yivi', tē sanaku'a nduu' uva jaan' nda'a' tē xiin' ña'a' a kij' ñakuixa so'ó a —ñi kachj rā.

⁴² Ikan' tē ñi ka'an a xiin' tē jaan' ndii:

—¿Ñáa' tiq'an ka'vi' ndo'ó ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña ñi xtanj' tē xa'a' vi'e ndii, ña jaan' ñi ñandu' yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e.

Ña jaan' ñi xax' xto'ó e' Ndiosí, tē nandanj' xava'a' e'.

Sakan' yoso' a. ⁴³ Sakan' na kuii' ka'an j' xiin' ndo' ña taxj' ka Ndiosí ña ka'ndja chuun' a nimá ndo', süu' jaan' ndii ka'ndja chuun' a nimá ne saxinú ña ka'an a. ⁴⁴ Tē yoq̄ ka nama xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu' ña'a' a. Ndisu yoq̄ ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' ña'a' a —ñi kachj Jesús.

⁴⁵ Tē sutu' kuu' nuu' xiin' tē fariseo ndii, ñi kundanj' rā ña ñi tjin kuachj ña'a' Jesús xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. ⁴⁶ Tē ñi xika' tē kuu' ka'nu' jaan' tjin rā Jesús, ndisu ñi kuvj' sqā rā ña jaan' xa'a' a ña yi'vi' rā ne yivi', sakan' ña kandixa' ne jaan' ña tē ka'an tiakú tu'ün Ndiosí nduu' a.

22

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' tē ñi tatú kua'a' ne yivi', ne ku'un' vjiko' ña tunda'a' vi'e rā (Lc. 14:15-24)

¹ Tē tuku' ichi' ñi ka'an Jesús inga ka ña ka'an ndiaa nuu' tē kuu' nuu' jaan' ndii:

² —Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nakuitá a xiin' nde' naa jin rey, tē ñi xa'a' vjiko' chie xa'a' ña ñi tunda'a' tiaq̄ si'e rā. ³ Tē ñi ti'vi' rā tē xika' nuu' nuu' rā tē ku'un' ñaka' tē jaan' ne ñi tatú rā jaan', ndisu ñi xjin ña kixjin ña. ⁴ Tē ñi ti'vi' ñi tukuu' rā inga tē xika' nuu' nuu' rā ka'an rā ndii: "Ka'an ndo' xiin' ne ñi tatú j' jaan' ndii, xa' yoo tu'va' ña xaxj' xa'a' vjiko', sakan' ña xa' ñi xa'ñi' j' toro, tē ñi xa'ñi' tu' j' sjndiki' kuachi' xa'an koo' chukuu'. Tē sakuu' a xa' yoo tu'va'. Nja'a ki'j' ndo' vjiko', kachj ndo'", ñi kachj rey jaan'. ⁵ Ndisu ne ñi tatú rā jaan' ndii, ñi xax' ña kuenta vi'. Jin ña kua'an mii' xika' ña, tē inga tuku' ña kua'an mii' xiko' ña ña'a'. ⁶ Tē inga ka' ña ndii, ñi tjin ña tē xika' nuu' jaan', tē ñi kuun' ña'a' ña nde' ñi xa'ñi' ña'a' ña. ⁷ Sakan' tē ñi ñasaq' va' rey jaan', tē ñi tjanu' rā tē xiin' rā, tē ñi xa'ñi' rā ne ñi xa'ñi' tē xika' nuu' nuu' rā jaan', tē ñi xa'ñi' tu' rā ñu' ña. ⁸ Sakan' tē ñi ka'an rey jaan' xiin' tē xika' nuu' nuu' rā ndii: "Xa' yoo tu'va' ña tunda'a', ndisu ne ñi tatú

j' jaan' ndii, süu' ne xata'an kixjin nduu' ña. ⁹ Xa'a' a jaan' na kua'an ndo' mii' ta'vi' ichi' tē ñaka' ndo' sqā ka' ta'an ne yivi' kuni' ndo' tē kixjin ña vjiko' xa'a' ña tunda'a'", ñi kachj rā. ¹⁰ Sakan' tē ñi kije' tē jaan' kua'an rā mii' ta'vi' ichi', tē ñi ñaka' rā sakuu' ne ñi xjin' rā, ne ñi'a' a xiin' ne yivi' va'a. Tē ñi chitu' vi'e' mii' yoo ña tunda'a' jaan'.

¹¹ "Tē kij' ñi nda'ñi' rey jaan' tein ne ñi tatú rā ndii, ñi xjin' rā ndu'u' jin tē kōo' toto' naa ña ni'nu' tē kua'an mii' yoo ña tunda'a' ni'nu' rā. ¹² Tē ñi ka'an rā xiin' rā ndii: "Chie' kua'a, ¿sqā ñi xax' un' tē ñi xka'ndja un' yo'o', ña kōo' toto' naa ña ni'nu' ne kua'an mii' yoo ña tunda'a' ni'nu' un'?", ñi kachj rā. Tē tē yivi' jaan' ndii, kōo' a ñi kuvj' ñakujiin rā. ¹³ Sakan' tē ñi ka'an rey jaan' xiin' tē xika' nuu' jaan' ndii: "Satiin' ndo' uvi' sqā xa'a' rā xiin' uvi' sqā nda'a' rā, tē skana' ña'a' ndo' ki'e' mii' jin yavi', tē ikan' kuaku' u'vi' rā nde' ke'j' vi' nakaxi' nu'u' rā", ñi kachj rā. ¹⁴ Sakan' ña kua'a' va' ne yivi' kana' Ndiosí kaka' ichi' a, ndisu chaa' kuji'ti' ña nakaxin a —ñi kachj Jesús.

So'ó ñi ñakujiin Jesús nuu' tē fariseo xa'a' xu'un' yoo' (Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Sakan' tē ñi kije' tē fariseo jaan' kua'an rā, tē ñi ndatu'un' tuni' rā sqā rā tē koto' kua'a' rā Jesús xiin' tu'ün yu'u' a. ¹⁶ Tē ñi ti'vi' rā sava' tē ndikun' ichi' rā xiin' sava' tē nda'a' xa'a' Herodes. Tē ñi ka'an tē jaan' xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, xiní ndu' ña ña ndaku kuji'ti' ka'an un'. Tē sania'a un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa' kuji'ti'. Tē kuán yi'vi' un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an un' xiin' ndu' sqā tuu un' xa'a' xu'un' yoo'. ¿Ñáa' va'a' yoo a ña ch'a'vi' e' César, tē xa'ndia chuun' ñu' Roma, xu'un' yoo' uun' ñáa' va'a' yoo a? —ñi kachj rā.

¹⁸ Ndisu Jesús ndii, ñi xjin' a ña ña'a, ña chituní tē jaan', sakan' na ñi ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndo'ó, tē xasuví xiin' mii' ndii, kuni' koto' kua'a' ndo' yu'u' xiin' tu'ün yu'u' j'. ¹⁹ Taxj' ndo' na koto' j' jin xu'un' yoo' jaan' —ñi kachj a xiin' rā.

Tē ñi taxj' rā jin xu'un' jaan' nda'a' a. ²⁰ Tē ñi ka'an a xiin' rā ndii:

—¿Yoo' nuu' nduu' ña ñi ñanja' xata' xu'un' yo'o', tē yoq̄ kivi' yoso' xata' a? —ñi kachj a.

²¹ Tē ñi ka'an rā ndii:

—Nuu' César, tē xa'ndia chuun' ñu' Roma xiin' kivi' rā, nduu' a —ñi kachj rā.

Sakan' tē ñi ka'an a xiin' rā ndii: —Xa'a' a jaan' na kuii' taxj' e' nda'a' César ña nduu' ña'a' César, tē nda'a' Ndiosí

na t̄axi e' ña nduu' ña'a Ndiosí —ñi kachi a.

²² Te kiji' ni xini so'o ra ña ni ka'an a jaan' ndii, ni nandanj ra, te ni ñakoo ña'a' ra te kua'an ra.

So'o ni ñakuin Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'i

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Te kivi' jaan' ni kuyatin te saduceo nuu' Jesús, te jaan' ndii, ka'an ra ña kōo' ña natiaku ne yivi' kiji' xi'i ña, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

²⁴ —Tákui'e, yoso' ña ni ke'j Moisés mii' ka'an ra xiin' e', ña naa' ni xi'i jin te yivi' te kōo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñanji ra kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo si'e ra xiin' a'. Te si'e ra jaan' nanduu ndee naa si'e ñanji ra, te ni xi'i jaan'. ²⁵ Va'a, unta' ndii ni yoo uxā ta'an ñanji ñuu' mii' ndiee' ndu yo'o'. Te ni tunda'a' te nuu' xiin' jin ña'a', ndisu ni xi'i' ra ña kuni ka koo si'e ra xiin' ña' jaan', te ni ndoo a' nda'a' ñanji ra, te uvj. ²⁶ Te jin kachi ni ndo'o tu ñanji ra te uvj, xiin' te unj. Te jin sakan' ni ndo'o sakuu' te uxā ta'an jaan' xiin' ña' jaan', kōo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'j ra ni xi'i'. ²⁷ Te so'o' ndi'i' te ni xi'i' tu ña'a' jaan'. ²⁸ Sakan' na kuii' kiji' natiaaku ña ndii, ¿yoo ña' si'i' kunduu tu ña' jaan', kuachj ndii uxā sa'a te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ñi kachi ra xiin' Jesús.

²⁹ Sakan' te ni ñakuin Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'o ndii, kundanj ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' saā xachuun' ña ndjee' a. ³⁰ Kuachj ndii, kiji' natiaaku ne ni xi'i' ndii, tunda'a' ka ndee jin ne yivi' jkan'. Süu' jaan' ndii kunduu ña ndee naa ángele ña ndiee' ndivi', ña xika' nuu' nuu' Ndiosí. ³¹ Ndisu xa'a' ña' ña naa' natiaku ne xi'i' ndii, kuvj ka'vj ndo' tutu mii' yoso' ña ni ka'an Ndiosí ndii: ³² “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachi a. Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i' nduu' a, süu' jaan' ndii, Ndiosí ne tiaku nduu' a —ñi kachi Jesús.

³³ Te kiji' ni xini so'o' ne yivi' kua'a' jaan' ña ni ka'an a xiin' te jaan' ndii, ni nandanj va ña xa'a' ña sania'a a.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Te kiji' ni xini so'o' te fariseo jaan' ña kōo' a ni kuvj ka'an te saduceo xiin' Jesús ndii, ni ñakaya sakuu' ra. ³⁵ Te ni ndatu'un' ña'a' jin te fariseo jaan', te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te koto kuā'a ña'a' ra ka'an ra ndii:

³⁶ —Tákui'e, ¿ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí? —ñi kachi ra.

³⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—“Kundanj un' xto'o e' Ndiosí xiin' kanii' nimá un', xiin' kanii' te nduu' un', xiin' sakuu' ña xanini un'.” ³⁸ Ña ka' nduu' ña kuu' nuu', te ña ka'nu' ka tu ña ka'an chuun' a. ³⁹ Te ña uvj ndii, yatin' jin kachi ka'nu' a xiin' ña ka' ka'an a ndii: “Kundanj un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundanj xiin' mii' mji' un'”, kachi a. ⁴⁰ Te ña uvj ta'an ka' nduu' xa' ndu sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña ni ka'an te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí —ñi kachi Jesús.

Sania'a Jesús, yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña sakaku yoo'

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Te kiji' ita' te fariseo jaan', te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

⁴² —¿Saā tuu ndo'o xa'a' Cristo, ña tjanj' Ndiosí sakaku ne yivi'? ¿Yoo siani' xika' nduu' a? —ñi kachi a xiin' ra.

Te ni ñakuin ra ndii:

—Sjani' xika' David nduu' a —ñi kachi ra.

⁴³ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ka'an David ña xto'o ra nduu' ña jaan' naa' sakan'? Sakan' ña ni saka'an ña'a' Espiritu Santo ndii:

⁴⁴ Ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o j ndii: “Kundu'u' nda'a' kuā'a j

na sandoo kui'e xachi' j te ndasi' yo'ó.” Ni kachi a, ni kachi ra. ⁴⁵ Sakan' na kuii' naa' mji' David jaan' ka'an ña xto'o ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saā kuvj ka'an ña ña nduu' a siani' xika' ra? —ñi kachi Jesús.

⁴⁶ Te ndee jin te jaan' ni kuvj ñakuin ndee jin yu'u' sie. Te ndee kivi' jaan' ndii, ndee jin ra ni kundjeni ndatu'un' ka tu ña'a' ndee jin yu'u'.

23

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

² —Te sania'a tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ndiso' chuun' ra te sanakuachi' ra ña ni ke'j Moisés. ³ Sakan' na kuii' kuni a kändixa' ña'a' ndo' te saā tu ndo' ña ka'an ra. Ndisu saā ndo' ña xaa' ra, kuachj ndii sania'a ra jin ña'a', ndisu siin' ndoo' ña xaa' mji' ra. ⁴ Sakan' ña chituní ra ña ndei' vie xava'a nuu' ne yivi', te ka'an chuun' ra xiin' ña ña saxinú ña ña jaan', ndisu mji' ra ndii, ni ndee xiin' jin ndaa' nuu' nda'a' ra küni chündje'e' ña'a' ra. ⁵ Te

sakuu' ña xaa' ra ndii, xaa' kuu' tjo' ra, ndianj te kunj ña'a' ne yivi', te nandanj nja xa'a' ña jaan' kujti'. Sakan' ña chindikun ra jin xatun' chie ka ti'e' ra mii' nu'u' tutu, ña yoso' ña ka'an Ndiosi, te ni'nu' ra toto ña taa' yo'o' yu'va nanj va yu'u'. ⁶ Te xtanj va ra ña kundjege ra nuu' tej, tun' kuu' nuu', mii' yoo viko' xiin' tej ka'nu', tun' ita' tixin vj'e' mii' nakaya' e'. ⁷ Te xtanj tu ra ña nakuatu va'a' ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vj' mii' chitu' kaa'. Te xtanj tu ra ña ka'an ne yivi' xiin' ra maestro.

⁸ Ndisu' ndo'o' ndii, taxj ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' maestro, sakan' ña Cristo, ña sakaku' ne yivi', kujti' nduu' Maestro nuu' ndo'. Te sakuu' ndo'o' ndii, ñanj ndo' kunj ta'an' ndo'. ⁹ Ni ndee ka'an ndo' tata yuva' i xiin' ndee jin te yivi' jin yivi', sakan' ña yoo jin ndaa' kujti' Yuva' e', ña ndu'u' ndjivi'. ¹⁰ Te ni ndee taxj tu ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' xto'o' j, sakan' ña yoo jin ndaa' kujti' Xto'o' ndo', ña jaan' nduu' Cristo. ¹¹ Te nduu' te ka'nu' ka tejn ndo'o' ndii, kuni a kundju ra te xika' nuu' nuu' ndo'. ¹² Sakan' ña yoo ka xachie xiin' mii' mji' ndii, saka'an' ña'a' Ndiosi. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' mji' ndii, sachie ña'a' a.

¹³ 'Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña xikuita'nu' ndo' nuu' ne yivi' te taxj nja ña ka'ndja chuun' Ndiosi nimá nja. Te ndee mji' ndo' taxj ña ka'ndja chuun' a nimá ndo', te ni ndee taxj tu ndo' ña taxj ne jaan' ña ka'ndja chuun' a nimá nja. ¹⁴ Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña xaku'na' ndo' vj'e' ne kuaan'. Te na'a' va ka'an ndo' xiin' Ndiosi, ndianj te nandanj ne yivi'.

¹⁵ 'Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña saa kanii' jin yivi' xika' nduku' ndo' jin ne kundikun ña kandixa' ndo', te kij' xikundikun ne jaan' ña jaan' ndii, uvj' ichi' ka xata'an ku'un nja vj'e' ndjaya' te sakan' mji' ndo'.

¹⁶ 'Chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa te sania'a' nianí. Sakan' ña ka'an ndo' ndii: "Naa' tjin ndiaa jin ne yivi' yukun' ka'nu' e' kij' taxi' nja kuento nja ndii, kjo' a xaa' a tee' ndee saxinú nja ña jaan'", kachi ndo'. Ndisu ka'an tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa oro, ña yoo tixin yukun' jaan' kij' taxi' nja kuento nja ndii, kuni a saxinú nja ña jaan', kachi ndo'. ¹⁷ Ndo'o' ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu

ndo' nuu' ichi' Ndiosi. ¿Ñáá xini ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' yukun' jaan' te sakan' oro jaan'? Kuachj ndii suvj' a sañu'u' oro jaan'. ¹⁸ Te ka'an tu ndo' ndii: "Naa' tjin ndiaa jin ne yivi' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosi kij' taxi' nja kuento nja ndii, kjo' a xaa' a tee' ndee saxinú nja ña jaan'", kachi ndo'. Te ka'an tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa tumanj', ña ndiee' jkan' ndii, kuni a saxinú nja kuento jaan', kachi ndo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuu' ndo'o' ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu ndo' nuu' ichi' Ndiosi. ¿Ñáá xini ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' mii' nasoko' ne yivi' jaan' te sakan' tumanj', ña ndiee' jkan'? Kuachj ndii suvj' a sañu'u' tumanj' jaan'. ²⁰ Kuachj ndii, yoo ka tiin' ndiaa mii' nasoko' jaan', te taxi' nja kuento nja ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' a. ²¹ Te yoo ka tiin' ndiaa yukun' ka'nu' e' ndii, tiin' ndiaa nja ña jaan' xiin' sakuu' ña su'un, ña yoo tixin a. ²² Te yoo ka tiin' ndiaa ndjivi' ndii, tiin' ndiaa nja tej ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosi, te tiin' ndiaa tu nja ndee mji' Ndiosi, ña ndu'u' nuu' tun' jaan'.

²³ 'Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña cha'vj' ndo' uxj ta'an nu'nj xata' jin ciento nu'nj ña nduu' minju menta, xiin' minju anís, xiin' comino. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña ka'an tu'un ndei' Ndiosi, naa kuu' ña xachuun' ndaku, xiin' ña kuvita jin, xiin' ña jin ndo' xini ndo' Ndiosi. Ña kaq' nj kunj a saxinú ndo', te saa na xaa' tu ndo' ña jaan'. ²⁴ Ndo'o' ndii, nduu' ndo' ndee naa te sania'a' nianí, sakan' ña saxinú ndo' ña kualí' kuu' so'o' ña ka'an ña jaan', ndisu saxinú ndo' ña ka'nu' ka, te xaa' ndo' ndee naa ne saxinú tixun' te koko' nja jin camello kij' xi'i' nja tixui.

²⁵ 'Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'o' kujti'. Ndisu tixin a ndii, nj sakutu' ndo' a xiin' mji' ndi'i' ña nj xaku'na' ndo' xiin' ña xachuun' ndaku ndo'. ²⁶ Ndo'o', te fariseo ndii, ndee naa te yoo nianí nduu' ndo'. Kuni a ña natja ndo' xi'na' ka tixin yaxin' jaan' xiin' ko'o' jaan', te sakan' ndundoo tu xata' a.

²⁷ 'Ndo'o', te fariseo xiin' ndo'o', te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundjo'o' ndo' saa Ndiosi, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña nj nake'j yaa' ra. Ña jaan' ndii, ndatun' xata' a, ndisu tixin a

24

ndii, chitu' vj' ñu'u' jki' ne ndii xiin' sakuu' nuu' ña kijnj. ²⁸ Sakan' tu ndo'ó ndii, ndee naa te xachuun' ndaku nduu' ndo' nuu' ne yivi'. Ndisu chitu' vj' nimá ndo' ñu'u' ña xasuvi' xiin' mji' ndo' xiin' ña kijnj.

²⁹ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie' va tundo'o' kundoo' ndo' saá Ndiosí, sakan' ña xa'a ndo' ñaña' te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí xtá'an' jin yivi', te ndasandatu'n tu ndo' mii' ita' ñaña' te ni xachuun' ndaku nuu' Ndiosí. ³⁰ Te ka'an tu ndo' ndii: "Naa' ni xika' e' jin yivi' kiji' ni tiaku' te ichi' yata' e' ndii, chindiee' ña'a' e' te ka'ni' ra te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí", kachi ndo'. ³¹ Sakan' na kuu' xá mji' ndo' nduu' ndo' te ka'an ndo' ña xij' yata' ndo' nduu' te ni xa'ni' te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí jaan'. ³² Sakan' na kuu' saxinu' ndij' ndo' ña ni taxj xa'a' te jaan'.

³³ 'Ndo'ó ndii, koq' nduu' ndo', sakan' ña si'e koq' nduu' ndo'. ¿Saa tu xanini ndo' ña kuvj kaku' ndo' nuu' ña kundoo' ndo' vj'e ndiaya'?

³⁴ 'Sakan' na kuu' tji'vi' j nuu' ndo' te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí, xiin' te xini tuni xa'a' ichi' a, xiin' te sania'á tu'un ndei' a. Te savá te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo' nuu' krusin. Te savá ra ndii, suku' yo'o' ña'a' ndo' tixin vj'e mii' nakayá e', te kundikun u'vj ndo' taxj ña'a' ndo' saá ñuu. ³⁵ Xa'a' a jaan' na kuu' ndo'ó nduu' ne nacha'vj xa'a' ní' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ne ni xa'ni' ne xij' yata' ndo'. Xa'in' va ndee ní' Abel, te ndaku nimá nuu' Ndiosí, te ndee ní' Zacarías, te ni nduu' si'e Berequías. Zacarías jaan' ndii, ni xa'ni' ña'a' te xij' yata' ndo' yi'e yukun' ka'nu' e' yatjn mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. ³⁶ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ndo'ó, ne ndiee' jin yivi' vj'jn, nacha'vj xa'a' sakuu' ña jaan'.

Xaku' Jesús xa'a' ñuu' Jerusalén
(Lc. 13:34-35)

³⁷ 'Ndo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'ni' te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí, te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee kuvj ra! jKi'in' va ichi' ni kunj j ndasajjn j ndo'ó ndee naa xaa' jin nduxi' ña ndasajjn ri' nduxi' kualí si'e ri' tixin ndixin ri', ndisu nj xijn ndo'! ³⁸ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, nduxin ñuu ndo'. ³⁹ Te ka'an tu j xiin' ndo' ña künj ka ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ña ka'an ndo' xa'a' j ndii: "Sañu'u' va xtó'o' e' Ndiosí ña kuaxj kuenta a", kachj ndo' —ni kachj Jesús.

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Kij' keta' Jesús nuu' kije yukun' ka'nu' kua'an a ndii, ni kuyatjn te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni xa'a' nia'á ña'a' ra saá kaa' yukun' jaan'. ² Te ni nakujjn Jesús nuu' ra ka'an a ndii:

—¿Xa'a' vj'e na'nu' nia kaa' ka'an ndo' nu'/? Suu' ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña sakuu' ña kaa' nduxin xachi', te ndee jin yuu' kütoto' ta'an' ka —ni kachj a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia kiji' xa kuyatin' ndij' jin yivi'

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ndi'j jaan' te kua'an Jesús xiin' ña nani' Olivos xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni xikundu'u' a xiki' jaan'. Ikan' te ni kuyatjn siin' te nda'a' xa'a' a jaan' nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ama' koq' ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia te kundani ndu' ña xa' kuyatin' nandiko' un', te xakuyatin' tu ku'un ndiko' jin yivi'? —ni kachj ra xiin' a.

⁴ Te ni nakujjn a nuu' ra ndii:

—Koto' xiin' mji' va ndo', taxj ndo' kunj xa'an' ndee jin ne yivi' ndo'ó. ⁵ Sakan' ña kixjn kua'a' te yivi', te tijn ndiaa' kivi' j, te ka'an ra ña mii' ra nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakaku' ne yivi', te kunj xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁶ Te kij' kunj ndo' kuenta ña yoo ñu'u' mii' ka' jin yivi', te kunj tu ndo' ña yoo a xika' jin yivi' ndii, koto' xiin' mii' ndo' te kundij'ni ndo'. Kuachj ndii, kuni a ña koq' ña jaan', ndisu tia'an kundij' jin yivi' kij' sakan'.

⁷ Kuachj ndii kunta'an' ne ndiee' jin ñuu' xiin' ne ndiee' tukuj ñuu, te kunta'an' tu jin te xa'ndia chuun' nuu' jin ñuu xiin' inga te xa'ndia chuun' nuu' inga ñuu. Te kanii' xaan' taan jin yivi', te koq' tu kui'e, te koq' va tu soqo. ⁸ Te sakuu' ña jaan' ndii, sakan' xa'ndu' ña xito' koq' kuji' nduu' a.

⁹ 'Sakan' te sanakua'a ne yivi' ndo'ó nda'a' te yivi', te sandoo' u'vj ra ndo'ó, te ka'ni' ra ndo'ó. Te kundasi' sakuu' ne yivi' jin yivi' ndo'ó xa'a' a ña ndikun' ndo' yu'u. ¹⁰ Kij' sakan' ndii, kua'a' ne yivi' nakoo' ichi' Ndiosí, te sanakua'a ta'an' nja, te kundasi' ta'an' tu nja. ¹¹ Te kua'a' va tu te ka'an tiaku' tün vixj nakoq' kivi' jaan'. Te kunj xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ¹² Te xa'a' a ña xa' mii' ndi'i' ña nja'a yoo jin yivi' ndii, kua'a' va ne yivi' nakoq' ña kundani ta'an' nja. ¹³ Ndisu yoq' ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natjn nja kivi' ñuu ña koto' kivi' ndi'i'. ¹⁴ Te ña nuu' ndii, kuni a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' jin yivi' tu'un va'a xa'a' saá

xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kuvj' kunj' so' o sakuu' ne yivi' iin yivi' xa'a' j, sakan' vi' te kundj'i iin yivi'.

¹⁵ 'Sakan' na kuii' kij' kunj' ndo' iin' ña kñj' kaa' mii' su'un naa nñ ka'an te nñ ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te nñ nani' Daniel ndii, ndo'ó, ne ka'vi' ña yo' o' ndii, kuni a kundanj' ndo' a. ¹⁶ Ne ndiee' ñu'u' Judea kij' sakan' ndii, na kunu' nja ku'un nja tein iku'. ¹⁷ Te yoo ka ndiee' xini' vi'e nja kij' sakan' ndii, na ndä' nñ nja vi'e nja naxhij' nja ña'a nja. ¹⁸ Te yoo ka xachuun' nuu' ñu'u' nja kij' sakan' ndii, na nändjiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. ¹⁹ Kivi' jaan' ndii, kundoo' o va ne ñu'u' si'e, te kundoo' o va tu ne sachichin' si'e kuañ'u'. ²⁰ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí te na tãxj' a ña xaã kivj' jaan' yoo' vixin' uun kivj' sábado, ña xinandiee' e'.

²¹ 'Kuachj' ndii, kivj' jaan' ndii, koo tundo' o' ña ndee' iin kivj' tia'an koo ndee' kij' nñ xa'a' Ndiosí iin yivi' te ndee' vj'in, te nñ ndee' koo' ka tu a koo. ²² Te naa' nñ xakuiti xto' o e' Ndiosí kivj' jaan' ndii, ndee' iin ne yivi' kãku'. Ndisu' sakuiti ña'a' a xa'a' ña kundanj' a ne nñ naxaxin' a ndikun' ichi' a.

²³ 'Sakan' na kuii' naa' yoo ka ka'an xiin' ndo' kivj' jaan' ndii: "Aan', koto ndo', yo' o' yoo ña nduu' Cristo, ña sakakú yoo'", uun ka'an nja ndii: "Aan', koto ndo', kaa' yoo ña nduu' Cristo", kachj' nja ndii, kändjixa' ña'a' ndo'. ²⁴ Kuachj' ndii kixin' te kunj' xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin' te ka'an tiakú tun vixj'. Te yivi' jaan' ndii, saa ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandanj' ne yivi'. Te naa' nñ kuvj' ndii, ndee' ne nñ naxaxin' Ndiosí ndikun' ichi' a kunj' xa'an' ra. ²⁵ Te naxa'an' ndo' ña nñ ka'an j ña kaa' xiin' ndo' ña kuni ka koo a. ²⁶ Sakan' na kuii', kij' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', mii' taxin' kaa' xika' Cristo" ndii, kü'un ndo'. Uun kij' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', tãxj' nñ vi'e jaan' yoo sje' a" ndii, kändjixa' ña'a' ndo'. ²⁷ Kuachj' ndii, kij' nändjiko' tukuun' yu'u', ña nduu' tu te yivi' ndii, kunj' sakuu' ne yivi' yu'u' ndee' naa xaa' a kij' xini nja yi'e ñu'u' savj' kani' ndjivi'. ²⁸ Sakan' tu sakuu' e' xini ña mii' kandu'u' ña te'i ndii, ikan' kaku' kua'a' tãkoxii'.

So' o saa a kij' nändjiko' Jesús iin yivi'

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

²⁹ 'Te xa numj' tjo' kij' ndi' j xka'ndja tundo' o' kivj' jaan' ndii, nda'va ñu'u', te sakan' tu yoo' ndii, nãtuun ka a, te koyo tu tiuun', te taan ndjee' sakuu' ña ndjee', ña yoo ndjivi'. ³⁰ Sakan' te tuvj' iin ña nia'á ndjivi' ña xa kuaxj' yu'u', ña nduu' tu

te yivi'. Ikan' te kuaxj' suchi' inj' sakuu' nuu' ti'vi' ne yivi' iin yivi'. Te kuni nja kuaxj' yu'u', ña nduu' tu te yivi' jaan', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndjee' xiin' ña yi'e ndatun' koo' tukuu'. ³¹ Te kij' nde' j ti'e' iin ndachuun' tun' nichj', te ti'vi' j kua'a' ángele, te naxaya a ne nñ naxaxin' Ndiosí. Te ndasajin' a sakuu' ne jaan', ne ndiee' kumi' saa' xaan' iin yivi' mii' kuaxj' tachj', ndee' mii' xa'a' iin yivi', te ndee' mii' xa'a' ndjivi'.

³² 'Kundanj' ndo' ña ka'an ndiaa yo' o' xa'a' saa xaa' tun' higuera kij' nduitj' nda'a' nu', te naka'ndi' yuku' nu' ndii, xini ndo' ña xa kuyatin' kuii' kuun' savj'. ³³ Te iin kachi tu saa a xiin' ndo' o' kij' kunj' ndo' koo ña nñ ka'an j xiin' ndo' jaan' ndii, kundanj' ndo' ña xa kuyatin' kuii' kixin' tukuu' yu'u', ña nduu' tu te yivi'.

³⁴ 'Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ña kuni ka kuvj' sakuu' ne ndiee' iin yivi' vj'in te xka'ndja sakuu' ña jaan'. ³⁵ Ndjivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu' tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivj' ndoñu'u' a.

³⁶ 'Ndisu' ndee' kivj' xiin' ndee' hora xka'ndja ña jaan' ndii, ndee' iin ne yivi' xini a, nñ ndee' ángele ña ndiee' ndjivi'. Süu' jaan' ndii mii' yuva' j kuñj' xini amaa xaa' kivj' jaan'.

³⁷ 'Kuachj' ndii, saa nii' nñ kuvj' ne yivi' kij' nñ xika' Noé xta'an' iin yivi' ndii, nii' sakan' kuvj' tu ne ndiee' iin yivi' kij' kixin' tukuu' yu'u', ña nduu' tu te yivi'. ³⁸ Kuachj' ndii saa nja naa nñ xaã ne jaan' kij' tia'an ndoñu'u' iin yivi' xiin' savj'. Kivi' jaan' ndii, xaxj' ne yivi' ña'a, te xi'i' nja, te tunda'a' nja ndee' nñ xaã kivj' ña nñ ndi'vi' Noé tãxj' tundo' o' chie'. ³⁹ Te koo' a naa nimá nja ndee' kij' nñ xaã ña nñ kañuu' ña'a' tiku' savj', te nñ ndoñu'u' iin yivi'. Sakan' tu saa ne yivi' kij' kixin' tukuu' yu'u', ña nduu' tu te yivi'.

⁴⁰ 'Kivi' jaan' ndii, naa' xachuun' inga' uvj' ta'an te yivi' ndii, iin ndaa' ra ña'in j te inga' ra ndii, ndoo' ra. ⁴¹ Te naa' ndiko' inga' uvj' ta'an ña'a' ndii, iin ndaa' a' ña'in j, te inga' a' ndoo. ⁴² Xa'a' a jaan' na koo tu'va naa yoo tu'va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee' kivj' kixin' tukuu' yu'u', ña nduu' tu te yivi'.

⁴³ 'Ndisu' kundanj' ndo' ña ka'an j xiin' ndo', kuachj' ndii, naa' xini te xiin' vi'e ndee' hora ñu'u' kixin' te kui'na' vi'e ra ndii, koo tu'va ra te tãxj' ra ki'vi' te jaan' vi'e ra. ⁴⁴ Sakan' na kuii' kuni a koo tu'va tu ndo' o, kuachj' ndii xini ndo' ndee' kivj' kuñj' kixin' tukuu' yu'u', ña nduu' tu te yivi'.

Yo' o' sania'á Jesús saa xaa' iin te xika' nuu' te yoo tu'va kij' nändjiko' xto' o ra

(Lc. 12:41-48)

⁴⁵ 'Naa' yoo iin te xika' nuu', te nduu' te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii,

te jaan' sakuiso' chuun' xto' o ra te ka' ndia chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto' o ra jaan', te taxj' ra ña kuxj' te jaan' sava nj' hora ña kuni a. ⁴⁶ Va'a va ketã te xika' nuu' jaan' naa' kij' nandjiko' xto' o jaan' te kuni ra ña xaa' te jaan' chuun' jaan'. ⁴⁷ Ña ndaku ka'an j' xiin' ndo' ndii, taxj' xto' o jaan' ña ka' ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. ⁴⁸ Ndisu naa' ka'an te xika' nuu' jaan' xiin' nimã ra ndii: "Kuu kuachi va xto' o e' te nandjiko' a", kachi ra. ⁴⁹ Te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto' o jaan', te xa'a' ra kuxj' saka ra, te ko' o ra xiin' te xini. ⁵⁰ Te nandjiko' xto' o jaan' kivi' ña koo' a naã nimã ra xiin' hora ña xini ra, ⁵¹ te sando'o' u'vi xava'a ña'a' xto' o jaan', te sk'o'ni' ña'a' a mii' ñu'u' ne xasuvi' xiin' mji', te ikan' kuãku u'vi ra ndee ke'j' vj' nakaxi' nu'u' ra.

25

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' uxj' ta'an ña'a' sava

¹ 'Kij' sakan' ndii, kunduu' ña xa'ndia chuun' Ndiosi nimã ne yivi' ndee naa nj' ndo' o uxj' ta'an ña'a' sava, ne nj' k'jin' kaa tuun' te nj' k'jeë ña kua'an nata'an' nja xiin' te tunda'a'. ² U'un' ta'an nja ndii, ne naa' kuu' nduu' nja, te inga u'un' ta'an nja ndii, ne kuu' kaxi' nduu' nja. ³ Ne naa' kuu' jaan' ndii, nj' k'jin' nja kaa tuun' nja, ndisu nj' ni'i' ka nja xa'an oliva ña taan nja tixin' a. ⁴ Ndisu ne kuu' kaxi' jaan' ndii, ni'i' siin' ka nja xa'an oliva xiin' kaa tuun' nja. ⁵ Te xa'a' a ña kuachi xika' te tunda'a' jaan' ndii, nj' ko'ni' ma'na nuu' sakuu' nja, te nj' kixin' ndi'j' nja. ⁶ Te na ñuu' jaan' nj' tiaku ka'an ti'e' ne yivi' ndii: "Xa kuaxj' te tunda'a', kuan k'jeë ndo' te natjin ña'a' ndo'", nj' kachi nja. ⁷ Sakan' te sakuu' ne sava jaan' ndii, nj' ndoko'o' nja, te nj' ndasava'a nja kaa tuun' nja. ⁸ Ikan' te nj' ka'an ne naa' kuu' jaan' xiin' ne kuu' kaxi' ndii: "Saa ndo' ña va'a te taxj' ndo' sie xa'an ndo' nda'a' ndu, sakan' ña xa kuni nda'va kaa tuun' nuu' ndu", nj' kachi nja. ⁹ Ndisu nj' ka'an ne kuu' kaxi' jaan' xiin' nja ndii: "K'uj' taxj' ndu a, kuachi ndii ñanã a koo tuun' nuu' sakuu' e'. Va'a ka ku'un' k'jin' ndo' a mii' ndiee' ne xiko' a, te sata' ndo' a xa'a' mji' ndo'", nj' kachi nja. ¹⁰ Te kij' kuan sata' nja xa'an jaan' ndii, nj' xaa te tunda'a' jaan'. Te nj' ko'ni' ne kuu' kaxi' jaan' xiin' ra vj'e' mii' yoo viko' jaan', te nj' ndasi ra vitu' yi'e' vj'e'. ¹¹ Te nj' kupa'a' te nj' ndekuje ne naa' kuu' jaan', te nj' ka'an nja ndii: "Taku'e, saa un' ña va'a, te nunia' un' yi'e' nuu' ndu. Taku'e, saa va un' ña va'a te nunia' un' yi'e' nuu' ndu", nj' kachi nja. ¹² Ndisu nj' ka'an te jaan' xiin' nja ndii: "Ña ndaku ka'an j' xiin' ndo' ndii, xini j'

ndo'o", nj' kachi ra. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuii' koo tu'va va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' uun' amaã kuji' kixin' tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' unj' ta'an te xika' nuu'

(Lc. 19:11-27)

¹⁴ 'Sakan' ña, ña xa'ndia chuun' Ndiosi nimã ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te nj' ketã kua'an xika'. Kij' kuni ka ku'un' ra ndii, nj' kana ra te xika' nuu' nuu' ra, te nj' sakuiso' chuun' ña'a' a ra nuu' ña'a' ra. ¹⁵ Te yivi' jaan' ndii, xini ra saa xito' kivi' sachuun' j'in te xika' nuu' nuu' ra jaan', sakan' na kuii' nj' taxj' ra u'un' mii' xu'un' oro nda'a' iin ra, te nda'a' inga ra nj' taxj' ra uvj' mii' xu'un' oro, te nda'a' inga ka ra nj' taxj' ra iin mii' xu'un' oro. Sakan' te nj' ketã xto' o jaan' kua'an ra. ¹⁶ Te te nj' k'jin' u'un' mii' xu'un' oro jaan' ndii, numj' te nj' xa'a' xachuun' ra xiin' a, te nj' kanando ra inga u'un' mii' xu'un' oro xiin' a. ¹⁷ Te sakan' tu, te nj' k'jin' uvj' mii' xu'un' oro jaan' ndii, iin kachi nj' xaa ra, te nj' kanando ra inga uvj' mii' xu'un' oro xiin' a. ¹⁸ Ndisu te nj' k'jin' iin mii' kuji' ndii, nj' ketã ra kua'an ra, te nj' xatja ra ñu'u', te nj' tjsi'e' ra xu'un' xto' o ra jaan'.

¹⁹ 'Te kij' nj' xka'ndia kua'a' kuiya ndii, nj' nandjiko' xto' o jaan', te nj' xa'a' nakã ra kuenta nuu' sakuu' te xika' nuu' jaan' xa'a' xu'un' jaan'. ²⁰ Te nj' xaa xi'na te nj' k'jin' u'un' mii' xu'un' oro jaan' ni'i' ra inga u'un' mii' ka a ka'an ra xiin' xto' o ra jaan' ndii: "Taku'e, nj' taxj' un' u'un' mii' xu'un' oro nda'a' j, ikan a ni'i' j' yo'o', te nj' kanando a inga u'un' mii' ka", nj' kachi ra. ²¹ Sakan' te nj' ka'an xto' o ra xiin' ra ndii: "Va'a va nj' xaa un'. Yo'o' ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña nj' xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' j' yo'o' nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduujin un' xiin' ña kuatia' nimã yu'u, ña nduu' xto' o un'", nj' kachi ra. ²² Te nj' xaa tu te nj' k'jin' uvj' mii' xu'un' oro jaan', te nj' ka'an ra ndii: "Taku'e, nj' taxj' un' uvj' mii' xu'un' oro nda'a' j, te yo'o' ni'i' j' inga uvj' mii' ka ña nj' kanando a", nj' kachi ra. ²³ Sakan' te nj' ka'an xto' o ra xiin' ra ndii: "Va'a va nj' xaa un'. Yo'o' ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña nj' xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' j' yo'o' nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduujin un' xiin' ña kuatia' nimã yu'u, ña nduu' xto' o un'", nj' kachi ra. ²⁴ Te nj' xaa tu te nj' k'jin' iin mii' xu'un' oro jaan', te nj' ka'an ra ndii: "Taku'e, xini yu'u ña iin te kui'e va nduu' yo'o', te kendiaa' un' ña'a' mii' koo' a nj' ch'j' un', te nakaya tu un' ña'a' mii' nj' kiku' un' ndjikin'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na nj' yj'vi j, te nj' xa'an j, te nj' tjsi'e j xu'un'

yo'o' tixin ñu'u'. Sakan' na kuii' yo'o' ni'i' j xu'un' ña nduu' ña'a un'", ni kachj ra xiin' xto'q jaan'. ²⁶ Ndisu ni ka'an xto'q ra jaan' xiin' ra ndii: "Yo'ó ndii, te xika' nuu' ña'a nduu' un', te suxan' tu un'. Sakan' ña naa' xini un' ña kendiaa' j ña'a mi' n' ch'i' j, te nakaya tu j ña'a mi' n' kiku' j ndikin' ndii, ²⁷ va'a ka naa' ni chinaa' un' xu'un' j jaan' mi' kanando a xata' a, te na'in j a kiji' ñandjiko' j', ni kachj ra xiin' te xika' nuu' ña'a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni ka'an xto'q jaan' xiin' inga te ita' jaan' ndii: "Tu'un ndo' xu'un' oro jaan' nda'a' te kaa', te nataxi ndo' nda'a' te xa kumi' uxj ta'an xu'un' oro. ²⁹ Kuachj ndii, yoo ka kumi' ña'a ndii, natin ka ña a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' ña kje nda'a' ña. ³⁰ Te te xika' nuu' te kuasa' kuni kaa' ndii, xita' ndo' nda'a' ra skana' ndo' ndee ki'e mi' jin yavi, te jkan' kuaku' ra ndee ke' j vi' nakaxi' nu'u' ra", kachj xto'q jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús saq saq a kii' sana'má a ne yivi'

³¹ 'Kij' kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kixin j xiin' ndee' ndatun' koo' chukuu', te saq xinunduu' xijn' j kixin sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' j. Te kunduu' j nuu' te j ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mi' ka'ndja chuun' j. ³² Te sakuu' nuu' ne yivi' jin yivi' nakaya nuu' j. Te nakaxin siin' ña'a' j ndee naa xaa' te paxto kij' natava' siin' ra mbee tein tixu'u'. ³³ Te tandje' j ne nduu' ndee naa mbee jaan' nda'a' kua'a' j, te ne nduu' ndee naa tixu'u' jaan' nda'a' itin j. ³⁴ Sakan' te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' kua'a' j ndii: "Ndo'ó, ne ni sañu'u' yuva' j ndii, ña'a' ndo' te ndi'vi' ndo' mi' xandia chuun' a, mi' ni sako' tu'va a xa'a' ndo' ndee kij' kuni ka kua'a' jin yivi'. ³⁵ Kuachj ndii ni taxj ndo' ña ni xixj j kij' ni xi' j i soko, te ni taxj tu ndo' tikui ni xi' j j kij' ni ichj jin j, te ni natin ndo' yu'u' vi'e ndo' kij' ni nduu' j te kua'an ichi', ³⁶ te ni taxj ndo' toto kuj'nu' j kij' ni xika' jin' vichi' j, te ni xa'an koto ndo' yu'u' kij' ni kunj kuvj j, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u' kij' ni naa' j vi'e kaa", kachj j xiin' ña. ³⁷ Sakan' te ka'an ne ndaku nimá nuu' Ndiosi ndii: "Táku'e, çama ni xini ndu ni xi' j un' soko, te ni taxj ndu ña ni xixj un'? Uun, çama ni ichj un' tikui, te ni taxj ndu ra ni xi' j un'? ³⁸ Te, çama ni xini ndu kua'an un' ichi', te ni natin ndu yo'ó vi'e ndu? Uun, çama ni xini ndu xika' jin' vichi' un' te ni taxj ndu toto kuj'nu' un'? ³⁹ Uun, çama ni xini ndu kuni kuvj un', te ni xa'an koto ndu yo'ó? Uun, çama ni xini ndu naa' un' vi'e kaa, te ni xan koto tu ndu yo'ó?", kachj ña. ⁴⁰ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, sakuu'

ñá va'a ña ni xaa' ndo' xa'a' ne ta'an' j, ne kual' kuu' so'q yo'o' ndii, ndee naa xiin' mii' j ni xaa' ndo' a", kachj j xiin' ña.

⁴¹ 'Sakan' te ka'an tu yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' itin j ndii: "Ndo'ó, ne ni naxa'an ni xaa' Ndiosi ndii, kuan ndja'a' ndo' nuu' j te ku'un ndo' mi' koo' kivi' nda'va' ñu'u, ña ni xa'a' Ndiosi xa'a' ña ndiva'a' xiin' xa'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' ña jaan'. ⁴² Kuachj ndii ni taxj ndo' ña kuxj j kij' ni xi' j i soko, te ni taxj tu ndo' tikui ko'q j kij' ni ichj jin j, ⁴³ te ni natin tu ndo' yu'u' vi'e ndo' kij' ni nduu' j te kua'an ichi', te ni taxj tu ndo' toto kuj'nu' j kij' ni xika' jin' vichi' j, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u' kij' ni kunj kuvj j, ni ndee kij' ni naa' j vi'e kaa", kachj j xiin' ña. ⁴⁴ Sakan' te ndatu'un' tu ne jaan' ndii: "Táku'e, çama ni xini ndu ni xi' j un' soko, uun ni ichj un' tikui, uun ama'a ni xini ndu kua'an un' ichi', uun ni xini ndu xika' jin' vichi' un', uun ama'a ni xini ndu kuni kuvj un', uun ni naa' un' vi'e kaa, te ni xa'an koto tu ndu yo'ó?", kachj ña. ⁴⁵ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, sakuu' ña va'a, ña ni xaa' ndo' xa'a' ne ta'an' j, ne kual' kuu' so'q yo'o' ndii, ndee naa xiin' mii' j ni xaa' ndo' a", kachj j xiin' ña. ⁴⁶ Te sakuu' ne jaan' ku'un mi' koo' ña tundo'o' ndee ndi'i' ni kivi'. Te ne ndaku nimá nuu' Ndiosi jaan' natin kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i' —ni kachj Jesús.

26

So'q ni xaa' a kii' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saq kuvj ka'ni' ra Jesús (Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

¹ Kij' ndi' j ni ka'an Jesús sakuu' ña jaan', te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

² —Xini ndo' ndii, ndee uvi' ta'an kivi' kuni te koo' viko' pascua, te yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' nuu' te ka'ni' ra yu'u nuu' krusin —ni kachj a.

³ Te kivi' jaan' ni nakaya ki'in' sutu kuu' nuu' xiin', te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, xiin' te xixa nuu' ñu'u' vi'e sutu ka'nu', te ni nani' Caifás. ⁴ Te ni ndatu'un' tuni ra saq saq ra te tin ra Jesús xiin' ña maña te ka'ni' ña'a' ra. ⁵ Te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ña jaan' kij' yoo viko' koto ka nakuchj ne ndiee' ñu'u yo'o' —ni kachj ra.

So'q ni xaa' a kii' ni sakaa' jin ña'a' xa'an xavixin' xini' Jesús ñu'u Betania (Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Te kij' ndu'u' Jesús ñu'u Betania vi'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ⁷ ni kuyatin jin ña'a' nuu' a xiin' jin limita yuu' ña ni kua'a' xiin' alabastro. Te chitu' vi' ña

jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu' ña ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni saka'a' a' xa'an jaan' xini' Jesús kij' ndu'u' a' xixi' a' nuu' mesa. ⁸ Te kij' ni xini' te nda'a' xa'a' Jesús ña jaan' ndii, ni nasaa' ra te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Vá'a xachi' xitíá saka xa'an xavixin' kaa'. ⁹ Sakan' ña, va'a ka naa' ni ke'vj' a te kondja ya'vi' a' kua'a' xu'un', te xiin' ña jaan' kuvj' chindje'e' e' ne nda'vi kuu' —ni kachj' ra.

¹⁰ Te kij' ni xini' so'q' Jesús ña ni ka'an ra jaan', te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Na koo' a' sakan', kuachj' ndii jin chujun va'a ni xaa' a' xa'a' j. ¿Ndicun na sataña'a' ña'a' ndo'? ¹¹ Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, nde'e' ndi'i' ni kivi' koo' ña xiin' ndo' te kuvj' chindje'e' ña'a' ndo' ama'a ka kuni ndo', ndisu yu'u' ndii, süu' nde'e' ndi'i' ni kivi' kaka j tejin ndo'. ¹² Sakan' ña ni saka'a' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde'j' i te koo' tu'va' j te ndiee' j kij' kuvj' j. ¹³ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña nda' ka jin yivi' mi' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' j ndii, ka'an tu ña xa'a' ña ni xaa' ña'a' yo'o' xiin' j, te naka'an' ña'a' ne yivi' —ni kachj' Jesús.

So'q' ni xaa' a' kij' ni taxj' Judas kuento ra ña sanakua'a' ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu' (Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Sakan' te, jin te uxj' uvj, te ni nani' Judas Iscariote ndii, ni xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu', ¹⁵ te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Saa' cha'vi' ndo' yu'u' te sanakua'a' j Jesús nda'a' ndo'? —ni kachj' ra.

Te ni taxj' te jaan' oko' uxj' ta'an xu'un' plata nda'a' ra. ¹⁶ Te ndee' kij' sakan', te ni xa'a' ra nanduku' ra saa' saa' ra te sanakua'a' ra Jesús nda'a' te jaan'.

So'q' ni xaa' a' kij' ni xixj' Jesús ña xaxj' xakuaa' xa'a' vjiko' pascua

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Te kivi' nuu' ña yoo' vjiko', ña xixi' ña xita' va'a ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kuyatjin te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Mii' kuni un' ku'un savá'a ndu ña kuxj' e' xa'a' vjiko' pascua? —ni kachj' ra.

¹⁸ Te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñu'u' mi' ndu'u' jin te yivi' te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Ka'an xtq'o' e' ndii: Nã'a' ka te kuvj' j, te kuni kuxj' j ña xaxj' xa'a' vjiko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' j vj'e' un'', kachj' ndo' —ni kachi a.

¹⁹ Te ni saxinu' te nda'a' xa'a' jaan' saa' ni' ni ka'an chuun' a' xiin' ra, te ni xava'a' ra ña xaxj' xa'a' vjiko' pascua jaan'.

²⁰ Te kij' ni kuñuu' nuu' ndii, ni xaa' Jesús ikan', te ni xikundu'u' a' xiin' te uxj' uvj

ta'an jaan' nuu' mesa. ²¹ Te kij' ndu'u' a' xixi' a, te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña jin ndo'o' sanakua'a' yu'u' nda'a' te kuu' nuu' —ni kachj' a.

²² Sakan' te ni xa'a' kusuchi' inj' sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' j'in ra ndii:

—¿Te'e' yu'u' kachi un' ni, táku'e? —ni kachj' j'in ra xiin' a.

²³ Sakan' te ni ñakujin a' ka'an a' ndii:

—Jin ndo'o', te sé'vi inga' xita' va'a xiin' j tixin ko'o' j vitin, nduu' te sanakua'a' yu'u' nda'a' te jaan'. ²⁴ Nde'e' saa' kanj' ndii, yu'u', ña nduu' tu te yivi' ndii, xa' ikan' yoo' j kua'an j naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an xa'a' j. Ndisu' chie' va' tundo'o' kundoo' te sanakua'a' yu'u'. Nde'e' va'a ka' nduu' a' nuu' te jaan' naa' ni tvvj' ra —ni kachj' a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Judas, te xito' sanakua'a' ña'a' jaan' nda'a' te kuu' nuu' ndii:

—¿Te'e' yu'u' kachi un' ni, maestro? —ni kachj' ra xiin' a.

Te ni ñakujin a' nuu' ra ndii:

—Uun, suvj' un' —ni kachj' a.

²⁶ Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a' xiin' ra ndii, ni kjin a' xita' va'a, te ni taxj' a' ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxj' ña'a' a' nda'a' te nda'a' xa'a' a' ka'an a' ndii:

—Kj'in ndo' a te kuxj' ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'j' j —ni kachj' a.

²⁷ Sakan' te ni kjin a' jin copa, te ni taxj' a' ña chindani Ndiosí, te ni taxj' ña'a' a' nda'a' te jaan' ka'an a' ndii:

—Ko'q' sakuu' ndo' te' yo'o'. ²⁸ Kuachj' ndii te' naá tixin ña yo'o' nduu' ni' j ña kuitja xa'a' kuachj' kua'a' ne yivi', te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a' jin kuento xaa' xa'a' ña te sandoyo' a' kuachj' ña. ²⁹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña nde'e' vitin ndii, koo' ka j vino, te' kuvá' a' xiin' uva, nde'e' kij' xaa' kivi' ña ko'q' tukuu' j vino xaa' xiin' ndo' mi' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachj' Jesús.

³⁰ Te kij' ndi' j ni xita' ra yaa, nuu' Ndiosí, te ni kije' ra kua'an ra xikj' ña nani' Olivos.

Yo'o' ka'an Pedro ña ñakoo' jin ndaa' ra Jesús

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'o' ñakoo' jin ndaa' yu'u' ñuu' nuu' naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosí mi' ka'an a' ndii: “Taxj' j ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku' mbee' sana ra”, kachi a. ³² Ndisu' kij' natjaku' j ndii, xi'na' yu'u' ku'un' ñu'u' Galilea te sakan' ndo'o' —ni kachj' a.

³³ Sakan' te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee naqoo sakuu' te ka'a' yo'ó ndii, kōo' kivi' saa yu'u sakan' —n̄i kachj ra.

³⁴ Te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' un' ñā ñyu v̄it̄in, kij' kuní ka'ana nduchie ndii, xa un' ichi' n̄i ka'an un' ñā xini un' yu'u —n̄i kachj a.

³⁵ Te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee xata'an kuvj i xiin' un' ndii, ka'an i ñā xini i yo'ó —n̄i kachj ra.

Te j̄in n̄i nda'a' n̄i ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí j̄in xaan' mii' nani' Getsemani'

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Sakan' te n̄i xa'a Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a j̄in xaan' mii' nani' Getsemani', te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundj̄ee ndo' yo'o'. Na ku'un i ka'a' te ka'an i xiin' Ndiosí —n̄i kachj a.

³⁷ Te n̄i naqa a Pedro xiin' uvj̄i saa' tiaa si'e Zebedeo. Te n̄i xa'a' ndi'ñi nimá a, te suchi' ya'a tu j̄in a. ³⁸ Te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a j̄in i ndee xa yoo' i kuvj i. Ndoq ndo' yo'o', te kundj̄to ndo' xiin' i —n̄i kachj a.

³⁹ Sakan' te n̄i xa'an a ndoso' jaan', te n̄i xikuuj̄n xiti' a, te n̄i ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tata yuva' j, naa' kuní un' ndii, t̄axj un' kund̄o'q i tundo'q' chie yo'o' ñā nduu' ndee naa t̄ikui uva'. Ndisu s̄aa un' ñā kuní yu'u, s̄uu' jaan' ndii ñā kuní m̄ji' un' —n̄i kachj a.

⁴⁰ Ikan' te n̄i n̄andj̄ko' a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te n̄i x̄inj̄i a ndiee' ra kixín ra. Te n̄i ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Saa ka vj' tu n̄i kuvj kundj̄to ndo' ndee j̄in ndaa' hora xiin' j. ⁴¹ Koo' ñu'u' j̄in va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te kōyo ndo' nuu' ñā xito' kua'a ñā k̄inj̄i ndo'ó. Kuní nimá ndo' saa ndo' ñā kuní Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'j̄i ndo' ndii, kundieni a —n̄i kachj a xiin' ra.

⁴² Te n̄i xa'an n̄i tukuu' a, te n̄i ka'an a xiin' Ndiosí j̄chi' ñā uvj̄i ndii:

—Tata yuva' j, naa' kuvj̄i kat̄anj̄i nda'a' un' te kund̄o'q i tundo'q' chie yo'o' ndii, na xinu ñā kuní m̄ji' un' —n̄i kachj a.

⁴³ Te kij' n̄i n̄andj̄ko' tukuu' a mii' ndiee' ra jaan' ndii, n̄i x̄inj̄i a ndiee' ra kixín tukuu' ra. Sakan' ñā chit̄u' vj' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. ⁴⁴ Te n̄i naqoo ñā'a' a, te kua'an n̄i tukuu' a te ka'an a xiin' Ndiosí naa ñā xa n̄i ka'an a ñā nuu'. ⁴⁵ Sakan' te n̄i n̄andj̄ko' n̄i tukuu' a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a jaan', te n̄i ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuvj̄i kusun ndo' v̄it̄in te n̄andiee' ndo'. Koto ndo', xa n̄i xa'a hora ñā sanakua'a ra yu'u, ñā nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachj. ⁴⁶ Ndondichj ndo' te ku'un e', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —n̄i kachj a.

S'o'q n̄i xa'a a kij' n̄i t̄ijn te yivi' Jesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kij' iin' ka Jesús ka'an a, te n̄i xa'a Judas, te n̄i nduu' j̄in te uxj̄i uvj̄i ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va ne yivi' ndiso' ñā ichi' xiin' karoti. Te ne jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te x̄ixa nuu' ñuu' n̄i t̄janu' ñā'a'. ⁴⁸ Te te sanakua'a ñā'a' ndii, xa n̄i ka'an ra saa nia'a ra yoo' nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te ch̄ito i nuu' kij' n̄i nakuatu' ñā'a' i nduu' te jaan', te jaan' t̄ijn ndo' —n̄i kachj ra.

⁴⁹ Sakan' te n̄i kuyat̄in ra mii' iin' a, te n̄i ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndee' ka'a' tuku' uun, maestro —n̄i kachj ra.

Te n̄i ch̄ito ra nuu' a. ⁵⁰ Te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chie kua'a, ¿ndichun kuaxj un'? —n̄i kachj a.

Sakan' te n̄i kuyat̄in te yivi' kua'a' jaan', te n̄i t̄ijn ra Jesús. ⁵¹ Ndisu j̄in te iin' xiin' a j̄kan' ndii, n̄i x̄ta'ni' ra ichi' ra, te n̄i xa'ndj̄a ra so'q te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁵² Sakan' te n̄i ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tax̄a'a un' ichi' un' mii' naá a. Sakan' ñā yoo' ka xa'ni' xiin' ichi' ndii, xiin' ñā jaan' tu kuvj̄i m̄ji' ra. ⁵³ ¿Náa xini un' ñā kuvj̄i ka'an nda'vi i xiin' yuva' i v̄it̄in, te t̄i'vi' a ya'a uxj̄i uvj̄i t̄i'vi' ángele te ch̄indj̄ee' a yu'u? ⁵⁴ Ndisu naa' saa a sakan' ndii, kuvj̄i xinu ñā yoso' nuu' tutu' Ndiosí xa'a' i mii' ka'an a ñā kuní a kund̄o'q i —n̄i kachj a.

⁵⁵ Xaka'an e' te n̄i ndatu'un' Jesús ne jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxj ndo' te t̄ijn ndo' yu'u xiin' ichi' xiin' j̄tun' ndee' naa j̄in te kui'na' vj'? Kua'a' kivi' n̄i j̄in i tejin ndo' sania'a' i nuu' k̄i'e' yukuun, te n̄i t̄iin' ndo' yu'u. ⁵⁶ Ndisu kuní a xka'ndj̄a ñā yo'o' te xinu ñā yoso' nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an ñā n̄i ke'j̄i te n̄i ka'an tiakú tu'un a x̄ta'an' —n̄i kachj Jesús.

Sakan' te n̄i naqoo ñā'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te n̄i xinu ra.

S'o'q n̄i xa'a a kij' n̄i sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Te yivi', te n̄i t̄ijn Jesús ndii, n̄i xan ndiaka' ñā'a' ra vj'e' sutu ka'nu', te nani' Caifás. Te j̄kan' n̄i naqaya te sania'a' tu'un

ndeji' Ndiosi xiin' te xixa nuu' nuu' jaan'.
 58 Ndisu Pedro ndii, xika' xika' ndikun
 ra kua'an ra xata' te yivi' jaan' ndee ni
 nda'ni ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te ni
 xikundu'u' ra xiin' te xin', te xito' yukun',
 te kunj' ra saa kun ndjiko' sakuu' na jaan'.
 59 Te sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' nuu'
 xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te ni nakaya
 ikan' ndii, nanduku' ra te ka'an tun vixi
 xa'a' Jesus te kuvj ka'an ra na xata'an kuvj
 a xa'a' na jaan'. 60 Ndisu koo' ndee jin
 a ni na'in ra, tee' ndee kua'a' ne yivi' ni
 tin kuachj ndii' na'a'. Te ndii, ndee ndi'i
 ndoso' te ni ndekuie uvj ta'an te yivi', te ni
 tiin' kuachj ndii' na'a' ra 61 ka'an ra ndii:
 —Ni ka'an Jesus yo'o' ndii: "Kuvj tanj i
 yukun' Ndiosi, te unj kivi' kuji', te xa ni
 nakanj i inga a", ni kachj ra —ni kachj te
 jaan'.

62 Sakan' te ni ndondichj sutu ka'nu'
 jaan', te ni ndatu'un' ra Jesus ndii:
 —¿Ndichun na koo' a kuvj ka'an xachi'
 un'? ¿Ndee xa'a' na tiin' kuachj ne yivi'
 kaa' yo'o'? —ni kachj ra.
 63 Ndisu Jesus ndii, ni nakujin xachi' a.
 Sakan' te ni ka'an sutu jaan' xiin' a ndii:
 —Xiin' ndje'e' Ndiosi tiaku ka'an chuun'
 j xiin' un' na ka'an un' xiin' ndu naa' yo'o'
 nduu' Cristo, si'e Ndiosi —ni kachj ra.
 64 Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:

—Mji' yo'o' ka'an na suvi j. Te ka'an ka j
 xiin' ndo' na ndee vitin kunj ndo' na yu'u,
 na nduu' tu te yivi', kij' kundu'u' j nda'a'
 kua'a' Ndiosi ka'nu' koo' chukuu', te kunj
 tu ndo' kij' kixin j nuu' viko' ndivi' —ni
 kachj a xiin' ra.

65 Sakan' te ni ndata' sutu jaan' toto ra
 xa'a' a na ni nasaa' ra, te ni ka'an ra ndii:
 —Ni kanja'a ra xa'a' Ndiosi, sakan' na
 kuu' kuni ka ne yivi' ndje'e yu'u' nuu' e'
 xa'a' ra. Sakuu' ndo' ni xinj so'o' na kanja'a
 ra xa'a' Ndiosi. 66 ¿Saa tuu ndo'? —ni
 kachj sutu jaan'.

Te ni nakujin ne jaan' ka'an na ndii:
 —Xata'an kuvj ra —ni kachj na.

67 Sakan' te ni kondja tiasi'i te yivi' nuu'
 a, te ni kuyun iki' tu na'a' ra. Te sava tuku
 ra ni sa'ndia' nuu' a 68 te ka'an ra xiin' a
 ndii:

—Yo'ó, te ka'an na nduu' un' Cristo,
 nakunj un' yoo ni kanj yo'ó —kachi ra.

Ka'an Pedro na xini ra Jesus
 (Mr. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-
 18,25-27)

69 Te kij' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ndii, ni
 kuyatin jin na' xika' nuu', te ni ka'an a'
 xiin' ra ndii:

—Ni xika tu yo'ó xiin' Jesus, te ni kije
 nu'u' Galilea, kaa' —ni kachj a'.

70 Ndisu ni kije yu'u' ra ka'an ra xiin' a'
 nuu' sakuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Xini j ndee xa'a' ka'an un' —ni kachj
 ra.

71 Te kij' kua'an keta ra ye'e' jaan' ndii,
 ni xinj na'a' inga ka na' xika' nuu'. Te ni
 ka'an a' xiin' ne ita' yatun jaan' ndii:

—Ni xika tu te yo'o' xiin' Jesus, te ni kije
 nuu' Nazaret, kaa' —ni kachj a'.

72 Ndisu tuku ni ni ka'an ra na xini na'a'
 ra naka'an' ra ndee kivi' Ndiosi ka'an ra
 ndii:

—Xini yu'u te yivi' kaa' —ni kachj ra.

73 Te nuu' va ni xka'ndja, te ni kuyatin
 ne ita' jaan', te ni ka'an na xiin' ra ndii:

—Na ndaku xna'a' nduu' a ndii, ni xika
 tu yo'ó xiin' te kaa', sakan' na jin kachi
 ndatu'un' un' naa ndatu'un' ne Galilea
 —ni kachj na.

74 Sakan' te ni xa'a' ra kanja'a xiin' mii'
 mji' ra, te ka'an tu ra kivi' Ndiosi ndii:

—Xini yu'u te yivi' kaa' —ni kachj ra.

Te na ni na jaan' ka'an ra, te ni kana
 nduchié. 75 Sakan' te ni naka'an' Pedro na
 xa ni ka'an Jesus xiin' ra ndii: "Na kuni
 ka kana nduchié ndii, xa unj ta'an ichi' ni
 ka'an un' na xini un' yu'u", ni kachj a xiin'
 ra. Te kij' ni keta ra ikan' ndii, ni xaku
 suchi' ini va ra.

27

*So'o ni xaa a kij' ni sanakua'a te yivi'
 Jesus nda'a' Pilato*

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

1 Ni kitu' so'o, te ni nakaya sakuu' sutu
 kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' nuu', te ni
 nakata ra kuento ra te sanakua'a ra Jesus
 nda'a' te romano te ka'ni' na'a' ra. 2 Ndi'
 jaan', te ni satin na'a' ra, te ni naka na'a'
 ra, te ni xa'an sanakua'a na'a' ra nda'a'
 Ponce Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' nu'u'
 jaan'.

*Yo'ó ka'an a saa ni xa'ni' xiin' mii' mii'
 Judas*

3 Kij' ni xinj Judas, te ni sanakua'a na'a'
 nda'a' te kuu' ka'nu', na xa ni katun' te
 jaan' Jesus te kuvj a ndii, ni natuvi' ini va
 ra. Te ni sanandiko' ra oko uxj ta'an xu'un'
 plata jaan' nda'a' sutu kuu' nuu' xiin' te
 xixa nuu' nuu' jaan'. 4 Te ni ka'an ra ndii:
 —Ni xaa j kuachj, sakan' na ni sanakua'a
 j jin te koo' kuachj —ni kachj ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Koo' kuenta kumi' ndu xa'a' na jaan',
 kuachj mii' un' nduu' a —ni kachj ra.

5 Sakan' te ni xatja ra xu'un' jaan' tin
 yukun' ka'nu', te kua'an ra, te ni chu'un' ra
 yo'o' sukun' ra, ni kataxko' xiin' mii' ra, te
 ni xi'j ra.

6 Te sutu jaan' ndii, ni nakaya ra xu'un'
 jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Va'a yoo a na taan' e' xu'un' yo'o' tin
 xatun' xu'un' yukun', sakan' na xu'un' na

nj chá'vi e' te ka'ni' e' iin te yivi' nduu' a —nj kachj ra.

7 Te nj nakata ra kuento ra, te xiin' xu'un' jaan' nj sata' ra nu'u' mii' nj tava' te yivi' nu'u' kixin', te kunduy a mii' ndiee ne kuaxj tuky xaan'. 8 Sakan' na kuui' ndee vjtin nani' a nu'u' nii'. 9 Sakan', te nj xinu na nj ka'an Jeremias, te nj ka'an tiaku tu'un Ndiosi xta'an', kij' nj ka'an ra ndii: Te nj naxhi' ra oko uxj ta'an xu'un' plata, na nduu' ya'vi kivi' nuu a, na nj chindu'u' ne Israel, 10 te xiin' na jaan' nj sata' ra nu'u' te tava' nu'u' kixin',

saa nii' nj ka'an chuun' xto'o e' xiin' i. Nj kachj ra.

Sq'o nj xaq a kij' ni iin Jesús nuu' Pilato (Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Te kij' iin' Jesús nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te nj ndatu'un' na'a' ra ndii:

—¿Naá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —nj kachj ra.

Te nj nakujin a ndii:

—Uun, mji' un' nj ka'an sakan' —nj kachj a.

12 Te kij' tiin' kuachj na'a' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' nuu' jaan' ndii, nj nakujin xachi' a. 13 Sakan' te nj ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Naá xini sq'o un' sakuu' na tiin' kuachj te ka'a' yo'ó? —nj kachj ra.

14 Ndisu ndee iin yu'u' nj nakujin xachi' Jesús xa'a' na jaan', te nj nandanj va Pilato.

Sq'o nj xaq a kij' na xq yoo kuvj nduu' Jesús (Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

15 Va'a, sakuu' ichi' kij' nasuku vjko' jaan' ndii, xi saña' te xa'ndia chuun' jaan' iin te nu'u' vj'e kaq naa xi xaá ra, te saña' ra ndee ka te kuni ne yivi'. 16 Te naá iin te xini sakuu' ne yivi' vj'e kaq kij' sakan', te nani' Barrabás. 17 Te kij' nj nakaya kua'a' ne yivi' ikan', te nj ndatu'un' na'a' Pilato ndii:

—¿Yoo kuni ndo' saña' i? ¿Naá Barrabás, uun naá Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —nj kachj ra.

18 Nj ka'an ra sakan', kuachj ndii nj kundanj ra na nj sanakua'a' na'a' te jaan' xa'a' a na ndasi' nuu' ra xini na'a' ra kujti'.

19 Te kij' ndu'u' Pilato mii' xa'nu' ra kuachj ndii, nj ti'vi' na' si'i ra kuento nda'a' ra, ka'an a' ndii: “Chj'nj xiin' mji' un' nuu' na kuni saa ra xiin' te xachuun' ndaku naa'. Sakan' na nj sando'o' va xanj yu'u' nuu' ndi'e' nj xaa ra”, nj kachj a'.

20 Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' nuu' ndii, nj chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an na na va'a ka na saña' ra

Barrabás, te na ka'ni' ra Jesús. 21 Te nj ka'an nj tukuy Pilato xiin' na ndii:

—¿Ndee te uvj ta'an yo'o' kuni ndo' saña' i? —nj kachj ra.

Te nj ka'an na ndii:

—Va'a ka Barrabás saña' un' —nj kachj na.

22 Te nj ka'an Pilato xiin' na ndii:

—¿Te ndee na kuni ndo' saa i xiin' Jesús, te ka'an ndo' nduu' Cristo? —nj kachj ra.

Te iin nj nda'a' nj ka'an sakuu' na ndii:

—Nuu' krusin' kujj un' ra —nj kachj na.

23 Te nj ka'an nj tukuy Pilato xiin' na ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee na na'a' nj xaa ra? —nj kachj ra.

Ndisu nj kuqa' ti'e' ka ne jaan' ka'an na ndii:

—Nuu' krusin' kujj un' ra —nj kachj na.

24 Te nj xinj Pilato na kuvj nama ra na kuni ne yivi' kua'a' jaan', suu' jaan' ndii sq'o ndiee' ka nasa'a' na, sakan' na kuui' nj xikan' ra tikui, te nj natja ra nda'a' ra nuu' ne jaan' ka'an ra ndii:

—Kõo' kuachj kumi' yu'u' xa'a' na kuvj te xachuun' ndaku yo'o', ndo'o' kujti' nduu' ne kumi' kuachj —nj kachj ra.

25 Te iin nj nda'a' nj ka'an sakuu' na ndii:

—Ndu'u' na kujso kuachj xa'a' na kuvj ra, te na kujso tu' na'a' si'e' ndu' —nj kachj na.

26 Sakan' te nj saña' ra Barrabás, te nj ka'an chuun' ra na sukuy yo'o' te xiin' Jesús. Ndj' jaan' te nj sanakua'a' na'a' ra te kujj na'a' ra nuu' krusin'.

27 Sakan' te nj xan ndjaka te xiin' nda'a' xa'a' Pilato Jesús tijin vj'e ka'nu', te nj nakaya sakuu' te xiin' ra saa xinunduy xjin' Jesús mii' iin' a jaan'. 28 Sakan' te nj tava' ra toto a, te nj sakui'nu' na'a' ra iin toto kua'a' ndukun'. 29 Te nj xa'a' ra iin corona yu'o' iinu', te nj chindu'u' ra a xini' a. Te nj chj'ni' ra iin tun' yo'o' nda'a' kua'a' a. Te nj xikuita xiti' ra nuu' a xandi'i' ra xiin' a ka'an ra ndii:

—Yoo va'a yo'ó, te nduu' rey ne judío —nj kachj ra.

30 Te kondia tias'i' na'a' ra, te tu'un' ra tun' yo'o' jaan' nda'a' a, te kutun' ra xini' a xiin' tun' jaan'. 31 Te kij' ndj' nj kundj' ra xiin' a ndii, nj xta'ni' ra toto kua'a' jaan', te nj sanaku'nu' na'a' ra toto mji' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kujj na'a' ra nuu' krusin'.

Sq'o nj xaq a kij' ni kujj te xiin' Jesús nuu' krusin (Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

32 Kij' nj kjeq te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, nj nata'an' ra xiin' iin te nj kjeq nuu'

Cirene, te nani' Simón, te ni tjin u'vi ra te jaan' ña koni' i ra krusin Jesús ku'un ra.

³³ Te ni xaa ra jin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachj a iki' xini' te ni xi' i. ³⁴ Te ikan' ni xika ra sako'o' ña'a' ra vino, te saka' xiin' jin nuu' suxa uva. Ndisu kii' ni xito yu'u' a ra' ndii, ni xjin a ko'o' a ra'.

³⁵ Te kii' ndi' i ni kuxj ña'a' ra nuu' krusin jaan' ndii, ni katin ra toto a te kunj ra yoo nda'a' ndoo i'in a. Sakan' te xinu ña ni ka'an te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi kii' ni ka'an ra ndii: "Ni katin te yivi' toto i, te ni nata'vi' ra a", ni kachj ra. ³⁶ Sakan' te ni xikundiee te xiin' ikan' xito' ña'a' ra. ³⁷ Te ni ke' j ra jin tu'un' yu'u' nuu' jin vitu', te ni chindu'u' ra a xini' krusin jaan' xa'a' ña ni tjin kuachj ña'a' ra ka'an a ndii: "Te yo'o' nduu' Jesús, te nduu' rey ne judío", kachi a.

³⁸ Te kii' sakan' ndii, ni kuxj tu ra tata'vi' xjin' a jin te kui'na' nuu' jin krusin. Jin ra nda'a' kua'a' a, te inga ra nda'a' itin a.

³⁹ Te ne xka'ndia' ikan' ndii, ni xandj' i nja xiin' a seko' nja xini' nja ⁴⁰ ka'an nja ndii: —Jan', yo'ó, te ka'an ña tanj un' yukun' ka'nu' e', te naqanj un' tuku a kivi' ña unj ndii, sakaku xiin' mii' un'. Te naa' si'e Ndiosi xna'a' nduu' un' ndii, kuan nuu' un' nuu' krusin ñaa' —ni kachj nja.

⁴¹ Te nii' sakan' ni xandj' i tu sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi, xiin' te fariseo, xiin' te xixa nuu' nuu' xiin' a ka'an ra ndii:

⁴² —Inga ne yivi' ni sakaku ra, te kivi' sakaku xiin' mii' mii' ra. Naa' rey yoo' e', ne Israel, xna'a' nduu' ra ndii, na nuu' ki' j ra nuu' krusin vitin, te kandixa' ña'a' e'. ⁴³ Inj ra xini' ra Ndiosi. Na sakaku ña'a' a vitin naa' ndixa kundani ña'a' a, sakan' ña ni ka'an ra ndii: "Si'e Ndiosi nduu' i", ni kachj ra —ni kachj sakuu' te jaan'.

⁴⁴ Te ni xandj' i tu uvj saa' te kui'na', te ndondia nuu' krusin jaan', xiin' a.

So'q ni xaa a kii' ni xi' i Jesús nuu' krusin
(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Te kii' ni xaa jin ke'in' ndii, ni kuu jin yavi kanii' jin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa unj xakuaa'. ⁴⁶ Te kuyatin' kaa unj jaan' ni ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —ni kachj a. Ña jaan' kuni kachj a ndii: Ndiosi mii' i, Ndiosi mii' i, ¿ndichun na ni naqoo un' yu'u'?

⁴⁷ Te ni ka'an xiin' ta'an' sava ne ita' ikan' kii' ni xinj so'o' nja ni ka'an a ña jaan' ndii:

—Elías kana' te kaa' —ni kachj nja.

⁴⁸ Xa ka'an e', te ni ndava jin te iin' ikan', te ni ki'in ra jin pachj, te ni se'vi ra a vino

yia'. Te ni satiin ra a nuu' jin tun' yoo', te ni katani ra a nuu' Jesús te ko'o' a ra'. ⁴⁹ Ndisu sava ne yivi' jaan' ni ka'an xiin' ra ndii:

—Ndiatu' un', te kunj e' naa' kixin Elías te sakaku ña'a' ra —ni kachj nja.

⁵⁰ Te Jesús ndii, tukuj ni ni nde' i ti'e' a, te ni keta nimá a. ⁵¹ Sakan' te, toto ña ta'nu' i'nu' tixin yukun' ka'nu' ndii, ni ndata' a. Ni xa'a' a ndee ndjenu, te ni kjee nuu a ninu. Te ni taan jin yivi', te ni ndata' tu kava'. ⁵² Te ni nunja' tu yavi ndii, te kua'a' va ñu'u' nde' i, ne nduu' kuenta Ndiosi, ne ni xi' i ndii, ni natjaku nja. ⁵³ Te ne ni natjaku jaan' ndii, ni kjee nja yavi jaan' ndee kii' ni natjaku Jesús, te ni ko'ni nja nuu' Jerusalén, ña su'un, te ni xinj ña'a' kua'a' ne yivi'.

⁵⁴ Te kii' ni xinj te xiin' kuu' nuu' xiin' te ita' xiin' ra xito' ra Jesús ña ni taan' xiin' sakuu' ña ni xka'ndia' ikan' ndii, ni yj'vi xava'a' ra ka'an ra ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, si'e Ndiosi ni nduu' te kaa' —ni kachj ra.

⁵⁵ Te ni ita kua'a' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' nja ña yoo jaan'. Ne jaan' ndii, ni ndikun nja Jesús, ni kixin nja ndee ñu'u' Galilea xika' nuu' nja nuu' a. ⁵⁶ Te tein ne jaan' ni ka'ni María Magdalena, xiin' María si' i' Jacobo xiin' ñanj ra José, xiin' si' i' si'e jin te nani' Zebedeo.

So'q ni xaa a kii' ni ndiee ñu'u' nde' i Jesús

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ Te xakuaa' nuu' kii' sakan' ndii, ni xaa jin te vika', te ni kjee nuu' Arimatea, te nani' José. Te ni nduu' tu te jaan' te ndikun jchi' Jesús. ⁵⁸ Sakan' na ni xa'an ra nuu' Pilato, te ni xikan' ra ñu'u' nde' i Jesús. Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato ña taxj te xiin' ñu'u' nde' i a jaan' nda'a' José. ⁵⁹ Te kii' ndi' i ni sanuu' ra a ndii, ni tjsuku' ra a jin toto yaq ndika'. ⁶⁰ Te ni xa'an chinaa' ra a tixin yavi ndii, ña ni xatja ra toko' kava'. Ña jaan' ndii, yavi xaa' ña sakan' ni xa'a' ra nduu' a. Te ni satuvj' ra jin yuu' chie, te ni ndasi ra yu'u' yavi jaan'. Sakan' te ni keta ra kua'an ra. ⁶¹ Te yatj jaan' ndu'u' María Magdalena xiin' inga ka' Maria xto'ni' nja yavi jaan'.

Xito' te xiin' yavi ndii mii' ni naq ñu'u' nde' i Jesús

⁶² Te inga kivi', kii' ni xka'ndia' kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' nja xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' nja jaan' ndii, ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo nuu' Pilato. ⁶³ Te ni ka'an ra ndii:

—Taku'e, naka'an' ndu' ña ni ka'an te jaan', te ni xinj xa'an' ne yivi', kii' ni tiaku ra ndii: "Kivi' ña unj, te natjaku tukuu' i",

nj kachj ra. ⁶⁴ Xa'a' a jaan' na kuui' tjanu' un' te xiin' te na kotq va' a ra yavi ndij jaan' ndee kivi' na unj. Saa' jin kiji' ku'un te ndikun jchi' ra nuu te sakuina' ra nu'u' nde'j jaan', te ka'an ra xiin' ne yivi' ndii: "Nj natjaku ra tejn ne ni xi'." Naa' saa' ra sakan' ndii, jin tun vixi ndiaa' ka kunduu' a te sakan' na nuu' —nj kachj ra xiin' Pilato.

⁶⁵ Te nj ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Naa' naka ndo' jin ti'vi te xiin' te ku'un kotq ndo' yavi jaan' saa' va'a ka tuu mji' ndo' —nj kachj ra.

⁶⁶ Te nj kije' ra kua'an ra, te nj xaa' ra jkan' te nj chindu'u' ra jin tunj xata' yuu' na ndasi yu'u' yavi jaan'. Sakan' te nj nakqo' ra te xiin' jaan' te kotq ra a.

28

So'q ni xaa' a kiji' ni natjaku Jesus
(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Kiji' nj xka'ndia kivi' sabado, na xinandee' ne yivi' ndii, nja'a va kivi' nuu' xa'a' ximana, te nj xa'an Maria Magdalena xiin' jinga ka Maria yavi ndij mii' naa' nu'u' nde'j Jesus. ² Te ndije' va nj kanda, sakan' na nj nuu' jin angele, na xika' nuu' nuu' xto'q e' Ndiosí, ndivi', te nj xaa' a yavi ndij jaan', te nj satuvi' a yuu' na ndasi yi'e' jaan', te nj xikundu'u' a xata' yuu' jaan'. ³ Yi'e' a ndee' naa' nu'u' savi', te toto' a ndii, yaa' kachj' vi' a. ⁴ Te xa'a' a na nj yi'vi va te xiin' nj xaa' angele jaan' ndii, kisi' vi' na'a' a ndee' nj kunjaa' xachi' ra. ⁵ Jkan' te nj ka'an angele xiin' na'a' jaan' ndii:

—Kuan yi'vi ndo', xini' i' na Jesus, na nj xi'j nuu' krusin, nanduku' ndo'. ⁶ Koo' ka nu'u' nde'j a naa' yo'o', sakan' na xa' nj natjaku a saa' nii' nj ka'an a. Nja'a' ndo' te kunj ndo' mii' ni naa' a. ⁷ Te vjtin ndii, kua'an ki'j' ndo' te ka'an ndo' xiin' te nda'a' xa'a' a na xa' nj natjaku a. Te xj'na' mji' a ni'i' ichi' nuu' ndo' kua'an a nu'u' Galilea, jkan' kunj na'a' ndo'. Na ka'a' nduu' na ka'an i' xiin' ndo' —nj kachj angele xiin' nja.

⁸ Sakan' te yachi' va nj kije' ne jaan' yavi jaan' kua'an nja. Yi'vi nja, te va'a tu kuni nja. Taxta'an nja te ka'an nja na jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁹ Xa' sakan' ni, te nj nata'an' Jesus xiin' nja, te nj ka'an a ndii:

—Na koo' na na manj' xiin' ndo' —nj kachj a.

Te nj kuyatjn nja mii' iin' a, te nj xikuuta xiti' nja nuu' a, te nj numj nja xa'a' a tiin' ka'nu' na'a' nja. ¹⁰ Sakan' te nj ka'an a xiin' nja ndii:

—Kuan yi'vi ndo'. Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' nanj' i na ku'un ra nu'u' Galilea, te jkan' kunj ra yu'u' —nj kachj a.

Nja yo'q' nduu' tun vixi na nj ka'an te xiin'

¹¹ Te kiji' kua'an na'a' jaan' ndii, kua'an tu sava te xiin' jaan' nuu', te nj ka'an ra xiin' sutu kuu' nuu' sakuu' na nj yoq jaan'. ¹² Te nj nakaya' sutu jaan' xiin' te xixa' nuu' nuu' jaan', te nj nakata' ra kuento ra. Ndij' jaan' te nj taxi' ra kua'a' xu'un' nda'a' te xiin' jaan', ¹³ te ka'an ra ndii:

—Ka'an ndo' ndii: "Kij' kixin' ndu' ndiee' ndu' nuu', te nj kixin' te ndikun jchi' ra, te nj xakuina' ra nu'u' nde'j jaan'", kachj ndo'.

¹⁴ Te naa' kunj Pilato kuento xa'a' na ka'a' ndii, ndu'u' sakandixa' na'a' te koo' a saa' ra xiin' ndo' —nj kachj ra xiin' te xiin' jaan'.

¹⁵ Te nj kji'n te xiin' jaan' xu'un', te nj xaa' ra saa' nj ka'an sutu jaan' xiin' ra, te nj kiku' kuento jaan' tejn ne ta'an' e', ne judio, ndee' kivi' vjtin.

Ka'an chuun' Jesus xiin' te nda'a' xa'a' a na ka'an ndoso' ra tu'un' a
(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Te uxj jin te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, nj kije' ra kua'an ra xikj' na kandu'u' nu'u' Galilea mii' nj ka'an chuun' Jesus xiin' ra.

¹⁷ Te kiji' nj xini' na'a' ra ndii, nj xaka'nu' na'a' ra. Ndisu' sava' ra nj kandi'xa' va'a.

¹⁸ Te nj kuyatjn Jesus nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Nda'a' yu'u' nj taxi' Ndiosí sakuu' na ndije', te ka'ndia' chuun' i' ndivi' xiin' jin yivi'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuui' kua'an ndo', te sania'a' ndo' sakuu' ne yivi' jin yivi' te kundikun nja ichi' i. Te sakuchi' na'a' ndo' xiin' na ndije' yuva' e' Ndiosí, xiin' na ndije' si'e' a, xiin' na ndije' Espiritu Santo. ²⁰ Te sania'a' tu na'a' ndo' na saxinu' nja sakuu' na nj ka'an chuun' i' xiin' ndo' ka'a'. Te yu'u' ndii, koo' i' xiin' ndo' ndee' ndi'i' nj kivi' ndee' ku'un' ndjko' jin yivi' —nj kachj a. Sakan' na kunduu' a.

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Marcos ña ka'án xa'a' Jesús

So'qo ni xaa a kii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosi itia Jordán

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

¹ So'qo ni xa'a' tu'un va'a ña ka'án xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosi. ² Naa yoso' a mii' ni ka'án Isaisa te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi, kii' ni ke'i ra ña ni ka'an Ndiosi ndii:

Yu'u ndii, tianu' i nda'a' xa'a' i, te xi'na ra ku'un, te ndasava'a ra jichi' nuu' un'.

³ Te te jaan' nduu' te tiakú tachi' yu'u' ka'án ti'e' ra mi' taxin' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo'ó ichi' mii' kixin' xto'q' e', te ndasandaku tu ndo' a.”

Kachi a.

⁴ Sakan' na kuu' ni xa'a' iin te nani' Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi mii' taxin' kaa'. Te ka'án ndoso' ra nuu' ña kuenta ña namá ña nimá ña xa'a' kuachí ña xaa' ña. Sakan' te koo ka'nu' iní Ndiosi xa'a' ña, te kuchí ña kuenta a. ⁵ Te sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni xa'an ña mii' iin' Juan jaan', te kuní so'q' ña'a' ña, te na'má ña kuachí ña, te ni sakuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosi itia Jordán jaan'. ⁶ Toto Juan ndii, xiin' jxi' camello ni ku'a'a a. Te ki'i' iin' toko' ra. Te tika xiin' ñuñu' itun' ni xaxi' ra. ⁷ Ni ka'an ndoso' ra nuu' ña ndii:

—Ña kuaxi xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u'. Te yu'u' ndii, ni ndee' va'a i kunduu' te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a. ⁸ Yu'u' ndii, sakuchi' i ndo'ó xiin' tiku' kujti', ndisu' ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espiritu Santo —ni kachi ra xiin' ña.

So'qo ni xaa a kii' ni chichi' tu Jesús itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Te kii' sakan' ndii, ni ke'ta Jesús ndee' ñuu' Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te ni xaa a mi' iin' Juan jaan', te ni sakuchi' ña'a' ra itia Jordán. ¹⁰ Te ndi'i so'q' ni chichi' Jesús, te ni ke'ta a tiku'. Ikan' te ni xini a ni nunia' ndivi', te nuu' Espiritu Ndiosi, naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo' a xiin' a. ¹¹ Sakan' te ni ka'an iin' tachi' yu'u' ndee' ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e man'i i, te va'a va kuni i xini i yo'ó —ni kachi a xiin' a.

So'qo ni xaa a kii' ni kuni ña ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuachi

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ndi'i so'q' ña jaan', te ni saka'an Espiritu Santo nimá Jesús te ku'un a mii' taxin' kaa'. ¹³ Te ikan' ni xika a nii' uvi' xiko kivi', te ni xito ku'a' ña'a' ña ndiva'a. Te ni xika a tein' ti' iku', te ni ndekuie' ángele ikan', te ni xika nuu' a nuu' Jesús.

So'qo ni xaa a kii' ni xa'a' Jesús ka'án ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Te kii' ni xiku'un Juan naá ra v'e' kaa ndii, ni xa'an Jesús nuu' ñu'u' Galilea ka'án ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosi ka'ndia chuun' a nimá e'. ¹⁵ Te ka'án a ndii:

—Xa ni xinu' kivi' ña ni chituni Ndiosi, te xa ni kuyatin' ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ña jaan' na kuu' namá ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo', te kandi'xa' ndo' tu'un va'a xa'a' ichi' a —ni kachi a.

So'qo ni xaa a kii' ni kana Jesús kumi' ta'an te tava' tika' te kunduu' ra nda'a' xa'a' a

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶ Te kii' xika' Jesús yu'u' miní Galilea ndii, ni xini a uvi' ta'an te yivi'. Iin' ra nani' Simón, te inga ra nani' Andrés. Te jaan' ndii, ñani' ra kuni ta'an' ra. Te skó'ni' ra ñunu' ra tixin' tiku' miní jaan', sakan' ña te tava' tika' nduu' ra. ¹⁷ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñia'a ndo', te kundikun ndo' ichi' i, te sania'a i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachí ña te kundikun ña yu'u' —ni kachi a.

¹⁸ Xaka'an e' te ni na'koo' ra ñunu' ra, te ni xikundikun ra Jesús.

¹⁹ Te kii' ni ya'a a ndoso' ka ndii, ni xini a Jacobo xiin' ñani' ra Juan, te uvi' saa' te jaan' nduu' si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra tixin' tundoo' ra na'ma' ra ñunu' ra. ²⁰ Sakan' te ni kana Jesús Jacobo xiin' Juan, te ni na'koo' te jaan' yuva' ra tixin' tundoo' xiin' te tatu' ra, te ni xikundikun ra Jesús.

So'qo ni xaa a kii' ni xta'ni' Jesús ña ndiva'a nimá iin' te yivi'

(Lc. 4:31-37)

²¹ Te ni xaa Jesús ñuu' Capernaum xiin' te nda'a' xa'a' a. Te kii' ni xaa kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, ni skó'nu' a xiin' te jaan' tixin' v'e' mii' nakayá ne ñuu' jaan', te ni sania'a a ne yivi'. ²² Te ni nandaní ña saa sania'a ña'a' a, sakan' ña ni ka'an a ndee' naa ka'án iin' te kumi' ña ndiee', te siyu' naa sania'a te sania'a tu'un ndei' Ndiosi.

²³ Te ni yoo' iin' te naá ña ndiva'a nimá tixin' v'e' jaan', te ni nde'i' ti'e' ña jaan' ka'án a ndii:

24 —Kua'an Jesús, te Nazaret. ¿Ndichun kuaxi sataña'a' un' ndu? ¿Náá kuaxi un' te sandonu'u' un' ndu? Xini yu'u' yoo nduu' yo'ó. Ña su'un kuenta Ndiosi nduu' un' —ni kachi a.

25 Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un' te kua'an keta nimá te ñaa' —ni kachi a.

26 Te ni kisi ndiee' ña ndiva'a jaan' te jaan', te ni nde'i ti'e' a, te ni keta a nimá ra kua'an a. 27 Te sakuu' ne jaan' ndii, ni nandaní xava'a nja, te ni ka'an xiin' ta'an nja ndii:

—¿Mii' tu kuaxi ña ka'an te yivi' kaa'? ¿Te'e' iin ichi' xaa' nduu' ña sania'a ra, cho'? Sakan' ña xiin' ña ndiee' ka'an chuun' ra nuu' ña ndiva'a, te xini so'ó a —kachi xiin' ta'an nja.

28 Te yachi va ni kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' Galilea jaan'.

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ña' tiso Simón Pedro

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Sakan' te ni keta Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' vi'e jaan' te kua'an a xiin' Simón xiin' Andrés vi'e uvi' saa' te jaan'. Te kua'an tu Jacobo xiin' Juan xiin' a. 30 Te ña' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndiee' tiin' ña'a' kandu'u' a' vi'e jaan'. Te kij' ni xaa Jesús xiin' ra ikan' ndii, ni ka'an ne yivi' xiin' a xa'a' ña' jaan'. 31 Sakan' te ni kuyatín a mii' kandu'u' a', te ni tjin a nda'a' a', te ni ndani' ña'a' a. Xaka'an e' te ni kije ña'a' ka'ni', te ni xa'a' a' nduku' a' ña kuxi a xiin' te jaan'.

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Te xakuua' nuu' kij' xa ni keta ñu'u' kivi' jaan' ndii, ni xan ndjaka te ni xan ndjaka ne ndiee' ñuu jaan' sakuu' ne kuni kuvj nuu' Jesús. Te ni xan ndjaka tu nja ne ñu'u' ña ndiva'a nimá. 33 Te ni ndekuje kua'a' xava'a ne ndiee' ñuu jaan' yi'e' vi'e jaan'. 34 Te ni sanda'a a kua'a' va ne kuni kuvj nuu' ndee ka nuu' kui'e. Te sakan' tu ni tava' a kua'a' ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne jaan'. Te ni taxj Jesús ka'an ña ndiva'a sakan' ña xini ña jaan' yoo nduu' Jesús.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosi iin xaan' mii' taxin' kaa'

(Lc. 4:42-44)

35 Te nja'a va kuaxi kitú', te ni ndokoo Jesús, te ni keta a vi'e jaan' te kua'an a iin xaan' mii' taxin' kaa' xa'a' ku'u, te ikan' ni ndatu'un' a xiin' Ndiosi. 36 Te ni xa'an nanduku' ña'a' Simón xiin' inga te nda'a' xa'a' a. 37 Te ni ka'an ra xiin' a kij' ni xa'an kunj ña'a' ra ndii:

—Sakuu' ne yivi' nanduku' yo'ó, tákui'e —ni kachi ra.

38 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'ó' ndo' tuku ñuu, ña ñu'u' yatín, te ka'an ndoso' tu i tu'un va'a nuu' ne yivi' jaan'. Kuaxi ndii xa chuun jaan' ni keta i nuu' Ndiosi kuaxi i —ni kachi a.

39 Sakan' na kuii ni keta a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni xa'an ka'an ndoso' a tu'un va'a nuu' ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Galilea. Sakan' ni xaa a tixin i'in vi'e mii' nakaya ne ndiee' ñuu jaan'. Te sakan' tu ni tava' a ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne ndiee' ikan'.

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

40 Te ni kuyatín iin te kumi' kui'e te'i nuu' Jesús, te ni xikuiin xiti' ra nuu' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, naa' kuni un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u' nuu' kui'e ña ndo'o' i —ni kachi ra.

41 Te ni kuvita iní a xa'a' te jaan', te ni sanakaá a nda'a' a, te ni tondja nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó nda'a' kij' un' —ni kachi a.

42 Sakan' na, kij' ka'an a ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni kije ña'a' kui'e jaan', te ni nda'a' ra. 43 Ndji' jaan' te ni ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra, te ni ndei' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

44 —Kua'an, ndisu ká'an un' xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xaa i xa'a' un' yo'ó. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a un'. Te nasoko' un' ña'a' nuu' Ndiosi xa'a' ña xa ni nda'a un' naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña ni nda'a' xna'a un' —ni kachi a.

45 Ndisu ni keta so'ó te jaan' kua'an ra, te ni xa'a' kiku ra kuento nuu' sakuu' ne yivi' xa'a' ña ni xka'ndja jaan'. Xa'a' a jaan' na ni kuvj ka ku'un tuvi' Jesús ndee iin ñuu jaan', süu' jaan' ndii ni ndoo a mii' kataxin', ndee saa ka ni ndii, ni xa'an ne ndiee' sakuu' ñuu jaan' mii' ni yoo a.

2

So'ó ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

1 Te kij' ni xka'ndja ndia'vi' kivi' ndii, ni nandiko' tukuu' Jesús ñuu Capernaum. Te ni xa'a' xika' kuento ña ndu'u a iin vi'e. 2 Numi' te ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' mii' ndu'u' a. Te chitu' ni' vi' ndee yi'e' vi'e a jaan'. Te ka'an Jesús tu'un Ndiosi nuu' nja.

3 Ikan' te ni ndekuje kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu'

jin tun' xto. ⁴ Te kij' ni ndekuje ra xiin' te jaan' vi'e mii' iin' Jesús ndii, ni kuvj kuyatın ra nuu' a, kuachj ndii kua'a' va ne yivi' ita'. Sakan' na ni kaq ra xini' vi'e xiin' te kuni kuvj jaan', te ni xa'a ra jin yavıkan' savı ni mii' iin' Jesús. Sakan' te ni sanuu' ra tun' xto mii' kandu'u' te kuni kuvj jaan' nuu' a. ⁵ Te kij' ni xinj Jesús ña jni te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvj jaan' ndii:

—Xa ni ndoyo kuachj un', pia'un —ni kachj a.

⁶ Savı te sania'a' tu'un ndei' Ndiosı, te yoo jkan' ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: ⁷ “Te yivi' kaa' ndii, kanja'a ra xa'a' Ndiosı, sakan' ña Ndiosı kuiti' yoo ndije' te sandoyo' a kuachj ne yivi'”, ni kachj ra xiin' nimá ra.

⁸ Ndisu numi' te ni xinj Jesús xiin' nimá a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vá'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' j, taq. ⁹ ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an j xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Náá ña xa ni ndoyo kuachj ra, uun náá ña ndokoo ra te na'in ra tun' xto ra, te ku'un ra? ¹⁰ Sakan' na kuu' nia'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' j ndije' jin yivi' te sandoyo' j kuachj ne yivi' —ni kachj a.

¹¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an j. Ndokoo un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachj a.

¹² Xaka'an e' te ni ndondichj ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan' te ni ketá ra kua'an ra. Te ni nandanj va ña xaka'nu' ña Ndiosı ka'an ña ndii:

—Ndee jin kivi' tia'an kuni e' naa ña kaa' —ni kachj ña.

Sq'o ni xaq a kij' ni kana Jesús Levi Mateo

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³ Ndı'j ña jaan' te ni ketá Jesús vi'e jaan' te kua'an ni tukuu' a yu'u' mınj Galilea. Te kua'a' va ne yivi' kua'an mii' iin' a, te sania'a' ña'a' a tu'un Ndiosı. ¹⁴ Te kij' xka'ndıá a kua'an a ndii, ni xinj a ndu'u' Levı, si'e Alfeo, mii' kendiaa' ya'vi' ra xa'a' ñuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñı'a, te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

Sakan' te ni ndondichj ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

¹⁵ Te kij' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e Levı jaan' ndii, kua'a' tu te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndiee' inga' ña nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' ña, sakan' ña xa yoo kua'a' te ndikun

xata' a. ¹⁶ Te kij' ni xinj te sania'a' tu'un ndei' Ndiosı, te nduu' kuenta te fariseo, ña xixi' Jesús xiin' te kendiaa' ya'vi' jaan' xiin' inga ka ne ka'an va'a ra xa'a' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto ndo' saq vi' kuu' te sania'a' ndo'ó kaa'. Vá'a xachi' xaa' ra xixi' ra xiin' te kendiaa' ya'vi', xiin' inga te xaa' tu kuachj kaa' —ni kachj ra.

¹⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra kij' ni xinj sq'o a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni ña te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kuvj kuiti' kuni ra. Te yu'u ndii, kuaxj j te kana j ne tuu ña xachuun' ndaku ña. Süu' jaan' ndii kuaxj j, te kana j ne xini ña yoo kuachj ña —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa jin te tunda'a'

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸ Kij' ni xinj savı ne yivi' ña yoo ndıtıa te nda'a' xa'a' Juan xiin' te nda'a' xa'a' te fariseo ndii, ni xa'an ndatu'un' ña Jesús ndii:

—Te nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo ndıtıa chito va ra. Te sakan' tu xaa' te nda'a' xa'a' te fariseo. Te, ¿ndichun na yoo ndıtıa te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kachj ña xiin' a.

¹⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—¿Náá kuvj koo ndıtıa ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'a', kij' ndu'u' ka te tunda'a' xiin' ña? Kuvj saq ña ña jaan', sakan' ña ndu'u' ka te tunda'a' jaan' xiin' ña. ²⁰ Ndisu xaa' jin kivi' kij' tu'un ne yivi' te tunda'a' jaan', te kij' sakan' ndii, kuni a kaka' ndıtıa ne jaan' —ni kachj a xiin' ña.

²¹ Te ni ka'an ka a xiin' ña ndii:

—Ndee jin ne yivi' ná'ma' jin toto yata' xiin' jin tu'un' toto xaa'. Kuachj ndii, kij' ndoo toto jaan' ndii, nandıj toto xaa' jaan' te kuachj ndı'j ka toto yata' jaan'. ²² Te ndee jin tu ne yivi' ndii, taan' ña vino xaa' tıxin jin' yata'. Sakan' ña naa' saq ña sakan' ndii, kij' kuyı'a' ra' ndii, tia'ndıa jin' jaan', te kuitıa ndoo ra', te ndoñu'u' saka tu jin' jaan'. Sakan' na kuu' kuni a ña taan' e' vino xaa' tıxin jin' xaa' —ni kachj a xiin' ne jaan'.

Jesús nduu' ña kumi' ndije' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandıe' e'

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³ Jin kivi' sábado, ña xinandıe' ne yivi', kij' xka'ndıá Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mi' yoo trigo ndii, ni xa'a' te jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan'. ²⁴ Te ni ka'an savı te fariseo ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saq e' kivi' sábado, ña xinandıe' e'? —ni kachj ra.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Náá tíá'an ka'v'i ndo' tutu Ndiosi mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kij' ni nañin ra, te ni xi'j ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ²⁶ Sakan' te ni xka'ndja ra tixin vi'e Ndiosi kij' ni nduu' Abiatar sutu ka'nu', te ni xixi ra xita' va'a su'un, tee' ndee sutu kujit' xata'an kuxi ña jaan', te ni taxj tu ra a ni xixi ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra —ni kachj a.

²⁷ Te ni ka'an tu a xiin' te jaan' ndii:

—Kivi' sábadó, ña xinandiee' e' ndii, ni xa'a' ña'a' Ndiosi xa'a' ña va'a ne yivi'. Te süu' ne yivi' ni xa'a' a xa'a' kivi' jaan'. ²⁸ Xa'a' a jaan' na yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' j ndiee' ndee xa'a' kivi' sábadó, ña xinandiee' e' —ni kachj a.

3

So'q o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

¹ Tuku ni ni nda'ni Jesús vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan', te ni ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. ² Te ni chuun xa'a' va te fariseo te kunj ra naa' sanda'a a te kui'e nda'a' jaan' kivi' sábadó, ña xinandiee' ne yivi', sakan' te kuvj tijn kuachj ra Jesús. ³ Te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondjchi, te kujin un' ma'in' kaa' —ni kachj a.

⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te kuni tijn kuachj ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosi saa e' kivi' sábadó, ña xinandiee' e'? ¿Náá ña va'a taxi' a saa e' uun náá ña nja'a taxi' a saa e'? ¿Náá sákakú' e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakuujin ndo' —ni kachj a.

Ndisu te jaan' ndii, kôo' a ni ka'an xachi' ra. ⁵ Sakan' te ni nakoto'ni xi'é a nuu' te jaan', te nda'vi tu kuni a xa'a' ña xij va nimá ra. Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachj a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a.

⁶ Ni kjeé so'q te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni ra xiin' te nda'a' xa'a' Herodes saa kuvj ka'ni' ra Jesús.

So'q o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi' yu'u minj

⁷ Sakan' te ni keta Jesús te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a yu'u minj Galilea, te kua'a' ya'a ne yivi' ndikún ña'a' kua'an nja. Sava ne yivi' jaan' ni kjeé ñuu ña ñu'u nuu' ñu'u' Galilea, te sava nja ni kjeé ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, ⁸ te sava tuku ne jaan' ni kjeé ñuu Jerusalén. Te sava tuku nja ni kjeé ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Idumea. Te sava tuku nja ni kjeé ñuu ña ñu'u' tuku ta'vi' itja Jordán. Te ni

kjeé tu sava ne yivi' jaan' yañin ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Kua'a' ya'a nanduu' ne yivi' jaan', te kua'an nja mii' kua'an Jesús. Sakan' xaa' nja xa'a' ña ni xinj nja kuento xa'a' kua'a' ya'a chuun ka'nu' ña xaa' a. ⁹ Sakan' te ni ka'an chuun' a xiin' te kua'a' xa'a' a ña na koo tu va ra xiin' iin tundoo' mii' kunaá a ka'an ndoso' a, koto ka tavi ña'a' ne kua'a' ya'a jaan'. ¹⁰ Kuachj ndii xa ni sanda'a a kua'a' ne yivi', xa'a' a jaan' na ndekuie' te ndekuie' kua'a' va ne kuni kuvj nuu' a te tondja ña'a' nja te nda'a' nja. ¹¹ Te kij' xini ña'a' ne ñu'u' ña ndjva'a nimá ndii, xikuitá xiti' nja nuu' a, te ka'an ti'e' ña ndjva'a jaan' xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e Ndiosi —kachi a.

¹² Ndisu ni ka'an chuun' ndiee' Jesús nuu' ña ndjva'a jaan' te koo taxin' yu'u' a, sakan' te ka'an a nuu' ne yivi' yoo nduu' Jesús.

So'q o ni xaa a kij' ni nakaxin Jesús uxj uvi ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Ni ya'a te ni kaa Jesús xini' iin iku', te ni xaka a te kuni nakaxin a. Te kij' xa ita' ti'vi sakuu' ra nuu' a ndii, ¹⁴ ni nakaxin a uxj uvi ta'an te jaan' te kaka ra xiin' a te ñanú' ña'a' a sania'a ra ichi' a. ¹⁵ Te kumi' ra ndiee' te sanda'a ra ne kuni kuvj, te kumi' tu ra ndee' te tava' ra ña ndjva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ¹⁶ Iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro. ¹⁷ Te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani ra, te nani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uvi saa' te jaan'. Te ni chindu'u' Jesús kivi' uvi saa' te jaan' Boanerges. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Te kui'e va ndee' naa nde'i savj'. ¹⁸ Te inga tuku ra nani' Andrés, te inga ra nani' Felipe, te inga ra nani' Bartolomé, te inga ra nani' Mateo, te inga ra nani' Tomás, te inga ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra. Te inga ra nani' Tadeo, te inga ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi, te nani' cananista nduu' ra. ¹⁹ Te inga ra nani' Judas Iscariote, te ni sanakua'a Jesús so'q ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'. Ndij' ña jaan' te ni nandjiko' sakuu' nja vi'e.

Ka'an kinj te sania'a tu'un ndei' Ndiosi xa'a' Jesús

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23)

²⁰ Te tuku ni ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a. Xa'a' a jaan' na ndee ni kunjja'a a kuxj a ni ndee te nda'a' xa'a' a. ²¹ Kij' ni xinj tu'un ne iin kuu' xiin' Jesús xa'a' ña jaan' ndii, ni kjeé nja vi'e nja kua'an nja kuni naka ña'a' nja, sakan' ña ka'an ne jaan' ndii:

—Te loco nduu' ra —kachi nja.

²² Te ni ka'an tu sava te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, te ni kjeé ñuu Jerusalén ndii:

—Ŋa ndjiva'a kuu' nuu' ŋa nani' Beelzebú naá nimá Jesús kaa', sakan' na chindiee' ŋa'a' a te kuvj tava' ra ŋa ndjiva'a ŋa ŋu'u' nimá ne yivi' —kachi te jaan'.

²³ Sakan' te ni kana Jesús te jaan' nuu' a, te ni ka'an a xiin' ra jin ŋa ka'an ndjiaa a ndii:

—Ŋáá ka'an' ndo'ó ndii, kuni ŋa ndjiva'a kuu' nuu' tava' ta'an' a nimá ne yivi'? ²⁴ Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' jin ŋu'u' ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nja ndii, ndoŋu'u' ŋu'u' jaan', ²⁵ uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin jin vi'e te kunta'an' nja ndii, nduxin tu vi'e ne jaan'. ²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ŋa ndjiva'a kuu' nuu' jaan' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoŋu'u' xiin' mji' a, te xa'ikan' nduxin ndij' ŋa xa'ndia chuun' a. ²⁷ Te ndee' jin ne yivi' kuvj ki'vi' vi'e jin te ndjee' va te na'in nja ŋa'a' ra, naa' sãtiin' ŋa'a' nja ŋa nuu'. Sakan' kujti' te kuvj saku'na' nja ŋa kumi' te jaan'.

²⁸ 'Ŋa ndaku ka'an' i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachj ŋa xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ŋa kanja'a nja ndii, koq ka'nu' inj Ndiosi xa'a' nja. ²⁹ Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, kōq' kivi' koq ka'nu' inj Ndiosi xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kujso kuachj nja ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachj a xiin' te jaan'.

³⁰ Ni ka'an Jesús ŋa jaan', kuachj ndii ka'an te jaan' ŋa ŋa ndjiva'a naá nimá a.

So'q ni xaq a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ŋanj a nanduku' ŋa'a' nja
(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ŋanj a vi'e mii' iin' a. Te ni ndoo nja ita' nja kje'e, te ni saya'a nja kuento te kana ŋa'a' ne yivi'. ³² Te ne yivi' kua'a', ne ndiee' sqa xinundu'u' mii' iin' a jaan', ni ka'an xiin' a ndii:

—Tãkui'e, si'i' un' xiin' ŋanj un' ndii, kje'e ita' nja nanduku' nja yo'ó —ni kachj nja.

³³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii: —Kuni j ŋa kundanj ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i xiin' ŋanj j —ni kachj a.

³⁴ Sakan' te ni nakoto a nuu' ne ndiee' sqa xinundu'u' jaan' ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'ó' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ŋanj j. ³⁵ Kuachj ndii, yoo ka xaa' ŋa kuni Ndiosi ndii, ne jaan' nduu' ndee naa ŋanj j, xiin' ŋa' ku'va j, xiin' si'i' j —ni kachj Jesús xiin' ne yivi' jaan'.

4

So'q kua'an ŋa ni sania'a Jesús xa'a' jin ŋu'u' mii' kiku' jin te yivi' ndjikin'
(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

¹ Unta' kij' kua'an tukuu' Jesús yu'u' minj jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a jkan'. Sakan' te ni sko'nu' a tixin jin

tundoq' nuu' tikui jaan'. Te ne yivi' jaan' ndii, yu'u' minj ita' nja te kuni so'q ŋa'a' nja. ² Te ni xa'a' sania'a ŋa'a' a kua'a' ŋa'a' xiin' ŋa ka'an ndjiaa ka'an a ndii:

³ —Chuun xa'a' va ndo' ŋa ka'an i xiin' ndo'. Unta' ndii, ni keta jin te yivi' kua'an kiku' ra ndjikin' trigo mii' xika' ra. ⁴ Te kij' kiku' ra ndjikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi'. Te ni ndekuie saa, te ni xaxi' ri' a. ⁵ Te sava tukuu' ndjikin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ŋu'u' xata' yuu'. Te yachj va ni ndutja a sakan' ŋa kōq' kua'a' ŋu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. ⁶ Ndisu kij' ni keta ŋu'u' ndii ni saxii ŋa'a' a, te xa'a' ŋa kualj to'q a ndii, ni ichi' a. ⁷ Te sava tukuu' a ni koyo tein ku'u' jin'. Te kij' ni xa'nu' jin' jaan' ndii, ni tavi' a itja trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ŋa'a' a, sakan' na kuni' kōq' ndjikin' a ni kuun. ⁸ Te sava ka tukuu' a ni koyo nuu' ŋu'u' ŋa'ma. Te ni ndutja a, te ni xa'nu' a, te ni kuun ya'a ndjikin' jin' a. Sava itja trigo jaan' ni taxj oko uxi ndjikin', te sava a ni taxj unj xiko ndjikin', te sava tukuu' a ni taxj ciento ndjikin' —ni kachj Jesús.

⁹ Te ni ka'an ka a ndii:

—Ndo'ó ne xini so'q ndii, chuun xa'a' va ndo' ŋa ni ka'an j —ni kachj a.

Yo'ó' sanakuachi' Jesús ŋa ka'an ndjiaa
(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Kij' ni ndoo jin ndaa' Jesús ndii, ni ndatu'un' ŋa'a' ne ita' ya'in xiin' te uxi unj jaan' xa'a' ndee ŋa kuni kachj ŋa ni ka'an ndjiaa a jaan'.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosi ŋa kundanj ndo' ŋa xini mji' kujti' a xa'a' sqa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu nuu' ne xika' ndiká ndii, xiin' ŋa ka'an ndjiaa kujti' ka'an j. ¹² Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, kōq' xachi' a kuvj kuni nja. Te tee' ndee xini so'q te xini so'q nja ndii, kundanj nja a te nandjiko' nja nuu' j te koq ka'nu' inj i xa'a' kuachj nja —ni kachj a.

Ka'an Jesús ndee ŋa kuni kachj ŋa ka'an ndjiaa xa'a' te kiku' ndjikin' jaan'

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Te ni ka'an tu Jesús xiin' ne ni ndoo ita' jaan' ndii:

—Naa' kundanj ndo' ŋa ka'an ndjiaa jaan' ndii, sqa kuvj kundanj ndo' inga ŋa ka'an ndjiaa ŋa ka'an ka i xiin' ndo'? ¹⁴ Te kiku' ndjikin' jaan' nduu' te ka'an ndoso' tu'un' Ndiosi. ¹⁵ Te ichi' mii' ni koyo sava ndjikin', ŋa ni kiku' te jaan', nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'q tu'un' Ndiosi. Te kij' ndi'i' xini so'q nja a ndii, numj' te tu'un' ŋa ndjiva'a ŋa jaan' nimá nja. ¹⁶ Te sakan' tu ŋu'u' yaxin' va ŋa ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndjikin' ŋa ni kiku' te jaan' ndii, nduu' a ndee naa nimá sava tukuu' ne yivi', ne xini so'q

tụ'ụn Ndiosí. Tẹ kiji' ndi'i xini so'ọ nja a ndii, numj' tẹ taxi' so'ọ nja, tẹ va'a va kuni nja. ¹⁷ Ndisụ kọọ' ịjọ'ọ a nimá nja, xa'a' a jaan' na kụvj kụjta nji' nja xiin' tụ'ụn jaan'. Sakan' na kiji' ndo'o' nimá nja uun kiji' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' nja tụ'ụn jaan' ndii, nakoo' nja a. ¹⁸ Tẹ ñu'u' mii' yoo ku'u' jñu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' tẹ jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ọ tụ'ụn Ndiosí. ¹⁹ Ndisụ ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo jin yivi', tẹ xini xa'an' ña'a' ña vika', tẹ ndioo' inj nja xa'a' inga ka ña'a. Sakan' na kiii' tavi sakuu' ña jaan' tu'uni jaan', tẹ nanduu' nja ndee naa ña kọọ' ndikin' kuun' nda'a'. ²⁰ Tẹ ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndikin' ña ni kiku' tẹ jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuku ne yivi', ne xini so'ọ tụ'ụn Ndiosí, tẹ natiin' va'a nja a. Sava ne jaan' nduu' ndee naa itja trigo, ña ni taxi oko uxj ndikin', tẹ sava ne jaan' nduu' ndee naa itja trigo, ña ni taxi uni xiko ndikin', tẹ sava tuku ne jaan' nduu' ndee naa itja trigo, ña ni taxi ciento ndikin' —ni kachj Jesús.

Sania'á Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' kqa tuún

(Lc. 8:16-18)

²¹ Ni ka'an tu Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ndee jin ne yivi' ndii, nakun' nja kaa tuún, tẹ kanj nja a tixin jin xatun', ni ndee kani tu nja a tixin jin tun' xto. Súy' jaan' ndii nakun' nja a, tẹ xani' nja a mii' sukun tẹ tuvi' tuún a. ²² Kuachj ndii kọọ' ndee jin ña yoo sj'e ña nātuvj, tẹ kọọ' ndee jin tu ña xaa' sj'e ne yivi' ña nātuvj saa Ndiosí. ²³ Ndo'ó, ne xini so'ọ ndii, chụun xa'a' va ndo' ña ka'an j —ni kachi a.

²⁴ Tẹ ni ka'an tu a xiin' nja ndii:

—Chụun xa'a' va ndo' saa xini so'ọ ndo' ña ka'an j xiin' ndo'. Kuachj ndii, saa nii' xini so'ọ ndo' ña ka'an j jaan' ndii, nii' sakan' taxj j ña chụun va ndo', tẹ kundanj ndo' a. Tẹ taxj j ña ndee kundanj kua'a' ka ndo' a. ²⁵ Kuachj ndii, yoo ka kundanj sava ña ka'an j jaan' ndii, taxj j ña kundanj kua'a' ka nja a. Ndisụ yoo ka taxi' so'ọ xa'a' a jaan' ndii, sanandos' ña'a' j ña sie ña kundanj nja —ni kachj a.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' saa xa'nu' mii' ndikin'

²⁶ Tẹ ni ka'an tu Jesús ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa xka'ndia xiin' ndikin' ña ni kiku' jin tẹ yivi' nuu' ñu'u'. ²⁷ Tẹ yivi' jaan' ndii, kixin ra, tẹ ndokoó ra. Tẹ ndikin' jaan' ndii, ndutiá a, tẹ xa'nu' a ñu'u nduu' a, uun jin ke'in' nduu' a. Tẹ ndee xini tẹ jaan' saa ndutiá ndikin' jaan'. ²⁸ Sakan' ña mii' ñu'u' jaan' nduu'

ñā sakua'nu' ñā'a'. Xj'ñā kq itun' a xikoó, ijan' tẹ kiee' yoko' a, ya'a' sie tẹ xikoó tu ndikin' a. ²⁹ Tẹ kiji' nakuixa' ndikin' jaan' ndii, kua'an ra tẹ xa'ndia ra a xiin' ichi kji'i, kuachj ndii xa ni kije savi' —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' ndikin' ma'a ña nani' mostaza

(Mt. 13:31-35; Lc. 13:18-19)

³⁰ Tẹ ni ka'an tu Jesús ndii:

—¿Ndee ña nakuitá xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee ña ka'an ndiaa va'a ka nakata e' xiin' a tẹ kuyj kundanj ndo' a? ³¹ Ña xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza. Ndjikin' jaan' ndii, ña lulu ma'a ka nduu' a tẹ sakan' sakuu' nuu' ndikin' ña chi'i' e'. ³² Ndisụ kiji' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a tẹ sakan' sakuu' nuu' ku'u' xitjn', tẹ na'nu' va nda'a' nu' nata'vi'. Sakan' na kiii' ndee saa ti' ta'nu' ndivi' kuyj kundije katj nda'a' nu' —ni kachj Jesús.

³³ Tẹ xiin' kua'a' ña ka'an ndiaa ndee naa ña jaan' ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' saa kuyj kundanj kujti' nja. ³⁴ Tẹ xa nuu' ña ka'an ndiaa jaan' kujti' ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan'. Ndisụ nuu' tẹ nda'a' xa'a' a ndii, ni sanakuachi' ndi'j ña'a' a tuku xaan'.

So'ọ ni xaa a kii' ni ka'an chuun' Jesús, tẹ ni xikuijn tachj ndjee'

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Kij' ni xaa ñu'u kivi' jaan' ndii, ni ka'an Jesús xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ndii:

—To'ọ' ndo' tuku ta'vi' xjoo minj —ni kachj a.

³⁶ Sakan' tẹ ni nakoo ra ne yivi' kua'a' jaan', tẹ kua'an ra xiin' a tixin tundoo' mii' xa naa a jaan'. Tẹ kua'an tu ki'in' ne yivi' xiin' sava ka tundoo'. ³⁷ Sakan' tẹ ni xa'a' xika' ndije' tachj' nuu' tiku' jaan'. Tẹ ni xa'a' a satuvj' a tiku' nuu' minj jaan', tẹ ko'ni' ra' tixin tundoo' jaan', tẹ xa kua'an chitu' nu'. ³⁸ Ndisụ Jesús ndii, su'ma' tundoo' jaan' kandu'u' a kixin a nuu' ña ki'i' xini' a. Ikan' tẹ ni sandoto' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—jTaku'e, ndoto nuu' un'! ¿Ñáá ndi'ni yo'ó naa' ndoñu'u' e'? —ni kachj ra xiin' a.

³⁹ Sakan' tẹ ni ndokoo a, tẹ ni ka'an chuun' a xiin' tachj' ndije' jaan' xiin' tiku' minj jaan' ndii:

—Taxin' koo un', nakunaá taxin' un' —ni kachj a.

Xaka'an e, tẹ ni xikuijn ndoo tachj' jaan', tẹ ni nakunaá taxin' tu tiku' minj jaan'. ⁴⁰ Sakan' tẹ ni ka'an a xiin' tẹ jaan' ndii:

—¿Ndichun na yi'vi nia ndo'? ¿Ñáá tja'an tu inj ndo' xini ndo' yu'u? —ni kachj a.

⁴¹ Tẹ ni yi'vi xava'a ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu' te yivi' kaa', na kuu' ndee' tachi' xiin' t'kuu' m'ni' ka'an chuun' ra' xiin', te kandixa' ña'a' a? —ñi kachj' ra.

5

S'o'q ni xaa' q kij' ni tava' Jesús ña' ndiva'a nimá iin te ñu'u' Gadara

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

¹ Sakan' te ni xaa' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee' tukú ta'vi' yu'u' m'ni' jaan' nuu' ñu'u' ne Gadara. ² Te kij' ni nuu' a tundo'o' jaan' ndii, xaka'an e', te ni keta' iin te yivi' iin yavi' ndii, te ni na'ta'an' ra' xiin' a. Te jaan' ndii, ña' ndiva'a' naá nimá ra. ³ Te xá yavi' jaan' ni ndu'u' ra, te ndee' iin ne yivi' ni kuvj' satiin' ña'a' ni ndee' xiin' karena. ⁴ Te kua'a' va' ichi' ndii, ni xikot'iin' ra' xiin' karena ndu'u', uun' xiin' kaa' ña' yoo tivj'. Ndisu' xa'ndia' ra' ña' jaan', te sakuachi' ra' a. Te ndee' iin te yivi' kuvj' satiin' ña'a'. ⁵ Ni xika' ra' iin ke'in' xiin' ñuu' tejin' ku'u' xiin' mi' ita' yavi' ndii jaan' nde'í ra, te satuxu'ví xiin' mi' ra' xiin' yuu' kua'an' ra. ⁶ Kij' ni xinj' ra' Jesús ndee' xika' ndii, ni ndava' ra' kua'an' ra' mi' iin' a, te ni xaa' ra, te ni xikuujin' xiti' ra' nuu' a. ⁷ Te ni ka'an' ti'e' ra' xiin' a ndii:

—¿Ndicahun kuxaj' un' sataña'a' un' yu'u', Jesús, si'e' Ndiosí ndu'u' ndivi'? Ka'an' nda'vi' i' xiin' un' ña' sando'o' u'vi' un' yu'u' —ñi kachj' ra.

⁸ Ni ka'an' ra' sakan' xiin' a sakan' ña' xa' ni ka'an' chuun' a' xiin' ña' ndiva'a' jaan' ndii:

—Ña' ndiva'a', kuan' keta' nimá te yivi' ñaa' —ñi kachj' a.

⁹ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Saa' nani' yo'ó? —ñi kachj' a.

Sakan' te ni ka'an' ra' xiin' a ndii:

—Legión nani' j, sakan' ña' kua'a' va' ndu' —ñi kachj' ra.

¹⁰ Sakan' te ni ka'an' nda'vi' va' ña' ndiva'a' jaan' nuu' Jesús ña' t'vi' ña'a' a' tukú xaan'. ¹¹ Yat'in' ikan' ni yoo' iin' itun, te ndoso' iin' t'vi' chie' kinj' xaxi' ri' ku'u'. ¹² Te ni ka'an' nda'vi' tukúu' a' xiin' Jesús ndii:

—Saa' un' ña' va'a', te t'vi' un' ndu'u', te kun' ko'ni' ndu' t'xin' kinj' kaa' —ñi kachj' a.

¹³ Sakan' te ni taxj' Jesús ña' jaan'. Te ni kije' ña' ndiva'a' jaan' nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni' a' t'xin' kinj' jaan'. Te ni taxta'an' ri' ni' ñakaa' ri' mi' nako' itun' jaan' ndee' ni koyo' ri' m'ni' jaan', te ni xi'j' ri'. Yat'in' uvj' mi' ni' ku' ri'.

¹⁴ Te yivi', te ndiee' xito' kinj' jaan' ndii, ni xinu' ra' kuan' nu'u' ra. Te ni ka'an' ra' xiin' ne ndiee' ñuu' ra ndee' ña' ni xka'ndja. Te ni ka'an' tu' ra' xiin' ne ndiee' yat'in' ñuu' jaan'. Te ni kije' ne yivi' kuan' kunj' nduch'i' nuu' ña' ndee' ña' ni xka'ndja' ikan'. ¹⁵ Te ni ndekuje' ña' mi' iin' Jesús, te ni xinj'

ña' te ni ñu'u' ña' ndiva'a' nimá ndu'u' ra' yat'in' nuu' Jesús ni'nu' ra' toto, te xá kuvj' tu' xanini' va'a' ra. Kij' ni xinj' ne yivi' ña' jaan' ndii, ni y'i'vi' va' ña'. ¹⁶ Te ne yivi', ne ni xinj' nduch'i' nuu' ña' ni xka'ndja' jaan' ndii, ni ka'an' ña' xiin' inga' ne yivi' ndee' ña' ni xaa' Jesús xiin' te ni ñu'u' ña' ndiva'a' nimá jaan', xiin' ña' ni ndo'o' kinj' jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni xá'a' ka'an' nda'vi' ña' xiin' Jesús ña' keta' a' nuu' ñu'u' ña' jaan'. ¹⁸ Te kij' skó'nu' a' t'xin' tundo'o' kua'an' a' ndii, ni xikan' te ni ñu'u' ña' ndiva'a' nimá jaan' ña' saa' Jesús ña' va'a' te taxj' a' ña' ku'un' ra' xiin' a. ¹⁹ Ndisu' ni taxj' a' ku'un' ra' xiin' a. Süu' jaan' ndii ni ka'an' a' xiin' ra' ndii:

—Kuan' nu'u' vj'e' un' mi' ndiee' ne iin' kuu' xiin' un', te ka'an' un' xiin' ña' sakuu' ña' ka'nu' ña' ni xaa' xto'o' e' Ndiosí saa' un'. Te ka'an' tu' un' xiin' ña' xa'a' sa' ni kuvj' ita' ña' xa'a' un' —ñi kachj' a.

²⁰ Sakan' te ni keta' te jaan' kua'an' ra, te xá'a' ka'an' ra' xiin' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Decápolis xa'a' ña' ka'nu' ña' ni xaa' Jesús xa'a' ra. Te ni nandan' sakuu' ña' kij' ni xinj' so'o' ña' ni ka'an' ra' jaan'.

S'o'q ni xaa' q kij' ni sanatiaku Jesús ña' si'e' Jairo, te ni sanda'a' tu' q iin' ña' ndo'o' kui'e' ni'

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹ Kij' ni nandjiko' Jesús xiin' tundo'o' jaan' tukú ta'vi' yu'u' m'ni' jaan' ndii, kua'a' ya'a' ne yivi' ni nakaya' saa' xinunduu' xiin' a' ikan', sakan' na' ni nuu' a' te ni ndoo' a' iin' a' ikan'. ²² Sakan' te ni xaa' iin' te nani' Jairo. Te jaan' ndii, te xa'ndia' chuun' xa'a' vj'e' mi' nakaya' ne ñuu' jaan' nduu' ra. Te kij' ni xinj' ra' Jesús ndii, ni kuya'tin' ra, te ni xikuujin' xiti' ra' nuu' a, ²³ te ni ka'an' nda'vi' va' ra' xiin' a' ndii:

—Ña'a' si'e' j ndii, xá kuni kuvj' kuu' a'. Ndisu' saa' un' ña' va'a' te ku'un' un', te chikanu' un' nda'a' un' xini' a' te nda'a' a' te kutj'aku' a' —ñi kachj' ra.

²⁴ Sakan' te kua'an' Jesús xiin' te jaan'. Te kua'an' tu' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Ndee' ku'ni' vj' ña'a' ne yivi' jaan' kua'an' ña'. ²⁵ Te tejin' ne yivi' jaan' ka'ni' iin' ña' ndo'o' kui'e' ni', te xá uxj' uvj' kuya' kua'an' ña' ndo'o' a' kui'e' jaan'. ²⁶ Te xa' kua'a' va' ni ndo'o' a' nda'a' kua'a' te tatan'. Te ni ndj'j' ndoo' x'u'un' a' ni xa'ni' a' xa'a' kui'e' jaan'. Ndisu' süu' so'o' nda'a' a', süu' jaan' ndii so'o' kundiee' ka' kui'e' jaan' xiin' a'. ²⁷ Te kij' ni xinj' a' kuento' ña' ka'an' ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ni k'xin' a' xata' a' tejin' ne yivi' kua'a' jaan', te ni tondja' nda'a' a' toto a. ²⁸ Sakan' ña' ni ka'an' a' xiin' nimá a' ndii: "Naa' kuvj' tondja' j te' toto kuj'ti' a' ndii, nda'a' j", ni kachj' a' xiin' nimá a'. ²⁹ Te kij' ni tondja' nda'a' a' a' toto a' ndii, xá numi' sakan', te ni xikuujin' ña'a' ni' jaan'. Te ni

xinj a' ndii, ni kije'e ña'a' kui'e jaan'. ³⁰ Xa numi' sakan', te ni xinj tu Jesús ña xiin' ña ndije'e a ni nda'a jin ne yivi'. Ikan' te ni nakoto a xata' a tein ne yivi' jaan', te ni ka'an a ndii:

—¿Yoo ni tondja nda'a' toto j? —ni kachi a.

³¹ Sakan' te ni nakujin te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto un', saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii: “¿Yoo ni tondja nda'a' toto j kachi un'?” —ni kachi ra.

³² Ndisu Jesús ndii, xito' a saa xinundu'u xiin' a te kunj a yoo ni tondja nda'a' toto a. ³³ Te ña'a' jaan' ndii, xa xini a' ña xa ni nda'a' a' ña ni tondja nda'a' a' toto a, sakan' na kuii' tee' ndee kisi' vi' ña'a' ña yi'vi' a' ndii, ni kuyatin a', te ni xikujin xiti' a' nuu' Jesús, te ni ka'an a' ndaku a' xiin' a' sakuu' ña ni xaa' a' te ni nda'a' a'. ³⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' ña ini un' xini un' yu'u. Kua'an te Ndiosi na taxj ña manj' koo xiin' un', sakan' ña xa ni nda'a' un' nuu' kui'e ña ni ndo'o un' —ni kachi a.

³⁵ Kij' kusaa' ka'an ka Jesús xiin' ña' jaan' ndii, ni ndekuje jin uvj te ni kije'e vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Tákui'e, xa ni ndoñu'u' ndij' ña' si'e un'. Sataña'a' ka un' nuu' maestro ñaa' —ni kachi ra.

³⁶ Te Jesús ndii, ni xinj so'ó a ña ni ka'an te jaan', ndisu ni ka'an a xiin' Jairo ndii:

—Káka nimá un', inj kujit' un' kunj un' yu'u —ni kachi a.

³⁷ Te ni taxj a ku'un ndee jin ne yivi' jaan' xiin' a. Süu' jaan' ndii, Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñanj Jacobo jaan', kujit' ni taxj a ku'un xiin' a. ³⁸ Te kij' ni xaa a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, ni xinj a ña kuaa' ne yivi' xaku' nja, te kuaa' xi'i xachi' tu nja xa'a' ña' sie, ña' ni xi'i jaan'. ³⁹ Sakan' te ni nda'nj a vi'e, te ni ka'an a xiin' ne ñu'u' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaa' ndo' te xaku' ndo' sakan' vi'? Kuachi ndii kuasa' ni xi'i a', süu' jaan' ndii kixin kujit' a' —ni kachi a.

⁴⁰ Te ni xaku ndija ichi ña'a' ne yivi' jaan'. Sakan' te ni tava' Jesús sakuu' nja kje'e, te ni naka a yuva' si'i' ña' sie jaan'. xiin' te kua'an xiin' a jaan'. Te ni ko'ni nja xiin' a mii' kandu'u' ña' ni xi'i jaan'.

⁴¹ Sakan' te ni tinj a nda'a' ña' sie jaan', te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Talita, cumi —ni kachi a. Tu'un jaan' kuni kachi ndii: Ña' sie, xiin' yo'ó ka'an j, ndokoo un'.

⁴² Xaka'an e', te ni ndokoo ña' sie, ña' kumi' uxj vj kuyaja jaan', te ni xa'a' a' xika'

a'. Te kij' ni xinj ne ita' xiin' Jesús ña ni xaa a jaan' ndii, ni nandanj ya'a nja. ⁴³ Te ni ka'an ndije'e va Jesús xiin' nja ña ka'an nja xiin' ndee jin ne yivi' ña ni xaa a ikan'. Sakan' te ni ka'an tu a xiin' yuva' si'i' ña' jaan' ña taxj nja ña kuxj a'.

6

So'ó ni xaa a kij' ni nandiko' Jesús ñuu a Nazaret

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

¹ Sakan' te ni keta Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nandiko' a ñuu mii' ni xa'nu a. ² Te kij' ni xaa kivi' sábado, ña xinandie'e ne yivi' ndii, ni xa'a' a sania'á a ne yivi' tinj vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan'. Te kua'a' ne ni nakaya ikan' kij' ni xinj so'ó nja ña ka'an a ndii, ni nandanj nja, ka'an nja ndii:

—¿Mii' ka vi' tu ni sakuaan te kaa'? Te, ¿mii' tu kuaxj ña xini tuni ra? Te, ¿mii' ka vi' tu kuaxj ña ndije'e ra te kuyi xaa' ra chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan'? ³ Te tuxi' itun' kujit' nduu' ra. Te xini e' ña si'e María nduu' ra. Te xini tu e' ñanj ra Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. Te ñuu yo'ó' ndije'e tu ña'a' ta'an' ra —ni kachi xiin' ta'an' nja.

Xa'a' a jaan' na ni nasaa' nja, te ni kandixa' ña'a' nja. ⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Te ka'an tiaku tu'un Ndiosi ndii, xito' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' ñuu mii' ra xiin' ne jin kuu' xiin' ra, xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu' ña'a' nja —ni kachi a xiin' ne jaan'.

⁵ Te ni kuyi saa a ndee jin chuun ka'nu' koo' chukuu' ikan'. Ndia'vi' kujit' ne yivi' ni sanda'a a kij' chindu'u' a nda'a' a xini' nja. ⁶ Te ni nandanj va Jesús xa'a' ña ini ne jaan' xini ña'a' nja. Te ni xinu'ni a sakuu' ñuu ña ñu'u' yatj ikan' sania'á tu'un Ndiosi.

So'ó ni xaa a kij' ni tinju' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Sakan' te ni kana siin' Jesús te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni tinju' a uvj ta'an uvj ta'an ra te kun ka'an ndoso' ra tu'un a. Te ni taxj tu a ndije'e' ra te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ⁸ Te ni ka'an chuun' a xiin' ra ña kōni' ra ndee jin ña'a' ku'un ra ichi', süu' jaan' ndii tun' katuvi' kujit' ra kōni' ra. Te kōni' ra tinda'a', ni ndee ña xaxi', ni ndee xu'un'. ⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ña ku'un ra xiin' ndixan' ña xa ki'i' kujit' ra, te sakan' tu toto ña xa ni'nu' kujit' ra ku'un ra xiin'.

¹⁰ Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii: —Ndee ka vi'e ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, ikan' kujit' kundije'e ndo' ndee kije'e ndo'

ñuu jaan'. ¹¹ Te naa' xaa' ndo' iin xaan' te nátiin' va'a ne yivi' ndo'ó, te ni ndee táxi' so'ó tu nja ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kije ndo' ñuu jaan', te sakoyo' ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' ña jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña koq nja tundo'ó'. Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'ó' kundó'ó ne ñuu jaan' kij' sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra —ni kachi Jesús.

¹² Te ni kiku ra kua'an ra ka'an ndoso' ra ña nama ne yivi' nimá nja xa'a' kuachí ña xaa' nja. ¹³ Te ni tava' tu ra kua'a' ña ndjva'a nimá ne yivi'. Te ni xakin ra xa'an oliva xini' kua'a' ne kuni kuvj, te ni nda'a nja.

Só'ó ni xaq a kij' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Kanii' ikan' ni kiku kuento xa'a' Jesús. Te ni xini' so'ó tu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento ña ka'an ne yivi' xa'a' Jesús. Sakan' ña sava nja ka'an ndii: "Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí ndii, ni na'jaku ra, te suvi' nduu Jesús. Ña jaan' na kuui' kumi' ra ña ndiee' te xaa' ra kua'a' chuyun ka'nu' koo' chukuu'", kachi nja. ¹⁵ Te sava tukú nja ka'an ndii: "Elías te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu Jesús", kachi nja. Te sava ni tukú nja ka'an ndii: "Iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ku'iti' nduu' a ndee naa te ni xika xta'an'", kachi nja.

¹⁶ Te ni ka'an Herodes kij' ni xini' ra kuento jaan' ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te ni ka'an chuun' yu'u te ni kendoso' te xiin' sukun', te ni na'jaku ra —ni kachi ra.

¹⁷ Ni ka'an Herodes jaan' sakan', kuachí ndii suvi' ra ni ka'an chuun', te ni iin te xiin' ra Juan jaan', te ni satiin' ña'a' ra, te ni chinaá ña'a' ra vi'e kaq, ña kuu' ña' Herodias. Kuachí ndii ni tunda'a' Herodes xiin' a tee' ndee ña' si'i' Felipe, ñanj ra, nduu' a'. ¹⁸ Sakan' na kuui' ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii: "Va'a yoo a ña ni tunda'a' un' xiin' ña' si'i' ñanj un'", ni kachi ra. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na ña' Herodias jaan' ndii, ndasi' va' a' Juan. Te kuni ka'ni' a' ra, ndisu kuvj saq a' ña jaan', ²⁰ kuachí ndii xito' ka'nu' va' Herodes Juan jaan', sakan' ña xini' ra ndii, te xachuun' ndaku nduu' te jaan', te ndoq tu nimá ra. Ña jaan' na ni taxí ra ka'ni' ña'a' ña' jaan'. Te ki'in' ichi' ni xini' so'ó Herodes ña ka'an Juan jaan', tee' ndee ni ndi'ni nimá ra xa'a' ña jaan' ndii, ni xtanj va' ra kunj so'ó ra ña ka'an te jaan'.

²¹ Te kij' ni nakuijn kivi' ña ni kaku Herodes jaan' ndii, ni xini' ña' Herodias ña kivi' jaan' kuvj ka'ni' a' Juan jaan'. Kuachí

ndii ni xa'a' ra iin vjko' sij', te ni xa'a' tu ra ña xaxi' xakuaa'. Te ki'in' te kuu' ka'nu' ni tatú ra ndiee' ikan', te ndiee' tu ki'in' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin', te ndiee' tu te kuu' ka'nu' nuu' ñu'u' Galilea. ²² Ikan' te ni nda'ni iin' ña' sava, ña' si'e Herodias jaan', mii' ndu'u' Herodes jaan' xixi' ra xiin' sakuu' te ni tatú ra, te ni taxa'a' sij' a' nuu' ra. Sakan' te ni ka'an Herodes xiin' a' ndii:

—Kakan un' nuu' j ndee ka ña kuni un', pia'un, te taxí j e nda'a' un' —ni kachi ra.

²³ Te ni chikandja ra kuento ra ka'an ra ndii:

—Taxí j nda'a' un' ndee ka ña kakan un' nuu' j, pia'un. Kó'o' a xaa' a naa' kakan un' ndee ta'vi' sava ñu'u' mii' xa'ndia chuun' j —ni kachi ra xiin' a'.

²⁴ Sakan' te ni keta' ña' sava jaan' mii' ndiee' te jaan', te ni ndatu'un' a' ña' Herodias, si'i' a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña kakan j, naa'? —ni kachi a'. Sakan' te ni ka'an si'i' a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini' Juan, te sakuchi' ne yivi', kakan un' —ni kachi a'.

²⁵ Sakan' te achí va' ni nandjiko' ña' sava jaan' nuu' Herodes jaan' te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Va'a, kuni' j ña naka'an e' ku'iti' te taxí un' nda'a' j tixin iin ko'ó' xini' Juan, te sakuchi' ne yivi' —ni kachi a'.

²⁶ Sakan' te ni kusuchi' va' inj te jaan'. Ndisu ni kuni' ra nandjiko' xata' ra xiin' kuento ra ña ni taxí ra nuu' a' nuu' sakuu' te ndiee' xixi' xiin' ra jaan'. ²⁷ Sakan' na xaka'an e', te ni ka'an chuun' ra xiin' iin te xiin' ra ña ku'un na'in ra xini' Juan jaan'. Sakan' te ni xa'an te xiin' vi'e kaa, te ni kendoso' ra sukun' te jaan'. ²⁸ Te ni na'in ra a, te ni chinaá ra a tixin iin ko'ó', te ni taxí ra a nda'a' ña' sava jaan'. Te ña' jaan' ni taxí a' a nda'a' si'i' a'.

²⁹ Kij' ni xini' te nda'a' xa'a' Juan jaan' kuento ña ni ndo'ó ra ndii, ni ndekuje te jaan', te ni na'in ra ñu'u' nde'i jaan', te ni nataan' ra a.

Só'ó ni xaq a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mii' te yivi'

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ni ya'a' ndia'vi' kivi', te ni nakaya te ni tjanu' Jesús ka'an ndoso' tu'un a jaan'. Te ni ka'an ra xiin' a sakuu' ña ni xaa' ra xiin' ña ni sania'a' ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—To'ó' mii' e' sakan' mii' taxin' kaa', te kuvj nandiee' e' iin xa'a' —ni kachi a.

Sakan' ña kua'a' xava'a ne yivi' yoo nuu' a, ne kua'an ni ne xaá ni. Te ni ndee kúnja'a a kuxi a te sakan' tu te jaan'. ³² Sakan' te ni ko'ni' ra iin tundo'ó' te kua'an

ra xiin' Jesús jin xaan' mii' taxjin' kaa'.
 33 Ndisu kua'a' ne yivi' ndii, ni xini nja
 kua'an tundoo' jaan', te ni nakunji nja yoo
 nu'u' tixin nu'. Sakan' na ni taxta'an' nja
 kua'an xa'a' nja yu'u' minj' mii' kua'an
 tundoo' jaan'. Te ni kjeex ne yivi' jaan'
 sakuu' nuu' te kua'an nja mii' kua'an Jesús.
 Te xi'na ka nja ni ndekuje jkan', te sakan'
 te ni xaa Jesús xiin' te kua'an xiin' a. 34 Te
 kij' keta' a tixin tundoo' jaan' ndii, ni xini
 a ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a jaan'. Te ni
 kuvjta inji a xa'a' nja, sakan' na ndee naa
 mbee, ti' koo' te paxto, nduu' nja. Te
 ni xa'a' sania'a' na'a' a kua'a' nuu' na'a'.
 35 Te kij' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuvjatjn
 te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin'
 a ndii:

—Taku'e, xa ni kuaa' va vitjn, te mii'
 koo' yoo ndiee' e'. 36 Va'a ka sanduti'a un'
 ne yivi', te kiku nja ku'un nja xa'a' ku'u,
 uun nuu' kuali' na nu'u' yatjn te sata' nja
 na kuxj nja, sakan' na yo'o' ndii, koo' a yoo
 kuxj nja saa e' —ni kachj ra.

37 Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó taxj na kuxj nja —ni kachj a.

Te ni nakujjn ra ndii:

—¿Naá kunj un' na ku'un sata' ndu na
 kuxj ne kaa' xiin' xu'un' na ki'in' jin te
 yivi' naa' sachuun' ra uji ciento kivi', te
 kuvj taxj e' na kuxj nja? —ni kachj ra.

38 Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra
 ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'?'
 Kua'an koto ndo' —ni kachj a.

Te ni ka'an ra xiin' a kij' ni kundani ra
 saa ta'an kuu' a ndii:

—U'un ta'an xita' va'a te uji ta'an tjaka'
 kujti' —ni kachj ra.

39 Sakan' te ni ka'an chuun' Jesús xiin'
 ra na ka'an ra xiin' ne yivi' te kundjee ti'vi
 nja nuu' tjia kujj'. 40 Te ni xikundjee ti'vi
 ne yivi' jaan'. Sava ti'vi ni ndiee ciento
 nja, te sava ti'vi ni ndiee uji xiko uji nja.

41 Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa' xita'
 va'a jaan' xiin' uji saa' tjaka' jaan'. Te ni
 nakoto a ndivi', te ni taxj a na chindani
 Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a
 jaan' xiin' uji saa' tjaka' jaan', te ni taxj
 na'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni
 xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a'
 jaan'. 42 Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee
 ni nda'ni nja. 43 Ndij' jaan' te ni nakaya
 te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a na'in' xiin'
 tjaka'. Te ni sakuu' nja uji uji ta'an ika'
 na'nu' xiin' na ni ndoo ndoso' jaan'. 44 Te
 ne ni xixi jaan' na mii' ndi'i' te yivi' kujti'
 ndii, u'un mii' ni kuvj ra.

*So'q ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui
 minj*
 (Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

45 Xaka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te
 nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra tixin tundoo' te
 ki'in' ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' minj
 jaan' te xaa ra nuu' na nani' Betsaida. Te
 kij' kua'an ra ndii, ni ndoo a sanduti'a a ne
 yivi' kua'a' jaan'. 46 Te kij' ndij' ni sanduti'a
 na'a' a ndii, ni kaa a jin xiki' kua'an a, te
 ndatu'un' a xiin' Ndiosí. 47 Te kij' ni kuvj
 nuu' ndii, xa ni kuvjika' te nda'a' xa'a' a
 jaan' kua'an ra xiin' tundoo' nuu' minj, te
 ni ndoo jin ndaa' Jesús nu'u' jaan'. 48 Te
 kij' xa kitu' kua'an ndii, ni xini Jesús na
 ndo'o' te jaan' te satuvi' ra tundoo' jaan' te
 kua'an nu', sakan' na kuxji suma' tachj'.
 Jkan' te xa'a' Jesús kua'an xa'a' a nuu' minj
 mii' nu'u' ra. Te kij' ni nani' na'a' a ndii,
 ni xaa a ndee naa na kuni xka'ndja kua'an
 a. 49 Te kij' ni xini te jaan' kua'xi xa'a'
 a nuu' tikui minj jaan' ndii, ni ka'an' ra
 ndii, i'na' nduu' a, te ni kuaa' ni'vi va ra.
 50 Kuachj ndii sakuu' ra ni xini na'a', te ni
 yi'vi va ra. Ndisu numj' te ni ka'an a xiin'
 ra ndii:

—Sandjeni xiin' mii' ndo' te ku'an yi'vi
 ndo', sakan' na yu'u' nduu' j —ni kachj a.

51 Sakan' te ni sko'nu' a tixin tundoo'
 mii' nu'u' te jaan', te ni xikuinj tachj' jaan'.

Na jaan' na ni nandanj koo' chukuu' ra.

52 Sakan' na tjia'an kundani ra ndee na
 kuni kachj a na ni ndasakua'a' Jesús xita'
 va'a kij' ni saku'ni a ne yivi' kua'a' jaan',
 sakan' na xij' ka nimá ra.

*So'q ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ne
 kuni kuvj nuu' nu'u' Genesaret*

(Mt. 14:34-36)

53 Te kij' ni xka'ndja Jesús xiin' te jaan'
 minj jaan' ndii, ni xaa a jin nu'u' na nani'
 Genesaret. Te ni satiin ra tundoo' jaan'
 yu'u' minj jaan'. 54 Te kij' ni kjeex ra xiin'
 a tixin tun' jaan' ndii, xaka'an e', te ni
 nakunji ne yivi' Jesús, 55 te ni xa'a' xaxa'
 nja kuento xa'a' a kani' nuu' nu'u' jaan'
 xiin' nda'a' a. Sakan' te ni xa'a' ne ndiee'
 saa kua'an jkan', kuan ndjaka nja ne kuni
 kuvj nuu' Jesús, mii' xini' nja kuento yoo a,
 ndiso' na'a' nja nuu' tun' xto. 56 Te ndee ka
 xaan' xka'ndia a kua'an a nuu' kuali' nduu'
 a, uun nuu' na'nu' nduu' a, uun xa'a' ku'u
 nduu' a ndii, ni tandjee ne yivi' ne kuni
 kuvj jaan' jchi' mii' xito' xka'ndja a. Te ni
 ka'an nda'vi nja xiin' a na taxj a tondja
 nda'a' ne kuni kuvj jaan' tee' yu'u' toto
 kujti' a. Te sakuu' ne ni tondja nda'a' yu'u'
 toto a jaan' ndii, ni nda'a' nja.

7

*Yo'o' sania'a Jesús na va'a ka saa e' na
 kuni Ndiosí, te saa e' na kuni te yivi'*

(Mt. 15:1-20)

1 Unta' ndii, ni nakaya te fariseo nuu'
 Jesús xiin' sava te sania'a tu'un ndei'

Ndiosí. Te jaan' ndii, ñuɥ Jerusalén nɪ kɪɛɛ rɔ. ² Kij' nɪ xini te jaan' ña sava te nda'a' xa'a' a ndii, ndikún rɔ xatɔ' ña ka'an tu'un ndei' te yata', sakan' ña nɪ naɕia rɔ nda'a' rɔ ki'in' ichi' te kuɣi rɔ, sakan' na nɪ xixi rɔ xiin' nda'a' kɪnɪ xtuu te jaan'. Te xa'a' a jaan' na nɪ ka'an kɪnɪ rɔ xa'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³ Sakan' ña te fariseo xiin' sakuu' ne ta'an ndu, ne judío ndii, xixi' nɪa naa' ña'an naɕia nɪa nda'a' nɪa ki'in' ichi'. Sakan' xaa' nɪa xa'a' ña ndikún nɪi' nɪa xatɔ' ña xi xaá te xij' yata' ndu. ⁴ Te kij' kua'an nɪa va'vi, te nandiko' nɪa vɪ'e nɪa ndii, xixi' nɪa naa' ña'an naɕia nɪa nda'a' nɪa ki'in' ichi'. Ndisu yoo kua'a' kɔ ña nɪ xaa ne xij' yata' ndu xaa' nɪa naa kuu' ña natia' nɪa yaxin', xiin' kɪsɪ, xiin' sakuu' ndachuun', ña nɪ kua'a' xiin' kaa, xiin' tun' xtɔ nɪa. ⁵ Sakan' na nɪ ndatu'un' ña'a' te fariseo xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii:

—ZNdichun na sáxinú te nda'a' xa'a' yo'ó ña xi xaá e', ña nɪ naɕoo te xij' yata' e'? Sakan' ña xixi' rɔ xiin' nda'a' kɪnɪ nuu' Ndiosí —nɪ kachɪ rɔ.

⁶ Sakan' te nɪ ka'an Jesús xiin' rɔ ndii: —Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku va nɪ ka'an Isaias xa'a' ndo' kɪi' nɪ ka'an tiaku rɔ tu'un Ndiosi mii' ka'an a ndii: Ne yivi' yo'ó' ndii, xiin' yu'u' kuɕi' nɪa xito' ka'nu' nɪa yu'u'.

Ndisu nimá nɪa ndii, xika' yoo a nuu' i. ⁷ Tiin' ka'nu' saka nɪa yu'u', kuachɪ ndii ka'an chuun' nɪa ña xini tunɪ ne yivi' kuɕi'.

Te ka'an nɪa ña tu'un ndei' yu'u' nduu' a. Nɪ kachɪ a. ⁸ Sakan' ña xatɔ' ndo' nakoo' ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún kixin' ndo' xatɔ' ña xi xaá e', ña nɪ naɕoo ne xij' yata' e', naa kuu' ña natia' ndo' yoo, xiin' ña natia' ndo' yaxin' ki'in' va ichi', xiin' kua'a' kɔ inga nuu' ña xaa' ndo' —nɪ kachɪ a.

⁹ Te nɪ ka'an tu' Jesús xiin' te jaan' ndii: —Chuun' va ndo' xiin' ña xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mɪi' ndo'. ¹⁰ Kuachɪ ndii nɪ ke'j' Moisés tu'un Ndiosi nuu' tutu' mii' ka'an a ndii: “Koto' ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'”, kachi a. Te ka'an tu' a ndii: “Yoo kɔ kanɪa'a xiin' yuva' si'i' nɪa ndii, kuni a ña kuɪ nɪa”, kachi a. ¹¹ Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuɪ ka'an ñin ne yivi' xiin' yuva' si'i' nɪa ndii: “Ña'a' j' ndii, Corbán nduu' a. Xa'a' a jaan' na kuɪv' chɪndiɛe' j' ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a' j' ndii, xa nɪ taxɪ kuento j' ña ndɪtɪa Ndiosi kunduu' a.” ¹² Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an ñin ne yivi' sakan' ndii, kuni a ña chɪndiɛe' kɔ nɪa yuva' si'i' nɪa xiin' ña'a' nɪa. ¹³ Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mɪi' ndo', ña sayá'a nuu' ta'an' ndo', xiin'

kua'a' kɔ inga nuu' ña xaa' ndo' —nɪ kachɪ a xiin' te jaan'.

¹⁴ Sakan' te nɪ kanɔ nɪ tukku a ne yivi' kua'a' jaan', te nɪ kuyatɪn nɪa nuu' a, te nɪ ka'an a xiin' nɪa ndii:

—Kunɪ so'o va sakuu' ndo' te kundani ndo' ña ka'an j' xiin' ndo'. ¹⁵ Ndee ñin ña xaxɪ' ne yivi' satɪvi' nimá nɪa nuu' Ndiosí. Súu' jaan' ndii tu'un ña kɪe' yu'u' nɪa nduu' ña satɪvi' nimá nɪa nuu' a. ¹⁶ Ndo'ó, ne xini so'o ndii, chuun' xa'a' va ndo' ña nɪ ka'an j' —nɪ kachɪ Jesús.

¹⁷ Sakan' te nɪ naɕoo Jesús ne yivi' jaan', te nɪ nda'ni a ñin vɪ'e, te nɪ ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndee ña kuni kachɪ ña nɪ ka'an ndiaa' a jaan'. ¹⁸ Sakan' te nɪ ka'an a xiin' rɔ ndii:

—ZNa sakan' ndii, nɪ ndee ndo'ó nɪ kundani ña nɪ ka'an j' jaan'? Ndee ñin ña xaxɪ' e' kuɪvɪ satɪvi' nimá e' nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakan' ña, ña xaxɪ' e' jaan' ndii, súu' nimá e' ko'ni' a, súu' jaan' ndii xɪtɪ e' ko'ni' a, te xitiá a kɪi' kua'an e' nuu' ku'u' —nɪ kachɪ a xiin' rɔ.

Te xiin' ña jaan' nɪ ka'an Jesús ña ndee ñin ña xaxɪ' e' satɪvi' nimá e' nuu' Ndiosí. ²⁰ Te nɪ ka'an kɔ Jesús ndii:

—Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, tɪxin nimá nɪa kuaxɪ a, te ña jaan' nduu' ña satɪvi' nimá nɪa nuu' Ndiosí. ²¹ Sakan' ña nimá nɪa kuaxɪ ña nɪa'a ña xanini nɪa. Naa kuu' ña kumi' nɪa musa nɪa, xiin' ña xiin' nɪa, xiin' ña xa'ni' nɪa ne yivi', ²² xiin' ña xakui'na' nɪa, xiin' ña ndioo' ñin va nɪa xa'a' ña'a' inga ne yivi', xiin' ña xaa' va nɪa ndee kɔ ña nɪa'a, xiin' ña xini xa'an' nɪa ne yivi', xiin' ña kɪnɪ va kuu' nɪa xiin' ñin nɪa, xiin' ña ndasi' nuu' nɪa xini nɪa ne yivi', xiin' ña kanɪa'a nɪa xa'a' ne yivi', xiin' ña ñuñu' nɪa, xiin' ña kuu' kaxi' nɪa. ²³ Te sakuu' ña nɪa'a jaan' kɪe' nimá nɪa, te satɪvi' ña'a' a nuu' Ndiosí —nɪ kachɪ Jesús.

So'o nɪ xaa' a kɪi' nɪ sanda'a Jesús ña' si'e' ñin ña' tuku'
(Mt. 15:21-28)

²⁴ Te nɪ keɔa Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yatɪn ñuɥ Tiro xiin' ñuɥ Sidón. Te nɪ nda'ni a ñin vɪ'e, te nɪ kuni a ña kunɪ ne yivi' ña ikan' yoo a. Ndisu nɪ kuɪvɪ tɪsɪ'e a, ²⁵ sakan' ña nɪ xini ñin ña'a' kuento xa'a' a. Xaka'an e', te nɪ xaa' a, te nɪ xɪkuɪjn xiti' a' nuu' a, sakan' ña yoo ñin ña' si'e' a' ña' naá ña ndɪva' a nimá. ²⁶ Te ña' griega, ña' nɪ kɪɛɛ nuu' ñu'u' Sirofenicia nduu' a'. Te nɪ ka'an nda'vi a' xiin' Jesús ña xtɔ'ni' a ña ndɪva'a jaan' nimá ña' si'e' a' jaan'. ²⁷ Sakan' te nɪ ka'an a xiin' a' ndii:

—Va'a kɔ xɪ'na taxɪ e' kuɪvɪ si'e' e' ndee nda'ni nɪa, sakan' ña va'a na'jn e' ña xaxɪ' nuu' nɪa, te ko'ni' e' ña jaan' nuu' naya' —nɪ kachɪ a.

28 Tę ni nakujin ña' jaan' ndii:

—Ñā ndaku ka'an un', tákui'e. Ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ñā koyó tixin mesa yu'u' ne kuachi' kij' xixi' nja —ni kachi' a' xiin' a.

29 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, ñā, nandjiko' un' vj'e un' vj'in. Xa'a' a ñā ni ka'an un' kaa' ndii, xa ni ketā ñā ndjva'a jaan' nimá ña' si'e un' —ni kachi Jesús xiin' a'.

30 Tę kij' ni naxaa ña'a' jaan' vj'e a' ndii, ni xinj' a' kandu'u' ña' lulu si'e a' jaan' nuu' tun' xto, tę xa ni ketā tu ñā ndjva'a jaan' nimá a'.

Sq'o ni xaa q kij' ni sanda'a Jesús iin tę so'o' i'in'

31 Tukū ni ni ketā Jesús xiin' tę nda'a' xa'a' a, tę ni xka'ndja a yatin ñuu Tiro jaan' kua'an a xiin' ra. Tę ni xka'ndja tu a ñuu Sidón xiin' ñu'u' Decápolis, tę ni xaa a yu'u' minj Galilea. 32 Tę jkan' ni ndekuje ne yivi' nuu' a xiin' iin tę so'o' i'in'. Tę ni ka'an nda'vi nja xiin' a tę tondja nda'a' ña'a' a tę nda'a' ra. 33 Sakan' tę ni naka siin' a tę jaan' ndee ndoso'. Tę ni se'vi a nuu' nda'a' a uvj saa' sq'o ra. Tę ni kondja tiasji a nuu' nuu' nda'a' a jaan', tę ni tondja a yaa' ra xiin' tiasji a jaan'. 34 Tę ni nakoto a ndjvi', tę ni xaka inj' a, ka'an a ndii:

—Efata —ni kachi a. Tę ñā jaan' kuni kachi a ndii: Nunja' vj'in.

35 Xaka'an e' sakan' tę ni nunja' sq'o ra, tę ni nanduu va'a tu yaa' ra, tę ni xa'a' ka'an xaxi' ra. 36 Tę ni ka'an chuun' a xiin' ne yivi' jaan' ñā ká'an nja xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ñā jaan'. Ndisu sq'o kiku' ka nja kuento xa'a' a te'e' ndee táxi' xachi' a saa nja ñā jaan'. 37 Tę ni nandanj ya'a ne yivi' jaan' ka'an nja ndii:

—Sakuu' ñā xaa' ra ndii, ñā va'a nduu' a. Tę ndee ne so'o' nuniá' sq'o xaa' ra, tę sanaka'an tu ra ne i'in' —ni kachi nja.

8

Sq'o ni xaa q kij' ni sakuxi' Jesús kumi' mi' ne yivi'

(Mt. 15:32-39)

1 Kivi' jaan' ndii, kua'a' ya'a tukuu ne yivi' ni nakaya nuu' Jesús, tę kōp' a kumi' nja kuxi nja. Sakan' tę ni kana a tę nda'a' xa'a' a, tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

2 —Kuvita va inj' i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ñā xa kua'an unj kivi' ndiee' nja xiin' e', tę kōp' a kumi' nja kuxi nja.

3 Tę naa' nat'vi' soko ña'a' i vj'e nja ndii, jyo kunjaa' nja ichi', sakan' ñā xika' ni kjeje sava nja —ni kachi a.

4 Sakan' tę ni ka'an tę nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mii' taxin' kaa' ndiee' e', tákui'e. ¿Saa kuvj taxj e' ñā kuxj ne yivi' kua'a' kaa' tę nda'ni nja? —ni kachi ra.

5 Sakan' tę ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ni kachi a.

Tę ni nakujin ra ndii:

—Uxa ta'an a —ni kachi ra.

6 Sakan' tę ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' tę kundjee nja nuu' ñu'u' jaan'. Tę ni kjin a xa saa' xita' va'a jaan', tę ni taxj a ñā chjndani Ndiosí. Tę ni sakuachi' ña'a' a, tę ni taxj ña'a' a nda'a' a tę nda'a' xa'a' a jaan'. Tę ni xaxa' ra ñā jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. 7 Tę ni kumi' tu tę nda'a' xa'a' a jaan' ndia'vi' tjaka' kualí, tę ni kjin a ri', tę ni taxj tu a ñā chjndani Ndiosí. Tę ni ka'an chuun' a xiin' ra ñā xaxa' tu ra ti' jaan' nda'a' ne yivi' jaan'. 8 Ni xixi' ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nja, tę ni nakaya ra xa ta'an ika' na'nu' va, ñā xaxi' ñā ni ndoo ndoso'. 9 Tę ne ni xixi' jaan' ndii, ni kuu' nja yatin' kumi' mi'. Sakan' tę ni sandutiá ña'a' Jesús. 10 Ndj'j jaan' tę ni skō'nu' a tixin iin tundo'o' xiin' tę nda'a' xa'a' a, tę kua'an a nuu' ñu'u' Dalmanuta.

Xikán ne yivi' iin chujun ka'nu' koo' chukuu' nuu' Jesús

(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

11 Sakan' tę ni ndekuje tę fariseo nuu' Jesús, tę ni xa'a' iin' taan ra xiin' a ndee ni tę koto kua'a' ña'a' ra. Sakan' na kuu' ni ka'an ra xiin' a ñā saa a iin chujun ka'nu' ñā taxi' Ndiosí. 12 Ni xaka inj' a ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vj'in ndii, xikán ndo' chujun ka'nu' nuu' i, ndisu ka'an ndaku i xiin' ndo' ndii, ndee iin chujun ka'nu' sãa' i nuu' ndo' —ni kachi a.

13 Tę ni ndoo ra ita' ra jkan', tę ni skō'nu' a tundo'o' jaan', tę kua'an a tukū ta'vi' minj Galilea jaan'.

Ka'an Jesús xa'a' ñā vj'a ñā sania'a tę fariosa

(Mt. 16:5-12)

14 Tę nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni nandoso' ra konj' ra xita' va'a, tę iin ndaa' kuitj' a ni'i' ra ñu'u' ra tixin tundo'o' jaan' kua'an ra. 15 Tę ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mi' ndo' nuu' yuchi' levadura, ñā tiin' tę fariseo xiin' tę nduu' kuenta Herodes —ni kachi a.

16 Tę ni xa'a' ka'an xiin' ta'an ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e', sakan' ñā kōp' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

17 Tę ni xinj' Jesús ñā ndatu'un' xiin' ta'an' ra, tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' xita' va'a? ¿Ñáá kusaa' kŭjy nakunj ndo' ñā ka'an i tę kundani ndo' a? ¿Ñáá xij' ka nimá ndo' ndee vj'in? 18 Yoo nduchi'

nuu' ndo', ndisu xito' ndo' xiin' a, te yoo tu so'q ndo', ndisu xini so'q ndo'. ¿Náá náka'an' ndo' ña ni xaa í? ¹⁹ Kij' ni sakuachi' i u'un ta'an xita' va'a, te ni xixi u'un mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an ika' na'nu' va' chitu' ña xaxi' ni ndoo ndoso' ni naxhi' ndo'? —ni kachj a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:
—Uxi uvj ta'an nu' —ni kachj ra.
²⁰ Sakan' te ni ka'an tukuu a xiin' ra ndii:
—Te kij' ni sakuachi' i uxá ta'an xita' va'a, te ni xixi kumi' mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an ika' na'nu' va' chitu' ña xaxi' ña ni ndoo ndoso' ni naxhi' ndo'? —ni kachj a xiin' ra.

Te ni ka'an ra ndii:
—Uxa ta'an nu' —ni kachj ra.
²¹ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:
—¿Náá ni ndee sakan' kundani' ndo'? —ni kachj a.

So'q o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nuu' ñuu Betsaida

²² Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Betsaida, te ni ndekuje ne yivi' nuu' a xiin' iin te kui'e nuu'. Te ni ka'an nda'vi nja xiin' a ña tondja nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. ²³ Ikan' te ni iin a nda'a' te kui'e nuu' jaan'. Te ni naka ña'a' a, te kua'an a nuu' ñuu jaan' xiin' ra. Te ni kondja tiasji' a nduchi' nuu' ra, te ni tondja nda'a' ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a naa' xa kuvj xito' ra sie. ²⁴ Sakan' te ni xito te jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Kuvj xini j ne yivi', ndisu naa iin' jtun' kuiti' iin' nja nuu' j, te kuan kuaxj nja xika' nja —ni kachj ra.

²⁵ Sakan' te ni tondja nda'a' ni tukuu a nduchi' nuu' ra jaan', te ni xa'a' ra xito' tukuu' ra. Te xa ni nda'a' ra, te kuvj xito' kaxi' ra sakuu' ña yoo. ²⁶ Ndi'j jaan', te ni ti'vi' ña'a' a vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndá'ni ka un' ñuu yo'o', ni ndee ka'an tu un' xiin' ne ndiee' ñuu yo'o' ña ni nda'a un' —ni kachj a.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakaku' yoo'
(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Te ni ketá Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' a te jaan' kij' kua'an ra ichi' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachj a.

²⁸ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:
—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni sakuhi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un', te sava tuku nja ka'an ña Elías nduu' un', te sava tuku nja ka'an ña inga te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí xta'an' nduu' un' —ni kachj ra.

²⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:
—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachj a.

Te ni nakujin Pedro ka'an ra xiin' a ndii:
—Yo'ó nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakaku' ne yivi' —ni kachj ra.

³⁰ Ndisu ni ka'an chuun' ndjee' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'an Jesús ndee ña kund'o'q a te kuvj a

(Mt. 16:21-23; Lc. 9:22-27)

³¹ Sakan' te ni xa'a' Jesús sania'a ña'a' a ña kuni a ña kund'o'q u'vi va ña nduu' tu te yivi', te sandjee kui'e ña'a' te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, te ka'ni' ña'a' ra, ndisu natjaku a kivi' ña unj. ³² Te ni ka'an kaxi' a ña jaan' xiin' ra. Sakan' te ni xta'ni' siin' ña'a' Pedro, te ni xa'a' kani' kuento ña'a' ra. ³³ Ikan' te ni ndiko kuiuñ Jesús, te ni nakoto a nuu' inga ka te nda'a' xa'a' a jaan', te ni kanj kuento a Pedro ka'an a ndii:

—Kua'an ndja'a ñaa'. Ka'an un' ndee naa ña ndiva'a. Te xanini un' saa kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuiti' —ni kachj a.

Ka'an Jesús saa kuni a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 16:24-28; Lc. 9:23-27)

³⁴ Sakan' te ni kana Jesús te nda'a' xa'a' a xiin' ne yivi' kua'a', te ni ka'an a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nakoo nja ña kuni mji' nja, te na koo tu'va tu nja te kund'o'q nja ndee naa kund'o'q j nuu' krusin, te kundikun nja yu'u. ³⁵ Kuachj ndii, yoo ka kuni sakaku' xiin' mií' mji' ndii, kuvj nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu nja xa'a' ichi' yu'u xiin' xa'a' tu'un va'a ndii, natjin nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ³⁶ Te kuasa' kuni tu kivi' ñuu iin ne yivi' naa' kanando nja sakuu' ña'a' ña yoo iin yivi', te kuvj nja nuu' Ndiosí.

³⁷ Sakan' ña koo' ndee iin ña'a' iin yivi' ña kuvj chikandja nja xa'a' kivi' ñuu, ña koo' kivi' ndi'i'. ³⁸ Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un j nuu' ne ndiso' kuachj ndiee' vitin, ne xa'ni' ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, iin kachi kuchani tu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kij' kixin' tukuu j iin yivi' xiin' ña ndjee' yuva' j Ndiosí, xiin' ña ndjee' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' a.

9

¹ Te ni ka'an ka tu a xiin' nja ndii:
—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tejn ndo'ó yo'o' vitin ndii, kuvj nja ndee kuni nja ña xaa ña xa'ndia

chuun' Ndiosí xiin' ña ndíje'e a —ñi kachí a.

Sò'o nì xaa a kii' nì nanduu ndatun' va nuu' Jesús, tē nì yì'e tū toto a
(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Ìñu ta'an kivi' nì xka'ndja, tē nì naka Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, tē kua'an siin' a xiin' ra ìin tindu' sukun. Tē nì xinj tē jaan' ña nì nanduu ndatun' va a. ³ Tē toto a ndii, nì nanduu yì'e koo' chukuu' a, tē yaa kachi' vj' a. Ndee ìin nē yivi' ìin yivi' ndee mi' ka kij' natia' nja ndii, kùvj ndasayaa nja toto naa toto a jaan'. ⁴ Ìkan' tē nì xinj ra ña nì tuvj Elias xiin' Moisés, tē ndatu'un' ra xiin' Jesús. ⁵ Ìkan' tē nì ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Và'a ña kuaxi ndu yo'o, tákui'e. Na kasa'a ndu unì ta'an tja'va'. Ìin a kunduu' y' yo'ó, tē ìin a kunduu' Moisés, tē ìin a kunduu' Elias —ñi kachí ra.

⁶ Nì ka'an ra sakan' xiin' Jesús sakan' ña xini ka ra ndee ña ka'an ra, sakan' ña nì yì'vi va unj saa' tē jaan'. ⁷ Sakan' tē nì nuu ìin viko', tē nì tja'vi a sakuu' tē ita' ìkan'. Tē tein viko' jaan' nì ka'an ìin tachì' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manì' j. Kunì sò'o ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ñi kachí a.

⁸ Tē xaka'an e', tē nì nakoto tē jaan' saa xinunduu' mi' ita' ra jaan', ndisu ndee ìin kò'o' nì xini ka ra. Ndee ìin ndaa' Jesús kùvj' nì xinj ra ìkan'.

⁹ Tē kij' naka'a' a xiin' ra tindu' jaan' ndii, nì ka'an chuun' a xiin' ra ña kà'an ra xiin' ndee ìin nē yivi' ña nì xinj ra ìkan'. Süu' jaan' ndii ndee kij' natjaku ña nduu' tū tē yivi', tē kuvj ka'an ra xa'a' ña jaan'. ¹⁰ Tē nì saxinu' ra ña nì ka'an chuun' a xiin' ra jaan'. Ndisu nì xa'a' ndatu'un' ta'an a ra ndee ña kuni kachì a ña natjaku tuku'u a jaan'. ¹¹ Tē nì ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Naa' sakan' ndii, ñndichun na ka'an tē sania'á tū'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías nandjiko', sakan' vj' tē kixin ña sakahú nē yivi'? —ñi kachí ra.

¹² Tē nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndjxa nduu' a ndii, xj'na ka Elías kixin, tē sako'o' tū'va ra sakuu' ña yoo. Tē ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mi' ka'an a xa'a' yu'u, ña nduu' tū tē yivi', ña sando'o' kua'a' tē yivi' yu'u, tē sandjēe kui'e tū ra yu'u'. ¹³ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña xa nì kixin Elias jaan', tē nì xaa nē yivi' saa ka nì kunj nja xiin' ra naa ka'an tutu' Ndiosí xa'a' ra —ñi kachí a.

Sò'o nì xaa a kii' nì sanda'a Jesús ìin tē sava, tē naá ña ndjva'a nimá
(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Kij' nì xaa Jesús xiin' tē unj ta'an jaan' ndienu' mi' ndiee' ñnga tē nda'a' xa'a' a ndii, nì xinj a kua'a' ya'a nē yivi' saa

xinunduu' xjin' ra. Tē ita' tū sava tē sania'á tū'un ndei' Ndiosí kani' ta'an' kuento ra xiin' tē jaan'. ¹⁵ Kij' nì xinj sakuu' nē yivi' kua'a' jaan' kuaxi Jesús ndii, nì nandani nja, tē nì taxta'an' nja kua'an nakuatu' ña'a' nja. ¹⁶ Tē nì ka'an a xiin' tē jaan' ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento xiin' tē kaa'? —ñi kachì a xiin' ra.

¹⁷ Sakan' tē nì ka'an ìin tē ka'nj tein nē yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, si'e j kuaxi ndjaka j nuu' un', sakan' ña ña ndjva'a naá nimá ra, tē xaa' i'in' ña'a' a. ¹⁸ Mi' ka xika' ra tē kani' ña'a' a, tē suku' ña'a' a ñu'u, tē tava' a pele yu'u' ra, tē sake' j a nu'u' ra, tē xajitun' ña'a' a. Xa nì ka'an j xiin' tē nda'a' xa'a' un' tē xtá'ni' ra a nimá si'e j kaa', ndisu nì kuvj xtá'ni' ra a —ñi kachí ra xiin' Jesús.

¹⁹ Sakan' tē nì ka'an a xiin' nē yivi' jaan' ndii:

—Nē ñin xini Ndiosí nduu' ndo'ó, nē ndiee' ìin yivi' vjin'. ¿Saa ka vj' ta'an ka kivi' kò'o j xiin' ndo'? Tē, ¿saa ka vj' ta'an ka kivi' kundjēni j ña xaa' ndo'? Nj'a'a ndo' yo'o' xiin' tē sava ñaa' —ñi kachí a.

²⁰ Sakan' tē nì kixin ndjaka ña'a' nja nuu' a. Tē kij' nì xinj ña ndjva'a jaan' Jesús ndii, nì kisi ndjēe' va a tē sava jaan', tē nì ndjva' ra ñu'u' xiko' kava' ra xika' ra ìkan'. Tē nì kije' pele yu'u' ra. ²¹ Sakan' tē nì ndatu'un' Jesús yuva' tē jaan' ndii:

—¿Ama' vj' ndo'o' ra sakan'? —ñi kachì a.

Tē nì ka'an tē jaan' xiin' a ndii:

—Ndee kij' lulu vj' ra. ²² Kua'a' va ìchi' skó'ni' ña'a' ña ndjva'a jaan' nuu' ñu'u' xiin' nuu' tikui tē ka'ni' ña'a' a. Sakan' na kui' naa' yoo ña kuvj saa un' xa'a' ra ndii, kuvjta ñin un' xa'a' ra, tē chindjēe' un' nduu' —ñi kachí ra.

²³ Ìkan' tē nì ka'an nì tuku'u Jesús xiin' ra ndii:

—Kà'an un' "naa' kuvj", kuachì ndii sakuu' a kuvj saa j xa'a' nē ñin xini yu'u' —ñi kachí a.

²⁴ Xaka'an e', tē nì ka'an ti'e' yuva' tē sava jaan' ndii:

—Inj j xini j yo'ó, tákui'e. Ndisu taxj un' ña kùjnì va'a' ka j kùn j yo'ó —ñi kachì ra.

²⁵ Tē kij' nì xinj Jesús ña nì xa'a' nakutu' nē yivi' kua'a' ya'a jaan' mi' ìin' a ndii, nì ka'an ndjēe' a xiin' ña ndjva'a jaan' ndii:

—Yo'ó, espíritu ña ndjva'a, ña xaso'o' tē xaa' i'in' tū un' ndii. Ka'an chuun' j xiin' un', kua'an ketá nimá tē sava ñaa', tē kò'o' kivi' ka nandjiko' un' —ñi kachí a.

²⁶ Sakan' tē nì nde'j ra, tē nì kisi ndjēe' va ña'a' a. Tē nì ketá ña ndjva'a jaan' nimá ra, tē kua'an a. Tē nì ndoq ra kandu'u' ra ñu'u' ndee naa tē xa nì xi'j. Tē kua'a' nē yivi' jaan' nì ka'an ña xa nì xi'j ra. ²⁷ Ndisu

nj tjin Jesús nda'a' ra, te nj ndanj'i' ña'a' a. Te nj xikujin ndichj ra.

²⁸ Te kij' nj nda'ñj a jin vj'e ndii, nj ndatu'un' siin' ña'a' te nda'a' xa'a' a ka'an ra ndii:

—¿Ndichun na nj kúvj xta'ni' ndu ña ndjva'a jaan'? —nj kachj ra.

²⁹ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndjva'a naa ña jaan' ndii, kuni a ña ka'an va e' xiin' Ndiosí, te kuni tu a ña koq nditja e', te kuvj xta'ni' e' ña jaan' —nj kachj a.

Tuku nj ka'an Jesús xa'a' ña kund'o' o a te kvi q

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Kij' nj ketá a jkan' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, nj xka'ndja a ñu'u' Galilea, ndisu nj kuni a ña kuni ña'a' ndeje jin ne yivi', ³¹ kuachj ndii te nda'a' xa'a' a sania'a a kua'an a, te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a ña'a' ne yivi' nda'a' te ka'nu', te ka'ni' ña'a' ra. Ndisu kivi' ña unj te natjaku a —nj kachj a xiin' ra.

³² Ndisu nj kundanj te jaan' ña ka'an a xiin' ra, te nj yi'vi ra ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan'.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Te kij' nj xax a ñuu' Capernaum ndii, nj nda'ñj a jin vj'e xiin' te nda'a' xa'a' a, te nj ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento kij' kuaxj e' jchi'? —nj kachj a.

³⁴ Ndisu nj nakujin ra, sakan' ña nj kanj ta'an' kuento ra jchi' xa'a' yoo nduu' te jaan' kunduu te ka'nu' ka nuu' ra.

³⁵ Sakan' te nj xikundu'u' a, te nj kana a te uxj uvj jaan', te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Yoo ka kuni kunduu ne ka'nu' ka ndii, kuni a kunduu nj ne so'o' ndi'i nuu' sakuu' ndo', te kunduu tu nj ne kaka nuu' nuu' sakuu' ndo' —nj kachj a xiin' ra.

³⁶ Sakan' te nj k'jin a jin te lulu ndeje naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' nj kuenta j' ndii, yu'u' natiin' njá. Te yoo ka natiin' yu'u' ndii, süu' yu'u' kujitj' natiin' njá. Süu' jaan' ndii natiin' tu njá ña nj tjanu' yu'u' —nj kachj a.

³⁷ —Yoo ka natiin' jin te lulu ndeje naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' nj kuenta j' ndii, yu'u' natiin' njá. Te yoo ka natiin' yu'u' ndii, süu' yu'u' kujitj' natiin' njá. Süu' jaan' ndii natiin' tu njá ña nj tjanu' yu'u' —nj kachj a.

Ka'an Jesús ña ne nákasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' njá

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Sakan' te nj ka'an Juan xiin' Jesús ndii: —Táku'e, nj xinj ndu jin te tava' ña ndjva'a nimá ne yivi' xiin' ña ndje'e' un'.

Te nj xika ndu sajn kuiuñ ña'a' ndu, kuachj ndii süu' te xika' xiin' e' nduu' ra —nj kachj ra.

³⁹ Ndisu nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Säjn kuiuñ ña'a' ndo', sakan' ña ndeje jin ne yivi' kúvj kanja'a xa'a' j kij' ndi'j xaa' njá chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan' xiin' ña ndje'e' j. ⁴⁰ Kuachj ndii, yoo ka nákasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' njá. ⁴¹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña yoo ka taxi' tee' tikui nda'vi so'o' ko'o' ndo'o' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta ña nj tjanu' Ndiosí sákakú ne yivi' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí —nj kachj Jesús xiin' ra.

Ka'an Jesús ña iyo va kund'o' o ne kaviko' ne xa'ini xini ña'a' te saq njá kuachj
(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Sakan' te nj ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Te ne yivi' ne kaviko' jin ne lulu, ne inj xini yu'u' ndeje naa te yo'o', te saq njá kuachj ndii, ndeje chaa' ka na kotjin jin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' njá ndeje maq' tixin mjin. ⁴³ Naa' nda'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachj ndii ndeje chaa' ka kunduu un' te tikundu' jin ndaa' nda'a', te natjin un' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' nda'a' un' vj'e ndjaya' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u'. ⁴⁴ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'i' tikuxi', te nj ndeje koo' kivi' nda'vá tu ñu'u'. ⁴⁵ Te naa' xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka kendoso' un' un. Kuachj ndii ndeje chaa' ka kunduu un' te tikundu' jin ndaa' xa'a' a, te natjin un' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saa' xa'a' un' vj'e ndjaya' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u'. ⁴⁶ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'i' tikuxi', te nj ndeje koo' kivi' nda'vá tu ñu'u'. ⁴⁷ Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuachj ndii, va'a ka xta'ni' un' un. Kuachj ndii ndeje chaa' ka kunduu un' te kui'e jin ndaa' nduchi' nuu', te ki'vj un' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te sakan' ña ku'un un' xiin' uvj saq' nduchi' nuu' un' vj'e ndjaya' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u'. ⁴⁸ Te jkan' ndii, koo' kivi' xi'i' tikuxi', te nj ndeje koo' kivi' nda'vá tu ñu'u'.

⁴⁹ Ñu'u' nduu' ndeje naa jin' ña xaa' u'va sakuu' ndo'o', ndeje naa xaa' u'va ne yivi' ña nasoko' njá nuu' Ndiosí. ⁵⁰ Jin' ndii, ña va'a nduu' a, ndisu naa' t'ivi' a ndii, kúvj ka ndasava'a e'. Sakan' na kuiu' kundjeje manj' xiin' ta'an' j'in ndo'o', te kunduu ndo' ndeje naa jin' va'a —nj kachj Jesús.

10

Ka'an Jesús ña v'a nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

1 Ndi'i jaan, te ni ketā Jesús ijan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tukū ta'vi' itā Jordán, te ni xaa' a nuu' ŋu'u' Judea. Te tukū sakan' ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' nuu' a mii' iin' a, te ni sania'a' ŋa'a' a naa xi xaa' a. 2 Sakan' te ni kuyatŋin sava te fariseo nuu' a te koto kua'a' ŋa'a' ra ka'an ra ndii:

—Tákui'e, ¿ñáá kande'i' ŋa nata'vi' ta'an' iin' te yivi' xiin' ŋa' si'i' ra? —kachi ra.

3 Sakan' te ni nakujin a nuu' ra ndii: —¿Ndee ŋa ni ke'j' Moisés xta'an' xa'a' ŋa jaan'? —ni kachj a.

4 Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Moisés ndii, ni taxj ra ŋa ke'j' iin te yivi' iin tu'tu' mii' ka'an a ŋa nakoo' ra ŋa si'i' ra, te xiin' ŋa jaan' kuvj natā'vi' ta'an' nja —ni kachj ra.

5 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' jaan' ndii, ni nakoo ŋa'a' Moisés xa'a' ŋa xij va nimá ndo'. 6 Ndisu ndee ŋa nuu' kij' ni xa'a' Ndiosí iin yivi' ndii, ni xa'a' a tiaa, te ni xa'a' tu a ŋa'a'. 7 Sakan' na kuui' nakoo tiaa yuva' si'i' ra te ndujin ra xiin' ŋa' si'i' ra, 8 te uvj saa' nja ndii, iin ndaa' nanduu' nja. Xa'a' a jaan' na süu' uvj ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' nja. 9 Sakan' na kuui' ne ni ndasajin Ndiosí ndii, vā'a natā'vi' ŋa'a' ndee iin ne yivi' —ni kachj Jesús.

10 Te kij' ni xaa' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a vj'e ndii, ni ndatu'un' ni tukuu' ŋa'a' ra xa'a' ŋa nata'vi' ta'an' ne yivi' jaan'. 11 Ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' ŋa' si'i' ra te tunda'a' ra xiin' tukū ŋa'a' ndii, xaa' ra kuachj xiin' tukū ŋa'a' jaan' nuu' ŋa' si'i' nuu' ra. 12 Te naa' ŋa'a' nata'vi' ta'an' xiin' jī' a', te tunda'a' a' xiin' tukū te yivi' ndii, xaa' tu ŋa' jaan' kuachj xiin' inga te yivi' jaan' —ni kachj a.

So'o ni xaa' a kij' ni sañu'u' Jesús ne kuali'

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

13 Unta' ndii, ni ndekujē ne yivi' xiin' ne kuali' nuu' Jesús te tondja nda'a' ŋa'a' a, te sañu'u' ŋa'a' a. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'é ra nuu' ne kuaxj xiin' ne kuali' jaan'. 14 Te kij' ni xinj Jesús ŋa xaa' te jaan' ndii, ni xi'e a nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxj ndo' na kixjn ne kuali' nuu' j, te nákasj ŋa'a' ndo', kuachj ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne inj xini ŋa'a' ndee naa inj ne kuali' kaq' xini nja yuva' si'i' nja. 15 Ŋa ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, yoo ka táxi' ka'ndja chuun' Ndiosí nimá nja ndee naa taxi' ne kuali' kaq' xa'ndia chuun' yuva' si'i' nja nuu' nja ndii, kuvj kunduu' ne jaan' kuenta a ne xa' xa'ndia chuun' a nimá —ni kachj a.

16 Sakan' te ni numj a ne kualj jaan', te ni chindjeē a nda'a' a xini' nja, te ni xañu'u' ŋa'a' a.

So'o ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

17 Te kij' ki'in' Jesús ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ndava' iin te yivi' ni xaa' ra, te ni xikujin xiti' ra nuu' a ndatu'un' ŋa'a' ra ndii:

—Tákui'e, ŋa va'a' nimá, ¿ndee ŋa kuni' a saa j, te natjin j kivi' ŋuu' ŋa kōo' kivi' ndi'i'? —ni kachj ra.

18 Sakan' te ni ndatu'un' ŋa'a' Jesús ndii:

—Kij' ka'an un' ŋa ŋa va'a' nimá nduu' yu'u' ndii, ¿ndichun ka'an un' ŋa jaan'? Kuachj ndii iin ndaa' Ndiosí kujtj' nduu' ŋa va'a' nimá. 19 Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ŋa ka'an ndii: "Kūmi' un' musa un'. Kā'nj' un' ne yivi'. Sākui'na' un'. Kā'an un' tun vixj. Kūnduu' un' te uvj nimá. Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'" —ni kachj a xiin' ra.

20 Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, xa saxinú j sakuu' ŋa jaan' ndee kij' nduu' j te sava —ni kachj ra.

21 Sakan' te ni nakoto'nj Jesús nuu' ra, te ni kundani ŋa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee iin ndaa' tjo' ŋa'a' kuni' ka saa un'. Kua'an te xjko' un' sakuu' ŋa kumi' un', te taxj un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi' kuu', sakan' te kumi' un' ŋa vika' ndjivi'. Te kixjn un', te kundikun un' yu'u' —ni kachj a.

22 Te kij' ni xinj so'o ra ŋa jaan' ndii, ni kunda'vi va kuni' ra, te ni kusuchi' inj ra ni ketā ra kua'an ra, sakan' ŋa te vika' va nduu' ra.

23 Sakan' te ni nakoto Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a saa xinunduu' xiin' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxj nja ka'ndja chuun' Ndiosí nimá nja —ni kachj a.

24 Te kij' ni xinj so'o te nda'a' xa'a' a ŋa jaan' ndii, ni nandanj va ra. Te ni ka'an ni tukuu' Jesús xiin' ra ndii:

—Pja'un, xa vixi nduu' a nuu' iin ne ndani ŋa vika', te taxj nja ka'ndja chuun' Ndiosí nimá nja. 25 Vixi ka nuu' ne vika' te taxj nja ka'ndja chuun' Ndiosí nimá nja, ndee naa ŋa kuvj tu xka'ndja ndee iin camello yavj xa'a' iin tiku —ni kachj a.

26 Te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, so'o ndjeē' ka ni nandanj ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu kuvj kaku nuu' kuachj nja? —kachi xiin' ta'an' ra.

27 Sakan' te ni nakoto ndjaa' ŋa'a' Jesús, te ni ka'an a ndii:

—Ne yivj' ndii, küvj' sqa nja ña jaan', ndisu Ndiosi ndii, küvj' sqa ña'a' a, sakan' ña sakuu' ña'a küvj' xaa' ña jaan' —nj kachj a xiin' ra.

²⁸ Sakan' te nj ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, koṭo un', ndu'u ndii, nj naḱoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó —nj kachj ra.

²⁹ Te nj ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivj', ne nj naḱoo vj'e nja, uun tiaḱ ta'an' nja, uun ña'a' ta'an' nja, uun yuva' si'i' nja, uun si'e nja, uun ñu'u' nja xa'a' ña ndikún nja yu'u' xiin' xa'a' tu'un va'a' ndii, ³⁰ sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosi vj'in jin yivj' yo'o'. Taxj a nda'a' nja kua'a' va vj'e nja, te taxj tu a kua'a' va ne kunduu' ta'an' nja, xiin' kua'a' va ne kunduu' sj'i' nja, xiin' kua'a' va ne kunduu' si'e nja. Te taxj a kua'a' va ñu'u' nda'a' nja. Tee' ndee sando'o' ña'a' ne yivj', ndisu nuu' ku'un e' ndii, taxj a kivj' ñuu nja ña kōo' kivj' ndi'i' tuku jin yivj'. ³¹ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vj'in ndii, ne so'o' ndi'i' nanduu' nja nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vj'in ndii, ne nuu' nanduu' nja nuu' ku'un e' —nj kachj a.

Tuku nj ka'an Jesús xa'a' ña kundoo' a te küvj' a

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Te kij' kua'an kaa' Jesús jchi' ñuu' Jerusalén ndii, ni'i' jchi' a nuu' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an a. Te nandanj te jaan', te yi'vi tu ra ndikún ña'a' ra kua'an ra. Sakan' te tuku nj nj naḱa siin' a te uxj uvj jaan', te nj xa'a' a ka'an a xiin' ra ña kundoo' a ndii:

³³ —Xini ndo' ña jchi' ñuu' Jerusalén kaa' e' kua'an e' vj'in. Te jkan' sanakua'a te yivj' yu'u, ña nduu' tu te yivj', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, te katun' te jaan' yu'u, te naḱuita kuento ra ña kuni a küvj' j, te sanakua'a tu ra yu'u nda'a' te tuku'. ³⁴ Te te jaan' ndii, sandjee kui'e ra yu'u, te kondja tiasj'i tu ra yu'u, te suku' yo'o' u'vi tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivj' ña unj te naṭjaku j —nj kachj Jesús.

Sq'o nj ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo ñanj ra

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Sakan' te nj kuyaṭin Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús. Te jaan' ndii, si'e Zebedeo nduu' uvj sqa' ra. Te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, kuni ndu ña sqa un' jin ña va'a' ña kakan ndu nuu' un' vj'in —nj kachj ra.

³⁶ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndee ña kuni ndo' sqa j xa'a' ndo'? —nj kachj a.

³⁷ Te nj ka'an ra ndii:

—Sqa un' ña va'a te taxj un' kundjee ndu xiin' un' mii' ka'ndja chuun' un' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. Jin ndu kunduu' nda'a' kua'a' un', te jin tuku ndu kunduu' nda'a' jin un' —nj kachj ra.

³⁸ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kundanj ndo'ó ndee ña xikán ndo' nuu' j. ¿Ñáá kundjeni ndo'ó koṭo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundoo' yu'u? ¿Ñáá kundjeni ndo' ña sando'o' ne yivj' ndo'ó ndee naa sqa nja xiin' yu'u? —nj kachj a.

³⁹ Te nj naḱujin te jaan' ndii:

—Uun ndo', kundjeni ndu —nj kachj ra.

Sakan' te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndixa nduu' a ndii, kundjeni ndo'ó koṭo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundoo' yu'u, te kundjeni tu ndo' ña sando'o' ne yivj' ndo'ó ndee naa sqa nja xiin' yu'u. ⁴⁰ Ndisu ña kundjee ndo' nda'a' kua'a' j, uun nda'a' jin j ndii, süu' yu'u kuni a taxi' ña jaan'. Süu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va ña jaan' xa'a' kuṭi' naṭjin a —nj kachj a.

⁴¹ Te kij' nj xinj so'o' inga te uxj ta'an ña jaan' ndii, nj nasaa' ra nj xinj ra Jacobo xiin' Juan jaan'. ⁴² Ikan' te nj kana Jesús sakuu' ra, te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne tuku' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tejn nja ndii, xiko' ni'i' ña'a' ra te ña ka'an mii' ra yoo. ⁴³ Ndisu süu' sakan' kunduu' a tejn ndo'ó. Süu' jaan' ndii yoṭo ka kuni kunduu' te ka'nu' ka tejn ndo'ó ndii, kuni a kunduu' ra te kaḱa nuu' ndo'. ⁴⁴ Te yoṭo ka kuni kunduu' te nuu' tejn ndo'ó ndii, kuni a ña kunduu' ra te kaḱa nuu' nuu' sakuu' ndo'. ⁴⁵ Kuächj ndii, nj ndee yu'u, ña nduu' tu te yivj' ndii, kuächj j te kaḱa nuu' ne yivj' nuu' j. Süu' jaan' ndii kuächj j te kaḱa nuu' j nuu' nja, te cha'vj j xiin' kivj' ñuu j xa'a' kuächj kua'a' ne yivj' —nj kachj Jesús.

Sq'o nj xaa a kij' nj sanda'a Jesús jin te kui'e nduchi' nuu', te nani' Bartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Sakan' te nj xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu' Jericó. Te kij' keta' a ñuu' jaan' kua'an a xiin' te jaan' xiin' kua'a' ya'a ka ne yivj' ndii, ndu'u' jin te kui'e nduchi' nuu', te nani' Bartimeo, yu'u' jchi' mii' xka'ndia a kua'an a jaan' xikán ra jimuxtan. Te jaan' ndii, si'e Timeo nduu' ra. ⁴⁷ Kij' nj xinj so'o' ra ña Jesús, ña nj kjee ñuu' Nazaret, nduu' ña xka'ndia kua'an jkan' ndii, nj xa'a' nde'i' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Jesús, yo'ó ña nduu' sjaní xika' David, kuvíta jni un' xa'a' j —ní kachí ra.

⁴⁸ Te kua'a' ne yivi' ni xi'e nuu' ra, te koqo taxin' yu'u' ra, ndisu so'qo ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Yo'ó ña nduu' sjaní xika' David, kuvíta jni un' xa'a' j —ní kachí ra.

⁴⁹ Sakan' te ni xikuijn Jesús, te ni ka'an chuun' a ña kana ña'a' ra, te kixin ra mii' iin' a. Sakan' te ni kana ña'a' nja ka'an nja xiin' ra ndii:

—Kaka nimá un', ndondjichí un'. Kana' ra yo'ó —ní kachí nja.

⁵⁰ Sakan' te ni xta'ni' ra toto titi ra skana' ra a jkan', te yachi va ni ndondjichí ra, te ni xaa ra ndee mii' iin' Jesús. ⁵¹ Te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee ña kuni un' saa j xa'a' un'? —ní kachí a.

Te ni nakuijn te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákui'e, kuni j ndii, nakoto'ni j saa un' —ní kachí ra.

⁵² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an nu'u, xa ni nda'a un' xa'a' a ña jni un' xini un' yu'u' —ní kachí a.

Ni ka'an so'qo a ña jaan' xiin' ra, te xaka'an e', te ni nunja' nduchi' nuu' ra, te ni xikundikun ña'a' ra kua'an ra jichi'.

11

So'qo ni xaa a kij' nda'ni' Jesús ñuu' Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

¹ Kij' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' a ñuu' Jerusalén ndii, ni xaa nja ñuu' Betfagé xiin' ñuu' Betania, ña ñu'u' yatín xa'a' xiki' ña nani' Olivos, jkan' te ni ti'vi' a uvj ta'an te nda'a' xa'a' a ² ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu' lulu, ña tuvi' kandu'u' tukú ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu' kaa' ndii, kuni ndo' tiin jn mburru, ti' sakan' xinú. Ti' jaan' ndii, ndee jn ne yivi' tia'an kundu'u' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin ndo' xiin' ri' yo'o'. ³ Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: “¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'?", ka'an ndo' xiin' nja ndii: “Nuu' xtq'q e' kuni ri' jn xa'a', ndi'j jaan' te kixin ndiaka tukúu a ri' yo'o'”, kachí ndo' —ní kachí a.

⁴ Sakan' te ni kije te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri'. Te kij' ni xaa ra ñuu' jaan' ndii, ni xini ra tiin mburru jaan' yi'e' vi'e ne yivi' yatín yu'u' jchi', te ni ndaxin' ra ri'. ⁵ Te ni ka'an sava ne yivi', ne ita' yatín jaan', xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'?' —ní kachí nja.

⁶ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ne jaan' saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra. Sakan' te ni taxi nja ndaxin' ra ri'. ⁷ Te ni naka ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús. Te ni tandjee ra toto, ña titi ra xata' ri', te ni xikundiku' a xata' ri'. ⁸ Te kua'a' ya'a tu ne yivi' ndii, ni xakin nja toto ña ndiso' nja jchi'. Te sava tukú nja ni xa'nu nda'a' ni' jkun', te ni xakin nja jchi' mii' xka'ndía Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Te ne yivi', ne ni' jchi' kua'an nuu' a, xiin' ne ndikun xata' a ndii, ti'e' va ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

—¡Na natijn xtq'q e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va a ña kuaxi kuenta a kaa'! ¹⁰ ¡Sañu'u' va tu a ña kuaxi ka'ndia chuun' kaa' ndee naa ni xaa te xij' yata' e' David! ¡Na natijn Ndiosí, ña ndu'u' ndjenu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ní kachí nja.

¹¹ Te kij' ni xaa a ñuu' Jerusalén ndii, ni nda'ni a nuu' ki'e yukun' ka'nu'. Te ni xtqo a saa xinundu' jkan'. Sakan' te ni keta a kua'an a ñuu' Betania xiin' te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, sakan' ña xakuaa' nduu' a.

So'qo ni xaa a kij' ni xa'an koto Jesús jn tun' ndoko' higuera
(Mt. 21:18-19)

¹² Te tukú kivi' kij' keta' Jesús ñuu' Betania kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xi'j a soqo. ¹³ Ikan' te ni xini a iin' jn tun' ndoko' higuera ndee xika', te yoo yuku nu'. Sakan' na ni xa'an koto a naa' yoo ndoko' nu'. Te kij' ni kuyatin a mii' iin' nu' ndii, ni xini a ña koo' ndoko' nu', süu' jaan' ndii yuku kuji' nu' yoo. Sakan' ña süu' kivi' ña yoo ndoko' nu' nduu' a jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Koo' kivi' kaxi' ka ndee jn ne yivi' ndoko' yo'ó —ní kachí a.

Te ni xini so'qo te nda'a' xa'a' a ña ni ka'an a xiin' tun' jaan'.

So'qo ni xaa a kij' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'
(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Ni xaa Jesús ñuu' Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni nda'ni a nuu' ki'e yukun'. Te ni xa'a' a taxi' u'vi' a ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. Te ni sandjiko kava tu a mesa te nama' xu'un' xiin' te j xiko' paloma, ¹⁶ te ni taxi a xka'ndia ndee jn ne yivi' nuu' ki'e yukun' jaan' xiin' ña'a' nja. ¹⁷ Te ni xa'a' Jesús sania'a' a ne yivi' jaan' tu'un Ndiosí ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e j ndii, jn xaan' mii' ndatu'un' sakuu' nuu' ne yivi' jn yivi' xijn' j nduu' a”, kachí a. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni ndasanduu ndo' a vi'e ne kui'na' —ní kachí a.

18 Te kij' nĭ xĭnjĭ sutu' kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'ün ndei' Ndiosí ña' nĭ xaa' Jesús ĩkan' ndii, nĭ xa'a' nduku' ra' sqa' kuvjĭ ka' nĭ' ña'a' ra'. Sakan' ña' yi'vi' ña'a' ra, kuachĭ ndii sakuu' ne' yivi' nandanĭ va' xa'a' ña' sania'á a'. 19 Ndisu' kij' nĭ xa'a' kuu' ñu' ndii, nĭ keta' Jesús ñu' Jerusalén jaan' te kua'an' a' xiin' te nda'a' xa'a' a'.

Sq'o' nĭ ka'an' Jesús xa'a' tun' ndoko' higuera, tun' nĭ saqichí a' (Mt. 21:19-22)

20 Te nĭa'a' tuku' kivi' kij' xka'ndía Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a' kua'an' a' mii' iin' tun' higuera jaan' ndii, nĭ xĭnjĭ ra' ña' xa' nĭ ichĭ ndee' tq'o' nu'. 21 ĩkan' te nĭ naka'an' Pedro, te nĭ ka'an' ra' xiin' a' ndii:

—Maestro, koto' un', tun' ndoko' higuera, tun' nĭ sanacha'an' un' kaa' ndii, nĭ ichĭ nu' —nĭ kachĭ ra'.

22 Sakan' te nĭ ka'an' a' xiin' sakuu' ra' ndii:

—Īnjĭ va' ndo' kunĭ ndo' Ndiosí. 23 Sakan' ña' ña' ndaku' ka'an' ĩ xiin' ndo' ndii, yoo' ka' ka'an' xiin' ĩku' kaa' ndii: "Kua'an' keta' mii' iin' un' ñaa' te ku'ün sko'ni' xiin' mĭi' un' ndee' mĭnjĭ ka'nu'", kachĭ nĭa, te sãxiĭ nĭa' nimá nĭa' ndee' sie, te ĩnjĭ xna'a' nĭa' xini' nĭa' Ndiosí ña' xinu' ña' ka'an' nĭa' jaan' ndii, xinu' xna'a' a'. 24 Ña' jaan' na' ka'an' ĩ xiin' ndo' ña' sakuu' ña' kakan' ndo' nuu' Ndiosí kij' ĩnjĭ ndo' xini' ña'a' ndo' ndii, taxĭ ña'a' a' nda'a' ndo'. 25 Te kij' ka'an' ndo' xiin' Ndiosí ndii, koq' ka'nu' ĩnjĭ ndo' xa'a' yoo' ka' nduu' ne' yivi' naa' nĭ xaa' nĭa' ña' nĭa'a' xiin' ndo'. Sakan' te koq' ka'nu' tu' ĩnjĭ yuva' e', ña' ndu'yu' ndĭvi', xa'a' kuachĭ ndo'. 26 Kuachĭ ndii, naa' kōq' ka'nu' ĩnjĭ ndo' xa'a' ne' jaan' ndii, kōq' ka'nu' tu' ĩnjĭ yuva' e', ña' ndu'yu' ndĭvi', xa'a' kuachĭ ndo' —nĭ kachĭ a'.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo' taxĭ ndĭee' a' (Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

27 Te nĭ xaa' tuku' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a' ñu' Jerusalén. Te kij' xika' a' nuu' kĭ'e' yukun' ka'nu' ndii, nĭ ndekuĭe' sutu' kuu' nuu' nuu' a' xiin' te sania'á tu'ün ndei' Ndiosí xiin' te xixa' nuu' ñu' jaan'. 28 Te nĭ ndatu'un' ña'a' ra' ndii:

—¿Yoo' nĭ taxĭ ndĭee' nuu' un' te xaa' un' ña' xaa' un'? ¿Yoo' nĭ sakuiso' chuun' yo'ó? —nĭ kachĭ ra'.

29 Sakan' te nĭ ka'an' a' xiin' ra' ndii: —Ndatu'un' tu' yu'ü' ndo'ó ĩin' ña'a'. Te naa' nakuĭjnĭ ndo' a' ndii, nakuĭjnĭ tu' yu'ü' yoo' nĭ taxĭ ndĭee' ĩ, te xaa' ĩ ña' kaa'. 30 ¿Yoo' nĭ sakuiso' chuun' Juan, te nĭ sakuchi' ra' ne' yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí nĭ sakuiso' chuun' ña'a', uun' ñáá te yivi' nĭ sakuiso' chuun' ña'a'? —nĭ kachĭ a'.

31 Te nĭ ndatu'un' xiin' ta'an' ra' ndii:

—¿Ndee' ña' kuvjĭ ka'an' e'? Naa' ka'an' e' ña' Ndiosí nĭ sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an' ra' xiin' e' ndii: "¿Ndichun na' nĭ kãndixa' ña'a' ndo'?" 32 Te kuvjĭ ka'an' e' ña' te yivi' nĭ sakuiso' chuun' ña'a' —nĭ kachĭ ra'.

Sakan' ña' yi'vi' ra' ne' yivi' kua'a' jaan', kuachĭ ndii sakuu' nĭa' kandixa' ña' ĩin' te nĭ ka'an' tiakú tu'ün Ndiosí nĭ nduu' Juan jaan'. 33 Sakan' na' kuui' nĭ ka'an' ra' xiin' Jesús ndii:

—Xĭni' ndu' yoo' —nĭ kachĭ ra'. Te nĭ ka'an' ka' Jesús xiin' ra' ndii:

—Sakan' tu' yu'ü' ndii, kã'an' ĩ xiin' ndo' yoo' nĭ taxĭ ndĭee' ĩ te xaa' ĩ ña' kaa' —nĭ kachĭ a'.

12

Yo'o' ka'an' Jesús ĩin' ña' ka'an' ndĭaa' xa'a' te tatú nĭa'a' (Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

1 Sakan' te nĭ xa'a' ka'an' Jesús ĩin' ña' ka'an' ndĭaa' nuu' te ka'nu' jaan' ndii:

—Ījnĭ te xiin' ñu'u' ndii, nĭ chĭ' ĩ ra' kua'a' yoo' uva, te nĭ ndasĭ' ĩ nu' ra' a, te nĭ xatĭa' tu' ra' mii' kuejnĭ ra' uva jaan', te kasa'a' ra' vino xiin' a'. Te nĭ xa'a' nĭ tu' ra' ĩin' vĭ'e' sukun' mii' kuvjĭ koto' ndoso' ra' kaniĭ' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan' te nĭ nduku' ra' te tatú te koto' ña' jaan', te nĭ keta' ra' kua'an' ra' tuku' ñu'u'. 2 Te kij' nĭ xaa' kivi' ña' nĭ nakuĭxa' nduu' uva jaan' ndii, nĭ tĭ'vi' ra' ĩin' te xika' nuu' nuu' ra, te kun' naso' te jaan' chaa' uva ña' ndoo' nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'. 3 Ndisu' kij' nĭ ndekuĭe' te xika' nuu' jaan' ndii, nĭ tĭjnĭ ña'a' te tatú jaan', te nĭ kani' u'vĭ' ña'a' ra, te nĭ sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. 4 Te nĭ tĭ'vi' tuku' ra' ĩnga' te xika' nuu' nuu' ra' mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu' te tatú jaan' ndii, nĭ kuyun' yuu' ña'a' ra, te nĭ satuxu'vĭ' ra' xini' te jaan'. Te mĭi' va' nĭ kuyĭ ra' xiin' te jaan' sanandiko' ña'a' ra. 5 Te nĭ tĭ'vi' tuku' ra' ĩnga' te xika' nuu' nuu' ra, mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu' te tatú jaan' ndii, nĭ xa'ni' ra' te jaan'. Te ĩin' sakan' nĭ tĭ'vi' xiin' ñu'u' jaan' kua'a' va' te xika' nuu' nuu' ra, te sava' te jaan' nĭ satuxu'vĭ' ra, te sava' tuku' ra' ndii, nĭ xa'ni' ña'a' ra.

6 Te ndee' ĩin' ndaa' kuĭtĭ' si'e' mĭi' ra' ndoo'. Te kundani' ya'a' ra' te jaan'. Sakan' te so'o' ndi'i' ndii, nĭ tĭ'vi' tu' ra' te jaan' ka'an' ra' xiin' nimá ra' ndii: "Koto' ka'nu' ra' tiaa' si'e' e'", nĭ kachĭ ra'. 7 Ndisu' nĭ ka'an' xiin' ta'an' te tatú jaan' kuĭ' nĭ xaa' si'e', te xiin' ñu'u' jaan' ndii: "Te kaa' nanduu' te xiin' ñu'u' yo'o' kĭ' kuvjĭ yuva' ra. To'q' ndo' te ka'ni' e' ra, sakan' te yoo' nanduu' te xiin' ñu'u' yo'o'", nĭ kachĭ ra'. 8 Sakan' te nĭ tĭjnĭ ña'a' ra' xa'ni' ra, te nĭ xta'ni' ra' ñu'u' nde' ĩ te jaan' ĩkan', te nĭ skana' ra' a' tuku' xaan'.

9 '¿Ndee ña tuu ndo'ó sqā te xiin' ña'ā yo'o' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? Kixin ra te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxj ra yo'o' uva jaan' nda'a' tukú te yivi' —ni kachj a.

10 Ikan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii: —¿Náā tiā'an ka'vi' ndo'ó ña yoso' nuu' tutú Ndiosí mii' ka'an a ndii? Yuu', ña ni xtanj te xa'a vi'e ndii, ña jaan' ni nanduy yuu' kuu' nuu' xa'a' xikj' vi'e?

11 Ña jaan' ni xaa xto'ó e' Ndiosí, te nandanj xava'a e'. Sakan' yoso' a —ni kachj Jesús.

12 Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tijn ra Jesús, sakan' ña ni kundanj ra ña ni tijn kuachj ña'a' a xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. Ndisu ni kuvj sqā ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi ra ne yivi'. Sakan' na ni nakoo ña'a' ra, te ni kiee ra kua'an ra.

So'q ni nakuijn Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'
(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Ikan' te ni ti'vi' te kuu' ka'nu' jaan' sava te fariseo xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes te koto ku'a' ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. 14 Kij' ni ndekuje ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'i'e, xini ndu ña ña ndaku kujti' ka'an un'. Te kuän yi'vi un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. Süü' jaan' ndii sania'a un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa kujti'. Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an xiin' ndu, ¿ñáā va'a yoo a ña cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' ñuy Roma, xu'un' yoo', uun ñáā va'a yoo a? —ni kachj ra.

15 Ndisu Jesús ndii, ni xinj a ña te xasuvi' xiin' mii' kujti' nduu' te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kuni koto ku'a' ndo' yu'u xiin' tu'un yu'u' i. Taxj ndo' na koto j iin xu'un' —ni kachj a.

16 Sakan' te ni taxj ra iin xu'un' nda'a' a. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni njanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra ndii:
—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuy Roma, xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachj ra.

17 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:
—Xa'a' a jaan' na kuii' taxj e' nda'a' César ña nduu' ña'a César, te nda'a' Ndiosí na taxj e' ña nduu' ña'a Ndiosí —ni kachj a.

Te ni nandanj va ra xa'a' ña ni ka'an a ña jaan'.

So'q ni nakuijn Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'i'
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

18 Sakan' te ni kixin te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, ka'an ra ña kōo' ña natiaku ne yivi' kij' xi'i' nja, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

19 —Táku'i'e, yoso' ña ni ke'j Moisés mii' ka'an ra xiin' e' ña naa' ni xi'i' ñanj iin te yivi', te kōo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñanj ra jaan' kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo si'e ra xiin' a'. Te si'e te jaan' nanduy ndee naa si'e ñanj ra, te ni xi'i' jaan'. 20 Va'a, unta' ndii ni yoo uxá ta'an ñanj. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i' ra ña kuni ka koo si'e ra xiin' ña' si'i' ra.

21 Sakan' te ni tunda'a' ñanj ra, te uvi, xiin' ña' jaan'. Ndisu ni xi'i' tu te jaan' ña kuni ka koo si'e ra xiin' a'. Te iin kachi ni ndo'ó tu ñanj ra, te unj. 22 Te iin kachi ni ndo'ó sakuu' te uxá ta'an jaan' xiin' ña' jaan', kōo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndij' ra ni xi'i'. Te so'o' ndi'i', te ni xi'i' tu ña'a' jaan'. 23 Sakan' na kuii' kij' natjaku nja ndii, ¿yoo ña' si'i' kunduy tu ña' jaan', kuachj ndii uxá sqā te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachj ra xiin' Jesús.

24 Sakan' te ni nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, va'a ka'an ndo', sakan' ña kundanj ndo' ña yoso' nuu' tutú Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' sqā xachuun' ña ndjee' a. 25 Kuachj ndii, kij' natjaku ne ni xi'i' ndii, tunda'a' ka ndee iin ne yivi' ikan'. Süü' jaan' ndii kunduy nja ndee naa ángele ña ndiee' ndivi'. 26 Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'i' ndii, kuvj ka'vi ndo' tutú ña ni ke'j Moisés, sqā ni ka'an Ndiosí xiin' ra tejn iñu' ña xixi, kij' ni ka'an a ndii: “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachj a. 27 Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süü' Ndiosí ne ni xi'i' nduu' a, süü' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a, sakan' ña tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí. Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, kundanj xachi' ndo' ña ka'an tu'un Ndiosí —ni kachj Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí
(Mt. 22:34-40)

28 Te kij' ni xinj so'q iin te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, ña ni kuü kuento te saduceo jaan' xiin' Jesús, te va'a ni nakuijn a ndii, ni kuyatjn ra nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ka ña ka'an chuun' Ndiosí? —ni kachj ra.

29 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' ka'nu' ka ndii, ña yo'o' nduu' a: “Ne vi'e Israel, kunj so'q ndo', xa iin ndaa' xto'ó e' Ndiosí kujti' nduu' xto'ó e'”. 30 Sakan' na kuii' kundanj ndo' xto'ó e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña xanini ndo',

xiin' sakuu' ña ndje'e ndo', ña kaa' nduu' ña ka'nu' ka. ³¹ Te ña uvj ndii, yatin' iin kachi ka'nu' a xiin' ña kaa', ka'an a ndii: "Kundanj ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundanj xiin' mii' mji' ndo'", sakan' kachi a. Te koto' ka inga tu'un ndei' ña ka'nu' ka te sakan' ña uvj ta'an jaan' —nj kachj Jesús.

³² Sakan' te nj ka'an te jaan' xiin' a ndii: —Va'a va nj ka'an un', takui'e. Kumi' un' ña ndaku kij' ka'an un' ña iin ndaa' ña jaan' kujti' nduu' Ndiosí, xto'o e', te koto' ka inga a, süu' jaan' ndii xa ña jaan' kujti'. ³³ Te ña kundanj e' Ndiosí xiin' kani' nimá e', xiin' sakuu' ña xanini e', xiin' sakuu' ña ndje'e' e', te kundanj e' sakuu' ne yivi' xiin' e' ndee naa kundanj xiin' mii' mji' e' ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' sakuu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí xiin' ña xa'mi' e' kiti' nuu' a —nj kachj ra.

³⁴ Kij' nj xini so'o Jesús ña va'a nj ka'an te jaan' te nj ka'an a xiin' ra ndii: —Xa kuyatin' ka'ndja chuun' Ndiosí nimá un' —nj kachj a. Te ndee iin ne yivi' nj kundijeni ka ndatu'un' ña'a'.

Sania'á Jesús yoo sjaní' xika' nduu' Cristo, ña sákakú yoo'

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Kij' sania'á Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te nj ndatu'un' a ndii:

—¿Ndichun na ka'an te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña sjaní' xika' David nduu' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sákakú ne yivi'? ³⁶ Kuachj ndii ndee mii' David nj ka'an kij' nj saka'an ña'a' Espiritu Santo ndii: Nj ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o j ndii: "Kundu'u nda'a' kua'a' j na sando' kuu'e xachi' j te ndasi' yo'ó."

Nj kachj a, nj kachj ra. ³⁷ Sakan' na kuui' naa' mji' David jaan' ka'an ña xto'o ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuvj ka'an te sania'á tu'un ndei' jaan' ña nduu' a sjaní' xika' David jaan'? —nj kachj Jesús.

Te ne yivi' kua'a' jaan' ndii, va'a va kuni nja xini so'o ña'a' nja.

Ka'an Jesús xa'a' ña vâ'a ña xaa' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Te nj ka'an tu Jesús kij' sania'á a ndii: —Koto' xiin' mji' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuví xiin' mii' kujti' nduu' te jaan'.

Xtanj va ra kuj'nu' ra toto nanj', ña ndiaa ya'vi' ka, te xtanj tu ra ña nakuatu va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'. ³⁹ Te xtanj va tu ra ña kundjee ra nuu' tej ka'nu', tun' ita' tixin vj'e mii' nakayá ne yivi' xaka'nu' nja Ndiosí, te xtanj tu ra kundjee ra nuu' tej, tun' kuu' nuu', mii' yoo vjiko'. ⁴⁰ Te tu'un' u'vi' tu ra ña vika'

nda'a' ne kuaan' vj'e nja. Te xini xa'an' ra ña na'a' va ka'an ra xiin' Ndiosí, ndianj te nandanj ne yivi'. Te jaan' ndii, chie ka tundo'o' ko'o ra —nj kachj Jesús.

Taxi' iin ña' kuaqn' nda'vi kuu' limuxtan

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Unta' kij' ndu'u' Jesús yatín nuu' a mii' iin' xatun' mii' kayá xu'un' limuxtan ndii, nj xini a taan' ne yivi' limuxtan tixin nu'. Te kua'a' ne vika' ndii, kua'a' va xu'un' taan' nja tixin nu'. ⁴² Ikan' te nj xaa tu iin ña' kuaan' nda'vi kuu', te nj taan' a' uvj ta'an xu'un' ya'a kualí tixin xatun' jaan'. Te xu'un' jaan' ndii, sie va ndiaa ya'vi' a.

⁴³ Sakan' te nj kana a te nda'a' xa'a' a, te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' nj taan' kua'a' ka xu'un' tixin xatun' kaa' te sakan' sakuu' inga ne nj taan' tu xu'un' tixin nu'. ⁴⁴ Sakan' ña sakuu' tuku nja ndii, nj taan' nja xu'un' ña nj ndoo' ndoso' nda'a' nja. Ndisu ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, nj taan' ndi' j a' xu'un' ña xito' kutjaku a' xiin' —nj kachj a.

13

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

¹ Kij' keta' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te kua'an a ndii, nj ka'an iin te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Takui'e, koto' un', xa na'nu' yuu' nj tijn ra nj xa'a' ra yukun' kaa', te ndatun' va nj xa'a' ra a —nj kachj ra.

² Te nj nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—¿Xa'a' vj'e na'nu' nia kaa' ka'an un' nu'? Ña kaa' ndii, sakuu' a nduxin ndoo, te kutoto' ta'an' ka ndee iin yuu' —nj kachj a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia' kij' xa kuyatin' ndi' i iin yivi'

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ikan' te kua'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a xiki' ña nani' Olivos, ña kandu'u' xto'ni' mii' iin' yukun' jaan'. Te nj xikundu'u' a xini' iku' jaan', ikan' te nj ndatu'un' siin' ña'a' Pedro, riin' Jacobo, xiin' Juan, xiin' Andrés, ka'an ra ndii:

⁴ —Ka'an xiin' ndu, çama' ko'o ña nj ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia', te kundanj ndu ña xa kuyatin' ko'o a? —nj kachj ra.

⁵ Sakan' te nj xa'a' Jesús ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto' xiin' mji' va ndo', tãxi ndo' kunj xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁶ Sakan' ña kixin kua'a' te yivi', te tijn ndiaa kivi' j,

te ka'an ra ña mji' ra nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi sakahú ne yivi', te kuni xa'an ra kua'a' ne yivi'. ⁷ Te kij' kuni ndo' kuento ña yoo ñu'u mii' ka jin yivi', te kuni tu ndo' ña yoo a xika' jin yivi' ndii, kundi'ni ndo', kuachj ndii kuni a ña koq ña jaan'. Ndisu tia'an kundij' jin yivi' kij' sakan'. ⁸ Kuachj ndii kunta'an jin ti'vi ne ñu'u' jin yivi' xiin' tukú ti'vi ne yivi'. Te kunta'an' tu ne ndiee' jin ñu'u xiin' ne ndiee' tukú ñu'u. Te kanii' xaan' taan ndiee' jin yivi', te koq tu soko, te sanasaá' ta'an' ne yivi' mii' ka jin yivi'. Te sakuu' ña jaan' ndii, sakan' xa'ndu ña xito' koq kuni' nduu' a.

⁹ 'Ndisu ndo'ó ndii, koq xiin' mji' ndo'. Sakan' ña sanakua'a te yivi' ndo'ó nda'a' te xixa, te kutun' ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakaya ne ta'an' e'. Te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te ndiso' chuun'. Te jin kachi saa tu ra xiin' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xa'a' ña ndikun ndo' yu'u, te ndiee' yu'u' ndo' nuu' te jaan' xa'a' i. ¹⁰ Ndisu ña nuu' ndii, kuni a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' jin yivi' tu'un va'a xa'a' i, sakan' vi' te kundij' jin yivi'. ¹¹ Kij' naka ra ndo'ó, te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te jaan' ndii, kundi'ni ndo' ndee ña ka'an ndo'. Kuachj ndii, süu' ndo'ó nduu' ne ka'an kivi' jaan', süu' jaan' ndii Espiritu Santo nduu' ña saka'an ndo'ó.

¹² 'Te te nduu' ñani ndii, sanakua'a ra inga ñani ra, te ka'ni' ña'a' te yivi'. Te sakan' tu saa yuva' xiin' si'e ra. Te ne nduu' si'e ndii, kunta'an' nja xiin' yuva' si'i' nja te ka'ni' ña'a' nja. ¹³ Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' ña ndikun ndo' ichi' yu'u. Ndisu yoo ka kundijeni naa kundieni nuu' tundo'q' jaan' ndee so'q' ndi'i' ndii, natun nja kivi' ñu'u ña koq' kivi' ndi'i'.

¹⁴ 'Ndisu kij' kuni ndo' ña kiji kaa' iin' a mii' xata'an kujin a naa ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi xta'an', te ni nani' Daniel ndii, ne ndiee' ñu'u Judea kij' sakan' ndii, na kuni nja ku'un nja tein iku'. (Ndo'ó ne ka'vi' ña yo'q' ndii, kuni a saa ndo' ña nduxa' te kundanj ndo' a.) ¹⁵ Te yoo ka ndiee' xini' vi'e nja kij' sakan' ndii, na nda'ni nja vi'e nja nachij' nja ña'a nja. ¹⁶ Te yoo ka naá xa'a' ku'u kij' sakan' ndii, na nandjiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. ¹⁷ U'vi va kundq'q' ña' ñu'u' si'e xiin' ña' sachichin' si'e kivi' jaan'. ¹⁸ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosi, te na táxi a ña xa'a kivi' jaan' yoo vixin. ¹⁹ Kuachj ndii, kivi' jaan' ndii, koq tundo'q' ña ndee jin kivi' tia'an koq ndee kij' ni xa'a Ndiosi jin yivi' te ndee vitin, te ni ndee koq' ka tu a koq. ²⁰ Te naa' sakuuti xto'q' e' Ndiosi kivi' jaan' ndii, ndee jin ne yivi' kaku. Ndisu sakuuti ña'a' a xa'a' ña kundanj a ne ni nakaxin a ndikun ichi' a.

²¹ 'Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koq ndo', yo'ó yoo Cristo, ña sakahú yoo'", uun ka'an nja ndii: "Aan', koq ndo' kaa' yoo Cristo, ña sakahú yoo'", kachi nja ndii, kändixa' ña'a' ndo'. ²² Kuachj ndii kixin te xini xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin te ka'an tiakú tun vixi. Te yivi' jaan' ndii, saa ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandanj ne yivi'. Te naa' ni kivi' ndii, ndee ne ni nakaxin Ndiosi ndikun ichi' a kuni xa'an' ra. ²³ Ndisu ndo'ó ndii, koq tu'va ndo'. Te naka'an' ndo' ña ni ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ña kuni ka koq a.

*So'q saa a kij' nandjiko' Jesús jin yivi'
(Mt. 24:29-35,42-44; Lc. 21:25-36)*

²⁴ 'Ndisu kij' ndij' xka'ndja tundo'q' kivi' jaan' ndii, nda'va ñu'u, te sakan' tu yoo' ndii, natun ka a. ²⁵ Te koyo tu tiun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndijvi'. ²⁶ Sakan' te kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndiee' xiin' ña yi'e ndatun' koo' chukuu'. ²⁷ Sakan' te ti'vi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosi, ne ndiee' kumi' saa' xaan' jin yivi' mii' kuaxj tachj', ndee mii' xa'a' jin yivi' te ndee mii' xa'a' ndjivi'.

²⁸ 'Kundanj ndo' ña ka'an ndiaa yo'ó xa'a' saa xaa' tun' higuera, kij' nduu' itja' nda'a' nu', te naka'ndi yuku nu' ndii, xini ndo' ña ka kuyatin' kuil kuxun savi'. ²⁹ Te sakan' tu kij' kuni ndo' koq ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundanj ndo' ña xa kuyatin' kuil kixin tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'. ³⁰ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña kuni ka kivi' sakuu' ne ndiee' jin yivi' vitin te xka'ndja sakuu' ña jaan'. ³¹ Ndjivi' xiin' ñu'u' jin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koq' kivi' ndoñu'u' a.

³² 'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndja ña jaan' ndii, ndee jin ne yivi' xini a, ni ndee ángele, ña ndiee' ndjivi' ni ndee yu'u, ña nduu' si'e Ndiosi, xini ña jaan'. Süu' jaan' ndii mji' yuva' e' Ndiosi kuji' xini amaá xaá kivi' jaan'. ³³ Xa'a' a jaan' na koq tu'va va ndo', te ka'an va ndo' xiin' Ndiosi, kuachj ndii xini ndo' amaá kuji' xaá kivi' jaan'.

³⁴ 'Naa' xaa' jin te yivi' kij' kua'an xika' ra ndii, nakoo' ra vi'e ra nda'a' te xika' nuu' nuu' ra. Te nakoo' tu ra chuun' nuu' i'in te jaan'. Te ni ka'an chuun' tu ra xiin' te xito' yi'e' ra ña na koq va'a va ra a.

³⁵ Ña jaan' na kuil' koq naa xito' xiin' mii' ndo', kuachj ndii xini ndo' amaá nandjiko' te xiin' vi'e. Kuain' nandjiko' ra ñu'u nuu', uun na ñu'u, uun kij' kana' nduchié, uun kij' xa kitú'. ³⁶ Saa' jin kij' jin kixin kuji' ra, te kuni ra ndiee' ndo' kixin ndo'. ³⁷ Te ña ka'an i xiin' ndo' kaa' ka'an i xiin'

sakuu' ne yivi' ña koqo tu'va ña —ni kachi Jesús.

14

Sq'o ni xaq a kij' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saq kuvj ka'ni' ra Jesús

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Te kij' kuni ka uvj ta'an kivi' te koqo vjiko' pascua, ña xi xixi' ña xita' va'a, ña kōo' yuchi' levadura saká xiin', te sutu' kuu' nuu' xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni nanduku' ra saq saq ra te ñin ra Jesús xiin' ña maña, te ka'ni' ña'a' ra. 2 Te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ña jaan' kij' yoo vjiko' koqo ka ñakuchi ne ndiee' ñuu' yo'o' —ni kachi ra.

Sq'o ni xaq a kij' ni sakaa' ñin ña'a' xa'an xavixin' xini' Jesús ñuu' Betania

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

3 Kij' ndu'u' Jesús ñuu' Betania vj'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. Te ni xaq ñin ña'a' xiin' ñin ñimita yuu', ña ni kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vj' ña jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu', ña nduu' mii' ndi'i' nardo, ña ndiaa va'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a ñimita jaan', te ni sakaa' a' xa'an jaan' xini' Jesús.

4 Te sava te ndiee' ñkan', kij' ni xini' ra ña ni xaq ña'a' jaan' ndii, ni nasaa' ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Va'a xachi' xitiá saka xa'an xavixin' kaa'. 5 Sakan' ña va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondja va'vi' a xu'un' ña kij'in ñin te yivi' naa' sachuun' ra unj ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvj chindje'e' e' ne nda'vi kuu' —ni kachi ra.

Te ni kuchitun ndje'e' ra ña'a' jaan'. 6 Ndisu' ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koqo a' sakan', kuachi ndii ñin chupun va'a ni xaq a' xa'a' j. 7 Ndichun na sataña'a' ña'a' ndo'? 7 Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, nde'e' ndi'i' ni kivi' koqo ña xiin' ndo', te kuvj chindje'e' ña'a' ndo' amaa ka kuni ndo'. Ndisu' yu'u' ndii, süu' nde'e' ndi'i' ni kivi' kaka j tejn ndo'. 8 Ña'a' yo'o' ndii, ni xaq a' ña ni kuvj saq a' xa'a' j vitin, ni sakaa' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde'i' j te koo' tu'va a, te ndiee' a kij' kuvj j. 9 Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña mii' ka ñin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' j ndii, ka'an tu' ña xa'a' ña ni xaq ña'a' yo'o' xiin' j, te ñaka'an' ña'a' ne yivi' —ni kachi Jesús.

Sq'o ni xaq a kij' ni taxj Judas kuento ra ña sanakua'a' ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

10 Sakan' te, Judas Iscariote, ñin te uxj uvj ndii, ni xa'an ndatu'un' ra xiin' sutu' kuu' nuu' te sanakua'a' ra Jesús nda'a' te jaan'. 11 Kij' ni xini' sq'o' sutu' jaan' ña ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kunj ra, te ni

taxj ra kuento ra ña taxj ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ña jaan'. Sakan' te ni xa'a' Judas nanduku' ra saq saq ra te sanakua'a' ra Jesús nda'a' te jaan'.

Sq'o ni xaq a kij' ni xixi' Jesús ña xaxi' xakuaa' xa'a' vjiko' pascua

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

12 Kivi' nuu' ña xixi' ña xita' va'a, ña kōo' yuchi' levadura saká xiin', kij' xa'ni' ña mbee' kuali' xa'a' vjiko' pascua ndii, ni ka'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' a ndii:

—Mii' kuni un' ku'un sava'a ndu' ña kuvj e' xakuaa' xa'a' vjiko' pascua? —ni kachi ra.

13 Sakan' te ni ti'vi' a uvj ta'an te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu' kuu' kaa', te ñkan' kunj ndo' ñin te yivi', te ni'i' ñin yoo tikui kua'an ra. Kundikun ña'a' ndo'. 14 Te ka'an ndo' xiin' te xiin' vj'e mii' nda'ni te jaan' ndii: "Ka'an xt'o' e' ndii: 1 Mii' yoo cuarto mii' kuvj j ña xaxi' xakuaa' xa'a' vjiko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' j?, kachi a", kachi ndo'. 15 Te sania'a te jaan' ndo'ó ñin cuarto chie ña ñin xata' vj'e ñinu, te xa yoo tu'va cuarto jaan'. Te ñkan' sava'a ndo' ña kuni a kuvj e' —ni kachi Jesús.

16 Ni kje'e te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra ñuu' jaan' te ni xka'ndia xna'a a saq mii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' vjiko' pascua ñkan'.

17 Te kij' ni kufunu nuu' ndii, ni xaq Jesús ñkan' xiin' uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a jaan'. 18 Te ni xikundie'e' ra xixi' ra nuu' mesa xiin' Jesús, ñkan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña ñin ndo'ó, te xixi' xiin' j, sanakua'a' yu'u' nda'a' te kuu' ka'nu' —ni kachi a.

19 Sakan' te ni xa'a' kusuchi' ñin sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' j'in ra ndii:

—Te'e' yu'u' kachi un' ni? —ni kachi j'in ra.

20 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñin ndo'ó te uxj uvj, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' j tixin ko'o' j vitin, nduu' te sanakua'a' yu'u' nda'a' te jaan'. 21 Nde'e' saq kanj ndii yu'u', ña nduu' tu' te yivi' ndii, xa ñkan' yoo j kua'an j naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a xa'a' j. Ndisu' chie va' tundo'o' kundo'o' te sanakua'a' yu'u', nde'e' va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tui ra —ni kachi a.

22 Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni kij'in a xita' va'a, te ni taxj a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakua'chi' ña'a' a, te ni taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Kij'in ndo' a te kuxi ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde' j i —ni kachj a.

²³ Sakan' te ni kij'in a iin copa, te ni taxj a ña chindani Ndiosí. Te ni taxj ña'a' a nda'a' te jaan'. Te ni xij'i sakuu' ra sie sie.

²⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te' naa' tixin ña yo'q' nduu' ní' j, ña kuitja xa'a' kuachj kua'a' ne yivi', te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' ña. ²⁵ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, kô'q ka j vino te' kuva'a xiin' uva nde' kij' xaa' kivi' ña kô'q tukuu' j vino xaa' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Pedro ña ñakoo iin ndaq' ra Jesús

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Te kij' ndj'i ni xita ra yaa nuu' Ndiosí ndii, ni kije' ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos. ²⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó ñakoo iin ndaa' yu'u' ñuu nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Taxj i ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbe'e sana' ra", kachj a. ²⁸ Ndisu kij' nañiakuj' j ndii, xina' yu'u' ku'un ñu'u' Galilea, te sakan' ndo'ó —ni kachj a.

²⁹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii: —Te'e' ndee ñakoo sakuu' te kaa' yo'ó ndii, kuasa' yu'u' —ni kachj ra.

³⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' un' ña ñuu vjtin, kij' kuni ka' ña nduchie' ichi' ña uvj ndii, xa unj ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u' —ni kachj a.

³¹ Ndisu Pedro ndii, ni xa ndje'e' ka ra ka'an ra ndii:

—Te'e' ndee xata'an kuvj j xiin' un' ndii, ka'an j ña xini j yo'ó —ni kachj ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemani

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Te kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemani, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundje'e' ndo' yo'o', na ku'un ka'an j xiin' Ndiosí —ni kachj a.

³³ Te ni ñaka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan ndoso' ikan', te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' tu jinj a. ³⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a inji nimá j nde'e' xa yoo' j kuvj j. Ndoq ndo' yo'o', te kundjito ndo' —ni kachj a.

³⁵ Sakan' te ni xa'an a ndoso' jaan', te ni xikuijn xiti' a nuu' ñu'u', te ni ka'an a xiin' Ndiosí ña naa' kuvj te kô'q a tundo'q' jaan' ³⁶ ka'an a ndii:

—Tata yuva' j, sakuu' a kuvj nuu' yo'ó. Taxj un' kundjo'q' j tundo'q' chie' yo'ó', ña nduu' nde'e' naa' tukui uva. Ndisu saa un' ña kuni yu'u', süu' jaan' ndii ña kuni mii' un' —ni kachj a.

³⁷ Ikan' te ni nandjiko' a mii' ndiee' te jaan', te ndiee' ra kixin ra. Te ni ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Simón, ¿ndichun na kixin un'? Saa ka vj' tu ni kuvj kundjito un' nde'e' iin ndaa' hora. ³⁸ Koo ñu'u' inji va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te koyo ndo' nuu' ña xito' kua'a' ña kijnj ndo'ó. Kuni nimá ndo' saa ndo' ña kuni Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'j ndo' ndii, kundieni a —ni kachj a xiin' ra.

³⁹ Te ni xa'an ni tukuu' a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí naa' ña xa ni ka'an a ña nuu'.

⁴⁰ Te kij' ni nandjiko' tukuu' a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ni xini a ndiee' ra kixin ra, sakan' ña chitu' vj' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. Te xini ra ndee' ña nakuuin ra nuu' a. ⁴¹ Te kij' ni nandjiko' ni tukuu' a ichi' ña unj, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Kixin ka' ndo'ó, te nandie'e' ndo' nde'e' vjtin unu? Xava'a ndokoo ndo' vjtin. Xa ni xaa' hora ña sanakua'a' ra yu'u', ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachj. ⁴² Ndondjichj ndo' te ku'un e'. Koto ndo', xa kuyatin' te sanakua'a' yu'u' nda'a' te jaan' —ni kachj a.

So'q ni xaa a kij' ni tijn te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Te kij' kusaa' iin' ka Jesús ka'an a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va te yivi' ndiso' ra ichi' xiin' itun'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa' nuu' ñuu' ni tjanu' ña'a'. ⁴⁴ Te te sanakua'a' ña'a' ndii, xa ni ka'an ra saa ña'a' ra yoo' nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te chito j nuu' kij' nakuatu ña'a' j nduu' te jaan', te jaan' tijn ndo', te satiin kutu' va ña'a' ndo', te kundjaka ña'a' ndo' ku'un ndo' —ni kachj ra.

⁴⁵ Sakan' na ni kuyatin Judas mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro —ni kachj ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁴⁶ Sakan' te ni tijn te yivi' jaan' Jesús. ⁴⁷ Ndisu iin te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xta'ni' ra ichi' ra, te ni xa'ndja ra so'q te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁴⁸ Sakan' te ni ndatu'un' Jesús te kuaxj tijn ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxj ndo', te tijn ndo' yu'u' xiin' ichi' xiin' itun' nde'e' naa' iin te ku'na' vj'? ⁴⁹ Kua'a' kivi' ni iin j tein ndo' sania'a' j nuu' kije' yukun' ka'nu', te ni tiin' ndo' yu'u'. Ndisu kuni a xka'ndja ña yo'q' te xinu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí —ni kachj Jesús.

50 Sakan' te ni naqoqo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te ni xinu' ra.

S'o'q ni ndo'o jin te sava

51 Ndisu jin te sava ndikun xata' Jesus kua'an a ndisuku' ra jin toto kuñi', te ni jin ña'a' te xiin'. 52 Te ndii te sava jaan' ndii, ni naqoqo ra toto jaan', te ni xinu' jin' vichi' ra.

S'o'q ni xaa a kii' ni sana'ma te kuu' ka'nu' Jesus

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

53 Sakan' te ni xan ndijaqa te yivi' jaan' Jesus nuu' sutu ka'nu'. Te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu' xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi' jkan'. 54 Te Pedro ndii, ni xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra xiin' te yivi' jaan' ndee ni nda'ni ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te ni xikundu'u' ra jkan' xituni' ra nuu' ñuu' xiin' te xiin', te xito' yukun'.

55 Te sutu kuu' nuu' jaan' xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te ni nakaya jkan' ndii, nanduku' ra kuachj Jesus te kuvj ka'an ra ña xata'an kuvj a xa'a' ña jaan'. Ndisu koq' ndee jin a ni na'in ra. 56 Sakan' ña, tee' ndee kua'a' ne yivi' ni jin kuachj ndii' ña'a', ndisu ni nakuita ña ka'an i'in nja. 57 Sakan' te ni ndondjichi sava ra, te ni xa'a' tiin' kuachj ndii' ña'a' ra ka'an ra ndii:

58 —Ni xini s'o'q ndu'u' ka'an ra ndii: "Tanj i yukun' ka'nu' yo'o', ña ni ku'a' xiin' nda'a' te yivi', te kivi' ña unj nakanj i jnga a. Te ña jaan' ndii, süu' xiin' nda'a' te yivi' ku'a' a", ni kachj ra —ni kachj te jaan'.

59 Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakuita ña ndee' yu'u' ne yivi' jaan' xa'a' a.

60 Sakan' te ni ndondjichi sutu ka'nu' jaan', te ni xikujin ndichi ra ma'in' ne yivi' jaan', te ni ndatu'un' ra Jesus ndii:

—¿Ndichun na koq' a kuvj ka'an xachi' un' xa'a' un'? ¿Ñáá ña ndixa nduu' ña tiin' kuachj te yivi' kaa' yo'ó? —ni kachj ra.

61 Ndisu Jesus ndii, ni yoq taxin' yu'u' a, te ni nakujin xachi' a. Sakan' te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' sutu jaan' ka'an ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' Cristo, si'e ña nduu' Ndiosi, ña xata'an tiin' ka'nu' e'? —ni kachj ra.

62 Te ni ka'an Jesus ndii:

—Uun, suvi nduu' i. Te kunj ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kii' kundu'u' i xjin' ku'a' Ndiosi ka'nu' koo' chukuu', te kunj tu ndo' kii' kixin j nuu' viko' ndivi' —ni kachj a.

63 Sakan' te ni ndata' sutu jaan' toto ra xa'a' a ña ni nasaq' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Kuni ka ne yivi' ndi'e yu'u' nuu' e', 64 sakan' ña sakuu' ndo' ni xini s'o'q ña

kanja'a ra xa'a' Ndiosi. ¿Saa tuu ndo'? —ni kachj ra.

Te sakuu' te yivi' jaan' ni ka'an ña xata'an kuvj a.

65 Te ni xa'a' sava ra kondia tiasi'i ña'a' ra, te ndasi tu ra nuu' a, te sa'ndia' ra nuu' a, te ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Nakunj un' yoq ni kanj yo'ó —kachj ra.

Te ni sa'ndia' tu te xiin', te xito' yukun', nuu' a.

Ka'an Pedro ña xini ra Jesus

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

66 Te kii' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ninu ndii, ni kuyatun jin ña' xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan'. 67 Te kii' ni xini a' ndu'u' ra jkan' xituni' ra, te ni naqoto ndi'e' ña'a' a', te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ni xika tu yo'ó xiin' Jesus, te ni kije ñuu' Nazaret, kaa' —ni kachj a'.

68 Ndisu ni kije yu'u' ra ka'an ra xiin' a' ndii:

—Xini ña'a' i, ni ndee xini tu j ndee xa'a' ka'an un' —ni kachj ra.

Sakan' te ni keta ra yi'e' mii' xaá unj ne yivi', te ni kana jin nduchié. 69 Sakan' te ni xini ni tukuu' ña'a' ña' xika' nuu' jaan', te ni xa'a' a' ka'an a' xiin' ne ita' yatun jaan' ndii:

—Te kaa' ndii, jin te ndiaka' ta'an xiin' Jesus kaa' nduu' ra —ni kachj a'.

70 Ndisu tuku ni ni ka'an ra ña xini ña'a' ra.

Te jin kanj' ni xka'ndja te tuku ni ni ka'an ne ndi'e' yatun jaan' xiin' ra ndii:

—Ña ndaku xna'a' nduu' a ndii, jin te ndiaka' ta'an xiin' te kaa' nduu' yo'ó. Kuachj ndii te Galilea nduu' un', te nakuita tu ndatu'un' ndo' —ni kachj nja.

71 Sakan' te ni xa'a' ra kanja'a xiin' mii' mii' ra, te ka'an tu ra kivi' Ndiosi ndii:

—Xini Ndiosi ña xini yu'u' te yivi', te ka'an ndo' xa'a' kaa'. Na kanj a yu'u' naa' xini xa'an j —ni kachj ra.

72 Te ni kana nduchié ichi' ña uvj. Sakan' te ni naka'an' Pedro ña xa ni ka'an Jesus xiin' ra ndii: "Kii' kuni ka kana nduchié uvj ichi' ndii, xa unj ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u'", ni kachj a.

Te kii' ni naka'an' ra ña jaan' te ni xa'a' xaku' ra.

15

S'o'q ni xaa a kii' ni jin Jesus nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Ni kitu' s'o'q, te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' ñuu, xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi, xiin' sakuu' te ka'nu'. Ndi'i jaan', te ni satiin ra Jesus,

te ni xan ndjaka ña'a' ra nda'a' Pilato.
2 Sakan' te ni ndatu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío?
—ni kachj ra.

Te ni nakujin a ndii:

—Xa mji' un' ni ka'an sakan' —ni kachj a.

3 Te xa'a' a ña kua'a' va nuu' ña'a' tiin' kuachj ña'a' sutu kuu' nuu' jaan', 4 sakan' na tuky ni ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—Ndichun na kô'o' a kuvj ka'an xachi un'? Koto un' saa vi' kua'a' ña'a' tiin' kuachj ra yo'ó —ni kachj ra.

5 Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakujin xachi' Jesús, te ni nandanj va Pilato.

S'o'q ni xaq a kij' ña xa yoo kuvj nduu' Jesús

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

6 Va'a, sakuu' ichi' kij' nasuku vjko' jaan' ndii, xi saña' ra jin te nu'u' vi'e kaa, te saña' ra ndee ka te kuni mji' ne yivi'. 7 Te naá jin te nani' Barrabás vi'e kaa xiin' inga te ña'a' xa'a' ña ni xa'ni' ra te yivi' kij' ni kunta'an' ra xiin' te xiin' romano. 8 Sakan' te ni kuyatin ne kua'a' jaan' nuu' Pilato, te ni ka'an ña xiin' ra ña saxinu' ra ña saña' ra jin te naá vi'e kaa naa xi xaá ra saa kuiya. 9 Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ñáá kuni ndo' ña saña' i te yo'ó', te nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachj ra.

10 Ni ka'an ra sakan', kuachj ndii ni kundanj ra ña ni sanakua'a sutu kuu' nuu' jaan' Jesús xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kujit'. 11 Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' ndii, ni chü'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an ña ña va'a ka na saña' ra Barrabás.

12 Te ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' ña ndii:

—¿Te ndee ña kuni ndo' saa i xiin' te yo'ó', te ka'an ndo' nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachj ra.

13 Te tuky ni ni ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Nuu' krusin kuvj un' te ñaa' —ni kachj ña.

14 Te ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' ña ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña ña'a' a ni xaa ra? —ni kachj ra.

Ndisu ni kuqa' ti'e' ka ne jaan' ka'an ña ndii:

—Nuu' krusin kuvj un' te ñaa' —ni kachj ña.

15 Te xa'a' a ña ni kuni Pilato ndoo va'a ra xiin' ne yivi' jaan' ndii, ni saña' ra Barrabás. Sakan' te ni ka'an chuun' ra, te suku' yo'ó' te xiin' ra Jesús. Ndi' jaan', te ni sanakua'a ña'a' ra te kuvj ña'a' te jaan' nuu' krusin.

16 Sakan' te ni xan ndjaka te xiin' Jesús tixin vi'e ka'nu'. Te ikan' ni nakaya sakuu'

te xiin', te xachuun' ikan'. 17 Sakan' te ni sakui'nu' ra Jesús toto ndixin' kua'a ndukun'. Te ni xa'a' ra jin corona yo' o' inu', te ni chindu'u' ra a xini' a. 18 Sakan' te ni xa'a' xandi'i' ra xiin' a nakuatu' ña'a' ra xtun ka'an ra ndii:

—Yoo va'a yo'ó, te nduu' rey ne judío —ni kachj ra.

19 Ikan' te ni kutun' ra xini' a xiin' jin tun' yoo', te ni kondia tiasji' tu ña'a' ra, te ni kundj'i' ra xiin' a xikuítá xiti' ra nuu' a ki'in' ka'nu' ña'a' ra xtun. 20 Te kij' ndj'i' ni kundj'i' ra xiin' a ndii, ni xta'ni' ra toto ndixin' kua'a' ndukun' jaan', te ni sanaku'nu' ña'a' ra toto mji' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuvj ña'a' ra nuu' krusin.

S'o'q ni xaq a kij' ni kuvj te xiin' Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

21 Kij' ni kjee te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' jin te ni kjee ñu' Cirene, te nani' Simón, te nduu' yuva' Alejandro xiin' Rufo. Te jaan' ndii, xa'a' ku'u' ni xa'an ra, te ni nandjiko' ra. Te ni jin u'vi' ña'a' te xiin' jaan' ña konj'i' ra krusin Jesús ku'un' ra. 22 Te ni xan ndjaka ra Jesús jin xaan' mii' nani' a Gólgota. Te kivi' jaan' kuni kachj a iki' xini' ndii. 23 Te ni xika ra sako'o' ña'a' ra vino te saká xiin' suxa ña nani' mirra, ndisu ni jin a ko'q a ra'. 24 Sakan' te ni kuvj ña'a' te xiin' nuu' krusin. Ndi' jaan', te ni katin ra toto a, te kuni ra yoo nda'a' ndoo jin a.

25 Ka in ña'a' ni kuvj ra Jesús nuu' krusin jaan'. 26 Te ni ke'j' ra jin tu'un' yu'u' nuu' jin vitu', te ni chindu'u' ra a xini' krusin jaan' xa'a' ña ni jin kuachj ña'a' ra ka'an a ndii: "Te yo'ó' nduu' rey ne judío", kachi ña ni ke'j' ra jaan'.

27 Te tata'vi' xiin' a ni kuvj ra jin te kui'na' nuu' inga krusin, jin ra nda'a' kua'a' a, te inga ra nda'a' itin a. 28 Sakan' te ni xinu' tu'un' Ndiosi, ña yoso' nuu' tutu' a, mii' ka'an a ndii: "Ni chika'ni ña'a' te yivi' tejn te ña'a'", kachi a.

29 Te ne xka'ndia ikan' ndii, ni xandi'ni ña xiin' a seko' ña xini' ña te ka'an ña ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an ña tani' un' yukun' ka'nu' e', te nakanj un' tuky a kivi' ña unj ndii, 30 sakaku' xiin' mii' ki'j', kuan nuu' un' nuu' krusin ña'a' —ni kachj ña.

31 Sutü kuu' nuu' xiin' te sania'a tu'un' ndei' Ndiosi ndii, ni' sakan' ni xandi'ni tu te jaan' xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakaku' ra, ndisu kuvj sakaku' xiin' mii' mji' ra. 32 Saa ni Cristo, te ni tjanu' Ndiosi sakaku' yoo' nduu' te kaa', te nduu' tu ra rey nuu' yoo', ne Israel chi,

na nuu' ki'i' ra nuu' krusin' vitin' naa' ndixa, te kandixa' ña'a' e' —ni kachj' ra.

Te ni xandi'i' tu uvj' saa' te ndondia nuu' inga krusin' jaan' xiin' a.

S'o'q ni xaa q kij' ni xi'i' Jesús nuu' krusin' (Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Te kij' ni xaa' iin' ke'in' ndii, ni kuu' iin' yavi' kanii' iin' yivi' ndee' ni xa'an' ndiko' a kaa' unj' xakuaa'. ³⁴ Te kaa' unj' jaan' ni nde'i' ti'e' Jesús ka'an' a ndii:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —ni kachj' a. Ña' jaan' kuni kachj' a kij' ndiko' kuin' a ndii: Ndiosi' mji' i, Ndiosi' mji' i, ¿ndiochun na ni naqoo' un' yu'u'?

³⁵ Te ni ka'an' xiin' ta'an' savá ne ita' ikan' kij' ni xinj' so'q' nja' ni ka'an' ña' jaan' ndii:

—Kunj' so'q' ndo', Elías kana' ra —ni kachj' nja'.

³⁶ Ikan' te ni ndava' iin' te iin' ikan', te ni ki'in' ra iin' pachj', te ni se'vi' ra a vino' iya'. Te ni satiin' ra a nuu' iin' tun' yoo', te ni katanj' ra a nuu' Jesús te ko'q' a ra' ka'an' ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndiatu' e' te kunj' e' naa' kixin' Elías te sanuu' ña'a' ra nuu' krusin' kaa' —ni kachj' ra.

³⁷ Sakan' te ni nde'i' ti'e' ka' Jesús, te ni xi'i' a. ³⁸ Sakan' te toto', ña' ta'nu' i'nu' tixin' yukun' ka'nu' ndii, ni ndata' a. Ni xa'a' a ndee' ndjenu', te ni kje'e' nuu' a ndienu'.

³⁹ Te ni ka'an' te xiin' kuu' nuu', te iin' yatjn' nuu' Jesús, kij' ni xinj' ra saa' ni xaa' te ni xi'i' a ndii:

—Ndi'xa xna'a' nduu' a ndii, si'e' Ndiosi' ni nduu' te kaa' —ni kachj' ra.

⁴⁰ Te ni ita' tu ndia'vi' ña'a' ndee' ndo'so' jaan' xito' ndi'e' nja' ña' ni yoo' ikan'. Te tein' ne jaan' ni ka'ni' María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María, si'i' José xiin' ñanj' ra Jacobo, te sava'. ⁴¹ Ña'a' jaan' ndii, ni ndikun' nja' Jesús, te ni xika' nuu' tu nja' nuu' a kij' ni xika' a ñu'u' Galilea. Te ni ita' tu kua'a' ka' inga' ña'a', ne ni kje'e' ñu'u' jaan', te ni kaa' tu nja' ñuu' Jerusalén xiin' a.

S'o'q ni xaa q kij' ni ndiee' ñu'u' nde'i' Jesús (Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Te xakuaa' kij' sakoo' tu'va' xiin' mji' ne yivi' xa'a' kivi' sábadó, ña' xinandiee' nja' ndii, ⁴³ ni xaa' José, te ñuu' Arimatea. Te jaan' ndii, iin' te ka'nu' tein' te xa'ndia' chuun' nduu' ra. Te ni ndiatu' ini' tu te jaan' ña' xa'a' ka'ndja' chuun' Ndiosi' iin' yivi' yo'o'. Te ni xandjeni' xiin' mji' ra, te ni nda'ni' ra mii' ndu'u' Pilato, te ni xikan' ra ñu'u' nde'i' Jesús nuu' te jaan'. ⁴⁴ Te ni nandanj' va' Pilato jaan' kij' ni xinj' ra kuento' ña' xa' ni xi'i' Jesús. Sakan' na

ni kana' ra te xiin' kuu' nuu' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra naa' xa' ni xi'i' xna'a' a.

⁴⁵ Te kij' ni taxj' te xiin' kuu' nuu' jaan' ña' ndaku' nuu' ra ndii, ni taxj' ra ñu'u' nde'i' Jesús nda'a' José. ⁴⁶ Sakan' te ni sata' José jaan' iin' toto' yaa' ndiká, te ni sanuu' ra ñu'u' nde'i' Jesús. Ikan' te ni tjsukuj' ra a toto' jaan'. Te ni xa'an' chinaá' ra a tixin' yavi' ndii, ña' ni xatja' ra toko' kava'. Te ni satuvj' ra iin' yuu' ña' ndasi' ra yu'u' yavi' jaan'. ⁴⁷ Te María Magdalena xiin' María si'i' José ndii, ni xinj' nja' mii' ni chinaá' ra ñu'u' nde'i' a jaan'.

16

S'o'q ni xaa q kij' ni natjaku' Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

¹ Kij' ni xka'ndja' kivi' sábadó, ña' xinandiee' nja' ndii, María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María si'i' Jacobo ndii, ni sata' nja' xa'an' xavixin' te ku'un' kaxin' nja' a ñu'u' nde'i' Jesús. ² Te nja'a' va, kij' sakan' kuaxj' ketá' kuji' ñu'u' kivi' nuu' xa'a' ximana' ndii, ni xa'an' tukuj' nja' yavi' ndij' mii' naá' ñu'u' nde'i' Jesús. ³ Te ni ka'an' xiin' ta'an' nja' ndii:

—¿Yoo' tu satuvj' yuu' ña' ndasi' yu'u' yavi' ndij' jaan'? —ni kachj' nja'.

⁴ Ndisu' kij' ni naqoto' nja' ikan' ndii, ni xinj' nja' ña' xa' ni nundia'a' yuu' jaan', saa' ni iin' yuu' chie' va' nduu' a. ⁵ Te kij' ni ko'ni' nja' yavi' ndij' mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i' Jesús jaan' ndii, ni xinj' nja' ndu'u' iin' te sava' nda'a' kua'a' ni'nu' ra toto' yaa' nani', te ni yi'vi' xava'a' nja'. ⁶ Ndisu' ni ka'an' te jaan' xiin' nja' ndii:

—Kuán' yi'vi' ndo'. Ndo'ó' ndii, Jesús, ña' ni kje'e' ñuu' Nazaret, ña' ni xi'i' nuu' krusin', nanduku' ndo'. Kō'q' ka' ñu'u' nde'i' a kandu'u' yo'o', xa' ni natjaku' a. Koto' ndo' mii' ni chinaá' ña'a' ra. ⁷ Ndisu' kua'an' ndo' te ka'an' ndo' xiin' Pedro xiin' inga' te nda'a' xa'a' a ña' xj'na' mji' a ni'i' ichi' nuu' ra kua'an' a ñu'u' Galilea, te ikan' kunj' ña'a' ra saa' ni' ni ka'an' a xiin' ra saa' —ni kachj' ángele jaan'.

⁸ Sakan' te ni kje'e' ne jaan' yavi' jaan' taxta'an' nja' kua'an' nja', sakan' ña' kisi' vi' ña'a' ña' yi'vi' nja'. Te ndee' iin' ña'a' ni ka'an' nja' xiin' ndee' iin' ne yivi' ichi' xa'a' ña' jaan' xa'a' ña' yi'vi' nja'.

S'o'q ni xaa q kij' ni tuvi' Jesús nuu' María Magdalena (Jn. 20:11-18)

⁹ [Te kij' ni natjaku' Jesús nja'a' kivi' nuu' xa'a' ximana' jaan' ndii, xj'na' ka' nuu' María Magdalena, ña' ni tava' a uxá' ta'an' ña' ndjiva'a' nimá, ni satuvj' xiin' mii' a. ¹⁰ Sakan' te ni xa'an' sakuni' tu'un' a' te nda'a' xa'a' a. Te xa' ndiee' suchi' ini' va, te xaku' tu' ra. ¹¹ Te kij' ni xinj' te jaan' kuento'

ñā xā nī natjaku Jesús, tē nī xini ñā'a' ñā' jaan' ndii, nī kändjixa' ra.

Sq'o nī xaq a kij' nī tuvi Jesús nuu' uvi ta'an tē ndā'a' xa'a' a

(Lc. 24:13-35)

¹² Nī ya'a, tē siin' kaa' Jesús nī tuvi a nuu' uvi ta'an tē ndā'a' xa'a' a kij' ñu'u' ra jchi' kua'an ra xa'a' ku'u. ¹³ Sakan' tē nī nandjiko' tē jaan', tē nī ka'an ra xiin' inga tē ndā'a' xa'a' a ñā nī xini ñā'a' ra. Ndisu tuku nī nī kändjixa' tē jaan'.

Ka'an chuun' Jesús xiin' tē ndā'a' xa'a' a ñā ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Ndi'i' ndoso', tē nī tuvi a nuu' tē uxi jin ta'an jaan' kij' ndiee' ra nuu' mesa. Tē nī kanj kuento ñā'a' a xa'a' a ñā nī kändjixa' ñā'a' ra xiin' xa'a' ñā xij nimá ra. Kuachj ndii nī kändjixa' ra ñā nī ka'an ne yivi' xiin' ra ñā nī natjaku a. ¹⁵ Tē nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' kanii' jin yivi' tē ka'an ndoso' ndo' tu'un va'a nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ¹⁶ Ne kujni' kunj ñā jaan' tē kuchj njā kuenta j ndii, kaku njā nuu' kuachj njā. Ndisu ne kujni' kunj ñā jaan' ndii, ne katun' kunduyu njā nuu' Ndiosí xa'a' kuachj njā. ¹⁷ Tē ñā yo'o' nduu' chuun' ka'nu' ñā saā ne inji xini yu'u kij' ka'an ndoso' njā: Xiin' ndiee' j tava' njā ñā ndjva'a nimá ne yivi', tē ka'an tu nī tuku tu'un, ¹⁸ tē naa' tjin ndā'a' kuein' njā koo', tē kaxj' ñā'a' ri' ndii, kōo' a kundō'o njā. Tē naa' kō'o' kuein' njā tatan' xatu ndii, kōo' a kundō'o njā. Tē naa' chindiee' njā ndā'a' njā xini' ne kuni kuvj ndii, ndā'a' ne jaan' —nī kachj Jesús.

Sq'o nī xaq a kij' nī ndaq Jesús ndjivi'

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Sakan' tē kij' ndij' nī ka'an xtō'o e' Jesús xiin' ra ndii, nī ndāa a ndjivi', tē nī xjkundu'u' a ndā'a' kuā'a' Ndiosí. ²⁰ Tē ndā'a' xa'a' a jaan' ndii, nī kjeē ra, tē nī xa'a' ka'an ndoso' ra tu'un va'a kanii' mii' kua'an ra. Tē chindiee' ñā'a' xtō'o e', tē nia'á a ñā ñā ndaku nduu' ñā ka'an ra jaan' xiin' chuun' ka'nu' ñā xaa' ra. Sakan' na kunduyu a.]

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Lucas ña ka'án xa'a' Jesús

Ni ke'i Lucas tutu yo'o' te kua'an a nda'a' iin te nani' Teófilo

¹ Kua'a' va te yivi' ndii, ni xika ra ke'i yukun ra sakuu' ña ni xka'ndja tejn e'. ² Te ni ke'i ra saa nii' ni sania'a ña'a' ne ni xinj nduchi' nuu' ña jaan' ndee ña nuu', te ne jaan' nduu' ne ni ña'in chuun' te ka'an ndoso' tu nja tu'un jaan'. ³ Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u ndii, ni sakuu' kuie i ndee mii' ni xa'a' ña jaan', te ni tuu i ña va'a ña ke'i yukun i sakuu' a nuu' yo'o', tákuie, Teófilo, ⁴ te kundaj va'a un' ña ndixa, ña ni sania'a ne yivi' yo'o'.

S'o'o ni xaa a kij' ni ka'an ángele xiin' Zacarías

⁵ Kij' ni nduu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni yoo iin sutu, te ni ñani' Zacarías. Te ni nduu ra iin te ni ta'an' xiin' iin ti'vi sutu, te nduu' kuenta Abías. Te ña si'i Zacarías jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aaron' ni nduu' a', te ni ñani' a' Elisabet. ⁶ Te uvi saa' ne jaan' ndii, ni xachuun' ndaku nja nuu' xto'o e' Ndiosi, sakan' ña ni saxinu nja sakuu' ña ka'án chuun' tu'un ndei' a'. ⁷ Ndisu ni yoo si'e nja, sakan' ña Elisabet ndii, ña' ni kuvj koq si'e nduu' a'. Te uvi saa' nja ndii, ne xixa va ni nduu nja. ⁸ Unta' ndii, ni xaa Zacarías te saxinu ra chuun sutu, sakan' ña ni tondja kivi' ña saq sutu, te ni ta'an' xiin' ra, chuun nuu' Ndiosi. ⁹ Te naa xi xaá sutu ndii, ni katjn ra te kuni ra yoo kuni a ndi'vi yukun' ka'nu' xto'o e', te chu'ma ra tixjn a. Te nda'a' Zacarías ni nama a te ndi'vi ra jaan'. ¹⁰ Kij' chu'ma ra ndii, kua'a' va ne yivi' ndiee' ki'e ka'án xiin' Ndiosi. ¹¹ Te iin ni tuvj tjo' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosi, nuu' ra iin a' xijn' ku'a'a' mii' xixi suxa chu'ma jaan'. ¹² Te kij' ni xinj ra ángele jaan' ndii, ni nandanj va ra, te ni yi'vi xava'a ra. ¹³ Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zacarías, kuán yi'vi un', xa ni xinj s'o'o Ndiosi ña ni xikan un' nuu' a. Te Elisabet, ña' si'i un' ndii, koq iin tiaa si'e a', te chjndu'u' un' kivi' ra Juan. ¹⁴ Te nakuatia' va nimá un' xa'a' ña tuvj ra, te nakuatia' tu kua'a' ne yivi' xa'a' ña jaan', ¹⁵ sakan' ña te ka'nu' kunduu' ra nuu' xto'o e' Ndiosi. Te k'o'o ra vino, te' kuva'a xiin' uva, ni ndee k'o'o tu ra ndixj. Te kutu' nimá ra xiin' Espiritu Santo ndee ña kuni ka tuvj ra. ¹⁶ Te kua'a' ne vi'e un' Israel sanandiko' tukuu' ra nuu' jchi' xto'o e' Ndiosi. ¹⁷ Te

xj'na Juan jaan' ki'in jchi' nuu' xto'o e', te kixjn ra xiin' ña ndje'e' Ndiosi naa ña ni taxj a nda'a' Elías, te sanandiko' ra nimá yuva' si'i' nuu' si'e nja, te kuni tu ne so'o saa kuu' ne xachuun' ndaku. Te xiin' ña jaan' sakan' tu'va ña'a' ra te natjin nja xto'o e' —ni kachi a.

¹⁸ Sakan' te ni ka'an ra ndii:

—¿Saa kuvj tu xka'ndja ña ka'án un' jaan'? Sakan' ña yu'u ndii, iin te xixa nduu' i, te xixa va tu ña' si'i' i —ni kachi ra.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' Gabriel, te xika' nuu' nuu' Ndiosi. Ña jaan' ni ti'vi' yu'u te taxj i tu'un va'a yo'o' nuu' un'. ²⁰ Ndisu vjtin ndii, xa'a' a ña ni kandixa' un' ña ni ka'an i xiin' un' kaa' ndii, kuvj i'in un', te kuvj ka'an ka un' ndee tondja kivi' ña xinu, ña ni ka'an i xiin' un' kaa' —ni kachi a.

²¹ Te ndiee' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' ndiatu nja Zacarías, te xa ni xa'a' ndi'ni nja xa'a' a ña ni kuvj kuachi va ra tixjn yukun' jaan'.

²² Te so'o' ndi'i', kij' ni ke'a ra tixjn yukun' ndii, kuvj ka'an ka ra xiin' nja. Sakan' te ni kundanj nja ña ni tuvj ña'a' nuu' ra tixjn yukun' jaan'. Te ndee xiin' nda'a' ra ni sakuni' ra ne yivi' jaan', sakan' ña ni kuvj i'in' ra. ²³ Te kij' ni xinu kivi' ña ni xaa ra chuun sutu ndii, kuan nu'u' ra vi'e ra.

²⁴ Te kij' ni xka'ndja ña jaan' ndii, ni nakuiso' ña' si'i' ra Elisabet. Te ni ndoo a' vi'e a' u'un yoo' ka'án a' xiin' nimá a' ndii: ²⁵ “Xto'o e' Ndiosi ni sañu'u' yoo' te koq iin si'e e' vjtin, sakan' te ka'án kuie ka ne yivi' xiin' e'”, kachi a' xiin' nimá a'.

S'o'o ni xaa a kij' ni ka'an ángele xiin' María

²⁶ Te kij' ni tondja iñu yoo' ña ndiso' Elisabet ndii, ni ti'vi' Ndiosi ángele Gabriel jaan' te kua'an a iin ñuu' ña ñani' Nazaret, ña naá tein' jku' nuu' ñu'u' Galilea, ²⁷ te kotq a iin ña' ndu'u' sie, ña' ñani' María. Te xa ni taxj ña' jaan' kuento a' ña tunda'a' a' xiin' iin te nani' José. Te jaan' ndii, sjani' xika' tákuie David ni nduu' ra. ²⁸ Te kij' ni xaa ángele jaan' mii' ndu'u' María, te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Nakuatu' i yo'o', te va'a va kuni xto'o e' Ndiosi xini a yo'o', te yoo a xiin' un'. Te sañu'u' ka yo'o' te sakan' sakuu' inga ña'a' —ni kachi a.

²⁹ Ndisu kij' ni xinj a' ángele jaan' ndii, ni nandanj xava'a a' xa'a' ña ni ka'an a xiin' a', te ni ndatu'un' xiin' mii' mii' a' ndee ña kuni kachj tu ña ni ka'an ángele jaan'. ³⁰ Te ni ka'an ka ángele xiin' a' ndii:

—Kuån yi'vi un', María, sakan' ña va'a va kuni Ndiosí xini a yo'ó. ³¹ Kuachj ndii ñakujiso un', te sákaku' un' jin te kuañu'u, te chindu'u' un' kivi' ra Jesús. ³² Te jaan' ndii, te ka'nu' kunduu' ra, te kunaan' ra si'e Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu'. Te taxí xto'q e' Ndiosí ka'ndja chuun' ra ndee naa ni xaa David, te xij' yata' ra, xta'an'. ³³ Te ka'ndja chuun' ra nuu' ne ta'an' un', ne sjani' xika' Jacob, ndee ndi'i' ni kivi', te kōo' kivi' kun ndjiko' ña ka'ndja chuun' ra —ni kachj a.

³⁴ Sakan' te ni ka'an María xiin' a ndii:
—¿Saa kuvj koo si'e yu'u? Sakan' ña ña' ndu'u' sie nduu' j —ni kachj a'.

³⁵ Sakan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' a' ndii:

—Espíritu Santo kixin koto' yo'ó, sakan' ña ña ndjee' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' tja'vi yo'ó xiin' kati' a. Sakan' na kuui' si'e un', ña su'un, ña tuvj jaan' ndii, si'e Ndiosí kunaan' a. ³⁶ Te sakan' tu Elisabet, ña iin' kuu' xiin' un', ña' ka'an ne yivi' kuvj koo si'e ndii, xa kua'an kuyatin' iñu' yoq' ndiso' a' tee' ndee jin ña' xixa va nduu' a', ³⁷ sakan' ña nuu' Ndiosí ndii, sakuu' a kuvj —ni kachj a.

³⁸ Sakan' te ni ka'an María xiin' ángele jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ña' xika' nuu' nuu' xto'q e' Ndiosí nduu' j. Na saa a xiin' j saa nii' ni ka'an un' jaan' —ni kachj a'.

Sakan' te ni ketā ángele jaan' kua'an a.

S'o'q ni xaa a kij' ni xa'an ndi'e' María mii' ndu'u' Elisabet

³⁹ Ndia'vi' kivi' te ni xa'an ki'i' va María jin ñuu' ña naá tein' iku' nuu' ñu'u' Judea, ⁴⁰ te ni xaa a' vi'e Zacarias, te ni ñakuatū a' Elisabet. ⁴¹ Te kij' ni xini so'q ña jaan' ña ñakuatu' ña'a' María ndii, ni kãdeta' si'e a' tixin a'. Sakan' te ni chitu' nimá a' xiin' Espiritu Santo, ⁴² te ni ka'an ti'e' a' ndii:

—Sañu'u' ka' Ndiosí yo'ó te sakan' sakuu' ña'a' jin yivi', te sañu'u' tu a si'e un', ña sákaku' un'. ⁴³ ¿Yoo vi' nduu' yu'u' naa kuaxi koto' sji'i' xto'q e' yu'u? ⁴⁴ Sakan' ña saa ni xini so'q e' ña ni ñakuatu' un' yu'u, te ni kãdeta' si'e e' tixin j ña va'a kuni ra. ⁴⁵ Te sañu'u' va xto'q e' Ndiosí yo'ó xa'a' a ña ni kãdixa' un' ña saxinu' a ña ni ka'an ángele xiin' un' —ni kachj a'.

Xaka'nu' María Ndiosí

⁴⁶ Sakan' te ni ka'an María ndii:
Xaka'nu' nimá j xto'q e' Ndiosí.

⁴⁷ Te ñakuatia' nimá j nuu' Ndiosí, ña sakakú yu'u.

⁴⁸ Sakan' ña ni ñaka'an' a xa'a' yu'u, ña' nda'vi so'q xika' nuu' nuu' a.

Ndee vjtin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, ka'an ne yivi' ña ni sañu'u' va Ndiosí yu'u.

⁴⁹ Kuachj ndii Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' ni xaa kua'a' chun' ka'nu' xiin' j.

Te ña su'un ndi'j nduu' a.

⁵⁰ Te kōo' kivi' ndi'j ña kuvita jin a xa'a' ne xaka'nu' ña'a'.

⁵¹ Ni xaa a chun' ka'nu' xiin' nda'a' a, te ni sanduxin tu a ña chituni te ñuñu' xiin' nimá ra.

⁵² Ni tava' a ndjee' te kuu' ka'nu', te ni xaka'nu' a ne nda'vi so'q.

⁵³ Ni sanda'ni a ne xi'i' so'ko xiin' ña'a, te ne vika' ndii, ni nat'vi' nda'a' xiko' ña'a' a.

⁵⁴ Ni chindjee' a yoo', ne Israel, ne xika' nuu' nuu' a,

sakan' ña ni ñaka'an' a ña kuvita jin a xa'a' e'.

⁵⁵ Sakan' ña xa sakan' ni taxj a kuento a nuu' te xij' yata' e' naa kuu' Abraham,

xiin' sakuu' tu ne sjani' xika' ra ndee ndi'i' ni kivi'.

Nj kachj María.

⁵⁶ Te ni ndoo' a' xiin' Elisabet yatin' unj yoq'. Ndi'j jaan', te ni ñandjiko' a' vi'e a'.

S'o'q ni xaa a kij' ni kaku' si'e Elisabet

⁵⁷ Te kij' ni xaa kivi' ña tuvj si'e Elisabet ndii, ni tuvj jin tiaa. ⁵⁸ Te kij' ni xini ne ndiee' yatjn xiin' ne jin kuu' xiin' a' kuento ña ni kuvita jin xto'q e' Ndiosí xa'a' a' ndii, va'a va ni kunj ña xini ña'a' ña. ⁵⁹ Va'a, kij' ni xinu' unja kivi' ña ni tuvj te kuañu'u' jaan' ndii, ni xa'an ña xiin' ra te kua'a' tunj jin' ra. Te ni kunj ne yivi' ña kunaan' ra Zacarias naa nani' yuva' ra. ⁶⁰ Ikan' te ni ka'an sji'i' te kuañu'u' jaan' xiin' ña ndii:

—Ū'un', Juan kunaan' ra —ni kachj a'.

⁶¹ Sakan' te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—¿Ndichun kuni un' kunaan' ra sakan'? Kōo' ndee jin ne jin kuu' xiin' ndo' ñani' sakan' —ni kachj ña.

⁶² Te ni xa'a' ña seko' ña nda'a' ña nuu' yuva' ra ndatu'un' ña'a' ña saa kuni ra kunaan' si'e ra. ⁶³ Sakan' te ni xikan' ra jin vitu' sie, te ni ke'j' ra nuu' nu' ndii: “Juan nduu' kivi' ra”, kachi a. Te ni ñandanj va sakuu' ne yivi' jaan'. ⁶⁴ Xa ka'an e', te ni ndjxaa tu'un ra, te ni xa'a' xaka'nu' ra Ndiosí. ⁶⁵ Te sakuu' ne ndiee' yatjn jaan' ndii, ni yi'vi xava'a ña, te jin kanii' tein iku' nuu' ñu'u' Judea ni kiku' kuento xa'a' ña jaan'. ⁶⁶ Te sakuu' ne ni xini so'q ña jaan' ndii, ni taxa'a ña a nimá ña ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—¿Ndee nuu' te yivi' kunduu' tu te kuañu'u' jaan' kij' kua'nu' ra? —ni kachj ña.

Sakan' ña xto'q e' Ndiosí yoo xiin' ra.

S'o'q ni xaa a kij' ni saka'an Espiritu Santo Zacarias, te ni xaka'nu' ra Ndiosí

67 Te ni chitu' nimá Zacarías, yuva' te kuañu'u jaan', xiin' Espiritu Santo, te ni ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí ndii:

68 Ka'nu' va' Ndiosí, ña' nduu' xto' o' yoo', ne Israel, sakan' ña' xa' ni kixin a, te ni sandoó ndiká a yoo'.

69 Te ni t'vi' a jin ña' ndje'e' koo' chukuu' sakahú yoo'.

Te ña' jaan' ndii, sjani' xika' David, te ni xika' nuu' nuu' Ndiosí, nduu' a

70 saa' nii' ni taxi' Ndiosí kuento a xa'a' ña' jaan' ndee' ña' nuu'

kij' ni ka'an a xiin' yu'u' te ni ka'an tiakú tu'un a, te nduu' ndija a,

71 ña' sakahú a yoo' nuu' ne ndasi' ta'an' xiin' e' xiin' sakuu' ne xi'e' xini yoo'.

72 Te sakan' tu' kuvita jin a xa'a' ne xij' yata' e'.

Te sakan' tu' naka'an' a xa'a' kuento su'un, ña' ni ndoo' a xiin' ña'.

73 Te kuento jaan' nduu' ña' ni taxi' a nuu' Abraham,

te ni nduu' xij' yata' e', ña' taxi' a 74 kaka' nditunji e' jin yivi'.

Te sakahú tu' a yoo' nuu' ne ndasi' ta'an' xiin' e', te kuvij kaka' nuu' e' nuu' a,

75 te kaka' ndoo' e' nuu' a, te sachuun' ndaku tu' e' ndee' ndi'i' ni kivi'.

76 Te yo'ó, si'e' mii' i, te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' kunduu' un',

sakan' ña' xj'na' un' ku'un nuu' xto' o' e', te sako' tu' va' un' ne yivi' te natjin ña'a' ña'.

77 Te sakuni' un' ne yivi' ña' sakahú ña'a' a xa'a' a ña' koo' ka'nu' ini a xa'a' kuachj ña'.

78 Te xa'a' a ña' kuvita jin Ndiosí xa'a' e' ndii, ni t'vi' a ndee' ndivi' jin ña' nduu' ndee' naa jin ñu'u', ña' nayi'e' jin kivi' xaa'.

79 Te taxi' a ñu'u' nuu' yoo', ne xika' ichi' jin yavi, ne ñu'u' nda'a' te kui'e,

te sakahú a yoo' nuu' ichi' mii' koo' ña' manj' nimá e'.

Nj kachj ra.

80 Te te kuañu'u jaan' ndii, so' o' kuaxi ku'a'nu' ka' ra jin kivi' kua'an, te so' o' nakunaá ka' tu' ndje'e' ra xaa' Espiritu Ndiosí. Te ni xika' ra mii' taxin' kaa' ndee' ni xaa' kivi' ña' saturday xiin' mii' ra nuu' ne Israel.

2

So' o' ni xaa' a kij' ni kaku Jesús (Mt. 1:18-25)

1 Kivi' jaan' ni ka'an chuun' tu' Augusto, te ni xa' ndia' chuun' kuu' nuu', ña' nakoso' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' mii' xa' ndia' chuun' ra. 2 Ña' yo' o' ni nduu' ichi' nuu'

ña' ni nakoso' ne yivi' kij' nduu' Cirenio, te xa' ndia' chuun' nuu' ñu'u' Siria. 3 Sakan' na kuu' jin ne yivi' ni xa'an nakoso' ñu'u' mii' ña'. 4 Sakan' na ni ke' ta' José ñu'u' Nazaret, ña' kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea, te kua'an ra ñu'u' Belén, ña' kandu'u' nuu' ñu'u' Judea. Sakan' ña' ñu'u' Belén jaan' ni kaku David, te kuenta ne vi'e' David jaan' nduu' ra. 5 Te nakoso' ra xiin' María, ña' xa' ni taxi' kuento ña' tunda'a' a' xiin' ra, te xa' ñu'u' si'e' a'. 6 Te kij' ndiee' ña' ñu'u' Belén jaan' ndii, ni xaa' kivi' ña' tuvi si'e' a'. 7 Te ni tuvi' tiaa' si'e' a', te nuu'. Te ni t'vi' a' a' jin t'ja' ndia, te ni chikandu'u' ña'a' a' t'xin' tundo'o' mii' xaxi' kiti' ña'a', sakan' ña' ni ni' i' ña' jin vi'e' mii' kundje'e' nuu' ña'.

So' o' ni xaa' a kij' ni tuvi' ángele nuu' sava te paxto

8 Te yatjin ñu'u' Belén jaan' ndiee' te paxto xa'a' ku'u' ñu'u' xito' ra mbee' sana ra. 9 Te jin ni tuvi' tjo' jin ángele, ña' xika' nuu' nuu' xto' o' e', nuu' ra, te ni yi'e' ñu'u' xto' o' e' jaan' saa' xinunduu' xjin' ra ndatun' koo' chukuu' yi'e' a, te ni yi' vi' xava'a' ra. 10 Ndisu' ni ka'an ángele jaan' xiin' ra ndii:

—Ku'an yi' vi' ndo', sakan' ña' ni' i' jin tu'un va'a' ña' sakuatia' nimá sakuu' ne yivi' kuaxj i. 11 Kuachj ndii vjtin ni kaku jin ña' sakahú ne yivi', te ni kaku a ñu'u' Belén, mii' ni kaku David, te ña' jaan' nduu' Cristo xto' o' e', ña' ni t'janu' Ndiosí. 12 Te kuvij nakunji ña'a' ndo', sakan' ña' kuni ndo' jin ña' kuañu'u' ndisuku' a t'ja' ndia, te kandu'u' a t'xin' jin tundo'o' mii' xaxi' kiti' ña'a' —ni kachj a.

13 Te jin ni tuvi' tjo' jin t'vi' chie' ya'a' ángele, ña' ndiee' ndivi', xiin' ángele jaan' xaka'nu' a Ndiosí ka'an a ndii:

14 Na natjin Ndiosí ña' xaka'nu' ña'a' e' ndee' mii' ndu'u' a ndjenu,

te jin yivi' yo' o' taxi' a ña' manj' koo' xiin' ne va'a' kuni a xini a.

Nj kachj a.

15 Te kij' kuan nu'u' sakuu' ángele jaan' ndivi', te ni ka'an xiin' ta'an' te paxto jaan' ndii:

—To' o' ki' i' ndo' ñu'u' Belén te kuni e' ña' ni xka' ndia' ikan', ña' ni sakuni' xto' o' e' Ndiosí nuu' e' —nj kachj xiin' ta'an' ra.

16 Te numi' va' ni kje'e' ra kua'an ra, te kij' ni xaa' ra ikan' ndii, ni xinj' ra María xiin' José xiin' ña' kuañu'u' jaan' kandu'u' a t'xin' jin tundo'o' mii' xaxi' kiti' ña'a'. 17 Te kij' ni xinj' ña'a' ra ndii, ni kiku' ra kuento ña' ni ka'an ángele jaan' xa'a' ña' kuañu'u' jaan' xiin' ra. 18 Te sakuu' ne ni xinj' so' o' kuento jaan' ndii, ni nandanj va' ña' xa'a' ña' ni ka'an ra jaan'. 19 Te María ndii, ni taxa'a' a' kuento jaan' nimá a' xanini a' xa'a' a. 20 Te ni nandiko' te paxto jaan' kua'an ra xaka'nu' ra Ndiosí, te taxi' tu' ra

ña chindani a xa'a' sakuu' ña nj xinj so'q ra, xiin' ña nj xinj nduchi' nuu' ra. Kuachj ndii nj xka'ndja ña jaan' saa nii' nj ka'an ángele jaan' xiin' ra.

So'q nj xaq a kij' nj xa'an yuva' si'i Jesús xiin' a yukun' ka'nu'

21 Te kij' nj xinu unja kivi' ña nj tuvj a ndii, nj xa'a' te yivi' tunj jin' a, te nj chindu'u' yuva' si'i' a kivi' a Jesús, naa nj ka'an ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, jaan' xiin' nja kij' tia'an nakujsó ña'a' si'i' a.

22 Te kij' nj xinu kivi' ña kuni a sandoo xiin' mi' nja, naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí ña nj ke'j Moisés ndii, nj xa'an nja xiin' Jesús ñu'u' Jerusalén te sanakua'a ña'a' nja nuu' xto'q e' Ndiosí, 23 naa yoso' tu'un ndei' a jaan' ndii: "Sakuu' tiaq si'e ne yivi', te tuvj nuu' ndii, nditja xto'q e' kunduu' ra", kachi a. 24 Sakan' na nj xa'an nja, te nj nasoko' nja nuu' xto'q e', naa ka'an tu'un ndei' a jaan': "jin na' a paloma uun jin na' a ndjukú", sakan' kachi a.

25 Te nj ndu'u' jin te nj nani' Simeón ñu'u' Jerusalén. Te jaan' ndii, nj yoo ndaku nimá ra nuu' Ndiosí, te nj xaq ra sakuu' ña kuni a. Te nj ndiatu va ra ña kxin ña t'vi' Ndiosí te saki'vi a nimá ne ñu'u' ra Israel. Te nj yoo Espiritu Santo xiin' te jaan'. 26 Te nj sakuni' ña'a' Espiritu Santo ña kúvi ra ndee kuni nduchi' nuu' ra Cristo, ña tjanu' xto'q e' Ndiosí sakakú ne ñu'u' ra. 27 Te nj saka'an Espiritu Santo nimá ra, te nj xa'an ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Te jkan' ndu'u' ra kij' nj xaq María xiin' José xiin' te kuañu'u' si'e nja, te saxinj nja ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí. 28 Te nj na'in ra te kuañu'u' jaan' ni'i' ra, te nj taxj ra ña chindani Ndiosí ka'an ra ndii:

29 —Táku'i'e, xa nj xinu kuento ña nj taxj un' nuu' j, vjtjn ndii xa kúvi taxj un' ña kúvi manj' yu'u, te xika' nuu' nuu' un'.

30 Sakan' ña xa nj xinj nduchi' nuu' j ña nj tjanu' un' te sakakú a ndu'u,

31 te xa nj xa'a' un' nia'a ña'a' un' nuu' sakuu' ne yivi'.

32 Te yo'q' kunduu ndee naa ñu'u' nuu' ne tuku', te natjin ndu, ne Israel, ña xito' ka'nu' ne yivi' xa'a' a.

Nj kachj ra xiin' Ndiosí.

33 Te yuva' si'i' a ndii, nj nandanj va nja xa'a' ña nj ka'an Simeón jaan' xa'a' a.

34 Sakan' te nj sañu'u' Simeón unj saa' nja. Te nj ka'an ra xiin' si'i' a María ndii:

—Koto un', pja'un, te kuañu'u' yo'o' kunduu te saa sakan' te kua'a' ne ta'an' e', ne Israel, kuxioo nuu' Ndiosí, te kua'a' tu nja kuyatjn nuu' a, te ña jaan' kunduu tu ña nia'a Ndiosí, te kua'a' ne yivi' saxioo

ña'a'. 35 Sakan' te natuvj ña xanini si'e nimá kua'a' ne yivi'. Ndisu yo'ó ndii, kua'a' va tuxu'vi nimá un' ndee naa ña nj tuxu'vi xiin' jin ichj —nj kachj ra.

36 Te jkan' tu nj yoo jin ña'a' ña' nj nani' Ana, te ña' ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' a'. Te si'e jin te nj nani' Fanuel nduu' a', te jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aser nj nduu' ra. Ña' jaan' ndii, jin ña' xixa va nj nduu' a', te xa' kuyia kúti' nj ndu'u' a' xiin' j' a', te nj xi'i' ra. 37 Te xa kua'an kumi' xjko kumi' kuyia ña nj kuu kuaan' a'. Te kōo' kivi' nj ketā a' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Süu' jaan' ndii jin ke'in' nduu' a uun ñu'u nduu' a ndii, jkan' ndu'u' a' xika' nuu' a' nuu' Ndiosí ka'an xiin' a, te yoo nditja a'. 38 Te kij' ndi'j nj ka'an Simeón xiin' Ndiosí ndii, nj xaq tu Ana jaan', te nj taxj a' ña chindani Ndiosí. Te nj ka'an a' xa'a' te kuañu'u' jaan' xiin' sakuu' ne ndiatu' jin ña sandoo ndiká ne ndiee' ñu'u' Jerusalén nuu' ña ndo'o' nja.

So'q nj xaq a kij' nj nandiko' yuva' si'i' Jesús ñu'u' Nazaret

39 Kij' ndi'j nj saxinú nja sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' xto'q e' ndii, nj nandiko' nja ñu'u' nja Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea. 40 Te j'in kivi' kua'an kuaxj kua'nu ka Jesús, te nakunaá ka tu ndiee' a, te so'q kundichi ka a xiin' ña xini tuní, te chindiee' va ña'a' Ndiosí.

So'q nj xaq a kij' nj nduu Jesús te lulu te nj ndoo a nuu' ki'e yukun' ka'nu'

41 Te saa kuyia kua'an yuva' si'i' Jesús ñu'u' Jerusalén vjko' pascua. 42 Te kij' nj kumi' Jesús uxj uvj kuyia ndii, nj kaa nja xiin' a ñu'u' Jerusalén xa'a' vjko' jaan' naa xi xaa ne yivi' kij' yoo vjko' jaan'. 43 Te kij' nj xka'ndja vjko' jaan', te nj nandiko' nja kua'an nu'u' nja ndii, nj ndoo Jesús ñu'u' Jerusalén jaan'. Ndisu nj xinj yuva' si'i' a naa' nj ndoo a jkan'. 44 Te nj xanjnj nja ña kua'an a xiin' ne yivi', ne kua'an xiin' nja. Te ndee xakuua' vj' nj xa'a' nanduku' ña'a' nja tejn ne jin kuu' xiin' nja xiin' tejn sakuu' ne kua'an xiin' nja jaan'. 45 Te xa'a' a ña nj na'in ña'a' nja ndii, nj nandiko' tükuu nja ñu'u' Jerusalén jaan', te nanduku' ña'a' nja. 46 Nj ya'a' unj kivi', te nj xan kuni nja ndu'u' a nuu' ki'e yukun' ka'nu' tejn te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xini so'q a ña ka'an te jaan', te ndatu'un' ña'a' a. 47 Te sakuu' ne nj xinj so'q ña ka'an a ndii, nj nandanj va nja xa'a' a ña va'a kundani a xiin' ña va'a nakuiin' a nuu' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí jaan'. 48 Te kij' nj xinj ña'a' yuva' si'i' a ndii, nj nandanj nja. Sakan' te nj ka'an si'i' a xiin' a ndii:

—Yuva' j, ¿ndiochun naa nj xaq un' sakan' xiin' ndu? Yuva' un' xiin' yu'u ndii, nj ndi'ni va ndu nj xaq un' xika' ndu nanduku' ndu yo'ó —nj kachj a'.

49 Te nĭ ka'an a xiin' nĭa ndii:
—¿Ndichun nanduku' ndo' yu'u? ¿Náá xini ndo' nĭa chuun nuu' yuva' j kuní a saq j? —nĭ kachĭ a.

50 Ndisu nĭ kundani ne jaan' ndee xa'a' nĭ ka'an a nĭa jaan' xiin' nĭa. 51 Sakan' te nĭ nĭkaa' Jesús xiin' ne jaan', te nĭ nandĭko' nĭa nĭu Nazaret. Te nĭ saxinú a sakuu' nĭa ka'an yuva' si'i' a. Te sj'i' a ndii, nĭ taxa'a a' sakuu' nĭa jaan' nimá a'. 52 Te j'in kivi' kua'an kuaxĭ kuaxĭ nĭa Jesús xiin' nĭa xini tuni, te so'o kuxati'é' ká a, te va'a va kuni Ndiosí xini nĭa'a' a, te sakan' tu ne yivi'.

3

So'o nĭ xaq a kij' nĭ sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itĭa Jordán

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

1 Xa xa'un kuiya kua'an nĭa xa'ndia chuun' rey Tiberio nĭu Roma xiin' nda'a' a, te kij' sakan' nĭ nduu' Poncio Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' nĭu' Judea, nĭa nduu' nda'a' nĭu Roma jaan', te rey Herodes xa'ndia chuun' nuu' nĭu' Galilea, te rey Felipe nĭanĭ Herodes jaan' ndii, xa'ndia chuun' ra nuu' nĭu' nĭa nani' Iturea xiin' Traconite, te rey Lisania xa'ndia chuun' nuu' nĭu' Abilinia. 2 Te kij' sakan' ndii, Anás xiin' Caifás nduu' sutu ka'nu'. Te nĭ ka'an Ndiosí xiin' Juan, si'e Zacarías, mii' taxĭn' kaa'. 3 Te nĭ xa'an ndoo Juan yoso' mii' kandu'u' itĭa Jordán ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' kuenta nĭa nama nĭa nimá nĭa xa'a' kuachĭ nĭa xaa' nĭa, te koq ka'nu' inĭ Ndiosí xa'a' nĭa, te kuchi' nĭa kuenta a. 4 Te xa'a' Juan jaan' nĭ ke'j Isaias, inĭ te nĭ ka'an tiaku' tu'un Ndiosí xta'an', nuu' tutu' mii' nĭ ka'an ra ndii:

Tiakú ka'an ti'e' inĭ tachĭ' yu'u' mii' taxĭn' kaa' ndii:

“Ndasava'a ndo' jchi' mii' kixĭn xto'o e', te ndasandaku tu ndo' a.

5 Kanii' yoso' ndii, ndundaq a, te ndundaq tu mii' tetuvi',

te ndundaq tu ichi' mii' yakua' a, te mii' kinĭ kaa' a ndii, nduva'a a,

6 te kunĭ sakuu' ne yivi' inĭ yivi' nĭa tĭanu' Ndiosí sakakú yoo'.”

Kachi a.

7 Te nĭ ka'an Juan jaan' xiin' ne kua'a' a, ne nĭ ndekuĭe jikan' te kuchi' nĭa kuenta Ndiosí ndii:

—Ndo'ó ndii, ndee naa si'e koq' nduu' ndo'. ¿Yoo nĭ ka'an xiin' ndo' nĭa kuvĭ kaku ndo' nuu' nĭa sando'o' Ndiosí ndo'o' nuu' ku'un e', sakan' kuĭtĭ'? 8 Nia'a ndo' xiin' nĭa va'a nĭa xaa' ndo' nĭa xa nĭ nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachĭ, nĭa nĭ xaa ndo'. Te ká'an nĭuun' ndo' nĭa sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' nĭa jaan' kuvĭ kaku ndo'. Sakan' nĭa ka'an kaxi' j xiin'

ndo' nĭa kuvĭ sanandu' Ndiosí yuu' kaa' sjani' xika' Abraham jaan'. 9 Ndiosí ndii, xa yoo tu'va a, te sando'o' a ne xaa' kuachĭ ndee naa yoo tu'va inĭ te yivi' xiin' yacha te ka'ndĭa ra itun' tata. Te jaan' ndii, ka'ndĭa ra ndee tĭo'o' sakuu' tun' tata jaan', tun' táxi' nduu' va'a, te ka'mĭ ra nu'. Sakan' tu saq Ndiosí —nĭ kachĭ ra.

10 Sakan' te kua'a' ne yivi' nĭ ndatu'un' nĭa'a' ndii:

—¿Ndee nĭa kuní a saq ndu, tákui'e? —nĭ kachĭ nĭa.

11 Te nĭ ka'an ra xiin' nĭa ndii:

—Ne kumi' uvĭ ta'an ndĭnĭ ndii, na samani' nĭa inĭ ndaa' a ne koo' a kumi'. Te ne kumi' nĭa xaxĭ' ndii, na samani' nĭa a ne koo' a kumi' —nĭ kachĭ ra.

12 Te nĭ ndekuĭe tu te kendaia' ya'vi' xa'a' nĭu Roma te kuchi' ra kuenta Ndiosí. Te nĭ ka'an tu ra xiin' Juan ndii:

—¿Ndee nĭa kuní a saq ndu, tákui'e? —nĭ kachĭ ra.

13 Te nĭ ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Sákaa' ka ndo' xu'un' nĭa kendaia' ya'vi' ndo'. Süu' jaan' ndii, kendaia' ya'vi' kuĭtĭ' ndo' saq kuní a —nĭ kachĭ Juan.

14 Te nĭ ndekuĭe tu te xiin', te nĭ ka'an ra xiin' Juan ndii:

—Te ndu'u' tuky, ¿ndee nĭa kuní a saq ndu? —nĭ kachĭ ra.

Sakan' te nĭ ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Tĭ'un u'vi' ndo' nĭa'a nda'a' ndee inĭ ne yivi', te tĭin kuachĭ niani tu ndo' ne yivi'. Te na ndoo va'a nimá ndo' xiin' xu'un' nĭa xiku'un' ya'vi' ndo' —nĭ kachĭ ra.

15 Te ne yivi' ndii, sakuu' nĭa nĭ ndiatu inĭ, te ka'an nĭa xiin' nimá nĭa nĭa tee' kuain' Juan jaan' nduu' Cristo, nĭa nĭ tĭanu' Ndiosí sakakú yoo. 16 Ndisu Juan ndii, nĭ ka'an ra nuu' sakuu' nĭa ndii:

—Yu'u ndii, xiin' tĭkui' kuĭtĭ' sakuchi' j ndo'ó, ndisu nĭa kuaxĭ xata' j ndii, nĭa koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, nĭ ndee va'a j kundĭu te ndaxin' inĭ' ndixan' ki'i' a. Nĭa jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' nĭa ndĭe' Espiritu Santo, te sakuchi' tu a ndo'ó xiin' nĭu'u. 17 Nĭa jaan' ndii, xa yoo tu'va a te nata'vi' a ne yivi' naa xaa' te yivi' kij' nativi ra trigo, te tava' ra mĭ'in' a xiin' nĭa tiin' ra te kisi' ra a. Trigo va'a ndii, taxa'a' ra yaka, te mĭ'in' a ndii, ka'mĭ ra a nuu' nĭu'u nĭa koo' kivi' nda'vá —nĭ kachĭ ra.

18 Xiin' nĭa kaa' nĭ, te xiin' kua'a' ka nuu' nĭa'a nĭ ndiaa' yu'u' Juan ne jaan' ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' nĭa. 19 Te saki'in' kuento Juan jaan' rey Herodes, te xa'ndia chuun' nuu' nĭu' Galilea, kuachĭ ndii nĭ ndu'u' ra xiin' Herodías, nĭa' si'i' nĭanĭ ra, Felipe. Te nĭ saki'in' kuento tu ra te jaan' xa'a' kua'a' inga nĭa nĭa'a nĭa nĭ xaa ra. 20 Ndisu nuu' sakuu' nĭa nĭa'a, nĭa nĭ xaa

Herodes jaan' ndii, ni xaa ka ra inga a, ndee ni ka'an chuun' ra xiin' nda'a' xa'a' ra, te ni sko'ni' ra Juan vi'e kaa.

S'o'q ni xaa a kij' ni chichi tu Jesus itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Te kij' sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosi ndii, ni xaa tu Jesus, te ni sakuchi' na'a' ra. Te kij' ka'an a xiin' Ndiosi ndii, ni nunja' ndivi'. ²² Te ni nuu Espiritu Santo ndivi', naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' Jesus. Sakan' te ni ka'an iin tach'i yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e man'i' i, te va'a va kuni i xini i yo'ó —ni kach'i a.

N'a yo'q' nduu' kivi' ne ni nduu ne ichi' yata' Jesús

(Mt. 1:1-17)

²³ Jesús, kij' ni xa'a' a ka'an ndoso' a ichi' Ndiosi ndii, ni kumi' a yatin' oko uxi kuiya. Te ni tuu ne yivi' na si'e José ni nduu a, te José jaan' ni nduu si'e Eli, ²⁴ te Eli jaan' ni nduu si'e Matat, te Matat jaan' ni nduu si'e Levi, te Levi jaan' ni nduu si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu si'e Jana, te Jana jaan' ni nduu si'e José, ²⁵ te José jaan' ni nduu si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu si'e Amós, te Amós jaan' ni nduu si'e Nahúm, te Nahúm jaan' ni nduu si'e Esli, te Esli jaan' ni nduu si'e Nagai, ²⁶ te Nagai jaan' ni nduu si'e Maat, te Maat jaan' ni nduu si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu si'e Semei, te Semei jaan' ni nduu si'e José, te José jaan' ni nduu si'e Judá, ²⁷ te Judá jaan' ni nduu si'e Joana, te Joana jaan' ni nduu si'e Resa, te Resa jaan' ni nduu si'e Zorobabel, te Zorobabel jaan' ni nduu si'e Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu si'e Neri, ²⁸ te Neri jaan' ni nduu si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu si'e Adi, te Adi jaan' ni nduu si'e Cosam, te Cosam jaan' ni nduu si'e Elmodam, te Elmodam jaan' ni nduu si'e Er, ²⁹ te Er jaan' ni nduu si'e Josué, te Josué jaan' ni nduu si'e Eliezer, te Eliezer jaan' ni nduu si'e Jorím, te Jorím jaan' ni nduu si'e Matat, ³⁰ te Matat jaan' ni nduu si'e Levi, te Levi jaan' ni nduu si'e Simeón, te Simeón jaan' ni nduu si'e Judá, te Judá jaan' ni nduu si'e José, te José jaan' ni nduu si'e Jonán, te Jonán jaan' ni nduu si'e Eliaquím, ³¹ te Eliaquím jaan' ni nduu si'e Melea, te Melea jaan' ni nduu si'e Mainán, te Mainán jaan' ni nduu si'e Matata, te Matata jaan' ni nduu si'e Natán, ³² te Natán jaan' ni nduu si'e David, te David jaan' ni nduu si'e Isai, te Isai jaan' ni nduu si'e Obed, te Obed jaan' ni nduu si'e Booz, te Booz jaan' ni nduu si'e Salmón, te Salmón jaan' ni nduu si'e Naasón, ³³ te Naasón jaan' ni nduu si'e Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu si'e Aram, te Aram jaan' ni

nduu si'e Esrom, te Esrom jaan' ni nduu si'e Fares, te Fares jaan' ni nduu si'e Judá, ³⁴ te Judá jaan' ni nduu si'e Jacob, te Jacob jaan' ni nduu si'e Isaac, te Isaac jaan' ni nduu si'e Abraham, te Abraham jaan' ni nduu si'e Taré, te Taré jaan' ni nduu si'e Nacor, ³⁵ te Nacor jaan' ni nduu si'e Serug, te Serug jaan' ni nduu si'e Ragau, te Ragau jaan' ni nduu si'e Peleg, te Peleg jaan' ni nduu si'e Heber, te Heber jaan' ni nduu si'e Sala, ³⁶ te Sala jaan' ni nduu si'e Cainán, te Cainán jaan' ni nduu si'e Arfaxad, te Arfaxad jaan' ni nduu si'e Sem, te Sem jaan' ni nduu si'e Noé, te Noé jaan' ni nduu si'e Lamec, ³⁷ te Lamec jaan' ni nduu si'e Matusalén, te Matusalén jaan' ni nduu si'e Enoc, te Enoc jaan' ni nduu si'e Jared, te Jared jaan' ni nduu si'e Mahalaleel, te Mahalaleel jaan' ni nduu si'e Cainán, ³⁸ te Cainán jaan' ni nduu si'e Enós, te Enós jaan' ni nduu si'e Set, te Set jaan' ni nduu si'e Adán, te Adán jaan' ni nduu si'e Ndiosi.

4

S'o'q ni xaa a kij' ni kuni na ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuachi

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

¹ Te chitu' vi' nimá Jesús xiin' Espiritu Santo, te ni keta a itia Jordán, te ni naka na'a' Espiritu jaan' te kua'an a mi'i taxin' kaa', ² te ikan' ni kika a ni'i uvi xiko kivi', te ni xito kua'a na'a' na ndiva'a. Te ni xixi a sakuu' kivi' jaan', sakan' na ndee ndi'i ndoso' ndii, ni xi'j va a soko. ³ Te ni ka'an na ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa ndixa xna'a' si'e Ndiosi nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' naa' te nandu'u a xita' va'a, te kuxi un' —ni kach'i a.

⁴ Te ni nakuin Jesús nuu' na jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosi mi' ka'an a ndii: “Süu' xita' va'a kujti' kuni nuu' ne yivi' te kutiaku na. Süu' jaan' ndii, kuni tu sakuu' tu'un na kieve' yu'u' Ndiosi te kutiaku na”, kachi a —ni kach'i Jesús.

⁵ Te ni naka na ndiva'a Jesús te kua'an a xiin' a xini iin iku' sukun va, te iin ni nia' a kujti' na'a' a sakuu' iju kuu' nuu' iin yivi'.

⁶ Te ni ka'an na ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Nda'a' yo'ó taxi i sakuu' a kaa' xiin' na vika' a te ka'ndia chuun' un' nuu' a, sakan' na xa ni natuin i sakuu' iju kaa', te kuyi taxi e nda'a' yoo ka kuni mi' i. ⁷ Sakan' na kui' naa' kuin xiti' un' te koto ka'nu' un' yu'u' ndii, sakuu' na kaa' kunduu na'a' un' —ni kach'i a xiin' Jesús.

⁸ Te ni ka'an Jesús xiin' na ndiva'a jaan' ndii:

—Kua'an keta nuu' i yo'o', na ndiva'a, sakan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosi mi' ka'an a ndii: “Xto'q ndo' Ndiosi kujti'

saka'nu' ndo', te nuu' ña jaan' kuñti' kaka nuu ndo''', kachi a —ñi kachi Jesús xiin' ña ndi'va' a.

⁹ Sakan' te ni naka ña ndi'va' a Jesús, te kua'an a xiin' a ñuu Jerusalem. Te ni saka' a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa xna' a si'e Ndiosi nduu' un' ndii, sanama' xiin' mji' un' ndee ndieny, ¹⁰ kuachj ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosi xiin' angele, ña xika' nuu' nuu' a te koto a yo'ó.

¹¹ Te tijn ña jaan' nda' a un' te nãma xachi' un' ndee ñu'u'

te tixu'vi xa'a' un' saa yuu'. Sakan' kachi a —ñi kachi ña ndi'va' a jaan' xiin' Jesús.

¹² Te ni nakuijn Jesús nuu' a ndii: —Yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: “Koto ku'a' a ndo' xto'o ndo' Ndiosi”, kachi a —ñi kachi Jesús xiin' ña jaan'.

¹³ Te kij' ndi'j ni xito ku'a' a ña ndi'va' a jaan' Jesús xiin' sakuu' ña jaan' ndii, ni nakoq ña'a' a jin xa'a'.

S'o'q ni xaq a kij' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne ndiee ñu'u' Galilea (Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Te ni nandjiko' Jesús ñu'u' Galilea chitu' vi' nimá a xiin' ña ndiee' ña taxi' Espiritu Santo. Te ni kiku' kuento xa'a' a sakuu' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' jaan' xiin' ñuu ña ñu'u' yañin. ¹⁵ Te kua'an a tixin j'in vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan' te sania'a ña'a' a xa'a' tu'un Ndiosi. Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'an va'a xa'a' a.

S'o'q ni xaq a kij' ni nandjiko' Jesús ñuu a Nazaret (Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ni nandjiko' Jesús ñuu Nazaret mii' ni xa'nu a. Te ni xka'ndja a tixin vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan' naa xi xaá a saa kivi' sábadu, ña xinandiee' ne yivi'. Te ni xikuijn ndichi a te ka'vi a ña yoso' nuu' tutu Ndiosi. ¹⁷ Ikan' te ni taxi te xito' vi'e jaan' tutu ña ni ke'j Isaias, te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosi xta'an'. Ni nunia' Jesús tutu jaan', te ni xini' a mii' yoso' ña ka'an ndii: ¹⁸ Espiritu xto'o e' Ndiosi yoo xiin' j, sakan' ña ña jaan' ni taxi ndiee' j te ka'an ndoso' j tu'un va'a nuu' ne nda'vi kuu'.

Te ni tjanu' a yu'u te nachinaa' va'a j nimá ne suchi' va inji.

Te ni tjanu' tu a yu'u te ka'an ndoso' j ña xa kuvj ndoq ndiká ne ni xiku'un nda' a' ña ndi'va' a.

Te ni tjanu' tu a yu'u te nunia' j nduchi' nuu' ne kui'e nuu'.

Te ni tjanu' tu a yu'u te sandoo ndiká j ne ndo'o' nuu' ne katavi ndoso' ña'a'.

¹⁹ Te ni tjanu' tu a yu'u te ka'an ndoso' j ña xa ni tondja kivi' ña chindiee' xto'o e' Ndiosi yoo'.

Ña jaan' ni ka'vi Jesús.

²⁰ Sakan' te ni natuvi' Jesús tutu jaan', te ni nataxi ña'a' a nda'a' te xito' vi'e jaan'. Te ni xikundu'u' a. Te sakuu' ne ndiee' vi'e jaan' ndii, ni xto'ni ña nuu' a. ²¹ Te ni xa'a' ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—Kivi' vitin ni xinu ña yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó —ñi kachi a.

²² Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'an va'a xa'a' Jesús, te nandaní va ña xa'a' ña ndatun' va ka'an a. Te ni ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—¿Saa tu kuvj ndatun' niatu ka'an te kaa', sakan' ña si'e José kuñti' nduu' ra? —ñi kachi ña.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii: —Xini' yu'u ña kuni ka'an ndo' xiin' j naa ka'an ne yivi' ndii: “Yo'ó, te tatan' ndii, sáatan' xiin' mii' mji' un' te kuvj kuni ndu' a. Ñuu Capernaum ndii, kua'a' chuun ka'nu' ni xaa un' xa'a' ne yivi' jaan', sakan' na kuu' sakan' tu saa un' ña jaan' ñuu mji' un' yo'o'”, ña jaan' kuni ka'an ndo' xiin' j —ñi kachi a.

²⁴ Te ni ka'an ka a ndii: —Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña ndee jin te ka'an tiaku' tu'un Ndiosi ndii, natiin' va'a ña'a' ne ñuu mji' ra. ²⁵ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ni yoo va ne kuaan' kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kij' ni xika Eliás xta'an'. Kivi' jaan' ndii, unj kuiya yoso' sava ni kuun savi', te ni yoo va soko kanii' nuu' ñu'u' yo'o'. ²⁶ Ndisu ni ti'vi' Ndiosi Eliás jaan' te chindiee' ra ndee jin ne kuaan' jaan'. Süu' jaan' ndii ni ti'vi' ña'a' a te chindiee' ra jin ña kuaan', ña' ni ndu'u' ñuu Sarepta, ña nduu' nda'a' ñuu Sidón. ²⁷ Te ni yoo va tu ne kumi' kui'e te'i kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kij' ni xika Eliseo, te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosi xta'an'. Ndisu ni sanda'a ra ndee jin ne jaan'. Süu' jaan' ndii te ni nani' Naamán, te Siria, kuñti' ni sanda'a ra —ñi kachi a.

²⁸ Te kij' ni xini' so'o ne ndiee' tixin vi'e jaan' ña ni ka'an a ndii, ni nasaa' xava'a sakuu' ña. ²⁹ Sakan' na ni ndondichi' ña, te ni xta'ni' xa'a' ña Jesús vi'e jaan' chinda'a' ña'a' ña, te kua'an ña xiin' a ndee nuu' ñuu Nazaret jaan'. Te ni ndekuñe ña ndee yu'u' ta'vi' yañin mii' nduu' xa'a' ñuu jaan' te sanama' ña'a' ña ndee ndieny. ³⁰ Ndisu Jesús ndii, ni xka'ndja a tejn ne jaan', te ni keta a kua'an a.

S'o'q ni xaq a kij' ni xta'ni' Jesús ña ndi'va' a nimá jin te yivi' (Mr. 1:21-28)

³¹ Te ni naka' Jesús ndee ñuu Capernaum, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea.

Ikan' te ni sania'a a ne yivi' tixin vi'e mii' nakaya ne nuu jaan' kivi' sabado, na xinandiee' nja. 32 Te ni nandanj nja saa sania'a na'a a, sakan' na ni ka'an a xiin' na ndjee'. 33 Te ni yoo jin te naa na ndjiva'a nimá tixin vi'e jaan', te ni nde'i ti'e' na ndjiva'a jaan' ka'an a ndii:

34 —Kua'an Jesús, te Nazaret, nakoq un' ndu. ¿Ndichun kuaxi sataña'a' un' ndu? ¿Naá kuaxi un' te sandonu'u' un' ndu? Xiní yu'u yoo nduu' yo'ó. Na su'un kuenta Ndiosí nduu' un' —ni kachj a.

35 Ikan' te ni ka'an ndjee' Jesús xiin' na jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un', te kua'an keta nimá te naa' —ni kachj a.

Te ni sanduva na ndjiva'a jaan' te yivi' jaan' tejn ne yivi' jaan', te ni keta a kua'an a. Ndisu nj satuxu'vi na'a' a. 36 Te sakuu' ne jaan' ndii, ni nandanj xava'a nja, te ni ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—¿Mii' tu kuaxi tu'un na kumi' na ndjee' na ka'an te yivi' kaa'? Sakan' na xiin' na ndjee', te xiin' tu'un ndjee' ka'an chuun' ra nuu' na ndjiva'a, te xini so'o a, te kje'e a nimá ne yivi' —ni kachj xiin' ta'an' nja.

37 Te ni kiku kuento xa'a' Jesús kani' nuu' nu'u' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús na' tiso Simón Pedro

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Te ni keta Jesús vi'e jaan', te kua'an a vi'e Simón. Te na' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndjee' tiin' na'a' kandu'u' a' vi'e jaan'. Te kij' ni xaa Jesús ikan' ndii, ni ka'an nda'vi ne yivi' xiin' a xa'a' na' jaan'. 39 Sakan' te ni xito ndoso' Jesús na' jaan', te ni ka'an ndjee' a xiin' ka'ni' jaan', te ni kje'e na'a' a. Xa ka'an e', te ni ndokoo a', te ni xa'a' a' nduku' a' na kuxj a xiin' te jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

40 Te xakuua' na xa ketá nu'u' ndii, sakuu' ne kumi' ne kuni kuvj xiin' ki'in' nuu' kui'e ndii, ni xan ndjaka na'a' nja nuu' Jesús. Te ni tondja nda'a' a jin ne jaan', te ni sanda'a na'a' a. 41 Te ni kje'e tu kua'a' na ndjiva'a na nu'u' nimá ne yivi' jaan', te ka'an ti'e' a xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e' Ndiosí —kachi a.

Ndisu Jesús ndii, ni ka'an ndjee' a xiin' na ndjiva'a jaan', te ni taxi a ka'an na jaan', sakan' na xini na jaan' na Cristo, na ni tjanu' Ndiosí sakahú yoo', nduu' Jesús jaan'.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí jin xaan' mii' taxin' kaa'

(Mr. 1:35-39)

42 Te nja'a va kuaxj kitú', te ni ndokoo Jesús, te ni keta a vi'e jaan', te kua'an a jin xaan' mii' taxin' kaa' xa'a' ku'u. Te ni xa'an nanduku' na'a' ne yivi' kua'a' jaan', te ni ndeku'e nja mii' iin' a jaan', te ni xika nja nakasi na'a' nja, te ndoo a nuu' nja. 43 Ndisu ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Kuní a ku'un j inga nuu te ka'an ndoso' tu j tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosí ka' ndja chuun' a nimá ne yivi', kuachj ndii xa chuun jaan' ni keta j nuu' Ndiosí kuaxj j —ni kachj a.

44 Sakan' te ni xa'an a ka'an ndoso' a tu'un va'a jaan' tixin jin vi'e mii' nakaya ne ndiee' nuu' na nu'u' nuu' nu'u' Galilea jaan'.

5

So'o ni xaa a kij' ni kana Jesús Simón Pedro te kunduu ra nda'a' xa'a' a

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

1 Unta' kij' iin' Jesús yu'u' minj na nani' Genesaret ndii, kua'a' xava'a ne yivi' ni yoo ikan' ndee' ni ku'ni' na'a' nja xa'a' a na kuni kunj so'o nja tu'un Ndiosí. 2 Te ni xinj Jesús ita' uvj ta'an tundoo' yatjn yu'u' minj jaan'. Te ita' so'o nu', sakan' na xa ni kje'e te tava' tjaka' te natja ra nuun' ra. 3 Sakan' te ni sko'nu' a tixin tundoo' Simón, te ni xikan' a na kuxika' ra sie xiin' nu' yu'u' minj jaan'. Sakan' te ni xikundu'u' a, te ndee tixin tun' jaan' ni xa'a' a sania'a a ne yivi' kua'a' jaan'. 4 Te kij' ndj'i ni ka'an a xiin' ne jaan', te ni ka'an a xiin' Simón jaan' ndii:

—To'o' ndo' xiin' tundoo' yo'o' ndee' mii' kunu kaa', te sko'ni' ndo' nuun' te tijn ndo' tjaka' —ni kachj a.

5 Te ni nakuujn Simón nuu' a ndii:

—Maestro, nii' nuu ndi'e' ni xika ndjee' va ndu tava' ndu tjaka', te koo' xachi' ri' ni tijn ndu. Ndisu xa'a' a na yo'ó ka'an ndii, va'a ku'un e' te sko'ni' ndu nuun' tixin tjiku —ni kachj ra.

6 Te kij' ni sko'ni' ra nuun' jaan' ndii, kua'a' xava'a tjaka' ni tijn ra, te nuun' ra ndii, xa yoo a tia'ndja a. 7 Sakan' te ni kana nda'a' ra te ndiaka' ta'an' xiin' ra, te nu'u' inga tundoo', te chindjee' na'a' ra. Te ni xaa te jaan', te ni sakutu' xava'a ra uvj saa' tundoo' jaan' ndee xaku' va, te ndeka'nu nu'. 8 Te kij' ni xinj Simón Pedro na ni yoo ikan' ndii, ni xikuujn xiti' ra nuu' Jesús, te ni ka'an ra ndii:

—Taku'i'e, kuxioq un' nuu' j, sakan' na te ndiso' kuachj nduu' j —ni kachj ra.

9 Ni ka'an Simón jaan' sakan' xa'a' na ni nandanj yi'vi va ra xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra xa'a' a ka ni tijn ra kua'a' ya'a tjaka'. 10 Te sakan' tu inga te ndiaka' ta'an' xiin' ra, te nduu' Jacobo, xiin' Juan, te

nduu' si'e Zebedeo ndii, ni nandanj yivi' ra. Te ni ka'an Jesus xiin' Simón ndii:

—Kuän yivi' un', taa. Sakan' ña ndee vj'in te ndee nuu' ku'un e' ndii, tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachj nja te kundikun nja yu'u —ni kachj a.

¹¹ Te kij' ndj'i ni xt'a'ni' Simón tundoo' xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan' ndee yu'u' minj ndii, ni naqoo ra nu' xiin' sakuu' a, te kua'an ra xiin' Jesús.

S'o'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² Iin kivi' kij' xika' Jesús iin ñuu ndii, ni xaa iin te kumi' kui'e te'i kanii' ñu'u' nde'i ra. Te kij' ni xinj ña'a' ra ndii, ni xikuijn xiti' ra, te ni katandje'e ra nuu' ra ndee nuu' ñu'u' nuu' Jesús, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Taku'e, naa' kuni un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u nuu' kui'e ña ndo'o' j —ni kachj ra.

¹³ Te ni sanaka'a a nda'a' a, te ni tondja nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a j yo'ó. Nda'a' kij' un' —ni kachj a.

Te xa numj' sakan', te ni kje'e ña'a' kui'e jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni ka'an chuun' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' saa ni xaa a, te ni nda'a' ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kua'an, te nia'a' xiin' mji' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a' un'. Te nasoko' un' ña'a' nuu' Ndiosí xa'a' ña xa ni nda'a' un', naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña ni nda'a' xna'a' un' —ni kachj a.

¹⁵ Te ndii, s'o'q kiku te kiku ka kuento xa'a' Jesús. Te kua'a' xava'a ne yivi' nakaya nuu' a te kuni s'o'q nja ña ka'an a, te sanda'a tu ña'a' a nuu' kui'e ña ndo'o' nja. ¹⁶ Ndisu Jesús ndii, kua'an chito a mii' kataxin' te ndatu'un' a xiin' Ndiosí.

S'o'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Te unta' tu, kij' sania'a' Jesús ne yivi' ndii, ni xikundie'e kua'a' te fariseo xiin' kua'a' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí. Ni kje'e te jaan' sakuu' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' sakuu' inga nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea. Te yoo ña ndje'e' xt'o'q e' Ndiosí xiin' Jesús te sanda'a a ne yivi'. ¹⁸ Ikan' te ni ndekuje' kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra iin te kui'e xa'a', kanu' ra nuu' iin tun' xt'o. Te jaan' ndii, ni xika' ra ko'ni' ra vj'e' xiin' te kui'e xa'a' jaan' te chjkandu'u' ña'a' ra nuu' Jesús. ¹⁹ Ndisu ni kuvj kuyatjn ra nuu' a xa'a' ña kua'a' va ne yivi' ñu'u' vj'e' a jaan', sakan' na ni kaa' ra xini' vj'e' xiin' te kuni kuvj jaan', te ni sanundia'a' ra

ndia'vi' chjo. Sakan' te ni sanuu' ra tun' xt'o mii' kandu'u' te kuni kuvj jaan' ma'in' vj'e' jaan' nuu' a. ²⁰ Te kij' ni xinj Jesús ña inj te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvj jaan' ndii:

—Te yivi' kua'a', ka'an j xiin' un' ña xa ni ndoyo kuachj un' —ni kachj a.

²¹ Sakan' te, te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ni xa'a' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “¿Yoo nduu' te yivi' kaa', tuu ra, na kani'a' ra xa'a' Ndiosí? Sakan' ña Ndiosí kuji' yoo ndje'e' te sandoyo' a kuachj ne yivi'.” ²² Ndisu Jesús ndii, ni xinj a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vä'a' ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' j.

²³ ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an j xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachj ra un ñáá ña ndokoo ra te ku'un ra? ²⁴ Sakan' na kuui' nia'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' j ndje'e' iin yivi' te sandoyo' j kuachj ne yivi' —ni kachj a.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an j. Ndokoo un', te na'in un' tun' xt'o un', te nu'u un' vj'e' un' —ni kachj a.

²⁵ Xaka'an e', te ni ndondichj ra, te ni na'in ra tun' xt'o ra mii' ni kandu'u' ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan', te ni keta' ra xaka'nu' ra Ndiosí kua'an ra. ²⁶ Te ni nandanj va sakuu' ne yivi' jaan', te ni xaka'nu' nja Ndiosí, te yivi' xava'a nja ka'an nja ndii:

—Vj'in ndii, ni xinj e' iin chujun ka'nu' koo' chukuu' —kachi nja.

S'o'q ni xaq a kij' ni kaja Jesús Leví Mateo

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ndj'i jaan' te ni keta' Jesús kua'an a, te ni xinj a iin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma, te nani' Leví. Te jaan' ndii, ndu'u' ra mii' kendiaa' ya'vi' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñia' a, te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

²⁸ Sakan' te ni ndondichj ra, te ni naqoo ra sakuu' chuun nuu' ra, te ni xikundikun ña'a' ra. ²⁹ Te ni xa'a' Leví jaan' iin vjiko' chie' vj'e' ra xa'a' Jesús. Te kua'a' te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma ni kixin xiin' tuky ne yivi', te ni xixi nja xiin' ra xiin' Jesús nuu' mesa. ³⁰ Te fariseo xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni ka'an kui'e ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Vä'a' xachi' xixi' ndo', te xi'i' ndo' xiin' te kendiaa' ya'vi' ñaa' xiin' inga ka te xaa' tu kuachj —ni kachj ra.

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Ne va'a kuni ndii, küní nja te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kuvj kujti' kuni ra. ³² Te yu'u ndii, kuaxi j te kana j ne tuu ña xachuun' ndaku nja. Süu' jaan' ndii kuaxi j, te kana j ne xini ña yoo kuachj nja te nama nja nimá nja —nj kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'a'

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Sakan' te nj ka'an ka te jaan' xiin' a ndii:

—Te nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo ndjtja chito va ra. Te ka'an chito va tu ra xiin' Ndiosí. Te sakan' tu xaa' te nda'a' xa'a' te fariseo. Ndisu te nda'a' xa'a' yo'ó ndii, xixi' ra, te xi'i' ra tiaan tiaan —nj kachj ra.

³⁴ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Náá kuvj tjin ndije' e' ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'a', te koq ndjtja nja kij' ndu'u' ka te tunda'a' xiin' nja? ³⁵ Ndisu xaa iin kivi' kij' tu'un ne yivi' te tunda'a' jaan', te kij' sakan' ndii, kunj a kaka ndjtja ne jaan' —nj kachj a.

³⁶ Te nj ka'an tu a iin ña ka'an ndjaa xiin' te fariseo xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ndii:

—Ndee iin ne yivi' xá'ndia iin tu'un' toto xaa', te na'ma' ndjaa nja toto yata'. Naa' saa nja sakan' ndii, ka'ndja saka nja ña xaa' jaan', te nákuita a xiin' toto yata' jaan'. ³⁷ Te ndee iin tu ne yivi' ndii, táan' nja vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, kij' kuiya' ra' ndii, tia'ndja iin' jaan', te kuitja ndoo ra', te ndofu'u' saka tu iin' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuii' kunj a ña taan' e' vino xaa' tixin iin' xaa'. ³⁹ Te ndee iin ne yivi' kij' xi'i' nja vino yata' va ndii, kuni ko'q ka nja te' xaa', sakan' ña ka'an nja ndii, xavixin' ka te' yata' jaan' —nj kachj Jesús.

6

Jesús nduu' ña kumi' ndije' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' ne Israel

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

¹ Iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kij' xka'ndia Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mii' yoo trigo ndii, nj xa'a' te jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan', te kuun' nda'a' ra a, te xaxi' ra ndjkin' a kua'an ra. ² Te nj ka'an savá te fariseo ndii:

—¿Ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —nj kachj ra.

³ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Náá tia'an ka'vi' ndo' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña nj xaa' David xtá'an' kij' nj xi'i' ra soqo xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ⁴ Te jaan' ndii, nj xka'ndja ra tixin vi'e Ndiosí, te nj nachij' ra xita' va'a su'un, te

nj xixi' ra a, te nj taxj tu ra a xixi' te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', tee' ndee sutu kujti' xata'an kuxj ña jaan' —nj kachj a xiin' ra.

⁵ Te nj ka'an tu a ndii:

—Yu'u', ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' j ndije' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —nj kachj a.

So'q' nj xaa' a kij' nj sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶ Te inga kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, nj xka'ndja Jesús tixin vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan', te sania'a' ña'a' a. Te nj ka'ni iin te kui'e nda'a' kuq'a' ikan'. ⁷ Te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, nj chuun xa'a' va ra te kunj ra naa' sanda'a' a te kui'e nda'a' jaan' kivi' jaan', sakan' te kuvj koq iin xa'a' ña tjin kuachj ra Jesús. ⁸ Ndisu Jesús ndii, xa xini a saa xanini nimá te yivi' jaan'. Te nj ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichj, te kuin un' ma'in' kaa' —nj kachj a.

Te nj ndondichj te jaan', te nj xikuijn ndichj ra ikan'. ⁹ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' te kuni tjin kuachj ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosí saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? ¿Náá ña va'a taxi' a saa e', uun ña ña nja'a taxi' a saa e'? ¿Náá sakakú e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakuin ndo' —nj kachj Jesús.

¹⁰ Te kij' ndi'j nj xito ndjaa a nuu' j'in te ita' saa xinunduq' ikan' ndii, nj ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —nj kachj a.

Sakan' te nj sanakaá ra nda'a' ra, te nj nda'a' a. ¹¹ Te nj naka'mi va xini' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo, te nj ndatu'un' xiin' ta'an' ra saa kuvj nakasj ra Jesús.

So'q' nj xaa' a kij' nj nakaxin Jesús uxj uvj ta'an' te nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

¹² Kij' sakan' ndii, nj kaa Jesús iin iku', te ndatu'un' a xiin' Ndiosí. Te nj ndoo a ikan' nii' ñuu ndatu'un' a xiin' a. ¹³ Te kij' nj kitu' ndii, nj kana a sakuu' te ndikun ichi' a, te nj nakaxin a uxj uvj ta'an te jaan'. Te nj chindu'u' a kivi' ra apóstoles, te tjanu a sania'a' ichi' a. ¹⁴ Iin te jaan' nani' Simón, te nj chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro, xiin' ñani ra, te nani' Andrés, te inga ra nani' Jacobo, xiin' Juan, ñani ra, te inga tuku ra nani' Felipe, te inga tuku ra nani' Bartolomé, ¹⁵ te inga tuku ra nani' Mateo, te inga tuku ra nani' Tomás, te inga tuku ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, te inga tuku ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi te nani' Zelote nduu' ra. ¹⁶ Te inga tuku ra nani' Judas, te nduu'

ñañi Jacobo, te inga tukyu ra ñani Judas Iscariote, te jaan' nduu' te ni sanaku'a Jesús so'q' ndi'i nda'a' te kuu' ka' nu'.

S'o'q' ni xaq' a kii' ni nakaya kua'a' ne yivi', te ni sanda'a' ña'a' Jesús

(Mt. 4:23-25)

17 Ndi'i jaan', te ni nakaa' Jesús iku' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni xikuijn a jin xaan' mi' kandaá. Te ijan' ni nakaya kua'a' xava'a a ne ndikun ichi' a xiin' kua'a' xava'a ne yivi', ne ni kije' ñuu' Jerusalén, xiin' inga ñuu' ña' ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne ni kije' yoso' ñuu' Tiro xiin' ñuu' Sidón. Ni xaq' ne jaan' te kuni so'q' nja' ña' ka'an a. Te ni xaq' tu nja' te sanda'a' ña'a' a nuu' kui'e ña' ndo'o' nja'. 18 Te ni sanda'a' tu a ne ndo'o' xaa' ña' ndi'va'a' ña' ñu'u' nimá nja'. 19 Te sakuu' ne yivi' ni xika' tondja' ña'a', sakan' ña' xiin' ndije'e' ña' kumi' a ni sanda'a' a sakuu' ne kuni kuv'i jaan'.

S'o'q' ni xaq' a kii' ni sania'a' Jesús xa'a' q' ne sañu'u' va' Ndiosí

(Mt. 5:1-12)

20 Sakan' te ni ndon'i Jesús nuu' a mi' ita' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a ndii:

—Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó, ne nda'vi kuu', sakan' ña' xa'ndia chuun' a nimá ndo'.

21 Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó, ne xi'i' soko v'itjn, sakan' ña' sanda'ni a ndo'ó.

'Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó, ne xaku' v'itjn, sakan' ña' kuaku' ndo'.

22 Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó kii' kundasi' ne yivi' ndo'ó, te saxio' nja' ndo'ó, te ka'an kijn' nja' xiin' ndo', te kanja'a' nja' xiin' ndo' xa'a' a ña' ndikun ndo' yu'u, ña' nduu' tu te yivi'. 23 Kii' sakan' ndii, va'a' va' kuni j'in ndo'ó, te si' tu kuni ndo', sakan' ña' jin ña' va'a' koo' chukuu' ni'i' ndo' ndi'vi'. Kuach'i ndii sakan' tu ni sando'o' ne xii' yata' e', te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'.

24 Ndisu' ndo'ó, ne vika' ndii, nda'vi va' kuu' ndo', sakan' ña' xa' kumi' ndo' ña' xakuatia' nimá ndo' jin yivi' yo'o' kujti'.

25 'Ndo'ó, ne xika' chitu' v'itjn ndii, nda'vi va' kuu' ndo', sakan' ña' kuxi'i' va' ndo' soko.

'Ndo'ó, ne xaku' v'itjn ndii, nda'vi va' kuu' ndo', sakan' ña' kuaku' suchi' in'i va' ndo'.

26 'Ndo'ó, ne ka'an va'a' sakuu' ne yivi' xa'a' a v'itjn ndii, nda'vi va' kuu' ndo', sakan' ña' jin kachi ni xaq' tu ne xii' yata' e' xta'an' xa'a' a te ni ka'an tiakú tun vixi'.

Sanía'a' Jesús yoo' ña' kundani' e' ne ndasi' yoo'

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Ndisu' ka'an i xiin' ndo'ó, ne xini so'q' ña' ka'an i v'itjn ndii: Kundani' ndo' ne ndasi' ndo'ó. Te sqa' ndo' ña' va'a' xa'a' a ne xi'e' xini ndo'ó. 28 Te ka'an va'a' ndo' xiin'

ne sanacha'an' ndo'ó. Te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' a ne kanja'a' xiin' ndo'. 29 Te naa' ni sa'ndia' yoo' ka' jin ta'vi' nuu' ndo' ndii, tax'i tu ndo' tukyu ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' nja'. Te naa' yoo' ka' tu'un toto titi ndo' ndii, tax'i tu ndo' ndijn' ndo' nda'a' nja'. 30 Te yoo' ka' xikán ña'a' ndo' ndii, tax'i tu ndo' a. Te yoo' ka' xaku'na' ña'a' ndo' ndii, nakan' ka' ndo' a nuu' nja'. 31 Te sqa' kuni ndo' sqa' ne yivi' xiin' ndo' ndii, sakan' tu sqa' ndo'ó xiin' nja'.

32 'Te naa' kundani' ndo' ne ndani' ndo'ó kujti' ndii, koo' ndee' jin ña' va'a' xaa' ndo' na sakan', kuach'i ndii ndee' ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña' jaan'. 33 Te naa' sqa' ndo' ña' va'a' xa'a' a ne xaa' ña' va'a' xa'a' ndo' kujti' ndii, koo' ndee' jin ña' va'a' xaa' ndo' na sakan', kuach'i ndii ndee' ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña' jaan'. 34 Te naa' satatu ndo' ña'a' ndo' nuu' ne ndiatu' inj' ndo' natax'i a te koo' ya'vi' a ndii, koo' ndee' jin ña' va'a' xaa' ndo' na sakan', kuach'i ndii ndee' ne koo' Ndiosí nuu' satatu ta'an' ña'a' nja', te natiin' kua'a' a ka' nja' xata' a. 35 Ndisu' ndo'ó ndii, kundani' ndo' ne ndasi' ndo'ó, te sqa' ndo' ña' va'a' xa'a' a ne jaan', te satatu ndo' ña'a' ndo' te kundiatu' inj' ndo' natax'i nja' a, te natjin ndo' jin ña' va'a' va', kunduu' ndo' si'e' Ndiosí ña' ka' nu' koo' chukuu'. Sakan' ña' ña' jaan' ndii, va'a' inj' a xini a ne tax'i' ña' chindani' a, te va'a' tu inj' a xini a ne nja'a'.

36 Na kunduu' ndo' ne kuvita inj' xa'a' a ne yivi' ndee' naa' xaa' yuva' e' Ndiosí kuvita inj' a xa'a' nja'.

Yo'o' sania'a' Jesús ña' va'a' sqa' e' kuenta kuu' ne yivi'

(Mt. 7:1-5)

37 Nätava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nätava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. Kätun' ndo' ne yivi', te kätun' Ndiosí ndo'ó. Koo' ka'nu' inj' ndo'ó xa'a' a ne yivi', te koo' ka'nu' tu inj' a xa'a' ndo'. 38 Tax'i ndo'ó ña'a' ndo' nda'a' a ne yivi', te tax'i tu Ndiosí ña' jaan' nda'a' ndo'. Ña' jaan', kii' tax'i ña'a' a ndii, chunku'va' va'a' ña'a' a, te chunkutu' ña'a' a, te kisi' a ku'va' jaan' te naku'un va'a' ka' a, te saku' kati'i' a nuu' toto ndo' ndee' kuitja' vi' ña'a' jaan'. Kuach'i ndii, xiin' ku'va' ña' chu'un' ndo' ña' jaan', chu'un' tu Ndiosí ña' tax'i a nda'a' ndo' —ni kach'i Jesús.

39 Te ni ka'an Jesús xiin' nja' jin ña' ka'an ndja'a' ndii:

—Xini e' ña' küvi kundjaka' jin te kui'e nuu' tukyu te kui'e nuu' ku'un ra' ichi', kuach'i ndii koyo' uvi' sqa' ra' ta'vi'. 40 Jin te sakuaan ndii, süu' te xini ka' nduu' te jaan' te sakan' te sania'a' ña'a'. Ndisu' kii' ndi'i saku'aan ra' ña' xini tuni jaan' ndii, kunduu' ra' ndee' naa' te sania'a' ña'a' jaan'. 41 Va'a' xaa' un' xito' un' naá xi'e' itun' nduchi'

nuu' ta'an' un', te xaa' un' kuenta kuu' tjkundũ tun' naá nduchi' nuu' mji' un'.
 42 Vã'ã xaa' un' ñã ka'án un' xiin' ta'an' un' ndii: "Taxi na xta'ni' i xi'e itun' ñã naá nduchi' nuu' un', ñãnj i", kij' xaa' un' kuenta kuu' tjkundũ tun' naá nduchi' nuu' mji' un'. Te xasuvi' xiin' mji', va'ã ka xj'na xta'ni' un' tjkundũ tun' naá nduchi' nuu' mji' un'. Te sakan' kuvj koto'ni kaxi' un' te xta'ni' un' xi'e itun' ñã naá nduchi' nuu' ta'an' un' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ñã xiin' ñã ka'án ne yivi' kuvj nakunj e' ndee nuu' ne yivi' nduu' njã

(Mt. 7:15-20; 12:33-35)

43 'Ndeẽ jin itun' va'ã küvj kũun nduu' njã'a ndã'a, te ndeẽ jin tun' njã'a küvj kũun nduu' va'ã ndã'a'. 44 Kuaxh ndii, j'in itun' tata ndii, kuvj nakunj e' nu' xiin' nduu' ñã kuun' ndã'a' nu'. Sakan' ñã küvj ka'ndjã e' higo ndã'a' tun' jñu', nj ndeẽ küvj tu' ka'ndjã e' uva ndã'a' jñu' kuuj'. 45 Te sakan' tu' jin ne yivi' va'ã ndii, xaa' njã ñã va'ã ñã jñu' nimã njã, te ne njã'a ndii, xaa' njã ñã njã'a ñã jñu' nimã njã. Sakan' ñã ñã taxa'a chitu' njã nimã njã jaan' nduu' ñã ka'án njã.

Yo'o' ka'án ndjãã Jesús xa'a' uvj tq'an te xa'a' vj'e

(Mt. 7:24-27)

46 '¿Ndichun na ka'án ndo' xiin' i ndii: "Yo'ó nduu' xto'q' i, yo'ó nduu' xto'q' i", te xaa' ndo' ñã ka'án j? 47 Yoo ka kuaxj nuu' j, te xini so'q' njã ñã ka'án j, te xaa' njã a ndii, sania'á i ndo'ó yoo xiin' nakuitã njã. 48 Nakuitã ne jaan' xiin' jin te nj xava'a vj'e ra. Te jaan' ndii, kunu va nj xatjã ra chichj xa'a' vj'e ndee nj tondjã ra yuu' chij mii' nj sakania' ra xa'a' vj'e jaan'. Te kij' nj kjeẽ kua'a' teñu'u' itjã ndeẽ nj ndaa ra', te nj kondjã ndjeẽ' ra' xa'a' vj'e jaan' ndii, nj nduva a, sakan' ñã nj xa'a' ra a xata' yuu'. 49 Ndisũ yoo ka xini so'q' ñã ka'án j, te xaa' njã a ndii, nakuitã njã xiin' jin te nj xava'a vj'e ra. Te jaan' ndii, nj xa'a' ra vj'e jaan' nuu' jñu'u' kuuj', te nj sakania' ra xa'a' a. Te kij' nj kjeẽ kua'a' teñu'u' itjã, te nj ndaa ra', te nj kondjã ndjeẽ' ra' xa'a' vj'e jaan' ndii, nj nduva a, te nj nduxin xachi' a —nj kachj Jesús.

7

So'q' nj xqã a kij' nj sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' jin te xiin'

(Mt. 8:5-13)

1 Te kij' ndi'j nj ka'an Jesús sakuu' ñã jaan' nuu' ne jaan' ndii, nj ketã a kua'an, te nj xqã a jñu' Capernaum. 2 Te jkan' nj ndu'u' jin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin'. Te xa' kuni kuvj kuuj' jin te xika' nuu'

nuu' ra, te kundanj ya'a ra. 3 Te kij' nj xinj te jaan' kuento xa'a' Jesús ndii, nj ti'vi' ra jin uvj te xjãã nuu' ne judío te ka'an nda'vi ra xiin' Jesús, te kixjñ sanda'a a te xika' nuu' nuu' ra jaan'. 4 Te nj ndekujẽ te jaan' mii' iin' Jesús, te nj ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Jin te xata'an ñã chjndjee' ñã'a' un' nduu' ra, 5 sakan' ñã ndanj ra ne jñu' e', te nj xã'ã mji' tu' ra jin vj'e mii' nakayã ndu —nj kachj ra.

6 Te nj ketã Jesús kua'an a xiin' ra. Te kij' xã kuyatin' a vj'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, nj ti'vi' ra jin uvj te xini ta'an' xiin' ra, te kua'an ka'an te jaan' xiin' Jesús. Te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Ka'án te xa'ndia chuun' ndii: "Táku'e, sãndi'ni xiin' mji' un' kõo' nduu' xachi' yu'u na ndi'vj un' vj'e j, 7 xa'a' a jaan' na nj ndeẽ nj kundjjeni i ñã ku'un nata'an' i xiin' un'. Sakan' na kuuj' ka'an chuun' kuuj' un', te ndã'ã te xika' nuu' nuu' j. 8 Kuaxh ndii yoo tu' te xa'ndia chuun' nuu' yu'u, te yoo' tu' te xiin' te xa'ndia chuun' yu'u nuu'. Te kij' ka'án i xiin' jin ra: Kua'an ndii, kua'an ra. Te kij' ka'án i xiin' jingã ra: Njã'a ndii, kuaxj ra. Te kij' ka'án i xiin' te xika' nuu' nuu' j: Sãã un' ñã yo'ó' ndii, xaa' ra ñã jaan'", kachi ra —nj kachj te xini ta'an' xiin' ra jaan' xiin' a.

9 Te kij' nj xinj so'q' Jesús ñã jaan' ndii, nj nãndanj a nj xinj a te xa'ndia chuun' jaan'. Te nj ndjko kuuj' a, te nj ka'an a xiin' ne ndikun ñã'a' jaan' ndii:

—Ñã ndãku ka'án i xiin' ndo' ndii, tjã'an kunj i ndeẽ jin ne ta'an' e', ne Israel, ne jñj xini yu'u ndeẽ naa jñj te jaan' —nj kachj a.

10 Te kij' nj nãndjko te nj ti'vi' te xiin' jaan' vj'e ndii, xa' nj ndã'ã te xika' nuu' jaan'.

So'q' nj xqã a kij' nj sanatiaku Jesús si'e jin ñã' kuaan' jñu' Naín

11 Te kij' nj xka'ndjã ndia'vi' kivj' ndii, nj ketã Jesús, te kua'an a jñu' ñã nãni' Naín. Te kua'an tu' kua'a' ne ndikun jchi' a xiin' kua'a' xava'a ka ne yivi' xiin' a. 12 Te kij' nj kuyatin' a yi'e' jñu' jaan' ndii, nj xinj a ñã kua'an nataan' ne yivi' jin te nj xi'j. Te nj xi'j jaan' ndii, jin ndaa' ra sakan' nduu' si'e jin ñã' kuaan', te kua'a' va ne jñu' jaan' kua'an xiin' a'. 13 Te kij' nj xinj xto'q' e' ñã' jaan' ndii, nj kuvjta jñj a xa'a' a', te nj ka'an a xiin' a' ndii:

—Kuãku un' —nj kachj a.

14 Te nj kuyatin' a mii' kanu' te nj xi'j jaan', te nj tondjã nda'a' a ñã'a' a, te nj xjkuujã te ndiso' ñã'a', te nj ka'an Jesús ndii:

—Te luj, xiin' yo'ó ka'án j, ndõkoq un' —nj kachj a.

15 Sakan' te ni ndoqoo te ni xi'i jaan', te ni xa'a' ka'an ra. Te ni sanakua'a na'a' Jesús nda'a' si'i' ra. 16 Te ni yi'vi xava'a sakuu' ne yivi' jaan' kij' ni xini na na jaan', te ni xaka'nu' na Ndiosi ka'an na ndii:

—Jin te ka'nu' ka'an tiaku' tu'un Ndiosi ni tuvj tejn e' —ni kachi na.

Te ni ka'an tu na ndii:
—Ndiosi ndii, kuaxi chindjee' a yoo', ne nduu' kuenta a —ni kachi na.

17 Te ni kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' nu'u' Judea xiin' sakuu' nuu' na nu'u' yatn jaan'.

Ka'an Jesús xiin' ne yivi' xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi (Mt. 11:2-19)

18 Te nda'a' xa'a' Juan ndii, ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' te jaan' xa'a' sakuu' na xaa' Jesús. Te ni kana Juan jaan' uvi' ta'an ra, 19 te ni ti'vi' na'a' ra nuu' Jesús, te ndatu'un' na'a' ra ndii: “¿Náa yo'ó nduu' na ni tjanu' Ndiosi sakaku' ndu'u, uun va'a ka ndiatu' ndu xa'a inga ra?, kachi ndo'”, ni kachi Juan xiin' te jaan'. 20 Sakan' na kij' ni ndekuje te jaan' mii' iin' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi, ni ti'vi' ndu'u te ndatu'un' ndu yo'ó ndii: ¿Náa yo'ó nduu' na ni ka'an Ndiosi ti'vi' a sakaku' ndu'u, uun náa kuni a ndiatu' ndu xa'a inga ra? —ni kachi ra.

21 Xa savá ni hora jaan' ni sanda'a Jesús kua'a' ne kuni kuvj xiin' ki'in' nuu' kui'e xiin' kui'e xij, te ni tava' tu a kua'a' na ndiva'a nimá ne yivi', te ni sanda'a tu a kua'a' ne kui'e nduchi' nuu'. 22 Te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' Juan na ni xini nduchi' nuu' ndo' xiin' na ni xini so'ó ndo'. Ne kui'e nduchi' nuu' ndii, nuniá nduchi' nuu' na, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' na, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a na, ne so'ó ndii, nuniá' so'ó na, ne ni xi'i ndii, natiaku na, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' na. 23 Te sañu'u' va Ndiosi ne nãqoo na jin na xini na yu'u —ni kachi a.

24 Te kij' ni kjee te jaan' kua'an ra ndii, ni xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo ni xa'an koto ndo' kij' ni xa'an ndo' mii' taxn' kaa? ¿Náa ni xan koto ndo' jin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachj'? 25 Süu' sakan' nduu' a. ¿Yoo ni xan koto ndo' na sakan'? ¿Náa jin te yivi' te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' na te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' te ndiee' si'i' ra ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'. 26 Sakan' na kuii', ¿Yoo nduu' ra ni xa'an koto ndo'? ¿Náa jin te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi? Na ndaku ka'an i

xiin' ndo' ndii, süv xna'a ra, ndisu ya'a ka te sakan' te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi kuiti' nduu' te jaan'. 27 Sakan' na xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tu'tu Ndiosi mii' ka'an a ndii: Koto un', ti'vi' i xi'na jin te xika' nuu' nuu' i,

te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'. Sakan' kachi a.

28 Te ka'an i xiin' ndo' na tia'an tuvj jin te ka'nu' ka jin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tejn ne xa'andia chuun' Ndiosi nimá ndii, ne yivi' ne nda'vi so'ó kuiti' nduu' ne ka'nu' ka ikan' te sakan' Juan jaan'. 29 Te sakuu' ne ni xini so'ó na ni ka'an te jaan', ndee te kendaia' ya'vi xa'a' nuu' Roma ndii, ni nia'a na na ndaku xaa' Ndiosi, sakan' na ni chichj na kuenta a ni xa'a Juan jaan'. 30 Ndisu te fariseo xiin' te sanakuachi' tu'un' ndei' Ndiosi ndii, ni xasiin' ra na kuni Ndiosi xa'a' ra, sakan' na ni nama ra nimá ra, na jaan' na ni sakuchi' na'a' Juan kuenta a.

31 ¿Ndee na nakata i xiin' ne ndiee' jin yivi' vitn? Te, ¿yoo xiin' nakuitá na?

32 Nakuitá na xiin' ndee naa ne kuachj', ne xasikj' xiin' ta'an ma'in' ya'vi, te ka'an xiin' ta'an na ndii: “Ni tvi' ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu ya'a nda'vi kua'an, te ni xaku' ndo'”, kachi xiin' ta'an na. 33 Sakan' kuu' na, kuachj ndii ni kixin Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi, te ni xixi va'a ra, te ni ndee ni xi'i tu ra vino. Te ni ka'an ndo' na na ndiva'a naá nimá ra. 34 Ikan' te ni xa'a yu'u, na nduu' tu te yivi', te xixi va'a i, te xi'i i, te ka'an ndo' na jin te xixi ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i jin te xini. Te ka'an tu ndo' na nduu' i te ndiaka' ta'an xiin' te kendaia' ya'vi xa'a' nuu' Roma xiin' tu'ku te xaa' kuachj, kachi ndo'. 35 Ndisu ne kumi' na ndichi ndii, nia'a na a xiin' na xaa' na —ni kachi Jesús.

So'q ni xa'a a kij' ni xa'an Jesús vi'e jin te fariseo, te nani' Simón

36 Jin te fariseo ni ka'an nda'vi xiin' Jesús te kun kuvj a vi'e ra. Te ni ndi'vi a, te ni xikundu'u' a te kuvj a nuu' mesa. 37 Ikan' te ni xa'a jin na'a', na' xaa' kuachj, sakan' na ni xini a' kuento na ndu'u' Jesús vi'e te fariseo jaan' xixi' a, te ni'i' a' jin lĩmita yuu' na ni kua'a xiin' alabastro mii' naá xa'an xavixin' xava'a. 38 Te ni kuyatjn a' xata' Jesús xaku' a' iin' xiti' a' xa'a' a, te ni xa'a' xitiá tikui nduchi' nuu' a', te ni chij xa'a' Jesús, sakan' te ni sanayaa' a' xiin' xixi' xini' a', te ni chito tu a' a', te ni saka'a' a' xa'an xavixin' jaan' xa'a' a. 39 Kij' ni xini te fariseo, te ni kana Jesús, te kuvj a vi'e ra jaan', na xaa' na'a' jaan' xiin' a ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “Te yivi' kaa' ndii, naa' te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosi xna'a

nduu' rā ndii, naḵun̄i rā ndee nuu' ñā'a' nduu' ñā' tondíā ñā'a' kaq', saḵan' ñā ñā' xaa' kuāḵh̄i nduu' a'", n̄i xan̄in̄i rā xiin' nimá rā. ⁴⁰ Iḵan' tē n̄i ka'ān Jesús xiin' rā ndii:

—Simón, yoo iin̄ ñā kuni ka'ān i xiin' un' —n̄i kach̄i a.

Saḵan' tē n̄i ka'ān tē jaan' ndii:

—Maestro, ka'ān xiin' i —n̄i kach̄i rā.

⁴¹ Saḵan' tē n̄i ka'ān a xiin' rā ndii:

—Yoo uv̄i ta'an tē yivi', tē n̄i taṭu xu'un' nuu' iin̄ tē satatu xu'un'. Iin̄ rā ndii u'un̄ ciento ndiso' ika' ñā'a' rā. Tē inga rā ndii, uv̄i x̄iḵo ux̄i ndiso' ika' ñā'a' rā. ⁴² Tē kij' n̄i kuv̄i saṅandiko' uv̄i saā' rā xu'un' ñā n̄i taṭu rā jaan' ndii, n̄i yoo ka'nu' in̄i tē satatu xu'un' jaan' xa'a' uv̄i saā' rā. Tē ka'ān xiin' i v̄iṭin̄, ḵndee tē yivi' jaan' nduu' tē nia'ā ñā kundanī ká rā tē satatu xu'un' jaan'? —n̄i kach̄i Jesús.

⁴³ Tē n̄i naḵuuj̄in̄ Simón ndii:

—Tuu i ndii, tē n̄i ndiso' ika' kua'a' ká ñā'a' jaan' nduu' tē kundanī ká ñā'a' —n̄i kach̄i rā.

Tē n̄i ka'ān a xiin' rā ndii:

—Ñā ndaḵu ka'ān un' —n̄i kach̄i a.

⁴⁴ Saḵan' tē n̄i naḵoto' a nuu' ñā'a' jaan', tē n̄i ka'ān a xiin' Simón ndii:

—ḶXa n̄i xin̄i un' ñā xaa' ñā'a' kaa' xiin' i? Kij' n̄i xaa' i v̄i'e un' ndii, n̄i taḵi un' ṭikui naṭia i xa'a' i. Ndisu' ñā'a' yo'o' ndii, xiin' ṭikui nuu' a' n̄i saḵhii' a' xa'a' i, tē xiin' ixi' xini' a' n̄i saṅayaa' a' a. ⁴⁵ Tē n̄i ndee nuu' i n̄i ḵiṭo un'. Ndisu' ñā'a' yo'o' ndii, tiā'an v̄iḵuuj̄in̄ a' ḵiṭo a' xa'a' i ndee kij' n̄i xaa' i v̄i'e un'. ⁴⁶ Tē n̄i ndee xa'ān oliva n̄i sakaa' un' xini' i. Ndisu' ñā'a' yo'o' ndii, n̄i sakaa' a' xa'ān xavixin̄' xaṅa'ā xa'a' i. ⁴⁷ Xa'a' a jaan' na ka'ān i xiin' un' ndii, teḱ' ndee kua'a' ya'a' kuāḵh̄i ndiso' ñā' kaa' ndii, xa n̄i ndoyo' a, saḵan' ñā kua'a' v̄a kundanī a' yu'u. Ndisu' yoo ká tuu ñā sie kuṭi' kuāḵh̄i n̄i ndoyo' ndii, sie kuṭi' kundanī n̄i yu'u —n̄i kach̄i a.

⁴⁸ Tē n̄i ka'ān a xiin' ñā jaan' ndii:

—Xa n̄i ndoyo' kuāḵh̄i un' —n̄i kach̄i a.

⁴⁹ Tē, tē yivi' tē ndee' xixi' xiin' Jesús ndii, n̄i xa'a' ka'ān xiin' ta'an' rā ndii:

—ḶYoo nduu' tē kaa', tuu rā, na ka'ān rā ñā xa n̄i ndoyo' kuāḵh̄i ñā' kaa'? —n̄i kach̄i rā.

⁵⁰ Tē n̄i ka'ān ká Jesús xiin' ñā' jaan' ndii:

—Xa'a' a ñā in̄i un' xini un' yu'u ndii, xa n̄i kaku un' nuu' kuāḵh̄i un'. Kua'an tē Ndiosí na taḵi ñā man̄i' koo xiin' un' —n̄i kach̄i a.

8

Yo'o' ka'án a xa'a' ñā'a', ne n̄i ḵin̄diḱe' ta'an' xiin' Jesús

¹ Tē kij' n̄i xka'ndia' ñā jaan' ndii, n̄i xa'ān Jesús xiin' tē ux̄i uv̄i nda'a' xa'a' a jaan' saā ñuu' xiin' nda'a' a ka'ān ndoso' a tu'un̄ v̄a'ā xa'a' saā xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi'. ² Tē kua'ān tu ndia'vi' ñā'a', ne n̄i ndiakā ta'an' xiin' a. Sava ne jaan' n̄i saṅda'a a nuu' kui'e, tē sava ṭuku n̄i taṅa' a ñā ndiva' a nimá. Iin̄ ñā'a' jaan' nañi' María Magdalena, ñā' n̄i taṅa' Jesús ux̄a ta'an ñā ndiva' a nimá. ³ Tē inga ñā'a' jaan' nañi' Juana, ñā' si'i Chuza, tē ndiso' chuun' xa'a' ñā'a' Herodes. Tē inga ká ñā'a' jaan' nañi' Susana, xiin' ki'in' ṭuku ñā'a', ne n̄i ḵin̄diḱe' ñā'a' xiin' ñā'a' ñā.

S'o' kua'ān ñā n̄i sañia' á Jesús xa'a' iin̄ ñu'u' mi' kiku' iin̄ tē yivi' ndikin'
(Mt. 13:1-15; Mr. 4:1-20)

⁴ Tē kij' n̄i naḵaya kua'a' koo' chukuu' ne yivi', ne n̄i kiḱe' ki'in' ñuu', tē kunī n̄i Jesús ndii, n̄i ka'ān a iin̄ ñā ka'ān ndiaa' nuu' n̄i:

⁵ —Unta' ndii, n̄i keṭa iin̄ tē yivi' kua'ān

kiḵu' rā ndikin' trigo mi' xika' rā. Tē kij' kiku' rā ndikin' jaan' ndii, sava a n̄i koyo nuu' iḵh̄i, tē n̄i xajn̄ ne yivi' a. Tē n̄i ndeḵuḱe' tu saā, ti' ta'nu' ndivi', tē n̄i xaxi' ri' a. ⁶ Tē sava ṭuku ndikin' n̄i koyo mi' yaxin' v̄a ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Tē kij' n̄i ndutia a ndii, n̄i iḵh̄i xachi' a, saḵan' ñā n̄i nayaa' ñu'u' mi' ita' a. ⁷ Tē sava tu ṭuku a n̄i koyo tejn̄ ku'u' iñu'. Tē kij' n̄i xa'nu' iñu' jaan' ndii, n̄i tavi' a iṭia trigo jaan', tē n̄i xa'ni' ndi'i' ñā'a' a. ⁸ Tē sava ká ṭuku a n̄i koyo nuu' ñu'u' ñā'ma. Tē n̄i ndutia a, tē n̄i xa'nu' a, tē n̄i kuyun̄ v̄a'ā ndikin' a. Tē i'in̄ iṭia trigo jaan' n̄i taḵi ndee ciento v̄i' ndikin' —n̄i kach̄i a.

Kij' ndi' i n̄i ka'ān Jesús ñā jaan', iḵan' tē n̄i ka'ān ti'e' ká a ndii:

—Ndo'ó, ne xini s'o' o ndii, chuun̄ xa'a' v̄a ndo' ñā n̄i ka'ān i —n̄i kach̄i a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ñā ka'ān ndiaa' jaan'
(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Tē nda'a' xa'a' Jesús ndii, n̄i ndatu'un' ñā'a' rā saā kuni kach̄i ñā n̄i ka'ān ndiaa' a jaan'. ¹⁰ Tē n̄i ka'ān a xiin' rā ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ñā kundanī ndo' ñā xini mi' kuṭi' a xa'a' saā xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu' nuu' inga ne yivi' ndii, xiin' ñā ka'ān ndiaa' kuṭi' ka'ān i. Saḵan' tē teḱ' ndee xito' n̄i ndii, kōo' xachi' a kuv̄i kunī n̄i. Tē teḱ' ndee xini s'o' o tē xini s'o' o n̄i ndii, kundanī n̄i a.

Ka'ān Jesús ndee ñā kuni kach̄i ñā ka'ān ndiaa' xa'a' tē kiku' ndikin' jaan'
(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹ Ñā yo'o' kuni kach̄i ñā ka'ān ndiaa' i jaan'. Ndikin' jaan' nduu' ndee naa tu'un̄ Ndiosí. ¹² Tē iḵh̄i' mi' n̄i koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi',

ne xini so'q tu'un Ndiosí. Te kij' ndi'i' xini so'q nja a ndii, kuaxi ña ndjiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá nja te kuñiñ nja kunj nja Ndiosí te kakú nja nuu' kuachj nja. ¹³ Te ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndjikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava tukú ne yivi', ne xini so'q tu'un Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a. Ndisu kôo' tjo'o a nimá nja, xa'a' a jaan' na jin kanj' tjo' kandixa' nja, te kij' ndo'o' nimá nja ndii, nakoo' nja tu'un jaan'. ¹⁴ Te ñu'u' mii' yoo ku'u' jñu', mii' ni koyo sava ndjikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'q tu'un Ndiosí. Ndisu kieve' so'o nja kua'an nja, te xa'a' ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo jin yivi', xiin' xa'a' ña vika', xiin' ña si' ña yoo jin yivi'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' a ndee naa ña kôo' ndjikin' kuun' nda'a'. ¹⁵ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo sava ndjikin' jaan' nduu' ndee naa ne xini so'q tu'un jaan', te xika' ndaku nja xiin' a, te jñi nja xini nja a xiin' nimá va'a. Te kundieni nja xaa' nja ña ka'an tu'un jaan'.

Sania'á Jesús jin ña ka'an ndiaq xa'a' kaq tuún

(Mr. 4:21-25)

¹⁶ Ndee jin ne yivi' nakun' kaa tuún, te kanj nja tixin jin kisi, ni ndee kani tu nja a tixin jin tun' xtô. Süu' jaan' ndii nakun' nja a, te xani' nja a mii' sukun te kuvj' tuvi' nuu' ne xka'ndia tixin vj'e. ¹⁷ Kuachj ndii kôo' ndee jin ña iin' sa'vi ña nãtuvj, te kôo' tu ndee jin ña ñu'u' sj'e ña nãtuvj saa Ndiosí, te kuni ne yivi' a naá kivj'. ¹⁸ Chuun xa'a' va ndo' saa xini so'q ndo' ña ka'an j xiin' ndo'. Kuachj ndii, yoo ka kundani sava ña ka'an j jaan' ndii, taxj j ña kundani kua'a' ka nja a. Ndisu yoo ka taxj' so'q xa'a' a jaan' ndii, ndee ña sie, ña tuu nja kundani nja, nãndoso' nja saa j —ni kachj a.

So'q ni xaq a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñanj a nanduku' ña'a' nja

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Sakan' te ni xaa' si'i' Jesús xiin' ñanj a vj'e mii' iin' a. Ndisu ni kuvj' kuyatñ nja nuu' a sakan' ña chitu' ni'j va ne yivi'. ²⁰ Ni ka'an jin ne yivi' xiin' a ndii:

—Táku'e, sj'i' un' xiin' ñanj un' ndii, kj'e ita' nja, te kuni kunj nja yo'ó —ni kachj nja.

²¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' ndii:

—Ndee naa sj'i' xiin' ñanj j nduu' sakuu' ne xini so'q tu'un Ndiosí, te xaa' nja ña ka'an a —ni kachj a.

So'q ni xaq a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuiñ tachi' ndjee'

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Unta' ndii, ni sk'o'nu' Jesús tixin jin tundo'o' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo', te xka'ndia e' tukú ta'vi' xjoo mñi —ni kachj a.

Sakan' te ni keta a kua'an a xiin' ra. ²³ Te kij' kua'an ra nuu' mñi jaan' ndii, ni kixin Jesús. Te ni xa'a' xika' ndjee' tachi', te ni xa'a' ko'ni' tikuñ tixin tundo'o' jaan', te xa nde'ka'nu xa nde'ka'nu nu'. ²⁴ Te ni sandoto' ra Jesús ka'an ra xiin' a ndii:

—jTáku'i'e, táku'i'e, xa kuni ndoñu'u' e'! —ni kachj ra.

Te ni ndoqoo a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' xiin' tikuñ mñi, te ni xikuiñ ndoo tachi' jaan', te ni nakuna taxin' tu tikuñ mñi jaan'. ²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá tã'a un' jñi ndo' xini ndo' yu'u? —ni kachj a.

Te ni nãndani yi'vi ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tikuñ mñi ka'an chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —ni kachj ra.

So'q ni xaq a kij' ni tavq' Jesús ña ndjiva'a nimá jin te ñu'u' Gadara

(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶ Sakan' te ni xaa' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tukú ta'vi' yu'u' mñi Galilea jaan', nuu' ñu'u' ne Gadara. ²⁷ Te kij' ni nuu' Jesús tundo'o' jaan' ndii, ni kixin nãta'an' jin te Gadara xjin' a, te jaan' ndii, ña ndjiva'a naá nimá ra. Te xa nã'a' va sando'o' ña'a' a te kôo' toto ni'nu' ra, te ni ndee ndu'u' tu ra vj'e. Süu' jaan' ndii yavi ndii ndu'u' ra. ²⁸ Te kij' ni xini ra Jesús ndii, ti'e' va ni nde'j ra te ni xikuiñ xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús si'e Ndiosí ndu'u' ndivi'? Ka'an nda'vi j xiin' un' ña sãndo'o' u'vi un' yu'u —ni kachj ra.

²⁹ Ni ka'an ra sakan' xiin' a sakan' ña xa ni ka'an chuun' a xiin' ña ndjiva'a jaan' ña keta a nimá ra. Kuachj ndii xa na'a' va xiko' ni' ña'a' ña ndjiva'a jaan'. Tee' ndee satiin ña'a' ne yivi' xiin' kãrena ndu'u', uun xiin' kaa ña yoo tivj, ndii xa'ndia ra ña jaan', te taxi' ña'a' ña ndjiva'a jaan' te kua'an ra mii' taxin' kaa'. ³⁰ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Saa nani' yo'ó? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Legión nani' j —ni kachj ra.

Ni ka'an ra ña jaan', kuachj ndii kua'a' va ña ndjiva'a ni ko'ni' nimá ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an nda'vi va ña ndjiva'a jaan' nuu' Jesús, ña tñ'vi' ña'a' a yavi kunu va. ³² Yatñ ikan' ni yoo jin jñun te ndoso' jin tñ'vj chie kinj xaxi' ri' ku'u. Te ni ka'an nda'vi tukuu a xiin' Jesús ña taxj a ña kun

ko'ni a tixin kini jaan'. Sakan' te ni taxj Jesus na ko'ni a tixin ri'. ³³ Te ni kiee na ndiva'a jaan' nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixin kini jaan'. Te ni taxta'an' ri' ni nakaa' ri' mii' nako' itun jaan' ndee ni koyo ri' miji te ni ka'a ndoo ri' te ni xi'i ri'.

³⁴ Te yivi' te ndiee' xito' kini jaan' ndii, ni xinu' ra kuan nu'u ra kij' ni xini' ra na ni ndo'o ti' jaan'. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' nuu' ra ndee na ni xka'ndia. Te ni ka'an tu' ra xiin' ne ndiee' yatun nuu' jaan'.

³⁵ Te ni kiee ne yivi' kuan kuni' nduchi' nuu' na ndee na ni xka'ndia ikan'. Te ni ndeku'e na mii' iin' Jesus, te ni xini' na, te ni nu'u na ndiva'a nimá ndu'u' ra nuu' Jesus, ni nu' ra toto, te xa kuvj' tu' xanini va'a ra. Kij' ni xini' ne yivi' na jaan' ndii, ni yi'vi va' na. ³⁶ Te ne yivi' ne ni xini' nduchi' nuu' na ni xka'ndia jaan' ndii, ni ka'an na xiin' inga ne yivi' na ni sanda'a Jesus te ni nu'u na ndiva'a nimá jaan'.

³⁷ Te sakuu' ne ndiee' nuu' nu'u' Gadara jaan' xiin' nda'a a' a' ndii, ni ka'an nda'vi na nuu' Jesus, na na ku'un a, sakan' na ni yi'vi xava'a na. Te kij' skó'nu' a tixin tundoo' kua'an a ndii, ³⁸ ni xikan' te ni nu'u na ndiva'a nimá jaan' na saq Jesus na va'a te taxj a na ku'un na ra xiin' a. Ndisu ni ndei' na'a' Jesus ka'an a xiin' ra ndii:

³⁹—Kuan nu'u' vi'e un', te ka'an un' xiin' ne yivi' sakuu' na ka'nu' na ni xaa Ndios i xa'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni nandiko' ra nuu' ra, te ni ka'an ra xiin' sakuu' ne yivi' jaan' sakuu' na ka'nu' na ni xaa Jesus xiin' ra.

S'o'o ni xaa a kij' ni sanqtiaku Jesus na' si'e Jairo, te ni sanda'a tu' a iin' na' ndo'o' kui'e ni'

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Te kij' ni nandiko' Jesus ndii, ni natun manj' va' na'a' ne yivi' kua'a' jaan', sakan' na xa ndiee' na ndiatu' na'a' na. ⁴¹ Sakan' te ni kuyatun iin' te nani' Jairo nuu' Jesus. Te jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e mii' nakaya ne nuu' jaan' nduu' ra. Te ni xikuijn xiti' ra nuu' a, te ni ka'an nda'vi va' ra xiin' a na ku'un a vi'e ra. ⁴² Sakan' na yoo iin' ndaa' kulu' na' sie si'e ra na' kumi' uxj' uvi' kuiya' tjo', te xa' yoo a' kuvj' a'.

Te kij' kua'an Jesus xiin' ra ndii, ndee ku'ni' vi' na'a' ne yivi' jaan' kua'an na. ⁴³ Te tein ne yivi' jaan' ka'ni iin' na' ndo'o' kui'e ni', te xa' uxj' uvi' kuiya' kua'an na ndo'o' a' kui'e jaan'. Te xa' ni ndi'j' ndoo xu'un' a' ni xa'ni' a' nda'a' ki'in' te tatan', ndisu ndee iin' ra ni kuvj' sanda'a na'a'.

⁴⁴ Te ni kuyatun a' xata' Jesus, te ni tondia nda'a' a' yu'u' toto a. Te xaka'an e' te ni xikuijn ni' a' jaan'. ⁴⁵ Ikan' te ni ka'an Jesus ndii:

—Z'oo ni tondia nda'a' yu'u'? —ni kachi a.

Te xa'a' a' na sakuu' na ni ka'an na ni tondia nda'a' na'a' na ndii, ni ka'an Pedro xiin' a' ndii:

—Koto un', takui'e, saq vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'o', te chinda'a' na yo'o', te kusaa' ndatu'un' un' ndii, yoo ni tondia nda'a' toto j, kachi un' —ni kachi ra.

⁴⁶ Ndisu ni ka'an Jesus ndii:

—Xini' i na ni tondia iin' ne yivi' yu'u, sakan' na ni xini' i na ni kiee na ndiee' i, te ni nda'a' iin' ne yivi' —ni kachi a.

⁴⁷ Te kij' ni xini' na'a' jaan' na kuvj' tisi'e xiin' mii' a' ndii, kisi' yi'vi na'a' a. Te ni kuyatun a', te ni xikuijn xiti' a' nuu' Jesus. Te ni ka'an a' xiin' a' nuu' sakuu' ne yivi' jaan' ndee xa'a' ni tondia a' yu'u' toto a, xiin' saq vi' numj' ni nda'a' a'. ⁴⁸ Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' a' ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' a' na inj' un' xini' un' yu'u. Kua'an te Ndios na taxj na manj' koq xiin' un' —ni kachi a.

⁴⁹ Kij' kusaa' ka'an ka' Jesus xiin' na' jaan' ndii, ni xaa iin' te ni kiee vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Takui'e, xa' ni ndo'nu'u' ndij' na' si'e un'. Sata'na'a' ka' un' nuu' maestro naa' —ni kachi ra.

⁵⁰ Te Jesus ndii, ni xini' so'o a' na ni ka'an te jaan', te ni ka'an a' xiin' Jairo ndii:

—Kaka' nimá un', inj' ku'ij' un' kuni' un' yu'u, te na' si'e un' ndii, natjaku' a' —ni kachi a.

⁵¹ Te kij' xka'ndia Jesus vi'e Jairo jaan' ndii, ni taxj a' xka'ndia ndee ka' ne yivi' mii' kandu'u' na' ni ndo'nu'u' jaan', suu' jaan' ndii Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, xiin' yuva' si'i' na' sie jaan' ku'ij' ni taxj a' xka'ndia xiin' a. ⁵² Te kij' sakan' ndii, kuaa' sakuu' ne yivi' xaku' suchi' inj' na' xa'a' na' ni xi'i' jaan'. Te ni ka'an Jesus xiin' ne jaan' ndii:

—Kuaku' ka' ndo' xa'a' na' sie kaa'. Kuachi ndii kuasa' ni xi'i' a', suu' jaan' ndii kixin' ku'ij' a' —ni kachi a' xiin' na.

⁵³ Te ni xaku' ndiaa' ichi' na'a' ne yivi' jaan', sakan' na xini' na' na xa' ni xi'i' a'. ⁵⁴ Te ni tijn' a' nda'a' na' sie jaan', te ti'e' ni ka'an a' ndii:

—Na' sie, ndokoq un' —ni kachi a.

⁵⁵ Sakan' te ni natjaku' a'. Te iin' ni ndokoq tjo' a'. Te ni ka'an chuun' Jesus xiin' yuva' si'i' na' jaan', na taxj na' na kuxj' a'. ⁵⁶ Te ni nandanj' va' yuva' si'i' na' sie jaan'. Te ni ka'an ndiee' va' Jesus xiin' na' na ka'an na' xiin' ndee iin' ne yivi' na' ni xaa a' sakan'.

9

So'q o ni xaa a kij' ni ti'vi' Jesús te nda'a' xa'a' a te tu'un ka'an ndoso' ra tu'un a (Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

1 Te ni nakaya Jesús te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni taxj a ndjee' ra te kuvj tava' ra sakuu' nuu' na ndiva'a na nu'u nimá ne yivi'. Te ni taxj tu a ndjee' ra te kuvj sanda'a ra ne kuni kuvj. 2 Te sakan' tu ni tjanu' na'a' a te ka'an ndoso' ra xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi' te sanda'a tu ra ne yivi'. 3 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kõni'j ndo' ndee jin na'a' ku'un ndo' jchi'. Kõni'j ndo' tun' katuvi' ndo', ni ndee tindaq' ndo', ni ndee na xaxi', ni ndee xu'un', ni ndee inga ndini. 4 Ndee ka vj'e ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, jkan' kujti' kundjee ndo' ndee kije ndo' nuu' jaan'. 5 Te naa' xaa' ndo' jin xaan', te natiin' va'a ne yivi' ndo'ó ndii, kije ndo' nuu' jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' na jaan' sakuni' na'a' ndo' na koo nja ndo'q' —ni kachj Jesús.

6 Sakan' te ni kije ra kua'an ra saa nuu' ka'an ndoso' ra tu'un va'a, te sanda'a ra ne kuni kuvj mii' ka kua'an ra.

So'q o ni xaa a kij' ni xi'j Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi (Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Kij' ni xini so'q Herodes, te ni xa'ndja chuun' kuu' nuu', sakuu' na ni xaa Jesús ndii, ni ndi'ni va ra xa'a' a. Sakan' na sava ne yivi' ka'an ndii: "Ni natjaku Juan, te te jaan' nduu' Jesús", kachi nja. 8 Te sava tukj nja ka'an ndii: "Elías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi xta'an' nduu' ra", kachi nja. Te sava tukj nja ka'an ndii: "Jin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi xta'an' nduu' ra, te ni natjaku ra", kachi nja. 9 Ndisu ni ka'an Herodes xiin' nimá ra ndii: "Yoo' ni ka'an chuun', te ni kendoso' ra sukun' Juan jaan'. Sakan' na kuii', zyoo nduu' tu' Jesús, te xini so'q e' ndatu'un' ne yivi' xa'a' jaan'?", ni kachj ra xiin' nimá ra. Te ni kunj ra nata'an' ra xiin' Jesús.

So'q o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mii' te yivi' (Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Kij' ni nandjiko' te ni tjanu' Jesús ka'an ndoso' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' a sakuu' na ni xaa ra mii' ni xa'an' ra. Sakan' te ni naka siin' na'a' a, te kua'an a jin xaan' mii' taxin' kaa' xiin' ra yatjn jin nuu' na nani' Betsaida. 11 Ndisu kij' ni xini ne yivi' kua'a' xava'a jaan' mii' kua'an Jesús ndii, ni xikundikun na'a' nja. Te kij' ni ndekuje nja nuu' a ndii, ni natjin manj' na'a' a, te ni sania'a na'a' a xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá ne yivi', te ni sanda'a tu na'a' a'

a. 12 Te kij' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, sandutiá un' ne yivi' kua'a' kaa' te kiku nja ku'un nja xa'a' ku'u, uun nuu' kuali' na nu'u' yatjn, te ni'j nja mii' kusun nja, te satq' tu nja na kuxj nja, sakan' na yo'o' ndii, koo' a yoo kuxj nja saa e' —ni kachj ra.

13 Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Ndo'ó taxj na kuxj nja —ni kachj a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii: —U'un ta'an so'q xita' va'a xiin' uvj ta'an tjaka' kujti' kumi' ndu. Kuvj satq' ndu na xaxi' xa'a' sakuu' ne yivi' kaa', ran' —ni kachj ra.

14 Sakan' na kuyatin' u'un mi' kuu' mii' ndi'i' te yivi' kujti'. Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Natandjee ti'vi' ndo' ne yivi' kaa', uvj xiko uxj nja kundjee jin ti'vi' saa ndo' —ni kachj a.

15 Te sakan' ni xaa ra, te ni xikundiee sakuu' ne yivi' jaan'. 16 Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa xita' va'a jaan' xiin' uvj saa tjaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxj a na chindani Ndiosi. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvj saa tjaka' jaan', te ni taxj na'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. 17 Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'j jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a na'in' xiin' tjaka'. Te ni sakutu' ra uxj uvj ta'an ika' na'nu' xiin' na ni ndoo ndoso' jaan'.

15 Te sakan' ni xaa ra, te ni xikundiee sakuu' ne yivi' jaan'. 16 Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa xita' va'a jaan' xiin' uvj saa tjaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxj a na chindani Ndiosi. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvj saa tjaka' jaan', te ni taxj na'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. 17 Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'j jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a na'in' xiin' tjaka'. Te ni sakutu' ra uxj uvj ta'an ika' na'nu' xiin' na ni ndoo ndoso' jaan'.

Ka'an Pedro na Jesús nduu' Cristo, na ni tjanu' Ndiosi sakaku yoo' (Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Unta' kij' ni kuxiyo Jesús te ka'an a xiin' Ndiosi ndii, ni yoo yatjn te nda'a' xa'a' a, te ni ndatu'un' na'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachj a.

19 Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii: —Sava ne yivi' ka'an na Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosi, nduu' un', te sava tukj nja ka'an na Elías nduu' un', te sava tukj nja ka'an na inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi xta'an', te ni natjaku ra, nduu' un', kachi nja —ni kachj ra.

20 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii: —Te ndo'ó tukj, zyoo nduu' yu'u, kachi ndo'q' —ni kachj a.

Te ni nakujin Pedro ka'an ra xiin' a ndii: —Yo'ó nduu' Cristo, na ni tjanu' Ndiosi sakaku ne yivi' —ni kachj ra.

21 Ndisu ni ka'an chuun' ndjee' a xiin' ra na ka'an ra xiin' ndee jin ne yivi' yoo nduu' a.

21 Ndisu ni ka'an chuun' ndjee' a xiin' ra na ka'an ra xiin' ndee jin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'án Jesús ndeɛ ña kund'o'q a te kuvj a

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31)

22 Te ni ka'an tu Jesús xiin' ra ndii:

—Kuni a ña kund'o'q u'vi va yu'u, ña nduu' tu te yivi'. Te sandjeɛ kui'e te xixa nuu' ñuu' yu'u, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí. Te ka'ni' ra yu'u, ndisu natjaku j kivi' ña unj —nj kachj a.

Ka'án Jesús saa kuni a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 10:38-39; Mr. 8:34—9:1)

23 Te ni ka'an tu Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña ñakoo ña ña kuni mji' ña, te na koo tu'va tu ña te kund'o'q ña j'in kivi' kua'an ndee naa kund'o'q j nuu' krusin, te kundikun ña yu'u. 24 Kuachj ndii, yoo ka kuni sakaku xiin' mii' mji' ndii, kuvj ña. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu' ña xa'a' ichi' yu'u ndii, natjin ña kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. 25 Te kuasa' kuni tu kivi' ñuu' ña ne yivi' naa' kanando ña sakuu' ña'a' ña yoo jin yivi', te kuvj ña nuu' Ndiosí. 26 Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un j ndii, jin kachi kuchani tu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kij' kixin tukuu j jin yivi' xiin' ña ndjeɛ' yuva' j Ndiosí, xiin' ña ndjeɛ' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a. 27 Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ka'ni savá ne yivi' tejn ndo'ó yo'o' vjtin ndii, kuvj ña ndeɛ kuni ña saa xa'ndia chuun' Ndiosí —nj kachj a.

So'q ni xaq a kij' ni nanduu ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a

(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Kij' ndi'j ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni xka'ndia yatin' unja kivi', te ni ñaka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra jin tinduj' sukun te ka'an a xiin' Ndiosí. 29 Te kij' ka'an Jesús xiin' a ndii, ni nanduu ndatun' va nuu' a, te toto a ndii, ni nanduu yaa ndee yi'e vj' a. 30 Ikan' te ni tuvj uvj ta'an te yivi', te ndatu'un' ra xiin' a, te jaan' nduu' Moisés xiin' Elías. 31 Te ni tuvj ra xiin' ña yi'e ndatun' koo' chukuu'. Te ndatu'un' ra xiin' Jesús xa'a' ña kund'o'q a te kuvj a te saxinu a ña saa a ñuu' Jerusalén. 32 Te Pedro xiin' te ndiee' xiin' ra jaan' ndii, kuni kusun xava'a' ra, ndisu ni yoo ñu'u' inj ra ni xaa ña ni xinj ra, ña yi'e ndatun' koo' chukuu' Jesús xiin' uvj saa' te ita' xiin' a jaan'. 33 Kij' kua'an Moisés xiin' Elías, te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a' ña kuaxj ndu yo'o', tákui'e. Na kasa'a ndu unj ta'an tja'va'. Jin a kundu'u'

yo'ó, te jin a kundu'u' Moisés, te jin a kundu'u' Elías —nj kachj ra xiin' a.

Ndisu xini ra ndee ña nduu' ña ka'an ra. 34 Kij' ka'an ka Pedro ña jaan' iin' ra, te ni nuu' jin viko', te ni tisa'vi ña'a' a, te kij' tisa'vi ña'a' a ndii, ni yi'vi va unj saa' ra. 35 Te tejn viko' jaan' ni ka'an jin tachj' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manj' j. Kuni so'q ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —nj kachj a.

36 Te kij' ndi'j ni ka'an tachj' yu'u' jaan' ndii, ni xinj ra ña jin ndaa' kujtj' Jesús iin' ikan'. Te ni ka'an ra xiin' ndeɛ jin ne yivi' xa'a' ña ni xinj ra jaan' ndee ni ya'a kua'a' kivi'.

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a Jesús jin te savá, te naa ña ndiva'a nimá

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Te tuku kivi' kij' ni ñakaa' Jesús xiin' te jaan' xini' iku' jaan' ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ni xa'an nata'an' xiin' a. 38 Sakan' te ni ka'an ti'e' jin te ka'ni tejn ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, ka'an nda'vi j xiin' un' ña saa va un' ña va'a, te chindjeɛ' un' si'e j. Sakan' ña jin ndaa' kuluj' ra sakan' kumi' j. 39 Te jin ña ndiva'a' tiin' ña'a', te jin sande'í tjo' ña'a' a, te xa'ni' i'i' ña'a' a, te tava' a pele yu'u' ra, te satuxu'vi ña'a' a. Te kij' ndi'i' mji' kuu' a xiin' ra ndii, xij' va sandie'ni' ña'a' a. 40 Te xa ni ka'an nda'vi j xiin' te nda'a' xa'a' un' te xtá'ni' ra a ña ndiva'a' jaan' nimá si'e' j kaa', ndisu ni kuvj xtá'ni' ra a —nj kachj ra.

41 Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne jin xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' jin yivi' vjtin, te ne ña'a' nduu' tu ndo'. ¿Saa ka vj' ta'an kivi' ka koo j xiin' ndo' te kundjenti j ña xaa' ndo'? Nja'a' yo'o' xiin' te luj si'e' un' ñaa' —nj kachj a.

42 Kij' kuyatin' te luj jaan' kua'an ra mii' iin' Jesús ndii, ni sanduva ña'a' ña ndiva'a' jaan' ndeɛ ñu'u', te ni xa'ni' i'i' ña'a' a. Ikan' te ni ka'an ndjeɛ' Jesús xiin' ña ndiva'a' jaan', te ni keta a nimá ra. Te ni sanda'a' ña'a' Jesús, te ni sanakua'a' ña'a' a nda'a' yuva' ra. 43 Te sakuu' ne yivi' jaan' ndii, ni nandanj ña xa'a' ña ka'nu' ña ni xaa Ndiosí ikan'.

Tuku ni ka'án Jesús xa'a' ña kund'o'q a te kuvj a

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Te kij' ita' ka ne yivi' nandanj ña xa'a' sakuu' ña xaa' Jesús ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

44 —Taxj so'q va ndo', te nãndoso' ndo' ña ka'an j xiin' ndo' vjtin. Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —nj kachj a.

45 Ndisu nĭ kundaŋi tĕ jaan' nĭa ka'án a xiin' ra. Sakan' nĭa tĭa'an nunĭa' xini' ra tĕ kundaŋi ra tu'un jaan'. Tĕ nĭ yĭ'vi ra ndatu'un' nĭa'a ra xa'a' nĭa jaan'.

Ka'án Jesús yoo nduu' nĕ ka'nu'
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Sakan' tĕ ndĕĕ ndĕĕ' nĭ xa'a' kani' ta'an' kuento tĕ nda'a' xa'a' a jaan' xa'a' ndĕĕ tĕ jaan' nduu' tĕ ka'nu' ka tĕjn ra.

47 Ndisu kij' nĭ xinj' Jesús saá xanini nimá ra ndii, nĭ kĭ'n a ĩin tĕ lulu, tĕ nĭ xani' nĭa'a' a xĭin' a. 48 Tĕ nĭ ka'an a xiin' tĕ nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Yoo ka natiin' ĩin tĕ lulu yo'o' xa'a' a nĭa nduu' ra kuenta j ndii, yu'u natiin' nĭa. Tĕ yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu nĭa nĭa nĭ tĭanu' yu'u. Sakan' nĭa nĕ kĕo' nduu' xachi' tĕjn ndo' ndii, nĕ jaan' nduu' nĕ ka'nu' ka —nĭ kachĭ a.

Ka'án Jesús nĭa nĕ nākasi yoo ndii, nĕ chindĕĕ' yoo nduu' nĭa
(Mr. 9:38-40)

49 Sakan' tĕ nĭ ka'an Juan xiin' Jesús ndii: —Tákui'e, nĭ xinj' ndu ĩin tĕ tava' nĭa ndĭva'a nimá nĕ yivi' xiin' nĭa ndĕĕ' un'. Tĕ nĭ xika ndu sajn' kuiin' nĭa'a' ndu, kuachĭ ndii süu' tĕ xika' xiin' e' nduu' ra —nĭ kachĭ ra.

50 Ndisu nĭ ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Sĭjn' kuiin' nĭa'a' ndo', kuachĭ ndii, yoo ka nākasi yoo ndii, nĕ chindĕĕ' yoo nduu' nĭa —nĭ kachĭ a.

Xi'é Jesús nuu' Santiago xiin' nuu' Juan

51 Tĕ kij' xa' kuyatin' nandĭko' Jesús ndĭvi' ndii, ĩin ndaa' nĭ taxĭ ĩin' a nĭa ku'un a nĭuu' Jerusalén. 52 Tĕ nĭ tĭ'vi' a ĩin uvĭ tĕ nda'a' xa'a' a ĩin nĭuu' nĕ Samaria, tĕ ku'un kuie ra nanduku' ra mii' kuvĭ nandĕĕ' nĭa ĩin xa'a'. 53 Ndisu nĕ ndĕĕ' nĭuu' jaan' ndii, nĭ xĭin nĭa natĭjn' nĭa'a' nĭa, sakan' nĭa nĭ xĭnj' nĭa nĭa nĭuu' Jerusalén kua'an a. 54 Kij' nĭ xĭnj' tĕ nda'a' xa'a' a, Juan xiin' Jacobo, nĭa nĭ xka'ndĭa ĩkan', tĕ nĭ ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ĭnĭáá kuni' un' nĭa ka'an chuun' e' naa nĭ xaá' Elías, tĕ koyo' nĭu'u ndĭvi', tĕ kĕko xachi' nĭa? —nĭ kachĭ ra.

55 Sakan' tĕ nĭ ndĭko' kuiin' Jesús, tĕ nĭ saĭi'in' nĭa'a' a kuento ka'án a xiin' ra ndii: —Ndo'ó ndii, nĭ ndĕĕ xini' ndo' ndĕĕ espíritu tĭin ndĭaa' ndo'. 56 Kuachĭ ndii, yu'u, nĭa nduu' tu tĕ yivi' ndii, nĭ xaá' j ĩin yivi' tĕ sandoŋu'u' i nĕ yivi'. Süu' jaan' ndii nĭ xaá' j tĕ saĭakú' nĭa'a' i —nĭ kachĭ a.

Sakan' tĕ kua'an ra xiin' a ĩnga nĭuu'.

So'q' nĭ ka'an Jesús xiin' tĕ nĭ kuni' kundikun' nĭa'a'
(Mt. 8:18-22)

57 Kij' naá Jesús ĭchi' xiin' tĕ nda'a' xa'a' a kua'an a, tĕ nĭ ka'an ĩin tĕ yivi' xiin' a ndii:

—Tákui'e, ku'un j xiin' un' mii' ka kua'an un' —nĭ kachĭ ra.

58 Tĕ nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Inĭu' ndii, yavi' ri' yoo, tĕ saá, ti' ta'nu' ndĭvi' ndii, cho'o' ri' yoo. Ndisu yu'u, nĭa nduu' tu tĕ yivi' ndii, ndĕĕ mii' nandĕĕ' j kĕo' vi' —nĭ kachĭ a.

59 Sakan' tĕ nĭ ka'an Jesús xiin' ĩnga ra ndii:

—Kundikun' un' yu'u —nĭ kachĭ a.

ĩkan' tĕ nĭ ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, xĭ'na taxĭ un' na ku'un naŋaŋan' j yuva' j —nĭ kachĭ ra.

60 ĩkan' tĕ nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Naĕo' un' na naŋaŋan' nĕ xa' nĭ xi' nuu' Ndiosí nĕ yivi' xiin' nĭa. Ndisu yo'ó ndii, kua'an tĕ ka'an ndo'so' un' tu'un va'a' xa'a' saá xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nĕ yivi' —nĭ kachĭ a.

61 Tĕ nĭ ka'an ĩnga ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, kundikun' yu'u yo'ó, ndisu xĭ'na taxĭ un' na ku'un ndĕi' j nĕ ndĕĕ' vĭ'e j —nĭ kachĭ ra.

62 Sakan' tĕ nĭ ka'an a xiin' tĕ jaan' ndii:

—Nĕĕ ĩin tĕ natiin' xa'a' tun' yata' ta'vi' nĭu'u', naa' xito' xata' ra kua'an ra ndii, vĭ'a' ra ta'vi' nĭu'u'. Sakan' tu nduu' a xiin' nĕ xikundikun' ĭchi' yu'u naa' xito' xata' nĭa nuu' nĭa yoo' ĩin yivi' ndii, vĭ'a' a nĭa ko'ni nĕ yivi', tĕ ka'ndĭa chuun' Ndiosí nimá nĭa —nĭ kachĭ a.

10

Ti'vi' Jesús unĭ xĭko uxĭ tĕ yivi' tĕ ku'un ka'an ndo'q' ra tu'un va'a' xa'a' ĭchi' a

1 Kij' ndĭj' nĭa jaan' ndii, nĭ naĕaxin' xto'q' e' ĩnga unĭ xĭko uxĭ ta'an tĕ ndikun' ĭchi' a, tĕ nĭ tĭ'vi' a uvĭ ta'an uvĭ ta'an ra, tĕ ku'un ra saĕuu' nĭuu' xiin' nda'a' a mii' kuni' a ku'un a. 2 Sakan' tĕ nĭ ka'an a xiin' tĕ jaan' ndii:

—Nĭa ndaku' ndii, yoo kua'a' nĕ yivi', tĕ nduu' nĭa ndĕĕ' naa nĭa savi', ndisu kĕo' kua'a' tĕ yivi' xachuun' xa'a' nĭa tĕ sanĭa'a' nĭa'a' ra. Sakan' na kuni' ka'an nda'vi' ndo' xiin' Ndiosí, nĭa nduu' xto'q' nĭa savi' kaá', tĕ tĭ'vi' a tĕ saĕhuun' xa'a' a. 3 Kua'an ndo' tĕ saá ndo' chuun' jaan'. Ndisu kuni' a kundaŋi ndo' nĭa ti'vi' j ndo'ó ndĕĕ' naa mbeĕ' tĕjn' kua'a' lobo. 4 Kij' ku'un ndo' ndii, kĕnĭj' ndo' xu'un', tĕ kĕnĭj' tu ndo' tindaa' ndo', tĕ nĭ ndĕĕ' kĕnĭj' tu ndo' ĩnga na'a' ndixan' ndo', tĕ nĕkuatu' ta'an' ndi'j' tu ndo' xiin' nĕ yivi' ĭchi'. 5 Tĕ ndĕĕ' ka' vĭ'e mii' xaá' nuu' ndo' ndii, xĭ'na ka' nĭa yo'q' ka'an ndo': “Na' ko'q' na nĭa manĭ' nimá nĕ ndĕĕ' vĭ'e yo'q'”, kachĭ ndo'. 6 Tĕ naa' yoo' sa'va' nĕ xa'a'an natĭjn' nĭa manĭ' jaan'

ndii, ndoo a xiin' nja, te naa' koo' nja ndii, nandjiko' tukuu' a xiin' ndo'. ⁷ Te xa jin ndaa' vje jaan' ndoo ndo', te kuxi ndo', te ko'qo tu ndo' ndee ka na taxj ne xiin' vje jaan'. Kuachj ndii, te xachuun' ndii, xata'an na ki'in ra na tiaku ra. Te nduku' ka ndo' inga xaan' miu' kundjeje ndo'. ⁸ Kij' ko'nj ndo' ndee ka nuu, te natjin manj' nja ndo' ndii, kuxi ndo' ndee ka na taxj nja nda'a' ndo', ⁹ te sanda'a ndo' ne kuni kuvj nuu jaan', te ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Xa kuyatin' kuii ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ne yivi'." ¹⁰ Ndisu kij' ko'nj ndo' ndee ka nuu, te natjin manj' nja ndo' ndii, kjeje ndo' ya'ya nuu nja jaan' ka'an ndo' ndii: ¹¹ "Ndeje yaka' nuu ndo', na ni tjsjo ndixan' ndu ndii, sakoyo' ndu a te kundanj' ndo' na va'a kuni Ndiosí xini a ndo'. Ndisu kuni a na kundanj' ndo' na xa kuyatin' kuii ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ne yivi'", kachj ndo'. ¹² Ka'an j xiin' ndo' na kivi', na sanda'má Ndiosí ne yivi' ndii, sanda'o' kua'a' ka a ne jaan' te sakan' ne nja'a ne ni ndiee nuu Sodoma.

Yo'ok' ka'an Jesús na nda'vi va kundoo' ne ndiee' nuu miu' ni xiin nja in nja kuni na'a' nja
(Mt. 11:20-24)

¹³ 'Nda'vi va kuu' ndo'ó, ne ndiee' nuu Corazin, xiin' ndo'ó, ne ndiee' nuu Bet-saida. Naa' ni xaa' j chuun ka'nu', na ni xaa j nuu ndo'ó jaan', nuu Tiro xiin' nuu Sidón ndii, xta'an' vj' ni nama ne jaan' nimá nja ni'nu' nja toto' ndei', te ndiee' nja nuu' yaa' nu'u. ¹⁴ Sakan' na kuii' chie ka tundo'o' kundoo' ndo'ó kivi' na sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' nuu Tiro xiin' nuu Sidón jaan'. ¹⁵ Te ndo'ó, ne ndiee' nuu Capernaum ndii, tuu ndo' na ka'a ndo' ndee ndjivi', ndisu ndee yavi ndii ko'nj Ndiosí ndo'ó —ni kachj a.

¹⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' te unj xiko uxj jaan' ndii:

—Ne xini so'qo na ka'an ndo'ó ndii, na ka'an yu'u xini so'qo tu nja, te ne saxio' ndo'ó ndii, yu'u saxio' tu nja, te yoo ka saxio' yu'u ndii, saxio' tu nja Ndiosí na ni t'vi' yu'u jin yivi' yo'o' —ni kachj a.

So'qo ni xaa a kij' ni nandjiko' te unj xiko uxj jaan'

¹⁷ Kij' ni nandjiko' te unj xiko uxj jaan' miu' ni xa'an ra ndii, va'a va kuni ra, te ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Táku'i'e, ndee na ndjiva'a kandixa' na ka'an chuun' ndu xiin' a xiin' na ndjeje' un' —ni kachj a.

¹⁸ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Ni xinj yu'u ni nama na ndjiva'a kuu' nuu' ndjivi' ndee naa nu'u savi'. ¹⁹ Koto ndo', xa ni taxj j ndjeje' ndo', te kanando ndo' ko'o' xiin' tjsu'ma. Te ni taxj tu j ndjeje'

ndo' nuu' na ndjiva'a, na ndasi' ta'an' xiin' e', te ndee jin na jaan' sätuxu'vi ndo'ó. ²⁰ Ndisu nakuatia' nimá ndo' xa'a' a na kumi' ndo' ndjeje' nuu' na ndjiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii nakuatia' nimá ndo' xa'a' a na xa yoso' kivi' ndo' nuu' tutu Ndiosí ndjivi' —ni kachj a.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espiritu Santo
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Xa hora sakan' te ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa' Espiritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'yo' yo'ó, yuva' j. Yo'ó nduu' xto'qo nuu' ndjivi' xiin' nuu' jin yivi'. Ni tjsi'e un' na ndjeje' un' nuu' ne xini tuni xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' na jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá. Uun ndo', tataa, ni xaa un' sakan' xa'a' na na jaan' ni xtanj mji' un' —ni kachj a.

²² Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' ne ita' ikan' ndii:

—Ni sanaku'a yuva' j sakuu' na yoo nda'a' j. Te ndee jin koo' xini yoo nduu' yu'u, na nduu' si'e Ndiosí. Süu' jaan' ndii yuva' j jaan' kuiti' xini yoo nduu' j. Te ndee jin koo' xini yoo nduu' yuva' j jaan'. Süu' jaan' ndii yu'u, na nduu' si'e a, kuiti' xini na'a' xiin' ne kuni yu'u nia'a na'a' j nuu' —ni kachj a.

²³ Sakan' te ni ndjiko kuiin Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an siin' a xiin' ra ndii:

—Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, na xini nduchi' nuu' ndo' na yoo vjtin. ²⁴ Kuachj ndii ka'an j xiin' ndo' na kua'a' te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí xiin' te ni xa'ndja chuun' kuu' nuu' ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra na xini nduchi' nuu' ndo', ndisu ni xinj ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'qo ra na xini so'qo ndo', ndisu ni xinj so'qo ra a —ni kachj a xiin' ra.

Sania'a Jesús xa'a' na va'q' na ni xaa jin te ni kjeje nu'u' Samaria

²⁵ Sakan' te ni nuta jin te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te xa'a' a na ni kuni ra koto kua'a' ra Jesús na ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—Maestro, ¿ndee na kuni a saa j te ni'j' j kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i'? —ni kachj ra.

²⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndee na ka'an tu'un ndei' Ndiosí? ¿Saa kundanj un' na ka'an a? —ni kachj a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an ra ndii: —Ka'an a ndii: "Kundanj ndo' xto'qo e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' na nduu' ndo', xiin' sakuu' na ndjeje' ndo', xiin' sakuu' na xini tuni ndo'. Te kundanj

tʉ ndoʹ sakuu' ne yivi' xiin' ndoʹ ndee naa kundani xiin' mi' mji' ndoʹ" —ni kachj ra.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii: —Va'a ni nakujin un', na jaan' saq un' te natjin un' kivi' nuu na koʹo' kivi' ndi'i' —ni kachj a.

²⁹ Ndisu xa'a' a na ni kuni te yivi' jaan' natjaa ra, na ni ndatu'un' ka ra Jesus ndii: —Te, zyoʹo' nduu' ne yivi' xiin' i? —ni kachj ra.

³⁰ Sakan' te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii: —Unta' ndii, ni ketʉ jin te yivi' nuu Jerusalén, te kua'an nakaa' ra nuu Jericó. Te kij' kua'an ra ichi' ndii, ni kandekuje te kui'na', te ni na'in ndoo ra na'a te jaan' ndee toto ra, te ni satuxuvi va na'a' ra, ndee chaa' va te ka'ni' na'a' ra. Te ni nakoo na'a' ra te kua'an ra. ³¹ Te va'a na ichi' jaan' tu ni nakaa' jin sutu kua'an ra. Ndisu kij' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndja xioʹo' ra xin' ichi' jaan' kua'an ra. ³² Te sakan' tu ni xaa jin te levita, te xachuun' tixin yukun' ka'nu'. Kij' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndja xioʹo' ra xin' ichi' jaan' kua'an ra. ³³ Ndisu kua'an tu jin te Samaria ichi' jaan', te kij' ni xini ra kandu'u' te jaan' ndii, ni kuvita va ini ra xa'a' te jaan'. ³⁴ Sakan' te ni xaa ra mi' kandu'u' te jaan', te ni natja ra xiin' vino, te ni saka' tu ra xa'an oliva mi' ni tuxuvi te jaan', te ni tisuku' ra a toto. Ndi'j jaan', te ni sakaa' na'a' ra xata' mburru sana ra, te ni xan ndjaka na'a' ra jin vi'e tatú, te ni xito na'a' ra. ³⁵ Te tukú kivi', kij' ni ketʉ ra kua'an ra ndii, ni tava' ra uvj ta'an xu'un' yuu' plata, te ni taxj ra a nda'a' te xiin' vi'e jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: "Saa un' na va'a, te koto va'a un' te kaa', te naa' ka'ni' un' kua'a' ka xu'un' te sakan' na ni taxj i nda'a' un' naa' ndii, kij' nandjiko' i te nacha'vi i yo'o'", ni kachj ra —ni kachj Jesus xiin' te jaan'.

11

³⁶ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii: —Te unj saa', te ni xini te ni tuxuvi ni xaa te kui'na' jaan' ndii, ndee te jaan', tuu yo'o' ndii, ni nia'a xna'a' ra na nduu' ra te yivi' xiin' te ni tuxuvi jaan'? —ni kachj Jesus.

³⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Te ni kuvita ini xa'a' te jaan' —ni kachj ra.

Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:

—Va'a, kua'an, te jin kachi saq un' xiin' ne yivi' —ni kachj a.

So'o ni xaa a kij' ni xa'an Jesus vi'e

Marta xiin' Maria

³⁸ Kij' naa' Jesus ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xaa a jin nuu lulu, te nuu jaan' ndu'u' jin na' nani' Marta, te ni natjin na'a' na' jaan' vi'e a'. ³⁹ Te ni

yoʹo' jin na'a' ta'an' a' nani' Maria, na' ni xikundu'u' yatjn xa'a' Jesus xini so'o' a' na sania'a a. ⁴⁰ Ndisu Marta jaan' ndii, ndi'ni ka' a' xa'a' kua'a' chuun na yoo nuu' a', sakan' na ni kuyatjn a' nuu' Jesus, te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Taku'e, zna'a' tui' nuu' un' na naa' taxin' ndu'u' na' ta'an' i, te yu'u ndii, yoo kua'a' chuun nuu' i? Ka'an kij' xiin' a' na ndondichj a' te chindjee' a' yu'u' —ni kachj a'.

⁴¹ Ikan' te ni ka'an Jesus xiin' a' ndii:

—Marta kua'a', xa' ndi'ni yo'o', ndee ximi' koo nimá un' xa'a' kua'a' chuun. ⁴² Ndisu jin ndaa' kuji' na'a' nduu' na kuni a, te na ni nakaxin Maria nduu' na va'a ka. Te koo' kuvj tu'un' a nda'a' a' —ni kachj a.

Yo'o' sania'a Jesus saq ka'an e' xiin' Ndiosí

(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

¹ So'o ni xka'ndja a unta' kij' ndi'j ni ka'an Jesus xiin' Ndiosí, ni ka'an jin te nda'a' xa'a' a' xiin' a' ndii:

—Taku'e, saq un' na va'a, te sania'a un' ndu'u saq ka'an ndu xiin' Ndiosí naa ni xaa Juan ni sania'a' ra te nda'a' xa'a' ra saq ka'an te jaan' xiin' Ndiosí —ni kachj ra.

² Sakan' te ni ka'an a xiin' sakuu' ra ndii:

—Kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, so'o kachj ndo':

Yuva' ndu, na jin ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

Te na kixin un' te ka'ndja chuun' un' nimá ndu,

te na saq un' na ka'an nimá un' jin yivi' yo'o', saq ni' xaa un' na jaan' ndivi'.

³ Te i'jin kivi' kua'an taxj un' na xaxi', na kuni nuu' ndu.

⁴ Te na koo ka'nu' ini un' xa'a' kuachj ndu ndee naa xaa' ndu'u yoo ka'nu' ini ndu xa'a' sakuu' ne xaa' na va'a xiin' ndu.

Te taxj un' koto kua'a tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachj, suu' jaan' ndii sakaku' un' ndu nuu' na ndjiva'a. Kachj ndo' xiin' a' —ni kachj a xiin' ra.

⁵ Te ni ka'an tu a ndii:

—Saa e' kuenta ndii, yoo jin te xini ta'an' xiin' jin ndo'o', te ku'un ndo' vi'e ra na nuu, te ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Nani roj, nani roj, saq va un' na va'a, te satau un' yu'u unj ta'an xita' va'a, ⁶ sakan' na ni xaa jin te xini ta'an' xiin' i, te kuaxi xika' va, te koo' a taxj i kuxj ra", kachj ndo'. ⁷ Te nakujin te jaan' ndee tixin vi'e ra ka'an ra ndii:

"Sataña'a' un' yu'u, xa ni ndasi i yi'e, te ne kuachj' si'e i ndii, xa kixin nja ndiee' nja xiin' i nuu' tun' xto, sakan' na kuu' kuvj ndokoo i te taxj e' nda'a' un'", kachj ra xiin'

ndo'. ⁸ Ka'an j xiin' ndo' ña tee' ndee küni ndokoqo ra, te taxj ra xita' va'a nda'a' ndo' xa'a' a ña jin te xini ta'an' xiin' ndo' nduu' ra ndii, ndokoqo ra, te taxi ra ndee ka ña kuni nuu' ndo' xa'a' ña kayu'u' te kayu'u' ndo' nuu' ra. ⁹ Te ka'an j xiin' ndo' ña kakan ndo' ña'a nuu' Ndiosi, te taxj ña'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ña jaan' nuu' a, te natjin ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e, te nunia' ña'a' a nuu' ndo'. ¹⁰ Kuachj ndii, sakuu' ne xikan ña'a' nuu' Ndiosi ndii, taxj a ña jaan' nda'a' nja, te sakuu' ne nduku' ña jaan' nuu' a ndii, natjin nja a, te sakuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ña'a' a nuu' nja.

¹¹ Kuachj ndii kôo' ndee jin ndo'ó, te nduu' yuva', taxj jin yuu' nda'a' tiaa si'e ndo' kij' xikan ra jin xita' va'a kujj ra. Nj ndee taxj tu ndo' jin koq' nda'a' si'e ndo' jaan' kij' xikan ra jin tjaka' nuu' ndo' kujj ra. ¹² Te kôo' tu ndee jin ndo'ó taxj jin tjsumã nda'a' tiaa si'e ndo' kij' xikan ra jin ndivi' kujj ra. ¹³ Naa' xini ndo'ó, ne yoo kuachj, taxj ndo' ña va'a nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka'vi tu yuva' e' Ndiosi, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxj a Espiritu Santo kúnaa nimá ne xikan ña'a' nuu' a —nj kachj a.

Ka'an kiji te yivi' xa'a' Jesús (Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

¹⁴ Unta' ndii, iin' Jesús xtá'ni' a jin ña ndjva'a ña nj xaa' i'in' jin te yivi'. Te kij' nj keta ña jaan' nimá te jaan' ndii, nj naka'an tukuu' ra, te nj nandanj va ne yivi'. ¹⁵ Ndisu sava nja nj ka'an xiin' ta'an' ndii:

—Ña ndjva'a kuu' nuu', ña nani' Beelzebú, taxi' ndjee' te kaa', te kuvj tava' ra ña ndjva'a nimá ne yivi' —nj kachj ne jaan'.

¹⁶ Te sava tukú nja nj xito kua'a ña'a', sakan' na nj xikan nja nuu' Jesús ña saa a jin chuyun ka'nu', ña taxi' Ndiosi, te kunj nja a. ¹⁷ Ndisu Jesús ndii, nj xini a saa xanini nja, te nj ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' jin ñuu' ka'nu' kuu' nuu', te kúnta'an' nja ndii, ndoñu'u' ñuu' jaan', uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin jin vi'e te kúnta'an' nja ndii, nduxin tu ña jaan'. ¹⁸ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kúnta'an' ña ndjva'a kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a ndii, sandoñu'u' xiin' mii' miji' a. Ka'an j ña jaan' xiin' ndo', sakan' ña ka'an ndo' ña xiin' ndjee' Beelzebú tava' j ña ndjva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi'. ¹⁹ Naa' ndjva' xna'a' ña xiin' ndjee' Beelzebú tava' j ña ndjva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi' ndii, zyoo taxi' ndjee' te nduu' kuenta ndo'ó, te tava' ra ña ndjva'a jaan' nimá ne yivi'? Sakan' na kuii' te jaan' nia'a' ña súu' ña ndaku nduu' ña ka'an ndo' xa'a' j. ²⁰ Ndisu naa' tava' j ña ndjva'a jaan' xiin' ña ndjee' Ndiosi ndii, xiin' ña jaan' nia'a' j

ñá xá nj xá'a' Ndiosi xa'ndia chuun' a tein ndo'.

²¹ 'Naa' yoo jin te ndjee', te kumi' kua'a' ña xiin' ndii, yoo tu'va ra te koto ra vi'e ra. Sakan' na kuii' kôo' a ndo'o' ña yoo tixin vi'e ra. ²² Ndisu kij' xaa jin te ndjee' ka te sakan' te jaan' ndii, kanando ña'a' ra, te tu'un ra sakuu' ña xiin', ña jin te jaan' xini ra, te xaxa' ra sakuu' ña va'a ña nj kumi' te jaan'. ²³ Yoo ka xächuun' inga' xiin' yu'u' ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' j nduu' nja, te yoo ka chindiee' ta'an' xiin' j ndii, ne xikuita' nú nuu' j nduu' nja.

Ka'an Jesús ña ndo'o' ka jin ne yivi' kij' nandiko' ña ndjva'a nimá nja mii' ni naa' a (Mt. 12:43-45)

²⁴ 'Kij' keta' jin ña ndjva'a nimá jin ne yivi' ndii, kua'an a te xika' a mii' kaa' ichi nanduku' a mii' nandiee' a. Te kij' kuása' ni'j ña'a' a, te ka'an xiin' mii' miji' a ndii: "Nandjiko' tukuu' e' nimá te yivi' vi'e e' mii' nj keta e'", kachj a. ²⁵ Te kij' nandiko' a jkan' ndii, ndatun' nimá te jaan', ndee' naa kaa' jin vi'e ña xá nj natj'vi', te nj ndasandoo ne yivi' tixin a. ²⁶ Sakan' te kua'an nakaya a inga uxá ta'an ña ndjva'a, ña kiji ka kuu' te sakan' miji' a, te ko'ni sakuu' a nimá te jaan', te kundjee' a jkan'. Sakan' na kuii' te yivi' jaan' ndii, kiji ka kuu' ra so'o' ndi'i te sakan' ña nuu' —nj kachj a.

Sañu'u' va' Ndiosi ne xini so'o' tu'un a, te saxinu' nja ña ka'an a

²⁷ Kij' iin' Jesús ka'an a ña jaan' ndii, jin ña'a', ña ka'ni tein ne yivi' kua'a' jaan', nj ka'an ti'e' xiin' a ndii:

—Sañu'u' va' Ndiosi ña'a', ña nj sakaku' yo'ó, te nj sachichin' a' yo'ó —nj kachj a'.

²⁸ Te nj ka'an Jesús ndii:

—Sañu'u' ka' a ne xini so'o' tu'un a, te saxinu' nja ña ka'an a —nj kachj a.

Ña yor'ó' ka'an Jesús xa'a' ne xikan ña saa a jin chuyun ka'nu' nuu' nja (Mt. 12:38-42)

²⁹ Te kij' so'o' nakaya kua'a' ka ne yivi' mii' iin' Jesús ndii, nj xa'a' ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ne nja'a ndiee' jin yivi' vjtin ndii, kuni kunj ndo' jin chuyun ka'nu' ña xaa' Ndiosi. Ndisu taxj ka Ndiosi kunj ndo' inga chuyun ka'nu', súu' jaan' ndii ña nj xaa' a xiin' Jonás kuji' nia'a' j nuu' ndo'.

³⁰ Kuachj ndii, naa nj xaa' Ndiosi jin chuyun ka'nu' xiin' Jonás xta'an' nuu' ne nj ndiee' ñuu' ña nj nani' Nínive ndii, jin kachi tu saa a xiin' yu'u', ña nduu' tu te yivi', nuu' ndo'ó, ne ndiee' jin yivi' vjtin. ³¹ Ña' nj nduu' reina nuu' ñuu' Sabá xta'an' ndii, tin kuachj a' ndo'ó, ne ndiee' jin yivi' vjtin, kij' sana'má Ndiosi sakuu' ne yivi', sakan' ña

ndee mii' xan ndi'j iin yivi' ni kije a', te ni kixin a', te ni xinj so'q a' ña xini tuni te ni nduu rey Salomón. Ndisu te iin' ka'an xiin' ndo' v'itjin ndii, te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' Salomón jaan'. ³² Sakan' tu ne ni ndee xta'an' ñuu Nínive jaan' ndii, tjin kuachj nja ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' v'itjin kij' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ni namá nja nimá nja kij' ni xinj so'q nja tu'un va'a ña ni ka'an ndoso' Jonás. Ndisu ña iin' ka'an xiin' ndo' v'itjin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Jonás jaan'.

Ka'an Jesús ña xachuun' nduchi' nuu' e' ndee naa kaq tuún

(Mt. 5:15; Mt. 6:22-23)

³³ 'Ndee iin ne yivi' nākun' kaq tuún, te kanj nja a mii' kasj'e, te ni ndee nākun' tu nja a, te kanj nja a tixin iin xatun'. Súu' jaan' ndii nakun' nja a, te kataxko' nja a, te kuvj tuvi' nuu' ne xka'ndia tixin vj'e. ³⁴ Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaq tuún xa'a' nimá e' nduu' a. Sakan' na kuii' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' nimá e' xiin' ñu'u ña taxi' Ndiosí. Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' nimá e' yoo iin' yavi. ³⁵ Sakan' na kuii' kotq va ndo' saq' iin kij' nda'va ñu'u ña yoo nimá ndo', te kuvj iin' yavi a. ³⁶ Te naa' chitu' nimá ndo' xiin' ñu'u ña taxi' Ndiosí, te ndee iin sie kōo' iin' yavi a ndii, ndatun' xava'a yj'e nimá ndo' ndee naa ndatun' yj'e iin kaq tuún —ni kachj Jesús.

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña vā'a ña xaa' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Te kij' ndi'j ni ka'an Jesús nuu' ne yivi' ndii, ni xaka ña'a' iin te fariseo ña ku'un kuxj a vj'e ra. Sakan' te kua'an a, te ni xka'ndja a tixin vj'e ra, te ni xjikuandu' u' a, te kuxj a nuu' mesa xiin' ra. ³⁸ Te fariseo jaan' ndii, ni nandanj ra kij' ni xinj ra ña nj saxinú a saq' kuní a natja a nda'a' a ki'in' ichi' ña kuní ka kuxj a. ³⁹ Ndisu ni ka'an xto'q e' xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te fariseo ndii, natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'q' kujtj'. Ndee naa yoo mji' ndo', sakan' ña tixin nimá ndo' ndii, chitu' vj' a xiin' mji' ndi'j' ña ni xaku'na' ndo' xiin' ña nja'a ña xaa' ndo'. ⁴⁰ Ndo'ó ndii, te kuu' kaxi' nduu' ndo'. ¿Ñáá xini ndo' ña Ndiosí nj xa'a' ñu'u' nde'j' ndo', te svvj' tu a ni xa'a' nimá ndo'? ⁴¹ Vā'a ka chjndje'e' ndo' ne nda'vi kuu' xiin' iin kanii' nimá ndo', te kij' saq' ndo' sakan' ndii, ndundqo' kanii' ndo'.

⁴² 'Ndisu ndo'ó, te fariseo ndii, chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña cha'vj' ndo' uxj nu'ni xata' j'in ciento nu'ni ña nduu' mjinu' menta, xiin'

mjinu' ruda. Te sakan' tu xaa' ndo' xiin' ndee ka yuva ña chi'i' ndo'. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña xachuun' ndaku xiin' ña ndanj ndo' Ndiosí. Ña kaa' ni kunj a saxinú ndo', te saq' na xaa' tu ndo' ña jaan'.

⁴³ 'Ndo'ó, te fariseo ndii, chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xtanj va ndo' kundje'e' ndo' nuu' tej, tun' kuu' nuu', tun' ita' tixin vj'e mii' nakayá ne yivi', te xtanj tu ndo' ña nakuatú va'a ne yivi' ndo'ó ma'in' ya'vj' mii' chitu' kaa'. ⁴⁴ 'Ndo'ó, te fariseo, xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña kuvj kunj ne yivi' tee' ndee xika' nja xata' a —ni kachj a.

⁴⁵ Ikan' te ni ka'an iin te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' a ndii:

—Taku'e, kij' ka'an un' sakan' xiin' te kaa' ndii, ka'an kijnj tu un' xiin' ndu —ni kachj ra.

⁴⁶ Ikan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña chituni ndo' ña ndei' vie xava'a nuu' ne yivi', te ka'an chuun' ndo' xiin' nja ña saxinú nja ña jaan', ndisu mji' ndo' ndii, ni ndee xiin' iin ndaa' nuu' nda'a' ndo' küni tondja ndo' ña jaan'.

⁴⁷ 'Ndo'ó, te fariseo ndii, chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí. Sakan' ña xa'a' ndo' ñaña' mii' ñu'u' ñu'u' nde'j' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni xa'ni' te xij' yata' ndo'. ⁴⁸ Sakan' na kuii' xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña xini ndo' xa'a' ña jaan', te nakuitá ndo' kuento xiin' ña ni xaa' te xij' yata' ndo' jaan'. Sakan' ña te jaan' ni xa'ni' ña'a', te ndo'ó xa'a' ñaña' ra.

⁴⁹ 'Sakan' na kuii' ni ka'an Ndiosí xiin' ña xini tuni mji' a ndii: "Tj'vi' j nuu' ndo' te ka'an tiakú tu'un j xiin' te nda'a' xa'a' j. Te savá te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo', te savá tukú ra kundikun u'vj' ndo' taxi' ña'a' ndo'", ni kachj a. ⁵⁰ Sakan' na kuii' ndo'ó nduu' ne naxa'vj' nuu' Ndiosí xa'a' ni' sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un a, ndee te ni xij' ndee kij' ni xjikuandu' u' iin yivi'.

⁵¹ Naxa'vj' ndo' ndee xa'a' ni' Abel, te ndee ní' Zacarias, te ni xij' tixin yukun' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ndo'ó ne ndiee' iin yivi' v'itjin, naxa'vj' xa'a' sakuu' ña jaan' saq' Ndiosí.

⁵² 'Ndo'ó, te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'q' kund'q' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xikuita'nu' ndo' nuu' ne yivi' te kundanj nja xa'a' Ndiosí, sakan' ña ni ndee mji' ndo' kundanj xa'a' Ndiosí, te ni ndee táxi' tu ndo' ña kundanj inga ne yivi' xa'a' a —ni kachj a.

⁵³ Kij' ndj'i nj ka'an Jesús ña jaan' ndii, nj xa'a' nasaá' xava'a te sania' á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo, te nj xa'a' ndatu' ún' ña'a' ra xa'a' ki'in' ña'a' vixi. ⁵⁴ Nj saxá ra sakan' ndee nj te ka'an a jin ña kuvj' tjin kuachj' ña'a' ra.

12

Ka'an Jesús ña kúnduu' e' ndeë naa te fariseo

(Mt. 10:26-27)

¹ Ikan' te nj nakaya ki'in' mií ne yivi' mii' iin' Jesús ndeë xe'ni xa'a' ta'an' nja. Sakan' te nj xa'a' a ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto xiin' mji' ndo' nuu' ña xasuvi' xiin' mji' te fariseo, ña nduu' ndeë naa yuchi' levadura. ² Kuachj' ndii, sakuu' ña xaa' sj'e yoo ka ndii, naqoo tuvi' a, te sakuu' ña yoo sj'e ndii, sakuu' ne yivi' kumj' a. ³ Te ndee ka ña nj ka'an ndo' ñuu ndii, jin ke'in' xachi' natuvj' a nuu' ne yivi', te sakuu' ña nj ka'an yaa' ndo' tixin' jin vj'e ndasi ndii, ka'an ndoso' ti'e' ne yivi' a ndee xini' vj'e —nj kachj' a.

Kúyivi' e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kúiti' kuni a kúyivi' e'

(Mt. 10:26-31)

⁴ Te nj ka'an ka Jesús ndii:

—Ndo'ó, te xini ta'an' xiin' j' ndii, ka'an j' xiin' ndo' ña kúyivi' ndo' te kuvj' ka'ni' ñu'u' nde'j' ndo', sakan' ña koo' a kuvj' saa ka ra xiin' ndo' su'ó' ndi'i'. ⁵ Ndisu ka'an j' xiin' ndo' yoo kuni a kúyivi' ndo'. Kuni a kúyivi' ndo' ña kumi' ndieë' te ti'vi' a ndo'ó vj'e ndjaya' kij' xa nj xi'j' ndo'. Uun ndo', ña jaan' kuni a kúyivi' ndo'. ⁶ Xini sakuu' e' ña kuvj' sata' e' u'un ta'an saa xiin' sie kúiti' xu'un' kuachi', ndisu Ndiosí ndii, xini a xa'a' j'in ti' jaan'. ⁷ Te saa ka vj' tu ndo'ó ndii, ndeë ixi' xini' ndo' xini a saa ta'an kuu'. Sakan' na kuui' kúyivi' ndo', sakan' ña ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó nuu' Ndiosí te sakan' kua'a' saa.

Na ndieë yu'u' e' nuu' ne yivi' ña nduu' e' kuenta Jesús

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Te ka'an tu j' xiin' ndo' ña yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' j' nuu' ne yivi' ndii, ndieë yu'u' tu yu'u', ña nduu' tu te yivi', nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa'a' ne jaan'. ⁹ Ndisu yoo ka ka'an ña xini nja yu'u' ndii, ka'an tu yu'u' nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña xini j' ne jaan'. ¹⁰ Te yoo ka kanja'a xa'a' yu'u', ña nduu' tu te yivi' ndii, koo ka'nu' inj' Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' ka'nu' inj' a xa'a' nja. ¹¹ Te kij' kundjaka ra ndo'ó vj'e mii' nakaya e', uun kij' kundjaka ra ndo'ó vj'e mii' xa'nú te yivi' kuachj',

uun kij' kundjaka ra ndo'ó nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu ndii, kúndj'ndj' ndo' ndee ña nakujin ndo' nuu' te jaan'. Nj ndeë kúndj'ndj' tu ndo' saa ka'an ndo' nuu' ra, ¹² sakan' ña kij' xaá hora ña nakujin ndo' ndii, mji' Espiritu Santo sanja' á ndo'ó ndee ña kuni a ka'an ndo' —nj kachj' a.

Ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' jin te vika', te kuu' kaxi'

¹³ Ikan' te nj ka'an jin te iin' tejin ne kua'a' xava'a jaan' ndii:

—Tákuie, ka'an nu' xiin' ñan j' na nata'vi' ra ña'a ndu ña nj ndoo nda'a' j' nj xaa yuva' ndu —nj kachj' ra.

¹⁴ Ndisu nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te yivi', süu' te xa'nú kuachj' nduu' yu'u' nuu' ndo', nj ndeë süu' te nata'vi' ña'a tu nduu' j' nuu' ndo' —nj kachj' a.

¹⁵ Sakan' te nj ka'an ka a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo' nuu' sakuu' ña ndioo' inj' va ne yivi' xa'a', te kuxi'oo ndo' nuu' a, sakan' ña süu' xa'a' ña kumi' ne yivi' kua'a' ña'a te ndiaa ya'vi' kivi' ñuu nja —nj kachj' a.

¹⁶ Sakan' te nj ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Nj yoo jin te vika' ndii, kua'a' va ña savi' nj nakaya ra nuu' ñu'u' ra. ¹⁷ Te nj xa'a' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “¿Ndee ña saa tu e' xiin' sakuu' ña savi' kaa', sakan' ña ñan mii' taxa'a e' e'?” nj kachj' ra. ¹⁸ Sakan' te nj ka'an ka ra xiin' nimá ra ndii: “Xa xini j' ndee ña saa e'. Sanduva e' yaka e', te kasa'a e' ña na'nu' ka, te ikan' taxa'a e' sakuu' ña savi' kaa' xiin' sakuu' ña'a ña kumi' e'. ¹⁹ Sakan' te ka'an j' xiin' nimá j' ndii: Nimá mji' j', kua'a' va ña'a nj taxa'a e' xa'a' kua'a' va kuyia. Ña jaan' na kuui' nandieë' e', te kuxi' e', te ko'o e', te sasaná' xiin' mji' e'", nj kachj' ra. ²⁰ Ndisu nj ka'an Ndiosí xiin' te jaan' ndii: “Yo'ó, te kuu' kaxi', ñuu vitin kuvj' un', te sakuu' ña'a ña nj taxa'a un' ndii, ¿yoo ña'a kunduu' a?”, nj kachj' Ndiosí xiin' ra. ²¹ Sakan' kundoo' tu ne taxa'a ña vika' xa'a' mii' nja, ndisu nda'vi' kuu' nimá nja nuu' Ndiosí —nj kachj' a.

Xito' Ndiosí yoo, ne nduu' si'e a (Mt. 6:25-34)

²² Sakan' te nj ka'an ka Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Sakan' na kuui' ka'an j' xiin' ndo' ndii, kúndj'ndj' ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' te kutjaku ndo', nj ndeë xa'a' toto ña ku'nu' ndo'. ²³ Kuachj' ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'j' e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. ²⁴ Chuun xa'a' va ndo' saa xaa' tjaka'. Ti' jaan' ndii, chi'i' ri', te nákaya tu ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a

yaka, ndisu Ndiosi xamaní ña'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó nuu' Ndiosi te sakan' tika'ka' jaan'. ²⁵ Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, küvi ndasasukun xiin' mi' ka ndo' ni ndee jin kondó nda'a'. ²⁶ Te naa' küvi saa ndo' ña' kualí kuso'o jaan' ndii, ñndichun ndi'ni ndo' xa'a' inga ña'a'?

²⁷ 'Chuyun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te künü' a toto. Ndisu ka'an j xiin' ndo' ña' ni ndee rey Salomón ni ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu' ra. ²⁸ Naa' sakan' xandatun' Ndiosi ita, ña' yoo xa'a' ku'u', ña' ita vi'tin, te tiaan xixi' a nuu' ñu'u' ndii, saa ka vi' tu ndo'ó taxí a ña' va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va jin' ndo' xini ña'a' ndo'. ²⁹ Xa'a' a jaan' na kündi'ni ndo' xa'a' ña' kuxi ndo' ni ndee xa'a' ña' ko'o ndo', sändi'ni xiin' mi' ndo' xa'a' ña' jaan'. ³⁰ Kuachj ndii sakuu' ña' jaan' xika' nduku' ne nduu' kuenta jin yivi', ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosi ña' kuní ña' jaan' nuu' ndo'. ³¹ Ndee chaa' ka nduku' ndo' ña' ka'ndia chuun' Ndiosi nimá ndo', te taxí tu a sakuu' ña' jaan' nda'a' ndo'.

Ka'an Jesús xa'a' ña' kaya' e' ña' vika' e' ndivi'

(Mt. 6:19-21)

³² 'Kuán yi'vi ndo' tee' ndee köp' kua'a' ndo', mbee mii' j, sakan' ña' yuva' e' Ndiosi ndii, va'a kuni a, te taxí a ña' ka'ndia chuun' ndo' xiin' a. ³³ Xiko' ndo' ña' kumi' ndo', te taxí ndo' xu'un' a nda'a' ne kuni a nuu', taxá'a ndo' ña' vika' ndo' ndivi' mii' köp' kivi' kuyata' a, ni ndee köp' kivi' tu ndi'j a, ni ndee küvi ki'vi' tu te kui'na' te na'in ra a, ni ndee kuxi küvi sativi' ña'a'. ³⁴ Kuachj ndii mii' yoo ña' vika' ndo' jaan' yoo tu nimá ndo' —ni kachj a.

Ka'an Jesús ña' kuní a kunduy e' ndee naa ne xika' nuu' ne yoo tu'va'

³⁵ Te ni ka'an tu Jesús ndii:

—Koo tu'va' va' ndo' sakuu' ichi', kotijn kutu' toko' ndo', kotuyun na tuún tu kaa tuún nuu' ndo'. ³⁶ Kunduy ndo' ndee naa ne xika' nuu', ne ndiatu' xto'o ña' kii' nandjiko' ra kii' ndi'j ña' tunda'a', sakan' te kii' xaa' te jaan', te sakaxan' ra yi'e' ndii, achj va nunia' ña' yi'e' jaan' nuu' ra. ³⁷ Va'a va kje'e ne xika' nuu' jaan' kii' kunj xto'o ña' ña' ndiatu' tu'va' ña'a' ña' kii' nandjiko' ra. Ña' ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, satiin kutu' ra toko' ra, te tandiee ra ne jaan' nuu' mesa, te taxí ra ña' kuxi ña'. ³⁸ Tee' ndee nandjiko' ra xakuyatin' tondja na ñuu, uun kuaxi kitú, te kunj ra ndiee' tu'va' ne xika' nuu' jaan' ndiatu' ña'a' ña' ndii, va'a va kje'e ña'. ³⁹ Ndisu kuni a kundani ndo' ña' yo'o', naa' xini jin te xiin' vi'e' ndee hora ki'vi' jin te kui'na'

vi'e' ra ndii, koo tu'va' ra te taxí ra sakui'na' te jaan' ña' kumi' ra. ⁴⁰ Sakan' tu ndo'ó ndii, koo tu'va' ndo', sakan' ña' xini ndo' ama'a nandjiko' yu'u, ña' nduu' tu te yivi' —ni kachj a.

Yo'o' sania'á Jesús saq xaa' uvj ta'an te xika' nuu'

(Mt. 24:45-51)

⁴¹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, ñháá ka'an un' ña' ka'an ndiaa jaan' nuu' ndu'u' kujti', uun ñáá ka'an tu un' ña' jaan' nuu' sakuu' ne yivi'? —ni kachj ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an xto'o e' xiin' ra ndii:

—Naa' yoo jin te xika' nuu', te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o ra, te ka'ndia chuun' ra nuu' inga' te xachuun' nuu' xto'o ra jaan', te taxí ra ña' kuxi te jaan' sava ni hora ña' kuni a. ⁴³ Va'a va ketá te ndiso' chuun' jaan' naa' kii' nandjiko' xto'o ra jaan', te kunj ra ña' xaa' te jaan' chuyun jaan'. ⁴⁴ Ña' ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, taxí xto'o jaan' ña' ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña' kumi' ra. ⁴⁵ Ndisu naa' ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' nimá ra ndii: "Kuy kuachi va xto'o e' te nandjiko' a", kachi ra, sakan' te xa'a' ra kutun' ra inga' ne xika' nuu' nuu' xto'o jaan', ña'a' xiin' tiaa, te xa'a' ra kuxi saka ra, te ko'o ndii' ra ndee xini' ra, ⁴⁶ te nandjiko' xto'o jaan' kivi' ña' köp' a naa' nimá ra xiin' hora ña' xini' ra, te sando'o' u'vi' xava'a ña'a' xto'o jaan', te sko'ni' ña'a' a mii' ñu'u' inga' ne xachuun' ndaku. ⁴⁷ Te ne xika' nuu', ne xini' ndee ña' kuni xto'o ña', ndisu satu'va' xiin' mii' ña', te xaa' tu ña' kuni xto'o ña' ndii, kaxi' kua'a' xava'a ña'. ⁴⁸ Ndisu ne xika' nuu', ne xini' ndee ña' kuni xto'o ña', te ni xaa' ña' va'a ndii, sie kaxi' ña'. Kuachj ndii, yoo ka ni natijn kua'a' chuyun ka'nu' nda'a' Ndiosi ndii, xa'a' kua'a' ña'a' nakan' a kuenta nuu' ña'. Te yoo ka ni kunj kua'a' a ni xini' a ndii, xa'a' kua'a' ka ña'a' nakan' a kuenta nuu' ña'.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

(Mt. 10:34-36; Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁴⁹ 'Ni xaa' j te sandatin j ñu'u' jin yivi', te saa ka vi' kuni nimá j ña' xa' xixi' a. ⁵⁰ Ndisu kuni a ña' kundoo' j jin tundo'o' chie va, te küvi j, te ndo'o' va nimá j ndee xinu' tundo'o' jaan'. ⁵¹ Ñháá xanani ndo'ó ña' ni xaa' j te natandiee manj' j ne yivi' jin yivi'? Ka'an j xiin' ndo' ña' süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii ni xaa' j te nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' j. ⁵² Kuachj ndii, ndee vi'tin, te ndee nuu' ku'un' e' ndii, jin xaan' mii' ndiee' u'un' ta'an' ne yivi' ndii, nata'vi' ta'an' ña', sakan' ña' unj' ta'an' ña' kunduy kuenta j, te uvj ta'an' ña' kasi'e' kunj ne

jaan'. Uun kunduu uvj ta'an nja kuenta i, te unj ta'an nja kasi'e kunj ne jaan'.
 53 Sakan' na yuva' ndii, natav'i ta'an' ra xiin' tiaa si'e ra, te tiaa si'e ndii, natav'i ta'an' ra xiin' yuva' ra. Te na' nduu' si'i' ndii, natav'i ta'an' a' xiin' na' a' si'e a', te na' a' si'e ndii, natav'i ta'an' a' xiin' si'i' a'. Te na' tiso ndii, natav'i ta'an' a' xiin' xanu' a', te na' xanu' ndii, natav'i ta'an' a' xiin' tiso a' —ni kachj a'.

54 Te ni ka'an ka Jesus xiin' ne yivi' kua'a' va jaan' ndii:

—Kij' xito' ndo' nuta' viko' mii' ketá nu'u ndii, ka'an ndo' na kun savj', te kuun' xna'a ra'. 55 Te kij' xika' tachi' na kuaxj su'ma' jin yivi' ndii, ka'an ndo' na kuvj i'ni va, te kuu' i'ni xna'a. 56 Ndo'o, ne xasuvi' xiin' mii' ndii, kundanj ndo' sa xachuun' ndjvi' xiin' na xka'ndia nuu' nu'u jin yivi'. Ndisu ndichun na chuun xa'a' ndo' ndee na xka'ndia yo'o' kivi' vjtin xaa' yu'u.

Ka'an Jesus na nakoq e' na manj' xiin' ne xika' kuachj xiin' e' (Mt. 5:25-26)

57 'zSaa tu kuvj sa kuenta mii' ndo', te nakunj ndo' ndee na nduu' na ndaku? 58 Kij' chindu'u' jin ne yivi' kuachj xa'a' ndo', te kua'an ndo' xiin' na vj'e kuachj ndii, sa ndo' na nduxa' te nakoq ndo' na manj' xiin' ne jaan' kij' kua'an ndo' jchi', sa' jin kij' ka'nuu na ndo'o, te ku'un ndjaka na ndo'o ndee nuu' te xa'nu kuachj, te te jaan' ku'un ndjaka ndo'o nda'a' te xiin', te te xiin' jaan' taan' ndo'o ndee vj'e ka. 59 Te ka'an i xiin' ndo' na ko'o' kivi' ketá ndo' ikan' ndee nacha'vj ndo' sakuu' na kuni a' cha'vj ndo' —ni kachj a.

13

Kuni a nama e' nimá e' nuu' Ndiosí

1 Te kij' sakan' ndii, ni xaa ndia'vi' ne yivi' ndatu'un na nuu' Jesus xa'a' na ni nasaka' Pilato ni' ndia'vi' te Galilea, xiin' ni' kiti' na ni nasoko' ra nuu' Ndiosí.

2 Sakan' te ni ka'an a xiin' na ndii:

—zNaá xanini ndo'o na kua'a' ka kuachj ndiso' te Galilea jaan' te sakan' inga te nuu' ra na ni ndo'o ra sakan'? 3 Ka'an i xiin' ndo' na suu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundoo' tu ndo'o naa' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj na xaa' ndo'. 4 Naka'an' ndo' xa'a' ne xa'un unj ta'an, ne ni xi'j kij' ni nduva vj'e sukun na nani' Siloe. zNaá xanini ndo'o na kua'a' ka kuachj ndiso' ne jaan' te sakan' inga ne nuu' Jerusalén? 5 Ka'an i xiin' ndo' na suu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundoo' tu ndo'o naa' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj na xaa' ndo' —ni kachj a.

Sania'á Jesús xa'a' jin tun' higo, tun' koo' nduu' kuun' nda'a'

6 Sakan' te ni ka'an Jesus jin na ka'an ndjaa ndii:

—jin te yivi' ndii, kumi' ra jin tun' higuera jin xaan' mii' ni nachj'i ra yo'o' uva. Te ni xa'an ra xito' ra naa' yoo nduu' nda'a' nu'. Ndisu ko'o' a iin'. 7 Sakan' te ni ka'an ra xiin' te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Koto un', xa unj kuyia kuaxj i koto i naa' iin' ndoko' nda'a' tun' higuera yo'o', ndisu ko'o' a iin' nda'a' nu'. Ndee chaa' ka ka'ndia un' nu', te kasi' saka nu' nuu' nu'u' i'ni", ni kachj ra. 8 Sakan' te ni ka'an te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Taku'e, taxj un' na ndoo ka nu' ndee kuyia vjtin, te katja i sa xinuunduu xa'a' nu', te taan' i mji'in' te'i. 9 Te naa' kuun ndoko' nda'a' nu' kuyia kjin ndii, va'a'. Ndisu naa' ko'o' a kunun ndii, ka'ndia i nu'", ni kachj te jaan' —ni kachj Jesus.

S'o' ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús jin na'a' na' ni kutoso

10 Unta' jin kivi' sábadó, na xinandiee' ne yivi' ndii, sania'á Jesús ne yivi' tixin jin vj'e mii' nakaya na. 11 Te ikan' ka'ni jin na'a', na' xa kua'an xa'un unj ta'an kuyia na kuni kuvj a' xaa' jin na ndiva'a. Na' jaan' ndii, ni kutoso va a', te ndee sie kuvj ndunda'ku a'. 12 Kij' ni xini na'a' Jesús ndii, ni kana na'a' a, te ni ka'an a xiin' a' ndii: —Naku'e, xa ni sejn' un' nuu' kui'e na ndo'o un' —ni kachj a.

13 Sakan' te ni tandiee a nda'a' a xata' a', te xaka'an e', te ni ndunda'ku a', te ni xaka'nu' a' Ndiosí. 14 Ndisu te xa'ndia chuun xa'a' vj'e jaan' ndii, xi'e va ra xa'a' a na ni sanda'a Jesús na'a' jaan' kivi' sábadó, na xinandiee' ne yivi' jaan'. Te ni ka'an ra xiin' ne yivi' ndii:

—Yoo iñu ta'an kivi' na xachuun' e'. Kivi' jaan' kixin ndo' te sanda'a te kaa' ndo'o, te kixin ndo' kivi' sábadó, na xinandiee' e' —ni kachj ra.

15 Sakan' te ni ka'an xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Ndo'o, te xasuvi' xiin' mii', jin ndo' ndaxin' sjndikj' sana ndo' uun mburru sana ndo' kivi' sábadó, na xinandiee' e', mii' ita' ri' xaxi' ri' na'a', te kua'an ndo' xiin' ri' te ko'o' ri' tikuí. 16 Te na'a' yo'o' ndii, sjani' xika' Abraham nduu' a', te xa kua'an xa'un unj kuyia tiin' na'a' kui'e yo'o' xaa' na ndiva'a. Sakan' na kui' va'a' nduu' a' na ndaxin' a' nuu' kui'e na ndo'o' a' kivi' sábadó, na xinandiee' e', te nda'a' a' —ni kachj a.

17 Kij' ni ka'an Jesus na jaan' ndii, ni saka'an' a sakuu' ne xtani na xaa' a. Te sakuu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, va'a ya'a kuni nimá na xa'a' sakuu' chuun ka'nu' ndatun' koo' chukuu' na ni xaa a.

Yo' o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaq xa' q' ndikin' ma' á ña nani' mostaza (Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Te nj ka'an tu Jesús ndii: —¿Ndee ña nakuitá xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee ña xiin' va' a ka nakata e', te kuvj kundanj ndo' a? 19 Ña xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza, ña nj kij'in iin te yivi', te nj chí'j ra a mii' xika' ra. Te kij' nj xa'nu' a jaan' ndii, nj kuvj chie ka itun' a. Te ndee saa, ti' ta'nu' ndivi', kuvj kundjee katí' nda'a' nu' —nj kachj a.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaq xa' q' yuchi' levadura (Mt. 13:33)

20 Nj ka'an tu a ndii: —¿Ndee ña nakata j xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' te kundanj ndo' a? 21 Nduu' a ndee naa yuchi' levadura kij' ki'in' iin ña'a' a, te nasaka' a xiin' unj ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'vi pachj a sakuu' ijan' —nj kachj a.

Sania'á Jesús ña kuni a sandjee' e' te ndi'vi e' yi'e' tein' kuenta ndivi' (Mt. 7:13-14,21-23)

22 Kij' kua'an Jesús ichi' ñuu' Jerusalén ndii, sania'á a tu'un Ndiosí j'in ñuu' xiin' nda'a' a ña ñu'u' yu'u' ichi' jaan' mii' xka'ndia a kua'an a. 23 Te iin ne yivi' nj ndatu'un' ña'a' ndii: —Táku'e, ¿ñáá ndia'vi' kujti' ne yivi' kakú nuu' kuachj ña? —nj kachj ña xiin' Jesús.

Sakan' te nj ka'an a xiin' ne yivi' ndii: 24 —Sandjee' va ndo'ó, te ko'nj ndo' yi'e' tein', sakan' ña ka'an j xiin' ndo' ña kua'a' va ne yivi' nanduku' saa saa ña, te ndi'vi ña yi'e' tein' jaan', ndisu kuvj xka'ndia ña. 25 Kij' sakan' ndii, ndondjichj te xiin' vj'e, te ndasj kutu' ra yi'e' jaan' nuu' ndo'. Sakan' te ndo'ó, ne ita' kje' ndii, sakan' ndo' vitu' yi'e' te ka'an ndo' xiin' ra ndii: “Táku'e, táku'e, saa va un' ña va'a te nunia' un' yi'e' nuu' ndu”, kachj ndo'. Te ka'an te jaan' xiin' ndo' ndii: “Xini j yoo nduu' ndo'”, kachj ra. 26 Sakan' te xa'a' ka'an ndo' ndii: “Nj xixj ndu, te nj xij'i ndu xiin' un', te nj sania'á un' ndu'u ya'ya mii' ndiee' ndu”, kachj ndo'. 27 Ndisu ka'an nj tukuy te xiin' vj'e jaan' xiin' ndo' ndii: “Xa ka'an j xiin' ndo' ña xini j yoo nduu' ndo'”. Kuan sakuu' ndo'ó, ne xaa' ña ña'a", kachj ra. 28 Te ijan' kuaku u'vj ndo', te ke'j vj' nakaxi' nu'u ndo' kij' kunj ndo' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob xiin' sakuu' te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndiee' ra mii' xa'ndia chuun' a, te kij' kunj tu' ndo' ña ndo'ó ndii, kje' nj ndoq ndo'. 29 Sakan' ña kxin' kua'a' ne kje' mii' keta' ñu'u, xiin' mii' ketá ñu'u, xiin' su'ma' iin

yivi', xiin' xini' iin yivi', te kundjee ña nuu' mesa, te kuvj ña mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. 30 Sava ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so' o' ndi' i' kunduu ña kij' sakan'. Te sava ne nduu' ne so' o' ndi' i' vitin ndii, ne nuu' kunduu ña kij' sakan' —nj kachj a.

Xaku' Jesús xa' q' ñuu' Jerusalén (Mt. 23:37-39)

31 Xa kivi' sakan' nj ndekuje ndia'vi' te fariseo, te nj ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Kua'an keta' yo' o' te ku'un un', sakan' ña kuni ka'ni' Herodes yo'ó —nj kachj ra.

32 Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' ingui jaan' ña vitin xiin' tiaan ndii, tava' j ña ndiva' a nimá ne yivi', te sanda'a j ne kuni kuvj, te kivi' ña unj saxinu j chuun nuu' j.

33 Ndisu vitin, tiaan, xiin' jsa ndii, kuni a ña kua'an na kua'an j ichi' ña kua'an ñuu' Jerusalén, sakan' ña xata'an ña kuvj iin te ka'an tiaku tu'un Ndiosí inga ñuu, ña nduu' ñuu' Jerusalén. 34 Ndo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'nj' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee kuvj ra. Ki'in' va' ichi' nj kunj j ndasajin j ndo'ó ndee naa xaa' iin nduxi' ña ndasain' ri' nduxi' kualí' si'e' ri' tixin ndixin ri', ndisu nj xjin ndo'. 35 Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, nduxin ñuu' ndo', te ka'an tu j xiin' ndo' ña künj ka ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ña ka'an ndo' xa'a' j ndii: “Sañu'u' va xt'o' o' e' Ndiosí ña kuaxi kuenta a”, kachj ndo' —nj kachj Jesús.

14

So' o' nj xaq a kij' nj sanda'a Jesús iin te kumi' kujñu' kui'e

1 Unta' iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, iin te fariseo, te xa'ndia chuun' ndii, nj xaka' ra Jesús te kun kuvj a vj'e ra. Te sava tukú ra ndiee' ijan' xito' maña ra Jesús. 2 Te nuu' a jaan' nj yoo iin te yivi', te kumi' kujñu' kui'e. 3 Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii:

—¿Ñáá va'a nduu' a nuu' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni kuvj kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —nj kachj a.

4 Ndisu nj ñakujin ra, sakan' te nj tondja nda'a' a te kuni kuvj jaan', te nj sanda'a ña'a' a, te nj ndei' ña'a' a. 5 Te nj ka'an a xiin' te yivi' jaan' ndii:

—Naa' sakan' te iin ndo'ó nj namá iin mburru uun iin sindiki' sana ndo' iin pozo kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñáá xtá'ni' ki'j' ndo' ri'? —nj kachj a.

6 Te koo' a nj kuvj ñakujin ra nuu' a.

So' o' nj ka'an Jesús saa e' kij' kua'an e' mii' yoo iin viko'

7 Te kij' xito' Jesús saq' nakaxin ne yivi', ne ni xaa' vjiko' jaan', tei tun' kuu' nuu' mii' kundje'e nja, te ni ka'an xiin' nja jin na ka'an ndja ndii:

8 —Kij' tatu jin ne yivi' ndo'ó jin vjiko' na tunda'a' ndii, kundje'e ndo' nuu' tei tun' kuu' nuu', saa' jin kij' ni tatu nja jin te ka'nu' ka te sakan' ndo'ó, 9 te kij' xaa' te jaan' ndii, kixin te ni tatu ndo'ó jaan', te ka'an ra xiin' ndo' ndii: "Taxi tei naa' kundu'u' te yo'ó", kachi ra. Te sakan' kuchani ndo', te kun kundu'u' ndo' nuu' tei nda'vi so'ó. 10 Ndisu kij' tatu ne yivi' ndo'ó vjiko' jaan' ndii, va'a ka kundu'u' ndo' nuu' jin tei nda'vi so'ó, sakan' te kij' kixin te ni tatu ndo'ó ndii, ka'an ra xiin' ndo' ndii: "Chee kua'a, xka'ndja un', te kundu'u' un' tei kuu' nuu' kaa'", kachi ra. Te sakan' natjin ndo' na tiin' ka'nu' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' jaan'. 11 Sakan' na yoo ka xachie xiin' mii' ndii, sanuu' na'a' Ndisi. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' ndii, sachié na'a' a —ni kachi a.

12 Sakan' te ni ka'an tu Jesús xiin' te fariseo, te ni tatu na'a' jaan' ndii:

—Kij' kasa'a un' vjiko', te taxi un' na xaxi' jin ke'in' uun xakuaa' ndii, tatu un' ne xini ta'an' xiin' un', ni ndee' naan' un', ni ndee' ne jin kuu' xiin' un', ni ndee' ne vika', ne ndiee' yatun' vi'e un', saa' jin kij' tatu tu ne jaan' yo'ó te kuxi un', te xa na jaan' kuji' kundu'u' ya'vi un'. 13 Ndisu kij' kasa'a un' jin vjiko' vi'e un' ndii, kana un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kivi' kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu' kuji', 14 te xiin' na jaan' sañu'u' Ndisi yo'ó, sakan' na ne jaan' ndii, kivi' tatu nja yo'ó te kuxi un' vi'e nja, ndisu yo'ó ndii, natjin un' jin na va'a nda'a' Ndisi kij' natjaku ne yoo ndaku nimá nuu' a —ni kachi a.

Yo'ó ka'an Jesús xa'a' te ni tatu kua'a' ne yivi', ne ku'un' vjiko' vi'e ra
(Mt. 22:1-10)

15 Kij' ni xini so'ó jin te ndu'u' ikan' na jaan' te ni ka'an ra ndii:

—Sañu'u' va Ndisi yoo ka kuxi vjiko' ndjvi' mii' xa'ndia chuun' a —ni kachi ra.

16 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Jin te yivi' ndii, ni ka'an tuni ra na sava'a ra kua'a' va na xaxi' xa'a' xakuaa', te kua'a' va ne yivi' ni tatu ra. 17 Te kij' xa yoo tu'va na xaxi' xakuaa' ndii, ni ti'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra, te ka'an ra xiin' ne jaan' ndii: "To'ó ndo', sakan' na xa yoo tu'va sakuu' a", ni kachi ra. 18 Ndisu sakuu' nja ni xa'a' xikan' na ka'nu' in' nuu' te jaan'. Ne nuu' ni ka'an ndii: "Sakan' ni sata' i jin nu'u', te na jaan' kuni kun koto' i. Saa un' na va'a, te koo ka'nu' in' un' xa'a' i", ni kachi nja. 19 Te inga nja ni

ka'an ndii: "Ni sata' i u'un' na'a' toro, te ti' jaan' kun koto' i saa xachuun' ri'. Saa un' na va'a, te koo ka'nu' in' un' xa'a' i", ni kachi nja. 20 Te inga nja ni ka'an ndii: "Sakan' ni tunda'a' i, sakan' na kivi' ku'un' i", ni kachi nja. 21 Ni nañjiko' te xika' nuu' jaan', te ni ka'an ra sakuu' na jaan' xiin' xto'ó ra. Te ni nañjiko' te xiin' vi'e jaan', te ni ka'an ra xiin' te xika' nuu' nuu' ra jaan' ndii: "Kua'ón kij' sakuu' ya'ya ka'nu' xiin' ya'ya tein', te naqa un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e nda'a', xiin' ne kui'e xa'a', xiin' ne kui'e nduchi' nuu'." 22 Kij' ndij' ni saxinu' ra na ni ka'an xto'ó ra jaan', te ni ka'an ra ndii: "Táku'i'e, xa ni saxinu' i saa ni ka'an un' xiin' i, ndisu ndo'ó ndoso'ó ka mii' kundje'e ne yivi'", ni kachi ra. 23 Sakan' te ni ka'an xto'ó jaan' xiin' ra ndii: "Kua'ón jichi' ka'nu' xiin' jichi' ku'u, te ka'an ndje'e' un' xiin' ne yivi' na kixin nja, te kutu' vi'e i. 24 Kuach'i ndii ka'an i xiin' ndo' na ndee' jin ne yivi', ne ni tatu nuu' i jaan' ndii, taxi i kuxi nja vjiko' vi'e i, ndo'", ni kachi xto'ó jaan' —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús ndee na kuni a saq' e', te kundikun e' ichi' a
(Mt. 10:37-38)

25 Kua'a' va ne yivi' kua'an xiin' Jesús, te ni nañjiko' kuin' a, te ni ka'an a xiin' nja ndii:

26 —Naa' kuni kundikun yoo ka ichi' yu'u, te kundjan' ya'a ka nja yuva' nja, xiin' si'i' nja, xiin' na' si'i' ra, xiin' si'e nja, xiin' naan' ra, xiin' tiaa' ta'an' nja, xiin' na'a' ta'an' nja, xiin' ndee' kivi' nuu' mii' nja te sakan' yu'u ndii, kivi' kundu'u' nja ne ndikun' ichi' i. 27 Yoo ka kuni kundo'ó ndee' naa' kundo'ó yu'u nuu' krusin, te kundikun nja yu'u ndii, kivi' kundu'u' nja ne ndikun' ichi' i. 28 Saa e' kuenta na kuni kasa'a jin ndo'ó jin vi'e sukun. ¿Naá süu' xi'na kundu'u' ndo', te natava' ndo' kuenta saa kuu' xu'un' kuni a ka'ni' ndo' te xinu' vi'e jaan'? 29 Naa' saa ndo' sakan', te xa'a' ndo' sakan' ndo' xa'a' vi'e jaan', te kivi' saxinu' ndo' a ndii, xa'a' ne yivi' sandij' nja xiin' ndo' 30 ka'an nja ndii: "¡Jan'! Te kaa' ndii, sie ni xanin' ra, sakan' na ni xa'a' ra xa'a' ra vi'e, te ni kivi' saxinu' ra a", kachi nja.

31 'Uun saq' e' kuenta ndii, yoo jin rey, te kuni' ra ux'i mii' kuji' te xiin'. Te kuni' a na kunta'an' ra xiin' tuky' rey. Ndisu inga rey ndii, kuni' ra oko' mii' te xiin'. Naa' sakan' nduu' a ndii, na nuu' ndii, kuni' a kundu'u' te kuni' ux'i mii' te xiin' jaan', te natava' ra kuenta naa' kivi' kanando' ra te kuni' oko' mii' te xiin' jaan'. 32 Te naa' natava' ra kuenta na kivi' kanando' na'a' ra ndii, sakan' te tjanu' ra jin ti'vi' te yivi' te nakan' ra na man'i nuu' tuky' rey jaan' kij' ndee'

xika' kuaxi te jaan'. ³³ Sakan' na kuii' yoo kuni naqoo sakuu' na kumi' nja ndii, kuvj kunduu nja ne ndikun ichi' j.

Sania'á Jesús ña vâ'a ka iin' ki' tîvi' a (Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴ 'Iin' ndii, ña vâ'a nduu' a, ndisu naa' ndi'i' ña u'va a ndii, kôo' a kuvj saa e' te nanduu u'va a. ³⁵ Nj ndee vâ'a ka a kunduu tatan' ña nasaka xiin' ñu'u', nj ndee vâ'a tu a kô'nj e' nuu' si'vi' te ka'ni' a xiko xa'an, ndee ña kuitia kuitj' nduu' a. Ndo'ó, ne xini so'ó ndii, chuuñ xa'a' va ndo' ña nj ka'an j —nj kachj Jesús.

15

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin mbee ti' ni xita i'nu

(Mt. 18:10-14)

¹ Kij' sania'á Jesús iin' a ndii, kua'a' va te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a' nj ndekuñe nuu' a te kuni so'ó tu ña'a' nja. ² Sakan' te nj xa'a' ka'an kui'e te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xa'a' Jesús ndii:

—Te xini ta'an' xiin' ne xaa' kuachj nduu' te kaa', te ndee xixi' ra xiin' nja —nj kachj ra.

³ Sakan' te nj ka'an Jesús ña ka'an ndiaa yo'o' nuu' ra ndii:

⁴ —Naa' sakan' te kumi' iin ndo'ó ciento mbee, te nj xita iin ri' ndii, ñáá náqoo ndo' ti' kumi' xiko xa'un kumi' jaan', te ku'un nanduku' ndo' ti' nj xita jaan' ndee na'in ndo' ri'? ⁵ Te kij' na'in ndo' ri' ndii, nákuatia' va nimá ndo', te chindu'u' ndo' ri' soko ndo'. ⁶ Te kij' xaa ndo' vj'e ndo' ndii, nákaya ndo' ne xini ta'an' xiin' ndo', xiin' ne ndiee' yatjñ, te ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Ña'a ndo' vj'e j te kundjee sij' sakuu' e', sakan' ña xa nj na'in j mbee sana j, ti' nj xita", kachj ndo'. ⁷ Ka'an j xiin' ndo' ña nii' sakan' tu va'a ka kuni sakuu' ña ndiee' ndjivi' xa'a' iin ne xaa' kuachj kij' nama' nja nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te sakan' xa'a' kumi' xiko xa'un kumi' ne tuu ña ne ndaku nimá nduu' nja nuu' Ndiosí, te kuni a nama nja nimá nja.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin xu'un' yuu' ña nj xita

⁸ 'Uun saa e' kuenta ndii, iin ña'a' kumi' uxj ta'an xu'un' yuu' plata, te nj xita iin ndaa' a ndii, ñáá nákun' a' iin ka tuun, te natj'vi' a' te kaka ndi'j a' nanduku' a' a kani' tixñ vj'e ndee na'in a' a? ⁹ Te kij' na'in a' xu'un' jaan' ndii, nákaya a' ne xini ta'an' xiin' a', xiin' ne ndiee' yatjñ vj'e a', te ka'an a' xiin' nja ndii: "Ña'a ndo' vj'e j, te kundjee sij' sakuu' e', sakan' ña xa nj na'in j xu'un' j ña nj xita", kachj a'. ¹⁰ Ka'an j xiin' ndo' ña iin sakan' tu va'a

kuni ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa'a' iin ne xaa' kuachj kij' nama' nja nimá nja —nj kachj a.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin yuva', te nj xita iin tiaa si'e, te nj nandjiko' ra

¹¹ Te nj ka'an tu a ndii:

—Iin te yivi' ndii, nj yoo uvj ta'an tiaa si'e ra. ¹² Te nj ka'an te xanu' xiin' yuva' ra ndii: "Tataa, taxj un' nda'a' j ña xata'an ndoo nda'a' j xa'a' a ña nduu' j si'e un'", nj kachj ra. Sakan' te nj taxj yuva' ra ña xata'an natjñ ra.

¹³ 'Ndia'vi' kivi' nj xka'ndja, te nj xiko' ra sakuu' ña'a ña nj taxj yuva' ra nda'a' ra, te nj ketá ra kua'an ra iin ñuu xika' va. Te ikan' nj xa'ni' saka ndoo ra xu'un' ra xika' sij' ra. ¹⁴ Te kij' nj sandi'i' ndoo ra xu'un' jaan' ndii, sakan' te nj xaa iin soko chie va ñuu jaan', te nj xa'a' kuni ña kutjaku ra.

¹⁵ Sakan' te nj xan nduku' ra chuuñ nuu' iin te ñuu jaan'. Te nj ti'vi' ña'a' te jaan' ña koto ra kinj sana ra mii' ñu'u' ri' xa'a' ku'u. ¹⁶ Te yoo vj' kaa' nimá ra kuni kaxj' ra soo' na'nu' ña xaxj' kinj jaan', ndisu ndee iin ne yivi' nj taxj ña kaxj' ra a.

¹⁷ 'Ndisu kij' nj nákuña kaxi' nimá ra, te nj ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Xa kua'a' te tatú xachuun' mii' xika' yuva' e', te sakuu' te jaan' ndii, yoo kua'a' ña xaxj' ra ndee ndoo ndoso' vj' a, te yoo' vitjñ ndii, xa yoo e' kuvj e' soko. ¹⁸ Nandjiko' e' nuu' yuva' e', te ka'an e' xiin' a ndii: Tataa, nj xaa j kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo'ó. ¹⁹ Sakan' na kuii' xata'an ka ka'an un' ña si'e un' nduu' j. Saa un' xiin' j ndee naa iin te tatú kuitj' un'. Ña jaan' ka'an e' xiin' yuva' e' kij' nandjiko' e' nuu' a", nj kachj ra xiin' nimá ra.

²⁰ 'Sakan' te nj ki'jñ ra ichi', te kuan nu'u' ra nuu' yuva' ra. Te kij' xika' ka kuaxj ra, te nj xinj ña'a' yuva' ra, ikan' te nj kuvjta inj yuva' ra jaan' nj xinj ña'a' ra. Te nj ndava ra xan nani'j' ña'a' ra, te nj numi' ña'a' ra te nj chito ña'a' ra. ²¹ Ikan' te nj ka'an tiaa si'e ra jaan' xiin' ra ndii: "Tataa, nj xaa j kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo'ó. Sakan' na kuii' xata'an ka ka'an un' ña si'e un' nduu' j", nj kachj ra.

²² 'Ndisu nj ka'an yuva' ra jaan' xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii: "Xta'ni' ki'j' ndo' iin toto ña va'a ka, te taxj ndo' a ku'ny si'e j yo'o', taxj tu ndo' iin kaa xu'un' nda'a' ku'un nda'a' ra, te taxj tu ndo' ndixan' ki'j' ra. ²³ Te kua'an náka ndo' iin sindiki' xa'an ka, te ka'ni' ndo' ri' kuxj e', te saka'nu' e'. ²⁴ Sakan' ña ndee naa ni xi'j tiaa si'e j kaa' nuu' j, ndisu nj natjaku ra, nj ndoñu'u' ra nuu' j, ndisu xa nj na'in tukuu' ña'a' j vitjñ", nj kachj ra. Sakan' te nj xa'a' sakuu' nja xaka'nu' nja.

25 'Ndisu si'e ra, te xkua'a' ndii, xa'a' ku'u naa ra xachuun' ra. Te kij' ni nandiko' ra, te ni kuyatın ra vi'e mii' ndu'u' ra ndii, ni xinj' so'o ra yaa, te ni xinj' so'o tu ra na taxa'a' ne yivi'. 26 Te ni kana ra iin te xika' nuu', te ni ndatu'un' na'a' ra ndee na yoo ikan'. 27 Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii: "Nanj un' ni nandiko', te ni ka'an chuun' yuva' un' te koq iin viko' sij', te ni xa'ni' ndu sindiki' xa'an ka. Sakan' na ni nandiko' va'a' nanj un' jaan' nuu' yuva' un'", ni kachi te jaan'.

28 'Ndisu te xkua'a' jaan' ndii, ni nasaa' va ra, sakan' na ni xiin ra xka'ndia ra vi'e. Sakan' te ni keta yuva' ra, te ni ka'an nda'vi ra xiin' ra na xka'ndia ra vi'e. 29 Ndisu ni ka'an ra xiin' yuva' ra ndii: "Xini kaxi' un' saa ta'an' kuiya kua'an na xika' nuu' j nuu' un', te koq' kivi' ka'an yu'u' j te saxinu' j na ka'an un'. Te ndee iin tixu'u' lulu tia'an taxi un' te kasa'a j viko' sij' xiin' te xini ta'an' xiin' j. 30 Ndisu vitin na ni xaa' si'e un', te ni xa'ni' saka xu'un' un' xiin' na'a' na xiko' xiin' mii' ndii, ni xa'ni' un' sindiki' xa'an ka xa'a' te kaa'", ni kachi ra.

31 'Ikan' te ni ka'an yuva' ra xiin' ra ndii: "Yuva' j, sakuu' kivi' ndu'u' yo'o xiin' j, te sakuu' na kumi' j ndii, na'a' yo'o nduu' a. 32 Ndisu ni kunj a na saka nu' e' vitin xiin' viko' kaa', te va'a kuni e'. Sakan' na ndee naa ni xi'j tiaa nanj un' kaa' nuu' j, ndisu ni natıakı ra, ni ndoñu'u' ra nuu' j, ndisu xa ni na'in tukıy na'a' j vitin", ni kachi ra —ni kachi Jesús.

16

Ka'an Jesús iin na ka'an ndıaq xa'a' iin te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku

1 Te ni ka'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ni yoo iin te vika'. Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin te ndiso' chuun' nuu' na vika' ra. Unta' ndii, ni ndekuie ne yivi' nuu' te vika' jaan', te ni tin kuachi na te jaan' na ni xa'ni' saka ndoq ra xu'un' te vika' jaan'.

2 Sakan' te ni kana na'a' te vika' jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii: "¿Ndichun ka'an kinj ne yivi' xa'a' un' xiin' j? Vitin ndii, kuni j na natıaxı un' kuenta xa'a' sakuu' xu'un' j xiin' na'a' j, sakan' na kundıy ka un' te kuiso chuun' nuu' na'a' j", ni kachi ra.

3 Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' nimá ra ndii: "Xto'q e' ndii, xta'ni' ra yoo' nuu' chuun' yo'o'. ¿Ndee na saa e' vitin? Koq' ndıee' e', te saa e' chuun vi'e, te kuchani e' kakan e' limuxtan. 4 Aan, xa xini e' ndee na saa e', te koq ne natıın yoo' vi'e na kij' xta'ni' xto'q e' yoo' nuu' chuun' yo'o'", ni kachi ra xiin' nimá ra.

5 'Sakan' te ni kana ra iin ndaa' iin ndaa' te ndiso' ika' nuu' xto'q ra. Te ni ka'an ra xiin' te nuu' ndii: "¿Saa ndiso' ika' un' xto'q j?", ni kachi ra. 6 Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: "Ciento ta'an yoo' na nu' xa'an oliva ndiso' ika' j", ni kachi ra. Sakan' te ni ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' ra ndii: "Na yo'o' nduu' tutu mii' yoso' na ndiso' ika' un', kundıu'u' kij', te nama un' un te ka'an a na ndiso' ika' un' uvi xiko uxj kuııı' a", ni kachi ra. 7 Sakan' te ni ka'an ra xiin' inga te ndiso' ika' ndii: "¿Saa ndiso' ika' un' xto'q j?", ni kachi ra. Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: "Ciento kotensio ndikin' trigo ndiso' ika' j", ni kachi ra. Sakan' te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: "Na yo'o' nduu' tutu mii' yoso' na ndiso' ika' un', na'in a, te ke j un' nuu' a kumi' xiko kotensio kuııı'", ni kachi ra. 8 Te ni tin ka'nu' xto'q jaan' te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku jaan', xa'a' a na kij' va kuu' ra xiin' na ni xaa' ra jaan'. Kuachi ndii ki'j ka kuu' ne nduu' kuenta iin yivi' vitin xiin' ta'an' mii' na te sakan' ne nduu' kuenta Ndiosı. 9 Te ka'an j xiin' ndo' na xiin' na vika' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, kaya ndo' ne kunj ta'an' xiin' ndo', sakan' te kij' koq' ka na jaan' kumi' ndo' ndii, natıın Ndiosı ndo'o, te kundıee ndo' vi'e a ndee ndi'i' ni kivi'.

10 'Yoo ka xachuun' ndaku nuu' chaa' kuııı' na'a' ndii, sachuun' ndaku tu na nuu' kua'a' na'a'. Te yoo ka xachuun' ndaku nuu' chaa' kuııı' na'a' ndii, sachuun' ndaku tu na nuu' kua'a' na'a'. 11 Sakan' na naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' na vika', na nduu' kuenta iin yivi' ndii, inj tu Ndiosı kunj a ndo'o xiin' na vika' xna'a' na nduu' kuenta mii' a. 12 Naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' na vika' na nduu' kuenta inga ne yivi' ndii, tıaxı a natıın tu ndo' na xata'an natıın ndo'. 13 Te ndee in ne xika' nuu' ndii, kıvj kaka nuu' na nuu' uvi ta'an xto'q. Kuachi ndii kundasi' na iin te jaan', te kundani na inga ra, uun koııı'ni na yu'u' iin te jaan', te koııı'ni na yu'u' inga ra. Na jaan' na iin kachi kıvj kaka nuu' ndo' nuu' Ndiosı, te kaka nuu' tu ndo' nuu' na vika' —ni kachi a.

14 Te fariseo ndii, ni xa'a' kundi'i' ra xiin' Jesús kij' ni xinj' so'o ra sakuu' na ni ka'an a jaan', sakan' na ndioo' inj va ra xu'un'. 15 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Mii' ndo'o xakuu' nuu' ne yivi' na nduu' ndo' te xachuun' ndaku, ndisu Ndiosı ndii, xini a saa iin' nimá ndo'. Sakan' na na chindiaa ya'vi' ya'a ne yivi' ndii, na kinj iin' nduu' a nuu' Ndiosı.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' tu'un ndei' Ndiosı

16 'Tu'un ndei' Ndiosı xiin' na ni ka'an te ni ka'an tiakı tu'un a jaan' ndii, ni xa'ndia

chuun' a nuu' ne yivi' ndee kij' ni tuvi Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí. Te ndee kij' sakan' ni xa'a' ka'an ndoso' i xa'a' ña kuni a ko'ni ne yivi' nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá nja. Te sakuu' nja xanduxa' ndjee' te ko'ni nja ikan'. ¹⁷ Ndisu vixi ka nduu' a ña ndoñu'u' iin chiin' tu'un ndei' Ndiosí te sakan' ña ndoñu'u' ndjvi' xiin' ñu'u' iin yivi'.

Ka'an Jesús ña vā'a nata'vi' ta'an' ne tunda'a'

(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

¹⁸ 'Yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i ra, te tunda'a' ra xiin' tuky ña'a' ndii, xaa' ra kuachj xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí, te yoo ka nduu' te tunda'a' xiin' ña'a' jaan' ndii, xaa' tu ra kuachj xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí.

Sania'a Jesús xa'a' iin te vika' xiin' iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro

¹⁹ 'Ni yoo iin te vika', te ni ni'nu ra mji' ndi'i' toto kua'a ndukun' va'a koo' chukuu', xiin' toto ya'vi va, te saa kivi' xaka'nu' ra xaxi' ra mji' ndi'i' ña xaxi' ña ya'vi koo' chukuu'. ²⁰ Te ni yoo tu iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro. Te jaan' ndii, kanii' iin' ra te'í, te ndu'u' ndiaa ra yi'e' te vika' jaan'. ²¹ Te ni xikan va nimá ra kaxj' ra xi'e' ña koyó tixin mesa te vika' jaan'. Te ndee naya' kuaxj, te ñundiaa' ri' iin ra mii' te'í.

²² 'Ni xaa iin kivi' ña ni xi'i' te nda'vi kuu' jaan', te ni kixin ángele, te ni na'in ña'a' a, te ni chindu'u' ña'a' a xiin' Abraham. Te ni xi'i' tu te vika' jaan', te ni nataa'an' ña'a' ne yivi'. ²³ Te ndee ñuu ndji mii' naá ra tundo'o' ni ndonji' ra nuu' ra, te ni xini ra ndee xika' ndu'u' Abraham, te ndu'u' tu Lázaro xiin' ra. ²⁴ Sakan' te ni ka'an ti'e' te vika' jaan' ndii: "Táku'e Abraham, kuvjta in' un' xa'a' j, te ka'an chuun' un' xiin' Lázaro, te sachii' ra tee' nuu' nda'a' ra xiin' tikui, te kixin saató ra ra' nuu' yaa' j, sakan' ña ndo'o' u'vi xava'a' j nuu' ñu'u' yo'o'", ni kachj ra. ²⁵ Ndisu ni ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Yuva' j, naka'an' un' ña kij' ni xika un' iin yivi' ndii, ni na'in un' ña va'a, te Lázaro yo'o' ndii, vā'a ni ndo'o' ra. Ndisu vitin ndii, ndu'u' va'a ra yo'o', te yo'o' yoo tundo'o' ña'a'. ²⁶ Te siin' tuky ndii, yoo iin ta'vi' kunu koo' chukuu' tejn e', sakan' na kuui' tee' ndee kuni xka'ndia yoo ka ndiee' yo'o' ña'a' ndii, kuvj xka'ndia nja, te ni ndee kuvj xka'ndia tu ndo'o' mii' ndiee' ndu'u' yo'o'", ni kachj Abraham. ²⁷ Sakan' te ni ka'an te vika' ndii: "Táku'e, naa' sakan' ndii, ka'an nda'vi j xiin' un' ña ti'vi' un' Lázaro te ku'un ra vi'e' yuva' j. ²⁸ Sakan' ña yoo u'un ta'an ka ñan' j, te sakuni' tu'un ra te jaan', te kixin ra mii' yoo tundo'o' yo'o'", ni kachj ra. ²⁹ Ndisu ni ka'an Abraham

ndii: "Te jaan' ndii, kumi' ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'j Moisés, xiin' ña ni ke'j te ni ka'an tiakú tu'un a. Na chuun xa'a' ra ña ka'an ña jaan'", ni kachj ra. ³⁰ Ikan' te ni ka'an te vika' jaan' ndii: "Táku'e Abraham, kändixa' ra xiin' ña jaan' kuiti', ndisu naa' nañjaku iin ne xa ni xi'i', te ku'un nja nuu' ra ndii, nama' ra nimá ra xa'a' kuachj ra", ni kachj ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Naa' kuni kunj so'q' ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'j Moisés, xiin' ña ni ke'j te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, kändixa' tu ra tee' ndee nañjaku iin ne xa ni xi'i', te ku'un nja nuu' ra", ni kachj ra —ni kachj Jesús.

17

Ka'an Jesús ña iyo va kund'o'o ne kaviko' ne xa in' xini ña'a' te saa nja kuachj
(Mt. 18:6-7,21-22; Mr. 9:42)

¹ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Yoo' kua'a' ña kaviko' yoo' te saa e' kuachj, ndisu iyo va kund'o'o ne kaviko' ne yivi' te saa nja kuachj jaan'. ² Ndee' chaa' ka na satiin ne yivi' iin yuu' molino sukun' ne jaan', te sko'ni' ña'a' nja tixin miji' te sakan' ña kunduu nja ne kaviko' ne kualí, ne in' xini yu'u' yo'o', te saa nja kuachj. ³ Sakan' na kuui' koto xiin' mji' va ndo'.

'Naa' xaa' iin ñan' ta'an' ndo' kuachj xiin' ndo' ndii, ku'un ndo', te saki'in' ña'a' ndo' kuento. Te naa' ni nama' ra nimá ra ndii, koq ka'nu' in' ndo' xa'a' ra. ⁴ Te naa' uxá ta'an ichi' iin ndaa' kivi' saa te jaan' kuachj xiin' ndo'o', te nandiko' ra uxá ta'an ichi' nuu' ndo' xikan' ra ña man' nuu' ndo' ka'an ra ndii: "Koq ka'nu' in' un' xa'a' j" ndii, koq ka'nu' in' ndo' xa'a' ra —ni kachj a.

Xikan' te nda'a' xa'a' Jesús ña chindjee'
ñā'a' a te in' kua'a' ka ra kunj ñā'a' ra

⁵ Ni ka'an ra xiin' xto'o' e' ndii:

—Táku'e, chindjee' un' ndu'u' te in' kua'a' ka ndu kunj ndu yo'o' —ni kachj ra.

⁶ Sakan' te ni ka'an xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Naa' in' ndo' xini ndo' yu'u, tee' sie ndee' naa lulu ma'a ndjkin' mostaza kuiti' ndii, kuvj ka'an chuun' ndo' xiin' tun' tju'un yo'o' ndii: "Kua'an keṭa un' xiin' sakuu' tjo'o' un', te nañji' xiin' mji' un' tixin tikui miji' ka'nu'", kachj ndo', te kändixa' nu' ña ka'an ndo'.

Sania'a Jesús saa kuni a kuu ne xika' nuu' nuu' Ndiosí

⁷ 'Naa' iin ndo'o' yoo iin te xika' nuu' nuu', te ni nandiko' ra ni xa'an ta'vi' ra ñu'u', uun ni xito' ra mbee' ndii, çñáá ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Xka'ndia te kuxi un' nuu' mesa'?" ⁸ Süu' ña jaan' ka'an ndo',

süü' jaan' ndii ka'an ndo' ndii: "Sava'a un' ña kuxi j, te koq tu'va un' te kaka nuu un' nuu' i ndeë ndi'j kuxi j te ko'o j, sakan' vi' te kuvj kuxi yo'ó, te ko'o un'", kachi ndo'.⁹ Te täxi tu' ndo' ña chindani te xika' nuu' nuu' ndo' jaan' xa'a' ña ni saxinu' ra ña ni ka'an chuun' ndo' xiin' ra saa ra.¹⁰ Te sakan' tu' ndo'ó, kij' ndi'j saxinu' ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí xiin' ndo' saa ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' a ndii: "Tákui'e, te xika' nuu' nuu' ku'jtí' un' nduu' ndu, sakan' ña ña ni ka'an chuun' xiin' ku'jtí' ndu ni xa'a ndu", kachi ndo' —ni kachi a.

S'o'q ni xa'a q kij' ni sanda'a Jesús uxj ta'an te kumi' kui'e te'i

¹¹ Kij' naa ka Jesús ichi' kua'an a ñuu' Jerusalén, te xka'ndiá a nuu' ñu'u' Samaria ya'tin xa'in' ñu'u' Galilea ndii,¹² ni xa'a a nuu' iin ñuu' lulu, te ni kande'kujé uxj ta'an te kumi' kui'e te'i, te ni xikuita' ra ndeë ndoso' nuu' a.¹³ Te ti'e' ni ku'aa' te kuni kuvj jaan' ka'an ra ndii:

—Tákui'e Jesús, kuvita inj un' xa'a' ndu —ni kachi ra.

¹⁴ Te kij' ni xini ña'a' Jesús ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' nuu' sutu, te koqo ndiaa ra ndo'ó —ni kachi a.

Te kij' kua'an ra ndii, ni nda'a ra.¹⁵ Sakan' te iin te jaan', kij' ni xini ra ña ni nda'a ra ndii, ni nandiko' ra ichi', te xaka'nu' ti'e' ra Ndiosí.¹⁶ Te ni xa'a ra, te ni xikujin xiti' ra ndeë ni ka'tandjeë ra nuu' ra ndeë nuu' ñu'u' nuu' Jesús taxi' ra ña chindani a. Te jaan' ndii, te Samaria nduu' ra.¹⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—¿Náa süü' uxj ta'an kuu' te ni sanda'a j? ¿Mii' kua'an iin ta'an ka ra? ¹⁸ ¿Náa iin ndaa' te tuku' yo'o' ku'jtí' ni nandiko' te saka'nu' ra Ndiosí? —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Ndondichj un', te ku'un un', xa ni nda'a un' xa'a' a ña inj un' xini un' yu'u' —ni kachi a.

Ndeë ña koq kij' nandiko' Jesús (Mt. 24:23-28,36-41)

²⁰ Unta' ndii, ni ndatu'un' te fariseo Jesús ama'a xa'a' ka'ndia' chuun' Ndiosí. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' kixin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, kuvj kunj ña'a' e' xiin' nduchi' nuu' e'.²¹ Te ndeë iin ne yivi' ka'an ndii: "Koto' ndo', yo'o' yoo ña xa'ndia chuun' Ndiosí", uun "Ka'a' yoo a." Ku'achj ndii xa' yoo ña xa'ndia chuun' a tejn ndo' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Naa kivi' ndii, kuni nimá ndo' kuni nuu' ndo' iin kivi' kij' nandiko' yu'u', ña nduu' tu' te yivi', ndisu' küñj xachi' ndo' xa'a kivi' jaan'.²³ Te ka'an ne yivi' xiin' ndo'

ndii: "Koto' ndo', ka'a' ni xa'a a", uun "Yo'o' naa a", kachj ña xiin' ndo'. Ndisu' küñj un' ndo', te ni ndeë kündikun' tu' ndo' xata' ña.²⁴ Ku'achj ndii, kij' nandiko' yu'u', ña nduu' tu' te yivi' ndii, kuni sakuu' ne yivi' yu'u' ndeë naa yí'é ñu'u' savj' kani' ndivi'.²⁵ Ndisu' ña nuu' ndii, kuni a ña kund'o'o' kua'a' j, te natiin ne ndiee' iin yivi' yo'o' yu'u'.

²⁶ Ndeë naa ni xa'a ne yivi' xta'an' kij' ni tiaku' Noé ndii, sakan' tu' saa ne ndiee' iin yivi' kij' nandiko' yu'u', ña nduu' tu' te yivi'.

²⁷ Ne yivi' jaan' ndii, ni xixi' ña, ni xi'j ña, te ni tunda'a' ña ndeë kivi' ni ndi'vi' Noé tixin' tundgo' chie, te ni ndo'ñu'u' sakuu' ne yivi' jaan' xiin' tiku' kua'a'.²⁸ Te iin kachi ni xa'a tu' ne ni ndieë ñuu' Sodoma kij' ni xika' Lot ndii, ni xixi' ña, te ni xi'j ña, te ni sata' ña, te ni xiko' ña, te ni chj'j ña ña'a, te ni xa'a' ña vi'e' ña.²⁹ Te kij' ni keta Lot ñuu' jaan' ndii, ni kjeë ñu'u' xiin' yuu' ndatin ndivi', te ni koyo' a nuu' ñuu' Sodoma jaan', te ni ndo'ñu'u' sakuu' ne yivi' jaan'.³⁰ Te iin kachi tu' saa ne yivi' kij' nandiko' yu'u', ña nduu' tu' te yivi'.

³¹ Kivi' jaan' ndii, naa yoo ndiee' xini' vi'e' ña ndii, na xka'ndia' ka' ña tixin' vi'e' ña te na'in ña ña'a' ña. Te yoo ka' naa xachuun' nuu' ñu'u' ña ndii, na nandiko' ka' ña vi'e' ña te na'in ña ña'a' ña.³² Naka'an' ndo' saa ni ndo'o' ña' si'i Lot, te ni xi'j a'.³³ Te yoo ka' kuni saka'ku' xiin' mii' mii' ndii, kuvj ña, ndisu' yoo ka' taxi' mii' ñuu' xa'a' ichi' yu'u' ndii, natiin ña kivi' ñuu' ña ko'o' kivi' ndi'i'.³⁴ Ka'an' j xiin' ndo' ña ñuu' kivi' jaan' ndii, naa' ndiee' uvj ta'an ne yivi' kixin' inga' ña nuu' tun' xto' ndii, iin ña ku'un' nda'a' Ndiosí, te iin ña ndoo.³⁵ Te naa' ndiko' inga' uvj ta'an ña'a' ndii, iin a' ku'un' nda'a' Ndiosí, te iin a' ndoo.³⁶ Te naa' ñu'u' inga' uvj ta'an te yivi' xa'a' ku'u' ndii, iin ra ku'un' nda'a' Ndiosí, te iin ra ndoo —ni kachi a.

³⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii: —¿Tákui'e, mii' koq ña ka'an un' jaan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakuu' e' xini ndii, mii' kandu'u' ña te'i nakaya' tixoxi' —ni kachi a.

18

Yo'o' sania'a Jesús xa'a' iin te xa'nú ku'achj xiin' xa'a' iin ña'a' kuaan'

¹ Te ni ka'an tu' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin ña ka'an ndiaa' te sania'a' ña'a' a ña ka'an te ka'an ra xiin' Ndiosí, te iin ku'jin ra² ka'an a ndii:

—Ni yoo iin te xa'nú ku'achj iin ñuu, te jaan' ndii, ni xito' ka'nu' ra Ndiosí, te ni tiin' ka'nu' tu' ra ne yivi'.³ Te ñuu' jaan' ni nduu' tu' iin ña' kuaan'. Te ña' jaan' ndii,

kua'an te kua'an a' mii' ndu'u' te jaan', te ka'an a' xiin' ra ndii: "Taku'i'e, saa un' na va'a, te ka'nu ndaku un' kuach'i xa'a' i nuu' te ndasi' yu'u'", ni kach'i a'. ⁴ Kua'a' va' ichi' ndii, ni xiin' ra saa ra na ndaku xiin' na' jaan', ndisu ni ya'a' kivi', te ni xan'ini' ra xiin' nima' ra ndii: "Te'e' ndee xito' ka'nu' e' Ndiosí, te ni ndee' tiin' ka'nu' tu e ne yivi', ⁵ ndisu xa'a' a' na kayu'u' a' nuu' e' ndii, ka'nu ndaku e' kuach'i xa'a' a', koto ka' kayu'u' te kayu'u' ka' a' nuu' e', te sakusuxan' a' xini' e'", ni kach'i ra xiin' nima' ra —ni kach'i a'.

⁶ Te ni ka'an tu xto'o' e' Jesús ndii:
 —Saa kuenta ndo' na ni ka'an te xa'nu kuach'i, te xachuun' ndaku jaan'. ⁷ Naa' ndee te jaan' ni xaa na ndaku xiin' na' kuaan' jaan' ndii, saa ka' vi' tu yoo tu'va ya'a' ka Ndiosí, te saa a' na ndaku xiin' ne ni nakaxin a' xika' ichi' a, ne ka'an te ka'an xiin' a' nduvi' xiin' nuu. ⁸ Naá tuu ndo' na chindjee' yachi' a ne nduu' kuenta a jaan'? ⁸ Ka'an i xiin' ndo' na yachi' va saa Ndiosí na ndaku xiin' ne nduu' kuenta a jaan', ndisu ki' nandiko' yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, znaa' tuu ndo' ndii, ko' kua'a' ka ne ini' kuni' yu'u nuu' nu'u' ini yivi' yo'o'? —ni kach'i a.

S'o'q ni sania'a Jesús xa'a' uvi ta'an te ka'an xiin' Ndiosí

⁹ Te ni ka'an Jesús iin na ka'an ndjaa xiin' sava te yivi', te tuu na mii' kujti' ra nduu' te xachuun' ndaku nuu' Ndiosí, te sandiee' kui'e ra sakuu' tuku ne yivi', ka'an a ndii:

¹⁰ —Unta' ndii, ni xaa uvi ta'an te yivi' nuu' ki'e yukun' ka'nu' te ka'an ra xiin' Ndiosí. Iin ra ndii, te fariseo nduu' ra. Te inga ra nduu' te kendiaa' ya'vi xa'a' nuu Roma. ¹¹ Te fariseo jaan' ndii, ni xikuuin ndich'i ra, te so'o ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' mii' ra: "Ndiosí, yu'u ndii, taxi' i na chindani un', sakan' na xika' i naa xika' tuku te yivi' naa kuu' te xaku'na', xiin' te xachuun' ndaku, xiin' te kumi' musa, xiin' naa kuu' te kaq', na nduu' ra te kendiaa' ya'vi xa'a' nuu Roma. ¹² Yu'u ndii, xika' nditja' i uvi ichi' i'in ximana kua'an, te taxi' i iin na'a xa'a' i'in xuu na'a sakuu' na kanando i ki' xachuun' i", ni kach'i ra. ¹³ Ndisu te kendiaa' ya'vi jaan' ndii, iin' mii' ra ndee ndoso' ka'an ra xiin' Ndiosí, te ni ndee ni ndani' ra nuu' ra ndivi'. Süu' jaan' ndii kuun' iki' ra tja'ni ra ka'an ra ndii: "Ndiosí, ko' ka'nu' ini un' xa'a' yu'u, sakan' na te ndiso' kuach'i nduu' i", ni kach'i ra. ¹⁴ Te ka'an i xiin' ndo' na ki' kuan nu'u te kendiaa' ya'vi jaan' ndii, xa ni sandoyo' Ndiosí kuach'i ra nuu' a. Ndisu te fariseo jaan' ndii, ni sandoyo' a kuach'i ra, sakan' na yoo ka xachié xiin' mii' ndii,

sannu' na'a' Ndiosí. Te yoo ka sannu' xiin' mii' ndii, sachie na'a' a —ni kach'i a.

S'o'q ni xaa a ki' ni saanu'u' Jesús ne kual'i

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ni ndekuje' tu ne yivi' xiin' ne kual'i, te tondja' nda'a' na'a' Jesús, te saanu' u' na'a' a. Te ki' ni xini' te nda'a' xa'a' a' na jaan' ndii, ni xi'e' ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kual'i jaan'. ¹⁶ Ndisu ni kana Jesús ne kual'i jaan' nuu' a. Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Taxi' ndo' na kixin ne kual'i nuu' i, te nakaši na'a' ndo'. Kuach'i ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nima' ne ini' xini na'a' ndee naa ini' ne kual'i' kaa' xini' na' yuva' si'i' na. ¹⁷ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka taxi' ka'ndja' chuun' Ndiosí nima' na ndee naa taxi' ne kual'i' kaa' xa'ndia chuun' yuva' si'i' na nuu' na ndii, kivi' kunduu' ne jaan' kuenta a ne xa'ndia chuun' a nima' —ni kach'i a.

S'o'q ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Te ni ndatu'un' iin te kuu' ka'nu' Jesús ndii:

—Taku'i'e, na va'a nima', zndee na kuni a saa i te natuin i kivi' nuu na ko'o' kivi' ndi'i'? —ni kach'i ra.

¹⁹ Sakan' te ni ndatu'un' na'a' Jesús ndii:

—Ki' ka'an un' na va'a nima' nduu' yu'u ndii, zndichun ka'an un' na jaan'? Kuach'i ndii iin ndaa' Ndiosí kujti' nduu' na va'a nima'. ²⁰ Xaa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, na ka'an ndii: "Kumi' un' musa un'. Ka'ni' un' ne yivi'. Saku'na' un'. Ka'an un' tun vixi. Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'" —ni kach'i Jesús.

²¹ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Xa saxinu' i sakuu' na jaan' ndee ki' nduu' i te sava —ni kach'i ra.

²² Te ki' ni xini' so'o Jesús na ni ka'an ra jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee iin ndaa' tjo' na'a' kuni ka saa un'. Xiko' un' sakuu' na kumi' un', te taxi' un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' te kumi' un' na vika' ndivi', te kixin un', te kundikun un' yu'u —ni kach'i a.

²³ Ndisu ki' ni xini' so'o ra na jaan' ndii, ni kusuchi' va ini' ra, sakan' na te vika' va nduu' ra. ²⁴ Te ki' ni xini' Jesús na ni kunda'vi va kuni te jaan', sakan' te ni ka'an a ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxi' na ka'ndja' chuun' Ndiosí nima' na. ²⁵ Sakan' na vixi ka nuu' ne vika', te taxi' na' ka'ndja' chuun' Ndiosí nima' na, ndee naa na kivi' tu xka'ndja' ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ni kach'i a.

26 Te nì ka'an ne nì xinjì so'ò ña jaan' xiin' a ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tũ kuvj kaku nuu' kuachj ña? —nì kachj ña.

27 Sakan' te nì ka'an a xiin' ña ndii:

—Ne yivi' ndii, kuvj saa ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, kuvj saa ña'a' a —nì kachj a.

28 Sakan' te nì ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákui'e, koto' un', ndu'u ndii, nì ñakoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó —nì kachj ra.

29 Sakan' te nì ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne nì ñakoo vi'e ña, uun yuva' si'i' ña, uun tiaq ta'an' ña, uun ña' si'i' ra, uun si'e ña xa'a' ña kuni' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' ndii, 30 sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitin jin yivi' yo'o'. Te nuu' ku'un e' ndii, taxa' a kivi' ñuu ña kô'o' kivi' ndi'i' tuky jin yivi' —nì kachj Jesús xiin' ra.

Tuky nì ka'an Jesús xa'a' ña kyndo' o a te kuvj a

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Te nì kana siin' Jesús te uxj uvj ta'an te nda'a' xa'a' a, te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin, te ikan' xinu sakuu' ña nì ke'j te nì ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' xa'a' yu'u, ña nduu' tũ te yivi'. 32 Kuachj ndii sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te tuku', te sandiee kui'e ra yu'u, te kanja'a tũ ra xiin' j, te kondja tiasi'i tũ ra yu'u, 33 te suku' yo'o' u'vi tũ ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' ña unj te natjaku j —nì kachj Jesús.

34 Ndisu ndee sie nì kundanj te jaan' ña nì ka'an a xiin' ra jaan', sakan' ña nì yoo si'e ña jaan' nuu' ra, sakan' na nì kundanj xachi' ra ña jaan'.

So' o nì xaq a kij' nì sanda'a Jesús jin te kui'e nduchi' nuu' yatín ñuu Jericó

(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Te kij' xa kuyatin' Jesús kua'an a ñuu Jericó ndii, ndu'u' jin te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' ikan' xikán ra jimuxtan.

36 Te kij' nì xinjì so' o ra ña kua'a' ne yivi' xka'ndia kua'an ndii, nì ndatu'un' ra yoo nduu' a yoo. 37 Te nì ka'an ne yivi' jaan' xiin' ra ña Jesús, te nì kjeë ñuu Nazaret, nduu' te xka'ndia kua'an. 38 Ikan' te nì xa'a' nde'í ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Jesús, yo'ó ña nduu' sjani' xika' David, kuvjta jin un' xa'a' i —nì kachj ra.

39 Te ne yivi', ne ni'i' ichi' nuu' Jesús kua'an ña ndii, nì xi'e ña nuu' ra te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so' o ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Yo'ó, ña nduu' sjani' xika' David, kuvjta jin un' xa'a' i —nì kachj ra.

40 Sakan' te nì xikuijn Jesús, te nì ka'an chuun' a ña kixin ndiaka ña'a' ne yivi' nuu' a. Te kij' nì xaa ra nuu' a jaan', te nì ndatu'un' ña'a' a ka'an a ndii:

41 —¿Ndee ña kuni' un' saa j xa'a' un'? —nì kachj a.

Te nì nakujin te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákui'e, kuni' j ndii, ñakoto'nj j saa un' —nì kachj ra.

42 Sakan' te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñakoto'ni un'. Xa'a' a ña jin un' xini un' yu'u na xa nì nda'a un' —nì kachj a.

43 Xaka'an e', te nì nda'a ra, te nì xa'a' ra ndikún ra Jesús xaka'nu' ra Ndiosí. Te sakuu' ne nì xinjì ña nì nda'a te jaan' ndii, nì xaka'nu' tũ ne jaan' Ndiosí.

19

So' o nì xaq a kij' nì xa'an Jesús vi'e Zaqueo

1 Nì nda'ni Jesús ñuu Jericó kij' xka'ndia a kua'an a. 2 Te ñuu jaan' ndu'u' jin te yivi' nani' Zaqueo. Te jaan' nduu' te xa'ndia chuun' nuu' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma, te te vika' va nduu' ra. 3 Te nì kuni' va ra kuni' ra Jesús, ndisu kuvj kuni' ña'a' ra, sakan' ña kua'a' va ne yivi' ita' nuu' ra, te te chikj nduu' ra. 4 Sakan' na nì ndava ra nì kij'in ichi' ra, te nì kaa ra jin itun' yatín ikan' te kuni' ra Jesús, sakan' ña ikan' xto' xka'ndia a. 5 Te kij' nì xaa Jesús mii' iin' itun' jaan' ndii, nì ñakoto a ninu, te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Zaqueo, kuan nuu kij', sakan' ña kivi' vitin kuni' a nandiee' j vi'e un' —nì kachj a.

6 Sakan' te nì nuu ki'i' ra, te kuation' jin ra kij' naka' ña'a' ra kua'an a vi'e ra. 7 Te kij' nì xinjì ne yivi' jaan' ña nì ki'vj Jesús vi'e Zaqueo jaan' ndii, nì xa'a' ka'an kinj ña xa'a' a, ka'an ña ña nì ndi'vi a, te nandiee' a vi'e jin te ndiso' kuachj. 8 Nì xikuijn ndichj Zaqueo, te nì ka'an ra xiin' xto' o' e' ndii:

—Tákui'e, ta'vi' sava sakuu' ña kumi' j samani' j ne nda'vi kuu', te naa' nì xaku'na' siki' j ña'a' yoo ka ndii, sanandiko' i ña jaan' kumi' ichi' kua'a' ka a nda'a' ña —nì kachj ra.

9 Sakan' te nì ka'an a ndii:

—Vitin nì sakakú Ndiosí te yo' o' xiin' ne ndiee' vi'e ra, sakan' ña jin sjani' xika' Abraham nduu' tũ ra xa'a' a ña jin ra xini ra Ndiosí ndee naa te jaan'. 10 Sakan' ña yu'u, ña nduu' tũ te yivi' ndii, nì xaa j jin yivi', te nanduku' j ne nì kuxika' nuu' Ndiosí te sakakú ña'a' j —nì kachj a.

Sania'á Jesús xa'a' jin te nì nanduyy rey (Mt. 25:14-30)

11 Kij' ndi'j ni xinj so' o ne yivi' ña jaan', te ni ka'an a jin ña ka'an ndija nuu' nja, sakan' ña tuu nja ndii, xa'a a ña xa kuyatin' a kua'an ñu' Jerusalem ndii, numi' te xa'a' ña ka'ndja chuun' Ndiosí nuu' nja. 12 Sakan' na kuii' ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoo jin tiaa si'e jin rey, te jaan' ndii, ni ketã ra kua'an ra inga ñu' te nakujso chuun' ra te kunduu' ra rey, ndi'j jaan', te nandjiko' ra te ka'ndja chuun' ra nuu' ñu' ra. 13 Ndisu ña kuni ka ku'un ra, te ni kana ra uxj ta'an te xika' nuu' nuu' ra. Te ni taxj ra kua'a' xu'un' nda'a' j'in te jaan'. Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: "Sachuun' ndo' xiin' xu'un' j yo'o' ndee nandjiko' j", ni kachj ra. 14 Ndisu ne ñu' ra ndii, ndasi' ña'a' nja, sakan' na ni tjanu' nja jin t'vi te kun ka'an xiin' te sanakuiso' chuun' ña'a', te ka'an ra xiin' te jaan' ndii: "Kuni ndu'u ña kunduu' te jaan' rey nuu' ndu'", ni kachj ra. 15 Te ni nandjiko' te jaan' kij' ndi'j ni na'in chuun' ra ña nduu' ra rey, te ni ka'an chuun' ra ña kixin te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni taxj ra xu'un' nda'a' te kundanj ra saa kuu' xu'un' ni kanando j'in ra. 16 Sakan' te ni xaa te nuu' nuu' ra ka'an ra ndii: "Taku'e, xu'un' ña ni taxj un' nda'a' j ndii, uxj ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa j", ni kachj ra. 17 Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa un', jin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' j yo'o' te ka'ndja chuun' un' nuu' uxj ta'an ñu' j, ni kachj ra. 18 Sakan' te ni xaa tuku' ra nuu' rey jaan' ka'an ra ndii: "Taku'e, xu'un' ña ni taxj un' nda'a' j ndii, u'un' ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa j", ni kachj ra. 19 Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: "Sakuiso' chuun' tu j yo'o' te ka'ndja chuun' un' nuu' u'un' ta'an ñu' j, ni kachj ra. 20 Sakan' te ni xaa tu inga ra nuu' rey jaan', te ni ka'an ra ndii: "Taku'e, yo'o' ni' j xu'un' un', ña ni taxj un' nda'a' j, ña ni ndu'u' va'a tixin jin pein ni xaa j. 21 Kuachj ndii ni yivi' j xinj yo'o', sakan' ña jin te kui'e va nduu' un'. Te nakaya un' ña'a mii' koo' a ni chindu'u' un', te kendaia' un' ña'a mii' ni chi' j un'", ni kachj ra. 22 Sakan' te ni ka'an rey jaan' ndii: "Jin te xika' nuu' nja'a nduu' un'. Xiin' tu'un yu'u' mii' un' katun' j yo'o'. Sakan' ña xini un' ña jin te kui'e va nduu' j, te nakaya j ña'a mii' koo' a ni chindu'u' j, te kendaia' tu j ña'a mii' ni chi' j. 23 Na sakan' ndii, ñndichun na ni chinaa' un' xu'un' j ña'a mii' taxa'a ne yivi' xu'un' te na'in j e xiin' xata' a kij' nandjiko' j?", ni kachj ra. 24 Sakan' te ni ka'an rey jaan' xijn' te ita' nuu' ra ndii: "Na'in ndo' xu'un' kaa' nda'a' te kaa', te taxj ndo' a nda'a' te

kumi' uxj ta'an a", ni kachj ra. 25 Sakan' te ni ka'an ra xiin' rey jaan' ndii: "Taku'e, xa kumi' te kaa' uxj ta'an xu'un'", ni kachj ra. 26 Sakan' te ni ka'an rey jaan' ndii: "Ka'an j xiin' ndo' ña yoo ka kumi' ña'a ndii, natjin ka nja a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' nja kje'e nda'a' nja. 27 Te ne yivi', ne kundasi' yu'u, ne ni kuni ña kunduu' j rey nuu' nja ndii, kua'an ndo', te naka ña'a' ndo', te xaa nja yo'o', te ka'ni' ña'a' ndo' nuu' j", ni kachj ra —ni kachj Jesús.

So'o ni xaa a kij' nda'ni Jesús ñu' Jerusalem

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Te ndi'j so'o ni ka'an Jesús ña jaan', te ni ketã a kua'an kaa' a ñu' Jerusalem xiin' te nda'a' xa'a' a. 29 Te kij' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñu' Betfagé, xiin' ñu' Betania, ña ñu'u' yatun xa'a' xiki' ña nani' Olivos ndii, jkan' te ni t'vi' a uvi' ta'an te jaan' 30 ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñu' lulu, ña tuvi' kandu'u' tuku' ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñu' kaa' ndii, kuni ndo' tiin jin mburru, ti' sakan' xinu'. Ti' jaan' ndii, ndee jin ne yivi' tia'an kunduu' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin ndo' xiin' ri' yo'o'. 31 Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'o ndii: "¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ña'a'?", ka'an ndo' xiin' nja ndii: "Nuu' xto'o' e' kuni ri' jin xa'a'", kachj ndo' —ni kachj a.

32 Sakan' te ni kje'e te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri', te ni xinj ra ri' saa ni' ni ka'an Jesús xiin' ra. 33 Te kij' ita' ra ndaxin' ra ri' ndii, ni ka'an ne xiin' sana ri' xiin' ra ndii:

—¿Ndichun ndaxin' ndo' mburru sie ña'a' —ni kachj nja.

34 Sakan' te ni ka'an ra xiin' ne jaan' ndii:

—Ndaxin' ndu' ri' sakan' ña nuu' xto'o' e' kuni ri' jin xa'a' —ni kachj ra.

35 Sakan' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús, te ni tandje'e ra toto ña titi ra xata' ri'. Te ni saka'a' ña'a' ra xata' ri'. 36 Te kij' kua'an Jesús yoso' a mburru jaan' ndii, xakin ne yivi' toto ña ndiso' nja ichi' mii' xka'ndia' a kua'an a jaan'. 37 Te kij' xa kuyatin' nja mii' nakuita'a' ichi' ña kua'an xikj' ña nani' Olivos jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kua'a' ne ndikun' ichi' a jaan' ndii, ni xa'a' kuaa' ti'e' sij' nja, te xaka'nu' tu nja Ndiosí xa'a' sakuu' chuyun' ka'nu' koo' chukuu' ña ni xinj nja xaa' Jesús 38 ka'an nja ndii:

—¡Safu'u' va xto'o' e' ña kuaxj kuenta a kaa', ña nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' e', te taxi' a ndee ndivi' ña yoo e' ña manj' xiin' a! ¡Na natjin Ndiosí, ña ndu'u' ndijenu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ni kachj nja.

³⁹ Sakan' te ni ka'an sava te fariseo, te ka'ni tein ne yivi' jaan', xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, kasi'e un' nuu' ne ndikún ichi' un' kaa' te ka'an nja na jaan' —ni kachj ra.

⁴⁰ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ka'an j xiin' ndo' na naa' koo taxjin' yu'u' ne ka' ndii, xa'a' yuu' kuqa' ti'e' a na ka'an ne ka' —ni kachj a.

S'o'q ni xaq a kij' ni xaku Jesús xa'a' nuu Jerusalem

⁴¹ Te kij' ni kuyatin' kuu ka Jesús nuu Jerusalem, te ni xini a naa nuu jaan' ndii, ni xaku a xa'a' a ⁴² ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' nuu Jerusalem, saa ka vi' kuni yu'u na kundan' ndo' kivi' vitin saa saa ndo', te koo na manj' nimá ndo'. Ndisu yoo si'e na jaan' nuu' ndo' vitin. ⁴³ Sakan' na xa' kivi' na kixin te ndasi' ta'an' xiin' ndo', te kasa'a ra nama saa xinunduu nuu' ndo', te kununduu ra ndo'ó, te nakaşj ra ndo'ó kanii' xaan', ⁴⁴ te sanduxin ra nuu' ndo', te ka'ni' ra ndo'ó xiin' si'e ndo', te ndee jin yuu' nuu' ndo' kutoto ta'an' ka, sakan' na ni kuni' ndo' nakunj' ndo' kivi' na ni kixin Ndiosi te sakaku a ndo'ó —ni kachj Jesús.

S'o'q ni xaq a kij' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Te ni nda'ni Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a taxi' u'vi' a ne xiko' na'a xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. ⁴⁶ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: “Vi'e j ndii, jin xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' j nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni ndasanduu ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachj a.

⁴⁷ Te jin' kivi' kua'an sania'a Jesús ne yivi' nuu' ki'e yukun' jaan'. Te sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, xiin' te xixa nuu' nuu' jaan' ndii, xika' ra kuni ka'ni' na'a' ra. ⁴⁸ Ndisu koo' a ni kuvj' saku ra xiin' a, sakan' na saku' ne yivi' ndiee' xini s'o'q na sania'a na'a' a.

20

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

¹ Unta' kij' iin' Jesús sania'a a ne yivi' nuu' ki'e yukun' ka'nu' ka'an ndoso' a tu'un va'a ndii, ni ndekuje sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi, xiin' te xixa nuu' nuu' jaan', ² te ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu. ¿Yoo ni taxi' ndiee' nuu' un' te xaa' un' na xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachj ra.

³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó jin na'a, te kuni j na nakujin ndo' a. ⁴ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi? ¿Naá Ndiosi ni sakuiso' chuun' na'a', uun naá te yivi' ni sakuiso' chuun' na'a'? —ni kachj a.

⁵ Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee na kuvj' ka'an e'? Naa' ka'an e' na Ndiosi ni sakuiso' chuun' na'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' na'a' ndo'?” ⁶ Te naa' ka'an e' na te yivi' ni sakuiso' chuun' na'a' ndii, iyo ka'ni' sakuu' ne yivi' ka' yoo' xiin' yuu'. Kuachi ndii xini kaxi' na na te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi ni nduu' ra —ni kachj ra.

⁷ Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachj ra.

⁸ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an j xiin' ndo' yoo ni taxi' ndiee' j te xaa' j na kaa' —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús jin na ka'an ndiaq xa'a' te tatú na'a'

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Te ni xa'a' Jesús ka'an a nuu' ne yivi' jaan' jin na ka'an ndiaq ndii:

—Jin te xiin' nu'u' ndii, ni chj'i' ra kua'a' yo'o' uva, te ni nduku' ra te tatú, te koto na jaan', te ni kea' ra kua'an ra tuku nu'u' ki'in' kuiya. ¹⁰ Te kij' ni xaa kivi' na ni nakuxa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te kun naso te jaan' chaa' uva na ndoo nda'a' te xiin' nu'u' jaan'. Ndisu kij' ni xaa te xika' nuu' jaan' ndii, ni jin na'a' te tatú jaan', te ni kanj u'vi' na'a' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' na'a' ra. ¹¹ Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' nu'u' te tatú jaan', ndisu te tatú jaan' ndii, ni kanj tu ra te jaan', te mji' va ni kuvj' ra xiin' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' na'a' ra. ¹² Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' nu'u' te tatú jaan', ndisu ni kanj tu ra te jaan', te ni xta'ni' tu na'a' ra nuu' nuu' jaan'.

¹³ Sakan' te ni ka'an te xiin' nu'u' jaan' xiin' nimá ra ndii: “¿Ndee na saa e' vitin? Aan, xa xini j ndee na saa e'. Ti'vi' e' si'e e', te ndanjin va'a e'. Kuain' te koto ka'nu' na'a' ra kij' kuni na'a' ra”, ni kachj ra xiin' nimá ra. ¹⁴ Ndisu ni ka'an xiin' ta'an' te tatú jaan' kij' ni xini ra kuaxi te jaan' ndii: “Te kaa' nanduu te xiin' nu'u' yo'o' kij' kuvj' yuva ra. To'o' ndo', te ka'ni' e' ra, te sakan' nanduu yoo' te xiin' nu'u' yo'o'”, ni kachj ra. ¹⁵ Sakan' te ni jin na'a' ra xta'ni' ra xa'a' uva jaan', te ni xa'ni' na'a' ra. ¿Ndee na tuu ndo'ó saa te xiin' na'a'

yo' o' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? ¹⁶ Kixin ra, te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxí ra yo' o' uva jaan' nda'a' tukú te yivi' —ni kachí a.

Te ni ka'an sakuu' ne yivi' kii' ni xini so' o' nja' na jaan' ndii:

—Nde'e jin kivi' sa'a Ndiosi sakan' —ni kachí nja.

¹⁷ Te ni nakoto' ni Jesús nuu' nja, te ni ka'an a ndii:

—Na sakan' ndii, zñaá tja'an kundani ndo' ndee na kuni kachí na yoso' nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii?

Yuu', na ni xtani' te xa'a vi'e ndii, na jaan' ni nanduu' yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e.

¹⁸ Te yoo ka nama xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu' na'a' a. Ndisu yoo ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' na'a' a —ni kachí a.

¹⁹ Te sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ndii, xa hora sakan' ni xika ra tin ra Jesús, sakan' na ni kundani ra na ni tin kuachi' na'a' a xiin' na ka'an ndiaa jaan'. Ndisu ni kivi' sa'a ra na jaan' xa'a' a na yi'vi ra ne yivi'.

So' o' ni nakujin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

²⁰ Sakan' te ni ti'vi' ra sava te xito' maña, te xakuu' na nduu' ra te xachuun' ndaku, te kuvj koto' ku'a' ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a, te xiin' na jaan' kuvj sanakua'a' na'a' a ra nda'a' te xa'ndia chuun' nuu' Roma. ²¹ Te ni ka'an te xito' maña jaan' xiin' a ndii:

—Taku'e, xini ndu' na na ndaku kujti' ka'an un', te kuän yi'vi un' na ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' na nakaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'a' un' ichi' Ndiosi xiin' na ndixa kujti'. ²² Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an xiin' ndu: zñaá va'a yoo a na cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' nuu' Roma, xu'un' yoo' uun naá va'a yoo a? —ni kachí ra.

²³ Ndisu Jesús ndii, ni xini a na nja'a, na chituni te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

²⁴ —Taxi ndo' na koto i jin xu'un' yoo' jaan' —ni kachí a.

Te ni taxí ra jin xu'un' nda'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zyoo nuu' nduu' na ni njanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachí a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' nuu' Roma xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachí ra.

²⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuu' taxí e' nda'a' César na nduu' na'a' César, te nda'a' Ndiosi

na taxí e' na nduu' na'a' Ndiosi —ni kachí a.

²⁶ Te ni kuvj sanama' na'a' a ra xiin' ndee jin tu'un yu'u' a nuu' ne yivi' jaan', te ni nandaní va ra xa'a' na ni ka'an a na jaan', te ni xkoo taxin' yu'u' ra.

So' o' ni nakujin Jesús nuu' te saduceo xa'a' na natiaku ne xi'i'

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Sakan' te ni kixin sava te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, kändixa' ra na natiaku ne yivi' kii' xi'i' nja. Sakan' na kuu' ni ndatu'un' na'a' a ra ndii:

²⁸ —Taku'e, yoso' na ni ke'i Moisés mii' ka'an ra xiin' e' na naa' ni xi'i' njan' jin te yivi', te koo' si'e ra ni yoo xiin' na' si'i' ra ndii, njan' ra kuni a tunda'a' xiin' na jaan' te koo si'e ra xiin' a'. Te si'e ra jaan' nanduu' ndee naa si'e njan' ra, te ni xi'i' jaan'. ²⁹ Va'a, unta' ndii, ni yoo uxá ta'an njan'. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i' ra na kuni ka koo si'e ra xiin' na' si'i' ra.

³⁰ Sakan' te ni tunda'a' njan' ra, te uvi, xiin' na' jaan'. Ndisu ni xi'i' tu te jaan' na kuni ka koo si'e ra xiin' a'. ³¹ Te jin kachi ni ndo' o' tu njan' ra, te unj. Te jin sakan' ni ndo' o' sakuu' te uxá ta'an jaan', koo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i' ra ni xi'i'. ³² Te so' o' ndi'i', te ni xi'i' tu na'a' jaan'. ³³ Sakan' na kuu' kii' natia'ku nja ndii, zyoo na' si'i' kunduu' tu na' jaan', kuachi' ndii uxá saa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachí ra.

³⁴ Sakan' te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Jin yivi' yo'o' ndii, tunda'a' te yivi' xiin' na'a'. ³⁵ Ndisu ne ka'an Ndiosi na natia'ku inga jin yivi' ndii, tunda'a' ka ne jaan' i'kan'. ³⁶ Kuachi' ndii kuvj ka kuvj nja, sakan' na kunduu' nja ndee naa ángele, na ndiee' ndivi'. Te nduu' nja si'e Ndiosi xa'a' a na ni sanatiaku na'a' a'. ³⁷ Ndisu xa'a' a na naa' natiaku ne xi'i' ndii, ndee Moisés ni sania'a' xa'a' na jaan' kii' ni ka'an ra xa'a' xto' o' e' Ndiosi, na ni ka'an a xiin' ra tein jnu', na xixi, na nduu' a Ndiosi Abraham, te nduu' tu a Ndiosi Isaac, te nduu' tu a Ndiosi Jacob. ³⁸ Sakan' na kuu' Ndiosi ndii, süu' Ndiosi ne ni xi'i' nduu' a, süu' jaan' ndii Ndiosi ne tiaku nduu' a, sakan' na tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosi —ni kachí a.

³⁹ Te ni nakujin sava te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava xava'a ni ka'an un', takui'e —ni kachí ra.

⁴⁰ Te ni kundjeni ka ra ndatu'un' na'a' a ra xa'a' inga na'a'.

Sania'a' Jesús yoo siani' xika' nduu' Cristo, na sakaku' yoo'

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ka'an ne yivi' ña sjaní' xika' David nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakahú ne yivi'? ⁴² Kuachí ndii ndee mji' David nì ka'an nuu' tutu' Salmos ndii:

Nì ka'an xtó'o e' Ndiosí xiin' xtó'o j ndii:
 “Kundu'u' nda'a' kua'a' j

⁴³ na sandoó kui'e xachi' j te ndasi' yo'ó.”
 Nì kachí a, nì kachí ra. ⁴⁴ Sakan' na kuii' naa' mji' David jaan' ka'an ña xtó'o ra nduu' Cristo jaan' ndii, *¿saa kuví ka'an nja ña nduu' a sjaní' xika' ra?* —nì kachí Jesús.

Ka'an Jesús xa'a' ña v'a'q ña xaa' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Te kij' xini sò'o sakuu' ne yivi', te nì ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

⁴⁶ —Koto xiin' mji' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuvi' xiin' mii' kují' nduu' te jaan'. Xtaní va ra kují' nu' ra toto nani', ña ndiaa ya'vi' ka, te xtaní tu ra ña nakuatú va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'. Te xtaní va tu ra ña kundíje'e ra nuu' te j ka'nu', tun' ita' tixin' vj'e mii' nakayá e', te xtaní tu ra kundíje'e ra nuu' te j, tun' kuu' nuu', kij' yoo vjiko'. ⁴⁷ Te tu'un' u'vj' tu ra ña vika' nda'a' ne kuaan' vj'e nja. Te xini xa'an' ra ña na'a' va ka'an ra xiin' Ndiosí, ndianj' te nandanj' ne yivi'. Te jaan' ndii chie' ka tundo'o' koo ra —nì kachí Jesús.

21

Taxi' jín ña' kuaan' nda'vi kuu' limuxtan

(Mr. 12:41-44)

¹ Nì ndanji' Jesús nuu' a, te nì xini a taan' ne yivi' limuxtan tixin' xatun' mii' kayá xu'un' limuxtan. ² Te nì xini tu a ña nì taan' jín ña' kuaan' nda'vi kuu' uvj' ta'an xu'un' ya'a kualí tixin' xatun' jaan'. ³ Sakan' te nì ka'an Jesús ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' nì taan' kua'a' ka xu'un' tixin' xatun' kaa' te sakan' sakuu' jnga ne nì taan' tu xu'un' tixin' nu'. ⁴ Sakan' ña sakuu' tukú nja ndii, nì taan' nja xu'un' ña nì ndoo ndoso' nda'a' nja. Ndisu' ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, nì taan' ndi'j' a' xu'un' ña xito' kutjáku a' xiin' —nì kachí a.

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Te kij' ndatu'un' sava ne yivi' xa'a' ña ndatun' va yuu' yukun' ka'nu' jaan', xiin' xa'a' tumani' ndatun' va ña nì taxí ne yivi', ña nì satí' ra toko' nama yukun' jaan' ndii, nì ka'an Jesús ndii:

⁶ —Xaa' kivi' ña sakuu' ña xito' ndiaa ndo' kaa' ndii, nduxin' ndoo a, te kütoto ta'an' ka ndee jín yuu' —nì kachí a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia' kij' xa kuyatin' ndi'j' jín yivi'

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Te nì ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Taku'e, *¿ama koo ña nì ka'an un' xa'a' jaan'?* ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia' te kundani' ndu' ña xa kuyatin' koo a? —nì kachí ra.

⁸ Te nì ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo', tãxi ndo' kuni' xa'an' ndee jín ne yivi' ndo'ó. Sakan' ña kixin' kua'a' te yivi', te tjin' ndiaa kivi' j, te ka'an ra ña mji' ra nduu' Cristo, ña nì tjanu' Ndiosí sakahú ne yivi', te xa kuyatin' kuii' ndi'j' jín yivi', kachí ra. Ndisu' ndo'ó ndii, kundikun' ndo' xata' ra. ⁹ Te kij' kuni' ndo' kuento ña yoo ñu'u' tukú jín yivi', te nakuitá tei' tu ne yivi' nuu' te xa'ndia chuun' ndii, kundí'nj' ndo'. Kuachí ndii kuni' a ña xi'na' ka ña jaan' koo, ndisu' süu' xa ndikun' te kixin' ña kundí'j' jín yivi' kij' sakan' —nì kachí a.

¹⁰ Sakan' te nì ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Kunta'an' jín t'vj' ne ñu'u' jín yivi' xiin' tukú t'vj' ne yivi'. Te kunta'an' tu ne ndiee' jín ñuu' xiin' ne ndiee' tukú ñuu'. ¹¹ Te kanii' xaan' taan' ndiee' jín yivi', te koo tu soko, te koo va tu kui'e, te kuyi'vi xava'a' ne yivi' xa'a' ña jyo va jaan', te koo tu ña jyo va ndivi' kij' sakan'. ¹² Ndisu' ña kuni' ka koo sakuu' ña jaan' ndii, natjin' te yivi' ndo'ó, te sando'o' u'vj' ra ndo'ó, te sanakua'a' ra ndo'ó nda'a' te kuu' nuu', te xa'ndia chuun' xa'a' vj'e mii' nakayá e', te kō'ni te jaan' ndo'ó vj'e kaa. Te sanakua'a' tu ra ndo'ó nda'a' rey xiin' nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu' xa'a' a ña ndikun' ndo' yu'u', ¹³ te ndje'e yu'u' ndo' xa'a' j nuu' te ka'nu' jaan'. ¹⁴ Sakan' na kuii' chituni' ndo' xiin' nimá ndo' ña ka'an ndo' xa'a' ndo' nuu' te jaan', ¹⁵ kuachí ndii mji' yu'u' taxí ña xini tuni' ndo', te taxí tu j kuento ña ndichi va ka'an ndo' nuu' te jaan'. Te ndee jín te ndasi' ta'an' xiin' ndo' jaan' kō'o' chukuu' nakujin' ra nuu' ña ka'an ndo' jaan'. ¹⁶ Te ndo'ó ndii, ndee yuva' sji'i' ndo', xiin' ta'an' mji' ndo', xiin' ne jín kuu' xiin' ndo', xiin' ne xini ta'an' xiin' ndo' ndii, sanakua'a' nja ndo'ó nda'a' te ka'nu' jaan'. Te sava ndo' ndii, ka'ni' te jaan' ndo'ó. ¹⁷ Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' ña ndikun' ndo' yu'u'. ¹⁸ Ndisu' ndo'ó ndii, ndee jín ixi' xini' ndo' ndoñu'u' saka. ¹⁹ Te naa' kundijeni' naa kundieni' ndo' nuu' tundo'o' jaan' ndii, natjin' ndo' kivi' ñuu' ña kō'o' kivi' ndi'i'.

²⁰ 'Va' a, te kij' kunj ndo' ña saa xinunduu ñuu Jerusalén yo' o' yoo te xfin' ndii, kunj ndo' ña xa kuyatin' kuii ndoñu' u' xachi' a. ²¹ Te ne ndiee' ñu' u' Judea kij' sakan' ndii, na kunu njá ku'un njá tein iku', te yoo ka ndiee' tixin ñuu yo' o' kij' sakan' ndii, na kunu ki' i' njá, te yoo ka naá xa' a' ku' u' kij' sakan' ndii, na nãndiko' ka njá ñuu yo' o'. ²² Sakan' ña kivi' jaan' nduu' ña sando' o' Ndiosí ne ndiee' ñuu yo' o', te xinu sakuu' ña ka' an tu' un a xa' a' ñuu yo' o'. ²³ U' vj' va kundõ' o' ña' ñu' u' si' e' xiin' ña' sachichin' si' e' kivi' jaan'. Kuachí ndii kundõ' o' va sakuu' ne ndiee' nuu' ñu' u' yo' o', te kua' a' va sando' o' Ndiosí ne ndiee' ñuu yo' o'. ²⁴ Sava njá ka' ni' ra xiin' ichi, te sava njá tjin ra, te ku' un njá xiin' ra ki' in' va ñuu jin yivi' mii' ndiee' ne tuku'. Te ne tuku' jaan' ndii, vjko' ni' i' njá ñuu Jerusalén ndee' skachi' xinu kivi' ña tava' Ndiosí ne jaan'.

So' o' saa a kij' nãndiko' Jesús jin yivi' (Mt. 24:29-35,42-44; Mr. 13:24-37)

²⁵ 'Kij' sakan' ndii, koo ña jyó va nuu' ñu' u' xiin' nuu' yoo', xiin' nuu' tiuun'. Te ne yivi' nuu' ñu' u' jin yivi' ndii, sana xini' njá, te kuyi' vi va njá xa' a' ña jyó va ni' i' miji ka' nu', xiin' ña ndiee' va ñaã tikuí nuu' miji jaan'. ²⁶ Te ne yivi' jaan' ndii, kunjãã xachi' njá ña yi' vi njá xanini njá xa' a' ña xito' xka' ndiã nuu' ñu' u' jin yivi', sakan' ña ndee' ña ndiee' ña yoo ndivi' ndii, taan ndiee' a. ²⁷ Sakan' te kunj njá yu' u, ña nduu' tu' te yivi', ña kuaxi' i' nuu' jin yivo' xiin' kua' a' ya' a ña ndiee' xiin' ña vj' e' ndatun' koo' chakuu'. ²⁸ Kij' xa' a' xka' ndiã ña jaan' ndii, sandijeni xiin' miji ndo', te ndani' j' ndo' nuu' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii kaku ndo' saa Ndiosí —ñi kachi' a.

²⁹ Te ni ka' an tu Jesús xiin' ra jin ña ka' an ndiãã ndii:

—Koto ndo' naa xaa' tun' higuera, uun ndee ka inga nuu' itun'. ³⁰ Kij' xiin' ndo' xa' a' naka' ndi yuku tun' jaan' ndii, kundani ndo' ña xa kuyatin' kuii kun savi'. ³¹ Te sakan' tu kij' kunj ndo' koo ña nj ka' an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundani ndo' ña xa kuyatin' kuii ka' ndiã chuun' Ndiosí jin yivi'. ³² Ña ndaku ka' an i xiin' ndo' ndii, ña kuni ka kuvj sakuu' ne ndiee' jin yivi' vtjin, te xka' ndiã sakuu' ña jaan'. ³³ Ndijv' xiin' ñu' u' jin yivi' ndii, ndoñu' u' a, ndisu tu' un yu' u' yu' u' ndii, koo' kivi' ndoñu' u' a.

³⁴ 'Koto xiin' mii' ndo', te ndiõo' inji nimá ndo' xa' a' ña sij', ña yoo jin yivi', xiin' xa' a' ña koo' o' xka' ndiã ndo' vino, xiin' xa' a' ña ndi' nj nimá ndo' xa' a', ña yoo jin yivi' yo' o'. Sakan' ña jyó xaa' kivi' jaan' ki' i' koo' a naá nimá ndo'. ³⁵ Kuachí ndii xaa' ña

jaan' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' kani' nuu' ñu' u' jin yivi', ndee' naa jin yo' o' ña sékun te yivi'. ³⁶ Xa' a' a jaan' na koo tu' va va ndo', te ka' an va ndo' xiin' Ndiosí, te kuvj sakahú a ndo' o' nuu' sakuu' ña koo jaan', te ka' an nuu' ndo' kuja ndo' kivi' jaan' nuu' yu' u, ña nduu' tu te yivi' —ñi kachi Jesús.

³⁷ Te sania' á Jesús tu' un Ndiosí nuu' ki' e' yukun' ka' nu' jaan' jin ke' in', te ñuu kua' an a xiki' ña nani' Olivos, te ikan' ndoó a. ³⁸ Te sakuu' ne yivi' kua' an njá a nuu' ki' e' yukun' jaan', te kunj so' o' ña' a' njá.

22

So' o' ni xaa a kij' ni ndatu' un tuni te kuu' ka' nu' saa kuvj ka' ni' ra Jesús

(Mt. 26:1-5,14-16; Mr. 14:1-2,10-11; Jn. 11:45-53)

¹ Xa kuyatin' koo vjko' ña nani' pascua, ña xi xixi' ne yivi' xita' va' a ña koo' yuchi' levadura saká xiin'. ² Te sutu kuu' nuu' xiin' te sania' á tu' un ndei' Ndiosí ndii, xa' a' ña yi' vi ra ne yivi' na ni nãnduku' ra saa saa ra te ka' ni' si' e' ra Jesús.

³ Te ni skõ' nu' ña ndiã' a nimá Judas, te nani' tu Iscariote, te nduu' jin te uxj uvj ta' an te nda' a' xa' a' Jesús. ⁴ Te ni xa' an ka' an ra xiin' sutu kuu' nuu' xiin' te xa' ndia chuun' nuu' te xito' yukun' saa saa ra te sanakua' a ra Jesús nda' a' te jaan'.

⁵ Kij' ni xini so' o' sutu jaan' ña ni ka' an te jaan' ndii, va' a ni kunj ra, te ni taxj ra kuento ra ña taxj ra xu' un' nda' a' Judas xa' a' ña jaan'. ⁶ Te ni taxj Judas jaan' kuento ra ña sanakua' a ra Jesús kij' koo' ne yivi' kua' a' jaan' xiin' a. Sakan' te ni xa' a' nãnduku' ra saa saa ra te sanakua' a ña' a' ra nda' a' te jaan'.

So' o' ni xaa a kij' ni xixi Jesús ña xaxi' xakuaa' xa' a' vjko' pascua

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Te ni tondiã kivi' ña xixi' ne yivi' xita' va' a, ña koo' yuchi' levadura saká xiin', ki' xa' ni' njá mbee' kuali' xa' a' vjko' pascua. ⁸ Sakan' na kuii' ni ti' vi' Jesús Pedro xiin' Juan ka' an a xiin' ra ndii:

—Kua' an ndo', te sava' a ndo' ña kuxi' e' xakuaa' xa' a' vjko' pascua —ñi kachi a.

⁹ Sakan' te ni ndatu' un' ña' a' ra ndii: —¿Mii' kuni un' sava' a ndu ña xaxi' jaan'? —ñi kachi ra.

¹⁰ Te ni ka' an a xiin' ra ndii:

—Kij' ko' ni' ndo' ñuu kua' an ndo' ndii, kunj ndo' jin te yivi', te ni' i' jin yoo tikuí, kua' an ra. Kundikun ña' a' ndo' ndee' vj' e' mii' skõ' nu' ra, ¹¹ te ka' an ndo' xiin' te xiin' vj' e' jaan' ndii: "Ka' an xtõ' o' e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxi' i' ña xaxi' xakuaa' xa' a' vjko' pascua xiin' te nda' a' xa' a' i?',

kachi a", kachj ndo'. 12 Te sania'á te jaan' ndo'ó jin cuarto chie, ña iin' xata' vj'e ninu, te xa yoo tu'va cuarto jaan'. Te jkan' sav'a'á ndo' ña kuni a kuxj e' —nj kachj Jesús.

13 Te nj xa'an te jaan', te nj xka'ndja xna'a a saa nii' nj ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te nj xava'a ra ña xaxj' xa'a' vjko' pascua jkan'.

14 Kij' nj xaa hora ndii, nj xjkundu'u' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a te kuxj nja nuu' mesa. 15 Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ndjee' xikan nimá i ña kuxj inga' i xiin' ndo' ña xaka'nu' e' xa'a' vjko' pascua yo'o' ña kuni ka kund'o' u'vj j. 16 Sakan' ña ka'an j xiin' ndo' ña saka'nu' ka j ña kaq' ndee skachi' xaa' kivj' ña kuxj inga' i xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosi —nj kachj a.

17 Sakan' te nj kj'in a jin copa, te nj taxj a ña chjndani Ndiosi. Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Kj'in ndo' ña yo'o', te ko'qo sakuu' ndo' sie sie. 18 Sakan' ña ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, ko'qo ka j vino, te kuva'a xiin' uva, ndee kij' xaa' ña ka'ndja chuun' Ndiosi nimá ne yivi' —nj kachj a.

19 Ndj'i jaan', te nj kj'in a xita' va'a, te nj taxj a ña chjndani Ndiosi xa'a' a, te nj sakuachi' ña'a' a, te nj taxj ña'a' a nda'a' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'j j, ña xito' kuvj xa'a' ña va'a ndo'ó. Sakan' na ndee vitjn, te ndee nuu' ku'un e' ndii, na saa ndo' ña kaq' naka'an' ndo' ña nj xi'i' j xa'a' ndo' —nj kachj a.

20 Jin kachi nj xaa tu a kij' ndj'i nj xixj a xakuaa' jaan' xiin' te jaan' ndii, nj kj'in a jin copa, te nj ka'an a ndii:

—Te' naá tixjn ña yo'o' nduu' nii' j, ña kuitja xa'a' kuachj ndo'ó, te xiin' ña kaq' taxi' xa'a' Ndiosi ña chikandu'u' a jin kuento xaa' xa'a' ndo'. 21 Ndisu te sanakua'a yu'u nda'a' te ndasi' yu'u ndii, nuu' mesa yo'o' ndu'u' ra xiin' j vitjn xixi' ra xiin' e'. 22 Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa jkan' yoo j kua'an j saa nii' nj chjtuni Ndiosi ña kund'o' j. Ndisu chie va tundo'o' kund'o' te sanakua'a yu'u —nj kachj a.

23 Jkan' te nj xa'a' ndatu'un' ta'an' mji' te jaan' ña yoo tu nduu' te sanakua'a ña jaan'.

Sania'á Jesús ndee ne yivi' nduu' ne ka'nu' ka

24 Te nj xa'a' kani' ta'an' kuento te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' yoo nduu' te ka'nu' ka tejn mji' ra. 25 Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' jin yivi' ndii, sakuiso' chuun' ra ne nduu' ne ta'an' ra. Te kuu' nuu' jaan' ndii,

xtanj va ra ña ka'an ne yivi' ña te xito' ñuu nduu' ra, kachi nja. 26 Ndisu ndo'ó ndii, saa ndo' sakan'. Süu' jaan' ndii te nduu' te ka'nu' ka tejn ndo'ó ndii, na kuvj ra ndee naa te kuasa' ka'nu', te te ni'i' ichi' nuu' ndo' ndii, na kuvj ra ndee naa te xika' nuu' nuu' ndo'. 27 Sakuu' e' xini ndii, te xixi' nuu' mesa ndii, te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' te xaxa' ña xaxj'. Ndisu yu'u ndii, yo'o' iin' j tejn ndo' ndee naa jin te xika' nuu' nuu' ndo'. 28 Ndisu ndo'ó ndii, xi yoó te xi yoó ndo' xiin' j kij' yoo tundo'o' nuu' j. 29 Xa'a' a jaan' na kuu' sakuiso' chuun' j ndo'ó ña ka'ndja chuun' ndo' saa nii' nj sakuiso' chuun' yuva' e' yu'u ña xa'ndia chuun' j. 30 Sakan' te kuxj ndo' te ko'qo ndo' xiin' j mii' ka'ndja chuun' j, te kundjee ndo' nuu' te ka'nu', te ka'ndia chuun' tu j'in ndo'ó nuu' uxj uvj tj'vj ne ta'an' e', ne Israel —nj kachj a.

Yo'o' ka'an Pedro ña nãkoq jin ndaq' ra Jesús
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Te nj ka'an tu xto'o e' ndii:
—Koto un', Simón, ña ndjva'a kuu' nuu' ndii, xa nj xikan ndei' a nuu' Ndiosi te kisi a ndo'ó ndee naa xaa' te yivi' kij' kuun' ra trigo. 32 Ndisu yu'u ndii, xa nj ka'an nda'vi j xiin' Ndiosi xa'a' un' te nãkoq un' ña jin un' xini un' yu'u. Te kij' nandjiko' tukuu' un' nuu' ichi' j ndii, sandjeni un' ñanj un', ne xika' ichi' j xiin' un' —nj kachj a.

33 Sakan' te nj ka'an Pedro xiin' a ndii:
—Tãkui'e, süu' vj'e kaq kujtj' xa yoo tu'va j te ku'un j xiin' un'. Süu' jaan' ndii, xa yoo tu'va tu j ndee kuvj j xiin' un' —nj kachj a.

34 Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:
—Pedro, ka'an j xiin' un' ña kij' kuni ka kana nduchie ndii, xa unj ichi' nj ka'an un' ña xini un' yu'u —nj kachj a.

Xa nj xaa tundo'o' kund'o' Jesús
35 Te nj ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Kij' nj tj'vi' j ndo'ó, te nj ka'an j xiin' ndo' ña kōnj'i ndo' xu'un' ndo', nj ndee tindaq' ndo', nj ndee ndixan' ndo' ndii, ¿ñaá nj kuni ña'a' nuu' ndo'? —nj kachj a.

Te nj nakujjn ra ndii:
—Ü'un', kōqo a —nj kachj ra.

36 Te nj ka'an a xiin' ra ndii:
—Ndisu vitjn ndii, yoo ka kumi' xu'un' ndii, na kōnj'i ra a, te yoo ka kumi' tindaq' ndii, na kōnj'i ra a, te yoo ka kōqo' ichi kumi' ndii, na xjko' ra toto titi ra, te sata' ra jin a. 37 Kuachj ndii ka'an j xiin' ndo' ña kuni a xinu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Nj ndasanduü ña'a' ne yivi' ndee naa te nja'a", kachi a. Sakan' ña

sakuu' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí xa'a' yu'u ndii, kuni a xinu a —ñi kachj Jesús.

³⁸ Sakan' te nj ka'an ra xiin' a ndii: —Koto un', tákui'e. Yo'o' yoo uvj ta'an ichj —ñi kachj ra.

Ikan' te nj ka'an a xiin' ra ndii: —Xa sakan' kuñtj' —ñi kachj a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí jin xaan' mi' nani' Getsemani
(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Te nj keña Jesús kua'an a xiki' ña nani' Olivos naa xi xaá a. Te nj xikundikun ña'a' te nda'a' xa'a' a kua'an ra xiin' a. ⁴⁰ Te kij' nj xaá a jkan', te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te koyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kijn' ndo'ó —ñi kachj a.

⁴¹ Te nj kuxijo a nuu' ra ndee naa xika' skana' e' jin yuu', te nj xikuijn xiti' a, te nj ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

⁴² —Tata yuva' j, naa' kuni un' ndii, tãxi un' kundo'o' j tundo'o' chie yo'o', ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu sãa un' ña kuni yu'u, süü' jaan' ndii, ña kuni mji' un' saá un' —ñi kachj a.

⁴³ Sakan' te nj tuvj jin angele, ña nj kije ndivi', te taxj a ndiee' Jesús. ⁴⁴ Te ndiee' ka ka'an a xiin' Ndiosí, sakan' ña nj ndi'nj xava'a a. Te koyó teti'in' a nuu' ñu'u' ndee naa koyó ni' mbo'lo na'nu'. ⁴⁵ Ndi'j nj ka'an a xiin' Ndiosí, sakan' te nj ndondichj a, te nj xaá a mi' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te nj xinj a ndiee' ra kixin ra xa'a' a ña suchi' va jin ra. ⁴⁶ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndichun na kixin ndo'? Ndoko ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te koyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kijn' ndo'ó —ñi kachj a.

So'q ni xaá a kij' nj jin te yivi' Jesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kij' kusaa' iin' ka Jesús ka'an a, te nj tuvj jin ti'vj ne yivi' kuaxj ña. Te jin te uxj uvj, te nani' Judas, ni'i' ichi' nuu' ña kuaxj ña. Te nj kuyatin ra ndee nuu' Jesús, te nj chjto va ña'a' ra. ⁴⁸ Sakan' te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñáá xiin' ña nj chjto un' kaá' sanakua'a un' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te kaá'? —ñi kachj a.

⁴⁹ Te kij' nj xinj te nda'a' xa'a' Jesús ña xka'ndiá jkan', te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ñáá va'a kuyun ichj ña'a' ndu? —ñi kachj ra.

⁵⁰ Te nj satuxu'vi jin te nda'a' xa'a' Jesús jaan' jin te xika' nuu' nuu' sutu' ka'nu', nj xa'ndja ra so'q kua'a te jaan'. ⁵¹ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xava'a, vijuijn un' —ñi kachj a.
Te nj tondja nda'a' a so'q te nj tuxu'vi jaan', te nj sanda'a ña'a' a. ⁵² Ikan' te nj

ka'an a xiin' sutu' kuu' nuu', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xito' yukun' jaan', xiin' te xixa nuu' ñu'u, te nj ndekuie jin ña'a' jaan' ndii:

—Ndichun na kuaxj ndo' te jin ndo' yu'u xiin' ichj xiin' itun' ndee naa jin te kui'na'? ⁵³ Kua'a' kivi' nj jin j tejn ndo' sania'a j nuu' ki'e yukun' ka'nu', te nj jin ndo' yu'u. Ndisu xa nj xaá hora ña saá ndo' sakan', hora ña xa'ndia chuun' ña ndiva'a jin yivi' —ñi kachj a.

Ka'an Pedro ña xini' ra Jesús
(Mt. 26:57-58,69-75; Mr. 14:53-54,66-72; Jn. 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Sakan' te nj jin te jaan' Jesús, te nj xan ndjaka ña'a' ra vj'e sutu' ka'nu'. Te Pedro ndii, nj xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra. ⁵⁵ Te kij' nj na'mj te yivi' ñu'u nuu' ki'e sutu' jaan' ndii, nj xikundiee ra xituni' ra saá xinunduu' xiin' a, te nj xikundu'u' tu Pedro tejn te jaan'. ⁵⁶ Ndisu kij' nj xinj jin ña' xika' nuu' ndu'u' ra xituni' ra ndii, nj nakoto ndi'e' ña'a' a, te nj ka'an a' ndii:

—Nj xika' tu te kaá' xiin' te jaan' —ñi kachj a'.

⁵⁷ Ndisu nj kije yu'u' Pedro ka'an ra ndii: —Xini' ña'a' j, naá —ñi kachj ra.

⁵⁸ Jin kanj' va xka'ndja, te nj xinj ña'a' jinga te yivi', te nj ka'an ra ndii:

—Jin te ndiaka' ta'an' xiin' te kaá' nduu' tu yo'ó —ñi kachj ra.

Ndisu tukuj nj nj ka'an Pedro ndii: —Süvj yu'u, taá —ñi kachj ra.

⁵⁹ Nj xka'ndja kuyatin' jin hora, te nj ka'an jinga te yivi' xa'a' Pedro ndii:

—Ña ndaku xna'a' nduu' a ndii, xika' tu te yo'ó' xiin' te kaá', sakan' ña jin te Galilea nduu' ra —ñi kachj ra.

⁶⁰ Nj ka'an nj tukuj Pedro ndii: —Xini' j ndee xa'a' ka'an un', taá —ñi kachj ra.

Te na nj ña jaan' ka'an ra, te nj kana nduchie. ⁶¹ Sakan' te nj ndjko kuiin xto'o' e', te nj nakoto a nuu' Pedro. Te nj naka'an' Pedro ña xa nj ka'an a xiin' ra ndii: "Kij' kuni ka kana nduchie ndii, xa unj ichi' nj ka'an un' ña xini' un' yu'u", nj kachj a.

⁶² Te kij' nj keña ra jkan' ndii, nj xaku suchi' inj va ra.

So'q ni xaá a kij' nj kanj te xini' Jesús
(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Te yivi', te ndiaa Jesús ndii, nj xa'a' kundi'i' ra xiin' a, te nj kanj ña'a' ra, ⁶⁴ te nj satiin ra pein nuu' a, te nj kanj ka ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Nakunj un' yoo nj kanj yo'ó —ñi kachj ra.

⁶⁵ Te kua'a' ka nj kanja'a ra xiin' a.

Sq'o ni xaq a kii' ni sana'ma te kuu' ka'nu' Jesús
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Kii' ni kitu' ndii, ni nakaya te xixa nuu' nuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí. Te ni kixin ndiaka te yivi' Jesús mii' ni nakaya te ka'nu' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

⁶⁷ —¿Náa yo'ó nduu' Cristo, ña kuaxi sakaku ne yivi'? Ka'an un' xiin' ndu —ni kachj ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa ka'an j xiin' ndo' ña suvi j ndii, kändixa' ndo'. ⁶⁸ Te sakan' tu naa' ndatu'un' j ndo'ó ndii, kivi' nakujin ndo', te ni ndee sandie'ni' tu ndo' yu'u. ⁶⁹ Ndisu ndee vitin te ndee nuu' ku'un e' ndii, kuni ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kundu'u' j xiin' kua'a' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' —ni kachj a.

⁷⁰ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' sakuu' ra ndii:

—Naa sakan' ndii, ¿yo'ó nduu' Si'e Ndiosí, uun? —ni kachj ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa ka'an ndo', ñaa' nduu' a —ni kachj a.

⁷¹ Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Kuni ka ne ndee yu'u' xa'a' ra nuu' e', sakan' ña xa yu'u' mii' ra ni ka'an ra ña ni xini so'q' e' kaa' —ni kachj te ka'nu' jaan'.

23

Sq'o ni xaq a kii' ni iin Jesús nuu' Pilato
(Mt. 27:1-2,11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

¹ Sakan' te ni nuta sakuu' te ñu'u' jaan', te ni xan ndiaka ra Jesús nda'a' Pilato. ² Sakan' te ni xa'a' ra tiin' kuachj ra Jesús ka'an ra ndii:

—Te yivi' yo'o' ndii, ni xini ndu kuni nata'vi' ra ne ñuu ndu. Te taxi' tu ra ña cha'vi' ndu xu'un' yoq' nda'a' César. Te ka'an tu ra ña suvi ra nduu' Cristo, ña sakaku ne yivi', sakan' na kuui' rey nduu' ra, kachi ra —ni kachj te jaan'.

³ Sakan' te ni ndatu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Náa yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachj ra.

Te ni nakujin a ndii:

—Xa mii' un' ni ka'an sakan' —ni kachj a.

⁴ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Koo' ndee iin kuachj ndiso' te yivi' kaa' —ni kachj ra.

⁵ Ndisu ndee' ka ka'an te jaan' ndii:

—Te kaa' ndii, natandee' kiji' ra ne ñuu ndu xiin' ña sania'a ra, ni xa'a' xaa' ra ña

jaan' ndee ñu'u' Galilea, te ni xaa ra ndee ñu'u' Judea yo'q' —ni kachj ra.

Sq'o ni xaq a kii' iin Jesús nuu' Herodes

⁶ Kii' ni xini so'q' Pilato ña jaan' ndii, ni ndatu'un' ra naa' te ni kije ñu'u' Galilea nduu' Jesús. ⁷ Te kii' ni xini ra ña ni kije a ñu'u' Galilea mii' xa'ndia chuun' Herodes ndii, ni ka'an chuun' ra ña kundjaka sakuu' te xixa jaan' Jesús nda'a' Herodes jaan',sakan' ña kivi' jaan' ndii, ndu'u' tu te jaan' ñuu' Jerusalén jaan'. ⁸ Kii' ni xini Herodes Jesús ndii, va'a' va ni kuni ra, kuachj ndii kua'a' va kivi' ni xka'ndia ña kuni ra nata'an' ra xiin' a, sakan' ña ni xini so'q' ra ndatu'un' kua'a' ne yivi' xa'a' Jesús, te kuni ra kuni nduchi' nuu' ra iin chuun' ka'nu' ña saa a. ⁹ Te ni ndatu'un' ra Jesús ki'in' nuu' ña'a, ndisu ni nakujin a nuu' ra. ¹⁰ Te ikan' ndiee' tu sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí tiin' kuachj u'vi ña'a' ra. ¹¹ Sakan' te ni sandjee kui'e ña'a' Herodes xiin' te xiin' ra, te ni kundj' ra xiin' a chindu'u' ra toto xiñu va'a xata' a, te ni sanandiko' ña'a' ra nda'a' Pilato. ¹² Te kivi' jaan' ni nanduq' Pilato xiin' Herodes te xini ta'an', sakan' ña ña nuu' ndii, ni ndasi' ta'an' ra.

Sq'o ni xaq a kii' ña xa yoo kuvi nduu' Jesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:38—19:16)

¹³ Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni nakaya sutu kuu' nuu', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu, xiin' sakuu' ne ñuu jaan', ¹⁴ te ni ka'an ra xiin' ña ndii:

—Ni kixin ndiaka ndo'ó te yivi' yo'q' nda'a' j, te ka'an ndo' ña kuni nata'vi' ra ne ñuu ndo'. Ndisu yu'u ndii, ni sana'ma ña'a' j nuu' ndo' ita' ndo' kaa', te ni xini j ña koo' ndee iin kuachj ña satavi ña'a' ndo' jaan' ni xaa ra. ¹⁵ Te ni ndee Herodes ni ña'in kuachj te kaa', sakan' na ni sanandiko' tuku ña'a' ra nuu' j. Sakan' ña koo' ña xata'an kuvj ra xa'a' ni xaa ra. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuui' ka'an chuun' j, te kaxi' va ra, ndi'j jaan', te sandoó ndika ña'a' j —ni kachj ra.

¹⁷ Te sakuu' ichi' kii' nasuku vjko' jaan' ndii, kuni a ña saña' Pilato iin te naa vi'e kaa. ¹⁸ Ndisu iin ni nda'a' ni kuaa' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' ka'an ña ndii:

—Te ñaa' ka'ni' un', te saña' un' Barrabás —ni kachj ña.

¹⁹ Te Barrabás jaan' ndii, naa ra vi'e kaa xa'a' ña ni kunta'an' ra xiin' te xiin' romano, xiin' xa'a' a ña ni xa'ni' ra iin te yivi'.

²⁰ Te ni ka'an tukuu' Pilato xiin' ne yivi' jaan' xa'a' ña ni kuni ra saña' ra Jesús. ²¹ Ndisu ne jaan' ndii, so'q' ti'e' ka ka'an ña ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' te ñaa', nuu' krusin kuxi un' te ñaa' —ni kachi nja.

²² Te ni ka'an ni tukuu Pilato xiin' nja jchi' ña unj ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña nja'a ni xaa ra? Kõo' ndee jin kuachì ña xata'an kuvì ra xa'a' ni ña'in yu'u. Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an chuun' j, te kaxi' ra, ndi'i jaan', te sandoo ndiká ña'a' j —ni kachi ra.

²³ Ndisu ne jaan' ndii, so'õ ti'e' ka ka'an nja ña nuu' krusin na kuxi ña'a' ra. Te xa'a' a ña ti'e' va ni kuaa' nja xiin' sutu kuu' nuu' nuu' Pilato ndii, ni xinu xna'a ña ndioo' inì nja jaan'. ²⁴ Sakan' na ni nakujin yu'u' Pilato saxinu ra ña kuni ne jaan'. ²⁵ Te ni ka'an chuun' ra, te ni saña' te kuni ne jaan', te naa vj'e' kaa xa'a' ña ni kunta'an' ra xiin' te xiin' romano, xiin' xa'a' a ña ni xa'ni' ra jin te yivi'. Ndisu ni sanaku'a ra Jesús te kuvì a saa ka'an nimá ne jaan'.

So'õ ni xaa a kij' ni kuxi te xiin' Jesús nuu' krusin
(Mt. 27:32-56; Mr. 15:21-41; Jn. 19:17-30)

²⁶ Kij' ni kjeë te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' jin te ni kjeë ñuu Cirene, te nani' Simón. Te jaan' ndii, mii' xika' ra ni xa'an' ra, te ni nandiko' ra. Te ni tin u'vi ña'a' te xiin' jaan' ña konj'i ra krusin kundikun ra xata' Jesús ku'un ra. ²⁷ Te kua'a' va ne yivi', te kua'a' va tu ña'a' xaku' suchi' inì ndee tana' ndii nja ndikun nja xata' Jesús kua'an nja. ²⁸ Te ni nakoto xata' Jesús nuu' ne jaan', te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'õ, ña'a', ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuaku ndõ' xa'a' yu'u. Súu' jaan' ndii kuaku ndõ' xa'a' mii' ndõ' xiin' xa'a' si'e ndõ', ²⁹ sakan' ña xaa kivj' ña ka'an ndõ' ndii: "Va'a va kuni ña'a' ña kùvj' koo si'e, xiin' ña' kõõ' kivj' ni sakitú' si'e, xiin' ña' kõõ' kivj' ni sachichin' si'e", kachi ndõ'. ³⁰ Te kij' sakan' ndii, xa'a' ne yivi' ka'an nja xiin' iku' ndii: "Tavi ndõ' ndu, te ndo'õ, xiki' ndii, tjsi'e ndõ' ndu", kachi nja. ³¹ Kuachì ndii, naa' xaa' ra sakuu' ña kaa' xiin' yu'u, te nduu' ndee naa jkun' i'i' ndii, saa ka vj' tu saa ra xiin' ndo'õ, ne nduu' ndee naa jkun' jchi —ni kachi a.

³² Te ndiaka' tu te xiin' jaan' uvj ta'an te nja'a, te ka'ni' tu ña'a' ra. ³³ Te kij' ni xaa ra jin xaan' mii' nani' iki' xini' te ni xi'i' ndii, ni kuxi ra Jesús nuu' krusin jkan'. Te te nja'a jaan' ndii, tata'vi' xiin' a ni kuxi ña'a' ra nuu' inga krusin, jin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' jtin a. ³⁴ Te ni ka'an a kij' ndiandu'u' a nuu' krusin ndii:

—Tataa, koo ka'nu' inì un' xa'a' te kaa', sakan' ña xini' ra ndee ña xaa' ra —ni kachi a.

Ndi'i jaan', te ni katin te xiin' toto a, te kunj' ra yoo nda'a' ndoo' jin a.

³⁵ Te ita' ne yivi' kua'a' jaan' xito' ndi'e' nja Jesús jkan', te ndee te ka'nu' jaan' ndii, kundii' ra xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakakú ra, na sakakú xiin' mii' mii' ra vjt' naa' ndixa xna'a ndii, Cristo, te ni nakaxin Ndiosi sakakú ne yivi', nduu' ra —ni kachi ra.

³⁶ Te nii' sakan' xandi'i' tu te xiin' xiin' a taxi' ra vino jya' ko'õ a, ³⁷ te ka'an ra xiin' a ndii:

—Naa' ndixa xna'a yo'õ nduu' rey ne judío ndii, sakakú xiin' mii' ki'i' un' —kachi ra.

³⁸ Te ni ke'j' ra jin tu'un' yu'u' nuu' krusin jaan' xa'a' ña ni tin kuachì ña'a' ra ka'an a ndii: "Te yo'o' nduu' rey ne judío", kachi a. Te yu'u' jaan' ndii, yoso' a xiin' tu'un' griego, xiin' tu'un' latin, xiin' tu'un' hebreo.

³⁹ Te jin te nja'a, te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin xiin' Jesús ndii, ni xandi'i' ra xiin' a ka'an ra ndii:

—Naa' ndixa xna'a yo'õ nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi' ndii, sakakú xiin' mii' mii' un', te sakakú tu un' ndu'u —ni kachi ra.

⁴⁰ Ndisu ni xi'e' inga te nja'a jaan' nuu' te jaan' ka'an ra ndii:

—¿Ñáá ni ndee Ndiosi yi'vi yo'õ, tee' ndee xa yoo un' nuu' tundõ'o' yo'o'? ⁴¹ Yoo' ndii, xata'an yoo e' tundõ'o' yo'o', sakan' ña xa'a' ña nja'a, ña ni xaa e', nacha'vi e', ndisu te kaa' ndii, kõõ' xachi' ña nja'a ni xaa ra —ni kachi ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an ka ra ndii: —Jesús, naka'an' na un' xa'a' j kij' xa'a' un' ka'ndja chuun' un' —ni kachi ra.

⁴³ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: —Ña ndaku ka'an j xiin' un' vjtun ndii, kundu'u' un' xiin' j ndivi' mii' ndatun' va kaa' —ni kachi a.

So'õ ni xaa a kij' ni xi'i' Jesús nuu' krusin
(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Te kij' ni xaa jin ke'in' ndii, ni kuv' jin yavi kanii' jin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa unj xakuua'. ⁴⁵ Te ni xi'i' ñu'u, te ni ndata' ma'in' toto ña ta'nu' i'nu' tuxin yukun' ka'nu'. ⁴⁶ Sakan' te ni ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Tataa, nda'a' yo'õ ntaxi' j nimá j —ni kachi a.

Te ndi'i' so'õ ni ka'an a ña jaan', te ni xi'i' a. ⁴⁷ Kij' ni xinj te xiin' kuu' nuu' jaan' ña ni yoo jaan' ndii, ni saka'nu' ra Ndiosi ka'an ra ndii:

—Ndixá xna'a nduu' a ndii, te ni xachuun' ndaku ni nduu' te kaa' —ni kachi ra.

⁴⁸ Te sakuu' ne yivi' kua'a', ne ni xito ndi'e' na ni yoo ikan' ndii, kuun' iki' na tja'ni na ni nandiko' na xa'a' na suchi' va ini na. ⁴⁹ Ndisu sakuu' ne xini ta'an' xiin' Jesús, xiin' na'a', ne ni ndikun na'a' ni kixin na ndee Galilea ndii, ni ita tu ne jaan' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' na na ni yoo ikan'.

So'q ni xaa a kij' ni ndiee nu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Ni yoo jin te yivi', te ni nani' José, te ni kije nuu' Arimatea, na kandu'u' nuu' nu'u' Judea. Te jaan' ndii, jin te ka'nu' tejn te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te nduu' tu ra te yivi' va'a, te xachuun' ndaku tu ra. ⁵¹ Te ni ndiatu ini ra xa'a' na ka'ndia chuun' Ndiosí jin yivi' yo'o'. Sakan' na ni nakuita kuento ra xiin' kuento na ni ndoo te kuu' ka'nu' jaan', ni ndee xiin' na ni xaa te jaan' xiin' Jesús. ⁵² Sakan' na ni xa'an ra nuu' Pilato, te ni xikan ra nu'u' nde'i Jesús. ⁵³ Te kij' ndi'i ni sanuu' ra nu'u' nde'i a jaan' ndii, ni tjsuku' ra a jin toto ndika. Te ni xa'an chinaa ra a tixin yavi ndii mii' tia'an kunaan nu'u' nde'i ndee jin ne yivi', na ni xatja ra toko' kava'. ⁵⁴ Te kivi' jaan' ndii, kivi' na sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' kivi' sabado, na xinandiee' na, nduu' a. Te na'a' ka te xa'a' kivi' jaan'. ⁵⁵ Te na'a', ne ndikun ni kixin xiin' Jesús ndee nu'u' Galilea ndii, ni xa'an na, te ni xini na yavi ndii jaan', te ni xini tu na saq ni chinaa ra nu'u' nde'i a. ⁵⁶ Te kij' ni nandiko' na mii' ndiee' na ndii, ni xava'a na suxa xavixin' xiin' xa'an xavixin', te ni nandiee' na kivi' sabado, na xinandiee' ne yivi' saq ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí.

24

So'q ni xaa a kij' ni natjaku Jesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

¹ Te na'a' va kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni xa'an tukuyu na'a' jaan' yavi ndii mii' naa nu'u' nde'i Jesús ni' ni xa'an xavixin' na ni xava'a na jaan', te ni xa'an tu inga ka na'a' xiin' na. ² Te ni xini na na xa ni nundia' yuu' na ndasi yu'u' yavi jaan'. ³ Te kij' ni ko'ni na yavi ndii jaan' ndii, koo' ka nu'u' nde'i xto'o e' Jesús kandu'u' ikan'. ⁴ Kij' ndi'ni ne jaan' ita' na ikan' ndii, numi' va te ni tuvj uvj ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yi'e ndatun' va, te ni xikuita ra xiin' na jaan'. ⁵ Te xa'a' a na ni yi'vi va ne jaan', te ni katandjee na nuu' na ndee nu'u' ndii, ni ka'an te yivi' jaan' xiin' na ndii:

—ZNdichun nanduku' ndo' tejn ne ni xi'i na xa tiaku? ⁶ Koo' ka a naa yo'o', siuu' jaan' ndii xa ni natjaku a. Naqa'an ndo' na ni ka'an a xiin' ndo' kij' xika' ka a nuu' nu'u' Galilea ndii: ⁷ "Yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, kuni a na sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' ne ndiso' kuachi, te kuvj i nuu' krusin, te natjaku i kivi' na uni", ni kachi a xiin' ndo' —ni kachi te jaan' xiin' na.

⁸ Sakan' te ni naqa'an' na na ni ka'an Jesús xiin' na. ⁹ Te kij' ni nandiko' na mii' ndiee' te uxj jin jaan' ndii, ni ka'an na sakuu' na jaan' xiin' ra, te sakan' tu xiin' inga ne ndikun Jesús. ¹⁰ Na'a', ne ni xini na ni yoo jaan' ndii, María Magdalena nduu' jin a', xiin' Juana, xiin' María, si'i' Jacobo, xiin' sava inga na'a', ne ni xa'an xiin' na. ¹¹ Ndisu ne ndikun ichi' Jesús ndii, ni xanini na na kuasa' kuni nduu' na ka'an na'a' jaan', te ni kuni na kandi' na'a' na. ¹² Saa ni ndii, ni ndava Pedro, te kua'an ra yavi ndii jaan', te kij' ni xto'ni ra tixin a ndii, ni xini ra na koo' ka xna'a nu'u' nde'i Jesús naa ikan', ndee toto, na ni ndisuku' kuiti' a, ndiee' tixin yavi jaan'. Sakan' te ni nandiko' ra vi'e nandanj va ra xa'a' na ni yoo ikan'.

So'q ni xaa a kij' ni tuvj Jesús nuu' uvj ta'an te nda'a' xa'a' a ichi' na kua'an nuu' Emaús

(Mr. 16:12-13)

¹³ Sava ni kivi' na ni natjaku Jesús jaan', te nu'u' uvj ta'an te ndikun ichi' a ichi' na kua'an nuu' Emaús kua'an ra. Te nuu' jaan' ndii, kuyatin' uxj jin kilómetro xika' naa a te kandu'u' nuu' Jerusalén. ¹⁴ Te ndatu'un' xiin' ta'an' ra kua'an ra xa'a' sakuu' na ni yoo. ¹⁵ Te kij' ndatu'un' ra kua'an ra ndii, ni kuyatin' Jesús xata' ra, te kua'an a inga' a xiin' ra. ¹⁶ Ndisu ni nakunj na'a' ra ni xaa Ndiosí. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—ZNdee xa'a' ndatu'un' ndo'ó kua'an ndo'? —ni kachi a.

Sakan' te ni xikuita te jaan', nda'vi kuni ra. ¹⁸ Sakan' te ni ka'an jin te nani' Cleofas xiin' a ndii:

—Jin ndaa' yo'ó kuiti' nduu' te xka'ndia kua'an nuu' Jerusalén, te xini ndee na ni yoo ikan' iku ka'nuu' kuiti' —ni kachi ra.

¹⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—ZYo'o nduu' a ni yoo? —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Na ni ndo'o Jesús, te ni kije nuu' Nazaret. Te jaan' ndii, ni ka'an tiaku ra tu'un Ndiosí, te ni ka'an tu ra a xiin' na ndjee, te ni xaa tu ra kua'a' chuun' ka'nu' koo' chukuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' kua'a' va ne yivi'. ²⁰ Te sutu kuu' nuu' xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nuu' ni sanakua'a na'a' nda'a' te romano te ka'ni' na'a' ra, te

nj xá'ni' ñá'a a te jaan' nuu' krusín. ²¹ Ndisu ndu'u ndii, nj ndiatu jin ndu ñá te jaan' nduu' te sandoó ndiká yoo', ne vj'e Israel, ndá'a' te ndasi' yoo'. Te xa unj kivi' kua'an vjtin ñá nj yoo sakuu' ñá jaan'. ²² Te sakan' tu sava ñá'a', ne nduu' tj'vj xiin' ndu ndii, nj sandi'ni' njá ndu. Sakan' ñá njá'a' ndi'e' nj xa'an njá yavi mii' naá ñu'u' nde'j Jesús, ²³ ndisu kōō' ká a nj xini njá naá. Te nj nandiko' njá, te nj ka'an tu njá ñá nj tuvi ndia'vi' ángele nuu' njá, te nj ka'an a xiin' njá ñá xa nj nañiaku Jesús. ²⁴ Ndj'j jaan', te nj xa'an jin uvj te nduu' tj'vj xiin' ndu yavi jaan', te nj xini ra ñá naa nj ka'an ñá'a' jaan', xna'a' nduu' a. Ndisu nj xini ra Jesús —nj kachj ra.

²⁵ Sakan' te nj ka'an a xiin' ra ndii:
 —Xá kuu' kaxi' tu ndo'ó, ran'. Xá kuachi tu kandixa' ndo' ñá nj ka'an te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosi xtá'an'. ²⁶ ¿Ñáá xini ndo' ñá nj kuni a kundo'ō Cristo, ñá nj tjanu' Ndiosi sákakú ne yivi', sakuu' ñá jaan' ñá kuni ká nu'u' a ndivi' mii' nañin a ñá ki'in' ka'nu'? —nj kachj a.

²⁷ Sakan' te nj xa'a' sanakuachi' a sakuu' ñá yoso' nuu' tutu Ndiosi, ñá ka'an xa'a' a, nj xa'a' a nde'e' ñá nj ke'j Moisés xiin' ñá nj ke'j sakuu' te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosi xtá'an'.

²⁸ Te kij' xa kuyatin' ra ñuu mii' kua'an ra ndii, nj xaa Jesús nde'e' naa ñá ya'á kua'an. ²⁹ Ndisu nj ka'an ndjee' ra xiin' a ndii:

—Ndoō un' xiin' ndu yo'ó, xa nj kuax' va, sakan' te tüvi' ká —nj kachj ra.

Sakan' te nj kō'ni' ra jin vj'e, te nj ndoo a jkan' xiin' ra. ³⁰ Kij' ndu'u' Jesús te kuxj a nuu' mesa xiin' ra ndii, nj k'jin a xita' va'a, te nj taxj a ñá chindani Ndiosi, te nj sakuachi' ñá'a' a, te nj taxj ñá'a' a ndá'a' ra. ³¹ Sakan' te nj nunja' nduchi' nuu' ra, te nj nakunj ra ñá Jesús nduu' a. Ndisu xaka'an e', te nj ndi'j a so'ō nuu' ra. ³² Te nj xa'a' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Süu' nj tuu e' ñá ndee' naa xixi' vj' nimá e' kij' ñu'u' e' ichi' kuaxi e', te sanakuachi' a ñá yoso' nuu' tutu Ndiosi nuu' e' kuaxj a xiin' e'? —nj kachj xiin' ta'an' ra.

³³ Xá hora sakan' te nj nandiko' ra ñuu Jerusalén, te nj ndeku'e' ra mii' nakayá te uxj jin ndá'a' xa'a' a xiin' ingá ne ndikún ichi' a. ³⁴ Te nj ka'an ne jaan' xiin' ra ndii:

—Ñá ndaku xna'a' nduu' a ndii, nj nañiaku xtō'ō e', xa nj tuvi tu a nuu' Simón Pedro —nj kachj njá.

³⁵ Sakan' te nj ka'an tu te jaan' xiin' ne jaan' sakuu' ñá nj xka'ndja xiin' ra ichi', xiin' saá nj nakunj ra Jesús kij' nj sakuachi' a xita' va'a.

So'ō nj xaa a kij' ni tuvi Jesús nuu' te ndikún ichi' a
 (Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Kij' ka'an ká te jaan' xa'a' ñá jaan' ita' ra, te jin nj tuvi tjō' Jesús iin' ndi'chi a ma'in' mii' ndiee' njá jaan', te nj ka'an a xiin' njá ndii:

—Na kōō na ñá manj' xiin' nimá ndo' —nj kachj a.

³⁷ Ndisu nj y'i'vi xava'a njá, sakan' ñá nj xanjin njá ñá jin j'na' nduu' a. ³⁸ Te nj ndatu'un' ñá'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na y'i'vi ndo'? Te, ¿ndichun na kuachi kändixa' ndo' xiin' nimá ndo'? ³⁹ Kōō ndo' ndá'a' j xiin' xata' xa'a' j. Yu'u' nduu' j. Tondja ndá'a' ndo' yu'u' te kuni ndo' ñá suvi j. Sakan' ñá j'na' ndii, kōō' ñu'u' nde'j a, te nj ndee' kōō' tu jki' a ndee' naa ñá xito' ndo' kumi' yu'u' vjtin —nj kachj a.

⁴⁰ Te kij' ndi'j nj ka'an a ñá jaan', te nj nia'a' a ndá'a' a xiin' xa'a' a nuu' njá. ⁴¹ Te xa'a' a ñá va'a va kuni njá, te nandanj xava' a tu njá ndii, kusaa' kuni ká kändixa' xna'a' njá ñá suvi nduu' a. Sakan' te nj ndatu'un' ñá'a' a ndii:

—¿Ñáá yoo ñá xaxj' xaa' ndo'? —nj kachj a.

⁴² Sakan' te nj taxj njá jin ta'vi' tja'ka' yatan' xiin' tutu yoko ndá'a' a, ⁴³ te nj nañin ñá'a' a, te nj xixj ñá'a' a nuu' njá. ⁴⁴ Sakan' te nj ka'an a xiin' njá ndii:

—Ñá nj ndo'ō j jaan' ndii, xa nj ka'an j xiin' ndo' xa'a' a kij' nj xiká j xiin' ndo', ñá kuni a xinu sakuu' ñá yoso' xa'a' yu'u' nuu' tu'un nde'j' Ndiosi, ñá nj ke'j Moisés, xiin' ñá nj ke'j te nj ka'an tiakú tu'un a, xiin' ñá yoso' nuu' tutu Salmos —nj kachj a.

⁴⁵ Sakan' te nj nunja' a nimá njá, te nj taxj a kundani kaxi' njá xa'a' ñá yoso' nuu' tutu Ndiosi. ⁴⁶ Te nj ka'an a xiin' njá ndii:

—Ñá yo'ō' nduu' ñá yoso' nuu' tutu Ndiosi xa'a' Cristo, ñá tjanu' a sákakú ne yivi', ñá kuni a kuvj a, te nañiaku a kivi' ñá unj. ⁴⁷ Te xiin' ndjee' a ka'an ndoso' ne yivi' nuu' sakuu' ingá ne yivi' jin yivi' xa'a' ñá nama njá nimá njá xa'a' kuaxj ñá xaa' njá, te kōō ka'nu' jin Ndiosi xa'a' njá. Te ñuu' Jerusalén xa'a' ka'an ndoso' njá a. ⁴⁸ Ndo'ó nduu' ne nj xinj nduchi' nuu' ñá nj ndo'ō j jaan'. ⁴⁹ Va'a, yu'u' ndii, tj'vi' j ñá xa nj ka'an yuva' e' Ndiosi xiin' j taxj a kōō xiin' ndo'. Ndisu ndo'ó ndii, ndoo ndo' kundjee' ndo' ñuu' Jerusalén yo'ō' ndiatu' ndo' ndee' skachi' nañin ndo' ndjee' ñá kuaxj ndivi' —nj kachj a.

So'ō nj xaa a kij' ni ndaa Jesús ndivi'
 (Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ni ya'a, te nj xaka Jesús te ndá'a' xa'a' a, te kua'an a xiin' ra ndee' ñuu Betania.

Te įkan' nį ndaņi'į a nda'a' a, te nį xañu'u' ña'a' a. ⁵¹ Te kij' iin' a xañu'u' ña'a' a ndii, nį kuxika' a nuu' te jaan', te nį ndaa' a ndivi'. ⁵² Te kij' ndi'į nį xito ka'nu' ña'a' ra ndii, va'a va kuni ra nį nandiko' ra kua'an ra ñuu Jerusalem. ⁵³ Te saa kivi' ñu'u' ra nuu' ki'e yūkun' ka'nu' xaka'nu' ra Ndiosí. Sakan' na kundu a.

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'i San Juan ña ka'án xa'a' Jesús

Jesús nduu' Tu'un Ndiosí, te ni kixin a jin yivi'

1 Ña nuu' kij' tia'an koq jin yivi' ndii, xa yoo ña nduu' Tu'un, te Tu'un jaan' kandu'u' mii' yoo Ndiosí, te ña jaan' nduu' Ndiosí. 2 Te ndee ña nuu' ni kandu'u' ña jaan' mii' yoo Ndiosí. 3 Xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña'a, te ndee jin ña yoo koo' naa' ni xa'a' ña'a' ña jaan'. 4 Ña jaan' nduu' xa'ndu' kivi' ñuu, te ña taxi' kivi' ñuu jaan' nduu' ñu'u' ña nia'a' ichi' Ndiosí nuu' ne yivi'. 5 Te ñu'u' jaan' yi'é mii' jin yavi, te ña jin yavi jaan' ndii, koo' chukuu' a nda'va ña'a' a.

6 Ni ti'vi' Ndiosí jin te yivi', te ni nani' Juan, 7 te ndee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan', te ini sakuu' ne yivi' kuni ña'a' ña. 8 Ni nduu' Juan jaan' ñu'u' jaan', süu' jaan' ndii ni kixin ra te ndee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan' kujü'. 9 Te ña nduu' ñu'u' ndixa, ña yi'é nuu' sakuu' ne yivi' ndii, xa kuaxi a jin yivi'. 10 Ña jaan' ndii, ni xika a jin yivi', te ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' ndii, ni nakuni ña'a' ña, te' ndee xiin' nda'a' a ni xa'a' Ndiosí jin yivi'. 11 Ni kixin a mii' ndee' ne jin kuu' xiin' a, ndisu ni natjin ña'a' ña. 12 Ndisu sakuu' ne ni natjin ña'a', te ini tu ña xini ña'a' ña ndii, ni taxi a ndee' ña te nduu' ña si'e Ndiosí. 13 Ne jaan' ndii, nduu' ña si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' ña si'e ne ichi' yata' ña, ni ndee süu' xa'a' a ña ni nakasi' jin' ne yivi', ni ndee süu' xa'a' a ña sakan' ni ka'an nimá te yivi'. Süu' jaan' ndii nduu' ña si'e a xa'a' a ña sakan' ni kuni mii' Ndiosí. 14 Te ña nduu' Tu'un jaan' ndii, ni nanduu a jin te yivi', te ni ndu'u' a tein e'. Te ni xini ndu ña ka'nu' va ña nduu' a, te xiin' a jaan' ni nia'a' a ña süvi xna'a' a nduu' ña jin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. Te ni kumi' tu a kua'a' va ña kundaní a ne yivi', te sakan' tu ni nia'a' a ña ndixa xa'a' Ndiosí. 15 Juan ndii, ni ndee yu'u' tu te jaan' xa'a' ña jaan' ka'án ti'e' ra ndii:

—Xa'a' ña kaa' ni ka'an i kij' ni ka'an i xiin' ndo' ndii: “Ña kuaxi xata' i nduu' ña ka'nu' ka te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kij' tia'an tuvü yu'u” —ni kachi ra.

16 Te xa'a' a ña kumi' a sakuu' ña ndee' jaan' ndii, nda'a' a natiin' sakuu' yoo' ña xamaní va'a ka vj' vtjin. 17 Kuaxi ndii nda'a' Moisés ni sayá Ndiosí tu'un ndei' a nuu' e', ndisu nda'a' Jesús ni natjin e' ña xamaní va'a ka, te ni natjin tu e' ña

kundaní e' ña ndixa xa'a' mii' a. 18 Ndee jin kivi' tia'an kuni nuu' ndee jin ne yivi' Ndiosí, ndisu ña jin ndaa' tilu' si'e a, ña jin ndaa' ña yoo' xiin' a jaan', nduu' ña ni nia'a' nuu' e' saq kuu' yuva' e' Ndiosí.

S'o' ni xaa a küi' ni ndee yu'u' Juan, te ni sqkuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, xa'a' Jesús

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

19 Ña yo'o' nduu' ña ni ndee yu'u' Juan jaan' küi' ni ti'vi' te judío kuu' nuu' ndee ñuu' Jerusalén sava sutu xiin' sava te Levita, te xachuun' tu tixin yukun' ka'nu', te ndatu'un' ra Juan jaan' ndii:

—¿Ndee nuu' chuun ndiso' yo'ó? —ni kachi ra.

20 Te Juan jaan' ndii, ni tiasj yu'u' ra, süu' jaan' ndii ni ndee yu'u' ndaku ra ka'án ra ndii:

—Süu' yu'u' nduu' Cristo tianu' Ndiosí sakakú yoo' —ni kachi ra.

21 Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun ndiso' un' na sakan'? ¿Ñáa' Elías nduu' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakujin Juan ndii:

—Ü'un', süvi j —ni kachi ra.

Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa' te ka'án tiakú tu'un Ndiosí, te ndiatu' e', nduu' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakujin ra ndii:

—Süvi j —ni kachi ra.

22 Te ni ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuun ndiso' un' na sakan'? Ka'an un' xiin' ndu, te kvi nataxi ndu kuento nuu' te ni ti'vi' ndu'u. ¿Ndee ña ka'án un' xa'a' mii' un'? —ni kachi ra.

23 Te ni nakujin Juan jaan' nuu' ra ndii:

—Yu'u' nduu' te ka'án ti'e' mii' ichi' kaa' ndii: “Ndasandaku ndo' ichi' mii' kixin xto'q e'”, saq nii' ni ka'an Isaias, te ni ka'an tiakú tu'un a —ni kachi Juan.

24 Te yivi', te ni xa'an ikan' ndii, te fariseo ni ti'vi' ña'a'. 25 Te tukü ni ni ka'an te jaan' xiin' Juan ndii:

—¿Ndichon na sakuchi' un' ne yivi' kuenta Ndiosí naa' süu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo', nduu' un', te ni ndee süu' Elías nduu' tu un', te ni ndee süu' te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ndiatu' e' kixin nduu' un'? —ni kachi ra.

26 Te ni nakujin Juan nuu' te jaan' ndii:

—Xiin' tikui kujü' sakuchi' yu'u' ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu tein e' xika' jin ña xini ndo'. 27 Te ña jaan' na'in chuun' nuu' yu'u, sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, te ni ndee vä'a j kunduu te ndaxin' jin' ndixan' ki'i a —ni kachi ra.

28 Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia ñuu Betábara, ña kandu'u' tukü ta'vi' itja

Jordán, mii' nì sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí.

Jesús nduu' mbeë lulu, ña kuaxi nda'a' Ndiosí

²⁹ Te tuku kivi' ndii, nì xinjì Juan jaan' kuaxi Jesús. Te nì ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kuaxi ña nduu' mbeë lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí, te ña kaa' sandoyo' kuaxi ne yivi' jin yivi'. ³⁰ Xa'a' ña kaa' nì ka'an j kiji' nì ka'an j ndii: “Ña na'in chuun' nuu' yu'u ndii, ña ka'nu' ka' nduu' a te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kiji' tia'an tuvji.” ³¹ Te ndii, nì nakunji yu'u yoo nduu' a, ndisu nì xaa' j sakuchi' j ne yivi' kuenta Ndiosí te nakunji ña'a' yoo', ne Israel —nì kachi ra.

³² Te sakan' tu Juan ndii, nì ndieë yu'u' ra ka'an ra ndii:

—Nì xinjì j nuu' Espiritu Ndiosí ndee ndivi' ndee naa nuu' paloma, te nì xikui' nu' ña'a' a. ³³ Te ndii, nì nakunji yu'u yoo nduu' ña kaa', ndisu ña nì sakuiso' chuun' yu'u te sakuchi' j ne yivi' kuenta a xiin' tikui kuji' nì ka'an xiin' j ndii: “Kunji un' nuu' Espiritu Santo ndee ndivi', te jin kui'nu' a jin te yivi', te jaan' nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta j xiin' ña ndieë' Espiritu Santo jaan'”, nì kachi a xiin' j. ³⁴ Te nì xinjì yu'u ña sakan' nì xaa' a xiin' ña kaa', te ndieë' yu'u' j ña ña kaa' nduu' si'e Ndiosí —nì kachi Juan.

S'o'q nì xaa' a kiji' nì xq'a' ndikún ne yivi' Jesús

³⁵ Nì kitu' tuku kivi' ndii, iin' nì tukuyú Juan jaan' xiin' uvj ta'an te ndikún ichi' ra. ³⁶ Te kiji' nì xinjì ra ña xka'ndía Jesús kua'an a ikan', te nì ka'an ra ndii:

—Koto ndo', kaa' kua'an ña nduu' mbeë lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí —nì kachi ra.

³⁷ Te kiji' nì xinjì s'o'q te uvj ta'an jaan' ña nì ka'an ra ndii, nì xikundikun ra Jesús jaan'. ³⁸ Te nì nandiko' kuiín Jesús, te nì xinjì a ña ndikún te jaan' xata' a, te nì ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' a nduku' ndo', taa? —nì kachi a.

Te nì ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, ¿mii' ndu'u' un'? —nì kachi ra xiin' a. (Te Rabí jaan' kuni kachi a Maestro.)

³⁹ Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo' xiin' j, te kunji ndo' —nì kachi a.

Te nì xa'an ra, te nì xinjì ra mii' ndu'u' a, te nì ndoo' ra ikan' xiin' a kivi' jaan', sakan' ña xa ka kumi' xakuua' nì nduu' a. ⁴⁰ Jin te jaan' ndii, ñanj Simón Pedro nduu' ra, te Andrés nani' ra. Te jaan' nduu' jin te uvj ta'an te nì xinjì s'o'q ña nì ka'an Juan jaan', te nì xikundikun ra Jesús. ⁴¹ Te ña nuu' ña nì xaa' Andrés jaan' ndii, Simón ñanj ra nì

xa'an' koto ra, te nì ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Nì xa'an kunji ndu' ña nduu' Mesías —nì kachi ra. (Te Mesías jaan' kuni kachi a Cristo, ña tjanu' Ndiosí sakaku' yoo'.)

⁴² Te nì naka' ña'a' ra te kua'an ra nuu' Jesús. Te kiji' nì xinjì Jesús te jaan', te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Yo'ó nduu' Simón, si'e Jonás. Te vjtin ndii, Cefas kunani' un' saa j —nì kachi a xiin' ra. (Te Cefas jaan' kuni kachi a Pedro uun Kava'.)

S'o'q nì xaa' a kiji' nì inì Natanael nì xinjì ra Jesús

⁴³ Te tuku kivi' ndii, nì kunji Jesús ku'un a ñu'u' Galilea, te nì nata'an' a xiin' jin te nani' Felipe, te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundikun un' yu'u, taa —nì kachi a xiin' ra.

⁴⁴ Te Felipe jaan' ndii, ñuu Betsaida nì kijeë ra mii' nduu' tu ñuu Andrés xiin' Pedro. ⁴⁵ Te Felipe jaan' ndii, nì xa'an nanduku' ra Natanael, te kiji' nì xinjì ña'a' ra ndii, nì ka'an ra xiin' ra ndii:

—Nì xinjì ta'an' ndu' xiin' te nì ka'an Moisés xa'a' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, te nì ka'an tu te nì ka'an tiaku' tu'un a xa'a' te jaan', Jesús, si'e José, te nì kijeë ñuu Nazaret, nduu' ra —nì kachi ra.

⁴⁶ Te nì ka'an Natanael xiin' ra ndii:

—Jan', ndee jin ña va'a xa'a' yoo' küvi keta ñuu Nazaret jaan' —nì kachi ra.

Sakan' te nì ka'an Felipe xiin' ra ndii:

—Va'a, to'o' te kunji nduchi' nuu' ña'a' un' —nì kachi ra.

⁴⁷ Kiji' nì xinjì Jesús ña kuaxi Natanael jaan' nuu' a, te nì ka'an a xa'a' ra ndii:

—Aan', kaa' kuaxi te ta'an' e', jin te xata'an nduu' te Israel. Te nāsaká nimá nduu' ra —nì kachi a.

⁴⁸ Te nì ka'an Natanael xiin' a ndii:

—¿Saa kuvj xiní un' yoo nduu' yu'u? —nì kachi ra.

Te nì ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' tia'an ka'an Felipe xiin' un', kiji' iin' un' xa'a' tun' higuera ndii, nì xinjì j yo'ó —nì kachi a.

⁴⁹ Te nì ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, yo'ó nduu' si'e Ndiosí. Yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' yoo', ne Israel —nì kachi ra.

⁵⁰ Te nì ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto ka nì ka'an j ña nì xinjì j yo'ó xa'a' tun' higuera jaan' kuji' na kandixa' un' ña ña jaan' nduu' j. Ndisu ña ka'nu' ka kunji un' te sakan' ña jaan' —nì kachi a.

⁵¹ Te nì ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña kunji ndo' ña xa nì nunja' yi'e ndivi', te kunji ndo' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu'

Ndiosí, ndaa' a ndjivi', te nuu' a nuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ñi kachj a.

2

Sq'o ni xaq a kij' ni yoo' iin ña tunda'á' ñuy Caná

¹ Ni ya'á unj ta'an kivi', te ni yoo' iin ña tunda'á' ñuy Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te naá tu sji' Jesús vjko' jaan'. ² Te ni xa'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ikan', sakan' ña ni tatú ña'a' ne yivi'. ³ Te kij' yoo' ka' vjko' jaan' ndii, ni ndjij' vino, ikan' te ni ka'an sji' Jesús xiin' a ndii:

—Kõq' ka' vino xaa' nja' —ñi kachj a'.

⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' sji' a ndii:

—Nanaq, ¿ndichun na ka'an un' xiin' yu'u xa'a' ña jaan'? Kuni ka' xaq hora ña nia'a i nuu' ne yivi' chuun ña yoo nuu' i —ñi kachj a.

⁵ Sakan' te ni ka'an sji' a jaan' xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Saa' ndo' ndee ka' ña ka'an ra' xiin' ndo', taq' —ñi kachj a'.

⁶ Ni yoo' inu' ta'an tinaja na'nu', ña ni ku'a' xiin' yuu' ikan', te kuyatin' unj ta'an yoo' na'nu' tikui kuvj' ku'un tixjin' i'jn a. Tinaja jaan' ndii, tikui te' sandoo' xiin' mii' ndu'u, ne judío, nuu' Ndiosí xiinu'ú tixjin' a. ⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Sakutu' ndo' sakuu' tinaja kaq' tikui —ñi kachj a.

Te ni sakutu' kati'ij' ra' a. ⁸ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra' ndii:

—Tava' ndo' sie ra' vjtin, te kundjaka' ndo' ra' nda'a' te ndiso' chuun' xa'a' vjko' —ñi kachj a.

Te ni xan ndjaka' ra' ra' nda'a' te jaan'. ⁹ Te kij' ni xji' te jaan' sie tikui, te' ni nanduu' vino ndii, xini' ra' naa' tikui ni nduu' ra'. Ndisu' xini' te xaxa', te ni tava' ra' jaan', ña tikui ni nduu' ra'. Te ni kana' te ndiso' chuun' jaan' te tunda'á'. ¹⁰ Te ni ka'an ra' xiin' ra' ndii:

—Xini' e' ña sakuu' ne yivi' ndii, xij'na' ka' vino va'a xaxa' nja', te kij' xa' kuni tuxi' ra' ne ni tatú nja', te xa'a' nja' xaxa' nja' vino nda'vi'. Te ndii yo'ó ndii, ni taxa'a' un' te' va'a ka' ndee vjtin te xaxa' ra' —ñi kachj ra'.

¹¹ Ña jaan' nduu' chuun' ka'nu' ña nuu', ña ni xaq' Jesús. Te ñuy Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', ni xaq' a ña jaan', te xiin' ña jaan' ni nia'a' a ña ndjee' ña kumi' a. Te ni inj' ka' te nda'a' xa'a' a xini' ña'a' ra'.

¹² Ni ya'á ña jaan', te ni na'kaa' Jesús ñuy Capernaum, ni na'kaa' sji' a, te ni na'kaa' tu ñani' a, te ni na'kaa' tu te nda'a' xa'a' a. Te ni ndoo' nja' ndia'vi' kivi' ñuy jaan'.

Sq'o ni xaq a kij' ni taxi' Jesús te ndasanduu' yukun' ka'nu' ndee naa' yq'vi' (Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³ Xa' kuyatin' vjko' pascua, ña xaka'nu' ndu, ne judío, sakan' na kuu' ni kaq' Jesús ñuy Jerusalén. ¹⁴ Te ni xinj' a ndiee' te yivi' xiko' ra' toro, xiin' mbee, xiin' paloma, nuu' kje' yukun' ka'nu' jaan'. Te ni xinj' tu a ndiee' te nama' xu'un'. ¹⁵ Te ni chunta'an' a iin' uvj' yo'ó, te ni taxi' u'vi' a sakuu' te ndiee' nuu' kje' jaan', xiin' mbee, xiin' toro. Te ni kiku' a xu'un' te nama' xu'un' jaan', te ni sanduva' a mesa ra'. ¹⁶ Te ni ka'an a xiin' te xiko' paloma jaan' ndii:

—Tava' ndo' sakuu' ña'á ndo' kaq' nuu' kje' yukun' yo'ó, te ndasanduu' ndo' vje' yuva' i ndee' naa' ya'vi' —ñi kachj a.

¹⁷ Sakan' te ni na'kaa'an' te nda'a' xa'a' a ña yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xa' yoo' i kuvj' i xa'a' a ña ndo'ó' i xa'a' vje' un'”, kachj a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' iin' uvj' te judío kuu' nuu' Jesús ndii:

—¿Ndee chuun' ka'nu' saq' un', te nia'a' un' ña ndiso' chuun' un', te xaa' un' ña ni xaq' un' kaq'? —ñi kachj ra'.

¹⁹ Te ni nakujin' a nuu' ra' ndii:

—Naa' tanj' ndo' yukun' ka'nu' yo'ó' ndii, kivi' ña unj, te xa' ni na'kani' i tuku' a —ñi kachj a.

²⁰ Sakan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—jJan'! Uvj' xiko' inu' ta'an kuiya, te ni xinu' yukun' ka'nu' yo'ó. Te yo'ó ka'an ña unj ta'an kivi' kujtj', te ndani'ij' un' tuku' a —ñi kachj ra'.

²¹ Ndisu' yukun' ña ni ka'an Jesús jaan' xa'a' ndii, ñu'u' nde'ij' a nduu' a. ²² Sakan' na kuu' kij' ni xij' a, te ni na'jaku' a ndii, ni na'kaa'an' te nda'a' xa'a' a ña ni ka'an a jaan'. Te ni kandi'xa' ra' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí xa'a' a xiin' ña ni ka'an mji' Jesús.

Xini' Jesús saq' iin' nimá sakuu' ne yivi'

²³ Kij' yoo' Jesús ñuy Jerusalén xa'a' vjko' pascua jaan' ndii, kua'a' va' ne yivi' ni kandi'xa' ña'a' xa'a' ña ni xinj' nja' ña ka'nu' ña ni xaq' a. ²⁴ Ndisu' Jesús ndii, ni inj' a xini' a ne jaan', sakan' ña xini' a saq' iin' nimá sakuu' ne yivi'. ²⁵ Te ni kuni' ndee iin' ne yivi' ka'an xiin' a xa'a' inga' ne yivi', sakan' ña xa' xini' mji' a saq' iin' nimá sakuu' e'.

3

Sq'o ni xaq a kij' ni ka'an Jesús xiin' Nicodemo ña tuku' ni kuni' a nakaku' ne yivi'

¹ Yoo' iin' te fariseo nani' Nicodemo. Iin' te ni' chuun' nuu' ne judío, ne ta'an' e', nduu' ra'. ² Te jaan' ndii, ni xa'an ra' nuu' Jesús iin' ñuy, te ni ka'an ra' xiin' a ndii:

—Rabí, xini ndu ña Ndiosí nî taxî chuun nda'a' yo'ó, te nduu' un' maestro nuu' ndu'u. Kuachî ndii ndee ñin ne yivi' küvjî saq chuun ka'nu', ña xaa' yo'ó, naa' kôo' Ndiosí yoo xiin' nja, te chîndîje' ña'a' a —nî kachî ra.

³ Te nî ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' un' ña naa' kaku ñin ne yivi' tukû jchi' saq Ndiosí ndii, küvjî kunî nja ña ka'ndîja chuun' a nimá nja —nî kachî a.

⁴ Te nî ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saa tu küvjî kaku ñin ne xa xîxa tukû jchi', taa? ¿Ñáa küvjî kî'vi' tukûju nja tîxin sj'i' nja te kaku tukûju nja? —nî kachî ra.

⁵ Te nî ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' un' ña naa' kaku ñin ne yivi' xiin' tîkui kujtî', te kaku nja xiin' Espiritu ndii, küvjî natîjin nja ña ka'ndîja chuun' Ndiosí nimá nja. ⁶ Yoo ka kaku' xaa' yuva' sj'i' ndii, kuenta ne yivi' kujtî' nduu' nja. Te yoo ka kaku' xaa' Espiritu ndii, kuenta Ndiosí nduu' nja. ⁷ Nandanî un' ña nî ka'an j xiin' un' ña kunî a nakaku un' tukû jchi'. ⁸ Naa kuu' tachî' ndii, xika' a mii' ka kunî a, te xini so'q un' ni'j xika' a. Ndisu xini un' mii' nî kîxin a, te xini tu un' mii' kua'an a. ñin kachî xaa' tu Espiritu xiin' sakuu' ne nî sakaku' a tukû jchi' —nî kachî a.

⁹ Te nî ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saa tu küvjî xka'ndîja ña ka'an un' jaan'? —nî kachî ra.

¹⁰ Te nî ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te sania'á nduu' yo'ó nuu' ne ñuu e', ne Israel, te, ¿saa tu na kundanî un' ña ka'an j xiin' un' jaan'? ¹¹ Ña ndaku ka'an j xiin' un' ndii, ka'an ndu ña xini ndu, te ndiee' yu'u ndu xa'a' ña xini ndüchi' nuu' ndu. Ndisu ndo'ó ndii, nî natîjin ndo' ña ndiee' yu'u ndu. ¹² Naa' küni kandîxa' ndo' ña ka'an j xiin' ndo' xa'a' ña yoo ñin yivi' yo'ó ndii, ¿saa tu kandîxa' ndo' naa' ka'an j xiin' ndo' xa'a' ña yoo ndîvi'? ¹³ Sakan' ña ndee ñin ne yivi' nî ndaa ndîvi' mii' ndu'u' Ndiosí. Ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ñkan' nî kîje' j, te nî tuvî j nuu' ñu'u' ñin yivi' yo'ó'. ¹⁴ Naa nî chîndu'u' Moisés koo' nuu' ñin ñtun' mii' jchi' kaa' xtá'an ndii, sakan' tu tîandu'u' te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi' nuu' ñtun', ¹⁵ te sakuu' ne ñin xini yu'u ndii, kôo' kivi' küvjî nja nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natîjin nja kivi' ñuu ña kôo' kivi' ndi'i'.

Sq'q nia'á Ndiosí ña kundanî a ne yivi' ñin yivi'

¹⁶ Kuachî ndii kundanî ya'a Ndiosí ne yivi' ñin yivi', sakan' na nî tî'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a ña ñin ndaa' tilu', ñin yivi' yo'ó'. Te yoo ka ñin xini yu'u ndii, kôo' kivi' küvjî nja nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii natîjin nja

kivi' ñuu ña kôo' kivi' ndi'i'. ¹⁷ Kuachî ndii nî tî'vi' a yu'u, ña nduu' si'e a, xaa j ñin yivi' te katun' j ne yivi' jaan' xa'a' kuachî nja. Süu' jaan' ndii nî tî'vi' a yu'u xaa j te sakakú ña'a' a xiin' nda'a' j nuu' kuachî nja. ¹⁸ Sakan' na yoo ka ñin xini yu'u ndii, kâton' ña'a' Ndiosí xa'a' kuachî nja, ndisu yoo ka ñin xini yu'u ndii, xa nî katun' nja nuu' a, sakan' ña nî ñin nja kunî nja yu'u, ña ñin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. ¹⁹ Te xa'a' ña yo'ó' nduu' ña katun' Ndiosí ne jaan', ña nî xaa yu'u ñin yivi' yo'ó', te nduu' j ndee naa ñu'u' nuu' nja, ndisu nî kundanî ka nja ña kaka nja'a' nja te sakan' ñu'u' jaan', sakan' ña xachuun' nja'a nja. ²⁰ Kuachî ndii, sakuu' ne xachuun' nja'a ndii, ndasi' nja ñu'u' jaan', te küyatin' nja nuu' a koto' ka natuvi' ña nja'a ña xaa' nja. ²¹ Ndisu ne xaa' ña ndîxa ndii, kuyatin' nja nuu' ñu'u' jaan', te natuvi' ña xaa' nja ña kunî Ndiosí —nî kachî a.

Ndiee' yu'u' ka Juan xa'a' Jesús

²² Nî ya'a' ña jaan', te nî xa'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Judea, te nî ndoo nuu' a ñkan' xiin' ra. Te nî sakuchi' a ne yivi' kuenta Ndiosí. ²³ Te naá tu Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí yañin ñuu Enón, ña kandu'u' yañin ñuu Salim, sakan' ña yoo kua'a' tîkui ñkan'. Te nî kîxin ne yivi', te nî chîchî nja kuenta Ndiosí nî xaa' ra. ²⁴ Sakan' ña kunî sko'ni' te ndiso' chuun' Juan jaan' vi'e kaa kivi' jaan'.

²⁵ Te kivi' jaan' ndii, nî kanî ta'an kuento te ndikún jchi' Juan jaan' xiin' ñga te judío xa'a' saq kunî a saq ne yivi', te sandoo xiin' mii' nja nuu' Ndiosí. ²⁶ Te nî kîxin ka'an te ndikún jchi' Juan jaan' xiin' ra ndii:

—Rabí, te nî ñin xiin' un' tukû ta'vi' yu'u' itîja Jordán, te nduu' te nî ndîje yu'u' un' xa'a' ndii, sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Te sakuu' ne yivi' kua'an mii' ñin' ra —nî kachî ra.

²⁷ Te nî ka'an Juan xiin' te jaan' ndii:

—Ndee ñin ne yivi' küvjî natîjin chuun' naa' tîxi Ndiosí a nda'a' nja ndee ndîvi'. ²⁸ Xa mii' ndo'ó nduu' te nî xînjî so'q ña nî ka'an j ndii: "Süu' yu'u nduu' Cristo, ña sakakú ne yivi'. Süu' jaan' ndii nî taxî Ndiosí chuun' nda'a' j te kî'jin jchi' j nuu' ña jaan'." Sakan' nî kachî j. ²⁹ Sakuu' e' xini ña nda'a' te tunda'á' yoo ña' tunda'á'. Ndisu te xini ta'an xiin' ra ndii, xa ñkan' ñin' ra, te xika' nuu' ra nuu' te jaan'. Te kîj' xini so'q ra ndatu'un' te jaan' xa'a' ña' tunda'á' xiin' ra ndii, va'a va' kuni ra. Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u' ndii, xa nî xinu' ña kuantia' nimá j jaan' vitîjin. ³⁰ Ña jaan' ndii, kunî a ña so'q küu' ka'nu' ka a, te yu'u' ndii, so'q nuu' ka ña kuu' ka'nu' j.

Ña nî kîje' ndîvi' nduu' Jesús

³¹ 'Ñā nī kīēē ndīvi' ndii, ka'nu' kā ñā nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. Te ne nī kaku' iin yivi' yo'o' ndii, kuenta iin yivi' yo'o' kuiti' nduu' nīa, te xa'a' ñā yoo iin yivi' yo'o' kuiti' ndatu'un' nīa. Ndisu ñā nī kīēē ndīvi' jaan' ndii, ka'nu' kā ñā nduu' a nuu' sakuu' ne yivi'. ³² Ñā nī xīnī ñā jaan', xiin' ñā nī xīnī so'o' a ndiee' yu'u' a xa'a', te ñā ndiee' yu'u' a jaan' ndii, ndee' iin ne yivi' nātiin' a. ³³ Ndisu yoo kā natiin' ñā ndiee' yu'u' a jaan' ndii, nakuni nīa ñā Ndiosí ndii, ñā ndīxā xna'a nduu' a. ³⁴ Kuachī ndii, ñā nī tī'vi' Ndiosí jaan' ndii, tu'un yu'u' mīi' Ndiosí ka'an a, sakan' ñā nī taxī ndoo' a ndīēē' Espīrītu a nda'a' ñā jaan'. ³⁵ Ndiosí, yuva' a ndii, kundanī a si'e a, sakan' na nī sakuiso' chuun' ñā'a' a nuu' sakuu' ñā yoo. ³⁶ Yoo kā iin xini si'e a jaan' ndii, natīin nīa kivi' ñuu' ñā kōo' kivi' ndi'i'. Ndisu yoo kā kīnī iin kuni ñā'a' ndii, natīin nīa kivi' ñuu' ñā kōo' kivi' ndi'i' jaan'. Sūu' jaan' ndii ne xa yoo koq tundo'o' nduu' nīa saq Ndiosí —nī kachī Juan xiin' te ndikún ichi' rā jaan'.

4

Sō'o' nī xaa q kī' nī ndatu'un' Jesús xiin' iin ñā'a' ñā Samaria

¹ Te nī xīnī te fariseo kuento ñā kua'a' kā ne yivi' ndikún ichi' Jesús nī xaa a te sakan' jaan. Te nī xīnī tu rā kuento ñā kua'a' kā ne yivi' chichi' kuenta Ndiosí mīi' iin' a te sakan' mīi' naá Juan jaan'. ² (Ndisu mīi' Jesús ndii, kōo' ne yivi' sakuchi' vī' a. Te nda'a' xa'a' a nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí.) ³ Te kī' nī xīnī xto'o' e' kuento ñā nī xīnī te fariseo jaan' kuento jaan' ndii, nī ketā a ñu'u' Judea jaan', te nī nandīko' a kua'an a ñu'u' Galilea. Te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a.

⁴ Te nī kuni a ñā xka'ndā a ñu'u' Samaria te xaa a mīi' kua'an a. ⁵ Te nī xaa a nuu' iin ñuu' ñā ñani' Sicar, ñā kandu'u' nuu' ñu'u' Samaria jaan'. Kandu'u' ñuu' jaan' yaṭin xiin' ñu'u' ñā nī taxī Jacob nda'a' si'e rā José xta'an' iin yivi'. ⁶ Te ikan' iin' pozo ñā nī xa'a' Jacob jaan'. Te xa'a' a ñā nī xavi' Jesús nī kīxīn' a ichi' jaan' ndii, nī xīkundu'u' a yaṭin yu'u' pozo jaan'. Yaṭin savā kivi' nduu' a kī' sakan'. ⁷ Sakan' te nī xaa iin ñā'a', ñā Samaria, te kī'in' a ṭīkui, te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Saa un' ñā va'a, te sākakan un' sie ṭīkui ko'o' i, naq —nī kachī a.

⁸ Te te nda'a' xa'a' a ndii, kōo' rā ndiee' xiin' a, sakan' ñā ñā xaxī' kua'an sata' rā ñuu' jaan'. ⁹ Ndisu xa'a' a ñā nita'an' va'a ne judío xiin' ne Samaria jaan' ndii, nī ka'an ñā'a' jaan' xiin' Jesús ndii:

—Jan'! ¿Ndichun na xikán un' ṭīkui nuu' yu'u? Yo'ó ndii, te judío nduu' un', te

yu'u' ndii, ñā Samaria nduu' i —nī kachī a'.

¹⁰ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Naa' xini un' ndee ñā nduu' ñā va'a, ñā xamani' Ndiosí ne yivi', te naa' xini tu un' yoo nduu' ñā xikán ṭīkui nuu' un' ndii, mīi' un' kakan' ṭīkui nuu' i, te taxī i ṭīkui, te taxi kivi' ñuu' nda'a' un' —nī kachī a.

¹¹ Te nī ka'an ñā jaan' xiin' a' ndii:

—Tákui'e, kōo' ndee iin ñā'a' nī'i' un' te ṭava' un' ṭīkui, te pozo yo'o' ndii, kunu xava'a a. Sakan' na kuii', ¿mīi' yoo ṭīkui, te taxi kivi' ñuu' jaan' xaa' un'? ¹² ¿Ñáá xanini yo'ó ñā te ka'nu' kā nduu' un' te sakan' xī' yaṭa' ndu' Jacob? Nā jaan' nī xa'a' pozo yo'o', te nī ndoo' a nda'a' ndu, te yo'o' nī xī' a ṭīkui xiin' si'e a, xiin' kī'i' sana nīa —nī kachī a'.

¹³ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Sakuu' ne xī'i' ṭīkui pozo yo'o' ndii, nana'a' te ichi' nī ṭukuu' iin nīa. ¹⁴ Ndisu yoo kā xī'i' ṭīkui, te taxi' yu'u' jaan' ndii, kōo' kivi' kā ichi' ṭukuu' iin nīa, sakan' ñā ṭīkui, te taxī yu'u' ko'o' ñā jaan' ndii, kandaṭa' vī' ra' ṭīxīn' iin nīa, te taxī ra' kivi' ñuu' ñā kōo' kivi' ndi'i' nda'a' nīa —nī kachī a.

¹⁵ Te nī ka'an a' xiin' a' ndii:

—Tákui'e, taxī ṭīkui, te ka'an un' xa'a' jaan', ko'o' i, te ichi' kā iin i, te sakan' kīxīn' kā i ṭava' i ra' yo'o' —nī kachī a'.

¹⁶ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, naq. Kua'an te naqā un' i' un' te kīxīn' ndo' yo'o' —nī kachī a.

¹⁷ Te nī ka'an ñā jaan' xiin' a' ndii:

—Kōo' i' i —nī kachī a'.

Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ñā ndaku ka'an un' ñā ka'an un' ndii, kōo' i' un', ¹⁸ kuachī ndii xa u'un ta'an i' un' nī yoo, te te ndu'u' xiin' un' vīṭin' ndii, sūu' i' un' nduu' rā. Te xiin' ñā jaan' nī ka'an un' ñā ndīxā ndo' —nī kachī a' xiin' a'.

¹⁹ Te nī ka'an ñā jaan' xiin' a' ndii:

—Tákui'e, tuu i ndii, iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' un'. ²⁰ Te xī' yaṭa' ndu' ndii, xini' iku' kaa' nī xaka'nu' rā Ndiosí, ndisu ndo'ó, ne judío, ka'an ndii, ñuu' Jerusalén nduu' mīi' kunī a saka'nu' e' Ndiosí, kachi ndo' —nī kachī a'.

²¹ Te nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Kandīxa' un' ñā ka'an i' xiin' un', naq, ñā xa kuyatin' kivi' ñā kīnī a ñā ku'un' ndo' xini' iku' kaa', uun ñuu' Jerusalén te saka'nu' ndo' yuva' e' Ndiosí. ²² Ndo'ó ndii, xini' ndo' yoo nduu' ñā xaka'nu' ndo', ndisu ne judío ndii, xini' ndu' yoo xaka'nu' ndu, sakan' ñā nda'a' ndu kīēē ñā sākakú Ndiosí ne yivi'. ²³ Ndisu xa tondía kivi' ñā saka'nu' xna'a' ñā'a' ne yivi', te xa nī xaa a vīṭin. Ne jaan' ndii, saka'nu' nīa

yuva' Ndiosí xiin' ña ndíje' Espírítu a, te saka'nu' ndaku ña'a' nja sqa kuni mji' a. Kuachj ndii sakan' kuni yuva' e' Ndiosí ña saka'nu' ña'a' ne yivi'.²⁴ Ndiosí ndii, Espírítu nduu' a, te ne xaka'nu' ña'a' ndii, kuni a ña saka'nu' ña'a' nja xiin' ña ndíje' Espírítu a, te xaka'nu' ndaku ña'a' nja sqa kuni mji' a —nj kachj a xiin' a'.

²⁵ Te nj ka'an ña'a' jaan' xiin' a ndii:

—Xini j ña kixin Mesías, ña tjanu' Ndiosí sákakú yoo', ña ka'an tu ne yivi' nduu' Cristo. Te kij' kixin ña jaan' ndii, sanakuachi' ndi'j a sakuu' ña yoo nuu' e' —nj kachj a'.

²⁶ Te nj ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ña jaan' nduu' yu'u, ña ndatu'un' xiin' un' —nj kachj a.

²⁷ Ikan' te nj xaa te nda'a' xa'a' a, te nj nandanj ra ña ndatu'un' a xiin' jin ña'a'. Ndisu ndee jin ra nj ndatu'un' ña'a' ndii: “¿Yoo nduu' a nj ndatu'un' ña'a' un', uun ndee xa'a' ndatu'un' un' xiin' a?”²⁸ Te ña' jaan' ndii, nj naqoo a' yoo a' te kua'an a' ñuu a' jaan', te nj ka'an a' xiin' ne yivi' ndii:

²⁹ —To'q' ndo' te kunj ndo' jin te yivi', te nj ka'an xiin' j sakuu' ña nj xaa j. Tee' te jaan' nduu' Cristo, ña sákakú yoo', cho' —nj kachj a'.

³⁰ Sakan' te nj kíje ne yivi' ñuu jaan' te kuan koto ña'a' nja.

³¹ Te kij' kua'an ña' jaan' ndii, nj ka'an nda'vi te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Kundu'u' te kuxj un', Rabi —nj kachj ra.

³² Ndisu nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kumi' yu'u jin ña xaxj', ña xini ndo'ó —nj kachj a.

³³ Sakan' na kuii' nj ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ñáá nj kixin ndíjaka tu ne yivi' ña nj xixj a? —nj kachj ra.

³⁴ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' j ña kuni ña nj tí'vi' yu'u te saxinú e ndii, ña jaan' nduu' ndee naa ña xaxj' nuu' j. ³⁵ Ndo'ó ka'an ndii: “Kumi' ta'an yoo' ka kuni, te nakaya e' ña savi'", kachi ndo'. Ndisu yu'u ka'an xiin' ndo' ndii, ndan'j ndo' nuu' ndo', te koto ndo' ña savi' ña ita' ndíjakan', xa nj chichj ndoo a.

³⁶ Te te nakaya a ndii, ña va'a kanando ra, te ña nakaya ra jaan' nduu' ne natjin kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i. Sakan' te va'a inga kunj naa kuu' te nj chí'j a xiin' te nakaya a jaan'. ³⁷ Sakan' na kuii' ña ndaku ka'an ne yivi' kij' ka'an nja ndii: “Jin ndaa' ra nduu' te chí'i', te inga ra nduu' te nakaya ña savi'", kachi nja. ³⁸ Yu'u ndii, nj tí'vi' j ndo'ó te nakaya ndo' ña savi' mii' nj chí'j ndo', süu' jaan' ndii tuky te yivi' j sando'o' xiin' mji', ndisu ndo'ó nduu' te nj

kíje va'a nuu' chuun ña nj xaa te jaan' —nj kachj a.

³⁹ Te kua'a' va ne Samaria, ne ndiee' ñuu jaan' ndii, nj jin nja nj xini nja Jesús xa'a' ña nj ndíje yu'u' ña'a' jaan' kij' nj ka'an a' ndii: “Nj ka'an te jaan' xiin' j sakuu' ña nj xaa j.”⁴⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' nj ndekuje ne ñuu jaan' nuu' a, te nj ka'an nja xiin' a ña ndoo a ñuu nja jaan'. Te nj ndoo a ikan' uvi ta'an kivi'.⁴¹ Te kua'a' ka ne yivi' jaan' nj jin xini ña'a' xa'a' ña nj ka'an a xiin' nja. ⁴² Te nj ka'an nja xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Süu' jin kújtj' ndu xini ña'a' ndu xa'a' ña nj ka'an un' jaan'. Kuachj ndii nj xini so'q' tu ndu'u ña ka'an a. Te xini tu ndu ña ña kaa' xna'a' nduu' Cristo, ña sákakú ne yivi' jin yivi' nuu' kuachj nja —nj kachj nja.

So'q' nj xaa a kij' nj sanda'a Jesús tiaq si'e jin te xachuun' nuu' rey

⁴³ Te kij' nj xka'ndia uvi ta'an kivi' jaan' ndii, nj na'in tukuy a jchi' te kua'an a ñu'u' Galilea. ⁴⁴ Sakan' ña mji' Jesús nj ka'an ña ndee jin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, koo' xito' ka'nu' ña'a' ñuu mji' ra. ⁴⁵ Te kij' nj naxaa a ñu'u' Galilea ndii, nj natjin va'a ña'a' ne yivi', sakan' ña kua'a' nja nj xini chuun ka'nu' ña nj xaa a ñuu Jerusalén kij' nj yoo vjko' pascua. Kuachj ndii nj xa'an tu ne jaan' kij' nj yoo vjko' jaan'.

⁴⁶ Sakan' te nj xaa tukuy a ñuu Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', mii' nj sananduu' a tikui vino. Te ñuu Capernaum nj yoo jin te xachuun' nuu' jin rey, te jaan' ndii, nj kunj kuvj si'e ra. ⁴⁷ Kij' nj xini te jaan' kuento ña nj kíje Jesús ñu'u' Judea, te nj naxaa a ñu'u' Galilea ndii, nj xa'an ra mii' iin' a, te nj ka'an nda'vi ra xiin' a ña sqa a ña va'a, te naka'a' a ñuu ra, te sanda'a a tiaq si'e ra, te xa kuni kuvj kuii. ⁴⁸ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' kunj ndo' xaa' j chuun ka'nu', uun ña nandanj ne yivi' ndii, koo' kivi' jin ndo' kunj ndo' yu'u, ran' —nj kachj a.

⁴⁹ Te nj ka'an te ndiso' chuun' vie jaan' xiin' a ndii:

—Taku'e, to'q' ki'j' xiin' j ña kuni ka kuvj si'e j —nj kachj ra.

⁵⁰ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u' vie un'. Xa nj nda'a' si'e un' jaan' —nj kachj a.

Te nj kandixa' te jaan' ña nj ka'an Jesús xiin' ra, te nj keta' ra kuan nu'u' ra. ⁵¹ Te kij' naka'a' ra kua'an nu'u' ra ndii, nj kixin nata'an' te xika' nuu' nuu' ra xiin' ra, te nj ka'an te jaan' xiin' ra ña xa nj nda'a' si'e ra. ⁵² Sakan' te nj ndatu'un' ña'a' te xiin' si'e ndee hora nj xa'a' va'a kuni si'e ra jaan'. Te nj nakujin te jaan' ndii:

—Ka jin iku nj kíje ña'a' ka'ni' —nj kachj ra.

⁵³ Sakan' te ni xini te nduu' yuva' jaan' na sava ni hora jaan' ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: "Xa ni nda'a si'e un'", ni kachj a. Xa'a' a jaan' na ini ra xini ra Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ⁵⁴ Te na jaan' nduu' chuun ka'nu', na uvi, na ni xaa Jesús kij' ndi'j ni kije a nu'u' Judea, te ni naxaa a nu'u' Galilea jaan'.

5

S'o'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kuvj kaka

¹ Te ni ya'a na jaan', te ni yoo iin viko' ne judio, ne ta'an e', nuu' Jerusalén. Te ni kaa Jesús nuu' jaan'. ² Te yatun yi'e na nani' Mbeq naa iin pila na nani' Betesda xiin' tu'un hebreo. Te yu'u' minj jaan' ita' tu u'un ta'an tja'va'. ³ Te ndiee' kua'a' xava'a ne kuni kuvj tixin tja'va' jaan'. Sava nja nduu' ne kui'e nuu', te sava nja nduu' ne kuvj kaka, te sava tuku nja nduu' ne ni xi'j xa'a', uun ne ni xi'j nda'a'. [Te ndiatu' nja na kanda tikui pila jaan'. ⁴ Sakan' na xaa ndii, nuu' iin angele, na xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosi, te sakanda a ra'. Te yoo ka nda'ni nuu' kij' ndi'j sakanda a ra' ndii, nda'a nja ndee ka nuu' kui'e ndo'o nja.] ⁵ Te tejn ne jaan' kandu'u' iin te yivi', te xa kua'an oko xa'un unj kuiya kuni kuvj. ⁶ Te kij' ni xini na'a' Jesús ikan', te ni xini a na xa na'a' va' kuni kuvj ra ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Naá kuni nda'a un', taa? —ni kachj a.

⁷ Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, koo' ndee iin ne yivi' ni'j i chjndjee' yu'u', te sko'ni nja yu'u' pila kaa' kij' kanda tikui. Te kij' kuan sko'nu' i tixin ra' ndii, xi'na inga ne yivi' sko'ni' —ni kachj ra.

⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndondichj un', te na'in un' tun' xto un', te kaka un' —ni kachj a.

⁹ Xaka'an e', te ni nda'a ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te ni xa'a' xika' ra. Te kivi' sábadó, na xinandiee' ne yivi', nduu' a kij' sakan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuui' ni ka'an te judio kuu' nuu' xiin' te ni kuni kuvj jaan' ndii:

—Kivi' sábadó, na xinandiee' e', nduu' a vitin, sakan' na su'un ni'i' un' tun' xto naa' —ni kachj ra.

¹¹ Te ni nakuijn te jaan' nuu' ra ndii:

—Te ni sanda'a yu'u' ni ka'an xiin' i ndii: "Na'in un' tun' xto un', te kaka un'", ni kachj ra xiin' j —ni kachj ra.

¹² Te ni ndatu'un' na'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tiaa, te ni ka'an xiin' un' na'in un' tun' xto un', te kaka un'? —ni kachj ra.

¹³ Te ni kuni kuvj jaan' ndii, xini ra yoo nduu' na ni sanda'a na'a', kuachj ndii

kua'a' ne yivi' yoo ikan', te ikan' ni naka'ni Jesús. ¹⁴ Ni ya'a, te ni xini na'a' Jesús nuu' kij'e yukun' ka'nu', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un', vitin na xa ni nda'a un' ndii, saa ka un' kuachj, koto ka kund'o' u'vi ka un' —ni kachj a.

¹⁵ Sakan' te kua'an te jaan', te ni ka'an ra xiin' te judio kuu' nuu' jaan' na Jesús nduu' na ni sanda'a na'a'. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ni sando'o' te judio jaan' Jesús, te ni chituni ra ka'ni' na'a' ra xa'a' a na xaa' a chuun jaan' kivi' sábadó, na xinandiee' ne yivi'. ¹⁷ Te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Yuva' i Ndiosi ndii, xachuun' na xachuun' a, te sakan' tu xaa' yu'u' —ni kachj a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na ndiee' ka nduku' te jaan' saa kuvj ka'ni' na'a' ra. Süu' xa'a' a na xaa' a na xata'an saa e' kivi' sábadó, na xinandiee' ne yivi', kuji' kuni ka'ni' na'a' ra. Süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a na ka'an a na Ndiosi nduu' yuva' a, te xiin' na jaan' ndasaiin' kachi xiin' mii' a xiin' Ndiosi.

Yo'o' ka'an Jesús na kumi' a ndiee' xa'a' a na si'e mii' Ndiosi nduu' a

¹⁹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Na ndaku ka'an i xiin' ndo' na na nduu' si'e mii' Ndiosi ndii, xaa' a ndee iin na'a' xiin' na ka'an' mii' a. Süu' jaan' ndii na xini a xaa' yuva' a kuji' xaa' a. Sakan' na sakuu' na xaa' yuva' a ndii, iin kachi tu xaa' na'a' si'e a jaan'. ²⁰ Kuachj ndii, yuva' ndii, ndani a si'e a, te nia'a' na'a' a sakuu' na xaa' a. Te nia'a' na'a' a chuun ka'nu' ka te sakan' na xini nduchi' nuu' ndo' vitin, te nandanj ka ndo'. ²¹ Sakan' na naa xaa' yuva' sanatiaku a ne ni xi'j, te taxi' a kivi' nuu' nja ndii, iin kachi xaa' tu si'e a taxi' a kivi' nuu' yoo ka kuni mii' a. ²² Kuachj ndii, yuva' a ndii, sana'ma a ndee iin ne yivi', süu' jaan' ndii sakuu' chuun jaan' ni taxi' a nda'a' si'e a jaan', te sana'ma na jaan' ne yivi' xa'a' kuachj nja. ²³ Sakan' te sakuu' ne yivi' koto ka'nu' na'a' naa xito' ka'nu' nja yuva' a Ndiosi. Te yoo ka xito' ka'nu' si'e a jaan' ndii, xito' ka'nu' tu nja yuva' a, na ni tjanu' na'a'.

²⁴ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ne taxi' so'o tu'un na ka'an j, te ini nja xini nja na ni tjanu' yu'u' ndii, kuni' nja kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i'. Te katun' ka nja xa'a' kuachj nja, sakan' na tee' ndee ni xika nja ichi', na kua'an mii' kuvj nja ndii, xa kumi' nja kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i' vitin. ²⁵ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, xa kuyatin' kivi', te vitin nduu' kivi' jaan', na kuni so'o ne nduu' ndee naa ne ni xi'j nuu' Ndiosi tachj' yu'u', si'e a. Te ne taxi' so'o nuu' na

jaan' ndii, natjijn nja kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Kuachj ndii, naa xaa' yuva' taxi' a kivi' ñuu ne yivi' ndii, nii' sakan' tu ni taxi' a ndjee' si'e a jaan', te taxi' ña jaan' kivi' ñuu ne yivi'. ²⁷ Te sakan' tu ni taxi' a ndjee' ña jaan', te sana'má a ne yivi' xa'a' ña nduu' a ña nduu' tu te yivi'. ²⁸ Nāndanj ndo' xa'a' ña kaa', sakan' ña xa' kuyatin' kivi' ña kuni so' o sakuu' ne ñu'u' tixin yavi ndji tachj' yu'u' a, ²⁹ te ne ni xaa' ña va'a ndii, natjaku nja, te natjijn nja kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. Ndisu ne ni xaa' ña nja'a ndii, natjaku nja, te koq nja tundo'o'.

Ndiosi nduu' ña ndiee' yu'u' xa'a' Jesús
³⁰ 'Küvi xachi' saa yu'u' ndee jin ña'a xiin' ña ka'an mji' j. Saa nii' xini so' o j ka'an yuva' j sana'má j, te sana'má ndaku j. Sakan' ña xaa' j ña kuni mji' j, süu' jaan' ndii ña kuni yuva' j, ña ni tjanu' yu'u' kuñti', xaa' j. ³¹ Naa' mji' yu'u' kuñti' ndiee' yu'u' xa'a' j ndii, süu' ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' j jaan', kachj ndo'ó. ³² Yoo inga ña ndiee' yu'u' xa'a' j, te xini j ndii ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' ña jaan' xa'a' j. ³³ Ni tjanu' ndo'ó te yivi' te ndatu'un' ra Juan, te ni ndiee' yu'u' te jaan' ña ndixa xa'a' j. ³⁴ Ndisu tiin' ndiaa yu'u' ña ndiee' yu'u' ne yivi' xa'a' j. Ka'an kuñti' j ña jaan' xiin' ndo' te küvi kaku ndo' nuu' kuachj ndo'. ³⁵ Juan jaan' ni nduu' ndee naa kaa' tuún, te ni tuun a, te ni y'e a mii' jin yavi. Te ndo'ó ndii, va'a' ni kuni ndo' jin xa'a' ni xinj so' o ndo' ña ni ka'an ra.

³⁶ 'Ndisu kumi' yu'u' jin ña ndiee' yu'u' ña ndiaa ya'vi' ka' te sakan' ña ni ndjee' yu'u' Juan jaan'. Sakan' ña chujun ña ni taxi' yuva' j nda'a' j te saxinu' e' ndii, xa mji' chujun jaan' nduu' ña nia'a ña yuva' j nduu' ña ni tjanu' yu'u' jin yivi' yo'o'. ³⁷ Te sakan' tu yuva' j, ña ni tjanu' yu'u' ndii, ña jaan' ndiee' yu'u' xa'a' j. Ndee jin kivi' xini so' o ndo' tachj' yu'u' a, te ni ndee' tia'an kuni tu ndo' saa kaa' a. ³⁸ Te ni ndee' ndoo tu tu'un a nimá ndo', sakan' ña jin ndo' xini ndo' yu'u', ña ni tjanu' a. ³⁹ Sakuaan ndo' ña yoso' nuu' tutu' Ndiosi, sakan' ña xanini ndo' ña küvi natjijn ndo' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña xaa' ndo' ña ka'an a. Ndisu ña yoso' jaan' ka'an xa'a' yu'u'. ⁴⁰ Te ndo'ó ndii, küni kuñj ndo' kuni ndo' yu'u' te kümi' ndo' kivi' ñuu jaan'.

⁴¹ 'Ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u' ndii, nátiin' yu'u' a. ⁴² Sakan' ña xini j saa iin' nimá ndo', ña ndānj ndo' Ndiosi. ⁴³ Yu'u' ndii, kuaxj j kuenta yuva' j, te nátiin' ndo' yu'u'. Naa' inga te yivi' kixin kuenta mji' ra ndii, natjijn ña'a' ndo'. ⁴⁴ Küvi jin ndo' kuni ndo' yu'u', sakan' ña ña tiin' ka'nu' ta'an' mji' j'in ndo' natiin' ndo', te ndüku' ndo' ña tiin' ka'nu' jin ndaa' Ndiosi kuñti'. ⁴⁵ Vjikuñj ndo' ña xanini ndo' ña yu'u' jin

kuachj ndo'ó nuu' yuva' j, sakan' ña xa' yoo jin te yivi', te tiin' kuachj ndo'ó. Moisés, te ndiatu' jin ndo', nduu' ra. ⁴⁶ Sakan' ña naa' kandixa' ndo' ña ni ka'an te jaan' ndii, kandixa' tu ndo' ña ka'an yu'u', sakan' ña xa'a' yu'u' ka'an ña ni ke'j te jaan' nuu' tutu'. ⁴⁷ Ndisu naa' kändixa' ndo' ña ni ke'j te jaan' ndii, küvi tu kandixa' ndo' ña ka'an yu'u' xiin' ndo' —ni kachj Jesús.

6

So' o ni xaa' a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mii' te yivi'

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

¹ Ni ya'a' ña jaan', te ni ketā Jesús kua'an a tuku' ta'vi' mjin Galilea, ña nani' tu Tiberias. ² Te kua'a' va' ne yivi' ni ndikun ña'a' xa'a' a ña ni xinj nja chujun ka'nu' ña xaa' a kij' ni sanda'a a ne kuni küvi. ³ Sakan' te ni kaa' Jesús jin xikj', te ni xikundu'u' a jkan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁴ Te xa' kuyatin' vjiko' pascua, ña xito' ka'nu' ne judío. ⁵ Kij' ni ndanj'i Jesús nuu' a, te ni xinj a kuaxj kua' a' koo' chukuu' ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' Felipe ndii: —¿Mii' tu küvi sata' e' ña xaxi', te samani' e' sakuu' ne yivi' kaa'? —ni kachj a.

⁶ Ni ka'an a ña jaan' xiin' ra te kuni a ndee ña ka'an ra, sakan' ña xa' xini a ndee ña saa a. ⁷ Te ni nakujin Felipe nuu' a ndii: —Te' ndee sachuun' e' uvi ciento kivi' ndii, ñañj xu'un' te k'jin e' ña küxi' j'in ne yivi' kaa' tee' sie sie —ni kachj ra.

⁸ Te ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a, te nani' Andrés, te nduu' ñañj Simón Pedro, xiin' a ndii:

⁹ —Yoo jin te sie yo'o', te kumi' ra u'un ta'an xita' va'a' yuchi' cebada xiin' uvi ta'an tjaka'. Ndisu, ¿mii' kuni ña kaa' nuu' ne yivi' kua'a' kaa'? —ni kachj ra.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús ndii: —Ka'an chuun' ndo' xiin' ne yivi' te kundiee' nja —ni kachj a.

Te yoo kua'a' itja' jkan', te ni xikundiee' ne jaan'. Ña mji' ndi'i' te yivi' kuñti' ndii, kuyatin' u'un mii' ni küu' ra. ¹¹ Te ni k'jin Jesús xita' va'a' jaan', te ni taxi' a ña chjndani Ndiosi xa'a' a, te ni taxi' ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a', ne ndiee' jaan', te jin kachj ni xaa' tu a xiin' tjaka' jaan'. Te j'in ne yivi' jaan' ni k'jin saa ka' kuu' ña kuni mji' nja. ¹² Te kij' ni nda'ni nja ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Nakaya ndo' ña xaxi' ña'in', ña ni ndoo ndoso', te ndoñu'u' saka a —ni kachj a.

¹³ Sakan' te ni nakaya ra ña ni ndoo ndoso' jaan', te ni sakutu' ra uxj uvi ta'an

íka' na nu'u xiin' xita' va'a' ña'in', ña' n̄i ndoq ndoqo', ña' n̄i kuu' u'un ta'an jaan'.
 14 Sakan' na kuui' n̄i ka'an ne yivi' jaan' k̄i' n̄i x̄inj̄ n̄j̄a ch̄uun ka'nu' ña' n̄i xaq̄ jaan' ndii:

—Te kaa' xna'a' nduu' te ka'an tiaku' tu'un Ndiosi', te n̄i t̄janu' a' k̄ix̄inj̄ iin yivi' —n̄i kach̄j̄ n̄j̄a.

15 Ndisu' k̄i' n̄i k̄undan̄j̄ Jesús ña' xa' xito' t̄jin u'vi' ña'a' n̄j̄a, te ndasanduȳ ña'a' n̄j̄a rey n̄j̄a ndii, n̄i k̄aa' a' m̄ii' sukun k̄a x̄ini' iku' jaan' kua'an iin ndaa' m̄ji' a.

Sq'o' n̄i xaq̄ a' k̄i' n̄i xika' Jesús nuu' t̄ikui m̄inj̄

(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 K̄i' n̄i kuaa' ndii, n̄i ñakaa' te nda'a' xa'a' a' yu'u' m̄inj̄ jaan', 17 te n̄i ko'n̄j̄ ra iin tundoo', te n̄i xa'a' xka'ndiá' ra m̄inj̄ jaan' nandiko' ra ñuu' Capernaum, te xa' n̄i kuñyu. Te t̄ia'an k̄ix̄inj̄ Jesús m̄ii' ñu'u' ra jaan'. 18 Te n̄i xa'a' nuta' t̄ikui m̄inj̄ jaan', sakan' ña' ndije' va' xika' tach̄j̄'. 19 K̄i' xa' kua'an tundoo' jaan' xiin' ra yatin' iñu' ta'an kilómetro nuu' t̄ikui jaan' ndii, n̄i x̄inj̄ ra kuax̄j̄ xa'a' Jesús nuu' t̄ikui m̄inj̄ jaan', te kuyatin' a' tundoo' jaan', te n̄i ȳ'vi va' ra. 20 Ndisu' n̄i ka'an a' xiin' ra ndii:

—Kuán ȳ'vi ndo', yu'u' nduu' j̄ —n̄i kach̄j̄ a.

21 Sakan' na n̄i nañin va'a' ña'a' ra t̄ix̄inj̄ tundoo' jaan', te ndee iin kan̄j̄ va' te n̄i xaq̄ nu' yu'u' m̄inj̄ m̄ii' kua'an ra jaan'.

Nanduku' ne yivi' Jesús

22 K̄i' n̄i kitu' t̄uku' kivi' ndii, ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne n̄i ndoq t̄uku' ta'vi' m̄inj̄ jaan' ndii, n̄i x̄inj̄ n̄j̄a ña' iin ndaa' tundoo' n̄i iin ikan'. Te n̄i x̄inj̄ tu' n̄j̄a ña' n̄i sk̄o'nu' Jesús t̄ix̄inj̄ tun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a', süu' jaan' ndii m̄ji' te jaan' kuñt̄i' kua'an. 23 Te n̄i ndekuñe te ñuu' Tiberias xiin' inga' tundoo' yatin' yu'u' m̄inj̄ m̄ii' n̄i yoo' man̄j̄ ne kua'a' jaan' n̄i xaq̄ xt̄o'o' e' k̄i' nd̄j̄ j̄ n̄i tax̄j̄ a' ña' ch̄indani Ndiosi'. 24 Sakan' na kuui' k̄i' n̄i x̄inj̄ ne jaan' ña' k̄o'o' Jesús xika' ikan', te n̄i ndee k̄o'o' tu' te nda'a' xa'a' a' ndii, sakan' te n̄i ko'n̄j̄ n̄j̄a t̄ix̄inj̄ tundoo' jaan', te n̄i nand̄j̄ko' n̄j̄a ñuu' Capernaum te nanduku' n̄j̄a Jesús ikan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña' suvi' a' nduu' ña' xaxi' xna'a' ña' taxi' Ndiosi'

25 Va'a', k̄i' n̄i x̄inj̄ ña'a' ne jaan' t̄uku' ta'vi' m̄inj̄ jaan', te n̄i ka'an n̄j̄a xiin' a' ndii:

—Rabí, ¿ama' n̄i xaq̄ un' yo'o'? —n̄i kach̄j̄ n̄j̄a.

26 Te n̄i ka'an Jesús xiin' n̄j̄a ndii:

—Ña' ndaku' ka'an j̄ xiin' ndo' ña' ndo'ó ndii, süu' nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a' ña' n̄i x̄inj̄ ndo' ch̄uun ka'nu' ña' n̄ia'á Ndiosi' jaan'. Süu' jaan' ndii nanduku' ndo' yu'u' xa'a' a' ña' n̄i taxi' j̄ ña' n̄i x̄inj̄ ndo' ndee n̄j̄

nda'n̄j̄ ndo'. 27 S̄achuun' k̄a' ndo' xa'a' ña' xaxi' ña' xka'ndiá', süu' jaan' ndii va'a' k̄a' s̄achuun' ndo' xa'a' ña' xaxi' ña' k̄o'o' kivi' xka'ndiá', te nañin ndo' kivi' ñuu' ña' k̄o'o' kivi' ndi'i'. Yu'u', ña' nduu' tu' te yivi', nduu' ña' taxi' ña' jaan'. Kuach̄j̄ ndii yu'u' nduu' ña' n̄i ka'an tun̄j̄ Ndiosi', yuva' e', tax̄j̄ ña' jaan' —n̄i kach̄j̄ Jesús.

28 Sakan' te n̄i ka'an n̄j̄a xiin' a' ndii:

—¿Ndee ña' kuní a' saq̄ ndu, táku'i'e, te saq̄ ndu ch̄uun ña' kuní Ndiosi'? —n̄i kach̄j̄ n̄j̄a.

29 Te n̄i ka'an a' xiin' n̄j̄a ndii:

—Ch̄uun ña' kuní kuñt̄i' Ndiosi' saq̄ ndo' ndii, iñj̄ ndo' kuñj̄ ndo' yu'u', ña' n̄i t̄janu' a' —n̄i kach̄j̄ a.

30 Sakan' na n̄i ka'an n̄j̄a xiin' a' ndii:

—¿Ndee ch̄uun ka'nu' xa'a' un' te kuñj̄ ndu a, te k̄and̄ixa' ndu yo'ó? ¿Ndee ña' kuñj̄ saq̄ un', uún? 31 X̄ini' e' ña' ne x̄ij̄' yata' e' ndii, n̄i xaxi' n̄j̄a ña' xaxi' ña' n̄i ñani' maná k̄i' xka'ndiá' n̄j̄a m̄ii' ichi va' kaa'. Saq̄ n̄i' yoso' a' nuu' t̄utu' Ndiosi' m̄ii' ka'an a' ndii: “Ña' xaxi', ña' n̄i k̄ije' nd̄j̄vi', n̄i tax̄j̄ ra n̄i xaxi' ne yivi'”, kachi a' —n̄i kach̄j̄ n̄j̄a.

32 Sakan' na n̄i ka'an Jesús xiin' n̄j̄a ndii:

—Ña' ndaku' ka'an j̄ xiin' ndo' ndii, süu' Moisés nduu' te n̄i tax̄j̄ xna'a' ña' xaxi', ña' n̄i k̄ije' nd̄j̄vi', n̄i xaxi' ne jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' j̄ Ndiosi' nduu' ña' n̄i tax̄j̄ ña' xaxi' jaan'. Te v̄it̄in ndii, taxi' yuva' j̄ ña' xaxi' xna'a' ña' n̄i k̄ix̄inj̄ nd̄j̄vi'. 33 Kuach̄j̄ ndii, ña' xaxi' ña' taxi' Ndiosi' ndii, ña' jaan' nduu' ña' n̄i k̄ije' nd̄j̄vi', te n̄i xaq̄ a' iin yivi', te taxi' a' kivi' ñuu' ña' k̄o'o' kivi' ndi'i' nuu' ne yivi' iin yivi' —n̄i kach̄j̄ a.

34 Sakan' na n̄i ka'an n̄j̄a xiin' a' ndii:

—Táku'i'e, tax̄j̄ un' ña' xaxi' jaan' ndi'i' n̄i kivi' nda'a' ndu —n̄i kach̄j̄ n̄j̄a.

35 Te n̄i ka'an Jesús xiin' n̄j̄a ndii:

—Yu'u' nduu' xita' va'a' ña' taxi' kivi' ñuu' ña' k̄o'o' kivi' ndi'i'. Te yoo' k̄a' kuax̄j̄ nuu' j̄, te xikundikún n̄j̄a yu'u' ndii, x̄inj̄ kivi' k̄a' kuax̄j̄ i' n̄j̄a soko. Te ne iñj̄ x̄inj̄ yu'u' ndii, k̄o'o' kivi' k̄a' ichi iñj̄ n̄j̄a. 36 Ndisu' naa' n̄i ka'an j̄ xiin' ndo' ndii, te' ndee xa' n̄i x̄inj̄ ndo' yu'u' ndii, iñj̄ ndo' x̄inj̄ ndo' yu'u'. 37 Sakuu' ne taxi' yuva' nda'a' j̄ ndii, k̄ix̄inj̄ n̄j̄a nuu' j̄, te ne kuax̄j̄ nuu' j̄ ndii, s̄anandiko' ña'a' j̄, 38 sakan' ña' n̄i nuu' j̄ nd̄j̄vi' te saq̄ j̄ ña' kuní ña' n̄i t̄janu' yu'u', te süu' ña' kuní m̄ji' j̄. 39 Te ña' yo'o' nduu' ña' kuní ña' n̄i t̄janu' yu'u' ndii, ña' sakuu' ne n̄i tax̄j̄ a' nda'a' j̄ ndii, ndee iin n̄j̄a kuñt̄a' saq̄ j̄, süu' jaan' ndii san̄tiaku' ña'a' j̄ kivi' so'o' ndi'i'. 40 Kuach̄j̄ ndii, kuní yuva' j̄ ña' yoo' k̄a' nakuni yu'u', ña' nduu' si'e a, te iñj̄ n̄j̄a x̄inj̄ n̄j̄a yu'u' ndii, nañin n̄j̄a kivi' ñuu' ña' k̄o'o' kivi' ndi'i', te san̄tiaku' ña'a' j̄ kivi' so'o' ndi'i' —n̄i kach̄j̄ a.

41 Sakan' na kuii' sava' te judío ndii, n̄i xa'a' ka'án j' n̄i r̄a xa'a' Jesús koto ka n̄i ka'an a ña suvi a nduu' ña xaxi' ña n̄i k̄iee ndivi'. 42 Te n̄i ka'an r̄a ndii:

—Xini e' ña si'e José nduu' r̄a, sakan' ña xini e' yuva' si'i' r̄a. ¿Saa kuv̄i ka'án r̄a ña ndivi' n̄i k̄iee r̄a, te n̄i xaa r̄a? —n̄i kach̄i te jaan'.

43 Ikan' te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—V̄ikuijn̄ ndo' ña ndatu'un' yaa' ndo' xa'a' i tejn ta'an' ndo'. 44 Nde'e jin̄ ne yivi' k̄uvi k̄ixin̄ nuu' i naa' t̄i'vi' ña'a' yuva' j, ña n̄i t̄ianu' yu'u, te sanatiaku i n̄ia kivi' so'o' ndi'i'. 45 Yos̄o' a nuu' t̄utu' Ndios̄i mii' n̄i ke'j̄ te n̄i ka'an tiaku t̄u'un' a ndii: "M̄ji' Ndios̄i sania'á sakuu' ne yivi'", kachi a. Sakan' na kuii' sakuu' ne xini so'o' ña ka'án Ndios̄i xiin' n̄ia, te n̄i nat̄ijn̄ n̄ia ña ka'án a ndii, k̄ixin̄ n̄ia nuu' j. 46 Yuva' j Ndios̄i ndii, nde'e jin̄ ne yivi' t̄ia'an̄ kun̄j̄ nduchi' nuu' ña'a', s̄u'u' jaan' ndii ña n̄i k̄iee mii' ndu'u' a kuji' x̄a n̄i x̄inj̄ ña'a'. 47 Ña ndaku ka'án j xiin' ndo' ña yoo ka jin̄ xini yu'u ndii, kumi' n̄ia kivi' ñu'u' ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. 48 Yu'u' nduu' ña xaxi', ña taxi' kivi' ñu'u' ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. 49 Maná n̄i xaxi' ne xij' yata' ndo' k̄ij̄ n̄i xka'ndia n̄ia mii' j̄chi kaa', ndisu n̄i xi'j̄ n̄ia ndee saa ka n̄i. 50 Ndisu ña xaxi', ña ka'án yu'u' xa'a' jaan', nduu' ña n̄i k̄iee ndivi', te yoo ka xaxi' ña jaan' ndii, k̄uvi n̄ia. 51 Yu'u' nduu' ña xaxi', ña n̄i k̄iee ndivi', te taxi' j̄ kivi' ñu'u, te yoo ka xaxi' ña yo'o' ndii, kuñj̄aku n̄ia ndee ndi'i' n̄i kivi'. Te ña xaxi' yo'o' nduu' ñu'u' nde'j̄ j, ña taxi' j̄ te nat̄ijn̄ ne yivi' jin̄ yivi' kivi' ñu'u' ña k̄o'o' kivi' ndi'i' —n̄i kach̄i a.

52 Sakan' te n̄i xa'a' te judío jaan' kani' ta'an' m̄ji' r̄a kuento ka'án r̄a ndii:

—Jan', ¿saa t̄u kuv̄i taxi' te kaa' ñu'u' nde'j̄ r̄a kaxi' e'? —n̄i kach̄i r̄a.

53 Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Ña ndaku ka'án j xiin' ndo' ña naa' k̄axi' ndo' ñu'u' nde'j̄ yu'u, ña nduu' t̄u te yivi', te k̄o'o' t̄u ndo' n̄i' j̄ ndii, k̄o'o' kivi' nat̄ijn̄ ndo' kivi' ñu'u jaan'. 54 Yoo ka xaxi' ñu'u' nde'j̄ j, te xi'i' t̄u n̄ia n̄i' j̄ ndii, nat̄ijn̄ n̄ia kivi' ñu'u ña k̄o'o' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' j kivi' so'o' ndi'i'. 55 Sakan' ña ndixa xna'a ndii, ña xaxi' nduu' ñu'u' nde'j̄ j, te ña va'a k̄o'o' e' nduu' t̄u n̄i' j. 56 Te yoo ka xaxi' ñu'u' nde'j̄ j, te xi'i' n̄ia n̄i' j̄ ndii, jin̄ ndaa' nduu' n̄ia xiin' j, te jin̄ ndaa' nduu' t̄u yu'u xiin' n̄ia. 57 Yuva' e' Ndios̄i, ña n̄i t̄i'vi' yu'u ndii, tiaku a, te ña jaan' xaa' sakan' te tiaku t̄u yu'u, te sakan' t̄u ne xaxi' ñu'u' nde'j̄ yu'u ndii, kuñj̄aku n̄ia saa j. 58 Yu'u' nduu' ña xaxi', ña n̄i k̄iee ndivi', te nákuita a xiin' ña n̄i xaxi' ne xij' yata' e', ña nan̄i' maná, sakan' ña n̄i xi'j̄ n̄ia. Ndisu yoo ka xaxi' ñu'u' nde'j̄ j yo'o'

ndii, kuñj̄aku n̄ia nde'e ndi'i' n̄i kivi' —n̄i kach̄i a.

59 Ña yo'o' n̄i ka'an a k̄ij̄ sania'á a vi'e mii' nakayá ne yivi' ñu'u Capernaum.

Yo'o' ka'án Pedro ña Jesús nduu' ña ka'án t̄u'un va'a, ña taxi' kivi' ñu'u ña k̄o'o' kivi' ndi'i'

60 Te kua'a' te ndikún j̄chi' a n̄i ka'an k̄ij̄ ndi'j̄ n̄i x̄inj̄ so'o' r̄a ña n̄i ka'an a jaan' ndii:

—X̄a vixi ña ka'án r̄a. ¿Yoo t̄u kuv̄i saxinu a? —n̄i kach̄i r̄a.

61 Te k̄ij̄ n̄i x̄inj̄ Jesús xiin' nimá a ña ka'án j' n̄i te jaan' xa'a' ña n̄i ka'an a jaan', te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—¿Ñáá x̄a kusoo' jin̄ ndo' xa'a' a ña n̄i ka'an j̄ jaan' kuji'?' 62 ¿Ñáá kuu' saa' kan̄inj̄ ka ndo' sakan' naa' kun̄j̄ ndo' yu'u, ña nduu' t̄u te yivi', kua'an kaa j̄ ndivi' mii' n̄i ndu'u' j̄ ña nuu'?' 63 Espiritu Ndios̄i nduu' ña taxi' kivi' ñu'u ña k̄o'o' kivi' ndi'i', te ñu'u' nde'j̄ ndo' ndii, nde'e sie ch̄indiee' a. Te t̄u'un̄ ña n̄i ka'an j̄ xiin' ndo' jaan' ndii, nda'a' Espiritu jaan' kuaxi a, te taxi' t̄u a kivi' ñu'u jaan'. 64 Ndisu yoo sava ndo'ó, ne jin̄ xini yu'u —n̄i kach̄i a.

N̄i ka'an a ña jaan', sakan' ña nde'e ña nuu' xini a yoo jin̄ xini ña'a', te xini t̄u a yoo sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'.

65 Te n̄i ka'an ka a ndii:

—Xa'a' a jaan' na n̄i ka'an j̄ xiin' ndo' ña nde'e jin̄ ne yivi' k̄uvi k̄ixin̄ nuu' j̄ naa' t̄i'vi' ña'a' yuva' e' Ndios̄i —n̄i kach̄i a.

66 Xa'a' a jaan' na kuii' nde'e k̄ij̄ sakan' ndii, kua'a' va te ndikún j̄chi' a jaan' n̄i ñakoo ña'a', te n̄i ndikun̄ ka ña'a' r̄a.

67 Sakan' na n̄i ka'an Jesús xiin' te ux̄i uv̄i ta'an, te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Te'e' kuni ñakoo t̄u ndo'ó yu'u n̄i? —n̄i kach̄i a.

68 Sakan' te n̄i ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿yoo nuu' ku'un̄ ndu? Yo'ó kuji' nduu' ña ka'án t̄u'un va'a, ña taxi' kivi' ñu'u ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. 69 Te ndu'u ndii, x̄a jin̄ ndu xini ndu yo'ó, te x̄a xini t̄u ndu ña yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndios̄i tiaku, ña n̄i t̄ianu' a sakakú ne yivi' —n̄i kach̄i r̄a.

70 Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—M̄ji' yu'u n̄i ñakaxin̄ j̄'in ndo'ó, te ux̄i uv̄i ta'an. Ndisu jin̄ ndo' nduu' ña ndiva'a —n̄i kach̄i a.

71 Xa'a' Judas, si'e Simón Iscariote, n̄i ka'an a ña jaan', sakan' ña te jaan' nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu', tee' ndee jin̄ te ux̄i uv̄i nduu' r̄a.

7

Nde'e nan̄i m̄i' Jesús n̄i in̄i kun̄j̄ ña'a' ña nuu'

1 Kij̄ n̄i xka'ndia ña jaan', te n̄i xika Jesús nuu' ñu'u' Galilea, sakan' ña n̄i kun̄j̄ a kaka a ñu'u' Judea, kuach̄i ndii n̄i xika te

judío, te kuu' nuu', ka'ni' ña'a' ra. ² Te xa kuyatin' vjko' ne judío, ña ndiee' nja tixin tia'va'. ³ Sakan' na kuui' ni ka'an ñani a xiin' a ndii:

—Kua'an ketā yo'o', te ku'un un' nuu' ñu'u' Judea, te kuni tu te ndikun ichi' un' chupun ña xaa' un' ikan'. ⁴ Kuachj ndii ndee jin ne yivi' xachuun' sj'e naa' kuni satuvi xiin' mji' nja nuu' ne yivi' jin yivi'. Naa' ndixa xna'a kumi' un' ndjee', te xaa' un' ña jaan' ndii, nia'a xiin' mji' un' nuu' ne yivi' —ni kachj ra.

⁵ Sakan' ña ndee ñani mji' a jaan' ni inji kuni ña'a'. ⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tia'an xaa hora ña va'a ku'un yu'u ikan', ndisu ndo'ó ndii, kuvj ku'un ndo'ó ndee ka hora kuni mji' ndo'. ⁷ Ne yivi' jin yivi' ndii, kōo' ndee jin xa'a' ña kundasi' nja ndo'ó, ndisu ndasi' nja yu'u, sakan' ña satuvi i ña nja'a ña xaa' nja. ⁸ Kua'an kaa ndo'ó vjko' jaan', yu'u ndii, kü'un nja'a i, sakan' ña tia'an xaa hora ña va'a ku'un i ikan' —ni kachj a.

⁹ Ndi'i ni ka'an a ña jaan' xiin' ra, te ni ndoo a ñu'u' Galilea jaan'.

Sō'ō ni xaa a kij' ni kaa tu Jesús vjko' tia'va'

¹⁰ Ndisu kij' ni ya'a ña ni kaa ñani Jesús vjko' jaan', te ni ketā tu a jaan' kua'an kaa vjko' jaan', tee' ndee ni kaa tuvi' a, süu' jaan' ndii, ndee naa ni kaa sj'e a. ¹¹ Te judío, te kuu' nuu' ndii, xika' ra nanduku' ra Jesús vjko' jaan' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Mii' tu' xika' te jaan'? —kachi ra.

¹² Te sakuu' ne yivi' kua'a' ndatu'un' xa'a' Jesús. Sava nja ka'an ña jin te yivi' va'a nduu' a, te sava nja ka'an ña süv' a, sakan' ña jin te xini xa'an' ne yivi' nduu' a, kachi nja. ¹³ Ndisu ni ndatu'un' sj'e kujti' nja xa'a' a, sakan' ña yi'vi nja te judío jaan'.

¹⁴ Te kij' xa kuma'in' vjko' jaan' ndii, ni ki'vj Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a sania'a a ne yivi'. ¹⁵ Sakan' na ni nandanj va te judío jaan' ka'an ra ndii:

—Jan', zsaaj kei' tu xini tuni ya'a te kaa', sakan' ña ni sakuagan ra nuu' e'? —ni kachj ra.

¹⁶ Te ni nakujin Jesús ndii:

—Ña sania'a i ndii, süu' ña xini tuni mji' j nduu' a, süu' jaan' ndii ña xini tuni ña ni tjanu' yu'u nduu' a. ¹⁷ Yoo ka kuni saa ña kuni Ndiosi' ndii, kundanj nja naa' ña xini tuni, ña taxi' Ndiosi', nduu' ña sania'a i, uun naa' ña xini tuni, ña ka'an' mji' j, nduu' a. ¹⁸ Jin te ka'an ña ka'an' mji' ndii, ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' kujti' nduku' ra, ndisu te nduku' ña tjin ka'nu' ña'a' ña ni tjanu' ña'a' ndii, ña ndixa ka'an te jaan',

te süu' te uvj nimá nduu' tu ra. ¹⁹ Ña ndixa nduu' a ndii, Moisés ni saya'a tu'un ndei' Ndiosi' nda'a' ndo'ó, ndisu ndee jin ndo' sâxinú a. ¿Ndichun na kuni ka'ni' ndo' yu'u? —ni kachj a.

²⁰ Te ni ka'an ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndiva'a naá nimá un'. ¿Yoo kuni ka'ni' yo'ó? —ni kachj nja.

²¹ Te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Jin ndaa' kujti' chupun ka'nu' ni xaa i, te nandanj va sakuu' ndo'. ²² Moisés ni saya'a ña xa'a' ndo' tuni jin te kuali', tee' ndee süu' mji' ra ni chikandu'u' ndei' jaan', süu' jaan' ndii te xij' yata' ya'a ka. Te xaa' ndo'ó ña jaan' xiin' te kuali' tee' ndee kivi' sábadó, ña xinandiee' e', nduu' a. ²³ Va'a, xa'a' ña küni ka'nu' ndo' tu'un ndei' Ndiosi', ña ni ke'i Moisés, xa'a' ndo' tuni jin te kuali' tee' ndee kivi' sábadó, ña xinandiee' e', nduu' a. Sakan' na kuui', ¿ndichun na xi'e ndo' xini ndo' yu'u xa'a' ña ni sanda'a i kani' jin te kuni kuvj kivi' sábadó, ña xinandiee' e'? ²⁴ Va'a yoo a ña natava' ndo' kuenta ña kuni ka kundanj kaxi' ndo' saa yoo va'a ka natava' ndaku ndo' kuenta kuu' ne yivi' —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús mii' ni kije a

²⁵ Sakan' te ni ka'an sava ne ndiee' ñuu Jerusalem jaan' ndii:

—Saa ni te yivi' nanduku' ña'a', te ka'ni' ña'a' ra chj. ²⁶ Koto ndo', mii' chitu' kaa' iin' ra ka'an ndoso' ra, te kōo' ka'an ndee jin ña'a' xiin' ra. ¿Tee' kuein' xa ni kändixa' tu te xa'ndia chuun' nuu' ñuu' e' ña te kaa' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi' sakahú yoo'? ²⁷ Ndisu te kaa' ndii, xini e' mii' ni kije ra, te ndii, kij' kixin' ña nduu' Cristo, ña tjanu' Ndiosi' sakahú yoo' ndii, ndee jin ne yivi' küni mii' kije a —ni kachj nja.

²⁸ Sakan' te ti'e' ni ka'an Jesús kij' sania'a a nuu' ki'e yukun' jaan' ndii:

—Ka'an ndo'ó ña xini ndo' yu'u, te xini tu ndo' mii' ni kije i. Süu' kuaxi ña ka'an' mji' j, ndisu ña ni tjanu' yu'u ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, te xini ña'a' ndo'ó. ²⁹ Yu'u ndii, xini ña'a' j, sakan' ña nuu' a kuaxi j. Te ña jaan' ni ti'vi' yu'u —ni kachj a.

³⁰ Sakan' te ni xika' te jaan' tjin ra Jesús, ndisu ndee jin ra ni kuvj tjin ña'a', sakan' ña tia'an tondja kivi' nuu' Ndiosi'. ³¹ Ndee saa kanj ndii, kua'a' va ne yivi', ne ka'ni tejin ne kua'a' jaan' ndii, ni inji nja xini nja Jesús, te ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—Kij' xaa Cristo, ña tjanu' Ndiosi' sakahú yoo' ndii, ¿ñáa kua'a' ka chuun ka'nu' saa te jaan' te sakan' ña xaa' te kaa'? —ni kachj nja.

Sq'o' ni xaq a kii' ni xika te xiin' tijn ra Jesús

³² Xa'a' jaan' na kii' ni xinj te fariseo ña ndatu'un' ne jaan' xa'a' Jesús ndii, te jaan' xiin' sutu' kuu' nuu' ndii, ni t'vi' ra te xiin', te xito' yukun', te tijn ra Jesús. ³³ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Ndee jin xa'a' ka yoo i xiin' ndo', te nandjiko' i nuu' ña ni tjanu' yu'u. ³⁴ Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künj ka ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvj ku'un ndo'ó —ni kachj a.

³⁵ Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' te judío ndii:

—¿Mii' tu kuni ku'un te kaa' te künj ña'a' e'? Tee' kuni ku'un ra mii' ndiee' ne ta'an' e', ne ni xitja i'nu kua'an tejn ne tuku', te sania'a ra ndee ne tuku' jaan'. ³⁶ ¿Ndee ña kuni kachj ña ni ka'an ra: "Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künj ka ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvj ku'un ndo'ó"? —ni kachj xiin' ta'an' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ña Espiritu Santo nduu' ndee naa tikui, te taxi' kivi' ñuu' e'

³⁷ Kivi' ña ndi'i ndoso' viko' jaan', ña nduu' kivi' ka'nu' ka ndii, ni xikuijn ndichj Jesús, te ni ka'an ti'e' a nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Naa' ichi inj yoo ka ndii, na kixjn nja nuu' i, te taxi' i tikui ko'o nja. ³⁸ Yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ne inj xini yu'u ndii: "Kandeta kua'a' tikui, te taxi' kivi' ñuu, nimá nja", kachi a —ni kachj Jesús.

³⁹ Ni ka'an Jesús ña jaan' xa'a' Espiritu Santo, ña xa kuyatin' natijn ne inj xini ña'a'. Kuachj ndii tia'an xaá Espiritu Santo nimá ne jaan' kii' sakan', sakan' ña tia'an küvj Jesús, te natjaku a, te ki'in ka'nu' ña'a' Ndiosí.

Yo'o' nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

⁴⁰ Sakan' te ni ka'an savá ne yivi' kua'a' jaan' kii' ni xinj so'o nja ña ni ka'an Jesús ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te kaa' nduu' te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí —ni kachj nja.

⁴¹ Te savá tuku nja ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakaku' yoo' —ni kachj nja.

Ndisu savá tuku nja ka'an ndii:

—Küvj tuvj Cristo, ña sakaku' yoo', ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea, ⁴² sakan' ña xa xini e' ndii, yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ña sjani' xika' David kunduy ña jaan', te ñuu Belén, mii' ni kiee te jaan', kiee tu ña jaan' —ni kachj nja.

⁴³ Sakan' te ni xa'a' nata'vi' ta'an' ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' Jesús. ⁴⁴ Te savá ne jaan' ni kuni tijn ña'a' te ku'un a vi'e' kaa, ndisu ndee jin nja ni kundjeni saá ña jaan'.

Küni inj te xa'ndia chuun' küni ra Jesús

⁴⁵ Sakan' te ni nandjiko' te xiin' jaan' nuu' sutu' kuu' nuu' jaan' xiin' nuu' te fariseo, te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na köo' ra ndiaka' ndo' kuaxj ndo'? —ni kachj ra.

⁴⁶ Te ni nakuijn te xiin' jaan' ndii:

—Köo' kivi' ni xini so'o ndu' ka'an ndee jin te yivi' naa ka'an te jaan' —ni kachj ra.

⁴⁷ Sakan' na ni ka'an te fariseo jaan' xiin' ra ndii:

—¿Tee' xa ni xini xa'an' tu te jaan' ndo'ó ni? ⁴⁸ ¿Ñáá yoo jin ndaa' so'o' te xa'ndia chuun', uun te fariseo kandixa' ña ka'an te jaan', tuu ndo'? ⁴⁹ Ndisu ne yivi' jaan' ndii, ne xini ndee ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí nduu' nja, te ne xa yoo nacha'an' nduu' tu nja —ni kachj te fariseo jaan'.

⁵⁰ Ikan' tu ka'ni Nicodemo, te ni xan ndi'e' mii' ndu'u' Jesús jin ñuu. Te jin te xachuun' inga' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' nduu' tu te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te ka'nu' jaan' ndii:

⁵¹ —Táxi' tu'un ndei' e' katun' e' jin te yivi' naa' tia'an künj so'o' ña'a' e', te künj e' ndee kuachj ni xaq ra —ni kachj ra.

⁵² Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—¿Ñáá te Galilea nduu' tu yo'ó? Sakuuan va'a un' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ndee jin xaan' kuasa' ka'an a ña kiee jin te ka'an tiaku' tu'un Ndiosí ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea —ni kachj ra.

⁵³ [Ikan' te jin ra kua'an nu'u vi'e' ra.

8

So'o' ni xaq a kii' ni yoo' ka'nu' inj Jesús xa'a' jin ña' ni natuvj xiin' te yivi'

¹ Te Jesús kua'an xiki' ña nani' Olivos.

² Te kij' ni kitu' tuku kivi' ndii, ni nandjiko' tukuu Jesús nuu' ki'e yukun' jaan', te sakuu' ne yivi' ni ndekuie nuu' a, te ni xikundu'u' a sania'a ña'a' a. ³ Sakan' te ni ndekuie tu te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo ndiaka' ra jin ña'a', ña' ni natuvj xiin' te yivi', te ni xani' ña'a' ra ma'in' nuu' Jesús. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, ña' yo'o' ndii, ni natuvj a' xiin' te yivi'. ⁵ Nuu' tutu' tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an chuun' Moisés xiin' e' ña ña'a' naa ña' kaa' ndii, kuni a kün yuu' ña'a' e' ndee küvj a', kachi a. Te yo'ó, ¿ndee ña ka'an un'? —ni kachj ra.

⁶ Ni ndatu'un' ña'a' ra ña jaan', ndianj te ka'an a jin ña küvj tijn kuachj ña'a' ra xa'a'. Ndisu Jesús ndii, ni nakutandje a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁷ Te xa'a' a ña kayu'u' te kayu'u' te jaan' nuu' a, na ni nakuijn ndaku a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Jin ndo'ó, ne kōo' ndee jin kuachj, na kuyn nuu' ña'a' yuu' —nj kachj a.

⁸ Te tukū sakan', nī nakūtandjē a, te nī xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁹ Kij' nī xini so'ó ra ña jaan' ndii, nī xa'a' kiee' j'in ra kua'an ra, xi'na ka te xixa ka nī xa'a' kiee' kua'an ndee nī ndi'j ndoo ra, te nī ndoo ndee jin ndaa' Jesús xiin' ña' jaan' iin' a' ma'in' jaan'. ¹⁰ Sakan' te nī nakuijn ndaku Jesús, te nī ndatu'un' a ña' jaan' ndii:

—¿Mii' kua'an sakuu' te tiin' kuachj yo'ó, naa? ¿Náá nī katun' ndee jin ra yo'ó? —nj kachj a.

¹¹ Te nī nakuijn ña' jaan' ndii:

—Ndee jin ra, tákui'e —nj kachj a'.

Te nī ka'an ka Jesús xiin' a' ndii:

—Nj ndee katun' tu yu'u yo'ó, kua'an te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, sãa ka un' kuachj —nj kachj a.]

Jesús nduu' ñu'u' ña' nia'á sqa iin' nimá ne yivi'

¹² Te tukū nī, nī ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Yu'u nduu' ñu'u' ña' sayi'é nuu' ne yivi' jin yivi'. Yoo ka ndikún yu'u ndii, kãka jin yavi ña, süu' jaan' ndii sayi'é j nuu' ña, te ña jaan' taxi' kivi' ñuu ña ña kōo' kivi' ndi'i' —kachi a.

¹³ Jkan' te nī ka'an te fariseo xiin' a' ndii:

—Yo'ó ndii, xa mji' un' nduu' un' te ndiee' yu'u un' xa'a' un', sakan' na kuii' ndiaa ya'vi' ña ndiee' yu'u un' jaan' —nj kachj ra.

¹⁴ Te nī nakuijn Jesús nuu' ra ndii:

—Te'e' ndee xa mji' yu'u nduu' j te ndiee' yu'u' j xa'a' j ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña xini j mii' nī kjeē j, te xini tu j mii' kua'an j. Ndisu ndo'ó ndii, xini ndo' mii' nī kjeē j, te nī ndee xini tu ndo' mii' kua'an j. ¹⁵ Ndo'ó ndii, natava' ndo' kuenta kuu' j ndee naa xaa' ne nduu' kuenta jin yivi'. Te yu'u ndii, natava' j kuenta kuu' ndee jin ne yivi'. ¹⁶ Ndisu naa' natava' j kuenta kuu' ña ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña süu' jin ndaa' mji' j xaa' ña jaan', süu' jaan' ndii yuva' j, ña nī tjanu' yu'u, xaa' inga' a xiin' j. ¹⁷ Nuu' tu'un ndei' mji' ndo' yoso' ña ka'an ndii, naa' uvj ta'an te yivi' ndiee' yu'u', te nakuitá ña ka'an ra ndii, ndiaa ya'vi' a, kachi a. ¹⁸ Va'a, xa mji' yu'u nduu' j te ndiee' yu'u' j xa'a' j, te yuva' j, ña nī tjanu' yu'u, nduu' inga' ña ndiee' yu'u' tu xa'a' j —nj kachj a.

¹⁹ Sakan' te nī ka'an te fariseo jaan' xiin' a' ndii:

—¿Mii' ndu'u' yuva' un' jaan'? —nj kachj ra.

Te nī ka'an a' xiin' ra ndii:

—Xini ndo' yu'u, nī ndee xini tu ndo' yuva' j. Naa' xini ndo' yu'u ndii, xini tu ndo' yuva' j —nj kachj a.

²⁰ Te sakuu' ña jaan' nī ka'an Jesús kij' sania'á a nuu' kje'e yukun' ka'nu' ya'tin mii' taan' ne yivi' limuxtan. Te ndee jin kōo' nī tiin' ña'a', sakan' ña ti'a'an tondja kivi' nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña küvi ku'un te jaan' mii' ku'un a

²¹ Te nī ka'an ka Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ku'un j, te nanduku' ndo'ó yu'u, ndisu kujsó ndo' kuachj ndo' te küvi ndo', sakan' ña mii' ku'un j jaan' ndii, küvi ku'un ndo'ó jkan' —nj kachj a.

²² Sakan' te nī ka'an te judío ndii:

—Te'e' xanini te kaa' ka'ni' xiin' mii' ra, sakan' na ka'an ra ndii: “Mii' ku'un j jaan' ndii, küvi ku'un ndo'” —nj kachj ra.

²³ Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ninu nī kjeē ndo', te yu'u ndii, ninu nī kjeē j. Ndo'ó ndii, ne yivi' kuenta jin yivi' yo'ó' nduu' ndo', te yu'u ndii, süu' j. ²⁴ Sakan' na kuii' nī ka'an j xiin' ndo' ña kujsó ndo' kuachj ndo', te küvi ndo'. Sakan' ña naa' kãndixa' ndo' ña yu'u nduu' j ndii, kujsó ndo' kuachj ndo', te küvi ndo' —nj kachj a.

²⁵ Sakan' te nī ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó na sakan'? —nj kachj ra.

Te nī ka'an a' xiin' ra ndii:

—Xa nī ka'an j ndee ña nuu' xiin' ndo' yoo nduu' j. ²⁶ Yoo kua'a' ña küvi ka'an j xa'a' ndo' xiin' ña küvi natava' j kuenta kuu' ndo', ndisu yu'u ndii, ña nī xini so'ó j ka'an ña nī tjanu' yu'u ku'iti' ka'an j nuu' ne yivi' jin yivi', te ña jaan' ndii, ña ndixa ka'an a —nj kachj Jesús.

²⁷ Ndisu nī kundani te jaan' ña xa'a' yuva' e' Ndiosí nī ka'an a xiin' ra. ²⁸ Sakan' na nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kij' ndani'j ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, nakunj ndo' ña yu'u nduu' j, te ndee jin chuun xaa' j kuenta mii' j, süu' jaan' ndii, sãa nii' nī sania'á yuva' j yu'u ku'iti' ka'an j. ²⁹ Sakan' ña, ña jaan' nī tjanu' yu'u, te yoo a xiin' j, nī nakoo jin ndaa' a yu'u, sakan' ña ndi'i' nī kivi' xaa' j ña xtani a —nj kachj a.

³⁰ Te kij' nī ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' nī inj xini ña'a'.

Yo'o' ka'an Jesús ña süvi a nduu' ña ndixa ña sandoó ndiká ne yivi' nuu' kuachj niq

³¹ Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' te judío, te inj xini ña'a' jaan' ndii:

—Naa' ku'ita nī'j ndo' nuu' tu'un ña sania'á j ndii, kunduu' xna'a' ndo' ne ndikún ichi' j, ³² te kundani'j ndo' ña ndixa, te ña

ndjxa jaan' sandoó ndiká ndo'ó nuu' ña xiko' ni'i' ndo'ó —ñi kachj a.

³³ Te ñi ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Sjani' xika' Abraham nduu' ndu'u. Ndee jin kivi' ti'a'an vjko ni'i' ndee jin te yivi' ndu'u. Sakan' na kuii', ñndichun ka'an un' ña ndoo ndiká ndu? —ñi kachj ra.

³⁴ Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña sakuu' ne xaa' kuachj ndii, ndee naa tiin' u'vi ña'a' kuachj jaan', te xika' nuu' nja nuu' a.

³⁵ Jin ne xika' nuu' kuñti' ndii, ndoo xachi' ne jaan' kundu'u' nja vi'e xto'q nja jaan', ndisu si'e ne xiin' vi'e ndii, ndoo xachi' ne jaan' kundu'u' nja jkan'. ³⁶ Sakan' na kuii' naa' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, sandoó ndiká ndo'ó ndii, ndoo ndiká xachi' ndo'. ³⁷ Xini j ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', ndisu kuni ka'ni' ndo' yu'u, sakan' ña kuni natjin ndo' tu'un ña ka'an j. ³⁸ Yu'u ndii, ña ñi xini nduchi' nuu' j xaa' yuva' j kiji' ni yoo j xiin' a ka'an j, te ndo'ó ndii, ña xini so'q ndo' ka'an yuva' ndo' xaa' ndo' —ñi kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña si'e ña ndjva'q nduu' te kuni ka'ni' ña'a'

³⁹ Te ñi ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Abraham nduu' yuva' ndu —ñi kachj ra.

Te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' ndjxa xna'a yuva' ndo' nduu' Abraham ndii, jin kachi saq ndo' naa ñi xaa te jaan'. ⁴⁰ Te vitin ndii, tee' ndee ka'an j xiin' ndo' ña ndjxa, ña ñi xini so'q j nuu' Ndiosí ndii, kuni ka'ni' ndo' yu'u. Abraham ndii, kōq' kivi' saq ra ña jaan' naa' tiaku ra. ⁴¹ Ndo'ó ndii, naa ña xaa' yuva' xna'a ndo' xaa' ndo' —ñi kachj a.

Sakan' te ñi ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndu'u ndii, süu' si'e ña' xika' sij' xiin' ndee ka te yivi' nduu' ndu, jin ndaa' kuñti' yuva' ndu yoo, te ña jaan' nduu' Ndiosí —ñi kachj ra.

⁴² Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' Ndiosí xna'a nduu' yuva' ndo' ndii, kundani ndo' yu'u, sakan' ña nuu' ña jaan' ni kje'e j, te ñi xaa j. Te süu' kuenta mji' j kuaxj j, süu' jaan' ndii Ndiosí ni ti'vi' yu'u te kuaxj j. ⁴³ Ñndichun na kundani ndo' ña ka'an j? Kundani ndo' a sakan' ña kuni natjin ndo' ña ka'an j xiin' ndo'.

⁴⁴ Yuva' ndo'ó ndii, ña ndjva'q nduu' a, te ña kuni ña jaan' kuñti' xaa' ndo'. Ña jaan' ndii, ña xa'ni' ne yivi' nduu' a ndee ña nuu', te kōq' kivi' xachuun' ndaku a, sakan' ña süu' ña kumi' ña ndaku nduu' a. Te kiji' ka'an a tun vixj ndii, ka'an a saq kuu' mji' a, sakan' ña ña vixj nduu' a, te süvi' a nduu' xa'ndu sakuu' tun vixj. ⁴⁵ Te yu'u ndii, xa'a' a ña ña ndjxa ka'an j xiin'

ndo' ndii, kuni kändixa' ndo' a. ⁴⁶ ¿Yoo nduu' ndo'ó kuvj tin kuachj yu'u, te nia' a ndo' ña ñi xaa j kuachj jaan'? Ña ndjxa ka'an j xiin' ndo', ñndichun na kändixa' ndo' a? ⁴⁷ Ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, natiin' va'a nja tu'un ka'an Ndiosí, te ndo'ó ndii, natiin' va'a ndo' a, sakan' ña süu' kuenta a nduu' ndo' —ñi kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xa yoo a ndee kiji' ti'a'an koq Abraham

⁴⁸ Sakan' te ñi ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndaku xna'a ka'an ndu kiji' ka'an ndu ña jin te Samaria nduu' un', sakan' ña naa ña ndjva'a nimá un' —ñi kachj ra.

⁴⁹ Te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

—Kōq' ña ndjva'a naa nimá yu'u. Yuva' j kuñti' tiin' ka'nu' j, te ndo'ó ndii, tiin' ka'nu' ndo' yu'u. ⁵⁰ Yu'u ndii, nduku' j ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u. Yoo jin ña nduku' ña jaan', te ña jaan' nduu' ña kande'i' ka'an ña jaan'. ⁵¹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña yoo ka ita' ni' j nuu' ña ka'an j ndii, kōq' kivi' kuvj nja —ñi kachj a.

⁵² Sakan' te ñi ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Vitin kundani xna'a ndu ña naa ña ndjva'a nimá un', sakan' ña Abraham xiin' sakuu' te ñi ka'an tiaku tu'un Ndiosí ndii, ni xi' j ra. Te yo'ó ka'an ña yoo ka ita' ni' j nuu' ña ka'an un' ndii, kōq' kivi' kuvj nja, kachi un'. ⁵³ ¿Ñáá tuu yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' te xij' yata' e' Abraham? Te jaan' ndii, ni xi' j ra, te ñi xi' j tu sakuu' te ñi ka'an tiaku tu'un Ndiosí. ¿Yoo nduu' yo'ó, tuu un', na ka'an un' sakan' te? —ñi kachj ra.

⁵⁴ Te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' tin ka'nu' xiin' mii' mji' j ndii, ndiaa ya'vi' a. Yuva' j nduu' ña tiin' ka'nu' yu'u, ña ka'an ndo'ó nduu' Ndiosí ndo'. ⁵⁵ Ndisu xini ña'a' ndo', te yu'u ndii, xini ña'a' j. Te naa' ka'an j ña xini ña'a' j ndii, te xini xa'an' kunduu' j ndee naa ndo'ó. Ndisu xini ña'a' j, te saxinú j tu'un ka'an' a. ⁵⁶ Abraham, te xij' yata' ndo' jaan' ndii, va'a va ni kuni ra kiji' ni xini ra ña kixin j jin yivi' yo'o', te ñi xini xna'a ra a, te va'a va ni kuni ra —ñi kachj a.

⁵⁷ Sakan' te ñi ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Jan', ni ndee uvj xjko uxj kuiya kumi' un', ¿saq kuvj ka'an un' ña xa ni xini un' Abraham? —ñi kachj ra.

⁵⁸ Sakan' te ñi ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña kiji' kuni ka koq Abraham ndii, yu'u nduu' j —ñi kachj a.

⁵⁹ Sakan' te ñi kiji' ra yuu' te kuyun yuu' ña'a' ra. Ndisu ni naka'ni si'e a tejin ne yivi'

kua'a' jaan', te ni keta a nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' kua'an a.

9

Yo'o' ni sonda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu'

1 Te kij' xka'ndiá Jesús kua'an a ndii, ni xinj a iin te kui'e nduchi' nuu', te xa sakan' kaa' ndee ni tuvj ra. 2 Te ni ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Rabí, ¿yoo ni xaa kuachj na kui'e nduchi' nuu' te kaa' ni tuvj ra? ¿Náá mji' ra, uun náá yuva' sj'i' ra? —ni kachj ra.

3 Te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Ni ndee te kaa' ni xaa kuachj, te ni ndee yuva' sj'i' ra ni xaa kuachj na kaa' ra sakan'. Süu' jaan' ndii sakan' kaa' ra te nia'a' Ndiosí chuun ka'nu' a kivi' ñuu ra saa j. 4 Kuni a saa j chuun ña ni sakuiso' chuun' ña ni tjanu' yu'u saa j ña kuni ka kuaa'. Sakan' ña kij' kuñuu ndii, koo' kuvj sachuun' ka. 5 Vjtin ña yoo j iin yivi' yo'o' ndii, nduu' j ñu'u ña nia'a' saa kuu' Ndiosí —ni kachj a.

6 Te kij' ndi'j ni ka'an a ña jaan' ndii, ni kondja tiasi'i a ñu'u', te ni xa'a a nde'j, te ni saka' ña'a' a nduchi' nuu' te kui'e nuu' jaan'. 7 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an, te natja un' nuu' un' pila ña nani' Siloe —ni kachj a xiin' ra.

(Te Siloe jaan' kuni kachj a tikui te ni natchikanu'.) Sakan' te ni keta ra kua'an ra, te ni natja ra nuu' ra, te kij' ni nandiko' ra vj'e ra ndii, xa kuvj xto'ni' ra. 8 Sakan' te ne ndiee' yatjn vj'e ra xiin' jinga ne xini ña te kui'e nuu' ni nduu ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an njá ndii:

—¿Te kaa' nduu' te xi ndu'u' xikán xu'un' yi'e yukun' nu'?' —ni kachj njá.

9 Sava njá ka'an ndii:

—Suvj ra.

Te sava tuky njá ka'an ndii:

—Suvj ra, te' ndee naa kaa' te jaan' kaa' ra —ni kachj njá.

Te ni ka'an mji' te jaan' xiin' njá ndii:

—Yu'u nduu' j —ni kachj ra.

10 Sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' njá ndii:

—¿Saa ni xaa a, te ni nunja' nduchi' nuu' un'? —ni kachj njá xiin' ra.

11 Te ni nakujin ra ndii:

—Te yivi', te nani' Jesús, ni xa'a nde'j, te ni saka' ra a nduchi' nuu' j, te ni ka'an ra xiin' j ndii: “Kua'an, te natja un' nuu' un' pila Siloe”, ni kachj ra. Sakan' te ni xa'an natja j nuu' j, te ni nunja' nduchi' nuu' j —ni kachj ra.

12 Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' njá ndii:

—¿Mii' yoo te jaan'? —ni kachj njá.

Te ni nakujin ra nuu' njá ndii:

—Xini j —ni kachj ra.

Sq'o ni xaa a kij' ni ndatu'un' te fariseo saa ni xaa, te ni nunja' nduchi' nuu' te kui'e nuu' jaan'

13 Te ni xan ndjaka ne yivi' te ni nduu te kui'e nuu' jaan' nuu' te fariseo. 14 Te kivi' sábadu, ña xinandiee' ne yivi', ni xa'a Jesús nde'j, te ni nunia' a nduchi' nuu' te jaan'. 15 Sakan' na kuii' ni ndatu'un' tu ña'a' te fariseo jaan' saa ni xaa a, te ni nunja' nduchi' nuu' ra. Te ni ka'an te jaan' ndii:

—Ni saka' ra nde'j nduchi' nuu' j, te ni natja j nuu' j, te kuvj xito' j vjtin —ni kachj ra.

16 Sakan' na ni ka'an sava te fariseo jaan' ndii:

—Te ni xaa ña kaa' ndii, süu' kuenta Ndiosí nduu' ra, sakan' ña xa'nú ra kivi' sábadu, ña xinandiee' e' —ni kachj ra.

Te sava tuky ra ka'an ndii:

—Naa' te ndiso' kuachj nduu' ra ndii, kuvj saa ra chuun ka'nu' ña xaa' ra jaan' —ni kachj ra.

Xa'a' a jaan' na ni nakuitá kuento ra.

17 Sakan' na ni ndatu'un' tukuu' ra te ni nduu te kui'e nuu' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' te ni nunia' nduchi' nuu' un' jaan', tuu un'? —ni kachj ra.

Te ni nakujin ra ndii:

—Jin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' ra —ni kachj ra.

18 Ndisu te judío, te sana'má ña'a' jaan' ndii, ni kandixa' ra naa' te kui'e nuu' ni nduu te jaan'. Sakan' na kuii' ni kana' ra yuva' sj'i' te jaan', 19 te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náá si'e ndo'ó nduu' te yo'o', te ka'an ndo' ni tuvj kui'e nduchi' nuu'? Naa' sakan' ndii, ¿saa kuvj xto'ni' ra vjtin? —ni kachj ra.

20 Te ni nakujin yuva' sj'i' te jaan' ndii:

—Xini ndu ndii, si'e ndu nduu' te kaa', tákui'e. Te xini tu ndu ña te kui'e nduchi' nuu' nduu' ra ni tuvj ra. 21 Ndisu xini ndu saa ni xaa a, te kuvj xito' ra vjtin, ni ndee xini tu ndu yoo ni nunia' nduchi' nuu' ra. Ndatu'un' ndo' mji' ra, te xixa nduu' ra, kuvj ka'an ra xiin' ndo' yoo ni xaa ña jaan' —ni kachj njá.

22 Ni ka'an yuva' sj'i' ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi njá te judío jaan', sakan' ña xa ni nakata te jaan' kuento ra ña naa' yoo ka ndiee' yu'u' ña Jesús nduu' Mesías, ña sakakú ne yivi' ndii, xta'ni' xachi' ña'a' ra, te künduu ka ne jaan' kuenta vj'e mii' nakaya ne yivi' ñuu jaan'. 23 Xa'a' a jaan' na kuii' ni ka'an yuva' sj'i' te jaan' ndii: “Ndatu'un' ndo' mji' ra, te xixa nduu' ra”, ni kachj njá.

24 Sakan' te ni kana' ra te ni nduu te kui'e nuu' jaan' ichi' ña uvi, te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndiosí kuni á tjin ka'nu' un', sakan' ña xini ndu ndii, jin te ndiso' kuachj nduu' te jaan' —nj kachj ra.

²⁵ Sakan' te nj ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' te ndiso' kuachj nduu' ra, xini yu'u, jin ndaa' kuñj' ña'a xini j ndii, te kui'e nuu' nj nduu' j, te vjtin ndii, kuvj xto'ni' j —nj kachj ra.

²⁶ Te tuky nj nj ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee ña nj xaa ra xiin' un'? ¿Saa nj xaa ra, te nj nunia' ra nduchi' nuu' un'? —nj kachj ra.

²⁷ Te nj ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Xa nj ka'an j xiin' ndo', te kuni kandixa' ndo'. ¿Ndichun na kuni kunj so'q tukuy ndo' ña xa nj ka'an j? ¿Ñáá kuni kundikun tu ndo' ó ichi' te jaan'? —nj kachj ra.

²⁸ Sakan' te nj kanja'a ra xiin' te jaan' ka'an ra ndii:

—Yo'ó nduu' te ndikun ichi' te jaan', ndisu ndu'u ndii, te ndikun ichi' Moisés nduu' ndu. ²⁹ Xini ndu ña nj ka'an Ndiosí xiin' Moisés, ndisu te jaan' ndii, xini ndu mii' nj kjeé ra —nj kachj ra.

³⁰ Te nj ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ña jaan' nduu' ña nandanj va yu'u ña xini ndo' ó mii' nj kjeé ra, ndisu nj sanda'a ra nduchi' nuu' j. ³¹ Xini e' ndii, xaa' Ndiosí kuenta ña ka'an ne ndiso' kuachj, ndisu xaa' a kuenta ña ka'an ne ki'in' ka'nu' ña'a', te xaa' nja ña kuni a. ³² Ndee nj xikandu'u' jin yivi' ndii, tjá'an kunj e' kuento ña nj nunia' jin te yivi' nduchi' nuu' jin ne kui'e nduchi' nuu' ndee nj tuvi nja. ³³ Naa' süy' te nj kjeé nuu' Ndiosí nduu' te jaan' ndii, kqo' xachi' a kuvj saa ra —nj kachj ra.

³⁴ Te nj ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó, te ndiso' kuachj ndee nj tuvi un', ¿yqo nduu' yo'ó, tuu un', na kuni sania'á un' ndu'u? —nj kachj ra.

Sakan' te nj xta'ni' xachi' ña'a' ra vj'e mii' nakaya ne ñuu' jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús yqo nduu' ne kui'e nuu' nuu' Ndiosí

³⁵ Nj xinj Jesús kuento ña nj xta'ni' ra te jaan' vj'e jaan', te kij' nj xinj ña'a' a, te nj ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ñáá inj un' xini un' ña nduu' si'e Ndiosí? —nj kachj a.

³⁶ Te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Yqo nduu' ña jaan', tákui'e, te inj j kunj ña'a' j? —nj kachj ra.

³⁷ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa nj xinj ña'a' un', te süv' j nduu' ña ndatu'un' xiin' un' vjtin —nj kachj a.

³⁸ Ikan' te, nj ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, inj j xini j yo'ó —nj kachj ra.

Te nj xaka'nu' ña'a' ra. ³⁹ Te nj ka'an Jesús ndii:

—Nj xaa j jin yivi' yo'o', te nia'a ne yivi' saa yoo nimá nja nuu' Ndiosí, sakan' te nunja' nduchi' nuu' ne kui'e nuu', te ne tuu ña tuvi' nuu' nja ndii, kukui'e nuu' nja —nj kachj a.

⁴⁰ Te nj xinj so'q sava te fariseo, te ita' yatun nuu' a jaan', ña nj ka'an a, te nj ka'an ra ndii:

—¿Ñáá te kui'e nuu' nduu' tu ndu'u, kachi un'? —nj kachj ra.

⁴¹ Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' te kui'e nuu' nduu' ndo' ndii, kqo' kuachj ndo', ndisu xa'a' a ña ka'an ndo' ña tuvi' nuu' ndo' ndii, yoo na yoo kuachj ndo'.

10

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' uvj tq'an nuu' te paxto

¹ Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña yqo ka kua'an kaq nuu' nama mii' ñu'u' mbee, te xká'ndia ra yi'e ndii, jin te kui'na' nduu' ra, te nduu' tu ra te kui'na' mii' kuu'.

² Ndisu te nduu' xna'a te paxto mbee jaan' ndii, yi'e' xka'ndia ra. ³ Te xito' yi'e' ndii, nunia' ra a nuu' te paxto jaan', te xini so'q mbee tachj' yu'u' te paxto, te kana' ra ri' xiin' kivi' ri', te tava' ra ri'. ⁴ Te kij' tava' ra sakuu' sana mii' ra ndii, ni'i' ichi' ra nuu' ri' kua'an ra, te ndikun ri' xata' ra, sakan' ña nakuni ri' tachj' ra. ⁵ Ndisu jin te ndjva'a ndii, kundikun ña'a' ri', süy' jaan' ndii kunu' ri' nuu' ra, sakan' ña xini ri' tachj' ra —nj kachj a.

⁶ Nj ka'an ndjaq Jesús ña jaan', ndisu nj kundanj te jaan' ndee ña kuni kachj a.

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' te paxto va'a

⁷ Te nj ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, yu'u nduu' ndee naa yi'e' korra mii' ñu'u' mbee. ⁸ Sakuu' te nj kixinj xi'na' ka te sakan' yu'u ndii, te kui'na' nduu' ra, te nduu' tu ra te kui'na' mii' kuu', sakan' na nj xaa' mbee jaan' kuenta kuu' ra. ⁹ Yu'u nduu' yi'e', te yqo ka ko'ni' yi'e' yo'o' ndii, kaku nja.

Te kunduy nja ndee naa mbee, ti' ko'ni', te kjeé' ri', te ni'i' ri' itja' kaxi' ri'. ¹⁰ Te kui'na' ndii, kuaxi ra te saku'na' ra, te ka'ni' ra, te sandoñu'u' ra. Ndisu yu'u ndii, kuaxi j te koq kivi' ñuu' ndo', te koq kua'a' a.

¹¹ Yu'u nduu' te paxto va'a, te paxto va'a ndii, taxi' ra kivi' ñuu' ra xa'a' mbee sana ra. ¹² Ndisu te xiku'un' ya'vi' ndii, te paxto tatú kuñj' nduu' ra. Te süy' te xiin' sana mbee jaan' nduu' ra, sakan' na kij' xito' ra kuaxi lobo ndii, nakoo' ra mbee jaan', te xinu' ra. Te tiin' lobo jaan' mbee, te kiku' ña'a' ri'. ¹³ Sakan' xaa' ra, sakan' ña

te xiku'un ya'vi' kujti' nduu' ra, te ndi'ni ra xa'a' mbee jaan'. ¹⁴ Yu'u' ndii, te paxto va'a' nduu' i. Te xini i mbee sana i, te xini tu ti' jaan' yu'u, ¹⁵ saa' nii' xini yuva' i Ndiosí yu'u ndii, nii' sakan' tu xini ña'a' i. Te taxi' i kivi' ñuu i xa'a' mbee jaan'. ¹⁶ Te kumi' tu i inga ka mbee, ti' ñü'u' tixin korra yo'o', ku'un naka tu i ti' jaan', te kuni so'q ri' tachi' i. Te kunduu' ri' iin ndaa' ti'vi', te iin ndaa' yu'u kunduu' te paxto ri'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kundani yuva' i yu'u, sakan' ña taxi' i kivi' ñuu i, te kivi' i xa'a' ri', te natiaaku i. ¹⁸ Ndee iin ne yivi' küvi' tu'un kivi' ñuu i xiin' ña kuni mii' nja, süu' jaan' ndii sanakua'a mii' yu'u a. Sakan' ña kumi' i ndjee' te taxi' i kivi' ñuu i, te kumi' tu i ndjee' te natiaaku i. Ña jaan' nduu' ña ni sakuiso' chuun yuva' i yu'u saa i —ni kachi a.

¹⁹ Te kij' ni xini so'q te judío jaan' ña ni ka'an a ndii, tuku ni ni nata'vi' ta'an ra. ²⁰ Kua'a' te jaan' ni ka'an ndii:

—Ña ndiva'a naa nimá te kaa', süu' te kuu' kaxi' nduu' ra, ¿ndichun na xini so'q ka ndo' ña ka'an ra? —ni kachi ra.

²¹ Te inga ra ni ka'an ndii:

—Tu'un ña ka'an te kaa' ndii, süu' ña ka'an te naa ña ndiva'a nimá nduu' a, sakan' ña iin te naa ña ndiva'a nimá ndii, küvi' nunia' ra nduchi' nuu' ne kui'e nduchi' nuu' —ni kachi ra.

Küni kändixa' te judío jaan' ña si'e Ndiosí nduu' Jesús

²² Kij' ni nasuku vjko' ña xaka'nu' ne yivi' kivi' ña ni sanakua'a tukuu' nja yukun' ka'nu' nda'a' Ndiosí ndii, yoo' vixin nduu' a. ²³ Te xika' Jesús mii' iin' yukun' ka'nu' vj'e ndiká xa'a' ña nani' yi'e' Salomón. ²⁴ Sakan' te ni xinu'nduu' ña'a' te judío, te kuu' nuu', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ama' vi' kun ndjiko' ña ndiatu' ndu xaa' un'? Naa' yo'o' nduu' Cristo, ña sakahú ne yivi' ndii, ka'an kaxi' un' xiin' ndu —ni kachi ra.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa' ni ka'an i xiin' ndo' te kändixa' ndo'. Chuun ka'nu' ña xaa' i kuenta yuva' i Ndiosí nduu' ña nia'a' yoo' nduu' i. ²⁶ Ndisu' ndo'o' ndii, kändixa' ndo', sakan' ña süu' mbee sana i nduu' ndo' naa xa' ni ka'an i xiin' ndo'. ²⁷ Ne nduu' mbee sana i ndii, xini so'q nja tachi' i, te yu'u ndii, xini ña'a' i, te ndikún nja yu'u. ²⁸ Te taxi' i kivi' ñuu nja ña kōo' kivi' ndi'i', te kōo' tu kivi' küvi' nja, ni ndee kōo' tu küvi' tu'un tu ña'a' nda'a' i. ²⁹ Te yuva' i, ña ni taxi' ne jaan' nda'a' i, nduu' ña ka'nu' ka' te sakan' sakuu' ña yoo, te kōo' küvi' tu'un ña'a' nda'a' a. ³⁰ Yu'u' xiin' yuva' i Ndiosí ndii, iin ndaa' nduu' ndu —ni kachi a.

³¹ Te tuku sakan' ni kij'in te judío jaan' yuu' te kuun yuu' ña'a' ra. ³² Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kua'a' ya'a' chuun va'a' ni xaa' i kuenta yuva' i nuu' ndo' te kuni ndo'. ¿Xa'a' ndee chuun jaan' kuni kuun yuu' ndo' yu'u? —ni kachi a.

³³ Te ni nakujin te judío jaan' ndii:

—Süu' xa'a' ndee iin ña jaan' kuni kuun yuu' ndu yo'o', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kanja'a un' xa'a' Ndiosí, sakan' ña te yivi' kujti' nduu' un', te ndasanduu' xiin' mii' mii' un' Ndiosí —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naka'an ndo' ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Yu'u' ni ka'an ndii, ndiosí nduu' ndo'”, kachi a. ³⁵ Mii' Ndiosí ni ka'an ña ndiosí nduu' ne ni xini so'q tu'un a jaan', kōo' küvi' xka'ndia ndoso' ña yoso' nuu' tutu' jaan'. ³⁶ Te yu'u ndii, Ndiosí ni sakuiso' chuun yu'u, te ni ti'vi' a yu'u iin yivi' yo'o', sakan' na kuii', ¿ndichun ka'an ndo' ña kanja'a i xa'a' a xa'a' a ña ka'an i ña si'e a nduu' i? ³⁷ Naa' xaa' i chuun kuenta yuva' i ndii, kändixa' ndo'. ³⁸ Ndisu' naa' xaa' i ña jaan' ndii, tee' ndee tia'an kändixa' ndo' ndii, kändixa' ndo' ña chuun Ndiosí nduu' a. Te sakan' kundani ndo', te kändixa' ndo' ña yoo' yuva' i Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a —ni kachi a.

³⁹ Sakan' na ni xika' tukuu' ra tjin ña'a' ra, ndisu' ni kaku' a nda'a' ra, te ni keta a kua'an a. ⁴⁰ Te kua'an ni tukuu' a tuku ta'vi' itja' Jordán mii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí ña nuu', te ni ndoo a ikan'. ⁴¹ Te kua'a' ne yivi' ni kixin nuu' a te ka'an nja ndii:

—Tee' ndee ni xaa' Juan ndee iin chuun ka'nu', ndisu' sakuu' ña ni ka'an ra xa'a' te kaa' ndii, ña ndixa' nduu' a —ni kachi nja.

⁴² Te kua'a' nja ni ini xini Jesús ikan'.

11

So'q ni xaa' a kij' ni xi'i Lázaro

¹ Te ni yoo iin te kuni küvi' ni nani' Lázaro, te ñuu' Betania, ña nduu' tu ñuu' ña' ku'va' ra María xiin' Marta. ² Te María jaan' nduu' ña' kij' ni ya'a, te ni sakaa' a' xa'an xavixín' koo' chukuu' xa'a' xto'o' e', te ni sanayaa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Te tiaa' ta'an' a' nduu' Lázaro, te kuni küvi' jaan'. ³ Sakan' na ni ti'vi' uvi' saa' ku'va' ra jaan' tu'un te ka'an ne yivi' xiin' Jesús ndii: “Táku'e, te ndani un' ndii, kuni küvi' ra”, kachi nja.

⁴ Te ni ka'an Jesús kij' ni xini a tu'un jaan' ndii:

—Kui'e jaan' ndii, süu' ña ka'ni' xachi' ña'a' nduu' a, süu' jaan' ndii yoo a te natjin Ndiosí ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi', te yoo

tū a te nat̄ijn yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u —ñi kachj a.

⁵ Ndanj Jesús Marta, xiin' ña' ta'an' a', xiin' Lázaro. ⁶ Ndee saa ka ni ndii, kij' ni xinj a tu'un jaan' ndii, ni ndoo ka a uvj ta'an kivi' mii' yoo a jaan'. ⁷ Kij' ni xka'ndja kivi' jaan', te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'q' tukuu' ndo' ñu'u' Judea —ñi kachj a.

⁸ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, sakan' ni xika' tjo' te ndiee' ikan' kũun yu'u' ra yo'ó, ¿ndichun na tuky ni kuni ku'un un' ikan'? —ñi kachj ra.

⁹ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Xini e' ña uxj uvj hora kumi' j'in kivi'. Ne xika' iin ke'in' ndii, káki'í ña, sakan' ña yoo ñu'u' nandij' nuu' ña. ¹⁰ Ndisu ne xika' ñu'u' ndii, káki'í ña, sakan' ña kōo' ñu'u' nandij' nuu' ña —ñi kachj a.

¹¹ Ikan' te ni ka'an ka a ndii:

—Lázaro, te xini ta'an' xiin' e' ndii, kixín ra, ndisu ku'un sandoto' ña'a' j' —ñi kachj a.

¹² Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, naa' kixín ra ndii, nda'a' mji' ra —ñi kachj ra.

¹³ Ni ka'an Jesús ña jaan' xa'a' ña ni xi'j ra, ndisu te nda'a' xa'a' jaan' ndii, ni xanjini ra ña ka'an a xa'a' ña kixín e' kij' nandiee' e'. ¹⁴ Sakan' te ni ka'an kaxi' Jesús xiin' ra ndii.

—Lázaro ndii, xa ni xi'j ra. ¹⁵ Nakuatia' va nimá j xa'a' ndo'ó ña kōo' e' ni yoo ikan', sakan' te ini ka' ndo' kuni ndo' yu'u. To'q' ndo', ku'un koto' ña'a' e' —ñi kachj a.

¹⁶ Sakan' te ni ka'an Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' inga te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'q', te kuvj tu yoo' xiin' a —ñi kachj ra.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Marta ña suvi a nduu' ña sanatiaku ne ni xi'j

¹⁷ Kij' ni xaa Jesús ñu'u' Betania ndii, ni xinj a kuento ña xa kua'an kumi' ta'an kivi' naá ñu'u' nde'j Lázaro tixin yavi ndii. ¹⁸ Te ñu'u' jaan' ndii, yatin' unj ta'an kilómetro xika' naá a te naá ñu'u' Jerusalén. ¹⁹ Te kua'a' va ne judío, ne ndiee' yat̄in ikan', ni xaa mii' ndu'u' Marta xiin' María, te koto' ña'a' ña, te sáki'vi tu ña'a' ña xa'a' a ña ni xi'j tiaa ta'an' ne jaan'. ²⁰ Kij' ni xinj tu'un Marta ña xa kuaxj Jesús ndii, ni keta a kua'an nat̄ijn ña'a' a', ndisu María ndii, ni ndoo a' vj'e.

²¹ Te ni ka'an Marta xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, naa' ni yoo un' yo'o' ndii, kuvj tiaa ta'an' j. ²² Ndisu xini j ña ndee vit̄in naa' kakan un' ndee ka ña'a' nuu' Ndiosi ndii, taxj ña'a' a' nda'a' un' —ñi kachj a'.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Nat̄jaku tiaa ta'an' un' —ñi kachj a.

²⁴ Te ni ka'an Marta xiin' a ndii:

—Xini j ña nat̄jaku ra kivi' so'o' ndi'i' kij' nat̄jaku sakuu' ne ni xi'j —ñi kachj a'.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Yu'u' nduu' ña sanatiaku ne ni xi'j, te suvi tu j nduu' ña taxi' kivi' ñu'u' ne yivi'. Te yoo ka ini xini yu'u' ndii, tee' ndee ni xi'j ña ndii, nat̄jaku ña saa j. ²⁶ Te sakuu' ne tiaku, naa' ini ña xini ña yu'u' ndii, kōo' kivi' kuvj ña. ¿Náa kandixa' un' ña jaan'? —ñi kachj a xiin' ña' jaan'.

²⁷ Te ni ka'an a' xiin' a ndii:

—Un' ndo', tákui'e, kandixa' j ña yo'ó nduu' Cristo, ña nduu' si'e Ndiosí, ña ni ka'an a ti'vi' a iin yivi' —ñi kachj a'.

Xaku' Jesús xa'a' a ña ni xi'j Lázaro yat̄in yavi kavá' mii' naá ñu'u' nde'j ra

²⁸ Kij' ndi'j ni ka'an Marta ña jaan', te ni xa'an ka'an yaa' a' xiin' María ta'an' a' ndii:

—Xa ni xaa ña nduu' maestro e', te kuni ka'an a xiin' un' —ñi kachj a'.

²⁹ Kij' ni xinj so'o' María ña jaan' ndii, numi' va te ni nuta' a', te kua'an a' ndee mii' iin' Jesús. ³⁰ Tia'an nda'ni Jesús ñu'u' jaan', kuu' saa' iin' ka a mii' ni nata'an' a' xiin' Marta. ³¹ Te ne judío, ne ndiee' vj'e a' sáki'vi ña'a' ndii, ni xinj ña ña numi' va ni nuta' María te kua'an a'. Sakan' na ni xikundikun ña'a' ña ka'an' ña ña kua'an kuaku' a' yu'u' yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'j Lázaro jaan'. ³² Kij' ni xaa' a' mii' iin' Jesús, te ni xinj ña'a' a' ndii, ni xikuijn xiti' a' nuu' a te ni ka'an a' ndii:

—Tákui'e, naa' ni yoo un' yo'o' ndii, kuvj tiaa ta'an' j —ñi kachj a'.

³³ Kij' ni xinj Jesús xaku' a', te xaku' tu ne judío, ne kuaxj xiin' a' jaan' ndii, ni tuxu'vi nimá a, te ni kusuchi' tu ini a, ³⁴ ka'an a ndii:

—¿Mii' ni çhinaá ña'a' ndo'? —ñi kachj a.

Te ni ka'an ña xiin' a ndii:

—To'q', te kuni un', tákui'e —ñi kachj ña.

³⁵ Te ni xaku' Jesús. ³⁶ Sakan' te ni ka'an ne judío jaan' ndii:

—Koto' ndo', saa vj' tu ni kundanj ña'a' ra —ñi kachj ña.

³⁷ Ndisu savá ne jaan' ni ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ni nunia' nduchi' nuu' te kui'e nuu', ¿saa tu ni kuvj sanda'a ra Lázaro jaan' te kuvj ra? —ñi kachj ña.

So'o' ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús Lázaro

³⁸ Te tuky sakan' ni tuxu'vi nimá Jesús, te ni kuyat̄in a yavi ndii jaan'. Te toko' kavá' iin' yavi jaan', te ndasi' yu'u' a xiin' iin' yuu'. ³⁹ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Sanundia'á ndo' yuu' kaq' —ni kachj a.

Te ni ka'an Marta, ña' ku'va te ni xi'j jaan' ndii:

—Tákui'e, xá xa'an ra yájin, sakan' ña xá kua'an kumi' ta'an kivi' ni xi'j ra —ni kachj a'.

40 Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—¿Ñáá náka'an' un' ña xá ni ka'an' i xiin' un' ña naa' inj un' xini un' yu'u ndii, kuni un' ña nia'a Ndiosi ña ndíee' koo' chukuu' a? —ni kachj a.

41 Sakan' te ni sanundia'á ra yuu' jaan'. Te ni naqoto ndíaa Jesús ndívi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, taxi' i ña chindani un', sakan' ña ni xinj so'q un' ña ni ka'an' i xiin' un'.

42 Yu'u ndii, xini' i ña xini so'q un' ña ka'an' i xiin' un' sakuu' jchi'. Ndisu ka'an' i sakan' xa'a' ne yivi' kua'a' ne ita' yo'o', te kandixa' ña ña yo'ó ni tjanu' yu'u jin yivi' yo'o' —ni kachj a.

43 Ndí' i ni ka'an a ña jaan', sakan' te ti'e' ni ka'an a ndii:

—Lázaro, ña'a yo'o' —ni kachj a.

44 Ikan' te ni keta te ni xi'j jaan' ndisuku' toto nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ndisuku' jin pein nuu' ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndaxin' ndo' ra te ku'un ra —ni kachj a.

So'q ni xaq a kij' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saq kuvj ka'ni' ra Jesús (Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Te kua'a' va ne judío, ne ni kixin koto María, ne ni xinj ña ni xaq Jesús ikan' ndii, ni inj ña ni xinj ña'a' ña. 46 Ndisu sava ne jaan' ndii, ni xa'an ña nuu' te fariseo, te ni ka'an ña xiin' ra ña ni sanatiaku Jesús te jaan'. 47 Sakan' na kuui' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni nakaya ra te kuu' ka'nu' xiin' ra, te ni xa'a ra jin junta ka'nu' ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saq e'? Kuachj ndii kua'a' va chuyun ka'nu' xaa' te jaan'. 48 Naa' taxj e' ña nakaq ra xaa' ra ña jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kundikun ña'a', te kixin te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, te sandõnu'u' ra yukun' ka'nu' e' xiin' ñuu' e' —ni kachj ra.

49 Sakan' te, jin te jaan' te nani' Caifás, te nduu' sutu ka'nu' ka' kuyi jaan', ni ka'an ndii:

—Ndo'ó ndii, kôq' a xini xachi' ndo'. 50 Ni ndee xanini tu ndo' ña va'a ka kuvj jin ndaa' kuji' te yivi' xa'a' sakuu' ne ñuu' e' te ndõnu'u' sakuu' e' —ni kachj ra.

51 Süu' ña ka'an' mji' te jaan', te ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ka nduu' ra sutu ka'nu' ka' kuyi jaan' na ni ka'an tiakú ra ña kuvj Jesús xa'a' kuachj sakuu' ne ñuu' jaan'. 52 Te süu' xa'a' ne jaan' kuji'

kuvj a, süu' jaan' ndii kuvj tu a te nakaya a sakuu' si'e Ndiosi, ne ndo'nj tein ne yivi' jin yivi', te nduujin ña. 53 Xa'a' a jaan' na ndee kivi' jaan' ndii, ni nakata ra kuento ra ña ka'ni' ra Jesús.

54 Sakan' na Jesús ndii, ni xika tuvi' ka a tein te judío jaan'. Süu' jaan' ndii ni keta a kua'an a ñuu' ña nani' Efraín, ña kandu'u' nuu' jin ñu'u' yájin mii' taxjin' kaa'. Te ikan' ni ndoo a xiin' te nda'a' xa'a' a.

55 Te xa' kuyatin' vjko' pascua, ña xaka'nu' ne judío, sakan' na kua'a' ne yivi' ni kaa' ñuu' Jerusalén, ne ndasandoo xiin' mii' ña nuu' Ndiosi ña kuni ka koq vjko' jaan'. 56 Xika' ne yivi' nanduku' ña Jesús, te ka'an xiin' ta'an ña nuu' ki'e yukun' ka'nu' ndii:

—¿Saa tuu ndo'? ¿Ñáá kixin ra vjko', uun kuasa'? —ni kachj ña.

57 Te sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni ka'an chuun' ra ña naa' xini yoq ka mi' yoo a ndii, na ka'an ña xiin' ra te jin ña'a' ra.

12

So'q ni xaq a kij' ni sakaa' María xa'an xavixin' xata' xa'a' Jesús ñuu' Betania (Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Iñu' ta'an ka kivi' kuni te koq vjko' pascua jaan', te ni xaq Jesús ñuu' Betania mi' ndu'u' Lázaro, te ni xi'j, te ni sanatiaku ña'a' a. 2 Te ikan' ni xava'a ne yivi' ña xaxj' jin xakuuaq' xa'a' a ña tiin' ka'nu' ña Jesús. Marta nduu' ña' xika' nuu' ikan', te Lázaro nduu' jin te ndu'u' xixi' xiin' Jesús nuu' mesa. 3 Sakan' te ni ki'in María yatin' sava litro xa'an xavixin' koo' chukuu', ña nduu' mji' ndi'i nardo, ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', te ni sakaa' a' xata' xa'a' Jesús, te ni sanayaa' a' a xiin' jxi' xini' a'. Te ni chjtu' kanii' tuxin vj'e jaan' xiko xa'an xavixin' jaan'. 4 Ikan' te Judas Iscariote, te nduu' tu jin te nda'a' xa'a' Jesús, te sanakua'a' ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu' sie ya'a, ni ka'an ndii:

5—Va'a ka naa' ni ke'vi' a, te kondia ya'vi' a xu'un' ña ki'in jin te yivi' naa' sachuun' ra unj ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvj chindíee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachj ra.

6 Ndisu süu' ni ka'an ra ña jaan' xa'a' a ña ndi'ni xna'a ra xa'a' ne nda'vi kuu', süu' jaan' ndii xa'a' ña te kui'na' nduu' ra. Te süv' ra nduu' te xito' tindaa' xu'un', te xaá ndii xaku'na' ra xu'un' ña kие tuxin ña jaan'. 7 Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koq a' sakan', kuachj ndii jin chuyun va'a ni xaa a' xa'a' i. Ña' kaa' ndii, ni taxa'a a' xa'an xavixin' kaa', te ni xakin a' ñu'u' nde'j j, te koq tu'va a, te ndíee a' kij' kuvj i. 8 Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' koq ña xiin' ndo', te kuvj chindíee'

ñā'a' ndo' amaꝓ kꝓ kuní ndo'. Ndisu yu'u ndii, süü' ndee ndi'i' nî kivi' kꝓkꝓ i tein ndo' —nî kachî Jesús.

Ndatu'un' tuni sutu kuu' nuu' ñā kꝓ'ni' tu rꝓ Lázaro

⁹ Kua'a' vꝓ ne judío, kij' nî xinjî nîa kuento ñā ndu'u' Jesús ñuu' Betania ndii, nî kixin koto ñā'a' nîa. Te süü' Jesús kujtî' nî kixin koto nîa, süü' jaan' ndii nî kunî tu nîa kunî nîa Lázaro, te xꝓ nî xi'j, te nî sanatiaku ñā'a' Jesús. ¹⁰ Sakan' na nî ka'an tuni sutu kuu' nuu' ñā kꝓ'ni' tu rꝓ Lázaro, ¹¹ sakan' ñā te jaan' xaa' sakan', te kua'a' ne judío jaan' nî kuxiꝓo nuu' ñā sania'a' sutu jaan', te ndikún nîa Jesús.

Sꝓ'o nî xꝓꝓ a kii' nda'ni' Jesús kua'an a ñuu' Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Te nî kitu' tukꝓ kivi' ndii, nî xinjî tu'un ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne kuaxî viko' ñuu' Jerusalén jaan', ñā kuaxî tu Jesús ñuu' jaan'. ¹³ Sakan' na nî xa'nü nîa ñuu', te ni'i' nîa a kua'an nata'an' nîa xiin' a, te ti'e' kuaa' nîa ka'an nîa ndii:

—iNa nañin xtꝓ'o e' Ndiosi ñā xaka'nu' ñā'a' e'! ;Sañu'u' vꝓ a ñā kuaxî kuenta a kaꝓ, te ñā kaꝓ nduu' ñā xa'ndia chuun' nuu' yoo', ne vj'e' Israel! —kachi nîa.

¹⁴ Te Jesús ndii, yoso' a mburru sie, ti' nî tꝓtu a jaan', naa ka'an ñā yoso' nuu' tꝓtu Ndiosi ndii:

¹⁵ Kꝓkꝓ nimá ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Sión.

Koto ndo', kaꝓ kuaxî rey ndo', ndu'u' a xata' ñin mburru sie. Sakan' kachi a.

¹⁶ Te ndꝓ'a' xa'a' a ndii, nî kundani' rꝓ ñā nî yoo jaan' ñā nuu', ndisu kij' nî nañiaku Jesús, te nî ñin ka'nu' ñā'a' Ndiosi ndii, nî naꝓa'an' rꝓ ñā xꝓ yoso' sakuu' ñā jaan' xa'a' a, te nii' sakan' xna'a' nî ndo'ꝓ a. ¹⁷ Te ne yivi', ne nî xinjî kij' nî kana Jesús Lázaro ndee tixin yavi ndii, te nî nañiaku rꝓ ndii, ndiee' yu'u' te ndiee' yu'u' nîa xa'a' ñā nî xꝓꝓ a jaan'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na nî kijeꝓ kua'a' ne yivi', te nî kixin nata'an' nîa xiin' Jesús, sakan' ñā nî xinjî nîa kuento xa'a' chuun' ka'nu' ñā nî xꝓꝓ a jaan'. ¹⁹ Sakan' na kuui' nî ka'an xiin' ta'an' te fariseo ndii:

—Koto ndo', sakuu' ne yivi' ndikún xata' te kaa', kꝓ'o' a kuvî saꝓ xachi' e' vjtin —kachi rꝓ.

Kunî a naꝓꝓo e' ñā kunî mii' e' xa'a' ñā ndikún e' ichi' Jesús

²⁰ Te nî ka'ni' tu savꝓ te griego tein ne nî kaꝓ ñuu' jaan' te saka'nu' rꝓ Ndiosi kij' yoo viko' jaan'. ²¹ Te nî kuyañin te jaan' nuu' Felipe, te Betsaida, ñā kandu'u' ñu'u' Galilea. Te nî ka'an rꝓ ndii:

—Táku'i'e, kunî ndatu'un' ndu' xiin' Jesús —nî kachi rꝓ.

²² Sakan' te nî xa'an Felipe, te nî ka'an rꝓ xiin' Andrés, te uvj saa' te jaan' nî xa'an tꝓxi kuento nuu' Jesús. ²³ Te nî ka'an a xiin' rꝓ ndii:

—Xꝓ kuyatin' kivi' ñā ñin ka'nu' Ndiosi ñā nduu' tu te yivi'. ²⁴ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā naa' ki'vî ñin ndikín' trigo tixin ñu'u', te kuvî a ndii, nāta'vî' a. Ndisu naa' kuvî a tixin ñu'u' jaan' ndii, nāta'vî' kua'a' a. ²⁵ Yoo kꝓ kundani' kivi' ñuu' mii' ndii, kuvî nîa, ndisu yoo kꝓ chindiaa ya'vi' kivi' ñuu' mii' nîa ñin yivi' yo'o' xa'a' ñā ndani' kꝓ nîa yu'u' ndii, nañin nîa kivi' ñuu' ñā kꝓ'o' kivi' ndi'i'. ²⁶ Yoo kꝓ kunî kꝓkꝓ nuu' nuu' i ndii, na kundikun nîa yu'u', te ne xika' nuu' nuu' i ndii, kundijeꝓ nîa mii' ndu'u' i, te ñin ka'nu' tu ñā'a' yuva' i Ndiosi.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ñā kundꝓ'o a te kuvî a

²⁷ 'Ndi'ni' vꝓ nimá i vjtin. ¿Ndee ñā ka'an i? ¿Náá ka'an i ndii, "Tataꝓ, sꝓkákú un' yu'u' nuu' ñā kundꝓ'o i vjtin"? Kuvî ka'an i sakan', kuachî ndii xꝓ xa'a' ñā jaan' kuaxî i. ²⁸ Tataꝓ, nia'a' nu' ñā kumi' un' sakuu' ñā ndijeꝓ —nî kachî Jesús.

Sakan' te nî tiaku' ka'an ñin tachî' ndee ndivi' ndii:

—Xꝓ nî nia'a' i ñā ndijeꝓ ñā kumi' i, te nia'a' kꝓ e —nî kachî a.

²⁹ Te nî ka'an ne yivi' kua'a' a, ne ita' ñkan', ne nî xinjî so'ꝓ tachî' jaan', ñā savî' nî nde'i, te savꝓ tukꝓ nîa nî ka'an ndii:

—Ñin ángele, ñā yoo ndivi', nî ka'an xiin' rꝓ —nî kachî nîa.

³⁰ Sakan' te nî ka'an Jesús ndii:

—Süü' xa'a' ñā vꝓ yu'u' nî tiaku' ka'an tachî' jaan', süü' jaan' ndii xa'a' ndo'ó nî tiaku' a. ³¹ Xa nî xꝓꝓ kivi' ñā sana'má Ndiosi ne yivi' ñin yivi' yo'o', te vjtin tu ndoo kui'e xachi' ñā ndiva'a, ñā xa'ndia chuun' ñin yivi' yo'o'. ³² Te kij' ndani' i rꝓ yu'u' nuu' ñu'u' ñin yivi' yo'o' ndii, saka'an i nimá sakuu' ne yivi' ñā kixin nîa nuu' i —nî kachî a.

³³ Te xiin' ñā jaan' nî sakuni' Jesús ne jaan' saꝓ kuvî a. ³⁴ Te nî ka'an ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Xini ndu ñā ka'an tu'un ndei' Ndiosi ñā Cristo, ñā sꝓkákú yoo ndii, kꝓꝓ a xiin' e' ndee ndi'i' nî kivi', sakan' na kuui', ñndichun ka'an yo'ó ñā kunî a ndani' i rꝓ ñā nduu' tu te yivi'? ¿Yoo nduu' ñā nduu' tu te yivi' ñā ka'an un' xa'a' jaan'? —nî kachî nîa.

³⁵ Sakan' te nî ka'an Jesús xiin' nîa ndii:

—Ndee ñin xa'a' kujtî' yoo i te nduu' i ñu'u' nuu' ndo'. Kꝓkꝓ ndo' vjtin ñā yoo i te sayi'é i nuu' ndo', te sakan' kꝓnando ñā ñin yavi ndo'ó. Sakan' ñā ne xika' nîaꝓ ndii, xini nîa mii' kua'an nîa. ³⁶ Vjtin ñā yoo i te

13

sayi'é i nuu' ndo' ndii, kãndixa' ndo' yu'u, tẽ kundũu ndo' kuenta ne yi'é ñu'u jaan' nuu' —nĩ kachĩ a.

Kij' ndi'j i nĩ ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'an a tẽ nĩ tĩs'e a nuu' ne jaan'.

Nĩ kuni ne yivi' inĩ nĩa kuni nĩa Jesús

³⁷ Tẽe' ndee kua'a' vã chuun ka'nu' nĩ xaa Jesús nuu' nĩa ndii, nĩ inĩ nĩa kuni ña'a' nĩa. ³⁸ Sakan' nĩ xka'ndĩa a, tẽ nĩ xinũ ña nĩ ka'an Isaias, tẽ nĩ ka'an tiakũ tũ'un Ndiosĩ xtã'an' kij' nĩ ka'an ra ndii:

Tákui'e, ndee jĩn ne yivi' nĩ kandixa' ña nĩ sãnia'á ndu.

Tẽ sakan' tũ ndee jĩn kõo' nĩ natiin' ña nĩ nia'a un' xiin' ña ndĩee' un' nuu' nĩa. Nĩ kachĩ ra.

³⁹ Sakan' na kuii' nĩ kuvj kãndixa' nĩa a, xa'a' a jaan' na nĩ ka'an tũ Isaias ndii:

⁴⁰ Nĩ ndasĩ a ndũchi' nuu' nĩa, tẽ nĩ xaxĩ tũ a nimá nĩa, kõto kã kuni nĩa xiin' ndũchi' nuu' nĩa, tẽ kundãnj nĩa xiin' nimá nĩa, tẽ nãndjiko' nĩa nuu' j, tẽ sanda'a ña'a' j.

⁴¹ Nĩ ka'an Isaias ña jaan' kij' nĩ xĩnj ra ña ndĩee' koo' chukuu' ña kumi' Jesús, tẽ nĩ ka'an ra xa'a' a. ⁴² Ndee saa kã nĩ ndii, kua'a' vã tẽ xa'ndia chuun' nĩ inĩ xini ña'a'. Ndisũ nĩ ndiee' yu'u' ra xa'a' a, sakan' ña yi'vi ra ña tava' xachi' ña'a' tẽ fariseo vi'e mii' nakayá ne ñũu jaan'. ⁴³ Sakan' ña nĩ xtãnj kã ra ña ndoo vã'a ra nuu' ne yivi' tẽ sakan' ña ndoo vã'a ra nuu' Ndiosĩ.

Yo'o' ka'an Jesús ña kuaxĩ a tẽ sãkakũ yoo'

⁴⁴ Tẽ nĩ ka'an ti'e' Jesús nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Yoo kã inĩ xini yu'u ndii, sũu' inĩ nĩa xini nĩa yu'u kujĩt', sũu' jaan' ndii inĩ tũ nĩa xini nĩa ña nĩ tãanũ' yu'u jĩn yivi' yo'o'.

⁴⁵ Tẽ sakan' tũ yoo kã xini yu'u ndii, xini tũ nĩa ña nĩ tãanũ' yu'u jĩn yivi' yo'o'. ⁴⁶ Yu'u nduu' ñu'u' ña sayi'é nuu' ne yivi', tẽ nĩ xaa j jĩn yivi' yo'o'. Tẽ yoo kã inĩ xini yu'u ndii, ndõo ñaa' xachi' nimá nĩa. ⁴⁷ Naa' yoo kã xini sã'o' ña ka'an j, tẽ sãxinũ nĩa a ndii, sũu' yu'u nduu' ña katun' ña'a', sakan' ña nĩ xaa j tẽ katun' j ne yivi' jĩn yivi', sũu' jaan' ndii nĩ xaa j tẽ sãkakũ ña'a' j. ⁴⁸ Yoo kã saxio' yu'u, tẽ kũni naĩjĩn nĩa ña ka'an j ndii, xã yoo jĩn ña katun' ña'a'. Tũ'un ña nĩ ka'an j jaan' nduu' ña katun' ña'a' kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁹ Sakan' ña sũu' ña ka'an' mji' j nduu' ña nĩ ka'an j jaan'. Sũu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosĩ, ña nĩ t'vi' yu'u jĩn yivi' yo'o', nduu' ña nĩ ka'an chuun' xiin' j ndee ña ka'an j, tẽ saa ka'an e'. ⁵⁰ Tẽ xini j ña ña nĩ ka'an chuun' a xiin' j ndii, taxi' a kivi' ñũu ña kõo' kivi' ndi'i', sakan' na kuii' ka'an j saa nĩ' nĩ ka'an yuva' e' xiin' j kujĩt' —nĩ kachĩ a.

Sã'o' nĩ xaa a kij' nĩ naĩja Jesús xa'a' tẽ ndã'a' xa'a' a

¹ Kij' kuni kã kõo vjko' Pascua ndii, xã xini Jesús ña xã kuyatin' kivi' ña ñakoo a jĩn yivi' yo'o', tẽ nu'u a nuu' yuva' e' Ndiosĩ. Tẽ nĩ kundãnj ya'a a ne nduu' kuenta a jĩn yivi' yo'o', tẽ jĩn sakan' kundãnj ña'a' a ndee so'o' ndi'i'. ² Kij' ndiee' ra xixi' ra ndii, xã nĩ saka'an ña ndĩvã'a nimá Judas Iscariote, si'e Simón, ña sanakua'a ra Jesús ndã'a' tẽ kuu' ka'nu'.

³ Tẽ xã xini Jesús ña xã nĩ sãkuiso' chuun' ña'a' yuva' e' Ndiosĩ nuu' sãkuu' ña yoo', tẽ xini tũ a ña nuu' Ndiosĩ nĩ kĩee a, tẽ nĩ xaa a jĩn yivi', tẽ nuu' ña jaan' tũ ku'un nu'u a. ⁴ Sakan' tẽ nĩ ndõndĩchĩ a, tẽ nĩ xtã'ni' a toto ndisuku' a, tẽ nĩ satĩin a jĩn pein tĩxĩn toko' a, ⁵ sakan' tẽ nĩ taan' a tĩkui tĩxĩn jĩn xĩko'o', tẽ nĩ xa'a' a natia' a xa'a' tẽ ndã'a' xa'a' a, tẽ nĩ sanayaa' a xa'a' ra xiin' pein tĩxĩn ña nĩ satĩin a toko' a jaan'. ⁶ Kij' nĩ tonĩã a mii' ndu'u' Simón Pedro ndii, nĩ ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ñndichun na naĩja yo'o' xa'a' yu'u? —nĩ kachĩ ra.

⁷ Tẽ nĩ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñã xaa' j yo'o' ndii, kũndãnj yo'o' a vjĩn, ndisũ kundãnj un' un' kij' ya'a —nĩ kachĩ a.

⁸ Tẽ nĩ ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Kõo' kivi' kuĩn yu'u ña naĩja yo'o' xa'a' j —nĩ kachĩ ra.

Tẽ nĩ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' ñãtã a xa'a' un' ndii, sũu' kuenta kã j kundũu un' —nĩ kachĩ a.

⁹ Sakan' tẽ nĩ ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákui'e, sũu' xa'a' kujĩt' j naĩja un', sũu' jaan' ndii, naĩja tũ un' ndã'a' j xiin' xini j —nĩ kachĩ ra.

¹⁰ Tẽ nĩ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Nẽ xã nĩ chĩchĩ ndii, ndee xa'a' kujĩt' nĩa kuni a ndõo, sakan' ña xã nĩ ndõo kãni' nĩa, tẽ ndo'ó ndii, xã yoo ndõo ndõ', ndisũ sũu' sãkuu' ndõ' —nĩ kachĩ a.

¹¹ Xã xini Jesús yoo sanakua'a ña'a' ndã'a' tẽ kuni ka'ni' ña'a', sakan' na kuii' nĩ ka'an a ndii: “Sũu' sãkuu' ndo'ó nduu' tẽ ndõo", nĩ kachĩ a.

¹² Tẽ kij' ndi'j nĩ naĩja a xa'a' ra, tẽ nĩ ñakui'nu a toto ndisuku' a jaan', tẽ nĩ xĩkũndu'u' tũkũu a mii' iin' mesa, tẽ nĩ ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá kundãnj ndõ' ndee ña kuni kachĩ ña nĩ xaa j xiin' ndõ' vjĩn? ¹³ Ka'an ndo'ó ña maestro ndõ' nduu' j, tẽ ka'an tũ ndõ' ña xtõ'õ ndõ' nduu' j, tẽ va'a yoo a ka'an ndõ' sakan' ña sũvĩ xna'a' nduu' j. ¹⁴ Sakan' na kuii' naa' yu'u, ña nduu' xtõ'õ ndõ' tẽ nduu' tũ j maestro ndõ', tẽ nĩ naĩja j xa'a' ndõ' ndii, kuni a ña naĩja tũ ndo'ó xa'a' j jĩn

ta'an' ndo'. ¹⁵ Nj xaa j sakan' xiin' ndo', te saa tu ndo'ó saa nii' nj xaa yu'u xiin' ndo' vjtin. ¹⁶ Na ndaku ka'an j xiin' ndo' ndii, jin te xika' nuu' ndii, süü' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'ó ra, te nj ndee süü' te ka'nu' ka nduu' tu te sakuni' tu'un te sakan' te nj tjanu' ña'a'. ¹⁷ Naa' kundanj ndo' ña ka'an j xiin' ndo', te saa ndo' a ndii, sañu'u' va Ndiosí ndo'ó.

¹⁸ Süü' xa'a' sakuu' ndo'ó ka'an j, sakan' ña xini yu'u yoo nj nakaxin j kunduu' kuenta j. Ndisu kuni a ña xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mií' ka'an a ndii: "Te xixi' inga' xiin' j nj nanduu' te ndasi' yu'u", kachi a. ¹⁹ Ka'an j ña kaa' xiin' ndo' ndee vjtin ña kuni ka koó a, sakan' te kij' koó a ndii, kandixa' ndo' ña yu'u nduu' j. ²⁰ Na ndaku ka'an j xiin' ndo' ña yoo ka natiin' ne t'vi' j ndii, yu'u natiin' nj. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu ña ña nj t'vi' yu'u jin yivi' yo'o' —kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ña Judas nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Kij' ndj' j nj ka'an Jesús ña jaan' ndii, nj ndj' nj nimá a, te nj ka'an a ndii:

—Ña ndaku ka'an j xiin' ndo' ña jin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —nj kachj a.

²² Sakan' te nj xa'a' xto'ni' nuu' ta'an' te nda'a' xa'a' a jaan' ña xini ra yoo xa'a' nj ka'an a. ²³ Te jin te jaan', te ndanj ka a ndii, ndu'u' ra xjin' a. ²⁴ Sakan' te nj nia'a' nda'a' Simón Pedro nuu' te jaan' ña ndatu'un' ra Jesús yoo' xa'a' ka'an a. ²⁵ Te nj kuyatjn ka te jaan' nuu' Jesús, te nj ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Tákuie, yoo nduu' ra? —nj kachj ra.

²⁶ Te nj nakujjn Jesús nuu' ra ndii:

—Sachii' j jin ta'vi' xita' va'a' tixjn ko'o', te te taxj j ña jaan' nda'a' nduu' te jaan' —nj kachj a.

Sakan' te nj sachii' a jin ta'vi' xita' va'a' tixjn ko'o', te nj taxj ña'a' a nda'a' Judas, si'e Simón Iscariote. ²⁷ Kij' ndj' j so'ó nj xixi' ra xita' va'a' jaan', te nj sko'nu' ña ndjva'a' nimá ra. Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xito' un' saa un' ndii, numi' te saa un' un' —nj kachj a.

²⁸ Ndisu ndee jin te ndiee' xixi' xiin' a nj kundanj ndichun nj ka'an a sakan' xiin' ra. ²⁹ Te xa'a' a ña te xito' xu'un' nduu' te jaan' ndii, nj xanjnj sava' te nda'a' xa'a' a jaan' ña nj ka'an Jesús sakan' xiin' ra, te ku'un sata' ra ña kuni xa'a' vjko', uun ña ku'un taxj ra xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu'. ³⁰ Te kij' ndj' j nj xixi' Judas xita' va'a' jaan' ndii, nj ketá ra kua'an ra. Te xa' ñuu' nduu' a kij' sakan'.

Yo'o' taxi' Jesús jin tu'un ndei' xqa'

³¹ Kij' nj ketá ra kua'an ra, te nj ka'an Jesús ndii:

—Vjtin tiin' ka'nu' Ndiosí yu'u, ña nduu' tu te yivi', te natiin' tu Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' j. ³² Te xa'a' a ña natiin' Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' j ndii, ña'a' ka te jin ka'nu' tu a yu'u. ³³ Te kua'a' mii' j, ndee jin xa'a' sie kujtj' yoo ka j xiin' ndo'. Nanduku' ndo' yu'u, te naa nj ka'an j xiin' ne judío, sakan' tu ka'an j xiin' ndo'ó vjtin ña mií' ku'un yu'u jaan' ndii, küvj ku'un tu ndo'ó jkan'. ³⁴ Taxi' j jin tu'un ndei' xaa' yo'o' nuu' ndo' ña kundanj ta'an' ndo'. Kuni a kundanj ta'an' ndo' ndee naa kundanj yu'u ndo'ó. ³⁵ Naa' ndanj ta'an' ndo' ndii, xiin' ña jaan' kundanj sakuu' ne yivi' ña te nda'a' xa'a' j nduu' ndo' —nj kachj a.

Yo'o' ka'an Pedro ña yoo' tu'va ra te taxi' ra ndee kivi' ñuu' ra xa'a' Jesús

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶ Te nj ka'an Simón Pedro xiin' a ndii: —¿Mii' kua'an un', tákuie? —nj kachj ra.

Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Mii' kua'an j ndii, küvj kundikun un' yu'u vjtin, tákuie? Xa yoo tu'va j te taxj j ndee kivi' ñuu' j xa'a' un' —nj kachj ra.

³⁷ Te nj ka'an Pedro xiin' a ndii:

—¿Ndichun na küvj ku'un j xiin' un' vjtin, tákuie? Xa yoo tu'va j te taxj j ndee kivi' ñuu' j xa'a' un' —nj kachj ra.

³⁸ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndixa' nna'a' ndii, xa yoo tu'va un' te taxj un' ndee kivi' ñuu' un' xa'a' j uun? Ña ndaku ka'an j xiin' un' ña kij' kuni ka kaja nduchie ndii, xa unj ichi' nj ka'an un' ña xini un' yu'u.

14

Jesús nduu' ichi' ña kua'an nda'a' Ndtosi

¹ Kündj'nj ka nimá ndo', jin ndo' kunj ndo' Ndiosí, te jin tu ndo' kunj ndo' yu'u.

² Vj'e yuva' j ndii, yoo kua'a' mií' küvj kundjje ndo'. Naa' süü' sakan' nduu' a ndii, ka'an j xiin' ndo' xa'a' a. Sakan' na kuu' na ku'un j te sava'a' j mií' kundjje ndo'. ³ Te kij' ndj' j ku'un j, te sava'a' j mií' kundjje ndo' ndii, küjxn tukuu' j, te naka j ndo'ó, te ku'un ndo' xiin' j, te kundjje ndo' xiin' j mií' kunduu' j. ⁴ Te xa xini ndo' ichi' mií' ku'un j —kachi Jesús.

⁵ Jkan' te nj ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Tákuie, xini ndu' mií' ku'un un'. Sakan' na kuu', ¿saa küvj kundanj ndu' mií' kua'an ichi' ña ku'un un'? —nj kachj ra.

⁶ Te nj ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' ichi', te yu'u tu nduu' ña ndixa, te yu'u tu nduu' ña taxi' kivi' ñu yu ña kōo' kivi' ndi'i'. Te ndee jin ne yivi' kivi' na xaa nuu' yuva' e' Ndiosi' naa' xaa ña nda'a' i'. ⁷ Naa' ni ñakunji' kaxi' ndo' yu'u ndii, ñakunji' tu ndo' yuva' i' Ndiosi'. Te ndee vitiñ ndii, xa ni ñakunji' ña'a' ndo', te xa ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndo' —kachi a.

⁸ Te ni ka'an Felipe xiin' a ndii:

—Taku'i'e, nia'a un' ndu yuva' jaan', te xava'a sakan' kuñti' nuu' ndu —ni kachi ra.

⁹ Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:

—Xa saa' va yoo i xiin' ndo', te ñndichun na xini un' yu'u, Felipe? Yo ka xini yu'u ndii, xa ni xini tu ña yuva' e' Ndiosi'. Sakan' na kuu'i', ñndichun xikan un' nuu' i ña nia'a i yuva' e' nuu' ndo'? ¹⁰ ¿Ñaa kändixa un' ña yoo' yuva' e' Ndiosi xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a? Tu'un ña ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' ña ka'an' mii' i te ka'an e, süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosi, ña yoo xiin' i, nduu' ña xaa' ña ka'nu' xiin' nda'a' yu'u. ¹¹ Kändixa' ndo' ña yoo i xiin' yuva' e' Ndiosi, te yoo tu ña jaan' xiin' i. Naa' kōo' tukü ndii, kändixa' ndo' a xa'a' ña ka'nu' ña ni xini ndo' xaa' i. ¹² Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka ini xini yu'u ndii, saa tu ne jaan' ña ka'nu' ña xaa' i. Te ka'nu' ka ña saa ne jaan' te sakan' ña xaa' i, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosi nu'u i. ¹³ Te ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosi xiin' ña ndjee' i ndii, saa i ña jaan', te xiin' ña jaan' tiin ka'nu' ne yivi' yuva' e' Ndiosi xa'a' yu'u, ña nduu' si'e a. ¹⁴ Naa' kakan ndo' ndee ka ña'a' nuu' Ndiosi xiin' ña ndjee' i ndii, saa i ña jaan'.

Yo'o' ka'an Jesus ña ti'vi' a Espiritu Santo jin yivi'

¹⁵ Naa' ndanji ndo' yu'u ndii, saxinu ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ¹⁶ Te kakan yu'u nuu' yuva' e' Ndiosi, te ti'vi' a inga ña chindije' ndo'ó, te koo a xiin' ndo' ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁷ Te ña jaan' nduu' Espiritu Santo, ña nia'a sakuu' ña ndixa xa'a' Ndiosi. Te ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, küvi natiin ña a sakan' ña küvi kuni ña'a' ña, te ni ndee xini tu ña'a' ña. Ndisu ndo'ó ndii, xini ña'a' ndo' sakan' ña yoo a xiin' ndo', te koo a nimá ndo'. ¹⁸ Nãkoo nda'vi xachi' i ndo'ó, sakan' ña ñandjiko' tukuu' i, te koo i xiin' ndo'. ¹⁹ Ndee jin xa'a' sie kuñti', te küñi ka ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi', yu'u. Ndisu ndo'ó ndii, küñi ndo' yu'u, te xa'a' a ña tiaku i ndii, kutjaku tu ndo'ó. ²⁰ Te kivi' jaan' ndii, küñi ndo'ó ña yoo' yu'u xiin' yuva' i Ndiosi, te ndo'ó yoo' xiin' yu'u, te yu'u yoo' xiin' ndo'ó. ²¹ Yoo ka natiin' ña ka'an chuun' i, te saxinu ña a ndii, ne jaan' nduu' ne nia'a ña ndanji ña yu'u. Te yoo ka

ndanji yu'u ndii, ndanji ña'a' yuva' i Ndiosi, te ndanji tu ña'a' yu'u, te nia'a xiin' mii' i nuu' ña —ni kachi a.

²² Te ni ndatu'un' ña'a' Judas, ndisu süu' Judas Iscariote nduu' te jaan', ka'an ra ndii:

—Taku'i'e, ñndichun na nuu' ndu'u kuñti' nia'a xiin' mii' un', te nia'a xiin' mii' un' nuu' ne nduu' kuenta jin yivi'? —ni kachi ra.

²³ Te ni ñakujin Jesús ndii:

—Naa' yoo ka kundani yu'u ndii, saxinu ña ña ka'an i, te kundani ña'a' yuva' i, te kixin ndu, te koo ndu xiin' ña. ²⁴ Te yoo ka kuni kundani yu'u ndii, saxinu ña ña ka'an i. Te tu'un ña xini so'ó ndo' ka'an i ndii, süu' tu'un mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii tu'un yuva' i, ña ni tjanu' yu'u jin yivi' yo'o', nduu' a. ²⁵ Ka'an i sakuu' ña jaan' vitiñ ña yoo ka i xiin' ndo'. ²⁶ Ndisu ti'vi' yuva' e' Ndiosi ña chindije' ndo'ó, ña nduu' Espiritu Santo, ña kixin kuenta i, te ña jaan' sania'a ndo'ó sakuu' ña'a, te sanaka'an tu a ndo'ó sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

²⁷ Taxi' i ña manj' koo nimá ndo', te ña manj' yoo nimá mii' i nduu' ña jaan'. Te ña nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, küvi taxi a ña manj' naa ña taxi' i jaan'. Küñi'ni nimá ndo', te ni ndee küvi'vi tu ndo'. ²⁸ Xa ni xini so'ó ndo' ni ka'an i xiin' ndo' ña nu'u i, te kixin i tukuu' i mii' yoo ndo' yo'o'. Naa' ndixa xna'a ndanji ndo' yu'u ndii, ñakuatia' nimá ndo' ña kua'an i nuu' yuva' e' Ndiosi, sakan' ña ka'nu' ka ña nduu' ña jaan' te sakan' yu'u. ²⁹ Ka'an i ña jaan' xiin' ndo' vitiñ ña kuni ka koo a, sakan' te kü' koo a ndii, kändixa' ndo' a. ³⁰ Ka'an kua'a' ka i xiin' ndo', sakan' ña xa kuaxi ña ndiva'a, ña kumi' ndjee' jin yivi' yo'o', tee' ndee kōo' ndjee' kumi' ña jaan' nuu' yu'u. ³¹ Ndisu xaa' i saa nii' ni ka'an chuun' Ndiosi, yuva' i, xiin' i, te küñi ne yivi' jin yivi' ña ndanji yuva' i. Ndondichi ndo', te ku'un kije e' yo'o', te ku'un e'.

15

Yo'o' ka'an Jesus ña mii' a nduu' ndee naa yo'o' uva xna'a

¹ Yu'u nduu' yo'o' uva xna'a, te yuva' i nduu' ña xito' ña'a' a. ² Te sakuu' nda'a' i mii' kōo' nduu' kuun' ndii, xa'ndia ña'a' a. Te sakuu' nda'a' i mii' kuun' nduu' ndii, xaña'ma ña'a' a te kuun ka a. ³ Ndo'ó ndii, xa ni ndundoq nimá ndo' ni xaa' tu'un ña xa ni ka'an i xiin' ndo'. ⁴ Koo naa yoo inga' ndo' xiin' i, te koo naa yoo inga' tu yu'u xiin' ndo'. Sakan' tu jin nda'a' yo'o' uva ndii, kōo' uva kuun' nda'a' a naa' yoo inga' a xiin' yo'o' a. Te sakan' tu ndo'ó, naa' yoo

inga' ndo' xiin' j ndii, küvj kunduy ndo' te va'a nda'a' nuu' ichi' Ndiosí.

⁵ 'Yu'u nduu' yo'o' uva, te ndo'ó nduu' nda'a' a. Yoo ka yoo inga' xiin' j, te yoo inga' tu' yu'u xiin' nja ndii, kunduy nja ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' nja naa' yoo inga' ndo' xiin' j ndii, köp' xachi' nja va'a kuvj saa ndo'. ⁶ Yoo ka yoo naa yoo inga' xiin' j ndii, kuitja nja ndee naa xiti'a nda'a' yo'o' uva, te ichi' a. Sakan' te nakaya ne yivi' a, te ko' nja a nuu' nu'u, te koka a.

⁷ 'Naa' yoo inga' ndo' xiin' j, te tiin' kutu' tu' ndo' tu'un nja sania'a' j ndo'ó ndii, taxí Ndiosí ndee ka nja kuni kakan' ndo' nuu' a. ⁸ Kij' nduu' ndo' ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí ndii, nia'a' ndo' nja nduu' xna'a' ndo' te nda'a' xa'a' j, te xiin' nja jaan' na'tin yuva' e' nja tiin' ka'nu' nja'a' ne yivi'. ⁹ Saa nii' ndan' Ndiosí yu'u ndii, nii' sakan' ndan' tu' yu'u ndo'ó. Tjin kixin' ndo' nja ndan' yu'u ndo'ó jaan'. ¹⁰ Naa' saxin' ndo' nja ka'an chuun' j ndii, tjin kixin' ndo' nja ndan' j ndo'ó, saa nii' saxin' yu'u nja ka'an chuun' yuva' j, te tiin' kixin' j nja ndan' a yu'u.

¹¹ 'Nja jaan' ka'an j xiin' ndo', te kuatia' nimá ndo' saa nii' kuatia' nimá yu'u, te sakan' xin' nja kuatia' nimá ndo'.

¹² 'Nja yo'o' nduu' nja ka'an chuun' j xiin' ndo', nja kundani naa kundani ta'an' ndo' saa nii' kundani yu'u ndo'ó. ¹³ Köp' ndee jin ne kundani ya'a ka ne xini ta'an' xiin' nja te sakan' ne taxí kivi' nuu' xa'a' ne xini ta'an' xiin' nja. ¹⁴ Ndo'ó nduu' te xini ta'an' xiin' j naa' xaa' ndo' nja ka'an chuun' j xiin' ndo'. ¹⁵ Ka'an ka j nja te xika' nuu' nuu' j nduu' ndo', sakan' nja jin te xika' nuu' ndii, xini ra ndee nja xaa' xt'o' o ra. Te vitin ka'an j nja te xini ta'an' xiin' j nduu' ndo', sakan' nja sakuu' nja nja ka'an yuva' j xiin' j ndii, nja ka'an j e xiin' ndo'. ¹⁶ Ni nakaxin ndo'ó yu'u, süu' jaan' ndii yu'u nja nakaxin ndo'ó, te ku'un ndo' te kunduy ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' te kunduy naa nduu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' a. Te ndee ka nja kakan' ndo' nuu' yuva' e' xiin' nja ndee' j ndii, taxí nja'a' a nda'a' ndo'. ¹⁷ Nja yo'o' ka'an chuun' j xiin' ndo' nja kundani naa kundani ta'an' j in' ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús nja kundasi' ne yivi' jin yivi', ne ndikun' ichi' a

¹⁸ 'Kij' ndasi' ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndo'ó ndii, naka'an' ndo' nja xj'na ka yu'u nja kundasi' nja. ¹⁹ Naa' sakan' te kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ndo' ndii, kundani ne yivi' kuenta jin yivi' yo'o' ndo'ó, ndisu süu' kuenta jin yivi' yo'o' ka nduu' ndo', sakan' nja nja nakaxin j ndo'ó tejin ne jaan' te kunduy ndo' kuenta j, sakan' na kui' ndasi' nja ndo'ó.

²⁰ Naka'an' ndo' nja xa nja ka'an j xiin' ndo' nja jin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xt'o' o ra. Sakan' na kui' naa' nja sando'o' ne jaan' yu'u ndii, sando'o' tu' nja ndo'ó. Te naa' nja saxin' nja nja nja sania'a' j ndii, saxin' tu' nja nja sania'a' ndo'ó. ²¹ Sakuu' nuu' nja jaan' saa nja xiin' ndo' xa'a' a nja nduu' ndo' kuenta j, sakan' nja xini nja nja nja tjanu' yu'u jin yivi' yo'o'.

²² 'Naa' nja kixin' j te ka'an j xiin' nja ndii, köp' kuachi' nja. Ndisu vitin nja nja kixin' j, te nja ka'an j xiin' nja ndii, köp' a ni'i' nja ka'an nja xaa' a' kuachi' nja. ²³ Yoo ka ndasi' yu'u ndii, ndasi' tu' nja yuva' j. ²⁴ Naa' nja xaa' j nja ka'nu' tejin nja, nja köp' kivi' nja xa' ndee jin ne yivi' ndii, köp' kuachi' nja. Ndisu vitin ndii, tee' ndee xa nja xin' nja nja ka'nu' nja nja xa' j ndii, kusaa' ndasi' nja yu'u, te ndasi' tu' nja yuva' j. ²⁵ Ndisu nja xka'ndia' nja jaan' te xin' nja yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Kö' ndee jin xa'a', te nja kundasi' nja yu'u", kachi a.

²⁶ 'Ndisu kixin' nja chindjee' ndo'ó, nja ti'vi' j kuenta yuva' j. Te nja jaan' nduu' Espiritu Santo, nja sania'a' sakuu' nja ndixa. Te kuaxi' nja jaan' nuu' yuva' e', te ndee yu'u a xa'a' j. ²⁷ Te ndee yu'u tu' ndo'ó xa'a' j, sakan' nja xa yoo ndo' xiin' j ndee nja nuu'.

16

¹ 'Ni ka'an j sakuu' nja jaan' xiin' ndo', te nakoo ndo' nja jin ndo' xini ndo' yu'u. ² Tava' ra ndo'ó vj'e mii' nakaya ne nuu' e', te ndee xa' tu' kivi' nja yoo ka ka'ni' ndo'ó ndii, kanjin nja nja nja jaan' kuni Ndiosí saa nja. ³ Saa ra sakan' xa'a' a nja xini ra yuva' e' Ndiosí, te nja ndee xini tu' ra yu'u. ⁴ Ka'an j nja jaan' xiin' ndo', te kij' xa' kivi' nja köp' a ndii, naka'an' ndo' nja xa nja ka'an j xiin' ndo' xa'a' a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' chuun' nja saa Espiritu Santo

'Ni ka'an j nja jaan' xiin' ndo' ndee nja nuu', sakan' nja yoo j xiin' ndo'. ⁵ Ndisu vitin kua'an nu'u j nuu' nja nja tjanu' yu'u jin yivi' yo'o', te ndee jin ndo'ó ndatu'un' yu'u: "¿Mii' kua'an un'?" ⁶ Süu' jaan' ndii nja kusuchi' va' jin ndo' xa'a' nja nja ka'an j nja jaan' xiin' ndo'. ⁷ Ndisu nja ndixa ka'an j xiin' ndo' ndii, va'a ka nduu' a nuu' ndo'ó nja nu'u j, sakan' nja naa' nu'u j ndii, kixin' nja chindjee' ndo'ó, ndisu naa' nu'u j ndii, ti'vi' nja'a' j, te köp' a xiin' ndo'. ⁸ Te kij' kixin' nja jaan' ndii, sakuni' a ne yivi' jin yivi' nja ne ndiso' kuachi' nduu' nja nuu' Ndiosí, te sakuni' tu' nja'a' a nja xachuun' ndaku yu'u, te sakuni' tu' nja'a' a nja sana'má ndaku Ndiosí. ⁹ Sakan' nja sakuni' a ne yivi' nja ne ndiso' kuachi' nduu'

nja xa'a' a ña nĩ ĩnĩ nja kuni nja yu'u. ¹⁰ Te sakuni' tu ña'a' a ña xachuun' ndaku ĩ, sakan' ña nu'u ĩ nuu' yuva' e', te kũnjĩ ka ndo' yu'u. ¹¹ Te sakan' tu sakuni' ña'a' a ña sana'má ndaku Ndiosí, sakan' ña xa nĩ kaṭun' a ña ndjva'a, ña kumi' ndje'e' ĩn yivi' yo'o'.

¹² 'Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an ĩ xiin' ndo'. Ndisu' kũvjĩ kundanĩ ndo' sakuu' a vjĩn'. ¹³ Te kij' kixĩn Espĩritu Santo, ña sania'á sakuu' ña ndjxa ndii, ña jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ña ndjxa, sakan' ña ká'an a ña ka'an' mji' a, süu' jaan' ndii ka'an a sakuu' ña nĩ xĩnjĩ so'ó a ka'an yuva' e' Ndiosí kuĩtĩ', te sakuni' a ndo'ó ña koq. ¹⁴ Te tĩjn ka'nu' ña jaan' yu'u, sakan' ña naĩjn a ña ka'an ĩ, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'. ¹⁵ Sakuu' ña kumi' yuva' e' ndii, ña'a' tu yu'u nduu' a, sakan' na nĩ ka'an ĩ ña naĩjn Espĩritu Santo jaan' ña ka'an ĩ, te ka'an a ña jaan' xiin' ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña ĩn xa'a' kuĩtĩ' kusuchi' ĩnĩ te nda'a' xa'a' a

¹⁶ 'Ndee ĩn xa'a' sie kuĩtĩ', te kũnjĩ ka ndo' yu'u, te sie ya'a' te tukũ nĩ kuni' ndo' yu'u, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u ĩ —nĩ kachĩ Jesús.

¹⁷ Sakan' te nĩ ka'an xiin' ta'an' sava te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Ndichun tu ka'an a ndii: "Ndee ĩn xa'a' sie kuĩtĩ', te kũnjĩ ka ndo' yu'u, te sie ya'a' te tukũ nĩ kuni' ndo' yu'u"? Te, ¿ndichun tu ka'an a ndii: "Sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u ĩ", kachi a? —nĩ kachĩ rã.

¹⁸ Te nĩ ka'an tu rã ndii:

—¿Ndichun tu ka'an a ndii: "Ndee ĩn xa'a' sie kuĩtĩ'", kachi a? Kundanĩ e' ndichun ka'an a sakan' —nĩ kachĩ rã.

¹⁹ Nj xĩnjĩ Jesús ña kuni ndatu'un' ña'a' rã xa'a' ña jaan', sakan' na nĩ ka'an a xiin' rã ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' ta'an' ndo' xa'a' ña nĩ ka'an ĩ ndii: "Ndee ĩn xa'a' sie kuĩtĩ', te kũnjĩ ka ndo' yu'u, te sie ya'a' te tukũ nĩ kuni' ndo' yu'u"? ²⁰ Ña ndaku ka'an ĩ xiin' ndo' ndii, kuakũ ndo', te taṅa ndijĩ va ndo'. Ndisu' ne yivi' kuenta ĩn yivi' ndii, va'a va kuni' ña, te ndo'ó ndii, kusuchi' va ĩnjĩ ndo'. Ndisu' ña suchi' ĩnĩ ndo' jaan' ndii, nanduu' a ña va'a kuni' ndo'. ²¹ Kundo'q ndo' ndee naa ndo'o' ĩn ña'a' kij' xa kuyatin' kuĩi kaaku si'e a', sakan' ña xa nĩ xa kuyatĩ' ña kaqu a, ndisu' kij' ndi' ĩ tujĩ si'e a' jaan' ndii, nandoso' a' ña nĩ ndo'q a', sakan' ña va'a va kuni' a' xa'a' a ña nĩ sakaku' a' ĩn tiaa ĩn yivi' yo'o'. ²² Naa sakan' suchi' ĩnĩ ndo' vjĩn, ndisu' kij' nandjiko' ĩ, te kuni' ĩ ndo'ó ndii, va'a va kuni' nimá ndo'. Te ndee ĩn ne yivi' kũvjĩ sandoñu'u' ña va'a kuni' ndo' jaan'. ²³ Kivi' jaan' ndii, ndatu'un' ka ndo'

yu'u xa'a' ndee ĩn ña'a. Ña ndaku ka'an ĩ xiin' ndo' ndii, ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndje'e' ĩ ndii, taxĩ ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁴ Ndee vjĩn ndii, tĩa'an kakan ndo' ndee ĩn ña'a' xiin' ña ndje'e' ĩ nuu' Ndiosí. Kakan te kakan ndo' nuu' Ndiosí, te taxĩ a ña jaan' nda'a' ndo', te xinu' ña va'a kuni' ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña nuu' yuva' e' Ndiosí nĩ kixĩn a

²⁵ 'Sakuu' ña nĩ ka'an ĩ xiin' ndo' jaan' ndii, nĩ ka'an e' xiin' ña ka'an ndjja, ndisu' xa kuyatin' kivi' ña ká'an ka ĩ ña ka'an ndjja xiin' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndi' ĩ xiin' ndo' xa'a' yuva' e'. ²⁶ Kivi' jaan' ndii, kakan ndo' ndee ka ña'a' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndje'e' ĩ. Sakan' na ka'an ĩ xiin' ndo' ña kuni' ka a ña kakan yu'u nuu' a xa'a' ndo', ²⁷ sakan' ña xa mji' a jaan' ndanĩ ndo'ó xa'a' a ña ndanjĩ ndo' yu'u, te kandixa' ndo' ña nuu' a nĩ kje'e' ĩ. ²⁸ Nu'u' yuva' e' Ndiosí nĩ kje'e' ĩ, te nĩ xaa' ĩn yivi' yo'o'. Te vjĩn nakoo' ĩn yivi' yo'o', te nu'u ĩ nuu' a —nĩ kachĩ Jesús.

²⁹ Sakan' te nĩ ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Vjĩn ndii, ka'an ndi' va un' xa'a' Ndiosí, te ká'an ka un' xiin' ña ka'an ndjja.

³⁰ Vjĩn kundanĩ ndu' ña xini' un' sakuu' ña'a, sakan' na kuni' a ndatu'un' un' ndee ĩn ne yivi' te kuni' un' ndee ña kuni' ña, sakan' na kandixa' ndu' ña nuu' Ndiosí nĩ kje'e' un' —nĩ kachĩ rã.

³¹ Te nĩ ka'an Jesús xiin' rã ndii:

—¿Ñáa ndee vjĩn vjĩ' kandixa' xna'a' ndo' ña jaan'? ³² Va'a, xaa' kivi', te vjĩn nduu' kivi' jaan', ña kiku' ĩn ndo', te naqoo ĩn ndaa' ndo' yu'u, ndisu' ndoo' ĩn ndaa' ĩ, sakan' ña yuva' e' Ndiosí yoo xiin' ĩ. ³³ Ka'an ĩ sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te koq ña manĩ' nimá ndo' xa'a' a ña ĩn ndaa' nduu' ndo' xiin' ĩ. ĩn yivi' yo'o' ndii, kundoo'q va ndo', ndisu' kuni' va ndo' kuni' ndo' yu'u, sakan' ña xa nĩ kanando ĩ nuu' ĩn yivi' yo'o' —nĩ kachĩ a.

17

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Ndiosí xa'a' te nda'a' xa'a' a

¹ Kij' ndi' nĩ ka'an Jesús ña jaan', te nĩ ndanjĩ' a nuu' a ndjivi', te nĩ ka'an a ndii:

—Tataa, xa nĩ xaa' kivi' ña nia'a un' nuu' ne yivi' ña tiin' ka'nu' un' nuu', ña nduu' si'e un', te xiin' ña jaan' tĩjn ka'nu' ne yivi' yo'o' saa yu'u. ² Xa mji' un' nĩ taxĩ ña ndje'e' yu'u nuu' sakuu' ne yivi' ĩn yivi', te taxĩ ĩ kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi' nda'a' sakuu' ne nĩ taxĩ un' nda'a' ĩ. ³ Te xiin' ña yo'q' ni'í ne yivi' kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'í, ña kundanĩ ndi' ĩn nja' yoo nduu' yo'ó, ña nduu' ĩn ndaa' Ndiosí xna'a, te kundanĩ ndi' ĩ tu

nja yoo nduu' Jesucristo, ña nj ti'vi' un' jin yivi' yo'o'. ⁴ Nj tiin ka'nu' yu'u yo'ó jin yivi' yo'o', sakan' ña nj saxinú' j chupun ña nj taxj un' nda'a' j saq j. ⁵ Te vjtin, tataa, taxj un' ña tiin ka'nu' un' yu'u mii' yoo un' ñaa', ña nj kumi' j kij' nj yoo j nuu' un' ndee ña kuni' ka' koo jin yivi' yo'o'.

⁶ 'Nj nia'a' j ña ndjee' un' nuu' te yo'o', te nj nakaxin un' tejn ne yivi' jin yivi', te nj taxj un' ra nda'a' j. Kuenta yo'ó nj nduu' ra, ndisu nj taxj un' ra nda'a' j, te nj saxinú' ra tu'un un'. ⁷ Vjtin ndii, xa xini ra ña sakuu' ña nj taxj un' nda'a' j ndii, nda'a' ña nj kua'xi a. ⁸ sakan' ña nj say'a' j sakuu' tu'un ña nj taxj un' nda'a' j nuu' ra, te nj natjin va'a ra a. Te nj kandixa' ra ña yo'ó nj ti'vi' yu'u, te xini xna'a' ra ña nuu' yo'ó nj kje' j. ⁹ Xa'a' te yo'o' xikan' j nuu' un', te süu' xa'a' ne nduu' kuenta jin yivi' xikan' j, süu' jaan' ndii xa'a' te nj taxj un' nda'a' j yo'o' kujti' xikan' j nuu' un', sakan' ña kuenta yo'ó nduu' ra. ¹⁰ Te sakuu' ña nduu' kuenta j ndii, kuenta tu' yo'ó nduu' a. Te sakuu' ña nduu' kuenta yo'ó ndii, kuenta tu' yu'u nduu' a, te xiin' te yo'o' nj natjin j ña tiin' ka'nu'. ¹¹ Kõõ' ka' j koo jin yivi' yo'o', ndisu te yo'o' ndii, ndoo' ka' ra jin yivi' yo'o', sakan' ña nuu' yo'ó nu'u' j. Tataa, ña su'un, koto un' xiin' ña ndjee' un' te nj taxj un' nda'a' j yo'o', te jin ndaa' na jin ndaa' kunduu' ra saq nii' jin ndaa' nduu' yoo'. ¹² Kij' yoo j jin yivi' yo'o' xiin' te nj taxj un' nda'a' j ndii, nj xito' ña'a' j xiin' ña ndjee' un', te ndee jin ra nj xita, süu' jaan' ndii jin ndaa' kujti' ra nj xita, te xa sakan' nj kuni' a kundo'o' te xinu' ña yoso' nuu' tutu un'.

¹³ Te vjtin ña kua'an nu'u' j nuu' un' ndii, ka'an j ña kaa' xiin' te yo'o' ña yoo ka' j jin yivi' yo'o', te va'a ndi' j kuni' ra saq nii' va'a ndi' j kuni' yu'u. ¹⁴ Te xa'a' a ña nj taxj j tu'un un' nuu' ra ña jin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii xikan' j ña koto ña'a' un' nuu' ña ndiva'a. ¹⁶ Te yo'o' ndii, süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ra, saq nii' nduu' tu' yu'u kuenta jin yivi' yo'o'. ¹⁵ Süu' xikan' j ña tava' un' ra jin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii xikan' j ña koto ña'a' un' nuu' ña ndiva'a. ¹⁶ Te yo'o' ndii, süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ra, saq nii' nduu' tu' yu'u kuenta jin yivi' yo'o'. ¹⁷ Sananduu' un' ra nditja ña ndixa, te tu'un yo'ó nduu' ña ndixa jaan'. ¹⁸ Saq nii' nj ti'vi' un' yu'u jin yivi' yo'o' nuu' ne nduu' kuenta jin yivi' ndii, nii' sakan' tu' ti'vi' yu'u te yo'o' te ka'an ndoso' ra tu'un un' nuu' ne nduu' kuenta jin yivi'. ¹⁹ Te sanakua'a xiin' mji' j nuu' ña kuni' un' nditja te yo'o', sakan' te sanakua'a xiin' mji' tu' te yo'o' xa'a' ña ndixa.

²⁰ 'Süu' xa'a' te yo'o' kujti' xikan' j nuu' un', süu' jaan' ndii xikan' tu' j nuu' un' xa'a' ne in' kuni' yu'u xiin' ña sania'a' te yo'o'.

²¹ Sakan' te jin ndaa' kunduu' sakuu' nj saq nii' jin ndaa' nduu' yo'ó xiin' yu'u, te jin ndaa' nduu' tu' yu'u xiin' yo'ó, tataa, te jin ndaa' kunduu' tu' ne jaan' xiin' e', te kandixa' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o', ña yo'ó nj ti'vi' yu'u. ²² Te nj taxj j ndjee' ndatun', ña nj taxj un' nda'a' j, nda'a' nja, te jin ndaa' kunduu' nj ndee naa jin ndaa' nduu' yoo'. ²³ Sakan' na jin ndaa' nduu' j xiin' nja te jin ndaa' nduu' tu' yo'ó xiin' yu'u, te sakan' jin ndaa' xachi' kunduu' nja, te kuni' ne nduu' kuenta jin yivi' ña yo'ó nj ti'vi' yu'u, te kuni' tu' nja ña ndani un' ne jaan' ndee naa ndani un' yu'u. ²⁴ Tataa, kuni' j ña ne nj taxj un' nda'a' j ndii, taxj un' ña kundjee' nja xiin' j mii' koo j, te kuni' nja ña ndjee' ndatun' ña nj taxj un' nda'a' j, sakan' ña nj kundani un' yu'u ndee kij' tia'an kua'a jin yivi' yo'o'. ²⁵ Tataa, yo'ó ndii, ña xachuun' ndaku nduu' un', te ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, xini nja yo'ó, ndisu yu'u ndii, xini j yo'ó, te xini tu' te yo'o' ña yo'ó nj ti'vi' yu'u jin yivi' yo'o'. ²⁶ Te nj nia'a' j nuu' ra saq kuu' un', te nia'a' ka' j ña jaan' nuu' ra te kundani ta'an' ra ndee naa ndani un' yu'u, te jin ndaa' kunduu' ra xiin' j —nj kachi' a xiin' Ndiosi.

18

S'o'o' nj xaa' a kij' nj tiin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

¹ Kij' ndi' j nj ka'an Jesús xiin' Ndiosi, te nj keta' a kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tuku ta'vi' yivi' ña ñani' Cedron. Te nj sk'o'nu' a xa'a' jin ña tata' ña kandu'u' jkan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ² Te xini tu' Judas, te xito' sanakua'a' ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu', mii' kandu'u' ña tata' jaan', sakan' ña kua'a' va' ichi' nj nduujin Jesús jkan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³ Sakan' na nj xaa' Judas jaan' jkan' xiin' jin ti'vi' te xiin', te nj xaa' tu' te xiin', te xito' yukun' ka'nu'. Te te jaan' ndii, sutu' kuu' nuu' xiin' te fariseo nj tjanu' ña'a'. Te ndiso' ra kaa' tuún xiin' choon tuún a nuu' ra, te ndiso' tu' ra ichi. ⁴ Te Jesús ndii, xa xini ndoo' a ndee ña kundo'o' a, sakan' na nj kuyatin a nuu' ra, te nj ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo' nanduku' ndo'?' —nj kachi' a.

⁵ Te nj nakujin ra nuu' a ndii:

—Jesús, te ñuu' Nazaret —nj kachi' ra.

Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' j —nj kachi' a.

Te jkan' iin' tu' Judas, te sanakua'a' ña'a' nda'a' te jaan'. ⁶ Te kij' nj ka'an a xiin' ra: "Yu'u nduu' j", ndii, nj nandiko' xata' ra, te nj nduva' ndoo' ra ñu'u'. ⁷ Sakan' te tuku nj nj ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo' nanduku' ndo'?' —nj kachi' a.

Tē nī nakuiin tukūu rā nuu' a ndii:

—Jesús, tē űuu Nazaret —nī kachī rā.

⁸ Tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Xā nī ka'an i xiin' ndo' űa sūvj yu'u. Naa' yu'u nanduku' ndo' ndii, taxī ndo' na ku'un tē yo'ō' —nī kachī a.

⁹ Nī ka'an a sakan' tē xinū űa xā nī ka'an a ndii: "Tē nī taxī un' ndā'a' i ndii, ndeē jīn rā nī ndoűu'u", nī kachī a.

¹⁰ Sakan' tē nī xtā'ni' Simón Pedro ichj rā tīxin jīn', tē nī xā'ndīa rā so'ō kua'a' jīn tē nani' Malco, tē xika' nuu' nuu' sutu' ka'nu'.

¹¹ Sakan' tē nī ka'an Jesús xiin' Pedro ndii:

—Taxā'a un' ichj un' tīxin jīn' a, sakan' űa naa' yūva' i nī taxī űa kundo'ō i tundo'ō' chīē yo'ō', űa nduu' ndeē naa tūku' uva' ndii, űāā xanini un' űa xāta'an kundo'ō e? —nī kachī a.

So'ō nī xāq a kij' nī xan ndīakā rā Jesús nuu' sutu' ka'nu'

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹² Sakan' tē sakuu' tē xiin', xiin' tē xa'ndīa chuun' nuu' rā, xiin' tē xiin' judío, tē xito' yukun' ka'nu' ndii, nī tījn rā Jesús, tē nī sātīn űa'a' rā. ¹³ Tē xī'űa ká nuu' Anás nī xan ndīakā űa'a' rā, sakan' űa tīso Caifás nduu' tē jaan', tē Caifás jaan' nduu' sutu' ka'nu' kuiya jaan'. ¹⁴ Tē Caifás jaan' nduu' tē nī ka'an xiin' tē kuu' ka'nu' nuu' nē judío űa va'a ká jīn ndāa' kuītī' tē yivī' kuvī' xa'a' sakuu' nē űuu' rā.

Yo'ō nduu' ichi' nuu' űa ka'an Pedro űa xīnī rā Jesús

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Tē Simón Pedro xiin' ingā tē ndā'a' xa'a' Jesús ndii, ndikun rā xatā' a kua'an rā. Tē tē ndā'a' xa'a' a, tē ingā jaan' ndii, xīnī ta'an' rā xiin' sutu' ka'nu' jaan', sakan' na nī ndā'űi rā xiin' Jesús nuu' kī'e sutu' jaan'. ¹⁶ Ndisū Pedro ndii, nī ndoō rā iin' rā xatā' xtī'e', sakan' na nī keta ingā tē ndā'a' xa'a' Jesús jaan', tē xīnī ta'an' xiin' sutu' ka'nu' jaan', tē nī ka'an rā xiin' űa' xito' yī'e' jaan' űa taxī a' xka'ndīa Pedro. ¹⁷ Sakan' tē nī ka'an űa' xito' yī'e' jaan' xiin' Pedro ndii:

—űTeē' tē ndā'a' xa'a' tē kaq' nduu' tu yo'ō nī? —nī kachī a'.

Tē nī ka'an rā ndii:

—Sūvj j —nī kachī rā.

¹⁸ Tē xa'a' űa vīxīn va' ndii, ita' nē xika' nuu' nuu' sutu' jaan' xiin' tē xiin' tē xito' yukun' ka'nu' xitunī' űa nuu' űu'u űa ndatin jkan', tē jkan' tu iin' Pedro xiin' űa xitunī' rā.

So'ō nī xāq a kij' nī sana'má tē kuu' ka'nu' űuu' Jerusalén Jesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Sakan' tē nī xa'a' sutu' ka'nu' ndatu' un' rā Jesús xa'a' tē ndā'a' xa'a' a xiin' xa'a' űa sania'á a. ²⁰ Tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Yu'u ndii, sakuu' ichi' ka'an i xiin' nē yivī' nuu' chitu', tē sakuu' ichi' tu nī sania'á i vī'e' mii' nakayá nē yivī' xiin' nuu' kī'e' yukun' ka'nu' mii' nakayá sakuu' nē űuu' e'. Tē kōō' ndeē jīn űa' a nī sania'á sī'e' j. ²¹ űNdichun na ndatu' un' un' yu'u? Va'a ká ndatu' un' un' nē nī xīnī so'ō űa nī ka'an i, nē jaan' xīnī ndee űa nī ka'an i —nī kachī a.

²² Tē kij' ndī'j nī ka'an Jesús űa jaan' ndii, jīn tē xīnī xito' yukun', tē iin' yaűin jkan' ndii, nī sa'ndīa' rā nuu' a ka'an rā ndii:

—űűāá sakan' vī' nakuiin' yo'ō nuu' sutu' ka'nu'? —nī kachī rā.

²³ Tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Naa' nī kanīa' a i ndii, ka'an un' ndee űa nduu' a. Tē naa' va'a nī ka'an i ndii, űndichun na kuun' un' yu'u? —nī kachī a.

²⁴ Sakan' tē nī tī'vī' Anás jaan' Jesús tīn ká a kua'an a nuu' Caifás, tē nduu' sutu' ka'nu'.

Yo'ō' ka'an ká Pedro űa xīnī rā Jesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Tē kij' xka'ndīa sakuu' űa jaan' ndii, iin' ndichī Pedro xitunī' rā. Tē nī ka'an nē ita' jkan' xiin' rā ndii:

—űTeē' jīn tē ndā'a' xa'a' tē kaq' nduu' tu yo'ō nī? —nī kachī űa.

Tē nī ka'an rā ndii:

—Sūvj j —nī kachī rā.

²⁶ Jkan' tē ingā tē xika' nuu' nuu' sutu' ka'nu' jaan' nī ka'an xiin' Pedro ndii:

—Nī xīnī tu yu'u yo'ō xa'a' űa taűa xiin' Jesús —nī kachī rā.

Tē jaan' ndii, tē jīn kuu' xiin' tē nī xā'ndīa Pedro so'ō jaan' nduu' rā. ²⁷ Tē tukū nī nī ka'an Pedro űa xīnī rā Jesús. Tē na nī űa jaan' ka'an rā, tē nī kana nduchiē.

So'ō nī xāq a kij' nī sanakua'a tē yivī' Jesús ndā'a' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5,13-25)

²⁸ Sakan' tē nī naqā rā Jesús vī'e' Caifás jaan', tē nī xan ndīakā űa'a' rā vī'e' ka'nu' tē romano. Tē xa'a' a űa xā kitú' kuii nduu' a kij' sakan' ndii, nī kō'űi rā vī'e' ka'nu' jaan', kōűo ká ya'a' rā űa ka'an tu'un ndēi' rā, tē kūvj kuxī rā űa xaxī' xakuua' xa'a' vīko' pascua. ²⁹ Xa'a' a jaan' na nī keta Pilato, tē nī ndatu' un' űa'a' rā ndii:

—űNdee xa'a' tiin' kuachī ndo' tē űaa'? —nī kachī rā.

³⁰ Sakan' tē nī ka'an tē jaan' ndii:

—Naa' sūū' tē űa'a' nduu' rā ndii, kīxīn ndīakā űa'a' ndu' ndā'a' un' —nī kachī rā.

³¹ Tē nī ka'an Pilato xiin' rā ndii:

19

—Va'a ka naka ña'a' ndo'ó, te sana'má ña'a' ndo' sqa ka'an tuni tu'un ndei' mji' ndo' —ni kachj ra.

Te ni nakujin te judío jaan' nuu' ra ndii:

—Táxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' ndu ndee jin te yivi' —ni kachj ra.

³² Sakan' ni xka'ndia ña jaan', te xinu ña ni ka'an Jesús kij' ni sakuni' a ndee nuu' ña xi'i kuvj a. ³³ Sakan' te ni nandiko' Pilato tixin vi'e ka'nu' ra, te ni kana ra Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náa yo'ó nduu' rey ne judío? —ni kachj ra.

³⁴ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Náa ña ka'an' mji' un' te ka'an sakan', uun inga ne yivi' ni ka'an a xa'a' i nuu' un'? —ni kachj a xiin' ra.

³⁵ Te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—Xini un' ndii, süu' te judío nduu' yu'u. Ne ñuu' mii' un' xiin' sutu kuu' nuu' nduu' ne ni sanakua'a yo'ó nda'a' i. ¿Yoo nduu' a ni xaa un'? —ni kachj ra.

³⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xa'ndia chuun' yu'u ndii, süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a, naa' sakan' te kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a ndii, kuyun ta'an' te xika' nuu' nuu' i, te táxi' ra ña jin te yivi' yu'u, te sanakua'a ra yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' nuu' ndu, ne judío. Ndisu süu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' ña xa'ndia chuun' i jaan' —ni kachj a.

³⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—Na sakan' ndii, ¿rey nduu' yo'ó un'? —ni kachj ra.

Te ni nakujin Jesús ndii:

—Mji' yo'ó ka'an ña rey nduu' i. Yu'u ndii, xa xa'a' ña jaan' ni tuvi' i, te xa xa'a' ña jaan' tu ni xaa i jin yivi' yo'o'. Ni xaa i te ndjee yu'u' i xa'a' ña ndixa, te sakuu' ne xaa' ña ndixa ndii, taxi' so'ó ña ña ka'an i —ni kachj a.

³⁸ Te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Ndee ña nduu' ña ndixa nuu' yo'ó? —ni kachj ra.

Kij' ndi' i ni ka'an ra ña jaan', te ni keta tukuu' ra mi' ita' te judío, te ni ka'an ra ndii:

—Koo' ndee jin ña ña'a' ni xaa te yo'o' ni na'in i. ³⁹ Ndisu ña xi xaa ndo'ó i'in ichi' kij' nasuku' viko' pascua ndii, xikan' ndo' nuu' i ña saña' i jin te ñuu' ndo', te naa' vi'e kaa. ¿Náa kuni' ndo' ña saña' i te nduu' rey ndo'ó, ne judío vitin? —ni kachj ra.

⁴⁰ Sakan' te ni kuqa' ra ka'an ra ndii:

—Saña' un' te ñaa', süu' jaan' ndii Barrabás saña' un' —ni kachj ra.

Te Barrabás jaan' ndii, jin te kui'na' nduu' ra.

So'ó ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Pilato te kuvj Jesús nuu' krusin

¹ Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni saku' yo'o' te xiin' Jesús ndee ni kuui' xata' a. ² Ndi' i jaan', te ni xa'a' te xiin' jin corona yo'o' iñu', te ni chindu'u' ra a xini' a. Te ni saku' nu' ña'a' ra toto nani' kua'a ndukun'.

³ Te ka'an ra xiin' a ndii:

—Yoo va'a un', táku'e, ña nduu' rey nuu' ne judío —kachi ra.

Te sa'ndia' ra nuu' a. ⁴ Sakan' te ni keta tukuu' Pilato, te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka'an chuun' i ña keta ra ki'e te kuni' ndo' ña ni na'in yu'u ndee jin kuachj ra —ni kachj ra.

⁵ Te ni keta Jesús ndu'u' corona yo'o' iñu' jaan' xini' a, te ni nu' a toto kua'a ndukun' jaan'. Te ni ka'an Pilato xiin' ne jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' ra ni xaa i —ni kachj ra.

⁶ Kij' ni xini' ña'a' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xiin', te xito' yukun' ka'nu' ndii, ni kuqa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iNuu' krusin kuxj un' te ñaa'! iNuu' krusin kuxj un' ra! —ni kachj ra.

Ikan' te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Naka ña'a' ndo'ó te kuxj ña'a' mji' ndo' nuu' krusin, sakan' ña koo' ndee jin kuachj te kaa' ni na'in yu'u —ni kachj ra.

⁷ Te ni ka'an te judío kuu' nuu' ndii:

—Kumi' ndu jin tu'un ndei' ña ka'an chuun' ña kuni' a kuvj ra, sakan' ña ni ndasanduu' xiin' mji' ra si'e' Ndiosi —ni kachj ra.

⁸ Kij' ni xini' so'ó Pilato ña jaan' ndii, ni yi'vi ka ra. ⁹ Te ni ndi'vi tukuu' ra tixin vi'e ka'nu' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii: —¿Mii' ni kjee yo'ó? —ni kachj ra.

Ndisu ni nakujin Jesús. ¹⁰ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Ndichun na kuni' ka'an un' xiin' i? ¿Náa xini' un' ña kumi' i ña ndjee' te saña' i yo'ó, te kumi' tu i ña ndjee' te ka'an chuun' i te kuxj te xiin' i yo'ó nuu' krusin? —ni kachj ra.

¹¹ Te ni nakujin Jesús ndii:

—Ndee jin nuu' ña ndjee' kumi' un' nuu' yu'u naa' ni táxi' Ndiosi a nda'a' un', xa'a' a jaan' na te ni sanakua'a yu'u nda'a' un' ndii, chie' ka kuachj kumi' ra —ni kachj a.

¹² Ndee kij' sakan', te ni xa'a' nduku' ra sqa kuvj saña' ña'a' ra, ndisu ni ka'an ti'e' ka te judío jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' saña' un' te ñaa' ndii, nduu' ka un' te xini' ta'an' xiin' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka. Sakan' ña yoo ka sananduu' xiin' mii' mji' rey ndii, te ndasi' ta'an' xiin' César nduu' ra —ni kachj ra.

¹³ Te kij' ni xini' so'ó Pilato ña jaan' ndii, ni ka'an chuun' ra, te ni keta Jesús. Te

nj xjkundu'u' Pilato jaan' mii' xa'nú ra kuachj jin xaan' mii' nani' Gabata xiin' tu'un hebreo, te ña jaan' kuni kachj a ndii: "Kj'e mii' kaa' yuu'." ¹⁴ Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' vjiko' pascua nduu' a kij' sakan', yatin' jin ke'in' nduu' a, te nj ka'an Pilato xiin' te judío jaan' ndii: —Koto ndo', yo'o' iin' rey ndo' —nj kachj ra.

¹⁵ Ndisu nj kuqa' ti'e' te jaan' ka'an ra ndii:

—iKa'ni' kij' ra! iKa'ni' kij' ra! iNuu' krusin kuxj un' ra! —nj kachj ra.

Te nj ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na kuni ndo' ña kuxj i rey ndo' nuu' krusin? —nj kachj ra.

Te nj nakujin sutu kuu' nuu' jaan' ndii:

—iJin ndaa' César kujit' nduu' rey ndu! —nj kachj ra.

¹⁶ Sakan' te nj sanakua'a ña'a' Pilato nda'a' te xiin' ra te kuxj ña'a' ra nuu' krusin. Sakan' na nj naka ña'a' ra te kua'an ra xiin' a.

S'o'q nj xaa a kij' nj kuxj te xiin' Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

¹⁷ Te nj ketá Jesús ikan' ni' a krusin a kua'an a jin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachj a xiin' tu'un hebreo ndii: "Iki' xini' ndii." ¹⁸ Te ikan' nj kuxj ña'a' ra nuu' krusin. Te tata'vi' xiin' a nj kuxj ra jin te yivi' nuu' jin krusin. Jin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' itin a. Te Jesús naa' ma'in'. ¹⁹ Te nj ke'j Pilato jin tu'un' yu'u' nuu' jin vitu' mii' ka'an a ndii: "Jesús, te ñu' Nazaret yo'o', nduu' rey ne judío", kachj a.

Te nj ka'an chuun' ra ña chindu'u' te xiin' ña jaan' xini' krusin Jesús. ²⁰ Te kua'a' ne judío nj ka'vi' tu'un' jaan', sakan' ña mii' nj kuxj ra Jesús nuu' krusin jaan' ndii, ya'jin ñu' nj nduu' a. Te nj ke'j ra ña jaan' xiin' tu'un' hebreo, xiin' tu'un' latín, xiin' tu'un' griego. ²¹ Sakan' na kuiu' nj ka'an sutu kuu' nuu' nuu' ne judío xiin' Pilato ndii:

—Ké'j un' rey ne judío, süu' jaan' ndii va'a' ka' ke'j un' ña ka'an mii' ra ndii: "Yu'u' nduu' rey ne judío, kachj ra" —nj kachj sutu jaan'.

²² Te nj ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Ña xá nj ke'j i ndii, xá sakan' koo' mii' a —nj kachj ra.

²³ Te kij' ndi'j nj kuxj te xiin' jaan' Jesús nuu' krusin ndii, nj ki'in' ra toto a, te nj nata'vi' kumi' saa' ra a, jin ndaa' jin ndaa' a xa'a' i'in' ra. Te nj ki'in' tu' ra toto ña titi a, te ña jaan' ndii, ku'asa' nj naku' a, süu' jaan' ndii jin ndaa' nduu' kani' a. ²⁴ Sakan' na kuiu' nj ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Ndáta' e' e, süu' jaan' ndii va'a' ka' katin e' xa'a' a, te kuni' e' yoo' nda'a' ndoo a —nj kachj ra.

Sakan' te nj xinu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Nj nata'vi' te yivi' toto j, te nj katin ra xa'a' toto titi j", kachi a. Te sakan' xna'a' nj xaa' te xiin' xiin' toto a jaan'.

²⁵ Te ya'jin xa'a' krusin Jesús jaan' iin' sj'i' a, xiin' ña' ta'an' sj'i' a, ña' nani' María, ña' nduu' ña' si' Cleofas, xiin' María Magdalena. ²⁶ Te kij' nj xini' Jesús iin' sj'i' a ikan', te nj xini' tu' a iin' te nda'a' xa'a' a, te ndani' a xiin' ña' jaan' ndii, nj ka'an a xiin' a' ndii:

—Nanaa, koto un', ndee' naa si'e' un' nduu' te iin' xiin' un' ñaa' vitin —nj kachj a.

²⁷ Ndi'j jaan' te nj ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Koto un', ndee' naa sj'i' un' nduu' na ñaa' vitin —nj kachj a.

Te ndee' kivi' jaan' nj nata'jin ña'a' ra te ndu'u' a' vi'e' ra.

S'o'q nj xaa a kij' nj xi'i Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸ Te kij' nj xka'ndia' sakuu' ña jaan' ndii, nj xini' Jesús ña xa' nj saxinu' a sakuu' ña kuni Ndiosí saa' a. Sakan' na kuiu' nj ka'an a te xinu' ña yoso' nuu' tutu jaan' ndii:

—Ichí va' j tiku' —nj kachj a.

²⁹ Te iin' jin kjsj ikan', te chitu' vi' a naá vino iya', sakan' te nj se'vi' ra jin pachj vino jaan', te nj satiin' ra a nuu' nda'a' nduku' hisopo, te nj satondia' ra yu'u' a. ³⁰ Kij' ndi'j nj xi'i Jesús vino iya' jaan', te nj ka'an a ndii:

—Xá nj saxinu' j sakuu' a —nj kachj a.

Sakan' te nj nako' xini' a, te nj ketá nimá a.

S'o'q nj xaa a kij' nj saki'vi te xiin' jin kaa' xiin' nuu' toko' Jesús

³¹ Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' te judío xa'a' ña yoo vjiko' pascua nduu' a kij' sakan', te nj kuni' ra ña ndoo' ñu'u' nde'j jaan' nuu' krusin ndee' xaa' kivi' sábado, ña xi' nandiee' ra, sakan' ña kivi' ka'nu' va' nduu' a nuu' ra. Sakan' na nj xikan' ra ña va'a' nuu' Pilato ña ka'an chuun' ra, te ka'nu' te xiin' sj'in' te ndondia' nuu' krusin jaan', te sanuu' tu' ra ñu'u' nde'j te jaan'.

³² Sakan' na nj xa'an' te xiin', te nj xa'nu' ra sj'in' te nuu', te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin xiin' Jesús, te nj xa'nu' tu' ra sj'in' inga te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin tuku' ta'vi' xiin' a. ³³ Ndisu kij' nj xaa' ra nuu' krusin mii' taxko' Jesús ndii, nj xini' ra ña xa' nj xi'i a, sakan' na nj xa'nu' ra sj'in' a. ³⁴ Te ndii nj tuvj jin te xiin' jaan' kaa' xiin' nuu' toko' a, te xaka'an' e' te nj kje'e' ni'

xiin' tjkui. ³⁵ Te n̄ x̄inj̄ s̄akuu' n̄a ȳo' o' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' a, te n̄a ka'an ra ndii, n̄a ndix̄a nduu' a, te x̄inj̄ ra n̄a n̄a ndix̄a ka'an ra, sakan' te kandix̄a' t̄u ndo'ó a. ³⁶ Sakan' n̄a n̄i xka'ndia s̄akuu' n̄a jaan' te x̄inj̄ n̄a yoso' nuu' t̄utu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ndeē j̄in̄ j̄ki' a n̄i xa'nu' te yivi'", kachi a. ³⁷ Te sakan' t̄u yoso' a j̄nga xaan' nuu' t̄utu a mii' ka'an ndii: "Kot̄o ndiaa ne yivi'", te n̄i t̄uvi ra kaq̄ x̄iin' t̄oko'", kachi a.

S̄o' o' n̄i x̄aq̄ a k̄ij̄' n̄i ndiee' n̄u' u' nde' i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Kij̄' ndij̄' n̄i xka'ndia s̄akuu' n̄a jaan' ndii, n̄i xa'an José, te n̄i k̄j̄eē n̄u' u' Arimatea, te n̄i ka'an nda'vi ra xiin' Pilato n̄a t̄ax̄i te jaan' na'in ra n̄u' u' nde' i Jesús. Te jaan' ndii, j̄in̄ te n̄i ndikun̄ ichi' Jesús nduu' ra, ndisu n̄i ndikun̄ s̄i'e n̄a' a' ra xa'a' a n̄a yivi' ra te ka'nu' nuu' ne judío. Te n̄i t̄ax̄i Pilato jaan' n̄a na'in ra n̄u' u' nde' i a jaan'. Sakan' te n̄i xa'an na'in ra a. ³⁹ Sakan' t̄u Nicodemo, te n̄i xa'an ndi'e' j̄in̄ n̄u' u' mii' ndu' u' Jesús ndii, n̄i x̄aq̄ ra ni' i' ra yatin' ok̄o ux̄i kilo n̄a xavixin' va, n̄a n̄i n̄asaka xiin' mirra xiin' aloe. ⁴⁰ Sakan' te n̄i na'in uv̄i saa' ra n̄u' u' nde' i Jesús, te n̄i t̄isuku' ra a toto, n̄a n̄i x̄ak̄in ra xa'an xavixin' jaan', saq̄ xi xaá ne judío kij̄' nataan' n̄ia n̄u' u' nde' i ne n̄i xi' j̄. ⁴¹ Te ya'tin mii' n̄i xi' j̄ Jesús nuu' krusin̄ ndii, kandu' u' j̄in̄ n̄a t̄ata. Te tejn̄ n̄a t̄ata jaan' yoo j̄in̄ yavi ndij̄ x̄aa' mii' t̄ia'an k̄unaá ndeē j̄in̄ n̄u' u' nde' i ne yivi'. ⁴² Te j̄kan' n̄i ch̄inaá ra n̄u' u' nde' i a jaan' xa'a' a n̄a ya'tin ka' iin' yavi jaan', te siin' tuku' ndii x̄a kuyatin' kuii x̄aq̄ kivi' n̄a sakoo' t̄u' va xiin' mii' te judío xa'a' n̄a yoo v̄j̄ko' pascua.

20

S̄o' o' n̄i x̄aq̄ a k̄ij̄' n̄i nat̄iak̄u Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

¹ T̄jkuiin̄ ka' n̄ia' a' va kivi' nuu' xa'a' x̄imana, te n̄i xa'an María Magdalena yavi ndij̄ mii' naá n̄u' u' nde' i Jesús. Te n̄i x̄inj̄ a' n̄a xa' n̄i nundia' a' yuu' n̄a ndasi yu' u' yavi jaan'. ² Sakan' te n̄i ndava' a' kua'an a' mii' ndu' u' Simón Pedro xiin' j̄nga te ndikun̄ ichi' Jesús, te kundani va a. Te n̄i ka'an a' xiin' ra ndii:

—N̄i na'in te yivi' n̄u' u' nde' i x̄to' o' e' t̄ix̄in yavi ndij̄, te x̄iní e' mii' n̄i ch̄ikandu' u' ra a —n̄i kach̄i a'.

³ J̄kan' te n̄i ndava Pedro xiin' j̄nga te ndikun̄ ichi' Jesús jaan' kua'an kot̄o ra yavi jaan'. ⁴ J̄in̄ kachi n̄i tax̄ta'an' uv̄i saa' ra, ndisu ndiee' ka' n̄i ndava j̄nga ra te sakan' Pedro, te xi' n̄a ka' ra n̄i x̄aq̄ yavi jaan'. ⁵ Te n̄i nak̄utand̄ie ra x̄to' ni' ra t̄ix̄in yavi jaan', te n̄i x̄inj̄ ra ndiee' toto n̄a n̄i ndisuku' n̄u' u'

nde' i Jesús, ndisu n̄i ndi'vi ra. ⁶ Sakan' te ndikun̄ Simón Pedro xata' te jaan' n̄i x̄aq̄ ra, te n̄i nda' n̄i ra t̄ix̄in yavi jaan', te n̄i x̄inj̄ ra ndiee' toto n̄a n̄i ndisuku' n̄u' u' nde' i Jesús. ⁷ Te n̄i x̄inj̄ t̄u ra ndu' u' toto n̄a n̄i ndisuku' x̄iní' Jesús. Ndisu iin' ta' nu' a te ndu' u' siin' mii' a. ⁸ Sakan' te n̄i nda' n̄i t̄u te nda' a' xa'a' a, te n̄i x̄aq̄ nuu' yavi jaan', te n̄i x̄inj̄ ra n̄a n̄i yoo jaan', te n̄i kandix̄a' ra a. ⁹ Kuach̄i ndii t̄ia'an kundani ra kij̄' sakan' mii' yoso' a nuu' t̄utu Ndiosí n̄a ka'an n̄a n̄i kuni a nat̄iak̄u a. ¹⁰ Te n̄i n̄and̄j̄ko' te nda' a' xa'a' a jaan' mii' ndiee' ra.

S̄o' o' n̄i x̄aq̄ a k̄ij̄' n̄i t̄uvi Jesús nuu' María Magdalena

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Te María jaan' ndii, n̄i ndoo a' iin' a' xaku' a' ya'tin yu' u' yavi jaan'. Te kij̄' iin' a' xaku' a' jaan', te n̄i nak̄utand̄ie a', te kot̄o' n̄i a' t̄ix̄in yavi jaan' ndii, ¹² n̄i x̄inj̄ a' uv̄i ta'an ángele ni' nu' a' toto yaa, te ndiee' a' mii' n̄i kandu' u' n̄u' u' nde' i Jesús. J̄in̄ a' mii' n̄i yoo x̄iní' a, te j̄nga a' mii' n̄i yoo xa'a' a. ¹³ Te n̄i ka'an a' xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pi'a'un? —n̄i kach̄i a.

Te n̄i nak̄uj̄in̄ n̄a' jaan' ndii:

—Xaku' i sakan' n̄a n̄i na'in te yivi' n̄u' u' nde' i x̄to' o' j̄, te x̄iní j̄ mii' n̄i ch̄ikandu' u' ra a —n̄i kach̄i a'.

¹⁴ Kij̄' ndij̄' n̄i ka'an a' n̄a jaan', te n̄i nak̄oto xata' a' ndii, n̄i x̄inj̄ a' iin' Jesús j̄kan', ndisu n̄i nak̄un̄j̄ n̄a' a' a'. ¹⁵ Te n̄i ndatu'un' n̄a' a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pi'a'un? ¿Yoo nanduku' un'? —n̄i kach̄i a.

Te n̄i x̄an̄j̄ni n̄a' jaan' n̄a tee' te xito' n̄a t̄ata jaan' nduu' ra, sakan' na n̄i ka'an a' xiin' ra ndii:

—T̄akui'e, naa' yo' o' n̄i na'in a' ndii, ka'an un' xiin' j̄ mii' n̄i ch̄ikandu' u' un' a, te ku'un na'in e' —n̄i kach̄i a'.

¹⁶ Te n̄i ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—María —n̄i kach̄i a.

J̄kan' te n̄i n̄and̄j̄ko' k̄uin̄ a', te n̄i ka'an a' t̄u'un hebreo xiin' a' ndii:

—Raboni —n̄i kach̄i a'. Te n̄a jaan' kuni kach̄i a' maestro.

¹⁷ J̄kan' te n̄i ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—T̄önd̄ia un' yu' u', sakan' n̄a t̄ia'an kaq̄ j̄ nuu' yuva' j̄. Ndisu kua'an mii' ndiee' n̄an̄j̄ j̄, te ka'an un' xiin' ra ndii: "X̄a kua'an kaq̄ j̄ nuu' yuva' j̄, n̄a nduu' t̄u yuva' ndo'ó, nuu' Ndiosí j̄, n̄a nduu' t̄u Ndiosí ndo'ó" —n̄i kach̄i a.

¹⁸ Sakan' te kua'an María Magdalena mii' ndiee' te nda' a' xa'a' a' te ka'an a' xiin' ra n̄a n̄i x̄inj̄ a' x̄to' o' e', te ndatu'un' t̄u a' nuu' ra s̄akuu' n̄a n̄i ka'an n̄a jaan' xiin' a'.

Sq'o ni xaq a kij' ni tuvj Jesús nuu' te nda'q' xa'a' a
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Kij' ni xa'a' kuñuu xakuaa' kivj' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, ndasi kutu' yi'e' vj'e' mii' ndiee' te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' a ña yi'vi ra te judío kuu' nuu'. Sakan' te ni nda'ni Jesús vj'e' jaan', te ni xikuijn a ma'in' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Na koq na ña manj' xiin' nimá ndo' —ni kachj a.

²⁰ Ndj'i sq'o ni ka'an a ña jaan', te ni nia'a a nda'a' a xiin' toko' a nuu' ra. Te ni nakuatia' va ra kij' ni xinj' ra xto'o e'.
²¹ Te ni ka'an tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Na koq na ña manj' xiin' nimá ndo'. Saq nii' ni ti'vi' yuva' e' Ndiosi yu'u te ka'an ndoso' j xa'a' a ndii, nii' sakan' ti'vi' tu yu'u ndo'ó te ka'an ndoso' ndo' xa'a' j —ni kachj a.

²² Te kij' ndj'i ni ka'an a ña jaan' ndii, ni kondja tachj' yu'u' ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Natijn ndo' Espiritu Santo. ²³ Yoo ka koq ka'nu' inj ndo' xa'a' kuachj ndii, koq ka'nu' tu inj Ndiosi xa'a' kuachj ña, te yoo ka koo' ka'nu' inj ndo' xa'a' kuachj ndii, koo' ka'nu' tu inj Ndiosi xa'a' kuachj ña —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Tomás ña kändixa' ra ña ni natjaku Jesús naa' künj' ña'a' ra

²⁴ Ijn te uxj uvj te nda'a' xa'a' Jesús, te nani' Tomás, te nani' tu te kuate ndii, koo' ra ndu'u' xiin' inga te nda'a' xa'a' a jaan' kij' ni kixin a nuu' te jaan'. ²⁵ Sakan' na ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' ra ndii:

—Ni xinj ndu xto'o e' —ni kachj ra.
Ndisu ni ka'an Tomás xiin' ra ndii:

—Naa' künj j mii' nia'a ni kuxj ra clavo nda'a' a, te tuvj j nuu' nda'a' j ikan', te se'vi tu j nda'a' j toko' a mii' ni tuxu'vi a ndii, kändixa' xachi' j —ni kachj ra.

²⁶ Kij' ni ya'a unja kivj', te ndiee' tukuu' te nda'a' xa'a' a jaan' tixjn vj'e' jaan', te ndu'u' tu Tomás xiin' ra kij' sakan'. Tee' ndee ni ndasj kutu' yi'e' vj'e' jaan' ndii, ni xaa Jesús, te ni xikuijn a ma'in' ra tixjn vj'e' jaan', te ni nakuatj ña'a' a ka'an a ndii:

—Na koq na ña manj' xiin' nimá ndo' —ni kachj a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' Tomás ndii:

—Tuvj nuu' nda'a' un' yo'o', te koto un' nda'a' j, sanakaá un' nda'a' un', te tuvj un' un' toko' j mii' ni tuxu'vi j. Te kunduq ka un' te kändixa', süu' jaan' ndii kunduu un' jin te kändixa' —ni kachj a.

²⁸ Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Xto'o mji' j nduu' yo'ó, te Ndiosi mji' tu j nduu' un' —ni kachj ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kändixa' un' vjijn xa'a' a ña ni xinj nduchi' nuu' un' yu'u, ndisu sañu'u' va Ndiosi ne kändixa' tee' ndee ni xinj ña yu'u —ni kachj a.

Yo'ó ka'an Juan xa'a' ndichun ni ke'i ra tutu yo'o'

³⁰ Ni xaa tu Jesús kua'a' ka chuyun ka'nu' nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ke'j sakuu' a nuu' tutu yo'o'. ³¹ Ndisu ni ke'j ña yo'o' te kändixa' ndo'ó ña Jesús nduu' Cristo, ña sakaku' yoo', te suvj tu a nduu' si'e' Ndiosi. Te naa' kändixa' ña'a' ndo' ndii, natijn ndo' kivj' ñuu ña koo' kivj' ndi'i' xiin' ña ndje'e' a.

21

Sq'o ni xaq a kij' ni tuvj Jesús nuu' uxq ta'an te nda'q' xa'a' a

¹ Ni ya'a ña jaan', te ni satuvj xiin' mii' tukuu' Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a yu'u' mjin Tiberias. Sq'o ni xaa a. ² Nu'u' inga' te nda'a' xa'a' a, te nduu' Simón Pedro, xiin' Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' Natanael, te ni kjeë ñuu Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, xiin' uvj ta'an tiaa' si'e' Zebedeo, xiin' inga uvj ta'an ka te nda'a' xa'a' a. ³ Sakan' te ni ka'an Simón Pedro xiin' te jaan' ndii:

—Ku'un tava' j —ni kachj ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ku'un tu ndu'u' xiin' un' —ni kachj ra.

Te ni kjeë ra kua'an ra, te ni ko'nj ra tixjn jin tundoo', ndisu nii' ñuu jaan' koo' xachi' tjaka' ni tava' ra. ⁴ Te kij' xa kitu' ndii, ni xinj ra iin' Jesús yu'u' mjin jaan', ndisu ni nakunj ña'a' ra. ⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pja'un, zñáá xa ni tava' ndo' tjaka' kuxj ndo'? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Koo' ri' —ni kachj ra.

⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Skö'ni' ndo' ñunu' ndo' xijn' kua'a' tundoo' ñaa' te tava' ndo' ri' —ni kachj a.

Sakan' te ni skö'ni' ra a ikan', te ni sekun ra kua'a' koo' chukuu' ri' ndee kúvj ka xta'ni' ra ñunu' jaan' tjikui. ⁷ Te te nda'a' xa'a' a, te ndan' a, ni ka'an xiin' Pedro ndii:

—Xto'o e' Jesús nduu' ña iin' kaq' —ni kachj ra.

Kij' ni xinj sq'o Simón Pedro ña xto'o e' Jesús nduu' ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni nakui'nu ra toto ra, sakan' ña xa ni tava' ra a, te ni skö'nu' ki'j' va ra mjin jaan' te xaa ra mii' iin' a. ⁸ Te inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni kixin mji' ra xiin' tundoo' jaan' kañuu' ra ñunu' tjaka', sakan' ña xaku' xika' ñu'u' ra yu'u' mjin, yatin' ciento metro kuitj' xika'. ⁹ Kij' ni nuu' ra ñu'u' ndii, ni xinj ra ñu'u' tikei, te kanu' jin tjaka' yatan' ri',

te n̄i x̄inj̄i t̄u r̄a j̄in x̄it̄a' v̄a'a. ¹⁰ Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Tax̄ij̄i ndo' s̄av̄a t̄j̄aka', ti' s̄akan' n̄i t̄av̄a' ndo' ñaa' —n̄i kach̄ij̄i a.

¹¹ S̄akan' na n̄i sk̄o'nu' Simón Pedro t̄ix̄inj̄i tund̄o'o', te n̄i x̄it̄a' r̄a ñun̄u' jaan' ndee yu'u' m̄inj̄i mii' j̄chi kaa', te ch̄itu' v̄j' a ñu'u' t̄j̄aka' na'nu'. Ciento uv̄j̄ x̄ik̄o ux̄j̄ un̄j̄ kuu' ri', tee' ndee kua'a' ya'a ri' ndii, n̄i tia'ndiá ñun̄u' jaan'. ¹² Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—N̄j̄a'a ndo', te kux̄ij̄i ndo' —n̄i kach̄ij̄i a.

Te ndee j̄in te nda'a' xa'a' a jaan' n̄i kund̄ij̄eni ndatu'un' ña'a' yoo nduu' a, s̄akan' ña x̄a x̄inj̄i r̄a ña x̄to'o' e' nduu' a. ¹³ S̄akan' te n̄i kuȳat̄inj̄i Jesús, te n̄i na'jin a x̄it̄a' v̄a'a, te n̄i tax̄ij̄i ña'a' a nda'a' r̄a, te s̄akan' t̄u n̄i x̄aa a xiin' t̄j̄aka'. ¹⁴ Ña yo'o' nduu' j̄chi' ña un̄j̄ ña n̄i tuv̄j̄ Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a ndee kij̄' n̄i na't̄ij̄ak̄u a.

Yo'o' ka'an Jesús xiin' Pedro ña koto r̄a n̄e nduu' kuenta a, ndee naa xito' j̄in te yivi' mbeɛ san̄a r̄a

¹⁵ Kij̄' ndi'j̄i n̄i x̄ij̄i r̄a, te n̄i ndatu'un' Jesús Simón Pedro ndii:

—Simón, si'e Jonás, çñáá ndanj̄ kua'a' k̄a un' yu'u' te s̄akan' ña ndanj̄ un' te yo'o'? —n̄i kach̄ij̄i a.

Te n̄i ka'an r̄a xiin' a ndii:

—Uun̄ ndo', táku'i'e, x̄inj̄i un' ña ndanj̄ i yo'o' —n̄i kach̄ij̄i r̄a.

Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Koto n̄e nduu' kuenta i ndee naa xito' j̄in te yivi' mbeɛ san̄a r̄a —n̄i kach̄ij̄i a.

¹⁶ Te n̄i ndatu'un' tukuu' ña'a' a j̄chi' ña uv̄j̄ ndii:

—Simón, si'e Jonás, çñáá ndanj̄ v̄a un' yu'u'? —n̄i kach̄ij̄i a.

Te n̄i ka'an r̄a xiin' a ndii:

—Uun̄ ndo', táku'i'e, x̄inj̄i un' ña ndanj̄ i yo'o' —n̄i kach̄ij̄i r̄a.

Te n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Koto un' n̄e nduu' kuenta i ndee naa xaa' j̄in te xito' mbeɛ san̄a r̄a —n̄i kach̄ij̄i a.

¹⁷ Te n̄i ka'an n̄i tukuu' a xiin' r̄a j̄chi' ña un̄j̄ ndii:

—Simón, si'e Jonás, çñáá ndanj̄ un' yu'u'? —n̄i kach̄ij̄i a.

Te n̄i k̄usuchi' v̄a j̄inj̄i r̄a xa'a' a k̄a x̄a un̄j̄i j̄chi' n̄i ndatu'un' ña'a' a naa' ndanj̄ ña'a' r̄a. S̄akan' na n̄i ka'an r̄a xiin' a ndii:

—Táku'i'e, s̄akuu' ña yoo x̄inj̄i yo'o', s̄akan' na kuui' x̄inj̄i un' ña ndanj̄ yu'u' yo'o' —n̄i kach̄ij̄i r̄a.

Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Koto un' n̄e nduu' kuenta i ndee naa xaa' j̄in te xito' mbeɛ san̄a r̄a. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kij̄' n̄i nduu' un' te s̄av̄a ndii, n̄i na'ku'i'nu' m̄ij̄i' un' toto un', te n̄i xa'an un' mii' k̄a n̄i kun̄j̄i nimá un', ndisu kij̄' kuj̄x̄a un' ndii, ka't̄anj̄i un' nda'a' un',

te inḡa n̄e yivi' s̄ana'ku'i'nú yo'ó toto un', te ku'un̄ ña xiin' un' mii' k̄un̄i ku'un̄ un' —n̄i kach̄ij̄i a.

¹⁹ N̄i ka'an Jesús ña jaan', te n̄ia'a a s̄aa kund̄o'o' r̄a kij̄' kuv̄j̄i r̄a, te xiin' ña jaan' na't̄ij̄in Ndiosí ña tiin' ka'nu'. Te n̄i ka'an k̄a a xiin' r̄a ndii:

—Kund̄ikun̄ j̄chi' i —n̄i kach̄ij̄i a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ndanj̄ k̄a a

²⁰ S̄akan' te n̄i na'koto xata' Pedro, te n̄i x̄inj̄i r̄a inḡa te nda'a' xa'a' Jesús, te ndanj̄ k̄a a, ndikun̄ r̄a xata' kuax̄ij̄i r̄a. Te jaan' nduu' te n̄i kuȳat̄inj̄i nuu' Jesús, te n̄i ndatu'un' ña'a' r̄a kij̄' ndiee' r̄a xixi' r̄a ndii: “Çyoo nduu' te s̄ana'ku'a' yo'ó nda'a' te kuu' ka'nu' táku'i'e?”, n̄i kach̄ij̄i r̄a. ²¹ Te n̄i ndatu'un' Pedro Jesús kij̄' n̄i x̄inj̄i r̄a te jaan' ndii:

—Táku'i'e, te te kaa', çndee ña kund̄o'o' r̄a? —n̄i kach̄ij̄i r̄a.

²² Te n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Naa' kun̄i i ña tiaku r̄a ndee kij̄' na'nd̄j̄iko' i j̄in yivi' yo'o' ndii, çyoo nduu' a ndi'ñi yo'ó? Yo'ó ndii, kund̄ikun̄ j̄chi' i —n̄i kach̄ij̄i a.

²³ Xa'a' a jaan' na n̄i kiku' kuento tein̄ ñanj̄i ta'an' e' ña kuv̄j̄i te nda'a' xa'a' a jaan', ndisu n̄i ka'an Jesús ña kuv̄j̄i r̄a, süu' jaan' ndii n̄i ka'an a ndii: “Naa' kun̄i i ña tiaku r̄a ndee kij̄' na'nd̄j̄iko' i j̄in yivi' yo'o' ndii, çyoo nduu' a ndi'ñi yo'ó?”, n̄i kach̄ij̄i a.

²⁴ Te nda'a' xa'a' a jaan' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' s̄akuu' ña jaan', te n̄i ke'j̄i r̄a a, te x̄inj̄i e' ña ña nd̄ix̄a ndiee' yu'u' r̄a. ²⁵ Te yoo kua'a' k̄a ña n̄i x̄aa Jesús. S̄akan' na kuui' naa' n̄i x̄ikos̄o' i'jin ña jaan' nuu' tut̄u' ndii, tuu yu'u' ña ñanj̄i nuu' ñu'u' j̄in yivi' kund̄j̄ee tut̄u' ña ka'an xa'a' a naa' s̄akan' te n̄i ke'j̄i a. S̄akan' na kund̄uu' a.

Tutu yo'o' nduu' ña ni ke'j San Lucas mi' ka'án ra xa'a' ña ni xaa te ni tjanu' Jesús

Ni ka'an Jesús ña ti'vi' a Espiritu Santo koq xiin' yoo', ne ndikun ichi' a

¹Tutu ña ni ti'vi' nuu' i nda'a' un', xkuaa' Teófilo ndii, ka'án a xa'a' sakuu' ña ni xaa Jesús xiin' xa'a' sakuu' ña ni sania'á a ndee kij' ni xa'a' a xiin' chuun nuu' a, ² xiin' ndee kij' ni kaa a ndivi'. Te kij' kuni ka kaa a ndivi' ndii, xiin' ña ndjee' Espiritu Santo ni ka'an chuun' a nuu' te ni nakaxin a sania'á ichi' a ndee ña kuni a saa ra. ³ Te kij' ni xka'ndia ña ni xi'j a, te ni natjaku a ndii, nii' uvj xjko kivi' ni tuvj a nuu' te jaan' xiin' kua'a' nuu' ña sania'á kaxi' ña'a' a ña ni natjaku xna'a a. Te ni ka'an tu a xiin' ra xa'a' saa kuni Ndiosi ka'ndja chuun' a nimá ne yivi'. ⁴ Te unta' kij' ndu'u' inga' ka Jesús xiin' te jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Kundjatu ndo' ñuu' Jerusalén ndee saxinú Ndiosi, yuva' e', kuento a ña ni taxj a nuu' ndo' saa ni xinj so' o ndo' ni ka'an j. ⁵ Sakan' ña Juan ndii, xiin' tikui ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosi. Ndisu Ndiosi ndii, ndee ndia'vi' kivi' kuni, te sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndjee' Espiritu Santo —ni kachj a.

So' o ni xaa a kij' ni ndani' i Ndiosi Jesús te kua'an a ndivi'

⁶ Te te ni nakaya xiin' Jesús jaan' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—Táku'e, zhaá vjtin taxj un' ña xa'a' ka'ndja chuun' mji' ndu, ne ta'an un', ne Israel? —ni kachj ra xiin' a.

⁷ Te ni nakujin Jesús nuu' ra ndii:

—Kôq' xa'a' ña kundanj ndo'ó amaá, uun ndee kivi' kuji' xaa ña koq ña xa ni chjtni yuva' e' Ndiosi xiin' ña ndjee' mji' a. ⁸ Ndisu kij' vjkui'nu Espiritu Santo ndo'ó ndii, natjin ndo' ña ndjee' a, te ndjee yu'u' ndo' xa'a' i nuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén, xiin' jin kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' jin kanii' nuu' ñu'u' Samaria. Te jin sakan' tu saa ndo' ña jaan' ndee mii' xan ndi'j jin yivi' —ni kachj a xiin' ra.

⁹ Ndi'j so' o ni ka'an a ña jaan', te ni xa'a' a kua'an kaa a ndivi', te ita' te jaan' xito' ndi'e' ña'a' ra ndee ni na'in ña'a' jin viko', te ni xinj ka ña'a' ra. ¹⁰ Te kij' ita' ka te jaan' xito' te xito' ra ndivi' saa kuxika' Jesús kua'an kaa a ndii, numi' va te ni tuvj uvj ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yaa ita' ra xiin' te jaan'. ¹¹ Te ni ka'an te uvj ta'an jaan' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te ñuu Galilea, zndichun na ita' ndo' xito' ndiaa ndo' ndivi'? Jesús, ña ni xika xiin' ndo' kaa' te kua'an a ndivi' ndii, saa nii' yoo' a xini ndo' kua'an kaa a ndivi' ndii, nii' sakan' tu koq a kij' nandjiko' a —ni kachj te jaan'.

Nakaxin te ni tjanu' Jesús sania'á ichi' a jin te nani' Matias, te na'in chuun' ra nuu' Judas

¹² Sakan' te ni kjee te jaan' xini' xiki' ña nani' Olivos. Te xiki' jaan' ndii, yatjn iin' a saa kuvj ku'un xa'a' ne judio jin kivi' sábadó, ña xinandiee' nja. ¹³ Kij' ni xaa ra ñuu jaan' ndii, ni kaa ra vi'e, te ni ko'ni ra ndjenu' mii' ndiee' nuu' sakuu' ra. Te jkan' ka'ni Pedro, xiin' Juan, xiin' Jacobo, xiin' Andrés, xiin' Felipe, xiin' Tomás, xiin' Bartolomé, xiin' Mateo. Te ka'ni tu Jacobo, te nduu' si'e Alfeo, xiin' Simón, te ni xika xiin' jin ti'vi', te nani' Zelote, xiin' Judas, te nduu' ñan' Jacobo. ¹⁴ Te sakuu' te jaan' ndii, nakaya ra, te ka'án inga' ra xiin' Ndiosi xiin' jin ndaa' nimá ra. Te ka'ni tu savá ña'a' xiin' ra, te ka'ni tu Maria si'i' Jesús, xiin' ñan' a jkan'.

¹⁵ Kij' sakan' ndii, ni xjukijn ndichj Pedro ma'in' ne inj xini Jesús xiin' e', ne kuu' yatin' ciento oko, ndiee' jkan', te ni ka'an ra ndii:

¹⁶ —Ñan' ta'an' j, ni kuni a ña ni xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosi ña ni saka'án Espiritu Santo David xta'an' jin yivi', kij' ni ka'an ra xa'a' Judas, te ni ni'j ichi' nuu' te yivi', te ni xa'an tjin ra Jesús. ¹⁷ Kuachj ndii jin te ni ndiaka ta'an' xiin' ndu'u' ni nduu' Judas jaan', te ni ndiso chuun' tu ra ña sania'á ra ichi' a xiin' ndu. ¹⁸ (Te jaan' ndii, xiin' xu'un', ña ni xiku'un ya'vi' ra xa'a' ña nja'a ña ni xaa ra, ni satá' ra jin ñu'u', te nuu' ñu'u' jaan' ni nama ra, te ni tuvj ra xini' ra ñu'u' jaan' ndee ni ka'ndi ma'in' ra, te ni kjee sakuu' xji' ra. ¹⁹ Te ni xinj sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén kuento ña ni ndo' o te jaan'. Sakan' na kuii' ni chindu'u' nja kivi' ñu'u' jaan', Acéldama. Te ña jaan' kuni kachj a xiin' tu'un mji' nja ndii, ñu'u' ní'.) ²⁰ Sakan' na yoso' tu a nuu' tutu Salmos mii' ka'án a ndii: Na nduxin xachi' mii' ni ndu'u' ra, te na kôq' kundjee xachi' ka jkan'. Sakan' yoso' a. Te yoso' tu a ndii: Na na'in chuun' tukj te yivi' nuu' ra. Sakan' yoso' a.

²¹ Ña jaan' na kuii' kuni a nakaxin e' jin te xa ndiaka ta'an' xiin' ndu sakuu' kivi' ña ni xika xto' o e' Jesús tein e', ²² ndee kij' ni sakuchi' ña'a' Juan, te ndee kij' ni kaa Jesús jaan' ndivi'. Ña jaan' na kuii' kuni a ña kunduu jin te jaan', te ndjee yu'u' inga' xiin' ndu xa'a' ña ni natjaku Jesús —ni kachj Pedro.

²³ Sakan' na kuii' ni naqaxin ne yivi' uvi ta'an te yivi'. José, te nani' tu Barsabás, te nani' tu ra Justo. Te inga ra nani' Matías. ²⁴ Sakan' te ni ka'an nja xiin' Ndiosi ndii:

—Xto'q ndu Ndiosi, xa'a' a ña yo'ó xini saq iin' nimá sakuu' ne yivi' ndii, nia'a un' ndu ndee te uvi ta'an yo'o' ni naqaxin un', ²⁵ te na'in chuyun ra ña kunduy tu ra te tjanu' Jesús sania'á jchi' a. Kuachj ndii ni naqo Judas chuyun jaan', te kua'an ra mii' ni xata'an ku'un ra —ni kachj nja.

²⁶ Sakan' te ni katin nja xa'a' uvi saa' te jaan', te ni xinj nja ña Matias nduu' te ni naqaxin Ndiosi. Te ndee kij' sakan' ndii, ni natuin nja Matias jaan', te ni nduijn ra xiin' uxj iin ka te xa nduu' te ni tjanu' Jesús sania'á jchi' a.

2

So'q ni xaq a kij' ni xiku'nu Espiritu Santo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Te kij' ni xaq viko' Pentecostés ndii, iin xaan' ndiee' inga' sakuu' ne inj xini Jesús jaan'. ² Te numj' va, te ni ni'j ndiee' ndivi' ndee' naa xaa' a kij' xka'ndia iin tachj' ndiee' va, te ni ni'j kanii' tixjn vi'e mii' ndiee' inga' ne jaan'. ³ Sakan' te ni xinj nja ña tui ña iin' ndee' naa ñu'u ndatin, te ni nata'vi' a, te iin ndaa' iin ndaa' a ni xikundiee xini' i'in ne jaan'. ⁴ Te sakuu' ne jaan' ni xiku'nu Espiritu Santo, te ni xa'a' ka'an i'in nja tuky tu'un saq nii' saka'an ña'a' Espiritu Santo jaan'.

⁵ Kij' sakan' ndii, ni ndiee te judío, te saxinu' ña kuni Ndiosi, te ni kiee iin kanii' nuu' ñu'u' iin yivi' ñuy Jerusalén jaan'. ⁶ Te kij' ni xinj so'q nja ña ni ni'j jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a nja mii' ndiee' ne inj xini Jesús jaan', te ni nandanj koo' chukuu' nja, sakan' ña i'in nja ni xinj so'q ña tu'un mii' nja ka'an ne jaan'. ⁷ Te ni sana inj nja, te ni nandanj xava'a tu nja, te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—iSusj rajin! Ne ni kiee ñu'u' Galilea nduu' sakuu' ne kaa' nu'. ⁸ Ndisu, zsaq tu kuvj xini so'q i'in yoo' ña ka'an nja tu'un mii' e', ña ni tuij e' xiin'? ⁹ Sakan' ña tejn e' yo'o' ndii, ka'ni ne ni kiee ñu'u' Partia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Media, xiin' ne ni kiee ñu'u' Elam, xiin' ne ni kiee ñu'u' Mesopotamia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Judea, xiin' ne ni kiee ñu'u' Capadocia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Ponto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Asia, ¹⁰ xiin' ne ni kiee ñu'u' Frigia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Panflia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Egipto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Libia, ña kandu'u' yatjn ñuy Cirene, xiin' ne ni kiee ñuy Roma, ne ndiee' ñuy yo'o', ne nduu' ne judío, xiin' ne ni nakundikun ña kaxixa' ne judío. ¹¹ Te ka'ni tu ne ni kiee ñu'u' Creta, xiin' ne ni kiee ñu'u'

Arabia. Ndisu sakuu' yoo' xini so'q xiin' tu'un mii' e' ka'an nja xa'a' chuyun ka'nu' koo' chukuu' ña xaa' Ndiosi —ni kachj nja.

¹² Te ni sana inj sakuu' nja, te xini ka nja ndee ña saq nja, te ndatu'un' ta'an' nja ndii:

—¿Ndee ña kuni kachj tu sakuu' ña ni xinj so'q e' kaa'? —kachj xiin' ta'an' nja.

¹³ Ndisu sava tuky nja xandi'i' tjo' ka'an ndii:

—Xinj xava'a ne kaa' —kachj nja.

So'q ni xaq a kij' ni ka'an ndoso' Pedro

¹⁴ Sakan' te ni ndondichj Pedro xiin' te uxj iin ta'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' ra. Te ni ka'an ti'e' Pedro xiin' ne kua'a' jaan' ndii:

—Ndo'ó, ne judío, ne ta'an' i, ne ni kiee tuky xaan', xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuy Jerusalén yo'o' ndii, kunj so'q ndo', te chuyun xa'a' va ndo' ña ka'an i' xiin' ndo' xa'a' ña xka'ndia yo'o'. ¹⁵ Kuasa' xinj ne yo'q' naa xanini ndo'ó, kuachj ndii sakan' ka iin nja'a' ku'ñj' nduu' a. ¹⁶ Süy' jaan' ndii xa ni ka'an tiakú Joel xta'an xa'a' ña xini ndo' kaa' kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁷ Ni ka'an Ndiosi ndii:

Kivi' so'q' ndi'i' ndii, taan' i Espiritu i nimá sakuu' ne yivi'. Xa'a' a jaan' na tiaa si'e' ndo' xiin' ña'a' si'e' ndo' ndii, ka'an tiakú nja tu'un j. Te ne sava ndii, kunj nja ña satuvi xiin' mii' mii' j nuu' nja. Te te xixa' ndii, nia'a' xiin' mii' j nuu' ra xiin' xanj.

¹⁸ Te sakan' tu te xika' nuu' nuu' j, xiin' ña'a' ne xika' nuu' nuu' j ndii, taan' i Espiritu i nimá nja te ka'an tiakú nja tu'un j.

¹⁹ Te ndjena ndivi' ndii, saq j ña nandanj va ne yivi'.

Te nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, saq j chuyun ka'nu' nuu' nja. Naa koo' xiin' nii', xiin' ñu'u', xiin' viko' ñu'ma.

²⁰ Ñu'u' ndii, kuvj iin yavi xachi' a, te yoo' ndii, nanduy kua'a a ndee' naa nii' ña kuni ka' xaq kivi' chie' ña ka'nu' koo' chukuu',

ñá ni chituni xto'q e'.

²¹ Te yoo' ka kakan nuu' xto'q e' Ndiosi ndii, saqaku' ña'a' a nuu' kuachj nja.

Ni kachj Joel.

²² Sakuu' ndo'ó, ne vi'e Israel xiin' j ndii, kunj so'q ndo' ña ka'an j: Xa xini ndo'ó ña Jesús, ña ni kiee ñuy Nazaret ndii, ni nia'a' Ndiosi nuu' ndo' ña svj a ni tjanu' ña jaan', te ni xaq a ña nia'a', xiin' ña nandanj va ne yivi', xiin' chuyun ka'nu' nuu' ndo'.

²³ Te xa ni xinj Ndiosi ña sanaku'a' iin te yivi' Jesús jaan' nda'a' ndo', sakan' ña mii'

a ni chituní ña jaan' ndee ña kuni ka koo a. Te xiin' nda'a' te nja'a ni xa'ni' ña'a' ndo' nuu' krusin. 24 Ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosí, sakahú ña'a' a nuu' tundo'o' ña taxi' ña xi'i' jaan', sakan' ña koo' ndiee' ña xi'i' jaan' nuu' Jesús jaan'. 25 Kuachí ndii xa ni ka'an tu David xa'a' a ndii:

Xini j ña yoo xto' o e' xiin' j sakuu' kivi'. Sakan' ña nda'a' kua'a' j yoo a, te naa' yoo ña jaan' xiin' j ndii, koo' ndee iin ña kuvj kisi nimá j.

26 Xa'a' a jaan' na va'a va kuni nimá j te xita' si' tu j yaa.

Te ndee ñu'u' nde' j j ndii, nandiee' ndiatu' in' j a.

27 Kuachí ndii nakoo xachi' un' yu'u' tixin yavi ndii,

ni ndee taxí tu un' ña tiví' ñu'u' nde' j te nduu' kuenta un'.

28 Te xa ni nia'a un' yu'u' ndee ña nduu' ichi' va'a,

ña taxi' kivi' ñu'u' ña koo' kivi' ndi' i'. Te sakuu' vj' un' nimá j xiin' ña si' xa'a' a ña yoo un' xiin' j.

Ni kachí ra.

29 'Ñani ta'an' j, taxí ndo' ka'an kaxi' j xiin' ndo' xa'a' te xii' yata' e' David. Te jaan' ndii, ni xi' j ra, te ni chinaá ña'a' te yivi' tixin iin ña'ña'. Te iin' ka ña'ña' jaan' ndee vitin ñu'u' yo'o'. 30 Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu' David jaan', te xa ni xini tu ra ña ni tjin ndiaa xiin' mi' mii' Ndiosí kii' ni taxí a kuento a nuu' ra ña iin te sjani' xika' ra kunduu' te ka'ndia chuun' kuu' nuu', te kunduu' ra mi' ni xa'ndia chuun' ra. 31 Sakan' na ndee ña kuni ka natiaqu ña kunduu' Cristo, ña sakahú yoo', te ni ka'an tuvi' in' j ra xa'a' ñu'u' nde' j a, ña ndoo xachi' a tixin yavi ndii, ni ndee tiví' tu a. 32 Te Jesús jaan' ndii, ni sanatiaku ña'a' Ndiosí. Te sakuu' ndu'u' nduu' ne ndiee' yu'u' xa'a' ña jaan'. 33 Te kij' ndi' j ni tjin ka'nu' Ndiosí Jesús ndee ni chindu'u' ña'a' nda'a' kua'a' a, te ni natjin Jesús jaan' Espíritu Santo nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ni taxí a kuento a xa'a', ikan' te ni taxí ña'a' Jesús jaan' nda'a' ndu. Te Espíritu Santo jaan' nduu' ña xaa' ña xini ndo', xiin' ña xini so' o ndo' ka' vjtin. 34 Sakan' ña süu' David nduu' te ni kaa ndivi'. Ndisu ni ka'an ra ndii:

Ni ka'an xto' o e' Ndiosí xiin' xto' o j ndii: Kundu'u' nda'a' kua'a' j

35 na sandoó kui'e xachi' j te ndasi' yo'ó. Ni kachí a xiin' ña jaan'.

36 'Sakan' na kui' kuni a kundani kaxi' sakuu' ndo'ó, ne ta'an' j, ne Israel, ña Jesús, ña ni xi' j nuu' krusin ni xaa ndo' ndii, ni sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí, te nduu' a xto' o e', te nduu' tu a Cristo, ña sakahú yoo' —ni kachí Pedro.

37 Kij' ni xini so' o nja ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni kusuchi' xava'a in' j nja. Sakan' na ni ndatu'un' nja Pedro xiin' inga te ni tjanu' Jesús ndii:

—Ñani ta'an' ndu, ndee ña kuni a saa ndu na sakan'? —ni kachí nja.

38 Te ni nakujin Pedro nuu' nja ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo', te kuchí j'in ndo' kuenta Jesucristo te koo ka'nu' in' j Ndiosí xa'a' ndo'. Te taxí tu a Espiritu Santo kunaan nimá ndo'. 39 Kuachí ndii ni chikandu'u' Ndiosí kuento a jaan' xa'a' ndo'ó, xiin' xa'a' si'e ndo', xiin' xa'a' sakuu' ne ndiee' xika' iin yivi', ne kuni xto' o e' Ndiosí kana a —ni kachí ra.

40 Te xiin' kua'a' ya'a ka tu'un va'a ni ndiee yu'u' ra nuu' nja, te ni ndiaa yu'u' tu ña'a' ra ka'an ra xiin' nja ndii:

—Saxinu' ndo' ña ka'an j yo'o', te kaku ndo' nuu' tundo'o' ña kundoo' o ne nja'a, ne ndiee' iin yivi' vjtin —ni kachí ra.

41 Sakan' na kui' ne ni natjin tu'un ña ni ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús ndii, ni chichí nja kuenta a. Te kij' sakan' ndii, ni ndujin yatin' un' mii' ka ne yivi' xiin' ne xa in' xini Jesús. 42 Te ni itá ni' j nja nuu' ña ni sania' á te ni tjanu' Jesús jaan', te iin ndaa' ni nduu' nimá sakuu' nja, te ni xixi inga' tu nja, te ni ka'an inga' tu nja xiin' Ndiosí.

So' o ni ndiee inga' ne in' j xini Jesús ña nuu'

43 Te ni nandaní va sakuu' ne jaan', sakan' ña kua'a' va ña nandaní ne yivi' xiin' chuun ka'nu' ni xaa te ni tjanu' Jesús jaan'. 44 Te sakuu' ne in' j xini Jesús ndii, iin ndaa' va ni nduu nja, te ni chindiee' ta'an' tu nja xiin' ña kumi' nja. 45 Ni xiko' nja ñu'u' nja xiin' ña kumi' nja, te ni nata'vi' nja xu'un', ña ni kij' nja xa'a' a, nda'a' sakuu' inga ne in' j xini Jesús saa kuni nuu' j'in nja. 46 Te saa kivi' nakaya nja yi'e' yukun' ka'nu' xaka'nu' nja Ndiosí. Te ni xixi inga' nja ña xaxi' xakuaa' kuenta Jesús vi' e nja. Te ni yoo tu ña xaxi' inga' nja ña'a' xa'a' ña va'a kuni nja, te vja kuu' nimá nja kii' xaa' nja ña jaan'. 47 Xaka'nu' nja Ndiosí, te va' a va kuni sakuu' ne ñu'u' jaan' xini ña'a' nja. Te j'in kivi' kua'an ndii, nakaya ka xto' o e' ne sakahú a nuu' kuachí nja, te nduun' nja xiin' ne xa nduu' kuenta a jaan'.

3

So' o ni xaa a kii' ni sanda'a Pedro iin te kui'e xa'a'

1 Pedro xiin' Juan ndii, kua'an kaa ra yi'e' yukun' ka'nu' ka un' j xakuaa', ña nduu' hora ña xi ka'an ne judío xiin' Ndiosí. 2 Te iin te kui'e xa'a' ndee ni tuví ra ndii, saa kivi' kua'an ndiaká ña'a' ne

yivi' yi'e' yukun' ka'nu' mi' nani' a yi'e' ndatun'. Chindu'u' ña'a' nja' ñkan' te kakan' ra xu'un' nuu' ne xka'ndia' kua'an yukun' jaan'. ³ Kij' ni xini' ra kuan ko'ni Pedro xiin' Juan nuu' ki'e' yukun' jaan' ndii, ni xa'a' xikan' ra xu'un' nuu' te jaan'. ⁴ Te ni nakoto' ndi'e' kaxi' ña'a' uvi' saa' te jaan', te ni ka'an Pedro xiin' te kui'e' xa'a' jaan' ndii:

—Koto'ni un' nuu' ndu —ni kachi' ra.

⁵ Te ni xito' ndi'e' kaxi' va' te kuni' kuvj' jaan' nuu' uvi' saa' te jaan' ndiatu' ini' ra ña' samani' ña'a' te jaan' ña'a'. ⁶ Ndisu' ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Koo' xu'un' i' te chindjee' i' yo'ó. Ndisu' chindjee' i' yo'ó xiin' ña' kumi' i'. Xiin' ña' ndjee' Jesucristo, ña' ni kije' ñuu' Nazaret, kujin' ndichij' un' te kaka' un' —ni kachi' ra.

⁷ Sakan' te ni tjin Pedro nda'a' kua'a' te jaan', te ni ndani' ña'a' ra. Te xaka'an' e', te ni nakoo' ndjee' xa'a' ra xiin' sukun' xa'a' ra. ⁸ Te jin' ni ndondichij' tjo' ra. Te ni xa'a' xika' ra. Ikan' te ni sko'nu' ra xiin' uvi' saa' te jaan' nuu' ki'e' yukun' jaan'. Xika' ra, te kandeta' ra xaka'nu' ra Ndiosí. ⁹ Te ni xini' sakuu' ne yivi' saa' xika' ra xiin' saa' xaka'nu' ra Ndiosí. ¹⁰ Te ni nakunij' ña'a' nja' ña' te jaan' nduu' te ni ndu'u' xikan' xu'un' yi'e' yukun' ña' nani' yi'e' ndatun'. Te ni nandanij' xava'a' nja', te xini' ka' nja' ndee' ña' kanjin' nja' xa'a' ña' ni nda'a' ra jaan'.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ki'e' yukun' ka'nu'

¹¹ Te ni nda'a' jaan' ndii, ni nakoo' ra Pedro xiin' Juan. Te sakuu' ne yivi', ne nandanij' xava'a' jaan' ndii, ni taxta'an' nja' kua'an nja' vi'e' ndika' xa'a' ña' nani' yi'e' Salomón. ¹² Te kij' ni xini' Pedro ne jaan', te ni ka'an ra xiin' nja' ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, ne Israel, ¿ndichun na nandanij' va' ndo' xa'a' ña' ni xka'ndija' ka'a'? Te, ¿ndichun na xito' ndi'e' ndo' ndu'u' ndee' naa' ña' ndjee' mi' ndu, uun' ña' saxinu' va' ndu' ña' kuni' Ndiosí na ni xaa' sakan', te xika' te ka'a'? ¹³ Ndiosí, ña' nduu' xto'q' nuu' te xij' yata' e' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob ndii, ni tjin' ka'nu' a' si'e' a, ña' nduu' Jesús. Te ndo'ó ndii, ni sanakua'a' ña'a' ndo' nda'a' Pilato, te ni taxij' ndo' saña' ña'a' ra kij' xa' ni xindoq' nimá ra saa' ra ña' jaan'. ¹⁴ Ndisu' ndo'ó ndii, ni saxiqo' ndo' ña' su'un, ña' nduu' tu' ña' xachuun' ndaku' jaan', te ni xikan' ndo' ña' saña' ra jin' te xa'ni' ne yivi'. ¹⁵ Te ni xa'ni' ndo' ña' taxi' kivi' ñuu' e' jaan', ndisu' ni sanatiaku' ña'a' Ndiosí tein' ne ni xi'. Te ndiee' yu'u' ndu'u' xa'a' ña' jaan'. ¹⁶ Te xa'a' ña' jin' ndu' xini' ndu' Jesús na ni sanda'a' a' xa'a' te yo'q'. Te xini' ndo'ó ña' ni nda'a' ra, te xini' tu' ña'a' ndo'. Te xa'a' ña' jin' ndu'

xini' ndu' Jesús na ni sanda'a' xachi' ña'a' a' nuu' sakuu' ndo'ó.

¹⁷ Ne ñani' ta'an' i, vitin' ndii, xini' yu'u' ña' ni xaa' sa'vi' ini' ndo' ña' jaan', te sakan' tu' te xixa' te kuu' nuu' ñuu' e'. ¹⁸ Ndisu' xiin' ña' ni ndo'q' a' jaan' ni saxinu' Ndiosí ña' xa' ni ka'an' tuni' a' xta'an', kij' ni saka'an' tiaku' a' sakuu' te ni ka'an' tu'un' a, ña' ni kuni' a' kundo'q' Cristo, ña' sakaku' yoo'. ¹⁹ Xa'a' a' jaan' na kuu' nama' ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi' ña' xaa' ndo', te nanduu' i'in' ndo' kuenta' Ndiosí, te sandoyo' a' kuachi' ndo'. Sakan' te taxij' xto'q' e' Ndiosí jaan' nandiee' ndo' kij' xaa' kivi' ña' ni chituni' a'. ²⁰ Te ti'vi' tu' a' Jesucristo nuu' e' saa' xa' ni chituni' a' xa'a' ña' jaan' ndee' ña' nuu'. ²¹ Te Jesús ndii, kuni' a' ña' kundu'u' a' ndivi' ndee' ndasa'xa'a' Ndiosí sakuu' ña' yoo' saa' ni' ni saka'an' a' te ni ka'an' tiaku' tu'un' a' xta'an' kivi', te nduu' nditja' a'. ²² Sakan' tu' ni ka'an' Moisés xiin' ne xij' yata' e' ndii: "Xto'q' e' Ndiosí ndii, sakaku' a' tejin' e' jin' te ka'an' tiaku' tu'un' a' ndee' naa' yu'u'. Kuni' so'q' ndo' sakuu' ña' ka'an' te jaan' xiin' ndo'. ²³ Te yoo' ka' kändixa' ña' ka'an' te jaan' ndii, künüdu' ka' nja' kuenta' ne ñuu' e'", ni kachi' Moisés jaan'.

²⁴ Sakuu' te ni ka'an' tiaku' tu'un' Ndiosí, ña' ni xa'a' a' ndee' kij' ni xika' Samuel ndii, ni ka'an' ra xa'a' ña' xka'ndia' kivi' vitin'. ²⁵ Xa'a' a' jaan' na ndo'ó nduu' ne natjin' ña' va'a', ña' ni ka'an' te ni ka'an' tiaku' tu'un' Ndiosí jaan' xa'a'. Te sakan' tu' natjin' ndo' kuento' ña' ni ndoo' Ndiosí xiin' te xij' yata' e' Abraham kij' ni ka'an' a' xiin' ra ndii: "Xa'a' ña' saa' jin' sjanij' xika' un' sañu'u' i' sakuu' ne yivi' jin' yivi'", ni kachi' a' xiin' ra. ²⁶ Te kij' ni sanatiaku' Ndiosí si'e' a' Jesús ndii, xi'naj' ka' nuu' ndo'ó ni ti'vi' ña'a' a, te sañu'u' ña' jaan' ndo'ó, te nakoo' ndo' ña' nja'a' ña' xaa' ndo' —ni kachi' Pedro.

4

So'q' ni xaa' a' kij' ni ka'an' Pedro xiin' Juan nuu' te kuu' nuu'

¹ Iin' ka' Pedro xiin' Juan ka'an' ndoso' ra nuu' ne yivi' jaan', ñkan' te ni ndekuje' sutu, xiin' te kuu' nuu' nuu' te xiin', te xito' yukun' ka'nu', te ni ndekuje' tu' sava' te saduceo. ² Te xi'e' va' sakuu' te jaan' xa'a' ña' sania'a' Pedro xiin' Juan ne yivi', ka'an' ndoso' ra xa'a' ña' ni natjaku' Jesús, xa'a' a' jaan' na natjaku' tu' yoo'. ³ Te ni tjin' ña'a' ra, te xa'a' a' ña' xa' ni kuqa' kij' sakan' ndii, ni ko'ni ña'a' ra vi'e' ka'a' te sana'má ña'a' ra ndee' tukuj' kivi'. ⁴ Ndisu' kua'a' va' ne ni xini' so'q' tu'un' jaan' ndii, ni kändixa' nja' a. Te ña' mi' ndi'i' te yivi' kujij' ndii, yatin' u'un' mi' kuu' ra.

⁵ Te ñuu' Jerusalén ñkan' tukuj' kivi' ndii, ni nakaya' te xa'ndia' chuun' kuu' nuu',

xiin' te xixá nuu' ñuu, xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, ⁶ xiin' sutu ka'nu', te ñani' Anás, xiin' Caifás, xiin' Juan, xiin' Alejandro, xiin' sákuu' sutu te iin kuu' xiin' sákuu' sutu jaan'. ⁷ Te ni xa'an naká te xiin' Pedro xiin' Juan, te ni xatá ña'a' rá ma'in' te kuu' nuu' jaan'. Te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Yoo ni taxí ndíee' ndo', uun yoo xiin' ña ka'an chuun' ni xaa ndo' ña jaan'? —ni kachj rá.

⁸ Te chitu' vj' Pedro xiin' ña ndíee' Espiritu Santo, te ni ñakuuin' rá ndii:

—Ndo'ó, te xa'ndia chuun' nuu' ñuu e', xiin' ndo'ó, te xixá ndii, ⁹ ndatu'un' ndo' ndu'u vjtin xa'a' ña ni xaa ndu ña va'a xa'a' iin te kuni kuvj yo'o', te kuni ndo' saa ni xaa a, te ni nda'a rá. ¹⁰ Na kundani sákuu' ndo'ó, xiin' sákuu' ne ta'an' e', ne Israel, ña xiin' ña ndíee' Jesucristo, ña ni kíee ñuu Nazaret, ni nda'a te iin' xiin' ndu yo'o'. Te Jesús jaan' ndii, xiin' tu'un yu'u' ndo'ó ni xa'ni' ña'a' te yivi' nuu' krusin, te ni sanatiaku ña'a' Ndiosí. ¹¹ Te Jesucristo jaan' nduu' yuu' ña ni ñakoo ndo'ó, te xa'a vj'e, te yuu' jaan' ni nanduu ña nuu' ña tiin' xa'a' vj'e. ¹² Sakan' ña Jesús jaan' kujtj' kuvj sákakú yoo' nuu' kuachj e'. Kuachj ndii ni sákuiso' chuun' Ndiosí inga ña kumi' ña ndíee' nuu' ñu'u' iin yivi', te sákakú a yoo' nuu' kuachj e' —ni kachj Pedro.

¹³ Te ni xinj te kuu' nuu' jaan' ña Pedro xiin' Juan ndii, xiin' ña ndjeni ka'an rá, te ni kundani tu rá ña ni sakuuan kua'a' te jaan', te ni kundani tu rá ña te nda'vi so'q nduu' tu rá. Sakan' na kuii' ni nandanj xava'a rá, te ni nakuni rá ña te ni xika xiin' Jesús nduu' te jaan'. ¹⁴ Te siin' tuku' ndii, ni xinj tu rá ña iin' te ni nda'a jaan' xiin' te jaan'. Xa'a' a jaan' na koo' a ni kuvj ka'an rá. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na ni ka'an chuun' te kuu' nuu' jaan', te ni kíee te jaan' vj'e ka'nu' jaan', te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' te kuu' nuu' jaan' ¹⁶ ka'an rá ndii:

—¿Ndee ña saa e' xiin' te yivi' kaq' Sakuu' ne ndíee' ñuu Jerusalén yo'o' xini ña ni xaa xna'a' rá iin chuun ka'nu'. Te kuvj ka'an e' ña koo' ña jaan' ni yoo. ¹⁷ Ndisu ña kuvj saa e' te kiku ka kuento xa'a' ña jaan' ndii, na sayi'vi ña'a' e', te ndee vjtin te ndee nuu' ku'un e' ndii, ka'an ka rá xiin' ña ndíee' Jesús jaan' nuu' ndee iin ne yivi' —ni kachj xiin' ta'an' rá.

¹⁸ Te ni kana ña'a' rá, te ni ka'an chuun' rá xiin' te jaan' ña ka'an ka rá xa'a' ña ndíee' Jesús, te ni ndee sánia'á ka tu rá ne yivi' xa'a' a. ¹⁹ Ndisu Pedro xiin' Juan ndii, ni ka'an rá xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Ñakaninj ndo' naa' va'a ka nduu' a nuu' Ndiosí ña kändixa' ndu ña ka'an ndo'ó te sakan' ña ka'an ña jaan'. ²⁰ Sakan'

ñá ndu'u ndii, kuvj vjkuinj ndu ña ka'an ndu xa'a' ña ni xinj nduchi' nuu' ndu xiin' xa'a' ña ni xinj so'q ndu —ni kachj rá.

²¹ Te kij' ni ndj'j ni sayi'vi ka ña'a' te jaan' ndii, ni saña' ña'a' rá. Te koo' a ni kuvj saa ka rá xiin' te jaan', sakan' ña sákuu' ne yivi' xaka'nu' Ndiosí xa'a' ña ni xka'ndjá xiin' te ni kuni kuvj jaan'. ²² Kuachj ndii ya'a' uvj xikó kuiya ni kumi' te jaan' kij' ni sanda'a ña'a' Ndiosí xiin' chuun ka'nu' jaan'.

Ka'an ne inj xini Jesús xiin' Ndiosí

²³ Te kij' ni ndoo ndiká Pedro xiin' Juan ndii, ni xa'an rá mií ndíee' ne inj inga' xini Jesús xiin' rá, te ni ka'an rá xiin' ne jaan' sákuu' ña ni ka'an sutu kuu' nuu' xiin' ña ni ka'an te xixá nuu' ñuu jaan' xiin' rá. ²⁴ Te kij' ni xinj so'q ne jaan' ña ni ka'an rá ndii, ni ka'an tj'vi njá xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'q ndu, ña xa'ndia chuun' nuu' sákuu' ña yoo, yo'ó nduu' ña ni xa'a' ndivi', xiin' ñu'u', xiin' minj ka'nu', xiin' sákuu' ña kumi' ña jaan'. ²⁵ Xiin' ña ndíee' Espiritu Santo ni saka'an yo'ó David, te xij' yata' ndu, te ni xika nuu' nuu' un' kij' ni ka'an rá ndii:

¿Ndichun na xi'é ne yivi' iin yivi' xini njá Ndiosí?

¿Te ndichun tu na chituní saka njá kuento njá, te kunta'an' njá xiin' a?

²⁶ Te sákuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu' iin yivi',

xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu ndii, nakata' siki' rá kuento rá, te xatei' rá nuu' xto'q e' Ndiosí,

te xatei' tu rá nuu' Cristo, ña nduu' kuenta a.

Nj kachj David jaan'.

²⁷ 'Sakan' ña ña ndixa xna'a' nduu' a ndii, ni ndujin Herodes xiin' Poncio Pilato, xiin' ne ta'an' ndu, ne Israel, xiin' ne tuku' ñuu yo'o', te ni xa'ni' njá Jesús si'e un', ña su'un, ña xika' nuu' nuu' un', ña ni sákuiso' chuun' un'. ²⁸ Te xiin' ña ni xaa ne jaan', saxinú yo'ó ña xa ni chituní mji' un' ndee ña nuu' xiin' ña ndíee' un' ña koo a. ²⁹ Te vjtin, xto'q ndu, koto un' ña ni ka'an xatu va rá xiin' ndu, te taxí un' ndíee' ndu, ne xika' nuu' nuu' un', te kuán yi'vi ndu te ka'an ndu xa'a' un' nuu' ne yivi'. ³⁰ Te tj'vi un' ña ndíee' un' te sanda'a un' ne kuni kuvj, te saa tu un' chuun ka'nu' xiin' ña nandanj ne yivi', te xiin' ña ndíee' si'e un' Jesús, ña su'un, saa un' sákuu' ña jaan' —ni kachj njá.

³¹ Te kij' ndj'j ni ka'an njá xiin' Ndiosí ndii, ni taan mií ndíee' njá jaan'. Te ni chitu' nimá sákuu' njá xiin' Espiritu Santo. Te ni ka'an njá tu'un Ndiosí xiin' ña ndieni nuu' ne yivi'.

Iin ndaq' nimá ne inj xini Jesús

³² Te sakuu' ne in'i xini Jesús xiin' e' ndii, iin ndaa' nduu' nimá nja, te iin ndaa' tu xanini nja. Te ndee iin nja xanini ña ña'a ña kumi' nja ndii, ña'a mji' kuji'ti' nja nduu' a. Süü' jaan' ndii ña'a sakuu' nja nduu' a. ³³ Te te ni tjanu' xto'o e' Jesús ndii, xiin' kua'a' ka ña ndiee' ndiee' yu'u' ra xa'a' ña ni natjaku a. Te chindiee' va Ndiosí sakuu' ne jaan'. ³⁴ Te kōo' ndee iin ne ndo'o' xa'a' ña'a tejn nja, sakan' ña ne yoo iin uvi ta'an vi'e, uun ne yoo ñu'u' ndii, ni xjko' nja a, te ni taxj nja xu'un' ³⁵ nda'a' te ni tjanu' Jesús jaan', te nata'vi' ra a saa kuu' a kuni nuu' i'in ne ndo'o' xa'a' ña'a.

³⁶ Iin te nani' José, te ni tui' nuu' ñu'u' Chipre, te nduu' sjani' xika' Leví ndii, ni chindu'u' tu te ni tjanu' Jesús kivi' ra Bernardino, te ña jaan' kuni kachi a te xandieni ne yivi'. ³⁷ Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin ñu'u', te ni xjko' ra a, te ni taxj ra xu'un' a jaan' nda'a' te ni tjanu' Jesús.

5

So'q ni xaq a kij' ni xika Ananías xiin' Safira kuni' xa'an' nja ne in'i xini Jesús

¹ Ni yoo iin te yivi', te ni nani' Ananías, te jaan' xiin' ña' si'i ra Safira ndii, ni xjko' nja iin ñu'u' nja, ² ndisu ni nakata nja kuento nja, te ni ndoo nja xiin' chaa' xu'un' ña ni k'i'in nja xa'a' ñu'u' jaan', te ni kixin ndjaka ra chaa' kuji'ti' xu'un' jaan' nda'a' te ni tjanu' Jesús. ³ Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Ananías, ¿ndichun na ni taxj un' ni sakuu' ña ndiva'a nimá un', te ni ka'an un' tun vixi nuu' Espíritu Santo, te ni ndoo un' xiin' chaa' xu'un' ña ni k'i'in un' xa'a' ñu'u' un'? ⁴ Kij' ti'a'an xjko' un' ñu'u' jaan' ndii, ña'a mji' un' ni nduu' a, te kij' ni xjko' un' un' ndii, ña'a mji' tu un' ni nduu' xu'un' ña ni k'i'in un' xa'a' a. ¿Ndichun na ni xaq un' ña jaan'? Süü' nuu' te yivi' kuji'ti' ni ka'an un' tun vixi jaan', süü' jaan' ndii ndee nuu' Ndiosí ni ka'an un' ña jaan' —ni kachi Pedro.

⁵ Te kij' ni xini so'q Ananías tu'un jaan' ndii, ni nduva ra ñu'u', te iin ni xi'i tjo' ra. Te ni yi'vi xava'a sakuu' ne ni xini kuento xa'a' ña ni ndo'o te jaan'. ⁶ Sakan' te ni kuyatin ndia'vi' te sava, te ni tjsuku' ra toto ñu'u' nde'i Ananías jaan', te ni xa'an chinaa ña'a' ra tixin yavi ndii.

⁷ Xa ni xka'ndja yatin' unj ta'an hora, te ni ki'vi ña' si'i Ananías ikan'. Te ña' jaan' ndii, xini a' ndee ña ni xka'ndja ikan'. ⁸ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Pedro ndii:

—¿Náa so'q kuji'ti' kuu' xu'un' ña ni k'i'in ndo' xa'a' ñu'u' ndo'? Nakuiin un' —ni kachi ra.

Te ni ka'an a' ndii:

—Uun ndo'. Sakan' kuji'ti' kuu' a —ni kachi a'.

⁹ Te ni ka'an Pedro xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na ni nakata ndo' kuento ndo' te koto kua'a ndo' Espíritu xto'o e'? Naa', koto un', xa kuaxi te ni xa'an nataan' ji' un', te vjtin ndii, ku'un nataan' tu ra yo'ó —ni kachi ra.

¹⁰ Xa numj' sakan', te ni nduva a' ñu'u', te iin ni xi'i tjo' a' xa'a' Pedro mi' iin' ra jaan'. Te kij' ni ko'ni te sava jaan' ndii, xa ni xi'i a'. Sakan' na ni na'in ña'a' ra, te ni xa'an nataan' ña'a' ra xjin' a mi' naá ñu'u' nde'i ji' a'. ¹¹ Xa'a' a jaan' na sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ni xini kuento xa'a' sakuu' ña ni xka'ndja jaan' ndii, ni yi'vi xava'a nja.

So'q ni xaq a kij' ni sanda'a te ni tjanu' Jesús inga ne kuni kivi

¹² Te xiin' kua'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandanj ni sanda'a te ni tjanu' Jesús jaan' ne yivi' ñuu jaan'. Te sakuu' ne in'i xini Jesús ndii, nakaya te nakaya nja vi'e kandika xa'a' ña nani' yi'e Salomón. ¹³ Te tuku ne yivi' ndii, ndee iin nja ni kuni nduiin xiin' ne ndikun jchi' Jesús xiin' e'. Ndisu ne ñuu jaan' ndii, ni ka'an va'a xava'a nja xa'a' ne jaan'. ¹⁴ Te ne in'i xini xto'o e' ndii, so'q kuu' kua'a' ka ne yivi' nduiin' xiin' nja i'in kivi' kua'an, so'q tiaa ni so'q ña'a' ni. ¹⁵ Te ndee ne kuni kivi' ni tava' nja, te ni tandiee ña'a' nja ya'ya nuu' tun' xto xiin' nuu' yivi'. Sakan' te kij' xka'ndja Pedro ndii, tondja na tee' kunda'vi kuji'ti' ra sava ne jaan' te nda'a nja. ¹⁶ Te ndee ne ndiee' ñuu ña ñu'u' yatin' ñuu Jerusalén ndii, kua'a' nja ni kixin xiin' ne kuni kivi' xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, te ni nda'a sakuu' ne jaan'.

So'q ni xaq a kij' ni ñu'u te ni tjanu' Jesús vi'e kaa

¹⁷ Sakan' te sutu ka'nu' xiin' sakuu' te ndiee' inga' xiin' ra, te nduu' iin ti'vi te ndikun ña sania'a te saduceo ndii, ni xakuinu va ra te ni tjanu' Jesús xa'a' ña ndikun ña'a' kua'a' ne yivi'. ¹⁸ Sakan' na kuu' ni ka'an chuun' ra xiin' te xini' ra, te ni xa'an tjan te jaan' te ni tjanu' Jesús, te ni ko'ni ña'a' ra vi'e kaa. ¹⁹ Ndisu iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí ndii, ni nunia' a yi'e' vi'e kaa jaan' ñuu, te ni tava' ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

²⁰ —Kua'an ndo' nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ka'an ndoso' ndo' nuu' ne yivi' xa'a' sakuu' tu'un yo'o', ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' —ni kachi a.

²¹ Sakan' na ni saxinu ra saa nii' ni xini so'q ra, te nja'a va kuaxi kitú' kivi' jaan' ndii, ni ko'ni ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan', te ni xa'a' sania'a ra ne yivi'.

Tē nī ndekujē sutu ka'nu' xiin' tē ndiee' inga' xiin' rā, tē nī naqānā rā sakuu' tē kuu' nuu' xiin' rā xiin' sakuu' tē xixā kuu' nuu' nuu' ne Israel. Tē nī ka'an chuun' rā xiin' tē xiin' rā nā ku'un rā vī'e kaa naka rā tē nī tjanu' Jesús jaan', tē kixin ndjaka nā'a' rā ijan'. ²² Ndisu kij' nī xaā rā vī'e kaa ndii, kōq' kā tē jaan' űu'u' ijan'. Sakan' tē nī nandjiko' rā, tē nī ka'an rā ndii:

²³ —Kij' nī xaā ndu vī'e kaa ndii, ndasi kutu' a, tē ita' tē xito' yi'e'. Ndisu kij' nī nunia' ndu a ndii, kōq' kā rā űu'u' —nī kachj' rā.

²⁴ Kij' nī xinj' so'q' sutu ka'nu' jaan', xiin' tē xa'ndia chuun' nuu' tē xito' yukun', xiin' sutu kuu' nuu' nā jaan' ndii, nī ndj'nj' vā rā, tē nī ndatu'un' ta'an' rā sāā xka'ndjā nā jaan' nuu' ku'un e'. ²⁵ Ndisu sakan' tē nī xaā jīn tē yivi', tē nī ka'an rā ndii:

—Kōto ndo', tē yivi', tē nī taan' ndo' vī'e kaa ndii, nuu' kī'e yukun' ndiee' rā sania'ā rā ne yivi' —nī kachj' rā.

²⁶ Sakan' tē nī xa'an tē xa'ndia chuun' nuu' tē xīn' xiin' nda'a' xa'a' rā, tē nī naka nā'a' rā xiin' nā manj', sakan' nā yi'vi rā kuyun yuu' nā'a' ne yivi'. ²⁷ Tē kij' nī xaā rā xiin' tē jaan' ndii, nī saxka'ndiā nā'a' rā nuu' tē xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', tē nī ka'an sutu ka'nu' xiin' rā ndii:

²⁸ —Xā nī ka'an chuun' ndjēe' vā ndu xiin' ndo' nā kā'an ndoqo' kā ndo' xiin' nā ndjēe' tē yivi' jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu ndo'ō ndii, xa nī chitu' vī' űūy Jerusalén yo'o' nī xaā ndo' xiin' nā sania'ā ndo' xa'a' tē jaan', tē satavi kuachj' tū ndo' ndu'u' xa'a' nā nī xi'j' rā —nī kachj' rā.

²⁹ Tē nī nakujin Pedro xiin' inga' tē nī tjanu' Jesús ndii:

—Kunī a nā xj'nā kā Ndiosí kandjixa' ndu tē sakan' tē yivi'. ³⁰ Tē Jesús ndii, nī xa'ni' nā'a' ndo' kij' nī xikan ndo' nā kataxko' nā'a' tē yivi' nuu' jīn krusin'. Ndisu Ndiosí, nā nī xaka'nu' ne xij' yata' e' ndii, nī sanatiaku nā'a' a. ³¹ Tē xiin' ndjēe' Ndiosí nī tjin ka'nu' a Jesús jaan', tē nī chindu'u' nā'a' a nda'a' kua' a, tē nduu' nā jaan' nā kuu' nuu', tē nduu' tū a nā sakakú yoo' nuu' kuachj' e', tē nama ne ta'an' e', ne Israel, nimá nja xa'a' kuachj' nā xaa' nja, tē sāā nja nā kuní Ndiosí, tē kōq ka'nu' jīn a xa'a' nja. ³² Tē ndu'u' nduu' tē ndiee' yu'u' xa'a' nā nī ndo'q' nā jaan', tē ndiee' yu'u' tū Espiritu Santo, nā nī taxj' Ndiosí naá nimá ne kandixā nā'a', xa'a' nā jaan' —nī kachj' Pedro.

³³ Tē kij' nī xinj' so'q' tē kuu' nuu' jaan' nā jaan' ndii, nī nasaq' xava'a' rā ndee' nī kunj' rā ka'ni' nā'a' rā. ³⁴ Sakan' tē nī ndondjichj' jīn tē fariseo, tē nani' Gamaliel, tē sanakuachi' tū'un ndei' Ndiosí. Tē nī ka'an chuun' rā nā tava' tē yivi' tē jaan' kī'e jīn xa'a'. Tē Gamaliel jaan' ndii, xito'

ka'nu' vā nā'a' sakuu' ne űūy jaan'. ³⁵ Tē nī ka'an rā xiin' tē kuu' nuu' jaan' ndii:

—Tē ta'an' j, tē Israel, kōto vā ndo' ndee nā sāā ndo' xiin' tē yivi' kaa'. ³⁶ Kuachj' ndii nī yoo' jīn tē nī nani' Teudas xta'an', tē nī ka'an nā nduu' rā jīn tē ka'nu'. Tē nī ndujin yatin' kumi' ciento tē yivi' xiin' rā. Ndisu kij' nī xa'ni' nā'a' tē yivi' ndii, nī kiku' sakuu' tē ndikún nā sania'ā rā, tē xa' ijan' nī ndj'j' ndoq' rā. ³⁷ Tē kij' nī ya'a' nā jaan', tē nī nūta Judas, tē nī kīēe' űū'u' Galilea, kivi' nā nakoso' ne yivi' xaa' tē xa'ndia chuun'. Tē kua'a' ne yivi' nī ndujin tū xiin' tē jaan', tē nī xa'ni' tū tē yivi' tē jaan', tē nī kiku' ndoq' sakuu' ne nī ndujin xiin' rā, tē xa' ijan' nī ndj'j' ndoq' tū ne jaan'. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an j xiin' ndo' vjtin ndii, sātañā'a' kā ndo' tē yivi' kaa', tē na kōq' nji' rā sakan'. Sakan' nā naa' nā nī tuvj' xini' tē yivi' nduu' nā sania'ā rā uun naa' kuenta tē yivi' tū nduu' nā xaa' rā ndii, ndoñu'u' a. ³⁹ Ndisu naa' kuenta Ndiosí nduu' a ndii, kūvj' sandoñu'u' ndo' a, tē xiin' Ndiosí kunta'an' tū ndo' naa' sakan' —nī kachj' rā.

⁴⁰ Tē nī natjin tē xa'ndia chuun' jaan' nā nī ka'an rā. Sakan' tē nī kana' rā tē nī tjanu' Jesús jaan', tē nī sūku' jīn' nā'a' tē yivi', tē nī ka'an chuun' tū rā xiin' tē jaan' nā kā'an kā rā xiin' nā ndjēe' Jesús, ijan' tē nī sandoó ndikā nā'a' rā.

⁴¹ Tē nī tjanu' Jesús jaan' ndii, vā'a' vā kuni rā nī kīēe' rā nuu' tē xa'ndia chuun' jaan' kua'an rā, sakan' nā nī xatā'an nuu' Ndiosí nā kundō'q' na rā xa'a' a nā jīn' rā xini rā Jesús. ⁴² Tē sāā kivi' nī sania'ā rā naa kuu' nuu' kī'e' yukun' ka'nu', xiin' naa kuu' vī'e ne yivi' ne kuu' mii', sakan' nā nī nakōq' rā nā ka'an ndoqo' rā nā Jesús nduu' nā nī tū'vi' Ndiosí sakakú yoo'.

6

Nakaxin ne nduu' kuenta Jesús uxā ta'an tē chindjēe' ta'an' xiin' tē nī tjanu' a

¹ Tē kij' sakan' ndii, xa'a' a nā so'q' kuu' kua'a' kā ne nduu' kuenta Jesús ndii, nī xa'a' ka'an kuachj' ne judio, ne ka'an tū'un griego, xata' ne judío, ne ka'an tū'un hebreo, sakan' nā ne kuaan', ne nduu' kuenta ne griego jaan' ndii, nī natjin xalūvj' nja nā xaxj' sāā kivi' sāā xata'an natjin nja, kachi nja. ² Xa'a' a jaan' na nī nakāya tē uxj' uvj', tē nī tjanu' Jesús, sakuu' ne nduu' tū kuenta a. Tē nī ka'an rā xiin' nja ndii:

—Vā'a' yoo a nā nakoo' ndu nā sania'ā ndu tū'un Ndiosí, tē xaxa' ndu nā'a' a. ³ Nani' ta'an' j, xa'a' a jaan' na nakaxin ndo' uxā ta'an tē yivi' tejn' ndo'. Tē jaan' ndii, kunī a nā nduu' rā jīn tē ka'an vā'a' ne yivi' xa'a', tē kunī tū a nā chitu' vī' nimá rā xiin' Espiritu Santo, xiin' nā xini tuní. Sakan' tē

7

sakuiso' chuun' ña'a' e' nuu' chuun' jaan'.
 4 Sakan' te ñakoo ndu ña ka'an ndu xiin' Ndiosi ni ndee chuun' nuu' a ña ka'an ndoso' ndu xa'a' Jesús —ni kachj ra.

5 Te ni nakuita kuento sakuu' ne yivi' jaan' xiin' ña ni ka'an te jaan', te ni nakaxin nja Esteban, te jaan' ndii, jin te ini xava'a xini Jesús nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espiritu Santo. Te ni nakaxin tu nja Felipe, xiin' Prócoro, xiin' Nicanor, xiin' Timón, xiin' Parmena, xiin' jin te ni kjeë ñuu' Antioquia, te nani' Nicolás. (Te jaan' ndii, xa ni kandixa' ra Ndiosi, ña kandixa' te judío.)
 6 Sakan' te ni xata nja te xa ta'an jaan' nuu' te ni tjanu' Jesús, te ni ka'an te jaan' xiin' Ndiosi xa'a' sakuu' te xa ta'an jaan', ndi' jaan' te ni tandjee ra nda'a' ra xini' te jaan' sakuiso' chuun' ña'a' ra.

7 Te tu'un xto'q' e' Ndiosi ndii, so'q' kiku' kua'a' ka a, te ne nduu' kuenta Jesús ndii, so'q' nduu' kua'a' ya'a ka nja ñuu' Jerusalén jaan'. Te ndee sutu ndii, kua'a' ya'a tu te jaan' ni kandixa' ña ndixa' xa'a' Jesús.

So'q' ni xaq a kij' ni tjin te yivi' Esteban

8 Te Esteban jaan' ndii, ni chindjee' kua'a' va ña'a' Ndiosi, sakan' ña ni taxi' a ndjee' ra, te saa ra kua'a' ña nandanj ne yivi', xiin' chuun' ka'nu' tejn nja. 9 Sakan' te sava te nakaya jin vi'e ña nani' te xika' ndika, te ni kjeë ñuu' Cirene, xiin' ñuu' Alejandria, xiin' ñuu' Cilicia, xiin' nuu' ñu'u' Asia ndii, ni xa'a' kani' ta'an' kuento ra xiin' Esteban jaan'. 10 Ndisu ni kundjee' ra kani' ta'an' ra kuento xiin' Esteban jaan', sakan' ña te jaan' ndii, xiin' ña xini tuni ña taxi' Espiritu Santo ka'an ra. 11 Sakan' na ni taxi' te jaan' xu'un' nda'a' ndia'vi' te yivi', te ka'an ra ña ni xini so'q' ra kanja'a Esteban jaan' xa'a' Moisés xiin' xa'a' Ndiosi. 12 Te xiin' ña jaan' ni sanasaá' te jaan' te ñuu' jaan'. Te ni sanasaá' tu ra te xixa nuu' ñuu, xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosi. Xa'a' a jaan' na ni tjin te yivi' Esteban, te ni xa'an ndiaká ña'a' ra mii' nakaya te xixa kuu' nuu' jaan'. 13 Te ni kaná ra te ka'an tun vixi jaan', te ni ka'an te jaan' ndii:

—Te yivi' yo'q' ndii, xikuin ra ña kanja'a ra xa'a' yukun' su'un' yo'o', te kanja'a tu ra xa'a' tu'un ndei' Ndiosi. 14 Ni xini so'q' ndu ka'an ra ña Jesús, te ni kjeë ñuu' Nazaret ndii, sandonu'u' ra yukun' yo'o', te namá tu ra ña xi xaá e', ña ni saya'a Moisés nda'a' e' —ni kachj ra.

15 Te sakuu' te kuu' nuu', te ndiee' jaan' ndii, ni xini ra ña nuu' Esteban ndii, ndee naa kaa' nuu' jin ángele kaa' a.

So'q' ni naka'an Esteban xa'a' ra nuu' te kuu' nuu'

1 Te ni ndatu'un' sutu ka'nu' Esteban ndii:

—Ñáá ña ndixa' nduu' ña ka'an te yivi' kaa' xa'a' un' —ni kachj ra.

2 Te ni nakujin Esteban ndii:

—Te yivi', ñanj i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuu ndii, kuni so'q' ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Ndiosi, ña ka'nu' koo' chukuu' ndii, ni tuvj a nuu' te xij' yata' e' Abraham kij' ndu'u' ka ra ñu'u' Mesopotamia, ña kuni ka kunduu' ra ñuu Harán. 3 Te ni ka'an a xiin' ra ndii: “Kuan ketá ñuu un' tejn ne jin kuu' xiin' un', te ku'un kunduu' un' nuu' ñu'u' ña nia'a i yo'ó”, ni kachj a.

4 'Sakan' te ni ketá ra nuu' ñu'u' ne Caldeo te kua'an kunduu' ra ñuu Harán jaan'. Ni ya'a ña ni xij' yuva' ra, te ni saya'u' ña'a' Ndiosi ñuu mii' ndiee' ndo' yo'o' vitin. 5 Ndisu ni taxi' Ndiosi ndee tikun' ñu'u' jaan' kunduu' ña'a' ra. Te ndii ni taxi' a kuento a ña taxi' ña'a' a nda'a' ra xiin' nda'a' si'e ra xiin' nda'a' sjani' xika' ra, tee' ndee koo' si'e ra kij' sakan'. 6 Ni ka'an Ndiosi xiin' ra ña kunduu' ne sjani' xika' ra ne ndiva'a, te kundjee nja nuu' ñu'u' tuku ne yivi'. Te kunduu tu nja ne viku'un kaka nuu nuu' ne yivi' jkan'. Te mji' kuu ne ndiee' nuu' ñu'u' jaan' xiin' nja ni' kumi' ciento kuiya. 7 Te ni ka'an Ndiosi xiin' ra ndii: “Ndisu mji' yu'u' katun' ne ñuu jaan', ne viko ni'i' ne kunduu sjani' xika' un' jaan'. Ndi'j xka'ndja ña jaan', te kjeë nja ñuu jaan', te saka'nu' nja yu'u' yo'o'”, ni kachj a.

8 'Te ni taxi' tu Ndiosi chuun' nuu' Abraham ña kua'a' tuni jin' sakuu' te sjani' xika' ra jaan', ña nia'a ña ni ndoo Ndiosi kuento a xiin' ra. Sakan' na kuni' kij' ni tuvj si'e ra Isaac ndii, ni xa'a' ra tuni jin' te jaan' kij' ni xka'ndja unja kivi' ña ni tuvj ra. Te sakan' tu ni xaa Isaac jaan' xiin' si'e ra Jacob. Te sakan' tu ni xaa Jacob jaan' xiin' si'e ra, te uxj uvj, te xij' yata' yoo', te Israel.

9 'Te xa'a' a ña ndasi' nuu' te xij' yata' e' jaan' ndii, ni xiko' ra ñanj mji' ra, te ni nani' José, te ku'un te jaan' kunaá ra sachuun' ra nuu' te ñuu Egipto. Ndisu Ndiosi ndii, ni yoo a xiin' José jaan', 10 te ni sakakú ña'a' a nuu' sakuu' ña ni ndo'q' ra. Te ni taxi' a ña xini tuni ra nuu' Faraón, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Egipto jaan', te va'a tu kuni ra xini ra José. Te ni sakuiso' chuun' ña'a' Faraón nuu' sakuu' ne ñuu Egipto xiin' nuu' sakuu' ña nduu' kuenta ra.

11 'Te ni yoo va soqo kanii' ñu'u' Egipto xiin' kanii' ñu'u' Canaan kij' sakan'. Sakan' na ni ndo'q' xava'a ne ñuu jaan'.

Te nî kuvî kî'in ne xij' yata' e' ña xaxj'.
 12 Te kij' nî xinj Jacob jaan' kuento ña yoo ndikin' trigo ñuu Egipto ndii, nî tî'vi' ra si'e ra, te xij' yata' e', ichi' ña nuu' ñuu jaan'.
 13 Te kij' nî tî'vi' ña' a' ra ichi' ña uvj ndii, nî saquvî xiin' mii' José nuu' ñanî ra. Sakan' te nî kundanj Faraón jaan' yoo nduu' ne jîn kuu' xiin' José jaan'.
 14 Sakan' te nî nakana José Jacob yuva' ra xiin' sakuu' ne jîn kuu' xiin' ra ña ku'un kundjee nja jkan'. Te ña sakuu' nja ndii, unî xikõ xa'un nî kuvî nja.
 15 Sakan' te nî nakaa' Jacob jaan' ñu'u' Egipto nî ndu'u' ra, te jkan' nî xij' ra, te jkan' nî xij' tu te xij' yata' e'.
 16 Te iki' Jacob jaan' xiin' iki' José ndii, ñuu Siquem nî xa'an nataan' ra a yavî ndij mii' nî satã Abraham nuu' si'e te nani' Hamor ñuu Siquem jaan'.

17 "Te kij' xa kuyatin' kivi' ña saxinu Ndiosí kuento a ña nî taxi a nuu' Abraham jaan' ndii, nî kuvî kua'a' va ne xij' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto jaan'.
 18 Te kij' sakan' ndii, nî na'in chuun' jîn te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te xaa' nuu' ñu'u' Egipto. Te te jaan' ndii, xini' ra xa'a' ña va'a ña nî xaa José jaan' xa'a' ne ñuu ra.
 19 Te jaan' ndii, nî xinj xa'an' ra ne xij' yata' e' jaan' te mii' nî kuvî ra xiin' nja. Te nî tjin u'vî tu ra ne jaan' ña nakõõ nja te kuali' si'e nja, te sakan' tuvî, te kuvî ra.

20 "Te kivi' jaan' nî kaku tu Moisés. Te nî xinj Ndiosí ña jîn te kuañu'u luî va kaa' nî nduu' ra. Te nî xito ña'a' yuva' si'i' ra nî' unî ta'an yoo".
 21 Te kij' nî nakõõ ña'a' nja ndii, nî na'in ña'a' ña' si'e Faraón jaan', te nî sakua'nu' ña'a' a' ndee naa si'e mii' a'.
 22 Te nî sakuaan Moisés jaan' sakuu' ña xini tunî ne Egipto, xa'a' a jaan' na te koo' chukuu' va xiin' kuento nî nduu' ra, te sakan' tu xiin' chuun' ña xaa' ra.

23 'Kij' nî xinu' ra uvî xikõ kuyia ndii, nî saka'an a nimá ra ku'un ndi'e' ra mii' ndiee' ne jîn kuu' xiin' ra, ne Israel.
 24 Te kij' nî xinj ra satuxu'vî jîn te Egipto jaan' jîn te jîn kuu' xiin' ra ndii, nî naka'an ra xa'a' te jaan', te nî sandutu' ra kuenta xa'a' te jaan' nî xa'ni' ra te Egipto jaan'.
 25 Te nî xanjnî Moisés ña kundanj ne ta'an' ra jaan' ña nî tî'vi' ña'a' Ndiosí, te sakakú a ne jaan' nda'a' te Egipto jaan' saa ra. Ndisu nî kundanj nja ña jaan'.
 26 Te tukú kivi' ndii, nî xinj Moisés kunta'an' uvî ta'an te ta'an' ra jaan'. Te nî xiká ra sanakoõ ra te jaan' ña manî' ka'an ra ndii: "Te yivi', ndo'ó ndii, jîn ndaa' ichi' nduu' ndo', te va'a satuxu'vî ta'an' ndo'", nî kachî ra.
 27 Sakan' te nî chinda'a' te satuxu'vî tukú te ta'an' ra jaan' Moisés ka'an ra ndii: "¿Yoo nî sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu' tu un' te xa'ndia kuachî nuu' ndu? 28 ¿Te'e' kuni ka'ni' un' yu'u' ndee naa nî xa'ni' un' te Egipto iku

nî?", nî kachî ra.
 29 Te kij' nî xinj so'o Moisés ña jaan' ndii, nî xinu' ra kua'an kunduu' ra nuu' ñu'u' ña nani' Madián ndee naa te tuku'. Te jkan' nî yoo uvî ta'an si'e ra.

30 "Te kij' nî xka'ndia uvî xikõ kuyia ndii, nî tuvî jîn ángele nuu' ra tein jñu', ña ndatin, jîn xaan' mii' ichi kaa' yatîn iku' ña nani' Sinaí.
 31 Sakan' te nî nandanî va Moisés kij' nî xinj ra ña xixi' jñu' jaan', te kij' nî kuyatîn ka ra te kuni va'a ra ña jaan' ndii, nî xinj so'o ra tachi' xto'o e' Ndiosí ka'an a xiin' ra ndii: 32 "Yu'u' nduu' Ndiosí, ña nî xaka'su' te xij' yata' un'. Yu'u' nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u' nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u' tu nduu' Ndiosí Jacob", nî kachî a. Te Moisés ndii, kisi' vj' ña'a' a ña yiv' ra, te nî kundjeni ra kotõ ra mii' nî kixinj tachi' yu'u' jaan'.
 33 Te nî ka'an xto'o e' xiin' ra ndii: "Tava' un' ndixan' xa'a' un', sakan' ña ñu'u' mii' iin' un' ñaa' ndii, ñu'u' su'un nduu' a.
 34 Xa nî xinj jî saa sando'o' u'vî ne Egipto, ne ta'an' un', ne nduu' kuenta j. Te xa nî xinj so'o tu j ña tana' nja. Xa'a' a jaan' na nî nuu' j te sakakú ña'a' j. Te vitjñ ndii, nja'a' yo'o', te tî'vi' j yo'ó ñu'u' Egipto jaan'", nî kachî a xiin' ra.

35 "Te xa Moisés jaan' nduu' te nî saxioõ ne ta'an' e' jaan' kij' nî ka'an nja ndii: "¿Yoo nî sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu' tu un' te ka'ndia kuachî nuu' ndu?", nî kachî nja. Sava nî te jaan' nduu' te nî tjanu' Ndiosí, te kunduu' ra te xa'ndia chuun' nuu' nja, te kunduu' tu ra te sakakú ña'a' nda'a' ne Egipto jaan'. Te xiin' ña ndjee' ángele, ña nî tuvî tein jñu' ña ndatin jaan', nî saxinú ra chuun' jaan'.
 36 Te Moisés jaan' tu nduu' te nî tava' ne xij' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto. Te kij' tava' ña'a' ra ndii, nî xaa' ra ña nandanî ne yivi', te nî xaa' tu ra chuun' ka'nu'. Te nî xaa' tu ra a kij' nî xka'ndia nja mjin ña nani' mjin kua'a. Te nî xaa' tu ra ña jaan' nî uvî xikõ kuyia kij' nî xiká nja mii' ichi kaa'.
 37 Te Moisés jaan' tu nduu' te nî ka'an xiin' ne ta'an' e', ne Israel ndii: "Mii' Ndiosí saa sakan', te keta jîn te ka'an tiakú tu'un a ndee naa yu'u' tein ne ta'an' ndo'. Kunj so'o ndo' ña ka'an te jaan'", nî kachî ra.
 38 Te kij' nî yoo ne ta'an' e', ne Israel, mii' ichi kaa' ndii, Moisés jaan' nduu' tu te nî xikui' nja xa'a' nja nuu' ángele, ña nî ka'an a xiin' ra iku' ña nani' Sinaí. Te te jaan' nî nduu' tu te nî natjñ tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e', te saya'a' ra a nuu' yoo'.

39 "Ndisu ne ta'an' e' jaan' ndii, nî kuni nja taxi so'o nja ña nî ka'an ra. Süu' jaan' ndii nî saxioõ ña'a' nja. Te nî ka'an va nimá nja nandjiko' nja ñuu' Egipto.
 40 Te nî ka'an nja xiin' Aarón ndii: "Va'a ka' kasa'a'

un' ndiosí, ña k'i'in jichi' nuu' e' te koto a yoo'. Sakan' ña xini' e' yoo nduu' a ni ndo'o Moisés, te ni tava' yoo' nuu' ñu'u' Egipto", ni kachi ña. ⁴¹ Sakan' te ni xa'a ña ñin ña kaa' ndee naa sindiki' lulu, te ni nasoko' ña kiti' nuu' a. Sakan' te ni xa'a ña ñin viko' xa'a' ña ni xa'a' xiin' nda'a' ña jaan'. ⁴² Xa'a' a jaan' na ni ñakoo ña'a' Ndiosí xata' a te saka'nu' ña tiuun' ndiee' ndivi', naa yoso' ña ni ke'j' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

Né vi'e Israel,
 süu' nuu' yu'u ni nasoko' ndo' kiti' sana ndo',

te ni ndee süu' nuu' yu'u tu ni taxí ndo' tumanj' nii' uvj xiko' kuyá
 kij' ni xika ndo' mii' jchi kaa'.

⁴³ Süu' jaan' ndii ni ndiso ndo' vi'e toto xa'a' ndiosí saka, ña ñani' Moloc, xiin' xa'a' ndiosí saka, ña nduu' tiuun', ña ñani' Refán,
 ña ni xa'a' ndo', te saka'nu' ndo' a. Xa'a' a jaan' na katia xika' i ndo'o ndee ndoso' ka nuu' ñuu' Babilonia.

Sakan' yoso' a.

⁴⁴ Te ne xij' yata' e' jaan' ndii, ni kumi' ña ñin vi'e toto mii' nia'á Ndiosí ña yoo a xiin' ña. Te ni xa'a Moisés vi'e jaan' saa nii' ni xini' ra kij' ni sania'á ña'a' Ndiosí nuu' ra. ⁴⁵ Te ne xij' yata' e' ndii, ni ñatjin ña vi'e toto jaan' nda'a' ne yata' ña, te ni ko'ni ña xiin' a ñu'u' ne tuku' kij' ni nduu' Josué te xa'ndia chuun' nuu' ña. Kij' ni ko'ni ña nuu' ñu'u' jaan' ndii, ni tava' Ndiosí ne ni ndiee' jkan' nuu' ne xij' yata' e' jaan'. Te jkan' ni ita vi'e toto jaan' ndee kij' ni xika' David. ⁴⁶ Te David jaan' ndii, va'a kuni Ndiosí xini ña'a' a, te ni xikan' ra ña ndei' nuu' a, te kasa'a ra ñin vi'e mii' kundu'u' Ndiosí, mii' saka'nu' ña'a' te xij' yata' e' Jacob. ⁴⁷ Ndisu si'e ra Salomón ni nduu' te ni xa'a vi'e jaan'.

⁴⁸ Ndee saa ka ni ndii, ndü'u' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', vi'e ña xa'a te yivi', naa ni saka'an a te ni ka'an tiakú tu'un a ndii:

⁴⁹ Ndivi' nduu' tej chie' ka'nu' mii' ndu'u' i xa'ndia chuun' i.

Te nuu' ñu'u' ñin yivi' nduu' mii' ita' xa'a' i.

¿Ndee nuu' vi'e kuvj kasa'a ndo'o kundu'u' yu'u'?, kachi xto'o e'.

Uun ndee xaan' mii' ñandiee' i kuvj kasa'a ndo'.

⁵⁰ ¿Ñáá süu' yu'u ni xa'a' sakuu' ña yoo? Ni kachi a —ni kachi Esteban.

⁵¹ Te ni ka'an ka ra ndii:
 —Ndo'o ndii, ne küu' kaxi' nduu' ndo', te xij' va tu nimá ndo'. Te ndee naa ne so'o' nduu' ndo'. Sakan' ña ndee ñin jchi' sáxinú ndo' ña kuni Espiritu Santo ndee naa ni xaa ne xij' yata' ndo'. ⁵² Ne jaan' nduu' ne

mii' ni küu' xiin' sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te süvi tu ña nduu' ne ni xa'ni' te jaan' kij' ni ka'an ra xa'a' ña kixin ña xachuun' ndaku. Te vjin ndii, ndo'o ni sanakua'a ña jaan' nda'a' te yivi', te süvi tu ndo' ni xa'ni' ña'a'. ⁵³ Ndo'o ndii, te' ndee nda'a' ángele ni ñatjin ndo' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni sáxinú ndo' a —ni kachi ra.

S'o'o ni xaa a kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban

⁵⁴ Te kij' ni xini' so'o ra ña ni ka'an Esteban jaan' ndii, ni nasaa' va nimá ra ni xini' ña'a' ra ndee ke'j' vi' nakaxi' nu'u' ra. ⁵⁵ Ndisu chitu' nimá Esteban jaan' naá Espiritu Santo, te ni xito ndiaa ra ndivi'. Te ni xini' ra ña ndatun' koo' chukuu' Ndiosí, te ni xini' tu ra iin' ndichi Jesús nda'a' kua'a Ndiosí. ⁵⁶ Te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', xito' i ña nunia' ndivi'. Te iin' ndichi ña nduu' tu te yivi' nda'a' kua'a Ndiosí —ni kachi ra.

⁵⁷ Jkan' te ni ndasi te ndiee' jaan' so'o ra kuaa' ti'e' ra, te ni kondia inga' ra Esteban jaan', ⁵⁸ te ni xta'ni' ña'a' ra ndee nuu' ñuu, te ni xa'a' kuun' yuu' ña'a' ra. Te te yivi', te ni tin kuachi ña'a' ndii, ni tandjege ra toto ra xa'a' ñin te sava, te nani' Saulo, te koto te jaan' a. ⁵⁹ Te ni ka'an Esteban jaan' xiin' Ndiosí kij' kuun' yuu' ña'a' te yivi' ndii:

—Xto'o i Jesús, ñatjin un' nimá i —ni kachi ra.

⁶⁰ Te ni xkuijn xiti' ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—Xto'o i, ñatava' un' kuenta xa'a' kuachi ña xaa' ra xiin' i yo'o' —ni kachi ra.

Ndi'j' ni ka'an ra ña jaan', te ni xi'j' ra.

8

S'o'o ni xaa a kij' ni xa'a' sando'o Saulo ne nduu' kuenta Jesús

¹ Te Saulo jaan' ndii, ni ñakuita kuento ra xiin' te ni xa'ni' Esteban jaan'. Kij' ndi'j' ni xi'j' te jaan' ndii, kivi' jaan' ni xa'a' ndikun u'vj va ne yivi' ne nduu' kuenta Jesús ñuu' Jerusalén. Ndee te ni tianu' Jesús tjo' ni ndoo ñuu' jaan', ndisu sakuu' inga ña ndii, ni xinu' ndoo ña. Sava ña kua'an inga ñuu' nuu' ñu'u' Judea, te sava tuky ña kua'an nuu' ñu'u' Samaria. ² Te sava te yivi', te xaa' ña kuni Ndiosí ndii, ni ñataan' ra ñu'u' nde'j' Esteban jaan', te ni xaku va ra xa'a' te jaan'. ³ Te Saulo jaan' ndii, ni xa'a' sando'o va ra ne nduu' kuenta Jesús, ki'vi' ra vi'e' ña te tin' ndje'e' ra tiaa ni xiin' ña'a' ni, te kañuu' ña'a' ra kua'an taañ' ña'a' ra vi'e' kaa.

S'o'o ni xaa a kij' ni ka'an Felipe xa'a' Jesús ñuu' Samaria

⁴ Ndisu ne ni xinu' ñuu' Jerusalén jaan' ndii, ka'an ndoso' ña tu'un va'a xa'a' Jesús

mii' ka kua'an nja. ⁵ Te Felipe ndii, ni nakaa' ra ñuu Samaria. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne ndiee' ñuu jaan' xa'a' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosi saraku' yoo'. ⁶ Te kua'a' ne yivi' nakaya' ñuu jaan', te ni xini' so'q nja xiin' jin kani' nimá nja ña ni ka'an ra xa'a' a ña ni xini' nja chuun ka'nu' ña xaa' ra. ⁷ Kuachj ndii kua'a' ne ñu'u' ña ndi'va' a nimá ndii, nde'í nja, te kiee' a nimá nja. Te ni nda'a tu ne küvj kaka xiin' ne kui'e xa'a'. ⁸ Xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni ne ndiee' ñuu jaan'.

⁹ Te ni yoo jin te yivi', te nani' Simón, ñuu jaan'. Te jaan' ndii, xa yata' va xaa' ra ña tu'va, te ni nandanj va ne ñuu Samaria jaan' ni xaa' ra, sakan' ña ka'an ñuñu' ra ña jin te koo' chukuu' va nduu' ra. ¹⁰ Te sakuu' ne yivi' ni xini' so'q kaxi' va ña ni ka'an te jaan', ndee ne nda'vi so'q, te ndee ne ka'nu', te ka'an nja ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, ña ndiee' koo' chukuu' Ndiosi nduu' ra —kachi nja.

¹¹ Ni kandixa' nja ña ka'an ra, sakan' ña xa yata' va xini xa'an' ña'a' ra xiin' ña tu'va jaan'. ¹² Ndisu' kij' ni kandixa' nja tu'un va'a ña ka'an ndoso' Felipe xa'a' saq xa'ndia chuun' Ndiosi nimá e', xiin' xa'a' Jesucristo ndii, ni chichj nja kuenta a, tiaa ni, ña'a' ni. ¹³ Te ni kandixa' tu mji' Simón jaan' ña ni ka'an Felipe jaan', te ni chichj ra kuenta Jesús. Sakan' te ni xa'a' ndikún ra Felipe jaan' mii' ka kua'an ra. Te nandanj va ra xa'a' ña xini ra chuun ka'nu' xiin' ña nandanj ña ni xaa Felipe jaan'.

¹⁴ Te kij' ni xini' te ni tjanu' Jesús, te ndiee' ñuu Jerusalén, kuento ña ni natjin ne Samaria tu'un Ndiosi ndii, ni ti'vi' ra Pedro xiin' Juan ikan'. ¹⁵ Te kij' ni xaa te jaan' ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' Ndiosi xa'a' ne jaan' te natjin nja Espiritu Santo. ¹⁶ Kuachj ndii tia'an natjin ndee jin ne jaan' Espiritu Santo jaan', sakan' ña ni chichj nja kuenta xt'o' e Jesús kujtj'. ¹⁷ Sakan' te ni tondja nda'a' ra ne jaan', te ni natjin nja Espiritu Santo jaan'.

¹⁸ Te kij' ni xini' Simón jaan' ña ni natjin ne yivi' Espiritu Santo kij' ni tondja nda'a' ña'a' te ni tjanu' Jesús ndii, ni ka'an ra taxj ra xu'un' nda'a' te jaan' ¹⁹ ka'an ra ndii:

—Xjko' na ndo' ña ndiee' ñaa' ki'in yu'u', te yoo ka tondja nda'a' i ndii, natjin nja Espiritu Santo —ni kachj ra.

²⁰ Ndisu' ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Kua'an te ndoñu'u' inga' un' xiin' xu'un' un' ñaa'. Kuachj ndii tuu un' ña küvj sata' un' xiin' xu'un' un' ña xamaní' Ndiosi ne yivi'. ²¹ Kōo' xachi' kuenta ña xamaní' Ndiosi jaan' kumi' yo'ó, sakan' ña süu' te ndaku nimá nuu' Ndiosi nduu' un'. ²² Xa'a' a jaan' na nama un' nimá un' xa'a' ña jaan'. Te ka'an nda'vi un' xiin' xt'o' e' Ndiosi, tee' kōo ka'nu' na jin' a xa'a' ña

nja'a, ña ni xanjin un' jaan'. ²³ Kuachj ndii xini i ña chitu' vi' nimá un' xiin' ña ndasj nuu' un', te tiin kutu' va nimá un' xaa' ña nja'a —ni kachj Pedro xiin' ra.

²⁴ Sakan' te ni ka'an Simón ndii:

—Saa ndo'ó ña va'a, te ka'an nda'vi ndo' xiin' xt'o' e' xa'a' i, te kündo'o' i ña ni ka'an un' jaan' —ni kachj ra.

²⁵ Kij' ndij' ni ndiee' yu'u' un' saa' te jaan' xa'a' Jesús, te sania'a tu ra tu'un va'a ndii, ni nandjiko' ra ñuu Jerusalén. Te kij' kua'an ra ichi' ndii, ka'an ndoso' ra tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' kua'a' ne yivi', ne ndiee' nda'a' ñuu Samaria.

So'q ni xaa a xiin' jin te Etiopia kij' ni sania'a ña'a' Felipe xa'a' Jesús

²⁶ Te ni ka'an jin ángele, ña xika' nuu' nuu' xt'o' e', xiin' Felipe ndii:

—Sakoo' tu'va xiin' mji' un', te kj'in un' ichi', ña kiee' ñuu Jerusalén, te xka'ndiá a mii' ichi kaa', ña nakaa' ñuu Gasa —ni kachj a xiin' ra.

²⁷ Te ni kj'in ra ichi' kua'an ra. Sakan' te ni nata'an' ra xiin' jin te ñuu Etiopia. Te jaan' ndii, te ña'ma nduu' ra, te nduu' tu ra te ndiso' chuun' vie xa'a' xu'un' ña'a', ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu Etiopía, ña nani' Candace. Te jaan' ndii, xa ni nandjiko' ra ni xa'an ra ñuu Jerusalén te saka'nu' ra Ndiosi. ²⁸ Te kij' kua'an nu'u' ra ñuu ra ndii, tixin carreta tun' kañuu' kuei naa ra kua'an ra, te ka'vi ra tutu, ña ni ke'j' Isaiás, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi.

²⁹ Te ni ka'an Espiritu Ndiosi xiin' Felipe ndii:

—Kua'an, te kuyatjin un' mii' kua'an carreta kaa' —ni kachj a.

³⁰ Sakan' na kuii' ni ndava ra, te ni xaa ra mii' kua'an te jaan'. Te ni xini' so'q ra ka'vi' te jaan' tutu ña ni ke'j' Isaiás jaan'. Te ni ka'an Felipe jaan' xiin' ra ndii:

—¿Ñaa kundanj un' ndee ña kuni kachj ña ka'vi' un' ñaa'? —ni kachj ra.

³¹ Te ni nakujin ra ndii:

—¿Saa kuvj kundanj i ndee ña kuni kachj a naa' kōo' ne sanakuachi' a nuu' i? —ni kachj ra.

Sakan' te ni ka'an nda'vi ra xiin' Felipe ña kaa te jaan', te kunduu' ra xiin' ra tixin carreta jaan'. ³² Te tutu Ndiosi mii' yoso' ña ka'vi' ra kua'an ra jaan' ndii, so'q ka'an a:

Nj ndiaká ña'a' te yivi' te ka'ni' ña'a' ra ndee naa xaa' ra xiin' mbee kij' xa'ni' ra ri'.

Te ndee naa xaa' mbee taxin' iin' ri' kij' xa'ndia te yivi' ixi' ri' ndii, sakan' ni xaa tu te jaan', kōo' a ni ka'an xachi' ra.

³³ Te kij' ni saka'an' te yivi' nuu' te jaan' ndii,

kōo' ndee j̄in t̄e n̄i xaā ñā ndaku xa'a' r̄a. Xa'a' a jaan' na ndee j̄in ne yiv̄i' k̄iv̄i kun̄i s̄jani' xika' r̄a,

sakan' ñā n̄i k̄endoso' t̄e yiv̄i' kivi' ñuu' r̄a, t̄e n̄i xta'ni' ña'a' r̄a nuu' ñu'u' j̄in yiv̄i'. Sakan' yoso' a mii' ka'vi' r̄a jaan'. ³⁴ Sakan' t̄e n̄i ka'an t̄e jaan' xiin' Felipe ndii:

—Saā un' ñā va'a t̄e ka'an un' xiin' j̄. ζYoō xa'a' n̄i ke'j̄ t̄e n̄i ka'an tiakú tu'un' Ndiosi jaan' ñā yo'q' ζNáá n̄i ke'j̄ r̄a a xa'a' mii' r̄a, uun n̄i ke'j̄ r̄a a xa'a' inga t̄e yiv̄i'? —n̄i kach̄i r̄a.

³⁵ T̄e n̄i xa'a' ka'an Felipe tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' r̄a xiin' ñā yoso' jaan'. ³⁶ T̄e j̄chi' ñu'u' r̄a kua'an r̄a, t̄e n̄i xaā r̄a j̄in xaan' mii' yoō t̄ikui, t̄e n̄i ka'an t̄e jaan' xiin' Felipe ndii:

—Kotō un', yoō t̄ikui yo'o'. ζNáá k̄iv̄i sakuchi' un' yu'u' yo'o' kuenta Jesús v̄it̄in? —n̄i kach̄i r̄a xiin' Felipe.

³⁷ T̄e n̄i ka'an Felipe xiin' r̄a ndii:

—Naa' j̄ni un' xini un' Jesús xiin' j̄in k̄anii' nimá un' ndii, va'a k̄uv̄i —n̄i kach̄i r̄a.

T̄e n̄i ka'an t̄e Etiopía jaan' ndii: —J̄ni j̄ ñā si'e Ndiosi nduu' Jesucristo —n̄i kach̄i r̄a.

³⁸ J̄kan' t̄e n̄i ka'an chuun' r̄a ñā v̄ikuijn carreta jaan'. T̄e n̄i nuu' uvi saa' r̄a t̄ikui jaan'. T̄e n̄i sakuchi' ña'a' Felipe kuenta Jesús. ³⁹ T̄e kij̄' n̄i k̄iee r̄a t̄ikui ndii, n̄i x̄inj̄i k̄a r̄a Felipe jaan', sakan' ñā yach̄i va n̄i nak̄a ña'a' Espíritu xto'q' e'. Sakan' t̄e n̄i ket̄a r̄a kua'an r̄a kuatia' nimá r̄a. ⁴⁰ T̄e Felipe ndii, n̄i xaā r̄a ñuu' Asoto. T̄e saā ñuu' mii' xka'ndiá r̄a kua'an r̄a ndii, ka'an r̄a tu'un va'a ndee n̄i xaā r̄a ñuu' Cesarea.

3

Sq'o' n̄i xaā a kij̄' n̄i n̄ama Jesús nimá Saulo

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

¹ T̄e Saulo jaan' kij̄' sakan' ndii, ndj̄ee' k̄a ka'an u'vi r̄a ñā ka'ni' r̄a ne ndikún j̄chi' xto'q' e' Jesús. Sakan' na kuui' n̄i xa'an r̄a nuu' sutu' ka'nu', ² t̄e n̄i xikan' r̄a tutu' ñā tax̄i r̄a nda'a' t̄e kumi' ñā ndj̄ee' v̄i'e mii' nakaya' ne judío ñuu' Damasco. T̄e naa' yoō ne ndikún j̄chi' Jesús ñuu' jaan', tiaā uun ña'a' nduu' n̄iā ndii, xiin' tutu' jaan' k̄uv̄i t̄ijn ña'a' r̄a, t̄e kundj̄aka ña'a' r̄a ñuu' Jerusalén.

³ Ndisu' kij̄' kuyatin' r̄a ñuu' Damasco jaan' kua'an r̄a ndii, xaka'an e', t̄e n̄i k̄iee j̄in ñu'u' ndee ndivi', t̄e n̄i x̄inj̄nduu' ña'a' a. ⁴ T̄e n̄i nduv̄a r̄a ñu'u', t̄e n̄i x̄inj̄i sq'o' r̄a j̄in tach̄i' yu'u' ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Saulo, Saulo. ζNdichun na sando'o' un' yu'u'? —n̄i kach̄i a.

⁵ T̄e n̄i ndatu'un' ña'a' r̄a ndii:

—ζYoō nduu' yo'o', tákui'e? —n̄i kach̄i r̄a.

T̄e n̄i ka'an tach̄i' yu'u' jaan' ndii:

—Yu'u' nduu' Jesús, ñā sando'o' un'. Sando'o' xiin' mii' mii' un' ndee naa xaa' j̄in k̄iti' kij̄' kacha'ni' ri' k̄aā xiin' nuu' kij̄' xaa' un' sakan' —n̄i kach̄i a.

⁶ T̄e kisi' v̄i' a Saulo ñā yiv̄i' r̄a, t̄e n̄i ka'an r̄a ndii:

—Tákui'e, ζndee ñā kun̄i un' saā j̄? —n̄i kach̄i r̄a.

T̄e n̄i ka'an Jesús xiin' r̄a ndii:

—Ndondich̄i un', t̄e ndi'v̄i un' ñuu' kaa', t̄e ka'an j̄in t̄e yiv̄i' xiin' un' ndee ñā kun̄i a saā un' —n̄i kach̄i a.

⁷ T̄e yiv̄i', t̄e kua'an xiin' Saulo jaan' ndii, n̄i x̄ikuit̄a i'in' ni'vi r̄a xini sq'o' r̄a tach̄i' yu'u' jaan', ndisu' n̄i x̄inj̄i r̄a ndee j̄in t̄e yiv̄i'. ⁸ T̄e kij̄' n̄i ndondich̄i Saulo jaan', t̄e n̄i nunia' r̄a nduchi' nuu' r̄a ndii, n̄i k̄uv̄i kun̄i k̄a r̄a. Sakan' na kuui' n̄i t̄ijn t̄e kua'an xiin' r̄a jaan' nda'a' r̄a ndiaka' ña'a' r̄a n̄i ko'ni' r̄a ñuu' Damasco jaan'. ⁹ T̄e j̄kan' n̄i ndu'u' r̄a un' ta'an kivi'. T̄e sakuu' kivi' jaan' ndii, n̄i k̄uv̄i koto'ni' r̄a, n̄i x̄ix̄i r̄a, t̄e n̄i x̄i'j̄i tu' r̄a t̄ikui.

¹⁰ T̄e ñuu' Damasco jaan' n̄i ndu'u' j̄in t̄e ndikún j̄chi' Jesús, t̄e n̄ani' Ananías. T̄e jaan' ndii, n̄i satuvi xiin' mii' xto'q' e' nuu' r̄a, t̄e n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—j̄Ananías! —n̄i kach̄i a.

T̄e n̄i nakuj̄in r̄a ndii:

—Yo'o' yoō j̄, tákui'e —n̄i kach̄i r̄a.

¹¹ T̄e n̄i ka'an a xiin' r̄a ndii:

—Kua'an ki'j̄i' ya'ya ñā n̄ani' Ya'ya Ndaku. T̄e ndatu'un' ne ndiee' v̄i'e Judas xa'a' j̄in t̄e n̄ani' Saulo, t̄e n̄i k̄iee ñuu' Tarso. V̄it̄in ndii, xiin' Ndiosi ka'an r̄a.

¹² T̄e n̄i x̄inj̄i r̄a j̄in ñā n̄i satuvi j̄ nuu' r̄a ñā kuax̄i j̄in t̄e n̄ani' Ananías v̄i'e mii' ndu'u' r̄a, t̄e tondíá nda'a' ña'a' r̄a, t̄e natuvi tukuu' nuu' r̄a —n̄i kach̄i Jesús xiin' Ananías.

¹³ Sakan' t̄e n̄i nakuj̄in Ananías jaan' ndii:

—Tákui'e, xini sq'o' j̄ ndatu'un' kua'a' ne yiv̄i' xa'a' t̄e jaan' ñā kua'a' vā sando'o' r̄a ne nduu' kuenta un', ne ndiee' ñuu' Jerusalén. ¹⁴ T̄e ndee yo'o' kumi' r̄a ñā ndj̄ee' ñā xa'ndia chuun' sutu' kuu' nuu', t̄e t̄ijn r̄a sakuu' ndu'u', ne ka'an ñā yo'o' nduu' xto'q' ndu' —n̄i kach̄i r̄a.

¹⁵ Ndisu' n̄i ka'an k̄a xto'q' e' xiin' r̄a ndii:

—Kua'an, sakan' ñā n̄i nakax̄in ña'a' j̄, t̄e k̄aka nuu' r̄a nuu' j̄, t̄e ka'an ndoso' r̄a xa'a' j̄ nuu' ne tuku' xiin' nuu' t̄e xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' ne ta'an un', ne Israel. ¹⁶ Sakan' ñā n̄ia'a' ña'a' yu'u' kua'a' nuu' tund'o'q' ñā kun̄i a kund'o'q' r̄a xa'a' j̄ —n̄i kach̄i a.

17 Sakan' te ni ketā ra kua'an ra, te ni ndi'vi ra vj'e jaan'. Te ni tondja nda'a' ra Saulo jaan', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Nanji i Saulo, xto'o e' Jesús, ña ni tuvi nuu' un' ichi' mii' ni kixin un', ni ti'vi' yu'u, te natuvi tukuu nuu' un', te kutu' nimā un' xiin' Espiritu Santo —ni kachj ra.

18 Xaka'an e', te ni koyo jin nuu' ña iin' ndee' naa machin nduchi' nuu' ra, te ni natuvi tukuu a. Te ni ndondichj ra, te ni chjchj ra kuenta Jesús. 19 Ikan' te ni xixi ra, te ni nakoo tukuu ndiee' ra.

Ka'an ndoso' Saulo xa'q' Jesús

Te ki'in' kivi' ni ndoo ra xiin' ne ndikun ichi' Jesús xiin' ra, ne ndiee' ñuu Damasco jaan'. 20 Numj' te ni xa'a' ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús vj'e mii' nakaya ne judio ñuu jaan' ka'an ra ña Jesús jaan' nduu' si'e Ndiosi. 21 Te sakuu' ne ni xinj so'o ña ni ka'an ra ndii, ni nandanj xava'a ña ka'an ña ndii:

—Te kaa' nduu' te ni sando'o' xij va ne ndiee' ñuu Jerusalén, ne ka'an ña ña jaan' nduu' xto'o ña. Te ni xaa tu ra yo'o', te tin ra ne ka'an sakan', te naka ña'a' ra, te sanakua'a ña'a' ra nda'a' sutu kuu' nuu' —ni kachj ña.

22 Ndisu Saulo jaan' ndii, so'o xandiee' ka ra jin kivi' kua'an xiin' ña ka'an ndoso' ra jaan', te sasana' ra xini' te judio, te ndiee' ñuu Damasco jaan'. Te nia'a' ña'a' ra xiin' ña jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosi sakakú yoo'.

So'o ni xaa a kij' ni xinu Saulo nuu' te judio

23 Te ni xka'ndia kua'a' kivi', te ni ndatu'un' tuni te judio ña ka'ni' ra Saulo jaan'. 24 Ndisu ni xinj ra kuento xa'a' ña jaan'. Te nduvi' xiin' mii' ñuu ni xto te judio jaan' yi'e' ñuu Damasco jaan', te ka'ni' ña'a' ra. 25 Ndisu kij' ni kuñuu ndii, ni chinaa ña'a' te ndikun ichi' Jesús xiin' ra tinjin jin ika', te ni sanuu' ña'a' ra xiin' yo'o' jin yavi ña iin' toko' nama ña ndasi i'nu ñuu jaan'.

Xika' Saulo ñuu Jerusalén

26 Te kij' ni xaa Saulo ñuu Jerusalén ndii, ni xika ra nduujin ra xiin' ne ndikun ichi' Jesús ndiee' ikan', ndisu ni yi'vi sakuu' ne jaan', sakan' ña ni kandixa' ña ña te ndikun ichi' Jesús xna'a' nduu' tu te jaan'.

27 Ndisu Bernabé ndii, ni naka ña'a' ra, te ni xaa ra xiin' ra nuu' te ni tjanu' Jesús. Te ni ka'an Bernabé jaan' xiin' te jaan' saa ni nia'a' xiin' mii' xto'o e' Jesús nuu' Saulo jaan' ichi' mii' kua'an ra, te ni ka'an tu ra ña ni ka'an a xiin' te jaan'. Te ni ka'an tu ra saa ni ka'an ndoso' ini va Saulo jaan' xa'a' a ñuu Damasco.

28 Sakan' na ni ndoo Saulo xiin' te jaan' ñuu Jerusalén. Kua'an kuaxj ra xika' ra ñuu jaan' ka'an ndoso' nditunj ra xa'a' xto'o e' jaan'. 29 Te ni ndatu'un' ndiee' ra xiin' te judio, te ka'an tu'un griego, ndisu te jaan' ndii ni xika nduu ra ka'ni' ña'a' ra.

30 Te kij' ni xinj inga te ndikun ichi' Jesús ña jaan' ndii, ni naka ña'a' ra te kua'an ra ñuu Cesarea. Ikan' te ni ti'vi' ña'a' ra ñuu ra Tarso.

31 Te ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' Galilea, xiin' Samaria ndii, ndiee' manj' ña. Te tiin' ka'nu' ña xto'o e' jin kivi' kua'an. Te so'o kuu' kua'a' ka ña, te taxi' tu Espiritu Santo ndiee' ña.

So'o ni xaa a kij' ni ndaq' a iin te nani' Eneas

32 Unta' kij' xika' ndie'e' Pedro kua'a' ñuu mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni nakaa' ra ñuu Lida, te kua'an ndie'e' tu ra mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ñuu jaan'. 33 Te ikan' ni xinj ra jin te kui'e xa'a' nanj' Eneas, te xa kua'an unja kuiya kandu'u' te jaan' nuu' tun' xto xaa' kui'e jaan'. 34 Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Eneas, Jesucristo na sanda'a yo'ó. Ndokoo un', te natuvi' un' tun' xto un' —ni kachj ra.

Te xaka'an e', te ni ndokoo te jaan'. 35 Te sakuu' ne ndiee' ñuu Lida xiin' ne ndiee' jin ñu'u' mii' ndaa ña nanj' Sarón ndii, ni xinj ña ña ni nda'a te jaan', te ni nandu ña kuenta xto'o e' Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni natjaku iin ña nani' Dorcas

36 Te ñuu ña nani' Jope ni ndu'u' jin ña'a' ña' ndikun ichi' Jesús xiin' e' ña' nanj' Tabita. Te xiin' tu'un griego nani' a' Dorcas. Te ña' jaan' ndii, ni xaa a' kua'a' xava'a ña va'a xa'a' ne yivi'. Te ni chjndiee' tu a' ne nda'vi kuu'. 37 Kivi' jaan' ndii, ni kuni' kivi' Dorcas jaan'. Te so'o' ndi'i' ndii, ni xi'j a'. Te kij' ndi'j ni natja ña ñu'u' nde'j a' ndii, ni chjkandu'u' ña a tinjin vj'e ninu mii' sukun.

38 Te yatjn naa ñuu Lida mii' naa ñuu Jope jaan'. Xa'a' a ña xini ne ndikun ichi' Jesús ña ndu'u' Pedro ñuu Lida jaan', sakan' na kui' ni ti'vi' ña uvj ta'an te yivi', te ku'un ka'an nda'vi ra xiin' Pedro jaan'. Sakan' te ni xaa ra mii' ndu'u' Pedro jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Taku'i'e kua'a, saa un' ña va'a te ku'un ki'j un' xiin' ndu ñuu mii' ndiee' ndu —ni kachj ra.

39 Ikan' te ni ketā Pedro kua'an ra xiin' te jaan'. Te kij' ni xaa ra ikan' ndii, ni naka ña'a' ña te kua'an ña tinjin vj'e ninu mii' sukun jaan'. Te ni kuyatjn sakuu' ne kuaan' nuu' ra xaku' naa xaku' ña. Te

nj sania'a nja ki'in' nuu' toto, ña nj xa'a Dorcas jaan' kij' nj tiaku a'.

⁴⁰ Sakan' te nj tava' Pedro sakuu' ne yivi' jaan' ki'e, te nj xikuijn xiti' ra, te nj ka'an ra xiin' Ndiosí. Ikan' te nj nakoto ndoso' ra ñu'u' nde'j a' jaan', te nj ka'an ra ndii:

—Tabita, ndokoq un' —nj kachj ra.

Te nj nunia' a' nduchi' nuu' a', te kij' nj xinj a' Pedro ndii, nj ndokoq a', te nj xikundu'u' a'. ⁴¹ Te nj tjin Pedro jaan' nda'a' a', te nj xikuijn ndichj a'. Te nj kana ra ne kuaan' jaan' xiin' sakuu' jnga ne nduu' tu kuenta Jesús. Te nj nia'a ña' a' ra nuu' nja ña xa nj nañaku a'. ⁴² Te nj xinj sakuu' ne ndiee' ñuu' Jope kuenta xa'a ña jaan'. Te kua'a' ne jaan' nj jni xini xto'o e' Jesús. ⁴³ Te nj ndoo Pedro ki'in' kivi' ñuu' Jope jaan' xiin' jin te ndasava'a jin' kiti', te nani' Simón.

10

Sq'o nj xaa a kij' nj xinj Cornelio jin angele

¹ Nj ndu'u' jin te nj nani' Cornelio ñuu' Cesarea. Te jaan' ndii, te kuu' ka'nu' nuu' jin ti'vi te xiin', te nj kije ñu'u' Italia, nduu' ra. ² Te jaan' ndii, nj xaa ra ña kuni Ndiosí, te nj xito ka'nu' ña'a' ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te nj chindjee' kua'a' ra ne nda'vi kuu' ñuu' jaan'. Te ka'an chito va tu ra xiin' Ndiosí. ³ Jin kivi' yatin' kaa unj xakuua' ndii, nj satuvi a nuu' ra. Te nj xinj kaxi' ra jin angele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña kuaxj a mii' ndu'u' ra. Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Cornelio —nj kachj a.

⁴ Te nj xito ndi'e' yi'vi va ra angele jaan'. Te nj ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Ndee ña kuni un', táku'i'e? —nj kachj ra.

Te nj ka'an a xiin' ra ndii:

—Va'a kuni Ndiosí xiin' ña ka'an un' xiin' a, te sakan' tu ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ⁵ Vitin ndii, ti'vi un' te yivi' ñuu' Jope, te ku'un naka ra jin te nani' Simón, te nani' tu ra Pedro. ⁶ Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e te nani' Simón, te ndasava'a jin' kiti'. Te vi'e ra ndii, iin' a yatın yu'u' mjni ka'nu' —nj kachj a.

⁷ Te kij' kua'an angele, ña nj ka'an xiin' ra jaan' ndii, nj kana ra uvj ta'an te xika' nuu' nuu' ra xiin' jin te xiin', te xaa' ña kuni Ndiosí. Te jni ra xini ra unj saa' te jaan'. ⁸ Te kij' ndi'j nj sanakuachi' ra sakuu' ña nj xka'ndja jaan' nuu' te jaan' ndii, nj ti'vi' ña'a' ra ñuu' Jope jaan'.

Xini Pedro jin ña satuvi Ndiosí nuu' ra

⁹ Te kivi' ña uvj kij' ñu'u' te jaan' ichi' yatın ñuu' Jope jaan' kua'an ra ndii, nj kaa Pedro xini' vi'e te ka'an ra xiin' Ndiosí. Yatin' jin ke'in' nduu' a kij' sakan'. ¹⁰ Te

nj xi'j va Pedro soko, te nj kuni ra kuxj ra. Te kij' xava'a ne ndiee' jkan' ña kuxj ra ndii, nj xinj ra jin ña nj satuvi Ndiosí nuu' ra, ¹¹ ña nunia' ndivi', te nuu' jin ña kaa' ndee' naa kaa' jin toto chie va ndee' nuu' ñu'u', te tiin kumi' saa' xiki' a. ¹² Te nuu' a jaan' ñu'u' sakuu' nuu' kiti', ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' sakuu' nuu' ti' kañuu' tijin, xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ¹³ Te nj ka'an jin tachi' yu'u' xiin' ra ndii:

—Pedro, ndondichj, te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxj un' ri' —nj kachj a.

¹⁴ Te nj nakujin Pedro ndii:

—Kuaša' xachi' sakan' ran', táku'i'e, sakan' ña ndee' jin ichi' tia'an kuxj i ti' kijn iin', ti' táxi' tu'un ndei' un' ña kuxj ndu —nj kachj ra.

¹⁵ Te nj ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' ichi' ña uvj ndii:

—Ña xa nj ndasandoo Ndiosí ndii, ka'an yo'ó ña ña kijn iin' nduu' a —nj kachj a.

¹⁶ Te unj ta'an ichi' nj xinj so'o ra tachi' yu'u' jaan', jkan' te nj kaa tukuu toto jaan' xiin' ti' jaan' ndee' ndivi'. ¹⁷ Kusaa' ndu'u' ka Pedro ndi'ni xava'a ra xanini ra ndee ña kuni kachj ña nj xinj ra jaan'. Te nj ndekuje te nj ti'vi' Cornelio jaan' yi'e' vi'e Simón, kij' ndi'j nj ndatu'un' ra xa'a' vi'e ndee' nj xa'an kuni ra mii' iin' a. ¹⁸ Te nj kana ra ne ndiee' jkan'. Te nj ndatu'un' ña'a' ra naa' jkan' ndu'u' jin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. ¹⁹ Te kij' xika' ka Pedro kuni kundanj ra ndee xa'a' ka'an ña nj xinj ra jaan' ndii, nj ka'an Espiritu Santo xiin' ra ndii:

—Pedro, nanduku' unj ta'an te yivi' yo'ó.

²⁰ Ndondichj un', kua'an nuu' kij'. Te ka'an yu'u' un' te ku'un un' xiin' te jaan', sakan' ña yu'u' nj ti'vi' ña'a' —nj kachj a.

²¹ Te nj nuu' Pedro mii' ita' te jaan'. Te nj ka'an ra ndii:

—Yu'u' nduu' te nanduku' ndo' jaan'. ¿Ndee xa'a' kuaxj ndo'? —nj kachj ra.

²² Te nj nakujin te jaan' ndii:

—Chujun nuu' Cornelio, te kuu' ka'nu' nuu' jin ti'vi te xiin', kuaxj ndu. Te jaan' ndii, xachuun' ndaku ra, te xito' ka'nu' va tu ra Ndiosí. Te sakuu' ne judio ka'an va'a xa'a' ra. Te jin angele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, nj ka'an xiin' ra ña kana ra yo'ó, te ku'un un' vi'e ra, te kuni so'o ra ndee ña ka'an un' —nj kachj te jaan'.

²³ Sakan' te nj saxka'ndja ña'a' Pedro vi'e, te nj ndoo ra jkan' ñuu' jaan'. Te tuku kivi' nj keta ra kua'an ra xiin' te jaan', te kua'an tu sava ka te ndikun ichi' Jesús, te ndiee' ñuu' Jope jaan', xiin' ra.

²⁴ Te tuku kivi' ndii, nj xaa Pedro xiin' te jaan' ñuu' Cesarea jaan'. Te Cornelio ndii, nj nakaya ra ne jin kuu' xiin' ra, xiin' ne xini ta'an' xava'a xiin' ra, te ndiatu' ra Pedro. ²⁵ Te kij' kuan ndi'vi' Pedro vi'e

Cornelio jaan' ndii, ni xa'an natjijn ña'a' a' ra. Te ni nakandu'u' ndjee' ra xa'a' te jaan', te ni kji'jin ka'nu' ña'a' ra. ²⁶ Ndisu ni ndonji' ña'a' Pedro ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndondichj' un'. Te yivi' kujiti' nduu' tu yu'u —ni kachj' ra.

²⁷ Te ndatu'un' ndatu'un' Pedro xiin' te jaan' kuan ko'ni ra vj'e. Te ni xini ra ndiee' kua'a' ne yivi', ne ni nakaya' jkan'. ²⁸ Te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Xini ndo'ó ña' táxi' tu'un ndei' ndu'u', ne judío, ña' ndujin ndu xiin' ne tuku', uun ku'un ndi'e' ndu vj'e ne jaan'. Ndisu ni nia'a' Ndiosi yu'u ña' v'a'a' ka'an i ña' ne ku'asa' kuni nduu' ndo' nuu' a, uun ne kiji' iin' nduu' ndo', ni kachj' a xiin' i. ²⁹ Ña' jaan' na kuui' ni ka'an yu'u' i te kuaxi' i kiji' ni xini' i kuento. Te vj'jin kuni ndatu'un' i ndo'ó, ¿ndee xa'a' ni kana ndo' yu'u'? —ni kachj' ra.

³⁰ Sakan' te ni nakujin Cornelio ndii:

—Xa' kua'an kumi' ta'an kivi' naa kuu' vj'jin kaa unj xakuaa', iin' yu'u' vj'e i ka'an i xiin' Ndiosi. Te jin ni xikujin tj'o' jin ña' kaa' ndee naa te yivi' nuu' i ni'nu' a toto yj'e va. ³¹ Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Cornelio, xa' ni xini' so'q' Ndiosi ña' ka'an un' xiin' a. Te naka'an' tu a ña' chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ³² Sakan' na kuui' tj'vi' un' te yivi' ñuu' Jope, te ku'un naka' ra jin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. Te jaan' ndii, ndu'u' ra vj'e jin te nani' Simón, te ndasava'a' jin' kji', te ndu'u' yatjn yu'u' miji' ka'nu'", ni kachj' a xiin' i. ³³ Ña' jaan' na kuui' yachj' va ni tj'vi' i chujun xiin' te yivi' mii' ndu'u' un'. Te va'a' va ni xa'a' un' ña' kuaxi' un'. Te vj'jin ndii, ndiee' tu'va' sakuu' ndu nuu' Ndiosi, te kuni so'q' ndu sakuu' ña' ni ka'an chuun' xt'o'q' e' xiin' un' ka'an un' xiin' ndu —ni kachj' ra xiin' Pedro.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ne ni nakaya' vj'e Cornelio

³⁴ Sakan' te ni xa'a' ka'an ndoso' Pedro ndii:

—Xa' kundani' i vj'jin ña' Ndiosi ndii, nakaxin a ne yivi'. ³⁵ Süu' jaan' ndii natiin' a ndee ka' nuu' ne yivi', ne xito' ka'nu' ña'a', te xachuun' ndaku nja. ³⁶ Ndiosi ndii, ni tj'vi' a tu'un va'a' nuu' ndu, ne Israel. Te tu'un va'a' jaan' ka'an xa'a' ña' na kundjee' manj' e' xiin' Ndiosi xa'a' ña' ni xa' Jesucristo, ña' nduu' xt'o'q' nuu' sakuu' ña' yoo'. ³⁷ Te xini ndo' sakuu' ña' ni yoo' kanii' nuu' ñu'u' Judea. Ni xa'a' a ndee ñu'u' Galilea kiji' ndji' i ni ka'an ndoso' Juan xa'a' ña' chichi' ne yivi' kuenta Ndiosi. ³⁸ Te xini tu ndo' ña' ni chindu'u' Ndiosi Espíritu Santo inj Jesús, ña' ñuu' Nazaret, te ni chindu'u' tu a ña' ndjee' a. Te xini tu ndo' saa ni xika' ña' jaan' xaa' a ña' va'a,

te sanda'a a sakuu' ne ni ndo'q' ni xa'a' ña' ndjva'a, sakan' ña' Ndiosi yoo xiin' a. ³⁹ Te ndu'u' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña' ni xa'a' Jesús jaan' nuu' ñu'u' Judea xiin' ñuu' Jerusalén. Ni ya'a, te ni xa'ni' ña'a' nja nuu' jin krusin' jkun'. ⁴⁰ Ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosi kivi' ña' unj, te ni taxj' a ña' tuvi' a nuu' ndu. ⁴¹ Te ni tuvi' a nuu' sakuu' ne yivi', süu' jaan' ndii nuu' ndu'u, te xa' ni nakaxin Ndiosi te ndjee' yu'u' ndu xa'a' ña' jaan' kujiti', ndu'u' te ni xixj, te ni xij' i tu xiin' a kiji' ni natjaku a. ⁴² Te ni ka'an chuun' a xiin' ndu ña' ka'an ndoso' ndu xa'a' a, te ndjee' yu'u' tu ndu xa'a' a nuu' ne yivi' ña' süvi' a nduu' ña' ni sakuiso' chuun' Ndiosi, te kundju a ña' sana' má ne tiaku xiin' ne ni xij'. ⁴³ Te xa'a' Jesús tu ni ndjee' yu'u' sakuu' te ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosi xt'a'an', ña' yoo' ka' inj xini ña' jaan' ndii, koq' ka'nu' inj Ndiosi xa'a' kuachj' nja xiin' ña' ndjee' a —ni kachj' ra.

⁴⁴ Kij' kusaa' iin' ka' Pedro ka'an ra tu'un jaan' ndii, ni nuu' Espíritu Santo, te ni tuxj' a sakuu' ne ndiee' xini so'q' ña' ka'an ra jaan'. ⁴⁵ Te xa'a' a ña' ni taxj' Ndiosi te ni tuxj' tu Espíritu Santo ne tuku' jaan' ndii, ni nandanj' va te judío, te inj xini Jesús, te ni xa'a' xiin' Pedro jaan', ⁴⁶ sakan' ña' ni xini so'q' ra ka'an ne jaan' tu'un ña' xini nja kiji' xaka'nu' nja Ndiosi. Sakan' te ni ka'an ka Pedro ndii:

⁴⁷ —Küvi' nakasi' ndee' jin e' ne kaa' ña' kuchj' nja kuenta Jesús, sakan' ña' xa' ni natjijn tu ne kaa' Espíritu Santo saa nii' ni natjijn yoo' a —ni kachj' ra.

⁴⁸ Te ni ka'an chuun' ra ña' kuchj' nja kuenta xt'o'q' e' Jesús. Sakan' te ni ka'an nja xiin' ra ña' ndoq' ka' ra xiin' nja ndia'vi' kivi'.

11

So'q' ni xa'a' a kiji' ni nandiko' Pedro ñuu' Jerusalén

¹ Te ni tj'anu' Jesús xiin' inga ne inj xini Jesús ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni xini nja kuento ña' ni natjijn tu ne tuku' tu'un Ndiosi. ² Sakan' na kuui' kiji' ni kaa' Pedro ñuu' Jerusalén ndii, ni kanj' ta'an' kuento sava' te inj xini Jesús xiin' ra, te ka'an ña' kuni a koq' tunj' jin' e' kiji' nanduu' e' kuenta Ndiosi, ³ ka'an ra ndii:

—¿Ndichun na ni xa'an' un' vj'e te tuku', te ni xixj un' xiin' ra? —ni kachj' ra.

⁴ Sakan' te ni xa'a' sanakuachi' ndji' Pedro saa ni xka'ndja' sakuu' ña' jaan', ka'an ra ndii:

⁵ —Ñuu' Jope ndu'u' yu'u' ka'an i xiin' Ndiosi, te ni xini i jin ña' ni satuvi' a nuu' i, ña' ndee' ndjivi' kuaxi' nuu' jin ña' kaa' ndee' naa toto' chie', te tiin' kumi' saa' xilxi' a, te ni

xaa a ndee mii' ni ndu'u' j. ⁶ Kij' ni xto'o' ni j' tixin a ndii, ni xini j' nu'u' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' ti' kui'e, xiin' ti' kañuu' tixin, xiin' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ⁷ Te ni xini so'o' j' ka'an iin tachi' yu'u' xiin' j' ndii: "Pedro, ndondjchi un', te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxi un' ri'", ni kachi a. ⁸ Ndisu ni ka'an j' ndii: "Kuasa' xachi' sakan' ran', takui'e, sakan' ña ndee iin ichi' ti'a'an kuxi j' ti' kini iin', ti' tax'i' tu'un ndei' un' kuxi ndu'", ni kachi j.

⁹ "Te ni ka'an tukuu' tachi' yu'u' jaan' xiin' j' ndee ndivi' ichi' ña uvj ndii: "Ña xa ni ndasandoo Ndios ndii, ka'an yo'ó ña ña kini iin' nduu' a", ni kachi a. ¹⁰ Te unj ta'an ichi' ni xaa a sakan', ikan' te ni kaa tukuu' sakuu' a jaan' ndee ndivi'.

¹¹ 'Sava ni sakan', te ni xaa unj ta'an te yivi' vi'e mii' ndu'u' j jaan'. Te jaan' ndii, ndee ñuu Cesarea ni kiej ra te kua'an naka ra yu'u'. ¹² Te ni ka'an Espiritu Santo xiin' j' ña nãtiaa j te ku'un j xiin' ra. Te ni xa'an tu iñu saa' te inj xini xto'o' e' yo'ó' xiin' j. Te ni ko'ni ndu vi'e te ni tianu' te jaan'. ¹³ Te jaan' ndii, ni ndatu'un' ra nuu' ndu saa ni tuvj iin angele nuu' ra vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii: "Ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. ¹⁴ Te jaan' ka'an xiin' un' tu'un va'a, te kaku un' nuu' kuachi un', te kaku tu sakuu' ne iin kuu' xiin' un'", ni kachi a xiin' ra. ¹⁵ Te kij' ni xa'a' ka'an ndoso' j ndii, ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' naa ni xaa xiin' yoo' ña nuu'. ¹⁶ Ikan' te ni naka'an' j' ña ni ka'an xto'o' e' kij' ni ka'an a ndii: "Juan ndii, xiin' tikui kuiti' ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndios. Ndisu ndo'ó ndii, xiin' ña ndjee' Espiritu Santo kuchi ndo'", ni kachi a. ¹⁷ Va'a, naa' ni tax'i Ndios te ni tuxi' tu Espiritu Santo ne jaan' saa nii' ni xaa a xiin' yoo' xa'a' ña in' e' xini e' xto'o' e' Jesucristo ndii, koo' nduu' xachi' yu'u' te naka'j j' ña xaa' Ndios —ni kachi Pedro.

¹⁸ Te kij' ni xini so'o' te judío jaan' ña jaan' ndii, ni nuu' nimá ra. Te ni xaka'nu' ra Ndios ka'an ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, taxi' tu Ndios ña nama' ne tuku' nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te kumi' ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' —ni kachi ra.

So'o' ni xaa a kij' ni kandixa' ne ñuu Antioquia tu'un va'a xa'a' Jesús

¹⁹ Te kij' ndi'j ni xa'ni' te yivi' Esteban jaan' ndii, ni xa'a' sando'o' ne yivi' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' Jerusalén. Xa'a' a jaan' na ni kiku sava ña kua'an ña ndee nuu' ñu'u' Fenicia, xiin' ñu'u' Chipre, xiin' ñuu Antioquia. Te ni ka'an ña tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne judío xiin' ña kuiti'. ²⁰ Ndisu sava te ni kiej ñu'u' Chipre xiin' ñuu Cirene, kij' ni ko'ni

ra ñuu Antioquia ndii, ni xa'a' ka'an tu ra tu'un va'a xa'a' xto'o' e' Jesús nuu' ne ka'an tu'un griego. ²¹ Te ni tax'i xto'o' ndiee', te ni ka'an ndoso' jaan'. Te kua'a' va ne yivi' ni inj xini xto'o' e' jaan', te ni xikundikun ña ichi' a.

²² Te ni xini ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuento xa'a' ña ni xka'ndia jaan', sakan' na ni ti'vi' ña Bernabé ñuu Antioquia jaan'. ²³ Te kij' ni xaa te jaan' ñuu jaan', te ni xini ra ña sañu'u' va Ndios ne jaan' ndii, ni nakuatia' nimá ra. Te ni xandjeni ra sakuu' ña ña inj na inj ña xini ña xto'o' e' xiin' kanii' nimá ña. ²⁴ Ni xaa ra ña jaan' sakan' ña te yivi' va'a nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espiritu Santo, te inj va tu ra xini ra xto'o' e'. Xa'a' a jaan' na kua'a' ka ne yivi' ni inj xini xto'o' e' jaan'.

²⁵ Ndi'j jaan' te ni keta Bernabé jaan' kua'an ra ñuu Tarso, te nanduku' ra Saulo. ²⁶ Te kij' ni xan kuni ña'a' ra ndii, ni naka ña'a' ra, te ni nandiko' ra ñuu Antioquia jaan'. Te ni ndiee' ra ikan' xiin' ne nduu' kuenta Jesús nii' iin kuiya, te ni sania'a' ra kua'a' xava'a' ne yivi'. Te ñuu Antioquia jaan' nduu' mii' ni chindu'u' ne yivi' kivi' ne nduu' kuenta Jesús ichi' nuu' ña nani' ña Cristianos.

²⁷ Te kij' sakan' ndii, ni naka'a' ndia'vi' te ka'an tiaku' tu'un Ndios ñuu Jerusalén, te ni xaa ra ñuu Antioquia jaan'. ²⁸ Te ni ndondjchi iin te jaan', te nani' Agabo, te ni saka'an ña'a' Espiritu Santo ña koo' va soko kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Te ni yoo xna'a' ña jaan' kij' ni nduu te nani' Claudio, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu'. ²⁹ Sakan' te j'in ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Antioquia jaan' ndii, ni ndoo ña kuento ña ti'vi' ña ña chindiee' ña ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñu'u' Judea, xiin' saa ni kundiee' ña. ³⁰ Te sakan' xna'a' ni xaa ña, ni ti'vi' ña Bernabé xiin' Saulo, te tax'i ra ña jaan' nda'a' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús ñu'u' Judea jaan'.

12

So'o' ni xaa a kij' ni xa'ni' rey Herodes Jacobo, te ni chinaa tu ra Pedro vi'e kaa

¹ Kivi' jaan' ni ka'an chuun' rey Herodes, te ni tijn te yivi' ndia'vi' ne nduu' kuenta Jesús, te sando'o' u'vi' ña'a' ra. ² Sakan' te ni ka'an chuun' ra, te ni xi'j Jacobo, ñan' Juan, xiin' ichi' ni xaa te xiin' ra. ³ Te kij' ni xini Herodes jaan' ña va'a kuni ne judío ña ni xaa ra sakan' ndii, ni ka'an chuun' tu ra, te ni tijn tu te xiin' Pedro. Ni xaa ra ña jaan' sava ni kivi' ña nasuku' ña xixi' ne yivi' xita' va'a ti'e', ña koo' yuchi' levadura saká xiin', kuenta viko' pascua. ⁴ Te kij' ni tijn ña'a' ra ndii, ni sko'ni ña'a' ra vi'e kaa,

te ni xaṭa ra kumi' ti'vi te xiin', te kumi' ta'an kuu' ra i'in ti'vi jaan', te koṭo ra Pedro. Sakan' ña ni kunj Herodes jaan' xṭa'ni' ña'a' ra nuu' ne yivi' kij' xka'ndja viko' pascua jaan', te sana'má ña'a' ra. ⁵ Sakan' na kuui' Pedro ndii, vi'e kaḡ jaan' naá ra, ndisu ne nduu' kuenta Jesús ndii, ka'an te ka'an ña xiin' Ndiosí xa'a' ra.

So'ŋ ni xaḡ a kij' ni sandoo ndiká iin ángele Pedro vi'e kaḡ

⁶ Te ñuu kivi' ña xito' xṭa'ni' Herodes jaan' Pedro vi'e kaḡ, te sana'má ña'a' ra ndii, kixin te jaan' kandu'u' ra ma'in' uvi ta'an te xiin', te tiin ra xiin' uvi ta'an karena. Te ita' tu te xiin' xito' ra yi'e vi'e kaḡ jaan'. ⁷ Te iin ni tuvi ti'o iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, te ni yi'e iin ñu'u' kanii' ti'xin vi'e kaḡ jaan'. Te ni tondja nda'a' ángele jaan' toko' Pedro, te ni sandoto' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo kij' —ni kachj a.

Ikan' te ni ndaxin' karena ña tiin nda'a' ra jaan'. ⁸ Te ni ka'an ka ángele xiin' ra ndii:

—Satiin kutu' un' iin' ki'i' toko' un', te naki'j tu un' ndixan' un' —ni kachj a.

Te sakan' ni xaḡ ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Naku'nu un' toto titi un', te kundikun un' yu'u —ni kachj a.

⁹ Te ni xikundikun ña'a' Pedro, ndisu xini ra naa' ña ndixa nduu' ña xaa' ángele jaan', süu' jaan' ndii tuu ra ña iin ña satuvi a nuu' ra kujiti' nduu' a. ¹⁰ Te kij' ni xka'ndja ra te xiin' nuu', xiin' te uvi ndii, ni xaḡ ra yi'e kaḡ mi' xka'ndia ya'ya. Te yi'e jaan' ndii, ni nunja' mi' a. Te kij' ni keṭa Pedro xiin' ángele jaan' kua'an ra ndee ni xaa ra inga ya'ya ndii, xaka'an e' te ni nakoo iin ndaa' ña'a' ángele jaan'.

¹¹ Sakan' te ni naku'un inj Pedro, te ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “Vi'tin ndii, kundan xna'a' i ña xto'o e' Ndiosí ni ti'vi' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te ni sakahú a yu'u nda'a' Herodes, xiin' nuu' sakuu' ña nja'a' ña kuní ne judío, ne ta'an' i, saa ña xiin' j'”, ni kachj ra.

¹² Te kij' ni nakunj ra ña jaan' ndii, ni keṭa ra kua'an ra vi'e María, ña' nduu' si'i' Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin', mi' ni nakaya kua'a' va ne yivi' ka'an ña xiin' Ndiosí. ¹³ Kij' ni ka'an ra, te ni sakaxan' ra yi'e' nuu' ki'e ndii, ni keṭa iin ña' xika' nuu' ña' nani' Rode te kunj a' yoḡ sakaxan' yi'e' jaan'. ¹⁴ Te kij' ni nakunj a' ña tachj' Pedro nduu' a ndii, va'a' va ni kunj a' ndee ni nunia' a' yi'e'. Süu' jaan' ndii ni ndava' a' kua'an a' ka'an a' ña yi'e' jaan' iin' Pedro. ¹⁵ Te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—Ña' küu' kaxi' nduu' un' —ni kachj nja.

Ndisu ña' jaan' ndii, ndi'e' ka' ka'an a' ña suvi xna'a' ra. Sakan' te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—Ángele ra nduu' a —ni kachj nja.

¹⁶ Ndisu Pedro ndii, sakaxan' te sakaxan' ra yi'e' jaan'. Te kij' ni nunia' ña yi'e' jaan', te ni xinj ña'a' ña ndii, ni nandanj xava'a' nja. ¹⁷ Ndisu ni kaṭanj nda'a' ra te nia'a' ra ña koḡ taxin' yu'u' nja. Te ni ndatu'un' ra nuu' ña saa ni xṭa'ni' ña'a' xto'o e' vi'e' kaḡ. Te ni ka'an tu ra xiin' ña ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Jacobo xiin' inga ne nduu' kuenta Jesús xiin' e' xa'a' ña yo'o' —ni kachj ra.

Sakan' te ni keṭa ra kua'an ra tu'ku xaan'.

¹⁸ Kij' ni kitu' tu'ku kivi' ndii, ni kuaa' ndi'ni va te xiin', te xito' vi'e' kaḡ jaan', sakan' ña xini ra mi' kua'an Pedro. ¹⁹ Sakan' na kuui' ni ti'vi' Herodes te xiin' te nanduku' ndoo va ra Pedro. Te xa'a' a ña koo' te jaan' ni na'in ra ndii, ni sana'má ra te xiin', te ni xito Pedro jaan', ikan' te ni ka'an ra ña ka'ni' te xiin' ra te xiin' jaan'. Ndi'j jaan', te ni keṭa Herodes jaan' ñu'u' Judea, te ni nakaa' ra ñuu' Cesarea, te ni ndoo ra ikan'.

So'ŋ ni xaḡ a kij' ni xi'i' Herodes

²⁰ Te Herodes jaan' ndii, ni xi'e' va ra xini ra ne ndi'e' ñuu' Tiro xiin' ne ndi'e' ñuu' Sidón. Sakan' na kuui' ni nakata ne jaan' kuento ña ña ku'un ndatu'un' manj' ña xiin' Herodes. Te kij' ni xaḡ ña ikan' ndii, ni ndiaka ña iin te viku'ni xa'a' ña te nani' Blasto. Te jaan' ndii, iin te ndiso' chuun' vi'e va vi'e Herodes jaan' ni nduu ra. Sakan' na te jaan' ni chindi'e' ña'a', te ni xikan' ña ña manj' nuu' Herodes jaan'. Sakan' ña nuu' ñu'u' te jaan' sata' sakuu' ne jaan' ña tiaku nja.

²¹ Te kivi' ña ni chituni Herodes jaan' ndii, ni naku'nu ra toto ña ni'nu' ra xa'ndia chuun' ra, te ni xikundu'u' ra mi' xa'nú ra kuachj. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne jaan'. ²² Ikan' te ni ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Tachj' yu'u' iin ndiosí nduu' ña ka'an kaḡ, süu' tachj' yu'u' te yivi' nduu' a —ni kachj nja.

²³ Xa sakan' ni, te ni kanj iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, Herodes jaan', te ni xa'a' xaxj' ña'a' tikuxi' ndee ni xi'j ra, sakan' ña ni xaka'nu' ra Ndiosí.

²⁴ Te tu'un va'a' xa'a' xto'o e' ndii, so'o kiku' ka a, te kua'a' ka tu ne yivi' natiin' a.

²⁵ Te Bernabé xiin' Saulo ndii, ni kje ra ñuu' Jerusalén kij' ndi'j ni saxinu' ra chuun nuu' ra, te ni nandjiko' ra ñuu' Antioquia, te ni xaḡ tu ra Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin'.

13

Sq'o o ni xaq a kij' ni kana Ndiosi Bernabé xiin' Saulo te ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús

1 Te tejin ne nduu' kuenta Jesús ñuu' Antioquia ndii, ni yoo te ka'an tiakú tu'un Ndiosi, te ni yoo tu te sanakuachi' a. Te jaan' ndii, jin ra nduu' Bernabé, te inga ra nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' te tujun' xiin' ra, te inga ka ra nani' Lucio, te ñuu' Cirene, te inga ka ra nani' Manaén, te ni xa'nu inga' xiin' Herodes, te inga ka ra nduu' Saulo. 2 Unta' kij' ni yoo nditja ne jaan', te xaka'nu' tu nja xt'o' e' Ndiosi ndii, ni ka'an Espiritu Santo xiin' nja ndii:

—Sasiin' ndo' Bernabé xiin' Saulo xa'a' chuun ña ni kana ña'a' i saa ra —ni kachj a.

3 Te kij' ndi'j ni yoo nditja ne jaan', te ni ka'an tu nja xiin' Ndiosi ndii, ni tondja nda'a' nja uvj saa' te jaan' ka'an nja xiin' Ndiosi xa'a' ra. Ndi'j jaan', te ni ndei' ña'a' nja.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñu'u' Chipre

4 Sakan' na kuui' ni tjanu' ña'a' Espiritu Santo, te ni naqaq' ra ñuu' Seleucia, te ijan' ni ko'ni ra tundoo', te kua'an ra ndee nuu' ñu'u' ña naá j'nu ña nani' Chipre. 5 Te kij' ni xaa ra ñuu' Salamina, ña kandu'u' mii' xaá tundoo' jaan' ndii, ni ka'an ndoso' ra tu'un Ndiosi tujin ki'in' vi'e mii' nakayá ne judío. Te ni xika tu Juan chindiee' ña'a' ra.

6 Te kij' ndi'j ni xinu'ni ra kanii' nuu' ñu'u' Chipre, ña naá j'nu jaan' ndii, ni xaa ra ndee ñuu' Pafos. Te ijan' ni xini ta'an' ra xiin' jin te tu'va, te nani' Barjesús. Te jaan' ndii, jin te judío, te ka'an tiakú tun vixi, nduu' ra. 7 Te ndu'u' ra vi'e jin te xa'ndia chuun', te nani' Sergio Paulo. Sergio jaan' ndii, jin te kuu' kaxi' va nduu' ra, te ni kuni va ra kuni so'o' ra tu'un Ndiosi, sakan' na ni kana ra Bernabé xiin' Saulo. 8 (Te Elimas nani' te tu'va jaan' tu'un griego.) Te ni xika ra naqasi ra Bernabé xiin' Saulo, sakan' ña ni kuni ra ña kujni te xa'ndia chuun' jaan' kuni ra Jesús. 9 Te Saulo, te nani' tu Pablo ndii, chitu' nimá ra xiin' Espiritu Santo. Te ni xito ndi'e' ra te tu'va jaan'. 10 Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó ndii, te xini xa'an' va nduu' un', te chitu' vi' nimá un' ñu'u' ña nia'a, te si'e ña ndiva'a nduu' un'. Te ndasi' ta'an' tu un' xiin' sakuu' ña ndixa. ¿Ndichun na xikuiin un' ña xayakua' un' ichi' ndaku xt'o' e' Ndiosi? 11 Te vjtin ndii, kanj xt'o' e' Ndiosi yo'ó, te nanduu un' te kui'e nuu', te ni ndee ñu'u' kivi' kuni ka un' ndia'vi' kivi' —ni kachj Pablo.

Te xaka'an e', te ni kuu' jin yavi nuu' ra, te tüvi' ka a. Te ni xa'a' nanduku' niani ra ne tjin nda'a' ra. 12 Sakan' na kuui', kij' ni xini te xa'ndia chuun' jaan' ña ni yoo jaan'

ndii, ni jni ra xini ra xt'o' e', te nandanj va ra xa'a' ña ni sania'a Pablo jaan'.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñuu' Antioquia, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia

13 Te Pablo xiin' inga te kua'an xiin' ra ndii, ni ko'ni ra tundoo' ñuu' Pafos jaan', te kua'an ra ndee ñuu' Perge, ña naá nuu' ñu'u' Panfilia. Ndisu kij' ni xaa ra ñuu' Perge jaan' ndii, ni naqoo ña'a' Juan, te ni nandiko' ra ñuu' Jerusalén. 14 Te ñuu' Perge jaan' ni kije ra, te ni xaa ra ñuu' Antioquia, ña naá nuu' ñu'u' Pisidia. Te kivi' sábado, ña xinandiee' ne judío ndii, ni ko'ni ra xiin' nja vi'e mii' nakayá nja, te ni xikundiee' ra ijan'. 15 Te kij' ndi'j ni ka'vi jin te yivi' tu'un ndei' Ndiosi xiin' ña ni ke'j te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, ni ti'vi' te kuu' nuu' xa'a' vi'e jaan' jin te yivi', te ni ka'an ra xiin' Pablo xiin' Bernabé ndii:

—Nani' j, naa' yoo jin tu'un va'a te sandjeni ndo' sakuu' e' ndii, saa ndo' ña va'a te ka'an ndo' a —ni kachj ra.

Ka'an ndoso' Pablo xa'a' Jesús nuu' ne judío

16 Sakan' te ni ndondichi Pablo, te ni katanj nda'a' ra te koq taxin' yu'u' nja. Te ni ka'an ra ndii:

—Ne vi'e Israel, ne ta'an' j, xiin' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' tu Ndiosi ndii, kuni so'o' ndo'. 17 Ndiosi yoo', ne vi'e Israel, ni naqaxin ne ichi' yata' e', te ni xakua'a' xava'a' ña'a' a kij' ni nduu nja ne ndiva'a nuu' ñu'u' Egipto. Te xiin' ña ndjee' a ni tava' ña'a' a nuu' ñu'u' Egipto jaan'. 18 Te nii' uvj xiko kuiya ni kundjeni a xa'a' ña ni xaa ne jaan' mii' ichi kaa'. 19 Te kij' ni xka'ndja ña jaan' ndii, ni chindjee' Ndiosi ne ichi' yata' e' jaan', te ni sandonu'u' nja xa ta'an nuu' ne yivi', ne ni ndiee nuu' ñu'u' Canaan, te ni taxj a ñu'u' jaan' kunduu ña' ne ichi' yata' e' jaan'. 20 Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndja yatin' kumi' ciento uvj xiko uxj kuiya.

'Ni ya'a ña jaan', te ni sakuiso' chuun' Ndiosi te kuu' nuu', te k'jin ichi' ra nuu' nja. Sakan' ni xika nja ndee kivi' ni nduu Samuel, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi. 21 Ndi'j jaan', te ni xikan nja jin rey te ka'ndja chuun' nuu' nja. Te ni naqaxin Ndiosi Saúl, si'e Cís, te nduu' sjani' xika' Benjamín. Te ni xa'ndja chuun' ra uvj xiko kuiya. 22 Te kij' ndi'j ni xta'ni' ña'a' Ndiosi ndii, ni sakuiso' chuun' a David, te kunduu ra rey, te ka'ndja chuun' nuu' nja. Te jaan' nduu' te xa ni ka'an a xa'a' ndii: "Xa ni xini j ña David, si'e Isai ndii, jin te xtanj va nimá j nduu' ra, te jaan' saxinu' sakuu' ña kuni yu'u'", ni kachj a.

23 'Ni taxj Ndiosi kuenta a ña tejin sjani' xika' David jaan' keta jin ña sakaku' yoo', ne vi'e Israel, nuu' kuachj e', ña jaan'

nduu' Jesús. ²⁴ Te ña kuni ka kixxin ña jaan' ndii, ni ka'an ndoso' Juan nuu' sakuu' ne vi'e e' Israel xa'a' ña kuni a nama nja nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te nakaka nja ichi' Ndiosí, te kuchj nja kuenta a. ²⁵ Te kij' xa kuyatin' saxinú Juan jaan' chuun nuu' ra ndii, ni ka'an ra ndii: "Süü' yu'u nduu' ña sákakú yoo' jaan'. Süü' jaan' ndii xata' j kuaxj ña jaan'. Te yu'u ndii, ni ndee vä'a j kunduy te ndaxin' ndixan' ki'i' a", ni kachj ra.

²⁶ 'Ñani ta'an' j, ne nduu' sjani' xika' Abraham, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí ndii, tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña sákakú Ndiosí yo'o' ndii, nuu' yoo' ni ti'vi' ña'a' a. ²⁷ Kuachj ndii, ne ndiee' ñuy Jerusalén xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nja ndii, ni nakunj nja Jesús, ni ndee ni kundanj tu nja ndee ña ka'an ña ni ka'an te ni ka'an tiakú xa'a' a, ña xi ka'vi' te yivi' nuu' nja sakuu' kivi' sábado, ña xinandiee' nja. Sakan' na kuii' ni saxinú nja ña ni ka'an tiakú te jaan' xa'a' a kij' ni ndoo nja kuento ña xata'an kuvj a. ²⁸ Tee' ndee kôo' ndee jin xa'a' ña xata'an kuvj a ndii, ni ka'an nja xiin' Pilato, te ni ka'an chuun' ra te ka'ni' ña'a' te xiin' ra. ²⁹ Te kij' ni saxinú nja sakuu' ña yoso' xa'a' ña jaan' ndii, ni sanuu' ra ñu'u' nde'j a nuu' krusin' itun', te ni chinaá ña'a' ra yavi' ndii. ³⁰ Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku ña'a' a. ³¹ Te ña jaan' ndii, ki'in' kivi' ni tuvj a nuu' ne ni kije ndee nuu' ñu'u' Galilea, te ni kaa nja ñuy Jerusalén xiin' a. Te ne jaan' nduu' tu ne ndiee' yu'u' xa'a' a vjtin nuu' ne yivi'.

³² Te ndu'u ndii, ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña ni taxj Ndiosí kuento a nuu' ne xij' yata' e', ³³ te xa ni saxinú xachi' a ña jaan' nuu' yoo', ne nduu' sjani' xika' ne jaan' kij' ni sanatiaku a Jesús. Naa yoso' a nuu' tutu Salmos ña uvj mii' ka'an a ndii: "Si'e j nduu' yo'ó, kivi' vjtin satuvj j ña nduu' j yuva un'", kachi a. ³⁴ Te ni sanatiaku ña'a' a, te kôo' kivi' ti'vi' ñu'u' nde'j ña jaan' naa ni ka'an ka Ndiosí ndii: "Sañu'u' xna' a j ndo'ó xiin' ña ni taxj j kuento j xa'a' nuu' David", kachi a. ³⁵ Te sakan' tu yoso' a inga Salmo mii' ka'an a ndii: "Täxi yo'ó ti'vi' ñu'u' nde'j te nduu' kuenta un'." Sakan' kachi a.

³⁶ Va'a, David jaan', kij' ndi'j ni xika nuu' ra nuu' ne ta'an' ra saa kuni Ndiosí ndii, ni xi'j ra, te ni chinaá ña'a' te yivi' mii' ñu'u' ne ichi' yata' ra. Te ni ti'vi' ñu'u' nde'j ra jaan'. ³⁷ Ndisu ña ni sanatiaku Ndiosí jaan' ndii, ni ti'vi' ñu'u' nde'j a.

³⁸ 'Ndo'ó, ne ta'an' j, xa'a' jaan' na kuni a kundanj ndo' ña ka'an ndoso' ndu ña nda'a' Jesús jaan' kuñj' kuaxj ña kuvj koq ka'nu' jin' Ndiosí xa'a' kuachj e', ³⁹ sakan' ña xiin' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'j

Moisés ndii, ni kuvj kundaku nimá e' nuu' a ndee sie. Sakan' na kuii' nda'a' Jesús jaan' kuñj' kuaxj ña nduu' ndaku nimá sakuu' yoo', ne jin' xini ña'a', nuu' Ndiosí. ⁴⁰ Sakan' na kuii' koto xiin' mji' ndo', koto ka kundô'o ndo' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

⁴¹ Koto va ndo'ó, ne kund'i'i' xiin' j, te nandanj ndo', te ndoñu'u' ndo'.

Sakan' ña kivi' ña xika' ka ndo' ndii, saa j jin chuun ka'nu',

ñá ndeva'a ni ka'an ne yivi' a xiin' ndo' ndii, kändixa' ndo' a.

Sakan' yoso' a —ni kachj Pablo.

⁴² Te kij' ni ketá Pablo xiin' Bernabé vi'e mii' nakayá ne judío jaan' ndii, ni ka'an nda'vi nja xiin' ra ña ka'an ka ra xiin' nja xa'a' ña jaan' tuku kivi' sábado, ña xinandiee' nja. ⁴³ Te kij' ndi'j ni ndutja nja ndii, kua'a' ne judío xiin' ne tuku', ne ndikún nditunj ña kandixa' ne judío, ni xikundikun ña'a', te ka'an ra xiin' nja ña kuñtá ni'j va nja nuu' ña ndanj mji' ña'a' Ndiosí.

⁴⁴ Te tuku kivi' sábado, ña xinandiee' nja ndii, yatin' sakuu' ne ñuy jaan' ni nakaya te kunj so'o nja tu'un va'a xa'a' xto'o e'.

⁴⁵ Ndisu kij' ni xinj te judío, te kuu' nuu', ña ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' jaan' ndii, ni xakuiñu xava'a ra, te ni xa'a' ka'an kinj ra xa'a' ña ka'an ndoso' Pablo jaan', te kanja'a tu ra xiin' ra. ⁴⁶ Ndisu Pablo xiin' Bernabé ndii, xiin' ña ndjeni ni ka'an ra ndii:

—Ni kunj a ña xi'na ka nuu' ndo'ó, ne ta'an' ndu, ka'an ndoso' ndu tu'un Ndiosí. Te ndii, xa'a' a ña küni natjin ndo' a, te nia'á ndo' ña xata'an natjin ndo' kivi' ñuy ña kôo' kivi' ndi'i', sakan' na kuii' vjtin ndii, ku'un ndu nuu' ne tuku', ⁴⁷ sakan' ña xa sakan' ni ka'an chuun' xto'o e' Ndiosí xiin' ndu naa yoso' a nuu' tutu a mii' ka'an a ndii:

Ni sakuiso' chuun' j yo'ó,

te kunduy un' ndee naa ñu'u' nuu' ne tuku', te ku'un' ndee mii' xan ndi'j jin yivi', te sania'á un' nja xa'a' ña sákakú ña'a' j. Ni kachj a.

⁴⁸ Kij' ni xinj so'o ne tuku' ña jaan' ndii, va'a va ni kunj nja, te ni tjin ka'nu' nja tu'un xto'o e'. Te sakuu' ne xa ni nakaxin Ndiosí te natjin nja kivi' ñuy ña kôo' kivi' ndi'i' ndii, ni jin' nja xini nja Jesús. ⁴⁹ Te ni kiku tu'un xto'o e' kanii' nuu' ñu'u' jaan'.

⁵⁰ Ndisu te judío jaan' ndii, ni chu'u' ra sava ña'a', ne ka'nu' va, ne ita' ni'j va nuu' ña kandixa' nja, xiin' ki'in' te kuu' nuu' ñuy jaan'. Te ni xa'a' sando'o' ra Pablo xiin' Bernabé, sakan' na ni taxj ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'. ⁵¹ Sakan' te ni sakoyó te jaan' yaka' xa'a' ra te nia'a' ra ña xi'é Ndiosí xini a ne jaan'. Te ni kije ra kua'an

ra ñuu Iconio. ⁵² Ndisu ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Antioquia jaan' ndii, chitu' vj' nimá nja xiin' ña va' a kuni nja, te chitu' vj' tu nimá nja xiin' Espíritu Santo.

14

Sq'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pablo xiin' Bernabé tu'un va'a ñuu Iconio

¹ Te kij' ndiee' ra ñuu Iconio jaan' ndii, ni ko'ni inga' ra vj'e mii' nakayá ne judío naa xi xaá ra, te ni ka'an ndoso' va'a xava'a ra tu'un va'a nuu' nja, sakan' na kua'a xava'a ne judío xiin' ne tuku' ni iní xini Jesús. ² Ndisu ne judío, ne ni iní xini Jesús ndii, ni chu'u' nja sava ne tuku', te ni ka'an kinj ne jaan' xa'a' Pablo xiin' xa'a' Bernabé. ³ Ndeé saá ka ni ndii, kua'a' ya'a kivi' nj ndoo Pablo xiin' Bernabé ikan' ka'an ndoso' ndjeni ra tu'un va'a xa'a' xto'q e'. Te ña jaan' nja chindjee' ña'a' a, te ni xaa ra chuun ka'nu' xiin' ña nandaní va ne yivi'. Te xiin' ña jaan' nia'a a ña ña ndixa nduu' tu'un ña ka'an ndoso' ra xa'a' ña ndaní mii' Ndiosi yoo'. ⁴ Te ni nata'vj' ne ndiee' ñuu jaan'. Sava nja ni nduujin xiin' ne judío, te sava tuku' nja ni nduujin xiin' te ni tjanu' Jesús jaan'. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakata sava ne tuku' xiin' ne judío kuento nja, te ni chindjee' tu ña'a' te xa'ndia chuun' ñuu nja, te mji' kuu nja xiin' ra, te kuun yuu' tu ña'a' nja. ⁶ Te kij' ni xinj te tianu' Jesús jaan' kuento xa'a' ña jaan' ndii, ni xinu' ra kua'an ra ñuu Lистра xiin' ñuu Derbe, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Licaonia. Te ni xa'an tu ra sakuu' ñuu ña ñu'u' yatín ikan' ⁷ ka'an tu ra tu'un va'a ñuu jaan'.

Kuun' yuu' ne yivi' Pablo ñuu Lистра

⁸ Te ni yoo' jin te kui'e xa'a' ñuu Lистра jaan'. Ndeé jin kivi' ni kuvj kaka ra, sakan' ña xa te kui'e xa'a' nduu' ra ndee ni tuvi ra. ⁹ Te jaan' ndii, ni ndu'u' ra xini sq'o ra ña ka'an ndoso' Pablo. Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' ra, te ni xini ra ña iní te jaan' ña kuvj sanda'a ña'a' Ndiosi. ¹⁰ Te ni ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Kuujn ndichí ndaku un' xiin' xa'a' un' —ni kachj ra.

Te jin ni kandeta tjo' te jaan', te ni xa'a' xika' ra. ¹¹ Te kij' ni xinj ne kua'a' jaan' ña ni xaa Pablo ndii, ni xa'a' kuaa' nja ka'an nja xiin' tu'un mji' nja Licaonia ka'an nja ndii:

—Ndiosi ndii, te yivi' ni nanduu a, te ni nuu a nuu' e' —kachi nja.

¹² Bernabé ndii, ndiosí Júpiter ni kachj nja xiin' ra, te Pablo ndii, ndiosí Mercurio ni kachj nja xiin' ra, koto ka suvj ra nduu' te ka'an ka. ¹³ Te sutu, te xachuun' tixin vj'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ni kixin ndjaka ra toro xiin' ita

tošo yi'e' ñuu jaan'. Sakan' ña vj'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ndee nuu' ñuu iin' a. Te te jaan' xiin' sakuu' ne kua'a' jaan' ndii, ni kunj nja nasoko' nja ña jaan' nuu' Pablo xiin' nuu' Bernabé. ¹⁴ Ndisu kij' ni xinj Pablo xiin' Bernabé ña jaan' ndii, ni xtanj xachi' ra ña jaan', sakan' na ni ndata' ra toto ña titi ra, te taxa'an' ra ni ko'ni ra tejn ne yivi' kua'a' jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

¹⁵ —Kunj sq'o ndo' ña ka'an j, ¿ndichun na xaa' ndo' ña kaa'? Te yivi' ndee naa ndo' o kujti' nduu' tu ndu'u'. Te ka'an ndoso' ndu' tu'un va'a nuu' ndo' ña nakoo' ndo' ña xini xa'an' kaa', te nandjiko' ndo' nuu' Ndiosi tiaku, ña ni xa'a' ndjivi', xiin' ñu'u' jin yivi', xiin' mjin' ka'nu', xiin' sakuu' ña yoo nuu' sakuu' ña jaan'. ¹⁶ Nuu' ni kixin ndii, ni taxj a ña kaka sakuu' nuu' ne yivi' saá ka kuni mji' nja. ¹⁷ Tee' ndee sakan' ni xaa nja ndii, ni xikuujn a ña xaa' a ña va'a nuu' nja, te nia'a ña'a' a ña yoo a. Sakuun' a savi' te taxi' a kua'a' ña savi' nda'a' nja, xiin' ña xaxj' nja, xiin' ña va'a kuni nimá nja —ni kachj ra.

¹⁸ Tee' ndee sakuu' ña jaan' ni ka'an ra xiin' nja ndii, ni ndo'q va ra, te ni sain kuujn ra ne kua'a' jaan' ña nasoko' nja kiti' jaan' nuu' ra.

¹⁹ Ndisu ni ya'a, te ni ndekuje ndia'vi' te judío, te ni kiee ñuu Antioquia xiin' ñuu Iconio. Te jaan' ndii, ni nama ra nimá ne jaan', te ni kuun yuu' nja Pablo. Te xa'a' ña ni tuu nja ña xa ni xi'j ra ndii, ni kañuu ña'a' nja xta'ni' nja ndee nuu' ñuu. ²⁰ Ndisu kij' ni xaa ne ndikún ichi' Jesús, te ni xinu'nduu ña'a' nja ndii, ni ndokoq ra, te ni ndi'vi tuku' ra ñuu jaan'. Te tuku kivi' ni keta ra kua'an ra xiin' Bernabé ñuu Derbe.

²¹ Te ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' ne ndiee' ñuu jaan', te ni nakoo' kua'a' ne ndikún ichi' Jesús ni xaa ra. Kij' ndj'j ña jaan', te ni nandjiko' ra ñuu Lистра, xiin' ñuu Iconio, xiin' ñuu Antioquia ²² xandieni ra ne ndikún ichi' Jesús, te ndiaa yu'u' ña'a' ra ña kuni a kujta ni'j nia nuu' ña iní nja xini nja a. Te ni ka'an ra xiin' nja ña kuni a kund'o'q va e' te xka'ndja e' mii' xa'ndia chuun' Ndiosi. ²³ Te j'in ñuu jaan' ndii, ni sakuiso' chuun' ra te xixa te ka'ndja chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús. Te kij' ndj'j ni ka'an ra xiin' Ndiosi, te ni yoo nditja tu ra ndii, ni sanakua'a ra te jaan' nda'a' xto'q e' Jesús, ña xa iní ra xini ra.

Nandiko' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquia, ña naa nuu' ñu'u' Siria

²⁴ Xka'ndja sq'o ra ñu'u' Pisidia, te ni xaa ra ñu'u' Panfilia. ²⁵ Te kij' ndj'j ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a ñuu Perge ndii,

nj nakaa' rā ñuü Atalia. ²⁶ Te jkan' nj kijeë ra, te nj ko'ni rā tundoo' te kua'an rā ñuü Antioquia mii' nj sanakua'a ña'a' ne nakaya xa'a' Jesús nuu' ña ndanj mji' ña'a' Ndiosí, te taxí a ña ndjee' rā xa'a' chuyun ña nj xaa rā. ²⁷ Te kij' nj xaa rā ñuü jaan', te nj nakaya rā ne nduu' kuenta Jesús ndii, nj ndatu'un' ndi'j rā nuu' njā sakuu' ña nj xaa Ndiosí xiin' rā, xiin' saa nj taxí a ña ñinj tu ne tuku' kuni njā Jesús. ²⁸ Te nj ndoo rā jkan' kua'a' kivi' xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' rā.

15

Ndatu'un' tuni ka'nu' te nj tjanu' Jesús xiin' te xixa ñuü Jerusalen

¹ Te kivi' jaan' ndii, nj xaa ndia'vi' te nj kijeë ñu'u' Judea ñuü Antioquia, te nj xa'a' sania'á rā ne nakaya xa'a' Jesús, ka'an rā ndii:

—Naa' ku'á a tunj iin' ndo' naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ña nj natjin Moisés ndii, küvj kakü ndo' nuu' kuachj ndo' —nj kachj rā.

² Te Pablo xiin' Bernabé ndii, nj nakuitá kuento rā xiin' te jaan', xa'a' a jaan' na ndjee' va nj kanj ta'an' rā kuento. Sakan' na nj ndoo ne nakaya xa'a' Jesús kuento ña kaa Pablo xiin' Bernabé ñuü Jerusalén xiin' sava ká te nakaya xiin' njā, te ndatu'un' rā xa'a' ña jaan' xiin' inga te nj tjanu' Jesús, xiin' te xixa kuenta a, te ndiee' ñuü jaan'. ³ Te nj ti'vi' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús kua'an rā xka'ndiá rā Fenicia xiin' Samaria ka'an rā ña kua'a' ne tuku' nj nanduu' kuenta Jesús. Te va'a va kuni sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús xa'a' ña jaan'. ⁴ Kij' nj xaa Pablo xiin' Bernabé ñuü Jerusalén ndii, nj natjin ña'a' te xixa, xiin' inga te nj tjanu' Jesús, xiin' sava ká ne nduu' kuenta Jesús. Te nj ndatu'un' rā nuu' sakuu' ne jaan' sakuu' ña nj xaa Ndiosí xiin' rā. ⁵ Ndisu nj ndondichj sava te fariseo, te xa ñinj xini Jesús, te nj ka'an rā ndii:

—Kuni a ña kua'a tunj iin' te tuku' jaan', te ka'an chuun' e' xiin' rā te saxinú rā tu'un ndei' Ndiosí, ña nj ke'j Moisés —nj kachj rā.

⁶ Sakan' te nj nakaya te nj tjanu' Jesús, xiin' te xixa jaan' te ndatu'un' tuni rā xa'a' ña jaan'. ⁷ Te kij' nj kuna'a' va ndatu'un' ndjee' xiin' ta'an' rā ndii, nj ndondichj Pedro, te nj ka'an rā ndii:

—Ñanj ta'an' j, xini ndo'ó ña saa' nj nakaxin Ndiosí yu'u tejn ndo', te ka'an ndoso' j tu'un va'a nuu' ne tuku', te nj ñinj njā xini njā Jesús. ⁸ Te Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' ndii, nj nia'a a ne tuku' ña natiin' ña'a' a taxí a Espíritu Santo naá nimá njā, saa nii' nj xaa tu a xiin'

yoo'. ⁹ Te ku'asa' xachi' siin' nj xaa a xiin' yoo' nj ndee xiin' ne jaan'. Sakan' ña nj ndasandoo tu a nimá ne jaan' xa'a' ña ñinj njā xini njā Jesús. ¹⁰ Sakan' na kuuí', ¿ndichun na xika' ndo' sataña'a' ndo' Ndiosí vjtin taxi' ndo' chuyun vie nuu' ne ñinj xini Jesús jaan', chuyun ña küvj saxinú yoo' nj ndee nj kuvj saxinú tu ña'a' ne xij' yata' e'? ¹¹ Sakan' ña yoo' ndii, kandixa' e' ña nj sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachj e' xa'a' ña kundanj mji' xt'o' e' Jesús yoo' kuí'tj', te nii' sakan' tu kundanj a ne jaan' —nj kachj rā.

¹² Sakan' te nj xikundieë taxin' sakuu' ne kua'a' jaan' xini so' o tu njā ña ka'an Bernabé xiin' ña ka'an Pablo xa'a' chuyun ka'nu' xiin' ña nandanj va ne yivi', ña nj xaa te jaan' tejn ne tuku' nuu' xaa Ndiosí.

¹³ Te kij' ndi'j nj ka'an te jaan', te nj xa'a' Jacobo ka'an rā ndii:

—Ñanj ta'an' j, kunj so' o ndo' ña ka'an j xiin' ndo' vjtin. ¹⁴ Xa nj ka'an Simón xiin' e' saa nj xaa Ndiosí ndee ña nuu' ña nj kundanj a ne tuku' jaan', te nj nakaxin a sava njā te kunduu' tu njā kuenta a. ¹⁵ Te nakuitá ña jaan' xiin' ña nj ke'j te nj ka'an tiakú tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

¹⁶ Kij' xka'ndiá ña jaan' ndii, nandjiko' j te nakasa'a xaa' tukuu' j vj'e David,

mii' nj xa'ndiá chuun' rā, ña xa nj nduva, te ndasava'a j mii' nj iin a.

¹⁷ Ña jaan' saa j te nanduku' sakuu' inga ne yivi' yu'u, ña nduu' xt'o' o njā, xiin' sakuu' ne tuku', ne xa nj nakaxin j kunduu' kuenta j.

¹⁸ Sakan' nj kachj xt'o' o e', ña satuví ña jaan' ndee xta'an' iin yivi'. Sakan' kachi a.

¹⁹ 'Xa'a' a jaan' na tuu yu'u ndii, va'a taxí e' chuyun vie nuu' ne tuku', ne xa xa'a' ñinj xini xt'o' o e' Ndiosí. ²⁰ Süu' jaan' ndii va'a ká ke'j e' iin tutu, te ti'vi' e' e' nda'a' njā mii' ka'an a ña kuni a nakoo njā ña xixi' njā ndei', ña nj nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te na kümi' njā musa njā, te na küxi njā ndei' k'iti', ti' ni xitjá nii', te na küxi tu njā ní'. ²¹ Sakan' ña ndee xta'an' ndii, j'in ñuü nj yoo te ka'an ndoso' tu'un ndei' Ndiosí, ña nj natjin Moisés, te ka'vi' tu rā a vj'e mii' nakaya njā saa kivi' sábadu, ña xinandieë' ne ta'an' e' —nj kachj rā.

Tutu ña kua'an nda'a' ne tuku'

²² Xa'a' a jaan' na te nj tjanu' Jesús, xiin' te xixa jaan', xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús ñuü Jerusalén jaan' ndii, nj nakuitá inga njā kuento ña nakaxin njā iin uvi' te yivi', te ti'vi' ña'a' njā xiin' Pablo xiin' Bernabé ñuü Antioquia. Te jaan' ndii, iin rā nani' Judas, te ka'an tu ne yivi' Barsabás xiin' rā, te inga rā nani' Silas. Te

te kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús nduu' uvj saa' te jaan'. ²³ Te xiin' te jaan' ni ti'vi' nja tutu yo' o' ña ka'an ndii: "Ndu'u, te ni tjanu' Jesús, xiin' ne nakaya xa'a' a ñuu' yo'o', xiin' te xixa, te xito' ne jaan' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne tuku', ne inj xini tu Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia, xiin' ne ndee' ñuu' Antioquia. ²⁴ Xa ni xini ndu kuento ña ni kjeë sava te yivi' tein ndu yo'o', te' ndee kjo' ra ni ti'vi' ndu. Te ni xaa ra mii' ndiee' ndo'ó, te ni sandi'ni ra nimá ndo' xiin' ña ni ka'an ra, te ni nasaka' tu ra ña xanini ndo' xa'a' a ña ka'an chuun' ra xiin' ndo', ña kasa'a ndo' tuni jin' ndo'. Te ka'an tu ra ña kuni a saxinu' ndo' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni ndoo inga' ndu kuento ña nakaxin ndu ndia'vi' te yivi', te ti'vi' ndu ra xiin' ñan' manj' e' Bernabé xiin' Pablo mii' ndiee' ndo'. ²⁶ Te yo' o' ndii, xa xiyoo' ra taxj ra kivi' ñuu' ra xa'a' a ña saxinu' ra ña kuni xto' o' e' Jesucristo. ²⁷ Xa'a' a jaan' na ti'vi' ndu Judas xiin' Silas, te ndatu'un' ndi'j ra nuu' ndo' ña ni ndoo ndu kuento, ña yoso' nuu' tutu yo' o'. ²⁸ Sakan' ña ni ñakuita' ña kuni Espíritu Santo xiin' ndu ña tja chuun' ndu ndo'ó xiin' ndee jin' tuku' ña'a, süu' jaan' ndii ña yo' o' kuiti' saa' ndo': ²⁹ Kuni a ña nakoo ndo' ña xixi' ndo' ndei' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te küxi ka tu ndo' nii', te küxi ka tu ndo' ndei' ti' ni xitja nii', te kümi' tu ndo' musa ndo'. Naa' saxinu' ndo' ña jaan' ndii, va'a saa' ndo'. Ndiosí na koo xiin' ndo'." Sakan' yoso' a nuu' tutu jaan'.

³⁰ Te kij' ndi'j ni ndei' ña'a' nja ndii, ni kjeë ra ñuu' Jerusalén, te ni nakaa' ra ñuu' Antioquia. Te ni nakaya ra ne nakaya xa'a' Jesús, te ni sanakua'a ra tutu jaan' nda'a' nja. ³¹ Te kij' ni ka'vj nja a ndii, ni ñakuatia' va' nja, sakan' ña ni saki'vi' ña'a' ña yoso' nuu' tutu jaan'. ³² Te Judas xiin' Silas, xa'a' a ña nduu' tu ra te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni xandjeni' ña'a' ra xiin' kua'a' tu'un va'a, te ni nakata' ni'j tu ña'a' ra nuu' ichi' Jesús. ³³ Te kij' ndi'j ni ndoo ra ñuu' jaan' ndia'vi' kivi' ndii, ni ndei' manj' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jaan', te nandiko' ra mii' ndiee' ne ni ti'vi' ña'a'. ³⁴ Ndisu Silas ndii, ni xtanj' ra ndoo ka ra ikan'. ³⁵ Te ni ndoo tu Pablo xiin' Bernabé ñuu' Antioquia jaan' sania'a' inga' ra xa'a' xto' o' e', te ka'an ndoso' tu ra tu'un va'a xiin' kua'a' inga' te yivi'.

Kani ta'an' kuento Pablo xiin' Bernabé xa'a' Juan

³⁶ Kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni ka'an Pablo xiin' Bernabé ndii:

—To' o' tukuu' sakuu' ñuu' mii' ni ka'an e' tu'un va'a xa'a' xto' o' e' nuu' ne yivi', te kuni e' saa' ndiee' ne jaan' —ni kachi' ra.

³⁷ Ndandij ni kuni Bernabé ña ku'un tu Juan, te ka'an tu ne yivi' Marcos xiin', xiin' ra. ³⁸ Ndisu ni tuu' Pablo ña va'a nduu' a ña ku'un ka te jaan' xiin' ra, sakan' ña ni nakoo xiin' mii' ra ñu'u' Panflia, te ni xjin' ka ra kundikun ra sachuun' inga' ra xiin' te jaan' chuun' nuu' xto' o' e'. ³⁹ Xa'a' a jaan' na Pablo xiin' Bernabé ndii, ndje'e' va ni kanj' ta'an' ra kuento ndee ni kusiiin' ra. Sakan' na ni xaka Bernabé Marcos, te ni ko' ni ra tundoo', te kua'an ra nuu' ñu'u' Chipre.

⁴⁰ Te Pablo ni xaka Silas, te kua'an ra kij' ndi'j ni sanakua'a' ña'a' inga' ne ndikun ichi' Jesús nuu' ña ndan' mii' ña'a' xto' o' e' Ndiosí. ⁴¹ Te ni xka'ndja ra nuu' ñu'u' Siria xiin' nuu' ñu'u' Cilicia nakata' ni'j ra j'in' ti'vi' ne nduu' kuenta Jesús.

16

Kua'an Timoteo xiin' Pablo xiin' Silas

¹ Xi'na' ka ñuu' Derbe ni xaa' ra, ndi'j jaan' te ni xaa' ra ñuu' Lистра, te ikan' ndu'u' jin' te nani' Timoteo, te ndikun ichi' Jesús. Te si'e jin' ña'a' judia, ña' inj xini Jesús nduu' te jaan', ndisu yuva' ra ndii, te griego nduu' ra. ² Te xa'a' a ña ka'an va'a va' ne inj xini xto' o' e', ne ndiee' ñuu' Lистра jaan' xiin' ñuu' Iconio, xa'a' Timoteo jaan' ndii, ³ ni kuni Pablo ña ku'un te jaan' xiin' ra. Ndisu ña kuni ka ku'un ra ndii, ni ka'an chuun' ra ña koo tuni jin' te jaan', te kanjin' kiji' ne judio, ne ndiee' ñu'u' jaan'. Kuachj ndii, sakuu' ne ndiee' jaan' xini ña te griego nduu' yuva' ra. ⁴ Te kij' xka'ndia' Pablo xiin' te kua'an xiin' ra saa' ñuu' kua'an ra ndii, sakuni' tu'un ra xa'a' tu'un ndei', ña ni chituni te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa, te ndiee' ñuu' Jerusalén, ña kuni a saxinu' nja a. ⁵ Sakan' na kuu' j'in' ti'vi' ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni xandjeni' ka ña'a' ra nuu' ña inj nja xini nja Jesús, te so' o' kukua'a' ka nja j'in' kivi' kua'an.

So' o' ni xaa' a kij' ni satuvi' a nuu' Pablo, ña xini ra jin' te Macedonia

⁶ Te ni xka'ndia' Pablo xiin' te kua'an xiin' ra nuu' ñu'u' Frigia xiin' ñu'u' Galacia, sakan' ña ni taxj Espíritu Santo ka'an ra tu'un Ndiosí nuu' ñu'u' Asia. ⁷ Te kij' ni xaa' ra xa'in' ñu'u' Misia ndii, ni xika' ra ku'un ra ñu'u' Bitinia. Ndisu ni taxj tu' Espíritu Jesús ña ku'un ra ikan'. ⁸ Te ni xka'ndia' ra ñu'u' Misia, te ni nakaa' ra ndee' ñuu' Troas, ña naá yu'u' mjin' ka'nu'. ⁹ Te ñuu' jaan' ni satuvi' a nuu' Pablo ña jin' ndichj jin' te ñu'u' Macedonia ka'an nda'vi' ra xiin' ra ndii:

—Xka'ndia ʉn' n̄u'u' Macedonia te ch̄indjee' ʉn' ndu —kachi ra.

¹⁰ Te kij' n̄i satuví a n̄a jaan' nuu' Pablo ndii, n̄i ch̄ituv̄a ki'j' xiin' mii' ndu, te ku'ʉn ndu n̄u'u' Macedonia. Sakan' n̄a n̄i kundan̄i ndu n̄a Ndiosí nduu' n̄a kana' ndu, te ka'an ndoso' ndu tu'ʉn va'a nuu' ne ndiee' n̄u'u' jaan'.

Sq'o n̄i xaq a kij' n̄i xa'an ndu xiin' Pablo n̄uʉ Filipo

¹¹ Te n̄i kō'n̄i ndu j̄in tundo', tun' n̄i ket̄a n̄uʉ Troas jaan', te kua'an ndaku ndu ndee' n̄u'u' Samotracia. Te n̄i kitu' tuku' kivi', te n̄i k̄ee ndu kua'an ndu n̄uʉ Neápolis. ¹² Te n̄uʉ jaan' n̄i k̄ee ndu te kua'an ndu ndee' n̄uʉ Filipo. N̄uʉ jaan' ndii, nda'a' n̄uʉ Roma nduu' a, te kandu'u' a nuu' n̄u'u' Macedonia jaan', te j̄in n̄uʉ ka'nu' va' nduu' a. Ikan' n̄i ndiee' ndu ndia'vi' kivi'.

¹³ Te j̄in kivi' sábadō, n̄a xinandiee' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, n̄i k̄ee ndu n̄uʉ jaan', te n̄i xa'an ndu yu'u' it̄a mii' tuu ndu n̄a yoo j̄in xaan' mii' xi ka'an ne judío, ne ndiee' j̄ikan' xiin' Ndiosí. Sakan' te n̄i x̄ikundiee' ndu j̄ikan', te n̄i xa'a' ka'an ndu xiin' n̄a'a', ne n̄i nakaya j̄ikan', tu'ʉn va'a xa'a' Jesús. ¹⁴ Te j̄in n̄a'a' jaan' nani' Lidia, n̄a' n̄uʉ Tiatira. Te xiko' a' toto va'a, n̄a kua'a ndiaa'. Te n̄a' xaka'nu' Ndiosí nduu' a'. Te kij' ndu'u' a' xini so'o' a' n̄a ka'an Pablo ndii, n̄i nunia' xto'o' e' nimá a', te n̄i nat̄j̄in a' tu'ʉn va'a n̄a n̄i ka'an ra. ¹⁵ Te kij' ndi'j̄i n̄i ch̄ich̄i a' kuenta Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' v̄i'e' a' ndii, n̄i ka'an nda'vi' a' xiin' ndu ndii:

—Naa' tuu ndo' n̄a j̄in j̄i xini j̄i xto'o' e' ndii, to'o' ndo' te ndoo ndo' xiin' ndu v̄i'e' j̄i —n̄i kach̄i a'.

Te xa'a' a n̄a ndjee' va' n̄i ka'an a' xiin' ndu ndii, n̄i ndoo ndu j̄ikan'.

Sq'o n̄i xaq a kij' n̄i ch̄inaá te yivi' Pablo xiin' Silas v̄i'e' kaq

¹⁶ Unta' kij' kua'an tukuu' ndu mii' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, n̄i nata'an' j̄in n̄a' sava' xiin' ndu. N̄a jaan' ndii, xiko' ni'i' n̄a'a' xto'o' a', te ndiee' n̄uʉ jaan'. Te naá j̄in n̄a ndi'va'a nimá a', n̄a xaa' sakan' te tuvi' j̄in a'. Te xiin' n̄a ndjee', n̄a taxi' n̄a jaan' ndii, kua'a' va' x̄u'un' n̄i k̄anando a' xa'a' xto'o' a' jaan'. ¹⁷ Te n̄i x̄ikundikun' a' Pablo xiin' ndu'u' ka'an ti'e' a' ndii:

—Te yivi' kaq' ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí ka'nu' xava'a nduu' ra. Te ka'an ra saq saq ndo' te kaku ndo' nuu' kuach̄i ndo' —kachi a'.

¹⁸ Te kua'a' va' kivi' n̄i xaq a' n̄a jaan' ndee' n̄i k̄usuxan' xini' Pablo. Sakan' na n̄i ndi'kō kuiin' ra, te n̄i ka'an ra xiin' n̄a ndi'va'a n̄a naá nimá a' jaan' ndii:

—Xiin' n̄a ndjee' Jesucristo ka'an chuun' j̄i xiin' ʉn' n̄a kuan ket̄a nimá n̄a' n̄a' —n̄i kach̄i ra.

Xaka'an e' te n̄i ket̄a n̄a jaan', te kua'an a.

¹⁹ Te kij' n̄i xini xto'o' n̄a' sava' jaan' n̄a n̄i ndi'j̄i n̄a ndiatu' j̄in ra k̄anando ka' ra x̄u'un' xiin' a' ndii, n̄i t̄j̄in ra Pablo xiin' Silas te n̄i n̄uʉ n̄a'a' ra xan ndiak̄a ra ma'in' ya'vi nuu' te xa'ndia chuun' nuu' n̄uʉ jaan'. ²⁰ Te n̄i sanakua'a' n̄a'a' ra nuu' te kuu' ka'nu' ka'an ra ndii:

—Te judío yo'o' ndii, sasana' ra ne n̄uʉ e' xiin' n̄a ka'an ndoso' ra. ²¹ Sakan' n̄a sania'a' ra j̄in nuu' n̄a ndei' n̄a v̄i'a nat̄j̄in e', te n̄i ndee' v̄asa' tu' xi xaá e', sakan' n̄a te romano nduu' yoo' —n̄i kach̄i ra.

²² Xa'a' a jaan' na n̄i nut̄a tu kua'a' ne yivi', ne n̄i nasaa' n̄i xini n̄a Pablo xiin' Silas. Sakan' te n̄i t̄janu' te kuu' ka'nu' jaan' te xiin', te n̄i tava' ra toto Pablo xiin' Silas, te n̄i ka'an chuun' tu' ra, te n̄i suk̄u' ndyku' va' n̄a'a' ra. ²³ Te kij' ndi'j̄i n̄i k̄utun' n̄a'a' te xiin' jaan' kua'a' va' ichi' ndii, n̄i taan' n̄a'a' ra v̄i'e' kaq. Te n̄i ka'an chuun' te kuu' ka'nu' jaan' xiin' te xiin' te xito' v̄i'e' kaq n̄a koto va' n̄a'a' ra. ²⁴ Kij' n̄i nat̄j̄in te xito' v̄i'e' kaq jaan' n̄a n̄i ka'an chuun' te jaan' xiin' ra ndii, n̄i taan' n̄a'a' ra ndemaa' t̄ix̄in v̄i'e' kaq jaan' mii' kutu' va' kaa'. Te n̄i kō'n̄i tu' ra xa'a' te jaan' yavi j̄in itun' vie va'.

²⁵ Te xa' nañuu' sava' nduu' a, ndisu Pablo xiin' Silas ndii, ka'an ra xiin' Ndiosí te xita' tu' ra yaa' nuu' a. Te sakuu' te n̄u'u' v̄i'e' kaq jaan' xini so'o' a. ²⁶ Te j̄in n̄i taan' ndjee' xava'a ndee' n̄i k̄isi a' xa'a' v̄i'e' kaq jaan'. Te xa' ndikun' sakan', te n̄i nunia' tu' sakuu' yi'e' a, te n̄i ndaxin' tu' karena, n̄a tiin' sakuu' te n̄u'u' jaan'. ²⁷ Te kij' n̄i ndoto te xito' v̄i'e' kaq jaan', te n̄i xini ra n̄a nunia' yi'e' jaan' ndii, n̄i xta'ni' ra ichi' ra, te ka'ni' xiin' mii' ra, sakan' n̄a n̄i xan̄in̄i ra ndii, xa' n̄i xinu' te n̄u'u' v̄i'e' kaq jaan'. ²⁸ Ndisu n̄i ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—S̄at̄uxu'vi xiin' mii' ʉn', sakan' n̄a yo'o' n̄u'u' sakuu' ndu —n̄i kach̄i ra.

²⁹ Sakan' te n̄i xikan' te xito' v̄i'e' kaq jaan' n̄u'u', te ki'j' n̄i ndava' ra ndeta' ra mii' naá Pablo xiin' Silas. Te kisi' v̄i' n̄a'a' a' n̄a yi'vi ra, te n̄i x̄ikandu'u' ndjee' ra ndee' nuu' n̄u'u' nuu' Pablo xiin' Silas. ³⁰ Ndi'j̄i jaan' te n̄i tava' n̄a'a' ra j̄ikan'. Te n̄i ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, tákui'e, ʉndee' n̄a saq j̄i, te kaku j̄i nuu' kuach̄i j̄i? —n̄i kach̄i ra.

³¹ Te n̄i nakuj̄in te jaan' ndii:

—J̄in ʉn' kun̄i ʉn' xto'o' e' Jesucristo, te kaku ʉn' nuu' kuach̄i ʉn', yo'ó xiin' sakuu' ne ndiee' v̄i'e' ʉn' —n̄i kach̄i ra.

³² Sakan' te Pablo xiin' Silas ndii, n̄i ka'an ra tu'ʉn xa'a' xto'o' e' nuu' te jaan' xiin'

nuu' sakuu' ne ndiee' vj'e ra. ³³ Te xa nyu sakan' ni xaka na'a' te xito' vj'e kaa jaan', te ni natija ra mii' ni tuxu'vi te jaan'. Sakan' te ni chichj ra xiin' sakuu' ne ndiee' vj'e ra kuenta Jesus. ³⁴ Te kij' ndiee' te jaan' vj'e ra ndii, ni taxj ra na ni xixj te jaan', te va'a va kuni ra xiin' sakuu' ne ndiee' vj'e ra xa'a' a na inj nja xini nja Ndiosi.

³⁵ Kij' ni kitu' kivi' jaan' ndii, ni ti'vi' te kuu' ka'nu' nyu jaan' jin uvi te xiin' te ka'an ra xiin' te xito' vj'e kaa jaan' ndii:

—Saña' un' te yivi' naa' —ni kachj ra.

³⁶ Sakan' te ni ka'an te xito' vj'e kaa jaan' kuento jaan' xiin' Pablo ndii:

—Te kuu' ka'nu' ni ka'an chuun' xiin' j na saña' j ndo'ó. Sakan' na kuii' xa kuvj kjeé ndo' te ku'un ndo', Ndiosi na ku'un na xiin' ndo' —ni kachj ra.

³⁷ Ndisu ni nakujin Pablo nuu' te xito' vj'e kaa jaan' ndii:

—Xi' na ni kutun' ra ndu'u nuu' kua'a' ne yivi', te ni ko'ni ra ndu' vj'e kaa tee' ndee ni sana'má ra ndu'u, te na'in ra kuachj ndu. Te ndu'u ndii, te romano nduu' tu ndu'u. Te vjtin ndii, kuni ra tava' sj'e ra ndu'u. Kuasa' xachi' sakan' ran', na kixin mii' te kuu' ka'nu' jaan' te tava' ra ndu —ni kachj Pablo.

³⁸ Te ni ka'an te xiin' jaan' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' na ni ka'an Pablo jaan', te ni yj'vi ra kij' ni xinj so'o ra na te romano nduu' tu Pablo xiin' Silas. ³⁹ Xa'a' a jaan' na ni xa'an tava' ra te jaan' vj'e kaa jaan', te ni xikan ra na ka'nu' inj nuu' ra, te ni ka'an nda'vi ra xiin' ra na kjeé ra nyu jaan'. ⁴⁰ Ni ketá so'o Pablo xiin' Silas vj'e kaa jaan', te kua'an ra vj'e Lidia. Te ikan' ni ndujin ra xiin' ne nakaya xa'a' Jesus, te ni xandjeni ra nimá nja, ndi'j jaan' te ni kjeé ra kua'an ra.

17

So'o ni xaa a kij' xika' Pablo nyu Tesalónica

¹ Te Pablo xiin' Silas ndii, ni xka'ndja ra nyu na nani' Anfipolis xiin' nyu na nani' Apolonia, te ni xaa ra ndee nyu Tesalónica, te ikan' ndii, yoo jin vj'e mii' nakaya ne judío. ² Te Pablo ndii, unj ta'an kivi' sábado, na xinandiee' ne judío, ni xa'an ra vj'e mii' nakaya nja naa xi xaá ra. Te ndiee' ni ndatu'un' ra nuu' ne jaan' xa'a' na ka'an tu'un Ndiosi. ³ Te ni sanakuachi' ra na yoso' nuu' tutu' Ndiosi jaan' nuu' nja, te sakuni' na'a' ra na na nduu' Cristo ni ti'vi' Ndiosi sakaku' yoo' ndii, ni kuni' a na kuvj a, ndi'j jaan', te natjaku a. Te ka'an tu ra ndii:

—Jesus, na ka'an ndoso' j xa'a' jaan' nduu' Cristo, na ni ti'vi' Ndiosi sakaku' yoo' —ni kachj ra.

⁴ Te sava ne judío jaan' ndii, ni inj nja xinj nja Jesus, te ni ndujin nja xiin' Pablo xiin' Silas. Te sakan' tu ni xaa kua'a' va ne griego, ne ndikun' Ndiosi na kandixa' ne judío, xiin' ki'in' na'a', ne kuu' nuu'.

⁵ Ndisu te judío, te ni kandixa' ndii, ni xakuifnu xava'a ra Pablo xiin' Silas. Sakan' na kuii' ni nakaya ra ki'in' te nja'a xika' sij' ya'ya, te sanasaá' te jaan' ne ndiee' nyu jaan'. Te ni ki'vj ndiee' ra vj'e jin te nani' Jasón nanduku' ra Pablo xiin' Silas, te tava' na'a' ra, te kundjaka na'a' ra vj'e ka'nu' nyu jaan'. ⁶ Ndisu xa'a' a na ko'o' te jaan' ni na'in ra ndii, ni naka ra Jasón xiin' inga ka te inj tu xini Jesus. Te ni kanyu na'a' ra xan ndjaka ra nuu' te kuu' nuu' nuu' nyu jaan'. Te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—Te yivi', te sativi' ne yivi' jin yivi' mii' ka ndiee' nja jaan' ndii, ni xaa tu ra nyu mii' ndiee' e' yo'o' vjtin, ⁷ te Jasón kaa' ndii, ni natjin na'a' ra vj'e ra. Te sakuu' te jaan' xka'ndia kuento na ka'an chuun' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka, sakan' na ka'an ra ndii, yoo inga te xa'ndia chuun' ka'nu' ka te nani' Jesus, kachi ra —ni kachj te jaan'.

⁸ Te ni nasaa' ne kua'a' jaan' xiin' te sanakuachi' kuento nyu jaan' kij' ni xinj so'o nja na ni ka'an ra. ⁹ Xa'a' a jaan' na ni chikandja Jasón xiin' inga te yivi' jaan' xu'un', te ni sijn' na'a' te jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xika' Pablo xiin' Silas nyu Berea

¹⁰ Ni xaa so'o nyu, te ni ti'vi' ne inj xini Jesus Pablo xiin' Silas ndee nyu Berea. Te kij' ni xaa ra nyu jaan' ndii, ni xa'an ra vj'e mii' nakaya ne judío. ¹¹ Ne ndiee' nyu jaan' ndii, ka'nu' ka inj nja te sakan' ne ndiee' nyu Tesalónica jaan'. Kuachj ndii ni natjin va'a nja tu'un va'a xa'a' Jesus, te jin kivi' kua'an ndii, sakuaan ndi'j nja na yoso' nuu' tutu' Ndiosi te kuni' nja naa' sakan' xna'a nduu' a naa sania'a Pablo xiin' Silas. ¹² Na jaan' na kuii' kua'a' va ne judío jaan' ni inj xini Jesus. Te sakan' tu kua'a' na'a' griega, ne ka'nu' xiin' te yivi' ndii, ni inj nja xini nja Jesus.

¹³ Ndisu kij' ni xinj te judío, te ndiee' nyu Tesalónica, kuento na ka'an ndoso' tu Pablo tu'un Ndiosi nyu Berea jaan' ndii, ni xa'an tu ra ikan', te ni kiku' ra ne yivi' kua'a', ne ndiee' nyu jaan', sanasaá' na'a' ra. ¹⁴ Ndisu ne inj xini Jesus ndii, numi' va, te ni ti'vi' nja Pablo ndee yu'u' miji' ka'nu'. Te Silas xiin' Timoteo ndii, ni ndoo ra nyu Berea jaan'. ¹⁵ Te yivi', te ni xa'an xiin' Pablo ndii, ndee nyu Atenas ni xa'an nakoo na'a' ra. Te kij' ndi'j ni ka'an chuun' Pablo xiin' ra na ka'an ra xiin' Silas xiin' Timoteo na yachj va kixin te jaan'

ñuꝯ Atenas mii' ndu'u' Pablo jaan' ndii, ni nãndjiko' ra.

S'o'õ ni xaq a kij' ni xika Pablo ñuu Atenas

¹⁶ Te kij' ndu'u' Pablo ñuꝯ Atenas jaan' ndiatu' ra te jaan' ndii, ni tuxu'vi va nimá ra kij' ni xinj ra ña chitu' vi' ñuꝯ jaan' yoo ndiosí saka. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' ndi'j ra nuu' ne judío jaan' vi'e mii' nakayá nã, xiin' nuu' ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí. Te sakan' tu ni xaa ra i'in kivi' nuu' yoo ka xika' ya'vi. ¹⁸ Te sava te ndikún xata' ña ni sania'á i'in ti'vi te nani' epicúreos xiin' sava te ndikún xata' ña ni sania'á i'in ti'vi te nani' estoicos ndii, ni kanj ta'an' ra kuento xiin' Pablo. Te ni ka'an sava te jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' tu a sania'á te ka'an saka kaq'? —ni kachj ra.

Te sava tuku ra ni ka'an ndii:
—Kuaiin' te ka'an ndoso' xa'a' inga nuu' ndiosí nduu' ra —ni kachj ra.

Ni ka'an te jaan' ña jaan' sakan' ña ni ka'an ndoso' Pablo tu'un va'a nuu' ra xa'a' Jesús, xiin' xa'a' ña natjaku' e' kij' kuvj e'.

¹⁹ Sakan' te ni xaka te jaan' Pablo te kua'an ra xiin' ra i'in xaan' mii' nakayá te xini tuni mii' nani' a Areópago, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa kuvj sania'á un' ndu'u xa'a' ña xaa' ña ka'an ndoso' un' jaan'? ²⁰ Kuachj ndii ña siin' tu ka'an un' xtuu ndu, sakan' na kuni kundanj ndu ndee xa'a' ka'an a —ni kachj ra.

²¹ Sakan' ña sakuu' ne ndiee' ñuꝯ jaan' xiin' ne tuku', ne ndiee' tu ikan' ndii, xa nuu' ndatu'un' nã uun xini so'õ nã xa'a' ndee ka ña tuu nã nduu' ña xaa' nuu' nã.

²² Sakan' te ni xikuijn ndichj Pablo ma'in' vi'e Areópago jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' ñuꝯ Atenas yo'o' ndii, xa kundanj yu'u ña tiin' ka'nu' va ndo'ó ña kandixa' ndo'. ²³ Sakan' ña kij' ni xka'ndjã j ya'ya ñuꝯ ndo' mii' ita' yukun' kualí' mii' xaka'nu' ndo' kua'a' va ña kandixa' ndo' jaan' ndii, ni xini tu j iin' i'in yukun' lulu mii' yoso' i'in yu'u' ña ka'an ndii: “Xa'a' Ndiosí ña kōõ' xini.” Sakan' yoso' a. Suu xa'a' Ndiosí, ña xaka'nu' ndo' jaan' tee' ndee xini ndo' a, kuaxj yu'u' ka'an ndoso' j nuu' ndo' vjtin.

²⁴ Ña jaan' nduu' ña ni xa'a' i'in yivi' te sakan' tu sakuu' ña yoo nuu' ñu'u' i'in yivi', xa'a' a jaan' na savi a nduu' xto'õ ndivi' xiin' ñu'u' i'in yivi'. Te ndü'u' a ndee i'in yukun' ña xa'a' nda'a' te yivi', ²⁵ ni ndee kōõ' tu ndee i'in e' kuvj chindjje' ña'a' ndee naa kumi' e' i'in ña kuni nuu' a. Sakan' ña kōõ' a kuni xachj' nuu' a jaan', süu' jaan' ndii mji' a taxi' kivi' ñuꝯ sakuu' e', xiin' ña

na'in' tachj' e', xiin' sakuu' ña kuni nuu' e'. ²⁶ Te xiin' i'in ndaa' te yivi' ni xa'a' Ndiosí sakuu' nuu' ne yivi' i'in yivi', te kundjje' i'in ne jaan' kanii' i'in yivi'. Te kij' tia'an koo ndee i'in e' ndii, ni ndoo a kuento amaa xiin' mii' kundjje' e', ²⁷ te nanduku' ña'a' sakuu' e', tee' ndee nanduku' niani ña'a' e' ndii, na'in ña'a' e', sakan' ña xika' yoo a nuu' i'in e'. ²⁸ Kuachj ndii savi a xaa' sakan' te tiaku e', xiin' ña xiko' kuiin e', xiin' ña yoo e'. Naa ni ka'an sava te ichi' ndo'ó, te ni ke'j kuento ndatun' kua'an ndii: “Si'e Ndiosí nduu' e'”, ni kachj ra.

²⁹ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, va'a kanjini e' ña nduu' Ndiosí ndee naa ña xa'a' nda'a' te yivi' xiin' oro, xiin' plata, xiin' yuu' saa xanini mji' ra. ³⁰ Te Ndiosí ndii, ni ka'an kuachj a xiin' ne yivi' xa'a' ña nãa' ni kuvj nã xta'an'. Ndisu vjtin ndii, ka'an chuun' a xiin' sakuu' yoo', ne ndiee' kanii' i'in yivi', ña nama e' nimá e' xa'a' kuachj e' te saa e' ña kuni a. ³¹ Sakan' ña xa ni chindu'u' a i'in kivi' ña sana' má ndaku a sakuu' ne yivi' xa'a' kuachj nã. Te saa a ña jaan' xiin' nda'a' i'in te yivi', te xa ni sakuiso' chuun' a xa'a' chuyun jaan'. Te ni nia'a a nuu' sakuu' e' xa'a' ña jaan', sakan' ña ni sanatiaku ña'a' a —ni kachj Pablo.

³² Te kij' ni xinj s'o'õ ne yivi' jaan' ña natiaku ne xi'i ndii, sava nã ni xandj'i xiin' Pablo, te sava tuku nã ni ka'an ndii:

—Inga kivi' kuni kunj s'o'õ ka ndu xa'a' ña ka'an un' kaa' —ni kachj nã.

³³ Sakan' te ni ke'a Pablo tejn ne yivi' jaan' kua'an ra. ³⁴ Te sava ne yivi' jaan' ndii, ni natjin nã tu'un va'a xa'a' Jesús ña sania'á Pablo, te ni nduijn nã xiin' ra. Te tejn ne jaan' ka'ni i'in te nani' Dionisio, i'in te xa'ndia chuun' xa'a' Areópago jaan' nduu' tu te jaan'. Te ka'ni tu i'in ña'a' nani' Dámaris, xiin' inga ka ne yivi' ikan'.

18

S'o'õ ni xaq a kij' xika' Pablo ñuu Corinto

¹ Te kij' ni ndj'i ña jaan' ndii, ni ke'a Pablo ñuꝯ Atenas jaan' te kua'an ra ñuꝯ ka'nu' ña nani' Corinto. ² Te ikan' ni xinj ta'an' ra xiin' i'in te judío te nani' Aquila, te ni tuvj ñu'u' Ponto. Sakan' ndia'vi' kivi' kua'an ña ni kje'e te jaan' ñu'u' Italia, te ni xaa ra ñuꝯ Corinto jaan' xiin' ña si'i ra Priscila. Sakan' ña Claudio, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' Roma, ni ka'an chuun' ña kje'e sakuu' ne judío ñuꝯ jaan'. Te ni nduijn Pablo xiin' nã. ³ Te xa'a' a ña i'in ndaa' nuu' chuyun xaa' Pablo xiin' Aquila jaan' ndii, ni ndoo ra ndu'u' ra xiin' nã, te sachuun' inga' ra xiin' nã, sakan' ña ne xa'a' vi'e toto nduu' nã. ⁴ Te saa

ktivj' sábadu, ña xinandiee' ne judío ndii, nj' xa'an Pablo vj'e mii' nakayá ña, te nj' ndatu'un' ra xiin' ña, xiin' ne griego xa'a' Jesús te ñi ña kuni ña a.

⁵ Te kij' nj' xaa Silas xiin' Timoteo ñuu Corinto jaan', ña nj' kje'e ra ndee ñu'u' Macedonia ndii, ndee xa nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ka'an ndoso' Pablo, te ndiee' yu'u' ra nuu' ne judío jaan' ña suvi' a nduu' Cristo, ña nj' tj'vi' Ndiosí sakakú yoo'. ⁶ Te ndii, xa'a' a ña xikuítanu' ne judío jaan' nuu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' Pablo, te kanja'a tu' ña xiin' ra ndii, nj' kjsi' ra toto' ra ka'an ra ndii:

—Xa kuenta mji' ndo' nduu' ña kundoo' ndo' xa'a' kuachj' ndo' nuu' Ndiosí, koo' kuachj' kumi' ka yu'u' xa'a' ña jaan'. Te ndee vitin' ndii, nuu' ne tuku' ku'un ka'an ndoso' j' tu'un va'a —nj' kachj' ra.

⁷ Sakan' te nj' ketá Pablo mii' nakayá ne judío jaan' te kua'an ra vj'e ñi te nani' Justo. Te jaan' ndii, xito' ka'nu' ra Ndiosí, te iin' vj'e ra yatín xiin' vj'e mii' nakayá ne judío jaan'. ⁸ Te Crispo, te kuu' nuu' tixín vj'e mii' nakayá ne judío jaan' ndii, nj' ñi ra xini' ra xto'ó e' Jesús, te sakan' tu' sakuu' ne ndiee' vj'e ra. Te ki'in' tukú ne ñuu Corinto jaan', kij' nj' xini' so'ó ña ña nj' ka'an ndoso' Pablo ndii, nj' ñi ña xini' ña xto'ó e' Jesús, te nj' chj'chj' ña kuenta a.

⁹ Sakan' te nj' satuví xiin' mii' xto'ó e' Jesús nuu' Pablo ñuu, te nj' ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuán yi'vi' un' ka'an ndoso' un' xa'a' j, ka'an na ka'an un', te vj'kuijn un'. ¹⁰ Kuachj' ndii yoo j' xiin' un', te koo' ndee ñi ne yivi' kuvj' tijn yoo' te satuxu'ví ña yoo', sakan' ña yoo kua'a' ne nduu' kuenta j' ñuu yoo' —nj' kachj' a xiin' ra.

¹¹ Sakan' na nj' ndoo' ra ñkan' ñi kuiya yoso' sava' sania'a' ra ne ñuu Corinto jaan' tu'un Ndiosí.

¹² Ndisu' kij' nj' nduu' Galión te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Acaya jaan' ndii, nj' nakatá sava' ne judío kuento ña, te nj' tijn ña Pablo, te nj' xan ndjaka' ña'a' ña vj'e mii' xa'nú te yivi' kuachj' ¹³ ka'an ña ndii:

—Te yo'ó' ndii, tianu' ra ne yivi' te saka'nu' ña Ndiosí ña nákuítá xiin' ña ka'an tu'un ndei' ndu' —nj' kachj' ña.

¹⁴ Te kij' xa' xito' ka'an Pablo xa'a' ra ndii, nj' ka'an Galión xiin' ne jaan' ndii:

—Naa' sakan' te yoo xna'a' ñi kuachj' vj'e, uun ñi ña ña'a' ña nj' xaa' te yo'ó' ndii, kuni' so'ó' j' ña ka'an ndo', ne judío. ¹⁵ Ndisu' naa' kani' ta'an' ndo' xa'a' kuento kujtj', xiin' xa'a' ña kandixa' ndo', xiin' xa'a' tu'un ndei' mji' ndo' ndii, kuni' kunduu' yu'u' te xa'nú kuachj' xa'a' ña jaan'. Sakan' na kuu' ña' mji' ndo' xini' saa' saa' ndo' xiin' a —nj' kachj' ra.

¹⁶ Sakan' te nj' tava' ra ne jaan' vj'e mii' xa'nú ra kuachj' jaan'. ¹⁷ Te nj' tijn sakuu' ne jaan' Sóstenes, te kuu' nuu' tixín vj'e mii' nakayá ña, te nj' kutun' ña'a' ña nuu' a mii' xa'nú Galión kuachj' jaan'. Ndisu' te jaan' ndii, nj' xaa' ra kuenta kuu' vj' ne jaan'.

So'ó nj' xaa a kij' nj' nandjiko' Pablo ñuu Antioquia

¹⁸ Te nj' ndoo' ka' Pablo ñuu Corinto jaan' kua'a' kivj'. Ndj' jaan', te nj' ndei' ra ne ñi xini' Jesús, ne ndiee' ñkan', te ku'un ra ñu'u' Siria. Te kua'an tu' Aquila xiin' Priscila xiin' ra. Te ñuu Cencrea mii' kj'in ña tundoo', tun' kua'an ña jaan', nj' kje'e ti'e xini' Pablo jaan', sakan' ña xa' nj' taxj' ra kuento ra nuu' Ndiosí. ¹⁹ Te kij' nj' xaa ña ñuu Éfeso ndii, nj' nakoo' Pablo Aquila xiin' Priscila ñuu jaan'. Te kua'an ra vj'e mii' nakayá ne judío, te nj' ndatu'un' ra xiin' ne nakayá ñkan'. ²⁰ Te nj' ka'an nda'vi' ne jaan' xiin' ra ña ndoo' ka' ra xiin' ña ndia'vi' kivj', ndisu' nj' xiin' ra, ²¹ süu' jaan' ndii nj' ndei' ña'a' ra ka'an ra xiin' ña ndii:

—Kixj' ndi'e' tukú j' yo'ó' naa' sakan' kuni' Ndiosí —nj' kachj' ra.

Te nj' kj'in' ra tundoo' ñuu Éfeso jaan', te nj' ketá ra kua'an ra.

²² Te kij' nj' xaa' ra ñuu Cesarea ndii, nj' ketá ra tundoo' jaan', te nj' kaa' ra ñuu Jerusalén, te kua'an nakuatú ra ne nduu' kuenta Jesús. ñkan' te nj' nakaa' ra ñuu Antioquia.

²³ Te ñuu Antioquia jaan' nj' ndoo' Pablo ndia'vi' kivj', ñkan' te nj' ketá ra kua'an ra j'in' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galacia xiin' nuu' ñu'u' Frigia nakata' nj' ra ne nduu' kuenta Jesús nuu' j'chi' a.

Ka'an ndoso' Apolos xa'a' Jesús ñuu Éfeso

²⁴ Te kivj' jaan' nj' xaa' ñi te judío, te nani' Apolos, ñuu Éfeso, te jaan' ndii, ñuu Alejandria nj' kje'e ra, te chuun va' ra xiin' ña ka'an ndoso' ra, te xini' va' tu' ra saa' yoo' ña yoso' nuu' tutú Ndiosí. ²⁵ Te jaan' ndii, nj' sakuagan' ndi' tu' ra xa'a' j'chi' xto'ó e' Jesús. Te xiin' ñi kanij' nimá ra ka'an ndoso' ra, te ndaku va' sania'a' tu' ra xa'a' Jesús, te' ndee xa'a' ña nj' sakuchi' Juan ne yivi' kuenta ña nama' ña nimá kujtj' ña xini' ra. ²⁶ Te nj' xa'a' ra ka'an ndoso' nditun' ra vj'e mii' nakayá ne judío. Ndisu' kij' nj' xini' so'ó' Aquila xiin' Priscila ña nj' ka'an ra jaan' ndii, nj' xaka' ña'a' ña mii' koo' yoo, te nj' sanakuachi' ndi' j' ka' ña j'chi' Ndiosí nuu' ra.

²⁷ Te xa'a' a ña kuni' ku'un Apolos jaan' nuu' ñu'u' Acaya ndii, nj' xandjení ña'a' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ñuu Éfeso jaan', te nj' ke'j' ña ñi tutú nuu' ne nakayá

xa'a' Jesús, ne ndiee' ñu'u' Acaya jaan', ña natijn va'a nja te jaan'. Te kij' ni xaa Apolos ijan' ndii, ni chindiee' kua'a' ra ne yivi', ne ni inj xini Jesús ni xaa Ndiosi xa'a' a ña ndanji mji' ña'a' a. ²⁸ Sakan' suu ndiee' va ni sandoó kui'e ra ne judío, ne inj xini Jesús, mii' chitu' kaa'. Te xiin' ña yoso' nuu' tutu Ndiosi ni nia'a ra ne jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosi sakahú yoo'.

19

Sq'o ni xaa a kij' xika' Pablo ñuu' Éfeso

¹ Ndu'u' ka Apolos ñuu' Corinto jaan', te Pablo ndii, xa ndi'j ni xinu'ni ra kanii' tein iku', te xa ni xaa ra ndee' ñuu' Éfeso. Te ijan' ni xinj ta'an' ra xiin' savá te ndikún ichi' Jesús. ² Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáa ni natijn ndo' Espíritu Santo kij' ni xa'a' inj ndo' xini ndo' Jesús? —ni kachj ra.

Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ni ndee' tia'an kunj sq'o ndu' naa' yoo iin' Espíritu Santo —ni kachj ra.

³ Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' Pablo ndii: —¿Ndee nuu' ña chichi' ni natijn ndo' ó na sakan'? —ni kachj ra.

Te ni nakujin te jaan' ndii:

—Ña chichi', ña ni sania'á Juan kujti', ni natijn ndu' —ni kachj ra.

⁴ Te ni ka'an ka Pablo xiin' ra ndii:

—Ña ni chichj ña ni sania'á Juan jaan' ndii, kuenta ña nama' e' nimá e' xa'a' kuachj ña xaa' e' kujti' nduu' a. Te ni ka'an tu ra xiin' ne yivi' ña inj nja kunj nja ña kuaxj xata' ra, te ña jaan' nduu' Jesús, ni kachj ra —ni kachj Pablo.

⁵ Te kij' ni xini sq'o ra ña jaan' ndii, ni chichj ra kuenta xto'o e' Jesús. ⁶ Te kij' ni tondja nda'a' ña'a' Pablo ndii, ni xikui'nu' Espíritu Santo sakuu' te jaan', te ni xa'a' ka'an ra tu'un' ña xini ra, te ni ka'an tiakú tu ra. ⁷ Te ña sakuu' te yivi' jaan' ndii, uxj uvj ta'an kuu' ra.

⁸ Te nii' unj ta'an yoo' ni xa'an Pablo vi'e mii' nakayá te judío ñuu' jaan', te ni ndatu'un' ndijeni ra xiin' te jaan', te ni xika' ra sakan' ña'a' ra ña ka'ndja chuun' Ndiosi nimá te jaan'. ⁹ Ndisu' kua'a' va te jaan' ni xaxij nimá, te nuu' chitu' ni kanja'a ra xa'a' ichi' xaa' ña ka'an ndoso' Pablo jaan'. Sakan' na ni kuxioo' ra nuu' te jaan', te ni naka siin' ra te inj xini Jesús, te kua'an ra xiin' te jaan' vi'e mii' sania'á iin' te nani' Tiranno. Te saa kivi'j ni ndatu'un' ndi'j ra xiin' te jaan' ijan'. ¹⁰ Te sakan' ni xaa ra nii' uvj kuiya. Sakan' na kuui' ni xinj sq'o sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia jaan' tu'un' va'a xa'a' xto'o e' Jesús, ne judío xiin' ne griego.

¹¹ Te xiin' ña ndiee' Ndiosi ni xaa Pablo ki'in' chuun' ka'nu' koo' chukuu'. ¹² Te ndee' pein ra xiin' toto' taa' nuu' ra ni ki'in' ne yivi', te kua'an nja xiin' a mii' ndiee' ne kuni kuvj, te ni nda'a nja nuu' kui'e ña ndo'o' nja. Te sakan' tu ni kije' ña ndiva'a' nimá nja.

¹³ Ndisu' savá te judío, te xika' ya'ya tava' ña ndiva'a' nimá ne yivi' ndii, ni xaa na ra ña nduxa' ña tava' ra ña ndiva'a' nimá ne yivi' xiin' ña ndiee' xto'o e' Jesús ka'an ra ndii:

—Xiin' ña ndiee' Jesús, ña ka'an ndoso' Pablo xa'a', ka'an chuun' ndu' xiin' ndo'. Kua'an kije' ndo' —ni kachj ra.

¹⁴ Te xaa' ña jaan' ndii, te uxá ta'an si'e iin' sutu' ka'nu' judío, te ni nani' Esceva, nduu' ra. ¹⁵ Ndisu' ni ka'an ña ndiva'a' jaan' xiin' ra ndii:

—Jesús ndii, xini ña'a' i, te xini tu i yoo nduu' Pablo. Ndisu' ndo'ó ndii, zyoo' nduu' ndo' na ka'an ndo' ña jaan'? —ni kachj a.

¹⁶ Xa sakan' ni, te ni xikoso' ndi'i' ña'a' te yivi', te naá ña ndiva'a' nimá jaan', te ni kanando ña'a' ra. Te mji' va ni kuu' ra xiin' te jaan', ndee' ni xinu' iin' vichi' ti'e' sakuu' ra vi'e jaan', te ni tuxu'vi xava'a' tu ra.

¹⁷ Te kij' ni xinj sakuu' ne ndiee' ñuu' Éfeso kuento xa'a' ña jaan', ne judío xiin' ne griego ndii, ni yivi' xava'a' nja. Te ni xto' ka'nu' va nja ña ndiee' xto'o e' Jesús mii' ka. ¹⁸ Te kua'a' va tu ne sakan' ni xa'a' inj xini Jesús ndii, kuaxj nja na'má nja kuachj nja xa'a' ña nja'a' ña xaa' nja. ¹⁹ Te kua'a' ne ni xaa' ña tu'va ndii, ni ndasajin nja sakuu' tutu mii' yoso' tu'un' tu'va jaan', te ni xa'mi nja a nuu' sakuu' ne yivi'. Te kij' ni natava' nja kuenta xa'a' ya'vi' tutu jaan' ndii, ni keta' a uvj xiko' uxj mii' xu'un' yuu' plata xa'a' sakuu' a. ²⁰ Xa'a' a jaan' na sq'o ndiee' ka kiku' tu'un' va'a' xa'a' xto'o e' Jesús, te kua'a' ka tu ne yivi' inj xini a. Sakan' ña xini nja ña kumi' a kua'a' ña ndiee'.

²¹ Kij' ndi'j ni xka'ndja sakuu' ña ni yoo jaan' ndii, ni ka'an Pablo xiin' nimá ra ña ku'un' ra ñuu' Jerusalén kij' ndi'j xka'ndja ra ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya. Te ni ka'an tu ra ndii:

—Kij' ndi'j saa i ña jaan' ndii, kuní a ku'un' tu i ñuu' Roma —kachi ra.

²² Te ni ti'vi' ra uvj ta'an te xachuun' inga' xiin' ra ñu'u' Macedonia, Timoteo xiin' Erasto. Te mji' ra ndii, ni ndoo' ra ñu'u' Asia jaan' ndia'vi' ka kivi'.

Sq'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pablo ñuu' Efeso

²³ Te savá ni kij' sakan' ni xa'a' xi'e kua'a' ne ñuu' jaan' xini nja ichi' xaa' ña ka'an xa'a' Jesús. ²⁴ Kuachj ndii ni yoo iin' te xachuun' xiin' plata ñuu' jaan' te nani'

Demetrio. Te jaan' ndii, xa'a ra yukun' kuali' kuenta ndiosí Diana. Te kua'a' va xu'un' ni kanando te xachuun' nuu' ra xa'a' na jaan'.²⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakaya ra te jaan' xiin' tuku te xaa' tu naa chuun jaan', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te xaa' tu chuun' yo'o' ndii, xini ndo'ó na na kaa' tiaku e'.²⁶ Ndisu xa xini e', te xa xini tu e' kuento na süu' nuu' Éfeso yo'o' kujti' xa ni sakandixa' Pablo jaan' kua'a' ne yivi' xiin' na sania' a ra, süu' jaan' ndii yatin' kanii' nuu' nu'u' Asia. Te ka'an ra na na xa'a nda'a' e' ndii, süu' ndiosí nduu' a.²⁷ Te te ndü'e' chuun' na xaa' kujti' e' jyö ndoñu'u', süu' jaan' ndii ndee vj'e mii' xaka'nu' sakuu' yoo' ndiosí chië Diana jyö ndoñu'u'. Te sakan' ndoñu'u' na xaka'nu' na'a' sakuu' ne ndiee' nu'u' Asia xiin' ne ndiee' kanii' jin yivi' —ni kachj ra.

²⁸ Te kij' ni xini so'ö ra na jaan' ndii, ni nasaa' xava'a ra, te ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Na' ka'nu' nduu' ndiosí yoo' Diana, ne nuu' Éfeso —kachi ra.

²⁹ Te jin kanj' tjo', te ni sana xini' ne yivi' kanii' nuu' jaan', te ni jin na Gayo xiin' Aristarco. Te jaan' ndii, nu'u' Macedonia ni kieë ra, te ndiaka' ta'an' ra xiin' Pablo. Ikan' te ni ki'vj sakan' moto nja vj'e nuu' mii' nakaya ne yivi' ndiaka' nja uvj saa' te jaan'.³⁰ Te Pablo ndii, ni kunj ra ku'un ra mii' ni nakaya ne nuu' jaan', ndisu ni taxj ne nakaya xa'a' Jesús xiin' ra na ku'un ra.³¹ Te sakan' tu savä te xa'ndia chuun' nuu' nu'u' Asia jaan', te xini ta'an' xiin' Pablo ndii, ni ti'vi' ra tu'un ka'an nda'vi ra na kü'un ra vj'e nuu' jaan'.

³² Te ne yivi', ne ni nakaya vj'e nuu' jaan' ndii, nakuitá xachi' kuento nja, savä nja ka'an xa'a' jin na'a', te tuku nja ka'an xa'a' tuku a. Te yatin' sakuu' nja xini ndee xa'a' ni ndüjin nja ikan'.³³ Te savä ne judío, ne ka'ni tejn ne kua'a' jaan' ndii, ni chinda'a' nja jin te nani' Alejandro te ka'an ra xiin' ne kua'a' jaan'. Sakan' te ni katani nda'a' te jaan' nuu' nja na koo taxin' yu'u' nja, te ni kunj ra ka'an ra xa'a' ne judío nuu' nja.³⁴ Ndisu kij' ni xini nja na te judío nduu' tu mji' ra ndii, ni xa'a' kuaa' sakuu' nja, te sakan' ni xaa' nja yatin' uvj ta'an hora ka'an nja ndii:

—Na' ka'nu' va nduu' ndiosí yoo' Diana, ne nuu' Éfeso —ni kachj nja.

³⁵ Te kij' ni sain kulin na'a' te kuu' ka'nu' nuu' nuu' jaan', sakan' te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ne nuu' Éfeso, sakuu' ne yivi' jin yivi' xini na yoo', ne ndiee' nuu' Éfeso, nduu' ne kumi' kuenta na xito' e' yukun' ndiosí ka'nu' Diana xiin' na niania' a', na ni nuu' ndivi'.³⁶ Te xa'a' a na na ndaku

xna'a nduu' na jaan' ndii, kundieë taxin' ndo', te saa ndo' ndee jin na'a' xiin' tu'un kui'e.³⁷ Sakan' na te yivi', te ni kixin ndiakä ndo' yo'o' ndii, koo' a ni xakuina' ra yukun' e' ni ndee ni kanja'a tu ra xa'a' ndiosí e' jaan'.³⁸ Sakan' na kuui' naa' yoo jin na kuni chindu'u' Demetrio kuachj xa'a' uun te xachuun' xiin' ra ndii, xa yoo vj'e mii' xa'nú te yivi' kuachj. Ikan' yoo te xa'nú kuachj. Ikan' kuvj ku'un chindu'u' ra kuachj xa'a' ta'an' ra.³⁹ Te naa' yoo inga ka xa'a' kuni ka'an kuachj ndo' ndii, kij' koo junta ka'nu', te ndoo e' kuento xa'a' na jaan' saa ka'an chuun' tu'un ndei' e'.⁴⁰ Kuachj ndii, xa'a' na ni nakuchi e' vjtin ndii, jyö jin kuachj ne yivi' yoo' nuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' na xiin' a kundieë taxin' e'. Sakan' na koo' ndee jin na kuvi ka'an e' xa'a' e' naa' ndatu'un' te jaan' yoo' ndee xa'a' ni xaa' e' sakan' —ni kachj ra.

⁴¹ Te kij' ndi'j ni ka'an ra na jaan' ndii, ni sandutiá ra ne jaan' vj'e jaan'.

20

So'ö ni xaa a kij' xika' Pablo nu'u' Macedonia xiin' nu'u' Grecia

¹ Te kij' ni xikuujn na ni nakuchi ne kua'a' jaan' ndii, ni nakaya Pablo ne jin xini Jesús ndiee' nuu' Éfeso jaan', te ni xandjeni na'a' ra. Ndi'j jaan', te ni ndei' na'a' ra, te ni keta ra kua'an ra nu'u' Macedonia.² Te kij' ndj'i ni xka'ndja ra nu'u' jaan' xandieni kua'a' ra ne jin xini Jesús ndiee' ikan' xiin' na ka'an ra ndii, sakan' vj' te ni xaa ra nu'u' Grecia.³ Te ni ndoo ra ikan' unj ta'an yoo'. Te kij' xa xito' ki'in ra tundoo', te ku'un ra nu'u' Siria ndii, ni xini ra kuento na ni ndatu'un' tuni ne judío na ka'ni' na'a' nja. Sakan' na kuui' ndee chaa' ka ni kunj ra nandjiko' xa'a' ra nuu' nu'u' Macedonia.⁴ Te ni xa'an ki'in' te yivi' xiin' ra. Jin ra nani' Sópater, te ni kieë nuu' Berea, te inga ra nani' Aristarco xiin' inga te nani' Segundo. Te nuu' Tesalónica nduu' uvj saa' te jaan'. Te inga ra nani' Gayo, te ni kieë nuu' Derbe xiin' inga te nani' Timoteo. Te inga ra nani' Tiquico xiin' inga te nani' Trófimo. Te nu'u' Asia nduu' uvj saa' te jaan'.⁵ Te jaan' ndii, ni ki'in ichi' ra, te ni ndiatu ra nduu' nuu' Troas.⁶ Te kij' ni ndi'j viko' kuenta na xixi' ne judío xita' va'a' na koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kieë ndu nuu' Filipos, te ni ko'ni ndu jin tundoo' te kua'an ndu. Te u'un ta'an kivi' ni ya'a, te ni xaa ndu nuu' Troas jaan' mii' ndiatu' te jaan' ndu. Te ni ndoo ndu ikan' uxä ta'an kivi'.

So'ö ni xaa a kij' ni ka'an ndqso' Pablo nuu' Troas, te ni ndei' ta'an' ra xiin' ne yivi' ikan'

7 Te kivi' nūu' xa'a' ximana ndii, ni nakaya ndu te kuxi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta ña ni xixi Jesús. Te xa'a' a ña kitu' tuku kivi' kije ndu te ku'un ndu ndii, ni sania'á Pablo ne ini xini Jesús ndee ni kuu na ñuu. 8 Te cuarto vi'e sukun mii' ni nakaya ndu jaan' ndii, ni yoo kua'a' kaa tuun tixin a. 9 Te iin te sava, te nani' Eutico ndii, ndu'u' ra yu'u' ventana vi'e jaan' kuni kusun xava'a ra. Te xa'a' a ña na'a' va ni ka'an ndoso' Pablo na ni kanando ma'na te jaan'. Sakan' na kuui' ndee piso ña uni mii' ndiee' ndu jaan' ni kije ra, te ni nama ra ndienu. Te kij' ni ndonj' ña'a' ne yivi' ndii, xa ni xi'i ra. 10 Sakan' te ni nuu Pablo, te ni nakanu' ra xata' ñu'u' nde'j te jaan', te ni nūm'i ra a. Te ni ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kijndi'ni ndo' sakan' ña xa ni natjaku ra —ni kachi ra.

11 Ikan' te ni kaa ka Pablo cuarto jaan', te ni ta'vi' ra xita' va'a, te ni xixi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta Jesús. Sakan' te ni nakaa ka ra ni ka'an ndoso' ra ndee ni kitu'. Sakan' te ni kije ndu kua'an ndu. 12 Te ni naka tiaku ne yivi' te sava jaan', te kuan nu'u' ña xiin' ra, xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni ña.

Kua'an Pablo ñuu Mileto

13 Te ndu'u' ndii, xi'na ndu ni kij'in jchi' kua'an ndu, sakan' na ni ko'ni ndu tundoo' te ndiatu' ndu Pablo ndee ñuu Asón, sakan' ña ni kuni ra ku'un xa'a' ra. 14 Te kij' ni nata'an' ndu xiin' ra ñuu Asón jaan' ndii, ni ndi'vi' ra tundoo' te kua'an sakuu' ndu ndee ñuu Mitilene. 15 Te tuku kivi' ni kije ndu ñuu jaan', te ni xka'ndja ndu nuu' ñu'u' Quoio. Te kij' ni kitu' inga ka kivi' ndii, ni xka'ndja ndu yatun nuu' ñu'u' Samos. Te inga ka kivi' ndii, ni xa ndu ñuu Trogilio. Te tuku kivi' ni xa ndu ndee ñuu Mileto. 16 Sakan' ña ni chituni Pablo ña xka'ndja xjoo ra ñuu Efeso, sakan' ña ni kuni ra kuu kuachi ra nuu' ñu'u' Asia. Kuachi ndii ndi'ni ra xa ra ñuu Jerusalén, te naa' ni kuvj' ndii, xa ikan' yoo ra kij' koq viko' ka'nu' ña nani' Pentecostés.

Kani kuento Pablo te xito' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuu Efeso

17 Te ni ti'vi' Pablo te yivi' te ka'an ra xiin' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu Efeso jaan', te kixin ra ñuu Mileto jaan'. 18 Kij' ni xa te jaan' ikan', te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Xini ndo'ó saa ni xachuun' i sakuu' kivi' kij' ni ndu'u' i xiin' ndo' ndee kivi' nuu' kij' ni xa i nuu' ñu'u' Asia yo'o', 19 te sakuu' kivi' tu ni xika nuu' i nuu' xto'q e' xiin' sakuu' ña nda'vi kuu' nimá j, xiin' ña ni xitja tikui nuu' i xa'a' ndo'ó, xiin' ña

ni xa ne judio xiin' i kij' ni sando'o' ña yu'u'. 20 Te xini ndo'ó ña sakuu' jchi' ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña va'a mji' ndo', te chindije' a ndo'ó. Te ni sania'á i ndo'ó tu'un va'a nuu' kua'a' ne yivi'. Te sakan' tu ni xa i vi'e j'in ndo'. 21 Ne ka'an ndoso' i nuu' ne judio xiin' nuu' ne tuku ña nama ña nimá ña xa'a' kuachj ña te saa ña ña kuni Ndiosi, te ini ña kuni ña xto'q e' Jesucristo.

22 'Te vitin ndii, ndjee' xaka' Espiritu Santo yu'u' ña ku'un i ñuu Jerusalén, te xini i ndee ña kundoo' i ikan'. 23 Te ndii, xini kujti' i ña j'in ñuu mii' kua'an i ndii, sakuni' Espiritu Santo jaan' yu'u' ña kuaa i vi'e kaa, te koq tu i kua'a' tundo'q'. 24 Ndisu nuu' mji' i ndii, ndiaa ya'vi' xachi' kivi' ñuu j. Süu' jaan' ndii ndiaa ya'vi' ka ña saxinu' i chupun ña ni sakuiso' chuun' xto'q e' Jesús yu'u', ña ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' ña ndani mji' Ndiosi yoo'.

25 'Te vitin ndii, ka'an i xiin' ndo' ña xini i ña ndee iin ndo'ó, ne ni yoo i xiin' ka'an ndoso' i xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosi nimá e' ndii, künj ka ndo' nuu' j. 26 Na jaan' na kuui' ka'an kaxi' i xiin' ndo' kivi' vitin ña koo' ka kuenta kumi' i xa'a' ndo'. 27 Kuachj ndii ni naqoo' sje i nuu' ndo' ndee iin ña kuni Ndiosi, süu' jaan' ndii ni ka'an i sakuu' a xiin' ndo'.

28 'Xa'a' a jaan' na koqo xiin' mji' va ndo', te koqo va tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta xto'q e', ne ni taxj Espiritu Santo kunduu' ndo' te paxto nuu', te koqo ña'a' ndo', kuachj ndii ni ndasanduu a ne jaan' kuenta a xiin' ni si'e mji' a. 29 Sakan' ña xini yu'u' ña kij' ku'un i ndii, ko'ni te yivi' tejn ndo', te kuu ra ndee naa lobo ña'a, ti' xika' kuni kaxj' mbee, sakan' ña kaka ra sativi' ra nimá ndo'. 30 Te tejn mji' ndo' kije sava te ka'an tun vixi, te xita' ra ne ndikun jchi' Jesús, te kundikun ña xata' mji' ra. 31 Na jaan' na kuui' kaka ñu'u' ini va ndo'. Te naka'an va ndo' ña nii' uni kuiya ni xikuujin i ña sak'ini kuento i ijin ndo'. Te kua'a' va jchi' ndii, ndee ni xaku j.

32 'Te vitin sanakua'a i ndo'ó nda'a' Ndiosi xiin' nda'a' tu'un a ña ka'an xa'a' ña ndani mji' a yoo'. Na jaan' kumi' ndjee' te kuvj nakata ni'j a yoo' nuu' jchi' a. Te ña jaan' tu kuvj saa sakan' te natjin na ndo' xiin' inga ne nduu' tu nditja a ña xa ni taxj a kuento a xa'a' nuu' e'. 33 Koo' kivi' ni ndioq' ini i xa'a' ña'a ndee iin ndo', naa kuu' oro, plata uun toto ndo'. 34 Xini ndo'ó ña ni xachuun' i xiin' nda'a' i yo'o', te ni kij'in i ña ni kuni nuu' i xiin' ña ni kuni nuu' te ndiaka' ta'an' xiin' j. 35 Te xiin' ña ni xa i jaan' ni nia'a i ndo'ó ña sakan' kuni a sachuun' u'vi e' te kuvj chindije'

e' ne natiin. Naqa'an' e' ña ni ka'an xto'q e' Jesús kij' ni ka'an a ndii: "Sañu'u' ka Ndiosi yoo' kij' taxi' e' ña'a te sakan' ña natiin' e' ña jaan'." Sakan' ni kachj Jesús —ni kachj Pablo xiin' te xixa jaan'.

³⁶ Te kij' ndj'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni xikuijn xiti' ra xiin' sakuu' te xixa jaan', te ni ka'an sakuu' ra xiin' Ndiosi. ³⁷ Ikan' te ni xaku ti'e' sakuu' ra xiin' Pablo, te ni numj ña'a' ra, te ni chjto tu' ra nuu' te jaan'. ³⁸ Sakan' ña suchi' xava'a inji te jaan' koto ka ni ka'an Pablo xiin' ra ña koto' kivi' ka kunj nuu' ta'an' ra. Te ni xa'an ndjaka ña'a' ra ndee' mii' iin' tundoo'.

21

Sokua'an Pablo ñuu Jerusalén

¹ Te kij' ndj'i ni ndei' ndu te jaan' ndii, ni ko'ni ndu tundoo' te kua'an ndaku ndu ndee nuu' ñu'u' Cos. Te tuky kivi' kua'an ndu, te ni xa'a ndu ndee nuu' ñu'u' Rodas. Te jkan' ni kije ndu te kua'an ndu, te ni xa'a ndu ndee ñuu Pátara. ² Te ñuu Pátara jaan' ni xinj ndu iin' tundoo', tun' kua'an ñu'u' Fenicia. Te ni ko'ni ndu tun' jaan', te ni kije ndu kua'an ndu. ³ Te kij' kua'an ndu ndii, ni xinj ndu kandu'u' ñu'u' Chipre nda'a' itin ndu, te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Siria. Te ni xa'an nu' xiin' ndu ñuu Tiro, sakan' ña jkan' ni xka'ndja te yivi' naqoo ra ña'a, ña ñu'u' tuxin tun' jaan'. Sakan' te ni nuu ndu jkan'.

⁴ Te jkan' ni xinj ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta xto'q e'. Te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' uxá ta'an kivi'. Te ni sakuni' Espiritu Santo ne jaan' ña kundoo' Pablo, sakan' na ni ka'an nja xiin' ra ña kü'un ra ñuu Jerusalén.

⁵ Ndisu kij' ni saxinu ndu kivi' jaan' ndii, ni kije ndu ñuu jaan' te kua'an ndu mii' ni ndoo tundoo' jaan'. Te sakuu' ne jaan', tiaa xiin' ña' si'i ra xiin' si'e nja ndii, ni xan ndjaka nja ndu'u yu'u' minj nuu' ñuu jaan'. Te ni xikuita xiti' sakuu' ndu yu'u' minj jaan', te ni ka'an ndu xiin' Ndiosi. ⁶ Ikan' te ni ndei' ña'a' ndu, te ni ko'ni ndu tundoo' jaan' kua'an ndu. Te ne jaan' ndii, ni nandjiko' nja vi'e nja.

⁷ Te ndu'u ndii, ni kije ndu ñuu Tiro jaan' te kua'an ka ndu nuu' minj ndee ni xa'a ndu ñuu Tolemaida. Te jkan' ni naquatu ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta Jesús, te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' iin' ndaa' kivi'. ⁸ Te tuky kivi' ni kije ndu jkan' te kua'an ndu, te ni xa'a ndu ñuu Cesarea. Te jkan' ni xa'an ndu vi'e iin' te ka'an ndoso' tu'un va'a, te nani' Felipe. Te jaan' nduu' iin' te uxá ta'an te ni chindjee' te nda'a' xa'a' Jesús, te ni ndoo ndu vi'e ra jaan'. ⁹ Te jaan' ndii, yoo kumi' ta'an ña'a' si'e ra, te ne jaan' ndii, ne ndiee' iin' ndaa'

nduu' nja, te ne ka'an tiaku tu'un Ndiosi nduu' tu nja.

¹⁰ Te kij' xa kua'an ndia'vi' kivi' ndiee' ndu jkan' ndii, ni xa'a iin' te ni kije ñu'u' Judea, te ka'an tiaku tu'un Ndiosi, te nani' Agabo. ¹¹ Xaa so'o ra mii' ndiee' ndu jaan', te ni kuyatin ra nuu' ndu, te ni kji'n ra toto ña tiin' toko' Pablo, te ni satiin' ra a nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Ka'an Espiritu Santo xiin' i ndii, so'o satiin' te judio ñuu Jerusalén te xiin' ña'a' toto yo'o'. Te sanaka'a ña'a' ra nda'a' ne tuku', kachi a —ni kachj ra.

¹² Te kij' ni xinj so'o ndu ña jaan' ndii, ndu'u' xiin' ne ndiee' jkan' ndii, ni ka'an nda'vi va ndu xiin' Pablo ña kaa ra ñuu Jerusalén. ¹³ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ndu ndii:

—Kuaku ka ndo', sakan' ña sakusuchi' ndikui ndo' inji i. Kuachj ndii, siuu' ña kotjin kuiti' i xa yoo tu'va i, siuu' jaan' ndii xa yoo tu'va tu i ña kuyi i ñuu Jerusalén jaan' xa'a' xto'q e' Jesús —ni kachj ra.

¹⁴ Te xa'a' a ña ni kuyi nakasi ña'a' ndu ndii, ni xikuijn ndu ka'an xiin' ta'an' ndu ndii:

—Na xka'ndja saa kuni xto'q e' Jesús —ni kachj ndu.

¹⁵ Te kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni sakoo' tu'va xiin' mji' ndu, te ni kije ndu kua'an kaa ndu ñuu Jerusalén.

¹⁶ Te ni xa'an ndia'vi' te ndikun' ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Cesarea jaan', xiin' ndu. Te ni xan ndjaka ra ndu vi'e iin' te nani' Mnason mii' ni ndoo ndu. Te jaan' ndii, ñu'u' Chipre ni kije ra, te xa yata' va ndikun' ra ichi' xto'q e'.

So'o ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñuu Jerusalén

¹⁷ Kij' ni xa'a ndu ñuu Jerusalén ndii, ni natijn manj' va ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jkan', ndu. ¹⁸ Te tuky kivi' kua'an ndi'e' ndu mii' ndu'u' Jacobo. Te jkan' ndiee' ti'vi sakuu' te xixa, te xito' ne jaan'. ¹⁹ Te kij' ndj'i ni naquatu ña'a' ndu ndii, jkan' te ni xa'a' ndatu'un' ndi' Pablo nuu' te jaan' saa ni chindjee' ña'a' Ndiosi nuu' i'jn chuun' ña ni sakuiso' chuun' ña'a' a tejn ne tuku'. ²⁰ Te kij' ndj'i ni xinj so'o ra ña jaan' ndii, ni xaka'nu' ra Ndiosi, te ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa xini yo'ó, ñanj i, ña ñuu Jerusalén yo'o' ndii, yoo kua'a' mi' ne ta'an' e', ne judio, ne xa inji xini xto'q e'. Te sakuu' ne jaan' ndii, tiin' ka'nu' xava'a nja tu'un ndei' Ndiosi. ²¹ Te xa xini nja ka'an ne yivi' xa'a' yo'ó ña sania'a un' sakuu' ne judio, ne ndiee' tejn ne tuku', ña na kuxjoo nja nuu' tu'un ndei', ña ni sania'a Moisés, te ka'an un' xiin' nja ña na kasa'a nja tunj iin' tiaa si'e nja, te ka'an tu un' xiin' nja

ña na kändjixa' nja ña xi xaá e'. ²² ¿Saa tu saa e' vjtin? Sakan' ña kuni ne kua'a' jaan' kuento ña xa ni xaa un' yo'o'. ²³ Sakan' na kuii' va'a ka saa un' ña ka'an ndu xiin' un' vjtin: Yoo kumi' ta'an te yivi' tein ndu yo'o', te kuni a ña saxinú ra ña ni taxí ra kuento ra, ña kaka nuu ra nuu' Ndiosí. ²⁴ Naka ña'a' un' te ku'un un' yukun' ka'nu', te ndasandoo sutu ndo'ó nuu' Ndiosí. Te cha'vj un' xa'a' ra te kuvj kjeé ti'e' xini' ra xa'a' ña kuni a saa ra jaan'. Sakan' te kuni sakuu' ne yivi' ña süü' ña ndjixa' nduu' ña ni xini' so'q nja ña'an ne yivi' xa'a' un' jaan', süü' jaan' ndii xika' tu yo'ó saa ni' ka'an chuun' tu'un ndei' jaan'. ²⁵ Te ne tuku', ne xa inj xini Jesús ndii, xa ni ti'vi' ndu tutu nda'a' nja ña ni chjtuni ndu ña kuni a ña nakoo nja ña xixi' nja ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te kuxi ka tu nja ní', te kuxi ka tu nja ndei' ti' ni xitja ní', te kumi' ka tu nja musa nja —nj kachí ra xiin' Pablo.

²⁶ Te tukú kuvj' ndii, ni xaka Pablo te jaan', te ni xa'an ra te ndasandoo ña'a' sutu xiin' te jaan' nuu' Ndiosí. Ndjí jaan', te ni nda'ni Pablo yukun' ka'nu', te ni ka'an ra xiin' sutu ndee kuvj' xinu ña nduu' ndoo' ra xiin' te jaan' nuu' Ndiosí, te taxí ra tumanj' nuu' a xa'a' i'in ra.

S'o'ol ni xaa a kij' ni tjin te yivi' Pablo ñuu' Jerusalén

²⁷ Te kij' xa xito' xinu kuii uxá ta'an kuvj' jaan' ndii, ni xini sava te judío, te ndiee' nuu' ñu'u' Asia, Pablo yukun' ka'nu' jaan'. Sakan' te ni sanakuchi ra sakuu' ne yivi' kua'a' xava'a, ne ndiee' i'kan', te ni tjin ra Pablo ²⁸ ka'an ti'e' ra ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, te Israel, nja'a ndo' te chindjee' ndo' ndu'u, sakan' ña te yivi' yo'o' nduu' te sania'a sakuu' ne yivi' iin yivi' ña kanja'a nja xa'a' ne ñuu e', xiin' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, xiin' xa'a' yukun' ka'nu' su'un yo'o'. Te siin' tuku' ndii, ndee sava te griego ni ko'ni ra yukun' e' te sanduxin ra a kij' xaa' ra sakan' —nj kachí ra.

²⁹ Ni ka'an te jaan' sakan', kuachí ndii ni xini ra xika' Pablo xiin' iin te ñuu' Efeso, te nani' Trófimo, te ni xanini' ra ña ni xaka Pablo te jaan', te ni ki'vi' ra yukun' jaan'. ³⁰ Sakan' na kuii' ni nakuchi sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' te taxa'an' nja ndekueie' inga' nja. Te ni tjin te yivi' Pablo, te ni xta'ni' ña'a' ra ndee ki'e' yukun' jaan'. Te xaka'an e', te ni ndasi ra yi'e' yukun' jaan'. ³¹ Te xa xito' ka'ni' ña'a' ra kij' ni xini tu'un te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' iin ti'vj te xiin', ña ni nakuchi va sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén jaan'. ³² Numi' te ni naka ra ki'in' te xiin' xiin' sava tu te xiin' kuu'

nuu' te taxa'an' ra nakaa' ra ndekueie' ra nuu' ne yivi' kua'a' jaan'. Te kij' ni xini ña'a' nja ndii, ni xikuijn nja ña kutun' nja Pablo. ³³ Sakan' te ni kuyatin te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an chuun' ra, te ni tjin ra Pablo, te satin ña'a' ra xiin' uvi ta'an karena. Te ni ndatu'un' te jaan' ne jaan' yoo nduu' Pablo, te yoo nduu' tu a ni xaa ra. ³⁴ Ndisu sava ne jaan' ka'an ti'e' iin ña'a, te sava tukú nja ka'an ti'e' inga ña'a. Xa'a' a ña ni kuvj kundani kaxi' ra ndee xa'a' tiin' kuachí nja Pablo xa'a' a ña kuaa' ti'e' nja ndii, ni ka'an chuun' ra ña naka ña'a' te xiin' jaan' te ku'un ra vi'e' mi' ndiee' ra. ³⁵ Te kij' ni xaa te xiin' jaan' xiin' Pablo kua'to ña kua'an kaa mi' ndiee' ra ndii, ni ndonj'i ña'a' ra sakan' ña ni sana va'a cho' ne kua'a' jaan'. ³⁶ Kuachí ndii xa xata' ra jaan' ndikun ne kua'a' jaan' ka'an ti'e' nja ndii:

—Na kuvj ra —kachi nja.

Xikán Pablo ndei' ña ka'an ra xa'a' ra nuu' ne kua'a' jaan'

³⁷ Kij' xa xito' te xiin' jaan' sko'ni ña'a' ra vi'e' mi' ndiee' ra ndii, ni ka'an Pablo tu'un griego xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ndii:

—¿Náá kuvj ka'an i xiin' un' iin xa'a'? —nj kachí ra.

Te ni ka'an te xa'ndia chuun' jaan' xiin' ra ndii:

—Aan, kuvj tu ka'an yo'ó tu'un griego uun. ³⁸ Naa' sakan' ndii, ¿süü' yo'ó nduu' te Egipto, te ni sakunta'an' te yivi' xiin' te xa'ndia chuun' xama'in', ndj'i jaan', te ni naka ra kumi' mi' te xa'ni' ne yivi' te kua'an ra xiin' te jaan' mi' i'chi kaa'? —nj kachí ra.

³⁹ Te ni nakuijn Pablo ndii:

—Yu'u ndii, te judío nduu' i, te ni kjeé i ñuu Tarso, ña nduu' iin ñuu ka'nu' ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Te xikan i ña va'a nuu' un' ña taxí un' ka'an i xiin' ne yivi' kaa' —nj kachí ra.

⁴⁰ Te kij' ni taxí te xiin' jaan' ña ka'an Pablo ndii, i'kan' te ni iin ra kua'to jaan', te ni ndonj'i ra nda'a' ra te ka'an ra xiin' nja. Te kij' ni xikuijn sakuu' nja ndii, ni ka'an ra xiin' nja tu'un hebreo ndii:

22

¹ —Te yivi', ñani' i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuu yo'o', kuni so'q ndo' ña ka'an i xa'a' i nuu' ndo' vjtin —nj kachi ra.

² Te kij' ni xini so'q nja ña ka'an ra xiin' nja tu'un hebreo ndii, ni xikuita taxin' ka nja. Te ni ka'an ka ra ndii:

³ —Te judío nduu' tu yu'u, te ni kjeé i ñuu Tarso, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Ndisu ñuu Jerusalén yo'o' ni xa'nu i, te ni sakuagan ndi' i saq ni' ka'an tu'un ndei'

ne jchi' yata' e', nuu' Gamaliel. Te xika' nuu' j nuu' Ndiosí nde'e viṭin xiin' kanii' nimá j naa xaa' sakuu' ndo'ó kivi' viṭin. 4 Te ni sando'o' u'vi va j ne ndikún jchi' Jesús nde'e ni xi'j sava nja xa'a' a ña ni satiin ña'a' i, te ni taan' j nja vi'e kaa, naa' tiaa nduu' ra, uun ña'a' nduu' nja. 5 Sakan' tu sutu ka'nu' xiin' te xixa nuu' ñuu' yo'o' ndii, kuvj ndie'e yu'u' ra xa'a' ña jaan', sakan' ña nda'a' te jaan' ni kji'in j tutu ña kua'an nda'a' ne ta'an' e', ne ndiee' ñuu' Damasco. Te ni keta j kua'an j ñuu' jaan' te satiin j ne ndikún jchi' jaan', te naka ña'a' i, te xaa nja ñuu' yo'o', te kund'o' nja.

Ndiee' yu'u' Pablo saq ni nmaq Jesús nimá ra
(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 'Te kij' kuyatin' iin ke'in kij' naá j jchi' yatín ñuu' Damasco jaan' kua'an j ndii, achí va ni kije' iin ñu'u' yi'é koo' chukuu' nde'e ndivi', te ni xinunduy a yu'u'. 7 Te ni nduva j ñu'u', te ni xini so'ó j iin tachi' yu'u' ka'an a xiin' j ndii: "Saulo, Saulo, ¿ndichun na sando'o' un' yu'u'?", ni kachi' a. 8 Te ni ka'an j ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?", ni kachi' j. Te ni ka'an a xiin' j ndii: "Yu'u' nduu' Jesús, te ñuu' Nazaret, te sando'o' un'", ni kachi' a. 9 Te yivi', te kua'an xiin' j ndii, ni xini ra ñu'u' jaan', ndisu ni kundani ra ña ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' j. 10 Te ni ka'an j xiin' a ndii: "¿Ndee ña saq j, tákui'e?", ni kachi' j. Te ni ka'an a xiin' j ndii: "Ndokoq un' te ndi'vi un' ñuu' Damasco, te ikan' ka'an iin te yivi' xiin' un' ndee ña kuní a saq un'", ni kachi' a.

11 'Te xa'a' a ña ni kuvj kunj j sakan' ña ni yi'e koo' chukuu' ñu'u' jaan' ndii, ni tiin te kua'an xiin' j jaan' nda'a' i, te ni naka ra yu'u' te kua'an ndu nde'e ni ko'ni ndu ñuu' Damasco jaan'. 12 Te ikan' ndu'u' iin te nani' Ananías, te jaan' ndii, xika' nuu' ra nuu' Ndiosí saq ka'an tu'un ndei' a. Te ka'an va'a sakuu' ne ta'an' e', ne judío, ne ndiee' ñuu' jaan', xa'a' ra. 13 Te ni xaa ra mii' ni ndu'u' j jaan', te ni kuyatin' ra nuu' j, te ni ka'an ra xiin' j ndii: "Ñanj Saulo, na natuvi nuu' un'", ni kachi' ra xiin' j. Te xaka'an e', te ni natuvi nuu' j, te ni nakoto ndjaa ña'a' i. 14 Te ni ka'an ka ra xiin' j ndii: "Ndiosí, ña ni xaka'nu' ne xij' yata' e', ni nakaxin yo'ó te kunj un' ña kuní a, te kunj nduchi' nuu' un' Jesús, ña xachuun' ndaku, te kunj so'ó un' tachi' a. 15 Te ndie'e yu'u' un' xa'a' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi', te ka'an ndoso' un' xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' un' xiin' xa'a' ña ni xini so'ó un' jaan'. 16 Te viṭin ndii, kundiatu ka un'. Ndondichi un' te kuchj un' kuenta a. Te kakan un' nuu' a te sandoyo' a kuachj un'", ni kachi' ra xiin' j.

17 'Te kij' ni nandiko' j ñuu' Jerusalén yo'o', te iin' j ka'an j xiin' Ndiosí yukun' ka'nu' ndii, ni satuvi a nuu' j 18 ña ni xini j xto'o' e'. Te ni ka'an a xiin' j ndii: "Yachi va te keta ki'j un' ñuu' Jerusalén ñaa'. Sakan' ña natiin ne ñuu' ñaa' ña ndiee' yu'u' un' xa'a' j", ni kachi' a. 19 Te ni ka'an j xiin' a ndii: "Tákui'e, xini kaxi' ne yivi' jaan' ña yu'u' nduu' te ni xa'an saq vi'e mii' nakaya ne judío, ne ta'an' e', te ni taan' j ne iin xini yo'ó vi'e kaa, te ni kutun' tu nja ni xaa j. 20 Te sakan' tu kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban, te ni ndie'e yu'u' xa'a' un' ndii, xta'an tu yu'u' ni iin ikan' xito' j toto te ni xa'ni' ña'a' jaan', te ni nakuita kuento j xiin' te jaan'", ni kachi' j xiin' a. 21 Te ni ka'an a xiin' j ndii: "Kua'an, sakan' ña ti'vi' j yo'ó nuu' ne tuku', ne ndiee' xika'", ni kachi' a xiin' j —kachi Pablo.

S'o'ó ni xaa a kij' ni yoq Pablo nda'a' te xiin' romano

22 Te ndee ña yo'o' kuiti' ni xini so'ó ne kua'a' jaan' ni ka'an Pablo. Ikan' te ni xa'a' kuaa' ti'e' nja ka'an nja ndii:

—Xáta'an kutiaku ka te yivi' ñaa', ka'ni' ña'a' ndo' —kachi nja.

23 Te xa'a' a ña kuaa' ti'e' nja, te seko' xi'é nja toto nja, te sakandeta' tu nja yaka' ndii, 24 ni ka'an chuun' te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', ña sandi'vi te xiin' ra Pablo tixin vi'e ra jaan', te suku' yo'o' tu ña'a' ra te ndie'e yu'u' Pablo jaan' ndee xa'a' nduu' a ña kuaa' ndjaa ña'a' ne yivi' jaan'. 25 Te kij' xa ni satiin kutu' te xiin' jaan' Pablo xiin' iin' te suku' yo'o' ña'a' ra ndii, ni ka'an Pablo xiin' iin te xiin' kuu' nuu', te iin' yatín jaan' ndii:

—¿Ñáá taxi' tu'un ndei' ñuu' Roma ña suku' yo'o' ndo' iin te romano naa' ti'a'an sana'má ña'a' te xa'ndia chuun'? —ni kachi ra.

26 Te kij' ni xini so'ó te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni xa'an ka'an ra xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ra jaan' ndii:

—¿Saa saq un' viṭin, kuachj ndii te romano nduu' tu te kaa'? —ni kachi ra.

27 Te ni kuyatin' te xa'ndia chuun' jaan' mii' iin' Pablo, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ndixa xna'a' ndii, te romano nduu' tu yo'ó? —ni kachi ra.

Te ni nakujin Pablo nuu' ra ndii:
—Uun suvi j —ni kachi ra.

28 Te ni ka'an ka te xa'ndia chuun' jaan' xiin' Pablo ndii:

—Yu'u' ndii, kua'a' xava'a' xu'un' ni cha'vi j, te ni nanduy j te romano —ni kachi ra.

Te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:
—Yu'u' ndii, xa te romano nduu' j nde'e kij' ni tuvi j —ni kachi ra.

²⁹ Ña jaan' na kuu'i te xii'n, te xito' sũku' yo'õ' ña'a' jaan' ndii, xaka'án e', te ni kuxiõõ ra. Te ndeẽ te xa'ndia chuun' jaan' ni yi'vi ki'i ni xini ra ña te romano nduu' tu Pablo, sakan' ña ni ka'an chuun' ra, te ni xikõtiin Pablo xiin' karena.

Ka'án Pablo xa'a' ra nuu' te xixa kuu' nuu' nuu' ne judío

³⁰ Te tũku kivi' ndii, xa'a' a ña ni kunj te xa'ndia chuun' jaan' kundañi kaxi' ra ndee xa'a' ni tiin kuachĩ te judío Pablo jaan' ndii, ni ndaxin' ra karena ña tiin Pablo. Te ni ka'an chuun' ra ña nakaya tu sutu kuu' nuu' xiin' sakuu' te xixa kuu' nuu' ñuu' Jerusalén jaan'. Te ni xta'ni' ra Pablo vi'e kaa, te ni xani' ña'a' ra nuu' te jaan'.

23

¹ Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' i, saxinú i ña kuni Ndiosí ndeẽ viñin xiin' ña naá va'a nimá i nuu' a —ni kachi ra.

² Te sutu ka'nu', te nani' Ananías ndii, ni ka'an chuun' ra xiin' te ita' yañin jaan' ña sa'ndia' ra yu'u' Pablo. ³ Sakan' te ni ka'an Pablo xiin' Ananías jaan' ndii:

—Ndiosí na sa'ndia' yu'u' yo'õ, sakan' ña nduu' un' ndeẽ naa nama vi'e, ña kinj kaa', te ni nake'j yaa a. Ndu'u' un' ñaa' te sana'má un' yu'u' saa ni' ka'an tu'un ndei' Ndiosí. Ndisu ni xka'ndia un' tu'un ndei' jaan' ña ni ka'an chuun' un' te kanj ra yu'u' —ni kachi ra.

⁴ Ikan' te ni ka'an te ita' yañin jaan' xiin' Pablo ndii:

—Sakan' vi' tũku ka'án yo'õ xiin' sutu ka'nu', te xika' nuu' nuu' Ndiosí uun' —ni kachi ra.

⁵ Te ni ka'an Pablo ndii:

—Ñani i, xini yu'u' naa' sutu ka'nu' nduu' te kaa', sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: “Ká'an kinj un' xiin' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñuu' un'.” Sakan' yoso' a —ni kachi ra.

⁶ Xa'a' a ña ni xini Pablo ña sava te jaan' nduu' te saduceo, te sava tũku ra nduu' te fariseo ndii, ni ka'an ti'e' ra xiin' te xixa kuu' nuu' jaan' ndii:

—Ñani ta'an' i, yu'u' ndii, te fariseo nduu' i, te te fariseo ni nduu' tu yuva' i. Te tiin' kuachĩ ndo' yu'u' xa'a' a ña ndiatu' ini' i ña nañaku e' ki' kuyi e' —ni kachi ra.

⁷ Te kij' ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni xa'a' kani' ta'an' kuento te fariseo xiin' te saduceo, te ni nata'vi' ra. ⁸ Kuachĩ ndii, te saduceo ndii, kándixa' ra ña nañaku ne ni xi'j, te ni ndeẽ kándixa' tu ra ña yoo ángele, te ni ndeẽ kándixa' tu ra naa' yoo espíritu. Ndisu te fariseo ndii, kándixa' te jaan' sakuu' ña jaan'. ⁹ Ikan' te ni xa'a'

kuaa' ti'e' sakuu' te jaan'. Te ni ndondõichi sava te sanakuachi' tu'un ndei' Moisés, te nduu' te fariseo. Te ni ka'an ra ndii:

—Kõõ' xachi' kuachĩ te kaa' ni na'in ndu. Naa' ni ka'an jin ángele, uun naa' ni ka'an jin espíritu xiin' ra ndii, va'a kuun' ta'an' e' xiin' Ndiosí —ni kachi ra.

¹⁰ Te xa'a' a ña so'õ ni nasaa' kua'a' ka sakuu' te jaan' ndii, ni yi'vi te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ña sakuachi' xi'e ra Pablo. Ña jaan' na kuu'i ni ka'an chuun' ra xiin' ndia'vi' te xiin', te ko'ni ra xta'ni' ña'a' ra tein te jaan', te ku'un ndiaka tũkuu ña'a' ra vi'e mii' ndeẽ' ra xito' ra.

¹¹ Te kij' ni kuñuu kivi' jaan' ndii, ni tui' xto'õ e' nuu' Pablo, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sandjeni xiin' mii' un', sakan' ña saa ni ndeẽ yu'u' un' xa'a' i ñuu' Jerusalén ñaa' ndii, ni' sakan' tu kuni a ndeẽ yu'u' un' xa'a' i ñuu' Roma —ni kachi a.

Ndatu'un tuni te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo

¹² Te kij' ni kitu' ndii, ni ndatu'un' tuni sava te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo. Te ni chikandija xiin' mii' ra nuu' ta'an' ra ña kuxi' ra, te kó'õ tu ra tikui ndeẽ skachi' ka'ni' ña'a' ra. ¹³ Te ya'a' uvj xiko kuu' te ni chikandija xiin' mii' jaan'. ¹⁴ Te jaan' ndii, ni xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu' xiin' nuu' te xixa nuu' ñuu' Jerusalén jaan', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndu'u' ndii, ni chikandija xiin' mii' ndu ña kaxi' ndu ndeẽ jin ña'a' ndeẽ skachi' ka'ni' ndu Pablo. ¹⁵ Ña jaan' na kuu'i ndo'õ xiin' te xixa kuu' nuu' ndii, ka'an ndo' xiin' te xiin', te xa'ndia chuun', te kixin ndiaka ra Pablo nuu' ndo', te saa ndo' ndeẽ naa kuni sana'má ndi'j ka ndo' ra. Te ndu'u' ndii, koõ tu'va ndu te ka'ni' ña'a' ndu ña kuni ka xaa' ra yo'õ' —ni kachi ra.

¹⁶ Ndisu ni xini tiaa' si'e' ña' ta'an' Pablo kuento ña ni ndatu'un' tuni si'e' te jaan'. Te ni xa'an ndatu'un' ra a nuu' Pablo mii' naá ra vi'e mi' ndeẽ' te xiin' jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni kana Pablo jin te xiin' kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Kua'an ndiaka te sava yo'õ' nuu' te xiin' xa'ndia chuun', sakan' ña yoo jin ña kuni ka'an ra xiin' te jaan' —ni kachi ra.

¹⁸ Sakan' te ni xaka' ña'a' te kuu' nuu' jaan' nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Pablo, te naá vi'e kaa, ni kana yu'u, te ni ka'an ra xiin' i ña kixin ndiaka i te sava yo'õ' nuu' yo'õ, sakan' ña yoo jin ña kuni ka'an ra xiin' un' —ni kachi ra.

¹⁹ Te te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni jin ra nda'a' te sava jaan', te ni naka siin' ña'a' ra. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' a kuni ka'an un' xiin' i? —ni kachj ra.

²⁰ Te ni ka'an te sava jaan' ndii:

—Te judío ndii, ni ndoo ra kuento ña kakan ra nuu' yo'ó te ku'un ndiaka un' Pablo nuu' te xixa kuu' nuu' tiañ, te saa ra ndee naa kuni sana'má ndi'i ka ra te jaan'. ²¹ Ndisu yo'ó ndii, saa un' kuenta kuu' ra, sakan' ña ya'a uvj xiko ta'an te yivi' xa ni chikandia xiin' mii' ra ña kuxi ra te kó'o tu ra tikui ndee ka'ni' ra Pablo. Te vitin ndii, ndiee' tu'va ra ndiatu' ra ndee ña ka'an yo'ó —ni kachj te sava jaan'.

²² Sakan' te ni ndei' ña'a' te xa'ndia chuun' jaan' ka'an chuun' ra xiin' te sava jaan' ña ka'an ra xiin' ndee jin ne yivi' ña ni ka'an ra xiin' te jaan' xa'a' ña jaan'.

S'o'q ni xaq a kij' ni ti'vi' ra Pablo nuu' te ka'nu', te nani' Félix

²³ Te ni kana te xa'ndia chuun' jaan' uvj ta'an te kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ña sakoo' tu'va ra uvj ciento te xiin', xiin' unj xiko uxj te xiin', te yoso' kuei, xiin' uvj ciento te xiin', te ni'i' tun' xiin', te ku'un ra ñuu Cesarea kañ jin ñuu. ²⁴ Te ni ka'an chuun' tu ra ña sakoo' tu'va ra kuei ti' koso' Pablo, te xaa va'a ra ñuu jaan' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nani' Félix.

²⁵ Te ni ke'j te xiin' te xa'ndia chuun' jaan' jin tutu, te so'q ka'an a: ²⁶ "Yu'u, te nduu' Claudio Lisias ndii, ti'vi' j tutu yo'o nda'a' yo'ó, te ka'nu' xava'a, Félix, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii. Natjin un' ña nakuatu' j yo'ó. ²⁷ Te yo'q' ndii, ni tjin ña'a' ne judío, te xa xito' ka'ni' kuii ña'a' nja. Ndisu ni xa'an j xiin' te xiin', te xa'ndia chuun' j nuu', te ni sakaku ña'a' j, sakan' ña ni xinj j kuento ndii, jin te romano, te ta'an' e', nduu' ra. ²⁸ Te xa'a' a ña ni kunj j kundani' j ndee xa'a' tiin' kuachj ña'a' nja ndii, ni xa'an ndiaka ña'a' j nuu' te xixa nuu' ñuu nja. ²⁹ Te ni xinj j ña tiin' kuachj ña'a' nja xa'a' tu'un ndei' mii' nja. Ndisu ni xaa ra ndee jin ña xata'an kuvj ra xa'a' ni ndee ña kunaq ra vi'e kaq. ³⁰ Te kij' ni xinj j kuento ña ni ndatu'un' tuni ndia'vi' te yivi' ña ka'ni' ra te yo'q' ndii, xaka'an e', te ni ti'vi' ña'a' j nuu' yo'ó. Te ni ka'an chuun' tu j xiin' te tiin' kuachj ña'a' ña ku'un ra nuu' yo'ó te chjndu'u' ra kuachj te yo'q' nuu' un'." Sakan' kachi tutu jaan'.

³¹ Te ni naqa te xiin' jaan' Pablo ñuu jaan', te ni xan ndiaka ña'a' ra ndee ñuu Antipatris saa nii' ni ka'an chuun' te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ra. ³² Te ni kitu' tuku kivi' ndii, ni nandjiko' te xiin', te kua'an xa'a', ñuu Jerusalén vi'e mii' ndiee' ra. Ndisu te xiin', te yoso' kuei ndii, kua'an naa kua'an ra xiin' Pablo. ³³ Kij' ni xaa ra ñuu Cesarea ndii, ni taxi ra tutu jaan'

nda'a' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni sanakua'a tu ra Pablo nda'a' te jaan'.

³⁴ Te kij' ni ka'vi te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tutu jaan', te ni ndatu'un' ra Pablo mii' ni kjee ra. Te kij' ni xinj ra ña te ni kjee ñu'u' Cilicia nduu' ra ndii, ³⁵ ni ka'an ra ndii:

—Kunj so'q tukuu j ña ka'an un' kij' xaa te tiin' kuachj yo'ó —ni kachj ra.

Te ni ka'an chuun' ra ña kondia ña'a' te xiin' vi'e ka'nu', ña ni xa'a jin te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', te ni nani' Herodes.

24

S'o'q ni xaq a kij' ni naqa'an Pablo xa'a' ra nuu' Félix

¹ Te kij' ni xka'ndia u'un ta'an kivi' ndii, ni xaa sutu ka'nu', te nani' Ananias, xiin' sava te xixa nuu' ñuu xin' jin te xiku'ni xa'a' ne yivi', te nani' Tértulo. Te sakuu' ra ni xaa nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tiin' kuachj ra Pablo. ² Te kij' ni kana te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' Pablo, te ni xaa ra ndii, ni xa'a' tiin' kuachj ña'a' Tértulo jaan' ka'an ra ndii:

—Táku'e, yo'ó te ka'nu' va ndii, xa'a' ña xa'ndia chuun' va'a un', te xa kua'a' kuiya ndiee' manj va ndu, te xa'a' a ña xini tuni un' ndii, xa ni ndasava'a un' ñu'u' mii' ndiee' ndu, ³ sakan' na kuii' sakuu' ndu ndii, taxi' va ndu ña chjndani un' xa'a' sakuu' ña jaan'. ⁴ Te xa'a' a ña kuni sakuachi kua'a' ndu yo'ó ndii, ka'an nda'vi j xiin' un' ña kunj so'q un' jin xa'a' ña ka'an j xiin' un' xa'a' ña vta kuu' nimá un'. ⁵ Te yivi' yo'q' ndii, ni xinj ndu ña nduu' ra ndee naa kui'e, sakan' ña nata'vi' ra sakuu' ne ta'an' ndu, ne judío, mii' ka ndiee' nja nuu' ñu'u' jin yivi'. Te siin' tuku ndii, te ni'i' ichi' nuu' jin ti'vi ne ni xasiin' xiin' mii', te ndikun nja ichi' te nazaret, nduu' ra. ⁶ Ni xika tu ra xe'na' ra xiin' yukun' ka'nu' ndu, xa'a' a jaan' na ni tjin ña'a' ndu, te ni kunj ndu sana'má ña'a' ndu saa ka'an tu'un ndei' mii' ndu. ⁷ Ndisu ni kixin Lisias xiin' te xiin' ra, te ni tu'un u'vi ña'a' ra nda'a' ndu, ⁸ te ni ka'an chuun' ra xiin' ndu ña kixin ndu nuu' yo'ó. Te kij' sana'má ña'a' un' xa'a' sakuu' ña jaan' ndii, kuvj kunj un' ña ña ndaku nduu' ña tiin' kuachj ña'a' ndu —ni kachj ra.

⁹ Te sakan' tu jinga ka te judío, te ita' xiin' ra jkan' ndii, ni naqata ra kuento ra, te ni ka'an ra ña sakan' xna'a' nduu' a.

¹⁰ Sakan' te ni sania'a nda'a' te xa'ndia chuun' jaan' nuu' Pablo ña ka'an ra, jkan' te ni xa'a' ka'an Pablo ndii:

—Xini yu'u' ña xa ki'in' kuiya kua'an ña nduu' un' te xa'nu' kuachj nuu' ne yivi', ne ndiee' nuu' ñu'u' yo'q'. Ña jaan' na kuii' va'a va kuni j te naka'an j xa'a' j nuu' un'

vijtin. ¹¹ Naa' ndatu'un' un' ndii, kuvj' kunj' un' ña ndeë uxj' uvj' ta'an kivi' tia'an ya'a vj' ña nj' kaq' i ñuy' Jerusalén te saka'nu' i Ndiosí. ¹² Nj' ndeë nuu' kje'e yukun' ka'nu', te nj' ndeë vje' mii' nakaya' ne judío, ne ta'an ndu, te nj' ndeë jin' xaan' mii' ka' ñuy' jaan' ndii, nj' xinj' te kaa' nata'vi' i ndeë jin' ne yivi', nj' ndeë nj' xinj' tu' ra sanakuchi' i ne yivi' kua'a' i kan'. ¹³ Nj' ndeë kuvj' tu' nia'a te kaa' nuu' yo'ó ña ña ndixa' nduu' ña tiin' kuachj' ra yu'u' vijtin.

¹⁴ 'Ndisu' ndiee' yu'u' i nuu' yo'ó ña xaka'nu' i Ndiosí, ña nj' xaka'nu' ne xij' yata' ndu, saq' sania'a' jchi' xaa', ña ka'án te kaa' nduu' jin' ti'vi' ne nj' xasiin' xiin' mji'. Sakan' ña kandixa' i sakuu' ña ka'án tu'un' ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña ka'án ña nj' ke'j' te nj' ka'an tiaku' tu'un' a. ¹⁵ Te jin' kachi' ndiatu' inj' i naa' ndiatu' inj' te kaa' ña Ndiosí ndii, sanatiaku' a sakuu' ne yivi', naa' ne xachuun' ndaku' nduu' e', uun' naa' ne xachuun' ndaku' nduu' e'. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na xaa' i sakuu' ña nduxa' i jin' kivi' kua'an' te kunaq' va'a' nimá i nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'.

¹⁷ 'Kij' nj' xka'ndja' ki'in' kuiya' xika' i tuky' xaan' ndii, nj' naxaa' i ñuy' Jerusalén te taxj' xu'un' nda'a' ne nda'vi' kuu' ñuy' j, te nasoko' tu' i tumanj' nuu' Ndiosí. ¹⁸ Te nanj' ña jaan' xaa' j, te nj' xinj' sava' te judío, te nj' kjeë ñu'u' Asia, naa' i yukun' ka'nu' ndasandoo' sutu' yu'u' nuu' Ndiosí saq' ka'án tu'un' ndei' a. Ndisu' kōo' ne kuvj' i kji' nj' yoo' ikan' xiin' j, nj' ndeë nj' nata'vi' tu' i ne yivi'. ¹⁹ Te nj' xinj' naa' i jaan' kuní a kixjin' nuu' yo'ó, te tjin' kuachj' ra yu'u' naa' yoo' jin' xa'a'. ²⁰ Uun' naa' kōo' tuky' ndii, na ka'an' tu' mji' te kaa' xaa' nj' xinj' ra xaa' i ña nj'a'a' kij' nj' yoo' i nuu' te xixa' kuu' nuu' ñuy' Jerusalén. ²¹ Kuein' tiin' kuachj' ra yu'u' xa'a' ña nj' ka'an' ti'e' kuvj' i kji' nj' yoo' i tejn' ra, kij' nj' ka'an' i ndii: "Tiin' kuachj' ndo' yu'u' xa'a' a ña inj' i ña natjaku' e' kij' kuvj' e'" —nj' kachj' Pablo.

²² Te xa'a' a ña xini' kaxi' Félix jaan' xa'a' jchi' Jesús ndii, nj' sajn' kuin' ra ña sana'má ra Pablo, te ndeë tuky' kivi' nakaa' ra xiin' ña jaan'. Te nj' ka'an' ra ndii:

—Ndeë kij' kixjin' Lisias, te xiin' te xa'ndia' chuun', sakan' vj' te ndoo' i kuento xa'a' ndo' —nj' kachj' ra.

²³ Sakan' te nj' ka'an' chuun' ra xiin' te xiin' kuu' nuu' ña kōo' ndjaq' ra Pablo, te na taxj' ra ña kuvj' saq' ndja' ra sava' ña'a' tixjin' vje' chuun' jaan'. Te taxj' tu' ra xka'ndja' te xini' ta'an' xiin' ra te kaka' nuu' ra nuu' ra.

²⁴ Kij' nj' ya'a' ndia'vi' kivi' te nj' xaa' Félix xiin' ña' si'i' ra Drusila, ña' jaan' ndii, ña' judía nduu' a'. Te nj' ka'an' chuun' ra ña kixjin' Pablo nuu' nj'a. Te nj' xinj' so'q' nj'a ka'án ra xa'a' ña kuní a inj' e' kunj' e' Jesucristo. ²⁵ Ndisu' kij' nj' ndatu'un' Pablo

xiin' nj'a' xa'a' ña kuní a sachuun' ndaku' e', xiin' xa'a' ña kuní a vjko' ni'i' xiin' mji' e', xiin' xa'a' ña sana'má Ndiosí yoo' kivi' nuu' ku'un' e' ndii, nj' yj'vi' xava'a' Félix jaan', te nj' ka'an' ra ndii:

—Xava'a' sakan' kuvj' vijtin' kua'an' kij', te kij' kunja'a' i te kana' tuky' i yo'ó —nj' kachj' ra.

²⁶ Te siin' tuku' ndii, nj' ndiatu' tu' inj' Félix jaan' ña taxj' Pablo xu'un' nda'a' ra te sandoó ndiká ña'a' ra. Sakan' na kuu' ki'in' jchi' nj' kana' ña'a' ra, te nj' ndatu'un' ra xiin' te jaan'. ²⁷ Te kij' nj' xka'ndja' uvj' ta'an' kuiya' ndii, nj' na'in' chuun' jin' te nani' Porcio Festo nuu' Félix jaan'. Te xa'a' a ña nj' kunj' Félix jaan' ndoo' va'a' ra xiin' ne judío ndii, nj' nakōo' ra Pablo naa' ra vje' jaan'.

25

Sō'q' nj' xaa' a kij' nj' naka'an' Pablo xa'a' ra nuu' Festo

¹ Te kij' nj' ndj' unj' ta'an' kivi' ña nj' xaa' Festo jaan' nuu' ñu'u' jaan' ndii, nj' keta' ra ñuy' Cesarea jaan', te nj' kaq' ra ñuy' Jerusalén. ² Te ikan' nj' xaa' ki'in' sutu' kuu' nuu' xiin' ki'in' te judío kuu' nuu' nuu' Festo jaan', te nj' xa'a' tiin' kuachj' ra Pablo.

³ Te nj' ka'an' nda'vi' ra xiin' Festo jaan' ña ka'an' chuun' ra te kixjin' ndjaq' te xiin' Pablo ñuy' Jerusalén jaan'. Nj' xikan' ra ña jaan' sakan' ña xa' nj' ndatu'un' tuni' ra ña ka'ni' ra Pablo jchi'. ⁴ Ndisu' nj' ka'an' Festo ña xava'a' naa' mji' Pablo vje' chuun' ñuy' Cesarea, te nã'a' ka' te nandjiko' tu' mji' ra ikan'. ⁵ Te nj' ka'an' ka' ra xiin' te jaan' ndii:

—Na ku'un' sava' ndo'ó te kuu' nuu' xiin' i ikan', te tjin' kuachj' ña'a' ndo' naa' nj' xaa' ra jin' ña nia'a' —nj' kachj' ra.

⁶ Te kij' ndj' nj' ndoo' ra tejn' ne jaan' unja, uun' uxj' ta'an' ka' kivi' ndii, nj' nakaa' ra ñuy' Cesarea. Te tuky' kivi' nj' xikundu'u' ra mii' xa'nú' ra kuachj', te nj' ka'an' chuun' ra ña ku'un' ndjaq' te xiin' Pablo nuu' ra. ⁷ Te kij' nj' xaa' Pablo ikan' ndii, nj' katj' ña'a' te judío, te nj' kjeë ñuy' Jerusalén jaan', tiin' kuachj' ña'a' ra xiin' kua'a' kuachj' vie, tee' ndee kōo' a nj' kuvj' nia'a' ra xa'a' a. ⁸ Te nj' ka'an' Pablo xa'a' ra ndii:

—Kōo' ndeë jin' ña nj'a'a' nj' xaa' i xa'a' tu'un' ndei' ndu, ne judío, nj' ndeë xa'a' yukun' ka'nu' ndu, nj' ndeë kōo' tu' a nj' xaa' i xa'a' tu'un' ndei' César, te xa'ndia' chuun' kuu' nuu' —nj' kachj' ra.

⁹ Ndisu' xa'a' a ña nj' kunj' Festo jaan' ndoo' va'a' ra xiin' te judío jaan' ndii, nj' ndatu'un' ra Pablo ndii:

—Ñáá' ka'án' nimá un' kaa' un' ñuy' Jerusalén te sana'má i yo'ó ikan' xa'a' ña jaan'? —nj' kachj' ra.

¹⁰ Te nj' nakuujin' Pablo ndii:

—Vĩtĩn ndii, mii' xa'nú César kuachĩ iin' j, sakan' na yo'o' kuni a sana'má un' yu'u, sakan' ña xini kaxi' un' ña kōo' ndee iin' ña ña'a nĩ xaa j xiin' ne ta'an' j, ne judío. ¹¹ Sakan' ña naa' nĩ xaa j iin' ña ña'a, ña kuni a kuvj j xa'a' a ndii, kōo' a ka'an' j kuvj j. Ndisu xa'a' a ña süu' ña ndaku nduu' ña tiin' kuachĩ te judío, te ta'an' j ka'a', yu'u ndii, ndee iin' kōo' kumi' ña ndaku te sanakua'a ra yu'u nda'a' te ka'a'. Ña jaan' na kuii' xikán j ña na sana'má César yu'u —nĩ kachĩ ra.

¹² Te kij' ndi' j nĩ ka'an Festo xiin' te chindiee' ta'an' xiin' ra xiin' kuento ndii, nĩ ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa'a' a ña nĩ xikan un' ña sana'má César yo'ó ndii, nuu' César jaan' ku'un un' —nĩ kachĩ ra.

S'o' o nĩ xaa a kij' nĩ iin Pablo nuu' Agripa

¹³ Te kij' nĩ xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, nĩ xaa rey Agripa xiin' iin' ña' nani' Berenice ñuu' Cesarea jaan' te ñakuatũ ña Festo. ¹⁴ Te xa'a' a ña nĩ ndoo ña ikan' ki'in' kivi' ndii, nĩ ndatu'un' Festo xiin' rey jaan' xa'a' tundo'o' Pablo ka'an ra ndii:

—Nĩ ñakoo Félix iin' te yivi' naa ra vi'e ka'a yo'o'. ¹⁵ Te kij' nĩ xa'an' j ñuu' Jerusalén ndii, nĩ iin' kuachĩ ña'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ne judío. Te nĩ xikan ra nuu' j ña ka'an chuun' j ña kuvj te jaan'. ¹⁶ Te nĩ ka'an' j xiin' te judío jaan' ña táxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' e' ne yivi' kij' ti'a'an ñaka'an ña xa'a' ña nuu' te tiin' kuachĩ ña'a'. ¹⁷ Ña jaan' na kuii' kij' nĩ kixin' te judío jaan' yo'o' ndii, nĩ kuu' kuachĩ j xiin' tundo'o' ra. Süu' jaan' ndii tukũ kivi' nĩ xikundu'u' j mii' xa'nú j kuachĩ, te nĩ ka'an chuun' j ña kixin' ndjaka te xiin' te jaan' nuu' j. ¹⁸ Te kij' nĩ xikuita' te tiin' kuachĩ ña'a' jaan' ndii, kōo' ña ña'a ña nĩ ndiatu' j xa'a' nĩ iin' kuachĩ ña'a' ra. ¹⁹ Süu' jaan' ndii xa'a' iin' uvj ña kandixa' mji' ra xa'a' Ndiosí ra kujit' nĩ kanj ta'an' te jaan' kuento xiin' Pablo jaan', xiin' xa'a' iin' te xa nĩ xi'j, te nĩ nani' Jesús, te ka'an Pablo jaan' ña tiaku ra. ²⁰ Te xa'a' a ña nĩ kundañ j ndee ña saa j xiin' ña nĩ kanj ta'an' ra kuento xiin' te jaan' ndii, nĩ ndatu'un' j Pablo naa' ka'an nimá ra ku'un ra ñuu' Jerusalén te sana'má ña'a' j ikan' xa'a' ña jaan'. ²¹ Ndisu Pablo jaan' ndii, nĩ xikan ra ña kundjatũ ra te sana'má ña'a' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Sakan' na nĩ ka'an chuun' j ña koo ndjaa ka ña'a' te xiin' ndee kij' kuvj ti'vi' ña'a' j nda'a' César jaan' —nĩ kachĩ Festo.

²² Te nĩ ka'an Agripa jaan' xiin' Festo ndii:

—Kuni kunj so' o tu yu'u ña ka'an te jaan' —nĩ kachĩ ra.

Te nĩ ka'an Festo ndii:

—Tiaan te kunj so' o un' ra —nĩ kachĩ ra.

²³ Te tukũ kivi' kij' nĩ xaa Agripa xiin' Berenice vi'e chuun' ndii, nĩ iin' ka'nu' xava'a ña'a' kua'a' ne yivi'. Te kua'a' tu te xín' kuu' nuu' nĩ ndekuje xiin' ne jaan' xiin' kua'a' te xixa kuu' nuu' nuu' ñuu' jaan'. Te nĩ ka'an chuun' Festo jaan' ña ku'un ñaka te xiin' Pablo te kixin' ndjaka ña'a' ra ikan'. ²⁴ Sakan' te nĩ ka'an Festo ndii:

—Yo'ó, rey Agripa, xiin' sakuu' ndo'ó, te ndiee' yo'o' vjĩn, te yivi' te iin' nuu' e' yo'o' ndii, kua'a' va ne judío ka'an kuachĩ nuu' j ñuu' Jerusalén xiin' ñuu' yo' o' xa'a' ra kuaa' ti'e' ña ka'an ña ña kuni a kuvj ra. ²⁵ Ndisu tuu yu'u ndii, kōo' ndee iin' ña xata'an kuvj ra xa'a' nĩ xaa ra. Te ndii, xa'a' a ña nĩ ka'an mji' ra ña César Augusto sana'má ña'a' ndii, nĩ chituní j ti'vi' ña'a' j nda'a' te jaan'. ²⁶ Te xa'a' a ña kōo' a ni' i' j ke' j j xa'a' ra nuu' xto' o e' César jaan' ndii, nĩ ka'an chuun' j te nĩ kixin' ndjaka ña'a' ra nuu' ndo' yo'o' vjĩn, ndisu nuu' yo' o' ka vi' rey Agripa. Te kij' ndi' j sana'má ña'a' nĩ ndii, koo na ña kuvj ke' j j xa'a' ra. ²⁷ Kuachĩ ndii tuu j ña süu' te kuu' kaxi' nduu' j naa' ti'vi' j iin' te naá vi'e ka'a nuu' César, te ka'an' j ndee xa'a' tiin' kuachĩ ña'a' ne yivi' —nĩ kachĩ Festo.

26

S'o' o nĩ xaa a kij' nĩ ñaka'an Pablo xa'a' ra nuu' Agripa

¹ Sakan' te nĩ ka'an Agripa jaan' xiin' Pablo ndii:

—Kuvj ñaka'an un' xa'a' un' vjĩn —nĩ kachĩ ra.

Sakan' te nĩ katanj nda'a' Pablo, te nĩ xa'a' naka'an ra xa'a' ra ndii:

² —Rey Agripa, va'a kuni j ña ñaka'an j xa'a' j nuu' yo' o' vjĩn xa'a' sakuu' ña tiin' kuachĩ te judío, te ta'an' j, yu'u. ³ Sakan' ña xini yo' o' sakuu' ña xi xaa ne judío, ne ta'an' j, xiin' sakuu' ña kani' ta'an' ne ñuu' j kuento xa'a'. Ña jaan' na kuii' ka'an nda'vi' j xiin' un' ña saa un' ña va'a, te kunj so' o un' xiin' ña manj' ña ka'an j xiin' un'.

Ka'an Pablo saa nĩ nduu' ra xtã'an'

⁴ Sakuu' ne judío, ne ta'an' j, xini saa xika' j ndee kij' nĩ nduu' j te sava tein ne ñuu' j xiin' kij' nĩ ndu'vi' j ñuu' Jerusalén.

⁵ Ne jaan' ndii, xini tu ña ña nĩ xika' j nuu' ña sania'á te fariseo ndee xtã'an' vi'. Te kuvj ndee yu'u' ña xa'a' ña jaan' naa' kuni ña. Te te fariseo jaan' nduu' iin' ti'vi' te xika' ndee' ka xiin' tu'un ndei' Ndiosí, te sakan' sakuu' te ñuu' j. ⁶ Te vjĩn ndii, tiin' kuachĩ ra yu'u' xa'a' a ña ndiatu' jn' j xa'a' kuento ña nĩ táxi Ndiosí nuu' ne xij' yata' j. ⁷ Te kuento jaan' nduu' ña ndiatu'

inji ndu, ne uxji uvj ti'vi, ne vi'e ne Israel natijn ndu, xa'a' a jaan' na xaka'nu' chito ndu Ndiosi nduvi' xiin' nuu. Rey Agripa, xa'a' kuento jaan' tiin' kuachj ne ta'an' j, ne judio jaan', yu'u. ⁸ ¿Ndichun na vixi nja tu nduu' a nuu' ndo'ó te kaxjixa' ndo'ó ña kuvj sanatiaku Ndiosi ne ni xi'j?

Ka'an Pablo saq ni sando'o' ra ne nduu' kuenta Jesús

⁹ Te yu'u ndii, ni tuu i ña kuni a saq i sakuu' ña nduxa' te sandi'i' i ne inji xini Jesús, te nuu Nazaret. ¹⁰ Te ni xaa i ña jaan' nuu Jerusalén, te xiin' ña ndiee' sutu kuu' nuu' ni ka'an chuun' j, te ni nu'u kua'a' ne nduu' kuenta ña jaan' vi'e kaa. Te ni nakuita tu kuento i xiin' te yivi' kij' ni xa'ni' ra savá ne jaan'. ¹¹ Te ki'in' va jchi' ni xa'an j saq vi'e mii' nakaya ndu te sando'o' u'vi ña'a' j, te kanja'a nja xa'a' Jesús jaan'. Te xa'a' a ña ni xi'e xava'a' j ni xini ña'a' j ndii, ni ndikun j sando'o' i nja ndee tukú nu'u' mii' kua'an nja.

Ndiee' yu'u' ka Pablo saq ni nama Jesús nimá ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² Te ña jaan' kua'an saq i nuu Damasco xiin' ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', xiin' ña ni ka'an chuun' ra xiin' j. ¹³ Ndisu kij' naá j jchi' kua'an j ikan' jin ke'in' ndii, kuni ka'an j xiin' un', rey, ña ni xini j ni kije j in nu'u ndee ndjvi', ña yi'e koo' chukuu' ka te sakan' nu'u, te ni xinjunduu a yu'u xiin' te kua'an xiin' j. ¹⁴ Te ni nduvá sakuu' ndu nu'u', te ni xinj so'ó j jin tachj' yu'u' ña ka'an xiin' j xiin' tu'un hebreo ndii: "Saulo, Saulo ¿ndichun na sando'o' un' yu'u'? Sando'o' xiin' mji' un' ndee naa ndo'o' toro kij' kacha'ni' ri' kaa xiin' nuu'", ni kachj a. ¹⁵ Te ni ka'an j xiin' a ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?", ni kachj j. Te ni ka'an xto'ó e' xiin' j ndii: "Yu'u nduu' Jesús, ña sando'o' un'." ¹⁶ Ndisu ndokoo un', te kujin ndjchj un'. Sakan' ña ni sátuvi xiin' mii' j nuu' un', te ndasanduu j yo'ó te kaka nuu nuu' j, te ndiee yu'u' tu un' xa'a' ña ni nia'a j nuu' un' xiin' xa'a' ña nia'a ka j nuu' un'. ¹⁷ Te sákakú j yo'ó nuu' ne nuu un' xiin' nuu' ne tuku' mii' tianu' j yo'ó ku'un un' vitin, ¹⁸ te sákuni' un' ne jaan' te nakoo nja ña xika' nja jchi' njaa', te na kaka nja jchi' ña yi'e nu'u j. Sakan' te kije nja nuu' ña xiko ni' ña'a' ña ndjva' a, te ko'ni nja nuu' ña vjko ni' ña'a' Ndiosi. Sakan' te xa'a' ña inj nja kunj nja yu'u koo ka'nu' inj Ndiosi xa'a' kuachj nja, te natijn tu nja ña va'a ña saman' Ndiosi ne nduu' nditja a", ni kachj a xiin' j.

¹⁹ Ña jaan' na kuui', rey Agripa, ni xaso'ó j nuu' ña ni ka'an xiin' j ndee ndjvi'. ²⁰ Süu' jaan' ndii xi'na ka ni ka'an ndoso'

j nuu Damasco, xiin' nuu Jerusalén, xiin' saq kua'an ka nuu' nu'u' Judea, xiin' tejn ne tuku', te nama nja nimá nja xa'a' kuachj ña xaa' nja, te kundikun nja Ndiosi, te xiin' ña va'a ña xaa' nja nia'a nja ña xa ni nama xna'a nja nimá nja xa'a' kuachj nja. ²¹ Xa'a' a jaan' na ni tin te judio, te ta'an' j, yu'u nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xika ra ka'ni' ra yu'u. ²² Ndisu xa'a' a ña ni chindje' Ndiosi yu'u ndii, kusaa' ka'an j tu'un a ndee vitin nuu' sakuu' ne yivi', naa' ne nda'vi so'ó nduu' nja, uun naa ne ka'nu' nduu' nja. Te sania'a j nuu' nja saq nii' ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi, xiin' ña ni ka'an Moisés ña kuni a koo. ²³ Te jaan' ndii, ni ka'an ra ña kuni a kundoo' ña kunduu Cristo, te kij' kuvj a ndii, xi'na ka a kunduu ña natjaku tejn ne ni xi'j, te kunduu a nu'u, ña nia'a jchi' Ndiosi nuu' ne ta'an' a xiin' nuu' ne tuku'. Te ña ni ka'an te jaan' ndii, xa ni xinu a —ni kachi Pablo.

²⁴ Kij' ka'an ka Pablo ña jaan' xa'a' ra iin' ra ndii, ikan' te ni nde'j ti'e' Festo ka'an ra ndii:

—Te küu' kaxi' nduu' yo'ó, Pablo. Ni sakuagan kua'a' va un' ndee ni sana vi' xini un' —ni kachj ra.

²⁵ Ndisu ni nakujin Pablo ndii:

—Süu' te küu' kaxi' nduu' j, xkuua' Festo. Süu' jaan' ndii ña ndjxa nduu' ña ka'an j, te ña kuu' kaxi' tu nduu' a. ²⁶ Kuachj ndii xini rey Agripa ñaa' xa'a' ña ka'an j yo'o'. Ña jaan' na kuui' inj j te ka'an j nuu' ra. Te xini kaxi' j ña xini ra sakuu' ña jaan', sakan' ña süu' ña ni yoo si'e nduu' a. ²⁷ Te yo'ó, rey Agripa, ¿ñaá kandixa' un' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi? Xini yu'u ña kandixa' un' ña jaan' —ni kachj ra.

²⁸ Te ni ka'an Agripa xiin' Pablo ndii:

—Ndee xaku va te sananduu' un' yu'u te ndikun jchi' Cristo —ni kachj ra.

²⁹ Te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Ndee xaku', uun kua'a' ka, ndisu xikan va j nuu' Ndiosi ña süu' yo'ó kujj' kunduu tu te ndikun jchi' Cristo, süu' jaan' ndii, kuni j ña kunduu tu sakuu' ne xini so'ó ña ka'an j vitin ndee naa yu'u, ndisu süu' xiin' karena ña tiin j yo'o' —ni kachj ra.

³⁰ Kij' ndj'j ni ka'an Pablo ña jaan' ndii, ni ndondjchj rey jaan' xiin' te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ña' nani' Berenice, xiin' sakuu' ne ni ndiee xiin' te ka'nu' jaan'. ³¹ Te kij' ni kije nja kua'an nja ndii, ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' nja ka'an nja ndii:

—Koo' xachj' a ni xaa te yivi' jaan' ña xata'an kuvj ra xa'a', uun kunaq ra vi'e kaa —kachi nja.

³² Te ni ka'an Agripa xiin' Festo ndii:

—Kuvj sandoó ndiká e' te jaan' naa' nĭ xikan' rā ña sãna'má ña'a' César —nĭ kachĭ rā.

27

S'o'q ni xaq a kĭj' nĭ tĭ'vi' Festo Pablo ñuu

Roma

¹ Kij' nĭ ndoo Festo kuento ña tĭ'vi' rā ndu ñu'u' Italia xiin' ĩin tundo'o' ndii, nĭ sanakua'a rā Pablo xiin' tũku te ñu'u' vi'e kaã nda'a' ĩin te xiin' kuu' nuu', te nani' Julio, te xachuun' inga' xiin' ĩin tĭ'vi' te xiin', te xika' nuu' nuu' Augusto César. ² Te nĭ k'o'nĭ ndu ĩin tundo'o', tun' nĭ kĭjeë ñuu' Adramitio. Tun' jaan' ndii, xka'ndĭa nu' sãã ñuu, ña ñu'u' yu'u' mĭnj nuu' ñu'u' Asia. Te nĭ kĭjeë ndu kua'an ndu, te kua'an tu Aristarco, te ñuu Tesalónica, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Macedonia, xiin' ndu. ³ Te tũku kivi' nĭ xaã ndu ñuu Sidón. Te Julio jaan' ndii, nani' nĭ kũu rā xiin' Pablo, sakan' ña nĭ taxĭ rā ku'un koto te jaan' ne xini ta'an' xiin' rā, te chĭndĭjeë' ña'a' nĭã. ⁴ Te nĭ kĭjeë ndu ĩkan' te kua'an ndu xiin' tundo'o' yaĭin xĭin' ñu'u' Chipre mĭi' kō'o' tachi' ndĭjeë' tiasi nuu' ndu. ⁵ Te nĭ xka'ndĭa ndu mĭnj ka'nu' yaĭin ñu'u' Cilicia xiin' ñu'u' Panflia, te nĭ xaã ndu ndee ñuu ña nani' Mira, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Licia.

⁶ Te ĩkan' nĭ xĭnj te xiin' kuu' nuu' jaan' ĩin tundo'o', tun' nĭ kĭjeë ñuu' Alejandria, tun' kua'an ñu'u' Italia. Te nĭ ka'an chuun' rā te nĭ k'o'nĭ ndu tĭxin tun' jaan'. ⁷ Te kua'a' va kivi' nĭ ñu'u' ndu nuu' tĭkui sakan' ña kuie va kua'an tundo'o' jaan', te nĭ ndo'o' xava'a ndu te nĭ xaã ndu nuu' ñuu, ña nani' Gnido, sakan' ña tachi' ndĭjeë' nĭ nakasĭ nuu' ndu, te xa'a' a ña kusaa' xika' kã tachi' ndii, nĭ xa'an' seko' ndu ndee ñuu ña naã ĩ'nu, ña nani' Creta yaĭin Salmón. ⁸ Te xiin' kua'a' tundo'o' nĭ xa'an ndu sãã yu'u' mĭnj ndee nĭ xaã ndu ĩin xaan' mĭi' nani' Puerto Va'a, ña kandu'u' yaĭin ñuu' Lasea.

⁹ Te xa kua'a' va kivi' nĭ xka'ndĭa ñu'u' ndu nuu' mĭnj, te siin' tũku ndii, xa nĭ kuvj kuain' va kaa' ña ku'un ndu xiin' tundo'o' nuu' mĭnj jaan' kĭj' sakan'. Sakan' ña xa kuyatin' yo'o' vĭxin. Xa'a' a jaan' na nĭ sakuni' chito Pablo te xa'ndia chuun' tĭxin tundo'o' jaan' ¹⁰ ka'an rā ndii:

—Te yivi' rajn, tuu ĩ ña naa' ku'un na ku'un e' ndii, kundo'o' kua'a' e' te ndoñu'u' tundo'o' yo'o' xiin' sakuu' ña ndiso' nu'. Te ndee mĭi' e' ĩyo kuvj —nĭ kachĭ rā.

¹¹ Ndisu te xiin' kuu' nuu' jaan' ndii nĭ kãndĭxa' kã rā ña nĭ ka'an te xiin' ña'a' nu' xiin' te satuvi' nu' te sakan' ña nĭ ka'an Pablo. ¹² Te xa'a' a ña vã'a kaa' yi'e' jaan' te ndoo tundo'o' jaan' yo'o' vĭxin ndii,

yatin' sakuu' rā nĭ ndoo kuento ña ku'un na ku'un ndu, te naa' nĭ kuvj ndii, xaã ndu ñuu Fenice, ña nduu' yi'e' ñu'u' Creta jaan'. Te ña jaan' ndii, so'o' xito' a mĭi' ketã ñu'u' xiin' mĭi' keta' a. Te ĩkan' nĭ kunĭ rā ndoo ndu yo'o' vĭxin jaan'.

S'o'q ni xaq a kĭj' nĭ sando'o' tachi' ndĭjeë' ndu nuu' mĭnj

¹³ Te nĭ xa'a' xika' kuie tachi' ña kuaxĭ xĭoo mĭnj, te nĭ tuu rā ña kuvj ku'un ndu mĭi' kua'an ndu jaan'. Sakan' na kuii' nĭ sakaa' rā kãã vie ña tiin nu', te nĭ kĭjeë ndu kua'an ndu yaĭin yatin' nĭ yu'u' mĭnj ñu'u' Creta jaan'. ¹⁴ Ndisu sie tĭ'o' nĭ xa'an ndu, te nĭ xa'a' xika' ĩin tachi' ndĭjeë', ña nani' Euroclidón, ña nĭ kĭxin nuu' ñu'u' tũku ta'vi' xĭoo mĭnj, te nĭ kondaĭa ndĭjeë' a tundo'o' jaan'. ¹⁵ Sakan' na nĭ kãñuu' a nu' mĭi' kunĭ mĭj' a, te xa'a' a ña nĭ kuvj sanãndiko' kuiin' rã nu' te ku'un nu' mĭi' kuaxĭ tachi' jaan' ndii, nĭ taxĭ rā ña ku'un nu' mĭi' chinda'a' ña'a' a. ¹⁶ Te kij' nĭ xka'ndĭa ndu xata' ñu'u' sie ña naã ĩ'nu, ña nani' Clauda, mĭi' xaku' ndĭjeë' xika' tachi' ndii, nĭ ndo'o' xava'a ndu, te nĭ sakaa' ndu tundo'o' lulu. ¹⁷ Te kij' ndĭj' nĭ sakaa' ndu nu' ndii, nĭ satĭin va'a rā tundo'o' chĭe jaan' xiin' yo'o'. Te xa'a' a ña yi'vi rā ña tĭin tundo'o' jaan' nuu' ñuti' mĭi' nani' a Sirte ndii, nĭ ndaxin' rā toto, ña xiku'un tachi' tun' ndoo jaan', te nĭ taxĭ rā ña ku'un nu' mĭi' chinda'a' ña'a' tachi' jaan'. ¹⁸ Te tũku kivi' ndii, ndĭjeë' kã xika' tachi' jaan', xa'a' a jaan' na nĭ xatĭã rā sava ña ndiso' tundo'o' jaan' nuu' mĭnj. ¹⁹ Te kivi' ña unĭ ndii, nĭ xatĭã nda'a' ndu sava ndãchuun', ña tiin' rā tĭxin tundo'o' jaan', nuu' mĭnj. ²⁰ Te xa'a' a ña xa kua'a' va kivi' kua'an ña kuãsa' kã nandĭj', nĭ ndee tiuun' tũvi' kã ndiee', te sando'o' va tachi' ndĭjeë' xava'a ña xika' jaan' ndu ndii, nĭ xa'ndĭã ĩnj ndu ña kaku ndu. ²¹ Te xa'a' a ña xa kua'a' kivi' kua'an ña tĭa'an kuxĭ ndu ndii, nĭ xĭkuĭjn ndĭchĭ Pablo ma'in' sakuu' ndu, te nĭ ka'an rā ndii:

—Va'a kã naa' nĭ kãndĭxa' ndo' ña nĭ ka'an ĩ jaan' te kĭjeë e' ñu'u' Creta kĭxin e'. Naa' sakan' ndii, kundo'o' e' ña ĩyo kaa' te ndoñu'u' tu ña'a' e' ña nĭ xatĭã e' kaa'. ²² Ndisu vĭtĭn ndii, ka'an ĩ xiin' ndo' ña sandĭeni xiin' mĭj' ndo', kuachĭ ndii ndee ĩin e' kũvj, tundo'o' kuĭtĭ' ndoñu'u'. ²³ Kuachĭ ndii, Ndiosi, ña xaka'nu' ĩ te xika' nuu' tu ĩ nuu' ndii, ñuu ndi'e' nĭ satuvi' a ĩin ángele a nuu' ĩ. ²⁴ Te nĭ ka'an a xiin' ĩ ndii: “Kuãn yi'vi un', Pablo. Kunĭ a ku'un un' nuu' César. Te xa'a' ña kundanĭ Ndiosi yo'o' ndii, sakakú a sakuu' te kua'an xiin' un' tundo'o' yo'o'”, nĭ kachĭ a. ²⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' sandĭeni xiin' mĭj' ndo', te yivi' rajn. Kuachĭ ndii ĩnj ĩ xini ĩ Ndiosi ña

koo a saa nni' ni ka'an ángele jaan' xiin' j. 26 Te ndii, kuni a ña ku'un tundoo', te kanj nu' yu'u' mjni jin ñu'u' ña ndasi j'nu' xiin' mjni —ni kachj Pablo.

27 Te xa uxj kumi' ta'an kivi' kua'an ña chinda'a' tachj' jaan' tundoo' nuu' mjni ka'nu' ña nani' Adriático. Te yatin' na ñuu ndii, nj tyu' sakuu' te xachuun' xiin' nu' ña xa kuyatin' ndu' nuu' ñu'u'. 28 Sakan' na kuu' nj k'jin ku'va te jaan' xiin' yo'o' te kunj ra saa kunu mjni jaan'. Te nj xinj ra ña kunu a oko nda'a'. Te sie ndoso' ka te tuku' ni nj k'jin ku'va ra a xiin' yo'o' jaan', te nj xinj ra ña kunu a xa'un nda'a'. 29 Te xa'a' ña yi'vi ra ña kanj ta'an nu' xiin' yuu' ndii, nj sakoyó te jaan' kumi' ta'an kaq ki'i' vie tixin tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' su'ma' nu'. Te nj ka'an va nimá ra ña kitu' ki'j'.

30 Te nj xika te xachuun' xiin' tundoo' jaan' kunu ra nuu' tundo'o' jaan'. Ña jaan' na kuu' nj xa'a' sanuu' ra tundoo' lulu nuu' mjni. Nj xaa ra ndee naa kuni sakoyó ty ra kaq ki'i' vie tixin tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' nuu' nu'. 31 Ndisu nj ka'an Pablo xiin' te xiin' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra ndii:

—Naa' ndoo te kaq' tixin tundoo' yo'o' ndii, kuvj kakú ndo'ó —nj kachj ra.

32 Ikan' te nj xa'ndia jin uvj te xiin' jaan' sakuu' yo'o' ña tiin' tun' lulu jaan', te kua'an ndi'j nu' xiin' tikui.

33 Te kij' xa sakan' te kitu' kuu' ndii, nj xandjeni Pablo sakuu' ndu' ña kuxj ndu, ka'an ra ndii:

—Xa kua'an uxj kumi' ta'an kivi' ña tia'an kuxj e' ndee sie ña ndiatu' e' ndee ña koo. 34 Ña jaan' na kuu' ka'an nda'vi j xiin' ndo' ña kuxj e', te koo ndiee' e', te kutjaku ka e'. Kuachj ndii ndee jin jxi' xini' e' ndoñu'u' —nj kachj ra.

35 Te kij' ndi'j nj ka'an ra ña jaan' ndii, nj k'jin ra jin xita' va'a, te nj taxj ra ña chindani Ndiosi xa'a' a nuu' sakuu' ndu ita' ndu jaan', te nj ta'vi' ra a, te nj xa'a' xixi' ra a. 36 Sakan' te nj xandjeni xiin' mji' sakuu' ndu, te nj xa'a' xixi' ty ndu'u. 37 Te ña sakuu' ndu te nj ñu'u' tixin tundoo' jaan' ndii, nj kuu' ndu uvj ciento unj xiko xa'un jin. 38 Te kij' ndi'j nj xixj ndu ndii, nj ko'nj te xachuun' xiin' tundoo' jaan' ndikin' trigo mjni, te kuu' xaku vie nu'.

S'o'q ni xaa a kij' ni tanj tundoo' mii' kua'an Pablo

39 Te kij' nj kitu' ndii, nj nakunj ra ñu'u' mii' nj ndekuje ra jaan'. Ndisu nj xinj ra ña yoo jin nda'a' mjni mii' yoo kua'a' ñuti', te nj kunj ra ku'un chikandu'u' ra nu' ndee nuu' ñuti' jaan' naa' nj kuvj. 40 Te nj xa'ndia ra yo'o' ña tiin' kumi' saa' kaq ki'i' jaan', te nj ndoo a mjni jaan'. Te nj sataya

ty ra yo'o' ña tiin' kutu' tun' ndiko' ni' ra tundoo'. Te nj ndanj'j ra toto, ña ta'nu' nuu' nu'. Te nj xika ra ku'un ndaku ra xiin' nu' nuu' yu'u' mjni jaan'. 41 Ndisu tundoo' jaan' ndii, nj xa'an xikui'ni nuu' nu' mii' ndiee' ma'to ñuti', te jkan' ni tijn ndi'j nu' te nj kuvj ka kanda nu'. Te su'ma' tundoo' ndii, nj xa'a' a tiachi' a xaa' koo nuu' mjni jaan'.

42 Sakan' te nj ndoo te xiin' kuento ña ka'ni' ra sakuu' te ñu'u' vj'e kaa, te kua'an tixin tundoo' jaan', koto ka suntia' ra, te kunu ra. 43 Ndisu xa'a' a ña nj kunj te xiin' kuu' nuu' jaan' sakaku' ra Pablo ndii, nj taxj ra saa te jaan' ña jaan'. Süu' jaan' ndii nj ka'an chuun' ra ña te xini' suntia' ndii, xi'na ra sakoyó xiin' mji' nuu' tikui mjni te naxaa ra ndee yu'u' mjni. 44 Te sava tuku' ra kije xata' vixin' j'tun', uun kije ra xiin' jnga tu'un' tundoo' ña chachi' jaan'. Te sakan' nj xaa ndu, te nj kakú va'a sakuu' ndu, te nj xaa ndu ndee yu'u' mjni.

28

S'o'q ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñu'u' Malta

1 Te kij' xa nj kakú ndu ita' ndu yu'u' mjni jaan' ndii, nj xinj ndu kuento ña Malta nani' jkan'. 2 Te ne ndiee' jkan' ndii, nj natijn va'a va nja ndu. Kuachj ndii nj na'mj nja ñu'u', te nj ka'an nja xiin' sakuu' ndu ña kutuni' ndu nuu' ñu'u' jaan', sakan' ña kuun' va savj', te vixin' xava'a xini ndu.

3 Sakan' te kij' nj nakaya Pablo sava tutun', te taan' ra nu' nuu' ñu'u' jaan' ndii, nj keta jin koo' xatu tejn tun' jaan' xinu' ri' nuu' ña j'ni' ñu'u' jaan', te nj tijn nu'u' ri' nda'a' ra. 4 Te kij' nj xinj ne ndiee' ñu'u' jaan' ta'a' xiko' ti' jaan' nda'a' ra ndii, nj ka'an xiin' ta'an nja ndii:

—Te kaa' ndii, kuán vj' kunj e' ña jin te xa'ni' ne yivj' nduu' ra. Kuachj ndii, tee' ndee nj kakú ra nuu' mjni ndii, xa nj kanj ña'a' ndiosí, ña kendaia' ya'vi' ndaku, te kutjaku ka ra —nj kachj nja.

5 Ndisu nj kjsj Pablo nda'a' ra, te nj nama koo' jaan' nuu' ñu'u', te koo' a ni ndo'o' ra. 6 Te sakuu' nja ndiatu' ña nejn nda'a' ra, uun jin kuvj tjo' ra. Ndisu kij' nj kuna'a' ndiatu' nja, te nj xinj nja ña koo' a ndo'o' ra ndii, nj nama nja saa tuu nja ka'an nja ña jin ndiosí nduu' ra.

7 Te yatjn jkan' kandu'u' ñu'u' jin te nani' Publio. Te jaan' ndii, te kuu' nuu' nduu' ra nuu' ñu'u' ña ndasi j'nu' xiin' mjni jaan'. Te nj natijn ra ndu'u' vj'e ra, te nj xito va'a ra ndu'u' unj ta'an kivi'. 8 Te yuva' te jaan' ndii, kuni kuvj ra kandu'u' ra tiin' ña'a' ka'ni' xiin' t'ndaku' ni'. Te nj ndi'vj Pablo mii' kandu'u' ra, te koto ña'a' ra. Te kij' ndi'j nj ka'an ra xiin' Ndiosi xa'a' te jaan'

ndii, ni tondja nda'a'a ña'a'a ra, te ni sanda'a ña'a'a ra. ⁹ Te kij' ni xka'ndja ña jaan' ndii, ni ndekuje sakuu' tuku ne kuni kuvj ndiee' ñu'u' jaan' nuu' Pablo, te ni nda'a nja. ¹⁰ Te ne jaan' ndii, ni tjin manj' va nja ndu'u xiin' kua'a'a nuu' ña va'a. Te kij' ni k'in ndu tundoo' kua'an ndu ndii, ni taxj nja sakuu' ña ni kuni nuu' ndu.

So'q ni xaq a kij' ni xaq Pablo ñuu Roma

¹¹ Te kij' ni ndi'j unj ta'an yoo' ña ndiee' ndu ijan' ndii, ni ko'ni ndu ijin tundoo', tun' ni kjeë ñuu Alejandra. Tun' jaan' ndii, ni ndiatu nu' ijan' ndee xka'ndja yoo' vjxin. Te nuu' nu' ndii, ita' uvj ta'an ndiosí, ña nani' ndiosí kuate. ¹² Te kij' ni xaa ndu yi'e', ña kandu'u' ñuu Siracusa ndii, ni ndoo ndu ijan' unj ta'an kivi'. ¹³ Te ndee ijan' ni kjeë ndu te kua'an ndu yatjn yatjn yu'u' minj jaan' xiin' tundoo' jaan' te ni xaa ndu yi'e' ña kandu'u' ñuu Regio. Te ni ya'a tuku kivi' kij' ni xika tachj' va'a, ña kuaxi xata' a mi' kua'an tundoo' jaan'. Te tuku ka kivi' ni xaa ndu ndee yi'e' ña kandu'u' ñuu Puteoli. ¹⁴ Te ijan' ni xinj ta'an' ndu xiin' sava ne ndikun Jesús. Te ni ka'an nda'vi ne jaan' xiin' ndu ña ndoo ndu ijan' uxá ta'an kivi' xiin' nja, ndi'j jaan' te kua'an ndu ndee ñuu Roma. ¹⁵ Te kij' ni xinj ne ndikun jchi' Jesús kuento ña ni xaa ndu ñuu Puteoli jaan' ndii, ndee ñuu Roma ni kjeë sava nja, te ni kixin natjin nja ndu'u ndee ya'vi ña nani' Apio. Te sava tuku nja ni kixin natjin ndu'u ndee ijin xaan' mi' nani' unj ta'an vj'e. Kij' ni xinj Pablo ne jaan' ndii, ni taxj ra ña chindani Ndiosí xa'a'a nja, te ni kundjeni nimá ra. ¹⁶ Te kij' ni xaa ndu ñuu Roma ndii, ni sanakua'a te xiin' kuu' nuu' jaan', te ñu'u' vj'e kaa, te ndiaa ra kua'an ra jaan' nda'a te xito' vj'e kaa ñuu Roma jaan'. Ndisu ni ndu'u' siin' mji' Pablo ijin vj'e xiin' ijin te xiin', te xito' ña'a'.

Ka'an ndoo' Pablo nuu' te judío, te ndiee' ñuu Roma

¹⁷ Kij' ni xka'ndja unj ta'an kivi' ndii, ni kana Pablo te judío, te kuu' nuu', te ndiee' ñuu jaan'. Kij' ni nakaya te jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ñani ta'an' j, yu'u' ndii koo' ndee ijin ña nja'a ni xaa j xiin' ne judío, ne ta'an' e', te ni ndee ni xka'ndja tu j ña ni nako ne xij' yata' e' xaa' e'. Ndisu ni tjin te ta'an' e', te Jerusalén, yu'u' ñuu jaan', te ni sanakua'a ra yu'u' nda'a'a te xiin', te romano. ¹⁸ Te kij' ndi'j ni sana'má te romano jaan' yu'u' ndii, ni kuni ra sando ndiká ra yu'u' xa'a' a ña koo' kuachj, ña xata'an kuvj j xa'a' ni xaa j. ¹⁹ Ndisu xa'a' a ña ni ka'an te judío, te ta'an' e' jaan', ña sando ndiká ra yu'u' ndii, ni kuni a ña kakan j ña sana'má César yu'u'. Ndisu ni xaa j sakan', te tjin kuachj

te ñuu e' jaan'. ²⁰ Xa'a' a jaan' na ni kana j ndo'ó, te kuni j nuu' ndo', te ka'an j xiin' ndo'. Kuachj ndii, xa'a' a ña kandixa' j ña ndiatu jni yoo', ne Israel, tiin karena yo'ó' nda'a' j —ni kachj ra.

²¹ Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ndee ijin tutj tia'an natjin ndu nda'a' te ta'an' e', te ndiee' ñu'u' Judea, ña ka'an xa'a' yo'ó, te ndee ijin tu te ndiee' ijan' tia'an kixin yo'ó, te chindu'u' ra kuachj xa'a' un', uun kanja'a ra xa'a' un'. ²² Te ndii, kuni ndu kuni so'q ndu saa xanini un' xa'a' ne kandixa' naa kandixa' un' jaan', sakan' ña xini' ndu kuento mi' ka ña kijn va ndatu'un' ne yivi' xa'a' ne ndikun jchi' xaa' jaan' —ni kachj ra.

²³ Te ni chindu'u' te jaan' ijin kivi' ña kuni so'q ka ra xa'a' ña jaan'. Te kua'a' va ra ni kixin vj'e mi' ndu'u' Pablo kij' ni xaa kivi' jaan'. Te nduvi' ni ka'an Pablo xiin' ra xa'a' saa kuvj ko'ni e' nda'a' Ndiosí, te ka'ndja chuun' a nuu' e', te ni xika ra sakandixa' ña'a' ra ña xa'a' Jesús ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'j Moisés, xiin' ña ni ke'j te ni ka'an tiakú tu'un a. ²⁴ Te sava te jaan' ni kandixa' ña ni ka'an Pablo, te sava tuku ra ni kandixa' ña jaan'. ²⁵ Te xa'a' ña ni nakuitá kuento ra ndii, ni xa'a' kiee' ra kua'an ra, sakan' na ni ka'an ka Pablo ña yo'ó' xiin' ra ndii:

—Va'a va ni ka'an Espíritu Santo xiin' ne xij' yata' e', xiin' ña ni ke'j Isaias, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

²⁶ Kua'an te ka'an un' xiin' ne yivi' ñaa' ndii:

Kuni so'q te kuni so'q ndo', ndisu kundani xachi' ndo'.

Te koto te koto ndo', ndisu kuvj xachi' kuni ndo'.

²⁷ Kuachj ndii ni xaxij nja nimá nja.

Te xini so'q te xini so'q nja, ndisu xaa' nja kuenta.

Te xito' te xito' nja, ndisu kuvj kuni nja ña yoo jaan'.

Sakan' xaa' nja koto ka kuni so'q nja.

Te xaa' tu nja sakan' koto ka kuni nja.

Te xaa' tu nja sakan' koto ka kundani nja xiin' nimá nja.

Xa'a' a jaan' na nandjiko' nja nuu' j, te sanda'a ña'a' j.

Ni kachj a.

²⁸ Xa'a' a jaan' na, kuni a ña kundani ndo' vjtin, ña Ndiosí ndii, nuu' ne tuku' ti'vi' a ña ka'an xa'a' ña sakakú a yoo'. Te ne jaan' ndii, kuni so'q xna'a nja a —ni kachj ra.

²⁹ Te kij' ndi'j ni ka'an Pablo ña jaan' ndii, ndiee' va kani' ta'an' te judío jaan' kuento ni kjeë ra kua'an ra. ³⁰ Te ni uvj kuyá ni ndoo ka Pablo vj'e mi' ni tátu ra ijan'. Te ni natjin ra sakuu' ne ni xa'an koto ña'a' ijan'. ³¹ Kij' sakan'

ndii, ka'án ndoşo' rā xa'a' sãã kuní Ndiosí
ka'ndiã chuun' a nimá e', xiin' xa'a' xto'q
e' Jesucristo. Te nı xaa rã ñã jaan' xiin' ñã
ndiñi, te kōo' tu nı xikujta'nı nuu' rā xa'a'
ñã jaan'.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu Roma

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te xika' nuu' nuu' Jesucristo, te tianu' a sania'a' ichi' a, sakan' ña Ndiosi ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' j tu'un va'a xa'a' a. ² Te xa ni taxj a kuento a xa'a' tu'un va'a jaan' nuu' ña su'un, ña nduu' tutu a, ña ni ke'i te ni ka'an tiaku xa'a' Jesús ndee xta'an' ñin yivi'. ³ Te tu'un va'a jaan' ndii, ka'an a xa'a' si'e a, xto'q' e' Jesucristo. Te kuenta ña nduu' a te yivi' ndii, ñin te sjani' xika' David nduu' a. ⁴ Te ni sanatiaku ña'a' Ndiosi xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña si'e a nduu' ña jaan'. ⁵ Te xa'a' a ña ndani mii' Jesús nduu' na ni sakuiso' chuun' a ndu, te ni ti'vi' tu a ndu ña sania'a' ndu ichi' a nuu' sakuu' ne yivi' ñin yivi', te inji nja kunj ña'a' nja, te kandi'xa' tu ña'a' nja. Sakan' te ña jaan' natijn sakuu' ña xaka'nu' ña'a' nja. ⁶ Te tejin ne ka'an j xa'a' jaan' ka'ni tu ndo'ó, ne ni kana Ndiosi te kunduu' ndo' kuenta Jesucristo. ⁷ Te ke'i j tutu yo'q' nuu' sakuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Roma. Ndiosi ndii, ndani a ndo'ó, te ni kana a ndo'ó, ña jaan' na nduu' ndo' kuenta a. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosi xiin' xto'q' e' Jesucristo ndo'ó, te na taxj tu a ña manj' koo xiin' ndo'.

Kuni ku'un ndi'e' Pablo mii' ndiee' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu' Roma

⁸ Ña nuu' ndii, taxi' j ña chindani Ndiosi xa'a' sakuu' ndo'ó xiin' ña ndiee' Jesucristo. Sakan' ña xini j kuento ña ka'an va'a sakuu' ne yivi' xa'a' ña inji ndo' xini ndo' a. ⁹ Te xika' nuu' j nuu' Ndiosi xiin' kani' nimá j ka'an ndoso' j tu'un va'a xa'a' si'e a. Te xini Ndiosi ña naka'an' chito j xa'a' ndo' sakuu' ichi' kij' ka'an j xiin' a. ¹⁰ Te sakuu' ichi' kij' ka'an j xiin' a ndii, xikan j nuu' a ña naa' kuni a ndii, kuain' so'o' ndi'i' ku'un ndi'e' na j mii' ndiee' ndo'. ¹¹ Kuachj ndii ka'an va nimá j kunj nduchi' nuu' j ndo'ó, te ka'an va tu nimá j saya'a' j ñin ña chuun va ña kuni taxj Espiritu Ndiosi nuu' ndo' te sandjeni a nimá ndo' xa'a' ichi' a. ¹² Te ndiatu' inji j ña sandjeni ta'an' e' xa'a' ña inji ka' e' xini ña'a' e'.

¹³ Ndisu ndee vitin ndii, yoo naa yoo ña xikuita'nú nuu' j te xa'a' j mii' ndiee' ndo' jaan'. Ñanj ta'an' j, kuni j ña kundani ndo' ña kua'a' va ichi' ni chituni j ña ku'un ndi'e' j mii' ndiee' ndo' te sanakoó ka j ne

xika' ichi' Jesús naa ni xa'a' j tejin inga ne tuku', ¹⁴ naa' ne griego nduu' nja, uun naa' süu' ne griego nduu' nja, naa' ne xini tuni nduu' nja, uun naa' ne xini tuni nduu' nja ndii, kuni a ka'an ndoso' j tu'un va'a jaan' nuu' sakuu' nuu' ne jaan'. ¹⁵ Ña jaan' na saki'i' a nimá j ña ka'an ndoso' j tu' tu'un va'a jaan' nuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Roma.

Tu'un va'a ndii, ndiee' Ndiosi nduu' a

¹⁶ Kuachj ndii küchani j ka'an j tu'un va'a jaan', sakan' ña ndiee' Ndiosi nduu' a, te xiin' ña jaan' sarakú Ndiosi sakuu' ne inji xini ña'a'. Xi'na ka nuu' ndu'u, ne judío, ni xa'a' tu'un va'a jaan', te sakan' ni xa'a' a nuu' ndo'ó, ne tuku'. ¹⁷ Sakan' ña ka'an tu'un va'a jaan' ña xa'a' ña inji kuji' e' xini e' Jesús, xa ni xandaku Ndiosi nimá e', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Ne ni xandaku Ndiosi nimá xa'a' ña inji kuji' nja xini ña'a' nja ndii, kutjaku nja ndee ndi'i' ni kivi'." Sakan' yoso' a.

Sakuu' e' ndiso' kuachj nuu' Ndiosi

¹⁸ Sakan' ña ndee ndivi' satuvi tu Ndiosi ña xi'e a xini a sakuu' ne xaa' ña nja'a, te xachuun' ndaku tu nja, te xiin' ña jaan' xikuita'nú nja nuu' ña ndixa' xa'a' Ndiosi. ¹⁹ Te ña kuni a kundani ne jaan' xa'a' Ndiosi ndii, xa xini nja a, sakan' ña mii' a nia'a ña jaan' nuu' nja. ²⁰ Kuachj ndii küvi' kunj e' Ndiosi xiin' nduchi' nuu' e', te ni ndee küvi' tu kunj e' ña ndiee' a, ña koo' kivi' ndi'i', ndisu ndee kij' ni xikandu'u' ñin yivi', te ni nia'a a nuu' e' ña sakan' nduu' a, te xiin' ña ni xa'a a xini e' ndii yoo a. Xa'a' jaan' na koo' ndee ñin ne küvi' ka'an ña xini nja naa' yoo Ndiosi. ²¹ Kuachj ndii, tee' ndee xini ne jaan' ña yoo Ndiosi ndii, xito' ka'nu' ña'a' nja sa'a xata'an koto ka'nu' ña'a' e', te ni ndee taxi' tu nja ña chindani a. Xa'a' a jaan' na ni sana ña xini tuni nja, te ni küu ñin yavi tu nimá nja ña küu' kaxi'. ²² Te tee' ndee ka'an ne jaan' ña ne chuun va xika' ndaku nduu' nja ndii, ne küu' kaxi' nduu' nja. ²³ Te tee' ndee va'a koo' chuku' kuu' Ndiosi, te koo' kivi' xi'i' a ndii, xaka'nu' ña'a' nja. Süu' jaan' ndii xaka'nu' nja ña niania', ña ni xa'a' nda'a' nja, naa kuu' ne yivi' ñin yivi', xiin' naa kuu' sa'a, xiin' naa kuu' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' naa kuu' ti' kañuu' tixjin.

²⁴ Xa'a' a jaan' na ni sanaku'a' ña'a' Ndiosi nuu' ña xe'na' ña ndioq' inji ne jaan' xa'a' jaan'. Ña jaan' na kuu' xaa' ne jaan' ña kiji' jaan' xiin' ta'an' nja xiin' ñin' nja. ²⁵ Koto ka ni naqoo' ne jaan' ña ndixa' xa'a' Ndiosi, te nuu' a jaan' ndii, ni natijn nja ña xini xa'an'. Kuachj ndii xaka'nu' nja ña ni xa'a' Ndiosi, te xika' nuu' nja nuu' ña jaan'. Te xaka'nu' nja ña ni xa'a' sakuu' ña yoo,

ña nduu' Ndiosí, ña kuní a saka nu' sakuu' e' ndee ndi'i nj kivi'. Sakan' na kunduu' a.

²⁶ Xa'a' a jaan' na nj sanakua' a Ndiosí ne jaan' nuu' sakuu' ña nj'a, ña ndioo' inj nj'a xa'a'. Kuachj ndii nj nakoo ndee ña'a' naa nj chituni Ndiosí xa'a' a, te kandu'u' a' xiin' inga ña'a'. ²⁷ Te nii' sakan' tu xaa' te yivi', nakoo' ra ña nj chituni Ndiosí xa'a' ra xiin' ña'a'. Te ndje'e va nj ndioo' inj ra nj xini ta'an' ra, te kixin xiin' ta'an' ra. Te xaa' ra ña ka'an' nuu', xa'a' a jaan' na xata'an kundoo' o ra nuu' mji' ra xa'a' ña kinj jaan'.

²⁸ Te xa'a' a ña nj kuni ne jaan' kjin kuenta nj Ndiosí ndii, nj sanakua' a ña'a' a nuu' ña xanini saka nj te saa nj ña kinj kuasa' kuni jaan'. ²⁹ Sakan' na xaa' ne jaan' sakuu' nuu' ña kuasa' nduu' ña ndaku jaan', naa kuu' ña kumi' nj musa nj, xiin' ña nj'a inj nj, xiin' ña ndioo' inj va nj xa'a' ña'a, xiin' ña kui'e nj, xiin' ña ndasi' nuu' nj, xiin' ña xa'ni' nj ne yivi', xiin' ña iin taan nj, xiin' ña xini xa'an' nj ne yivi', xiin' ña xika' nj'a nj, ³⁰ xiin' ña ndatu'un' nj tu'un ne yivi', xiin' ña kanja'a nj xiin' ne yivi', xiin' ña ndasi' nj Ndiosí, xiin' ña sandiee' kui'e nj ne yivi', xiin' ña ñuñu' nj, xiin' ña ka'an va'a nj xa'a' mji' nj, xiin' ña nata'vi' xini' nj xa'a' ña nj'a ña kuni saa nj, xiin' ña kändixa' nj yuva' si'i' nj, ³¹ xiin' ña nduu' nj ne kuu' kaxi', xiin' ña säxinú nj kuento nj, xiin' ña ndani nj ndee jin ne yivi', xiin' ña xini nj koq ka'nu' inj nj, xiin' ña kuvita inj nj ndee sie. ³² Tee' ndee xini kaxi' ne jaan' ña xa nj ka'an tuni Ndiosí ña ne xaa' ña jaan' ndii, xata'an ña kuvj nj, ndisu süu' xaa' kujtj' nj kuachj jaan', süu' jaan' ndii va'a kuni tu nj xiin' inga ne yivi' kij' xaa' nj kuachj jaan'.

2

Sana'má ndaku Ndiosí ne yivi'

¹ Sakan' na kuii' yoo ka nduu' ndo'ó, ne katun' ne yivi' jaan' ndii, koo' a kuvj ka'an ndo' xa'a' ndo' nuu' Ndiosí, kuachj ndii saa nii' xaa' ne jaan' xaa' tu mji' ndo'. Sakan' na kuii' kij' katun' ndo' ne jaan' ndii, katun' xiin' mii' mji' ndo'. ² Ndisu xini e' ña kij' katun' Ndiosí ne xaa' ña jaan' ndii, katun' ndaku ña'a' a. ³ Naa' katun' ndo' inga ne yivi' xa'a' kuachj ña xaa' nj, te xaa' tu mji' ndo' kuachj jaan' ndii, kändinj ndo' na katun' Ndiosí mji' ndo' xa'a' kuachj jaan'. ⁴ ¿Ñáá tüvi' nuu' ndo' ña kij' xaa' ndo' sakan' ndii, chindjaq ya'vi' ndo' ña vta xava'a kuu' inj Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ña ndasun inj a xa'a' ndo', xiin' ña kundieni tu a xini a ndo'ó? ¿Ñáá xaa' ndo' kuenta ña xa'a' ña vta xava'a kuu' inj Ndiosí na kuii' kuvj nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj ndo' nuu' a? ⁵ Ndisu xa'a'

a ña xaxij ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí, te xaya'vi' tu ndo' ña nama ndo' a xa'a' kuachj ndo' ña xaa' ndo' ndii, so' o nakaya mo to ka tundo' o' ña kundo' o' ndo' kij' xaa' kivi' ña satuvi Ndiosí ña xi'e a te sana'má ndaku a ne yivi'. ⁶ Te Ndiosí ndii, taxj a nda'a' jin ne yivi' xa'a' saa nii' nj xaa' nj. ⁷ Te ne nj xaa' naa xaa' ña va'a ndii, taxj a natjin nj kivi' ñuu nj ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña nduku' nj ña kunj nj ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí, xiin' xa'a' ña nduku' tu nj ña ka'an va'a a xa'a' nj, xiin' xa'a' a ña nduku' tu nj ña kutjaku nj xiin' a ndee ndi'i' nj kivi'. ⁸ Ndisu taxj a tundo' o', te kasi'e tu a kunj a ne xaa' so' o' nuu' a, te kändixa' nj ña ndaku xa'a' a, süu' jaan' ndii ña nj'a kandixa' nj. ⁹ Te koq kua'a' va tundo' o' xiin' ña u'v' kundo' o' sakuu' ne xaa' ña nj'a jaan', xina' ka ne judío kundo' o' ña jaan', te sakan' ne tuku'. ¹⁰ Ndisu taxi' Ndiosí ña kunj ne xaa' ña va'a ña ka'nu' koo' chukuu' a, te ka'an va'a tu a xa'a' nj, te taxj tu a ña manj' koq xiin' nj. Ña nuu' taxj a ña jaan' nda'a' ne judío, te sakan' taxj ña'a' a nda'a' ne tuku'. ¹¹ Sakan' ña jin kachi kuu' a xiin' sakuu' ne yivi'.

¹² Sakan' ña sakuu' ne nj kumi' tu'un ndei' Ndiosí, te xaa' nj kuachj ndii, katun' a ne jaan' tee' ndee nj kumi' nj tu'un ndei' a jaan'. Te sakan' tu sakuu' ne kumi' tu'un ndei' jaan', te xaa' nj kuachj ndii, sana'má a ne jaan' xa'a' tu'un ndei' jaan'. ¹³ Kuachj ndii, ne xini so' o' kujtj' tu'un ndei' jaan' ndii, nduu' nj ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne xini so' o' tu'un ndei' jaan', te xaa' tu nj a nduu' ne ndaku nimá nuu' a. ¹⁴ Sakan' ña ne tuku' ndii, kumi' nj tu'un ndei' a jaan', ndisu kij' xaa' nj ña ndaku, ña ka'an tu'un ndei' jaan' xiin' ña xini tuni mji' nj ndii, nia'a' nj ña xini nimá nj ndee ña nduu' ña ndaku xiin' ndee ña nduu' ña nj'a. ¹⁵ Te xiin' saa xika' nj nia'a' nj yoo jin tu'un ndei' ndii' nimá nj, sakan' na kuii' xiin' ña xini tuni nj xini mji' nj amaqa xaa' nj ña va'a uun ña va'a. Te tu'un ndei', ña yoo nimá nj jaan' nduu' ña tin kuachj ña'a', uun naka'an a xa'a' nj ¹⁶ kij' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' ña yoo si'e nimá nj xiin' nda'a' Jesucristo saa nii' yoo tu'un va'a ña ka'an ndoso' j.

Säxinú ne judío tu'un ndei' Ndiosí

¹⁷ Ndo'ó, ne ta'an' j ndii, ka'an va'a ndo' xa'a' ndo' ña nduu' ndo' ne judío, te tiin' ndija ndo' tu'un ndei' Ndiosí, te ka'an ñuñu' ndo' ña nduu' ndo' kuenta Ndiosí. ¹⁸ Te xini kaxi' ndo' ndee ña kuni Ndiosí saa ndo'. Te sakuaan ndo' tu'un ndei' a jaan' te kundanj ndo' ña va'a ka ña kuni a saa ndo'. ¹⁹ Te tuu ndo' ña kuvj sania'a'

ndo' i'chi' Ndiosi nuu' ne tuku', ne yoo sa'vi in'j xa'a' a. Te tuu tu'ndo' ña ne satuvi i'chi' a nuu' ne yoo ñaa' nimá jaan' nduu' ndo'.²⁰ Te tuu ndo' ña kuvj sania'á ndo' ne ñaa' kuu'. Te tuu tu' ndo' ña kuvj sania'á ndo' ne ti'a'an kuxa' in'j. Te xa'a' a ña kumi' ndo' tu' un' ndei' Ndiosi ndii, tuu ndo' ña xini va' ndo' ña ndichi xiin' ña ndaku xa'a' ña kuni' a.²¹ Te ndo'ó, ne sania'á tuky ne yivi' ndii, ni nde' mji' ndo' sáxinú ña sania'á ndo' jaan'. Te ndo'ó, ne sania'á ña va'a' saku'na' e' ndii, suvi ndo' nduu' ne xaku'na'.²² Te ndo'ó, ne ka'an kumi' ndo' musa ndo' ndii, suvi ndo' nduu' ne xaa' ña jaan'. Te ndo'ó, ne ndasi' ndiosí saka ndii, xaku'na' ndo' ña'a ña yoo tixin yukun' a.²³ Te ka'an ñuu'u' ndo' xa'a' ña kumi' ndo' tu' un' ndei' jaan'. Ndisu suvi ndo' xaa' sakan', te tiin' ka'nu' ne yivi' Ndiosi, sakan' ña xka'ndiá ndo' tu' un' ndei' a jaan'.²⁴ Kuachj ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Xa'a' ña xika' va'a' ndo'ó i'chi' Ndiosi kanja'a ne tuku' xa'a' Ndiosi." Sakan' yoso' a.

²⁵ Sakan' ña naa' yoo tunj jin' e' ndii, ndiaa ya'vi a naa' sáxinú e' tu' un' ndei' jaan'. Ndisu naa' sáxinú e' tu' un' ndei' jaan' ndii, nde' naa' kōo' a kumi' e'.²⁶ Ndisu ne kōo' tunj jaan' jin' te sáxinú nja ña ka'an tu' un' ndei' a jaan' ndii, natiin' ña'a' a te' ndee kōo' tunj jin' nja.²⁷ Te ne kōo' tunj jaan' jin' te sáxinú va'a' nja ña ka'an tu' un' ndei' jaan' ndii, nia'á ña jaan' ña xata'an katun' Ndiosi ndo'ó, sakan' ña te' ndee yoo tunj jin' ndo', te kumi' tu' ndo' tu' un' ndei' jaan' ndii, sáxinú ndo' a.²⁸ Kuachj ndii, süu' nduu' e' ne judío xa'a' a ña nduu' e' si'e ne judío ku'jtí', te ni ndee süu' nduu' tu' e xa'a' a ña yoo tunj jin' ku'jtí' e'.²⁹ Süu' jaan' ndii ne nduu' xna'a ne judío ndii, nde' tixin nimá nja kuaxi ña jaan', te tunj ña kumi' nja ndii, nimá nja yoo a ni xaa' Espíritu Santo, te süu' ni xaa' a ña jaan' xa'a' a ña sáxinú nja ña ka'an tu' un' ndei' jaan'. Te ne kumi' ña jaan' ndii, süu' te yivi' ka'an va'a' xa'a' nja, süu' jaan' ndii mji' Ndiosi.

3

¹ Tee' kuein' xanini ndo'ó ña ka'an j ña kōo' xata' a ña nduu' e' ne judío, te ni nde' kōo' tu' xata' a ña yoo tunj jin' e'.² Süu' yoo kua'a' xata' a, kuachj ndii nde' ña nuu' ni in'j Ndiosi xini a yoo', ne judío, te ni sanakua'a a tu' un' a nda'a' e'.³ Küvj kanjin' e' ña sáxinú tu' Ndiosi kuento a ña ni taxj a nuu' e' xa'a' a ña ni sáxinú sava' e' kuento a.⁴ Süu' sáxinú xna'a' ña'a' a, sakan' ña Ndiosi ndii, sakuu' i'chi' ka'an ndaku a, te kōo' kivi' xini xa'an' a jaan' te' ndee sakuu' ne yivi' nduu' ne xini xa'an', naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii:

Xiin' ña ka'an un' nia'á un' ña jin' ña xachuun' ndaku nduu' un', te kij' sana'má ne yivi' yo'ó ndii, ke'a' va'a un'.

Sakan' yoso' a.

⁵ Tee' kuein' ka'an ndo' xiin' j ña naa' xiin' ña xachuun' ndaku e', te kuvj kunj e' ña xachuun' ndaku Ndiosi xiin' kuento a, ña ni taxj a nuu' e' ndii, xachuun' ndaku Ndiosi jaan' kij' sando'o' a yoo' xa'a' kuachj e' naa' sakan', kachj ndo'. (Ka'an j sa'a xanini ne yivi' jin' yivi'.)⁶ Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Naa' sakan' nduu' a ndii, kuvj sana'má ndaku Ndiosi ne yivi' jin' yivi'.⁷ Tee' kuein' ka'an ka' jin' ndo' xiin' j ndii: "Naa' xiin' kuachj ña xaa' j so'o' tuvi kua'a' ka' ña ndixa' xa'a' Ndiosi, te kua'a' ka' tu' ne yivi' xaka'nu' ña'a' ndii, kōo' nde' jin' xa'a' ña kusaa' katun' ka' a yu'u' nde' naa' jin' ne ndiso' kuachj." Sakan' kachj ndo'.⁸ Naa' sakan' nduu' a ndii, te' ka'an sava' ndo' ña na sa'a e' ña nja'a, te sakan' kua'a' ka' ne yivi' saka'nu' Ndiosi, kachj ndo'. Te sakan' tiin' kuachj sava' ne yivi' ndu'u' ka'an kjin' nja xa'a' ndu' ña ña jaan' sania'á ndu'. Ndisu ne jaan' ndii, ne xa' yoo katun' sa'a Ndiosi nduu' nja.

Kōo' nde' jin' ne xika' ndaku nuu' Ndiosi

⁹ Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ñáa' va'a' ka' ne yivi' nduu' ndu', ne judío, te sakan' ne tuku' jaan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuachj ndii, naa' xa' ni ka'an ndu' ndii, naa' ne judío uun' ne tuku' nduu' e' ndii, jin' kachi xiko' ni'i' kuachj yoo'.¹⁰ Naa' yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: Kōo' nde' jin' ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosi.

Kōo' nde' jin' ndaa' nja.

¹¹ Te kōo' tu' ne kuni' xna'a' ña kundani' nja ña kuni' Ndiosi.

Te kōo' ni tu' ne kuni' xna'a' ña nduku' ki'j' nja nuu' Ndiosi.

¹² Te sakuu' nja ni kuxi'oo' xachi' nuu' Ndiosi.

Te ni nanduu' nja ne kuäsa' kuni' nuu' a.

Te kōo' ka' nde' jin' ne xaa' ña ndaku.

Kōo' ka' nde' jin' ndaa' nja.

¹³ Yu'u' nja ndii, nde' na yavi ndij' ña nunia' nduu' a,

te xa' nuu' ña xini xa'an' kieve' yu'u' nja.

Te xa' nuu' ña xatu' nduu' kuento ña kieve' yu'u' nja ki'j' ka'an nja.

Nde' naa' ña xatu', ña ñu'u' yu'u' ko'o' xatu', nduu' a.

¹⁴ Te chitu' vi' yu'u' nja kieve' ña kanja'a nja xa'a' ne yivi',

Te chitu' vi' tu' yu'u' nja ñu'u' ña kjin' yoo jin' nja.

¹⁵ Te ki'j' va' kua'an nja te xa'ni' nja ne yivi'.

¹⁶ Te mi' ka' xka'ndiá nja ndii, ña nduxin xiin' ña suchi' in'j ku'jtí' nakoo' nja.

17 Te xini nja kundjeē manj' nja xiin' ne yivi'.

18 Te kōo' kivi' yi'vi nja Ndiosi.

Sakan' yoso' a.

¹⁹ Ndisu xini e' ña sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosi ndii, ka'an a xiin' ne xiko' ni'i' a, sakan' te kōo' a kuvj' ka'an ndeē jin ne jaan' xa'a' nja nuu' Ndiosi, te kunj' tu sakuu' ne yivi' jin yivi' ña ndiso' kuachj' nja nuu' Ndiosi, te sana'má ña'a' a. ²⁰ Sakan' na kuii' ndeē jin e' kuāsa' kundaku nimá nuu' Ndiosi xa'a' a ña saxinú e' ña ka'an tu'un ndei' a jaan'. Kuachj' ndii nj' taxj' Ndiosi tu'un ndei' jaan', te kuvj' kunj' e' ña ne ndiso' kuachj' nduu' e' nuu' a.

Xandaku Ndiosi nimá e' xa'a' ña inji e' xini e' Jesucristo

²¹ Ndisu vjtin ndii, xa nj' nia'a' Ndiosi saq kuvj' sandaku a nimá e' nuu' a, te süu' xa'a' a ña saxinú ka e' ña ka'an tu'un ndei' jaan' nduu' a, sakan' ña xa mji' tu'un ndei' jaan' xiin' ña nj' ka'an te nj' ka'an tiakú tu'un Ndiosi xta'an' ka'an saq kuvj' sandaku a nimá e'. ²² Te ña xandaku Ndiosi nimá e' jaan' ndii, xa'a' a ña inji e' xini e' Jesucristo kujtj' xaa' a ña jaan' xa'a' sakuu' e'. Sakan' ña Ndiosi ndii, nákaxin a yoo, ²³ te xa'a' a ña sakuu' e' xaa' kuachj' ndii, xika' yoo' e' nuu' Ndiosi, te kúvj' kunj' e' ña ndatun' a. ²⁴ Ndisu Ndiosi ndii, nj' ndasandaku mji' a nimá e' xa'a' a ña ndanj' mji' a yoo', sakan' ña xiin' ña nj' xi'j' Jesucristo nj' sandoo ndiká a yoo' nuu' ña nj' kunj' a kundō' o' e' xa'a' kuachj' e'. ²⁵ Sakan' ña Cristo nduu' ña nj' chj'kandja Ndiosi, te nj' xitja ní' ña jaan', te xiin' ña nj' xitja ní' a jaan' nj' sandoyo' Ndiosi kuachj' e' xa'a' a ña inji e' xini ña'a' e', sakan' na nj' nia'a' Ndiosi yoo' ña xachuun' ndaku a. Te kuie tu inji a, sakan' na nj' nakaj' a kuenta nuu' e' xa'a' kuachj' ña nj' xaā e' xta'an'. ²⁶ Sakan' nj' xaā Ndiosi te nia'a' a yoo' ndeē kivi' vjtin ña xachuun' ndaku a, sakan' te kunj' e' ña mji' kujtj' a nduu' ña xachuun' ndaku, te mji' tu a xandaku nimá yoo', ne inji xini Jesús.

²⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' kōo' ndeē jin xa'a' ña kuvj' ka'an ñuñu' e', sakan' ña süu' xa'a' tu'un ndei' Ndiosi nj' xandaku a nimá e'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña inji e' xini e' Jesús kujtj' nj' xaā a ña jaan'. ²⁸ Sakan' na kuii' kundanj' e' ña xandaku Ndiosi nimá e' xa'a' a ña inji e' xini e' Cristo kujtj', te süu' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an chuun' tu'un ndei' a. ²⁹ Sakan' ña Ndiosi ndii, süu' Ndiosi ne judío kujtj' nduu' a, süu' jaan' ndii nduu' tu a Ndiosi ne tuku'. ³⁰ Sakan' ña yoo jin ndaa' kujtj' Ndiosi, te jin ndaa' ña jaan' kujtj' nduu' ña xandaku nimá sakuu' yoo', ne inji xini Jesús. Naa kuu' ne yoo tunj' jin', xiin' ne kōo' tunj' jaan' jin' ndii, jin kachi

xandaku a nimá nja xa'a' ña inji nja xini nja Jesús. ³¹ Naa' inji e' xini e' Jesús ndii, ztee' tuu ndo' ña kōo' ka ndeē' tu'un ndei' Ndiosi jaan' nuu' e'? Kuāsa' xachi' sakan' ran', süu' jaan' ndii so' o' chindiaa ya'vi ka e' tu'un ndei' a jaan' kiji' inji e' xini e' Jesús.

4

Nj' xandaku Ndiosi nimá Abraham nuu' a xa'a' a ña nj' inji ra xini ña'a' ra

¹ Naa' sakan' nduu' a ndii, zndee ña kuvj' ka'an e' xa'a' ña nj' kundanj' Abraham, te xij' yata' e', xa'a' ña inji e' jaan'? ² Kuachj' ndii, naa' sakan' te nj' xandaku Ndiosi nimá ra xa'a' a ña nj' xaā ra ña ka'an tu'un ndei' a ndii, kuvj' ka'an va'a' ra xa'a' ra nuu' e', ndisu nuu' Ndiosi ndii, kōo' a kuvj' ka'an ra. ³ Sakan' ña sakan' yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Xa'a' a ña nj' inji Abraham nj' xinj' ra Ndiosi na nj' ka'an a ña te ndaku nimá nj' nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. ⁴ Te vjtin ndii, xini e' ña kiji' xachuun' yoo' ka te xiku'un ya'vi' nja ndii, süu' ña xamanj' ña'a' ne yivi' nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii ña ndiso' ika' ña'a' nja nduu' a. ⁵ Ndisu Ndiosi, ña ndasandaku nimá ne nja'a' ndii, ka'an a ña ne ndaku nimá nduu' e' xa'a' a ña inji e' xini ña'a' e', te süu' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a'. ⁶ Naa nj' ka'an tu David xa'a' ne sañu'u' va' Ndiosi xiin' ña ndasandaku a nimá nja nuu' a, tee' ndee kōo' ña va'a' nj' xaā nja. ⁷ Nj' ka'an ra ndii:

Sañu'u' va' Ndiosi xiin' ña yoo ka'nu' inji a xa'a' ña nja'a' ña nj' xaā nja,

te sandoyo' tu a kuachj' nja.

⁸ Te va'a' va' tu kuni ne sañu'u' a xiin' ña nātava' ka a kuenta xa'a' kuachj' nja.

Nj' kachj' ra.

⁹ Te ña sañu'u' Ndiosi ne jaan' ndii, süu' nuu' ne judío, ne yoo tunj' jin' kujtj', taxj' Ndiosi a. Süu' jaan' ndii taxj' tu ña'a' a nuu' ne tuku', ne xá'a' tunj' jaan' jin'. Xa nj' ka'an j' saq ka'an tu'un Ndiosi ña nj' inji Abraham nj' xinj' ra a, te nj' ka'an a ña te ndaku nimá nj' nduu' ra nuu' a. ¹⁰ Ndisu kiji' nj' ka'an Ndiosi ña te ndaku nimá nduu' Abraham jaan' ndii, zñáa' xa yoo tunj' jaan' jin' ra kiji' sakan', uun' ñáá' tia'an koo a jin' ra, tuu ndo'? Süu' tia'an koo a jin' ra kiji' sakan', süu' jaan' ndii ndeē nj' ya'a, te nj' xa'a' ra tunj' jaan' jin' ra. ¹¹ Te nj' xa'a' ra tunj' jaan' jin' ra, te nj' nduu' a ña nia'a' ña xa nj' yoo ndaku nimá ra nuu' Ndiosi xa'a' a ña nj' inji ra xini ña'a' ra. Xa'a' a jaan' na suvj' ra nj' nanduy' xij' yata' sakuu' ne inji xini Ndiosi tee' ndee kōo' tu tunj' jaan' jin' nja ndii, ka'an Ndiosi ña ne ndaku nimá nduu' tu nja nuu' a xa'a' a ña inji nja xini ña'a' nja. ¹² Te sakan' tu suvj' Abraham jaan' nduu' te xij' yata' ne judío, ne yoo tunj' jaan' jin',

te süü' xä ña jaan' kujü'ti' yoo jün nja, süü' jaan' ndii jni tü nja xini nja Ndiosi saq nii' ni jni te xij' yata' e' Abraham jaan' ni xini ra Ndiosi kij' tia'an koq tunj jün' ra.

Ni taxj' Ndiosi kuento a nuu' Abraham xa'a' a ña jni ra xini ña'a' ra

¹³ Kuachj ndii, kij' ni taxj Ndiosi tü'ün a nuu' Abraham xiin' nuu' sjan'i xika' ra ña kunduyu ra te xiin' ña'a' ñu'u' jün yivi' ndii, süü' ni taxj ña'a' a xa'a' a ña ni saxinü ra tü'ün ndei' a, süü' jaan' ndii ni taxj a ña jaan' ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a ña ni jni ra xini ña'a' ra. ¹⁴ Sakan' ña, naa' ne xika' saq ka'an chuun' tü'ün ndei' jaan' nduu' ne kunduyu ne xiin' ña'a' ñu'u' jün yivi' ndii, jni saka e' xini e' Ndiosi naa sakan' nduu' a, te tü'ün a ña ni taxj a nuu' Abraham jaan' ndii, köo' ka ndjee' a naa' sakan'. ¹⁵ Kuachj ndii, ne saxinü tü'ün ndei' jaan' ndii, sando'o' ña'a' Ndiosi, ndisu mii' köo' tü'ün ndei' xa'ndia chuun' ndii, köo' tü ne xa'nu' a.

¹⁶ Sakan' na kuii', xa'a' a ña jni e' xini e' Ndiosi ndii, taxj mii' a ña va'a nda'a' e', ña ni taxj a kuento a xa'a' nañjün sakuu' yoo', ne nduu' sjan'i xika' Abraham. Te süü' nuu' ne kumi' tü'ün ndei' kujü'ti' ni taxj a ña jaan', süü' jaan' ndii ni taxj tü ña'a' a nuu' sakuu' ne jni xini Ndiosi saq nii' ni jni Abraham jaan' ni xini ña'a' ra. Sakan' na te jaan' nduu' xij' yata' sakuu' e', ¹⁷ naa yoso' a nuu' tü'tü Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Xä ni ndasanduyu j yoo' xij' yata' kua'a' va ne yivi' jün yivi'", kachi a. Te Abraham jaan' ndii, jni ra ni xini ra Ndiosi, te ni xini ra ña kuvj sanatiaku a ndee ne ni xi'i, te kuvj tü ka'an a xa'a' ña tia'an koq ndee naa xa yoo a. ¹⁸ Te ni kandixa' Abraham ña ni ka'an Ndiosi xiin' ra tee' ndee köo' ka ndee jün xa'a' ña kundiatu jni ka ra, ndisu ni ndiatu jni ra kaa' sakan'. Te sakan' na ni nanduyu ra te xij' yata' kua'a' va ne yivi' jün yivi' saq nii' ni ka'an Ndiosi xiin' ra ndii: "Sakan' vi' kua'a' kuvj sjan'i xika' ün'", ni kachj a. ¹⁹ Te ni sanuu' Abraham jaan' ña jni ra xini ra Ndiosi, tee' ndee ni kumi' ra yatin' ciento kuiya, te sakan' tü ni kundani kaxi' ra ña ñu'u' ndei' ra ndii, ndee naa ña xa ni xi'i ni nduu' a, te kuvj tü koq si'e Sara. ²⁰ Tee' ndee sakan' ni nduu' a ndii, ni sanuu' ra ña jni ra xini ra Ndiosi, süü' jaan' ndii ni kandixa' ra kuento ña ni taxj a nuu' ra jaan', te so'o' ndjee' ka jni naa jni ra ni xini ra Ndiosi xaka'nu' ña'a' ra, ²¹ sakan' ña xini kaxi' ra ndii, ndjee' koo' chukuu' a te saxinü a kuento a ña ni taxj a nuu' ra jaan'. ²² Xa'a' a ña jni ra xini ra Ndiosi jaan' na ni ka'an a ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a. ²³ Te süü' xa xa'a' mii' kujü'ti' Abraham jaan' yoso' a mii' ka'an ña ni xandaku Ndiosi nimá ra nuu' a, ²⁴ süü'

jaan' ndii yoso' tü a xa'a' yoo'. Sakan' ña xandaku tü Ndiosi nimá yoo' xa'a' a ña jni e' xini ña'a' e' xa'a' a ña ni sanatiaku a xto'o' e' Jesús tejn ne ni xi'i'. ²⁵ Ni sanaku'a' a Ndiosi Jesús jaan', te ni xi'i' a xa'a' kuachj e'. Te ni sanatiaku tü ña'a' a te kunduyu e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosi.

5

Xä ni xandaku Ndiosi nimá e' nuu' a

¹ Sakan' na kuii', xa'a' a ña jni e' xini e' Jesús na xa ni xandaku Ndiosi nimá e', sakan' na xa yoo e' ña manj' xiin' Ndiosi xa'a' a ña ni xaa xto'o' e' Jesucristo. ² Te sakan' tü ni nunia' Jesús jaan' ichi' nuu' e' xa'a' a ña jni e' xini ña'a' e', te kuvj nañjün e' ña ndani mii' Ndiosi yoo', te ita' ni' i' e' nuu' ña jaan' vjün. Te va'a va kuni e' xa'a' a ña ndiatu jni e' ña kunj e' mii' ndatun' koq chukuu' kaa' mii' yoo' Ndiosi. ³ Ndisu süü' xa'a' ña jaan' kujü'ti' va'a kuni e', süü' jaan' ndii va'a tü kuni e' kij' yoo tündo'o' nuu' kivi' ñuu' e', sakan' ña xiin' ña jaan' kujxa ña kundieni jni e'. ⁴ Te xiin' ña kundieni jni e' jaan' kujxa jni e' nuu' ichi' Ndiosi. Te xiin' ña kujxa jni e' jaan' chindiee' a yoo', te ndiatu jni e'. ⁵ Te ña ndiatu jni e' jaan' ndii, säka'an' a yoo', kuachj ndii xa ni sko'nu' Espiritu Santo nimá e' ña kundani Ndiosi yoo' kij' ni nañjün e' Espiritu Santo jaan' ni xaa a.

⁶ Sakan' na kuii' kij' kusaa' ndiso' kuachj ka e' ndii, ni xi'i' Cristo xa'a' yoo', ne xaa' ña ña'a' e', kij' ni xinu' kivi' ña ni ka'an tuni Ndiosi. ⁷ Kuachj ndii vixi xava'a' te taxj jün ne yivi' ña kuvj nja xa'a' inga ne yivi', tee' ndee ne xachuun' ndaku va nduu' ne jaan'. Ndee saq kanj ndii, tee' kuain' yoo jün ne kundjeni kuvj nja xa'a' jün ne yivi' va'a xna'a'. ⁸ Ndisu ni nia'a' Ndiosi ña kundani a yoo', sakan' ña kij' kusaa' ndiso' ka e' kuachj e' jaan' ndii, ni xi'i' Cristo xa'a' e'. ⁹ Sakan' na kuii', xa'a' a ña xa ni xandaku Ndiosi nimá e' xiin' nüi' Cristo ndii, kaku e' nuu' ña sando'o' Ndiosi yoo'. ¹⁰ Kuachj ndii, naa' kij' kusaa' nduu' ka e' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosi, te ni naqoo a ña manj' xiin' e' xa'a' a ña ni xi'i' si'e a xa'a' kuachj e' ndii, kachj ka vi' e' vjün ña xa ni nañandjee manj' Cristo yoo' xiin' Ndiosi ndii, saka'ku a yoo' xa'a' a ña ni nañjaku Jesús. ¹¹ Te süü' ña jaan' kujü'ti', süü' jaan' ndii va'a tü kuni e' xini e' Ndiosi xa'a' ña ni xaa xto'o' e' Jesucristo jaan', sakan' ña ni naqoo e' ña manj' xiin' Ndiosi ni xaa a.

Kuachj Adán xiin' ña ni xaa Jesucristo xa'a' kuachj jaan'

¹² Te xa'a' ña ni xaa jün ndaa' kujü'ti' te yivi', te nani' Adán, ni xkoq kuachj sakuu' ne yivi' jün yivi', te xa'a' kuachj jaan' ni kuvj, te ni xa'a' xi'i' tü sakuu' ne yivi'

jaan', kuachji ndii sakuu' nja xaa' kuachji jaan'. ¹³ Sakan' ña kij' tia'an taxj Ndiosi tu'un ndei' a ndii, xa ni xaa ne yivi' jin yivi' kuachji. Ndisu mi' kōo' tu'un ndei' ndii, kōo' tu ne kuvj xka'ndia ña ka'an a. ¹⁴ Ndee saa ka ni ndii, ndee kij' ni xika Adán, te ndee kij' ni xika Moisés ndii, ni xi'j ne yivi' tee' ndee kōo' ndee jin tu'un ndei' ni xa'nú ne jaan' ndee naa' ni xaa Adán jaan'. Te Adán jaan' ni nduu ndee naa jin nuu' ña xito' kixjin.

¹⁵ Ndisu jin ña va'a' ka ni natjin yoo' nda'a' Ndiosi te sakan' ña ni natjin e' xa'a' kuachji ña ni xaa Adán jaan'. Sakan' ña xa'a' kuachji ña ni xaa te jin ndaa' jaan' kuji', te ni xi'j kua'a' va ne yivi'. Ndisu ña va'a', ña ni taxj mji' Ndiosi nda'a' yoo' xa'a' ña ni xaa jin ndaa' kuji' te yivi' ndii, xa'a' ña va'a' kua'a' ka tu ne yivi' nduu' a. Te te yivi' jaan' nduu' Jesucristo. ¹⁶ Te sakan' tu ña va'a', ña ni taxj mji' Ndiosi nda'a' e' ndii, nãkuitá a ndii' kuachji te jin ndaa' jaan'. Kuachji ndii, xa'a' kuachji te jin ndaa' jaan' kuji' ni xa'a' katun' Ndiosi ne yivi' jin yivi', te xata'an koo nja tundo'o'. Ndisu ña va'a' ña taxi' Ndiosi nda'a' e' ndii, tee' ndee kua'a' kuachji ne yivi' jin yivi' ndii, xandaku a nimá e'. ¹⁷ Kuachji ndii, xa'a' kuachji jin ndaa' kuji' te yivi' jaan', te ni xa'ndia chuun' ña xi'j nuu' sakuu' ne yivi', sakan' tu xa'a' jin ndaa' kuji' Jesucristo ña kumi' e' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', sakan' ña kua'a' ña ndan' mji' Ndiosi yoo' ni natjin e' xiin' ña ni ndasandaku a nimá e' nuu' a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na, saa nii' ni katun' Ndiosi sakuu' yoo', ne ndee' jin yivi', xa'a' kuachji jin ndaa' kuji' te yivi' jaan' ndii, nii' sakan' tu xa'a' ña ni saxinú jin ndaa' kuji' Jesucristo ña kuni' Ndiosi, ni ndasandaku a nimá e' nuu' a te natjin e' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'. ¹⁹ Kuachji ndii, saa nii' xa'a' ña ni xaso'o' jin ndaa' kuji' te yivi', ni nakujso kuachji sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosi ndii, nii' sakan' tu, xa'a' ña ni kandixa' jin ndaa' kuji' te yivi', sandaku Ndiosi nimá sakuu' e'. ²⁰ Te siin' tuku' ndii, ni sko'nu' tu'un ndei' Ndiosi te kundani ne yivi' ña yoo kua'a' kuachji nja. Ndisu kij' ni kukua'a' ka kuachji ne yivi' ndii, so'o' kukua'a' ka ña ndan' mji' ña'a' Ndiosi, ²¹ te sakan' naa xaa' kuachji e' xa'ndia chuun' a te xi'j e' ndii, sakan' tu xa'ndia chuun' ña ndan' mji' Ndiosi yoo' ndasandaku a nimá e' nuu' a, te taxj a kivi' ñuu e' ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña ni xaa xto'o' e' Jesucristo xa'a' e'.

6

Ni xi'j inga' e' xiin' Cristo nuu' krusin, te ni natjaku inga' tu e' xiin' a

¹ Naa' sakan' ndii, ¿ndee ña va'a' ka'an e' xa'a' ña jaan'? ¿Náá saa na xaa' e' kuachji te kundani mji' ka Ndiosi yoo'? ² Kuása' xachi' sakan' ran', kuachji ndii ne xa ni xi'j nuu' kuachji nduu' yoo', sakan' na kuii' kuvj kaka ka yoo' xaa' e' kuachji. ³ Süu xini kaxi' sakuu' yoo' ña saa nii' ni ndujin e' xiin' Cristo kij' ni chjchj e' kuenta a ndii, nii' sakan' tu ndee naa ni xi'j na e' xiin' a. ⁴ Sakan' ña kij' ni chjchj e' kuenta Jesús ndii, ndee naa ni xi'j inga' e' xiin' a, te ni ñu'u inga' tu e' xiin' a tixin ñu'u'. Sakan' te saa nii' ni sanatiaku ña'a' yuva' e' xiin' ña ndee' ndatun' va ndii, ni sanatiaku tu a yoo' te kaka e' xiin' kivi' ñuu xaa'.

⁵ Sakan' na kuii', naa' ni ndujin e' xiin' a ña ni xi'j a ndii, nii' sakan' tu ndujin e' xiin' a saa nii' ni natjaku a. ⁶ Te xini e' ña kivi' ñuu yata' e' ndii, ni kuxj inga' a nuu' krusin xiin' Cristo, sakan' te ndo'u'u' ña ndioo' jin jin' e' ña xaa' e' kuachji, te sakan' kaka nuu ka e' nuu' kuachji jaan'. ⁷ Sakan' ña ne xa ni xi'j ndii, xa ni sajin' nja nuu' ña xaa' nja kuachji. ⁸ Te siin' tuku' ndii, naa' ni xi'j e' xiin' Cristo ndii, jin e' ña kutjaku tu e' xiin' a. ⁹ Sakan' ña xini e' ña ni natjaku Cristo, te kōo' kivi' ka kuvj a. Kuachji ndii xa'ndia chuun' ka ña xi'j jaan' nuu' a. ¹⁰ Sakan' ña kij' ni xi'j Jesús ndii, xa unta' sakan' ni xi'j a xa'a' kuachji e', te kōo' kivi' ka kuvj a. Ndisu vitin ndii, tiaku a xaa' a ña kuni' Ndiosi. ¹¹ Te sakan' tu jin kachi saa ndo'o' kuenta, ña ne xa ni xi'j nduu' ndo' nuu' kuachji ndo', ndisu tiaku ndo' vitin te saa ndo' ña kuni' Ndiosi kuji' xa'a' a ña ni ndujin ndo' xiin' xto'o' e' Jesucristo.

¹² Ña jaan' na kuii' na kaka nuu ka ndo' nuu' kuachji xiin' ñu'u' nde'j ndo', ña kuvj ñaa', te ni ndee saa tu ndo' ña ndioo' jin ñu'u' nde'j ndo' ñaa'. ¹³ Te sakan' tu sanakua'a ndo' jin tu'un' ñu'u' nde'j ndo' nuu' kuachji ndee naa ndachuun' ña sakuiniá ña nja'a. Süu' jaan' ndii ndee chaa' ka sanakua'a xiin' mi' ndi'j ndo' nda'a' Ndiosi ndee naa ne xa ni xi'j, te ni natjaku ni tukuu nja. Xa'a' a jaan' na sanakua'a ndo' jin tu'un' ñu'u' nde'j ndo' nda'a' Ndiosi, te kunduu a ndee naa ndachuun' ña kivi' xaa' sakan', te xaa' ndo' ña ndaku. ¹⁴ Kuachji ndii kuása' ka xa'ndia chuun' kuachji nuu' kivi' ñuu ndo', sakan' ña kōo' ka ndee' tu'un ndei' Ndiosi nuu' ndo', süu' jaan' ndii ña ndan' mji' Ndiosi ndo'o' nduu' ña kumi' ndee' nuu' ndo' vitin.

Kuni a kaka ndaku e' nuu' Ndiosi xiin' nuu' ne yivi'

¹⁵ Naa' sakan' ndii, ¿náá saa e' kuachji vitin ña kumi' ka tu'un ndei' Ndiosi ndee' nuu' e', süu' jaan' ndii ña ndan' mji' Ndiosi

yoo' kumi' ndje'e' nuu' e'? Kuäsa' xäch'i sakan' ran'. ¹⁶ Süü xini' kaxi' ndo'ó ña' naa' sanakua'a xiin' mi'i' ndo' nda' a' iin ne yivi' te sachuun' ndo' nuu' nja' ndii, ne jaan' xiko' ni'i' ndo'ó. Te sakan' tu' yoo' a' naa' sanakua'a xiin' mji' e' nuu' kuäch'i ndii, kuvj' xäch'i' e'. Ndisu' naa' sanakua'a xiin' mji' e' nda' a' Ndiosí te saxinú e' ña' kuni' a' ndii, ndasandaku' a' nimá e'. ¹⁷ Ndisu' chindani' va' Ndiosí ña' te'e' ndee' ni' xiko' ni'i' kuäch'i' ndo'ó ndii, xa' ni' kändixa' ndo' ña' ndixa' xa' a' Jesús vjtin' xiin' iin' kani' nimá ndo' saá ni'i' yoo' a' ni' natjijn' ndo'. ¹⁸ Te kij' xa' ni' ndoo' ndiká ndo' nuu' ndje'e' kuäch'i' ndii, ni' nanduu' ndo' ne xika' nuu' nuu' ña' ndaku' ña' kuni' Ndiosí. ¹⁹ Ka'án j' ña' yó'ó' xiin' ndo' xiin' ña' ka'án ndjaá jaan' xa' a' a' ña' tia'an kuvj' kundani' va' a' ndo' ña' ni' sania'á j' ndo'ó jaan'. Xta'an' ndii, ni' sanakua'a' ndo' j'in' tu'un' ñu'u' nde'j' ndo' nuu' ña' xe'na' xiin' nuu' ña' nja' a, te ni' nduu' ndo' ne xika' nuu' nuu' ña' jaan'. Ndisu' vjtin' ndii, na' sanakua'a' ndo' j'in' tu'un' ñu'u' nde'j' ndo' jaan' nuu' ña' ndaku' ña' kuni' Ndiosí, te sakan' kunduu' ndo' xanuu' nditja' Ndiosí kuvj'. ²⁰ Kuäch'i' ndii, kij' ni' xiko' ni'i' kuäch'i' ndo'ó ndii, ni' xika' nuu' ndo' nuu' ña' ndaku' ña' kuni' Ndiosí. ²¹ Ndisu' kij' ni' xiko' ni'i' kuäch'i' jaan' ndo'ó ndii, kōo' nde'e' iin' nuu' ña' va' a' ni' kji'nd' ndo', süü' jaan' ndii sakuchani' ndi'j' ña' jaan' ndo'ó vjtin', kuäch'i' ndii mi'i' ndi'i' ndoso' ña' jaan' ndii, xi'i' ne yivi' xaa' a. ²² Te ndii, vjtin' ña' xa' ni' ndoo' ndiká ndo' nuu' kuäch'i' jaan', te ni' nanduu' ndo' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, kuni' a' kaka' ndo' saá kuni' mji' a' kujti', te ndi'i' ndoso' natjijn' ndo' kivi' ñuu' ña' kōo' kivi' ndi'i'. ²³ Sakan' ña' ya'vi' e' ña' natjijn' e' xa' a' kuäch'i' e' ndii, ña' kuni' a' kuvj' e' nduu' a. Ndisu' tumanj' ña' natjijn' e' nda' a' Ndiosí xaa' a' ña' inj' e' xini' e' xto'ó' e' Jesucristo ndii, kivi' ñuu' ña' kōo' kivi' ndi'i' nduu' a.

7

Xa' a' ña' inj' e' xini' e' Jesús te sakakú a yoo', süü' xa' a' a' ña' saxinú e' tu'un' ndei' Moisés

¹ Ne ñanji' ta'an' j, ka'án j' xiin' ndo'ó, ne xini' tu'un' ndei' Ndiosí. Xini' ndo'ó ña' tu'un' ndei' jaan' ndii, kumi' a' ndje'e' nuu' e' kij' tiaku' kujti' e'. ² Saá e' kuenta' naa' kuu' iin' ña' a' kij' tunda'á a' ndii, kumi' tu'un' ndei' ña' tunda'á jaan' ndje'e' nuu' a' kij' tiaku' kujti' j' a. Ndisu' naa' kuvj' te jaan' ndii, kōo' ka' ndje'e' kumi' tu'un' ndei' jaan' nuu' ña' a' jaan'. ³ Ña' jaan' na' kuu'i', naa' tiaku' ka' j' a' jaan', te tunda'á a' a' xiin' tuku' te yivi' ndii, iin' ña' xaa' kuäch'i' nuu' Ndiosí xiin' te yivi' jaan' nduu' a'. Ndisu' naa' kuvj' j' a' jaan' ndii, ndoo' ndiká a' nuu' tu'un'

ndei' jaan'. Te ndüu' a' iin' ña' xaa' kuäch'i' nuu' Ndiosí tee' ndee' tunda'á a' a' xiin' tuku' te yivi'.

⁴ Sakan' tu' ndo'ó, ne ñanji' ta'an' j' ndii, ne ni' xi'i' nduu' tu' ndo' nuu' tu'un' ndei' Ndiosí xa' a' a' ña' ni' xi'i' Cristo xa' a' kuäch'i' e', sakan' na' iin' ndaa' ni' nanduu' ndo' xiin' a' xa' a' a' ña' ni' xi'i' a' xa' a' kuäch'i' e' jaan', te ni' natjaku' a, te kuvj' saá ndo' ña' va' a' ña' xtanj' Ndiosí. ⁵ Sakan' ña' kij' ni' xika' e' xaa' e' ña' kuni' iin' mji' e' xta'an' ndii, ni' chu'u' ndi'j' tu'un' ndei' jaan' ña' ndioo' inj' iin' e' yoo' te saá ka' e' ña' nja' a' jaan' xiin' iin' e', sakan' te ni' xata'an' kuvj' e' nuu' Ndiosí. ⁶ Ndisu' vjtin' ndii, xa' a' a' ña' ni' xi'i' e' nuu' tu'un' ndei' ña' ni' xiko' ni'i' yoo' jaan' ndii, xa' ni' ndoo' ndiká e' nuu' a' jaan', te sakan' xika' nuu' e' nuu' Ndiosí xiin' ndje'e' xaa' ña' taxi' Espiritu Santo. Te süü' xika' nuu' e' nuu' a' saá ka'án chuun' tu'un' ndei' yata' ña' ni' ke'j' te yivi'.

Yo' o' ka'án Pablo xa' a' kuäch'i' ña' ñu'u' iin' ra

⁷ Tee' ka'án ndo' xiin' j' ña' naa' sakan' nduu' a' ndii, çñáá kuäch'i' nduu' tu'un' ndei' jaan'?, kach'i' ndo'. Kuäsa' xäch'i' sakan' ran'. Ndisu' naa' ni' ka'an' tu'un' ndei' jaan' ndee' ña' nduu' kuäch'i' ndii, kundani' yu'u' ndee' ña' nduu' kuäch'i'. Te ni' ndee' kōo' kivi' kundani' tu' j' naa' kuäch'i' nduu' a' ña' ndioo' inj' e' xa' a' ña' a' inga' ne yivi' naa' ni' ka'an' tu'un' ndei' jaan' ndii: "Ndiöo' inj' ndo' xa' a' ña' a' inga' ne yivi'." Sakan' yoso' a. ⁸ Ndisu' kuäch'i' ña' ñu'u' nimá j' jaan' ndii, tu'un' ndei' jaan' ni' nduu' kuej' a, te xiin' ña' jaan' ni' sakuiniá a' sakuu' nuu' ña' ndioo' inj' künj' nimá j'. Kuäch'i' ndii, kij' xini' yu'u' ña' ka'án tu'un' ndei' jaan' ndii, kōo' tu' ña' ndje'e' kuäch'i' jaan' nuu' j'. ⁹ Te kij' tia'an' kuni' yu'u' ña' ka'án chuun' tu'un' ndei' jaan' ndii, ni' xanjni' j' ña' te yivi' va' a' ni' nduu' j'. Ndisu' kij' ni' kundani' j' ña' ka'án ña' jaan' ndii, ni' xa' a' xiko' ni'i' kuäch'i' j' jaan' yu'u', te ni' xata'an' kuvj' j' nuu' Ndiosí. ¹⁰ Te ni' kundani' j' ña' xa' mji' tu'un' ndei', ña' ni' xata'an' taxi' kivi' ñuu' j' ña' kōo' kivi' ndi'i' jaan', nduu' ña' ni' taxi' te ni' xata'an' kuvj' j' nuu' Ndiosí. ¹¹ Kuäch'i' ndii tu'un' ndei' jaan' ni' nduu' kuej' kuäch'i' jaan', te ni' xini' xa'an' a' yu'u', te sakan' ni' xata'an' kuvj' j' nuu' Ndiosí ni' xaa' a. ¹² Sakan' na' kuu'i' tu'un' ndei' jaan' ndii, ña' su'un' nduu' a. Te j'in' ña' ka'án chuun' a' ndii, ña' su'un' nduu' a, te ña' ndaku' nduu' tu' a, te ña' va' a' tu' nduu' a.

¹³ Naa' sakan' nduu' a' ndii, çñáá tu'un' ndei' va' a' ña' ka'án chuun' Ndiosí jaan' ni' nduu' ña' ni' xa' ni' yu'u' nuu' Ndiosí? Kuäsa' xäch'i' sakan' ran'. Süü' jaan' ndii kuäch'i' nduu' ña' ni' iin' ndjaá tu'un' ndei' jaan', te ni' xa' ni' a' yu'u' nuu' Ndiosí, sakan' te nia' a'

kuachj jaan' ña yoo ndje'e' a nuu' j. Sakan' ni tjin ndiaa kuachj jaan' tu'un ndei' jaan' te nia'a a ña nja'a koo' chukuu' kuachj jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xa xini e' ña tu'un ndei' jaan' ndii, ni kje'e' a nuu' Ndiosi. Ndisu yu'u ndii, jin te yivi' jin yivi' kujti' nduu' j, te xiko' ni'i' kuachj kivi' ñuu' j. ¹⁵ Xini j yoo nduu' a ndo'o' j, sakan' ña xaa' j ña va'a ña kuni j saa j, süu' jaan' ndii ña nja'a, ña ndasi' j saa j, nduu' ña xaa' j. ¹⁶ Te vjtin ndii, xa'a' a ña xaa' j ña nja'a, ña kuni j saa j jaan' ndii, kuni kachj a ndii ña va'a nduu' tu'un ndei' Ndiosi jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuii' süu' xaa' mji' yu'u kuachj jaan', süu' jaan' ndii kuachj, ña ñu'u' jin' j, nduu' ña xaa' sakan', te xaa' j ña jaan'. ¹⁸ Te xini yu'u ña köo' ndee jin ña va'a ñu'u' jin' j, süu' ka'an j xa'a' ñu'u' nde'j j. Xa'a' a jaan' na tee' ndee kuni saa j ña va'a ndii, küvj saa e. ¹⁹ Te süu' ña va'a, ña kuni saa j jaan' xaa' j. Süu' jaan' ndii ña nja'a, ña kuni j saa j jaan', xaa' j. ²⁰ Te naa' xaa' j ña kuni saa j jaan' ndii, süu' yu'u' ka xaa' ña nja'a jaan'. Süu' jaan' ndii kuachj, ña ñu'u' jin' j jaan', nduu' ña xaa' sakan', te xaa' j ña jaan'.

²¹ Ña jaan' na kuii' sakan' ndo'o' j, tee' ndee kuni saa j ña va'a ndii, xa' jkan' yoo tu' ña nja'a jin' j, te taxi' a saa j ña va'a jaan'. ²² Sakan' ña ndee maa' tixin jin' j ndii, xtanj j saa j ña ka'an tu'un ndei' jaan'. ²³ Ndisu xini j ña jin' j ndii, yoo inga ña xikuita'nu nuu' tu'un ndei' jaan' ña kuni j saa j, te ña xikuita'nu jaan' nduu' kuachj ña ñu'u' jin' j, te suvj tu' a nduu' ña xiko' ni'i' yu'u' ndee naa jin te naa vj'e' kaq. ²⁴ Jin te nda'vi va' kuu' nduu' yu'u. ¿Yoo tu' küvj sakakú yu'u nuu' ñu'u' nde'j j yo'o', ña kuni ka'ni' yu'u nuu' Ndiosi? ²⁵ Chindani va' Ndiosi, sakan' ña ni sakakú xt'o'o' e' Jesucristo yu'u. Sakan' na kuii', tee' ndee xika' nuu' yu'u nuu' tu'un ndei' Ndiosi xiin' ña kuni j xtun, ndisu xiin' jin' j ndii, xiko' ni'i' kuachj kivi' ñuu' j.

8

Na kaka e' saa kuni Espiritu Santo

¹ Sakan' na kuii' vjtin ndii, köo' ndee jin xa'a' ña kätun' Ndiosi yoo', ne jin xini Cristo Jesús, sakan' ña süu' xika' ka e' saa kuni jin' e', süu' jaan' ndii xika' e' saa kuni Espiritu Santo. ² Kuachj ndii, tu'un ndei', ña nduu' kuenta Espiritu, ña taxi' kivi' ñuu' e' xa'a' a ña jin' e' xini e' Cristo Jesús ndii, ni sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' kuachj yoo' xiin' nuu' ña xata'an küvj e' xa'a'. ³ Kuachj ndii ni saxinú Ndiosi ña ni küvj saxinú tu'un ndei' jaan' xa'a' a ña itja' kuu' jin' ne yivi' nuu' ña nja'a. Xa'a' a jaan' na ni tjanu' a si'e' a jin yivi' xiin' jin ñu'u' nde'j ndee naa ña kumi' yoo', ne

xaa' kuachj, te ni sanakua'a xiin' mii' a te kuitja' nii' a xa'a' kuachj e'. Te sakan' te nuu' ña ni xi'i' Jesús jaan', ni sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' kuachj yoo'. ⁴ Sakan' ni xaa' Ndiosi te saxinu' ndaku Jesús nuu' e' sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan', sakan' ña yoo' ndii, xika' ka e' saa kuni ñu'u' nde'j e', süu' jaan' ndii xika' e' saa kuni Espiritu Santo.

⁵ Te ne xika' saa kuni jin' mji' nja' ndii, xanini nja' xa'a' ña ndioo' jin' jin' nja' jaan' kujti'. Ndisu ne xika' saa kuni Espiritu Santo ndii, xanini nja' xa'a' ña kuni ña jaan' kujti'. ⁶ Te yoo' ka ndi'ni xa'a' ña ndioo' jin' jin' nja' jaan' ndii, küvj xachi' nja' nuu' Ndiosi, ndisu yoo' ka ndi'ni xa'a' ña xiko' ni'i' Espiritu Santo jaan' kivi' ñuu' nja' ndii, köo' man' nimá nja, te natjin nja kivi' ñuu' ña köo' kivi' ndi'i'. ⁷ Xa'a' a jaan' na ña ndioo' jin' jin' jaan' ndii, ña ndasi' ta'an' xiin' Ndiosi nduu' a, te kuni a saxinú a ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosi, te ni ndee küvj tu' saa a ña jaan'. ⁸ Te ne xika' saa kuni jin' nja' jaan' ndii, küvj sakuatia' nja' Ndiosi.

⁹ Ndisu ndo'o' ndii, xika' ka ndo' saa kuni jin' ndo' jaan', süu' jaan' ndii xika' ndo' saa kuni Espiritu Santo naa' ndixa' xna'a' naa' Espiritu Ndiosi nimá ndo'. Te yoo' ka köo' Espiritu Cristo naa' nimá ndii, süu' kuenta Cristo xna'a' nduu' nja. ¹⁰ Ndisu naa' ndu'u' xna'a' Cristo tixin nimá ndo' ndii, tee' ndee küvj ñu'u' nde'j ndo' xa'a' kuachj ndii, taxi' Espiritu kutjaku ndo' xa'a' a ña xa' ni xanda'ku Ndiosi nimá ndo' nuu' a. ¹¹ Te naa' naa' Espiritu Ndiosi, ña ni sanatiaku Jesús, nimá ndo' ndii, Ndiosi jaan' tu' sanatiaku ñu'u' nde'j ndo' xa'a' ña naa' Espiritu a jaan' nimá ndo'.

¹² Nanj ta'an' j, xa'a' a jaan' na kuii' kumi' e' ña ndei' te kaka ka e' saa kuni jin' mji' e'. ¹³ Kuachj ndii, naa' xika' ndo'o' saa kuni jin' mji' ndo' ndii, küvj xachi' ndo' nuu' Ndiosi, ndisu naa' xiin' ndje'e' Espiritu Santo sandi'i' xachi' ndo' ña kuni jin' mji' ndo' jaan' ndii, kutjaku xna'a' ndo'.

¹⁴ Kuachj ndii sakuu' ne taxi' ña ndiaka' ña'a' Espiritu Santo ndii, si'e' Ndiosi nduu' nja. ¹⁵ Sakan' ña ni natjin ndo'o' espiritu, ña tuku ni xiko' ni'i' ndo'o', te kaka jyo ndo'. Süu' jaan' ndii Espiritu, ña ni sanandu' Ndiosi ndo'o' si'e' a, ni natjin ndo'. Te ña jaan' xaa' sakan' te ka'an e' xiin' Ndiosi ndii: "Tata yuva' j", te kaka e'. ¹⁶ Te suvj tu' Espiritu jaan' nduu' ña nduun' xiin' espiritu e', te ndiee' yu'u' a nuu' a ña xa' nduu' e' si'e' Ndiosi. ¹⁷ Te xa'a' a ña si'e' a nduu' e' ndii, natjin tu' e' ña ni taxa'a' Ndiosi xa'a' e', te natjin e' ña jaan' xiin' Cristo. Sakan' ña naa' ndo'o' e' saa ni ndo'o' a ndii, tjin ka'nu' tu' Ndiosi yoo' xiin' Cristo jaan'.

¹⁸ Kuáčhi ndii xini kaxi' yu'u' ña ndee sie nãkuitã tũndo'o' ña yoo nuu' kivi' ñu'u' e' vjĩn xiin' ña ndatũn' koo' chukuu' ña naĩĩn e' saã Ndiosi' naã kivi'. ¹⁹ Saãkan' ña saãkuu' ña nĩ xã'a Ndiosi' ndiatu' ndi'ni' ña xaa kivi' te nia'a Ndiosi' yoo' nduu' xna'a si'e a. ²⁰ Kuáčhi ndii, süu' xa'a' a ña kuni' mji' ña nĩ xã'a Ndiosi' na nĩ naĩĩn a ña tĩvi' a, süu' jaan' ndii xa'a' ña xã saãkan' nĩ kuni' mji' ña' Ndiosi'. Ndisu' nĩ naĩĩn na a ña ndiatu' inĩ a ²¹ ña ndoo' ndikã a nuu' ña xiko ni'i' ña'a' ña satĩvi' ña'a' jaan'. Te ndiatu' tu' inĩ a ña ndoo' ndikã inga' a xiin' yoo', ne nduu' si'e Ndiosi', te naĩĩn na a ña ndundũtũn a xiin' e'. ²² Kuáčhi ndii xini e' ña tana' inga' saãkuu' ña nĩ xã'a Ndiosi' ndee vjĩn. Te ndo'o' u'vi' tu' saãkuu' a ndee naa ndo'o' inĩ ña' sakaku' si'e. ²³ Te süu' ña jaan' kuĩtĩ' ndo'o' saãkan', süu' jaan' ndii tana' u'vi' tu' inĩ yoo', ne nĩ taxĩ Ndiosi' Espĩritu Santo naã nimã, ña nduu' ndee naa ña nĩ chĩkandĩã a nuu' e', ña ndiatu' inĩ e' xaa' kivi' ña naĩĩn nda'vi' xachi' Ndiosi' yoo', te naĩĩn e' saãkuu' ña va'a nda'a' a kiji' sanduxaa' xachi' a ñu'u' nde'i' e'. ²⁴ Kuáčhi ndii, kiji' nĩ saãkaku' Ndiosi' yoo' ndii, nĩ naĩĩn e' ña ndiatu' inĩ e' jaan', ndisu' ña kuvi' kuni' nuu' e' ndii, kuni' a ña kundĩatũ inĩ ka' e' xa'a' ña jaan'. Saãkan' ña koo' ndee inĩ ne yivi' ndiatu' inĩ xa'a' ña xã kumi' nĩa. ²⁵ Ndisu' xa'a' ña ndiatu' inĩ e' ña tĩa'an kuvi' kuni' e' ndii, na kundĩatũ ndĩtũnĩ kuie e' xa'a' a.

²⁶ Te nii' saãkan' tu' chindiee' Espĩritu Santo yoo' kiji' itĩa' inĩ nimã e', kuáčhi ndii xini e' ndee ña kakan' e' nuu' Ndiosi'. Ndisu' mji' Espĩritu jaan' xikui'ni' xa'a' e' nuu' Ndiosi' tee' ndee xiin' ña tana' ña kuvi' ka'an e' xiin' tu'un' e'. ²⁷ Te Ndiosi' ndii, xa'a' a ña süvi' a xachuun' ndi'ĩ xiin' nimã e' ndii, xã xini' a jaan' ndee ña kuni' Espĩritu ña naã nimã e' jaan'. Saãkan' ña xikui'ni' Espĩritu jaan' xa'a' yoo' saã nii' kuni' Ndiosi' xa'a' a ña nduu' e' kuenta a.

Kanando e' nuu' saãkuu' tũndo'o' ña ndo'o' e'

²⁸ Te siin' tuku' ndii, xã xini' e' ña xa'a' a ña ndanĩ e' Ndiosi', na saãkuu' ña ndo'o' e' ndii, ña va'a nduu' a xaa' a, saãkan' ña nĩ kana' a yoo' saã nĩ chĩtũnĩ mji' a. ²⁹ Saãkan' ña yoo' ne xã nĩ naãxĩn Ndiosi' ndee kiji' tĩa'an kua'a' inĩ yivi' ndii, nĩ chĩtũnĩ a ña kuvi' e' saã nii' kuu' si'e a. Te saãkan' si'e a jaan' kundũy ñanĩ ña xkua'a' nuu' kua'a' ne ta'an' a. ³⁰ Te yoo', ne xã nĩ chĩtũnĩ a ña koo' e' saãkan' ndii, nĩ kana' tu' a yoo', te yoo', ne nĩ kana' a jaan' ndii, nĩ xandãku tu' a nimã e' nuu' a, te yoo', ne nĩ xandãku a nimã jaan' ndii, nduu' e' kuenta mii' ndatũn' kaa' mii' ndu'u' a.

³¹ Xa'a' a jaan' na kuii' kuvi' ka'an e' ña naa' Ndiosi' yoo' xiin' e' ndii, ¿yoo' kuvi' kanando yoo'? ³² Saãkan' ña Ndiosi' ndii, nĩ kuvi' xi'ndĩa' a si'e a nuu' e', süu' jaan' ndii nĩ sanãkua'a' ña'a' a, te nĩ xi'ĩ ña jaan' xa'a' kuáčhi saãkuu' e'. Xa'a' a jaan' na nii' saãkan' tu' taxĩ inga' a xiin' si'e a jaan' nuu' e' saãkuu' ña'a'. ³³ Naa' saãkan' ndii, koo' xachi' ka' ña kuvi' inĩ kuáčhi yoo', ne xã nĩ naãxĩn Ndiosi' ran'. Saãkan' ña mji' a jaan' nduu' ña xã nĩ ka'an ña ne ndãku nimã nduu' e' nuu' a. ³⁴ Te saãkan' tu' koo' xachi' ka' ña kuvi' katũn' yoo' nuu' Ndiosi'. Saãkan' ña Cristo nduu' ña xã nĩ xi'ĩ xa'a' kuáčhi e'. Te süu' saãkan' kuĩtĩ', süu' jaan' ndii xã nĩ naĩĩnũ tukũy a, te ndu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosi' xikui'ni' a xa'a' e'. ³⁵ Te saãkan' nĩ tu' koo' xachi' ña kuvi' saã saãkan' te naãko' Cristo ña ndanĩ a yoo', naa kuu' tũndo'o', uun naa kuu' ña ndi'ni' nimã e', uun naa kuu' ña ndikũn u'vi' ne yivi' yoo', uun naa kuu' soko, uun naa kuu' ña natĩn e' xa'a' toto, uun naa kuu' ña kuain', uun naa kuu' ña xa'ni' ne yivi'. Ndee inĩ ña jaan' kuvi' saã saãkan'. ³⁶ Naa yoso' a nuu' tu' Ndiosi' mii' ka'an a ndii:

Xa'a' a ña ndikũn ndũ i'chi' un' ndii, saã kivi' yoo' ndũ nuu' ña kuein' ña ka'ni' ne yivi' ndu'u'.

Te kuu' nĩa xiin' ndũ ndee naa xaa' ne yivi' xiin' mbẽe, ti' xã xito' ka'ni' nĩa.

Saãkan' yoso' a.

³⁷ Ndisu' xa'a' a ña ndanĩ Cristo yoo' ndii, mji' a saã saãkan', te kanando xachi' e' nuu' saãkuu' tũndo'o' jaan'. ³⁸ Saãkan' ña xini' kaxi' yu'u' ña koo' xachi' ña kuvi' saã saãkan', te naãko' Cristo ña ndanĩ a yoo', naa kuu' ña xi'i' e', uun naa kuu' ña xika' e' inĩ yivi', uun naa kuu' ãngele, uun naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', uun naa kuu' ña kumi' ndĩee', uun naa kuu' ña ndo'o' e' vjĩn, uun naa kuu' ña kundũo' e' nuu' ku'un' e', ³⁹ uun naa kuu' ña ndiee' mii' sukun va' ndĩvi', uun naa kuu' ña ñu'u' ndee maa' va' tũxin' ñu'u', ndee ndee ka' ña nĩ kua'a' inĩ xaa' Ndiosi' ndii, kuvi' saã a saãkan' te naãko' Ndiosi' ña ndanĩ a yoo', saãkan' ña nĩ nĩa'a' ña ndanĩ a yoo' xa'a' ña nĩ xaa' xtõ'o' e' Jesucristo xa'a' e'.

9

Nakaxin Ndiosi' yoo' ka' kuni' mji' a kundũy kuenta a

¹ Xa'a' a ña nduu' j' te ndikũn Cristo ndii, ña ndĩxã ka'an j', süu' xini' xa'an' j'. Te Espĩritu Santo ndiee' yu'u' nuu' nimã j' ña ña ndĩxã ka'an j', ² kiji' ka'an j' ña ndĩee' va' xikui'ni' tũtu'un' yu'u', te ndĩee' va' tu' ndi'ni' u'vi' nimã j' xa'a' ne ta'an' j'. ³ Kuáčhi ndii xã nakuiin' yu'u' yu'u' naãha'an j' saã Ndiosi', tee' ndee ndondĩã j' Cristo naa' xiin'

ña jaan' kuvj sakahakú a ne ta'an' i, ne Israel, ne nduu' ichi' i mii' kuaxi i. ⁴ Sakan' ña ne Israel nduu' tu ne jaan', te ne jaan' tu nduu' ne xito' natün nda'vi Ndiosí, te súv tu nja nduu' ne n̄ ni n̄a' Ndiosí ña ndj̄ee' ndatun' va a, te súv tu nja nduu' ne n̄ ndoq̄ a kuento a xiin', te súv tu nja nduu' ne n̄ tax̄i a tu'un ndei' a nuu', te súv tu nja nduu' ne n̄ ka'an Ndiosí xiin' saq̄ saka'nu' ña'a' n̄ja, te súv tu nja nduu' ne n̄ ch̄ikand̄ja Ndiosí kuento a xa'a'. ⁵ Te sakan' tu ichi' yata' tu nja nduu' te xii' yata' e', te n̄ xika' va'a' ichi' Ndiosí, te kuenta te jaan' nduu' tu ichi' yata' Cristo kuenta ña nduu' a si'e ne yivj'. Te Cristo jaan' nduu' tu Ndiosí, ña xa'ndia chuun' xa'a' sakuu' ña yoo'. Na saka'nu' ña'a' e' ndee ndi' n̄ kivi'. Sakan' na kunduy a.

⁶ Ndisu süu' ka'an i ña n̄ saxinú Ndiosí tu'un ña n̄ tax̄i a jaan' nuu' ne jaan'. Kuach̄i ndii süu' sakuu' ne Israel jaan' nduu' kuenta Ndiosí, ⁷ te n̄ ndee süu' sakuu' tu sj̄ani' xika' Abraham nduu' xna'a sj̄ani' xika' ra nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii n̄ ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Sj̄ani' xika' Isaac kuj̄ti' kunduy sj̄ani' xika' un'", n̄ kach̄i a. ⁸ Ña jaan' na kuni kach̄i a ndii, ndee j̄in ne yivj' nduu' si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' n̄ja sj̄ani' xika' Abraham kuj̄ti'. Süu' jaan' ndii ne n̄ tax̄i a kuento a xa'a' nuu' Abraham jaan' kuj̄ti' nduu' xna'a sj̄ani' xika' ra. ⁹ Kuach̄i ndii ña yo'q' nduu' kuento a ña n̄ tax̄i a ndii: "Kivi' naa v̄it̄in nand̄jko' i kuyia k̄j̄in, te Sara ndii, xa n̄ tuv̄j si'e a'", n̄ kach̄i a. ¹⁰ Te süu' xa ña jaan' kuj̄ti', süu' jaan' ndii sakan' tu Rebeca ndii, n̄ sakahakú' a' te kuate si'e a' xiin' j̄in ndaa' te yivj' kuj̄ti', te jaan' nduu' xii' yata' e' Isaac. ¹¹ Ndisu ña kuni ka kaku te kuate jaan', te kij' kuni ka tu saq̄ uv̄i saa' ra ña va'a, uun ña n̄ja' a ndii, xa n̄ ch̄ituní Ndiosí ña nakax̄in a j̄in te jaan', te süu' xa'a' ña n̄ xaa te jaan' ña va'a na n̄ nakax̄in ña'a' Ndiosí, ¹² sakan' ña n̄ ka'an a xiin' Rebeca ndii: "Te xkua'a' kaka nuu' nuu' te xanuu'", n̄ kach̄i a. ¹³ Te sakan' tu yoso' a nuu' t̄utu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Nj̄ kundani j̄ Jacob, ndisu n̄ kundasi' j̄ Esaú." Sakan' yoso' a.

¹⁴ Te' ka'an ndo' xiin' i ña süu' ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí na xaa' a sakan', kach̄i ndo'. Kuäsa' xachi' sakan' ran'. ¹⁵ Kuach̄i ndii yoso' a nuu' t̄utu Ndiosí mii' n̄ ka'an a xiin' Moisés ndii: "Kuv̄ita j̄n̄ j̄ xa'a' yoo' ka kuni m̄j̄i' j̄, te koo' ka'nu' j̄n̄ j̄ xa'a' yoo' ka kuni m̄j̄i' j̄." Sakan' yoso' a. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuni' ña kuvita j̄n̄ Ndiosí xa'a' e' ndii, süu' kuenta ña ka'an nimá e' nduu' a, te n̄ ndee süu' kuenta ña ndj̄ee' m̄j̄i' e' nduu' tu a. Süu' jaan' ndii kuenta ña n̄ ch̄ituní Ndiosí ña kuv̄ita j̄n̄ a xa'a' kuj̄ti' e' nduu' a. ¹⁷ Kuach̄i ndii yoso' a

nuu' t̄utu Ndiosí ña n̄ ka'an a xiin' Faraón, te n̄ xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuy Egipto, mii' ka'an a ndii: "Nj̄ sakuiso' chuun' j̄ yo'ó te n̄a'a' j̄ ña ndj̄ee' j̄ xiin' ña kund'o'q' un', te kiku' tu'un xa'a' j̄ kanii' nuu' ñu'u' j̄in yivj'." Sakan' yoso' a. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuni' kuvita j̄n̄ Ndiosí xa'a' ne kuni' m̄j̄i' a kuv̄ita j̄n̄ a xa'a' kuj̄ti', te xax̄j̄ a nimá ne kuni' a sax̄j̄ a nimá.

¹⁹ Ndisu tee' ka'an ndo' xiin' i ndii: "¿Ndee xa'a' ka'an Ndiosí ña ne ndiso' kuach̄i nduu' e', sakan' ña kuv̄j̄ xachi' s̄ajn̄ kuni' e' ña xa' n̄ ch̄ituní a saq̄ a xiin' e'?" ²⁰ Ndisu ka'an nu' yu' xiin' ndo' ndii, ne yivj' j̄in yivj' kuj̄ti' nduu' yoo'. Koo' nduu' xachi' yo'ó na nakan' un' kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ña xaa' a. Naa kuu' j̄in k̄sj̄ ndii, çñáá tuu ndo'ó ña kuv̄j̄ ka'an a xiin' te n̄ xa'a' ña'a' ndii: "¿Ndichun na n̄ xa'a' un' yu' yu' so'q'?", kach̄i a. ²¹ Xiní e' ña te xachuun' xiin' ñu'u' kixin' ndii, kumi' ra ndj̄ee', te kasa'a' ra ndee ka nuu' k̄sj̄ xiin' ñu'u' kixin' naa' kuni' ra. Kuv̄j̄ kasa'a' ra j̄in a xa'a' chuun' va'a, te kuv̄j̄ tu kasa'a' ra j̄in a xa'a' chuun' kualí' kuu' so'q'.

²² Te ndee na sakan' tu yoo Ndiosí, kij' kuni' a n̄a'a' a ña xi'e' a xini' a kuach̄i, te kuni' ne yivj' ña ndj̄ee' a, sakan' na xiin' kua'a' ña kuiee j̄n̄ n̄ kundj̄eni a xa'a' ne xa' n̄ yoo' tu'va, te sando'o' ña'a' a, te ndux̄in n̄ja. ²³ Te n̄ xaa' tu a sakan' te n̄a'a' a ña ka'nu' va ña nduu' a xiin' ne n̄ nakax̄in a, te kuv̄j̄ta j̄n̄ a xa'a' n̄ja, te ne jaan' nduu' ne n̄ ch̄ituní a ndee ña nuu' ña kundj̄ee' n̄ja mii' ndatun' va kaa'. ²⁴ Te yoo' tu nduu' ne n̄ kana Ndiosí jaan'. Te süu' ndu'u' ne judío kuj̄ti' n̄ kana a, süu' jaan' ndii n̄ kana' a te ndo'o', ne tuku'. ²⁵ Naa n̄ ka'an Ndiosí xiin' Oseas, te n̄ ka'an tiakú tu'un a ndii:

Ka'an i ña ne nduu' kuenta i nduu' ne n̄ nduu' kuenta i.

Te ka'an i ña kundani j̄ ne n̄ ndani j̄.

²⁶ Te j̄in xaan' mii' n̄ ka'an i xiin' ne yivj' ndii:

"Ndo'o' ndii, süu' kuenta i nduu' ndo'", j̄kan' ka'an i xiin' n̄ja ña si'e m̄j̄i' yu'u' Ndiosí tiaku nduu' n̄ja.

Nj̄ kach̄i Ndiosí xiin' Oseas jaan'.

²⁷ Te n̄ ka'an ndoso' Isaias, te n̄ ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xa'a' ne Israel ndii: Te' ndee yoo kua'a' ya'a ndu ne Israel, ndee na ñuti' m̄j̄ni' ka'nu' ndii, chaa' kuj̄ti' ndu kaku nuu' kuach̄i ndu.

²⁸ Kuach̄i ndii xa' kuyatin' kuii va natava' ndaku xto'q' e' kuach̄i sakuu' ne ndiee' j̄in yivj'.

Nj̄ kach̄i ra. ²⁹ Te naa n̄ ka'an ka Isaias j̄nga xaan' ndii:

Naa' n̄ sakahakú xto'q' e' Ndiosí, ña ndj̄ee' koo' chukuu', j̄in chaa' ne xii' yata' ndu ndii,

xá nì ndoñu'u' ndu ndeë naa nì ndo'ò ne nì ndieë ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra. Sakan' nì kachì rà.

Ìnjì ne Israel xini nìà Cristo

³⁰ Xa'a' a jaan' na kuuì, ña yo'ò nduu' ña ka'an ña nì ka'an i jaan'. Te ne tuku' ndii, tee' ndee nì nduku' nja ña koo ndaku nimá nja nuu' Ndiosí ndii, nì natjìn nja ña nì xandaqu a nimá nja jaan' nuu' a xa'a' a ña ñj nja xini ña'a' nja. ³¹ Ndisu ne ta'an' i, ne Israel ndii, tee' ndee nì nduku' u'vì nja ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' a ña xanduxa' nja, te saxinú nja tu'un ndei' a ndii, nì natjìn nja ña sandaku a nimá nja nuu' a. ³² Nì ndo'ò nja sakan' kuachì ndii, nì nduku' nja ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' a ña ñj nja xini ña'a' nja. Süu' jaan' ndii nì nduku' nja ña sandaku a nimá nja nuu' a xa'a' a ña xaa' a ña ña ka'an chuun' tu'un ndei' a. Sakan' na nì kaki'ì nja xiin' yuu', ña kaki'ì ne kuni ñj. ³³ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: Chuun xa'a' va ndo'. Xa nì chindu'u' i ñj yuu' ñuu Sión.

Te nuu' yuu' jaan' kaki'ì ne yivi' te nduva nja.

Ndisu yoo ka ñj xini yuu' jaan' ndii, sakuçhane ña'a' a.

Sakan' kachi a.

10

¹ Ñanì ta'an' i, ña ka'an nimá i xa'a' ne ta'an' i, ne Israel, xiin' ña ka'an i xiin' Ndiosí xa'a' nja ndii, ña kaku na nja nuu' kuachì nja nduu' a. ² Kuachì ndii kuvj ndjeë yu'u' i xa'a' ne jaan' ña xikán va nimá nja ña kaka nuu' nja nuu' Ndiosí, ndisu xini nja saa kuni a saa nja. ³ Kuachì ndii nì kundani nja saa nì kuni Ndiosí sandaku a nimá nja nuu' a. Sakan' na nì xika nja sandaku mji' nja nimá nja nuu' a xiin' ndjeë' mji' nja, te ka'an a ña ne ndaku nimá nduu' nja. Te nì natjìn nja saa nì kuni Ndiosí sandaku a nimá nja nuu' a. ⁴ Kuachì ndii Cristo nduu' mii' xinú ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí. Sakan' te sandaku a nimá sakuu' yoo', ne ñj xini ña'a'.

⁵ Te so'ò yoso' tu'un ndei' Ndiosí ña nì ke'ì Moisés jaan' xa'a' ne xika sandaku mji' nimá nja nuu' Ndiosí xiin' tu'un ndei' jaan' ndii: "Yoo ka saxinú sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí ndii, kuçjaku nja saa tu'un ndei' jaan'." Sakan' kachi a.

⁶ Ndisu yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña ne ñj xini ña'a' kujt' nduu' ne yoo ndaku nimá nuu' a, sakan' na ka'an a ndii: "Kañjì ndo' xiin' nimá ndo' ndii: ¿Yoo tu kuvj ndaa ndjivi', te na'in nja a? (Kij' ka'an e' sakan' ndii, ndeë naa' kuni sanuu' e' Cristo.) ⁷ Nì ndeë ka'an tu ndo' xiin' nimá

ndo' ndii: ¿Yoo tu nuu ndeë yavi kunu te na'in nja a?" (Kij' ka'an e' sakan' ndii, ndeë naa' kuni xtà'ni' e' Cristo tejn ne nì xi'ì.) Sakan' yoso' a. ⁸ Ndisu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yaçin nuu' ndo', te yaçin tu nimá ndo' yoo tu'un va'a jaan'", kachi a. Te tu'un va'a jaan' nduu' tu ña ka'an ndoso' ndu'u' nuu' ndo' vitjìn te ñj ndo' kuni ndo' Jesús. ⁹ Sakan' ña naa' ka'an un' xiin' yu'u' un' ña Jesús nduu' xto'ò nuu' sakuu' ña'a, te ñj un' xiin' nimá un' ña nì sanatiaku ña'a' Ndiosí ndii, kaku un' nuu' kuachì un'. ¹⁰ Kuachì ndii xiin' nimá e' ñj e' xini ña'a' e' te xandaku Ndiosí nimá e' nuu' a. Te xiin' yu'u' e' ka'an e' ña nakuni ña'a' e' nuu' ne yivi' te sakahú a yoo' nuu' kuachì e'. ¹¹ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yoo ka ñj xini ña'a' ndii, tãxi a kuçhane nja." Sakan' yoso' a. ¹² Kuachì ndii ñj ndaa' nduu' e' tee' ndee ne judío nduu' e', uun ne tuku' nduu' e'. Sakan' ña ñj ndaa' Ndiosí nduu' xto'ò nuu' sakuu' e', te sañu'u' kua'a' a saa ka ta'an' ne yivi' xikán nuu' a. ¹³ Kuachì ndii yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yoo ka kakan nuu' xto'ò e' Ndiosí jaan' ndii, sakahú ña'a' a nuu' kuachì nja", kachi a.

¹⁴ Ndisu xini kaxi' e' ña kuvj kakan ne jaan' nuu' a naa' tiã'an ñj nja kuni ña'a' nja. Te kuvj tu ñj nja kuni nja xto'ò e' naa' tiã'an kuni so'ò nja tu'un a. Te sakan' tu kuvj kuni so'ò nja tu'un a naa' tiã'an ka'an ndoso' ne yivi' nuu' nja xa'a' a. ¹⁵ Te, ¿yoo ku'un ka'an ndoso' tu'un a naa' nì tjanu' ña'a' a? Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ña va'a va nduu' a kij' xaá ne ka'an ndoso' tu'un ña nachindiee' manj' yoo' xiin' Ndiosí, te ka'an tu nja tu'un va'a." Sakan' yoso' a.

¹⁶ Ndisu nì natjìn sakuu' ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a jaan'. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' nì ka'an Isaias ndii: "Tákui'e, koo' nì kandixa' tu'un ña ka'an ndoso' ndu'", nì kachì rà. ¹⁷ Ña jaan' na kuuì' kij' xini so'ò e' tu'un va'a jaan', te xa'a' ña ñj e' xini e' Ndiosí, te tu'un va'a jaan' nduu' ña ka'an xa'a' Jesucristo. ¹⁸ Ndisu ndatu'un' i ndo'ò ndii: ¿Náá nì xjñj so'ò ne jaan' tu'un va'a jaan'? Süu nì xjñj so'ò nja a naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Te ñj kanii' nuu' ñu'u' ñj yivi' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a jaan'.

Te ndeë mii' xan ndj' ñj yivi' xaá tu'un nja.

Sakan' yoso' a. ¹⁹ Te ndatu'un' tu i ndo'ò ndii: ¿Náá nì kundani ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a jaan'? Süu nì kundani nja a naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña nì ke'ì Moisés ndii:

Sakuiñu ndo' yu'u saq j xa'a' ne tuku',
 ne ndiiu' kuenta j.
 Te sanasaá' j ndo'ó xa'a' ne tuu tu ndo' ña
 ne küu' kaxi' nduu' nja.
 Sakan' kachi Ndiosí, n j kachi a. ²⁰ Te yoso'
 tu a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ña n j
 xandjēni xiin' mii' Isaias, te n j ka'an ra
 ndii:
 N j natjīn ne tuku' jaan' yu'u tee' ndee n j
 nanduku' nja yu'u.
 Te tee' ndee n j ndatu'un' nja xa'a' j ndii, n j
 sātuví xiin' mii' mji' j nuu' nja.
 Sakan' yoso' a. ²¹ Ndisu' yoso' tu a nuu'
 tutu Ndiosí ña n j ka'an Isaias jaan' ndii:
 "Nduvi' n j ka'an nda'a' j nuu' ndo'ó, ne
 so'ó, ne xij nimá." Sakan' yoso' a.

11

*Nakaxin Ndiosi chaa' kuiti' ne Israel, te
 inji nja kuni ña'a' nja*

¹ Sakan' na ndatu'un' j ndo'ó ndii: ¿Ñáá
 xanini ndo' ña xa n j saxiḡo Ndiosí ne
 nduu' kuenta a nuu' a? Kuāsa' xachi'
 sakan' ran'. Kuachj ndii, sakan' tu yu'u
 ndii, jīn te Israel sjaní xika' Abraham
 nduu' j, te nduu' tu j kuenta ti'vi ne jīn kuu'
 xiin' Benjamín. ² N j saxiḡo Ndiosí nuu' a
 ne n j nakaxin a ndee xtá'an' jīn yivi' nduu'
 kuenta a. Tee' náka'an' ka ndo' saa yoso'
 a nuu' tutu Ndiosí xa'a' Elías kij' n j tjin
 kuachj ra ne jaan' nuu' a ka'an ra ndii:
³ "Tákui'e, xa n j xa'ni' nja te ka'an tiakú
 tu'un' un', te xa n j tanj tu nja sakuu' yuu'
 ña ndiee' mo to mii' n j saka'nu' ndu' yo'ó.
 Te ndee jīn nda'a' j so'ó n j kaku. Te kuni
 ka'ni' tu nja yu'u", n j kachi ra. ⁴ Ndisu' n j
 nakujin Ndiosí nuu' ra ndii: "Xa n j xa siin'
 j uxá mii' te yivi' xa'a' mji' j, te xika' nuu'
 nuu' j xiin' un', te kōo' kivi' n j ita xiti' ra
 nuu' ndiosí saka ña nani' Baal, te saka'nu'
 ra a", n j kachi Ndiosí. ⁵ Te sakan' tu xaa'
 Ndiosí ndee vjtin ndii, n j nakaxin a chaa'
 kuiti' ne ta'an' j, ne Israel, xa'a' a ña ndan j
 mji' a ndu'u'. ⁶ Te naa' n j nakaxin a ne jaan'
 xa'a' a ña ndan j mji' ña'a' ndii, süu' xa'a'
 chuyun va'a ña n j xa'a' nja nduu' a. Süu'
 jaan' ndii xa'a' a ña ndan j mji' a ne jaan'
 kuiti' nduu' a. Sakan' ña naa' xa'a' a ña
 va'a ña xaa' nja n j nakaxin ña'a' a ndii,
 süu' xa'a' a ña ndan j mji' ña'a' a kunduu'
 a, ndisu' süu' sakan' nduu' a. ⁷ Ña jaan'
 na kuii' n j nanduku' ne ta'an' j, ne Israel,
 ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a, te n j
 natjīn nja a, ndisu' ne chaa' ne n j nakaxin
 Ndiosí ndii, n j natjīn ne jaan' a. Te sakuu'
 tuky ka ne Israel jaan' ndii, n j kuxij nimá
 nja nuu' Ndiosí. ⁸ Naa yoso' a nuu' tutu
 Ndiosí mii' ka'an a ndii:

N j sakuun' Ndiosí ma'na nuu' nimá ne
 Israel jaan' nuu' jchi' a,
 te n j ndasj tu a nduchi' nuu' nja,

te n j ndasj n j tu a so'ó nja,
 te küvj kuni so'ó nja tu'un a ndee kivi'
 vjtin.
 Sakan' yoso' a. ⁹ Te sakan' tu yoso' a nuu'
 tutu Ndiosí mii' n j ka'an David ndii:
 Na kunduu' mii' yoo viko' nja,
 ndee naa jīn ñun'u',
 xiin' ndee naa jīn jtun' mii' xiku'un saq.
 Te kunduu' a ña viku'un xa'a' nja,
 te sando'o' ña'a' Ndiosí.

¹⁰ Te na ndasj nduchi' nuu' nja te küvj kuni
 nja nuu' Ndiosí.

Te na kutoso xachi' nja nuu' kuachj ña
 ndiso' nja.

N j kachi ra.

Sakakú Ndiosi ne tuku' nuu' kuachj nja

¹¹ Xa'a' a jaan' na ndatu'un' j ndo'ó ndii:
 Kij' n j kaki' j' ne ta'an' j, ne Israel jaan' ndii,
 ¿ñáá xanini ndo' ña n j nduva xachi' nja?
 Kuāsa' xachi' sakan' ran'. N j xka'ndia ña
 jaan' te sakakú Ndiosí ne tuku', te sakuiñu
 a ne Israel jaan' kuiti'. ¹² Xa'a' a ña n j
 xaso'ó ne Israel jaan' nuu' Ndiosí ndii, n j
 natjīn ne yivi' jīn yivi' kua'a' ña va'a, ña
 taxi' Ndiosí. Te xa'a' a ña n j saxiḡo nja
 ña kuni Ndiosí taxj a nuu' nja ndii, n j
 sañu'u' kua'a' a ne tuku' jaan', saa ka vi'
 tu kua'a' sañu'u' a yoo' kij' sanaku'a a xiin'
 mii' sakuu' ne Israel jaan' nda'a' Ndiosí.

¹³ Te vjtin ka'an j xiin' ndo'ó, ne tuku', ña
 Cristo nduu' ña n j tjanu' yu'u, te sania'á
 j jchi' a nuu' ndo', te tiin' ka'nu' j chuyun
 yo'o'. ¹⁴ Te kuni j naa' sakuñu ne ta'an'
 j ndo'ó xa'a' a ña n j sakakú Ndiosí ndo'ó
 nuu' kuachj ndo', te sakan' küvj kaku tu
 savá ne jaan' nuu' kuachj nja. ¹⁵ Kuachj
 ndii, naa' xa'a' a ña n j saxiḡo Ndiosí yatīn'
 sakuu' ne ta'an' j, ne Israel jaan', te n j
 nakoo a ña mani' xiin' sakuu' inga ne yivi'
 jīn yivi' ndii, saa ka vi' tu saa a kij' natjīn
 tukuy a ne Israel jaan'. Saa a xiin' nja ndee
 naa natjaku tukuy nja ndee tejn ne n j xi'i,
 te nakoo kivi' ñuu nja ña kōo' kivi' ndi'i'.
¹⁶ Te naa' ña su'un nduu' xita' va'a, ña n j
 ku'a ña nuu', ña nduu' nditja nuu' Ndiosí
 ndii, ña su'un nduu' tu kanii' xini' jxan'.
 Te sakan' tu naa' ña su'un nduu' tjo'o' jtun'
 ndii, ña su'un nduu' tu nda'a' nu'.

¹⁷ Ndu'u' ne Israel ndii, ndee naa tun'
 olivo tata tun' xa n j ta'nu savá nda'a' nduu'
 ndu'. Te ndo'ó, ne tuku' ndii, ndee naa
 nda'a' tun' olivo iku' nduu' ndo'. Te ni'ni'
 ndjaa nda'a' tun' olivo iku' jaan' tōko' tun'
 olivo tun' tata jaan' mii' n j ta'nu savá
 nda'a' tun' olivo tata jaan'. Te tjo'o' tun'
 tata jaan' taxi' siku' asin' va xa'a' nda'a'
 tun' olivo iku' ña n j xiku'ñi ndjaa jaan'.
¹⁸ Ndisu' ka'an ñuñu' ndo'ó, ne tuku', ña ne
 ka'nu' ka nduu' ndo' te sakan' ne Israel, ne
 nduu' ndee naa nda'a' tun' olivo tata ña n j
 ta'nu jaan'. Naa' ka'an ñuñu' ndo' sakan'

ndii, kuní a ña saa ndo' kuenta ña süu' ndo'ó, ne tuku' taxi' sjiku' asin' va nuu' tjo'ó tun' tata jaan'. Süu' jaan' ndii tjo'ó tun' tata jaan' taxi' sjiku' jaan' nuu' ndo'ó.

¹⁹ Tee' ka'an ndo' ña xa ni ta'nu nda'a' tun' olivo tata jaan', te naku'i'ni ndiaa ndu'u. ²⁰ Ña ndaku ka'an ndo', ndisu ne jaan' ndii, xa'a' a ña ni xiin' nja iní nja kuni nja Cristo na nduu' nja ndee naa nda'a' tun' olivo ña ni ta'nu jaan'. Te ndo'ó, ne tuku' ndii, ni'ni' ndiaa ndo' nda'a' tun' olivo jaan' xa'a' a ña iní kuiti' ndo' xini ndo' Cristo. Xa'a' a jaan' na va'a kuñuñu' nimá ndee jin ndo' xa'a' ña jaan'. Süu' jaan' ndii nuu' ña jaan' ndii, va'a ka kuyi'vi ndo' Ndiosí. ²¹ Kuachí ndii, naa' ni yoo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ne Israel, ne nduu' ndee naa nda'a' tun' olivo tata jaan' ndii, koo' ka'nu' tu' iní a xa'a' ndo'ó naa' saa ndo' saa nii' ni xaa ne jaan'. ²² Ña jaan' na chuun xa'a' va e' xa'a' ña ndasun iní Ndiosí xiin' xa'a' ña kuu'e a. Sakan' ña kuu'e a xini a ne ni kuni natün ña ni kuni a sakaku' ña'a' a, ndisu ndasun iní a xini a ndo'ó, ne ni natün ña jaan'. Ndisu naa' nako'ó ndo' ña ndasun iní a jaan' ndii, kunduyu tu' ndo'ó ndee naa nda'a' tun' olivo, ña ni ta'nu jaan'. ²³ Te naa' nako'ó ne jaan' ña iní nja xini nja Cristo ndii, kuyi' naxi'ni ni tukuu' a ne jaan' mii' ni ndondja nja. Kuachí ndii ña ndije' koo' chukuu' nduu' Ndiosí te saa a sakan'. ²⁴ Kuachí ndii ndee naa nda'a' tun' olivo iku', ña ni tia'ndja te ni xikui'ni ndiaa a nda'a' tun' olivo tata jaan', nduu' ndo'ó. Sakan' ña tee' ndee naku'itá ndo' xiin' tun' olivo tata jaan' ndii, ni xikui'ni ndiaa ndo' nda'a' tun' jaan'. Saa ka vi' tu' ne Israel, ne nduu' ndee naa nda'a' tun' olivo, ña ni ta'nu jaan' ndii, kuyi' ya'a naxi'ni tukuu' Ndiosí ne jaan' mii' xa ni ndondja nja jaan'.

Kaku' sakuu' ne Israel xna'q nuu' kuachí nja

²⁵ Ñan' ta'an' i, kuní i ña kundani ndo' ña ni chituni si'e Ndiosí xa'a' ne Israel jaan', sakan' te kuñuñu' nimá ndo'. Sava ne Israel ndii, ni xa xii nja nimá nja, te sakan' kundoo' nja ndee skachi' ndi' xinu' ne tuku', ne ni naxaxin' Ndiosí, ne iní kuni Cristo. ²⁶ Ndi' ña jaan' te sakaku' Ndiosí sakuu' ne Israel nuu' kuachí nja. Naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: Te xaa jin ña sakaku' ne ndee' ñuyu Jerusalem, ña ketá tein nja, te ndasandoo a ne nduu' siani' xika' Jacob nuu' kuachí nja.

²⁷ Te kuento yo'ó ndoo' i xiin' ne jaan' kij' sandoyo' i kuachí nja.

Ni kachi a. ²⁸ Te xa'a' a ña ni natün ne Israel jaan' tu'un va'a xa'a' Cristo ndii, ndasi' nja Ndiosí, te ña jaan' ndii, ña va'a

ndo'ó nduu' a. Ndisu xa'a' a ña nduu' nja ne ni naxaxin' Ndiosí ndii, kua'an na kua'an a ña ndani ña'a' a xa'a' a ña ni ndoo a kuento a xiin' te xii' yata' ndu. ²⁹ Sakan' ña Ndiosí ndii, tu'un a nda'a' e' ña xa ni xamaní a yoo', ni ndee nako'ó tu a ne xa ni kana a te kaka nja ichi' a. ³⁰ Sakan' tu' ndo'ó, ne tuku' ndii, ni saxinú ndo' ña kuní Ndiosí nuu' ni kixin. Ndisu kuvita iní a xa'a' ndo' vitin xa'a' a ña saxinú ne Israel jaan' ña kuní a. ³¹ Sakan' tu' ne jaan' vitin ndii, saxinú nja ña kuni Ndiosí, ndisu natün na nja ña kuvita iní a xa'a' nja naa kuvita iní a xa'a' ndo'ó. ³² Kuachí ndii mii' Ndiosí ni ndasi' i'nu' sakuu' ne yivi' nuu' ña so'ó, sakan' te kuyi' kuvita iní a xa'a' sakuu' e'.

Xaka'nu' Pablo Ndiosí xa'a' a ña xini tuni a

³³ Ña ndichi xava'a nduu' Ndiosí xiin' ña xini tuni, te sakuu' ña yoo kundani a, te koo' ndee jin ne kuyi' sanakuachi' ña chituni a, ni ndee koo' tu' ne kuyi' nakuni saa yoo ichi' a. ³⁴ Te koo' tu' ndee jin ne xini ña xanini xto'ó e' jaan', te ni ndee koo' tu' ni ka'an ña kaa' va'a xiin' a. ³⁵ Te ni ndee koo' tu' ne yivi' ne kuyi' satatu ndee jin ña'a nuu' Ndiosí, te sakan' nakan nja ña'a jaan' nuu' a. ³⁶ Sakan' ña sakuu' ña yoo ndii, mii' a ni xa'a' ña'a', te xa'a' a ña kuní Ndiosí na yoo a, te xa'a' mii' a yoo sakuu' ña jaan'. Te na natün a sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduyu a.

12

Va'a ka taxi e' kivi' ñuyu e' te kunduyu a tumaní nditiq Ndiosí

¹ Ñan' ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña xa'a' a ña kuvita iní Ndiosí xa'a' e' ndii, na sanaku'a na ndoo' kivi' ñuyu ndo' nda'a' a ndee naa jin tumaní ña yoo tiaku te kunduyu a nditiq Ndiosí, ña va'a kuni a xini a. Kuachí ndii sakan' kuní a saku'nu' ña'a' e'. ² Te kaka ka tu' ndo' jin yivi' saa nii' xika' sakuu' ne yivi' jin yivi' vitin. Süu' jaan' ndii taxi' ndo' ña ndasaxaa' Ndiosí nimá ndo' xiin' ña xanini ndo', sakan' te kuyi' kundani kaxi' ndo' ndee ña nduu' ña va'a ña kuni Ndiosí saa ndo', xiin' ña xtaní a, xiin' ña xachuun' ndaku.

³ Te xa'a' a ña ndani mii' Ndiosí yu'u na ni sakuiso' chuun' a yu'u te ka'an i xiin' sakuu' ndo'ó ña ka'an ñuñu' ndo' xa'a' mii' ndo' ya'a ka te sakan' ña kuní a, süu' jaan' ndii kuní a ña kaniní kuiti' ndo' xa'a' mii' ndo' saa naá nimá ndo', xiin' saa ni taxi' Ndiosí ña iní ndo' xini ña'a' ndo'. ⁴ Sakan' ña, naa kuu' yoo' ndii, yoo ñu'u' nde'i' i'in e', te kua'a' tu'un' kuu' a, ndisu xa yoo xa yoo chuun nuu' i'in a. ⁵ Te nii' sakan' tu' sakuu' yoo' ndii, tee' ndee kua'a' e' ndii,

jin ndaa' nduu' e' xa'a' a ña jin' e' xini e' Cristo.

⁶ Xa siin' ña chuun' n' tax'i Ndiosí nda'a' j'in e' saa' kuni' mii' a sañu'u' a yoo'. Naa' chuun' va' yoo' ka' xiiin' ña ka'an' tiakú n'ja' tu'yun' a ndii, na saa' n'ja' ña jaan' saa' kuu' ña jin' kuit'i' n'ja' xini' ña'a' n'ja'. ⁷ Te' naa' ña' ch'indjee' n'ja' ne' yivi' nduu' ña' chuun' ña' n'ja' na'ñin' n'ja' nuu' Ndiosí ndii, na ch'indjee' ña'a' n'ja'. Te' naa' ña' sania'á n'ja' ne' yivi' nduu' a' ndii, na sania'á ña'a' n'ja'. ⁸ Te' naa' ña' sandjeni' n'ja' nimá' ne' yivi' nduu' a' ndii, na sandjeni' ña'a' n'ja'. Te' naa' ña' tax'i' n'ja' ña'a' nduu' a' ndii, na tax'i' n'ja' a' xiiin' kanii' nimá' n'ja'. Te' naa' ña' ka'ndja' chuun' n'ja' nuu' ne' nakayá' xa'a' Jesús' nduu' a' ndii, na ka'ndja' chuun' n'ja' xiiin' jin' kanii' nimá' n'ja'. Te' naa' ña' kuy'ita' jin' n'ja' xa'a' e' ne' yivi' nduu' a' ndii, na va'a' kuni' n'ja' kii' xaa' n'ja' a'.

Saa' xika' e' jin' yivi' kii' nduu' xna'q' e' ne' xika' ichi' Cristo

⁹ Te' na' kundan' ta'an' ndaku' ndo', te' na' kundasi' ndo' ña' n'ja' a', te' kuni' a' ña' kundikun' kixin' ndo' ña' va' a'. ¹⁰ Te' kuni' tu' a' ña' kundan' ta'an' j'in' ndo' ndee' naa' jin' ndaa' yuva' si'i' ndo'. Te' kuni' n'ja' tu' a' ña' ko'oto' ka'nu' ta'an' j'in' ndo'. ¹¹ Te' sachuun' ndjee' ndo', te' kūsuxan' ndo'. Te' kuni' a' ña' ka'ka' nuu' ndo' nuu' xto'o' e' Ndiosí xiiin' jin' kanii' nimá' ndo'. ¹² Te' na' nakuatia' va' ndo' xa'a' ña' ndiatu' kutu' jin' e'. Te' sakan' tu' na' kukuie' jin' ndo' kii' yoo' tundo'o' nuu' ndo', te' na' ka'an' te' ka'an' tu' ndo' xiiin' Ndiosí. ¹³ Te' na' ch'indjee' ndo' j'nga' ne' nduu' tu' kuenta' Cristo' ne' kuni' ña'a' nuu'. Te' na' na'ñin' va'a' ndo' ne' xaa' vi'e' ndo'.

¹⁴ Ka'an' ndo' xiiin' Ndiosí ña' sañu'u' a' ne' sando'o' ndo'ó, na' ka'an' ndo' xiiin' a' ña' sañu'u' ña'a' a', te' süu' san'acha'an' ña'a' ndo'. ¹⁵ Te' na' nakuatia' ndo' xiiin' ne' kuatia'. Te' sakan' tu' na' kuaku' ndo' xiiin' ne' xaku'. ¹⁶ Te' na' kundjee' manj' xiiin' ta'an' ndo'. Te' sakan' tu' na' kũñuñu' ndo', süu' jaan' ndii ndu'jin' ndo' xiiin' ne' nda'vi' so'o'. N'ja' ndee' na' kãñin' tu' ndo' ña' ne' xini' tuni' ka' nduu' mii' ndo'.

¹⁷ Te' na' san'andiko' ndo' ña' va'a' nuu' ne' yivi' xa'a' ña' va'a' ña' xaa' n'ja' xiiin' ndo'. Süu' jaan' ndii na' ka'ka' ndo' saa' ndo' ña' va'a' xa'a' sakuu' ne' jaan'. ¹⁸ Te' na' saa' va' ndo' ña' nduxa' te' ka'ka' manj' ndo' xiiin' sakuu' ne' yivi'. ¹⁹ Ndo'ó, ne' ndan' j' ndii, san'andiko' ndo' ña' n'ja' a' nuu' ne' yivi' xa'a' ña' n'ja' a' ña' xaa' n'ja' xiiin' ndo'. Süu' jaan' ndii tax'i' ndo' na' sando'o' ña'a' mii' Ndiosí. Kuach'i ndii yoso' a' nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an' a' ndii: "Mii' yu'u' nakan' kuenta' nuu' ne' xaa' ña' n'ja' a' xiiin' ne' yivi', te' na'cha'vi' j' ne' jaan' xa'a' ña' n'ja' n'ja' xaa' n'ja'", kachi' xto'o' e'. ²⁰ Te' siin' tuku' ndii, yoso' tu' a' tuku'

xaan' ndii: "Naa' jin' ne' ndasi' ndo'ó' xi'i' soko' ndii, tax'i' ndo' ña' kux'i' n'ja'. Te' naa' ichi' jin' n'ja' ndii, tax'i' ndo' tiku' ko'o' n'ja'. Kuach'i ndii, naa' saa' ndo' ña' jaan' ndii, ka'an' nuu' n'ja' xa'a' ña' n'ja' a' ña' n'ja' xaa' n'ja' xiiin' ndo' jaan'." Sakan' yoso' a'. ²¹ Tax'i' ndo' ña' kanando' ña' n'ja' a' ndo'ó, süu' jaan' ndii mii' ndo'ó' kanando' nuu' ña' n'ja' a' jaan' xiiin' ña' va' a'.

13

¹ Te' na' kandixa' sakuu' ndo' sakuu' te' xa'ndia' chuun' nuu' ñuu'. Kuach'i ndii koo' ndee' jin' te' jaan' kumi' ndjee' te' ka'ndia' chuun' ra' naa' tax'i' Ndiosí a'. Sakan' na' kuu' te' xa'ndia' chuun' jaan' ndii, mii' Ndiosí n'ja' saku' chuun' ña'a' te' ndiee' ra'. ² Ña' jaan' na' kuu' yoo' ka' xikuitá' tei' nuu' ña' ka'an' te' xa'ndia' chuun' jaan' ndii, xikuitá' tei' tu' n'ja' nuu' ña' chikandu'u' Ndiosí xa'a' ña' xa'ndia' chuun' te' jaan'. Te' ne' xikuitá' tei' jaan' ndii, katun' n'ja' xa'a' ña' xikuitá' tei' n'ja' jaan'. ³ Sakan' ña' te' xa'ndia' chuun' ndii, süu' yoo' ra' te' sayi'vi' ra' ne' xaa' ña' va'a', süu' jaan' ndii yoo' ra' te' sayi'vi' ra' ne' xaa' ña' n'ja' a'. Xa'a' a' jaan' na' naa' küni' ndo' kuyi'vi' ndo' nuu' te' xa'ndia' chuun' jaan' ndii, ña' va' a' saa' ndo' te' ka'an' va'a' ra' xa'a' ndo'. ⁴ Kuach'i ndii, te' xa'ndia' chuun' jaan' ndii, Ndiosí n'ja' tax'i' chuun' jaan' nuu' ra' te' kundjee' manj' ndo'. Ndisu' naa' xaa' ndo' ña' n'ja' a' ndii, kuni' a' kuyi'vi' ndo' te' jaan', sakan' ña' kümi' saka' ra' ña' ndjee' te' sando'o' ra' ne' yivi'. Kuach'i ndii Ndiosí n'ja' tax'i' chuun' jaan' nuu' ra' te' sando'o' ra' ne' xaa' ña' n'ja' a'. ⁵ Ña' jaan' na' kuu' kuni' a' ña' kandixa' ndo' te' xa'ndia' chuun' nuu' ndo'. Süu' xa'a' a' ña' kuyi'vi' sando'o' kuit'i' ra' ndo'ó' kandixa' ña'a' ndo', süu' jaan' ndii saa' tu' ndo' ña' jaan' xa'a' a' ña' naá' kaxi' nimá' ndo'. ⁶ Ña' jaan' na' kuni' a' ña' cha'vi' ndo' nda'a' te' jaan' xu'un' yoo', kuach'i ndii Ndiosí n'ja' tax'i' chuun' jaan' nuu' ra'. Te' xa' nditja' ña' xa'ndia' chuun' ra' jaan' xika' ra' j'in' kivi'. ⁷ Te' na'cha'vi' ndo' sakuu' ne' ndiso' ika' ndo'. Te' naa' ndiso' ika' ndo' ndee' ka' xu'un' yoo' ndii, na'cha'vi' ndo' a' nda'a' te' jaan'. Te' naa' ndiso' ika' ndo' xu'un' yoo' kuenta' ñu'u' ndo' ndii, na'cha'vi' ndo' a'. Te' nuu' ne' xata'an' ña' xito' ka'nu' ña'a' ne' yivi' ndii, na' ko'oto' ka'nu' tu' ña'a' ndo'. Te' naa' nuu' ña' xata'an' ña' jin' ka'nu' ña'a' ne' yivi' ndii, na' jin' ka'nu' tu' ña'a' ndo'.

⁸ Ku'iso' ika' ndo' ndee' jin' ne' yivi'. Kuach'i ndii, ña' kuni' kuit'i' a' ku'iso' ika' ta'an' ndo' ndii, ña' kundan' ta'an' ndo' nduu' ña' jaan'. Sakan' ña' naa' kundan' e' ne' yivi' xiiin' e' ndii, xa' saxinu' e' ña' ka'an' tu'yun' ndei' Ndiosí. ⁹ Kuach'i ndii, naa' ka'an' tu'yun' ndei' Ndiosí ndii: "Kümi' ndo' musa'

ndo'. Te kã'ni' tu ndo' ne yivi'. Te sãkui' na' ndo'. Te kã'an ndo' tun vixi. Te ndiõ'õ' jni ndo' xa'a' ña'a' ne yivi'." Te sãkuu' tu'un ndei' jaan' xiin' sãkuu' ka tũku' tu'un ndei' Ndiosi ndii, nakuitã a xiin' ña' kũndanĩ e' ne yivi' xiin' e' jaan' sãa' niii' ndanĩ xiin' mii' mji' e'. ¹⁰ Te yoo' kã' ndanĩ ne yivi' ndii, kõ'õ' kivi' sando'o' ña' ne jaan' xiin' ña' ña'a'. Ña' jaan' na kuu' kiji' ndanĩ e' ne yivi' ndii, xã' saxinũ e' tu'un ndei' Ndiosi.

¹¹ Ña' jaan' kuni' a sãa' ndo', sakan' ña' xã' kua'an va' kivi'. Sakan' na kuu' ndo'õ'õ' nuu' ndo', sakan' ña' xika' ndo' jin yivi' ndee naa ne iin' va' ma' na nuu'. Kuachĩ ndii xã' kuyatin' kã' kivi' ña' kixin' Cristo te sãkakũ a yoo' te sakan' kiji' ni xã'a' jni e' xini ña'a' e'. ¹² Xã' kuyatin' ndi' j' ñuu, te xã' kuyatin' kivi' ña' nãndjiko' a. Sakan' na kuu' na vjkuujĩ e' ña' xaa' e' ña' ña'a', ña' xaa' ne yivi' mii' jin yavi. Te na koo' tu'va' e' xiin' tu'un ndatun' Ndiosi, te kũnta'an' e' xiin' ña' ña'a' jaan'. ¹³ Te na kãka' va'a' e' ndee' naa jin ke'in' nduu' a. Te na kãsa'a' ndo' vjko' loco, te sãxinĩ xiin' mji' tu' ndo'. Te sãa' tu' ndo' ña' xiin, ni ndee' ña' kiji' kuu' ndo' xiin' jin' ndo'. Te kãni' ta'an' ndo' kuento xiin' ne yivi', ni ndee' kũndũu' tu' ndo' ne ndasi' nuu'. ¹⁴ Ndisũ nuu' a jaan' ndii, kũndikun' ni' j' ndo' i'chi' xto'õ' e' Jesucristo. Te vjkuujĩ ndo' ña' xanini ndo' sãa' kuyi' kiji' ndo' ña' ndio'õ' jni' ñu'u' ndo' kivi' ndo'.

14

Yo'o' ka'an Pablo sãa' kuni' a kuu' e' xiin' ne itja' jni' nuu' i'chi' Cristo

¹ Te natjĩn' va'a' naa natiin' va'a' ndo' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e', ne itja' jni' nuu' i'chi' a. Te kiji' xaa' ndo' sakan' ndii, kãni' ta'an' ndo' kuento xiin' ña'. ² Naa kuu' sãva' ndo'õ'õ' ndii, xanini ndo' ña' kuyi' kuxi' ndo' sãkuu' nuu' a, ndisũ tũku' ndo', ne itja' ña' jni' ndii, xanini ndo' ña' kuyi' kuxi' ndo' yuva' kujtĩ'. ³ Te ndo'õ', ne xixi' sãkuu' nuu' a ndii, kã'an' ichi' ndo' xiin' ne xixi' sãkuu' nuu' a jaan'. Te ndo'õ', ne xixi' sãkuu' nuu' a jaan' ndii, nãtava' ndo' kuenta kuu' ne xixi' sãkuu' nuu' a jaan'. Sakan' ña' ni natjĩn' tu' Ndiosi ne jaan'. ⁴ Te kõ'õ' xãchi' xa'a' a ña' nãtava' ndo'õ'õ' kuenta kuu' ne xika' nuu' nuu' xto'õ' e' Ndiosi. Mji' a jaan' ka'an' naa' xika' nuu' va'a' ña' uun' naa' xika' nuu' va'a' ña' nuu' a. Ndisũ kãka' ni' j' ña' i'chi' a, kuachĩ ndii kumi' xto'õ' e' Ndiosi jaan' ndjee' te chĩndjee' ña'a' a.

⁵ Yoo' sãva' ne yivi' ndii, ka'nu' kã' sãva' kivi' nuu' ña' te sakan' tũku' a, ndisũ sãva' ña' ndii, jin' kachi' nduu' sãkuu' kivi' nuu' ña'. Sakan' na kuu' i'jin' ne ka'an' ña' jaan' ndii, kuni' a ña' koo' ña' ndaku' nuu' ña' ña' ña' kãndixa' ña' jaan' ndii, ña' va'a' nduu' a. ⁶ Te ne tuu' ña' ka'nu' kã' sãva' kivi' ndii,

xa'a' xto'õ' e' xaa' ña' a. Te ne kõ'õ' kivi' ka'nu' nuu' ndii, xa'a' xto'õ' e' xaa' ña' a. Te ne xixi' sãkuu' nuu' a ndii, xa'a' xto'õ' e' xixi' ña' a, sakan' ña' taxi' ña' ña' chĩndanĩ Ndiosi. Te ne xixi' sãkuu' nuu' a jaan' ndii, xa'a' xto'õ' e' xixi' ña' a, sakan' ña' taxi' tu' ne jaan' ña' chĩndanĩ Ndiosi. ⁷ Kuachĩ ndii ndee' jin' e' tiaku' xa'a' mji' e' kujtĩ'. Te ndee' jin' tu' e' kũvi' xa'a' mji' e'. ⁸ Te naa' tiaku' e' ndii, xa'a' xto'õ' e' tiaku' e' te sãa' e' ña' kuni' a. Te naa' ni' xiji' e' ndii, kuenta xto'õ' e' nduu' e'. Ña' jaan' na kuu' naa' tiaku' e', uun' naa' ni' xiji' e' ndii, kuenta xto'õ' e' nduu' e'. ⁹ Kuachĩ ndii ni' xiji' Cristo, te ni' nãtiãku' a, te sakan' kũndũu' a xto'õ' nuu' ne ni' xiji' xiin' nuu' ne tiaku'.

¹⁰ Te ndo'õ'õ' ndii, kõ'õ' ndee' jin' xa'a' ña' nãtava' ndo' kuenta kuu' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e'. Te kõ'õ' tu' ndee' jin' xa'a' ña' ka'an' ichi' ndo' xa'a' ña'. Kuachĩ ndii sãkuu' e' kujtã' ndichĩ nuu' Cristo mii' sãna'mã a yoo'. ¹¹ Sakan' ña' yoso' a nuu' tũtu' Ndiosi mii' ka'an' a ndii:

Ka'an' kaxi' j' xiin' ndo' ña' xa'a' ña' tiaku' j' ndii, nuu' yu'u' kujtã' xiti' sãkuu' ne yivi'

te ndjee' yu'u' ña' ña' yu'u' nduu' Ndiosi.

Kachi a. ¹² Ña' jaan' na kuu' i'jin' yoo' nãtaxi' kuenta nuu' Ndiosi xa'a' mji' e'.

¹³ Ña' jaan' na kuu' vjkuujĩ e' ña' nãtava' e' kuenta kuu' ta'an' e'. Te nuu' a jaan' ndii, ndee' chaa' kã' chĩtuni' e' ña' kũndũu' e' ña' kaviko' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e' te sãa' ña' kuachĩ. ¹⁴ Te xini' kaxi' yu'u' ña' nuu' xto'õ' e' Jesús ndii, kõ'õ' ndee' jin' ña' xaxi' ña' kiji' iin' mji'. Ndisũ naa' yoo' kã' tuu' ña' yoo' ña' xaxi' ña' kiji' iin' ndii, ña' kiji' iin' nduu' a nuu' mji' ne jaan'. ¹⁵ Sãa' e' kuenta ndii, naa' sãtũxu'vĩ ndo' nimã jin' ne nduu' kuenta Cristo xiin' xa'a' ña' xaxi' ndo' ndii, kuãsa' kã' nia'a' ndo' sãa' ndanĩ e' ne jaan'. Xa'a' a jaan' na sãnduxin' ndo' xiin' ña' xaxi' ndo' jaan' jin' ne xã' ni' xiji' Cristo xa'a'. ¹⁶ Ña' jaan' na kuu' tãxi' ndo' ña' kãni'a' a ne yivi' xa'a' ña' xini' ndo' nduu' ña' va'a' ña' xaa' ndo'. ¹⁷ Kuachĩ ndii, ña' xa'ndia' chuun' Ndiosi nimã e' ndii, sũu' kuenta ña' xaxi' uun' ña' xiji' nduu' a. Sũu' jaan' ndii kuenta ña' xachuun' ndãku' e', xiin' ña' xika' manj' e' jin' yivi', xiin' ña' va'a' kuni' e' nduu' a. Te sãkuu' ña' jaan' ndii, Espiritu Santo taxi' a nuu' e'. ¹⁸ Kuachĩ ndii, yoo' kã' xika' nuu' nuu' Cristo sakan' ndii, va'a' kuni' Ndiosi xini' ña'a' a. Te va'a' tu' kuni' ne yivi' xini' ña' a' ña'.

¹⁹ Ña' jaan' na kuu' na kũndikun' ni' j' e' ña' kũndjee' manj' xiin' ta'an' e', te sãkua'nu' naa' sãkua'nu' ta'an' e' nuu' i'chi' Ndiosi. ²⁰ Xa'a' a jaan' na vjkuujĩ ndo' ña' sanduxin' ndo' ña' xaa' Ndiosi nimã ne ta'an' e' xiin' Cristo xa'a' ña' xaxi' ndo'. Ña' ndãku' nduu'

a ndii, ña va'a nduu' ndee ka nuu' ña xaxi'. Te ndii, vā'a xaa' ndo' xaxi' ndo' ña xaxi', ña kaviko' tuku ne ta'an' e' jaan', te saa ña kuachj. ²¹ Ndeɛ va'a ka kuxi e' ndej' ni ndee kō'o tu e' vino, ni ndee ndiaa ka inga ña'a, te sãnama' tu ña'a' e' nuu' kuachj, te ni ndee saa tu e' ña kandixa' ne jaan' ndii, kuachj nduu' a, te ni ndee sãtuxu'vi e' nimá ne jaan' xa'a' ña jaan'. ²² Te naa' kandixa' ndo' ndii, va'a saa ndo' ndee ka ña jaan' naa' saa ndo' a nuu' Ndiosí kuitj'. Sakan' ña sañu'u' va Ndiosí j'in ndo'ó, ne tiin' kuachj xiin' mji' kij' xaa' ndo' ña kandixa' ndo' nduu' ña ndaku. ²³ Ndisu ne kandixa' ña vā'a xaxi' ña sava ña'a, te xaxi' ña a ndii, katun' xiin' mii' mji' ña, sakan' ña kandixa' ña ña ña vā'a nduu' a. Te sakuu' ne xaa' ña jaan', te kandixa' ña ña süu' ña va'a nduu' a ndii, kuachj nduu' a nuu' Ndiosí.

15

¹ Sakan' na kuui' yoo', ne xixa' ña iní xini Jesús ndii, kuni a ña kundjieni e' nuu' ne itja' ña iní xini ña a, te na kãka e' xa'a' ña va'a ña kuni mji' kuitj' e'. ² Süu' jaan' ndii kuni a ña sakuatia' e' ne ndikun' ichi' Jesús xiin' e', te na nduku' tu e' ña va'a saa e' xa'a' ña, te kua'nu' naa kua'nu' ña nuu' jchi' Ndiosí. ³ Kuachj ndii ni ndee mji' Cristo ni nduku' ña va'a xa'a' mji' a. Süu' jaan' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ña ni kanja'a ne yivi' xa'a' un' ndii, xa'a' yu'u' ni kanja'a ña." Sakan' yoso' a. ⁴ Kuachj ndii sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, ña ni ke'j' xta'an' jin yivi' ndii, ni ke'j' a, te sania'a a yoo' ña kuie koo iní e', te sandjieni tu a yoo', te kundjatu iní e' ña ni taxj Ndiosí kuento a xa'a' nuu' e'. ⁵ Ndiosí, ña taxi' ña kuie yoo iní e' xiin' ña xandieni yoo', na chindjee' ndo'ó te kundjee maní naa ndiee' maní xiin' ta'an' ndo' ndee naa kuni Cristo Jesús, ⁶ te xiin' jin ndaa' nimá ndo' saka'nu' inga' ndo' Ndiosí, ña nduu' yuva' xto'o e' Jesucristo.

Na sania'a e' tu'un va'a nuu' ne tuku'

⁷ Xa'a' a jaan' na kuui' natjin maní ta'an' j'in ndo' ndee naa ni natjin maní tu Cristo yoo', te natjin Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' ne yivi'. ⁸ Naka'an' ndo' ña Cristo Jesús ndii, ni kixin a, te ni xika nuu' a nuu' ne ta'an' j, ne Israel, te xiin' ña jaan' ni ña'a' a ña Ndiosí ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, sakan' ña ni saxinú a ña ni ka'an a xiin' ne xij' yata' j. ⁹ Te sakan' tu ni kixin a te saka'nu' ne tuku' Ndiosí xa'a' ña kuvita iní a xa'a' ña. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Xa'a' a jaan' na ka'an j xiin' ne tuku' ña ña ka'nu' va nduu' yo'ó, te saka'nu' j yo'ó xita' j nuu' un'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te yoso' tu a ndii: Nakuatia' nimá ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne Israel, ne nduu' kuenta Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹¹ Te yoso' tu a ndii: Ne tuku', na saka'nu' sakuu' ndo'ó xto'o e' Ndiosí.

Te na ka'an ndatun' sakuu' ndo'ó, ne yivi' jin yivi' xa'a' Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹² Te yoso' tu a nuu' tutu a mii' ni ke'j' Isaias ndii:

Te kaku jin sãni' xika' Isai.

Te jaan' ndii, ka'ndja chuun' ra nuu' sakuu' ne tuku'.

Te iní ne jaan' kuni ña'a' ña.

Sakan' yoso' a. ¹³ Te mji' Ndiosí, ña taxi' ña ndiatu iní e', na taxi' tu a ña va'a kuni ndo', te taxi' tu a ña maní' koo nimá ndo' xa'a' a ña iní ndo' xini ña'a' ndo'. Te koo kua'a' xava'a ña kundjatu iní ndo' saa ña ndjee' Espiritu Santo.

Chuun nuu' Pablo ña ni taxj Ndiosí saa ra tein ne tuku'

¹⁴ Nani ta'an' j, yu'u' ndii, iní xna'a j ña xaa' ndo' sakuu' nuu' ña va'a xiin' ta'an' ndo'. Te xini xaxi' ndi' ndo' ndee ña kuni Ndiosí kuni ndo'. Te ne chuun' va nduu' ndo' ña kondja yu'u' ta'an' ndo'. ¹⁵ Ndisu ni ke'j' j tutu yo'o' mii' ka'an ndjee' a xa'a' sava ña'a, te sanaka'an' j ndo'ó xa'a' ña jaan'. Xaa' j sakan' kuachj ndii, Ndiosí nduu' ña ni xamaní' yu'u' chuun' yo'o', ¹⁶ te kundju j te xika' nuu' nuu' Cristo Jesús xa'a' ne tuku', ña jaan' na nduu' j te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Ndiosí nuu' ña. Sakan' xaa' j te kundju ne tuku', ne iní xini Ndiosí, ndee naa ña nasoko' j nuu' a, ña nduu' ña va'a kuni a xini a, te sakan' nduu' ne jaan' nditja Ndiosí xiin' ña ndjee' Espiritu Santo.

¹⁷ Nã jaan' na kuui' kuvj ka'an kuantia' j xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús xiin' nda'a' j xiin' chuun' ña xaa' j nuu' Ndiosí. ¹⁸ Kuachj ndii ka'an ninu' kuitj' j xa'a' ña ni xaa' Cristo xiin' nda'a' j, sakan' ña xiin' ña ni ka'an j, te xiin' ña ni xaa' j, ni taxj so'o ne tuku' jaan' tu'un va'a. ¹⁹ Sakan' ña xiin' ña ndjee' ña taxi' Espiritu Ndiosí ni xaa' j chuun' ka'nu' xiin' ña nandaní ne yivi'. Sakan' na ni xa'a' j ndee ñuu' Jerusalén ka'an ndoso' j tu'un va'a xa'a' Cristo sakuu' ñuu' ndee ni xaa' j nuu' ñu'u' Ilirico. ²⁰ Xa'a' a jaan' na ka'an ndjee' xachi' nimá j ña ka'an ndoso' j tu'un va'a mii' tia'an kuni so'o ne yivi' xa'a' Cristo. Sakan' xaa' j te sania'a ka j ne xa' ña xa'a' inga ne yivi' sania'a ña xa'a' jchi' Ndiosí.

²¹ Süu' jaan' ndii ni xaa' j naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne ni ka'an ne yivi' xiin' xa'a' ña jaan' ndii, kuni ña'a' ña.

Tē ne nī xinj sɔ'ɔ xa'a' n̄a jaan' ndii, kundan̄i n̄a xa'a' a. Sakan' yosɔ' a.

Chituni Pablo n̄a ku'un ndi'e' ra tē kunj ra ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' n̄u Roma

22 Xa'a' a jaan' na nī kuvj ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' tee' ndee kua'a' va' i'chi' n̄i ka'an nimá i. 23 Ndisu vitin̄ n̄a xa' n̄i ndj'i chuyun nuu' i yo'o', tē xa'a' a n̄a kua'a' kuyia xikán nimá i ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' ndii, 24 chituni i n̄a xka'ndja i mii' ndiee' ndo' jaan' kij' ku'un i n̄u'u' España. Tē kuvj chindjee' ndo' yu'u, tē nakaá i ku'un i n̄u'u' España jaan' kij' ndj'i va'a kunj inga' nimá e' ndia'vi' kivj'. 25 Ndisu vitin̄ ndii, kua'an̄ i n̄u'u' Jerusalén tē chindjee' i ne nduu' kuenta Ndiosi xiin' e'. 26 Kuachj ndii, ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' n̄u'u' Macedonia xiin' n̄u'u' Acaya ndii, n̄i ka'an nimá m̄i' n̄a n̄a ndasajin̄ n̄a xu'un' tē chindjee' n̄a ne nda'vi' kuu', ne nduu' kuenta Ndiosi xiin' e', ne ndiee' n̄u'u' Jerusalén. 27 Tē n̄i ka'an nimá m̄i' n̄a saa n̄a n̄a jaan', tee' ndee kandei' n̄a chindjee' n̄a ne jaan' xa'a' a n̄a xi'n̄a ne Israel jaan' n̄i taxj tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne tuku' jaan'. Sakan' na kuni tu'a a n̄a chindjee' n̄a ne jaan' xiin' n̄a va'a n̄a kumi' n̄a. 28 N̄a jaan' na kuui' kij' saxinú i chuyun va'a yo'o', n̄a nataxj i xu'un' jaan' xa'a' ne nda'vi' kuu' jaan' ndii, xka'ndja i mii' ndiee' ndo', tē jkan' tē ku'un i n̄u'u' España. 29 Tē xiní i n̄a kij' xaa j mii' ndiee' ndo' ndii, xaa j xiin' sakuu' n̄a kuni sañu'u' ndj'i Cristo yoo'.

30 Nanj ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' xa'a' a n̄a inj e' xini e' xto'ɔ e' Jesucristo, xiin' xa'a' a n̄a ndanj ta'an' e' xiin' n̄a ndjee' Espiritu Santo ndii, chindjee' ndo' yu'u n̄a ka'an ndjee' ndo' xiin' Ndiosi xa'a' i. 31 Tē jin̄ sakan' ka'an tu' ndo' xiin' a n̄a sakakú a yu'u nuu' ne kuni inj kunj Jesús, ne ndiee' n̄u'u' Jerusalén, xiin' inga ne ndiee' nuu' n̄u'u' Judea. Tē ka'an tu' ndo' xiin' a n̄a tjin̄ manj' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' n̄u'u' Jerusalén jaan', xu'un' jaan'. 32 Sakan' tē naa' kuni Ndiosi ndii, n̄i' sakan' va'a kunj na nimá i xaa j ndee mii' ndiee' ndo' jaan', tē nandjee' i jin̄ xa'a' tejn̄ ndo'. 33 Tē na koo' na Ndiosi n̄a taxi' n̄a manj' yoo nimá e' xiin' sakuu' ndo'. Sakan' na kunduy a.

16

Ti'vi' Pablo cha'an' savq ne ndiee' n̄u Roma

1 Tē sakan' tu' ka'an nda'vi i xiin' ndo' n̄a natjin̄ va'a ndo' n̄a' ta'an' e' Febe, n̄a' jaan' ndii, n̄a' xito' ne nakayá xa'a' Jesús n̄u'u' Cencrea nduu' a'. 2 Tē xa'a' a n̄a kuenta xto'ɔ e' nduu' a' ndii, natjin̄ manj'

n̄a' a' ndo' saa xata'an natiin' manj' e' ne nduu' kuenta a' xiin' e'. Tē chindjee' n̄a' a' ndo' xiin' ndee' ka' n̄a kuni nuu' a', sakan' n̄a xa' n̄i chindjee' kua'a' a' ne yivi', tē n̄i chindjee' tu' a' yu'u.

3 Kua'an Ndiosi na koo' Priscila xiin' jii' a' Aquila, ne xachuun' inga' xiin' i nuu' Cristo Jesús. 4 Tē n̄i sando'o' xiin' mii' n̄a tē sakakú n̄a yu'u, ndee' kuain' n̄i kuu' n̄a. Tē süu' yu'u' kujtj' taxi' n̄a chindani Ndiosi xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii sakan' tu' ne tuku', ne nakayá xa'a' Jesús ndii, taxi' n̄a n̄a chindani a xa'a' ne jaan'. 5 Tē kua'an Ndiosi koo' tu' ne nakayá xa'a' Jesús, ne nduun' vj'e ne jaan'.

Tē kua'an Ndiosi koo' tu' tē ndanj va' j, tē nduu' Epeneto. Tē xi'n̄a ka' tē jaan' n̄i jin̄ xini Cristo tē sakan' sakuu' ne ndiee' nuu' n̄u'u' Asia.

6 Tē kua'an Ndiosi koo' tu' María, n̄a' xa' xika' nuu' kua'a' tejn̄ ndo'o'.

7 Kua'an Ndiosi koo' Andrónico xiin' Junia. Tē judío, tē ta'an' j, nduu' tu' tē jaan'. Tē n̄i n̄u'u' inga' ndu' vj'e' kaá xa'a' tu'un va'a xa'a' Jesús. Tē ka'an va'a va' tē nda'a' xa'a' Cristo xa'a' tē jaan'. Tē xi'n̄a ka' tē jaan' n̄i jin̄ xini Cristo tē sakan' yu'u.

8 Kua'an Ndiosi koo' Amplias, tē ndanj va' j, tē nduu' kuenta xto'ɔ e'.

9 Kua'an Ndiosi koo' Urbano, tē xachuun' inga' xiin' ndu' nuu' Cristo Jesús. Tē sakan' tu' kua'an Ndiosi koo' Estaquis, tē ndanj j. 10 Kua'an Ndiosi koo' Apeles, tē n̄i n̄ia'a nuu' kua'a' tundo'o' n̄a jin̄ ra xini ra Cristo. Kua'an Ndiosi koo' tu' Aristóbulo xiin' ne jin̄ kuu' xiin' ra.

11 Kua'an Ndiosi koo' Herodión, tē nduu' tē judío, tē ta'an' j. Kua'an Ndiosi koo' Narciso xiin' ne jin̄ kuu' xiin' ra, ne jin̄ xini xto'ɔ e'.

12 Kua'an Ndiosi koo' Trifena xiin' Trifosa. Tē xachuun' ne jaan' kuenta xto'ɔ e'. Kua'an Ndiosi koo' tu' Pérsida, n̄a' ndanj e', n̄a' xachuun' va' tu' kuenta xto'ɔ e'.

13 Kua'an Ndiosi koo' Rufo, tē xika' nuu' va'a nuu' xto'ɔ e', tē kua'an Ndiosi koo' tu' sji'i' ra, n̄a' nduu' ndee' naa sji'i' tu' yu'u.

14 Kua'an Ndiosi koo' Asíncrito, xiin' Flegonte xiin' Hermas, xiin' Patrobas xiin' Hermes. Kua'an Ndiosi koo' tu' n̄anj ta'an' e', ne nakayá xa'a' Cristo xiin' ne jaan'.

15 Kua'an Ndiosi koo' Filólogo xiin' Julia xiin' Nereo xiin' n̄a' ta'an' ra. Tē kua'an Ndiosi koo' tu' Olimpas xiin' sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' ne jaan'.

16 Chjto nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, tē xiin' n̄a' jaan' nakuatj ta'an' ndo'. Tē ti'vi' sakuu' i jin̄ t'vi' ne nakayá xa'a' Cristo cha'an' ndo'.

17 Nanj ta'an' j, ka'an nda'vi i xiin' ndo' n̄a' koto' xiin' m̄i' ndo' nuu' ne kuni natj'vi' ndo'o'. Ne jaan' ndii, kuni kavjko' n̄a'

ndo'ó xiin' ña xini xa'an' ña nākuitá xiin' ña ndixá xa'a' Jesús, ña ñi kändixa' ndo'. Kuxioo naa kuxioo' ndo' nuu' ne jaan'.¹⁸ Kuachj ndii, ne yivi' jaan' ndii, süu' xika' nuu' ña nuu' xto' o' e' Jesucristo. Süu' jaan' ndii xika' nuu' ña xa'a' ña xikán jin' mji' kujti' ña. Te xiin' kuento ndatun' va ka'an' ña. Te sakan' tu xiin' kuento vixj sachie' ña ne yivi'. Sakan' xaa' ña xini xa'an' ña ne ña' kuu'.¹⁹ Kuachj ndii xini sakuu' ne yivi' ña saxinú ndo' tu'un va'a xa'a' Cristo, te sakuatia' va ña jaan' nimá j. Ndisu kuni j ña chuun va koo iní ndo' nuu' ña va'a, te koo sa'ví iní ndo' nuu' ña ña'a.²⁰ Te Ndiosí, ña taxi' ña maní' ndii, ña'a' ka te kue'ñi a ña ndjva'a nuu' ndo'. Te na sañu'u' na xto' o' e' Jesucristo ndo'ó.

²¹ Timoteo, te xachuun' inga' xiin' j ndii, ti'vi' ra cha'an' ndo'. Te jin kachi xaa' Lucio xiin' Jasón xiin' Sosípater. Te judío, te ta'an' j, nduu' tu te jaan'.

²² Ti'vi' tu yu'u te nani' Tercio, cha'an' ndo', te ñi ke'j' tutu yo'o'. Te nduu' tu yu'u kuenta xto' o' e' Jesús xiin' ndo'.²³ Ti'vi' Gayo cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, natiin' va'a ra yu'u xiin' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús yo'o'. Te ti'vi' tu Erasto cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, te xito' xu'un' xa'a' ñu'u yo'o' nduu' ra. Te ti'vi' tu ñanj' ta'an' e' Cuarto cha'an' ndo'.²⁴ Te na sañu'u' na xto' o' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tuku ñi xaka'nu' Pablo Ndiosí

²⁵ Te na saka'nu' e' Ndiosí, ña kuvj taxi' ña ndje'e' ndo' te kujta ñi' j ndo' xiin' ña kandixa' ndo' saa nakuitá xiin' tu'un va'a, ña ka'an' ndoso' j nuu' ndo' xa'a' Jesucristo. Te nakuitá tu ña ka'an' ndoso' j jaan' xiin' ña ñi yoo sj'e ñi xaa Ndiosí ndee kij' tia'an' ku'a' jin yivi' xta'an' kivi'.²⁶ Ndisu vjtin ndii, xa ñi satuví Ndiosí ña ndixá xa'a' Jesús, ña ñi yoo sj'e jaan', ña ñi ke'j' te ñi ka'an' tiakú tu'un a jaan', saa nii' ñi ka'an' tuni mji' Ndiosí jaan', ña yoo ndee ndi'i' ñi kivi', te kunj sakuu' ti'vi' ne tuku' ña ndixá jaan', te kuvj kunj sakuu' ne yivi' kunj ña'a' ña, te kuvj tu kändixa' ña'a' ña.²⁷ Te jin ndaa' Ndiosí ña ndichi va jaan' na saka'nu' e' ndee ndi'i' ñi kivi' xa'a' ña ñi xaa Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te ni kana Ndiosi xa'a' a ña kuní mji' a te kunduu' i te tianu' Jesucristo sania'á ichi' a. Ti'vi' yu'u xiin' ñanj e' Sóstenes ² cha'an' sakuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Ndiosi, ne ndiee' ñuu Corinto, ne ndoq nuu' Ndiosi xa'a' ña ni xaa Cristo Jesús. Te ni kana a ndo'ó te kunduu' ndo' ndiña a xiin' sakuu' ne yivi', ne ndiee' mii' ka ñin yivi', ne nakuni ña Jesucristo nduu' xto'q nja ndee naa nduu' tu a xto'q yoo'. ³ Na sañu'u' na Ndiosi, yuva' e', xiin' xto'q e' Jesucristo, ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosi

⁴ Saa kivi' taxi' i ña chindani Ndiosi e' xa'a' ndo', te sakan' tu xa'a' a ña ndani mji' Ndiosi ndo'ó ni xaa Cristo Jesús. ⁵ Kuachí ndii ña jaan' ni xaa sakan', te ni sañu'u' va Ndiosi ndo'ó xiin' ña chuun va ndo' sania'á ndo' tu'un a, te ni taxí tu a ña ndichi va ndo'. ⁶ Te xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña ni tuxi' va tu'un va'a, ña ni sania'á ndu ndo'ó xa'a' Cristo, nimá ndo'. ⁷ Xa'a' a jaan' na koo' ka ndee ñin ña chuun va ña xaxa' Ndiosi nuu' e' kuní nuu' ndo'ó ña ndiatu' ndo' kiji' xaa' kivi' ña nandiko' xto'q e' Jesucristo. ⁸ Ndiosi tu taxí ndiee' ndo' te kujta ni' ndo' nuu' ichi' a ndee so'o' ndi'i', sakan' te koo' xa'a' ña kivi' sanandiko' a ndo'ó kiji' xaa' kivi' ña kixin xto'q e' Jesucristo jaan'. ⁹ Sakan' ña Ndiosi ndii, xachuun' ndaku a, te suvi' a ni kana ndo'ó te ñin ndaa' nduu' ndo' xiin' xto'q e' Jesucristo si'e a.

Va'q natq'vi' ta'an' ne ndikun ichi' Jesús

¹⁰ Ñanj ta'an' i, xiin' ndiee' xto'q e' Jesucristo ka'an nda'vi' i xiin' ndo' ña nakuita kuento ndo', te nata'vi' ta'an' ndo'. Süu' jaan' ndii kundiee maní' ndo', te ñin kachi kaninj ndo', te ñin kachi tu ña'a chituní ndo' xa'a'. ¹¹ Ka'an i sakan' xiin' ndo', ñanj ta'an' i, sakan' ña xini i kuento xaa' ne vi'e Cloé ña nata'vi' ta'an' ndo'. ¹² Sakan' ña sava ndo' ka'an ndii, kuenta Pablo nduu' ndo', te sava tu ndo' ka'an ndii, kuenta Apolos nduu' ndo', te sava ni tu ndo' ka'an ndii, kuenta Pedro nduu' ndo', te sava ka tu ndo' ka'an ndii, kuenta Cristo nduu' ndo', kachi ndo'. ¹³ ¿Ñáá xanini ndo'ó ndii, ni nata'vi' Cristo? Uun, ¿ñáá xanini ndo' ndii, Pablo ni xi'i nuu' krusin xa'a' ndo'?

Uun, ¿ñáá kuenta Pablo ni chijhi ndo'? ¹⁴ Taxi' i ña chindani Ndiosi ña ndee ñin ndo'ó ni sakuchi' i kuenta Jesús. Süu' jaan' ndii Crispo xiin' Gayo kujti' ni sakuchi' i kuenta Jesús. ¹⁵ Sakan' na kuui' ndee ñin ne yivi' kiji' ka'an ña ni chijhi nja kuenta i. ¹⁶ Ni sakuchi' tu i ne vi'e Estéfanos kuenta Jesús. Ndisu naka'an' i naa' ni sakuchi' i jnga ka ne yivi'. ¹⁷ Kuachí ndii ni tjanu' Cristo yu'u te sakuchi' i ne yivi' kuenta a, süu' jaan' ndii ni tjanu' a yu'u te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne yivi'. Te süu' xiin' tu'un ndichi ni xaa i ña jaan', sakan' te chindiaa ya'vi' i ña ni xi'i Cristo nuu' krusin.

Cristo nduu' ña ndiee' Ndiosi, te suvi' tu a nduu' ña ndichi a

¹⁸ Sakan' ña tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña ni xi'i Jesús nuu' krusin xa'a' kuachí e' ndii, ña siki' nduu' a nuu' ne kua'an mii' ndoñu'u' nimá nja. Ndisu nuu' yoo, ne xa ni kaku nuu' kuachí e' ndii, ña ndiee' Ndiosi nduu' a. ¹⁹ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii:

Sandoñu'u' i ña xini tuní te yivi' te xini tuní,

te saxi'oo tu i ña kundani te xini tuní jaan'. Sakan' kachi a.

²⁰ Xa ni sasana' ndoo' Ndiosi ña xini tuní ña yoo ñin yivi' yo'o', naa kuu' te kumi' ña xini tuní jaan', xiin' te sania'á ña ndichi, xiin' te kani ta'an' kuento xa'a' ña ndichi jaan'. ²¹ Kuachí ndii, xiin' ña xini tuní Ndiosi ni xindoq nimá a ña koo' kivi' kuni nja nuu' a xiin' ña xini tuní ña yoo ñin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii ni xindoq nimá a ña sakaku a ne ini xini ña sania'á ndu'u, tee' ndee ña siki' nduu' a nuu' sava ne yivi'. ²² Kuachí ndii, ne ta'an' ndu, ne judío ndii, kuni kuni nja chuun ka'nu' te kivi' kandi'xa' nja. Te ne tuku' ndii, kuni kuni so'o' nja ña ndichi te kivi' kandi'xa' nja. ²³ Ndee saa kaní ndii, xa'a' a ña ni xi'i Cristo nuu' krusin ka'an ndoso' ndu. Te tu'un yo'o' ndii, sanasaá' va a ne judío, te nuu' ne tuku' ndii, siki' kujti' nduu' a. ²⁴ Ndisu nuu' yoo', ne ni kana Ndiosi nuu' ichi' a ndii, Cristo jaan' nduu' ña ndiee' a, te nduu' tu a ña ndichi a, koo' a xaa' naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e'. ²⁵ Kuachí ndii, tee' ndee siki' kujti' nduu' tu'un Ndiosi jaan' nuu' ne yivi', ndisu ña ndichi ka nduu' a te sakan' sakuu' ña xini tuní ña yoo ñin yivi' kaa'. Te ña xaa' Ndiosi, te tuu ne yivi' ña koo' ña ndiee' a ndii, ndiee' kua'a' ka a te sakan' ña ndiee' ña kumi' ne yivi' ñin yivi' yo'o'.

²⁶ Chuun xa'a' ndo' ña kiji' ni kana Ndiosi ndo'ó nuu' ichi' a ndii, ndia'vi' kujti' ndo' nduu' ne ndichi nuu' ne yivi' ñin yivi', te ndia'vi' tu ndo' nduu' ne ndia'chuun', uun

ne j̄in kuu' xiin' ne ka'nu'. ²⁷ Sakan' ña ni naqaxin Ndiosí ne ña' kuu' tuu ne yivi' j̄in yivi' te saka'an' a ne tuu ña ndichi ña. Te ni naqaxin tu a ne nda'vi so' o' tuu ne yivi' j̄in yivi' te saka'an' a ne tuu ña yoo ndjee' ña. ²⁸ Te ni naqaxin ni tu Ndiosí ne nda'vi va kuu', xiin' ne küni kofo ne yivi' nuu', xiin' ne kuäsa' kuni xachi' tuu ne yivi' j̄in yivi', sakan' ni xaa a te saka'an' a ne tuu ndii, ne ka'nu' nduu' mji' ña. ²⁹ Sakan' ni xaa Ndiosí te ndee j̄in ne yivi' küvi sañuñu' xiin' mji' nuu' a. ³⁰ Mji' Ndiosí ni ndasaain ndo' o' xiin' Cristo Jesús, te xa'a' ña ni xaa a ndii, nduu' e' ne ndichi, te nduu' tu e' ne ndaku nimá nuu' a, te nduu' tu e' nditja a te saa e' ña kuni a, te sakan' tu ni sandoó ndiká a yoo' nuu' kuächi e'. ³¹ Sakan' ni xaa Ndiosí sakan' ña naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Naa' kuni ka'an ñinu yoo' ka ndii, na ka'an ñinu ña xa'a' ña ni xaa xto' o' e' Ndiosí xa'a' ña", kachi a.

2

Ka'an Pablo ña ni xi'i Cristo nuu' krusin xa'a' kuächi e'

¹ Ñani ta'an' i, sakan' na kij' ni xa'an ka'an ndoso' i mii' ndiee' ndo' tu'un ña ni nañin i nda'a' Ndiosí ndii, ni tiin' i tu'un ña xasuvi', ni ndee ni tiin' tu i ña ndichi. ² Süu' jaan' ndii ni çituni i ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' Jesús kuñi' xiin' xa'a' ña ni xi'i a nuu' krusin xa'a' kuächi e'. ³ Te ni yoo ndjee' i, te ndee kisi' vi' a yu'u ña yivi' i kij' ni xika i mii' ndiee' ndo' jaan'. ⁴ Te kij' ni ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ndo' ndii, ni tiin' i tu'un ña xasuvi' ña ndichi ne yivi' j̄in yivi' yo' o'. Süu' jaan' ndii ña ndjee' Espiritu Santo ni nia'a ndo' o' xiin' tu'un ña ni ka'an ndoso' i jaan'. ⁵ Sakan' te kotijn ndiaa ña jni ndo' xini ndo' Jesús jaan' ña ndjee' Ndiosí, te kotijn ndiaa a ña ndichi ne yivi' j̄in yivi' yo' o'.

Kumi' e' ña ndichi xaa' Espiritu Santo

⁶ Ndisu' ka'an ndu' xiin' ña ndichi nuu' ne xa ita' ni' i nuu' ichi' Jesús. Te ndii, ña ndichi ña ka'an ndu' jaan' ndii, süu' ña ndichi j̄in yivi' yo' o' nduu' a, ni ndee süu' ña ndichi ne xini tuni xa'ndia chuun' j̄in yivi' yo' o' nduu' a. Ne jaan' ndii, xa kua'an ndoñu'u' ña. ⁷ Te ndu'u ndii, sania'a ndu' ña ndichi ña ni yoo' si'e, ña xini mji' kuñi' Ndiosí ndee kij' ti'a'an kasa'a a j̄in yivi', ña ni çituni a xa'a' e' te nañin e' ña ndatun' saa a. ⁸ Te ña ndichi jaan' ndii, ndee j̄in te xa'ndia chuun' j̄in yivi' yo' o' ni kundan' a. Sakan' ña naa' ni kundan' ra a ndii, ka'ni' ra xto' o' e', ña ndatun' koo' chukuu', nuu' krusin. ⁹ Te ndii, naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ña'a ña köo' kivi' ni xini nduchi' nuu' ne yivi',

xiin' ña köo' kivi' ni xini so' o' ña,
xiin' ña köo' kivi' ni xanini ña nduu' ña ni xava'a Ndiosí xa'a' ne ndani ña'a'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Ndisu' ni satuvi' Ndiosí sakuu' ña jaan' nuu' e' ni xaa Espiritu Santo, sakan' ña Espiritu Santo jaan' ndii, xini a sakuu' ña yoo' si'e ndee maa' nimá Ndiosí. ¹¹ Kuächi ndii ndee j̄in e' xini saa xanini inga ne yivi', süu' jaan' ndii j̄in ndaa' mji' ña xiin' nimá kuñi' ña xini yoo' nduu' a xanini ña. Sakan' tu ndee j̄in e' xini yoo' nduu' a xanini Ndiosí, süu' jaan' ndii Espiritu Santo kuñi' nduu' ña xini ña xanini a. ¹² Te yoo' ndii, ni nañin e' espiritu ña nduu' kuenta j̄in yivi' yo' o', süu' jaan' ndii ni nañin e' Espiritu ña kuächi nda'a' Ndiosí te küvi kundan' e' sakuu' ña ni saman' a yoo'. ¹³ Te sania'a ndu' xa'a' ña jaan' xiin' tu'un ña sania'a Espiritu Ndiosí ndu'u, te süu' sania'a ndu' a xiin' ña xini tuni mji' ndu'. Süu' jaan' ndii xiin' tu'un ña natiin' ndu' nuu' Espiritu Santo sania'a ndu' xa'a' ña ka'an xa'a' Ndiosí. ¹⁴ Ndisu' ne yivi', ne köo' Espiritu Santo naa nimá ndii, küvi nañin ña ña sania'a Espiritu Santo jaan', sakan' ña nuu' ne jaan' ndii, siki' kuñi' nduu' a, te ni ndee küvi tu kundan' ña a. Sakan' ña ne naa Espiritu Santo nimá kuñi' küvi kundan' ña jaan'. ¹⁵ Sakan' ña ne naa Espiritu Santo nimá ndii, küvi nakuni ña sakuu' ña'a, ndisu' ne jaan' ndii, ndee j̄in ne yivi' küvi nakuni ña'a'. ¹⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Köo' xini ña xanini xto' o' e' Ndiosí, te köo' tu küvi sania'a ña'a", sakan' yoso' a. Ndisu' kundan' yoo' ña jaan' sakan' ña xanini e' saa xanini Cristo.

3

Xachuun' inga' Pablo xiin' Apolos nuu' Jesús

¹ Ñani ta'an' i, ni küvi ka'an i xiin' ndo' ndee naa xaa' i xiin' ne xa xaa' ña kuni Espiritu Santo. Süu' jaan' ndii ni ka'an i xiin' ndo' ndee naa ne xaa' ña ka'an nimá mji', uun ndee naa ne kuañu'u' nuu' ichi' Cristo. ² Ni sania'a i ndo' o' ña xaku vixi kuñi' ndee naa xaa' e' xiin' ne kuañu'u' ne chichin', ña sako'o' e' ña lechin kuñi', te tãxi e' kaxi' ña ña xaxi' naa ña xaxi' yoo' ne xixa. Sakan' ni xaa i sakan' ña ndo' o' ndii, ni küvi nañin ndo' ña ndichi xa'a' Ndiosí, te ti'a'an küvi nañin ndo' a ndee vñin, ³ sakan' ña kusaa' xaa' ka ndo' ña ka'an nimá mji' ndo', naa kuu' ña kuiñu ndo', xiin' ña kani' ta'an' ka ndo' kuento, xiin' ña nata'vi' ta'an' ndo'. Te xiin' ña jaan' nia'a ndo' ña kusaa' nduu' ka ndo'

ne xaa' ña ka'án nimá mji' kujtj' ndo' ndee naa ne yivi' ne xini yoo Ndiosí. ⁴ Sakan' suu, kij' ka'án sava ndo' ndii: "Yu'u ndii, kuenta Pablo nduu' j', kachi ndo'. Te sava tuky ndo' ka'án ndii: "Yu'u ndii, kuenta Apolos nduu' j', kachi ndo'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, jin kachi xaa' ndo' te sakan' xaa' ne xaa' ña ka'án nimá mji' kujtj'.

⁵ ¿Yoo nduu' Pablo, xanini ndo'ó, uun yoo nduu' Apolos, xanini tu ndo'? Ndu'u ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí kujtj' nduu' ndu, te xiin' ña sania'á ndu jin ndo' xini ndo' Jesús. Ndisu j'in ndu ni xaa' ña ni ka'an chuun' xto'ó e' Ndiosí xiin' kujtj' ndu. ⁶ Yu'u ni chij' tu'un a nimá ndo', te Apolos ni kosó a, ndisu mji' Ndiosí ni sakuu' nu' a. ⁷ Xa'a' a jaan' na süu' te ka'nu' ka nduu' te chi'i', te ni ndee te kosó. Süu' jaan' ndii mji' Ndiosí nduu' ña ka'nu' ka, sakan' ña suvi' a sakua'nu' ña'a'. ⁸ Sakan' ña te chi'i' xiin' te kosó ndii, jin kachi te nduu' ra, tee' ndee xakoo xakoo ya'vj' ra xa'a' chuun' ña ni xaa' j'in ra. ⁹ Sakan' ña ndu'u ndii, te xaa' chuun' nuu' Ndiosí kujtj' nduu' ndu, te ndo'ó nduu' ndee naa ñu'u' mii' xachuun' a, te nduu' tu ndo' ndee naa vj'e a ña xa'a a.

¹⁰ Te xa'a' a ña ndani mji' Ndiosí yu'u ndii, ni taxj' a kumi' i ña chuun, te nduu' i ndee naa te xa'a vj'e. Xa'a' a jaan' na sakania' i xa'a' vj'e, te tuky te yivi' sakaa' vj'e jaan'. Ndisu kuni a ña koto va'a te sakaa' vj'e jaan' saq sakaa' ra a. ¹¹ Sakan' ña ndee jin ne yivi' küvj' sakania' xa'a' inga vj'e mii' xa iin' ña jaan'. Te xa'a' vj'e ña xa iin' jaan' ndii, Jesucristo nduu' a. ¹² Kuachj' ndii, xa'a' vj'e jaan' ndii, kuvj' sakaa' e' xiin' oro, uun xiin' plata, uun xiin' yuu' ndatun', uun xiin' jtun', uun xiin' jita, uun xiin' ñuu' nda'a' tun' koko. ¹³ Ndisu j'in chuun' ña ni xaa' j'in e' natuvj' kij' koto kua'a' ña'a' Ndiosí kivi' so'ó' ndi'i'. Sakan' ña xiin' ñu'u' koto kua'a' a j'in ña jaan' naa' chuun' va'a nduu' a, uun naa' süv' a. ¹⁴ Naa' koto' a ni ndo'ó vj'e ña ni sakaa' yoo ka ndii, natjin ña ña va'a ña taxj' Ndiosí nda'a' ña. ¹⁵ Ndisu naa' koto a ndii, ndoñu'u' xachi' chuun' ña ni xaa' ña. Tee' ndee kakü mji' ña ndii, kundó'ó ña ndee naa ne xka'ndia' nuu' ñu'u'.

¹⁶ ¿Náá xini ndo' ña yukun' Ndiosí nduu' ndo', te naá Espiritu Santo nimá ndo'? ¹⁷ Sakan' ña naa' xika' yoo ka sandoñu'u' ña yukun' Ndiosí jaan' ndii, sandoñu'u' tu Ndiosí mji' ne jaan'. Kuachj' ndii, yukun' jaan' ndii, ña su'un nduu' a, te xa' mji' ndo'ó nduu' yukun' jaan'.

¹⁸ Künj' xa'an' xiin' mii' mji' ndee jin ndo'. Naa' xanini sava ndo'ó ña ndichi ndo' xiin' ña xini tuni jin yivi' yo'ó' ndii, kuy ndo' ndee naa ne xini tuni xiin' ña

ndichi jaan', sakan' te kuvj' kunduu' ndo' ne xini tuni xna'a' nuu' ña ndichi Ndiosí. ¹⁹ Kuachj' ndii, ña ndichi ña nduu' kuenta jin yivi' yo'ó' ndii, ña küu' kaxi' nduu' a nuu' Ndiosí naa yoso' a nuu' tuty Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Nakasi Ndiosí ne ndichi nuu' ña xini tuni saka mji' ña." ²⁰ Te ka'án tu a ndii: "Xini xto'ó e' Ndiosí ña ña xanini ne ndichi ndii, ña küu' kaxi' nduu' a", kachi a. ²¹ Xa'a' a jaan' na va'a a kuñuñu' ndo' xa'a' ña ndikun' ndo' jin te yivi' jin yivi' yo'ó'. Sakan' ña sakuu' ña'a' nduu' kuenta mji' ndo', ²² naa kuu' yu'u', te nduu' Pablo, xiin' te nduu' Apolos, xiin' te nduu' Pedro, xiin' jin yivi' yo'ó', xiin' kivi' ñuu, xiin' ña xi'i', xiin' ña xka'ndia' vj'ün, xiin' ña xka'ndia' nuu' ku'un e' ndii, sakuu' ña jaan' nduu' kuenta mji' ndo'. ²³ Te ndo'ó nduu' kuenta Cristo, te Cristo jaan' nduu' kuenta Ndiosí.

4

Ka'án Pablo xa'a' ña xaa' ra tein ne nakaya xa'a' Jesús

¹ Xa'a' a jaan' na kuni a ña kundani ndo' ña ndu'u ndii, te xika' nuu' nuu' Cristo kujtj' nduu' ndu, te ni sakuiso' chuun' a ndu te sania'á ndu ña xini mji' kujtj' Ndiosí. ² Te yoo ka ni tiso' chuun', te saq ña jin chuun' ndii, kuni a ña ña'a' ña ña ne xachuun' ndaku nduu' ña. ³ Yu'u ndii, ndi'ni xachi' i naa' natava' ndo'ó kuenta kuu' i, uun naa' natava' te yivi' kuenta kuu' i mii' xa'nu' ra kuachj'. Ndee mji' ndii, natava' i kuenta ña kuu' mii' i. ⁴ Ndisu tee' ndee xini kaxi' i ña naa' va'a nimá i ndii, süu' xa'a' a jaan' na nduu' i te ndaku xachi' nimá nuu' Ndiosí. Kuachj' ndii xto'ó e' Jesús nduu' ña sana'má yu'u'. ⁵ Xa'a' a jaan' na natava' ndo' kuenta kuu' ndee jin ne yivi' ña kuni ka xaa' kivi' so'ó' ndi'i', süu' jaan' ndii ndiatu' ndo' ndee ñandiko' xto'ó e' Jesús. Sakan' ña ña jaan' nduu' ña sanatuvj' sakuu' ña xaa' sj'e e' xiin' sakuu' ña xanini nimá e', te natjin j'in e' ña tiin' ka'nu' saq xata'an natjin e' nda'a' Ndiosí.

⁶ Ñani ta'an' j, ni ka'an' i xa'a' ña xaa' Apolos xiin' ña xaa' mji' i xa'a' ña va'a mji' ndo'. Sakan' te kunj' ndo' saq xaa' ndu, te ña jaan' kundikun' ndo' saq ndo', te saq kujtj' ndo' ña yoso' nuu' tuty Ndiosí, sakan' te ndee jin ndo' sãñuñu' xiin' mii' mii' ña xtanj' ka ndo' saq xaa' jin ra te sakan' inga ra. ⁷ Kuachj' ndii, yoo nduu' ndo'ó, tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' te jaan'? Te, ¿yoo nduu' ña kumi' ndo' ni taxi' Ndiosí nda'a' ndo'? Sakuu' a ni taxj' a jaan'. Naa' suvi' a ni taxj' a ndii, ¿ndichun na xañuñu' xiin' mji' ndo' ndee naa' ni kj'in ndo' a xiin' ña ndije' mji' ndo'?

⁸ Xanini ndo' ña kôo' a kuní xachi' ka nuu' ndo', te xa vika' va ndo', te xa nduu' tu ndo' ndee naa ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuâsa' ka kuní ndu nuu' ndo'. Va'a ya'a naa' sakan', te nduu' xna'a ndo' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuvj ka'ndia chuun' na ndu'u xiin' ndo'. ⁹ Kuachj ndii tuu yu'u ndii, ndu'u, te tianu' Jesús sania'á ichi' a ndii, ni xata yukun Ndiosí ndu ndee so'o' ndi'i ndee naa te xa ni xa ndei' ña kuvj ra. Sakan' ña xa ni nanduu ndu ndee naa ña sij' iin yivi' yo'o' nuu' ángele xiin' nuu' ne yivi'. ¹⁰ Te xa'a' a ña saxinú ndu ña kuni Cristo na nduu' ndu ndee naa te kuu' kaxi' nuu' ne yivi', ndisu ndo'ó ndii, ne kuu' kaxi' va nduu' ndo' ni xa Cristo, kachi mji' ndo'. Ndu'u ndii, kôo' ndjêe' ndu, ndisu ndo'ó ndii, ndjêe' va ndo' nuu' mji' ndo'. Ndo'ó ndii, xito' ka'nu' ne yivi' ndo'ó, ndisu ndu'u ndii, ndasi' nja ndu. ¹¹ Ndee kivi' vjtin ndii, xi'i va ndu soko, te ichi tu ndu tjku, te kuni tu toto ndu, te mji' tu kuu' ne yivi' xiin' ndu, te kôo' tu vj'e mii' ndiee' ndu. ¹² Te xavi xava'a ndu xachuun' ndu te tiaku ndu, te kij' kanja'a ne yivi' xiin' ndu ndii, ka'an ndu xiin' Ndiosí ña sañu'u' ña'a' a, te kij' mji' kuu' nja xiin' ndu ndii, kundieni ndu xa'a' nja. ¹³ Te kij' kanja'a nja xiin' ndu ndii, ka'an va'a ndu xiin' nja. Te ndee vjtin ndii, xaa' nja xiin' ndu ndee naa xaa' e' xiin' mji'in' ña yoo iin yivi' kujti', uun ndee na xaa' e' xiin' ña xa ni ndoo ndoso'.

¹⁴ Süu' ke'i j ña yo'o' te saka'an' j ndo'ó, süu' jaan' ndii ke'i e te chituni j ndo'ó ndee naa si'e mji' j, sakan' ña ndan' va j ndo'ó. ¹⁵ Sakan' na tee' ndee kumi' ndo' uxj mií te sania'á ndo'ó ichi' Cristo, ndisu yuva' ndo' ndii, iin ndaa' kujti' kuu' ra. Te yu'u nduu' yuva' ndo' jaan', sakan' ña süv j ni ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ndo', te ni natjin ndo' a. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi j xiin' ndo' ña kundikun ndo' ña xaa' j. ¹⁷ Xa'a' a jaan' tu na ni ti'vi' j Timoteo nuu' ndo', te nduu' ndee naa si'e j, te ndan' va j, te te yo'o' ndii, xika' ndaku va ra ichi' xto'o' e' Jesús. Te yo'o' sanaka'an' ndo'ó saq xika' yu'u nuu' ichi' Cristo xiin' saq sania'á j ne nakaya xa'a' Jesús mii' ka kua'an j. ¹⁸ Ndisu sava' ndo' ndii, xa ni kuñuñu' va ndo', te tuu ndo' ña ndee naa kôo' kivi' ku'un ka j mii' ndiee' ndo'. ¹⁹ Ndisu naa' ni taxj xto'o' e' ndii, ku'un achj j mii' ndiee' ndo', te kumj j naa' ndjxa kumi' xna'a te ñuñu' jaan' ña ndjêe' Ndiosí, uun xanu' tu'un nda'vi so'o' kujti' ka'an ra. ²⁰ Kuachj ndii, kij' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, süu' tu'un nda'vi so'o' kujti' ka'an e', süu' jaan' ndii nia'á e' ña kumi' e' ña ndjêe' a. ²¹ ¿Saa kuni ndo' xaa' j mii' ndiee' ndo'? ¿Ñáá kuni ndo' ña xa j xiin' iin nduku te kutun' j ndo'ó, uun ñáá

kuni ndo' ña xa maso j xiin' ña ndan' va j ndo'ó?

5

Ka'an chuun' Pablo ña xta'ni' nja tein nja te xaa' kuachj xiin' si'i' nda'vi ra

¹ Xini j kuento ña yoo iin te yivi', te kumi' musa tein ndo', te ña jaan' ndii, ndee ne tuku' xaa' a, sakan' ña te jaan' ndii, sij' i' nda'vi ra ndiaka' ra. ² Te ndo'ó ndii, kusaa' xañuñu' ka ndo' tee' ndee xaa' te jaan' sakan'. Naa' va'a iin yivi' ndii, kusuchi' inj ndo' xa'a' ña jaan', te xta'ni' ndo' te xaa' ña kinj jaan' tein ndo'. ³ Te yu'u ndii, tee' ndee kôo' j yoo tein ndo' ndii, kaninj ndo' ndee naa ndu'u' j xiin' ndo'. Tee' ndee xika' ndu'u' j ndii, xa'ni' te te xaa' ña kinj jaan'. ⁴ Te kij' nakaya ndo' xa'a' xto'o' e' Jesucristo xiin' ña ndjêe' a ndii, koo tu nimá yu'u xiin' ndo', te xiin' ña ndjêe' xto'o' e' Jesucristo ⁵ sanakua' a ndo' te xaa' ña kinj jaan' nda'a' ña ndjva'a, te sakan' ndoñu' xachi' ña ndioo' inj ñu'u' nde'j ra, te kaku nimá ra kij' nandjko' xto'o' e' Jesucristo.

⁶ Te ndo'ó ndii, va'a ña kusaa' xañuñu' ka ndo'. ¿Ñáá xini ndo' ña sie kujti' yuchi' levadura te saki'vi pachj a sakuu' ixan' xita' va'a? ⁷ Xa'a' a jaan' na kujjoo ndo' nuu' kuachj naa ña ni xa te yivi' jaan', ña nduu' ndee naa yuchi' levadura yata', ña saki'vi pachj xita' va'a te sátjivi' a ndo'ó. Te sakan' kunduu' ndo' ndee naa ixan' xaa' ña kôo' yuchi' jaan' saká xiin'. Te mji' ndo'ó nduu' ndee naa xita' va'a jaan', ña xi xixi' e' kij' nasuku' vjko' pascua. Sakan' ña Cristo nduu' ndee naa mbee sie, ti' xa'ni' ne yivi' vjko' pascua jaan', te ni nasoko' xiin' mii' mji' a xa'a' kuachj e'. ⁸ Sakan' na kuui' kuni a ña saka'ni' e' vjko' pascua jaan' kuenta Jesús xiin' ña ndoo nimá e' xiin' ña ndjxa, te kunduu' a ndee naa xita' va'a ti'e' ña kôo' yuchi' levadura yata' jaan' saká xiin'. Sakan' ña yuchi' jaan' ndii, nduu' a ndee naa kuachj xiin' ndee naa ña nja'a.

⁹ Xa ni ka'an j xiin' ndo' xiin' inga tutu ña ni ti'vi' nuu' j ña kundjaka ta'an' ndo' xiin' ne kumi' musa. ¹⁰ Ndisu süu' xiin' ña ni ka'an j jaan' kuni kachj j ña kujjoo xachi' ndo' nuu' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi', naa kuu' ne kumi' musa, xiin' ne ndioo' inj va xa'a' ña'a inga ne yivi', xiin' ne kui'na', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka. Sakan' ña naa' kujjoo xachi' ndo' nuu' ne jaan' ndii, kuni a ña kje'e xachi' ndo' nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o'. ¹¹ Na ni kuni yu'u ka'an j ndii, ña kundjaka ta'an' ka ndo' xiin' ne ka'an ña ndikun nja ichi' Jesús, ndisu kumi' nja musa nja, te nduu' tu nja ne ndioo' inj va xa'a' ña'a inga ne yivi', te

xaka'nu' tū nja ndiosí saka, te tiin' kuächi niani tū nja ne yivi', te nduu' tū nja ne xini, te kui'na' tū nja. Te xiin' ne jaan' ndii, ni ndee küxj inga' ndo'. ¹² Kuächi ndii kōo' ndee jin xa'a' ña sana'má yu'u ne nduu' kuenta jin yivi'. Ndisu ndo'ó nduu' ne kuni a sana'má ne nduu' kuenta Jesús xiin' ndo'. ¹³ Sakan' ña mji' Ndiosí sana'má ne nduu' kuenta jin yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na xta'ni' ndo' te xaa' ña kñj, te ndiaka' sj'i' nda'vi jaan' tejn ndo'.

6

Nakoq ndo' ña mani' xiin' ta'an' ndo' tejn mji' ndo' kij' yoo tū'un kui'e

¹ Kij' yoo jin ndo' tū'un kui'e xiin' jin ne xika' ichi' Jesús xiin' e' ndii, vā'a xaa' ndo' naa' ku'un ndo' nuu' te ndiso' chuun' vj'e kuächi, te jin kuächi ta'an' ndo', süu' jaan' ndii kuni a ña ku'un ndo' nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', te ka'an' ndo' ña jaan' xiin' ra. ² Kuächi ndii, yoo', ne nduu' kuenta Ndiosí, nduu' ne sana'má ne yivi' jin yivi' kivi' so'o' ndi'i'. Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndichun na küvj ka'ny ndo' kuächi kuali' kuso'o' jaan'? ³ ¿Náá xini ndo' ña yoo' sana'má ndee ángele nuu' ku'un e'? Naa' sakan' nduu' a ndii, küvj ka' vj' ka'ny ndo' kuächi ña yoo jin yivi' yo'o'. ⁴ Xa'a' a jaan' na kij' yoo ndo' tū'un kui'e tejn ndo' ndii, kōo' ndee jin xa'a' ña ku'un ka'an' kuächi ndo' xa'a' ta'an' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' vj'e kuächi, te nduu' kuenta Jesús. ⁵ Ka'an' j ña yo'o' xiin' ndo', sakan' te kuqa'an nuu' ndo'. ¿Saa ka vj' tū kōo' ndee jin ne küvj ka'ny kuächi xa'a' tū'un kui'e ña yoo tejn mji' ndo' jaan'? ⁶ Sakan' ña süu' kunta'an' mji' kujtj' ndo', süu' jaan' ndii ndee nuu' te xa'ndia chuun' vj'e kuächi, te nduu' kuenta Jesús, kua'an' ndo' kunta'an' ndo'.

⁷ Sakan' na kuii', xa'a' a ña kunta'an' ndo' jaan' kujtj' ndii, nia'á ndo' ña ita' nj'i' ndo' nuu' ichi' Jesús. Ndee vā'a ka naa' kundjeni ndo' ña saa ka kuu ne yivi' xiin' ndo', te vā'a ka naa' kundjeni tū ndo' kij' xaku'na' nja ña' a ndo'. ⁸ Ndisu ndo'ó nduu' ne saa ka kuu' xiin' ne yivi' ndee ne ta'an' ndo', ne nakayá xiin' ndo' xa'a' Jesús, te xaku'na' tū ndo' ña'a nja.

⁹ Saa ka vj' tū tüvi' nuu' ndo' ña ne xaa' ña nja'a ndii, kündyu nja kuenta ña xa'ndia chuun' Ndiosí. Kñj xa'an' xiin' mii' mji' ndo', sakan' ña ne xaa' ña xiin' ndii, kündjee nja jkan', te sakan' tū ne xaka'nu' ndiosí saka, te sakan' ni tū ne kumi' musa, te sakan' ni tū te yivi', te sananduu' xiin' mii' ña'a', te sakan' tū te yivi', te kixin' xiin' inga te yivi', ¹⁰ te ni ndee ne kui'na', te ni ndee ne ndioo' jin vā xa'a' ña'a inga ne yivi', te ni ndee ne

nduu' ne xini, te ni ndee ne tiin kuächi niani, te ni ndee ne xini xa'an' ne yivi', te na'in' nja xu'un' ne jaan' ndii, ndee jin ne jaan' kündjee mii' xa'ndia chuun' Ndiosí jaan'. ¹¹ Te sakan' ni xaa' sava' ndo'ó nuu' ni kñj. Ndisu vjtin ndii, xa ni ndasandoo' Ndiosí ndo'ó nuu' kuächi ndo', te xa ni ndasanduu' tū a ndo'ó nditja mji' a, te nduu' ndo' ne ni xanda'ku a nimá nuu' a xiin' ña ndjee' xto'o' e' Jesucristo, te sakan' tū xiin' ña ndjee' Espiritu Ndiosí.

Kuxjoq e' nuu' ña xiin'

¹² "Sakuu' nuu' a küvj saa j", kachi ne yivi', ndisu süu' sakuu' a nduu' ña chindiee' yoo'. "Sakuu' nuu' a küvj saa j", kachi nja, ndisu vā'a taxj e' ña vjko ni'i' ndee jin ña jaan' yoo'. ¹³ Te sakan' tū ka'an' sava nja ndii: "Ña xaxj' e' ndii, ña kuni tixin e' nduu' a, te tixin e' ndii, ña kuni ña xaxj' nduu' a", kachi nja. Ndixa ka'an' nja, ndisu sandoñu'u' Ndiosí uvj saa' ña jaan'. Te ndii, ñu'u' nde'j e' ndii, süu' ni xa'a' ña'a' xto'o' e' Ndiosí te saa e' ña xiin' xiin' a. Süu' jaan' ndii ni xa'a' ña'a' a xa'a' mji' a, te süv' tū a nduu' xto'o' ñu'u' nde'j e' jaan'. ¹⁴ Saa nii' ni sanatiaku Ndiosí xto'o' e' Jesús ndii, nii' sakan' tū sanatiaku a yoo' xiin' ña ndjee' a. ¹⁵ Saa ka vj' tū xini ndo' ña kuenta Cristo nduu' ñu'u' nde'j e'. ¿Náá xanini ndo' ña kuenta sanduujin e' ñu'u' nde'j e', ña nduu' kuenta Cristo, xiin' ñu'u' nde'j jin ña'a' ña' xiin'? Vā'a xachi' sakan' ran'. ¹⁶ Saa ka vj' tū xini ndo' ña te sanduujin' ñu'u' nde'j ra xiin' ñu'u' nde'j jin ña'a' ña' xiin' ndii, jin ndaa' nanduu' ra xiin' ña'a' jaan', naa yoso' a nuu' tütü Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "Jin ndaa' ñu'u' nde'j nanduu' uvj saa' nja." Sakan' yoso' a. ¹⁷ Ndisu ne sanduujin' xiin' mji' xiin' xto'o' e' Jesús ndii, jin ndaa' nanduu' nimá nja xiin' a.

¹⁸ Sakan' na kuii' kunu ndo' nuu' ña xiin', kuächi ndii, ndee ka tuku nuu' kuächi ña xaa' ne yivi' ndii, süu' xiin' ñu'u' nde'j nja xaa' nja a. Ndisu ne xaa' ña kñj jaan' ndii, xiin' ñu'u' nde'j nja xaa' nja a. ¹⁹ Saa ka vj' tū xini ndo' ña ñu'u' nde'j ndo' jaan' ndii, nduu' a ndee naa yukun' Espiritu Santo ña ni taxj Ndiosí nuu' ndo', te naá a nimá ndo'. Te süu' ña'a' mji' ndo' nduu' ñu'u' nde'j ndo' jaan', ²⁰ kuächi ndii ya'vj vā ni cha'vj Ndiosí xa'a' ndo'. Sakan' na kuni a ña saka'nu' ña'a' ndo' xiin' ñu'u' nde'j ndo' xiin' nimá ndo', sakan' ña ña'a' mji' a nduu' ña jaan'.

7

Ka'an' Pablo saa kuni a kündjee ne yivi' kij' tunda'a' nja

¹ Te vjtin kuni nakujin j ña ni ndatu'un' ndo' yu'u' nuu' tütü, ña ni tū'vi' ndo' nuu'

j, ña ka'án naa' va' a ña kusun te yivi' xiin' ña'a'. ² Ndisu xa'a' a ña jyo va koyo e' nuu' ña xiin' ndii, tuu yu'u ña va' a ka ña j'in te yivi' ndii, koq ña' si'i' ra, te j'in ña'a' ndii, koq ij' a. ³ Te ij' ña'a' ndii, kuni a ña saxinú ra ña kusun ra xiin' ña' si'i' ra, te sakan' t'u ña' si'i' j'in te yivi' ndii, kuni a ña saxinú a' ña kusun a' xiin' ij' a'. ⁴ Ña'a' ndii, süu' ña'a' mji' a' nduu' ñu'u' nde'j' a', süu' jaan' ndii ña'a' ij' a' nduu' a. Te sakan' tu te yivi' ndii, süu' ña'a' mji' ra nduu' ñu'u' nde'j' ra, süu' jaan' ndii ña'a' a ña' si'i' ra nduu' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na ka'an yu'u' ndo' ña kusun xiin' ta'an' ndo'. Ndisu naa' ni ndoo ndo' kuento ña koq ij' ndo' j'in xa'a' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, va'a sakan'. Te kij' ndi'j' ña jaan' ndii, kuni a ña kusun xiin' ta'an' ni tukuu' ndo', saa' j'in kij' te samaña ña ndi'va'a ndo'ó, te koyo ndo' nuu' kuachj xa'a' a ña kúndieni ndo'.

⁶ Sakuu' ña yo'q' ka'án j xiin' ndo' saa tuu mji' yu'u, ndisu süu' j'in ña ka'án chuun' j nuu' ndo' nduu' a. ⁷ Tuu yu'u ndii, va'a ka naa' ndoo j'in ndaa' sakuu' ne yivi' ndee naa yu'u, ndisu j'in ne yivi' ndii, ni taxj Ndiosí ña siin' kaaq ña j'in yivi'. Sava ña ni taxj a ña ndoo mji' ña saa yoo ña, te sava tuku ña ni taxj a ña tunda'a' ña.

⁸ Sakan' na kuii' ka'án j xiin' ne ndiee' j'in ndaa', xiin' ne kuaan' ña va'a ka ndoo mji' ña kúndiee ña saa yoo ña ndee naa yu'u. ⁹ Ndisu naa' kúndieni ña ña koq ij' ña nuu' ña kuni kusun xiin' ta'an' ña ndii, ndee chaa' ka na tunda'a' ña te sakan' ña ndiee' va ndo'o' ña xa'a' ña kuni kusun xiin' ta'an' ña.

¹⁰ Ne xa ni tunda'a' ndii, ña yo'q' ka'án chuun' j nuu' ña, ndisu süu' ña ka'án chuun' mji' j nduu' a, süu' jaan' ndii, ña ka'án chuun' xto'q' e' nduu' a. Ña ña'a' ndii, kuni a ña ñakoq a ij' a'. ¹¹ Te naa' xa ni na'ta'vi' ta'an' j'in ña'a' xiin' ij' a ndii, na tunda'a' ka a', uun na ñakoq ña ña manj' xiin' ta'an' ña. Te sakan' tu tiaa ndii, na na'ta'vi' ta'an' ra xiin' ña si'i' ra.

¹² Te ña kuni j ka'an j xiin' sakuu' jnga ndo' vitin ndii, süu' ña ni ka'an chuun' xto'q' e' Jesús nduu' ka a'. Naa' yoo j'in te ndikún jchi' Jesús xiin' e', te ndikún ña' si'i' ra jchi' Jesús, ndisu xindoó nimá a' ña kundu'u' a' xiin' ra ndii, na na'ta'vi' ta'an' ra xiin' a'. ¹³ Te naa' yoo j'in ña'a', ña' ndikún jchi' Jesús xiin' e', te ndikún ij' a' jchi' Jesús, ndisu xindoó nimá ra ña kundu'u' ra xiin' a' ndii, na na'ta'vi' ta'an' a' xiin' ra'. ¹⁴ Sakan' ña j'in te yivi', te ndikún jchi' Jesús ndii, nduu' ra nditja Ndiosí nuu' a xa'a' a ña ndikún ña' si'i' ra jchi' Jesús. Te j'in kachi tu j'in ña'a' ña' ndikún jchi' Jesús ndii, nduu' a' nditja Ndiosí nuu' a xa'a' ña ndikún ij' a' jchi'

Jesús. Naa' süu' sakan' nduu' a ndii, süu' ne ndoo nduu' si'e ña nuu' Ndiosí. Ndisu nditja Ndiosí nduu' tu si'e ña jaan' vitin. ¹⁵ Ndisu naa' kuni na'ta'vi' ta'an' ne ndikún jchi' Jesús jaan' ndii, na saa ña a. Sakan' ña ne ndikún jchi' Jesús ndii, kuasa' kandej' ña kúndiaka' ta'an' ka ña xiin' ne jaan'. Sakan' ña Ndiosí ndii, kuni a ña kúndiee manj' e'. ¹⁶ Ndo'ó, ña'a', xini ndo' naa' kuein' kuvj sakúndikún ndo' ij' ndo' jchi' Jesús. Te ndo'ó, te yivi', xini tu ndo'ó naa' kuein' kuvj sakúndikún ndo' ña' si'i' ndo' jchi' Jesús.

¹⁷ J'in ndo' kuni a kaka saa ni ka'an tuni xto'q' e' xiin' ndo' kij' ni kana a ndo'ó te kaka ndo' jchi' a. Ña kaa' nduu' ña sania'a' j sakuu' xaan' mii' nakaya ne yivi' xa'a' Jesús. ¹⁸ Naa' xa yoo tunj j'in sava ndo'ó kij' ni kana Ndiosí ndo'ó te kaka ndo' jchi' Jesús ndii, na ndoo mji' a j'in ndo', te naa' sava ndo' ni yoo a j'in ndii, kasa'a ndo' a j'in ndo'. ¹⁹ Kuasa' chindiee' a ña kasa' a e' tunj j'in' e', uun naa' kasa'a e' j'in' e'. Ña ka'nu' ka nduu' a ña saxinú e' ña ka'án chuun' Ndiosí xiin' e'. ²⁰ Sakan' na kuii' na kaka j'in e' saa yoo e' kij' ni kana Ndiosí yoo te kaka e' jchi' a. ²¹ Naa' ni xiko ni'i' j'in xto'q' ndo'ó kij' ni kana Ndiosí ndo'ó nuu' jchi' a ndii, kúndi'ni ndo' xa'a' ña jaan'. Ndisu naa' kuvj ndoo ndiká ndo' nuu' xto'q' jaan' ndii, saa ndo' a. ²² Kuachj ndii, naa' ni xiko ni'i' ña'a' j'in xto'q' kij' ni kana ña'a' xto'q' e' Ndiosí ndii, ni sandoó ndiká ña'a' a te kundu'u' ña kuenta a, ndisu ne ni xika ndiká kij' ni kana ña'a' xto'q' e' Ndiosí ndii, ne xika' nuu' nuu' Cristo ni nandu'u' ña. ²³ Sakan' ña kij' ni sandoó ndiká Ndiosí yoo' ña ni xij' Cristo xa'a' e' ndii, kua'a' va ni cha'vi a. Xa'a' a jaan' na kuni a ña taxj' ndo' vjko ni'i' ndee j'in ne yivi' ndo'ó. ²⁴ Sakan' na kuii', ñanj' ta'an' j, na kaka nuu' j'in ndo' nuu' Ndiosí saa ni yoo ndo' kij' ni kana a ndo'ó te kaka ndo' jchi' a.

²⁵ Te xa'a' ne tia'an tunda'a' ndii, koo' ndee j'in ña ka'án chuun' xto'q' e' taxi' j, ndisu kuvj taxj j ña tuu mji' j, te kuvj j'in ndo' kuni ndo' yu'u xa'a' a ña ni kuvjta j'in Ndiosí xa'a' j. ²⁶ Tuu yu'u ndii, va'a ka na kaka j'in e' saa yoo e' kij' ni kana Ndiosí yoo' te kaka e' jchi' a xa'a' a ña ni kuvj tundo'o' kaa' j'in yivi' ña ndiee' e' vitin. ²⁷ Naa' yoo ña si'i' ndo' ndii, na'ta'vi' ta'an' ndo' xiin' a', te naa' koo' a' ndii, ndüku' ña'a' ndo'. ²⁸ Naa' tunda'a' ndo' ndii, kuasa' xaa' ndo' kuachj, te naa' j'in ña'a' ndu'u' sie tunda'a' ndii, kuasa' tu xaa' ña' jaan' kuachj, ndisu ne tunda'a' jaan' ndii, koq tundo'o' nuu' ña j'in yivi' yo'o', te yu'u ndii, kuni j ña kúndo'q' ña ña jaan'.

²⁹ Ñanj' ta'an' j, ña yo'q' nduu' ña kuni ka'an j xiin' ndo'. Xa kua'gan ndi'i' kivi',

xa'a' a jaan' na ne xa ni tunda'a' ndii, kuni a na kundjee nja ndee naa ne tia'an tunda'a' nduu' nja, ³⁰ te ne xaku' ndii, kuni a na ku' ku' nja ndee naa ne kuasa' xaku', te ne va'a kuni ndii, kuni a na ndee naa kuasa' va'a tu kuni nja, te ne sata' na'a ndii, ndee naa koo' xachi' a kumi' nja, ³¹ te ne sasana' xiin' mii' xiin' na'a na yoo jin yivi' yo'o' ndii, ku' nja ndee naa kuasa' sasana' xiin' mii' xachi' nja nuu' a. Sakan' na, na yoo jin yivi' v'jin ndii, xa kuyatin' ndo'u' a.

³² Ka'an nimá yu'u' na kundj' ni ndo' xa'a' ndee jin na'a, sakan' na te ndu'u' jin ndaa' ndii, xa'a' xto'o' e' ku'ji' ndi'ni' ra xiin' xa'a' saa saa ra te kusij' ini a saa ra. ³³ Ndisu te xa ni tunda'a' ndii, ndi'ni' ra xa'a' na'a na yoo jin yivi', sakan' na ndi'ni' ra xa'a' saa saa ra te sasi' ra ini na' si' ra. ³⁴ Te sakan' tu na'a, na' yoo ii', xiin' na' ndu'u' sie ndii, nakuita' ndo'o' nja, sakan' na na' koo' ii' ndii, ndi'ni' a' xa'a' na' xika' nuu' a' nuu' xto'o' e' ku'ji' xiin' xa'a' na kundju' a' xanu' nditja a xiin' nu'u' nde'j' a' xiin' nimá a'. Ndisu na' yoo ii' jaan' ndii, ndi'ni' a' xa'a' na' yoo jin yivi', sakan' na ndi'ni' a' xa'a' saa saa a' te sasi' a' ini ii' a' jaan'. ³⁵ Ka'an i' na yo'o' xiin' ndo' xa'a' na va'a mii' ndo', süu' xaa' i' sakan' xa'a' a' na kuni nakasi' i' ndo'o'. Süu' jaan' ndii kuni chindjee' i' ndo'o' te sachuun' ndaku ndo', te ku' kaxi' tu ndo', te sakan' tu te koo' ndee jin na v'kujita' nu' nuu' ndo' te kaka nuu' ndo' nuu' xto'o' e'.

³⁶ Ndisu naa' yoo sava te yivi', te yoo jin na'a' si'e ndu'u' sie, te tuu ra ndii, xa na'a' xinu' nduu' a' te xanini' ra na va'a ka nduu' a' na tunda'a' a', na satunda'a' na'a' ra. Te xiin' na jaan' ndii, koo' kuachj' xaa' ra. ³⁷ Ndisu te xa ni xindo' nimá na tunda'a' na' si'e ra, te koo' ndee jin xa'a' na satunda'a' ra na' jaan', te koo' tu ndee jin na xikuita' nu' nuu' ra, te saa ra na kuni ra xa'a' na' jaan', te xa ni taxj' ini tu ra na satunda'a' ra na'a' si'e ra jaan' ndii, va'a xaa' ra. ³⁸ Xa'a' a' jaan' na te satunda'a' na' si'e jaan' ndii, va'a xaa' ra, te te satunda'a' na'a' ndii, va'a ka xaa' ra.

³⁹ Na'a, na' xa ni tunda'a' ndii, jin ndaa' ni nandju' a' xiin' ii' a' na tiaku ra. Ndisu naa' kuvi' ra ndii, ndoo' ndika' a' te kuvi' tunda'a' a' xiin' yoo ka kuni a', ndisu na tunda'a' a' xiin' te xika' jchi' xto'o' e' Jesús. ⁴⁰ Tee' ndee kuvi' tunda'a' a' ndii, tuu yu'u' na va'a ka kundju' u' a' naa' tunda'a' ka a', te kumi' i' Espiritu Santo, te tuu yu'u' ndii, suvi' a' saka'an yu'u' na yo'o'.

8

Na ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka

¹ Te v'jin kuni ka'an i' xiin' ndo' xa'a' ndeji' na ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. Na ndixa' nduu' a' ndii, sakuu' e' xini' xa'a' na jaan', te na xini' e' jaan' ndii, xa'nu' a' yoo', ndisu na ndanj' e' ne yivi' ndii, sakuu' a' yoo' nuu' jchi' Jesús. ² Te yoo ka tuu na xa xini' nja xa'a' na jaan' ndii, kusaa' tia'an kundanj' nja saa kuni a' na kundanj' xna'a' nja a'. ³ Ndisu ne ndanj' Ndiosí ndii, xini' a' ne jaan'.

⁴ Te xa'a' a' na, naa' va'a kaxi' e', uun va'a kaxi' e' na xaxi' na ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xini' kaxi' e' na süu' na tiaku nduu' ndiosí saka jaan', te xini' tu e' na jin ndaa' tilu' ku'ji' Ndiosí yoo. ⁵ Tee' ndee yoo kua'a' na ka'an ne yivi' nduu' ndiosí, uun xto'o' nja ndivi', uun nuu' nu'u' jin yivi', sakan' na yoo kua'a' na jaan' nuu' ne yivi' jin yivi', ⁶ ndisu nuu' yoo' ndii, uun jin ndaa' ku'ji' Ndiosí, yuva' e', na ni xa'a' sakuu' na'a na yoo, te xa'a' na jaan' tiaku e'. Te yoo jin ndaa' ku'ji' xto'o' e', te na jaan' nduu' Jesucristo, te xiin' nda'a' na jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' na'a, te suvi' tu a' taxi' kivi' nuu' e'.

⁷ Te ndisu süu' sakuu' ne ndikun' jchi' Jesús xiin' e' xini' na ndixa' jaan', sakan' na sava nja ndii, ni kaan nja na ni xaka'nu' nja ndiosí saka jaan', te ndee v'jin, xa'a' a' na itja' ini nja ndii, kii' xixi' nja ndeji', na ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xanini' nja na xa ni tvi' nja. ⁸ Ndisu na natiin' Ndiosí yoo' ndii, süu' kuenta ndee nuu' na xaxi' e' nduu' a', uun ndee nuu' na xaxi' e'. Ni ndee süu' ne ka'nu' ka nduu' e' xa'a' a' na xaxi' e' jin nuu' na xaxi' e', uun ni ndee süu' ne nda'vi' so'o' nduu' e' xa'a' a' na xaxi' e'.

⁹ Ndisu koto' ndo', koto' ka sakoyó ndo' ne itja' ini nuu' jchi' Ndiosí nuu' kuachj' xiin' na yoo ndika' ndo' te xixi' ndo' ndee ka nuu' na xaxi' jaan'. ¹⁰ Sakan' na saa e' kuenta ndii, naa' jin ndo'o', ne xa xini' xa'a' na xaxi' jaan' ku'un te ku'ji' ndo' a' tixin' yukun' ndiosí saka jaan', te na'in' nda'a' jin ne ta'an' e', ne itja' ini xini' Jesús, ndo'o' ndii, kuein' ka'an tu nimá ne jaan' ku'ji' nja na ni nasoko' ne yivi' jaan' tee' ndee xanini' nja na va'a saa nja na jaan'. ¹¹ Sakan' na xa'a' a' na xini' ndo'o' na koo' a' xaa' a' saa e' na jaan' ndii, xiin' na jaan' sanama' ndo' ne itja' ini xini' Cristo, ne ni xi' i' tu a' xa'a'. ¹² Sakan' na kuui' kii' xaa' ndo' na jaan' ndii, satuxu'vi' ndo' nimá ne itja' na ini xini' Jesús, sakan' na xiin' na xaa' ndo' jaan' ni tuu ne jaan' ndii, ni xaa' nja kuachj', te ndee naa xiin' mii' Jesucristo xaa' ndo' kuachj'. ¹³ Sakan' na kuui', naa' xa'a' na xixi' i' ndeji' jaan' te xaa' inga ne ta'an' i' kuachj' ndii, koo' kivi' ku'ji' ka i' ndeji' na ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan', te

sāa ká nē ta'an' j jaan' kuāchi jaan' xa'a' ña kuu' yu'u.

9

Ka'an Pablo ña nduu' ra te nē tjanu' Jesús sania'á ichi' a

¹ Xini ndo'ó ña kumi' yu'u ndei' te sāa j naa xaa' inga te ndikin ichi' Jesús, te xini tu ndo' ña nduu' j te tjanu' a sania'á ichi' a, te xini ni tu ndo' ña ni xini nduchi' nuu' j Jesús, ña nduu' xto'ó e', te nduu' ndo'ó kuenta a xa'a' ña ni ka'an j tu'un a nuu' ndo'. ² Naa' süü' te tjanu' a sania'á ichi' a nduu' j nuu' tukü ne yivi' ndii, süvi xna'a nduu' j nuu' ndo'ó, sakan' ña ni sananduu' j ndo'ó kuenta a, te xiin' ña jaan' kuvj kuni ne yivi' ndii, süvi nduu' j.

³ Ña yo'ó ka'an j xiin' ne kanja'a xiin' j: ⁴ Xata'an tu ña taxj ndo'ó ña kaxi' ndu'u xiin' ña ko'ó ndu xa'a' chuun ña xaa' ndu. ⁵ Xata'an tu ña naka ndu ñin ña'a xika' ichi' Jesús te kunduu' a' ña' si'i' ndu, te kaka a' xiin' ndu naa xaa' tukü te ni tjanu' Jesús sania'á ichi' a, xiin' naa xaa' ñani mii' xto'ó e', xiin' naa xaa' Pedro. ⁶ ¿Náa yu'u xiin' Bernabé kuñi' kuni' a sachuun' tukü nuu' chuun te kutjaku ndu? ⁷ Kõo' ndee jin te xiin' xiku'un ya'vi' xiin' xu'un' mii' ra xa'a' chuun ña xaa' ra. Te kõo' ndee jin te chi'i' uva te xaxi' ra nduu a, te sakan' tu kõo' ndee jin te kumi' mbeë te xi'i' ra lechin ri'.

⁸ Te kãnjn' ndo' naa' yu'u kuñi' ka'an sakan'. Kuāchi ndii sakan' tu ka'an tu'un ndei' Ndiosi'. ⁹ Sakan' ña tu'un ndei', ña ni ke'j Moisés jaan', ka'an ndii: "Chü'un ndo' tinda' yu'u' toro kij' sakoyó ri' ndikin' trigo." Sakan' kachi a. Te kij' ka'an Ndiosi' sakan' ndii, süü' xa'a' ti' jaan' kuñi' ndi'ni a, ¹⁰ süü' jaan' ndii xa'a' yoo' ndi'ni a, kuāchi ndii xa'a' yoo' ni ke'j tu'un jaan'. Sakan' ña te ta'vi' ñu'u' xiin' te sakoyó ndikin' trigo jaan' ndii, xaa' ra chuun jaan' xa'a' a ña ndiatu' inj ra ña natjin ra ña savi', ña xata'an natjin ra xa'a' chuun jaan'. ¹¹ Xa'a' a ña ndu'u ni chi'j tikin' ña nduu' tu'un Ndiosi' nimá ndo' ndii, ¿Náa xata'an ña taxj ndo'ó ña kutjaku ndu? ¹² Naa' tukü te yivi' taxj ndo'ó ña tiaku ra ndii, sāa ká vj' tu kuni' a ña sāa ndo' sakan' xa'a' ndu'u.

Ndisu ndu'u ndii, ti'a'an kakan ndu'u a nuu' ndo', süü' jaan' ndii sakuu' a kundieni ndu, te sakan' ndee jin ña'a vjkuñita'nu nuu' ña ka'an ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Cristo. ¹³ Xini ndo'ó ña te xachuun' tixin yukun' ka'nu' ndii, xa ña yoo tixin yukun' jaan' xixi' ra chaa' a, te te xachuun' mii' nasoko' ra kiti' nuu' Ndiosi' ndii, xixi' ra chaa' ndei' ri'. ¹⁴ Te sakan' tu ni ka'an chuun' xto'ó e' Jesús ña ne sania'á tu'un

va'a ndii, na kutjaku nja xiin' chuun jaan'. Sakan' ni kachi a. ¹⁵ Ndisu ndee jin ichi' ti'a'an kakan j ndee jin ña'a nuu' ndo' ña kutjaku j, ni ndee süü' ke'i j ña yo'ó' nuu' ndo' sakan' ña kuni' j ña saman' ndo' yu'u ña jaan'. Ndee va'a ka kuvj j te sakan' ña kendaia' ndo'ó ña sakutu' nimá j ña ki'in' j xu'un' nda'a' ndo'. ¹⁶ Sakan' ña nuu' yu'u ndii, ña ka'an ndoso' j tu'un va'a ndii, süü' jin ña sachie xiin' mii' mii' nduu' a, kuāchi ndii Ndiosi' ni tjanu' yu'u ña kuni' a sāa e, sakan' ña nda'vi va kuu' j naa' kã'an ndoso' e. ¹⁷ Sakan' na kuu' naa' xaa' j ña yo'ó' xa'a' ña kuni' mii' j ndii, xata'an ña natjin j jin ña mani', ndisu naa' xaa' e' xa'a' a ña ni tjachuun' Ndiosi' yu'u ndii, kõo' a kuvj sāa j. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kõo' a kuvj ki'in xachi' j, süü' jaan' ndii ña mani' ña natiin' yu'u ndii, nduu' a ña sakutu' nimá j ña ki'in' j xu'un' nda'a' ndo' xa'a' ña ka'an ndoso' j tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ndo'. Sakan' ña xikãni j ña kutjaku j nuu' ndo' tee' ndee kande'i sāa j ña jaan' xa'a' a ña ka'an ndoso' j tu'un va'a jaan' nuu' ndo'.

¹⁹ Xa'a' a ña xiko' ni'i' ndee jin ne yivi' yu'u ndii, yoo ndiká j te kaka nuu' j nuu' sakuu' ne yivi', sakan' te kua'a' ka ne yivi' kãndixa' Cristo sāa j. ²⁰ Kij' ndu'u' j tejn ne ta'an j, ne judio ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te natjin nja ichi' Jesús. Te kij' ndu'u' j tejn ne xika' sāa ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosi' ndii, tee' ndee xika' yu'u sāa ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te kuvj natjin nja ichi' Jesús. ²¹ Te sakan' tu xaa' j kij' ndu'u' j tejn ne xika' sāa ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te natjin nja ichi' Jesús. Tee' ndee xaa' j sakan', ndisu xika' j sāa ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosi' xa'a' a ña xika' j sāa ka'an chuun' Cristo. ²² Te sakan' tu xaa' j kij' ndu'u' j tejn ne itja' inj nuu' ichi' Jesús ndii, kuu' j ndee naa ne jaan' te kua'nu nja nuu' ichi' Jesús. Sakan' na kuu' sakuu' ña jaan' xaa' j xa'a' sakuu' ne yivi' te natjin sava nja ichi' Jesús. ²³ Te sakuu' ña jaan' xaa' j xa'a' tu'un va'a jaan' te kuu kua'a' ka ne yivi' inj kuni' Jesús, te keta va'a j xiin' tu'un va'a jaan'.

²⁴ Xini ndo'ó ña kij' katiin ta'an ne yivi' taxta'an' nja ndii, sakuu' nja kuni' a taxta'an', ndisu jin ndaa' kuñi' nja kanando. Xa'a' a jaan' na kuni' a ña kuñta ni'j ndo' nuu' ichi' Jesús ndee naa ne taxta'an' jaan', te kuvj kanando ndo' ña taxj Ndiosi'. ²⁵ Sakan' tu te yivi', te sakoo' tu'va xiin' mii', te katjn ta'an' ra ndii, sando'o' xiin' mii' xava'a ra. Te corona, ña katjn ta'an' ra xa'a' jaan' ndii, jin kanj' te tvi' a, ndisu naa' kuñta ni'j ndo' nuu' ichi' Jesús ndii, natjin ndo' jin corona ña kõo' kivi' tvi'. ²⁶ Xa'a' a jaan' na yu'u ndii,

kua'an ndaku j nuu' ichi' Ndiosí, te süu' ndava' niani j, ni ndee kün'ta'an' j xiin' ña ndiva'a naa xaa' ne xatia iki' nda'a' nja tejn tachi'.²⁷ Süu' jaan' ndii sando'o' j ñu'u' nde'i j te tiin' ndíee' e, te saxinú a ña kuni Ndiosí, saa' jin kiji' ndoq kuu'e j so'o' ndi'i' kiji' ndi'j ka'an ndoso' j tu'un a nuu' inga ne yivi'.

10

Ka'an Pablo ña vä'a saka'nu' e' ndiosí saka

¹ Ñani ta'an' manj' j, kuni j ña nãndoso' ndo' ña ne xij' yata' ndu ndii, ni ni' j ichi' jin viko' nuu' nja nia'a' ña'a' a mi' kua'an nja, te ni xka'ndja nja minj kua'a. ² Te sakuu' ne jaan' ndii, ndee naa ni chichj nja kuenta Ndiosí xiin' viko' jaan', xiin' tikui minj jaan', te ni ko'ni nja tixin ña ka'an chuun' Moisés. ³ Te sakuu' tu nja ni xixj ña xaxj', ña ni taxj Ndiosí. ⁴ Te sakan' ni tu, sakuu' nja ni xij' tikui, te' ni taxj Ndiosí, te yuu' mi' ni kije' tikui jaan' ndii, ndee naa mi' Jesucristo nduu' a, te ni ndikun ña'a' a mi' ka kua'an nja. ⁵ Ndisu yatin' sakuu' nja ndii, ni txanj Ndiosí ña ni xaa nja, xa'a' a jaan' na ni xij' nja mi' ichi kaa' jaan'.

⁶ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndja te sakuni' a yoo' ña vä'a ndioq' inj' e' xa'a' ña'a' naa ni xaa ne jaan'. ⁷ Künduu' ndo' ne jaan' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Ni xikundíee ne yivi' jaan', te ni xixj nja, te ni xij' tu nja vino, ikan' te ni xa'a' nja kusij' inj' nja nuu' ndiosí saka jaan'", kachi a. ⁸ Sakan' na vä'a koq musa e' naa ni xaa sava ne jaan', te xa'a' a jaan' na ni xij' oko unj mi' nja jin ndaa' kujti' kivi'. ⁹ Te sakan' tu vä'a koq kua'a e' Ndiosí xto'o' e' naa ni xaa sava ne jaan', te ni xaxj' ña'a' koo', te ni xij' nja. ¹⁰ Te kã'an j' ni tu e' xiin' Ndiosí naa ni xaa sava ne jaan', te ni xa'ni' ña'a' ángele, ña kumi' ndíee' te xa'ni' a ne yivi'.

¹¹ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndja xiin' ne jaan' te sakuni' a yoo', te säa e' naa ni xaa ne jaan'. Te yoso' a nuu' tutu Ndiosí te sania'a' a yoo', ne ndíee' kivi' so'o' ndi'i' vjtin'. ¹² Xa'a' a jaan' na yoo ka tuu ña ita' ni' j nja nuu' ichi' Ndiosí ndii, na koq xiin' mi' nja saa' jin kiji' te saa nja kuachj. ¹³ Sakuu' ña xito' kua'a ña ndo'o' ndo'o' ndii, jin kachi ndo'o' tu sakuu' ne yivi' a. Ndisu Ndiosí ndii, xachuun' ndaku a, sakan' na taxj a ña koq kua'a ña kinj ndo'o' ya'a ka te sakan' ña kuvj kundjeni ndo'. Süu' jaan' ndii taxj tu a ndíee' ndo' te kuvj ketã vä'a ndo' nuu' ña xito' kua'a jaan'.

¹⁴ Ne ta'an' manj' j, xa'a' a jaan' na kuu' kunu ndo' nuu' ña nduu' ndiosí saka jaan'.
¹⁵ Ka'an j xiin' ndo' ndíee' naa ne xa naá

ni má, te kuvj saa ndo' kuenta naa' vä'a yoo ña ka'an j xiin' ndo' jaan'.¹⁶ Kij' xi'i' jin e' sie vino, te taxi' e' ña chindani Ndiosí xa'a' a ña ni sañu'u' a yoo' ndii, jin ndaa' nanduu' e' xiin' Cristo xiin' ni' a. Te sakan' tu kiji' xixi' jin e' sie xita' vä'a ndii, jin ndaa' nanduu' e' xiin' ñu'u' nde'i a. ¹⁷ Tee' ndee kua'a' e' ndii, jin ndaa' kujti' xita' vä'a xixi' sakuu' e', xa'a' a jaan' na jin ndaa' nanduu' e'.

¹⁸ Saa ndo' kuenta saa xaa' a xiin' te vi'e Israel, te xixi' nde'i' ña nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosí ndii, jin ndaa' nduu' ra xiin' mi' nasoko' rã kiji' jaan'. ¹⁹ Te süu' ka'an j ña yoo ndíee' ndiosí saka. Te süu' ka'an tu j ña ndiaa ya'vi' nde'i' ña nasoko' ne yivi' nuu' a. ²⁰ Sakan' nduu' a, kuachj ndii, kiji' nasoko' ne tuku' jaan' ndii, nuu' ña ndiva'a nasoko' nja te süu' nuu' Ndiosí xaa' nja a, te kuni j ña ndujin ndo' xiin' ña ndiva'a jaan'. ²¹ Sakan' ña vä'a ko' o' e' vino jaan' kuenta xto'o' e' Jesús, te ko'o' tu e' ra' kuenta ña ndiva'a jaan'. Te vä'a tu ña kuxj e' sie xita' vä'a jaan' kuenta Jesús, te kuxj tu e' e kuenta ña ndiva'a jaan'. ²² ¿Ñáá xini ndo' ña sataña'a' e' xto'o' e' Ndiosí, te sakuu' na yoo' kiji' xaa' e' sakan'? ¿Ñáá nakuitã yoo' xiin' ña jaan', tuu ndo'?

Kündi'ni e' xa'a' ña vä'a inga ne yivi'

²³ "Sakuu' nuu' a kuvj saa j", kachi ne yivi', ndisu süu' sakuu' a nduu' ña chindíee' yoo'. "Sakuu' nuu' a kuvj saa j", kachi nja, ndisu vä'a taxj e' ña viko' ni' ndee jin ña'a' jaan' yoo'. ²⁴ Na kündi'ni e' xa'a' ña vä'a mi' kujti' e', süu' jaan' ndii, na kündi'ni e' xa'a' ña vä'a inga ne yivi'.
²⁵ Kuxj ndo' ndee ka nde'i' ña ke'vi' mi' ke'vi' nde'i', te kuni a ndatu'un' ndo' mi' ni kixin a te kündi'ni ndo'.
²⁶ Sakan' ña ña'a' xto'o' e' Ndiosí nduu' kanii' jin yivi' xiin' sakuu' ña yoo' nuu' a.

²⁷ Naa' kana' jin ne ndüu' ne ndikun ichi' Jesús ndo'o' vi'e nja te kuxj ndo' ndii, kuvj ku'un ndo' naa' kuni ku'un ndo', te kuxj ndo' ndee ka ña kanj nja nuu' ndo'. Te kuni a ndatu'un' ndo' mi' ni kixin a te kündi'ni ndo'.
²⁸ Ndisu naa' ka'an jin te yivi' xiin' ndo' ndii: "Nde'i' kaa' ndii, ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka nduu' a." Naa' sakan' ndii, kuxj ndo' a xa'a' ña vä'a te ni ka'an sakan', te kündi'ni ra.
²⁹ Kij' ka'an j sakan' ndii, ka'an j xa'a' ña kündi'ni inga te yivi', süu' xa'a' ña kündi'ni ndo'o'.

Kuein' ndatu'un' sava ndo'o' yu'u ndii: "¿Ndichun na kuni a ña ka'nu' inj yu'u nuu' ña yoo ndiká j kuxj j xa'a' ña ndi'ni inga ne yivi'?"
³⁰ Naa' taxi' j ña chindani Ndiosí xa'a' ña xaxj' j ndii, ¿ndichun na tiin' kuachj ne yivi' yu'u xa'a' a?" Kuein' sakan' kachj sava ndo'.
³¹ Vä'a, naa' xixi'

ndo', uun naa' xi'i' ndo', uun naa' xaa' ndo' ndee ka tuku nuu' ña' a ndii, saa va'a ndo' a te natijn Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'. ³² Vã'a naa' saka'ki' i' ndo' ne yivi' te saa ña kuachj nuu' Ndiosí, ñi ndee ne judío, ñi ndee ne tuku', ñi ndee ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e'. ³³ Sakan' tu yu'u ndii, sakuu' ña xaa' j ndii, xaa' e te sakuatia' i ne yivi', sakan' ña nduku' i ña va'a mji' ku'ij' j, süu' jaan' ndii nduku' tu j ña va'a inga ne yivi' te natijn ña Jesús, te kaku ña nuu' kuachj ña.

11

¹ Saa ndo' naa xaa' yu'u ña xaa' j naa xaa' Cristo.

Saa kuni a kuu' e' mii' nakayá e' xa'a' Jesús

² Ñañi ta'an' j, ka'an va'a j xa'a' ndo' sakan' ña naka'an' ndo' xa'a' j saa kivi', te taxa'a ndo' ña ñi sania'a j ndo'ó saa ñi' ñi ka'an e xiin' ndo'. ³ Te vitin ndii, kuni j ña kundanj ndo' ña Cristo nduu' ndee naa xini' sakuu' te yivi', te te yivi' nduu' ndee naa xini' ña' si'i' ra, te Ndiosí nduu' ndee naa xini' Cristo. ⁴ Te sakuu' te yivi', naa tisa'vi ra xini' ra kij' ka'an ra xiin' Ndiosí, uun kij' ka'an tiaku ra tu'un ña ñi taxj a nuu' ra ndii, xito' ka'nu' ra Cristo, ña nduu' ndee naa xini' ra jaan' kij' xaa' ra sakan'. ⁵ Ndisu naa' tisa'vi jin ña'a' xini' a kij' ka'an a xiin' Ndiosí, uun kij' ka'an a tiaku a tu'un ña ñi taxj a nuu' a' ndii, xito' ka'nu' a' ij' a', te nduu' ndee naa xini' a'. Sakan' ña nduu' a' ndee naa jin ña' ñi kje' ti'e' xini'. ⁶ Naa' tisa'vi jin ña'a' xini' a ndii, ndee chaa' ka na ka'ndia' a' jxi' xini' a' jaan'. Ndisu naa' ka'an' nuu' a' ña ka'ndia' a' jxi' xini' a' jaan', uun ña kje' ti'e' xini' a' ndii, ndee chaa' ka na tisa'vi a' xini' a'. ⁷ Te te yivi' ndii, kuni a ña tisa'vi ra xini' ra, kuachj ndii, ñi xa'a' ña'a' Ndiosí saa kaa' mji' a xiin' saa ndatun' a. Ndisu ña'a' nduu' ña' ndatun' ka ñi keta jin' tiaa. ⁸ Kuachj ndii, ñi keta tiaa jin' ña'a' ña nuu', süu' jaan' ndii ña'a' ñi keta jin' tiaa ña nuu'. ⁹ Te sakan' tu ñi xa'a' Ndiosí tiaa jaan' xa'a' ña va'a ña'a' jaan', süu' jaan' ndii ñi xa'a' a ña'a' jaan' xa'a' ña va'a tiaa jaan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuni a ña tisa'vi ña'a' xini' a', te nia'a a ña ki'in' ka'nu' a' tiaa xiin' ña ki'in' ka'nu' a' angele.

¹¹ Ndisu ñi chituni xto'o e' Ndiosí ña kjo' tiaa naa' kjo' ña'a' ñi ndee kjo' tu ña'a' naa' kjo' tiaa. ¹² Kuachj ndii, tee' ndee ña ndaku nduu' a ña ña'a' ndii, ñi keta a' jin' tiaa te nuu', ndisu ña ndaku nduu' tu a ña ña'a' sakaku' te yivi'. Te ndii, sakuu' e' kuaxj nda'a' Ndiosí.

¹³ Mji' ndo'ó kuvj natava' kuenta naa' va'a ka ña tisa'vi ña'a' xini' ña te ka'an ña xiin' Ndiosí. ¹⁴ Xini' ndo' saa ndie' yoo'

ñá jin ña ka'an nuu' nduu' a nuu' te yivi' ña sakuu'nu' ra jxi' xini' ra. ¹⁵ Te ndisu ña'a' ndii, jin ña va'a nduu' a nuu' a' ña sakuu'nu' a' jxi' xini' a', te nduu' tu a ña ndatun' a', kuachj ndii jxi' xini' a' jaan' tisa'vi xini' a'. ¹⁶ Naa' yoo' ka kuni kuvj kuento xa'a' ña kaa' ndii, kuni a kundanj ña ña ña kaa' nduu' ña xi xa'a' ndu'u' xiin' ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e' mii' ka.

Kuni kuento Pablo ne yivi', ne va'a xaa' kij' xixi' ña kuenta Jesús

¹⁷ Ña kuni ke'j' j vitin ndii, kuvj ka'an va'a j xa'a' ndo', sakan' ña kij' nakayá ndo' xa'a' Jesús ndii, kuni a ña chindje'e' a ndo'ó, ndisu süu' sakan' nduu' a xiin' ndo', süu' jaan' ndii sativi' ndi'i' a ndo'ó. ¹⁸ Sakan' ña, ña nuu' ña kuni ka'an j xiin' ndo' ndii, xini j kuento ña nata'vi' ta'an' ndo' kij' nakayá ndo', te xanini yu'u ndii, ña ndixa' nduu' a. ¹⁹ Kuachj ndii kuni vi' a ña nata'vi' ta'an' ndo'ó te kuvj kuni ndo' yoo' nduu' xa'a' ne xika' va'a' ichi' Jesús xtun, kachi ndo'. ²⁰ Te kij' nakayá ndo' xixi' ndo' kuenta ña xaxi' xakuua' ña ñi xixi' Jesús ndii, süu' xaa' va'a' ndo' a. ²¹ Sakan' ña xixi' inga' ndo' a, süu' jaan' ndii j'in ndo' xixi' a ama'a ka kuni mji' ndo', te inga ndo' xi'i' soko, te inga tuku ndo' saxinj xiin' mii'. ²² Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, saka'an' ndo' ne nda'vi kuu', te xito' ka'nu' tu ndo' inga ne nakayá xa'a' Jesús. Naa' kuni kuvj ndo', te kuni ko'o tu ndo' ndii, va'a ka na vi'e' ndo' saa ndo' ña jaan'. ²³ Ñáá xanini ndo' ña ka'an va'a j xa'a' ndo' xa'a' ña jaan'? Kuaxj xachi' sakan' ran'.

Ka'an Pablo saa kuni a kuvj e' kuenta Jesús

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ Kuachj ndii ña yo'o' nduu' ña ñi taxj mji' xto'o e' nda'a' yu'u, te yu'u tuku saya'a a nuu' ndo'ó. Ña nuu, kij' ñi sanakuua' a te yivi' xto'o e' Jesús jaan' ndii, ñi ki'in' a jin xita' va'a, ²⁴ te kij' ndi'j' ñi taxj a ña chindani Ndiosí xa'a' a ndii, ñi sakuachi' ña'a' a, te ñi taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra ndii: "Ki'in' ndo' a te kuvj ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'j' j ña xito' kuvj xa'a' ña va'a' ndo'ó. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, na saa ndo' ña kaa' naka'an' ndo' ña ñi xi'j' j xa'a' ndo'", ñi kachi a.

²⁵ Jin kachi ñi xa'a' tu a kij' ndi'j' ñi xixi' a xakuua' jaan' xiin' te jaan' ndii, ñi ki'in' a jin copa vino, te ñi ka'an a ndii: "Te' naá tixin' ña yo'o' nduu' ñi' j, te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a jin kuento xaa' xa'a' ndo'. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, j'in' ichi' kij' xaa' ndo' ña kaa' ndii, na saa ndo' a

naka'an' ndo' ña ni xi'i j xa'a' ndo'", ni kachj a.

²⁶ Sakan' na kuii' ndee vj'jin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, j'in jchi' kij' xixi' ndo' xita' va'a kaa', te xi'i' ndo' vino kaa' ndii, xa'a' ña ni xi'i' xto'o e' Jesús xa'a' kuachj e' sanaka'an' ta'an' ndo' ndee nandjiko' tukuu a.

Kündj'i e' xiin' ña xixi' e' kuenta Jesús

²⁷ Xa'a' a jaan' na yoo ka xixi' xita' va'a jaan', uun xi'i' nja vino jaan', te tjin ka'nu' nja a ndii, kuachj xaa' nja xa'a' a ña xandi'i' nja xiin' ñu'u' nde'i xto'o e' xiin' nii' a. ²⁸ Sakan' na kuii' kuni a ña natava' j'in ndo' kuenta saa ita' ndo' nuu' jchi' Jesús ña kuni ka ku'xi' ndo' xita' va'a xiin' ña ko'o ndo' vino jaan'. ²⁹ Sakan' ña naa' tiin' ka'nu' ndo' ñu'u' nde'i Jesús jaan' xiin' nii' a kij' xixi' ndo' xita' va'a te xi'i' ndo' vino jaan' ndii, ña sando'o' Ndiosi ndo'o' nduku' ndo' kij' xaa' ndo' sakan'. ³⁰ Xa'a' a jaan' na kua'a' va ndo' kuni kuvj, te kua'a' tu ndo' ni kuvita va, te kua'a' ni tu ndo' xa ni xi'i'. ³¹ Naa' xi'na ka natava' e' kuenta saa ita' e' nuu' jchi' Jesús ndii, sando'o' Ndiosi yoo'. ³² Ndisu natava' xto'o e' Ndiosi kuachj e', te taxi' a tundo'o' ndo'o' e' te kundanj e', sakan' te katun' a yoo ndee naa xaa' a xiin' ne yivi' ne nduu' kuenta jin yivi'.

³³ Nanj ta'an' manj i, sakan' na kuii' kij' nakaya ndo' te ku'xi' ndo' kuenta Jesús ndii, ndiatu' ndo' ndee nakaya sakuu' ne ta'an' ndo' te ku'xi' ndo' a. ³⁴ Xa'a' a jaan' na, naa' xi'i' sava ndo' so'ko ndii, va'a ka vi'e ndo' ku'xi' ndo' te taxj Ndiosi tundo'o' kundoo' ndo' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' mii' nakaya ndo'. Te tuku nuu' ña a ndii, ndee kij' xaa j mii' ndiee' ndo', te ndasava'a e'.

12

Kumi' yoo' ña chuun va ña xaxa' Ndiosi nuu' e'

¹ Nanj ta'an' j, kuni yu'u' ña kundanj kaxi' ndo' xa'a' ña chuun va ña xaxa' Espiritu Santo nuu' e'. ² Xini' ndo'o' ña kij' tia'an kunduu' ndo' ne xini' yoo Ndiosi ndjxa' ndii, ni xika' sana' ndo' ndee naa ne kui'e nuu' ña kuu' ña xaka'nu' ndo' ndiosí saka, ña kuvj ka'an. ³ Sakan' na kuii' kuni j ña kundanj ndo' ña koo' ndee jin ne yivi' kuvj sanacha'an' Jesús xiin' ña ndjje' Espiritu Santo. Te koo' tu ndee jin ne yivi' kuvj ka'an ndii, Jesús nduu' xto'o nuu' sakuu' ña a, naa' koo' ña ndjje' Espiritu Santo kumi' nja.

⁴ Yoo ki'in' nuu' ña chuun va te kuvj saa e' chuun Ndiosí, ndisu jin ndaa' Espiritu Santo nduu' ña xaxa' j'in ña jaan'. ⁵ Te yoo ki'in' tu nuu' saa sachuun' e' nuu' Ndiosí, ndisu jin ndaa' xto'o e' nduu' ña xika' nuu'

j'in e' nuu'. ⁶ Te sakan' tu yoo ki'in' nuu' saa nia'a' Ndiosí ndjje' a xiin' nda'a' yoo', ndisu jin ndaa' Ndiosí nduu' ña xaa' sakuu' ña jaan'. ⁷ Ndisu Ndiosí nduu' ña xaxa' j'in ña chuun va jaan' xiin' ña ndjje' Espiritu Santo xa'a' ña va'a sakuu' e'. ⁸ Xiin' ña ndjje' Espiritu Santo ña xaxa' a nuu' sava e' ña ka'an e' tu'un ndichi, te xiin' ña jaan' tu ka'an sava e' ña xini tuni mji' kujti' Ndiosí. ⁹ Te xiin' ña ndjje' Espiritu Santo ña xaxa' a nuu' sava e' natiin' e' ña inj xava'a e' xini e' Ndiosí, te xiin' ña jaan' tu kuvj sanda'a sava e' ne kuni kuvj. ¹⁰ Te xiin' ña jaan' tu kuvj saa sava e' chuun ka'nu' koo' chukuu', te xiin' ña jaan' tu kuvj ka'an tiakú sava e' tu'un ña natiin' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña jaan' ni tu kuvj nakuni sava e' ndee nuu' espiritu kumi' j'in ne yivi', te xiin' ña jaan' tu kuvj ka'an sava e' tuku nuu' tu'un ña xini e', te xiin' ña jaan' tu kuvj sanakuachi' sava e' tuku tu'un ña ni ka'an ne jaan'. ¹¹ Ndisu sakuu' nuu' ña jaan' ndii, jin ndaa' Espiritu Santo nduu' ña xaxa' a, te j'in ña jaan' xaxa' a nuu' j'in e' saa kuni mji' a.

Jin ndaa' nduu' e' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Jesús

¹² Kuachj ndii, naa kuu' ñu'u' nde'i e' ndii, te e' ndee kua'a' xaan' ñu'u' ta'an' a ndii, jin ndaa' ñu'u' nde'i nduu' a. Sakan' tu nduu' a xiin' yoo', ne nduu' kuenta Jesús ndii, jin ndaa' nduu' e' xiin' a. ¹³ Te sakuu' yoo' ndii, ni chichj e' kuenta Jesús xiin' ña ndjje' jin ndaa' Espiritu Santo, te jin ndaa' ni nanduu' e'. Koo' a xaa' naa' ne judio nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e', uun naa' xiko' ni'i' jin xto'o yoo', uun naa' ne xika' ndika' nduu' e' ndii, jin ndaa' Espiritu Santo ni natjin e'.

¹⁴ Te siin' tuku' ndii, sakan' tu ñu'u' nde'i e' ndii, süu' jin ndaa' tu'un' kujti' kuu' a, süu' jaan' ndii kua'a' ya'a tu'un' kuu' a. ¹⁵ Naa' sakan' te ka'an jin xa'a' e' ndii: "Xa'a' a ña süu' nda'a' nduu' j ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i nduu' j", süu' xa'a' a jaan' na nduu' xna'a xa'a' jaan' kuenta ñu'u' nde'i e'. ¹⁶ Te naa' ka'an jin so'o e' ndii: "Xa'a' a ña süu' nduch'i nuu' nduu' j ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i nduu' j", süu' xa'a' a jaan' na nduu' xna'a so'o e' jaan' kuenta ñu'u' nde'i e'. ¹⁷ Naa' sakan' te saa kua'an jin e' kunduu' nduch'i nuu' e' ndii, kuvj kunj so'o e', te naa' sakan' te saa kua'an jin e' kunduu' so'o e' ndii, kuvj ta'ni e' xiko'. ¹⁸ Ndisu Ndiosí ndii, ni tandjje a j'in tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' mii' ni xtanj mji' a. ¹⁹ Kuachj ndii, naa' sakan' te jin ndaa' nuu' tu'un' kujti' kunduu' jin kanji' e' ndii, kuvj koo' ñu'u' nde'i e'. ²⁰ Ña ndaku nduu' a ña xini e' ndii, kua'a' ya'a tu'un'

kuu' ñu'u' nde'i e', ndisu ñin ndaa' ñu'u' nde'i nduu' kani'i a.

²¹ Xa'a' a jaan' na küvi ka'an nduchi' nuu' e' xiin' nda'a' e' ndii: "Kuäsa' kuni unu' nuu' i." Te ñi ndee küvi tu ka'an xini' e' xiin' xa'a' e' ndii: "Kuäsa' kuni ndo'ó nuu' i." ²² Süü' jaan' ndii tu'un' ñu'u' nde'i e', ña tiin' kua'a' ka e' ndii, kuni kua'a' ka a, ²³ te tu'un' ñu'u' nde'i e', ña tuu e' ndii, ña xaku ka'nu' nduu' a ndii, ña jaan' nduu' ña tisa'vi va'a ka e', te ña küni a nia'a e' nuu' ne yivi' ndii, kuni a tisa'vi va'a ka e' ña jaan'. ²⁴ Te tu'un' ñu'u' nde'i e', ña ndatun' ndii, küni a ña tiin' kua'nu' kua'a' ña'a' e'. Kuächj ndii xa sakan' ni chituni Ndiosí xa'a' i'in tu'un' a jaan', sakan' te ña xaku ka'nu' ndii, xata'an ña koto ka'nu' ka ña'a' e'. ²⁵ Sakan' te kánj ta'an' tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan', süü' jaan' ndii kundij'ni i'in a xa'a' ta'an' a. ²⁶ Te kij' ndo'o' ñin tu'un' ñu'u' nde'i e' ndii, sakuu' tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' ndo'o' xiin' a, te kij' natiin' ñin tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, sakuu' inga tu'un' ñu'u' nde'i e' va'a kuni xiin' a.

²⁷ Sakan' na küii' sakuu' ndo'ó ndii, kuenta ñu'u' nde'i Cristo nduu' ndo', te i'in ndo' ndii, ñin ndaa' tu'un' ñu'u' nde'i a nduu' ndo'. ²⁸ Te mi' nakaya ndo' xa'a' Jesús ndii, ña nuu' ni kuni Ndiosí ña koq te tianu' Jesús sania'a' ichi' a, te ña uvi ndii, ña koq te ka'an tiaku' tu'un' a, te ña unj ndii, ña koq te sania'a' ne yivi' tu'un' a, te ni kuni ni tu a ña koq te xaa' chuyun ka'nu' koo' chukuu', te sakan' tu ni kuni a ña koq te sanda'a ne kuni küvi, te ni kuni ka tu a ña koq te chindiee' ne yivi', xiin' ña koq te xa'ndia chuyun' nuu' ne ndikün ichi' Jesús, xiin' ña koq te ka'an tu'un' ña xini ra. ²⁹ Süü' sakuu' e' nduu' ne ni tjanu' Jesús sania'a' ichi' a, te ni ndee süü' sakuu' tu e' nduu' ne ka'an tiaku' tu'un' Ndiosí. Süü' sakuu' e' nduu' ne sania'a' ne yivi' tu'un' a, te ni ndee süü' sakuu' tu e' xaa' chuyun ka'nu' koo' chukuu', ³⁰ te ni ndee süü' sakuu' tu e' sanda'a ne kuni küvi. Te sakan' tu süü' sakuu' e' ka'an tu'un' ña xini e', te ni ndee küvi tu sanakuachi' sakuu' e' tu'un' jaan'. ³¹ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka na nduku' ndo' ña chuyun ña va'a ka. Te yu'u ndii, kuni sania'a' i ndo'ó ñin ichi' va'a ka.

13

Kuni a ña kundanj ta'an' e' saq kuni Ndiosí

¹ Naa' saq e' kuenta ndii, küvi ka'an yu'u ki'in' nuu' tu'un' ñin yivi' uun küvi ka'an i ndee tu'un' ña ndatu'un' ángele. Ndisu naa' ndäni i ne yivi' ndii, ndee naa' kaa' ña sakaxan' ne yivi' küjtí' nduu' i, uun

ndee naa' ñin ti'e' ña sakaxan' ne yivi' küjtí' nduu' i. ² Te naa' saq tu e' kuenta ndii, kumi' i ña xaxa' Ndiosí nuu' e', te küvi ka'an tiaku' i tu'un' a, te küvi kundanj tu i sakuu' ña yoo si'e' ña xini ñin ndaa' mji' küjtí' Ndiosí, te kundanj tu i sakuu' nuu' ña'a, te ñi kua'a' tu i xini Ndiosí ndee küvi ka'an chuyun' i xiin' ñin iku', te ku'un ndia'a' a mii' ndu'u' a. Ndisu naa' ndäni i ne yivi' ndii, kuäsa' kuni xachi' i naa' sakan'. ³ Te naa' saq ka tu e' kuenta ndii, nata'vi' i sakuu' ña kumi' i, te taxí e' nda'a' ne nda'vi kuu', te sanakuu'a' xiin' mii' tu i te koko ñu'u' nde'i i nuu' ñu'u' ndatin. Ndisu naa' ndäni i ne yivi' ndii, kuäsa' kuni xachi' i na sakan'.

⁴ Kij' ndanj xna'a' e' ne yivi' ndii, kuite kuu' ñni e' xa'a' nja, te va'a tu nimá e' xini e' nja, te kuäsa' tu ndasi' nuu' e', te sakan' tu kuäsa' ñuñu' e', te sakan' ni tu xächie xiin' mii' mji' e', ⁵ te kuäsa' tu mji' kuu' e' xiin' ne yivi', ni ndee kuäsa' tu nduku' e' ña kuni nuu' mji' küjtí' e', ni ndee kuäsa' ni tu nasaá' yachi' e', te sakan' tu kuäsa' taxa'a' e' ka'ni' nimá e'; ⁶ te kuäsa' tu va'a kuni e' kij' xachuyun' ndaku' ne yivi', süü' jaan' ndii kuatia' ñni e' kij' xachuyun' ndaku' ne yivi'. ⁷ Kij' ndanj e' ne yivi' ndii, yoo ka'nu' ñni e' xa'a' sakuu' ña xaa' nja, te ñi tu e' kuni e' nja ndee ka ña ka'an nja, te sakan' tu kundiatu ñi e' ña kje'e' va'a nja nuu' sakuu' ña'a, te kundijeni tu e' nuu' sakuu' ña xaa' nja xiin' e'.

⁸ Sakan' ña, ña ndanj ta'an' e' jaan' xiin' ña ndanj Ndiosí yoo' ndii, koto' kivi' ndi'i' a, ndisu ña ka'an tiaku' ne yivi' tu'un' Ndiosí, xiin' ña ka'an ne yivi' tu'un' ña xini nja, xiin' ña kundanj ne yivi' ña yoo si'e', ña xini mji' küjtí' Ndiosí ndii, ndij' a naa' kivi'. ⁹ Kuächj ndii sava küjtí' xini e' ña xini tuni Ndiosí vjtin, te sava tuku' ka'an tiaku' e' tu'un' a jaan', ¹⁰ ndisu kij' xaa' ña kundanj ndij' e' ña kuni Ndiosí xiin' ña ndije' a ndii, sakan' te ña sie, ña xini e' jaan' ndii, ndij' a.

¹¹ Kij' ni nduu' yu'u' te lulu ndii, ni ka'an i saq ka'an ne kualí', te ni xanini tu i saq xanini ne kualí', te sakan' tu ni xaa' kuenta i saq xaa' kuenta ne kualí', ndisu kij' ni xixa' i ndii, ni nakoto' i ña ni küvi i saq kuu' ne kualí' jaan'. ¹² Vjtin ndii küvi kuni kaxi' e' sakan' na xito' e' ndee naa' kij' xito' ñin ne yivi' nuu' nja nuu' ñin yuu' peko küjtí', ndisu naa' kivi' ndii, kuni nuu' e' sakuu' ña xini Ndiosí. Vjtin ndii xini kaxi' i saq xini i Ndiosí, ndisu naa' kivi' ndii, kundanj kaxi' i saq kaa' Ndiosí ndee naa' xini a yu'u'. ¹³ Te sakan' na küii' vjtin ndii, yoo unj ta'an' küjtí' ña koto' kivi' ndi'i', ña nduu' ña ñni e' xini e' Ndiosí, xiin' ña ndiatu' ñni xna'a' e', xiin' ña ndanj e' ne yivi'. Ndisu ña ka'nu'

kā tejn unj sqa' nā jaan' ndii, nā ndanĭ e' ne yivi' nduu' a jaan'.

14

Sqa kuni a kuvj ne ka'an tuky tu'un nā xini nĭq

¹ Sakan' na kuii' ndeĕ chaa' kā na sanduxa' ndi'ni ndo' xa'a' nā ndanĭ ta'an' ndo', te sakan' tu xa'a' nā chuun nā xaxa' Espiritu Santo nuu' ndo'. Ndisu sanduxa' ndi'ni kā ndo' xa'a' nā ka'an tiakú ndo' tu'un Ndiosí. ² Kuachĭ ndii, ne ka'an tu'un nā xini nĭq ndii, xiin' Ndiosí ndatu'un' nĭq, te süu' xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ndatu'un' nĭq. Sakan' nā kōo' ne yivi' kuvj kundani nā ka'an ne jaan', kuachĭ ndii nā yoo si'e nā xini mĭi' kujtĭ' Ndiosí ka'an nĭq xiin' nā ndĭe' Espiritu Santo. ³ Ndisu ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ka'an nĭq te kua'ni kā ne jaan' nuu' ichi' a, te sandĭeni tu nā'a' nĭq nuu' ichi' a, te sakan' tu te saki'vi nā'a' nĭq kiĭ' ndo'o' ne jaan'. ⁴ Te ne ka'an tu'un nā xini nĭq ndii, mĭi' kujtĭ' nĭq chindiee' a te kua'an ku'a'ny nĭq nuu' ichi' Ndiosí. Ndisu ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, chindiee' nĭq ne nakayá xa'a' Jesús te ku'a'ny tu ne jaan' nuu' ichi' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na kuni yu'u' nā ka'an sakuu' ndo'ó tu'un nā xini ndo', ndisu nā kuni ndĭe' ka ĭ ndii, nā ka'an tiakú ndo' tu'un Ndiosí. Sakan' nā, nā va'a' kā nduu' a jaan' te sakan' nā ka'an e' tuky tu'un nā xini e' kiĭ' kōo' ne sanakuachi' nā ka'an e' jaan', te chĭndĭe' a ne nakayá xa'a' Jesús.

⁶ Nāni ta'an' ĭ, sqa e' kuenta ndii, ku'un ĭ mii' ndiee' ndo' te ka'an ndoso' ĭ nuu' ndo' xiin' tu'un nā xini ndo' ndii, kuāsa' chĭndĭe' xachi' a ndo'ó. Ndisu naa' ka'an ĭ xiin' ndo' xiin' nā satuvi Ndiosí nuu' ĭ, uun naa' ka'an ĭ xiin' ndo' xiin' nā xini tunĭ nā xini mĭi' kujtĭ' Ndiosí, uun naa' ka'an ĭ xiin' ndo' xiin' nā ka'an tiakú ĭ tu'un Ndiosí, uun naa' ka'an ĭ xiin' ndo' xiin' nā ndĭxa xa'a' Jesús, nā jaan' ndii, chĭndĭe' a ndo'ó. ⁷ Naa kuu' tun' yoo' xiin' nuu' ndii, kuvj nakunĭ e' ndee nuu' yaā ka'an ĭ ĭn a naa' ĭin ndāā' nduu' ndusy a. ⁸ Te naa' tĭvi kaxi' ĭin te xini' ndachuun', tun' nichĭ' kiĭ' kua'an rā mii' yoo ņu'u' ndii, ndeĕ ĭin te xini' rā sākoo' tu'va xiin' mii' te kunta'an' rā. ⁹ Sakan' tu xka'ndĭā naa' ka'an ndo'ó ĭin tu'un nā kōo' kundani, ¿sqa kuvj kundani ne yivi' yoo nduu' a ka'an ndo'? Ndeĕ naa xiin' tachĭ' kujtĭ' ka'an ndo'. ¹⁰ Xini e' ndii, yoo kua'a' nuu' tu'un ĭin yivi', te sakuu' nā jaan' ndii, xa yoo xa yoo ndusy xa'a' ĭ ĭn a. ¹¹ Ndisu naa' xini yu'u' ndeĕ nā kuni kachĭ tu'un jaan' ndii, ndeĕ naa te tuku' kunduy ĭ nuu' ne ka'an tu'un jaan', te ne jaan' ndii, ndeĕ naa ne

tuku' kunduy nĭq nuu' ĭ xa'a' nā kundani ĭ tu'un nā ka'an nĭq. ¹² Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, xa'a' nā xikán va ĭnĭ ndo' chuun nā xaxa' Espiritu Santo nuu' e' ndii, kakan va tu ĭnĭ ndo' te kumi' ndo' kua'a' kā nā chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús te ku'a'ny kā ndo' nuu' ichi' a.

¹³ Xa'a' a jaan' na yoo kā ka'an tu'un nā xini nĭq jaan' ndii, na kakan nĭq nā xini tunĭ nuu' Ndiosí, te kuvj sanakuachi' nĭq tu'un jaan' kiĭ' ka'an nĭq a. ¹⁴ Kuachĭ ndii, naa' ka'an yu'u' xiin' Ndiosí xiin' tu'un nā xini ĭ ndii, te jaan' ndee xini espĭritu ĭ nā ka'an ĭ xiin' Ndiosí jaan', ndisu nā xaniini ĭ ndii, kundani xachi' a nā ka'an ĭ xiin' tu'un jaan'. ¹⁵ ¿Ndeĕ nā kuni a sqa ĭ naa' sakan'? Ka'an ĭ xiin' Ndiosí xiin' espĭritu ĭ, te ka'an tu ĭ xiin' Ndiosí xiin' nā xaniini ĭ. Kāta ĭ yaā nuu' Ndiosí xiin' espĭritu ĭ, te kāta tu ĭ yaā jaan' xiin' nā xaniini ĭ. ¹⁶ Kuachĭ ndii, naa' xaka'nu' ndo'ó Ndiosí xiin' tu'un nā xaxa' Espiritu Santo, te xini so'o' ĭin ne xika' ichi' Jesús, ne kundani tu'un jaan' ndii, kuvj ka'an nĭq: "Sakan' na kunduy a", kiĭ' taxi' ndo' nā chĭndani Ndiosí, sakan' nā kundani nĭq ndeĕ nā ka'an ndo'. ¹⁷ Kiĭ' taxi' ndo' nā chĭndani Ndiosí ndii, va'a' ya'a' xaa' ndo', ndisu chĭndiee' a ĭngā ne yivi'!

¹⁸ Te yu'u' ndii, taxi' va ĭ nā chĭndani Ndiosí xa'a' nā ka'an chito kā ĭ tu'un jaan' te sakan' sakuu' ndo'ó. ¹⁹ Ndisu mii' nakayá e' xa'a' Jesús ndii, ndeĕ chaa' kā nā ka'an ĭ u'un ta'an yu'u' tu'un nā kuvj kundani e' te sakan' kuvj chĭndĭe' ĭ ĭngā ne yivi', te sakan' nā ka'an ĭ uxĭ mii' yu'u' tuky nuu' tu'un nā kōo' kundani.

²⁰ Nāni ta'an' ĭ, kānĭnĭ ndo' naa xaniini ne kuachĭ' kualĭ', süu' jaan' ndii kanĭnĭ ndo' ndeĕ naa ne xĭxa ĭnĭ nuu' ichi' Jesús. Te sakan' tu kuvj ndo' ndeĕ naa ne kuachi' kualĭ' ne xini xa'a' nā nĭq a. ²¹ Yoso' tu'un ndeĭ' Ndiosí nuu' tuty a mii' ka'an a ndii: Ne yivi', ne nduu' kuenta ĭ kaa' ndii, xiin' tu'un nā ka'an ĭngā ne yivi' ka'an ĭ xiin' nĭq, te ka'an tu ĭ xiin' nĭq xiin' tu'un ne kuaxĭ tuky xaan'.

Ndisu nĭ ndeĕ sakan' ndii,

tāxi so'o' nĭq nā ka'an ĭ, kachi xtō'o' e'.

²² Sakan' na kuii', nā ka'an e' tu'un nā xini e' ndii, kuenta nā nia'a' Ndiosí nuu' ne ĭnĭ xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' nā va'a' ne ĭnĭ xini Jesús nduu' a. Ndisu nā ka'an tiakú e' tu'un Ndiosí ndii, kuenta nā nia'a' a nuu' ne ĭnĭ xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' nā va'a' ne ĭnĭ xini Jesús nduu' a. ²³ Süu' jaan' ndii, naa' ndiee' tĭ'vi sakuu' ndo'ó mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te ka'an tu ndo' tu'un nā xini ndo', te kō'nĭ ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun ĭin ne ĭnĭ xini Jesús ndii, ka'an ne jaan' nā ne loco nduu' ndo'ó

na xaa' ndo' sakan'. ²⁴ Ndisu naa' ndiee' ti'vi sakuu' tu' ndo' mii' nakaya' ndo' xa'a' Jesús, te sakuu' tu' ndo' ka'an tiaku' tu' un' Ndiosi, te ko'ni ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun ne jin' xini Jesús ndii, kij' kuni' so'o nja' na ka'an ndo' jaan' ndii, nakunij nja' na ne ndiso' kuachij nduu' nja' nuu' Ndiosi, te xata'an na katun' na'a' Ndiosi xa'a' kuachij nja' jaan'. ²⁵ Te natuvij tu' na' yoo sje' nimá nja, xa'a' a' jaan' na vikuijn xiti' nja nuu' Ndiosi te saka' nu' na'a' nja, te ka'an nja' na ndixa' xna'a' ndii, yoo Ndiosi tein' ndo' mii' nakaya' ndo' xa'a' Jesús.

Kuni' a' saka' nu' va'a' e' Ndiosi mii' nakaya' e' xa'a' Jesús

²⁶ Ne ta'an' j, xa'a' a' jaan' na kij' nakaya' ndo' ndii, kuvij kata' sava' ndo' ya' nuu' Ndiosi, te sava' tu' ndo' kuvij sania' á tu' un' a, te sava' tukuj ndo' kuvij ka'an yoo' nduu' na ni' nia' a' Ndiosi nuu' ndo', uun ka'an ndo' tu' un' na' xini' ndo', te kuvij tu' sanakuachi' sava' ndo' tu' un' jaan'. Ndisu sakuu' na' xaa' ndo' jaan' ndii, na saa' ndo' a' te saka' nu' ta'an' ka' ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁷ Naa' ka'an sava' ndo' tu' un' na' xini' ndo' ndii, na ka'an uvij ta'an' ku'ij' ne yivi' a, uun ndee' unij ta'an' nja. Te xa' ka'an xa' ka'an nja' a, te kuni' tu' a' na' sanakuachi' jin' ne yivi' na' ka'an ne jaan'. ²⁸ Te naa' koo' ne kuvij sanakuachi' tu' un' na' ka'an ne jaan' ndii, ndee' chaa' ka' koo' taxin' yu' u' nja' mii' nakaya' ndo' xa'a' Jesús, te na' ka'an nja' na' jaan' xiin' nimá ku'ij' nja' nuu' Ndiosi.

²⁹ Te sakan' tu' ne ka'an tiaku' tu' un' Ndiosi ndii, na ka'an uvij ta'an, uun ndee' unij ta'an' ku'ij' nja. Te sava' nja' kuni' so'o' na' ka'an ne jaan', te kuvij kundani' nja' saa' kuni' a' saa' nja' na' jaan'. ³⁰ Te naa' nia' á Ndiosi yoo' ka' nduu' a' nuu' jinga' ne ndu'u' jkan' ndii, na vikuijn ne ka'an jaan', te taxij nja' na' jinga' nja' na' ni' satuvi' Ndiosi nuu' nja. ³¹ Sakan' te kuvij ka'an tiaku' j'in' ndo' ó, ne kuvij ka'an tiaku' tu' un' Ndiosi kij' kuni' a' ka'an ndo' a, te kuvij tu' kuni' so'o' sakuu' ndo', te kuvij ni' tu' sandjeni' ta'an' ndo'. ³² Kuachij ndii, ne ka'an tiaku' tu' un' Ndiosi ndii, kuni' nja' ndije' nuu' na' jaan', te kuvij ka'an nja' a' ama' ka' kuni' mii' nja. ³³ Sakan' na' Ndiosi ndii, süu' na' sasana' yoo' nduu' a, süu' jaan' ndii natandee' manj' a' yoo'.

Saa' xaa' tu' sakuu' ti'vi sakuu' xaan' mii' nakaya' ne nduu' kuenta Jesús, ³⁴ kuni' a' na' na' kundije' taxin' na'a' kij' nakaya' ndo' xa'a' Jesús, sakan' na' koo' ndei' na' ka'an nja, süu' jaan' ndii kuni' a' na' koo' taxin' nja' naa' ka'an tu' un' ndei' Ndiosi. ³⁵ Naa' yoo' na' kuni' ndatu' un' nja' ndii, na ndatu' un' nja' j' nja' vi' e' nja, sakan' na' ka'an va' kaa' a' na' ka'an jin' na'a' mii' nakaya' e' xa'a' Jesús.

³⁶ ¿Na'á xanini' ndo' ó na' süv' ndo' nduu' ne ni' natá' vi' xini' tu' un' Ndiosi, te xa' ndo' ó ku'ij' tu' nduu' ne ni' xini' so'o' a? ³⁷ Naa' yoo' ka' tuu' na' kuvij ka'an tiaku' nja' tu' un' Ndiosi, uun tuu' nja' na' kuni' nja' na' chuun' na' xaxa' Espiritu Santo ndii, na nakunij nja' na' xto' o' e' nduu' na' ka'an chuun' xiin' j, te ke' i' j' na' yoo' o'. ³⁸ Ndisu naa' na' kuni' yoo' ka' na' xto' o' e' nduu' na' ka'an chuun' xiin' j, te ke' i' j' na' yoo' o' ndii, sakan' tu' ne jaan' ndii, na' kuni' na' a' xto' o' e' jaan'.

³⁹ Ne ta'an' manj' j, sakan' na' kuni' ndo' ó ndii, kuni' a' na' sanduxa' ka' ndo' na' ka'an tiaku' ndo' tu' un' Ndiosi, te na' kuni' ndo' nuu' ne ka'an tu' un' na' xini' nja. ⁴⁰ Ndisu kuni' a' na' sakuu' na' xaa' ndo' ndii, na saa' va'a' ndo' a, te na' saa' yukun' tu' ndo' a.

15

Ni' natijaku' Cristo

¹ Ne ta'an' j, vitijn' ndii kuni' sanaka'an' j' ndo' ó xa'a' tu' un' va'a' na' ni' ka'an ndoso' j' nuu' ndo', te ni' natijn' ndo' a, te ita' ni' j' ndo' saa' ka'an' a' ndee' vitijn'. ² Te sakan' tu' xiin' na' ka'an tu' un' va'a' jaan' kuvij kaku' ndo' nuu' kuachij ndo' naa' ku'ij' ni' na' ita' ni' j' ndo' nuu' na' ka'an' a' saa' ni' ni' sania' á j' ndo' ó. Te naa' ku'asa' ndii, ni' natijn' saka' ndo' a.

³ Kuachij ndii xij' na' ka' ni' sania' á j' ndo' ó tu' un' va'a' na' ni' natijn' tu' mii' j' na' ni' xij' Cristo xa'a' kuachij e', te ni' saxinú a' na' yoso' nuu' tu' tu' Ndiosi xa'a' a, ⁴ te ni' kuvij tu' na' a' ne yivi' tu' xini' nu' u', te ni' sanatiaku' na' a' Ndiosi kivi' na' unij, te ni' saxinú a' na' yoso' nuu' tu' tu' Ndiosi xa'a' a, ⁵ te ni' tuvi' a' nuu' Pedro, jkan' te ni' tuvi' ni' tu' a' nuu' sakuu' jinga' te uxij' uvij te nda' a' xa'a' a. ⁶ Te ni' ya' a, te ni' tuvi' a' nuu' ya' a' u' un' ciento ne ta'an' e', ne xika' ichi' a. Te ki'in' ne jaan' ndii, kusaa' tiaku' ka' nja' ndee' vitijn', te sava' tukuj nja' xa' ni' xij'. ⁷ Te ni' ya' a' ka, te ni' tuvi' ni' tu' a' nuu' Jacobo, te ni' ya' a' ka' sie, te ni' tuvi' a' nuu' sakuu' te ni' tianu' a' sania' á ichi' a. ⁸ Te ndi' i' ndoso', te ni' tuvi' tu' a' nuu' yu' u, te nduu' ndee' naa' jin' te kua' nu' u, te ni' tuvi' kij' xa' ni' xka' ndij' kivi' na' tuvi' ra. ⁹ Kuachij ndii yu' u' nduu' te lulu' ma' á ka' te tianu' Jesús sania' á ichi' a, te ndee' xata'an' na' kuni' j' te tianu' a, sakan' na' ni' sando' o' va' j' ne nakaya' xa'a' Ndiosi.

¹⁰ Ndisu xa'a' a' na' ndani' mii' Ndiosi yu' u' na' nduu' j' te ni' tianu' Jesús sania' á ichi' a, te na' ndani' mii' Ndiosi yu' u' ndii, ni' natiin' saka' e, süu' jaan' ndii xa' xachuun' kua' a' ka' j' xiin' a' te sakan' sakuu' te tianu' Jesús jaan'. Ndisu süu' xiin' na' ndije' mii' j' xaa' j' chuun' jaan', süu' jaan' ndii xiin' na' ndije' na' xamaní' va' Ndiosi yu' u' xaa' j' sakuu' a. ¹¹ Sakan' na' kuni' koo' a' xaa' a' yoo' ni' ka'an ndoso' tu' un' va'a' jaan' nuu' ndo',

naa' yu'u, uun naa' inga te ni tjanu' Jesús jaan', sakan' ña jin kachi sania'a ndu a te sakan' ni natijn ndo'ó a.

¹² Te ndii, naa' xa'a' ña ni sanatiaku Ndiosí Cristo tejn ne ni xi'i ka'an ndoso' ndu ndii, zndichun na ka'an sava ndo'ó ña natjaku ne yivi' kij' kuvj nja? ¹³ Sakan' ña naa' natjaku ne yivi' kij' kuvj nja ndii, ni ndee Cristo ni natiaku naa' sakan' nduu' a. ¹⁴ Te naa' ni natiaku Cristo ndii, ña saka kuasa' kuni nduu' ña ka'an ndoso' ndu naa' sakan' nduu' a, te ña saka nduu' tu ña jin ndo'ó xini ña'a' ndo'. ¹⁵ Te naa' ndixa xna'a natjaku ne yivi' kij' kuvj nja ndii, te xini xa'an ndiee' yu'u' xa'a' Ndiosí nduu' ndu, sakan' ña ka'an ndoso' ndu ña ni sanatiaku a Cristo. Ndisu naa' ndixa xna'a sanatiaku Ndiosí ne yivi' kij' kuvj nja ndii, ni sanatiaku tu a Cristo. ¹⁶ Kuachj ndii, naa' ndixa xna'a sanatiaku Ndiosí ne yivi' kij' kuvj nja ndii, ni sanatiaku tu a Cristo. ¹⁷ Te naa' ni sanatiaku Ndiosí Cristo ndii, ña saka nduu' tu ña jin ndo'ó xini ña'a' ndo', te kusaa' ndiso' ka ndo' kuachj ndo' nuu' Ndiosí. ¹⁸ Te sakan' tu ne ndikun jchi' Jesucristo, ne ni xi'i ndii, ni ndoñu'u saka nja naa' sakan' xna'a nduu' a. ¹⁹ Naa' xa jin yivi' yo'ó' kuñti' ndiatu' jin e' xa'a' Cristo, te kōo' ña natjaku e' jaan' naa' kivi' ndii, ne ndo'ó' saka kua'a' so'ó nduu' e' naa' sakan'.

²⁰ Ndisu vitin ndii, xa ni natjaku xna'a Cristo tejn ne ni xi'i, te suvi' a nduu' ña ni natjaku nuu' nuu' sakuu' yoo', ne natjaku tu saa Ndiosí kija'an. ²¹ Kuachj ndii xa'a' kuachj jin ndaa' kuñti' te yivi' xi'i ne yivi' jin yivi', sakan' tu xa'a' jin ndaa' kuñti' tu te yivi' natjaku e' kij' kuvj e'. ²² Sakan' ña xa'a' kuachj ña ni xaa Adán xi'i tu sakuu' ne yivi' jin yivi', sakan' tu xa'a' ña ni natjaku Cristo ndii, sakuu' e' kōo kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' saa Ndiosí. ²³ Ndisu jin e' natjaku saa Ndiosí amaa ka kuni mji' a, xi'na Cristo ni sanatiaku a, te kij' nandjiko' Cristo jaan', te sanatiaku tu a yoo', ne nduu' kuenta a. ²⁴ Te jkan' kuaxi ña ku'un ndjiko' ña saxinu' Cristo chuun nuu' a, te sanakua'a a ña xa'ndia chuun' a jaan' nda'a' yuva' e' Ndiosí kij' ndi'i' sandoo kui'e xachi' a sakuu' ne xa'ndia chuun', xiin' sakuu' ne kumi' ndje'e' te xa'ndia chuun' nja, xiin' sakuu' ña ndje'e' ña ndjiva'a. ²⁵ Kuachj ndii kuni a ña ka'ndja chuun' Cristo ndee ndj'i sandoo kui'e xachi' a sakuu' ña ndasi' ta'an' xiin' a. ²⁶ Te ña kumi' ndje'e' nuu' ña xa'ni' yoo' nduu' ña ndasi' ta'an' xiin' e', ña sandoñu'u a so'ó' ndi'i'. ²⁷ Sakan' ña ni taxj Ndiosí vjko ni'i' Cristo sakuu' ña yoo. Te kij' ka'an ña ni taxj Ndiosí vjko ni'i' Cristo sakuu' ña yoo ndii, süu' kuni kachj a ña vjko ni'i' tu Cristo ndee mji' Ndiosí.

Kuachj ndii mji' Ndiosí ni taxj te vjko ni'i' Cristo sakuu' ña jaan'. ²⁸ Ndisu kij' ndi'i' sakuu' ña jaan' vjko ni'i' Cristo ndii, sakan' te xa mji' Cristo, si'e a, taxj ña vjko ni'i' ña'a' Ndiosí, sakan' ña mji' a ni taxj te vjko ni'i' Cristo sakuu' ña jaan'. Sakan' te jin ndaa' mji' kuñti' Ndiosí ka'ndja chuun' kuu' nuu' nuu' sakuu' nuu' ña yoo.

²⁹ Naa' kändixa' sava ndo'ó ña natjaku e' kij' kuvj e' ndii, ne yivi', ne chichi' xa'a' ne xa ni xi'i ndii, kuvj xachi' chindje'e' ña'a' nja naa' sakan' te natjaku ne ni xi'i. Kōo' ndee jin xa'a' ña kuchj nja xa'a' ne ni xi'i jaan' naa' sakan' nduu' a. ³⁰ Te kōo' tu ndee jin xa'a' ña sakuuein' xiin' mii' ndu'u' sqa kivi' kua'an xa'a' jchi' Jesús naa' natjaku ne ni xi'i. ³¹ Ne ta'an' j, ka'an kaxi' j xiin' ndo' ña saa kivi' sakuuein' xiin' mii' j xa'a' jchi' Jesús xa'a' ña va'a kuni nimá j xa'a' ña ni xaa xtō'ó e' Jesucristo xa'a' ndo'. ³² Kij' ni xika j ñuu' Éfeso ndii, ni kanj ta'an' kuento j xiin' kua'a' ne yivi', ne nduu' ndee naa kiti' jku'. Naa' ndixa xna'a ña natjaku ne ni xi'i ndii, kōo' xachi' xata' a jaan'. Ndee chaa' ka saa e' naa ka'an ne yivi' ndii: "Kuxi' e', te kō'ó e' vitin, te tiañ kuvj e'." Sakan' kachi nja. ³³ Künj xa'an' xiin' mji' ndo': "Ña ndiaka' ta'an' ndo' xiin' ne xini xa'an' jaan' ndii, sativi' nja ña va'a ña xi xaa ndo'." ³⁴ Naxhinaá kaxi' ndo' jin ndo', te saa ka ndo' kuachj nuu' Ndiosí, kuachj ndii, sava ndo'ó ndii, ndee Ndiosí xini ndo'. Ka'an j sakan' te ka'an nuu' ndo'.

Ka'an Pablo sqa natjaku e' sqa Ndiosí

³⁵ Ndisu tee' kuein' ndatu'un' sava ndo'ó yu'u ndii: "¿Saa tu natjaku ne ni xi'i? ¿Te xiin' ndee nuu' ñu'u' nde'i natjaku nja?", kachj ndo'. ³⁶ Ne küu' kaxi' xna'a nduu' ndo', sakan' ña kuni a ña kuvj jin tikin' ña nuu' kij' chi'i' e' te nata'vi' a. ³⁷ Te ña chi'i' e' ndii, süu' jtun' a tun' nakun jaan' nduu' nu', süu' jaan' ndii tikin' kuñti' a chi'i' e', naa' ndjikin' trigo nduu' a, uun naa' ndee ndiaa ka nuu' inga tikin' chi'i' e'. ³⁸ Ndisu mji' Ndiosí nduu' ña taxi' jtun' tikin' jaan' sqa xtani' mji' a kōo tun' jaan', te xa siin' xa siin' iin' jtun' ni taxj Ndiosí xa'a' j'in tikin'. ³⁹ Süu' xa jin ndaa' nuu' kuu' sakuu' ñu'u' nde'i, süu' jaan' ndii xa jin kuu' ñu'u' nde'i ne yivi', te xa jin kuu' tu ñu'u' nde'i kiti', te xa jin kuu' ni tu ñu'u' nde'i tja'ka, te sakan' tu xa jin kuu' ñu'u' nde'i sqa. ⁴⁰ Te sakan' tu xa tuku ni xa'a' Ndiosí ña yoo ndivi' te sakan' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', ndisu xa siin' ndatun' ña yoo ndivi', te xa siin' tu ndatun' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi'. ⁴¹ Te sakan' tu xa siin' yi'e' ñu'u', te xa siin' ni tu yi'e' yoo', te xa siin' ka ni tu yi'e' tiuun'. Kuachj ndii, j'in tiuun' ndii, xa yoo xa yoo siin' sqa yi'e' ri'.

42 J̄in kachi saꝓ tu Ndiosí xiin' ñu'u' nde'j e' kij' kuvj e', te naꝓiakũ e' ndii. Ñu'u' nde'j e', ña kua'an t̄ixin ñu'u' ndii, ña te'j nduu' a, ndisu ñu'u' nde'j e', ña naꝓiakũ nuu' Ndiosí ndii, ña k̄oꝓ' kivi' te'j kunduu a jaan'. 43 Ñu'u' nde'j e', ña kua'an t̄ixin ñu'u' ndii, ña kuãsa' kuní nduu' a, ndisu ñu'u' nde'j e', ña naꝓiakũ saꝓ Ndiosí ndii, ña ndatun' xava'a kunduu a. Ñu'u' nde'j e', ña kua'an t̄ixin ñu'u' ndii, k̄oꝓ' ka ndjee' a, ndisu ñu'u' nde'j e', ña naꝓiakũ saꝓ Ndiosí ndii, k̄oꝓ' kua'a' ña ndjee' a. 44 Ñu'u' nde'j e', ña kua'an t̄ixin ñu'u' ndii, kuenta j̄in yivj' kaa' nduu' a jaan', ndisu ñu'u' nde'j e', ña naꝓiakũ saꝓ Ndiosí ndii, kuenta ndjivi' mii' ndu'u' Ndiosí kunduu a jaan'. Sakan' ña naa' yoo ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta j̄in yivj' ndii, yoo tu ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta ndjivi' mii' ndu'u' Ndiosí.

45 Sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te Adán, te ni yoo ña nuu' ndii, Ndiosí ni taxj' kivi' ñuu ra." Ndisu Adán, te ni yoo ña uvj, ña nduu' Jesús ndii, Espiritu ña taxi' kivi' ñuu e' nduu' a. 46 Ndisu süu' xj'na ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta ndjivi' mii' ndu'u' Ndiosí, kumi' e', süu' jaan' ndii xj'na ka ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta j̄in yivj', kumi' e', sakan' vj' te naꝓiin e' ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta ndjivi' mii' ndu'u' Ndiosí. 47 Te yivj' te ni yoo ña nuu' ndii, kuenta j̄in yivj' ni nduu' ra, ndisu te yivj', te uvj, ña nduu' xto'o e' Jesús ndii, kuenta ndjivi' nduu' a. 48 Ñu'u' nde'j yoo', ne yivj' j̄in yivj' ndii, nakuitá xiin' ñu'u' nde'j Adán, te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' nde'j. Te ñu'u' nde'j, ña nduu' kuenta ndjivi' ndii, nakuitá a xiin' ñu'u' nde'j ña kumi' Jesús ndjivi'. 49 Te saꝓ nii' nakuitá ñu'u' nde'j e' xiin' ñu'u' nde'j te yivj', te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' nde'j ndii, nii' sakan' tu nakuitá ñu'u' nde'j e' xiin' ñu'u' nde'j ña kumi' Jesús ndjivi'. 50 Te kuni ka'an j̄i xiin' ndo'ó, ñañj ta'an' j̄i ndii, ñu'u' nde'j xiin' nii' ndii, k̄uvj kundjee a mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te ni ndee' k̄uvj tu k̄oꝓ' ñu'u' nde'j, ña te'j jaan', mii' k̄oꝓ' kivi' te'j ña'a jaan'.

51 Te vit̄in kuni yu'u ña kundanj ndo' j̄in ña yoo sj'e, ña xini j̄in ndaa' mii' kujtj' Ndiosí. Süu' sakuu' e' kuvj, ndisu sakuu' e' ndii, nama a ñu'u' nde'j e' saꝓ Ndiosí. 52 Te ña jaan' ndii, numj' va xka'ndjã a ndee' naa kij' nakuaní e' j̄in xa'a' te nakoto'ni' kujtj' e' kij' ndj'j' nde'j nda'chuun' tun' nichí' so' o' ndi'i'. Sakan' ña kivi' so' o' ndi'i' jaan' ndii, nde'j nda'chuun' tun' nichí', te ne ni xi'j ndii, naꝓiakũ nja xiin' ñu'u' nde'j ña k̄oꝓ' kivi' kuvj ka. Te yoo', ne tiaku kij' sakan' ndii, nama Ndiosí ñu'u' nde'j e'. 53 Sakan' ña kuni a ña nama Ndiosí ñu'u' nde'j e', ña te'j kaa', te k̄oꝓ' kivi' te'j ka a. Te sakan' tu

nama Ndiosí ñu'u' nde'j e', ña xi'í kaa', te k̄oꝓ' kivi' kuvj ka a.

54 Te kij' xa ni nama Ndiosí ñu'u' nde'j e' kaa', te k̄oꝓ' kivi' te'j ka a, xiin' kij' xa ni nama tu a ñu'u' nde'j e' kaa', te k̄oꝓ' kivi' kuvj ka a ndii, sakan' te xinu tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te ña kumi' ndjee' nuu' ña xa'nj' yoo' ndii, xa ni ndo'ñu'u' xachi' a xa'a' ña ni kanando e' xiin' ña ndjee' Ndiosí. 55 Yo'ó, ña xa'nj' rajn, j̄mii' kua'an ña kanando un' ndu? Yo'ó, yavj ndj̄i rajn, j̄mii' kua'an ña sando'o' un' ndu ndee' naa kij' xaxj' t̄isu'ma?" 56 Sakan' ña kuachj e' nduu' ndjee' ña xa'nj' jaan', te sando'o' a yoo', te ña ndjee' kuachj e' nduu' tu'un ndei' Ndiosí. 57 Ndisu chindanj Ndiosí ña xa ni taxj a ña ni kanando e' ña xa'nj' jaan' xa'a' ña ni xaꝓ xto'o e' Jesucristo xa'a' e'.

58 Ñañj ta'an' manj' j̄i, xa'a' a jaan' na kuni a ña kua'an na kua'an ndo' ña kujta nj'j va ndo' nuu' jchi' Jesús. Te kua'an na kua'an tu ndo' ña xaa' ndo' chuun nuu' xto'o e' jaan', sakan' ña xini ndo' ña chuun nuu' xto'o e', ña xaa' ndo' jaan' ndii, xaa' saka ndo' a.

16

Kaya ne j̄ni xini Jesús ndiee' ñuu Corinto xu'un' te ch̄indjee' nja inga ne j̄ni tu xini Jesu

1 Te vit̄in kuni ka'an j̄i xa'a' ña kayá xu'un' te ch̄indjee' ndo' inga ne nduu' kuenta Jesús ndii, saꝓ ndo' a saꝓ nii' ni ka'an chuun' j̄i xiin' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuu Galacia. 2 Te j̄in ndo'ó ndii, j̄in kivi' nuu' xa'a' xjmana xtã'ni' siin' ndo' chaa' xu'un' ña xiku'un ya'vi' ndo' kij' xachuun' ndo', te taxj'a ndo' a. Sakan' te kij' xaꝓ j̄i ndii, nãkaya ki'j ka ndo' ña jaan'. 3 Te kij' xaꝓ j̄i mii' ndiee' ndo' ndii, ke'j j̄i j̄in tutu taxj j̄i nda'a' ne ni nãkaxin ndo', te ku'un nja ñuu Jerusalén xiin' xu'un' ña ni kayá ndo' jaan', te t̄i'vi' ña'a' j̄i jkan'. 4 Te naa' kuni a ña ku'un tu yu'u xiin' ne jaan' ndii, ku'un j̄i xiin' nja.

Ka'an tuni Pablo ña ku'un ra ñuu Corinto

5 Kij' ndj'j' xka'ndjã j̄i ñu'u' Macedonia, sakan' te ku'un j̄i mii' ndiee' ndo', sakan' ña xj'na ka jkan' kuni a xka'ndjã j̄i. 6 Tee' kuein' ndoꝓ j̄in xa'a' mii' ndiee' ndo', uun kuein' jkan' ndu'u' j̄i ndee' xka'ndjã yoo' ña vjxj, te kuvj ch̄indjee' ndo' yu'u', te ku'un j̄i mii' kuni a ku'un j̄i. 7 Kuachj ndii, kuni j̄i ña xka'ndjã xaꝓ kujtj' j̄i mii' ndiee' ndo' vit̄in, süu' jaan' ndii kuni j̄i ña ndoo j̄i mii' ndiee' ndo' ndia'vi' kivi' naa' ni kuni xto'o e'. 8 Ndisu ndoo j̄i ñuu Éfeso yo'o' ndee' tondjã viko' Pentecostés, 9 sakan' ña yoo kua'a' va ne kuni kuni so'o tu'un Ndiosí ñuu yo'o', te va'a va kivi' nduu' a te ka'an

ndosɔ' j tu'un a jaan', tee' ndee yoo kua'a' tu ne ndasi' yu'u.

¹⁰ Te naa' xaa Timoteo mii' ndiee' ndo' ñaa' ndii, koto ña'a' ndo', te va'a kuni ra kundu'u' ra xiin' ndo', sakan' ña te xaa' chuun nuu' xtɔ'o e' nduu' tu te jaan' ndee naa yu'u. ¹¹ Te xa'a' a jaan' na kuui' ndee jin ndo' ka'an kui'e xa'a' ra, süu' jaan' ndii chindjee' ña'a' ndo' te kuvj ya'a ra ku'un manj' ra, te kuvj xaa nata'an' ra xiin' j mii' xika' j yo'o'. Sakan' ña ndiatu' j ña kixin ra xiin' inga ñani ta'an' e'.

¹² Te te nduu' ñani e' Apolos ndii, ni ka'an nda'vi va j xiin' ra ña ku'un na ra mii' ndiee' ndo' xiin' inga ñani ta'an' e', te ni jin xachi' ra ku'un ra vitin, ndisu ku'un ra tuku ichi' ki' kuni'a'a ra.

Ti'vi' Pablo cha'an' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

¹³ Ndo'ó, ne ta'an' j ndii, ku'un naa ñu'u' tu'va inji ndo', te kujta ni'j naa ita' ni'j tu ndo' nuu' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, te sakan' tu na kujxa naa xixa' ka ni tu inji ndo' nuu' ichi' a, te na kaka ni'j ndituni tu ndo'. ¹⁴ Te sakuu' ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' a xa'a' ña ndani ta'an' ndo'.

¹⁵ Nani ta'an' j, xini kaxi' ndo'ó ña ne vi'e Estéfanos ndii, ne ni natijn nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ñuu Acaya nduu' nja, te xini tu ndo' ña ni chindjee' kua'a' tu nja ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'. ¹⁶ Ka'an nda'vi yu'u xiin' ndo' ña saxinu ndo' ña ka'an ne yivi', ne nduu' ndee naa ne jaan', te sakan' tu sakuu' ne chindiee' xiin' ne xachuun' u'vi tu ndee naa ne jaan' nuu' chuun xa'a' xtɔ'o e'. ¹⁷ Va'a va kuni j ña ni kixin ne ni kiee mii' ndiee' ndo' mii' ndu'u j yo'o', te nduu' Estéfanos, xiin' te nduu' Fortunato, xiin' te nduu' Acaico, sakan' ña xa ni kuni j vitin, tee' ndee kuvj kuni nduchi' nuu' j ndo'ó. ¹⁸ Sakan' ña ni saki'vi nja nimá j te sakan' tu nimá ndo'ó. Te ne yivi', ne nduu' naa ne jaan' ndii, kuni a ña tin manj' ña'a' ndo'.

¹⁹ Sakuu' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' nda'a' ñu'u' Asia ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo'. Te ñani e' Aquila xiin' ku'va e' Priscila xiin' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesús vi'e nja ndii, ti'vi' kua'a' tu ne jaan' cha'an' ndo' kuenta xtɔ'o e'. ²⁰ Te sakan' tu ti'vi' sakuu' ne ta'an' e', ne xika' ichi' Jesús ñuu Éfeso yo'o', cha'an' ndo'. Te chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuat tu ta'an' ndo'.

²¹ Te cha'an' ndo' ña ti'vi' j nda'a' ndo' yo'o' ndii, mii' yu'u, te nduu' Pablo, ke'i a xiin' nda'a' j.

²² Naa' ndani yoo ka nduu' ne yivi' xtɔ'o e' Jesucristo ndii, na naxa'an nja saa Ndiosí. Te xtɔ'o e' ndii, xa kuaxi a.

²³ Te na sañu'u' na xtɔ'o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. ²⁴ Te ndani j sakuu' ndo'ó

xa'a' a ña jin ndaa' nduu' e' xiin' xtɔ'o e' Jesucristo jaan'. Sakan' na kundu'u a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne iní xini Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a j ichi' a saa kuni Ndiosí. Te yu'u xiin' ñani e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne nakaya xa'a' Ndiosí ñuu Corinto, te ti'vi' tu ndu cha'an' sakuu' ne nduu' kuenta a, ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Acaya. ² Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xtq'o e' Jesucristo ndo'ó, te na taxj tu a ña manj' koq xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xa'a' ña ni ndo'q ra

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xtq'o e' Jesucristo, te nduu' tu a ña kuvita iní xa'a' e', te saki'vi tu a yoo'. ⁴ Te sakan' tu saki'vi a ndu'u nuu' sakuu' ña ndo'o' ndu, te sakan' kuvj saki'vi tu ndu'u ne yoo nuu' ndee ka nuu' tundo'q' saa nii' nj saki'vi Ndiosí ndu'u. ⁵ Kuachj ndii, kij' kua'a' ka ndo'o' ndu xa'a' Cristo ndii, kua'a' ka tu saki'vi Ndiosí ndu'u nuu' tundo'q' jaan' xiin' nda'a' Cristo. ⁶ Ndisu naa' ndo'o' ndu ndii, ndo'o' ndu te ki'vi ndo'ó, te ndo'o' tu ndu, te kaku ndo'. Te naa' ki'vi ndu'u ndii, ki'vi ndu'u te ki'vi tu ndo'ó, sakan' te kuvj sandjjeni ndituní ndo' nuu' tundo'q' ña ndo'o' ndo' jaan' ndee naa' ndo'o' ndu'u. ⁷ Te iní va tu ndu xini ndu Ndiosí xa'a' ndo'ó, sakan' ña xini ndu ña ndo'o' ndo' saa nii' ndo'o' ndu, xa'a' a jaan' na iní kachi tu saki'vi Ndiosí ndo'ó ndee naa' xaa' a xiin' ndu'u.

⁸ Ñani ta'an' ndu, kuni ndu ña kundani ndo' saa vi' kua'a' ni ndo'q ndu nuu' ñu'u' Asia. Kua'a' xava'a ni ndo'q ndu ya'a ka te sakan' ña kuvj kundjjeni ndu, ndee ni xanjni ndu ña kuvj ndu. ⁹ Ni xini iní ndu ndee naa te xa yoo kuvj, ndisu ni ndo'q ndu ña jaan' te iní ndu kuni ndu ndiee' mji' ndu, süu' jaan' ndii iní kujti' ndu kuni ndu Ndiosí, ña sanatiaku ne ni xi'. ¹⁰ Te ni sakaku Ndiosí ndu'u nuu' ña jyo va ña ni xi'j ndu jaan', te sakaku ka a ndu'u, te iní ndu ña sakaku ka tu a ndu'u nuu' tundo'q'. ¹¹ Te naa' chindjee' ndo'ó ndu'u ña ka'an na ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu, te naa' kua'a' ka tu ndo' ka'an xiin' a xa'a' ndu ndii, kua'a' ka ne yivi' taxi' ña chindani a xa'a' kua'a' ña ni chindjee' a ndu.

Ka'an Pablo ndichun na ni xa'an ra ñuu Corinto

¹² Ndu'u ndii, yoo iní xa'a' ña kuvj ka'an iní ndu xa'a' ndu, ña xachuun' va'a ndu

kachi nimá ndu, te xika' ndaku tu ndu iní yivi', te xaa' ka vi' ndu sakan' tein ndo'ó. Te süu' xika' ndu sakan' xiin' ndiee' ña xini tuni iní yivi', süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña chindjee' ndu te xika' ndu sakan'. ¹³ Sakan' ña ni ke'i ndu ña vixi te kuvj ka'vi ndo' a, te kuvj tu kundani ndo' a. Te ndiatu' iní j ña kundani va'a ndo' a ¹⁴ saa nii' xa xa' a kundani ndo' a sie vitjn. Te kij' nandjiko' xtq'o e' Jesús ndii, va'a kuni nimá ndo' xa'a' ndu, te va'a tu kuni nimá ndu'u xa'a' ndo'ó.

¹⁵ Te xa'a' a ña iní j ni xini j ndo'ó ndii, ni kuni j xka'ndja j ña nuu' mii' ndiee' ndo', te sakan' kuvj xka'ndja j uvi ta'an ichi' mii' ndiee' ndo' jaan', te natijn tukuu ndo' ña sañu'u' Ndiosí ndo'ó. ¹⁶ Sakan' ña ni xanjni j xka'ndja j mii' ndiee' ndo' kij' ku'un j ñu'u' Macedonia, te xka'ndja ka tu j jkan' kij' nandjiko' j, sakan' te kuvj chindjee' ndo' yu'u te ku'un j ñu'u' Judea. ¹⁷ Te ndiatu' iní j ña kani'ni ndo' na kij' ni ndoo j kuento ña ku'un j mii' ndiee' ndo' ndii, ni xanini va'a j, uun ni xaa j ndee naa xaa' ne yivi', ne xini yoo Ndiosí, kij' ka'an nja uvi ta'an yu'u', na'an nja uun, ndisu iní kachi ka'an tu nja u'un'. ¹⁸ Ndisu xini kaxi' Ndiosí ña süu' ka'an ndu xiin' ndo' uun, te ka'an tu ndu u'un'. ¹⁹ Kuachj ndii ni ka'an ndo'qo' Silvano xiin' Timoteo xiin' yu'u, xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosí, nuu' ndo', te ña jaan' ndii, ko' kivi' ka'an a uun, te ka'an tu a u'un', süu' jaan' ndii xa'a' a jaan' ka'an Ndiosí uun kujti'. ²⁰ Kuachj ndii xiin' ña ni xaa Jesús ni xinu sakuu' kuento ña ni taxj Ndiosí nuu' e'. Sakan' na kuii' kij' xaka'nu' e' Ndiosí ndii, ka'an e' ña sakan' na kunduu a xa'a' ña ni xaa Cristo jaan'. ²¹ Te ndu'u ni xiin' ndo'ó ni ndii, Ndiosí nduu' ña xata' ni'j yoo' nuu' ichi' Cristo, te ni sakuiso' chuun' tu a yoo', ²² te ni chindu'u' tu a sello a nimá e', te ña jaan' nduu' Espiritu Santo ña ni chikandja a nuu' e' te kuni e' ña natijn xna'a e' ña ni taxj a kuento a xa'a' jaan'.

²³ Ndisu Jesús nduu' ña xini saa kaa' nimá j, sakan' na xini tu a ña süu' xini xa'an' j ndo'ó. Te naa' tia'an ku'un j ñuu Corinto ndii, xa'a' a ña ni kuni j sakusuchi' j iní ndo' na ni xaa j sakan'. ²⁴ Süu' kuni viko ni'i' ndu ndo'ó nuu' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, kuachj ndii xini kaxi' ndu ña xa iní va'a ndo' xini ndo' a. Süu' jaan' ndii kuni chindjee' ndu ndo'ó te va'a ka kuni ndo'.

2

¹ Xa'a' a jaan' na ni chituni j ña kü'un tukuu j mii' ndiee' ndo' te sakusuchi' j iní ndo'. ² Kuachj ndii, naa' sakusuchi' yu'u iní ndo'ó ndii, cyoo saki'vi yu'u kij' ya'a naa' süu' ndo'ó? Iní ndaa' ndo'ó, ne

sakusuchi' i inji kujiti'. ³ Te ña ni ti'vi' i nda'a' ndo' ndii, ni ke'j'e sakan' te kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, kuni' i ña nuu' a ña saki'vi' ndo' yu'u' ndii, sakusuchi' ndo' inji j. Te kij' va'a kuni yu'u' ndii, inji i ña va'a tu kuni' sakuu' ndo'ó. ⁴ Kuachj' ndii, kij' ni ke'j' i tutu ña ni ti'vi' i nda'a' ndo' ndii, ni ndi'ni xava'a j, te ni kusuchi' ya'a tu inji i ndee ni xaku j. Ndisu ni ke'j' i e te sakusuchi' i inji ndo', süu' jaan' ndii ni ke'j' e te kundani' ndo' ña kundani' xava'a j i ndo'ó.

Yoo ka'nu' inji Pablo xa'a' te ni xaa kuachj'

⁵ Te kuni ka'an j xiin' ndo' ña te ni sakusuchi' inji j jaan' ndii, süu' yu'u' kujiti' ni sakusuchi' ra inji, süu' jaan' ndii kuvj' ka'an e' ña ni sakusuchi' tu ra inji sakuu' ndo'ó. ⁶ Ndisu xa yoo sakan' kujiti' ña sando'o' yatin' sakuu' ndo'ó te jaan'. ⁷ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka koo ka'nu' inji ndo' xa'a' te jaan', te saki'vi' tu ña'a' ndo', saa' iin' kij' kuvj' ndi'j' ra saa' titu'un'. ⁸ Sakan' na kuii' ka'an nda'vi' j xiin' ndo' ña nia'a' ni tukuy' ndo' te jaan' ña ndani' ña'a' ndo'. ⁹ Kuachj' ndii, xa'a' a jaan' na ni ti'vi' i tutu jaan' nda'a' ndo' te koto' ku'a' j i ndo'ó, te kuni' j naa' saxinu' ndo' sakuu' ña ka'an chuun' j xiin' ndo'. ¹⁰ Sakan' ña yoo ka yoo ka'nu' inji ndo'ó xa'a', xa'a' ña ni xaa' nja' ndii, yoo ka'nu' tu inji yu'u' xa'a' nja' naa' yoo iin' ña koo ka'nu' inji e' xa'a' ne jaan'. Xaa' j sakan' xa'a' ña va'a ndo'ó xiin' xa'a' ña sakan' tu kuni' Cristo, ¹¹ sakan' te kanando ña ndiva'a' yoo', sakan' ña xa' xini e' ña kuni' ña kuni' saa' ña ndiva'a' jaan' xiin' e'.

Ndi'ni Pablo xa'a' Tito

¹² Kij' ni xaa' j ñuu' Troas te ka'an ndoso' j tu'un' va'a' xa'a' Cristo ndii, ni taxi' xto'ó e' Ndiosi' ña kuvj' ka'an ndoso' j ikan'. ¹³ Ndisu xa'a' a ña ni xini' j ñani' j Tito ndii, va'a' xachi' ni kuni' j, sakan' na ndee chaa' ka ni ndei' j ne ndiee' jaan', te ni keta' j kuaxi' j ñu'u' Macedonia te kuni' ta'an' j xiin' ra.

Kanando e' xa'a' ña ndikun' e' ichi' Cristo

¹⁴ Ndisu chindani' va' Ndiosi' ña suvi' a xaa' sakan' te kanando ndu' sakuu' ichi' xa'a' a ña ndikun' ndu' Cristo Jesus, te suvi' tu a xaa' sakan' te nduu' ndu' te ka'an ndoso' tu'un' va'a' xa'a' Jesús. Saa' kua'an iin' yivi' kiku' ndu' tu'un' jaan' ndee naa' iin' xiko' xavixin'. ¹⁵ Kuachj' ndii nduu' ndu'u' ndee naa' xiko' suxa' chú'ma xavixin', ña ni nasoko' Cristo nuu' Ndiosi', te xiko' jaan' nduu' tu'un' va'a' ña ka'an ndoso' ndu' nuu' ne xika' ichi' ña kaku' nja' nuu' kuachj' nja', xiin' nuu' ne xika' ichi' ña kua'an mii' koo nja' tundo'ó'. ¹⁶ Te nuu' ne kua'an mii'

koo nja' tundo'ó' jaan' ndii, xiko' tu'un' ña ka'an ndoso' ndu' ndii, nduu' a ndee naa' xiko' ña xa' ni', ndisu nuu' ne xika' ichi' ña kaku' nja' nuu' kuachj' nja' ndii, xiko' tu'un' ña ka'an ndoso' ndu' ndii, nduu' a ndee naa' xiko' ña taxi' kivi' ñuu' a. Te, ¿yoo xini' tuni' va'a' te kuvj' saa' nja' chuun' jaan' nuu' Ndiosi'? ¹⁷ Sakan' ña ndu'u' ndii, süu' xiko' ndu' tu'un' Ndiosi' naa' xaa' inga' ne ka'an ndoso' a, süu' jaan' ndii xini' Ndiosi' ña ka'an ndoso' ndaku' ndu' tu'un' a jaan', kuachj' ndii suvi' a ni tjanu' ndu'. Te sakan' tu' ña iin' ndaa' nduu' ndu' xiin' Cristo.

3

Ka'an Pablo ña ni ndoo' Ndiosi' iin' kuento xaa' nuu' e'

¹ Te kij' ka'an ndu' sakan' ndii, süu' ka'an ndu' a te kanj' xiin' mii' ni' tukuu' ndu'. Sakan' ña kuni' ndu' iin' tutu' ña ka'an va'a' xa'a' ndu' nuu' ndo', ni ndee kuni' tu' a ña ke'j' ndo'ó iin' tutu' ña ka'an va'a' xa'a' ndu' nuu' inga' ne yivi' naa' xaa' inga' te yivi'. ² Te kuni' tutu' jaan' nuu' ndu', sakan' ña xa' ndo'ó nduu' tutu' ña ka'an va'a' xa'a' ndu', ña kuni' nuu' ndu'. Te ndiaka' ndu' ndo'ó nimá ndu' mii' ka' kua'an ndu', te ka'an tu' ndu' xa'a' ndo' nuu' sakuu' ne yivi', sakan' na xini' nja' ndo'ó, te xini' tu' nja' kivi' ñuu' ndo'. ³ Sakan' ña nia'a' ndo'ó ña nduu' ndo' tutu' ña ka'an va'a' xa'a' ndu', ña ni ke'j' mii' Cristo, te ni' ndu' a mii' ka' kua'an ndu'. Te ni ke'j' ña'a' Cristo xiin' tu'un' nuu' tutu', süu' jaan' ndii xiin' ndiee' Espiritu Santo, ña taxi' Ndiosi' tiaku, ni ke'j' a ña jaan', te ni ndee ni ke'j' tu' ña'a' a xata' yuu', süu' jaan' ndii nuu' nimá ndo' ni ke'j' a ña jaan'.

⁴ Te vitin' ndii, Cristo nduu' ña xaa' sakan', te inji ndu' xini' ndu' Ndiosi' ña sakuu' ña jaan' ndii, ña ndixa' xna'a' nduu' a. ⁵ Süu' xiin' ña chuun' va' mii' ndu' na kuvj' xaa' ndu' ña jaan', süu' jaan' ndii Ndiosi' nduu' ña xaa' chuun' va' ndu' nuu' chuun' jaan'. ⁶ Te sakan' tu' Ndiosi' nduu' ña ni xaa' chuun' va' ndu', te kaka' nuu' ndu' nuu' a saa' ka'an chuun' kuento xaa' ña ni ndoo' a xiin' e'. Te kuento xaa', ña ni ndoo' a xiin' e' jaan' ndii, süu' yoo kuej' a nuu' tu'un' ndei' ña ni ke'j', süu' jaan' ndii yoo kuej' a nuu' ña ndiee' Espiritu Santo. Te tu'un' ndei' jaan' ndii, ka'an chuun' a ña kuvj' e', ndisu Espiritu Ndiosi' ndii, taxi' a kivi' ñuu' e' ña koo' kivi' ndi'i'.

⁷ Te tu'un' ndei', ña ka'an chuun' ña kuvj' e' jaan' ndii, ni ke'j' ña'a' Ndiosi' xata' yuu'. Te kij' ni taxi' ña'a' a nda'a' Moisés ndii, ni yi'e' koo' chukuu' a, sakan' na ne vi'e' Israel ndii, ndee ni kuvj' koto'ni' nja' nuu' ra, sakan' ña ni yi'e' xava'a' nuu' ra. Ndisu tee' ndee ni yi'e' kua'a' a ndii, kuie kuie ni nda'va' a. ⁸ Saa' ka' vi' tu' ndatun'

yi'é tu'un xaa', ña ni ndoo Ndiosí nuu' e' jaan', ña yoo kuej nuu' ndjée' Espíritu Santo jaan'. ⁹ Kuachj ndii, naa' tu'un ndei', ña ka'an chuun' ña kuvj e' xa'a' kuachj e' jaan', ni yi'e ndatun' ya'a ndii, saa ka vj' tu ndatun' ni yi'e tu'un xaa', ña ka'an ña xa ni xandaqu Ndiosí nimá e' nuu' a. ¹⁰ Kuachj ndii, tee' ndee ni yi'e koo' chukuu' tu'un ndei', ña ni taxj Ndiosí ña nuu' ndii, nákuítá ña yi'é ña jaan' xiin' ña yi'é ña xaa', ña taxi' a nda'a' yoo'. ¹¹ Sakan' ña, naa' ni yi'e tu tu'un ndei', ña kuie kuie ni ni ndj'i ndii, saa ka vj' tu yi'e ña xaa', ña kô'p' kivi' ndi'i'.

¹² Te xa'a' a ña inj ndu xini ndu ña xaa' jaan', na ka'an nditunj ndu xa'a' a. ¹³ Te ni xaa' ndu ndee naa ni xaa' Moisés, ña ni tsa'vi ra nuu' ra xiin' jin toto te künj ne vj'e Israel ña nda'vá ña yi'é nuu' ra. ¹⁴ Ndisu ña kundanj ne jaan' ndii, ni xa xij ña. Te ndee kivi' vjün, kij' ka'vi' ña tu'un ndei' ña ni taxj Ndiosí nda'a' ña xtá'an' ndii, kusaa' tiasi ka toto jaan' nuu' ña, te küvj kundanj ña tu'un ndei' a jaan', sakan' ña tiá'an kundia'a toto jaan', kuachj ndii jin ndaa' ña inj e' xini e' Cristo kujtj' sákuandia' a ña jaan'. ¹⁵ Te ndee kivi' vjün, kij' ka'vi' ña tu'un ndei' Ndiosí, ña ni natün Moisés xtá'an' ndii, toto jaan' tiasi nuu' ña kundanj ña. ¹⁶ Ndisu kij' natiin' yoo ka xtó'q' e' Jesús ndii, kundia'a toto jaan' saa a.

¹⁷ Kuachj ndii, xtó'q' e' jaan' ndii, Espíritu nduu' a, te mi' yoo Espíritu xtó'q' e' jaan' ndii, ne xa yoo ndiká ndiee' jkan'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na sakuu' yoo' ndii, kô'p' ka toto jaan' tiasi ka nuu' e'. Te nduu' e' ndee naa yuu' tata, ña yi'é te nia'a' e' ña ka'nu' koo' chukuu' xtó'q' e' jaan', te sakan' kua'an na kua'an e' ña nduva'a ka e' ndee skachi' naxaa' e' koo' e' saa nii' kaa' mji' xtó'q' e' jaan'. Te sakuu' ña jaan' ndii, mji' Espíritu xtó'q' e' nduu' ña xaa' a.

4

Ka'an ndoso' ndaku Pablo tu'un va'a xa'a' Jesús

¹ Xa'a' a jaan' na xikuíin ndu ña xaa' ndu chuun nuu' Ndiosí, ña ni sakuiso' chuun' a ndu xa'a' a ña ni kuvjta inj a xa'a' ndu. ² Te kô'p' ndee jin ña'a' xaa' si'e ndu, ni ndee kô'p' tu ña ka'an kaa' xaa' ndu, te sakan' tu xini xa'an' ndu ndee jin ne yivi', ni ndee náma' ni tu ndu tu'un Ndiosí. Süu' jaan' ndii jin ndaa' Ndiosí xini ña ña ndixá xna'a' nduu' ña ka'an ndu, te kuvj inj ndo' kuni ndo' a. ³ Ndisu naa' yoo ka kundanj tu'un va'a ña ka'an ndoso' ndu jaan' ndii, kundanj ña a sakan' ña ne xika' ichi' ña kua'an mi' koo' tundo'q' nduu' ña. ⁴ Te ne jaan' ndii, küvj kundanj ña tu'un

va'a jaan', sakan' ña ña ndiva'a, ña nduu' ndiosí nuu' ñu'u' jin yivi' yo'o', ni ndaşı ña kundanj ña te küvj kundanj ña tu'un va'a jaan', te natuvj nuu' ña xiin' ña yi'é tu'un va'a ndatun' koo' chukuu' jaan', ña ka'an xa'a' Cristo. Te ni ndaku nii' Cristo jaan' saa kaa' mji' Ndiosí. ⁵ Kuachj ndii süu' xa'a' mji' ndu ka'an ndoso' ndu, süu' jaan' ndii xa'a' xtó'q' e' Jesucristo ka'an ndoso' ndu, te nduu' ndu te xika' nuu' nuu' kujtj' ndo' xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu' Jesús. ⁶ Te Ndiosí ni ka'an chuun', te ni natuun ñu'u' a ña nuu' kij' ni yoo njaa' jin yivi', te svj tu a nduu' ña ni xaa' sakan', te ni natuun ñu'u' a jaan' nimá ndu'u, te nia'a' ndu a nuu' inga ne yivi', te küvj kundanj ña ña ndatun' koo' chukuu' nduu' Ndiosí. Te nia'a' Ndiosí ña ndatun' a jaan' xiin' nda'a' Jesucristo.

Inj ndu xini ndu Ndiosí kij' yoo tundo'q'

⁷ Te ndu'u ndii, ndee na kisi ña ni kua'a xiin' ñu'u' kixin' nduu' ndu, te ñu'u' ña ndiaa ya'vi' xava'a jaan' nimá ndu, ña nduu' tu'un va'a. Te xiin' ña jaan' nia'a' Ndiosí ña ña ndjée' ka'nu' koo' chukuu' jaan' ndii, ña ndjée' mji' a nduu' a, te süu' ña ndjée' mji' ndu nduu' a. ⁸ Sakan' na kuii' tee' ndee yoo kua'a' tundo'q' nuu' kivi' ñu'u ndu ndii, küvj kanando a ndu, te tee' ndee yoo kua'a' tu ña sandi'ni ndu'u ndii, küvj sanuu' a nimá ndu. ⁹ Tee' ndee ndikün ne yivi' taxi' ña ndu'u ndii, kuásá' yoo' jin ndaa' ndu. Tee' ndee suku' ne yivi' ndu'u ñu'u' ndii, kuásá' sandoñu'u' ña ndu. ¹⁰ Te mi' ka kua'an ndu ndii, ndo'o' ndu xiin' ñu'u' nde'j ndu xa'a' ichi' Jesús. Sakan' te künj tu ne yivi' xa'a' kivi' ñu'u Jesús xiin' ña xaa' ndu. ¹¹ Kuachj ndii, vjün ña tiaku ndu ndii, saa kivi' kuein' kuu' ndu xiin' kivi' ñu'u ndu xa'a' ña ka'an ndoso' ndu xa'a' ichi' Jesús. Sakan' te künj tu ne yivi' xa'a' kivi' ñu'u Jesús xiin' nda'a' ña xaa' ndu xiin' ñu'u' nde'j ndu. ¹² Sakan' na kuii' ndu'u xa' yoo kuvj, te natün ndo'ó kivi' ñu'u ña kô'p' kivi' ndi'i'.

¹³ Sakan' ña inj ndu xini ndu Ndiosí ndee naa ni inj te ni ke'j mi' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' ka'an a ndii: "Inj i xini j Ndiosí, sakan' na ka'an j xa'a' a", kachi a. Te sakan' tu ndu'u ndii, kandixa' ndu Ndiosí, sakan' na ka'an ndu xa'a' a. ¹⁴ Kuachj ndii xini ndu ña Ndiosí ni sanatiaku xtó'q' e' Jesús tein ne ni xi'j, te sanatiaku tu a ndu'u xiin' Jesús jaan', te sanaku'a inga' Jesús jaan' ndu'u xiin' sakuu' ndo'ó nuu' Ndiosí. ¹⁵ Te sakuu' ña jaan' ndo'o' ndu xa'a' ña va'a ndo'ó, sakan' te kua'a' ka ne yivi' natün ña ndanj mji' ña'a' Ndiosí, te kua'a' ka tu ña taxj ña chindani a. Sakan' te ña jaan' natün sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e'.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na nüu' nimá ndü, kuächj ndii, tee' ndee so'ö xixa' nü'u' nde'j ndü kua'an a, ndisu nimá ndü ndii, so'ö nakoó ka ndje'e' a j'in kivi' kua'an. ¹⁷ Kuächj ndii, tundo'ö' kuali, ña ndo'ö' ndü jin yivi' yo'ö' ndii, jin kanj' kujtj' yoo a, te ña xka'ndiá kujtj' nduu' tü a. Ndisu xa'a' ña jaan' taxj Ndiosi nda'a' ndü ña va'a koo' chukuu' ña köö' kivi' ndi'i'. ¹⁸ Sakan' ña xito' ndü ña kuvj kunj ndüchi' nuu' ndü, süu' jaan' ndii xito' ndü ña kuvj kunj ndü. Te ña kuvj xini e' ndii, ña xka'ndiá kujtj' nduu' a, ndisu ña kuvj kunj e' ndii, ña köö' kivi' ndi'i' nduu' ña jaan'.

5

¹ Kuächj ndii xini ndü ña naa' ndoñu'u' nü'u' nde'j ndü, ña nduu' nde'e' naa jin vi'e toto, ña iin' jin kanj' kujtj' jin yivi' yo'ö' ndii, taxj Ndiosi nda'a' ndü jin ña köö' kivi' ndoñu'u' ndüvi'. Te ña jaan' ndii, süu' te yivi' ni xa'a' a. ² Te xa'a' a jaan' na tana' ndü ña kusaa' tiaku ka ndü jin yivi' yo'ö' xa'a' a ña xikán va' inj ndü ña nama kii' nü'u' nde'j ndü yo'ö', te nakundixjin ndü nü'u' nde'j ña nduu' kuenta ndüvi'. ³ Sakan' na kuii' kumi' ndü nü'u' nde'j xa'a' ndüvi', sakan' te kunduu' ndü jin te köö' nü'u' nde'j jkan'. ⁴ Te vitin ña kusaa' tiaku ka ndü xiin' nü'u' nde'j yo'ö' ndii, tana' ndii u'vi' jin ndü, kuächj ndii kuni ndü ña kunduu' ndü jin te köö' nü'u' nde'j, süu' jaan' ndii kuni ndü ña nama kii' nü'u' nde'j ndü, ña xi'i' ka'a', xiin' ña köö' kivi' kuvj. ⁵ Te mji' Ndiosi nduu' ña ni xa'va'a ndu'u' xa'a' ña jaan', te ni chünaa' Espiritu Santo nimá ndü, ña jaan' ni chikandja a nuu' ndü.

⁶ Xa'a' a jaan' na saa kivi' inj ndü xika' ndü jin yivi', te xini tü ndü ña vitin ña tiaku ndü xiin' nü'u' nde'j yo'ö' ndii, xika' yoo ndü nuu' xto'ö' e'. ⁷ Sakan' ña ña jaan' kujtj' inj ndü xini ndü te xika' ndü jin yivi', te süu' ndi'ni ndü xa'a' ña xini ndüchi' nuu' ndü. ⁸ Sakan' na kuii' inj ndü te xika' ndü jin yivi', te ka'an nimá ndü ña naqoo kii' ndü nü'u' nde'j ndü yo'ö', te ku'un kundje'e' ndü mii' ndu'u' xto'ö' e' jaan'. ⁹ Sakan' na kuii' saa kivi' xanduxa' ndü, te saji' ndü inj xto'ö' e' jaan', naa' yoo ndü xiin' nü'u' nde'j yo'ö', uun naa' yoo ndü xiin' nü'u' nde'j xa'a'. ¹⁰ Kuächj ndii sakuu' yoo' kuni a kuyatjn nuu' Cristo mii' xa'nú a kuächj, te j'in e' natijn ña xata'an natijn e' xa'a' ña va'a, uun ña nj'a a ña ni xa'a' e' kii' ni xika' e' jin yivi' yo'ö'.

Ni naqoo e' ña manj' xiin' Ndiosi ni xa'a' Cristo

¹¹ Te xa'a' ña xini ndü ña kuni a kuvj'vi e' xto'ö' e' jaan' ndii, xika' ndü sakandixa' ndü ne yivi', sakan' ña Ndiosi ndii, xa' xini

a saa xika' ndü nuu' a, te ndiatu' inj i' ña xini tü ndo'ö' ndu'u' xiin' nimá ndo'. ¹² Te kij' ka'an ndü sakan' ndii, süu' ka'an ndü a te kanj' xiin' mii' ni tukuu' ndü nuu' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndü a te kuvj ka'an njnu na ndo'ö' xa'a' ndü, te kuvj tü nakujin ndo' nuu' ne xasuvi' xiin' mii' mji' xa'a' ña xaa' kujtj' nj'a, te süu' xaa' nj'a a xiin' jin ndaa' nimá nj'a. ¹³ Sakan' ña, naa' te loco nduu' ndü tuu ne yivi' ndii, xa'a' chuyun nuu' Ndiosi nduu' ndü te loco, te naa' te kuu' kaxi' nduu' ndü tuu nj'a ndii, xa'a' ña va'a mji' ndo' nduu' ndü te kuu' kaxi'. ¹⁴ Kuächj ndii xa'a' a ña ndanj' Cristo ndu'u' na xaki'j' a ndü, te xaa' ndü ña ka'a', sakan' ña xa' ni kundanj' ndü ña jin ndaa' ña jaan' kujtj' ni xi'j' xa'a' kuächj sakuu' e'. Xa'a' a jaan' na jin kachi ni xi'j' tü sakuu' e' xiin' a kij' ni xi'j' a. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi'j' a xa'a' kuächj sakuu' e' ndii, kuni a ña kutjaku e' xa'a' ña jaan' kujtj', te süu' kutjaku ka e' xa'a' mii' e'. Süu' jaan' ndii kutjaku e' te saa e' ña kuni ña ni xi'j' jaan', te ni natjaku a xa'a' ña va'a mji' e'.

¹⁶ Sakan' na kuii' nde'e' vitin, te nde'e' nuu' ku'un e' ndii, xanini ka' ndü xa'a' inga ne yivi' naa xanini ne yivi' jin yivi'. Ña ndixa' nduu' a ña ni xanjini tü ndu'u' xt'a'an' ña nde'e' Cristo ndii, te yivi' nda'vi so'ö' kujtj' nduu' a. Ndisu vitin ndii, süu' sakan' ka xanini ndü xa'a' a. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na naa yoo ka inj xini Cristo ndii, ne yivi' xa'a' ni nanduu' nj'a, te ña ni nduu' nj'a ña nuu' ndii, xa' ni ndoo' ña jaan'. Sakan' na kuii' vitin ndii, ne yivi' xa'a' nduu' kanii' nj'a. ¹⁸ Te sakuu' ña ka'a' kuaxj nda'a' Ndiosi, ña ni naqoo e' ña manj' xiin' xiin' nda'a' Cristo, te ni ka'an chuun' Ndiosi xiin' ndü ña ka'an ndü xiin' ne yivi' ndee ña kuni a saa nj'a, te naqoo nj'a ña manj' xiin' a. ¹⁹ Te ka'an tü ndü xiin' nj'a ña xiin' nda'a' Cristo ni naqoo Ndiosi ña manj' xiin' ne yivi' jin yivi', te koq ka'nu' xachi' inj a xa'a' kuächj nj'a. Ña jaan' nduu' ña ni ka'an chuun' Ndiosi xiin' ndü ña ka'an ndü xa'a' a nuu' ne yivi'. ²⁰ Sakan' na kuii' te tianu' Cristo nuu' a ka'an ndo'ö' xa'a' a nduu' ndü, xa'a' a jaan' na nde'e' naa mji' Ndiosi ka'an nda'vi xiin' nda'a' ndü nuu' ndo' ña naqoo ndo' ña manj' xiin' a. Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndü nuu' ndo' xa'a' Cristo ña naqoo ndo' ña manj' xiin' Ndiosi. ²¹ Kuächj ndii, tee' ndee köö' nde'e' jin kuächj ni xa'a' Cristo ndii, kuächj yoo' ni sakuiso' ña'a' Ndiosi, te kunduu' yoo' ni ndaku nimá nuu' a xa'a' ña ni xa'a' Cristo.

6

¹ Te vitin ña te xaa' chuyun nuu' Ndiosi nduu' ndü ndii, ka'an nda'vi ndü xiin' ndo'ö' ña natijn saka ndo' ña ndanj' mji'

Ndiosí ndo'ó. ² Kuächí ndii yoso' a nuu' tütü Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Kij' nî kunî a ña chîndîee' jî ndo'ó ndii, nî chîndîee' jî ndo'ó,

te kij' nî kunî a ña sâkakú jî ndo'ó ndii, nî sâkakú jî ndo'ó.

Sâkan' yoso' a. Chûun xa'a' ndo' ña ka'an ndu xiin' ndo', vîtin nî xaa kivî' ña chîndîee' Ndiosí ndo'ó, te vîtin tû nî xaa kivî' ña sâkakú a ndo'ó.

³ Kuâsa' xaa' ndu ndee jîn ña vâ'a xiin' ndee jîn ne yivî' te kânîa'a nîa xa'a' chûun nuu' Ndiosí ña xaa' ndu. ⁴ Süü' jaan' ndii xiin' sâkuu' ña ndo'o' ndu nîa'a ndu ne yivî' ña te xika' nuu' nuu' Ndiosí nduu' ndu. Naa kuu' ña kuie jîn ndu nuu' tûndo'o', xiin' naa kuu' ña natiin ndu, xiin' naa kuu' ña sandî'nî a ndu, ⁵ xiin' naa kuu' ña sukû' yo'o' te yivî' ndu'u, xiin' naa kuu' ña xiñu'u ndu vî'e ka, xiin' naa kuu' ña katî kua'a' ne yivî' ndu, te kani nîa ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' u'vî ndu, xiin' naa kuu' ña kixin' va'a ndu, xiin' naa kuu' ña xika' soko ndu, ⁶ te xiin' naa kuu' ña xika' ndoo ndu, xiin' naa kuu' ña sania'a ndu ña ndîxa ña xini ndu, xiin' naa kuu' ña kuie jîn ndu xa'a' ne yivî', xiin' naa kuu' ña maso ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' Espiritu Santo nimá ndu, xiin' naa kuu' ña ndanî ndu ne yivî' xiin' jîn ndaa' nimá ndu,

⁷ xiin' naa kuu' ña ka'an ndoos'o' ndu tû'un ña ndîxa xnâ'a, xiin' naa kuu' ña taxi' Ndiosí ña ndîee' ndu. Te tíin ndîjaa ndu ña nduu' ña xachuun' ndaku ndu jaan', te xiin' ña jaan' naka'an ndu xa'a' ndu kij' yoo' tûndo'o' nuu' ndu, uun kij' kieve' va'a ndu. ⁸ Xaa' tûku ndii tiin' ka'nu' ne yivî' ndu, te xaa' tûku ndii kanîa'a nîa xa'a' ndu, te xaa' tûku ndii ka'an va'a ne yivî' xa'a' ndu, te xaa' tûku ndii tûn vixî' ka'an nîa xa'a' ndu. Te sâkan' tû ka'an nîa ña te xini xa'an' nduu' ndu, tee' ndee ña ndîxa xnâ'a nduu' ña ka'an ndu. ⁹ Kuu' nîa xiin' ndu ndee naa te kôo' xini, tee' ndee xini kaxi' nîa ndu'u, te xâ yoo ndu kuvî' ndu, ndisu koto' ndo' kusaa' tiaku ka ndu, sand'o' nîa ndu, ndisu tiâ'an kuvî' ndu. ¹⁰ Naa iin' te suchi' jîn iin' ndu, ndisu sâa kivî' va'a kuni ndu, naa iin' te natiin iin' ndu, ndisu kua'a' va ne yivî' nduu' vika' xaa' ndu xiin' ña ndîxa, naa iin' te kôo' xâchi' ña'a' iin' ndu, ndisu kumi' ndu sâkuu' nuu' ña'a.

¹¹ Ndo'ó, ne ta'an' ndu, ne nakayá xa'a' Jesús ñuu' Corinto ndii, nî ka'an kaxi' va ndu xiin' ndo', te nî ka'an ndu xiin' ndo' xiin' jîn kanîi' nimá ndu. ¹² Te tûku' nî kuu' ndu xiin' ndo', ndisu ndo'ó ndii, tuku' ka kuu' ndo' xiin' ndu. ¹³ Te xa'a' a ña nduu' jî ndee naa yuva' ndo' ndii, ka'an nda'vi jî xiin' ndo' ndee naa xaa' jîn yuva' xiin' si'e ra ña taxî na ndo' nunîa' kanîi'

nimá ndo' nuu' jî, ndee naa xaa' yu'u ña nunia' jî kanîi' nimá jî nuu' ndo'.

Nduu' e' ndee naa vî'e Ndiosí tiaku

¹⁴ Ndo'ó ndii, süü' jîn kachi ka xika' ndo' te sâkan' ne jîn xini Jesús, sâkan' na kuî' kî'in ta'an' kutu' ka ndo' xiin' ne jaan'. Kuächî ndii kî'in' ta'an' ña ndaku xiin' ña nîa'a, te nî ndee kî'in' ta'an' tû ñu'u xiin' ña jîn yavî. ¹⁵ Sâkan' tû Cristo ndii, nî kî'in ta'an' a xiin' ña ndîva'a, nî ndee vâ'a tû kî'in ta'an' kutu' jîn ne jîn xini Jesús xiin' ne jîn xini a. ¹⁶ Yûkun' Ndiosí ndii, kî'in' ta'an' a xiin' yûkun' ndiosí saka. Sâkan' ña yoo' ndii, yûkun' mji' Ndiosí tiaku nduu' e', naa nî ka'an mji' a ndii:

Kundu'u' ndee' jî xiin' ne yivî' kaa', te kaka inga' tû jî xiin' nîa,

te yu'u kunduu' Ndiosí nîa, te ne kaa' kunduu' kuenta jî.

Nî kachî a. ¹⁷ Te nî ka'an ka tû xtô'o' e' Ndiosí ndii:

Ndo'ó, ne nduu' kuenta jî ndii, kua'an kîee ndo' tejn ne yivî' ña'a',

te kuxîoo ndo' nuu' nîa. Sâkan' te tondîa ndo' ndee jîn ña nîa'a ña xaa' nîa,

te sâkan' kuvî' natîin yu'u ndo'ó. ¹⁸ Te yu'u kunduu' yuva' ndo',

te ndo'ó kunduu' tiaa' si'e jî xiin' ña'a' si'e jî, kachi xtô'o' e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu'.

7

¹ Ne ta'an' manî' jî, ña jaan' nduu' ña nî taxî Ndiosí kuento a xa'a' nuu' e'. Xa'a' a jaan' na kunî a ña ndasandoo xiin' mii' xâchi' e' nuu' sâkuu' ña satîvi' ñu'u' nde'jî e', xiin' espîritu e'. Te xa'a' a ña yî'vi e' Ndiosí ndii, na sanduxa' e' te kunduu' xâchi' e' ndîtiâ kuji' a.

Va'a kuni Pablo ña nî namâ ne ñuu' Corinto nimá nîa

² Xa'a' a jaan' na sâa ndo' ña va'a te natîin va'a ndo' ndu'u, sâkan' ña xini ndo' ña kuâsa' nî xaa' ndu ña nîa'a xiin' ndee jîn ne yivî', nî ndee kuâsa' tû nî satîvi' ndu ndee jîn ne yivî', te kuâsa' nî tû nî xini xa'an' ndu ndee jîn ne yivî'. ³ Te süü' ka'an jî sâkan' xa'a' a ña kuni sâka'an' jî ndo'ó, kuächî ndii xa nî ka'an jî xiin' ndo' ña ndanî kua'a' jî ndo'ó. Naa' tiaku jî uun naa' kuvî' jî ndee sâa ka nî ndii, ndanî na ndanî jî ndo'ó. ⁴ Ndjîtunî va yu'u te ka'an jî xiin' ndo'ó xa'a' ña kaa', te ka'an va'a va tû jî xa'a' ndo' nuu' ne yivî'. Tee' ndee kua'a' ndo'o' ndu ndii, va'a va kuni jî, te naa va'a tû nimá jî.

⁵ Sâkan' ña ndee kij' nî xaa' ndu nuu' ñu'u' Macedonia yo'o' ndii, tiâ'an kuvî' nandîee' ndu. Süü' jaan' ndii xanu'u' tûndo'o' yoo nuu' kivî' ñuu' ndu sâa

kua'an. Ne yivi', ne ndasi' ndu'u ndii, sando'o' nja ndu, te ndo'o' tu ndu xaa na ndi'ni nimá ndu. ⁶ Ndisu Ndiosi' ndii, saki'vi a ne nda'vi kuni inji, te ni saki'vi a ndu'u kij' ni xaa Tito mii' ndiee' ndu yo'o', ⁷ te süu' xa'a' a ka ni xaa Tito kujti' na ni saki'vi a ndu'u, süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a na va'a kuni ra ni xaa ndo'o. Te xa ni ndatu'un' tu ra nuu' ndu na ka'an va nimá ndo' kuni ndo' ndu, te sakan' tu ni ka'an ra xiin' ndu na suchi' va inji ndo' xa'a' kuachj na ni xaa ndo', te ni ka'an tu ra xiin' i na kusaa' nakuitá ka ndo' xiin' i. Xa'a' a jaan' na so'o va'a ka ni kuni i.

⁸ Kuachj ndii tee' ndee ni kusuchi' inji ndo' ni xaa i xiin' tutu na ni ti'vi' i nda'a' ndo' jaan' ndii, kuasa' ka suchi' inji i xa'a' na jaan' vjtin. Na ndixa nduu' a na saa' ndii, ni kusuchi' tu inji yu'u kij' ni xini i kuento na ni sakusuchi' tutu jaan' inji ndo'o. ⁹ Te vjtin ndii, va'a va kuni i xa'a' na jaan', süu' va'a kuni i koto ka ni sakusuchi' i inji ndo' xiin' tutu jaan', süu' jaan' ndii koto ka ni kusuchi' inji ndo' xa'a' kuachj ndo', na ni xaa ndo' jaan' nuu' Ndiosi, te ni nama ndo' nimá ndo' xa'a' a. Te na ni kusuchi' inji ndo' jaan' ndii, na ni kuni mji' Ndiosi nduu' a. Xa'a' a jaan' na kuasa' ni xaa' ndu ndee jin na va'a xiin' ndo'. ¹⁰ Kuachj ndii, kij' kusuchi' inji e' saa kuni mji' Ndiosi xa'a' a na ni xaa e' kuachj ndii, kuni nama e' nimá e' xa'a' kuachj na ni xaa e' jaan', te sakaku Ndiosi yoo', te koo' ndee jin xa'a' a na kusuchi' ka inji ndu xa'a' a na ni sakusuchi' ndu inji ndo'o. Ndisu na kusuchi' inji ne yivi' jin yivi' ndii, kuenta na xi'i kujti' nduu' na jaan'. ¹¹ Te vjtin ndii, koto ndo' saa vi' ni nama nimá ndo' ni xaa na ni kusuchi' inji ndo' nuu' Ndiosi xa'a' a na ni xaa ndo' kuachj jaan'. Na jaan' ni xaa sakan', te ni nakuitá kuento ndo' na saa ka ndo' na ni xaa ndo' jaan', te ndee xa'a' yu'u ni naka'an ndo', te ni xani ndo' kuachj na ni xaa ne yivi' jaan', te ni yi'vi' tu ndo' Ndiosi xa'a' a na ni xaa ndo' kuachj jaan'. Ndi'j jaan' te ni kuni tu ndo' na kuni ndo' yu'u, ni yoo tu'va ndo' te saa ndo' na ni ka'an i, te ni sando'o' ndo' te ni xaa kuachj jaan'. Te xiin' sakuu' na ni saxinu ndo' na ni ka'an i jaan' ndii, nia'a ndo' na ni sanduva'a ndo' tu'un kui'e jaan' tejn ndo'. ¹² Xa'a' a jaan' na kij' ni ke'j i tutu jaan', te ni ti'vi' e nda'a' ndo' ndii, süu' ni ti'vi' e xa'a' yoo ni xaa kuachj jaan', uun xa'a' yoo ni ndo'o xa'a' kuachj jaan'. Süu' jaan' ndii ni xaa i sakan' te nia'a ndo' nuu' Ndiosi saa vi' ndi'ni ndo' xa'a' ndu'u.

¹³ Te xa'a' na jaan' na ni saki'vi a nimá ndu, ndisu kua'a' ka ni saki'vi a nimá ndu kij' ni xini ndu na va'a va kuni Tito kij' ni xaa ra yo'o' xa'a' na ni xandjeni na'a' sakuu' ndo'o. ¹⁴ Sakan' na kuii' na ni ka'an

va'a i xa'a' ndo'o nuu' Tito ndii, kuasa' ni saka'an' ndo' nuu' i, sakan' na sakuu' na ka'an ndu xiin' ndo' ndii, na ndixa nduu' a, te sakan' tu sakuu' na ni ka'an va'a ndu xa'a' ndo' xiin' te jaan' ndii, na ndixa nduu' tu a jaan'. ¹⁵ Te na ndan va ra ndo'o ndii, so'o kua'an kua'nu ka a kij' naka'an' ra na ni saxinu sakuu' ndo' na ni ka'an ra xiin' ndo', xiin' na ni natjin va'a tu na'a' ndo', xiin' na yi'vi' ndo', te ni tin ka'nu' tu na'a' ndo'. ¹⁶ Te yu'u ndii, va'a va kuni i na kuvj inji i kuni i ndo'o xiin' jin kani' nimá i.

8

Kaya ne inji xini Jesús xu'un' xa'a' inga ne ndikun ichi' a

¹ Ne ta'an' ndu, vjtin kuni ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' saa vi' xamaní' Ndiosi ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu' nu'u' Macedonia. ² Sakan' na tee' ndee kua'a' ya'a ndo'o' nja, te kua'a' ya'a tu natiin na ndii, va'a va kuni nja, te sakan' tu kua'a' xu'un' xito' nja ndee naa ne vika' vi' nduu' nja. ³ Te kumi' yu'u' nja ndaku nja xiin' na ka'an nimá mji' nja te xito' nja xu'un' jaan' saa kundiee' nja, te xaa ndii, ndee ya'a ka te sakan' saa kundiee' nja. ⁴ Ndee ni ka'an nda'vi va na xiin' ndu na taxi ndu na koto na nja xu'un', te chindjee' na nja ne nduu' inga' kuenta Ndiosi xiin' e'. ⁵ Te süu' xu'un' kujti' ni xito nja, süu' jaan' ndii ni xaa nja kua'a' ka te sakan' na ni jaan' ndu xiin' nja. Sakan' na na nuu' ndii, ni sanakua'a xiin' mji' nja nda'a' xto'o e' Jesús, te ni nakuitá tu kuento nja xiin' ndu'u xa'a' na kuni saa nja na kuni Ndiosi. ⁶ Tito nduu' te ni xa'a' nakaya xu'un' jaan' tejn ndo', sakan' na kuii' ni ka'an nda'vi ndu xiin' ra na saxinu ra chun va'a jaan' saa nii' ni taxi xa'a' ra a tejn ndo'. ⁷ Sakan' na na ndii, chun va ndo' nuu' ndee ndee ka na xaa' ndo': naa kuu' na inji ndo' xini ndo' Jesús, xiin' na chun va ndo' xiin' tu'un va'a, xiin' na chun tu ndo' xiin' na xini tuni, xiin' na taxi' ndo' kivi' te chindjee' ndo' ne yivi', xiin' na ndan ndo' ndu'u. Xa'a' a jaan' na vjtin ndii, kuni a na saa tu ndo' na nduxa', te saxinu ndo' chun va'a yo'o' xa'a' ne yivi'.

⁸ Te süu' ka'an chun i na jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii kuni kujti' i na kuni ndo' saa nia'a' tuky ne ndikun ichi' Jesús na yoo tu'va nja te chindjee' nja ne natiin, te sakan' te kuvj nia'a' tu ndo'o na ndan xn'a' ndo' ne yivi'. ⁹ Kuachj ndii xa xini ndo'o na ndan mji' xto'o e' Jesucristo ndo'o, sakan' suu' xa'a' a na ndan a ndo'o, na tee' ndee na vika' nduu' a ndii, ni xanda'vi xiin' mii' mji' a, te xiin' na ni xanda'vi xiin' mji' a jaan' ni nandu

ndo'ó ne vika'. ¹⁰ Te xa'a' ña va'a mji' ndo' na kuni kondja yu'u' j ndo'ó xa'a' ña jaan', kuachj ndii xa ndee kuiya ndi'j vi' ni xa'a' mji' ndo' nakaya ndo' xu'un' jaan'. Te süu' ni xa'a' ku'ij' ndo' xaa' ndo' ña jaan', süu' jaan' ndii mji' tu ndo' ni taxj xa'a' xiin' ña jaan'. ¹¹ Sakan' na kuu' vjün ndii, na saxinu tu ndo' a saq kundiee' mji' ndo', saq nii' va'a ni kuni ndo' te ni taxj xa'a' ndo' xiin' a, sakan' tu na saxinu ndo' a. ¹² Kuachj ndii, naa' ndixa xna'a ka'an nimá yoo ka chindjee' nja ndii, natiin' Ndiosí saq kundiee' mji' nja taxj nja, sakan' ña Ndiosí ndii, xikán jaan' nuu' e' ña xini' a ndii, koo' a kumi' e'. ¹³ Sakan' ña süu' ka'an j ña yo'q', te kuvj ndo'ó soqo xa'a' a ña chindiee' ndo' inga ne natiin', süu' jaan' ndii xaa' j sakan' te jin kachi kumi' e' ña koo manj' e'. ¹⁴ Te vjün ndii, kumi' ndo'ó ña tiaku ndo', ndisu ne jaan' ndii, koo' a kumi' nja, te naá kivi' kij' koo' a kumi' tu ndo'ó ndii, ne jaan' chindjee' tu ndo'ó xiin' ña kutjaku ndo', te jin kachi kumi' e' ña koo manj' e'. ¹⁵ Naa yoso' a nuu' tutj Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Koo' a ni ndoo ndoso' nda'a' ne ni nakaya kua'a' ña xaxj', te ni ndee koo' tu a ni kuni nuu' ne ni nakaya xaku ña jaan'", kachi a.

¹⁶ Ndisu chindani va Ndiosí ña ni saka'an a nimá ñanj' e' Tito, te ni ndi'ni tu ra xa'a' ndo' ndee naa yu'u'. ¹⁷ Sakan' ña kij' ni ka'an chuun' ndu xiin' ra ña ku'un' ra mii' ndiee' ndo' ndii, ni ka'an yu'u' ra, süu' jaan' ndii xiin' ña ka'an nimá mji' ra te kua'an ra jkan'. Sakan' ña ndi'ni va ra xa'a' ndo'. ¹⁸ Te ni ti'vi' tu ndu inga ñanj' e' xiin' Tito jaan', te ñanj' e', te ni ti'vi' ndu jaan' ndii, sakuu' xaan' mii' nakaya ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ka'an va'a va ne jaan' xa'a' ra xa'a' ña xaa' va'a ra chuyun nuu' Ndiosí xa'a' tu'un va'a. ¹⁹ Te siin' tuky ndii, ñanj' e', te kua'an xiin' Tito jaan' ndii, ne nakaya yo' o' xa'a' Jesús ni nakaxin ña'a', te ku'un' tu ra xiin' ndu kij' ku'un' ndjaka ndu ña ni kaya ne ta'an' e'. Te ña xaa' ndu kaa' ndii, xaa' ndu a te natjin mji' xto'o' e' ña xaka'nu' ña'a' e', te xaa' tu ndu a, te nia'a ndu ña ndi'ni xna'a ndu xa'a' ne natiin'. ²⁰ Xaa' tu ndu sakan', kuachj ndii kuni ndu ña kua'an kijn' ndee jin ne yivi' xa'a' ndu xa'a' ña kaya ndu tumani' chie' jaan'. ²¹ Sakan' na kuu' nuu' ndu ña nduxa', te xachuun' ndaku ndu nuu' xto'o' e' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'. ²² Te ti'vi' ka tu ndu inga ka ñanj' ta'an' e' xiin' te uvj ta'an' jaan'. Te ñanj' e', te ti'vi' ndu jaan' ndii, xa ki'ni' ichi' ni nia'a ra ndu'u' ña xachuun' ndaku xna'a ra chuyun nuu' Ndiosí, te vjün ka vi' ndi'ni ra xa'a' ndo', sakan' ña jin ra xini ra ndo'ó. ²³ Te ñanj' e' Tito ndii, xa xini ndo' ña jin te xachuun' inga' xiin' j xa'a' ña va'a mji' ndo'ó nduu' ra. Te inga ka

tuky uvj ta'an' te ta'an' e' ndii, ne nakaya xa'a' Jesús ni tjantu' ña'a'. Te sakan' tu xiin' nda'a' te jaan' natjin mji' Cristo ña tiin' ka'nu'. ²⁴ Xa'a' a jaan' na nia'a na ndo' te jaan' ña ndanj' xna'a ña'a' ndo', te kuni na ne nakaya xa'a' Jesús, ne ni ti'vi' ña'a', ña ndanj' xna'a ña'a' ndo', te kuni tu nja ña ni ka'an va'a saka ndu xa'a' ndo' nuu' nja.

9

¹ Te xa'a' xu'un' ña nakaya, te chindjee' e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', ne natiin' ndii, kuni a ña ke'j ka j ña jaan' nuu' ndo'. ² Kuachj ndii xa xini yu'u' ña kuni va ndo'ó chindjee' ña'a' ndo'. Xa yun ni te ka'an va'a j xa'a' ndo' nuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o'. Ka'an j ña ndo'ó, ne ndiee' nuu' ñu'u' Acaya ndii, xa ndee kuiya ndi'j vi' ni xa'a' ndo' kaya ndo' xu'un' xa'a' ne natiin' jaan' te chindjee' ña'a' ndo'. Xa'a' a ña yoo tu'va ndo' te saq ndo' ña jaan' ndii, kua'a' va tu ne Macedonia ni kuni chindjee' nja ne jaan'. ³ Ndisu ti'vi' j te ta'an' e' yo'o' saq jin kij' te ka'an va'a saka j xa'a' ña xaa' ndo' jaan'. Sakan' te koo tu'va xna'a' ndo' xiin' xu'un' ña kaya ndo' jaan'. ⁴ Saq jin kij' ku'un' sava ne ta'an' e', ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o', xiin' j mii' ndiee' ndo', te kuni nja ña kuása' yoo' tu'va ndo' xiin' xu'un' jaan', te kuka'an ndu nuu' nja xa'a' a ña jin va ndu xini ndu ndo'ó, ndisu kuka'an ka vi' nuu' ndo'ó. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni kuni a ña ka'an nda'vi j xiin' ñanj' ta'an' e' yo'o', te konj' j ichi' ra ku'un' ra mii' ndiee' ndo', te chindjee' ra ndo'ó te kaya ndo' xu'un' ña xa ni ndoo ndo' kuento taxj ndo', te kunduy a ña ni ka'an nimá mji' ndo' taxj ndo', te kunduy a ña xikán u'vi' ndu'u' nuu' ndo'.

⁶ Ndisu naka'an' ndo' ña yo'q' ndii: "Yoo ka sie chi'i' ndii, sie tu ña'a nakaya nja, te yoo ka kua'a' chi'i' ndii, kua'a' tu ña'a nakaya nja." ⁷ Te j'in ndo' ndii, kuni a ña taxj ndo' saq ka ni ka'an nimá mji' ndo', te kjsuchi' jin ndo' kij' taxi ndo' a, ni ndee taxj tu ndo' a xa'a' a ña tiin' u'vi' ne yivi' ndo'ó. Kuachj ndii ndanj' Ndiosí ne va'a kuni te taxi' nja ña jaan'. ⁸ Te ña ndiee' koo' chukuu' nduu' tu Ndiosí, mji' tuku' a jaan' sañu'u' va ndo'ó, te koo' ndee jin ña'a' kundoo' ndo' xa'a', te koo' ña kuni a kutjaku ndo' saq kivi', te ndee ñanj' a te chindjee' ka ndo' xiin' ña jaan' ne koo' a kumi'. ⁹ Naa yoso' a nuu' tutj Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ne va'a nimá ndii: Ni taxj kua'a' nja ña'a nja nda'a' ne nda'vi kuu',

te naka'an' Ndiosí ndee ndi'i' ni kivi' ña ni xachuun' ndaku nja jaan'. Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te Ndiosí nduu' ña taxi' tikin' te chi'i' ne yivi' a, te svj tu

a taxi' ña xaxi' e', sakan' na kuu' taxj tux a ña ñakaya kua'a' ka ndo' ña'a ndo' ña nj chi'j ndo', te sañu'u' kua'a' ka a ndo'ó, te kuvj chindjee' ka ndo' ne natiin. ¹¹ Sakan' te kumi' ndo' sakuu' nuu' ña vika', te kuvj chindjee' saku' kua'a' ka ne nda'vi kuu'. Te ña taxj ndo' nda'a' ndu'u jaan', te xaxa' ndu' a, saa sakan' te kua'a' ka tu ne yivi' taxj ña chindani Ndiosí xa'a' ña jaan'. ¹² Kuachj ndii, xiin' tumanj' ña chindiee' ndo'ó ne ta'an' e' jaan' ndii, süu' ne jaan' kuñti' taxi' ndo' ña kuni nuu', süu' jaan' ndii xandieni tu ña'a' ndo', te taxj va ña ña chindani Ndiosí. ¹³ Sakan' ña kij' natjin ne jaan' ña chindiee' ña'a' ndo' ndii, saka'nu' ña Ndiosí, kuachj ndii kunj' ña saa ña'a' ndo'ó ña saxinu' xna'q' ndo' tu'un va'a' ña ka'an xa'a' Cristo. Te saka'nu' tu ña Ndiosí xa'a' a ña taxi' ndo' kua'a' xu'un' te chindjee' ña'a' ndo', te chindjee' tu ndo' sakuu' ne natiin. ¹⁴ Te sakan' tu ka'an va ña xiin' Ndiosí xa'a' ndo', sakan' ña ndani ña ndo'ó xa'a' a ña nj sañu'u' va ña'a' Ndiosí xiin' nda'a' ndo'. ¹⁵ Chindani va Ndiosí xa'a' a ña kua'a' va ña xamanj' a yoo', te kôo' tu'un ña kuvj sanakuachi' e' tumanj' jaan'.

10

Naka'an Pablo xa'a' chuun ña nj sakuiso' ña'a' Ndiosí xaa' ra

¹ Ka'an nda'vi yu'u', te nduu' Pablo, xiin' ndo'ó saa nii' xaa' Cristo, ña maso kuu' a, te va'a' tu nimá a. Sakan' ña xini j' kuento ña ka'an sava ndo' ña iyo va j' kij' ndu'u' j' tejn ndo', ndisu' kij' ndu'u' j' tuku xaan' ndii, tiakú xachi' yu'u' j' xa'a' ndo', kachi ndo'. ² Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi j' xiin' ndo' ña ndüku' ndo' ña tiakú yu'u' j' jaan' kij' koo' j' tejn ndo', sakan' ña xa yoo nditunj' j' ña ka'an kaxi' j' xiin' ne tiin' kuachj ndu'u' jaan', ña ka'an ña ña xika' ndu' ndee' naa xika' ne nduu' kuenta jin yivi'. ³ Kuachj ndii, tee' ndee te yivi' jin yivi' nduu' ndu' ndii, kün'ta'an' ndu' naa kün'ta'an' ne yivi' jin yivi' yo'o'. ⁴ Kuachj ndii, ña tiin' ndiaa' ndu' te kün'ta'an' ndu' ndii, süu' naa ña tiin' ndiaa' ne yivi' jin yivi' nduu' a, süu' jaan' ndii ndjee' mji' Ndiosí nduu' a. Te kumi' a ndjee' te sanduxin' a ña ndjee' ña ndiva'a', ⁵ te xiin' ña jaan' sandoñu'u' ndu' ña xini tuni xini xa'an' ña kumi' ne yivi' jin yivi'. Te ña jaan' taxi' tu ndjee' ndu', te sanduxin' ndu' sakuu' ña ka'an ñuñu' ña, te xikuita'nu' ña nuu' ña ka'an xa'a' Ndiosí. Te ña jaan' tu taxi' ndjee' ndu', te nakasi ndu' sakuu' ña xanini ne yivi' jin yivi', te kixin' ndiaa' ña'a' ndu' nuu' Cristo, te kändixa' ña'a' ña. ⁶ Te xa yoo tu'va' ndu' te sando'o' ndu' sakuu' ne

xaso'o' nuu' Cristo kij' kunj' ndu' ña xa nj kändixa' ña'a' sakuu' ndo'ó.

⁷ Chuun xa'a' va ndo' saa kuu' ne yivi'. Naa' tuu yoo' ka ña xini kaxi' ña ña kuenta Cristo nduu' ña Ndiosí, kuni' a ña ñakunj' tu ña ña kuenta Cristo nduu' tu ndu'u'. ⁸ Tee' ndee ndee' va'a' ndjee' ka ka'an chuun' yu'u' vitin xa'a' a ña nj taxj xto'o' e' ndjee' jaan' nda'a' j' ndii, kuäsa' ka'an' nuu' j'. Sakan' ña nj taxj a ndjee' jaan' nda'a' j' te sakuu'nu' j' ndo'ó nuu' j'chi' Jesús, te süu' nj taxj a ndjee' jaan' nda'a' j' te sativi' j' ndo'ó, ne inj xini ña'a'. ⁹ Te künj' j' ña kanj' ndo' ña tee' kuni sayi'vi' j' ndo'ó xiin' tutu, ña nj ti'vi' j' kua'an nda'a' ndo'. ¹⁰ Kuachj ndii, xini j' kuento ña ka'an sava ndo' ndii, vixi va te saxinu' e' ña nj ke'j' j' nuu' tutu jaan', te ndjee' va tu ka'an ña yoso' nuu' a, ndisu' kij' yoo' j' tejn ndo' ndii, iyo va j' te kuvj tu ndatun' ka'an j', kachi ndo'. ¹¹ Sakan' na kuu' kuni' j' ña kundanj' tu te ka'an sakan' xa'a' j' ña saa nii' nj ke'j' ndjee' j' nuu' tutu yo'o' kij' ndu'u' xika' j' ndii, nii' sakan' tu ndjee' ka'an j' xiin' ndo' kij' koo' j' mii' ndiee' ndo'.

¹² Sakan' ña kôo' kivj' saa ndu' naa xaa' te ka'an va'a' xa'a' mji' jaan', nj ndee' ñakata' xiin' mii' tu ndu' xiin' te jaan', kuachj ndii te ka'an va'a' xa'a' mji' jaan', te xa' xiin' ta'an' mji' tu ra nakata' xiin' mii' ra ndii, jin te küu' kaxi' nduu' ra. ¹³ Ndisu' ndu'u' ndii, ka'an va'a' ndu' xa'a' chuun ña xaa' ndu' ya'a' ka te sakan' saa kuni' Ndiosí, süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña ña'a' ndu'u' saa kuni' a saa ndu' chuun nuu' a, te ña jaan' tu ña xa'a' sakan', te ña xa' ndu' ndee' mii' ndiee' ndo'ó. ¹⁴ Xi'na' ndu' nj xa'an mii' ndiee' ndo' ña nuu', sakan' na kuu' kuäsa' ya'a' ndu' ña kuni' Ndiosí saa ndu'. Kuachj ndii xi'na' ndu' nj xa'a' ka'an ndoso' tu'un va'a' ña ka'an xa'a' Cristo nuu' ndo'. ¹⁵ Kuäsa' ka'an va'a' ndu' xa'a' mji' ndu' xa'a' chuun ña nj xa'a' tuku' te yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' inj ndu' ña saa ña kua'an ku'anj' ka ña inj ndo'ó xini ndo' Jesús, te kuvj kua'a' ka ndo' kumi' ndu' ña ndjee' nuu' saa kuni' Ndiosí sachuun' ndu'. ¹⁶ Te ndiatu' tu inj ndu' ña ku'un' ka'an ndoso' ndu' tu'un va'a' jaan' xika' ka te mii' ndiee' ndo'ó, mii' tia'an' ku'un' ndee' jin te yivi', te sakan' ka'an va'a' ndu' xa'a' mji' ndu' xa'a' chuun ña nj xa'a' tuku' te yivi'. ¹⁷ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Naa' kuni ka'an va'a' yoo' ka xa'a' mji' ña ndii, ndee' chaa' ka na ka'an va'a' ña xa'a' ña nj xa'a' xto'o' e' Ndiosí xa'a' ña." Sakan' yoso' a. ¹⁸ Kuachj ndii, süu' ne ka'an va'a' xa'a' mji' nduu' ne keta' va'a' nuu' xto'o' e' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne ka'an va'a' mji' ña jaan' xa'a' nduu' ne keta' va'a' a nuu' a.

11

¹ Ndiati ni' in' i na kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u, tee' ndee ka'an i ndee naa jin te kuu' kaxi'. Va'a ka na kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u. ² Kuachi ndii, na xakuifu yu'u ndo'o ndii, ndee nda'a' Ndiosi kuaxi a. Sakan' na xa ni chituni i na xiin' jin ndaa' kujti' te yivi' tunda'a' ndo' saa i, te te yivi' jaan' ndii, Cristo nduu' a. Sakan' na kuii' kiji' kundjaka i ndo'o nuu' a ndii, kuni a na ndoo koo ndo' ndee naa jin na'a' na ndu'u' sie ndee xaa' kivi' na tunda'a' a'. ³ Ndisu xika' nimá i na naa ni xaa' koo' ni xini' xa'an' ri' Eva ndii, kuein' tu kuni xa'an' te jaan' ndo'o, te sasana' ra xini' ndo', te nakoo ndo' na ita' ni' i ndo' ichi' Cristo. ⁴ Sakan' na ndo'o ndii, kundieni mani' xini' ndo' kuu' yoo ka kuaxi ka'an ndoso' siin' nuu' ndo' xa'a' Jesús, te sakan' na xa ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a', te natiin' tu ndo' inga espíritu siin' te sakan' Espíritu Santo, na xa ni natjin ndo', te natiin' ka tu ndo' inga nuu' tu'un siin' te sakan' tu'un va'a, na xa ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'. ⁵ Te kuasa' tuu yu'u na te xanuu' ka nduu' i te sakan' te ka'an miji' na nduu' ra te chuyun va' ka'an ndoso' jaan'. ⁶ Tee' ndee süu' jin te chuyun va' xiin' kuento nduu' i, ndisu kumi' i na chuyun xaa' na ndichi na ni taxí Ndiosi. Te na jaan' ndii, xa ki'in' ichi' xi nia'a' ndu a nuu' ndo'.

⁷ Kuein' tuu ndo' na ni xaa' i kuachi na ni kjin' i xu'un' nda'a' ndo' kiji' ni sania'a' i ndo'o tu'un va'a na ka'an xa'a' Ndiosi, sakan' na ni sanuu' xiin' mii' miji' i te kanji' i ndo'o. ⁸ Te nda'a' tuky' ti'vi ne nakaya' xa'a' Jesús ni kjin' i xu'un', te ni sania'a' i ndo'o. ⁹ Kiji' ni ndu'u' i mii' ndiee' ndo' naa', te kiji' ni kuni yoo ka nduu' na'a' nuu' i ndii, koo' kivi' ni xa'an' i vi'e ndee jin ndo' te kakan' e nuu' ndo', sakan' na ne ta'an' e', ne nduu' kuenta Jesús, ne ni kjeje nu'u' Macedonia yo'o, ni chindjee' yu'u xiin' na tiaku i. Te ni xanduxa' i, te ni xikan' i na'a' nuu' ndee jin ndo', te ni ndee kakan' tu e' nuu' ndo'. ¹⁰ Saa ni' xini' kaxi' yu'u na xini' xna'a' i na ndixa' xa'a' Cristo ndii, ni' sakan' tu xini' kaxi' i na ndee jin ne ndiee' nuu' nu'u' Acaya naa' küvi' savikuiin' yu'u, te nakoo' i na va'a kuni i xa'a' na ki'in' i xu'un' te sania'a' i ndo'o. ¹¹ Tee' kuein' tuu ndo' na xaa' i sakan' xa'a' a na ndani i ndo'o. ¹² Kuasa' xachi' sakan' ran', xini' Ndiosi na ndani kua'a' i ndo'o.

¹³ Ndisu yu'u ndii, saa na xaa' i na xa xaa' i jaan', sakan' te koo' xachi' a kivi' ka'an ni nu' te nu'u' xa'a' miji' ra xa'a' na jaan', te nakata' xiin' mii' ra xiin' ndu. ¹⁴ Sakan' na te jaan' ndii, te ka'an ndoso' tun vixi' kujti' nduu' ra, te xini' xa'an' ra ndo'o ka'an ra na te tianu' Cristo sania'a' ichi' a nduu' ra, kachi ra. ¹⁵ Te koo' a

na ndani e' xa'a' na xaa' te jaan' sakan', kuachi ndii sakan' tu xaa' miji' na ndiva'a' sananduu' xiin' mii' a ndee naa angele, na yi'e. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuii' koo' a na ndani tu e' xa'a' na xaa' te xika' nuu' nuu' na ndiva'a' jaan', na sananduu' xiin' mii' ra ndee naa te ka'an ndoso' xna'a' xa'a' na ndaku. Ndisu kivi' so'o' ndi' i ndii, ku'un' ra vi'e tundo'o' mii' xata'an ku'un' ra xa'a' na xaa' ra na jaan'.

Yo'o' ka'an Pablo na ndo'o' ra xa'a' a na nduu' ra te ka'an ndoso' tu'un va'a' xa'a' Jesús

¹⁶ Tuky' ni ka'an i xiin' ndo' na ndee jin ndo' kanini' na te kuu' kaxi' nduu' i, ndisu tee' ndee sakan' nduu' a ndii, natjin ndo' yu'u kaa' sakan', te sakan' kivi' tu ka'an va'a yu'u xa'a' miji' i sie. ¹⁷ Te na xito' ka'an i yo'o' ndii, süu' xt'o'o' e' ni ka'an chuun' a xiin' i, süu' jaan' ndii ka'an i ndee naa jin te kuu' kaxi', te kivi' ka'an va'a i xa'a' miji' i. ¹⁸ Xa'a' na yoo va' te ka'an va'a xa'a' miji' xa'a' na kuu' miji' ra ndii, kivi' tu saa yu'u sakan'. ¹⁹ Tee' ndee tuu ndo' na ne kuu' kaxi' nduu' ndo' ndii, kundieni xini' ndo' kuu' te kuu' kaxi' jaan'. ²⁰ Sakan' na kundieni xini' ndo' kuu' ndee te tiachuun' ndo'o, te xa nda'a' ndo'o tiaku ra, te xini' xa'an' tu ra ndo'o, te sakan' tu xachi'e xiin' miji' ra nuu' ndo', te ndee sa'ndia' ra nuu' ndo'. ²¹ Ka'an' va' nuu' i ka'an' i xiin' ndo' na ndu'u' ndii, ya'a' kuei ni kuu' ndu xiin' ndo', sakan' na ni xaa' ndu naa xaa' te jaan'.

Ndisu naa' inga te yivi' ka'an va'a' xa'a' miji' ndii, sakan' tu saa yu'u, tee' ndee na kuu' kaxi' nduu' na jaan'. ²² ¿Naá te vi'e hebreo nduu' te jaan', kachi ra? Süvi' tu yu'u. ¿Naá te nuu' Israel nduu' te jaan', kachi ra? Süvi' tu yu'u. ¿Naá te vi'e Abraham nduu' te jaan', kachi ra? Süvi' tu yu'u. ²³ Ka'an' te jaan' na te xika' nuu' nuu' Cristo nduu' ra xtun, yu'u ka vi' te sakan' te jaan'. Tee' ndee ka'an i ndee naa jin te kuu' kaxi', xa kua'a' ni xachuun' yu'u te sakan' te jaan', te xa kua'a' ka tu ichi' xi xaxi' i nda'a' te yivi' te sakan' te jaan', xa kua'a' ka tu ichi' xi naa i vi'e ka'a te sakan' te jaan', sakan' tu xa kua'a' ka ichi' xa yoo i kivi' i te sakan' te jaan'. ²⁴ U'un' ta'an' ichi' xa ni suku' yo'o' te Israel yu'u. Te jin' ichi' jaan' ndii, oko xa'un' kumi' ichi' ni suku' ra a jin' i. ²⁵ Unj' ta'an' ichi' xa ni suku' nduku' te yivi' yu'u, te jin' ichi' ni kuun' yuu' tu te yivi' yu'u, te sakan' tu xa unj' ta'an' ichi' xa ni ndeka' nu' tundo'o' mii' kua'an' i nuu' miji' ka'nu', te ni ndoo i nuu' tikui' miji' ka'nu' jaan' jin ndaa' kivi' xiin' jin ndaa' nuu. ²⁶ Xa kua'a' va' xaan' xi xa'an' i, te ki'in' itja' xi xka'ndia' i xiin' kua'a' tundo'o'. Xi ndokuein' i xaa'

te kui'na', te sakan' tu xi ndokuein' j xaa' te nuu' mji' j, te xa xi ndokuein' tu j xaa' te tuku'. Sakan' tu xi ndokuein' j nuu' ka'nu', uun mii' taxin' kaa', uun nuu' min' ka'nu', te xa xi ndokuein' tu j tein' te xini xa'an' ka'an' na te xika' ichi' Jesus xiin' e' nduu' ra. ²⁷ Xa kua'a' va tu xi xachuun' j, sakan' na ni xavi va j, te xa kua'a' tu ichi' ni kixin' j ndee sie, te ki'in' tu ichi' ni xi' j va j soko, te ni ichi tu j tikui, te xa ki'in' tu ichi' ni xixi j ndee sie sakan' na ni yoo nditja j, te sakan' tu xa ki'in' ichi' ni yoo toto j, te ni xin' vixin va j. ²⁸ Te suu' xa na jaan' kujti' ndo'o' j, suu' jaan' ndii saa kivi' kua'an' ndi'ni kua'a' ka j xa'a' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesus. ²⁹ Sakan' na kuii' kij' koo' ndjee' sava ndo'o' nuu' ichi' Jesus ndii, ndee naa koo' tu ndjee' yu'u, te kij' kaviko' ne yivi' yoo ka nduu' ndo'o' te xaa' ndo' kuachj ndii, sanasa'a' va na yu'u.

³⁰ Naa' yoo jin xa'a' na kuni a ka'an va'a j xa'a' mji' j ndii, kuvi saa j sakan' xa'a' a na nia'a na koo' xachi' ndjee' j. ³¹ Sakan' na Ndiosi, na xata'an saka'nu' e' ndee ndi' ni kivi', yuva' xto'o' e' Jesucristo, xini na suu' xini xa'an' j. ³² Kij' ni xika j nuu' Damasco ndii, jin te ni xa'ndja chuun' nuu' nuu' jaan', te ni chindu'u' rey te nani' Areta ndii, ni ka'an chuun' ra xiin' te xito' yi'e' nuu' jaan', ndiaa ni te natjin ra yu'u. ³³ Ndisu ni chindjee' sava ne yivi' yu'u, te ni keta j toko' nama nuu' jaan' mii' yoo jin ventana. Ni sko'ni' na yu'u tixin jin ika', te ni nuu' j. Sakan' te ni kuvj ni kaku j nda'a' te nuu' jaan'.

12

Ka'an Pablo xa'a' na ni satusi xto'o' e' nuu' ra xiin' xa'a' na ndo'o' ra

¹ Na ndaku nduu' a na koo' xata' a na ka'an va'a e' xa'a' mji' e', ndisu yu'u ndii, kuni a na ka'an j xa'a' na ni satusi xto'o' e' nuu' j xiin' na ni sakuni' a yu'u. ² Xini yu'u jin te yivi', te ini xini Cristo, na xa kua'an uxj kumi' kuiya ndii, ni naka na'a' Ndiosi ndee ndivi' unj, ndee mii' ndu'u' a. Xini j naa' ni xa'an ra xiin' nu'u' nde'j ra, uun xiin' nima kujti' ra ni xa'an ra. Xini yu'u. Jin ndaa' Ndiosi kujti' xini na jaan'. ³ (Xini j naa' ni xa'an ra xiin' nu'u' nde'j ra, uun xiin' nima kujti' ra ni xa'an ra. Xini yu'u. Jin ndaa' Ndiosi kujti' xini na jaan'.) Ndisu xini yu'u xa'a' te yivi' jaan' ⁴ na ni naka na'a' Ndiosi ndee ndivi' mii' ndu'u' a, mii' ndatun' xava'a' kaa'. Te ikan' ni xin' so'o' ra tu'un na xini mji' kujti' Ndiosi ka'an a, te koo' ndee jin ne yivi' ne kande' ka'an na jaan'. ⁵ Xa'a' te yivi' jaan' ndii, kuvj ka'an va'a j, ndisu saa j sakan' xa'a' mji' j. Sakan' na xa'a' mji' j ndii, ka'an va'a j xa'a' na nia'a na koo' xachi' ndjee' j kujti'.

⁶ Sakan' na kuii' tee' ndee ka'an va'a j xa'a' mji' j ndii, suu' jin te kuu' kaxi' kunduu j, kuachj ndii na ndaku nduu' a ka'an j. Ndisu xaa' j na jaan', sakan' te kani' ne yivi' xa'a' j na jin te koo' chukuu' ya'a' ka nduu' j te sakan' saa xini ne jaan' xaa' j, uun te sakan' na xini so'o' na ka'an j. ⁷ Te koto ka ka'an va'a ya'a' j xa'a' mji' j xa'a' na ndatun' koo' chukuu' na ni xin' j, na ni nia'a' Ndiosi nuu' j jaan' ndii, ni kanj jin na u'vi' jin' j ndee naa ki'vi' i'nu', te na xika' nuu' nuu' na ndiva' a nduu' na sando'o' yu'u jaan', sakan' te ka'an va'a ya'a' j xa'a' mji' j. ⁸ Te xa unj ichi' ni ka'an nda'vi' j xiin' xto'o' e' Ndiosi na tava' na'a' a, ⁹ ndisu ni ka'an a xiin' j ndii: "Na kundan' j yo'o' kujti' nduu' na kuni nuu' un', sakan' na na ndjee' j ndii, nia'a' va'a ka a kij' koo' na ndjee' ne yivi'", ni kachj a. Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka va'a kuni j, te ka'an va'a j xa'a' na nia'a na koo' na ndjee' j, sakan' te nia'a va'a ka j na na ndjee' Cristo xiko ni' yu'u. ¹⁰ Sakan' na kuii' va'a kuni j kij' koo' na ndjee' j, uun kij' ka'an kinj ne yivi' xiin' j, uun kij' natiin' j, uun kij' mji' kuu' ne yivi' xiin' j, uun kij' ndo'o' j xa'a' a na xaa' j chuun' nuu' Cristo. Sakan' na kij' koo' ka na ndjee' j ndii, sakan' te nduu' j te ndjee' ka xaa' Ndiosi.

¹¹ Ni kuvj j ndee naa jin te kuu' kaxi' kij' ni ka'an va'a j xa'a' mji' j nuu' ndo', ndisu ndo'o' kumi' kuachj xa'a' na jaan'. Kuachj ndii ndo'o' nduu' ne ni kuni' a ka'an va'a xa'a' j, sakan' na tee' ndee koo' nduu' xachi' j ndii, kuni kachj a jaan' na xanu' ka j sie nuu' te ka'an mji' na nduu' ra te chuun' va ka'an ndoso' jaan'. ¹² Sakan' na na nia'a na te tianu' xna'a' Cristo sania'a' ichi' a nduu' ndu ndii, na yo'o' nduu' a, xiin' na kuie jin' ni kundieni ndu nuu' sakuu' na ndo'o' ndu ni xaa' ndu chuun' ka'nu' mii' ndee' ndo', te ni xaa tu ndu na nandan' va ne yivi', te ni xaa tu ndu na nia'a na yoo ndjee' Ndiosi xiin' ndu. ¹³ (Ndee na va'a ni xaa j xa'a' inga ne nakaya xa'a' Jesus, tuu ndo', na ni xaa' j xa'a' ndo'o'? Suu' na ni xaa kujti' j xa'a' ndo' ndii, na ndee jin na kujtaku j ni xikan j nuu' ndee jin ndo'. jKoo' ka'nu' ini ndo' xiin' j naa' jin kuachj chie va nduu' na jaan', tuu ndo'!

Ka'an Pablo na ku'un ndi'e' ra ichi' na unj nuu' Corinto

¹⁴ Koto ndo', xa sakoo' tu'va xiin' mii' j, te ku'un ndi'e' ni tukuu' j mii' ndiee' ndo' ichi' na unj, ndisu kakan ni tukuu j na kujtaku j nuu' ndee jin ndo' vitin. Sakan' na suu' na kumi' ndo' xika' ndikun' j, suu' jaan' ndii ndo'o' ndi'ni j xa'a'. Sakan' na jin yuva' ndii, suu' ne kual' si'e' ra taxa'a' xu'un' na kuni nuu' ra, suu' jaan' ndii mii'

ra taxa'a' ña kuni nuu' si'e ra jaan'. ¹⁵ Te yu'u ndii, xa yoo i sandi'i' i sakuu' ña kumi' i xa'a' ndo' xa'a' a ña ndani' i ndo'ó. Te süu' ña kumi' i jaan' kuji'ti, süu' jaan' ndii ndee mji' ñu'u' nde' i ndii xa yoo i sanakua'a e xa'a' ña va'a ndo'ó. Te' ndee na saa kivi' ndani' kua'a' ka i ndo'ó ndii, so'q' sie ka ndani' ndo'ó yu'u' i jin kivi' kua'an. ¹⁶ Tee' ndee ni xikan i ndee jin ña kutjaku i nuu' ndo', ndisu ka'an sava ndo' ña xa'a' ña chuyun va i ndii, ni xini xa'an siki' i ndo'ó. ¹⁷ ¿Náá tuu ndo' ña ni xini xa'an' i ndo'ó xiin' nda'a' sava ñani' e', te ni tvi' i mi' ndiee' ndo' jaan'? ¹⁸ Ni ka'an nda'vi i xiin' Tito, te ni tvi' ña'a' i xiin' inga ka ñani ta'an' e', te ni xa'an ra mi' ndiee' ndo'. ¿Náá tuu ndo' ña ni xini xa'an' te jaan' ndo'ó? Xini ndo'ó ña jin kachi xanini ndu, te jin ndaa' tu' ichi' ndikun ndu.

¹⁹ Tee' kusaa' xanini ka ndo' ña ka'an ndu ña jaan' xa'a' ña naka'an ndu xa'a' mji' ndu, süu' sakan' nduu' a, süu' jaan' ndii ka'an i sakan' xiin' ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña nduu' i te tianu' Cristo. Ne ta'an' manj' mji' i, sakuu' ña xaa' ndu jaan' ndii, xaa' ndu a, te kuvj' kua'nu' na ka'nu' ka ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁰ Sakan' ña xika' nimá i ña kij' xaa' i mi' ndiee' ndo' ndii, kuein' kuasa' ndiee' va'a ndo' saa ndiatu' inj' yu'u', tee' kuein' ni' n' ndee yu'u' ndii, kuasa' naa va'a nimá i xini ndo'ó kij' xaa' i mi' ndiee' ndo' jaan' ndee naa ndiatu' inj' ndo'. Sakan' ña tee' kuein' ndiee' tvi' ndo', tee' ndasi' nuu' ndo' xini ta'an' ndo', tee' xi'é ndo' xini ta'an' ndo', tee' nata'vi ta'an' ndo', tee' ka'an ndo' tun vixi' tein ndo', tee' chichi' ndo' ne yivi' xata' nja, tee' ñuñu' tu ndo', tee' so'q' ni tu ndo'. ²¹ Te sakan' tu xika' nimá i ña kij' ku'un ndi'e' i mi' ndiee' ndo' ndii, tee' kuein' kuka'an nuu' i nuu' Ndiosí, xa'a' ndo'ó xa'a' kuachj' ndo', tee' kuein' kunj' a kuakj' i xa'a' kua'a' ne ni xaa' kuachj' saa', te tia'an nama nja nimá nja xa'a' kuachj' nja, naa kuu' ña kuu' xe'na' nja, xiin' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña kiji' kuu' nja xiin' jin' nja.

13

Ka'an Pablo saa saa e', te kuni e' ña xika' xna'a' e' ichi' Cristo

¹ Ña yo'q' nduu' ichi' ña unj' ña ku'un i mi' ndiee' ndo'. Xini ndo' ña ka'an tu'un Ndiosí ndii: "Kij' chindu'u' e' kuachj' xa'a' jin ne yivi' ndii, kuni a ña koo' uvj' ta'an', uun unj' ta'an ne ndiee' yu'u', te sakan' kuvj' kuni' kuachj' jaan'", kachi a. ² Kij' ni xa'an i mi' ndiee' ndo' saa' ndii, xa ni sakuu' i ndo'ó, ne ni xaa' kuachj' jaan'. Te vitin ña xika' ndu'u' i ndii, sakuu' ni tukuu' i yoo ka xaa' ka kuachj', xiin' sakuu' inga ne xa xa'a' xaa' tu a ña kundu'u' i te

ka'nu' inj' xa'a' nja kij' xaa' tukuu' i mi' ndiee' ndo', ³ sakan' ña kuni ndo' ña nia'a' i ndo'ó naa' ndixa' xna'a' ña Cristo tianu' yu'u'. Te Cristo ndii, kuasa' i' kuu' a jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii ndiee' xa' ndia chuun' a nuu' ndo'. ⁴ Kuachj' ndii, tee' ndee koo' ña ndiee' Cristo jaan' kij' ni xi' i a nuu' krusin, ndisu vitin ndii, xiin' ña ndiee' Ndiosí tiaku a. Te sakan' tu ndu'u' vitin ndii, tee' ndee koo' ña ndiee' ndu ndee naa ni ndo'q' ña jaan' ndii, Ndiosí taxi' tu ña ndiee' ndu'u', te xachuun' ndu tein ndo'ó.

⁵ Chuyun xa'a' ndo' naa' ndixa' xna'a' xika' ndo' saa ka'an tu'un ndo' ña xa'a' Jesús, te koto kua'a' xiin' mi' mji' ndo' nuu' ña jaan'. ¿Náá xaa' ka ndo' kuenta ña yoo Jesucristo xiin' ndo'? Te naa' koo' ña nia'a' ña yoo ña jaan' xiin' ndo' ndii, koo' a yoo xiin' ndo'. ⁶ Ndisu ndiatu' inj' yu'u' ña xini ndo' ña ndu'u' ndii, yoo ña nia'a' ña yoo a xiin' ndu. ⁷ Te ka'an va ndu xiin' Ndiosí xa'a' ña saa ndo' ndee jin ña nja'a. Ndisu süu' xaa' ndu sakan' xa'a' ña kuni ndu ña ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndu, süu' jaan' ndii xaa' ndu sakan', te saa ndo'ó ña va'a, tee' ndee kanj' ne yivi' ña koo' ña nia'a' ña yoo ndiee' Cristo xiin' ndu. ⁸ Kuachj' ndii koo' kivi' nakašj' ndu ña ndixa' xa'a' Cristo, süu' jaan' ndii chi'ni' xiin' mji' kuji'ti' ndu xa'a' ña ndixa' jaan'. ⁹ Xa'a' a jaan' na va'a va kuni ndu ña ndu'u' koo' ndiee', te ndo'ó nduu' ne yoo ka ndiee'. Te ka'an ka ndu xiin' Ndiosí ña na taxi' na taxi' a ña so'q' xinu' xachi' ndo' saa ni' kuni a. ¹⁰ Sakan' na kuu' ke'i i tutu' yo'o' ña kuni ka xaa' i mi' ndiee' ndo', sakan' te kij' xaa' i ñaa' ndii, xaku' ndiee' kuu' i xiin' ndo' xiin' ndiee' ña ni taxi' xto'q' e' nda'a' i. Sakan' ña süu' ni taxi' a ndiee' nda'a' i te sanduxin i ndo'ó, süu' jaan' ndii ni taxi' ña'a' a te saku'a'nu' i ndo'ó nuu' ichi' Jesús.

Ña ndeji' Pablo so'q' ndi'i'

¹¹ Ne ta'an' manj' i, mi' so'q' ndi'i' yo'o' ndii, ka'an ka i xiin' ndo' ña siji' kundiee' ndo', te saxinu' tu ndo' ña kunduu' xachi' ndo' saa kuni Ndiosí, te na sandieni ta'an' tu ndo' xiin' ña ka'an i yo'o'. Sakan' tu jin ndaa' kuna' nimá sakuu' ndo', te kundiee' manj' xiin' ta'an' ndo'. Te sakan' Ndiosí, ña ndani' yoo, te taxi' tu a ña manj' a yoo xiin' e', na koo' na a xiin' ndo'. ¹² Chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatj' ta'an' ndo'. ¹³ Sakuu' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' yo'o', ti'vi' cha'an' ndo'. ¹⁴ Te na sañu'u' na xto'q' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó, te na koo' tu ña ndani' Ndiosí xiin' ndo', te sakan' tu na kundiee' tvi' sakuu' ndo' xaa' Espíritu Santo. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñu'u' Galacia

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a' i ichi' a. Süü' te yivi' ni sakuiso' chuun' yu'u, ni ndee süu' te yivi' tu ni tjanu' yu'u. Süü' jaan' ndii mii Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosí, ña ni sanatiaku ña'a', ni sakuiso' chuun' yu'u. ² Yu'u xiin' ñani ta'an' e', ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' ndu' cha'an' i'in' ti'vi' ndo'ó, ne nakaya' xa'a' Jesús, nuu' ñu'u' Galacia. ³ Na sañu'u' yuva' e' Ndiosí xiin' xto'q' e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'. ⁴ Te Jesús jaan' nduu' ña ni sanakua'a' xiin' mii', te ni xi'i' a xa'a' kuachí e', te ni sakahá a yoo' nuu' ña nja'a' ña yoo iin' yivi' vi'tin. Sakan' ña xa' sakan' ni kuni Ndiosí, yuva' e'. ⁵ Te ña jaan' kuni a natün sakuu' ña ka'nu' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kundu'u' a.

Iin ndaa' Jesús ku'ti' kuví sakahá yoo' nuu' kuachí e'

⁶ Nandaní xava'a' i ña yachi va ni kuxioo ndo' nuu' Ndiosí, ña ni kana' ndo'ó xa'a' ña ndan' mii' a ndo'ó xa'a' ña ni xa' Cristo, te vi'tin ndikún ndo' tuku' nuu' tu'un va'a'. ⁷ Ndisu' koo' tuku' tu'un va'a' ña kuví sá sakan', te kaku' e'. Süü' jaan' ndii yoo sava te yivi', te kuni sasana' ndo'ó. Te jaan' ndii, kuni nama' ra tu'un va'a' ña ka'an xa'a' Cristo. ⁸ Tee' ndee ndee yu'u' naa' ka'an ndoso' j iin' tu'un ña nákuitá xiin' ña xa ni ka'an ndoso' ndu, uun iin' ángele, ña kje'e ndivi', naa' ka'an ndoso' a iin' tu'un ña nákuitá xiin' ña xa ni ka'an ndoso' ndu ndii, na kundo'q' xachi' ndu sá Ndiosí. ⁹ Te sáa' nii' xa ni ka'an ndu ndii, sakan' tu ka'an' i vi'tin ña naa' ka'an ndoso' yoo' ka iin' tu'un ña nákuitá xiin' ña xa ni natün ndo' ndii, na kundo'q' xachi' nja sá Ndiosí. ¹⁰ Kuachí ndii, süü' xa'a' ña ndoo va'a' j nuu' ne yivi' xika' j, süü' jaan' ndii xika' j xa'a' ña ndoo va'a' j nuu' Ndiosí. Káñjñi ndo' naa' xika' j te ndoo va'a' j nuu' ne yivi', sakan' ña naa' kusaa' xika' j xa'a' ña ndoo va'a' j nuu' ne yivi' ndii, süü' te xika' nuu' nuu' Cristo nduu' j naa' sakan'.

Ka'an Pablo sáa ni ndo'q' ra kii' ni kana' ña'a' Cristo

¹¹ Ñani ta'an' j, kuni j ña kundan' ndo'ó ña tu'un va'a' ña ka'an ndoso' j ndii, süü' ña ni nata'vi' xini' ne yivi' nduu' a. ¹² Kuachí ndii ni natün j e' nda'a' ndee iin

ne yivi', ni ndee ni sakuuan' j e' nuu' ndee iin' te yivi'. Süü' jaan' ndii Jesucristo ni nia'a' tu'un va'a' jaan' nuu' j.

¹³ Xa ni xinj ndo' kuento sáa ni xika' j iin' yivi' xta'an' kii' ni xika' j sáa xika' ne judío, ne ta'an' j, ichi' Ndiosí. Te xa ni xinj tu ndo' kuento ña ni sando'o' u'vi' j ne nakaya' xa'a' Jesús te sandoñu'u' j nja. ¹⁴ Te kii' ni xika' j sáa xika' ne judío, ne ta'an' j, ichi' Ndiosí ndii, ndiee' ka ni kandixa' j te sakan' tuku' te iin' kachi xiin' j, sakan' ña ni xito' ka'nu' ya'a' ka j ña xi xa'a' ne xii' yata' ndu te sakan' te jaan'. ¹⁵ Ndisu' Ndiosí ndii, ni na'xan' a yu'u' xa'a' a ña ndani mii' a yu'u, ndee kii' kuni ka kaku' j, te ni xtan' a ¹⁶ ña nia'a' a Jesús, si'e' a jaan', nuu' j, te ka'an ndoso' j xa'a' ña jaan' nuu' ne tuku'. Te ni xa'an' j te ndatu'un' j xiin' ndee iin' te yivi' ndee ña ka'an ndoso' j, ¹⁷ ni ndee ni kaa' tu j ñuu' Jerusalén te ndatu'un' j te ni tjanu' Jesús ña nuu' ka te sakan' yu'u. Süü' jaan' ndii ni xa'an' j ñu'u' Arabia, te ni nandiko' tuku'u' j ñuu' Damasco.

¹⁸ Te kii' ni xka'ndia' uní kuyi' ndii, ni xa'an' j mii' ndu'u' Pedro ñuu' Jerusalén, te ni ndoo' j xiin' ra xa'un' kivi' jkan'. ¹⁹ Ndisu' ni xinj ta'an' j xiin' ingá te tianu' Jesús sania'a' ichi' a. Iin' ndaa' so'q' Jacobo, te nduu' ñani xto'q' e' Jesús, ni xinj ta'an' xiin' j. ²⁰ Te ña ke'i j nuu' tutu' yo'o' ndii, xini Ndiosí ña ña ndixa' nduu' a.

²¹ Te kii' ni ya'a' sie, te ni xa'an' j ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia. ²² Ndisu' ne nakaya' xa'a' Jesús ñu'u' Judea ndii, tia'an kuni nuu' nja yu'u. ²³ Ni xinj so'q' ku'ti' nja ña ka'an' ne yivi' xa'a' j ndii: "Te ni sando'o' yoo' xta'an' ndii, ka'an' ndoso' ra nuu' ne yivi' tu'un va'a' ña ni xika' ra sandoñu'u' ra", ni kachi nja. ²⁴ Te ni xaka'nu' va' nja Ndiosí xa'a' ña ni xa'a' a xiin' j.

2

So'q' ni xka'ndia' a kii' ni xa'an' Pablo mii' ndiee' ingá te sania'a' ichi' Jesús

¹ Te kii' ni xka'ndia' uxí kumi' kuyi' ndii, ni kaa' tuku'u' j ñuu' Jerusalén xiin' Bernabé. Te ni xaka' tu j Tito kua'an' ra xiin' ndu. ² Ni xa'an' j sakan' ña Ndiosí ni nia'a' nuu' j ña kuni' a ña ku'un' j jkan'. Te nuu' te kuu' nuu' nuu' ne nakaya' xa'a' Jesús ku'ti' ni ndatu'un' ndi' j xa'a' ña ka'an' ndoso' j xa'a' tu'un va'a' a nuu' ne tuku'. Ni ndatu'un' ndi' j xa'a' ña jaan' nuu' ra kotó ka' xachuun' saka j, uun xa ni xachuun' saka j kaninj te jaan'. ³ Ndisu' ni xtan' ra ña ni ka'an' j, sakan' na ndee Tito, te ni xa'an' xiin' ndu ndii, tee' ndee te griego nduu' ra ndii, ni ka'an' te kuu' nuu' jaan' ña kuni' a kua'a' tunj iin' ra, ⁴ tee' ndee ni ko'ni si'e' iin' uvi' te xini xa'an' ka'an' ña xika' ra ichi' Jesús tein' ndu mii' ni nakaya' ndu jaan'.

Ni ko'ni ra jkan' te njani' ra ña xaa' ndu ña yoo ndiká ndu nuu' ichi' Cristo Jesús, ndiani' te tukú nì sanandiko' ra ndu'u nuu' ña ka'an tu'un ndei'. ⁵ Ndisu ndee jin kanj' ña nañin ndu'u ña ka'an te jaan', sakan' te ña nma xachi' ndu tu'un va'a ndixa ña xa kandixa' ndo' jaan'.

⁶ Te kōo' xachi' ña xaa' ni ka'an te kuu' nuu' nuu' ne nakaya' xa'a' Jesús jaan' xiin' j. Nuu' yu'u ndii, naa' te ka'nu' nduu' ra, uun súvi ra ndii, kōo' a xaa' a, sakan' ña Ndiosi ndii, nākaxin a ne yivi'. ⁷ Súu' jaan' ndii ni xinj' te kuu' nuu' jaan' ña ni taxí Ndiosi chūun nuu' j ña ka'an ndoso' j tu'un va'a nuu' ne tuku' jin kachi naa ni taxí a chūun nuu' Pedro ña ka'an ndoso' ra tu'un va'a jaan' nuu' ne judío. ⁸ Kuachj ndii mji' Ndiosi ni taxí ndjee' Pedro te kunduu' ra te sania'á jchi' Jesús nuu' ne judío, te mji' tu' a ni taxí ndjee' yu'u te kunduu' j te sania'á jchi' Jesús nuu' ne tuku'. ⁹ Sakan' na kuii' ni naquní Santiago xiin' Pedro xiin' Juan, te nduu' te kuu' nuu' nuu' ne ndikún ichi' Jesús, ña ni samani' va' Ndiosi yu'u chūun yo'o'. Sakan' na kuii' ni tjin ra nda'a' j xiin' nda'a' Bernabé te nia'a' ra ña nduiin' ra xiin' ndu. Te ni ndoo' ra kuento ña sachuun' ka ndu nuu' ne tuku', te te jaan' sachuun' ka nuu' ne judío. ¹⁰ Te kuu' nuu' jaan' ndii, jin ndaa' kuji' a ni xikan' ra nuu' ndu ña chindjee' naa chindiee' ndu ne nda'vi kuu', ni kachj ra. Te ña jaan' nduu' ña xa kuaxi' j saxinú j xiin' jin kanii' nimá j.

S'o'o ni xaa' a kij' ni kanj' kuento Pablo Pedro xa'a' ña vā'a ña xaa' ra tejin ne tuku'

¹¹ Te kij' ni xaa' Pedro ñu' Antioquia ndii, ni kanj' ña'a' j kuento, sakan' ña vā'a xaa' ra. ¹² Kuachj ndii, kij' kuní ka xaa' te ni t'vi' Jacobo ndii, ni xixi' ra xiin' ne tuku' jaan'. Ndisu kij' ni xaa' te ni t'vi' Jacobo jaan' ndii, ni kuxi'oo Pedro jaan' nuu' ne tuku' jaan' xa'a' a ña yivi' ra te yivi', te ka'an ña kuní a kua'a' tunj' jin' sakuu' te tuku', te ndikún ichi' Jesús. ¹³ Te sakan' tu' inga te judío, te ndikún ichi' Jesús ndii, ni kuxi'oo tu' te jaan' nuu' ne tuku' jaan' naa ni xaa' Pedro jaan', ña ni xasuvj' xiin' mii' ra. Te ndee Bernabé ni sanama' xiin' mii' nuu' ña siki' jaan' ni xaa' ra. ¹⁴ Te kij' ni xinj' j ña xika' ndaku sakuu' te jaan' nuu' ña ndixa' xa'a' tu'un va'a xa'a' Jesús ndii, ni ka'an j xiin' Pedro nuu' sakuu' ne nakaya' xa'a' Jesús jkan' ndii: "Yo'ó ndii, te jchi' ne ta'an' e', ne judío, nduu' un', ndisu xika' un' ndee naa súu' te judío nduu' un'. Sakan' na kuii', ¿ndichun na kaviko' u'vi' un' ne tuku', ne ndikún ichi' Jesús, ña kuní a kaka' ña naa xika' ne judío? ¹⁵ Yoo' ndii, si'e' ne judío nduu' e' ndee ni tuvj' e', te súu' te tuku', te xaa' kuachj nuu' tu'un ndei'

Ndiosi, nduu' e'. ¹⁶ Sakan' ña xini' e' ña súu' xa'a' a ña xaa' ndee jin ne yivi' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosi sandaku a nimá ña, súu' jaan' ndii xa'a' a ña jin ña xini' ña Cristo Jesús kuji'. Te sakan' tu' yoo' ndii, xa'a' a ña jin e' xini' e' Cristo Jesús jaan' kuji', te ni xanda'ku Ndiosi nimá e' nuu' a, te súu' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tu'un ndei' jaan'. Kuachj ndii ndee jin ne yivi' kúvi kunduu' ne ndaku nimá nuu' Ndiosi xa'a' a ña xaa' ña ña ka'an tu'un ndei' jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuii' kij' xika' e' sandaku Ndiosi nimá e' xa'a' a ña jin e' xini' e' Cristo kuji' ndii, ka'an sava' ne judío ña xa'an' e' sava' tu'un ndei' jaan'. ¿Náa Cristo nduu' ña xaa' sakan', te xaa' e' kuachj na sakan'? Kuása' xachi' sakan' ran'. ¹⁸ Kuachj ndii, naa' jin ni tukuu' j kunj' tu'un ndei' jaan', ña jin ni xinj' saa' ndii, tukú ni nanduu' j te ndiso' kuachj nuu' Ndiosi. ¹⁹ Sakan' ña yu'u ndii, ndee naa te xa' ni xi' j nduu' j nuu' tu'un ndei' jaan' xa'a' ña jin ka' j ña kúvi sákakú a yu'u, sakan' na tiaku j te xaa' j ña kuní Ndiosi. ²⁰ Te yu'u vjtin ndii, xaa' j kuenta ndee naa ni xi' j inga' j xiin' Cristo nuu' krusin'. Sakan' na kuii' yu'u ndii, ña tiaku j xiin' ñu'u' nde' j yo'o' vjtin ndii, tiaku ka' j te saa' j ña kuní mji' j. Súu' jaan' ndii Cristo nduu' ña xiko' ni' kivi' ñu'u' j, te xika' j jin yivi' xa'a' a ña jin j xini' j Cristo, si'e' Ndiosi. Te kundani' ña jaan' yu'u, sakan' ña ni sanakua' a xiin' mji' a xa'a' j, te ni xi' j a nuu' krusin' xa'a' kuachj j. ²¹ Kōo' kivi' naqoo' j ña ndani' mji' Ndiosi yu'u, sakan' ña naa' kúvi kundaku nimá e' nuu' Ndiosi xa'a' a ña saxinú e' tu'un ndei' jaan' ndii, ni xi' j saka Cristo nuu' krusin' naa' sakan', ndisu súu' sakan' nduu' a", ni kachj j xiin' ra.

3

Xa'a' ña jin e' xini' e' Cristo kuji' natiin' e' Espíritu Santo

¹ Ndo'ó, ne Galacia, ne kuu' kaxi' nduu' ndo' ndee naa ni sakuin' jin te yivi' xiin' ndo', sakan' ña ni kuxi'oo ndj' ndo' nuu' ña ni sania'á j ndo'ó ña ni xi' j Jesucristo nuu' krusin' xa'a' kuachj e'. ² Ña yo'o' kuji' kuní j ña naqujin ndo' nuu' j: ¿Náa xanini ndo'ó ña ni nañin ndo' Espíritu Santo xa'a' a ña ni saxinú ndo' ña ka'an chuu' tu'un ndei' Moisés? Kuása' xachi' sakan' ran'. Sakan' ña ni nañin ndo' Espíritu Santo jaan' xa'a' a ña jin ndo' xini ndo' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Jesús kuji'. ³ Saa' tu' tiakú xini' ndo'. Naa' ni nañin ndo' Espíritu Santo kij' ni xa'a' jin ndo' xini ndo' tu'un va'a jaan' ndii, ¿ndichun na xika' ndo' ña ndasanda'ku ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosi vjtin xiin' ña ndjee' mji' ndo', na sakan'?

4 Nj ndo'ó kua'a' vạ ndo'ó xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' Jesús. ¿Ñáá nj ndo'ó saka ndo' sakuu' ña jaan'? Va'a vạ naa' nj ndo' o' saka ndo' ña jaan'. 5 Sakan' ña süu' xa'a' a ña nj xaa' ndo' ña ka'an tu'un ndei' jaan' nj taxj Ndiosi Espiritu a naa' nimá ndo', te nj xaa' a chuyun ka'nu' koo' chukuu' tejn ndo'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' tu'un va'a jaan' nj xaa' a ña jaan'.

Nj ka'an Ndiosi ña te ndaku nimá nduu' Abraham xa'a' a ña nj inji ra xini ña'a' ra

6 Nj inji kuiti' Abraham, te xii' yata' ndu, nj xinj ra Ndiosi, te nj ndasandaku a nimá ra nuu' a. 7 Sakan' na kuu' kuni a kundani ndo' ña ne inji xini Ndiosi nduu' xna'a sjeni' xika' Abraham jaan'. 8 Ndeë xta'an yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ña naa' kivi' kunduu' tu ne tuku' ne ndaku nimá nuu' Ndiosi saa' a xa'a' a ña inji nj kuni ña'a' nj. Sakan' na kuu' nj sakuni' Ndiosi Abraham tu'un va'a jaan' kii' tia'an xka'ndja a, sakan' na nj ka'an a xiin' ra ndii: "Xiin' nda'a' yo'ó sañu'u' j sakuu' ne yivi' inj yivi'", nj kachi a. 9 Sakan' na kuu' ne inji xini Jesús ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosi naa nj sañu'u' a Abraham jaan' xa'a' a ña nj inji ra xini ña'a' ra.

10 Kuachj ndii, yoo' ka kuni ña ndasandaku Ndiosi nimá nj nuu' a xa'a' ña saxinu' nj ña ka'an chuyun tu'un ndei' a ndii, xa yoo nj nuu' ña nacha'an'. Kuachj ndii ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosi ndii: "Nacha'an sakuu' ne saxinu' ndi' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan'", kachi a. 11 Xini kaxi' e' ña sandaku Ndiosi nimá ndeë inj e' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tu'un ndei' jaan', sakan' ña ka'an ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne nj xandaku Ndiosi nimá xa'a' a ña inji kuiti' nj xini ña'a' nj ndii, kutjaku nj ndeë ndi'i' nj kivi'", kachi a. 12 Ndisu tu'un ndei' jaan' ndii, süu' kuenta ña inji e' xini e' Jesús nduu' a, sakan' ña ka'an ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne saxinu' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, kutjaku nj xa'a' ña jaan'", kachi a. 13 Nj sandoo' ndika' Cristo yoo' nuu' ña nj kuni a sanacha'an' tu'un ndei' jaan' yoo'. Sakan' ña nj xi'i a nuu' e', te nj tso' a ña nacha'an' jaan, naa yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Yoo' ka' nduu' ne xi'i nuu' nduyu ndii, nacha'an' nj", kachi a. 14 Sakan' nj xaa' Cristo te sañu'u' tu Ndiosi ne tuku' xiin' kuento a, ña nj taxj a nuu' Abraham jaan'. Te xa'a' a ña inji e' xini e' Cristo ndii, natiin' e' Espiritu Santo, ña xa nj taxj Ndiosi kuento a xa'a' jaan'.

Sandoñu'u' tu'un ndei' jaan' kuento ña nj taxj Ndiosi nuu' Abraham

15 Ñanj ta'an' j, kuni ka'an j xiin' ndo' inji ña ka'an ndiaa' xa'a' te yivi'. Te yivi', kii' ndoo' ra kuento xiin' ta'an' ra ndii, ke'i

ra a nuu' tutu, te chindu'u' ra nuu' nda'a' ra nuu' a. Kii' xaa' ra sakan' ndii, ndeë inji ra kivi' naxhikanu' ka ndeë inji yu'u', nj ndeë kivi' tu sandoñu'u' ra ña jaan'. 16 Sakan' tu nj xaa' Ndiosi nj taxj a kuento a nuu' Abraham xiin' nuu' sjeni' xika' ra. Sakan' na kuu' yoso' a ndii: "nuu' inji sjeni' xika' un'", sakan' yoso' a. Ndisu ka'an ña jaan' xa'a' kua'a' sjeni' xika' ra kii' ka'an a sakan'. Süu' jaan' ndii ka'an a xa'a' inji ndaa' kuiti' a, te ña jaan' nduu' Cristo. 17 Ña kuni ka'an j xiin' ndo' yo' o' ndii, xa nj ndoo' Ndiosi kuento a xiin' Abraham jaan' ña saxinu' a ña nj ka'an a xiin' ra jaan'. Te tu'un ndei', ña nj taxj Ndiosi nda'a' Moisés kii' xa nj ya'a' kumi' ciento oko' uxj kuiya ndii, kivi' sativi' a kuento a ña xa nj taxj a nuu' Abraham jaan'. 18 Kuachj ndii, naa' xa'a' a ña saxinu' e' tu'un ndei' jaan' natjin e' ña saman' Ndiosi yoo' jaan' ndii, süu' xa'a' ña nj taxj a kuento a jaan' ka' nduu' a naa' sakan'. Ndisu Ndiosi ndii, nj taxj a ña jaan' nuu' Abraham xa'a' a ña xa sakan' nj ndoo' a kuento a nuu' ra.

Ka'an Pablo ndeë xa'a' nj taxj Ndiosi tu'un ndei' a nda'a' Moisés

19 ¿Ndichun nj taxj Ndiosi tu'un ndei' jaan' naa' sakan'? Nj taxj ña'a' a te nia'a' xna'a' a ne yivi' ndeë ña nduu' kuachj. Te nj kuni a ña sachuun' tu'un ndei' jaan' ndeë kii' nj kixin sjeni' xika' Abraham jaan', ña nj taxj Ndiosi kuento a xa'a' a jaan'. Te nj taxj Ndiosi tu'un ndei' jaan' nda'a' angele, te angele jaan' nj taxj a nda'a' Moisés, te nj saya'a' ra a nuu' ne ñu'u' ra. 20 Sakan' ña kii' nj taxj Ndiosi kuento a nuu' Abraham jaan' ndii, nj tjachuun' a inga ne yivi', sakan' ña inji ndaa' mii' a nj xaa' sakuu' ña jaan'.

21 Sakan' na kuu', ¿ñáá kani' ta'an' tu'un ndei' jaan' xiin' kuento ña nj taxj Ndiosi jaan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuachj ndii, naa' kuvj taxj tu'un ndei' jaan' kivi' ñu'u' e', ña koo' kivi' ndi'i' ndii, kuvj kunduu' e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosi xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tu'un ndei' jaan'. 22 Ndisu ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosi ña xiko' nj' kuachj sakuu' ne yivi', sakan' te ne inji xini Jesucristo kuiti' kuvj natjin ña nj taxj Ndiosi kuento a xa'a' jaan'.

23 Te kii' tia'an inji e' kuni e' Jesús ndii, nj nduu' e' ndeë naa ne ndasi j' nu nj xaa' tu'un ndei' jaan' ndeë kii' nj xaa' kivi' ña nia'a' Ndiosi ña kuni a ña inji e' kuni e' Cristo. 24 Sakan' na kuu', ña kuni ka' kixin Cristo ndii, tu'un ndei' jaan' nj nduu' ndeë naa inji te sania'a' yoo'. Ndeë naa sakan' nj xachuun' tu'un ndei' jaan' te kundjaka a yoo' nuu' Cristo, te sandaku Ndiosi nimá e' xa'a' a ña inji e' xini e' Cristo jaan'. 25 Ndisu

viŋin ndii, xá n̄i xáá kivi' n̄a in̄i e' xini n̄a'a' e', te kuása' ká xito' tu'un ndei' jaan' yoo'.

²⁶ Te xa'a' a n̄a in̄i e' xini e' Cristo Jesús jaan' ndii, si'e Ndiosí nduu' sakuu' e'. ²⁷ Kuach̄i ndii, sakuu' yoo', ne n̄i ch̄ich̄i kuenta Cristo ndii, n̄i x̄ikui'nu' a yoo'. ²⁸ Sakan' na k̄o' a xaa' a ndee ká nuu' ne yivi' nduu' e', naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e', naa' ne xiko' ni'i' in̄i xto' o nduu' e', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e', naa' tiaa' nduu' e', uun naa' n̄a'a' nduu' e' ndii, in̄i ndaa' nduu' sakuu' e' xa'a' a n̄a nduu' e' kuenta Cristo Jesús. ²⁹ Te xa'a' a n̄a nduu' e' kuenta Cristo ndii, ne v̄i'e Abraham jaan' nduu' e', sakan' na kuii' naŋin e' n̄a n̄i tax̄i Ndiosí kuento a xa'a' nuu' ne v̄i'e ra.

4

¹ Te sakan' tu' ka'an̄ i ndii, in̄i te lulu, te naŋin n̄a'a' yuva', k̄i' tia'an xinu' kuiya' ra ndii, nduu' ra ndee naa in̄i te xika' nuu' kuŋt̄i' tee' ndee kund̄u' ra te xiin' n̄a'a' sakuu' a. ² K̄i' lulu ra ndii, yoo ne xito' n̄a'a', te yoo tu' ne xito' n̄a'a' yuva' ra ndee xaá kivi' n̄a n̄i ch̄indu'u' yuva' ra jaan'. ³ Te in̄i kachi tu' n̄i nduu' a xiin' yoo' k̄i' tia'an in̄i e' kuni' e' Jesús ndii, n̄i nduu' e' ne xachuun' nuu' n̄a xiko' ni'i' ne yivi' in̄i yivi'. ⁴ Ndisu' k̄i' n̄i xinu' kivi' n̄a n̄i ch̄ituni' Ndiosí ndii, n̄i t̄'vi' a si'e a. Te in̄i n̄a'a' n̄i s̄akaku' n̄a'a'. Te si'e a jaan' ndii, n̄i kaku' a, te n̄i xika' a s̄a' ka'an̄ chuun' tu'un ndei' Ndiosí. ⁵ Sakan' n̄i xaa' a te s̄ando' ndiká a yoo' nuu' tu'un ndei' jaan', te kund̄u' e' si'e Ndiosí. ⁶ Te xa'a' a n̄a si'e Ndiosí nduu' e' ndii, n̄i s̄ando' a Espiritu' si'e a jaan' nimá e' n̄a saka'an̄ yoo' ndii: "Tata kua'a' m̄i' i", kachi e' xiin' Ndiosí. ⁷ Sakan' na kuii', s̄u'u' ne xika' nuu' kuŋt̄i' nduu' e', s̄u'u' jaan' ndii si'e Ndiosí nduu' e'. Te xa'a' a n̄a si'e a nduu' e' ndii, xa' kande' s̄ani'i' a yoo' sakuu' n̄a va' a.

Ndi' n̄i Pablo xa'a' q' ne in̄i xini Jesús, ne ndiee' nuu' n̄u' u' Galacia

⁸ K̄i' xini ndo' Ndiosí ndii, n̄i x̄iko' ni'i' ndiosí saka ndo'ó. ⁹ Ndisu' viŋin n̄a xa xini ndo' Ndiosí, uun va' a ká ka'an̄ e' ndii, n̄a xa xini Ndiosí ndo'ó ndii, n̄i ndichun na tuŋu' n̄i kuni' ko' n̄i ndo' nda'a' n̄a xiko' ni'i' ne yivi' in̄i yivi', te v̄iko' ni'i' a ndo'ó? N̄a jaan' ndii, k̄o' ndiee' a te kuása' tu' kuni' a. ¹⁰ Kuach̄i ndii xito' ka'nu' ndo' kivi' ka'nu', te xa'a' tu' ndo' v̄iko' yoo', te xa'a' tu' ndo' i' in̄i v̄iko' n̄a nasuku', te xito' ka'nu' tu' ndo' kuiya. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ndi' n̄i yu'u' xa'a' ndo', saa' in̄i k̄i' xachuun' saka i' tein' ndo'.

¹² N̄an̄i ta'an' i, ka'an̄ nda'vi i xiin' ndo' n̄a kaka' ndo' naa xika' yu'u', sakan' n̄a yu'u' ndii, n̄i xika' i s̄a' n̄i xika' ndo'ó. Te ndo'ó ndii, n̄i xaa' ndo' ndee in̄i n̄a va' a xiin' i

nuu' n̄i k̄ixin. ¹³ Naka'an' ndo' n̄a k̄i' n̄i kuni' kuvi' i ndii, n̄i tax̄i a kivi', te kuvi' ka'an̄ ndo' o i tu'un va' a nuu' ndo' n̄a nuu'.

¹⁴ Tee' ndee n̄i ndo' o ndo' xiin' i k̄i' n̄i kuni' kuvi' jaan' ndii, n̄i kundasi' ndo' yu'u', te n̄i ndee n̄i sax̄io' tu' ndo' yu'u'. S̄u'u' jaan' ndii n̄i naŋin ndo' yu'u' ndee naa in̄i ángele n̄a xika' nuu' nuu' Ndiosí, te n̄i naŋin tu' ndo' yu'u' ndee naa m̄i' Cristo Jesús. ¹⁵ K̄i' sakan' ndii, n̄i kuatia' va' nimá ndo' xiin' ndo' yu'u'. ¿M̄i' kua'an̄ tu' sakuu' n̄a jaan' viŋin? Kuach̄i ndii kuvi' ndiee' yu'u' i nuu' ndo' n̄a naa' n̄i kuvi' ndii, tava' xachi' ndo' nduchi' nuu' ndo', te tax̄i ndo' a nda' a i k̄i' sakan'. ¹⁶ Te viŋin ndii, xa'a' a n̄a ka'an̄ i n̄a ndixa' xiin' ndo' ndii, kundasi' ndi' i ndo' yu'u'.

¹⁷ Te ne yivi', ne kuni' nama' tu'un va' a jaan' ndii, n̄a'a' n̄a ndo' o ndee naa ndi' n̄i n̄a xa'a' ndo', ndisu' va' a xaa' n̄a. Kuni' s̄asiin' n̄a ndo' o nuu' ndu'u', te kund̄i' n̄i kuŋt̄i' ndo' xa'a' m̄i' n̄a. ¹⁸ Te n̄a va' a nduu' a kund̄i' n̄i e' sakuu' ichi' xa'a' n̄a va' a, te s̄u'u' k̄i' yoo i xiin' ndo' kuŋt̄i'. ¹⁹ Ne kua'a' i, ndo' o' tuŋu' i xa'a' ndo' ndee naa ndo' o' in̄i n̄a'a', n̄a s̄akaku'. Naa' sakan' kund̄o' o' naa ndo' o' i xa'a' ndo' ndee k̄i' s̄a' ndo' ndee naa xaa' Cristo. ²⁰ Xava' a a naa' yoo i m̄i' ndiee' ndo' naka'an̄ e' sakan', te kuvi' ka'an̄ v̄ita ká i xiin' ndo', sakan' n̄a ndi' n̄i i xa'a' n̄a xaa' ndo'.

Yo' o' ka'an̄ xa'a' q' n̄a n̄i ndo' o' Agar xiin' n̄a n̄i ndo' o' Sara

²¹ Ndo'ó, ne kuni' ku'un nuu' n̄a ka'an̄ chuun' tu'un ndei' jaan' ndii, ka'an̄ ndo' xiin' i, ¿n̄aá xini xna' a ndo' n̄a ka'an̄ tu'un ndei' jaan'? ²² Kuach̄i ndii yoso' a nuu' tu'tu' Ndiosí m̄i' ka'an̄ a xa'a' Abraham, n̄a n̄i yoo' uvi' ta'an̄ tiaa' si'e ra. In̄i si'e ra n̄i yoo' xiin' n̄a' n̄i xika' nuu' nuu' n̄a' si'i' ra. Te in̄a si'e ra n̄i yoo' xiin' n̄a' n̄i yoo' ndiká, n̄a n̄i nduu' n̄a si'i' ra jaan'. ²³ Si'e n̄a' n̄i xika' nuu' jaan' ndii, n̄i tuvi' ra xa'a' a n̄a sakan' n̄i kuni' m̄i' Abraham. Ndisu', si'e n̄a' n̄i yoo' ndiká jaan' ndii, n̄i tuvi' ra te xinu' kuento Ndiosí, n̄a n̄i tax̄i a nuu' Abraham jaan'.

²⁴ Te n̄a n̄i xka'ndia' xiin' uvi' s̄a' n̄a'a' jaan' ndii, n̄a ka'an̄ ndiaa' nduu' a xa'a' uvi' s̄a' kuento n̄a n̄i ndo' o' Ndiosí xiin' ne n̄u'u' i. In̄i a ka'an̄ xa'a' iku' n̄a nani' Sinaí, n̄a jaan' nduu' n̄a' nani' Agar, te n̄a jaan' tu' nduu' ichi' yata', ne xiko' ni'i' xaa' tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Te xiin' n̄a n̄i ndo' o' Agar jaan' ka'an̄ ndiaa' a xa'a' iku' Sinaí, n̄a iin' n̄u'u' Arabia. Te sakan' tu' ka'an̄ ndiaa' n̄a n̄i ndo' o' n̄a jaan' xa'a' ne n̄u'u' Jerusalén, sakan' n̄a xiko' ni'i' tu' n̄a'a' tu'un ndei' jaan'. ²⁶ Ndisu' xiin' n̄a n̄i ndo' o' Sara, n̄a' n̄i yoo' ndiká ndii, ka'an̄ ndiaa' a xa'a' n̄u'u' Jerusalén, n̄a nduu' kuenta

ndivi' mii' ndia'vi' ne yoo' ndiká. Te ñuú jaan' nduu' ndee naa si'i' yoo', ne ñi xini Jesús. ²⁷ Kuachji' ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Yo'ó, ña' küvj koo' si'e,
te tia'an tu kund'o'ó un' kui'e ne kuachji'
ndii,

si'i' kunj un', te nde'i ti'e' un' ña' va'a kuni un'.

Kuachji' ndii koo' kua'a' ka' si'e un' te sakan' ñi' ña' ndu'u' xiin' ñi'.

Sakan' yoso' a.

²⁸ Ñañj ta'an' j, yoo' ndii nduu' e' ndee naa Isaac, sakan' ña' si'e ne ñi taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' Abraham nduu' tu e'. ²⁹ Ndisu' te ñi kaku' kuenta ñi' yivi' jaan' ndii, ñi sando'o' ra Isaac, te ñi kaku' kuenta Espiritu Santo. Nii' sakan' tu xaa' ne ndikun' ñi' tu'un' ndei' jaan' xiin' e' vitin. ³⁰ Ndisu' ñaka'an' ndo' ña' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Taxi' un' ña' xika' nuu' jaan' xiin' si'e a'. Kuachji' ndii xata'an' ña' ñañjin' si'e ña' jaan' ña' a yuva' ra xiin' si'e ña' yoo' ndiká." Sakan' yoso' a. ³¹ Ñañj ta'an' j, xa'a' a jaan' na kuu' si'e ña' ñi xika' nuu' jaan' nduu' yoo'. Süü' jaan' ndii si'e ña' yoo' ndiká nduu' e'.

5

Xika' ndiká e' nuu' tu'un' ndei' Moisés ni xaa' Jesucristo

¹ Ñi sando'o' ndiká Jesucristo ndo'ó te kunduu' ndo' ne yoo' ndiká. Xa'a' a jaan' na kuja' ñi' ndo' nuu' ña' jaan', te taxí ndo' ña' vjko' ni'i' inga' ña' a ndo'ó. ² Koto' ndo', mji' yu'u' Pablo ka'an' xiin' ndo' ña' naa taxí ndo' ña' kua'a' tunj ñi' ndo' ndii, keta' va'a xachi' ndo' nuu' ña' ñi xaa' Cristo. ³ Te ka'an' ka' j xiin' yoo' ka' nduu' ndo'ó, te taxi' kua'a' tunj ñi' ndii, kande'i' saxinú ndo' sakuu' inga' ña' ka'an' chuun' tu'un' ndei' jaan'. ⁴ Ndo'ó, ne xika' kunduu' ne ndaku' nimá nuu' Ndiosí xaa' a ña' xaa' ndo' ña' ka'an' tu'un' ndei' a jaan' ndii, xa' ñi kusiin' ndo' nuu' Cristo, te xa' ñi ñakoo' ndo' ña' ndan' mji' Ndiosí ndo'ó.

⁵ Ndisu' yoo', ne ndiatu' ñi' ña' sandaku' Ndiosí nimá e' xa'a' a ña' ñi' e' jaan' ndii, ndiatu' e' xiin' ña' ndije' Espiritu Santo. ⁶ Sakan' ña', xa'a' a ña' ñi' e' xini e' Cristo Jesús ndii, koo' a xaa' naa' yoo' tunj ñi' e', uun' naa' koo' a. Ña' ka'nu' ka' ndii, ña' ñi' e' xini e' Cristo, te ña' jaan' xaa' sakan' te kundan' e' ne yivi'.

⁷ Ñi xika' va'a' ndo' ña' nuu' ichi' Cristo. ¿Yoo' ñi' ñakasi' nuu' ndo', te ñi' ñi' ka' ndo' kunj ndo' ña' ndixa? ⁸ Süü' Ndiosí ñi' xaa' ña' jaan', kuachji' ndii mji' ña' jaan' ñi' kaa' ndo'ó nuu' ña' ndixa' jaan'. ⁹ Naa' ka'an' e' ndii, ñi' ña' xini xa'an' ndii nduu' a ndee

naa' yuchi' levadura, ña' saki'vi' pachj xita' va'a. Sie' tjo' a ndii kiku' j'nu' a kani' tein' ixan', te saki'vi' pachj a ña' jaan'. ¹⁰ Te yu'u' ndii, ñi' xini j' xto'ó e' ña' ñi' kachi' xanini ndo' xiin' j' xa'a' ña' ndixa' jaan', te ne xini xa'an' ndo'ó jaan' ndii, kund'o'ó ña' sqa' Ndiosí, yoo' ka' nduu' ña'.

¹¹ Ñañj ta'an' j, naa' ña' ndixa' nduu' ña' ka'an' te jaan' ña' kusaa' ka'an' ndo'so' j' ña' kuni a kua'a' tunj ñi' te ñi' xini Jesús ndii, ¿ndee' xa'a' na sando'o' ne Israel yu'u' naa' sakan'? Kuachji' ndii, naa' sakan' nduu' a ndii, ñasaa' kua'a' ña' sqa' tu'un' va'a' ña' ka'an' xa'a' ña' ñi' xi' Cristo nuu' krusin'. ¹² Tee' naa' saña'ma' xiin' mji' ndi' j' te xini xa'an' ndo'ó jaan' ran'.

¹³ Ñañj ta'an' j, ñi' kaa' Ndiosí ndo'ó te koo' ndiká ndo' nuu' tu'un' ndei' Moisés jaan', ndisu' kãñini ndo' ñi' xa'a' ña' yoo' ndiká ndo' nuu' ña' jaan', na' küvj sqa' ndo' ña' ndioo' ñi' ñi' ndo'. Süü' jaan' ndii kaka' nuu' nuu' ta'an' ndo' xa'a' a ña' kundan' ta'an' ndo'. ¹⁴ Kuachji' ndii sakuu' tu'un' ndei' Ndiosí küvj saxinú e' xiin' ñi' ndaa' yu'u' sie ña' ka'an' ndii: "Kundan' ndo' ne yivi' xiin' ndo' ndee' naa' kundan' xiin' mii' mji' ndo'", kachi' a. ¹⁵ Ndisu' naa' chichi' ta'an' ndo', te satuxu'vi' ndo' nimá ta'an' ndo' ndii, koto' xiin' mji' ndo'. Naa' sqa' naa' xaa' ndo' ña' jaan' ndii, sando'nu' ta'an' xachi' ndo'.

Kaka' e' sqa' kuni Espiritu Santo, te süü' sqa' ndioo' ñi' mji' e'

¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an' j' xiin' ndo' ña' kaka' naa' xika' ndo' sqa' kuni Espiritu Santo, te sãnda'ni ndo' nimá ndo' xiin' ña' ndioo' ñi' ndo'. ¹⁷ Kuachji' ndii kani' ta'an' ña' ndioo' ñi' ndo' jaan' xiin' ña' kuni Espiritu jaan'. Te kani' ta'an' tu' ña' kuni Espiritu jaan' xiin' ña' ndioo' ñi' ndo' jaan'. Ña' ndasi' ta'an' nduu' uvj' sqa' ña' jaan', sakan' na' kuu' küvj sqa' ndo' ña' kuni mji' ndo'. ¹⁸ Ndisu' xa'a' a ña' ndiaka' Espiritu Santo yoo' ndii, xiko' ni'i' ka' tu'un' ndei' jaan' yoo'.

¹⁹ Kuã' vi' kunj e' sqa' kuu' ne xaa' ña' ndioo' ñi' ña': kumi' ña' musa' ña', te xiin' ña', te kuu' xe'na' ña', te xaa' ña' ña' kiji' kuu' xiin' xiin' ña', ²⁰ te xaka'nu' ña' ndiosí saka, te xaa' ña' ña' kuini', te ndasi' ta'an' ña', te xika' manj' xiin' ta'an' ña', te kuifu' ña', te xi'e' ña', te nata'vi' ta'an' ña', te xasiin' xiin' mji' ña', te küvj mji' ña' ñi' tu'vi', ²¹ te ndasj' nuu' ña' xini ña' ne yivi', te xa'ni' ña' ne yivi', te nduu' ña' ne xini', te xa'a' ña' vjko' loco, te sakan' xaa' ña' xiin' kua'a' ka' tuku' nuu' ña' a. Te sakuni' tuku' j' ndo'ó naa' ñi' saku'ni' j' ndo'ó xa'a' ña' jaan' sqa' ndii, ne xaa' ña' jaan' ndii, küvj kundije' ña' ndivi' mii' xa'ndia' chuun' Ndiosí.

²² Ndisu ña va'a, ña taxi' Espíritu Santo sqa e' ndii, nduu' a ña kundané e' ne yivi', te nduu' tu a ña kuation' ñi e', te nduu' tu a ña xika' maní' e', te nduu' tu a ña kuie kuu' ñi e' xiin' ne yivi', te nduu' tu a ña chindiee' ña'a' e', te nduu' tu a ña va'a kuu' e' xiin' ña, te nduu' tu a ña xachuun' ndaku e' xiin' ña, ²³ te nduu' tu a ña maso kuu' e', te nduu' tu a ña xiko' ni'i' xiin' mji' e'. Te kuása' xa'nú e' ndee ñi tu'un ndei' kij' xaa' e' sakuu' ña jaan'.

²⁴ Te yoo', ne nduu' kuenta Cristo Jesús ndii, xa ni xa'nú ñi e' xa'a' ña ndioo' ñi e' xiin' ña xikán nimá e', ndee naa xa ni xi' ña jaan' nuu' krusin'. ²⁵ Naa' kumi' e' kivi' ñuu' xaa' xaa' Espíritu Santo ndii, na taxí tu e' ña kundjaka a yoo' te kaka e' sqa kuni a. ²⁶ Na kunduu' e' ne ñuñu', te na sataña'a' ta'an' tu e', te sakan' tu na ndási' nuu' e' kuni ta'an' e'.

6

Na chindjee' e' ne yivi'

¹ Ñañi ta'an' i, naa' ni nama yoo' ka nuu' ndee ka kuachi ndii, ndo'ó, ne xika' ni' nuu' jchi' Jesús ndii, chindjee' ndo' ne jaan', te nandjiko' ña nuu' ichi' a jaan'. Ndisu maso kuu' ndo' kij' chindiee' ña'a' ndo'. Te koto xiin' mji' va' ndo' kij' xaa' ndo' sakan', koto ka koto ku'a' tu kuachi jaan' ndo'ó. ² Te chindjee' naa chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña ndo'ó' ndo'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, saxinú ndo' tu'un ndei' ña ni sania'á Cristo. ³ Kuachi ndii naa' yoo' ka tuu ña ne ka'nu' ka nduu' mji' ña kij' süu' sakan' nduu' a ndii, xini xa'an' xiin' mii' mji' ña. ⁴ Sakan' na kuii' j'in ndo' kuni a natava' kuenta xa'a' ña kuu' mji' ndo'. Naa' ña va'a xaa' ndo' ndii, kivi' va'a kuni ndo' xa'a' ña jaan'. Ndisu naka'ata xiin' mii' ndo' xiin' jnga ne yivi'. ⁵ Kuachi ndii xa yoo xa yoo ña ka'an' kuachi xiin' j'in e'.

⁶ Ne sakuaan ndii, na chindjee' ña ne sania'á ña'a' tu'un Ndiosí xiin' sakuu' nuu' ña kumi' ña.

⁷ Te kuni xa'an' xiin' mji' ndo'. Kivi' kuni xa'an' e' Ndiosí, sakan' ña ndee ka nuu' ña chi'i' e' ndii, ña jaan' tu na'in e'. ⁸ Sakan' ña ne chi'i' ña ndioo' ñi mji' ña ndii, ña kivi' xachi' ña natjín ña. Ndisu ne xaa' ña kuni Espíritu ndii, natjín ña ña kutjaku ña ndee ndi'i' ni kivi' sqa Espíritu jaan'. ⁹ Sakan' na kuii' na nakoo' e' ña xaa' e' ña va'a, sakan' ña naa' xávi e' ña xaa' e' ña jaan' ndii, kij' xaa' kivi' ña ni chituni Ndiosí ndii, natjín e' ña va'a nda'a' Ndiosí xa'a' ña jaan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' na chindjee' e' ne yivi' sakuu' jchi' kij' kivi'. Ndisu na chindjee' kua'a' ka e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'.

Ne yivi' xaa' nduu' e' vitin xa'a' a ña ñi e' xini e' Jesucristo

¹¹ Yo'ó' ndii, mji' i ke'i a vitin xiin' letra na'nu' va' xiin' nda'a' mji' i.

¹² Te yivi', te kuni tjin u'vi ndo'ó te ku'a' a tunj ñi' ndo' jaan' ndii, xaa' ra sakan' te ndoo' va'a ra xiin' ne yivi' kuitj', sakan' ña kuni ra ña sando'o' ña'a' ne yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na ka'an ndoso' ra ña kaku e' xa'a' ña ni xaa' Cristo nuu' krusin' kuitj'. ¹³ Sakan' ña ni ndee mji' te yoo tunj ñi' jaan' saxinú ña ka'an tu'un ndei' jaan'. Ndisu kuni ra ña koo tunj jaan' ñi' ndo'ó te kivi' ka'an ninu' ra xa'a' ña ni xaa' ndo' jaan'.

¹⁴ Yu'u' ndii, kuása' xachi' ka'an ninu' i naa te jaan'. Ndisu ka'an ninu' kuitj' i xa'a' ña ni xaa' xto'ó e' Jesucristo nuu' krusin'. Te xa'a' a ña ni xaa' ña jaan' nuu' krusin' jaan', na xaa' i kuenta ña xa ni xi' i nuu' ña yoo ñi' yivi', te xa ni xi' i tu ña jaan' nuu' yu'u'.

¹⁵ Kuachi ndii, xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús ndii, kumi' a kuenta naa' yoo tunj ñi' e', uun naa' koo' a. Süu' jaan' ndii kumi' a kuenta xa'a' a ña nduu' e' ne ni sakuu' xaa' Ndiosí kuitj'. ¹⁶ Te ndo'ó, ne nakuitá xiin' sqa ka'an chuun' i yo'ó' ndii, na taxí na Ndiosí ña maní' koo nimá ndo', te na kuvita tu ñi a xa'a' sakuu' ndo'ó, ne nduu' xna'a' kuenta a.

¹⁷ Te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, kuni i ña kasa'a' ka ndee ñi ne yivi' tu'un kui'e' nuu' i. Kuachi ndii tjin ña ndondia ñi' i nia'á ña te xika' nuu' nuu' Jesús nduu' i.

¹⁸ Ñañi ta'an' i, na sañu'u' na xto'ó e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso

Ti'vi' ra cha'an' nija

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a' j' ichi' a saa kuní Ndiosí. Te ti'vi' j' cha'an' sakuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Éfeso, ne nduu' kuenta Cristo Jesús, ne xika' ndaku' ichi' a. ² Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó. Te na taxí tu a ña maní' kqo xiin' ndo'.

Sañu'u' Ndiosí yoo' xiin' sakuu' ña va'q' ña nduu' kuenta Jesucristo

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo. Suvj' a nduu' ña sañu'u' yoo' xiin' sakuu' nuu' ña va'a, ña yoo ndivi', xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo. ⁴ Kuachí ndii' ni nakaxin' a yoo' xa'a' Cristo ndee' kij' ti'a' an kua'a' jin yivi' te kunduy' e' nditja mji' a, te kqo' ndee' jin xa'a' ña tjin kuachí a yoo' nuu' a. ⁵ Te xa'a' a ña ndan' a yoo' ndii, ni chituní a kuento ndee' ña nuu' ña kunduy' e' si'e a xa'a' ña ni xaa Jesucristo, sakan' ña xa sakan' ni ndoo' nimá mji' a saa a. ⁶ Ni xaa a sakan', te saka'nu' ña'a' e' xa'a' a ña ndan' ndatun' a yoo', te ni natijn yoo' ña jaan' xa'a' a ña ni xaa si'e a, ña ndan' a. ⁷ Xiin' ní' si'e a jaan' ni sandoó ndiká a yoo' nuu' ña ni kunj' a kundó'ó e' xa'a' kuachí e', te xiin' ña jaan' ni yoo' ka'nu' inji a xa'a' e', te ni xaa a sakan' xa'a' ña ndan' va mji' a yoo'. ⁸ Te xa'a' a ña ndan' xava'a' a yoo' na ni natijn e' sakuu' ña ndichi xiin' ña xini tuní. ⁹ Te xiin' ña jaan' ni nia'a' Ndiosí nuu' e' ña ni yoo' si'e, ña ka'an' xa'a' ña xa ni chituní a saa a xiin' Cristo. ¹⁰ Te saxinú Ndiosí ña ni chituní a jaan' sava' ni kivi' ña ni kunj' mji' a, te ndasajin a sakuu' ña yoo, te ka'ndja chuun' Cristo nuu' sakuu' ña jaan', naa' ña yoo ndivi' nduu' a uun' naa' ña yoo jin yivi' nduu' a.

¹¹ Te xa'a' ña ni xaa Cristo tu ni nakaxin' Ndiosí yoo' te natijn kua'a' e' ña va'a jaan' nda'a' Ndiosí, ña ni chituní mji' a ndee' ña nuu', sakan' ña ña jaan' ndii, saxinú a sakuu' ña kuní a. ¹² Sakan' te natijn Ndiosí ña xaka'nu' xiin' nda'a' yoo', xj'na' ka' nda'a' ndu'u, ne ni ndiatu' xj'na' ña kixin' Cristo. ¹³ Te sakan' tu ndo'ó, kij' ni xini so'ó ndo' tu'un ndixa, ña nduu' tu'un va'a, ña ka'an' xa'a' saa kaku' e' nuu' kuachí e', te ni kändixa' ndo' a ndii, ni natijn ndo' Espiritu Santo naa' nimá ndo' saa nii' ni taxí Ndiosí kuento a ña saa a. Te ña jaan'

nduu' ndee' naa' sello ña nia'a' ña kuenta Jesucristo nduu' ndo'. ¹⁴ Te naa' ña jaan' nimá e', te kunj' e' ña natijn xna'a' e' sakuu' ña ni chituní Ndiosí taxí a nda'a' e' ndee' kij' xaa kivi' ña sandoó ndiká xachi' a yoo', ne nduu' kuenta a, te kqo' e' xiin' a, te natijn a sakuu' ña ka'nu'.

Ka'an' va Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu' Éfeso

¹⁵ Te xa'a' a jaan' na, kij' ni xini tu j' kuento ña inji va ndo' xini ndo' xto'ó e' Jesús, te ndani' tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, ¹⁶ xikuuin' tu yu'u' ña taxí j' ña chindani' a xa'a' ndo' kij' ka'an' j' xiin' a. ¹⁷ Te suvj' a nduu' Ndiosí xto'ó e' Jesucristo, te nduu' tu a yuva' e', ña ka'nu' koo' chukuu'. Te ka'an' va j' xiin' a ña na taxí a Espiritu a te chindiee' a ndo'ó ña kundichi ndo', te taxí tu a ña satuví nuu' ndo' te kundani' va'a' ka' ndo' xa'a' a. ¹⁸ Te xikan' tu j' nuu' a ña sanatuun' a nimá ndo' te kundani' kaxi' ndo' xa'a' ña ndiatu' inji e', ña ni kana' a yoo' natijn e' saa a. Te kundani' tu ndo' xa'a' ña ndatun' va ña natijn ndo' nda'a' a, ña natiin' tu sakuu' ne nduu' kuenta a. ¹⁹ Te kundani' kaxi' tu ndo' ña ña ndiee' ya'a' nduu' ña ndiee' a, ña tiin' a te chindiee' a yoo', ne inji xini Jesús. Te ña ndiee' jaan' tu ²⁰ ni tjin a kij' ni sanatiaku a Cristo, te ni chinduu' ña'a' a nuu' tej ka'nu' nda'a' kua'a' a ndivi'. ²¹ Te kumi' a ndiee' nuu' sakuu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee', xiin' nuu' sakuu' ña kumi' ña ndiee', xiin' nuu' sakuu' xto'ó. Te kumi' tu a chuun' ka'nu' ka' te sakan' sakuu' ña kumi' ndiee' jin yivi' vitin' xiin' inga' jin yivi' nuu' ku'un' e'. ²² Te ni sanaku'a' Ndiosí sakuu' ña yoo' nda'a' Cristo, te ni sakuiso' chuun' ña'a' a ña nduu' ña jaan' xini' xa'a' ña va'a' yoo', ne nduu' kuenta a. ²³ Te sakuu' yoo' nduu' ndee' naa' ñu'u' nde'j' Cristo. Te yoo' xinu' e' xiin' ña ndiee' Cristo, sakan' ña ña jaan' nduu' ña saxinú sakuu' ña yoo.

2

Sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachí e' xiin' nda'a' Cristo kuiti'

¹ Te Ndiosí tu ni sanatiaku ndo'ó kij' ni nduu' ndo' ndee' naa' ne xa' ni xij' nuu' a xa'a' a ña ni xka'ndja' ndo' ña ndaku, te ni xaa ndo' kuachí, ² sakan' ña ni xika' ndo' saa xika' ne nduu' kuenta jin yivi' yo'ó, sakan' ña ni xika' ndo' xaa' ndo' ña kuni' ña xa'ndia chuun' tejn' tachí'. Te ña jaan' xiko' ni'i' ne kändixa' Ndiosí. ³ Kij' sakan' ndii, sakuu' e' ni xika' xaa' kuachí jaan', sakan' ña ni toq' tu inji e' xa'a' ña ndioo' inji mji' e', te ni xaa' tu e' ña nja'a', ña ka'an' nimá mji' e' xa'a', xiin' ña xanini kinj' e'. Te xa'a'

a jaan' na ni nduu e' ndee naa sakuu' ne yivi', ne xi'e Ndiosí xini a. ⁴ Ndisu Ndiosí ndii, kuvita xava'a inji a xa'a' e', sakan' ña kua'a' xava'a ndani a yoo'. ⁵ Te sakan' na tee' ndee ndee naa ne ni xi'i' ni nduu e' nuu' a xa'a' kuachí e' ndii, ni sanatiaku a yoo' nuu' a xiin' nda'a' Cristo. Ni sákakú a yoo' nuu' kuachí e' jaan' xa'a' a ña ndani mji' a yoo'. ⁶ Te ni sanatiaku a yoo' naa' ni xaa' a xiin' Cristo Jesús, te ni chindije a yoo' xiin' a ndivi' mii' ndu'u' a. ⁷ Te nia'a a nuu' ku'un e' ña kua'a' va ndani mji' a yoo', sakan' ña ni xaa' a ña va'a jaan' xiin' e' xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús. ⁸ Kuachí ndii, xa'a' a ña ndani mji' Ndiosí yoo', na ni sákakú a yoo' nuu' kuachí e' xa'a' a ña inji e' xini e' Jesús. Sakan' ña kúvi sákakú xiin' mii' mji' e', süu' jaan' ndii, Ndiosí xamani' ña jaan' nuu' e'. ⁹ Te süu' xa'a' ña va'a ña xaa' e' sákakú a yoo', koto ka ka'an ninu yoo' ka. ¹⁰ Kuachí ndii mji' Ndiosí nduu' ña ni xa'a' yoo', te xa'a' a ña jin ndaa' ni nandu'u e' xiin' Cristo Jesús na ni ndasaxaa' a yoo' te saa e' ña va'a ña ni chituni a saa e' ndee ña nuu'.

Ndaa iin' Cristo sakuu' nuu' ne yivi', te kundije maní e'

¹¹ Xa'a' a jaan' na kuni a ña naka'an' ndo' ña xta'an' ndii, ni ka'an te judío ña te köo' tuni jin' nduu' ndo'ó, te tuku', te mji' ra ndii, te yoo tuni jin' nduu' ra, sakan' na kuii' kuenta Ndiosí nduu' ra kachi ra, ndisu te yivi' kuiti' ni xa' a tuni jaan' jin' ra. ¹² Te kij' sakan' ndii, ni nduu' ndo' kuenta Cristo, te ni nduu' tu ndo' ne kuenta Ndiosí ndee naa ne Israel. Te ni yoo siin' ndo' nuu' sakuu' ña ni chituni Ndiosí, xiin' nuu' ña ni ndoo a kuento a xiin' ndu. Te ni yoo ña ndiatu' inji ndo' xa'a', te ni ndee xini tu ndo' Ndiosí ndixa' kij' sakan'. ¹³ Ndisu vjtin, xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo Jesús ndii, tee' ndee xika' ni yoo ndo' nuu' a saa' ndii, yatın yoo ndo' nuu' a vjtin xa'a' a ña ni xitija nii' a kij' ni xi'i' a nuu' krusin xa'a' kuachí e'.

¹⁴ Kuachí ndii ni tandije maní' Cristo ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó, ne tuku', sakan' na jin ndaa' ni ndasandu'u a yoo' xa'a' a ña ni sandonu'u a ña ndasi' ta'an' e', ña ni nduu' ndee naa nama, ña ni ta'nu ma'in' tein e'. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi'i' a nuu' krusin ndii, ni sandonu'u a tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña ka'an chuun' ña jaan'. Te sakan' ni ndasajin a ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó, ne tuku', te kunduu e' jin ti'vi xaa', te kundije maní' e'. ¹⁶ Te xiin' ña ni xi'i' a nuu' krusin jaan' ni ndasajin a yoo', te ni nakoovj saa' ti'vi e' xiin' Ndiosí ña maní' ni xaa' a. Te xiin' ña jaan' tu ni sandonu'u a ña ndasi' ta'an' e'. ¹⁷ Sakan' ña ni kixin' Cristo Jesús jin yivi', te ni ka'an ndoso' a

tu'un va'a, ña ka'an saa kundije maní' e' xiin' Ndiosí, nuu' ndo'ó, ne tuku', ne ni yoo xika' nuu' Ndiosí, xiin' nuu' ndu'u, ne judío, ne ni yoo yatın nuu' a. ¹⁸ Sakan' na xa'a' ña ni xaa' Cristo kúvi naxaa' sakuu' e' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' jin ndaa' Espiritu Santo.

¹⁹ Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, süu' ne tuku' ka nduu' ndo', ni ndee nduu' ka tu ndo' ne ndiva'a. Süu' jaan' ndii kuenta Ndiosí nduu' tu ndo' xiin' ndu. Te nduu' tu ndo' ne vj'e Ndiosí xiin' ndu. ²⁰ Te ndo'ó ndii, ni xikuita' ndo' nuu' ña ni sania' á te ni tjanu' Jesús sania' á jchi' a, xiin' ña sania' á te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. Te mji' Jesucristo nduu' ndee naa yuu' ña kua'an xikí' vj'e. ²¹ Sakan' te ku'un ta'an' va'a xa'a' vj'e jaan', te kaa va'a a ndee xinu a, te kunduu a yukun' su'un kuenta xto'q e' Jesús. ²² Te sakan' tu ndo'ó, xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' a ndii, kua'an kaa ndo' te kunduu' tu ndo' yukun' Ndiosí mii' ndu'u' Espiritu a.

3

Ka'an Pablo xa'a' tu'un va'a ña ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku'

¹ Xa'a' a ña ka'an ndoso' yu'u, te nduu' Pablo, tu'un va'a xa'a' Cristo Jesús jaan' nuu' ndo'ó, ne tuku', na naa i vj'e kaa. ² Xa ni xini so'q ndo' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' yu'u te kundani ndo' ña kundani mji' a ndo'ó. ³ Sakan' ña xiin' ña satuvi' ni nia'a Ndiosí yu'u ña ni yoo sj'e xa'a' mji' a, naa xa ni ke'i' i sie ña jaan' nuu' ndo'. ⁴ Te kij' ka'vi te yivi' ña jaan' nuu' ndo', te kúvi kundani ndo' ña kundani ndi'j yu'u ña ni yoo sj'e ña ka'an xa'a' Cristo. ⁵ Nu'u' ni kixin' ndii, ni sakuni' Ndiosí ña jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu vjtin ndii, xa ni sakuni' Espiritu Santo ña jaan' nuu' te ni naxaxin Ndiosí, naa kuu' te ni tjanu' Jesús sania' á jchi' a xiin' te ni ka'an tiakú tu'un a. ⁶ Te ña ni yoo sj'e jaan' ndii, ña yo'q' nduu' a: ña xiin' tu'un va'a a ndii, natiin' inga' ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne judío, ña va'a ña kumi' Ndiosí xa'a' yoo', te nandu'u tu ndo' jin ndaa' ti'vi xiin' ndu, te natiin' tu ndo' ña taxi' Ndiosí kuento a xa'a'. Te sakuu' ña jaan' natjin ndo' xa'a' ña inji ndo' xini ndo' Cristo Jesús. ⁷ Sakan' ña Ndiosí nduu' ña ni samani' yu'u ña nduu' i te xachuun' xa'a' tu'un va'a jaan' xa'a' a ña ndani mji' a yu'u, te ni xaa' a ña jaan' xiin' i xiin' ña ndije' a. ⁸ Te yu'u ndii, tee' ndee köo' te nduu' xachi' i tein sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, ndisu ni samani' a yu'u chupun yo'q' te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ne tuku', te ndee jin ne yivi' kúvi kundani sakuu' ña va'a ña xamani' Cristo yoo'. ⁹ Te ni taxi' tu a chupun jaan' nuu' i

te sanakuachi' i nuu' ne yivi' ña ni chituni Ndiosi saa a ndee ña nuu', ña ni yoo si'e ndee xta'an jin yivi'. Te mji' a ni xa'a sakuu' ña yoo. ¹⁰ Ni chituni Ndiosi sakan', te vitin ndii, xiin' nda'a' ne nduu' kuenta a kuvj kunj sakuu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' ña kumi' ndjee' ña yoo ndivi', ña kua'a' nuu' ña ndichi Ndiosi. ¹¹ Te vitin ni saxinu' a ña jaan' saa nii' ni chituni mji' a ndee kij' tia'an kua'a' jin yivi' xiin' ña ni xa'a Cristo Jesús, ña nduu' xto'q' e'. ¹² Te xa'a' ña ni xa'a a jaan' ndii, kuvj inj e' te kuyatjn e' nuu' Ndiosi xa'a' a ña inj e' xini e' Cristo. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña nuu' nimá ndo' ña naá i vi'e ka'a xa'a' a ña ka'an ndo'qo' i tu'un va'a, sakan' ña xa'a' ña va'a mji' ndo' ndo'o' i ña jaan'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosi xa'a' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndee' nuu' Efeso

¹⁴ Xa'a' a jaan' na xikuiin xiti' i nuu' Ndiosi, yuva' xto'q' e' Jesucristo, te ka'an i xiin' a. ¹⁵ Te ña jaan' nduu' yuva' nuu' ña ndee' ndivi' xiin' nuu' yoo', ne ndee' nu'u' jin yivi'. ¹⁶ Te xa'a' a ña kumi' a ña vika' ndatun' ndii, ka'an nda'vi i xiin' a ña taxj a ña ndjee' inj nimá ndo' xiin' nda'a' Espiritu a, ¹⁷ te kuxaa Cristo nimá ndo' xa'a' a ña inj ndo' xini ña'a' ndo', te na kunduu' ña ndanj a ndo'ó ndee' naa tjo'q' itun', te kunduu' tu' a xa'ndu' kivi' nuu' ndo'. ¹⁸ Te xiin' ña jaan' tu' kuvj kundanj ndo'ó xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Ndiosi ña ya'a ndiká ña ndanj Cristo yoo', xiin' ña ya'a nanj' ña ndanj a yoo' jaan', xiin' ña ya'a kunu ña ndanj a yoo' jaan', xiin' ña sukun ya'a ña ndanj a yoo' jaan', ¹⁹ te kundanj ndo' ña ndanj ya'a Cristo yoo', te chie ya'a ka ña ndanj ña jaan' yoo' te sakan' ña kuvj kundanj e', sakan' te kuvj xa'a ndo' kunduu' ndo' ne yoo xinu' saa kuni mji' Ndiosi.

²⁰ Te Ndiosi jaan' ndii, ndjee' koo' chukuu' a, te kuvj saa a kua'a' ya'a ka te sakan' ña kuvj kakan e' nuu' a, te kuvj saa kua'a' xava'a ka tu' a te sakan' ña kuvj tuu e' xa'a' ña xachuun' ña ndjee' a xiin' nimá e'. ²¹ Te ña jaan' na natijn ndee ndi'i' ni kivi' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' xa'a' yoo', ne nduu' kuenta a, te na natijn tu' a ña tiin' ka'nu' xa'a' ña ni xa'a Cristo. Sakan' na kunduu' a.

4

Nduiin' e' xaa' Espiritu Santo

¹ Yu'u, te naá vi'e ka'a xa'a' a ña xaa' i chuun nuu' xto'q' e' Jesús ndii, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kaka' naa xika' va'a ndo' saa kuni a kaka' ndo' xa'a' a ña ni kana Ndiosi ndo'ó te kunduu' ndo' kuenta a. ² Te kij' xika' ndo' sakan' ndii, nda'vi kuvj nimá

ndo', te maso tu' kuvj ndo', te kuie tu' koo' inj ndo', te kundjeni tu' ndo' kunj ta'an' ndo' xiin' ña ndanj ta'an' ndo' jaan'. ³ Te saa va' ndo' ña nduxa', te kundjee' ti'vi' ndo' saa Espiritu Santo xiin' ña ndee' manj' ndo'. ⁴ Sakan' ña jin ndaa' ti'vi' kuu' e' vitin, te jin ndaa' tu' Espiritu Santo yoo' nimá e', te ni kana tu' Ndiosi yoo' te natijn e' jin ndaa' nuu' ña kundjatj inj e' xa'a'. ⁵ Te yoo' jin ndaa' kujti' tu' xto'q' e'. Te yoo' tu' jin ndaa' kujti' ña ndixa' ña kandixa' e'. Te yoo' tu' jin ndaa' ña chichi' e' kuenta Jesús. ⁶ Te yoo' tu' jin ndaa' Ndiosi, te ña jaan' nduu' yuva' sakuu' a. Te ña jaan' xa'ndia chuun' nuu' sakuu' yoo', te suvi' tu' a xaa' sakan' te xaa' e' chuun nuu' a, te naá tu' a nimá sakuu' e'.

⁷ Te i'jn e' ni natijn nda'a' Cristo jin ña chuun va' saa kuni mji' a. ⁸ Sakan' na yoso' a nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: Kij' ni kaa a mii' sukun va' ndivi' ndii, kua'a' va' te tiin' ni naka' a, te ni taxj a ña va'a nda'a' ne yivi'. Sakan' yoso' a. ⁹ Te kij' ka'an ña yoso' jaan' ña ni kaa a ndii, kuni kachj a ña ña nuu' ndii, ni nuu' a te ni kixjn a ndee' ndienj ka nuu' nu'u' jin yivi'. ¹⁰ Sakan' na kuu' ña ni nuu' ndienj jaan' ndii, suvi' tu' a nduu' ña ni ndaa' ndee' mii' sukun va' ndivi', te ka'ndja chuun' ndi'j a jin kanii' ndivi' xiin' jin yivi'. ¹¹ Te xa' mji' Cristo ni taxj ña chuun va' sava' e' ña nduu' e' ne tianu' a sania'a' ichi' a, te sava' e' nduu' ne ka'an tiakú tu'un Ndiosi, te sava' tuku' e' nduu' ne ka'an ndo'qo' tu'un va'a nuu' ne yivi', te sava' tuku' e' nduu' ne xito' ne ndikun ichi' Jesús, te sava' tuku' e' nduu' ne sania'a' tu'un a. ¹² Sakan' xaa' a te sako' tu'va' a yoo', ne nduu' kuenta a, te kuvj saa va'a sakuu' e' chuun nuu' a, sakan' te ku'nu' ka yoo', ne nduu' ndee' naa nu'u' nde'j a, nuu' ichi' a, ¹³ ndee' naxaa' e' ña jin ndaa' kunduu' e' xiin' ña inj e' xini e' si'e Ndiosi, xiin' ña kunj xna'a' ña'a' e'. Te naxaa' tu' e' kunduu' e' ne xa' ni xa'nu' xinu' xachi' nuu' ichi' a ndee' naa mii' Cristo. ¹⁴ Te kiju' ka' e' ndee' naa ne kuachi' kuali', ne tia'an kujxa inj. Sakan' te kundikun e' yo'o' ni jaan' sakuu' nuu' ña xini xa'an, ña sania'a' te saka, te saxio' ra yoo' xiin' ña maña, te ndasanduu' ra a ndee' naa ña ndixa. ¹⁵ Süu' jaan' ndii kuni a ña kundikun e' ña ndixa ndanj ta'an' e', te ku'nu' e' ndee' naxaa' e' kuy e' ndee' naa kuu' Cristo. Te ña jaan' nduu' ndee' naa xini' e'. ¹⁶ Te ña jaan' xiko' ni' yoo', ne nduu' ndee' naa nu'u' nde'j a, naa xaa' xini' e' ña xiko' ni' a' nu'u' nde'j e', ña nu'u' ta'an' a xiin' tuchj, te jin ndaa' nduu' a, te chindiee' ta'an' a nuu' i'jn chuun ña yoo' nuu' i'jn a. Te sakan' tu' xaa' Cristo xiin' yoo' te ku'nu' e' xiin' ña ndanj ta'an' e'.

Na kaka e' saq kuni Jesús xiin' kivi' ñuu xaa'

¹⁷ Ña jaan' na kuu' ka'an ndjee' j xiin' ndo' xiin' ndjee' xto'o e' ña kaka ka ndo' saq xika' inga ne tuku', ne xanini saka, ¹⁸ te yoo ñin yavi tu ña xini tuni ña, te xika' yoo ña nuu' kivi' ñuu ña kuni Ndiosi taxj a, kuachj ndii yoo sa'vi ñin ña xa'a' a ña ñi xaxji ña nimá ña. ¹⁹ Te koo' ka ña ka'an' nuu' ña, te ñi sanakua'a xiin' mji' ña nuu' ña kiji' kuu' ña xiin' ñin' ña, saakan' ña ka'an ndjee' va nimá ña saq ña sakuu' nuu' ña xe'na'. ²⁰ Ndisu ndo' ndii, koo' ña jaan' ñi sakuaan ndo' saq ndo' kiji' ñi xini so'o ndo' xa'a' Cristo, ²¹ naa' ndixa xna'a ñi xini so'o ndo' ña ka'an xa'a' a, te ñi kundani ndo' saq nii' nakuitá ña ndixa xa'a' a jaan'. ²² Saakan' ña kuni' kuni' a ña naqoo ndo' kivi' ñuu yata' ndo', te tava' xachi' ndo' saq ñi kuu' ndo' saa', saakan' ña ñi sativi' ña jaan' nimá ndo', te ñi xini xa'an' ña jaan' ndo' xiin' ña ndioo' kiji' ñi ndo'. ²³ Te taxj ndo' ña namá Ndiosi ña xanini ndo' ²⁴ te ndasanduu' a ndo' o ne yivi' xaa', te kuu' ndo' ndee' naa kuu' mji' a, te kunduu' ndo' ne xachuu' ndaku nuu' ña ndixa, te kunduu' tu ndo' nditja a.

²⁵ Te ña jaan' na kuu' naqoo ndo' tun vixj, te ka'an ndaku xiin' ta'an' j'in ndo', saakan' ña ñin ndaa' nduu' e'. ²⁶ Naa' nasaá' xiin' ta'an' ndo' ndii, saa' ndo' kuachj. Te ndiatu' ndo' ndee' keta' vi' ñu'u' te naqoo ndo' ña manj' xiin' ta'an' ndo', ²⁷ ñi ndee' taxj tu ndo' ña keta' va'a ña ndiva'a xiin' ndo'. ²⁸ Te ne ñi xaku'na' ndii, na saku'na' ka ña. Süu' jaan' ndii na sachuun' ndaku ña xiin' nda'a' ña, te kvi' kji'n ña xu'un' te chindjee' ña ne nda'vi kuu'. ²⁹ Te ka'an ndo' ndee' ñin ña kiji', süu' jaan' ndii ña va'a ka'an ndo' saq kivi' te kua'nu' ka ne xini so'o ña jaan' nuu' jchi' Jesús. Te kiji' saq ndo' ña jaan' ndii, chindjee' ndo' ne jaan'. ³⁰ Te saku'suchi' ndo' ñi Espiritu Santo, kuachj ndii ña jaan' nduu' ndee' naa ñin sello ña ñi natjin e', ña nia'a ña nduu' e' kuenta Ndiosi, te kaku xna'a e' kiji' xa'a' kivi' ña kixin Cristo. ³¹ Te na naqoo ndo' sakuu' ña ñu'u' ka'ni' nimá ndo', xiin' ña nasaá' ndo', xiin' ña kuu'e' ndo', xiin' ña ti'e' yu'u' ndo', xiin' ña kanja'a ndo' xa'a' ne yivi', xiin' sakuu' nuu' ña ña'a ndo'. ³² Süu' jaan' ndii va'a ka ndasun koo' ñi ndo', te kuvita tu ñi ndo', te saakan' tu koo' ka'nu' ñi ndo' kuni' ta'an' ndo' saq nii' yoo ka'nu' ñi Ndiosi xa'a' kuachj e' xa'a' ña ñi xaa' Cristo.

5

Na kaka e' saq kuni Ndiosi kaka e'

¹ Ña jaan' na kuu' kuu' ndo' saq nii' kuu' Ndiosi xa'a' a ña si'e' a, ne ndani va a,

nduu' ndo'. ² Te kundani ndo' ne yivi' saq nii' ndani Cristo yoo', saakan' na ñi sanakua'a xiin' mji' a, te ñi xi'i' a xa'a' e' ndee' naa ñin ña nasoko' ña xavixin' va nuu' Ndiosi.

³ Saakan' na kuu' tejn ndo' o ndii, na koo' ndee' ñin ne kumi' musa, ñi ndee' ñin nuu' ña xe'na' naa ña jaan', ñi ndee' ne ndioo' ñi va xa'a' ña'a. Saakan' ña ne nduu' kuenta Ndiosi ndii, xata'an saq ña ña jaan'. ⁴ Te ñi ndee' xata'an tu ka'an kiji' ndo', xiin' ña ka'an saka ndo', xiin' ña ka'an ndo' siki' ka'an. Te sakuu' ña jaan' va'a saq yoo', ne nduu' kuenta Ndiosi, süu' jaan' ndii va'a ka' taxj e' ña chindani a. ⁵ Kuachj ndii kuni' a kundani ndo' ña ndee' ñin ne kumi' musa, uun ne xaa' ña xe'na', uun ne ndioo' ñi va xa'a' ña'a inga ne yivi', ne nduu' ndee' naa ne xaka'nu' ndiosí saka ndii, ni'i' ña ña kundjee' ña mi' xa'ndia chuun' Cristo xiin' Ndiosi. ⁶ Xa'a' jaan' na taxj' ndo' ña kuni' xa'an' ndee' ñin ne yivi' ndo' o xiin' ña maña. Kuachj ndii sando'o' Ndiosi ne so'o jaan'. ⁷ Ña jaan' na kuu' saa' ndo' o ña xaa' ne jaan'.

⁸ Saakan' ña nuu' ñi kixin ndii, ñi xika iin' yavi ndo' ñin yivi'. Ndisu vñin ndii ñu'u' xto'o e' tuun nuu' ndo' te xika' ndo'. Xa'a' a jaan' na kuni' a ña kaka va'a ndo' ndee' naa xika' ne yoo ña tuun nuu' jaan'. ⁹ Saakan' ña ne yoo ña tuun nuu' xika' ndii, va'a kuu' ña, te xachuu' ndaku ña, te ñin ndaa' tu nimá ña, ¹⁰ saakan' ña nuu' sakuu' ña xaa' ña xika' nduku' ña ña xakuatia' xto'o e'. ¹¹ Te saa' ndo' ña kuasa' kuni', ña xaa' ne xika' ñin yavi jaan', süu' jaan' ndii kuxjoo' ndo' nuu' a, ¹² saakan' ña ndee' kuchani e' ka'an e' xa'a' ña xaa' si'e' ne jaan'. ¹³ Ndisu sakuu' ña yoo si'e' natuvi xaa' ña tuun, saakan' ña ña tuun jaan' ndii, sakuu' ña'a sanatuví a, ¹⁴ naa ka'an ne yivi' ndii: Ndoto nuu' yo'o, te kixin, te ndoko' un' tejn ne nduu' ndee' naa ne xa' ñi xi'i', te sayi'e' Cristo nimá un'. Kachi ña.

Taxj e' ña sakutu' Ndiosi nimá e' xiin' Espiritu Santo

¹⁵ Ña jaan' na kuu' koto xiin' mji' va ndo' saq xika' ndo', te kaka ndo' naa xika' ne sa'vi ñi. Süu' jaan' ndii kaka ndo' naa xika' ne chuun va xika' ndaku. ¹⁶ Te j'in jchi' kua'an ndii, ña va'a saq ndo', saakan' ña kivi' vñin ndii, yoo va ña ña'a. ¹⁷ Ña jaan' na kuu' kunduu' ndo' ne kuu' kaxi'. Süu' jaan' ndii saq ndo' ña nduxa' ña kundani ndo' ndee' ña kuni' xto'o e'. ¹⁸ Te koo' ndo' vino ndee' xini ndo', saakan' ña sativi' xiin' mi' ndo', süu' jaan' ndii taxj ndo' ña sakutu' Ndiosi nimá ndo' xiin'

Espíritu Santo. ¹⁹ Te ka'an xiin' ta'an' ndo' xiin' yaq' Ndiosi ña' yoso' nuu' tu'tu' a, xiin' yaq' ña' xaka'nu' ña'a' e', xiin' yaq' ña' saka'an' Espiritu nimá e'. Te ka'ta' ndo' yaq' jaan' xaka'nu' ndo' xto'q' e' Jesús xiin' nimá ndo'. ²⁰ Te xiin' ndje'e' xto'q' e' Jesucristo taxí ndo' ña' chindani yuva' e' Ndiosi xa'a' sakuu' ña' ndo'o' ndo'.

Ka'an Pablo saq' kuni' a kundje'e' i'in ne tunda'a'

²¹ Te xa'a' a' ña' tiin' ka'nu' ndo' Cristo ndii, ka'ka' nuu' nuu' ta'an' ndo' xiin' i'in kanii' nimá ndo'. ²² Ña'a', ña' yoo' i'i' ndii, kuni' a' ña' ka'ka' nuu' a' nuu' i'i' a' saq' nii' xaa' a' xiin' xto'q' e' Cristo. ²³ Sakan' ña' i'i' a' jaan' nduu' nde'e' naa' xini' a', nde'e' naa' nduu' Cristo xini' sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a, ne nduu' nde'e' naa' ñu'u' nde'i' a. Te suvi' tu' a' nduu' ña' sakakú yoo'. ²⁴ Saq' nii' xika' nuu' yoo', ne nduu' kuenta Jesucristo, nuu' a' ndii, nii' sakan' tu' kuni' a' ña' ka'ka' nuu' ña'a' nuu' i'i' a' nuu' sakuu' ña' kuni' a'.

²⁵ Te ndo'ó, te yoo' ña' si'i' ndii, kundani' ña'a' ndo' saq' nii' ndani' Cristo sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a, te ni' sanakua'a' xiin' mji' a, te ni' xi'j' a' xa'a' e' ²⁶ te kunduu' e' ndjija' Ndiosi' kujti'. Te ni' ndasandoo' tu' a' yoo' xiin' tiku' ni' xaa' tu'un' a. ²⁷ Ni' xaa' a' sakan' te sanakua'a' a' yoo', ne nduu' kuenta a, nuu' mji' a, te ndatun' xava'a' koq' e'. Te nimá e' ndii, kōq' nde'e' sie ma'a' ña' ke'i' nuu' a, te ni' nde'e' kōq' tu' ña' kujti'vi' nuu' a, te ni' nde'e' kōq' tu' nde'e' i'in nuu' ña' va'a' nuu' a. Süu' jaan' ndii ndjija' mji' a' kujti' kunduu' e', te kōq' nde'e' sie ma'a' ña' ke'i' nimá e'. ²⁸ Sakan' tu', te yoo' ña' si'i' ndii, kuni' a' kundani' ña'a' ra' nde'e' naa' ndani' ra' ñu'u' nde'i' mji' ra'. Kuachi' ndii i'in te ndani' ña' si'i' ndii, ndani' tu' ra' mji' ra'. ²⁹ Sakan' ña' nde'e' i'in te yivi' ndasi' ñu'u' nde'i' mji' ra. Süu' jaan' ndii kuie xamaní' xiin' mji' ra, te kuie tu' xito' xiin' mji' ra saq' nii' xito' Cristo sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a. ³⁰ Sakan' ña' kuenta ñu'u' nde'i' a' nduu' e' xa'a' a' ña' nduu' e' nde'e' naa' kuñu' a' xiin' i'ki' a. ³¹ "Xa'a' a' jaan' na' na'koq' tiaa' yuva' si'i' ra, te nduujin' ra' xiin' ña' si'i' ra, te uvi' saq' ña' ndii, i'in ndaa' nanduu' ña'." ³² Ña' kaq' ndii, i'in nuu' ña' vixi' xava'a' nduu' a, ndisu' nakata' yu'u' a' xiin' ña' ndo'o' Cristo xiin' yoo', ne nduu' kuenta a. ³³ Nde'e' saq' kanj' ndii, kuni' a' ña' kundani' i'in ndo'ó, ña' si'i' ndo' saq' nii' ndani' xiin' mji' ndo', te ña'a' ndii, kuni' a' ña' koqo' ka'nu' a' i'i' a'.

6

Ka'an Pablo saq' kuni' a' ku'u' yuva' si'i' xiin' si'e' ña, te si'e' jaan' xini' yuva' si'i' ña
¹ Ne kuachi', kandixa' ndo' yu'u' yuva' sji'i' ndo' naa' kuni' xto'q' e', sakan' ña' ña'

jaan' nduu' ña' xata'an' nuu' Ndiosi. ² Tu'un' nde'i' nuu' ña' ni' taxí Ndiosi nuu' e' kij' ni' ndoo' a' kuento a' xiin' e' ka'an' ndii: "Koto' ka'nu' ndo' yuva' sji'i' ndo' ³ te natjin' ndo' ña' maní' koq' xiin' ndo', te ñaka'a' tu' kivi' ñu'u' ndo' nuu' ñu'u' i'in yivi'", kachi' a.

⁴ Te ndo'ó, yuva' si'i' ndii, sanasa'a' ndo' si'e' ndo', süu' jaan' ndii sania'a' ndo' ña, te kondja' yu'u' tu' ña'a' ndo' saq' kuni' xto'q' e' Jesús.

Yoo' ka'an Pablo xa'a' ne ni' ke'vi' xachuun' xiin' xa'a' xto'q' ña

⁵ Te ndo'ó, ne xiko' ni'i' i'in xto'q' ndii, kandixa' ndo' sakuu' ña' ka'an' ne nduu' xto'q' ndo' i'in yivi' yo'o' xiin' ndo'. Te koqo' ka'nu' yivi' ña'a' ndo', te ka'ka' nuu' ndo' nuu' ña' xiin' i'in ndaa' nimá ndo' saq' nii' xika' nuu' ndo' nuu' Cristo. ⁶ Te süu' kandixa' ña'a' ndo' kij' ita' ña' xito' kujti' ña' ndo'ó te ndoo' va'a' ndo' nuu' ña, süu' jaan' ndii ka'ka' nuu' ndo' nuu' ña' nde'e' naa' nuu' Cristo xika' nuu' ndo' xiin' i'in kanii' nimá ndo' saq' kuni' Ndiosi. ⁷ Te ka'ka' nuu' sini' ndo' nuu' ne jaan' nde'e' naa' nuu' xto'q' e' Cristo xika' nuu' ndo'. Saq' ndii' kuenta ña' süu' nuu' ne yivi' kujti' xika' nuu' ndo'. ⁸ Sakan' ña' xa' xini' ndo' ña' i'in e' natjin' ña' va'a' saq' xto'q' e' Cristo naa' kivi' xa'a' ña' va'a' ña' ni' xaa' e', naa' ne xiko' ni'i' i'in xto'q' nduu' e' uun' naa' ne xika' ndika' nduu' e'. ⁹ Te ndo'ó, ne nduu' xto'q' ne jaan' ndii, i'in kachi' ku'u' va'a' ndo' xiin' ña, te vjkuujin' ndo' ña' sayi' ña'a' ndo', sakan' ña' xa' xini' ndo' ña' i'in ndaa' xto'q' ndo', ña' ndu'u' ndjivi' nduu' tu' xto'q' ne jaan'. Te ña' jaan' ndii, i'in kachi' kuu' a' xiin' sakuu' ne yivi'.

Naku'nu' e' sakuu' ña' taxi' Ndiosi te kasj' a' yoo' nuu' ña' ndjiva'q'

¹⁰ Ñanj' ta'an' i, nde'e' vjtin' te nde'e' nuu' ku'un' e' ndii, nduku' ndo' ndje'e' ndo' nuu' ña' ndje'e' xava'a' ña' taxi' xto'q' e'. ¹¹ Te naku'nu' ndo' sakuu' ña' taxi' Ndiosi te kasj' a' ndo'ó nuu' ña' ndjiva'a, te ku'vi' kujta' ni'j' ndo' kij' xamaña' ña' jaan' ndo'ó. ¹² Sakan' ña' süu' xiin' ne yivi' i'in yivi' kuenta'an' e', süu' jaan' ndii xiin' ña' ndjiva'a, xiin' ña' xa'ndia' chuun', xiin' ña' kumi' ndje'e' xa'ndia' chuun' nuu' ñu'u' i'in yivi', mii' i'in yavi' yo'o' vjtin', xiin' ña' ndje'e' kua'a' tach'i' kiji', ña' xika' nuu' viko', kuenta'an' e'. ¹³ Xa'a' jaan' na' naku'nu' ki'i' ndo' sakuu' ndachuun' ña' taxi' Ndiosi te kasj' a' ndo'ó nuu' ña' ndjiva'a' jaan' kij' xaa' kivi' kiji' ña' kuenta'an' ndo' xiin' a. Te kij' ndj'i' ña' kuenta'an' ndo' jaan' ndii, kusaa' ita' ni'i' ka' ndo' nuu' ichi' Ndiosi. ¹⁴ Ña' jaan' na' kuli' kujta' ni'j' ndo' ichi' a. Ña' nduu' ña' ndixa' xa'a' Ndiosi ndii, i'in ndo' a' nde'e' naa' i'in' ña' ki'i' toqo' ndo'. Te ña' xachuun'

ndaaku ndii, tjin ndo' a ndee naa ña kasi tja'ni ndo'. ¹⁵ Te ña yoo tu'va ndo' te ka'an ndoso' ndo' xa'a' tu'un va'a saa ndiee' manj' e' xiin' Ndiosí ndii, tjin ndo' a ndee naa ndixan' ki'j' ndo'. ¹⁶ Te siin' tuku' ndii, ña inj' ndo' xini ndo' Ndiosí tjin ndo' ndee naa kaa ña tiasi xiin' mji' ndo', te kuvj' nda'va' ndo' sakuu' kuxj' ndatin, tun' xatia ña ndiva'a nuu' ndo'. ¹⁷ Te ña nj' sakaku' Jesús ndo'ó nuu' kuachj' ndo' ndii, tjin ndo' a ndee naa ti'e' ña kasi xini' ndo'. Te tu'un Ndiosí ndii, tjin tu' ndo' a ndee naa ichi ña taxi' Espiritu Santo nda'a' ndo'. ¹⁸ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí saa kivj', te sakuu' nuu' saa ka'an e' xiin' a ndii, ka'an nda'vi ndo' xiin' a xiin' ña ndjee' Espiritu Santo, te koq tu'va tu' ndo' xiin' ña jaan', te näkoq ndo' ña xikan' ndo' nuu' a xa'a' sakuu' ne nduu' kuenta a. ¹⁹ Te ka'an tu' ndo' xjin' Ndiosí xa'a' yu'u' ña taxi' a tu'un a nuu' j, te ka'an j xiin' ña ndjeni nuu' ne yivj' kij' sakuni' j nja ña yoo sj'e xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' Jesús. ²⁰ Te yu'u' nduu' te ndiso' chuun' xa'a' tu'un va'a jaan', sakan' na tiin j xiin' karena naá j vj'e kaa. Ka'an va' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' j te kuvj' ka'an j xiin' ña ndjeni nuu' ne yivj' saa kuní Ndiosí ka'an j.

Cha'an' so'q' ndi'i'

²¹ Tíquico, ñanj' manj' e', jin te xika' nuu' ndaku nuu' xto'q' e' ndii, xaa ra mii' ndiee' ndo', te ka'an ndi'j' ra xiin' ndo' xa'a' j te kunj' ndo' saa ndu'u' j. ²² Ti'vi' ña'a' j xa'a' ña kaa', te sakuni' ra ndo'ó saa ndiee' ndu, te sandjeni ra nimá ndo'. ²³ Na taxj' na yuva' e' Ndiosí xiin' xto'q' e' Jesucristo ña manj' koq xjin' sakuu' ndo'ó, te sakan' tu' ne ta'an' e', te na taxj' tu' a ña kundanj' ta'an' ndo' xiin' ña inj' ndo' xini ña'a' ndo'. ²⁴ Te na sañu'u' na tu' Ndiosí sakuu' ne ndanj' xto'q' e' Jesucristo xiin' jin kanii' nimá nja. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu Filipos

Ti'vi' ra cha'an nja

¹ Yu'u Pablo xiin' Timoteo ndii, te xika' nuu' nuu' Jesucristo nduu' ndu, te ti'vi' ndu cha'an' sakuu' ndo'ó, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne inji xini Cristo Jesús, ne ndiee' ñuu Filipos. Te ti'vi' tu ndu cha'an' te xito' ndo'ó, xiin' te chindiee' ndo'ó. ² Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

*Ka'an Pablo xiin' Ndiosí xa'q' ne ndikun
ichi' a xiin' ra*

³ Taxi' j ña chindani Ndiosí j sakuu' ichi' kii' naka'an' i xa'a' ndo'. ⁴ Te sakuu' ichi' ndii, kuatia' nimá i te ka'an' j xiin' a xa'a' sakuu' ndo'ó, ⁵ sakan' ña xachuun' inga' e' xa'a' tu'un va'a ndee kivi' nuu' ña ni xini so'ó ndo' tu'un jaan', te ndee vitin. ⁶ Te nditunji yu'u ña chuun va'a ña ni xa'a' Ndiosí xaa' a xiin' nimá ndo' ndii, kua'an naa kua'an a xaa' ña'a' a, te saxinu ña'a' a ndee xaa kivi' ña nandiko' Jesucristo. ⁷ Te kande'i xanini j sakan' xa'a' sakuu' ndo', sakan' ña ndani kua'a' j ndo'ó. Kuachj ndii ni xachuun' inga' sakuu' ndo' xiin' j nuu' chuun ña ni samanji' Ndiosí yu'u, kiji' naá j vi'e kaa xiin' kiji' xika' ndiká j ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a jaan', te nia'a' j ña ña ndaku nduu' a. ⁸ Ndiosí xini saa vi' kundani j sakuu' ndo'ó saa ni kundani va Jesucristo yoo'. ⁹ Te ka'an' j xiin' Ndiosí xa'a' ndo' te kundani ta'an' ya'a' ka ndo', te na saa ndo' a xiin' ña xini tuni, te saa tu ndo' a xiin' ña ndichi. ¹⁰ Te kuni j ña jaan' xa'a' ndo' te kuvj nakaxin ndo' ndee ña nduu' ña va'a xna'a, te kaka na kaka ndaku ndo', te koo' ndee jin ña kuvj tjin kuachj ne yivi' ndo'ó ndee xaa kivi' ña nandiko' Jesucristo. ¹¹ Te kumi' tu ndo' kua'a' va ña ndaku ña xaa' ndo' xiin' ña ndiee' Jesucristo, te xiin' ña jaan' kua'a' ka ne yivi' tjin ka'nu' Ndiosí, te saka'nu' tu ña'a' nja.

*Ka'an Pablo ña xa'q' Cristo kujiti' tiaku
ra*

¹² Ñani ta'an' j, kuni j ña kundani ndo' ña tu'un ndo'ó' i yo'ó' ndii, ni nakasi a ña kiku' tu'un va'a, süu' jaan' ndii so'ó chindiee' ka a xa'a' ña jaan'. ¹³ Sakan' na kui' ndee te xiin', te ndiaa vi'e ka'nu', xiin' sakuu' ne yivi' xini ña naá j vi'e kaa xa'a' ña xika' nuu' j nuu' Cristo. ¹⁴ Te kua'a' ka

ñani ta'an' e' ndii, inji ka ra xini ra xto'ó e' xa'a' a ña naá j vi'e kaa. Te so'ó kumi' ka ra ña ndieni te ka'an' ndoso' nditunji ra tu'un va'a jaan' nuu' ne yivi'.

¹⁵ Ña ndixa nduu' a ña sava te jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' ña ndasi' nuu' ra xini ra yu'u' xa'a' chuun ña ndiso' j, uun xa'a' a ña kuni kanando ra yu'u' kujiti'. Ndisu sava tuku' ra ndii, ka'an' ndoso' ra a xa'a' a ña va'a nimá ra. ¹⁶ Te ndasi' nuu' jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' a ña kuni katin ta'an' ra xiin' yu'u' kujiti', te xachuun' ndaku nimá ra. Süu' jaan' ndii kuni sanakuiniá ka ra tu'un kui'e nuu' j vi'e kaa yo'ó. ¹⁷ Ndisu te va'a nimá jaan' ndii, ka'an' ndoso' ra xa'a' Cristo xa'a' a ña ndani ra yu'u', sakan' ña xini ra ndii, naá j vi'e kaa xa'a' a ña naka'an' j xa'a' tu'un va'a jaan'. ¹⁸ Te ndii, koo' a xaa' a naa' ka'an' ndoso' ra a xa'a' a ña ndasi' nuu' ra, uun xa'a' a ña nduu' ra te ndaku nimá, ndee saa kanj ndii, xa'a' Cristo ka'an' ndoso' ra, te va'a va kuni yu'u' xa'a' ña jaan'. Te va'a na va'a ka kuni j, ¹⁹ sakan' ña xini j ña xa'a' a ña ka'an' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' j, xiin' xa'a' a ña chindiee' Espiritu Jesucristo yu'u' ndii, keta' j vi'e kaa yo'ó. ²⁰ Te ka'an' nimá j, te ndiatu' tu inji j ña ndoo kui'e j nuu' Cristo, süu' jaan' ndii xini kaxi' j ña naa xa xaa' ka j ndii, nia'a' tu j ña ka'nu' Cristo vitin tee' ndee tiaku j, uun tee' ndee kuvj j. ²¹ Sakan' ña nuu' yu'u' naa' tiaku j ndii, tiaku j te xaa' j ña kuni Cristo, te naa' kuvj j ndii, xa ni keta va'a j. ²² Te naa' kujitaku ka j, te kunduu' a nuu' j jin ña koo kua'a' ka ne inji kuni Cristo ndii, xini ndee ña va'a ka. ²³ Sakan' ña vixi va nuu' j te kuni j ndee ña vji ta'an' jaan' nduu' ña va'a ka. Kuachj ndii ka'an' nimá j kuvj j, te kunduu' j xiin' Cristo, sakan' ña ña jaan' nduu' ña va'a ya'a' ka. ²⁴ Ndisu xa'a' ña va'a ndo'ó ndii, kuni a ña koo ka j xiin' ndo' jin yivi' yo'ó'. ²⁵ Te inji j ña ndoo ka j jin yivi' yo'ó' xiin' sakuu' ndo' xa'a' ña va'a mji' ndo', te chindiee' j ndo'ó nuu' ña kuatia' nimá ndo' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, ²⁶ te saka'nu' ka ndo' Cristo Jesús xa'a' a ña chindiee' a yu'u', xiin' xa'a' a ña koo tukuu' j xiin' ndo'.

²⁷ Ndisu ndee ka ña koo ndii, xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, kaka naa xika' ndo' naa ka'an' chuun' tu'un va'a xa'a' a. Tee' ndee xaa j uun xaa j mi' ndiee' ndo' ndii, kuni kuni j kuento ña ita' ni' j ndo' xiin' jin ndaa' nimá ndo' nuu' ichi' a, te xachuun' inga' tu ndo' nuu' ichi' a xa'a' tu'un va'a ña kandixa' e' jaan'. ²⁸ Te ndee sie küji' vi ndo' nuu' ne nakasi ndo'ó xa'a' a ña kandixa' ndo' tu'un va'a jaan'. Te ña jaan' nia'a' ña ne ndoñu'u' nduu' nja, ndisu ndo'ó ndii, nia'a' ña jaan' ña ne kaku nduu' ndo', te mji' Ndiosí saa ña

jaan'. ²⁹ Kuach̄i ndii, süü' n̄i tax̄i Ndiosí ña in̄i kuj̄t̄i' e' xini e' Cristo, süü' jaan' ndii n̄i tax̄i t̄u a ña kund̄o' o t̄u e' xa'a' a. ³⁰ Sakan' ña ndo'o' ndo' naa n̄i xini ndo' n̄i ndo'o' i s̄aa', xiin' s̄aa' xini ndo' kuento ña ndo'o' i v̄it̄in.

2

Nda'vi kuȳ nimá ndo' s̄aa' n̄i' nda'vi kuu' nimá Cristo Jesús

¹ Sakan' na kuui', naa' ndix̄a xn̄a' a saki' vi Cristo ndo' o xa'a' a ña in̄i ndo' xini ña' a' ndo', te saki' vi t̄u a ndo' o xa'a' a ña ndani a ndo' o, te n̄i nduuj̄in ndo' n̄i x̄aa' Espiritu Santo te ndiee' man̄j' ndo', te kuvita in̄i ndo' xini ta'an' ndo' ndii, ² s̄akuatia' ndi' i' ndo' nimá i kund̄uȳ ndo' in̄i ndaa' xini', te in̄i ndaa' t̄u ña ndani ta'an' ndo', te in̄i ndaa' t̄u nimá ndo', te in̄i ndaa' t̄u ña xanini ndo'. ³ Te s̄aa' ndo' ndee in̄i ña' a, te na'ta'vi ta'an' ndo' xa'a' a ña ndaa' nuu' ndo' n̄i ndee xa'a' a ña ñuñu' ndo'. Süü' jaan' ndii xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' kan̄inj̄i ndo' ña ne ka'nu' ka' nduu' inga ne yivi' te sakan' m̄ji' ndo'. ⁴ Te kan̄inj̄i ndo' xa'a' a ña va' a m̄ji' kuj̄t̄i' ndo', süü' jaan' ndii kan̄inj̄i t̄u ndo' xa'a' a ña va' a inga ne yivi'. ⁵ Sakan' na kuui' na kan̄inj̄i ndo' o naa xanini Cristo Jesús. ⁶ Ña jaan' ndii, tee' ndee in̄i kachi nduu' a xiin' Ndiosí ndii, n̄i x̄a x̄ij̄ a xa'a' a ña in̄i kachi nduu' a xiin' Ndiosí. ⁷ Süü' jaan' ndii n̄i na'ko'o' m̄ji' ndoo' a ña ka'nu' a, te n̄i na'nduj̄in kachi a xiin' in̄i te xika' nuu', te n̄i ndaa' in̄i kachi xiin' m̄ji' t̄u a xiin' te yivi'. ⁸ Te ki' nduu' a te yivi' ndii, n̄i sanuu' xiin' m̄ji' a, te n̄i s̄axinu' ndj̄i' xechi' a ña kuni Ndiosí ndee n̄i xi' i' a, te ndee nuu' in̄i krusin' vi' n̄i xi' i' a. ⁹ Sakan' na kuui' n̄i kan̄j̄i' ña' a' Ndiosí ndee m̄ji' ka'nu' ya' a, te n̄i ch̄indu' u' a in̄i kivi' a ña ka'nu' ka' te sakan' ndee ka' t̄uku kivi' ña yoo. ¹⁰ Sakan' te nuu' Jesús v̄ikuit̄a xiti' s̄akuu' ña ndiee' ndj̄ivi', xiin' s̄akuu' ña ndiee' nuu' ñu' u' in̄i yivi', xiin' s̄akuu' ña ñu' u' t̄ix̄in ñu' u', ¹¹ sakan' te na'kun̄j̄i s̄akuu' ne yivi' in̄i yivi' ña Jesús nduu' xto' o nuu' s̄akuu' ña' a, te xiin' ña jaan' natiin' Ndiosí, yuva' e', ña tiin' ka'nu'.

Ka'an Pablo ña kuni a kund̄uȳ e' ndee naa ñu' u' nuu' ne yivi'

¹² Ñan̄j̄i ta'an' man̄j' i, s̄aa' n̄i' kandixa' ndo' ña ka'an' i s̄akuu' j̄chi' xiin' ndo', te süü' ki' ndu' u' kuj̄t̄i' i xiin' ndo', süü' jaan' ndii v̄it̄in ka' vi' ndj̄ee' kandixa' ndo' yu' u' ña koo' i ndu' u' xiin' ndo'. Te n̄ia' a ndo' ña nduu' ndo' ne n̄i s̄akakú Ndiosí, te xiin' ña kund̄inj̄i ndo' y'i' vi ndo' ndee k̄is̄j̄ a ndo' o xaa' ndo' a. ¹³ Kuach̄i ndii m̄ji' Ndiosí nduu' ña xaa' sakan', te ka'an' nimá ndo' s̄aa' ndo' ña kuni a, te suvi' t̄u a xaa' sakan',

te s̄axinu' ndo' ña jaan' xa' a' a ña sakan' n̄i kuni m̄ji' a.

¹⁴ Te ka'an' yu' u' ndo' ki' xaa' ndo' sakuu' ña' a, n̄i ndee kan̄j̄i ta'an' t̄u ndo' kuento, ¹⁵ sakan' te kund̄uȳ ndo' ne xachuun' ndaku nuu' sakuu' ne yivi', te in̄i kuach̄i ña ndo' o. Te kund̄uȳ ndo' si' e' Ndiosí, ne koo' kuach̄i tein ne n̄ia' a, ne n̄i sativi' xiin' m̄ji'. Te kund̄uȳ ndo' ndee naa ñu' u' ña y'i' e, ña ndiee' ndj̄ivi', nuu' ne yivi' in̄i yivi' jaan'. ¹⁶ Tiin' kut̄u' ndo' t̄u' un̄ ña taxi' kivi' ñu' u' e', sakan' te ki' nandj̄iko' Cristo ndii, kuv̄j̄ ka'an' kuatia' i xa'a' a ña n̄i sando'o' saka xiin' m̄ji' i, te n̄i ndee n̄i xachuun' saka t̄u i nuu' a tein ndo'. ¹⁷ Tee' ndee kuni a kuit̄j̄a n̄i' i, te ki' n̄i ta'an' a xiin' ña nasoko' ndo' nuu' Ndiosí, te ña jaan' nduu' ña in̄i ndo' xini ndo' a, s̄aa' e' xiin' ña kuatia' nimá i, te s̄akuatia' t̄u i nimá sakuu' ndo' o xiin' i. ¹⁸ Te sakan' t̄u ndo' o ndii, kuatia' nimá ndo', te s̄akuatia' na ndo' nimá i xiin' nimá ndo'.

Ka'an Pablo xa' a' uvi' t̄a' an' te chindiee' ta'an' xiin' ra, Epafrodito xiin' Timoteo

¹⁹ Ndiatu' i ña tax̄i xto' o e' Jesús t̄i' vi' yach̄i i Timoteo m̄ji' ndiee' ndo', te va' a' kuni i ki' nandj̄iko' ra te ka'an' ra xiin' i s̄aa' ndiee' ndo'. ²⁰ Sakan' ña koo' ka' ndee in̄i ra xiin' i ndee naa te jaan', te ndi' n̄i xn̄a' a' xa'a' a' ndo' ndee naa yu' u'. ²¹ Kuach̄i ndii, sakuu' inga ra ndii, ndi' n̄i ra xa'a' a ña kuni m̄ji' kuj̄t̄i' ra, te ndi' n̄i ra xa'a' a ña kuni Cristo Jesús. ²² Ndisu' xa' xini ndo' s̄aa' xachuun' ndaku Timoteo yo' o', ña xika' nuu' va' a' ra nuu' t̄u' un̄ va' a' xiin' i ndee naa xaa' in̄i si' e, te xika' nuu' nuu' yuva' ra. ²³ Sakan' na kuui' ndiatu' in̄i i t̄i' vi' yach̄i ra m̄ji' ndiee' ndo' ki' kuni i kuento ndee ña kund̄o' o i. ²⁴ Te in̄i i ña tax̄i xto' o e' ña yach̄i ku' un̄ t̄u yu' u' m̄ji' ndiee' ndo' jaan'.

²⁵ Ndisu' v̄it̄in ndii, n̄i xa'ta'an' nuu' i ña sanandj̄iko' tukuu' i ñan̄j̄i i Epafrodito m̄ji' ndiee' ndo', te n̄i t̄i' vi' ndo', te s̄aa' ra ch̄uȳn nuu' i. Te ch̄indj̄ee' ta'an' ra xiin' i xachuun' inga' ndu' ñi ña kunta'an' ndu' xiin' ña n̄ia' a. ²⁶ T̄i' vi' ña' a' i m̄ji' ndiee' ndo' sakan' ña nanduku' va' ra sakuu' ndo'. Te ndi' n̄i va' t̄u ra xa'a' a' a ña n̄i xini ndo' kuento ña n̄i kuni kuv̄j̄i ra. ²⁷ Ña ndix̄a nduu' a ndii, n̄i kuni kuv̄j̄i va' ra. Ndee chaa' va' te kuv̄j̄i ra. Ndisu' n̄i kuv̄j̄ita in̄i Ndiosí xa'a' a' ra, te n̄i sanda' a ña' a' a. Te n̄i kuv̄j̄ita t̄u in̄i a ndee xa'a' a' yu' u', kuach̄i ndii n̄i tax̄i a ña kusuchi' kua' a' a' ka' in̄i i. ²⁸ Sakan' na kuui' yach̄i va' t̄i' vi' ña' a' j̄, te nandj̄iko' ra m̄ji' ndiee' ndo' jaan'. Te ki' kuni ña' a' ndo' ndii, kuatia' n̄i tukuu' nimá ndo', te k̄is̄yuchi' ka' in̄i yu' u'. ²⁹ Na' in̄i ña' a' ndo' s̄aa' kuni xto' o e' xiin' ña kuatia' nimá ndo'. Te koto' ka'nu' ndo' te yivi', te xaa' naa xaa' te yo' o', ³⁰ sakan' ña ndee sie va' te kuv̄j̄i ra

xa'a a ña xachuun' ra nuu' Cristo Jesús, ña kuain' ni kuu' ra xiin' kivi' ñuu' ra kij' ni xito' ra yu'u xa'a' ndo'ó xa'a' a ña ni kuvj' chindjee' mii' ndo' yu'u.

3

Ka'an Pablo ña Cristo kuji' kuni a ini e' kuni e'

¹ Ñani ta'an' i, ka'an tu' i xiin' ndo' ña kuatia' nimá ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto'q' e' Jesús. Yu'u ndii, xavi' i ña tuku' ni ke'i' i nuu' ndo' ña xa' ni ke'i' i jaan', te chindjee' tu' a ndo'ó nuu' ichi' Ndiosi. ² Koto' xiin' mii' ndo' nuu' te yivi' ñaa', te nduu' ndee' naa naya' sana', te koto' xiin' mii' ndo' nuu' ña nja'a ña xaa' ra, te koto' xiin' mii' ndo' nuu' ña kuni kasa'a' ra tunj' iin' ndo'. ³ Sakan' ña yoo' ndii, kumi' xna'a' e' ña jaan', ndisu' nimá e' yoo' a xa'a' a ña xaka'nu' e' Ndiosi xiin' ndjee' Espíritu Santo, te Jesucristo kuji' ini' e' xini' e', te ini' e' xini' e' ña ndjee' mii' e' te koo' ndaku' nimá e' nuu' Ndiosi. ⁴ Sakan' tu' yu'u ndii, yoo' ña kuvj' ini' i kuni' i te koo' ndaku' nimá i nuu' Ndiosi xiin' ndjee' mii' i. Naa' yoo' ka' xanini' ña kuvj' koo' ndaku' nimá e' nuu' Ndiosi xiin' ndjee' mii' e' ndii, yu'u' ka' vi'. ⁵ Sakan' ña ni xa'a' nja' tunj' iin' i kivi' ña unja' ña ni tuvj' i. Te ichi' ne Israel nduu' i. Te xij' yata' i ni nduu' Benjamín. Te te hebreo ndi' i nduu' i. Te kuenta ña nduu' i te fariseo ndii, ndikun' va'a' ka' i tu'un' ndei' Ndiosi. ⁶ Te kuenta ña xaa' i ña kuni' Ndiosi ndii, ndee' ne nakaya' xa'a' Jesús ni taxi' u'vi' i, te kuenta ña ka'an' chuun' tu'un' ndei' jaan' ndii, ni saxinu' i sakuu' a. ⁷ Ndisu' vjtin' ndii, sakuu' ña ni tuu' i ni ndiaa' ya'vi' nuu' i kij' sakan' ndii, kuasa' xachi' ka' ndiaa' ya'vi' a nuu' i vjtin' xa'a' ña ini' i xini' i Cristo. ⁸ Ndisu' süu' sakan' kuji', ndee' iin' ña jaan' ndiaa' ya'vi' ka' nuu' i vjtin' kij' nakata' e' xiin' ña xini' i xto'q' i Cristo Jesús, ña ndiaa' ya'vi' ya'a' ka. Te xa'a' a Cristo ni ñakoo' i sakuu' ña jaan', te nduu' a nuu' i ndee' naa' mii' in' kuji', sakan' te ndee' iin' ndaa' Cristo kuji' kondja' ya'vi' nuu' i, ⁹ te nduujin' tu' i xiin' a. Te nduku' i ña kundu' i te ndaku' nimá nuu' Ndiosi xa'a' ña saxinu' i ña ka'an' tu'un' ndei' a, süu' jaan' ndii xa'a' a ña ini' i xini' i Cristo kuji' nduku' i ña jaan'. Sakan' ña mii' Ndiosi kuji' nduu' ña xandaku' nimá e' xa'a' a ña ini' e' xini' e' Cristo. ¹⁰ Kuachj' ndii kuni' kuni' i Cristo, te kuni' tu' i ña ndjee' Ndiosi, ña ni sanatiaku' ña'a' a, te kundo'q' na' i naa' ni ndo'q' a, ña xa' i kuvj' i ndee' naa' ni xi' i a, ¹¹ te xiin' ña jaan' ndiatu' ini' i ña natiaaku' i tejn' ne ni xi' i.

Ka'an Pablo ña kuni xa'q' ra ndee' mii' ni nia'a' ña'a' Ndiosi xa'q' ra

¹² Süu' ka'an' i ña xa' ni ñani' i sakuu' ña jaan', ni ndee' ka'an' tu' i ña xa' ni saxinu' i sqa' kuni' Ndiosi kundu'q' i, süu' jaan' ndii kua'an' na' kua'an' i ña ndiatu' ini' i ñani' i ña ni kana' Cristo yu'u' kundu'q' i. ¹³ Ñani' i ta'an' i, süu' ka'an' i ña xa' ni ñani' i ña jaan'. Ndisu' iin' ndaa' a xaa' i ndii, nandoso' i xa'a' sakuu' ña ni ñakoo' i xata' i, te xanduxa' ka' i ña ñani' i ña ndu'u' nuu' i mii' kua'an' i, ¹⁴ te ndii kua'an' na' kua'an' i mii' ni nia'a' Ndiosi ñaxaa' i ndee' ñani' i ña va'a' ña ni kana' Ndiosi yu'u' natjin' i xa'a' ña ini' i xini' i Cristo Jesús. ¹⁵ Sakan' na' kuni' sakuu' yoo', ne xa' xixa' ini' nuu' ichi' Ndiosi ndii, kuni' a kanini' e' sakan'. Ndisu' naa' siin' xanini' sava' ndo'ó xa'a' ña jaan' ndii, mii' Ndiosi sakuu' ndo'ó ndee' ña kuni' a sqa' ndo'. ¹⁶ Ndee' sqa' ka' ni ndii, kuni' a ña iin' ni nda'a' kaka' e' nuu' ichi' a naa' xa' xika' e'.

¹⁷ Ñani' ta'an' i, kaka' ndo' ichi' Jesús sqa' nii' xika' yu'u' ichi' a, te chuun' xa'a' tu' ndo' sqa' xika' ne' xika' ichi' a naa' xika' ndu'u'. ¹⁸ Naa' xa' ni ka'an' i xiin' ndo' ki'in' va' ichi' ndii, tu'ku' ni ka'an' i xiin' ndo' vjtin' ndee' xaku' i ña xika' kua'a' ne' yivi', ne' kuu' ndee' naa' chindiaa' ya'vi' nja' ña ni xa'q' Cristo nuu' krusin'. ¹⁹ Te kij' kuvj' ne' jaan' ndii, tundo'q' kuji' koo' nja', sakan' ña ña xikan' nimá kuji' nja' nduu' ndiosí nuu' nja', te ka'an' ñu'ñu' nja' xa'a' ña ka'an' ña xaa' nja', te ndi'ni' nja' xa'a' ña yoo' iin' yivi' kuji'. ²⁰ Ndisu' yoo' ndii, ndivi' kandu'u' ñuu' e', te jkan' ndiatu' ini' tu' e' kixjin' xto'q' e' Jesucristo, ña sakaku' yoo'. ²¹ Te namá a ñu'u' nde'i' e', ña tivi', te kundu'q' a ndee' naa' ñu'u' nde'i' mii' a, ña ndatun' va'. Te sqa' a ña jaan' xiin' ndjee' a ña tiin' a te xa'ndia' chuun' a nuu' sakuu' ña yoo'.

4

Kuatia' naa' kuatia' nimá ndo' i'in' kivi' kua'an' xa'a' Jesús xto'q' e'

¹ Sakan' na' ka'an' i xiin' ndo'ó, ne' ta'an' i, ne' ndan' va' i, te kundini' va' tu' i xa'a' ndo', te va'a' tu' kuni' i xini' ndo'ó, te nduu' ndo' ndee' naa' corona' i, ña kuja' ni' na' ita' ni' i ndo' nuu' ichi' xto'q' e' Jesús. ² Ka'an' nda'vi' i xiin' Evodia, te sakan' tu' xiin' Sintique, ña na' ñakoo' nja' ña manj' xiin' ta'an' nja'. Kuachj' ndii iin' kachi' ne' xika' ichi' xto'q' e' nduu' uvj' sqa' nja'. ³ Te ka'an' nda'vi' tu' i xiin' yo'ó, Sicago, te xachuun' inga' ndaku' xiin' i, ña chindjee' un' ña'a' jaan'. Ne' ni' xachuun' u'vi' xiin' i xa'a' tu'un' va'a' nduu' tu' ne' jaan', xiin' Clemente, xiin' inga' ne' ni' xachuun' inga' tu' xiin' i. Te xa' yoso' kivi' sakuu' ne' jaan' nuu' tutu' mii' yoso' kivi' ne' natjin' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi' i.

⁴ Vjtin' ka'an' i ña kuatia' nimá ndo' sqa' kivi' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto'q'

e' Jesús. Tə tʉkʉ nʉ ka'án j xiin' ndo' ña kuatía' nimá ndo'. ⁵ Tə nia'a ndo' nuu' sakuu' ne yivi' ña ne va'a nimá nduu' ndo'. Xa kuyatin' tukuu' kixin xto'o e' jaan'. ⁶ Sändi'ni xiin' mi' ndo' xa'a' ndee jin ña'a, ndee chaa' ka ka'an ndo' xiin' Ndiosi sakuu' ichi', tə ka'an nda'vi ndo' xiin' a xa'a' ña kuni nuu' ndo', tə taxj tu ndo' ña chindani a. ⁷ Tə taxj a ña manj' a, ña va'a ya'a ka tə sakan' ña xini ne yivi' jin yivi', koq nimá ndo', tə ña jaan' koqo nimá ndo' xiin' ña xanini ndo' xa'a' a ña jin' ndo' xini ndo' Cristo Jesús.

Xa'a' ña va'a kuñtj' kuni a kanjini e'

⁸ Ñanj' ta'an' j, mi' sandi'i' j yo'o' ka'an j ña kanjini ndo' xa'a' sakuu' ña nduu' ña ndixa, xiin' xa'a' sakuu' ña xata'an koqo ka'nu' e', xiin' xa'a' sakuu' ña ndaku, xiin' xa'a' sakuu' ña ndoq, xiin' xa'a' sakuu' ña ndatun', xiin' xa'a' sakuu' ña va'a koo' chukuu' xa'a' ne yivi'. Naa' yoo ña xata'an saka'nu' e' ndii, xa'a' ña jaan' kuñtj' kanjini ndo'. ⁹ Tə sakuu' ña ni sania'a' j ndo'o', xiin' ña ni ka'an j, xiin' ña ni xinj' so'o' ndo' ka'an j, xiin' ña ni xinj' ndo' xaa' j ndii, ña jaan' saq ndo'. Tə na koq Ndiosi, ña taxi' ña manj' yoo nimá e', xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani ne ñuu Filipos xa'a' a ña ni chindiee' ña'a' nja

¹⁰ Kuatia' va' nimá j nuu' xto'o e' ña tʉkʉ sakan' nʉ naqa'an' ndo' chindiee' ndo' yu'u. Xini j ña koq' kivi' nʉ naqoo' ndo' ña naka'an' ndo' xa'a' j, ndisu nʉ kivi' kuni ndo' saq chindiee' ndo' yu'u. ¹¹ Süu' ka'an j ña yo'o' xa'a' a ña natiin j xa'a' ña'a. Kuachj' ndii xa' nʉ kaan j ña va'a kuni j nuu' ndee ka nuu' ña ndo'o' j. ¹² Xini j kunduu j tə nda'vi kuu', tə xini tu j kunduu j tə vika'. Xa nʉ kaan j nuu' ndee ka ña ndo'o' j, naa kuu' ña kaka' chitu' j, uun ña kaka' soko j, tə xini tu j ña kumi' j kua'a' ña'a, uun ña kunduu j tə natiin. ¹³ Kuvj' xaa' j sakuu' ña jaan' sakan' ña Cristo chindiee' yu'u.

¹⁴ Ndee saq ka nʉ ndii, va'a nʉ xaa' ndo' ña nʉ chindiee' ndo' yu'u nuu' ña ndo'o' j.

¹⁵ Xini kaxi' ndo'o', ne ndiee' ñuu Filipos, ña kij' nʉ keta j ñu'u' Macedonia ña'a', tə nʉ xa'a' j ka'an ndoso' j tu'un va'a ndii, ndee jin ti'vi' ne nakaya xa'a' Jesús nʉ chindiee' yu'u, süu' jaan' ndii ndo'o' kuñtj' nʉ xaa' ña jaan'. ¹⁶ Kuachj' ndii, ndee kij' xika' j ñuu Tesalónica ndii, ki'in' ichi' nʉ ti'vi' ndo' ña kutjaku j. ¹⁷ Süu' ka'an j ña yo'o' xa'a' a ña kuni j ña taxj ka' ndo' ña kutjaku j, süu' jaan' ndii kuni j ña sañu'u' na Ndiosi ndo'o' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' jaan'.

¹⁸ Xa nʉ natjin j nda'a' Epafrodito sakuu' ña kutjaku j, ndee yoso' a nuu' j vitin xiin' ña nʉ ti'vi' ndo' jaan', njanj' ndee yoso' a kutjaku j. Ña jaan' ndii, ndee naa jin tumanj' xavixin' nduu' a nuu' Ndiosi, tə

va'a tu kuni a xini a ña jaan'. ¹⁹ Tə mji' Ndiosi e', ña kumi' ña vika' ndatun' koo' chukuu', taxj sakuu' ña kuni nuu' ndo' saq Cristo Jesús. ²⁰ Na natjin yuva' e' Ndiosi ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' nʉ kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ti'vi' Pablo cha'an' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesucristo, tə ndeji' ña'a' ra

²¹ Sakuu' inga ne jin xini Cristo Jesús, ne nduu' kuenta Ndiosi, ne ndiee' ña'a' ndii, kua'an Ndiosi koqo nja. Tə kua'an Ndiosi koqo tu ndo'o', kachi ñanj' e', tə ndiee' xiin' j yo'o'. ²² Sakan' tu sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosi, ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo', ndisu ne xika' nuu' nuu' César ka' vj' ti'vi' cha'an' ndo'. ²³ Tə na sañu'u' na xto'o' e' Jesucristo sakuu' ndo'o'. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' ne inji xini Jesús, ne ndiee' ñuu Colosas

Ti'vi' ra cha'an' niq

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a' i jchi' a saq kuni Ndiosi, te xiin' Timoteo, ñanji ta'an' e' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ² ñanji ta'an' ndu, ne nduu' kuenta Ndiosi, ne xika' ndaku jchi' Cristo, ne ndiee' ñuu Colosas. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosi ndo'ó, te na taxj tu a ña manj' koq xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosi xa'a' ne inji xini Jesús xiin' ra

³ Sakuu' jchi' kij' ka'an ndu xiin' Ndiosi, yuva' xto'q e' Jesucristo ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' ndo'. ⁴ Sakan' ña ni xini ndu kuento ña inji ndo' xini ndo' Cristo Jesús, te kundanji tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosi ⁵ xa'a' a ña ndiatu' inji ndo' ña natjin ndo' ña kumi' Ndiosi xa'a' ndo' ndivi'. Te xa xini ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña xa ni xini so'q ndo' tu'un va'a ndixa ña ka'an xa'a' Jesús, ⁶ ña xa ni xaa ndee mii' ndiee' ndo'. Te tu'un va'a jaan' ndii, kiku a, te sanduva'a a kivi' ñuu ne yivi' kanii' jin yivi' naa ni xaa a xiin' ndo'ó ndee kivi' ñuu' ña ni xini so'q ndo' a, te ni kundanji xna'a ndo' xa'a' ña ndani mii' Ndiosi yoo'. ⁷ Te Epafras, ñanji manj' ndu, ni sania'a' ndo'ó ña jaan'. Te jaan' ndii, te xachuun' xiin' ndu nduu' ra, te xika' nuu' ndaku ra nuu' Cristo xa'a' ña va'a ndo'ó. ⁸ Te ni ka'an ra xiin' ndu ña ndani ta'an' ndo' xaa' Espiritu Santo.

⁹ Xa'a' a jaan' na ndee kij' ni xini ndu ña ni ka'an ra xa'a' ndo' jaan' ndii, ka'an te ka'an ndu xiin' Ndiosi xa'a' ndo', te sakuni' ndi'i a ndo'ó ña kuni a saq ndo', te sakutu' tu a ndo'ó xiin' ña xini tuni, xiin' ña kundanji ña taxi' Espiritu Santo, ¹⁰ te kaka ndo' saq xata'an nuu' xto'q e' Jesús, te sakuatia' ndo' a xiin' sakuu' ña xaa' ndo', sakan' ña saq ndo' ña va'a, te kua' nu tu ndo' xiin' ña xini va'a ka ndo' Ndiosi. ¹¹ Te xikan tu ndu nuu' a ña taxj a ndjee' ndo' xiin' ña ña ndjee' a ña ndatun' koo' chukuu' ña kumi' a, te kuvj kundjeni kuie ndo' nuu' sakuu' tundo'q'. ¹² Te nakuatia' nimá ndo' taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosi ña ni sakoo' tu'va yoo', te natjin na e' ña xito' natjin ne nduu' kuenta a mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu', ¹³ sakan' ña ni sakaku a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' ña jin yavi, ña nduu' kuenta ña ndiva'a, te ni ndasandu a yoo kuenta

Cristo, si'e manj' a, ¹⁴ ña ni nacha'vi' xa'a' kuachi e' xiin' nii' a, te xiin' ña jaan' ni yoo ka'nu' inji Ndiosi xa'a' kuachi e'.

Ni nakoq e' ña manj' xiin' Ndiosi xa'a' ña ni ndo'q Jesucristo

¹⁵ Te Cristo jaan' nduu' ña nakuitá xachi' xiin' Ndiosi, ña kuvj kuni e', te nia'a a yoo' saq kuu' Ndiosi, te xi'na a ni xikoq te sakan' sakuu' ña yoo'. ¹⁶ Sakan' ña suvi a ni xa'a sakuu' ña yoo ni xaa Ndiosi, ni xa'a a ña yoo ndivi', xiin' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', ña kuvj kuni e', xiin' ña kuvj kuni e', naa kuu' ña kumi' ndjee' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun', xiin' naa kuu' ña kumi' ndjee'. Cristo jaan' ni xa'a sakuu' ña yoo, te xa'a' mii' a ni xa'a ña'a' a. ¹⁷ Te ña jaan' ndii, xa yoo a ndee kij' tia'an koq ndee jin ña'a. Te xiin' ndjee' a yoo yukun sakuu' ña yoo. ¹⁸ Te ña jaan' nduu' xiin' sakuu' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'j a. Te suvi tu a nduu' xa'ndu sakuu' ña yoo, te xi'na tu a ni natjaku tejn ne ni xi'j te kundju a ña ka'nu' kuu' nuu' nuu' sakuu' ña yoo. ¹⁹ Sakan' ña mii' Ndiosi ni xtanj ña nakuitá xachi' ña jaan' xiin' a, ²⁰ te xiin' ña ni ndo'q a ni nakoq Ndiosi ña manj' xiin' sakuu' ña yoo, ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', xiin' ña yoo ndivi' ndii, ni natandjee manj' a sakuu' ña jaan' xa'a' a ña ni xitja nii' Cristo jaan' nuu' krusin.

²¹ Sakan' tu ndo'ó saq ndii, xika' ni yoo' ndo' nuu' Ndiosi xa'a' a ña kiji ña ni xanji ndo', xiin' ña nja'a ña ni xaa ndo', te ni kundasi' ndo' Ndiosi. Te ndii, xa ni natandjee manj' Cristo ndo'ó xiin' Ndiosi vitin ²² xa'a' a ña ni xi'j a xa'a' kuachi ndo' kij' ni xika a jin yivi', te ndoo koq ndo' kij' sanaku'a a ndo'ó nuu' Ndiosi, te ndoo tu nimá ndo', te koo' ndee jin xa'a' ña tin kuachi Ndiosi yoo' nuu' a ²³ naa' ita' ni'j ndo' nuu' ña inji e' xini e' Jesús, te künundia'a ndo' nuu' a, te kuxioq tu ndo' nuu' ña ndiatu' inji e' ña ni natjin ndo' kij' ni xini so'q ndo' xa'a' tu'un va'a, ña ka'an ndoqso' te yivi' kanii' jin yivi'. Te ni sakuiso' chuun' tu Ndiosi yu'u Pablo, te ka'an ndoqso' i ña jaan'.

Ndo'o Pablo xa'a' ne ndikun ichi' Jesús

²⁴ Nakuatia' nimá i vitin nuu' ña ndo'ó i xa'a' ndo' xiin' ñu'u' nde'j i, sakan' ña xiin' ña jaan' saxinu' i ña ni ndo'q Cristo xa'a' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'j a. ²⁵ Te ni sakuiso' chuun' Ndiosi yu'u te xika' nuu' i nuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, te ka'an ndoqso' xinu' i tu'un va'a ²⁶ ña ni yoo si'e nuu' sakuu' ne yivi' ndee xta'an' jin yivi', xiin' ndee kij' ni xa'a' yoo ne yivi'. Ndisu vitin ndii, xa ni satuvi ña'a' Ndiosi nuu' ne nduu' kuenta a. ²⁷ Sakan' ña ni kuni a ña kundanji ndo'ó, ne tuku', ne

nduu' kuenta a, ña ka'nu' koo' chukuu' ña ni yoo si'e jaan'. Te Cristo nduu' ña jaan', te naa a nimá ndo', xa'a' a jaan' na ndiatu' inji ndo' ña kundjeje ndo' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. ²⁸ Te xa'a' Cristo jaan' ka'an ndoso' ndu nuu' sakuu' ne yivi'. Ndiaa yu'u' ña'a' ndu, te sania'á tu ña'a' ndu xiin' sakuu' ña xini tuni ña kuaxi nda'a' Ndiosí, te kuvj sanakua'a ña'a' ndu nuu' Ndiosí nduu' ña ne ndaku nimá xa'a' a ña inji ña xini ña Cristo Jesús. ²⁹ Xa'a' a jaan' na xachuun' u'vi j nuu' Cristo xiin' ña ndjeje' ña taxi' a nuu' j, te saxinú j ña ni sakuiso' chuun' a yu'u'.

2

¹ Te kuni j ña kundani ndo' saa vi' xachuun' u'vi va j xa'a' ndo', xiin' xa'a' ne ndiee' ñu'u' Laodicea, xiin' xa'a' sakuu' ne tia'an kunj saa kaa' nuu' j. ² Xaa' j sakan' te sandjeni j nimá ndo', te jin ndaa' kunduu' ña ndani ta'an ndo', te kundani ndi' j ndo' sakuu' ña xini tuni, sakan' te kundani ndo' ña ndichi ña yoo si'e xa'a' yuva' e' Ndiosí, te ña ndichi jaan' nduu' Cristo. ³ Te ña jaan' nduu' ña kumi' sakuu' ña ndiaa va'vi' koo' chukuu', ña yoo si'e, ña xini tuni xiin' ña ndichi xava'a'. ⁴ Ka'an j ña yo'o' xiin' ndo' te kunj xa'an' ndee jin ne yivi' ndo' xiin' kuento ndatun' saka. ⁵ Kuachj ndii, tee' ndee koo' j yoo xiin' ndo', ndisu yoo nimá j xiin' ndo', te nakuatia' j ña ndiee' manj' xiin' ta'an' ndo', te ita' ni' j tu ndo' nuu' ña inji ndo' xini ndo' Cristo.

⁶ Sakan' na kuui' xa'a' a ña ni natjin ndo' Jesucristo nduu' xto'o' ndo' ndii, kaka ndo' saa kuni a, ⁷ tiin' kutu' ña'a' ndo', te kuja kutu' tu ndo' nuu' tu'un a, te kujta ni' j ndo' nuu' ña inji e' xini e' Jesús saa nii' ni sania'á ra ndo'ó, te taxi' va ndo' ña chjndani Ndiosí.

Ni sandoo ndika Cristo yoo' nuu' kuachj e' te nduu' e' ne yivi' xaa'

⁸ Koto xiin' mji' va ndo', te kunj xa'an' ndee jin ne yivi' ndo'ó xiin' ña xini tuni saka, ña kuasa' kuni, ña ka'an xa'a' ña xi xaa' te yivi' kujti', te ka'an tu a saa kuni ña xiko' ni'i' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi', te süu' ka'an ña jaan' saa kuni Cristo. ⁹ Sakan' ña nakuita kanii' Cristo xiin' ña kuu' Ndiosí. ¹⁰ Te ndo'ó ndii, xa yoo xinu ndo' te saa ndo' ña kuni Ndiosí xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' Cristo, te ña jaan' nduu' xini' nuu' sakuu' ña kumi' ndjeje' xiin' ña xa'ndia chuun'. ¹¹ Te sakan' tu xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' Jesús ndii, ni xa'a' a tunj ndo', ndisu süu' tunj naa ña xa'a' nda'a' te yivi' nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii nduu' a ña tava' Jesús ña ndioq' inji jin' ndo' saa ndo' kuachj. Te ña jaan' nduu' ndee naa tunj ndo' ña ni xa'a' Cristo. ¹² Kij' ni chjchj

ndo' kuenta Cristo ndii, ndee naa ni kuji tu ra ndo'ó xiin' a tixin ñu'u', te ni natjaku inga' tu ndo' xiin' a xiin' ndjeje' Ndiosí xa'a' a ña inji ndo' xini ndo' Jesús, te ndjeje' jaan' nduu' ña ni tin Ndiosí, te ni sanatiaku ña'a' a tein ne ni xij'.

¹³ Te ndo'ó ndii, ni nduu' ndo' ndee naa ne ni xi' j nuu' Ndiosí xa'a' a ña ni xiko' ni'i' kuachj kivi' ñu'u' ndo', te ni nduu' ndo' kuenta Ndiosí xa'a' a ña koo' tunj jin' ndo'. Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku inga' a ndo'ó xiin' Cristo kij' ni yoo ka'nu' inji a xa'a' kuachj e', ¹⁴ sakan' ña ni sandoyo' a sakuu' ña yoso' xa'a' e', ña ni xka'ndja e' ña ka'an tu'un ndei' a, ña ni tin kuachj yoo'. Ni tin ña'a' a, te ni kuji ña'a' a nuu' krusin, te sakan' ni sandoyo' a ña ka'an ña jaan' xa'a' kuachj e'. ¹⁵ Te sakan' ni tu'un a ña ndjeje' nuu' sakuu' ña kumi' ndjeje' jaan', xiin' nuu' ña xa'ndia chuun' kij' ni sandjeje' kui'e' tuvi' ña'a' a nuu' kua'a' ne yivi', xiin' ña ni xa' Cristo nuu' krusin.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuui' saa ndo' kuenta ña ka'an kinj ne yivi' xiin' ndo' xa'a' ña xixi' ndo', xiin' ña xi'i' ndo', ni ndee xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña tuu ne jaan' ka'nu', xiin' a xa'a' ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña nduu' itja' yoo', xiin' xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' sábadó, ña xinandee' ña. ¹⁷ Te sakuu' ña jaan' nduu' kunda'vi' ña kixin, ndisu ña ka'an xna'a' ña jaan' xa'a' ndii, Cristo nduu' a. ¹⁸ Te taxj ndo' nakasi ndee jin ne yivi' ndo'ó nuu' ña sani'i' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña ne jaan' ndii, xasuvi' ña ña nda'vi' inji ña, te xaka'nu' tu ña ángele, te ka'an ñu'u' ña ña satuvi' a nuu' ña, te chitu' vi' xini' ña ñu'u' ña kuasa' kuni. ¹⁹ Te ne jaan' ndii, ndikun ña Cristo, ña nduu' xini' sakuu' yoo', ne inji xini a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde' j a, xiin' mii' ñu'u' ta'an' iki' mii' tiin' tuchj xij' ñu'u' nde' j jaan'. Sakan' ña saxka'ndia a sakuu' ña kuni a xa'a' yoo', ne inji xini a. Te sakan' sanduuiin' ña'a' a, te xa'nu' e' saa kuni Ndiosí.

²⁰ Naa ndjxa xna'a' xa ni xi' j inga' ndo' xiin' Cristo nuu' ña xiko' ni'i' ne yivi', ne nduu' kuenta jin yivi' yo'o' ndii, zndichun na xika' ndo' ndee naa xika' ne nduu' kuenta jin yivi', te ndikun ndo' ña xaa' ne jaan'? ²¹ Naa kuu' ña ka'an ña ndii: "Kunj nda'a' un' ña kaa', koto un' saa iin' ña yo'o', tondja un' ña yo'o' xiin' nda'a' un'", kachi ña. ²² Te sakuu' ña jaan' ndii, ka'an a xa'a' ña sania'á te yivi' xiin' ña ka'an chuun' mii' kujti' ra, te ña ndo'u' u' kunduu' a kij' ya'a' kivi' yoo a. ²³ Ña ndjxa nduu' a ndii, sakuu' ña sania'á ne jaan' ndii, ndee naa ña xini tuni xna'a' xa'a' ichi' Ndiosí nduu' a, sakan' ña ka'an a saa kaka ña ichi' Ndiosí, xiin' saa kunda'vi' inji ña, xiin' saa sandoo'ó xiin' mji' ña. Ndisu

ndeę sie chındiee' ndeę *jin* *ña* jaan' yoo', te naķoę e' kuachj *ña* ndioo' *inj* *jin*' e.

3

Na kaņinj e' *xa'a'* *ña* yoo *ndivi'* *kujti'*

¹ Te *xa'a'* a *ña* nj *naťiakų* inga' ndo' xiin' Cristo ndii, nduku' naa nduku' ndo' *ña*' a *ña* yoo *ndivi'* mii' ndu'u' Cristo nda'a' ku'a' Ndiosi. ² Te *kaņinj* ndo' *xa'a'* *ña* nduu' kuenta *ndivi'*, te *kaņinj* ndo' *xa'a'* *ña* nduu' kuenta *jin* yivi'. ³ Te *xa'a'* a *ña* nj xi'i ndo' nuu' *ña* kuni *jin'* mji' ndo' ndii, nda'a' Ndiosi yoo si'e kivi' *ñuu* ndo' nj *xaa* Cristo. ⁴ Te *kij'* *naťuvj* Cristo, *ña* taxi' kivi' *ñuu* e' ndii, *naťuvj* tu ndo'ó xiin' a mii' *ndaťun'* kaa'.

Na naķoę e' sakuu' nuu' kuachj

⁵ *Xa'a'* a jaan' na *kűťiakų* ka' ndo' nuu' *ña* kuni *jin'* mji' ndo': naa kuu' *ña* kumi' ndo' musa ndo', xiin' *ña* xe'na' ndo', xiin' *ña* *ķinj* ndioo' *inj* ndo', xiin' *ña* ka'an nimá ndo' saę ndo' *ña* *ķinj*, xiin' *ña* ndioo' *inj* va' ndo' *xa'a'* *ña'a'*, te ndeę naa *jin* ndiosí ndo' nduu' *ña* jaan'. ⁶ Te ne xaa' *ña* jaan' ndii, chie va' *tunduo'* taxi' Ndiosi *ķundę'o* *nja*. ⁷ Te nj *xaa* tu ndo'ó *ña* ka'an jaan' *kij'* nj *xika* ndo' *xiko* ni'i' *ña* jaan' kivi' *ñuu* ndo'. ⁸ Ndisu *vjťin* ndii, kuni a *ña* *naķoę* ndo' sakuu' *ña* yo'o': naa kuu' *ña* *nasaá'* ndo', xiin' *ña* *kui'e* ndo', xiin' *ña* *chjchj'* *inj* ndo', xiin' *ña* *kaņja'* a ndo' *xa'a'* ne yivi', xiin' *ña* va'a' yu'u' ndo'. ⁹ Te *ķunj* *xa'an'* ta'an' ka' ndo', sakan' *ña* *vjťin* ndii *xa* nj *naķoę* ndo' kivi' *ñuu* *yata'*, xiin' sakuu' *ña* nj *xaa* ndo', ¹⁰ te *xa* nj *nandųu* ndo' ne yivi' *xaa'*. Sakan' na *jin* kivi' kua'an nakuitá ka' kuu' ndo' sakuu' Ndiosi, *ña* nj *xa'a'* yoo', ndeę *skachi'* *xaa* kivi' *ña* *ķundanj* ndj'i' ndo' *xa'a'* a. ¹¹ Te *ķoę* a *xaa'* a naa' nduu' e' ne tuku', uun ne *judio*, naa' yoo *tunj* *jin'* e', uun naa *ķoę* a, naa' ne *nda'vi* so'o' nduu' e', uun ne *iku'* nduu' e', naa' ne *xiko* ni'i' *jin* *xtę'o* nduu' e', uun naa' ne *xika* ndiká nduu' e'. *Süu'* jaan' ndii Cristo nduu' *ña* *xa'ndia* chuun' nuu' e', te *svj* tu a naá nimá sakuu' e'.

¹² Te *xa'a'* a *ña* nj *naķaxin* Ndiosi yoo', te nduu' tu e' kuenta a, te ndani a yoo' ndii, *nia'a* ndo' *ña* va'a' kuu' ndo', xiin' *ña* *kuvita* *inj* ndo', xiin' *ña* *ndaşun* *inj* ndo', xiin' *ña* *nda'vi* kuu' nimá ndo', xiin' *ña* maso *ķuu* ndo', xiin' *ña* *kuie* *inj* ndo'. ¹³ Te sakan' tu *ķundjeni* ndo' *ķunj* ta'an' ndo', te *ķoę* ka'nu' *inj* ndo' *ķunj* ta'an' ndo'. Te naa' yoo ndo' *tun* *kui'e* xiin' ta'an' ndo' ndii, *ķoę* ka'nu' *inj* ndo' *xa'a'* ta'an' ndo' saę ni'i' nj yoo ka'nu' *inj* Cristo *xa'a'* e'. ¹⁴ Te *ña* ka'nu' ka' nuu' sakuu' *ña* jaan' ndii, *ña* *ķundanj* ta'an' ndo' nduu' a, sakan' *ña* *ña* jaan' nduu' *ña* *ndaşaiin'* *xachi'* yoo'. ¹⁵ Te na *ķoę* na *ña* manj', *ña*

taxi' Cristo, nimá ndo', *kuachj* ndii nj *kaņa* Ndiosi ndo'ó te *ķundųu* ndo' ndeę naa *jin* ndaa' *ñu'u'* nde'i', te *ķundjeę* manj' ndo'. Te taxi' na ndo' *ña* *chjndani* Ndiosi.

¹⁶ Te na *ķoę* kua'a' tu'un va'a' *xa'a'* Cristo nimá ndo' te *ķuvj* *şania'* ta'an' ndo', te *ķuvj* tu *ķondja* yu'u' ta'an' ndo' xiin' sakuu' *ña* *xini* *tuni* *ña* *kuaxj* nda'a' Ndiosi. Te *kaťa* ndo' nuu' a taxi' ndo' *ña* *chjndani* a xiin' *yaa* *ña* *yoso'* nuu' *tuťu* Salmos, xiin' *yaa* *ña* *kuie* kua'an, xiin' *yaa* *ña* *saka'an* Espiritu nimá ndo'. ¹⁷ Sakan' na *kuii'* ndee ka' *ña* ka'an ndo', uun ndee ka' *ña* xaa' ndo' ndii, saę ndo' sakuu' *ña* jaan' xiin' ndje'e' *xtę'o* e' Jesús taxi' ndo' *ña* *chjndani* yuva' e' Ndiosi *xa'a'* *ña* nj *xaa* Jesús.

Saa xata'an kaķa ne ndikun ichi' Jesús

¹⁸ Ndo'ó, *ña'a'*, ne yoo *ji'* ndii, kuni a *ña* *kaķa* nuu' ndo' nuu' *ji'* ndo' xiin' *jin* *kaņii'* nimá ndo' saę xata'an saę ne ndikun *ichi'* *xtę'o* e' Jesús. ¹⁹ Ndo'ó, te yoo *ña'* si'i' ndii, *ķundanj* *ña'a'* ndo', te *mji'* *ķuu* ndo' xiin' a'. ²⁰ Ndo'ó, ne *kuachi'* ndii, *kaņdixa'* ndo' sakuu' *ña* ka'an yuva' si'i' ndo' xiin' ndo'. *Kuachj* ndii va'a' kuni *xtę'o* e' Jesús *kij'* xaa' ndo' *ña* jaan'. ²¹ Ndo'ó, yuva' si'i' ndii, *mji'* *ķuu* ndo' xiin' si'e ndo' *ķoťo* ka *ķuu* soę *inj* *nja*. ²² Ndo'ó, ne *xiko'* ni'i' *jin* ndo' ndii, *kaņdixa'* ndo' sakuu' *ña* ka'an *xtę'o* ndo' *jin* yivi' yo'o' xiin' ndo'. Te *süu'* *kaņdixa'* *ña'a'* ndo' *kij'* *xito'* ndi'e' *ķujti'* ne jaan' ndo'ó te ndoo va'a' ndo' nuu' *nja*. *Süu'* jaan' ndii xiin' *jin* *kaņii'* nimá ndo' *kaņdixa'* *ña'a'* ndo', sakan' *ña* *xito'* ka'nu' ndo' *xtę'o* e' Jesús. ²³ Te ndee ka' *ña* xaa' ndo' ndii, saę ndo' a xiin' *jin* *kaņii'* nimá ndo' ndeę naa *xika'* nuu' ndo' nuu' *xtę'o* e' Jesús, te *süu'* nuu' ne yivi' *ķujti'*. ²⁴ *Kuachj* ndii *xini* ndo' *ña* *naťin* ndo' *ña* va'a' nda'a' Ndiosi *ndivi'*, sakan' *ña* nuu' *xtę'o* e' Cristo *xika'* nuu' ndo' *kij'* *xika'* nuu' ndo' nuu' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu yoę ka' xaa' *ña* *nja'a'* ndii, *naķa'vi* *mji'* *nja* *xa'a'* *ña* jaan' saę Ndiosi, sakan' *ña* *jin* *kachi* kuu' *ña* jaan' xiin' sakuu' ne yivi'.

4

¹ Ndo'ó, ne nduu' *xtę'o* *vjťin* ndii, *sachuun'* ndaku ndo' xiin' ne *xika'* nuu' nuu' ndo', te *jin* *kachi* tu *ķuu* ndo' xiin' *nja* *naķa'an'* ndo' *ña* yoo tu *jin* *xtę'o* ndo'ó ndivi'.

² *Năķoę* ndo' *ña* ka'an *chitę* ndo' xiin' Ndiosi, te *ķoę* tu'va' ndo' *kij'* ka'an ndo' xiin' a taxi' ndo' *ña* *chjndani* a. ³ Te *kij'* ka'an ndo' xiin' a ndii, *kakan* tu ndo' nuu' a te *nunia'* a *ichi'*, te *ķuvj* ka'an ndoşo' ndu tu'un va'a' *xa'a'* Cristo, *ña* nj yoo si'e nuu' ne yivi', *ña* naá j *vi'e* kaę *xa'a'*. ⁴ Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosi *xa'a'* j te *ķuvj* ka'an ndoşo' *kaxi'* j *ña* jaan' saę kuni a.

⁵ Tə kəkə ij' ndo' nuu' ne tīa'an inji kuni Jesús, tə koo tu'və xəvə'a ndo' sakuu' ichi' kij' kuvj ndatu'un' ndo' xiin' nja. ⁶ Tə sakuu' ichi' kij' ndatu'un' ndo' xiin' ne jaan' ndii, və'a və ka'an ndo', tə sij' tu ka'an ndo'. Sakan' tə kuvj nakujin və'a ndo' nuu' j'in ne yivj'.

Cha'an' so'q' ndi'i

⁷ Tiquico, ñanji manj' e', tə xika' nuu' ndaku nuu' xtə'o e' Jesús xiin' j, ka'an xiin' ndo' xa'a' j kij' xaə rə mii' ndiee' ndo'. ⁸ Ti'vi' j rə tə ka'an rə xiin' ndo' səə ndiee' ndu, tə sandjeni rə nimá ndo'. ⁹ Tə ti'vi' ña'a' j xiin' Onésimo, ñanji manj' e', tə ni kijeə ñuu' ndo', tə xika' nuu' ndaku nuu' xtə'o e'. Tə ka'an uvj səə tə jaan' xiin' ndo' sakuu' ñə xka'ndiá yo'o'.

¹⁰ Ti'vi' Aristarco, tə naá vj'e kəə xiin' j, cha'an' ndo'. Tə sakan' tu ti'vi' Marcos, tə nduu' saxin Bernabé, cha'an' ndo'. Tə xə ni nañin ndo' jin tutu' ñə ka'an chuun' xa'a' rə. Tə nañin və'a ña'a' ndo' naa' naxaa rə ñaa'. ¹¹ Tə ti'vi' tu Jesús, tə nani' tu Justo, cha'an' ndo'. Tə unj ta'an yo'o' kujti' nduu' tə judío, tə xachuun' inga' xiin' j tə ki'in' kə ne yivj' kə'ndja chuun' Ndiosí nimá, tə xandieni kua'a' tu rə yu'u. ¹² Ti'vi' nj tu tə ñuu' ndo' Epafras cha'an' ndo', tə xika' nuu' nuu' Cristo. Tə ka'an ndiee' rə xiin' Ndiosí xa'a' ndo' tə kujta nj'i xəvə'a ndo' nuu' ichi' a, tə kujxa tu inji ndo' nuu' a, tə saxinú ndo' sakuu' ñə kuni a. ¹³ Tə kuvj ndiee' yu'u' j ñə xachuun' u'vj və rə xa'a' ndo' xiin' xa'a' ne ndiee' ñuu' Laodicea xiin' xa'a' ne ndiee' ñuu' Hierápolis. ¹⁴ Tə ti'vi' tu Lucas, tə tatan', tə ndanj e', cha'an' ndo', tə sakan' tu Demas.

¹⁵ Tə kua'an Ndiosí koo ñanji ta'an' e', ne ndiee' ñuu' Laodicea. Tə kua'an Ndiosí koo tu Ninfas, tə sakan' tu ne nakayá xa'a' Jesús vj'e a'. ¹⁶ Tə kij' ndji' kə'vj rə tutu' yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó ndii, səya'á ndo' a ndə'a' ne nakayá xa'a' Jesús ñuu' Laodicea tə kə'vj tu ne jaan' a. Tə ndo'ó tukv' kə'vj tutu' ñə nj' tivi' j ndə'a' ne jaan' kij' taxj nja a ndə'a' ndo'. ¹⁷ Tə ka'an ndo' xiin' Arquipo ñə saxinú rə chuun' ñə nj' sakuiso' chuun' ñə'a' xtə'o e'.

¹⁸ Mji' yu'u, tə nduu' Pablo, ke'i j xiin' ndə'a' j vjtin. Ti'vi' tu j cha'an' ndo'. Nakə'an' ndo' ñə vj'e kəə naá j. Tə na sañu'u' na xtə'o e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

2

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Tesalónica

Ti'vi' ra cha'an' nia

¹ Yu'u Pablo, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakaya' xa'a' yuva' e' Ndiosi xiin' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosi xa'a' ne ini xini Jesús

² Sakuu' ichi' kij' ka'an ndu xiin' Ndiosi ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' sakuu' ndo'. ³ Te naka'an' chito ndu xa'a' ndo' nuu' yuva' e' Ndiosi xa'a' saq xaa' ndo' chuun va'a xa'a' ña ini ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña xachuun' u'vi va ndo' ña ndani ndo' inga ne yivi', xiin' xa'a' ña ita' ni'j ndo' nuu' ña ndiatu' ini e' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ⁴ Ñani ta'an' ndu, ndani Ndiosi ndo'ó, te xini ndu ña ni nakaxin a ndo'ó xa'a' mji' a. ⁵ Kuachí ndii, kij' ni ka'an ndo'ó ndu tu'un va'a nuu' ndo' ndii, süu' xiin' tu'un kujti' ni xaa ndu a, süu' jaan' ndii xiin' ña ndjee' Ndiosi ni xaa ndu a, te sakan' tu xiin' ña ndjee' Espíritu Santo te kuni ne yivi' ña ña ndixa nduu' tu'un va'a jaan'. Te xini ndo' ña maní' ni kuu ndu kij' ni xika ndu tein ndo' xa'a' ña va'a mii' ndo'. ⁶ Te ni xaa ndo' saq nii' xaa' ndu'u xiin' saq xaa' xto'ó e'. Tee' ndee ni sando'o' u'vi va ne yivi' ndo'ó ndii, ni natjin ndo' tu'un va'a jaan' nakuatia' nimá ndo' xaa' Espíritu Santo. ⁷ Te nuu' ña jaan' ni nia'a ndo' nuu' sakuu' ne ini xini xto'ó e', ne ndiee' ñu'u' Macedonia, xiin' ne ndiee' ñu'u' Acaya. ⁸ Süu' ne ndiee' ikan' kujti' xa ni xini so'ó tu'un va'a xa'a' xto'ó e' ni xaa ndo', süu' jaan' ndii mii' ka kiku' tu'un jaan', sakan' ña xa ni xini so'ó ne yivi' ña ini ndo' xini ndo' Ndiosi. Ndee kuni a ña ka'an ka vi' ndu xiin' ne yivi' xa'a' tu'un jaan', ⁹ kuachí ndii mji' ne jaan' ka'an saq ni natjin ndo' ndu'u xiin' saq ni nakoo ndo' ndiosí saka, te vitiin xika' nuu' ndo' nuu' Ndiosi tiaku, ña nduu' Ndiosi xna'a. ¹⁰ Te ka'an tu ña saq ndiatu' ndo' ña kjee Jesús, si'e Ndiosi, ndivi', te xaa a jin yivi'. Te Ndiosi ni sanatiaku ña'a', te ni sakaku a yoo' nuu' ña sando'o' Ndiosi ne ndiso' kuachí nuu' ku'un e'.

Ka'an Pablo xa'a' saq xachuun' ra tein ne ñuu Tesalónica

¹ Ñani ta'an' ndu, xini ndo' ña ni xa'an saka ndu mii' ndiee' ndo'. ² Te xini tu ndo' ña ni sando'o' ne yivi' ndu'u, te mji' tu ni kuu ña xiin' ndu ñuu Filipos. Ndisu Ndiosi ni taxí ndjee' ndu, te ni ka'an ndo'ó ndu tu'un va'a nuu' ndo', tee' ndee ndee ndjee' ni xiku'ita' nu ne yivi' nuu' ndu. ³ Kuachí ndii, ña ka'an ndo'ó ndu ndii, kuaxi a nuu' ña sana', ni ndee kuaxi tu a nuu' ña xanini kiji, ni ndee kuaxi tu a nuu' ña xini xa'an'. ⁴ Süu' jaan' ndii mji' Ndiosi ni sakuiso' chuun' ndu te ka'an ndo'ó ndu tu'un va'a jaan', te nii' sakan' yoo a ka'an ndu, sakan' te ndüku' ndu ña sakuatia' ndu ne yivi', süu' jaan' ndii nduku' ndu ña sakuatia' ndu Ndiosi, ña xini saq iin' nimá e' kujti'. ⁵ Te xini tu ndo' ña koo' kivi' ni ka'an ndatun' ndu nuu' ndo' te sakandixa' ndu ndo'ó, ni ndee ni xini xa'an' tu ndu ndo'ó te kiji' ndu xu'un' nda'a' ndo'. Xini Ndiosi ña xaa' ndu sakan'. ⁶ Te ni ndee ndüku' tu ndu ña koto ka'nu' ndee jin ne yivi' ndu'u, ni ndee ndo'ó uun ndee ka ne yivi' ndii, kuni ndu ña saq ña sakan'. Tee' ndee te tianu' Jesús sania'a' ichi' a nduu' ndu, te kumi' ndu ndjee' te tjachuun' ndu ndo'ó ndii, ni xaa ndu sakan'. ⁷ Süu' jaan' ndii kuie ni kuu ndu xiin' ndo' ndee naa xaa' jin ña'a' ña ndani a si'e a', te xito' va'a a. ⁸ Te xa'a' a ña ndani xava'a ndu ndo'ó ndii, süu' tu'un va'a xa'a' Ndiosi kujti' ni sania'a' ndu ndo'ó, süu' jaan' ndii ndee kivi' ñuu ndu ni kuni ndu taxí tu ndu xa'a' ndo', sakan' ña ndani xava'a ndu ndo'ó, ndee naa nimá ndu nduu' ndo'. ⁹ Te naka'an' ndo'ó, ñani ta'an' ndu, saq ni xachuun' u'vi va ndu, te ni saxavi xiin' mji' tu ndu ña xachuun' ndu ndu'vi xiin' ñuu te sando'o' ndu ndee jin ndo'ó xa'a' ña tiaku ndu kij' ka'an ndo'ó ndu tu'un va'a xa'a' Ndiosi nuu' ndo'.

¹⁰ Xini Ndiosi, te xini tu ndo'ó saq ni xika ndoo ndu nuu' Ndiosi nuu' ndo'. Te xini tu ndo' saq ni xachuun' ndaku ndu nuu' ndo'ó, ne ini xini ña'a'. Te koo' ndee jin xa'a' ña kvi' tjin kuachí ne yivi' ndu'u. ¹¹ Te xini tu ndo' ña ni kuu va'a ndu xiin' j'in ndo' ndee naa xaa' jin yuva' xiin' si'e ra. ¹² Sakan' ni xandjeni ndu ndo'ó, ni chü' ni kuej tu ndu ndo'ó xiin' kuento, te ni ka'an ndjee' ndu xiin' ndo' te kaka xata'an ndo' saq kuni Ndiosi, ña ni kana yoo' te kundjee e' mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'.

¹³ Ña jaan' na xikuin ndu ña taxi' ndu ña chindani Ndiosi xa'a' a ña ni natjin va'a ndo' tu'un a kij' ni ka'an ndo'ó ndu a nuu' ndo'. Te süu' ni natjin ndo' a ndee naa

tɔ'ʉn nɛ yivɪ', sɪʉ' jaʉn' ndii nɪ nʉtɪjn ndo' a ndɛɛ naa tɔ'ʉn Ndiosɪ. Tɛ tɔ'ʉn Ndiosɪ xna'a' nduu' a, tɛ xiin' tɔ'ʉn jaʉn' xachuun' Ndiosɪ xiin' nimá ndo'ó, nɛ jɪnɪ xini ña'a'.
 14 Nɛ ñanɪ ta'an' j, kij' ndo'o' ndo' xaa' nɛ ta'an' ndo' ndii, ndo'o' ndo' sʉa nii' nɪ ndo'o' j'jn tɪ'vɪ nɛ nakayá xa'a' Ndiosɪ, nɛ nduu' kuenta Cristo Jesús, nɛ ndiee' ñu'u' Judea, nɪ xaa' nɛ judío, nɛ ta'an' ndu. 15 Tɛ nɛ judío jaʉn' nduu' nɛ nɪ xa'ni' xtɔ'o' e' Jesús, tɛ sɔ'vɪ tɪ nɪa nɪ xa'ni' tɛ nɪ ka'an' tiakú tɔ'ʉn Ndiosɪ xtá'an', tɛ sɔ'vɪ nɪ tɪ nɪa nɪ taxi' ndu'u. Tɛ xaa' nɪa ña kuni Ndiosɪ, tɛ ndasi' nɪa sakuu' nɛ yivɪ', 16 sakan' ña táxi' nɪa ka'an' ndo'so' ndu tɔ'ʉn va'a' nuu' ndo'ó, nɛ tuku', tɛ kakɔ' ndo' nuu' kuachɪ ndo'. Tɛ xiin' sakuu' ña xaa' nɪa jaʉn' ndii, sɔ'o' kuu' kua'a' ka kuachɪ nɪa nuu' Ndiosɪ, ndisɔ' ndjɛe' va' sando'o' ña'a' a.

Kuni ku'ʉn ndi'e' nɪ tukuu' Pablo mii' ndiee' nɛ ñuʉ Tesalónica

17 Ñanɪ ta'an' ndu, tee' ndee nɪ kuxika' ndu nuu' ndo' nɪ xaa' nɛ yivɪ' jaʉn' jɪn xa'a' ndii, yachɪ va' nɪ kuni' ndu nandjiko' tukuu' ndu mii' ndiee' ndo', tɛ koʉ ndu xiin' ndo', sakan' ña ñu'u' ndo' nimá ndu tee' ndee xika' ndiee' ndu nuu' ndo'. 18 Ña jaʉn' na kuuɪ' nɪ kuni' ndu ku'ʉn ndu mii' ndiee' ndo' jaʉn'. Yu'u, tɛ nduu' Pablo ka vɪ' ndii, ki'ni' ichi' nɪ xika' j ku'ʉn j mii' ndiee' ndo', ndisɔ' nɪ nakasi' ña ndjiva'a' nuu' ndu. 19 Kuachɪ ndii, z'ñáá xini' ndo' ña ndo'ó nduu' nɛ xaa' sakan' tɛ ndiatu' jɪn ndu, xiin' ña kuatia' nimá ndu, tɛ kundiʉ tɪ ndo' ña kuvɪ' ka'an' va'a' ndu xa'a' ndu nuu' xtɔ'o' e' Jesucristo kij' nandjiko' tukuu' a? 20 Sɪʉ ndo'ó nduu' nɛ xaa' sakan', tɛ ka'an' va'a' ndu xa'a' ndu, tɛ sɔ'vɪ tɪ ndo' xakuatia' nimá ndu.

3

Nɪ tɪ'vi' Pablo Timoteo ñuʉ Tesalónica

1 Xa'a' a jaʉn' na kuuɪ', kij' nɪ kundiɛni ka ndu ndii, nɪ ndoʉ ndu kuento ña ndoʉ ndu ñuʉ Atenas, 2 tɛ nɪ tɪ'vi' ndu Timoteo, ñanɪ e', mii' ndiee' ndo'. Tɛ jaʉn' ndii, tɛ xachuun' inga' xiin' ndu kuenta Ndiosɪ xa'a' tɔ'ʉn va'a' ña ka'an' xa'a' Cristo nduu' ra. Nɪ tɪ'vi' ña'a' ndu tɛ nakata nɪ'j ka ra ndo'ó nuu' ña jɪn ndo' xini ndo' Jesús, tɛ sandjɛni tɪ ra ndo'ó nuu' ña jaʉn', 3 koʉ ka kuxiʉo' ndo' nuu' ichi' a xa'a' a ña sando'o' nɛ yivɪ' ndo'o'. Kuachɪ ndii xini ndo' ña kuni' a kundiʉo' e' ña jaʉn'. 4 Sakan' na kij' nɪ yoo' ndu xiin' ndo' ndii, nɪ sakuni' ndu ndo'ó ña sando'o' nɛ yivɪ' yoo', tɛ sakan' xna'a' ndo'o' e' vɪtɪn. 5 Xa'a' a jaʉn' na kij' nɪ kundiɛni ka yu'u' ndii, nɪ tɪ'vi' j Timoteo mii' ndiee' ndo' tɛ kuni' j naa' kusaa' ndikún ka ndo' ichi' Jesús. Kuachɪ ndii nɪ xaniɪnɪ j ña tee' kuain' xa' nɪ koyo

ndo' nuu' ña xito' ku'a' ña ndjiva'a' ndo'ó, tɛ chuʉn ña nɪ xaa' ndu tɛjn ndo' ndii, nɪ ndo'nu'u' saka a.

6 Ndisɔ' kij' nɪ nandjiko' Timoteo nɪ xa'an' ra mii' ndiee' ndo' ndii, nɪ ka'an' va'a' ra xiin' ndu xa'a' ña jɪn ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña ndani' ta'an' ndo'. Tɛ ndatun' va' naka'an' ndo' xa'a' ndu, tɛ kuni' kuni' tɪ ndo' nuu' ndu ndɛɛ naa kuni' ndu'u' kuni' ndu nuu' ndo'ó, nɪ kachɪ ra xiin' ndu. 7 Ñanɪ ta'an' ndu, sakan' na kuuɪ' tee' ndee sando'o' va' nɛ yivɪ' ndu'u, tɛ sakusuchi' tɪ nɪa jɪn ndu ndii, nɪ xandjɛni Ndiosɪ ndu'u' kij' nɪ xɪnɪ ndu kuento ña ita' nɪ'j ndo' nuu' ña jɪn ndo' xini ndo' Jesús. 8 Tɛ vɪtɪn ndii, nɪ nakunaʉ va'a' nimá ndu kij' nɪ xɪnɪ ndu ña ndikún nɪ'j ndo' ichi' xtɔ'o' e' Jesús. 9 Nɛɛ xini' ka ndu ndɛɛ ña ka'an' ndu xiin' Ndiosɪ kij' taxɪ' ndu ña chɪndani' a xa'a' ña nakuatia' xava'a' nimá ndu xa'a' ndo' nuu' a. 10 Sakan' na kuuɪ' nduvi' xiin' ñuʉ xikán ndjɛe' ndu nuu' a ña taxɪ' a kuni' tukuu' ndu nuu' ndo', tɛ saxinɔ' ndu ña kuni' ka kundiʉ ndo' xa'a' ña jɪn ndo' xini ndo' Jesús.

11 Na nɔ'nia' na yuva' e' Ndiosɪ, xiin' xtɔ'o' e' Jesucristo ichi' tɛ kuvɪ' xaa' tukuu' ndu mii' ndiee' ndo'. 12 Tɛ na chɪndjɛe' na xtɔ'o' e' ndo'ó tɛ ku'a' nu' ndo' nuu' ña ndani' ta'an' ndo', tɛ kundiʉn' naa kundiʉn' ta'an' ka' tɪ ndo', tɛ kundiʉn' tɪ ndo' sakuu' nɛ yivɪ' ndɛɛ naa kundiʉn' ndu'u' ndo'ó. 13 Tɛ na chɪndjɛe' na a nimá ndo', jɪn' tɛ kɔ'o' kuachɪ ndo', tɛ kɔ'o' tɪ ndɛɛ jaa' xa'a' ña tɪjn kuachɪ Ndiosɪ, yuva' e', ndo'ó kivi' kij' nandjiko' xtɔ'o' e' Jesucristo xiin' sakuu' nɛ nduu' kuenta mɪ' a.

4

Ka'an' Pablo ña kuni' a sqa' e' ña xtanɪ Ndiosɪ

1 Tɛ vɪtɪn, ñanɪ ta'an' ndu, ka'an' nda'vi ndu xiin' ndo', tɛ ndiaa' yu'u' tɪ ndu ndo'ó xa'a' a ña jɪn' e' xini' e' xtɔ'o' e' Jesús ña kaka' na kaka' ndo' ña xakuatia' ndo' Ndiosɪ sʉa nɪ sania'a' ndu ndo'ó. Tee' ndee' xa' xaa' ndo' a ndii, kuni' a ña sʉa va'a' ka' ndo' a. 2 Kuachɪ ndii xa' xini' ndo' ña nɪ sania'a' ndu ndo'ó sʉa nii' nɪ sakuusi' chuun' xtɔ'o' e' Jesús ndu'u. 3 Kuachɪ ndii kuni' Ndiosɪ ña kaka' ndo' sʉa kuni' mɪ' a kuɪtɪ', sakan' na kuuɪ' kuxiʉo' ndo' nuu' ña xini. 4 Kuni' a ña j'jn ndo' ndii, kundiʉn' ndo' ña kuy' tunɪ ndo' xiin' jɪn' ndo', tɛ kaka' ndoʉ ndo' xiin' a. 5 Tɛ ndiʉo' jɪn' ka'an' ta'an' ndo' naa xaa' nɛ tuku', nɛ xini' yoo' Ndiosɪ. 6 Tɛ mɪ' kuy' ndɛɛ jɪn' ndo', nɪ ndɛɛ kɪnɪ xa'an' tɪ ndo' ñanɪ ta'an' ndo' nuu' naa ña yo'o', sakan' ña sando'o' xtɔ'o' e' nɛ xaa' ña jaʉn' naa xa' nɪ ka'an' ndu xiin' ndo', tɛ nɪ ndiaʉ yu'u' ndu ndo'ó. 7 Kuachɪ ndii nɪ kana

Ndiosí yoo' tē sãã e' ñã xe'na', süü' jaan' ndii nī kaṅa' a yoo', tē kundüü e' nditja a. ⁸ Sakan' na kuui' yoo' kã sanandiko' ñã yo'o' ndii, süü' ñã ka'an ne yivi' sanandiko' ñã, süü' jaan' ndii, ñã ka'an chuun' Ndiosí sanandiko' ñã. Sakan' ñã ñã jaan' nī taxi' Espíritu Santo naá nimá e'.

⁹ Tē xa'a' a ñã ndanī ta'an' ndo' ndii, küní a ñã ka'an kã i xa'a' ñã jaan', sakan' ñã mji' Ndiosí nī sania'á ndo'ó ñã ndanī ta'an' ndo'. ¹⁰ Kuächī ndii ndanī tū ndo' sakuu' ne ññ inga' xini Jesús xiin' e', ne ndiee' ññ'u' Macedonia nda'a' ññ'u' ndo'. Ndisü ka'an nda'vi ndü xiin' ndo', ñññi ta'an' ndü, ñã kundani naa kundani ta'an' kã ndo'. ¹¹ Tē kaṅa' naa xika' ndo' ñã ndiee' manī' ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. Tē xa'a' ñã ka'an kuächī nuu' mji' kuñi' ndo' chuun' xa'a' ndo'. Tē sachuun' ndo' xiin' nda'a' mji' ndo' tē kuñiakü ndo' sãã nii' nī ka'an chuun' ndü xiin' ndo' kii' nī jaan'. ¹² Tē koto' ka'nu' ne ññ xini Jesús ndo'ó kii' kuñi ñã xaa' ndo' ñã jaan', tē kōtjñ ndiaa' ndo' ndeē ññ ne yivi'.

Sq'o' sãã a kivi' ñã nandiko' xto'o' e'

¹³ Ñañi ta'an' ndü, küní ndü ñã kuñi ndo' sãã ndo'ó ne xã nī xi'j, tē küsüchi' ññ ndo' xa'a' ñã ndeē naa xaa' ne ndiätu' ññ ñã kundjeē ñã mii' ndu'u' Ndiosí. ¹⁴ Kuächī ndii kandixa' e' ñã nī sanatiaku Ndiosí Jesús, tē sakan' tū sanatiaku a ne nī xi'j, ne ññ xini Jesús, tē ndüññ ñã xiin' a ndivi'. ¹⁵ Sakan' na kuui' ka'an ndü xiin' ndo' vjtñ ñã nī ka'an xto'o' e' xiin' ndü ndii. Yoo', ne tiaku kii' nandiko' a ndii, k'i'ññ i'chi' e' nuu' ne xã nī xi'j jaan'. ¹⁶ Kuächī ndii mji' xto'o' e' Jesús ketã ndeē ndivi' ka'an chuun' ti'e' a xiin' tachi' yu'u' a, tē ka'an ti'e' tū ññ ángele kuu' nuu', tē nde'j ti'e' tū ññ ndachuun' Ndiosí. Tē ne nī xi'j, ne ññ xini Cristo ndii, xi'ñã ñã ñã nañiaku kii' sakan'. ¹⁷ Sakan' tē yoo', ne tiaku kii' sakan', ne nī ndoq' kã ndiee' ndii, ññ xitã' inga' tjo' Ndiosí yoo' xiin' ne jaan', tē ku'un' e' nuu' viko', tē ndüññ e' xiin' xto'o' e' teññ tachi'. Tē sakan' kundjeē e' xiin' a ndeē ndi'i' nī kivi'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuui' sandjeni ta'an' j'in ndo' xiin' tū'un' yo'o'.

5

¹ Ñañi ta'an' ndü, küní a ñã ka'an j xiin' ndo' amãã kuñi' nandiko' xto'o' e' Jesús, nī ndeē küní tū a ka'an' j xiin' ndo' sãã kuñi' xka'ndia' a. ² Kuächī ndii xã xini kaxi' ndo' ñã kii' xãã kivi' ñã nandiko' xto'o' e' ndii, ññ xãã ki'j' kuñi' a ndeē naa xaa' ññ tē kui'na' ññ'u. ³ Kii' ka'an ne yivi' ndii: "Ndiee' manī' e', tē kōq' a yoo", kachi ñã, sakan' tē ññ kixin kuñi' ñã sandoñu' u' ñã'a' ndeē naa ññ kuächī kuñi' ñã ndo'ó ññ ñã'a' kii' xito' sãkaku' a. Tē kōq' a

kuñi' sãã ñã, tē kaku' ñã. ⁴ Ndisü ndo'ó, ñññi ta'an' ndü ndii, yoo sa'vi ññ ndo' xa'a' kivi' jaan' tē ñññi nianí a ndo'ó ndeē naa tiin' nianí tē kui'na' ne yivi'. ⁵ Sakan' ñã sakuu' ndo'ó ndii, xã tuvi' nuu' nimá ndo' xaa' ññ'u' Ndiosí, tē xika' ndo' ndeē naa ññ ke'in' nduu' a. Tē ndüü' e' ndeē naa ne xika' ññ'u, nī ndeē ndüü' tū e' ne xika' ññ yavi. ⁶ Sakan' na kuui' täxi' e' ñã kōq' sa'vi ññ e' xa'a' kivi' jaan' naa xaa' ne ññ xini Jesús, süü' jaan' ndii kōq' tū'va' e' xa'a' a, tē kōq' ññ'u' ññ tū e'. ⁷ Kuächī ndii, ne yoo sa'vi ññ xa'a' kivi' jaan' ndii, kixin ñã ññ'u, tē xi'i' tū ñã vino ññ'u, tē xini ñã. ⁸ Ndisü yoo', ne xã tuvi' nuu' nimá xaa' ññ'u' Ndiosí ndii, küní a ñã kōq' ññ'u' ññ e', tē tiasi ñã ññ e' xini e' Jesús yoo', xiin' ñã ndanī ta'an' e'. Tē ñã ndiatu' ññ e' sãkaku' Jesús yoo' ndii, nduu' a ndeē naa ti'e' ñã kasi xini' e'. ⁹ Kuächī ndii, süü' nī nañaxin Ndiosí yoo' tē sando'ó a yoo', süü' jaan' ndii nī nañaxin a yoo' tē sãkaku' a yoo' xa'a' ñã nī xãã xto'o' e' Jesucristo, ¹⁰ ñã nī xi'j a xa'a' e', tē kundjeē inga' e' xiin' a naa' nī xi'j e' uun naa' tiaku e'. ¹¹ Sakan' na kuui' sandjeni ta'an' j'in ndo', tē çhindje'e' ta'an' tū ndo' ñã kuächī kã ndo' nuu' i'chi' Jesús naa xã xaa' kã ndo'.

Ndiaa yu'u' Pablo ne ññ xini Jesús sãã küní a kãkã ñã

¹² Ñañi ta'an' ndü, ka'an nda'vi ndü xiin' ndo' ñã koto' ka'nu' ndo' ne xachuun' u'vi' teññ ndo' chuun' nuu' xto'o' e', ñã xito' ñã ndo'ó, tē sania'á tū ñã ndo'ó ñã ndikün ndo' i'chi' a. ¹³ Tē ñññi ka'nu' va' ndo' ne jaan', tē kundani va' tū ñã'a' ndo' xa'a' chuun' ñã xaa' ñã. Tē kundjeē manī' xiin' ta'an' ndo'. ¹⁴ Ñañi ta'an' ndü, ka'an nda'vi tū ndü xiin' ndo' ñã kaññ kuento ndo' ne suxan', tē sandjeni tū ndo' ne nuu' nimá, tē çhindje'e' nī tū ndo' ne itjã' ññ, tē sakan' tū kuie kuñi' ññ ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. ¹⁵ Chuun' xa'a' va' ndo' ñã ndeē ññ ndo' sãñandiko' ñã ñã'a xa'a' ñã ñã'a ñã xaa' ne yivi' xiin' ndo', süü' jaan' ndii kãkã ndo' xaa' ndo' ñã va'a xiin' ta'an' ndo', tē ññ kachi tū sãã ndo' a xa'a' sakuu' ne yivi'.

¹⁶ Kuañi' na kuañi' ññ ndo'. ¹⁷ Tē ka'an na ka'an ndo' xiin' Ndiosí. ¹⁸ Tē taxñ na taxi' ndo' ñã çhindani a xa'a' sakuu' ñã ndo'ó ndo'. Kuächī ndii ñã jaan' nduu' ñã küní Ndiosí sãã e' xa'a' a ñã ññ e' xini e' Cristo Jesús.

¹⁹ Tjãñ ndo' ñã kuni sãã Espíritu Santo. ²⁰ Tē sãnuu' tū ndo' ñã ka'an tiakü ne yivi' xaa' Espíritu Santo jaan'. ²¹ Ndisü sakuuañ ndi'j ndo' a tē kuñi' ndo' naa' Espíritu Santo jaan' nduu' ñã saka'an tiakü ne yivi' jaan' uun süvi' a. Tē ñã va'a kuñi' naññ ndo'. ²² Tē na kuxiōq' tū ndo' nuu' sakuu' nuu' ñã ñã'a.

²³ Na t̄ax̄i na Ndiosí ñ̄a man̄j' k̄ōo xiin' ndo', t̄e na ndaşand̄ōo ndi'j' x̄achi' ă ndo'ó. T̄e s̄akan' t̄ax̄a' ă ă k̄anii' ndo', naa kuu' esp̄iritu ndo', xiin' nimá ndo', xiin' ñ̄u'u' nde'j' ndo', t̄e k̄ōo' ndēē j̄in xa'a' ñ̄a t̄j̄in kuach̄i ă ndo'ó ki' n̄and̄jiko' xt̄o'̄o ę' Jesucristo. ²⁴ S̄akan' ñ̄a Ndiosí, ñ̄a n̄i k̄anā yoo' ndii, xachuun' nd̄aku ă t̄e s̄axinú ă s̄akuu' ñ̄a j̄āan'.

Ndeji' Pablo n̄ē in̄i xini Jesús

²⁵ Ñ̄an̄j' ta'an' ndu, ka'an' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. ²⁶ Ch̄ito nuu' ta'an' s̄akuu' ndo' kuenta Jesús, t̄e xiin' ñ̄a j̄āan' n̄akuat̄u ta'an' ndo'. ²⁷ Ka'an' chuun' j' nuu' ndo' s̄aa kuní xt̄o'̄o ę' ñ̄a k̄a'vj' ndo' t̄utu yo'o' nuu' s̄akuu' ñ̄an̄j' ta'an' ę'. ²⁸ T̄e na s̄añu'u' na xt̄o'̄o ę' Jesucristo ndo'ó. S̄akan' na k̄und̄ūu ă.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pabło kua'an nda'a ne ini xini Jesús, ne ndiee' ñuu Tesalónica

Ti'vi' ra cha'an niq

¹ Yu'u Pabło, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakaya xa'a' yuva' e' Ndiosi xiin' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ² Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña manj' koq xiin' ndo'.

Taxi' Pabło ña chindani Ndiosi, te ka'an tu ra ña sando'o' a ne sando'o' ne ndikun ichi' a

³ Ñanj ta'an' ndu, kuni a ña taxí ndu ña chindani Ndiosi sakuu' ichi' xa'a' ndo'. Xata'an saq ndu sakan', kuachj ndii kua'an kua'nu te kua'an ku'nu ña ini ndo' xini ndo' Jesús, xiin' ña ndani ta'an' ka ndo' i'jn kivi' kua'an. ⁴ Xa'a' a jaan' na ka'an kuatia' ndu nuu' i'jn ti'vi, ne nakaya xa'a' Jesús, saq kundieni ndo' nuu' sakuu' nuu' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó, xiin' sakuu' nuu' ña xandij' nja xiin' ndo'. Te ka'an tu ndu saq vj' ini ndo' xini ndo' Jesús kij' ndo'o' ndo' sakan'.

⁵ Te xa'a' a ña kundieni ndo' ña ndo'o' ndo' jaan' ndii, nia'a a ña xachuun' ndaku Ndiosi, te xata'an kundiee' ndo' mii' xa'ndia chuun' a, sakan' na ndo'o' ndo' xa'a' ña jaan' vjtin. ⁶ Te xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosi ndii, sando'o' a ne sando'o' ndo'ó jaan'. ⁷ Te ndo'ó, ne ndo'o' vjtin ndii, taxí a ña nandiee' ndo' xiin' ndu kij' sätuvi xiin' mii' xto'ó e' Jesús ndee ndivi' xiin' kua'a' angele, ña xika' nuu' nuu' a. ⁸ Te kixin a tejn ñu'u' ndatin, te sando'o' a sakuu' ne xini yoo Ndiosi, ne ni kandixa' tu'un va' a xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ⁹ Ne jaan' ndii, kundio' nja ndee' ndi'i' ni kivi' saq a kij' sakan', te taxí a ña kundiee' nja xiin' a. Ni ndee' taxí tu a kundiee' nja nuu' ña ndiee' ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁰ Sakan' saq a kij' xaa kivi' ña nandiko' a jaan', te kotq ka'nu' ña'a' sakuu' ne nduu' kuenta a, te nandanj tu nja kunj ña'a' nja. Te kundiee' tu ndo'ó jkan' xiin' ne jaan' xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' ña ni ndiee' yu'u' ndu nuu' ndo'.

¹¹ Xa'a' a jaan' na ka'an te ka'an ndu xiin' Ndiosi xa'a' ndo' te kunduu' ndo' ne xata'an xa'a' chuun' ña ni kana a ndo'ó, te xiin' ña ndiee' a na saxinu a ña va'a ña kuni ndo' saq ndo', xiin' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús. ¹² Te xiin' ña xaa' ndo' jaan' natijn xto'ó e' Jesucristo ña tiin' ka'nu' ña'a' ne

yivi', te natijn tu ndo'ó ña tijn ka'nu' jaan' xa'a' a ña kundani mji' Ndiosi xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó.

2

Xi'na ka te nja'a kixin, sakan' te kixin Jesús

¹ Te vjtin ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' ña nandiko' xto'ó e' Jesucristo xiin' xa'a' saq nata'an' e' xiin' a. Ñanj ta'an' ndu, xikan' ndu nuu' ndo' ² ña taxí ndo' ña sandi'ni ne yivi' ndo'ó, ni ndee' küy'vi tu ndo' saq nja naa' ka'an nja ña ni sätuvi Espiritu Ndiosi nuu' nja ña xa ni kixin tukuu' xto'ó e' Jesús, uun naa' ka'an ndoso' nja ña jaan', uun naa' ka'an nja ña ni natijn nja iin tutu nda'a' ndu'u' ña ka'an xa'a' ña jaan' ndii.

³ Taxí ndo' kunj xa'an' ndee' iin ne yivi' ndo'ó xiin' ndee' kani nuu' ña xini xa'an'. Kuachj ndii, kij' kuni ka' xaa kivi' jaan' ndii, xi'na ka kivi', ña nakuita' tei' kua'a' va ne yivi' nuu' Ndiosi, xaa, xiin' ña tuvj te xaa' kuenta kuu' tu'un ndei' Ndiosi. Te jaan' ndii, te xa' yoo ndönu'u' xachi' nduu' ra. ⁴ Kuachj ndii xikuuta'nu' ra nuu' sakuu' ña ka'an ne yivi' nduu' ndiosí, xiin' nuu' sakuu' ña xaka'nu' ne yivi', te ndee' tixin yukun' ka'nu' Ndiosi nda'ni ra kunduu' ra, te ka'an ra ña xa Ndiosi nduu' mji' ra. ⁵ Te naka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' te jaan' kij' ni ndu'u' i tejn ndo'. ⁶ Xini kaxi' ndo' ña yoo iin ña nakasi te jaan' te sätuvi xiin' mii' ra ndee' kij' xaa kivi' ña kuni a saq ra ña jaan'. ⁷ Kuachj ndii xa ni xa'a' xachuun' ña ndiee' ña ndiva'a, ña yoo si'e' jaan', ndee' ña kuni kundia'a ndi' ña nakasi ña'a' kujit' te tuvj a. ⁸ Te sakan' te tuvj te xaa' kuenta kuu' tu'un ndei' Ndiosi jaan', te xto'ó e' ndii, ka'ni' ña'a' a xiin' tachj' yu'u' a, te sandönu'u' xachi' ña'a' a xiin' ndiee' ndatun' koo' chukuu' a ña kixin xiin' a. ⁹ Te kij' tuvj te jaan' ndii, ña ndiva'a' sakuiso' chuun' ña'a' te saq ra kua'a' nuu' chuun' ka'nu' siki', xiin' kua'a' ña nia'a' siki', xiin' kua'a' ña vixi siki' ña nandanj ne yivi'. ¹⁰ Te tijn ra sakuu' nuu' ña xini xa'an' kiji va, te kuni xa'an' ra ne kua'an' ichi' vi'e' ndi'aya' xa'a' a ña ni kuni nja kandixa' nja ña ndixa' te kaku nja nuu' kuachj nja. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ti'vi' Ndiosi iin ndiee' ña kunj xa'an' ndiee' ne jaan' te kandixa' nja ña xini xa'an' jaan', ¹² sakan' na katun' Ndiosi sakuu' ne ni kandixa' ña ndixa, süu' jaan' ndii ni xtanj ka nja xaa' nja ña nja'a.

Kuita ni'i e' nuu' ichi' Jesús

¹³ Ndisu ndo'ó, ñanj ta'an' ndu, ne ndani xto'ó e' Jesús ndii, kuni a ña taxí naa taxi' ndu ña chindani Ndiosi xa'a' ndo', sakan' ña xa ni nakaxin a ndo'ó ndee' ña nuu' te kaku ndo' xiin' ña ndiee' Espiritu Santo,

ñā xaa' sakan', te nduu' ndo' nditja Ndiosí, xiin' ñā inj' ndo' xini ndo' ñā ndixa. ¹⁴ Xa'a' a jaan' na ni kaañ Ndiosí ndo'ó xiin' tu'un va'a ñā ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' te kundjee' na ndo' mii' ndatun' kaa', mii' yoo xto'q' e' Jesucristo. ¹⁵ Nanj' ta'an' ndu, sakan' na kuui' kujta nj'j' ndo' nuu' ñā ni saya'a ndu nuu' ndo', te kaka ndaku tu ndo' nuu' a, naa' nduu' a ñā ni ka'an xiin' yu'u' ndu nuu' ndo', uun naa' nduu' a ñā ni ke'j' ndu nuu' tutu'.

¹⁶ Te mii' xto'q' e' Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosí, ñā nduu' ñā ndani' yoo', te ni taxí mii' a ñā saki'vi a yoo' ndee' ndi'i' ni kivi', te ni taxí tu a ñā ndiatu' inj' va'a e', ¹⁷ na sandjēni na tu a nimá ndo', te chindjee' tu a ndo'ó xiin' sakuu' ñā va'a ñā saq' ndo', uun ñā ka'an ndo'.

3

Kikán Pablo ñā ka'an nja xiin' Ndiosí te kikiq' ka tu'un a

¹ Nanj' ta'an' ndu, mii' ndi'i' ndoso' yo' o' ka'an ndu xiin' ndo' ñā ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu te yachi kiku' tu'un va'a xa'a' xto'q' e', te natjin' ka'nu' ne yivj' a ndee' naa ni natjin' ndo'ó a. ² Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí ñā sakuu' a ndu'u nuu' ne nja'a. Kuachj' ndii' süu' sakuu' ne yivj' inj' xini Jesús. ³ Ndisu' xto'q' e' ndii, xachuun' ndaku a, ñā jaan' na kuui' sandjēni a ndo'ó, te kotq' tu a ndo'ó nuu' ñā ndiva'a. ⁴ Te xa'a' a ñā jin' nduu' e' xiin' xto'q' e' Jesús ndii, inj' ndu ñā saxinú ndo' ñā ni ka'an ndu xiin' ndo', te kua'an naa kua'an ndo' ñā saxinú ndo' ñā jaan'. ⁵ Te na chindjee' xto'q' e' ndo'ó, te kundani' ka ndo' ne yivj' saq' nii' ndani' Ndiosí sakuu' e', te na taxí tu a ndjee' ndo', te sandjēni xiin' mii' ndo' nuu' tundo'q' naa ni xandjēni xiin' mii' Cristo nuu' ñā ni ndo'q' a.

Ka'an Pablo ñā kuni a sachuun' e' te kutjaku e'

⁶ Nanj' ta'an' j, xiin' ñā ndjee' xto'q' e' Jesucristo ka'an chuun' ndu xiin' ndo' ñā kusii' ndo' nuu' sakuu' ne suxan', ne ndikún' ichi' Jesús, ne xika' saq' ni sania'a ñā'a' ndu. ⁷ Kuachj' ndii' xini' mii' ndo'ó saq' kundikun' ndo' xata' ñā ni xaa' ndu kij' ni yoq' ndu xiin' ndo', ni nduu' ndu te suxan' kij' sakan'. ⁸ Te ni ndee' ni xaxi' so'q' ndu ñā'a' ndee' jin' ne yivj', süu' jaan' ndii' nduvi' xiin' ñuu' ni xachuun' u'vi' ndu, sakan' ñā ni kunj' ndu sando'o' ndu ndee' jin' ndo'ó. ⁹ Ni xaa' ndu sakan' tee' ndee' xata'an' ñā taxí ndo'ó ñā xaxi' jaan' kaxi' ndu. Ndisu' ni kunj' ndu sakan' te kundikun' ndo' ichi' ñā ni nia'a' ndu jaan'. ¹⁰ Kuachj' ndii' sakan' tu kij' ni yoq' ndu xiin' ndo' ndii, ni ka'an chuun' ndu ñā naa' yoq' ka' kuni sachuun' ndii, na kuxi' tu nja. ¹¹ Kuachj' ndii' ni

xinj' ndu kuento ñā yoq' savā ne suxan' tejn' ndo', te kuni sachuun' nja ndee' jin' nuu' chuun', süu' jaan' ndii' chi'ni' xiin' mii' nja nuu' ñā xaa' tukū ne yivj' mii' kōq' kana' ñā'a'. ¹² Te ne jaan' ndii, ka'an chuun' ndu xiin' nja, te kani tu ñā'a' ndu kuento xa'a' a ñā ni sakuiso' chuun' xto'q' e' Jesucristo ndu'u, ñā na sachuun' manj' nja, te kutjaku nja. ¹³ Te ndo'ó, ñāni' ta'an' ndu, na xāvi' ndo' ñā xaa' ndo' ñā va'a.

¹⁴ Saq' ndo' kuenta naa' yoq' savā ne kuni kändixa' ñā ka'an ndu nuu' tutu' yo' o', te kiji' ta'an' ndo' xiin' nja, sakan' te kuka'an nuu' nja xa'a' ñā xaa' nja jaan'. ¹⁵ Ndisu' kundasi' ñā'a' ndo', süu' jaan' ndii' ka'an manj' ndo' xiin' nja xa'a' a ñā ne inj' xini xto'q' e' xiin' e' nduu' nja.

Ti'vi' Pablo cha'an' so'q' ndi'i'

¹⁶ Te xto'q' e', ñā taxí ñā manj', na taxí na ñā manj' a koq' xiin' sakuu' ndo' saq' kivi' xiin' amaqa ka. Te na koq' na a xiin' sakuu' ndo'. ¹⁷ Yu'u, te nduu' Pablo, ke' i' xiin' nda'a' mii' j' cha'an' ndo'. Sakan' xaa' j' xiin' sakuu' tutu' ñā ke' i' j' te nia'a' j' ñā yu'u ni ke' j' i' a. Sakan' ke' i' yu'u. ¹⁸ Na sañu'u' na xto'q' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Timoteo

Ti'vi' ra cha'an' ra

1 Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a' i jchi' a, sakan' ña Ndiosi, ña ni sakahu' yoo', xiin' Jesucristo, ña ndiatu' inji e' xa'a', ni sakuiso' chuun' yu'u. 2 Ti'vi' i cha'an' un', Timoteo, te nduu' un' ndee naa si'e' i xa'a' a ña inji inga' e' xini e' Cristo. Na sañu'u' na yuva' e' Ndiosi xiin' xto'q' e' Cristo Jesús yo'ó, te na kuvita inji a xa'a' un', te na taxj tu a ña manj' koq' xiin' un'.

Ka'an Pablo ña kuni a kotq' xiin' mi' e' nuu' ne sania'a' ña xini xa'an'

3 Kij' ni ketq' i kua'an' i ñu'u' Macedonia ndii, ni ka'an nda'vi i xiin' un' ña ndoo un' ñuu' Éfeso te ka'an chuun' un' xiin' sava te sania'a' ña xini xa'an' ña na sajin kulin' ra ña jaan'. 4 Te na sajin kulin' tu ña ña sania'a' ra kuento yata', uun ña natava' ra kuenta yoo ni nduu' jchi' yata' ne yivi', ña kqo' kivi' ndi'i'. Kuachj ndii kuento kujti' sakani ta'an' ña jaan' ne yivi', te taxj' a ña kua'nu' e' nuu' ña inji e' xini e' Jesús. 5 Te ni ka'an chuun' i ña jaan' xiin' un' te sania'a' un' ne yivi' ña ndan' ta'an' e', xiin' ña ndoo koq' nimá e', xiin' ña naá kaxi' tu ña xanini e', xiin' xa'a' ña inji xna'a' e' xini e' Jesús. 6 Te xa ni kuxiqo' sava te yivi' nuu' ña jaan', te ndee xa nuu' xa'a' ña kuasa' kuni kujti' kani' ta'an' ra kuento. 7 Te kuni kunduu' ra te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi, kachi mji' ra, ndisu ndee kundani ra ña ka'an tu'un ndei' jaan' ni ndee ña sania'a' nditun' va ra.

8 Ndisu yoo' ndii, xini e' ña ña va'a nduu' tu'un ndei' jaan' naa' xachuun' ndaku e' xiin' a. 9 Te xini tu e' ña süu' yoo tu'un ndei' jaan' xa'a' ne xachuun' ndaku, süu' jaan' ndii yoo a xa'a' ne xka'ndia ndoso' a, xiin' xa'a' ne xaso'q' nuu' a, xiin' xa'a' ne xaa' ña kuni Ndiosi, xiin' ne xtanj' saa kuachj, xiin' ne xito' ka'nu' Ndiosi, xiin' ne xa'nu' tu'un ndei' Ndiosi, xiin' ne xa'ni' yuva' si'i' mji' nja, xiin' sakuu' jngá ne xa'ni', 10 te yoo tu a xa'a' ne kumi' musa, xiin' xa'a' te yivi', te kandu'u' xiin' jnga te yivi', xiin' xa'a' ne xiko' ne yivi', xiin' xa'a' ne vixj, xiin' xa'a' ne ndee' yu'u' xiin' ña vixj, xiin' xa'a' ndee ka ña kani' ta'an' xiin' ña ndjxa, ña sania'a' e' xa'a' Jesús, 11 ña nakuitá xiin' tu'un va'a ndatun' koo' chukuu', ña ka'an xa'a' Ndiosi, ña xata'an tijn ka'nu' e', ña ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i tu'un jaan'.

Ka'an Pablo ña ni kuvita inji Jesús xa'a' ra, te ni sakuiso' chuun' ña'a' a

12 Taxi' i ña chindani xto'q' e' Cristo Jesús, ña taxi' ndjee' i, sakan' ña ni xinj' a ña te xachuun' ndaku nduu' i, te ni sakuiso' chuun' a yu'u. 13 Tee' ndee ni nduu' i te kanja'a xa'a' a, te ni nduu' tu i te xandij' xiin' ne inji xini ña'a', te ni nduu' ni tu i te tei' nuu' a kij' sakan', ndisu ni kuvita inji a xa'a' i, sakan' ña ni kandixa' ña'a' i, te ni ndee ni kundani tu i ña ni xaa' i. 14 Ndisu xa'a' a ña ndan' kua'a' mji' xto'q' e' Ndiosi yu'u, na ni taxj' a ña inji i xini ña'a' i, xiin' ña ndan' i ne yivi' xaa' Cristo Jesús. 15 Ña ka'an' i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, te xata'an ña natijn sakuu' ne yivi' a: ña ni kixjn Cristo Jesús jin yivi', te sakahu' a ne ndiso' kuachj, te yu'u nduu' te nuu', te ni ndiso' kua'a' ka kuachj te ni sakahu' a. 16 Ndisu xa'a' a jaan' na ni kuvita inji Ndiosi xa'a' yu'u, te ndiso' kua'a' ka kuachj, te ni nia'a' Cristo Jesús xiin' i sakuu' ña kuie kuu' inji a. Te ni nia'a' tu a ña naa' inji ne yivi' kuni ña'a' nja ndii, taxj' a kivi' ñuu' ña kqo' kivi' ndi'i' nda'a' nja naa ni xaa' a xiin' yu'u. 17 Te na natijn na Ndiosi sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Te ña jaan' nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndee ndi'i' ni kivi'. Te kqo' kivi' kuvj a, te ndee jin ne yivi' kuvj kuni nduchi' nuu' ña'a', te ña jaan' kujti' nduu' Ndiosi. Sakan' na kunduu' a.

18 Timoteo kua'a' mji' i, ña yo'o' sakuiso' chuun' i yo'ó, ña nakuitá xiin' ña ni ka'an tiakú ra xa'a' un' saa'. Sakan' na ña jaan' na kunduu' ndjee' un' te kuenta'an' naa kuenta'an' va'a un' xiin' ña nja'a'. 19 Te na kunduu' tu a ndjee' un' te kujin ni'i' un' xiin' ña inji un' xini un' Jesús, te kunaq' kaxi' tu inji un'. Sakan' ña sava ne ndikun' jchi' Jesús, ne ni xaa' ña jaan' ndii, ni sanaq' nja nuu' ña inji nja jaan' ndee naa tundoo' kij' kani ta'an' nu'. 20 Sakan' ni xka'ndja a xiin' Himeneo xiin' Alejandro. Sakan' na ni sanaqua'a ña'a' i nda'a' ña ndjva'a te kundani ra ña va'a kanja'a ra xa'a' Ndiosi.

2

Va'a ka ña ka'an e' xiin' Ndiosi xa'a' sakuu' ne yivi'

1 Ña yo'o' xikan' i nuu' un' vitjn ña ka'an nda'vi un' xiin' Ndiosi xa'a' sakuu' nuu' ne yivi', te kakan' tu un' nuu' a xa'a' nja. Te ka'an un' xiin' a xa'a' nja, te sakan' tu taxj un' ña chindani a xa'a' nja. 2 Sakan' tu saa un' xa'a' te xa'ndia chuun', te ka'nu' koo' chukuu', xiin' xa'a' sakuu' te kumi' ndjee', te kuvj kundjee' manj' e' jin yivi', te kundij'ni nimá e', te xaa' e' ña kuni Ndiosi, te kuu' kaxi' tu e' xiin' ne yivi'.

³ Sakan' ña ña jaan' nduu' ña va'a, ña xtanj Ndiosi, ña nj sakaku' yoo'. ⁴ Kuachj ndii kuní Ndiosi ña kakú sakuu' ne yivi' nuu' kuachj ña, te kuní tu a ña natjin ña ña ndixa' xa'a' a. ⁵ Sakan' ña yoo jin ndaa' kujti' Ndiosi, te yoo jin ndaa' kujti' tu ña xikui'ni xa'a' sakuu' ne yivi' nuu' a. Te ña jaan' nduu' Jesucristo, ña nduu' tu te yivi', ⁶ ña nj sanakua'a kivi' ñuu a te nj xi'j a, te nduu' a ya'vi xa'a' kuachj sakuu' ne yivi'. Te nj xka'ndia sakuu' ña jaan' kivi' ña nj chjtuñi mji' Ndiosi. ⁷ Xa'a' a jaan' na nj sakuiso' chuun' Jesús yu'u, te sania'á jichi' a nuu' ne tuku', te ka'an ndoso' j tu'ün a, te sania'á tu j ña jaan' te inj ne jaan' kunj ña'a' ña, te kunj tu ña ña ndixa. Te süu' xini xa'an' j ña ndixa ka'an' j xa'a' Cristo.

Ka'an Pablo xa'a' te yivi' xiin' xa'a' ña'a'

⁸ Sakan' na kuu' kuní j ña mii' ka ka'an te yivi' xiin' Ndiosi ndii, na ndanj'j ra nda'a' ra xiin' ña ndoo nimá ra, te na nasa'a' ra, te nj ndee kani' ta'an' tu ra kuento.

⁹ Te kuní tu j ña ña'a' ndii, xaku' tjo' nataxi xiin' mii' ña kij' ni'nu' ña toto, te kuní j ña kuu' kaxi' ña xiin' toto ña te ña'a' ña ña xaku'ita' ña te yivi', nj ndee sátiin ndatun' tu ña jxi' xini' ña, nj ndee kü'ün tu oro nda'a' ña, te nj ndee kü'ün tu yuu' ndatun', ña nani' perla, sukun' ña, nj ndee kü'ün tu ña toto ya'vi va. ¹⁰ Süu' jaan' ndii va'a ka kundj'nj ña ña saq ña chupun va'a, ña nakuitá xiin' ña ndiee' yu'u' ña'a', ña' xito' ka'nu' Ndiosi. Te ña jaan' kunduu' ndee naa ña nataxi xiin' mii' ña. ¹¹ Te kuní tu j ña koo taxin' yu'u' ña'a' kij' sania'á te yivi' tu'ün Ndiosi, te na koto ka'nu' ña ña xaa' ra jaan' kundiee' taxin' ña. ¹² Te taxi' j ña sania'á ndee jin ña'a', te nj ndee taxi' tu j ña viko ni'j ña te yivi'. Va'a ka koo taxin' yu'u' ña. ¹³ Kuachj ndii xj'na ka nj xa'a' Ndiosi Adán, sakan' te nj xa'a' a Eva. ¹⁴ Te nj xinj xa'an' ña ndiva'a Adán jaan', süu' jaan' ndii, nj xinj xa'an' a Eva, sakan' te nj nama' a nuu' kuachj. ¹⁵ Ndisu ña'a' ndii, sakaku' ña'a' Ndiosi xa'a' a ña yoo si'e a naa' iin' nj'j a' nuu' ña inj a' xini' a' Jesús, xiin' ña ndanj a' ne yivi', xiin' ña xika' a' saq kuní Ndiosi kujti', xiin' ña kaka kaxi' a'.

3

Yo'o' ka'an Pablo saq kuní a kuu' te xito' ne nakayá xa'a' Jesús

¹ Ka'an ne yivi' ña naa' kuni kunduu' yoo ka te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, ña ndaku nduu' a, ña jin chuun va'a ndioo' inj ra xa'a'. ² Ndisu jin te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kuní a ña kunduu' ra te koo' ndee jin xa'a' ña kuvj tjin kuachj ña'a' ne yivi', te kuní tu a ña kunduu' ra te jin

ndaa' kujti' ña' si'i, te kuní tu a ña koo ñu'u' inj ra, te kuní tu a ña kuu' kaxi' ra, te kuní tu a ña xito' ka'nu' ña'a' ne yivi', te kuní tu a ña natjin va'a ra ne yivi' vi'e ra, te kuní tu a ña koo tu va ra te sania'á ra. ³ Te kuní a ña kunduu' ra te xini', te kuní tu a ña kunduu' ra te kui'e, te kuní tu a ña kunduu' ra te ndioo' inj va xa'a' xu'un'. Süu' jaan' ndii kuní a ña kunduu' ra te va'a nimá, te kaka manj' tu ra xiin' ne yivi'. ⁴ Te na kunduu' ra te xa'ndia chuun' va'a vi'e mji' ra, te na sania'á va'a ra si'e ra, te kunduu' ra ne so'o, te koto ka'nu' ña'a' ña. ⁵ Kuachj ndii, naa' küvj ka'ndia chuun' va'a jin te yivi' tixin vi'e mji' ra ndii, saq tu kuvj ka'an chuun' ra nuu' ne nakayá xa'a' Jesús, na sakan'? ⁶ Kuní tu a ña kunduu' ra jin te sakan' xa'a' ndikun jchi' Jesús, koto ka sachié xiin' mji' ra, te nama' ra, te kundoo' ra saq Ndiosi naa nj ndoo' ña ndiva'a xa'a' a ña nj xachié xiin' mii' mji' a. ⁷ Te kuní tu a ña kunduu' ra jin te ka'an va'a ne inj xini Jesús xa'a', sakan' te nj'j ne yivi' ña kanja'a ña xa'a' ra, te viku'ün ra saq ña ndiva'a jaan'.

Saq kuní a kuu' te chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús

⁸ Te te chindiee' ta'an' xiin' te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kuní a kunduu' ra jin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kuní tu a ña ndatu'un' ndaku ra, te kuní a ña koo' kua'a' ra vino, nj ndee ndioo' tu inj ra ña kj'in kua'a' ra xu'un' nda'a' ne yivi' xiin' ña xini xa'an'. ⁹ Te kuní a ña kaka naa kaka' ra taxa'a' ra ña nj sattuvi Ndiosi nuu' e' xa'a' a ña inj e' xini e' Jesús. Te kunaan va'a nimá ra kij' xaa' ra ña jaan'. ¹⁰ Ndisu ña nuu' ndii, kuní a ña kunj e' saq xika' ra, te naa' koo' ña kuvj tjin kuachj e' ra ndii, sakan' te kuvj kunduu' ra te chindiee' jaan'. ¹¹ Sakan' tu ña' si'i' ra ndii, kuní a ña kunduu' a' ña' ka'an va'a ne yivi' xa'a'. Te kuní tu a ña kani'a' a' xa'a' ne yivi'. Süu' jaan' ndii kuu' kaxi' a', te kaka ndaku a' xiin' sakuu' ña xaa' a'.

¹² Te chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús jaan' ndii, kuní a ña kunduu' ra te jin ndaa' kujti' ña' si'i. Te kuní tu a ña kunduu' ra te xa'ndia chuun' va'a nuu' si'e ra xiin' tixin vi'e ra. ¹³ Sakan' ña te chindiee' va'a ndii, xito' ka'nu' ña'a' ne inj xini Jesús, te kua'an kua'nu' ka tu ña inj ra xini ra Cristo Jesús.

Ña yo'o' nduu' ña ndixa ña kandixa' e'

¹⁴ Ke'i j ña yo'o' nuu' tutu tee' ndee ndiatu' inj j ña xaa' yachi j mii' yoo un'. ¹⁵ Sakan' te naa' kuu' kuachi j ndii, kuní un' saq kuu' un' vi'e Ndiosi mii' nakayá ne yivi' xa'a' Ndiosi tiaku, ne taxi' ndiee' xa'a' ña ndixa, te nduu' tu ña ndee naa nduyu a. ¹⁶ Xini kaxi' e' ña ña ka'nu' ya'a nduu' ña

ndixa, ña ni satuví Ndiosí nuu' e' kandixa' e':
 Ni kixin Jesús iin yivi' nduu' a iin te yivi',
 te Espiritu Santo ni nia'a ña ña xachuun'
 ndaku nduu' a,
 te ni xinj tu ña'a' ángele,
 te ni ka'an ndoso' te yivi' xa'a' a nuu' ne
 tuku',
 te ni kandixa' ña'a' ne yivi' iin yivi',
 te ni natjin ña'a' Ndiosí ndjivi' mií' ndatun'
 va kaa'.

4

*Sakuni' tu'un Pablo ne ndikún ichi'
 Jesús xa'a' ne sania'á ña xini xa'an'*

¹ Ndisu ka'an kaxi' Espiritu Santo xiin' e'
 vitin ña nakoo sava ne yivi' ña ndixa xa'a'
 ichi' Jesús kivi' so'o' ndi'i', te kandixa' ña
 espíritu, ña xini xa'an', te kundikun ña
 ña sania'á ne saka'an ña ndiva'a. ² Te ne
 sania'á ña jaan' ndii, ne xini xa'an' xasuvi'
 xiin' mji' nduu' ña, te ni kuxji nimá ña
 nuu' ña ndaku, te ndee sie kuchani ka ña.
³ Te táxi' ka ña ña tunda'a' ne yivi', te
 táxi' tu ña ña kaxi' ne yivi' sava nuu' ña
 xaxi'. Ndisu Ndiosí ndii, ni xa'a' a sakuu'
 ña xaxi' jaan', te kuví kaxi' yoo', ne iní
 xini ña'a', ne xa xini ña ndixa, ne taxi' ña
 chindani a kij' xaxi' e' e. ⁴ Sakan' ña sakuu'
 ña ni xa'a' Ndiosí ndii, ña va'a nduu' a, te
 ndee iin a va'a kundasi' e' naa' taxi' e' ña
 chindani a kij' natiin' e' ña jaan'. ⁵ Kuachí
 ndii kuñu'u' a xaa' tu'un Ndiosí, te kuñu'u'
 tu a kij' ka'an e' xiin' a xa'a' a.

*Saa kuni a kuñu iin te xika' nuu' va'a
 nuu' Jesucristo*

⁶ Te naa' sania'á un' ña yo'o' nuu' ñanj
 ta'an' e' ndii, te xika' nuu' va'a nuu'
 Jesucristo kunduu' un', te xiin' ña ndixa, ña
 kandixa' e' xa'a' Jesús, ña ni sakuaan un',
 kua'an kua'nu un', te ndikun un' ña jaan'
 ndee vitin. ⁷ Xa'a' a jaan' na kuii', natiin'
 un' kuento ña sanduxin xiin' ña ndatu'un'
 saka ña'a' xixa. Süu' jaan' ndii koto xiin'
 mji' un', te saa va'a ka un' ña kuni Ndiosí.
⁸ Kuachí ndii, tee' ndee xito' xiin' mji' e'
 xiin' ñu'u' nde'j e' ndii, chindiee' kua'a' a.
 Te ña xaa' e' ña kuni Ndiosí ndii, chindiee'
 a nuu' sakuu' ña'a. Sakan' ña chindiee'
 a yoo' iin yivi' yo'o' xiin' inga iin yivi' ña
 kixin nuu' ku'un e'. ⁹ Te ña ndaku nduu'
 ña yo'o', te xata'an natjin sakuu' ne yivi'
 a. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na xachuun' ndjee' u'vi'
 e', te ndo'o' nimá e', sakan' ña ndiatu' iní
 e' xa'a' Ndiosí tiaku, ña sakakú sakuu' ne
 yivi', kachi ka vi' yoo', ne iní xini ña'a'.

¹¹ Ña yo'o' kuni a ka'an chuun' un' nuu'
 ne yivi', te suvi' tu a kuni a sania'á ña'a'
 un'. ¹² Táxi un' sandjee' kui'e ndee iin ne
 yivi' yo'ó xa'a' a ña nduu' un' te sava. Süu'
 jaan' ndii kunduu' un' te nia'á va'a nuu'

ne iní xini Jesús, naa kuu' saa ndatu'un'
 un', xiin' saa kuu' un', xiin' saa ndanij un'
 ne yivi', xiin' saa iní un' xini un' Jesús,
 xiin' saa yoo ndoo nimá un' nuu' Ndiosí
 xiin' nuu' ne yivi'. ¹³ Te ña kuni ka xaa' j
 ndii, ka'vi naa ka'vi un' tutu Ndiosí nuu'
 ne yivi', sandjeeni un' nimá ña, te sania'á
 tu ña'a' un' ndee xaa' j. ¹⁴ Te koto un'
 ña chuun va, ña ni taxí Ndiosí nda'a' un'
 kij' ni ka'an tiakú te xixa xa'a' un', kij'
 ni chindjee' ra nda'a' ra xini un'. ¹⁵ Te
 kundí'ni un' xa'a' chuun jaan', te saxinú
 ndi'j un', sakan' te kuni sakuu' ne yivi' ña
 kua'an kua'nu un' xiin' chuun ña ni taxí
 Ndiosí nda'a' un'. ¹⁶ Te koto xiin' mji' un',
 te koto tu un' ña ndixa ña sania'á un', te
 kuñu' ni'j un' nuu' ña jaan'. Kuachí ndii,
 kij' xaa' un' sakan' ndii, sakakú xiin' mií'
 mji' un', te sakakú tu un' ne xini so'o' ña
 ka'an un' jaan'.

5

*Ka'an Pablo saa kuni a kuñu e' xiin' ne
 yivi'*

¹ Kási'e un' nuu' te xixa, süu' jaan' ndii
 kuie kondja yu'u' ña'a' un' ndee naa yuva'
 un'. Te te sava ndii, ka'an un' xiin' ra ndee
 naa ñanj un', ² te ka'an kuie tu un' xiin'
 ña xixa ndee naa xaa' un' xiin' si'i' un', te
 ka'an kuie tu un' xiin' ña sava ndee naa
 xaa' un' xiin' ña ku'va mji' un', te xiin'
 nimá ndoo saa un' ña jaan'.

Ka'an Pablo xa'a' ña'a' ne kuaqn'

³ Te ña' kuaqn', ña' kōo' xna'a' ne iin
 kuu' xiin' ndii, kuni a ña chindjee' ña'a'
 un'. ⁴ Ndisu naa' yoo iin ña' kuaqn', ña'
 yoo si'e, uun sjaní' a' ndii, kuni a ña xí'na
 ka chindjee' ña' ña' jaan', saa xata'an saa
 ña, xa'a' a ña nduu' ña kuenta Jesús, te
 xiin' ña jaan' sanandiko' ña ña va'a ña ni
 xaa' yuva' si'i' ña xiin' ña. Sakan' ña ña
 jaan' nduu' ña xtanj Ndiosí. ⁵ Ña' kuaqn',
 ña' iin ndaa' tilu' xna'a' ndii, ndiatu' iní a'
 xa'a' Ndiosí kuñi', te ka'an a' xiin' a nduvi'
 xiin' ñuu xikán a' nuu' a ña chindjee' ña'a'
 a. ⁶ Ndisu ña' kuaqn', ña' xa xindoo nimá
 ña saa a' ña kuni iin' mji' e' ndii, tee'
 ndee tiaku a' ndii, ndee naa' ña' xa ni xij'
 nduu' a' nuu' Ndiosí. ⁷ Te ña yo'o' ka'an
 chuun' un' nuu' sakuu' ne nduu' kuenta
 Jesús, sakan' te kōo' ndee iin xa'a' ña kuví
 iin kuachí ña'a' ne yivi'. ⁸ Vá'a xaa' ne
 chindiee' ne iin kuu' xiin' ña, te ndii vá'a
 xachi' ka xaa' ne chindiee' ne ndiee' vi'e'
 mji' ña, sakan' ña ne xaa' sakan' ndii, ni
 ndiko' xata' ña nuu' ichi' Jesús, te kinj
 kuu' ña te sakan' ne iní xini Jesús.

⁹ Ña' kuaqn', ña' nakoso' kivi' mií'
 nakoso' kivi' ne kuaqn', ne kuni a chindjee'
 ndo' ndii, kuni a ña kumi' a' ya'a ka unj

xikō kuyā, tē kunī tū ā nā unta' kuṭṭi' nī tūnda'a' a'. ¹⁰ Tē sakan' tū kunī ā kundūyū a' jīn nā' ka'án va'a nē yivi' xa'a', xiin' xa'a' nā va'a nā xaa' a', naa kuu' nā nī sakuu' nu' va'a a' si'e a', tē nī natūin va'a tū a' nē yivi' vj'e a', tē nī natūin a' xa'a' inga ne nduu' kuenta Jesús, tē nī chindjēe' a' ne suchi' inj, tē nī yoo tū'va a' sakuu' ichi', tē sqa' a' sakuu' nuu' nā va'a.

¹¹ Tē nā'a' kuaan', nē sava ndii, tāxi ndo' nakoso' kivi' nā jkan'. Kuachj ndii, kij' ka'án ndjēe' va' nimá nā xa'a' tē yivi' ndii, sāxinū nā kuento nā nī tāxi nā nuu' Cristo, tē kunī nā tūnda'a' tukuu' nā. ¹² Tē xiin' nā jaan' ndiso' kuachj nā xa'a' ā nā nī sāxinū nā kuento nā nī tāxi nā nuu' ā. ¹³ Tē sakan' tū nanduu' nā nē suxan', tē xa nuu' vj'e nē yivi' kuṭṭi' xika' ndi'e' nā, tē süu' nā jaan' kuṭṭi' xaa' nā, süu' jaan' ndii nanduu' tū nā nē vixi, tē chi'ni' xiin' mji' nā mii' kōo' kana' nā'a', tē ka'án nā nā xāta'an ka'an nā. ¹⁴ Nā jaan' na kuu' kunī j nā tūnda'a' nē jaan', tē kōo' si'e nā, tē kumi' nā chūun tixin vj'e nā, tē sāxinū tū nā ā, tē kōo' ndēe jīn xa'a' nā kuyj ka'an kuachj nē ndasi' yoo' xa'a' e'. ¹⁵ Kuachj ndii xa' nī kuxjōo sava nē kuaan' jaan' nuu' ichi' Jesús, tē ndikūn nā nā ndjiva'a. ¹⁶ Sakan' na kuu', naa' jīn nē ndikūn ichi' Jesús xiin' e' yoo jīn nā' kuaan' vj'e nā ndii, kunī ā nā chindjēe' nā'a' nā, tē xakū kua'a' chūun tāxi nā nuu' yoo' nē nakayá xa'a' Jesús, sakan' tē kuyj chindjēe' e' nē kuaan', nē jīn ndaa' tilū' xnā'a.

Ka'án Pablo nā kunī ā tīn ka'nu' e' tē xixā, tē xito' nē nakayá xa'a' Jesús

¹⁷ Tē xixā, tē ni'i' ichi' va'a nuu' nē nakayá xa'a' Jesús ndii, xata'an nā koto ka'nu' nā'a' e', tē tāxi e' nā kuṭṭiaku' ra. Tē ndii, nā jaan' nduu' nā va'a ká sqa' e' xa'a' tē xixā, tē xachuun' ndjēe' va' nā ka'án ndoso' rā xa'a' ichi' Jesús xiin' nā sania'á tū rā tū'un ā. ¹⁸ Kuachj ndii yoso' ā nuu' tūtū Ndiosí mii' ka'án ā ndii: "Chū'un ndo' tinda' yu'u' toro kij' sākoyó ri' ndjikin' trigo." Tē yoso' tū ā ndii: "Tē xachuun' ndii, xata'an kī'in ya'vi' ra." Sakan' yoso' ā.

¹⁹ Naa' tiin' kuachj jīn nē yivi' jīn tē xixā, tē xito' nē nakayá xa'a' Jesús ndii, kändixa' un' nā ka'án nā naa' kōo' uvj ta'an, uun unj ta'an nē tiin' kuachj nā'a'. ²⁰ Tē naa' xaa' naa xaa' yoo ká kuachj ndii, kanj kuento nā'a' un' nuu' sakuu' nē nakayá xa'a' Jesús, tē kuyj'vi inga nē jaan', tē sqa' nā nā jaan'.

²¹ Tē nuu' Ndiosí, xiin' nuu' Jesucristo, xiin' nuu' sakuu' ángele, nā nī nakaxin ā ndii, sakuiso' chuun' j yoo' nā ka'an chuun' un' nā yo'o' nuu' sakuu' nē yivi'.

Tē kij' xaa' un' nā jaan' ndii, chūtun kōo inj un', nī ndēe nākaxin tū un' nē yivi'. ²² Kanjini va'a va un' nā kunī ká chindu' un' un' ndā'a' un' xini' yoo ká, tē sakuiso' chuun' nā'a' un', koto ká kuiso un' kuachj nā xaa' nā. Kaka ndoo un' nuu' Ndiosí.

²³ Tē kō'o' ká un' xa' mji' ndi'i' tkiuk, süu' jaan' ndii kō'o' tū un' sie vino xa'a' ā nā ku'vi chito' va' tixin un'.

²⁴ Sava nē yivi' ndii, tuvi' va' xaa' nā kuachj ndēe nā kunī ká nandjēe ā, ndisu sava tuku' nā ndii, ndēe kij' nandjēe kuachj nā, tē sakan' vj' natuvj ā. ²⁵ Tē sakan' tū nā va'a nā xaa' e' ndii, yoo nā kuaan' vj' kunj e', ndisu sava ā ndii, kuyj kunj e' vj'it, tē ndii naá kivi' ndii, kunj e' sakuu' ā.

6

¹ Sakuu' nē inj xini Jesús, nē xiko' ni'i' jīn xto'o' ndii, kunī ā nā koto ka'nu' nā xto'o' nā tē kánja'a nē yivi' xa'a' Ndiosí xiin' xa'a' nā ndjā nā sania'á e'. ² Tē nē xiko' ni'i' jīn nē inj xini Jesús ndii, vā'a tīn ka'nu' nā nē jaan' xa'a' ā nā nduu' inga' nā nē inj xini Jesús xiin' nā, süu' jaan' ndii kunī ā nā kaka nuu' va'a ká nā nuu' nē jaan', sakan' nā xa'a' nā va'a nē nāni manj' e', nē inj xini Jesús, xachuun' nā. Nā yo'o' kunī ā sania'á un' nē yivi', tē süvi tū ā kōndjā yu'u' nā'a' un'.

Ndēe chaa' ká va'a kuni e' xiin' nā kumi' e'

³ Naa' yoo ká sania'á xa'a' xto'o' e' Jesucristo, tē nākuitá ā xiin' nā ndjā nā sania'á e', tē chindiee' tū ā nē yivi' tē sqa' nā nā kunī Ndiosí ndii, ⁴ jīn tē fiu'fiu', tē kūndanj xachi' nā xaa' nduu' rā. Tē xtanj va' rā jīn taan rā xiin' nē yivi' xa'a' nā kuāsa' kunī nā ka'án rā, tē xiin' nā jaan' sakaku' rā nā ndajj' nuu', xiin' tū'un kui'e, xiin' nā kanjā'a xiin' ta'an nē yivi', xiin' nā jnj ká nē yivi' xini ta'an nā. ⁵ Tē kani' ta'an' tē jaan' kuento xa'a' nā kuāsa' kunī, sakan' nā xa' nī tvi' nā xanini rā, tē xini rā nā ndjā, tē tiin' ndjāā rā nā ndjā nā kändixa' e', tē xiin' nā jaan' sanduvika' xiin' mji' rā. Kuxjōo un' nuu' tē xaa' naa nā jaan'.

⁶ Naa' xaa' e' nā kunī Ndiosí, tē va'a kuni e' xiin' nā kumi' e' ndii, ndēe naa nē vika' nduu' e' nuu' ā. ⁷ Kuachj ndii kij' nī tuvj e' jīn yivi' ndii, kōo' nā'a' ndiso' e'. Tē sakan' tū kij' kuyj e' ndii, kōo' ā kuiso e' ku'un e'. ⁸ Xa'a' ā jaan' na kuu', naa' kumi' e' nā xaxi' xiin' nā kuy'ny e' ndii, na va'a kunj nimá e'. ⁹ Sakan' nā, nē kuni kuyvika' ndii, koyó nā nuu' nā xito' kua'a nā'a' nā kijn, tē xiku'un nā nuu' kua'a' nā ndioo' inj nā. Tē nā jaan' ndii, nā kuu' kaxi' nduu' ā, tē sando'o' nā'a' ā, tē sandoó

nda'vi tu ña'a' a, ndeë skachi' sandoñu'u' xachi' ña'a' a. ¹⁰ Kuachj ndii ña too va ne yivi' xu'un' nduu' xa'ndu' sakuu' nuu' ña ña'a. Te xa'a' a ña ndioo' inji va ña ña jaan' na ni kuxjoo sava ña nuu' ña ndixa ña kandixa' e', te ni sando'o' kua'a' ña'a' ña jaan'.

Ndiaa yu'u' ka Pablo Timoteo

¹¹ Ndisu' yo'ó, te ni sakuiso' chuun' Ndiosí ndii, kuxjoo un' nuu' sakuu' ña ña'a jaan', te kundikun naa ndikun un' ña xachuun' ndaku un', te saa un' ña kuni Ndiosí, te kujin ni'j un' nuu' ña inji un' xini un' Jesús, te kundikun tu un' ña ndani un' ne yivi', xiin' ña kuie inji un', xiin' ña maso kuu un' xiin' ne yivi'. ¹² Te kua'an naa kua'an un' ña xanduxa' un' xa'a' ña ndixa, ña kandixa' e', te kujin ni'j un' nuu' ichi' ña kua'an vi'e Ndiosí mii' kunduu' un' ndeë ndi'i' ni kivi'. Sakan' ña mji' Ndiosí ni kana yo'ó xa'a' ña jaan' kij' ni ndeë yu'u' un' xiin' jin kanii' nimá un' nuu' kua'a' va ne yivi' ña nduu' un' kuenta Jesús.

¹³ Te nuu' Ndiosí, ña taxi' kivi' ñuu sakuu' ña'a, xiin' nuu' Jesucristo, ña ni ndeë yu'u' va'a nuu' Poncio Pilato, sakuiso' chuun' j yo'ó, ¹⁴ te saxinu' un' chuun ña ni natjin un' nuu' a. Te taxj un' tivi' nimá un', te ni ndeë taxj tu un' ndeë jin xa'a' ña kuvj tjin kuachj ne yivi' yo'ó, sakan' saa un' ndeë xaa kivi' ña nandjiko' xto'o' e' Jesucristo. ¹⁵ Te mji' Ndiosí satuvi kivi' jaan' kij' kuni mji' a. Sakan' ña jin ndaa' ña jaan' kujti' nduu' ña su'un, ña xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Te suvi tu a nduu' ña xata'an tjin ka'nu' e', te ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nduu' tu a xto'o' nuu' sakuu' xto'o'. ¹⁶ Te jin ndaa' ña jaan' kujti' koo' kivi' kuvj, te yoo a tein ñu'u, ña ndatun' va, te ndeë jin ña'a kuvj kuyatin nuu' a, te ndeë jin ne yivi' tia'an kuni ña'a', ni ndeë kuvj tu kuni ña'a' ña xiin' nduchi' nuu' ña. Te na natjin a sakuu' ña tjin' ka'nu' ña'a' e', xiin' sakuu' ña xa'ndia chuun' ndeë ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu' a.

¹⁷ Ne vika' jin yivi' yo'o', ne inji xini Jesús ndii, ka'an chuun' un' xiin' ña ña kunduu' ña ne ñuñu' nimá, te ni ndeë chindu'u' tu ña ña ndiatu' inji ña nuu' ña vika' ña, sakan' ña yachi' va xka'ndia ña jaan'. Süu' jaan' ndii nuu' Ndiosí kujti' chindu'u' ña ña ndiatu' inji ña, ña jaan' taxi' sakuu' ña kuni nuu' e', te koo va'a e'. ¹⁸ Te ka'an chuun' tu un' xiin' ña ña kuni a saa ña chuun' va'a, te na kunduu' ña ndeë naa ne vika' xiin' kua'a' chuun' va'a, te koo tu'va ña xiin' ña saman' ña ne yivi', te nata'vi ña ña ni xaman' ña'a' Ndiosí. ¹⁹ Te kij' xaa' ña sakan' ndii, kaya ña ña vika'

xna'a ndivi', te xiin' ña jaan' kuvj ni'j ña jin kivi' ñuu xna'a kivi' ña kxin.

Ña ka'an chuun' so'o' ndi'i' Pablo nuu' Timoteo

²⁰ Koto va'a un' ña ni sakuiso' chuun' Ndiosí yo'ó, Timoteo. Taxj so'o' un' kuu' ne ka'an kuento ña sanduxin, ña yoo jin yivi', ni ndeë ña kuasa' kuni ña ka'an ne kani ta'an kuento xa'a' ña xini tuni te yivi' jin yivi'. ²¹ Te sava ne inji xini Jesús xiin' e' ndii, xa'a' a ña ni chuun' xa'a' ña kuu' ña jaan' ndii, ni kuxjoo ña nuu' ichi' a.

Na sañu'u' na Jesucristo yo'ó. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Timoteo

Ti'vi' ra cha'an' ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'a i ichi' a saa kuni Ndiosi, te ka'an ndoso' i xa'a' kuento ña ni ndoo Ndiosi xiin' e', ña taxi' a kivi' ñuu' e' xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo Jesús. ² Ti'vi' i cha'an' un', Timoteo, te nduu' un' ndee' naa si'e i xa'a' a ña ini inga' e' xini e' Jesús. Na sañu'u' na Ndiosi, yuva' e', xiin' xto'q' e' Jesucristo, yo'ó, te na kuvjta ini a xa'a' un', te na taxj tu a ña manj' koo xiin' un'.

Xandieni Pablo Timoteo

³ Sakuu' ichi' kij' ka'an i xiin' Ndiosi, jin ke'in' nduu' a, uun ñuu nduu' a ndii, naka'an' i xa'a' un', te taxi' i ña chindani Ndiosi, ña xika' nuu' i nuu' xiin' nimá ndoo, saa ni xaa ne xij' yata' i. ⁴ Kij' naka'an' i ña ni xitja tkuu nuu' un' kij' ni ndei' ta'an' e' ndii, kuni kunj i yo'ó, te va'a ndj' kunj nimá i. ⁵ Naka'an' tu i ña ini xna'a un' xini un' Jesús naa ni xaa xj'na xtaan' un' Loida xiin' sj'i' un' Eunice. Xini kaxi' i ña ini tu yo'ó naa ne jaan'. ⁶ Xa'a' a jaan' na sanaka'an' i yo'ó ña taxj un' nda'va ña chuun va ña ni taxj Ndiosi nuu' un' kij' ni chindu'u' i nda'a' i xini' un'. ⁷ Kuachj ndii ni taxj Ndiosi jin espíritu ña jy' nuu' e', süu' jaan' ndii Espíritu mji' a ni taxj a nuu' e', te taxi' ña jaan' ña ndjee' e', te taxi' tu a ña ndani e' ne yivi', xiin' ña ndiko' ni'i' xiin' mji' e'.

⁸ Sakan' na kuui' kuchani un' te ndjee yu'u un' xa'a' xto'q' e', ni ndee xa'a' yu'u ña naá i vj'e kaa xa'a' a ña ndiee' yu'u' i xa'a' a. Süu' jaan' ndii kundjeni un' nuu' tundo'q' ña ndo'o' un' xa'a' tu'un va'a xiin' ña ndjee' Ndiosi naa xaa' yu'u'. ⁹ Kuachj ndii ni sakaku Ndiosi yoo' nuu' kuachj e', te ni kana a yoo' te kunduu' e' kuenta a. Te süu' xa'a' ña va'a ña ni xaa e' na ni xaa a sakan' xa'a' e'. Süu' jaan' ndii ndee kij' tia'an koo jin yivi' ndii, ni chjntin Ndiosi kuento ña kundani mji' a yoo' xa'a' ña saq Cristo Jesús. ¹⁰ Te vjtin ndii, xa ni satuvi Ndiosi ña ni chjtni a jaan' ña ni kixin Cristo Jesús, ña ni sakaku yoo' nuu' kuachj e', te ña jaan' ni sandon'u' ndjee' ña xa'ni' yoo'. Te xiin' tu'un va'a ni satuvi kaxi' a nuu' e' ña kuvj natjin e' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. ¹¹ Te xa'a' tu'un va'a jaan' ndiso' chuun' i ña nduu' i te ka'an ndoso' a, te nduu' tu' i te ni tjanu' Cristo sania'a tu'un jaan' nuu' ne tuku', te nduu' tu' i maestro xa'a' ña jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na ndo'o' i

yo'o' vjtin. Ndisu kuchani i, sakan' ña xini i yoo nduu' ña ini i xini i, te ini xna'a' i ña kumi' ña jaan' ña ndjee', te koto va'a a ndee kivi' so'q' ndi'i' chuun ña ni xaa i, ña ni sanakua' a i nda'a' a. ¹³ Taxa'a' un' ña ni sania'a i yo'ó, te ini un' xini un' Cristo Jesús, te ndani un' ne yivi' xaa' a. ¹⁴ Te xiin' ndjee' Espiritu Santo, ña naá nimá un', koto va' un' tu'un va'a ña ni sania'a i yo'ó.

¹⁵ Xa xini un' ña ni nakoo sakuu' ne ni kjee ñu'u' Asia yu'u, te ni nakoo tu Figelo xiin' Hermógenes yu'u.

¹⁶ Na kuvjta ini xto'q' e' Jesús xa'a' ne vj'e Onesiforo, sakan' ña ki'in' ichi' ni xandjeni ra yu'u, te ni kuchani ra xa'a' a ña naá i vj'e kaa. ¹⁷ Süu' jaan' ndii xaa so'q' ra ñuu Roma yo'q', te ni xa'a' nanduku' ndi'ni ra yu'u ndee' ni xan kunj ra mii' naá i. ¹⁸ Na kuvjta ini xto'q' e' Jesús xa'a' Onesiforo jaan' kivi' so'q' ndi'i'. Xini kaxi' un' ña ni chjndjee' va' ra yoo' ñuu' Éfeso.

2

Kuni a kujta ni'i' e' nuu' ichi' Jesús tee' ndee yoo tundo'q' kivi' ñuu' e'

¹ Te yo'ó, yuva' i, kuujn ni'i' un' nuu' ña xamani' Ndiosi yoo' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús. ² Ña ni xini so'q' un' ni ka'an i nuu' kua'a' ne yivi' ndii, ña jaan' kuni a tjachuun' un' te xika' ndaku ichi' xto'q' e', te tuu un' ña yoo tu'va xna'a' ra te sania'a ra ña jaan' nuu' tuku' ne yivi'. ³ Na kundoo' inga' e' nuu' ichi' Jesucristo xa'a' a ña nduu' e' ndee naa te xiin' va'a xa'a' a. ⁴ Te ndee jin te xiin', te kuni ndoo va'a nuu' te tiachuun' ña'a' ndii, ndi'ni ra saq ra naa xaa' ne yivi' nda'vi so'q'. ⁵ Te sakan' tu te katjn ta'an' ndii, kuvj natjin ra corona ña xata'an natjin ra naa' katjn ta'an' va'a ra saq ka'an tu'un ndei' xa'a' ña xasiki' jaan'. ⁶ Te sakan' ni tu jin te xachuun' u'vj xa'a' ku'u ndii, xj'na ra xata'an kaxi' ña savj' va'a ka' kij' nakujxa' a. ⁷ Kanjn un' xa'a' ña ka'an i jaan', te mji' xto'q' e' chjndjee' yo'ó te kundani kaxi' un' sakuu' a.

⁸ Te naka'an' un' xa'a' Jesucristo, ña ni natjaku, ña nduu' sjani' xika' David. Te tu'un va'a xa'a' ña jaan' ka'an ndoso' i. ⁹ Te xa'a' ña jaan' sando'o' te yivi' yu'u, te tiin i xiin' karena naá i vj'e kaa yo'o' ndee naa jin te xaa' ña nja'a. Ndisu tu'un Ndiosi ndii, kuasa' tiin a xiin' karena. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kundieni i saq ka' ndo'o' i xa'a' ne ni nakaxin Ndiosi, te kuvj natjin tu ne jaan' ña sakaku ña'a' a xa'a' ña ni xaa Cristo Jesús, sakan' te kundjee nja ndee ndi'i' ni kivi' mii' ndatun' kaa'. ¹¹ Te ña ka'an i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a: Naa' ni xi'i' inga' e' xiin' Cristo ndii, kutjaku inga' tu e' xiin' a.

12 Naa' nĭ kũndjĕni e' nuu' tũndo'o' xa'a' a ndii, ka'ndĭa chuun' inga' tũ e' xiin' a. Ndisũ naa' ka'an e' ña xini ña'a' e' ndii, ka'an tũ a jaan' nuu' Ndiosi ña xini a yoo'.
 13 Naa' xachuun' ndaku e' nuu' a ndii, kua'an naa kua'an ña jaan' xachuun' ndaku a xa'a' e'.
 Kuachĭ ndii kũvĭ xachĭ' nama a saa kuu' a.

Kuni a kũndũy e' tẽ xachuun' va'a, tẽ va'a kuni Ndiosi xini a

14 Tẽ sanaka'an' un' nẽ inĭ xini Jesús ña nĭ ka'an ĭ jaan'. Tẽ sakuni' ndjẽe' un' nẽ jaan' ña nuu' Ndiosi ka'an ĭ ña vã'a kani' ta'an' nja kuento xa'a' ña kuãsa' kuni. Sakan' ña sativi' ndi'i' ña'a' ña jaan' kĭj' xini so'o' nja a. 15 Nakũndjẽe' un' tẽ kũndũy un' ĩin tẽ va'a kuni Ndiosi xini a ndẽe naa ĩin tẽ xachuun' va'a, tẽ kũo' ndẽe ĩin xa'a' ña kũchani ra nuu' Ndiosi, tẽ sanakuachi' ndaku ra tũ'un ndixa xa'a' a. 16 Chi'ni' xiin' mji' un' xiin' tẽ ndatu'un' kuento ña sanduxin xiin' ña kuãsa' kuni, sakan' ña tẽ xaa' ña jaan' ndii, so'o' saxioo' ka ra nẽ yivi' nuu' ña kuni Ndiosi. 17 Tẽ ña sania'á ra ndii, kiku a ndee naa xaa' kui'e tẽ'i, ña kiku kanii' ĩin' e'. Tẽ tein tẽ jaan' ka'ni tẽ nduu' Himeneo xiin' Fileto. 18 Tẽ jaan' ndii, nĭ kũxjoo ra nuu' tũ'un ndixa, tẽ xika' ra ka'an ra ña xa nĭ xka'ndĭa ña sanatiaku Ndiosi nẽ nĭ xi'j, tẽ sasana' ra ña ĩnĭ sava nẽ yivi' xini nja Jesús. 19 Ndisũ ña ndixa xa'a' Ndiosi ndii, nduu' a ndee naa xa'a' vĭ'e ña ĩin kutũ' mii' yoso' ña ka'an a ndii: "Xini xtõ'o' e' nẽ nduu' kuenta a." Tẽ yoso' tũ a ndii: "Yoo ka nakuni ña Ndiosi nduu' xtõ'o' nja ndii, kuni a kũxjoo nja nuu' ña nja'a." Sakan' yoso' a.

20 Tẽ tixin ĩin vĭ'e chiẽ ndii, yoo kua'a' nuu' ndachuun' ña tiin' nẽ yivi'. Yoo ña nĭ kua'a' xiin' oro, tẽ yoo tũ ña nĭ kua'a' xiin' plata, tẽ yoo nĭ tũ ña nĭ kua'a' xiin' ñũ'u' kixin', tẽ sakan' tũ yoo ña nĭ kua'a' xiin' ĩtun'. Tẽ ĩin ña jaan' ndii, xa yoo xa yoo chuun' nuu' a. Sava a yoo xa'a' chuun' ka'nu', tẽ sava tũku a yoo xa'a' chuun' kualĭ kuso'o'. 21 Ndee naa ndachuun', ña yoo xa'a' chuun' ka'nu' jaan', nduu' nẽ kuxioo' nuu' ña nja'a jaan'. Tẽ nduu' nja ndĭtĭa xtõ'o' e', tẽ chuun' va nja nuu' a, tẽ yoo tũ'va nja xa'a' ndee ka chuun' va'a.

22 Kũnũ un' nuu' kuachĭ ña xtanĭ nẽ sava xaa' nja, tẽ kũndikun un' ña xachuun' ndaku un', xiin' ña ĩnĭ un' xini un' Jesús, xiin' ña ndanĭ un' nẽ yivi', xiin' ña yoo un' ña manĭ' xiin' nẽ yivi'. Saa inga' un' ña jaan' xiin' nẽ nakuni xiin' nimá ndõõ ña Jesús nduu' xtõ'o' nja. 23 Chi'ni' xiin' mji' un' xiin' nẽ kani' ta'an' kuento xa'a' ña kuãsa' kuni, xiin' xa'a' ña kũu' kaxi' nja, sakan' ña xa xini kaxi' un' ña ña jaan'

sandutiá tũ'un kui'e. 24 Tẽ ĩin tẽ xika' nuu' nuu' xtõ'o' e' ndii, kuni a kanĭ ta'an' ra kuento xiin' nẽ yivi', sũũ jaan' ndii kuni a kũndũy ra ĩin tẽ vĭta nimá xiin' sakuu' nẽ yivi', tẽ kũo' tũ'va tũ ra tẽ sania'á ña'a' ra, tẽ kuie kũũ tũ ĩnĭ ra xiin' nja. 25 Tẽ sakan' tẽ kuni a ña kũndĭa yũ'u' maso ra, tẽ nakuitá kuento xiin' ña ndixa, tẽ kũu' kua'in' taxĭ na Ndiosi ña nama tẽ jaan' nimá ra, tẽ sakuni' ña'a' a ña ndixa jaan'. 26 Sakan' tẽ ndõto nuu' ra, tẽ ndjẽ'ni ra nda'a' ña ndjva'a, ña nĭ savĭku'un ña'a' tẽ xaa' ra ña kuni mji' a.

3

Kõõ kua'a' tũndo'o' ĩin yivi' kivi' so'o' ndi'i'

1 Tẽ vtĭin ndii, kuni ĭ ña kũndanĭ un' ña kivi' so'o' ndi'i' ndii, kũõ kua'a' tũndo'o' ĩin yivi'. 2 Kuachĭ ndii kũõ kua'a' va nẽ ndanĭ xiin' mji' kũitĭ', tẽ kũõ kua'a' nẽ ndioo' ĩnĭ va xa'a' xũ'un', tẽ kũõ kua'a' nẽ ka'an ñũũ'u', tẽ kũõ kua'a' nẽ ñũũ'u', tẽ kũõ kua'a' nẽ kanĭa' a xa'a' Ndiosi xiin' xa'a' nẽ yivi', tẽ kũõ kua'a' nẽ so'o' nuu' yũva' sĭ'i', tẽ kũõ kua'a' nẽ taxĭ' ña chũndanĭ, tẽ kũõ kua'a' nẽ xito' ka'nu' Ndiosi, 3 tẽ kũõ kua'a' nẽ ndãni ndẽe sie, tẽ kũõ kua'a' nẽ kũõ' ka'nu' xachi' ĩnĭ, tẽ kũõ kua'a' nẽ kanĭa' a xa'a' nẽ yivi', tẽ kũõ kua'a' nẽ ndiko' ni'i' xiin' mji', tẽ kũõ kua'a' nẽ tei' ĩnĭ, tẽ kũõ kua'a' nẽ ndasi' sakuu' nuu' ña va'a, 4 tẽ kũõ kua'a' nẽ siki', tẽ kũõ kua'a' nẽ yachi' va kuu', ndisũ xãnini nja ña xka'ndĭa naá kivi' xa'a' ña xaa' nja, tẽ kũõ kua'a' nẽ ñũũ'u' ya'a, tẽ kũõ kua'a' nẽ xtanĭ ya'a' ka ña sĭi' tẽ sakan' ña xtanĭ nja ña kuni Ndiosi. 5 Tẽ nẽ jaan' ndii, kũũ nja ndẽe naa nẽ xito' ka'nu' xna'a' Ndiosi, ndisũ kũni nja nama Ndiosi kivi' ñũũ nja xiin' ña ndjẽe' a. Tẽ ki'in' ta'an' un' xiin' nẽ jaan'.

6 Sakan' ña naa nẽ jaan' nduu' nẽ chuun' va tẽ xika' ndi'e' nja vĭ'e nẽ yivi', tẽ savĭku'un nja ña'a', nẽ itĭã' ña ĩnĭ nuu' ĭchi' Jesús, nẽ ndiso' kua'a' kuachĭ, tẽ xa'a' a jaan' na xiko ni'i' ña'a' sakuu' nuu' ña ndioo' ĩnĭ nja. 7 Tẽ nẽ jaan' ndii, sakuaan tẽ sakuaan nja, ndisũ kũõ' kivi' xaá nja kũndanĭ nja ña ndixa xa'a' Ndiosi. 8 Tẽ kuu' nja ndẽe naa nĭ kũũ Janes xiin' Jambres kĭj' nĭ xikũitã'nu ra nuu' Moisés xtã'an' kivi', nii' sakan' xikuitã'nu nja nuu' ña ndixa jaan'. Sakan' ña xa nĭ nduxin xachi' ña xanini nja, tẽ kũõ' chuun' tũ nja nuu' ña ĩnĭ e' xini e' Jesús. 9 Ndisũ nãkaã kua'a' nja xiin' ña xini xa'an' jaan', sakan' ña sakuu' nẽ yivi' kũni ña nẽ kũu' kaxi' nduu' nja naa nĭ ndõ'o' tẽ uvĭ ta'an' jaan'.

Sakuiso' chuun' Pablo Timoteo

10 Ndisũ yo'ó ndii, xini kaxi' un' ña sania'á ĭ, tẽ xini tũ un' saa xika' ĭ, tẽ xini

tụ ụn' ndeę ña kuni sãa j xiin' kivi' ñuụ j, te xini tụ ụn' sãa vj' inj' j xini xto'ọ e', te xini tụ ụn' sãa kuie kuu' inj' j xiin' ne yivi', te xini tụ ụn' sãa kundani j Ndiosí xiin' ne yivi', te xini tụ ụn' sãa vj' kundieni j nuu' ichi' Jesús, ¹¹ te xini tụ ụn' sãa vj' mji' nj kuụ te yivi' xiin' j, te xini tụ ụn' sãa vj' nj ndo'ọ j. Te xini tụ ụn' sãa nj ndo'ọ u'vj' j kii' nj xika j ñuụ Antioquia, xiin' ñuụ Iconio, xiin' ñuụ Lистра, xiin' kua'a' ña mji' nj kuụ te yivi' xiin' j. Ndisu nj sãakú xto'ọ e' yu'u nuu' sakuu' ña jaan'. ¹² Te sakuu' yoo', ne kuni sãa ña kuni Ndiosí, xa'a' a ña nduu' e' ne inj xini Jesús ndii, sando'o' ne yivi' yoo'. ¹³ Te nja'a, te xini xa'an' jaan' ndii, j'in kivi' kua'an' so'ọ tív' ká rá nuu' ña nja'a jaan'. Xini xa'an' rá ne yivi', te xini xa'an' ta'an' tụ mji' rá.

¹⁴ Ndisu yo'ó ndii, kujin nj'j ụn' nuu' ña nj sakuu' ụn', sakan' ña xini kaxi' ụn' ña ña ndixa nduu' a, te xini tụ ụn' yoo nj sania'a a yo'ó. ¹⁵ Te ndeę kii' lulu ụn' te xa xini ụn' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. Te ña jaan' ndii, kumi' a ndje'e' te sania'a a yo'ó, te kuni ụn' ña kuvj' kakú e' nuu' kuach'i e' xa'a' a ña inj' e' xini e' Cristo Jesús. ¹⁶ Te sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii, mji' a nj saka'an' nimá te yivi', te nj ke'j' rá a. Xa'a' a jaan' na ña yoso' jaan' ndii, va'a a sania'a e' ne yivi', te va'a a saki'in' ndei' e' ne yivi', te va'a a nakata ndaku e' ne yivi', te va'a a sania'a ña'a' e' te sachuun' ndaku ña sã kuni Ndiosí. ¹⁷ Sakan' te koọ tu'va yoo' te xaa' chuun' nuu' Ndiosí, te kuvj' sãa e' sakuu' nuu' chuun' va'a.

4

Ka'an ndoso' e' tu'un va'a

¹ Nuu' Ndiosí xiin' nuu' Jesucristo, ña kixin sanamá ne tiaku xiin' ne nj xi'j kii' nandiko' a te ka'ndia chuun' a ndii, sakuiso' chuun' j yo'ó ² ña vj'kuuin' ụn' ña ka'an ndoso' ụn' tu'un va'a. Ka'an ụn' amaa ká, naa' kivi' va'a nduu' a, uun naa' súvj' a. Te xiin' ña jaan' nakata ndaku ụn' ne yivi', te saki'in' ndei' tu' ña'a' ụn', te sandjeni tu' ụn' nja xiin' ña kuie inj' ụn' kii' sania'a ụn' ña jaan'. ³ Sakan' ña xaá kivi' ña nãtjin ne yivi' ña ndixa ña sania'a e' xa'a' Jesús, süu' jaan' ndii kuni nja kuni so'ọ nja ña xikán nimá mji' nja. Sakan' na nduku' nja mto vj' maestro, te sania'a ña'a' ña nakuitá xiin' ña xtanj mji' nja. ⁴ Nakoo nja ña ndixa jaan' xata' nja, te kuni so'ọ nja kuento yu'u' te yivi' kujti'. ⁵ Ndisu yo'ó ndii, koọ ñu'u' inj' va ụn' sakuu' ichi', te kundjeni ụn' nuu' tundo'ọ, te xanu' tu'un va'a tjo' ka'an ndoso' ụn' nuu' ne yivi', ne tia'an inj' kuni Jesús, te saxinú ndi'j' tu' ụn' sakuu' chuun' ña nj taxj

Ndiosí nda'a' ụn' naa xaa' jin te xika' nuu' va'a.

⁶ Sakan' ña yu'u' ndii, xa yoo j kuvj' j te kunduu' a ndeę naa jin tumanj' nuu' Ndiosí, sakan' ña xa nj xaá kivi' ña keta j jin yivi' yo'o'. ⁷ Nj kunta'an' va'a j xiin' ña nja'a, te xa nj saxinú j chuun' ña nj taxj xto'ọ e' nda'a' j, te kjo' kivi' nj nakoo j ña ndixa ña kandixa' e'. ⁸ Te vjtin' ndii, ndee ndiatu' inj' j nãtjin j jin corona kivi' so'ọ ndi'i', ña xata'an nãtjin ne xachuun' ndaku nda'a' xto'ọ e', ña nduu' ña xa'nú ndaku kuach'i. Te süu' nda'a' yu'u' kujti' taxj ña'a' a, süu' jaan' ndii taxj tu' ña'a' a nda'a' sakuu' ne ndiatu' xiin' jin kanii' nimá nja ña nandiko' a.

Xikán Pablo ña va'a nuu' Timoteo

⁹ Saa ụn' sakuu' ña nduxa', te kixin koọ yach'i ụn' yu'u', ¹⁰ Sakan' ña xa nj nakoo Demas yu'u', te kua'an' rá ñuụ Tesalónica xa'a' a ña nj xtanj va' rá ña nduu' kuenta jin yivi'. Te xa kua'an' rá Crescente ñu'u' Galicia. Te Tito kua'an' ñu'u' Dalmacia. ¹¹ Te ndee jin ndaa' so'ọ Lucas ndu'u' xiin' j. Naka tu' ụn' Marcos, te kixin rá xiin' ụn', kuach'i ndii kuvj' chindje'e' rá yu'u' xiin' chuun' nuu' j. ¹² Tíquico ndii, ñuụ Éfeso nj tí'vi' ña'a' j. ¹³ Kii' kixin ụn' ndii, koni'j' ụn' toto nani' ni'nu' j ña nj nakoo j ñuụ Troas mii' ndu'u' Carpo. Te koni'j' tu' ụn' tutu j, ndisu naka'an' ká ụn' xa'a' tutu jin' ña nj nakoo j ikan'.

¹⁴ Alejandro, te xachuun' xiin' kaa' ndii, mji' va nj kuụ rá xiin' j. Ndisu nacha'vj' mji' rá nuu' xto'ọ e' xa'a' ña nj xaá rá jaan'. ¹⁵ Koọ xiin' mji' tu' yo'ó nuu' te jaan', sakan' ña nj xikuja'tu' ndje'e' va' rá nuu' tu' ụn' va'a ña sania'a e'.

¹⁶ Kii' nj naka'an' j xa'a' j nuu' te romano ña nuu' ndii, ndee jin kjo' nj naka'an' xa'a' j, süu' jaan' ndii nj nakoo sakuu' rá yu'u'. Te ndiatu' inj' j ña sã Ndiosí kuenta xa'a' ña nj xaá te jaan' xiin' j. ¹⁷ Ndisu xto'ọ e' ndii, yoo a xiin' j, te chindie'e' a yu'u', sakan' te nj taxj a ña ndje'e' j te kuvj' ka'an ndoso' ndi'j' j tu'un va'a, te sakan' nj xinj' so'ọ ña'a' sakuu' ne tuku' yo'o'. Te nj sãakú a yu'u' nuu' león. ¹⁸ Te sãakú xto'ọ e' yu'u' nuu' sakuu' ña nja'a, te kundjaka va'a a yu'u' ndeę ndivi' mii' xa'ndia chuun' a. Te na nãtjin Ndiosí sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e' ndeę ndi'i' nj kivi'. Sakan' na kunduu' a.

Ña ndei' Pablo so'ọ ndi'i'

¹⁹ Kua'an' Ndiosí koọ Priscila xiin' Aquila, xiin' ne vj'e Onesiforo. ²⁰ Erasto ndii, ñuụ Corinto nj ndoo' rá, te ñuụ Mileto nj nakoo j Trófimo, sakan' ña kuni kuvj' rá. ²¹ Saa ụn' sakuu' ña nduxa', te kixin ụn' ña kuni ká xaá yoo' ña vjxin. Ti'vi' Eubulo xiin' Pudente xiin' Lino xiin' Claudia cha'an'

un'. Te ti'vi' tu sakuu' inga ñañi ta'an'
e' cha'an' un'. ²² Te na koo na xto'q e'
Jesucristo xiin' nimá un'. Na sañu'u' na
Ndiosí sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduyu a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Tito

Ti'vi' ra cha'an ra

1 Yu'u nduu' Pablo, te xika' nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu' i te ni tjanu' Jesucristo sania'a' ichi' a, te kujni' ne ni nakaxin Ndiosí kunjí nja Jesús, te kundani nja ña ndixa ña kandixa' e'. 2 Xa'a' a jaan' na ndiatu' inji nja kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i, ña xa ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' ndee' xta'an' kiji' tia'an kua'a' ijin yivi', te ña jaan' ndii, xini xa'an' a. 3 Kij' ni xaa' kivi' ña ni nakaxin a ndii, ni satuvi' a kuento jaan'. Te mji' Ndiosí, ña sakakú yoo', nduu' ña ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i ña jaan' nuu' ne yivi'. 4 Tito, yo'ó ndii, ndee' naa si'e mji' xna'a' i nduu' un' xa'a' a ña inji inga' e' xini e' Jesús, te ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' un'. Te na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'o' e' Jesucristo, ña sakakú yoo', yo'ó, te na kuvjita tu' inji a xa'a' un', te na taxí tu' a ña maní' koo' xiin' un'.

Saa kuni a kaka nuu te xixa te xa'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús

5 Kij' ni nakoo' i yo'ó nuu' ñu'u' ña naá i'nu' ña nani' Creta ndii, ni xaa' i sakan' te ndasava'a' un' ña kuni xinu, naa kuu' ña sakuiso' chuun' un' te xixa, te ka'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús i'jin ñuu, saa ni tja'chuun' i yo'ó. 6 Te ijin te xixa, te xa'ndia chuun' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús ndii, kuni a ña kundu'u' ra ijin te ka'an va'a' ne yivi' xa'a', te ijin ndaa' kujti' ña' si' i' ra koo, te si'e ra ndii, kuni a ña inji nja xini nja Jesús, te kundu'u' nja ne nja'a, ni ndee' kundu'u' tu' nja ne so'o'. 7 Kuachí ndii, te xito' ne nakaya xa'a' Jesús jaan' ndii, kuni a ña kundu'u' ra ijin te ka'an va'a' ne yivi' xa'a', sakan' ña chuun' nuu' Ndiosí xaa' ra. Te kuni a ña kundu'u' ra te ñuu'u' ni ndee' te i'ni', ni ndee' te xini, ni ndee' te kunta'an' xiin' ne yivi', ni ndee' te xini xa'an' ne yivi' te k'jin ra xu'un'. 8 Süu' jaan' ndii kuni a ña kundu'u' ra ijin te natiin' maní' ne yivi' kij' xaa' nja vj'e ra, ijin te ka'an va' nimá saa ña va'a, ijin te kuu' kaxi', ijin te xachuun' ndaku, ijin te xika' ndoo' nuu' Ndiosí, ijin te xito' xiin' mii'. 9 Te sakan' tu' kuni a ña kujin nji' ra saa nii' ni sakuuaan ra tu'un va'a' ña kandixa' e', te koo' tu' va' ra, te kanj kuento ra ne yivi' xiin' ña va'a' ña sania'a' ra xa'a' ña ndixa' ña kandixa' e', te sakandixa' ra ne xikuuta' nú nuu' tu'un va'a' jaan'.

10 Kuachí ndii yoo kua'a' te so'o' nuu' ña kandixa' e' jaan', te ka'an saka' ra, te xini xa'an' tu' ra ne inji xini Ndiosí. Sakan' xaa'

naa kuu' te ka'an ña kuni a ña kasa'a' e' tunj ijin' e'. 11 Taxí un' sania'a' te jaan' ne ndikún ichi' Jesús, sakan' ña sasana' ra sakuu' ne ndiee' vj'e mii' ko'ni' ra sania'a' ra. Te siin' tuku' ndii, süu' xa'a' Ndiosí xaa' ra chuun' jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuni k'jin ra xu'un' kujti' xaa' ra a. 12 Xa'a' a jaan' na xa' ni ka'an tiakú ijin te ñuu' Creta ñaa' xa'a' ne ñuu' ra xta'an' ndii: "Ne ñuu' i, ne Creta ndii, vixi' va' mji' ne jaan', te kuu' nja ndee' na kiti' iku', te sakan' tu' xixi' xka'ndja nja, te suxan' va' tu' nja", ni kachí ra. 13 Te ña ndaku ni ka'an ra, sakan' na kuni a ña kondja yu'u' ndiee' un' ne ndikún ichi' Jesús jaan', te nakuita' ni' i' tuku' nja nuu' ña inji e' xini e' Jesús, 14 te saa' tu' nja kuenta kuu' kuento ña ni nata'vi' xini' te judío, ni ndee' saa' tu' nja kuenta kuu' ña ka'an chuun' te yivi', te ni saxi'oo' xiin' mji' nuu' ña ndixa' xa'a' Ndiosí.

15 Ne inji xna'a' xini Jesús ndii, ndoo' nimá nja te ndoo' tu' sakuu' ña'a' nuu' nja. Ndisu' ne xa' ni t'vi' nimá, te inji tu' nja xini nja Jesús ndii, koo' ndee' ijin ña ndoo' nuu' ne jaan'. Kuachí ndii mji' ndi' i' ña kuäsa' kuni xanini nja, te nätuvi' inji nja xa'a' ña nja'a, ña xaa' nja. 16 Ka'an ne jaan' ña xini nja Ndiosí, ndisu' xiin' ña xaa' nja ndii, nia'a' nja ña ne xini xa'an' nduu' nja. Te kiji' va' kuu' nja, te nduu' tu' nja ne so'o', te sakan' tu' koo' kivi' xaa' nja ndee' ijin nuu' ña va'a'.

2

Saa kuni a sania'a' Tito

1 Ndisu' yo'ó ndii, ka'an kujti' un' ña nakuita' xiin' ña ndixa' ña kandixa' e'. 2 Te xixa ndii, ka'an un' xiin' ra ña kuni a koo' ñu'u' inji va' ra, te kuni tu' a ña kundu'u' ra ijin te ka'an va'a' ne yivi' xa'a', te kuni a ña kuu' kaxi' ra, te kuni a kujin ni' i' tu' ra nuu' i'chi' Jesús, te kuni a ña kujin ni' i' tu' ra nuu' ña kundani' ra ne yivi', te kujin ni' i' tu' ra tee' ndee' yoo' tundo'o' nuu' kivi' ñuu' ra. 3 Sakan' tu' ña'a' xixa' ndii, sania'a' un' nja ña kuni a kaka' i' nja saa kuni Ndiosí. Te sätavi' kuachí niani nja ne yivi', te ni ndee' kundu'u' tu' nja ne xtanj va' ko'o' vino, ndee' va'a' ka' na sania'a' nja ña va'a', 4 te kondja yu'u' nja ña'a' sava' ña kundani' ne jaan' i' nja xiin' si'e nja. 5 Te na kondja yu'u' tu' nja ne sava' jaan' ña kundu'u' nja ne kuu' kaxi', te kundu'u' tu' nja ne xika' ndoo, te koto' maní' tu' nja ne ndiee' vj'e nja, te va'a' tu' nimá nja kunjí nja ne yivi', te sakan' tu' koto' ka'nu' nja i' nja. Sakan' te koo' ne kuvj' kanja'a' xa'a' tu'un Ndiosí.

6 Sakan' tu' ne sava' ndii, kondja yu'u' un' nja ña na kundu'u' nja ne kuu' kaxi', 7 te xiin' ña xaa' un' nia'a' un' nja ña xachuun' ndaku un' xiin' sakuu' ña xaa' un', te kij' sania'a' ña'a' un' ndii, saa un'

ña jaan' xiin' iin kanii' nimá un', te saa tu un' saa xata'an kujñi e'. ⁸ Te sakan' tu sania'á ndaku un' ne yivi', te kōo' ne kuvj kanja'a xa'a' tu'un va'a, sakan' te yoo ka xikuita'nú nuu' ña sania'á un' jaan' ndii, kuqa'an nuu' ña, kuachj ndii kōo' ña ña'a kuvj ka'an ña xa'a' e'.

⁹ Te sakan' tu ne xiko' ni'i' iin xto'o' ndii, kondja yu'u' un' ña, ña taxj so'o' ña ña ka'an chuun' xto'o' ña xiin' ña, te kaka ña xakuatia' ña te jaan' xiin' sakuu' ña xaa' ña, te kãñi ta'an' ña kuento xiin' ra. ¹⁰ Te saku'na' ña ña'a xto'o' ña jaan', süu' jaan' ndii kuni' a ña sachuun' ndaku xna'a ña. Sakan' te kuni' sakuu' ne yivi' ña ndatun' ya'a ka'an ña ndixa xa'a' Ndiosí, ña ni sakakú yoo'.

¹¹ Kuachj ndii xa ni nia'a tuvi' Ndiosí ña ndanj mji' a yoo'. Sakan' na katani' a ña sakakú a sakuu' yoo' ne yivi' iin yivi' nuu' kuachj e'. ¹² Te xiin' ña ndanj a yoo' jaan' sania'á a yoo' ña kuxjoo e' nuu' sakuu' nuu' ña ña'a, xiin' ña too inj, ña yoo iin yivi'. Te kunduy e' ne kuu' kaxi', te kaka ndaku e' iin yivi', te saa e' ña kuni Ndiosí, ¹³ ña ndiatu' e' xaa ña ndiatu' inj e' xa'a', ña nduu' kivi' ndatun' ña kixin Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', ña nduu' Jesucristo, ña sakakú yoo'. ¹⁴ Te ni sanakua'a xiin' mji' a, te ni xi'i' a xa'a' kuachj e' te sando ndiká a yoo' nuu' sakuu' nuu' ña ña'a, te ndasandoo a nimá e'. Sakan' te kunduy e' kuenta mji' a, ne nduu' nditja a, ne xaa' xa nuu' ña va'a kujñi'.

¹⁵ Xiin' sakuu' ña ndjee' ña kumi' un' ka'an un' ña yo'o' nuu' ne yivi' ñaa', te sandjeni un' ña, te ka'an ndjee' tu un' xiin' ña. Te taxj un' ndee iin xa'a' ña ka'an kui'e ndee iin ne yivi' xa'a' un'.

3

Saa kuni a kuvj ne ndikun ichi' Jesús

¹ Sanaka'an' naa sanaka'an' un' sakuu' ne ta'an' e', ne nduu' kuenta Jesús, ña kuni a saxinú ña ña ka'an te ndiaa chuun' nuu' ñu'u' e', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuy e'. Te na saxinú ña ña ka'an chuun' ra, te na koo tu'va tu ña te saa ña sakuu' ña va'a. ² Te na kãñja'a ña xa'a' ndee iin ne yivi', te na kãni' ta'an' ña kuento xiin' ne yivi', süu' jaan' ndii manj' kuvj ña xa'a' ne yivi' nia'á ña nuu' sakuu' ne jaan' ña maso kuu' ña.

³ Kuachj ndii ni kuvj tu yoo' xta'an' naa kuu' ne jaan', ni nduy e' ne kuu' kaxi', te ni nduy tu e' ne so'o' nuu' Ndiosí, te xika' ni yoo e' nuu' ña ndixa, te ni xiko ni'i' sakuu' nuu' ña ña'a, ña ndioo' inj mji' e' yoo', xiin' ña sij', ña yoo' iin yivi'. Te xa nuu' nuu' ña ña'a ni tiaku e', te ndasi' nuu' e' ni xinj ta'an' e', te kijn va ni in e', te ni ndasi'

ta'an' e'. ⁴ Ndisu Ndiosí, ña sakakú yoo' ndii, ni nia'a a ña kuvita inj a xa'a' ne yivi' iin yivi' xiin' ña ndanj a sakuu' e'. ⁵ Te süu' xa'a' a ña ni xaa e' ña va'a na ni sakakú a yoo', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuvita inj a xa'a' e' ni xaa a ña jaan', sakan' ña ni sandoyo' a kuachj e' kiji' ni kaku e' tukuj ichi', te ni na'in e' kivi' ñuy xaa' ni xaa Espiritu Santo, ⁶ ña ni sakuu' Ndiosí nimá e' xa'a' ña ni xaa Jesucristo, ña sakakú yoo'. ⁷ Ni xaa a sakan' te sandaku a nimá e' xa'a' a ña ndanj mji' a yoo', te natijn e' kivi' ñuy ña kōo' kivi' ndi'i', ña ndiatu' inj e' xa'a'.

⁸ Ña yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, te kuni j ña ka'an ndjee' va un' un' xiin' ne yivi', sakan' te kundij'ni ne inj xini Ndiosí te saa ña ña va'a. Te ña jaan' ndii, ña va'a va nduu' a, te chindiee' kua'a' tu a sakuu' ne yivi'. ⁹ Ndisu kãñi ta'an' un' kuento xiin' ne yivi' xa'a' ña kuasa' kuni, ni ndee xa'a' kuento yata' ña ka'an ña xa'a' ne xii' yata' e', ni ndee xa'a' tu'un ndei' Ndiosí. Kuachj ndii ña kuasa' kuni nduu' a kiji' xaa' e' sakan' te kuasa' tu chindiee' a. ¹⁰ Te ne xika' nata'vi' ne ndikun ichi' Jesús ndii, kãñi ña'a' un' kuento iin uvj ta'an' ichi', te naa' taxj so'o' ña ña ka'an un' ndii, taxj ka un' nduujn ña xiin' ndo'. ¹¹ Kuachj ndii xa xini kaxi' e' ña xiin' ña jaan' nia'á ne jaan' ña xa ni sanako' xiin' mji' ña nuu' ña ndixa, te xa kuachj mji' ña katun' ña'a'.

Ka'an Pablo xiin' Tito xa'a' ña kuni a saa ra

¹² Te kij' ti'vi' j Artemas uun Tiquico mii' ndu'u' un' ñaa' ndii, saa un' sakuu' ña nduxa' te kixin koto un' yu'u' ñuy Nicópolis. Sakan' ña ikan' xanini j xka'ndja j yoo' vixin. ¹³ Te chindjee' un' te xikui'ni xa'a' ne yivi', te nani' Zenas, te chindjee' tu un' Apolos xiin' yoo ka nduu' ña a ña kuni nuu' uvj saa' ra, te kuvj nakaa ra ku'un' ra xiin' tu'un Ndiosí, sakan' te kundoo' ra xa'a' ndee iin ña'a. ¹⁴ Sakan' te kuvj sakuuan ne ndikun ichi' Jesús xiin' e' saa ña ña va'a, te chindjee' ña ne natiin xna'a, te kunduy ña ne chuun va nuu' Ndiosí.

Ndeji' Pablo Tito

¹⁵ Ti'vi' sakuu' ne chindiee' ta'an' xiin' j cha'an' un'. Te kua'an Ndiosí koo na ne inj inga' xini Jesús xiin' e', ne ndanj yoo'. Na sañu'u' na xto'o' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduy a.

Tutu ña ni ke'i San Pablo kua'an nda'a' Filemón

Ti'vi' ra cha'an ra

¹ Yu'u nduu' Pablo, te naá i vi'e kaá xa'a' a ña nduu' i te xika' nuu' nuu' Jesucristo. Yu'u xiin' ñañi e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' un' Filemón kua'a, te xachuun' inga' xiin' ndu. ² Te ti'vi' tu ndu cha'an' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesús vi'e un'. Te sakan' tu ti'vi' ndu cha'an' ne ta'an' e' xiin' Cristo, ña' nduu' Apia xiin' te nduu' Arquipo, te xachuun' inga' xiin' e'. ³ Te na sañu'u' na Ndiosi, yuva' e', xiin' xto'q' e' Jesucristo, ndo'ó. Te na taxí tu a ña maní' koq xiin' ndo'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosi xa'a' Filemón

⁴ Sakuu' ichi' kij' ka'an i xiin' Ndiosi ndii, taxi' i ña chindani a xa'a' un', Filemón, ⁵ sakan' ña xini i kuento ña ndani un' xto'q' e' Jesús, te iní tu un' xini ña'a' un'. Te sakan' tu ndani un' sakuu' ne nduu' kuenta a. ⁶ Te ka'an va i xiin' Ndiosi ña xa'a' a ña jin kachi iní e' xini ña'a' e' ndii, kundani un' sakuu' ña va'a ña kuví natijn e' xa'a' a ña ndikún e' ichi' Jesucristo. ⁷ Kuachj ndii va'a va kuni nimá j, te naá va'a tu iní i xa'a' a ña tiakú tu'un ña kundani va un' ne iní xini Jesús. Ñañi j, sakan' ña ni saki'vi un' nimá kua'a' ne nduu' kuenta Ndiosi xiin' ña xaa' un' jaan'.

Xikán Pablo jin ña va'a nuu' Filemón xa'a' Onésimo

⁸ Sakan' na kuui', teq' ndee kumi' j ña ndíje' ña ni taxí Cristo nuu' j te tjachuun' j yo'ó ndee ka ña kuni a saá un' ndii, ⁹ ndee chaa' ka ka'an nda'vi i xiin' un' te saá un' jin ña va'a xa'a' j xa'a' a ña ndani ta'an' e'. Yu'u, Pablo ndii, jin te xixa va nduu' j, te siin' tuku' ndii, vi'e kaá naá i vjtin xa'a' a ña sania'a' j ichi' Jesucristo. ¹⁰ Ka'an nda'vi j xiin' un' xa'a' Onésimo, te ni ka'an ndoqo' j tu'un va'a nuu' tixin vi'e kaá yo'o', ndee naa si'e j nduu' ra nuu' ichi' Jesús. ¹¹ Naa' nuu' ni kixin ndii, jin te naá xachuun' kuása' kuni ni nduu' Onésimo yo'o' nuu' yo'ó ndii, süu' sakan' ka nduu' a vjtin, süu' jaan' ndii jin te xachuun' ndaku va nduu' ra nuu' j, te sakan' tu nuu' yo'ó.

¹² Sakan' na kuui' ti'vi' ña'a' j mii' ndu'u' un', te ndee naa nimá j nduu' ra. ¹³ Teq' ndee ni kuni nimá j ña ndoq ra xiin' j nuu' yo'ó te chindíje' ra yu'u mii' naá j vi'e kaá xa'a' a ña ka'an ndoqo' j tu'un va'a, ¹⁴ ndisu ni kuni j saá j ndee jin ña'a' xa'a' a ña ti'a'an ndoq e' kuento xa'a' ña jaan'. Sakan' te ña va'a ña saá un' xa'a' j ndii, künduu a ndee naa ña tiin' u'vi yu'u yo'ó te saá un' un,

süu' jaan' ndii saá un' sakan' xa'a' a ña sakan' ka'an nimá mii' un'. ¹⁵ Kuachj ndii kuein' xa'a' a jaan' na ni küxioq Onésimo yo'o' nuu' un' jin xa'a'. Ndisu vjtin ndii sanandiko' j ra vi'e un', te ndoo ra ikan' ndee amaá ka kivi' xiin' un'. ¹⁶ Ndandij, künduu ka ra te xika' nuu' nuu' kuíj' un', süu' jaan' ndii künduu ra ndee naa ñañi mii' un', te ndani va un'. Sakan' ña va'a ka nduu' a sakan'. Yu'u ndii, ndani va ña'a' j, ndisu yo'ó ndii, kuni a ña kundani ya'a ka ña'a' un'. Kundani un' ra sakan' ña süu' ndee ka nuu' te yivi' nduu' ra, süu' jaan' ndii jin te ndikún xto'q' e' nduu' ra.

¹⁷ Sakan' na kuui', naa' ndixa xña'a ñañi un' nduu' j nuu' ichi' xto'q' e' ndii, natijn va'a un' ra ndee naa natiin' un' yu'u. ¹⁸ Naa' ni xaa Onésimo yo'o' ndee ka nuu' ña va'a xiin' un', uun naa' ndiso' ika' ra yo'ó ndii, yu'u nacha'vi xa'a' ra. ¹⁹ Yu'u, te nduu' Pablo, ke'i tutu yo'o', te chindu'u' j nuu' nda'a' j nuu' a, te kuni un' ña taxi' j kuento j ña nacha'vi j yo'ó sakuu' ña ndiso' ika' ra yo'ó. Teq' ndee kuví sañaka'an' j yo'ó ña ndiso' ika' tu' mii' un' yu'u xa'a' kivi' ñuu un'. ²⁰ Ndixa, ñañi j Filemón, ka'an nimá j ña saá un' jin ña va'a xa'a' j xa'a' a ña iní e' xini e' xto'q' e' Jesús. Saki'vi un' nimá j xiin' ña jaan' xa'a' a ña jin kachi xika' e' ichi' a.

²¹ Ti'vi' j tutu yo'o' nda'a' un', sakan' ña xini kaxi' j ña saxinú un' ña yo'ó, te ndee kua'a' ka saá un' te sakan' ña xikán j jaan'. ²² Te ndee vjtin sakuni' tu'un j yo'ó ña sako' tu'va un' jin xaan' mii' kündu'u' j. Sakan' ña ndiatu' iní j saxinú Ndiosi ña xikán ndo' nuu' a, te kuví keta j vi'e kaá, te ku'un ndi'e' j mii' ndiee' ndo'.

Ti'vi' te chindíje' ta'an' xiin' Pablo cha'an' Filemón

²³ Epafras, te naá vi'e kaá xiin' j xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu' Cristo Jesús ndii, ti'vi' ra cha'an' un'. ²⁴ Te sakan' tu ti'vi' Marcos, xiin' Aristarco, xiin' Demas, xiin' Lucas cha'an' un'. Te chindíje' ta'an' xiin' tu j nduu' sakuu' te yo'q'. ²⁵ Na sañu'u' na xto'q' e' Jesucristo nimá ndo'. Sakan' na künduu a.

Tutu yo'o' nduu' ña kua'an nda'a' ne judío, ne ndikún ichi' Jesús

Ka'an Ndiosi xiin' e' vitin xiin' nda'a' si'e a

¹ Nuuy' ni kixin ndii, kua'a' va ichi' te kua'a' va tu nuuy' ni saka'an Ndiosi te ni ka'an tiaku tu'un a nuuy' ne xii' yata' e'.
² Ndisu kivi' ña xa kua'an ndi'i' jin yivi' vitin ndii, xiin' nda'a' si'e a ni ka'an a xiin' e'. Te ña jaan' ni ndasandu a ña xiin' ña'a sakuu' ña yoo. Te xiin' nda'a' ña jaan' tu ni xa'a Ndiosi jin yivi'.
³ Ña jaan' nduu' ña nia'a ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosi. Te suvi tu a nduu' ña nakuita xachi' xiin' Ndiosi jaan'. Te suvi tu a nduu' ña xito' sakuu' ña yoo' xiin' ndije' tu'un yu'u' a. Te kij' ndi'j ni sandoyo' mii' a kuachj e' ndii, ni xikundu'u' a ndjenu nda'a' ku'a' Ndiosi, ña ka'nu' va.
⁴ Sakan' na kuui' ña ka'nu' ka nduu' si'e Ndiosi jaan' te sakan' ángele, sakan' ña ka'nu' ka kivi' ni natjin a te sakan' ña jaan'.

⁵ Kuachj ndii, kōp' kivi' ni ka'an Ndiosi xiin' ndee jin ángele ndii: Si'e j nduu' yo'ó, kivi' vitin satuvi j ña nduu' j yuva' un'. Te tuku xaan' ni ka'an a ndii: Yu'u' kunduu yuva' te jaan', te te jaan' kunduu si'e j. Sakan' kachi a.

⁶ Te ni ka'an ka tu Ndiosi kij' ni ti'vi' a si'e a ña xkua'a' jaan' jin yivi' ndii: Naa saka'nu' ña'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosi. Ni kachj a.

⁷ Te ndisu xa'a' ángele yoso' a nuu' tutu Ndiosi ndii: Te ángele, ña xika' nuu' nuu' a ndii, sananduu' ña'a' a ndee na tachi', uun ndee na ñu'u' ndatin.

⁸ Ndisu ni ka'an Ndiosi xa'a' si'e a ndii: Ndiosi, yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' ndee ndi'i' ni kivi', te xa'ndia chuun' ndaku tu un'.

⁹ Te xtani un' ña xachuun' ndaku, te ndasi un' ña ña'a.

Xa'a' jaan' na ni sakuiso' chuun' Ndiosi un' yo'ó,

te ni taxj a ña sij' ka kuni un' te sakan' sakuu' ndee ka ne ta'an' un'.

Ni kachj a.

¹⁰ Te yoso' tu a nuu' tutu Ndiosi ña ka'an a xa'a' si'e a jaan' ndii:

Táku'e, yo'ó nduu' ña ni xa'a' ñu'u' jin yivi' ndee ña nuu',

te suvi tu un' ni xa'a' ndivi'.

¹¹ Te ña jaan' ndii, ndoñu'u' a, te yo'ó ndii, yoo naa yoo un'.

Te kuyata' sakuu' a ndee naa toto,

¹² te natuvi un' ña jaan' ndee naa jin toto, te nama un' ndee naa xaa' ne yivi' kij' nama' ña toto ña,

sakan' nama un' sakuu' ña jaan'.

Ndisu yo'ó ndii, kōp' kivi' nama un', te kōp' kivi' ndi'j tu kivi' ñuu un'.

Kachi a.

¹³ Kuachj ndii kōp' kivi' ni ka'an Ndiosi xiin' ndee jin ángele ndii:

Kundu'u' nda'a' ku'a' a, te na sandoo' kui'e xachi' j te ndasi' yo'ó.

Ni ka'an a sakan'.
¹⁴ Sakan' ña sakuu' ángele jaan' ndii, espíritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosi kujti' nduu' a, te ti'vi' ña'a' Ndiosi te chindjee' a yoo', ne natjin ña sakahú Ndiosi yoo'.

2

Kuni a kujta ni'i' e' nuu' ña ni sakahú Ndiosi yoo'

¹ Xa'a' a jaan' na kuni a ndii, kujta ni'j va e' nuu' ña ka'an tu'un Ndiosi, ña ni xini so'ó e', kotq ka kuxiqo e' nuu' ichi' a.
² Te naa' ni saxinu Ndiosi tu'un ndei' a, ña ni saka'an a ángele xta'an' nuu' ne xii' yata' e', te sakuu' ne ni xa'a ña ña'a, te ni taxj so'ó ña tu'un ndei' a jaan' ndii, ni sandoo' ña'a' Ndiosi sa'a xata'an kundoo' ña, ³ sa'a ka vi' tu yoo' naa' táva' e' kuenta kuu' tu'un va'a xa'a' ña ka'nu' ya'a ña xa ni sakahú Ndiosi yoo' nuu' kuachj e'. Sakan' suu xi'na ka xto'q e' Jesús ni ka'an ndoso' tu'un jaan', ikan' te ni ka'an tu ña'a' ne ni xini so'ó a ña ña ndixa nduu' a.
⁴ Te sakan' tu Ndiosi ndii, ni nia'a a ña ña ndixa nduu' ña ni ka'an ne jaan' xiin' ña nia'a ndije' a, xiin' ña nandanj va ne yivi', te sakan' tu xiin' ki'in' nuu' chuun ka'nu' koo' chukuu'. Te sakan' tu xiin' nda'a' Espíritu Santo ni taan a ña chuun va nimá j'in ne ni kuni a sa'a sakan' xiin'.

Cristo nduu' ña sakahú yoo'

⁵ Kuachj ndii ni taxj Ndiosi ña ka'ndia chuun' ángele nuu' ku'un e' nuu' ñu'u' jin yivi', ña ka'an ndu xa'a' nuu' ndo' jaan'.

⁶ Naa ni ka'an jin te yivi' jin xaan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosi ndii:

Yuva' e' Ndiosi, zyoo nduu' ne yivi' na naka'an un' xa'a' ña?

Te, zyoo nduu' ña na ndi'ñ un' xa'a' ña?

⁷ Te ni sanuu' ka un' ña jin xa'a' te sakan' ángele,

te ni taxj un' ña ndatun' koo' chukuu' ña, te ni taxj tu un' ña natjin ña ña tiin' ka'nu'.

Te ni sanakua'a un' sakuu' ña ni xa'a un' nda'a' ña

te ka'ndia chuun' ña nuu' ña jaan'.

8 Te ni sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña jaan'.

Sakan' yoso' a. Te kij' ka'an a ña ni sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña'a jaan' ndii, ndee jin a ni ndoo ña ka'ndia chuun' nja nuu' a. Ndisu ndee saa kanj ndii, tia'an kuvj kunj e' naa' xa xa'ndia chuun' nja nuu' sakuu' ña'a jaan'. 9 Te ndii, kuvj kundani e' ña ni sanuu' ka Ndiosí Jesús jin xa'a' te sakan' ángele, te ni natjin a ña ndatun' koo' chukuu' xiin' ña tiin' ka'nu' xa'a' a ña ni ndo'o a ña xi'i. Sakan' ña xa'a' a ña kundani va mii' Ndiosí yoo' na ni xi'i Jesús nuu' sakuu' e'.

10 Te Ndiosí nduu' ña ni xa'a' sakuu' ña yoo, te suvj tu a xaa' sakan' te yoo naa yoo a. Te xa'a' a ña ni kunj a ña kua'a' si'e a kundjee xiin' a mii' ndu'u' a, mii' ndatun' kaa' ndii, ni ndoo a kuento ña Jesús saxinú sakuu' ña kuni a xiin' tundo'o' ña ni ndo'o a. Sakan' ña suvi a nduu' ña ni sakaku' yoo' nuu' kuachj e'. 11 Kuachj ndii Jesús nduu' ña ni ndasandoo yoo', te yoo' nduu' ne ni ndasandoo a, sakan' na yuva' tu sakuu' yoo' nduu' Ndiosí xiin' a. Xa'a' a jaan' na kuasa' ka'an' nuu' a jaan' ka'an' a ña ñanj ta'an' a nduu' e'. 12 Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii:

“Ka'an ndoso' j xa'a' un' nuu' ñanj ta'an' j, te mii' nakaya kua'a' ne yivi' kata j yaa nuu' un'.”

Sakan' yoso' a.

13 Te tukú xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii:

Inj yu'u kunj j Ndiosí.

Sakan' yoso' a. Te ka'an ka a ndii:

Koto ndo' yo'o' ita' ndu xiin' si'e j, ne ni xamanj' Ndiosí yu'u.

Sakan' yoso' a.

14 Xa'a' a ña yoo ñu'u' nde'j xiin' nii' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, ni ndasanduu' xiin' mii' tu Jesús jaan' ndee naa yoo'. Te kij' ni xi'i a ndii, ni kanando a ña xa'ndia chuun' nuu' ña xi'i, te ña jaan' nduu' ña ndiva'a. 15 Te xiin' ña jaan' ni sandoo ndika a sakuu' e' nuu' ña yi'vi e' kuvj e', sakan' ña ndee ni tuvi e', te ni xiko ni'i' ña jaan' yoo'. 16 Kuachj ndii ni kixin Jesús te chindjee' a ángele, suu' jaan' ndii ni kixin a te chindjee' a yoo', ne nduu' sjani' xika' Abraham. 17 Xa'a' a jaan' na ni kunj a ña nakuita nii' a xiin' yoo', ne ta'an' a. Sakan' te kunduu' a nuu' Ndiosí jin sutu ka'nu' xachuun' ndaku, ña vita jin xa'a' ne yivi'. Te sakan' te sandoyo' a kuachj e' xiin' ña ni sanasoko' xiin' mii' a kij' ni xi'i a. 18 Te xa'a' a ña ni ndo'o tu mii' Jesús, ña xito' kua'a' ña kinj ndii, yoo ndjee' a te chindjee' a yoo', ne yoo nuu' ña xito' kua'a' ña jaan'.

3

Ña ka'nu' ka nduu' Jesús te sakan' Moisés

1 Xa'a' a jaan' na, ñanj ta'an' j, ndo'ó, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni kana a te kundjee ndo' ndivi' ndii, saa ndo' kuenta kuu' Cristo Jesús, ña ni tjanu' a sania'á ichi' a, te nduu' tu a sutu ka'nu' nuu' ichi' ña ndikún e'. 2 Te Jesús jaan' ndii, ni xika nuu' ndaku a nuu' chuun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí, naa ni xika nuu' ndaku tu Moisés nuu' sakuu' chuun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí nuu' ra xa'a' ne nduu' kuenta a. 3 Te ndii, kua'a' ka ña ka'nu' xata'an natjin Jesús te sakan' Moisés jaan', ndee naa xaa' ne yivi' xiin' jin te xa'a' vj'e ndii, xito' ka'nu' ka nja te jaan' te sakan' vj'e ña xa'a' ra. 4 Kuachj ndii, te yivi' xa'a' sakuu' vj'e, ndisu Ndiosí nduu' ña ni xa'a' sakuu' ña'a' ña yoo. 5 Te ni xika nuu' ndaku Moisés nuu' sakuu' chuun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí nuu' ne nduu' kuenta a, te xiin' ña jaan' ni nia'a' ra ña kuni kachj chuun jaan' nuu' ku'un e'. 6 Ndisu Cristo ndii, xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' a ndii, xa'ndia chuun' ndaku a nuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, te ne jaan' nduu' yoo' naa' nãkoo e' ña jin ni'j e' ña ndiatu' jin e', te va'a kuni e' ndiatu' e' ña jaan'.

Mii' nandjee' ne ndikún ichi' Ndiosí

7 Xa'a' a jaan' na ka'an Espiritu Santo ndii:

Naa' xini so'o' ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

8 saxji ndo' nimá ndo' nuu' a, naa ni xaa ne xij' yata' ndo' xta'an' kij' ni xatei' nja nuu' a,

te ni xito kua'a' tu ña'a' nja mii' taxin' kaa'.

9 Ikan' ni xito kua'a' ne xij' yata' ndo' yu'u, tee' ndee ni xinj nja chuun ka'nu' ña ni xaa j nii' uvj xiko kuyya.

10 Xa'a' a jaan' na ni nasaa' j ni xinj j ne jaan', te ni ka'an j ndii:

“Ndee naa ne xika' ndoso' jin yivi' tiaan tiaan nduu' nimá nja,

te tia'an nakunj nja mii' kua'an ichi' j.”

11 Sakan' na ni nasaa' j, te ni taxj j kuento j ña kō'ni nja mii' nandjee' nja xiin' j.

Sakan' kachi a.

12 Koto xiin' mii' ndo', ñanj ta'an' j, te ndee jin ndo' kunduu' ne nja'a nimá, te kunduu' tu ndo' ne xij nimá, te kuxjoo ndo' nuu' Ndiosí tiaku. 13 Süu' jaan' ndii va'a ka kondja yu'u' ta'an' j'in ndo' j'in kivi' kua'an, ña tani' ka kivi' vitin ña ka'an Ndiosí xa'a' jaan', sakan' te ndee jin ndo'ó kuxji nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xini xa'an' kuachj ndo'ó. 14 Kuachj ndii kuenta Cristo nduu' e' naa' jin na jin e' xini ña'a' e' ndee so'o' ndii' i' ndee naa jin e' ni xinj

ñā'a' e' ñā nuu'. ¹⁵ Naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Naa' xini so' o ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

sāxji ndo' nimá ndo' nuu' a naa ni xaa ne xii' yata' ndo' xta'an' kij' ni xatei' nja nuu' a.

Sakan' yoso' a.

¹⁶ Naka'an' ndo' ñā ne ni tava' Moisés ñu'u' Egipto xiin' ñā ndiee' Ndiosí nduu' sakuu' ne ni xini so' o tu'un yu'u' a jaan', ndisu tee' ndee sakan' nduu' a ndii, ni xatei' nja nuu' a. ¹⁷ Te suvi tu nja nduu' ne ni xi'e Ndiosí ni xini a nii' uvi xiko kuyi' xaa' a ñā ni xaa nja kuachj, sakan' na ni xi'j nja mii' taxin' kaa' jaan'. ¹⁸ Te suvi ni tu nja nduu' ne ni taxj Ndiosí kuento a nuu' ñā kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' a, sakan' ñā ni taxj so' o nja ñā ni ka'an a xiin' nja. ¹⁹ Sakan' na xini e' ndii, ni kō'ni nja ikan' xa'a' a ñā ni ini nja ni xini ñā'a' nja.

4

Künduu e' ne so' o nuu' Ndiosí

¹ Sakan' na kuii' kuni a koto xiin' mii' e' ñā kusaa' kandu'u' ka kuento Ndiosí ñā ka'an ñā kuyi' kō'ni e' mii' nandiee' e' xiin' a, sāā jin kij' te kō'ni sava ndo' ikan'.

² Kuachj ndii, xa ni xini so' o tu yoo' tu'un va'a naa ñā ni xini so' o ne jaan', ndisu ni chindiee' a ne jaan' tee' ndee ni xini so' o nja a. Sakan' ñā ni ini nja kuni nja Ndiosí xiin' tu'un va'a jaan'. ³ Ndisu yoo', ne kandixa' tu'un va'a jaan' ndii, kō'ni e' mii' nandiee' e' xiin' Ndiosí, mii' ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii:

Sakan' na ni ñasa' i, te ni taxj i kuento i ñā kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' i.

Ni ka'an a sakan' tee' ndee xa yoo mii' nandiee' e' xiin' a jaan' ndee kij' ni sandi'i a ni xa'a a jin yivi'. ⁴ Sakan' ñā yoo jin xaan' mii' ka'an a so' o xa'a' kivi' ñā uxā ndii:

Te ni nandiee' Ndiosí kivi' ñā uxā ndee ndi'i' ni chuun nuu' a.

Kachi a.

⁵ Te tuku ni ni ka'an a ndii:

Kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' i. Ni kachj a.

⁶ Ndisu kuni ka kō'ni sava ne yivi' mii' nandiee' nja jaan', sakan' ñā ne ni xini so' o tu'un va'a jaan' ñā nuu' ndii, ni kuyi' kō'ni nja ikan' xa'a' a ñā ni xaso' o nja. ⁷ Sakan' na ni chindu'u' ni tukuu' Ndiosí inga kivi', te kivi' jaan' nduu' kivi' vitin. Xa'a' a jaan' na xa kua'a' kuyi' kua'an ñā xa ni saka'an a David xa'a' kivi' jaan' ndii:

Naa' ni xini so' o ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

sāxji ndo' nimá ndo' nuu' a.

Ni kachj a. ⁸ Kuachj ndii, naa' sakan' te ni taxi' Josué ñā nandiee' xna'a ne xii' yata' e' jaan' ndii, ka'an Ndiosí xa'a' tuku kivi' kij' xa ni ya'a. ⁹ Xa'a' a jaan' na yoo ka jin xaan' mii' nandiee' sakuu' yoo', ne xika' jchi' Ndiosí. ¹⁰ Ñā jaan' na kuii' yoo ka ni kō'ni mii' nandiee' nja xiin' a jaan' ndii, nandiee' xachi' nja ndee ndi'i' ni chuun nuu' nja, naa ni xaa Ndiosí ni nandiee' a xiin' chuun nuu' a. ¹¹ Sakan' na kuii' na saa e' ñā nduxa' ñā kō'ni e' mii' nandiee' e' xiin' a jaan', te ndee jin e' künduu ne so' o nuu' a naa ni xaa ne xii' yata' e' jaan'.

¹² Kuachj ndii tu'un yu'u' Ndiosí ndii, yoo tiaku a, te yoo tu ñā ndiee' a, te xiin' ka a te sakan' sakuu' ichj ñā xiin' uvi saa' ta'vi', te ki'vi a ndee tixin' nimá e', xiin' tixin' espiritu e' ndee maa'. Te ki'vi tu a ndee mii' ñu'u' ta'an' iki' e', xiin' ndee mii' ñu'u' chimeke tixin a, te kuyi' nakuni a ñā xanini e', te sakan' tu ñā ka'an nimá e' xa'a'. ¹³ Te kō' ndee jin ñā ni kua'a yoo sj'e nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii sakuu' ñā'a yoo jin' vichi' nuu' a, te yoo nunia' tu a nuu' ñā xito' sana'má yoo'.

Jesús nduu' sutu ka'nu' kumi' yoo'

¹⁴ Te xa'a' a ñā xa kumi' e' jin sutu ka'nu', ñā ni kaa ndivi' te ndu'u' a ikan', ñā nduu' Jesús, si'e Ndiosí ndii, na kujta ni'j e' nuu' ñā ndixa' ñā kandixa' e'. ¹⁵ Kuachj ndii kumi' e' jin sutu ka'nu' ñā kuyi' kunda'vi ini xa'a' e' kij' kō' ndiee' e', sakan' ñā ni ndo' o tu mii' ñā jaan' ñā xito' kua'a ñā kiji' ndee naa ndo' o' yoo', ndisu kō' kivi' ni xaa' a kuachj. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ini e' te kuyatin e' nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a nuu' tei ka'nu' mii' natjin va'a manj' a yoo', te kuyita ini a xa'a' e', te chindiee' a yoo' xiin' ndee ka ñā ndo' o' e' sava ni kij' kuni a nuu' e'.

5

¹ Kuachj ndii, sakuu' sutu ka'nu' ndii, nakaxin ñā'a' Ndiosí tein ne ta'an' ra te sakuiso' chuun' ñā'a' a, te viku'ni ra xa'a' ne yivi' nuu' a, te sanakua'a tu ra ñā nasoko' nja nuu' a xiin' ñā ka'mj ra kiti' xa'a' kuachj nja. ² Te kuyi' kuie kuu ini ra kunj ra ne sa'vi ini xiin' ne sasana' xiin' mii' mii', sakan' ñā te yoo kuachj nduu' tu mii' ra. ³ Te xa'a' a jaan' na kuni a ka'mj tu ra kiti' xa'a' kuachj mii' ra saa xaa' ra xa'a' kuachj ne ñuu' ra. ⁴ Te kuyi' na'in ndee ka te yivi' chuun ka'nu' jaan' te saa ra a, süu' jaan' ndii te sakuiso' chuun' Ndiosí kujti' kuyi' saa a naa ni xaa a xiin' Aarón.

⁵ Sakan' tu Cristo ndii, ni xaka'nu' xiin' mii' mii' a jaan' te ndasanduu xiin' mii' a sutu ka'nu', süu' jaan' ndii mii' Ndiosí, ñā ni sakuiso' chuun' ñā'a', ni ka'an xiin' a ndii:

Si'e j nduu' yo'ó, kivi' viṭin satuví j ña nduu' j yuva' un'.

Nj kachj a.

⁶ Te jnga xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Yo'ó nduu' sutu ka'nu' ndee amaã ka kivi' ndee naa nj nduu' te nj nani' Melquisedec. Sakan' yoso' a.

⁷ Te kij' nj xika Cristo jin yivi' yo'o' ndii, ti'e' nj ka'an nda'vi a xiin' Ndiosí, te nj xaku tu a, sakan' ña ña jaan' kujtí' kuvj chündjee' ña'a' nuu' ña xi'i. Te xa'a' ña nj saxinu a ña kuni Ndiosí ndii, nj chündjee' xna'a' ña'a' a. ⁸ Sakan' na kuui' tee' ndee si'e Ndiosí nduu' a ndii, xiin' tundo'o' ña nj ndo'ó a nj kundanj a saxinu a ña kuni Ndiosí. ⁹ Te kij' nj ndi'j nj xaa Jesús sakuu' chupun ña nj taxj Ndiosí saa a ndii, nj nanduu' a xa'ndu ña kakú e', te taxi' tu a kivi' ñuu' ña kôo' kivi' ndi'i nda'a' sakuu' ne xaa' ña kuni a. ¹⁰ Te nj sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí te nduu' a sutu ka'nu' ndee naa nj nduu' Melquisedec.

Ndee naa ne kualí' nduu' e kij' küvi kuq'nu' e' nuu' ichi' Jesús

¹¹ Yoo kua'a' ka ña kuni sania'a ndu ndo'ó xa'a' ña jaan', ndisu xa'a' a ña táxi' so'ó kaxi' ndo' tu'un va'a ndii, vixi va te sanakuachi' ndu a. ¹² Kuachj ndii xa kua'a' va kuyja sakuuaan ndo' tu'un Ndiosí, te xa xata'an kunduu' ndo' ne sania'a ña jaan'. Ndisu kusaa' kuni a ña sakuuaan ka ndo' xa'a' ña kuu' nuu' ña xa nj sania'a ndu ndo'ó xa'a' tu'un jaan'. Te nduu' ndo' ndee naa ne kuachj' kualí', ne kusaa' chichin' ka, te küvj kuxj ña ndee ka ña xaxj'. ¹³ Te sakuu' ne kuu' ka ndee naa kuu' ne kualí', ne chichin' ndii, küvj kundanj ña ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña ña'a. Sakan' ña kuu' ña ndee naa ña kuañu'u. ¹⁴ Ndisu ne xa nduu' ndee naa ne xixa, ne xa kuvj xanini va'a, te xa kuvj tu xixi' ña ndee ka nuu' ña xaxj' ndii, ne jaan' nduu' ne xa xini ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña ña'a.

6

¹ Xa'a' a jaan' na vikuijn e' ña sakuuaan e' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' kujtí' xa'a' ichi' Cristo. Ndee chaa' ka so'ó ku'un kuq'nu' ka e' nuu' ichi' a jaan'. Süu' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' jaan' kujtí' ndatu'un' e', naa kuu' xa'a' ña kuni a nama' e' nimá e' xa'a' ña kuãsa' kuni ña xaa' e', xiin' xa'a' ña kuni a inj e' kunj e' Ndiosí, ² xiin' xa'a' saa kuni a kuchj e' kuenta Jesús, xiin' xa'a' ña chindu'u' e' nda'a' e' xini' ne yivi', xiin' xa'a' ña naṭjakú e' kij' kuvj e', xiin' xa'a' kij' sana'má Ndiosí yoo' kivi' so'ó ndi'i'. ³ Sakan' saa e' naa' kuni Ndiosí.

⁴ Kuachj ndii, ne xa nj nia'a Ndiosí ña ndixa nuu' unta', te nj xini' ña tumaní' ña taxi' mji' a, te nj kumi' ña ña ndjee' Espíritu Santo, ⁵ te xa nj xini' tu ña ña ndatun' ka'an tu'un Ndiosí, te nj xini' tu ña ña ndjee' ña koo nuu' ku'un e', ⁶ te nj nakoo' ña sakuu' ña jaan' xata' ña ndii, kôo' xachi' ka kuvj saa e' te nama' ne jaan' nimá ña xa'a' kuachj ña xaa' ña, te nandjiko' tukuu' ña nuu' Ndiosí. Sakan' ña kij' xaa' ña sakan' ndii, ndee naa tukú nj xa'ni' ña si'e a jaan' nuu' krusin', te ndee naa tukú nj tu saka'an' ña'a' ña nuu' kua'a' ne yivi'. ⁷ Sakan' na kuui' ne yivi' jaan' ndii, nduu' ña ndee naa ñu'u' mii' kuun' va'a savi'. Naa' kua'a' ña savi' taxj ñu'u' jaan' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí. ⁸ Ndisu naa' mii' ndi'i' jñu' xiin' ndiki' kujtí' taxj a ndii, kuãsa' kuni xachi' a, te kanj ña'a' Ndiosí, te ka'mj tu ña'a' a.

⁹ Ne ta'an' manj' ndu, tee' ndee ka'an ndu sakan', ndisu xini kaxi' ndu ña ndo'ó ndii, xa yoo ña va'a va xito' naṭjin ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' ne nj kakú nj xaa Ndiosí. ¹⁰ Kuachj ndii ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí, te nandos' a ña xachuun' ndo' nuu' a, te nj xika nuu' tu ndo' nuu' ne nduu' kuenta a xa'a' a ña ndanj ña'a' ndo', te kusaa' xika' nuu' ka ndo' nuu' ne jaan' ndee viṭin. ¹¹ Ndisu ka'an nimá ndu ña ku'un naa ku'un j'in ndo' ña xaa' ndo' sakan' ndee so'ó ndi'i', te kunj ndo' xinu xna'a' ña ndiatu' inj e' xa'a'. ¹² Künduu' ndo' ne suxan' nuu' ichi' Ndiosí, süu' jaan' ndii inj naa inj ndo' kunj ndo' Ndiosí, te kundjgni ndo' ndee naa xaa' ne natiin' ña nj taxj a kuento a xa'a', xa'a' a ña inj ña xini ña'a' ña.

¹³ Kuachj ndii, kij' nj taxj Ndiosí kuento a nda'a' Abraham ndii, xa'a' a ña kôo' ka ña ka'nu' ka ña kuvj tijn ndjaa a ndii, nj tijn ndjaa xiin' mii' mji' a, te nj taxj a kuento a ¹⁴ kij' nj ka'an a ndii: "Sañu'u' kua'a' xava'a' j yo'ó, te ndasakua'a' xava'a' tu j sjan' xika' un' nuu' ku'un e'", nj kachj a xiin' ra. ¹⁵ Te xa'a' a ña nj ndiatu' te nj ndiatu' inj Abraham jaan' ndii, nj naṭjin ra ña nj taxj Ndiosí kuento a xa'a' jaan'. ¹⁶ Sakan' ña jin ne yivi', kij' taxi' ña kuento ña ndii, tijn' ndjaa ña jin ña ka'nu' ka te sakan' mji' ña, te kij' xaa' ña sakan' ndii, küvj ndatu'un' ka e' xa'a' ña jaan'. ¹⁷ Te xa'a' a ña nj kunj Ndiosí nia'a' kaxi' a nuu' ne naṭjin ña nj chjgandu'u' a kuento a xa'a' jaan', te kunj ña ña nama' a ña ka'an a ndii, nj tijn ndjaa xiin' mji' a kij' nj taxj a kuento a jaan'. ¹⁸ Te xa'a' kuento ña nj taxj a, xiin' ña nj tijn ndjaa xiin' mii' mji' a jaan' ndii, küvj nama' a uvj saa' ña jaan', sakan' ña küvj kunj xa'an' a. Te xandieni ña jaan' yoo' ne nduku' ña koto' Ndiosí yoo', te ndiatu' inj e' ña naṭjin

e' ña ni ka'an a taxí a nda'a' e'. ¹⁹ Te ña ñi e' jaan' xaa' sakan', te ita' ni'j' e'. Te suvi tu a xaa' sakan', te ita' ndaku e' ndee naa ñin tundoo' kij' chu'un' ki'i' te yivi' nu' xiin' kaa ki'i' tixin miji'. Te ña ñi e' jaan' xaa' sakan', te xka'ndia e' ndee xata' toto ndika' mii' ndu'u' Ndiosí ndivi', ²⁰ ndee mii' ni ki'vi' Jesús xa'a' e' ni'i' ichi' a nuu' e' nduu' a sutu' ka'nu' ndee amaa ka kivi' ndee naa ni nduu' Melquisedec.

7

Jesús nduu' sutu' ka'nu' ndee naa Melquisedec

¹ Te Melquisedec jaan' ni nduu' te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu' Salem, te ni nduu' tu ra sutu' ka'nu' kuu' nuu' xika' nuu' nuu' Ndiosí ndu'u' ndivi'. Te kij' ni nandiko' Abraham ña ni xa'an kunta'an' ra, te ni kanando ra tuky te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii, ni kixin na'ta'an' Melquisedec jaan' xiin' ra, te ni sañu'u' ña'a' ra. ² Te ni cha'vi Abraham jaan' Melquisedec ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña'a' ña ni kanando ra. Te kivi' Melquisedec jaan' ndii, yoo uvi' ta'an ña kuni kachj a, ña nuu' ndii, "Te xa'ndia chuun' ndaku." Te nduu' tu ra te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu' Salem. Te ña jaan' kuni kachj a ndii, "Te xa'ndia chuun' xiin' ña mani'." ³ Te jaan' ndii, koo' xini xachi' xa'a' yuva' si'i' ra, te ni ndee xa'a' ne xij' yata' ra, te sakan' tu ndee ñin koo' xini amaa ni tuvj ra, uun amaa ni xi'i' ra, sakan' ña ni ndaku nii' ra si'e Ndiosí, ña jaan' ndii, nduu' a sutu' ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi'.

⁴ Koto ndo', saa vi' te ka'nu' koo' chukuu' ni nduu' te jaan' na ndee mji' xij' yata' e' Abraham ni cha'vi ña'a' ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña ni kanando ra jaan'. ⁵ Tu'un ndei' Ndiosí ka'an chuun' ña te nduu' sjani' xika' Levi, te na'in' chuun' te kunduu' ra sutu' ndii, kande'i' cha'vi ña'a' sakuu' ne yivi' ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña na'jin ña xa'a' chuun' ña xaa' ña, tee' ndee te ñin kuu' xiin' ña nduu' ra xa'a' a ña te xij' yata' tu ne jaan' nduu' Abraham, kachi a. ⁶ Ndisu Melquisedec jaan' ndii, süu' sjani' xika' Levi nduu' ra, ndee saa ka ni ndii ni ki'jin ra ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña ni kanando Abraham, te xa ni taxí Ndiosí kuento a nda'a' jaan', te ni sañu'u' tu ña'a' ra. ⁷ Te xini kaxi' sakuu' e' ndii, te ka'nu' ka nduu' te sañu'u' ne yivi' te sakan' ne kuñu'u' xaa' ra jaan'. ⁸ Te yivi', te kenciaa' ya'vi' ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña na'in' e' xa'a' chuun' ña xaa' e' jaan' ndii, te kuvj nduu' ra naá kivi'. Ndisu Melquisedec jaan' ndii, kusaa' tiaku ka ra, kachi tu'un Ndiosí. ⁹ Sakan'

na kuii' kuvj ka'an e' ña kij' ni cha'vi Abraham Melquisedec jaan' xiin' ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña ni kanando ra jaan' ndii, ni cha'vi tu ña'a' sutu' te nduu' sjani' xika' Levi, te kenciaa' ya'vi' ñin ña'a' xa'a' i'jin uxj sakuu' ña na'in' e' xa'a' chuun' ña xaa' e' vitin. ¹⁰ Kuachj ndii, kij' ni kixin na'ta'an' Melquisedec jaan' xiin' Abraham jaan' ndii, xa ni ndiso Abraham jaan' te vi'e Levi jaan' tejn ni' ra, tee' ndee tia'an tuvj ndee ñin ra.

Jesús ndii, ndee naa Melquisedec nduu' a

¹¹ Sutu te vi'e Levi ndii, ni ndiso chuun' ra saa ka'an tu'un ndei' jaan', ndisu xa'a' a ña ni kuvj kunduu' ne yivi' ne ndaku xachi' nimá nuu' Ndiosí xiin' a ndii, ni kuni a tuky nuu' sutu' ndee naa Melquisedec jaan', te süu' ndee naa ni nduu' Aarón sutu. ¹² Kuachj ndii, kij' namá te kunduu' sutu ndii, kuni a ña nama tu tu'un ndei' jaan'. ¹³ Sakan' ña xto'o' e' Jesús, ña ndatu'un' e' xa'a' jaan' ndii, süu' sjani' xika' te vi'e Levi ni nduu' a, te ndee ñin te vi'e a jaan' ni nduu' sutu, te nasoko' kiti' nuu' Ndiosí. ¹⁴ Kuachj ndii, xini kaxi' e' ña sjani' xika' Judá nduu' ña jaan'. Te xa'a' te vi'e Judá jaan' ndii, koo' kivi' ni ka'an Moisés naa kuvj kunduu' ra sutu.

¹⁵ Te kundanj e' ña ni nama tu'un ndei' jaan' xa'a' a ña ni kaku inga sutu' ka'nu' kuu' nuu' siin' kaa' ndee naa Melquisedec. ¹⁶ Te Jesús ndii, süu' nduu' a sutu' saa ka'an chuun' tu'un ndei', sakan' ña tu'un ndei' jaan' ka'an ndii, te nduu' sjani' xika' Levi ku'ji' kuvj saa sakan', süu' jaan' ndii nduu' a sutu' xa'a' a ña kumi' a ña ndjee', te tiaku a ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁷ Kuachj ndii, yoso' a nuu' tutu' Ndiosí xa'a' a ndii:

Yo'ó nduu' sutu' ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi' ndee naa Melquisedec. Sakan' yoso' a. ¹⁸ Sakan' na kuii' tu'un ndei' yata' jaan' ndii, xa ni ndoo chuun' a xa'a' a ña ni koo' chukuu' a saxinu' a ña kuni Ndiosí, te kuäsa' tu kuni a. ¹⁹ Kuachj ndii ni kuvj ndasandaku tu'un ndei' jaan' nimá e' nuu' Ndiosí. Te siin' tuku' ndii, xa yoo inga ña va'a' ka ndiatu' ñi yoo' xa'a', ña sakuyatin' yoo' nuu' Ndiosí.

²⁰ Te Jesús ndii, ni ñin ndiaa xiin' mii' mji' Ndiosí kij' ni taxí a kuento a ña kunduu' Jesús sutu' kuu' nuu', ²¹ ndisu tuky nuu' sutu' ndii, ni ñin ndiaa xiin' mii' a xa'a' ra ndee ñin ichi'. Ndisu yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ni taxí a kuento a xa'a' Jesús ka'an a ndii:

Ni ñin ndiaa xiin' mii' mji' xto'o' e' Ndiosí, te ña jaan' ndii namá a kuento a: "Yo'ó nduu' sutu' ka'nu' kuu' nuu' ndee amaa ka kivi' ndee naa Melquisedec."

Sakan' kachj a. ²² Jesús nduu' ña chikandia Ndiosi te saxinú a kuento ña nj ndoo Ndiosi xiin' e', te ña va'a ka nduu' ña jaan' te sakan' kuento ña nj ndoo a ña nuu'.

²³ Te tuky nuu' sutu ndii, kua'a' xava'a ra nj yoo xa'a' a ña ndee jin ra nj kuvj kujjaku ndee ndi'i' nj kivi'. ²⁴ Ndisu Jesús ndii, xa'a' a ña tiaku a ndee amaã ka kivi' ndii, nduu' a sutu ndee amaã ka kivi'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na kuvj tu sakahú xachi' a ne jin xini ña'a', ne kuyatin' nuu' Ndiosi xiin' ña ndje'e' a, sakan' ña tiaku a ndee ndi'i' nj kivi', te xikui'ni chito a xa'a' ña nuu' Ndiosi.

²⁶ Sakan' na kuii' ña jaan' nduu' sutu ka'nu' ña nj kuni a kumi' yoo', sakan' suu' ña ndoo ndi'j nduu' a, te koo' tu kuachj a, te koo' kivi' nj xaa' tu a ña nja'a, te nj xta'ni' ña'a' Ndiosi tein ne xaa' kuachj, te nj sakaan' ña'a' a ndivi', te nj taxj a jin chuun' ka'nu' ka nda'a' a jkan'. ²⁷ Ña jaan' ndii, xaa' a ndee naa xaa' tuky sutu ka'nu' jaan', ña xa'ni' ra kiti' j'in kivi'. Te xi'na xa'mi' ra ri' xa'a' kuachj mii' ra, te sakan' xa'mi' tu ra ri' xa'a' kuachj ne yivi'. Süu' jaan' ndii unta' kujti' nj sanasoko' xiin' mii' a, te nj xi'j a xa'a' kuachj e', te ndee ndi'i' nj kivi' ndiaa ya'vi' ña nj xaa a jaan'. ²⁸ Sakan' ña tu'un ndei' Ndiosi ndii, te yivi', te ndiso' kuachj, kujti' saki'in' chuun' a, te nduu' ra sutu ka'nu'. Ndisu Ndiosi, kij' nj tjin ndjaã xiin' mii' mii' a ndii, nj sakuiso' chuun' a si'e' a jaan', te nduu' a sutu ña saxinú sakuu' ña kuni Ndiosi ndee amaã ka kivi'. Te nj xaa Ndiosi ña jaan' kij' xa yoo tu'un ndei' jaan'.

8

Jesús nduu' sutu ka'nu' ya'a ka te sakan' ndee ka te yivi'

¹ Va'a, ña ka'nu' ka ña kuni ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' ndii, sutu ka'nu' ka vj' nduu' ña kumi' e' jaan'. Ndee nda'a' kua'a te j Ndiosi, ña ka'nu' va, mii' ndu'u' a xa'ndia chuun' a ndivi', nj xjkuundu'u' a. ² Te sutu ka'nu' jaan' ndii, xachuun' a nuu' Ndiosi tixin yukun' ka'nu' xna'a ña jin' ndivi'. Te süu' te yivi' nj xa'a yukun' jaan', süu' jaan' ndii mii' xto'o' e' Ndiosi nj xa'a a.

³ Sakan' ña sakuu' sutu ka'nu' jin yivi' yo'o' ndii, ndiso' chuun' ra te nasoko' ra tumanj', xiin' ña ka'mj ra kiti' xa'a' kuachj ne yivi'. Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesús jaan' ndii, kuni a ña koo tu jin ña nasoko' a nuu' Ndiosi xa'a' kuachj e'. ⁴ Naa' sakan' te xika' ka Jesús nuu' ñu'u' jin yivi' yo'o' ndii, nj ndee kundu'u' a sutu ka'nu' jaan', kuachj ndii kusaa' yoo ka sutu te nasoko' tumanj' jaan' saa ka'an tu'un ndei' Ndiosi. ⁵ Sutu ka'nu' jaan' ndii, ndee naa ña niania', uun

ndee naa kunda'vi' ña yoo yukun' ña iin' ndivi' kujti' nduu' ña xaa' ra jaan'. Naa nj ka'an Ndiosi xiin' Moisés kij' nj sakuiso' chuun' ña'a' a, te kasa'a ra vj'e toto, nj ka'an a xiin' ra ndii: "Chuyun xa'a' va un' te saxinú nuu' sakuu' ña nj nia'a j yo'o' saa nii' nj xinj un' un xini' iku' yo'o'", nj kachj a xiin' ra. ⁶ Ndisu chuyun sutu, ña nj sakuiso' chuun' Ndiosi Jesús ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' ña nj xaa te yivi', te nj nduu' sutu jaan'. Sakan' ña jin ña xikui'ni va'a ka xa'a' e' nduu' a jaan' xa'a' a ña xiin' nda'a' a nj ndoo Ndiosi kuento vj'a' ka ña saa a xiin' e', te xiin' nda'a' a nj chikandu'u' Ndiosi kuento va'a ka xiin' e'.

⁷ Kuachj ndii, naa' nj kuvj kundaqu nimá e' nuu' Ndiosi xiin' kuento ña nj ndoo a xiin' e' ña nuu' ndii, kuni a ndoo a inga kuento xiin' e'. ⁸ Ndisu xa'a' a ña nj xinj Ndiosi ña xika' va'a ne jaan' ichi' a ndii, nj xi'e' a xinj ña'a' a ka'án a ndii: Kuaxj kivi', kachi xto'o' e' ndii, ndoo j inga kuento xaa' xiin' ne vj'e Israel, te sakan' tu xiin' ne vj'e Judá.

⁹ Süu' naa kuento ña nj ndoo j xiin' ne xij' yata' nja xta'an' kij' nj tjin j nda'a' ne jaan',

te nj tava' ña'a' j nuu' ñu'u' Egipto. Sakan' ña ne jaan' ndii, nj saxinú nja kuento j jaan'.

Xa'a' a jaan' na nj nakoqo ña'a' j. Kachj a.

¹⁰ Te ka'an tu xto'o' e' ndii: Ña yo'o' nduu' kuento xaa' ña ndoo j xiin' ne vj'e Israel nuu' ku'un e':

Chjndu'u' j tu'un ndei' j nuu' ña xanini nja, te ke'j tu e tixin nimá nja.

Sakan' te kundu'u' j Ndiosi ña xaka'nu' nja, te ne jaan' kundu'u' kuenta j.

¹¹ Te sakan' tu kuni ka ña sania'a nja ne ñuu nja xa'a' j,

te nj ndee kuni ka tu a ña sania'a nja ne jin kuu' xiin' nja xa'a' j.

Kuachj ndii sakuu' nja kundañj kaxi' xa'a' j, ndee ne kuali', te ndee ne xixa.

¹² Te koo ka'nu' jin j xa'a' sakuu' ña nja'a ña nj xaa nja,

te koo' kivi' ka tu naka'an' j xa'a' kuachj nja.

Nj kachj a. ¹³ Kij' nj ka'an Ndiosi ña ndoo a inga kuento xaa' jaan' nuu' e' ndii, xa nj ndoo chuyun kuento ña nj ndoo a nuu' e' ña nuu', te xa nj kuyata' tu a nuu' a, te ña xa yata' ndii, ña'a' ka te nduxin xachi' a.

9

¹ Va'a, te xiin' kuento ña nj ndoo Ndiosi xiin' ne xij' yata' e' ña nuu' ndii, nj taxj a ndei' saa kuni a sachuun' sutu nuu' a xaka'nu' ña'a' ra, xiin' saa kuni a koo

yukun' a jin yivi' yo'o'. ² Te yukun' jaan' ndii, so'o ni kua'a a: mii' xaa uun e' ndii, jin xaan' su'un nani' a. Te jikan' ita' kandeleru xiin' jin mesa mii' ndiee' xita' va'a na ku'nu'u nuu' Ndiosi. ³ Te xata' toto ndika na uvj tixin yukun' jaan' ndii, jin xaan' mii' su'un xava'a nani' a. ⁴ Te jikan' iin' cho'o oro mii' xixi suxa chu'ma, te jikan' tu iin' xatun', tun' ndisuku' mii' ndi'i oro, tun' nia'a na ni ndoo Ndiosi kuento a xiin' na xta'an' ka. Te tixin tun' jaan' naa jin kisi lulu na nduu' mii' ndi'i oro mii' ni taxa'a ne yivi' na xaxi' na nani' maná, xiin' tun' ni katuvi Aaron', tun' ni njanja nda'a', te jikan' tu nu'u' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' Ndiosi. ⁵ Te xata' xatun' jaan' ni xata na uvj ta'an angele na ni saniania' na, na nani' Querubines. Te xiin' na jaan' nia'a Ndiosi na jikan' yoo a. Te ni tsa'vi angele jaan' na ndasi tun' jaan' xiin' ndixin a. Ndisu vtin ndii kuni a ka'an ka ndu xa'a na jaan'.

⁶ Te kij' xa yoo tu'va sakuu' na jaan' ndii, ko'ni chito sutu xaa' ra chuun nuu' Ndiosi mii' xaa uun e' tixin yukun' jaan'. ⁷ Ndisu xata' toto ndika na uvj jaan' ndii, sutu ka'nu' kujti' kuvj xkan'dja jikan' jin jchi' jin kuyi. Te ndii, xiin' ni' kiti' kujti' kuvj xka'ndja ra jikan' te nasoko' ra a xa'a' kuachj mii' ra xiin' xa'a' kuachj na xaa' niani ne yivi'. ⁸ Te xiin' na jaan' ni sakuni' Espiritu Santo yoo' na naa' iin' ka mii' xaa uun e' tixin yukun' jaan' ndii, kuvj ki'vi e' mii' iin' na su'un xava'a jaan'. ⁹ Te sakuu' na jaan' ndii, na ka'an ndija kujti' nduu' a nuu' e' kivi' vtin. Sakan' na ko'o' ndjee' na xa'mi na kiti' jaan', xiin' na nasoko' na te ndasandoo a nimá na, te kuni na na ko'o' ka kuachj jaan' ndiso' na. ¹⁰ Sakan' na na jaan' ndii, ka'an a xa'a' na kuvj kaxi' e', xiin' na kuvj ko'o' e' kujti', te ka'an tu a xa'a' sa sandoo xiin' mii' e' nuu' Ndiosi, te na jaan' ka'an a sa kuni a sa e' xiin' nu'u' nde'i e'. Sakan' ni yoo a ndee skachi' ni xaa kivi' na nama na'a' Ndiosi.

¹¹ Ndisu vtin na xa ni kixin Cristo ndii, na jaan' nduu' sutu ka'nu' te natijn e' na va'a, na ni ndoo Ndiosi kuento taxj a nda'a' e'. Te yukun' mii' xa'ndia chuun' a ndii, na va'a ka nduu' a, te na su'un ka tu nduu' a, te suu' te yivi' jin yivi' ni xa'a yukun' jaan', sakan' na suu' kuenta jin yivi' yo'o' nduu' a. ¹² Te sakan' tu suu' ni' tixu'u', uun ni' sjndikj' ni nasoko' a nuu' Ndiosi tixin yukun' mii' su'un ka jaan'. Suu' jaan' ndii xiin' ni' mii' a ni ki'vi a, te nasoko' a xa unta' sakan' nuu' Ndiosi mii' su'un ka jaan', te ni ndasandoo a yoo' nuu' Ndiosi ndee ama ka kivi'.

¹³ Kuachj ndii, naa' ni' toro, xiin' ni' tixu'u' chie, xiin' yaa' nu'u' vaca sie, ti' ni xixi ni kondja likin' sutu kuu' nuu' jaan'

jin ne ni xka'ndja na ka'an tu'un ndei' Moisés, te ni kuvj ndasandoo a nu'u' nde'i na nuu' na ni xaa na jaan' ndii, ¹⁴ kachj ka vj' tu e' ni' Cristo ndii, ni ndasandoo a nimá e'. Kuachj ndii xiin' na ndjee' Espiritu Santo, na yoo ndee ndi'i' ni kivi', ni sanasoko' xiin' mii' a xa'a' kuachj e' nuu' Ndiosi. Te xa'a' a na na ndoo ndi'i' nduu' a ndii, kuvj ndasandoo ni' a nimá e' nuu' na kinj na saxioo' yoo', te kaka nuu' e' nuu' Ndiosi tiaku. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na Jesucristo nduu' na xikui'ni xa'a' e' nuu' Ndiosi xa'a' a na ni saxinu' a na ka'an chuun' kuento xaa', na ni ndoo Ndiosi xiin' e' sa a, te ni natijn yoo', ne ni nakaxin a, sakuu' na va'a na yoo ndivi', na ni chikandu'u' a kuento a xa'a' jaan'. Sakan' na ni xi'i' Jesús te sandoyoo' a kuachj e' na ni xaa e' kij' ni xika e' sa ka'an chuun' kuento yata', na ni ndoo Ndiosi xiin' e'.

¹⁶ Kuachj ndii, kij' xava'a jin ne yivi' tutu na ka'an sa kuni na nata'vi' na'a na, te yoo nda'a' ndoo a kij' kuvj na ndii, ndee kij' kuvj ne jaan', sakan' ni' te ndiaa ya'vi' tutu jaan'. ¹⁷ Sakan' na tutu jaan' ndii, ndee na kuvj ne ni xa'a' a te kuvj chindjee' a, sakan' na kuvj nata'vi' na'a jaan' kij' kusaa' tiaku ka ne nakoo' a. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na ndee kij' ni xa'a' nuu' kuento na ni ndoo Ndiosi xiin' e' ndii, ni' kiti' te ni xa'a' a xachuun' a. ¹⁹ Kuachj ndii, kij' ni ndi'i' ni ka'an ndoso' Moisés sakuu' na ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosi nuu' sakuu' ne yivi' jaan' ndii, ni' kiti' na ni' sjndikj' xiin' ni' tixu'u' chie, te ni nasaka' ra a xiin' tiku. Ikan', te ni kiji' tu ra kachi' kua a ndukun', xiin' yuku nduku hisopo, te ni koso likin' ra ni' xiin' tiku jaan' xata' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' jaan', te sakan' tu ni kondja likin' ra te jaan' sakuu' ne yivi' jaan' ²⁰ ka'an ra ndii: "Xiin' ni' naa' nia'a' Ndiosi ndo'o kuento a na ni ndoo a xiin' ndo'", ni kachj ra. ²¹ Te ni kondja likin' tu ra ni' jaan' yukun' xiin' sakuu' ndachuun' na xi tiin sutu kij' xaa' ra chuun' nuu' Ndiosi. ²² Te ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' na yatin' sakuu' na'a' kuni a ndundoo xiin' ni', kachi a. Te na ko'o' ni' jaan' kuitja ndii, kuvj ko' ka'nu' jin Ndiosi xa'a' kuachj e'.

Ni ndoyoo kuachj e' nuu' Ndiosi xa'a' a na ni xitja ni' Jesús

²³ Sakan' na, ni kuni a na kuitja ni' kiti' jaan' te ndundoo sakuu' na jaan', na nduu' na ka'an ndija kujti' xa'a' na yoo ndivi'. Ndisu na ndixa xna'a na yoo ndivi' ndii, xiin' ni' va'a ka kuni a te kuvj xka'ndja e' jikan' te sakan' xiin' ni' kiti' jaan'. ²⁴ Kuachj ndii ni' ndi'vi' Cristo jin yukun' na ni xa'a' nda'a' te yivi', na nduu' ndee naa na ka'an ndija xa'a' yukun' na

ndixá xna'a. Süü' jaan' ndii ni ndi'vi a ndeë nde'vi' mii' ndu'u' Ndiosí te xikui'ni a xa'a' e' nuu' a jaan'. ²⁵ Te ni ndi'vi a ikan' te nasoko' xiin' mii' a kua'a' i'chi' naa xi xaá sutu ka'nu', ña ndi'vi ra saa kuiya mii' su'un xava'a tixin yukun' xiin' nii' kiti', te süü' nii' mii' ra. ²⁶ Naa' sakan' ni xaa' Cristo ndii, ni kunj a ña kuvj a kua'a' ya'a i'chi' ndeë kij' ni kua'a' iin yivi', ndisu vjtin ña xa kuyatin' ndj'i iin yivi' ndii, ni kixin a, te ni nasoko' xiin' mii' a, te ni xi'j a unta' kujti' xa'a' kuachj e', te ndiaa ya'vi' a ndeë ama'a ka ni xa'a' a ña ni ndo'o mii' a, te ni sandoyo' a kuachj e'. ²⁷ Te sakan' tu yoo', ne yivi' iin yivi' ndii, unta' kujti' xi'i e', ndj'i jaan' te kuaxi ña sana'má Ndiosí yoo' xa'a' ña ni xaa e'. ²⁸ Sakan' na kuii' Cristo ndii, unta' kujti' tu ni xi'j ña jaan' xa'a' kuachj kua'a' ne yivi'. Te kij' kixin ni tukuu a ndii, süü' kixin a te kuvj tukuu a xa'a' kuachj e', süü' jaan' ndii kixin kujti' a te sakaku' a, ne ndiatu' ña'a'.

10

Ni kuvj ndasandoo nii' kiti' yoo' nuu' kuachj e'

¹ Tu'un ndei' Ndiosí ndii, süü' ña va'a ña ni ka'an Ndiosí taxj a nda'a' e' ni nduu' ña jaan', süü' jaan' ndii kunda'vi kujti' a ni nduu a. Sakan' na tee' ndee saa kuiya xa'mi' sutu kiti' nuu' Ndiosí xa'a' kuachj ne yivi', ne kuaxi ikan' ndii, ndasandaku ña jaan' nimá nja nuu' Ndiosí. ² Kuachj ndii, naa' sakan', te ña kuvj sandoyo' kuachj nja nduu' ña xa'mi' nja ti' jaan' ndii, kuasa' ka kijn' kunj ne xaka'nu' Ndiosí xiin' ña jaan' xa'a' kuachj nja, te nasoko' ka tu nja kiti' jaan'. ³ Ndisu ña nasoko' sutu kiti' jaan' ndii, saa kuiya sanaka'an' ña'a' a xa'a' kuachj nja. ⁴ Sakan' ña nii' toro xiin' nii' tixu'u' chie ndii, kuvj sandoyo' a kuachj e' nuu' Ndiosí. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni ka'an Cristo xiin' Ndiosí kij' ni kixin a iin yivi' ndii:

Xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, ni ndeë ña taxi' nja tumanj' nuu' un'.

Xa'a' a jaan' na ni taxj un' ñu'u' nde'i yu'u.

⁶ Ni xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, ni ndeë ña xa'mi' nja kiti' xa'a' kuachj nja.

⁷ Sakan' na ni ka'an j ndii:

"Ndiosí ka'nu', koto un', yo'o' iin j, kuaxi j te saa j ña ka'an nimá un',

saa nii' ka'an tu'un ndei' un' xa'a' j", ni kachj j.

⁸ Ni ka'an a ña nuu' ndii: "Xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, ni ndeë ña taxi' nja tumanj', ni ndeë ña xa'mi' nja kiti' nuu' un' xa'a' kuachj nja, te va'a tu kuni un' xiin' ña jaan'." Sakan' ka'an a tee' ndee tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an tuni ña jaan'. ⁹ Te ni ka'an ka Cristo ndii: "Ndiosí ka'nu',

koto un', yo'o' iin j, kuaxi j te saa j ña ka'an nimá un'", ni kachj a. Te xiin' ña jaan' xta'ni' Ndiosí ña yata' jaan', te ni nachindu'u' a iin ña xaa'. ¹⁰ Te xa'a' a ña ni saxinu' Jesucristo jaan' ña kuni Ndiosí ndii, ni ndasanduu' a yoo' nditja Ndiosí, sakan' ña ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'j a xa'a' kuachj e' unta' kujti', te ndiaa ya'vi' ña ni xaa a jaan' ndeë ndi'i ni kivi'.

¹¹ Te sakuu' sutu ndii, xini kaxi' e' ña saa kivi' xaa' ra chuyun nuu' Ndiosí tixin yukun', te xa nuu' kiti' kujti' xa'mi' chito ra tee' ndee kuvj sandoyo' ña jaan' kuachj ne yivi' nuu' Ndiosí. ¹² Ndisu Cristo ndii, unta' kujti' ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'j a xa'a' kuachj e', te ndiaa ya'vi' ña jaan' ndeë ndi'i ni kivi'. Te ndi'j jaan', te ni xikundu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosí. ¹³ Te ikan' ndiatu' a ndeë skachi' sandoo kui'e xachi' Ndiosí te ndasi' ña'a'. ¹⁴ Sakan' ña xiin' iin ndaa' kujti' ña ni nasoko' xiin' mii' a jaan' ni ndasandoo xachi' a yoo', ne xa nduu' nditja Ndiosí. ¹⁵ Te sakuni' tu Espiritu Santo yoo' ña jaan' a kij' ni ka'an a ndii:

¹⁶ Ka'an Ndiosí ndii:

Ña yo'o' nduu' kuento ña ndoo j xiin' ne vi'e Israel nuu' ku'un e':

Taan' j tu'un ndei' j nimá nja, te ke'j tu e xini' nja.

¹⁷ Ikan' te ka'an ka a ndii:

Te koo' kivi' naka'an' ka j xa'a' kuachj nja, ni ndeë ña nja'a ña ni xaa nja.

Ni kachj a. ¹⁸ Sakan' na kuii' xa'a' a ña ni yoo' ka'nu' inj Ndiosí xa'a' kuachj e' ndii, kuni ka ña nasoko' ka e' ña'a xa'a' kuachj e' jaan'.

Jesús nduu' ichi' xaa' ña kua'an nda'a' Ndiosí

¹⁹ Nani ta'an' j, xa'a' a jaan' na xa yoo ndiká e' te kuvj xka'ndja e' nuu' a mii' su'un ka xa'a' a ña ni xitja nii' Jesucristo xa'a' kuachj e'. ²⁰ Sakan' ña kij' ni xi'j Jesús ndii, ni nunia' a i'chi' xaa' ña taxi' kivi' ñu'u e', te kuvj xka'ndja e' xata' toto ndiká jaan' xa'a' a ña ni nasoko' a ñu'u' nde'j a jaan'. ²¹ Te yoo', ne vi'e Ndiosí ndii, xa kumi' e' iin sutu ka'nu' va ña ni' i'chi' nuu' e', ²² sakan' na kuii' na kuyatin' e' nuu' Ndiosí xiin' iin ndaa' nimá e', te inj xachi' e' ña natjin va'a a yoo' xa'a' a ña xa ni ndasandoo a nimá e' nuu' ña ni ndo'o e' ni xa' kuachj e', ndeë naa ni natja a ñu'u' nde'j e' xiin' tiku' ndatun' va.

²³ Inj naa inj e' kunj e' Ndiosí ndiatu' inj e' xa'a' a, te iin ndaa' tu kuna' nimá e' nuu' ña kandixa' e', sakan' ña xachuun' ndaku ña ni chikandu'u' kuento jaan' nuu' e'. ²⁴ Te kuni a ña kundj'ni e' xa'a' saa kuvj chindjee' ta'an' j'in e', te xiin' ña jaan' taxj e' ndje'e' ta'an' e', te kundanj' ta'an' ka

e', te saa e' ña va'a. ²⁵ Te nãkoo tu e' ña nakayá e' saka'nu' e' Ndiosi naa sakaán xiin' mji' sava ne yivi'. Süu' jaan' ndii sandjeni ta'an' j'in e', kachj ka vi' e' v'itjn ña xa kuyatin' kivi' ña nãndjiko' xt'o' e'.

²⁶ Kuachj ndii, naa' xa xini e' sakuu' ña ndjã ña ka'an tu'un va'a, te kusaa' xaa' te xaa' ka e' kuachj ndii, kô'o' ka ndee jin ña kuvj nasoko' e' nuu' Ndiosi te sãkakú a yoo' xa'a' kuachj e' jaan'. ²⁷ Süu' jaan' ndii ndee ña iyo xava'a ña kuaxj kij' ndj'i sana'má Ndiosi yoo' xa'a' kuachj e' jaan' kujtj' ndiatu' e', xiin' ña ku'un e' nuu' ñu'u' ndatin ña ka'mj Ndiosi ne ndasi' ña'a'.

²⁸ Naa' yoo' ka nã saxinu' tu'un ndei', ña nj natijn Moisés, te yoo' uvj ta'an, uun unj ta'an ne yivi' ndiee' yu'u' xa'a' ña nuu' te sana'má ña'a' ndii, kô'o' kuvjta xachi' ka inj xa'a' ña, süu' jaan' ndii ka'an chuun' ra te kuvj ña xa'a' ña nj xaa' ña jaan'.

²⁹ Sakan' na kuui' saa' ndo' kuenta ña kua'a' ya'a' ka kund'o' ne küni kotjo si'e Ndiosi jaan', sakan' ña ndee naa xe'ni ndoso' ña'a' ña. Te xaa' ña ña ndee naa ña kuãsa' kuni nduu' mi' a ña saxinu' ña nj ndoo Ndiosi kuento a xiin' e', tee' ndee xiin' ña jaan' ndasanduu' a ne jaan' nditja a. Te ka'an kinj tu ña xa'a' Espiritu Santo, ña ndanj ña'a'. ³⁰ Sakan' ña xa xini e' saa xachuun' Ndiosi naa yoso' a nuu' tutu a mi' ka'an a ndii: "Mji' yu'u' nakan kuenta nuu' ne xaa' ña ña'a' xiin' ne yivi', te nãcha'vi' j ne jaan' xa'a' ña nj xaa' ña", nj kachj xt'o' e'. Te yoso' tu a ndii: "Sana'má xt'o' e' ne nduu' kuenta a." Sakan' yoso' a.

³¹ Iyo ya'a' kund'o' yoo' ka naa' kanj ña'a' Ndiosi tiaku.

³² Nãka'an' ndo' ña u'vi va nj ndo' ndo' nuu' nj kixjn kij' nj natijn ndo' tu'un va'a, ña nduu' ndee naa ñu'u' nuu' ndo'. ³³ Yoo' xaá ndii, nj kanja'a ne yivi' xiin' ndo' nuu' chitu', te nj sand'o'o' tu ña ndo'ó, te xaá tuky ndii, nj ndujjn ndo' xiin' ne nj yoo' nuu' tundo'o' jaan'. ³⁴ Sakan' tu nj kuvjta inj ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e kaa, te kij' nj nãkaya ne yivi' ña kumi' ndo' ndii, va'a' kujtj' nj kunj ndo'. Sakan' ña xini ndo' ndii, ndjvi' kumi' ndo' ña va'a ka ña kô'o' kivi' ndi'i, ña sani'i' Ndiosi yoo'.

³⁵ Nãkoo ndo' ña inj ndo' xini ndo' kuento ña nj taxj Ndiosi nuu' ndo' jaan', sakan' ña xiin' ña jaan' sañu'u' kua'a' a ndo'ó ndjvi'. ³⁶ Kuachj ndii kuni a ña kundjeni naa kundieni ndo' te saxinu' ndo' ña kuni Ndiosi, te natijn ndo' ña nj taxj a kuento a nuu' ndo'. ³⁷ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu a mi' ka'an a ndii:

Ña kixjn ndii, xa' kuyatin' kuui kixjn a, te kũkuachi ka a.

³⁸ Ne nj xanda'ku Ndiosi nimá ndii, xika' ña nuu' a xa'a' a ña inj ña xini ña'a' ña.

Te ndii, naa' nãkoo ña' ichi' j xatã' ña' ndii, va'a' kuni j kuni ña'a' j.

Sakan' yoso' a. ³⁹ Ndisy yoo' ndii, ndüu' e' ne nakoo' ichi' a, te koo' e' tundo'o' jaan'. Süu' jaan' ndii ne inj xini Ndiosi nduu' e', te sãkakú a nimá e'.

11

Kuni a inj e' kunj e' Ndiosi

¹ Ña inj e' xini e' Ndiosi kuni kachi a ndii, inj xna'a e' ña natijn e' ña nj taxj Ndiosi kuento a nuu' e' xa'a', te xiin' ña inj e' jaan' tu xini xna'a e' ña taxj Ndiosi ña jaan' nda'a' e' naá kivi', tee' ndee küvj kunj e' ña jaan'. ² Kuachj ndii, xa'a' a ña nj inj ne xij' yata' e' nj xinj ña Ndiosi xta'an', na nj kiee va'a ña nuu' a, te nj natijn ña'a' a. ³ Te xa'a' a ña inj e' xini e' Ndiosi na xini e' ndii, xiin' tu'un yu'u' a nj xa'a' a jin yivi' xiin' ndjvi'. Sakan' na kuui' ña kuvj xini e' v'itjn ndii, nj kua'a' a xiin' ña küvj kunj e'.

⁴ Sakan' tu Abel ndii, xa'a' a ña nj inj ra nj xinj ra Ndiosi na nj nasoko' ra ña va'a ka nuu' a te sakan' ñanj ra Cain. Xa'a' a jaan' na nj ka'an Ndiosi ña te xachuun' ndaku nj nduu' ra, te nj natijn a ña nj nasoko' ra jaan'. Te ña nj inj ra nj xinj ra Ndiosi jaan' ndii, kusaa' nia'a' ka a yoo', tee' ndee xa nj xij' ra.

⁵ Sakan' tu Enoc ndii, xa'a' a ña nj inj ra nj xinj ra Ndiosi, na nj ndanj'i ña'a' a te kua'an ra ndjvi', te nj xij' ra. Te sakan' tu küvj nj xini ka ña'a', sakan' ña Ndiosi nj nãka ña'a'. Ndisy ña kuni ka ku'un ra mi' ndu'u' Ndiosi ndii, ka'an tutu a ña nj saxinu' ra ña kuni a, te va'a nj kunj a xiin' ña nj xaa' ra. ⁶ Xa'a' a jaan' na kuui' naa' inj e' xini e' Ndiosi ndii, küvj xachi' va'a' kuni Ndiosi kunj a yoo'. Sakan' ña yoo' ka kuyatin' nuu' a ndii, kuni a ña kãndjã' ña ña yoo' a, te kãndjã' tu ña ña samani' a ne nanduku' ña'a'.

⁷ Xa'a' a ña nj inj Noé nj xinj ra Ndiosi na kij' nj sakuni' tu'un ña'a' a xa'a' ña tia'an koo, te kuvj kunj e' ndii, nj saxinu' ra ña nj ka'an a xiin' ra, te nj xaso'o' ra nuu' a. Te nj xa'a' ra jin tundo'o' chie mi' nj sãkakú ra ne jin kuu' xiin' ra. Te xa'a' a ña nj inj ra jaan' nj nãcha'an ne nj inj kunj Ndiosi. Te te jaan' ndii, nj xanda'ku Ndiosi nimá ra nuu' a xa'a' a ña nj inj ra nj xinj ña'a' ra.

⁸ Xa'a' a ña nj inj Abraham nj xinj ra Ndiosi na nj saxinu' ra ña nj ka'an a xiin' ra ña keta ra mi' nj ndu'u' ra, te ku'un ra tuky ñu'u' mi' taxj Ndiosi kunduu' ña'a' ra naá kivi'. Te nj keta ra kua'an nianj ra tee' ndee xini ra mi' nduu' a. ⁹ Te xa'a' a ña inj tu Abraham jaan' xini ra Ndiosi na nj ndu'u' ra vi'e toto nuu' ñu'u' ña nj ndoo Ndiosi kuento a taxj a nda'a' ra ndee naa te kuaxj tuky xaan'. Te jin kachi naa nj xaa'

si'e ra, te nani' Isaac, xiin' sjan'i' ra, te nani' Jacob. Sakan' tu te jaan' ndii, ni tax'i Ndiosi kuento a ña tax'i a ñu'u' jaan' nda'a' ra. ¹⁰ Sakan' ña ni ndiatu jini Abraham jaan' jini ñuu ña ni sakania' mji' Ndiosi xa'a', te suvi tu a nduu' ña ni saniania' ñuu jaan', te suvi ni tu a ni xa'a' ña'a'.

¹¹ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jini Sara ni xini a' Ndiosi, na ni nakunaq ña ndjee' a', te ni yoo jini si'e a', tee' ndee ña' xixa va ni nduu' a', te ña' k'üvi nakujso ni nduu tu a'. Sakan' ña jini a' ni xini a' Ndiosi ña saxinu xna'a a kuento a ña ni tax'i a nuu' a'. ¹² Xa'a' a jaan' na tee' ndee te xixa va ni nduu Abraham ndii, ni yoo kua'a' xava'a sjan'i' xika' ra ndee na kua'a' tiuun' ndiee' ndjivi', uun ndee na kua'a' ñuti' minj, te k'üvi ka'vj e' a.

¹³ Te sakuu' ne jaan' ndii, ni jini nja ni xini nja Ndiosi ndee ni xi'i nja, tee' ndee ni natjini nja ña ni tax'i a kuento a xa'a' jaan', te ni xi'i nja. Ndisu xa'a' a ña ni jini nja ndii, ndee naa' ni xini nja ndee xika' ña ni chikandu'u' Ndiosi kuento a xa'a' jaan', te va'a va ni kuni nja ni xini nja a. Te ni ndjee yu'u' nja ña ne tuku', ne xka'ndia kua'an kujti', nduu' nja nuu' ñu'u' jini yivi'. ¹⁴ Sakan' ña ne ka'an ña jaan' ndii, kundani kaxi' e' ña ne nduku' ñuu mii' kundjee nduu' nja. ¹⁵ Kuachi ndii, naa' sakan' te xa'a' ñuu mii' ni kjee nja ni xanini nja kij' ni ka'an nja ña jaan' ndii, kuvj nandjiko' nja ñuu jaan'. ¹⁶ Ndisu ne jaan' ndii, ni ka'an nimá nja xa'a' jini ñuu va'a ka, te ña jaan' nduu' ña kandu'u' ndjivi'. Xa'a' a jaan' na ka'an nuu' Ndiosi ka'an a ña xa jini ndaa' a jaan' nduu' Ndiosi nja, sakan' ña ni xava'a a jini ñuu chie mii' kundjee nja.

¹⁷ Xa'a' a ña ni jini tu Abraham ni xini ra Ndiosi na kij' ni xito kua'a' ña'a' a ndii, ni yoo tu'va ra ña nasoko' ra Isaac, si'e ra, te jini ndaa' tilu', tee' ndee xa ni tax'i a kuento a xa'a' te jaan' ¹⁸ kij' ni ka'an a ndii: "Te xiin' Isaac, si'e un', ñaa' kujti' koo kua'a' sjan'i' xika' un'", ni kachi a xiin' ra. ¹⁹ Sakan' ña ni jini Abraham jaan' ña koo' chukuu' ya'a Ndiosi, te kuvj sanatiaku a ne yivi' tee' ndee xa ni xi'i nja. Xa'a' a jaan' na kuni kachi a ndii, ndee naa' ni xi'i' Isaac jaan', te ni natjaku ra nda'a' Abraham.

²⁰ Te sakan' tu Isaac jaan' ndii, xa'a' a ña ni jini ra ni xini ra Ndiosi na ni ka'an ra xiin' si'e ra Jacob xiin' Esau ña sañu'u' ña'a' a nuu' ku'un e'.

²¹ Te sakan' tu Jacob jaan' ndii, xa'a' a ña ni jini ra ni xini ra Ndiosi na kij' xa xito' kuvj kuii ra ndii, ni ka'an ra xiin' uvi' saa' si'e José ña sañu'u' ña'a' Ndiosi nuu' ku'un e', te ni xikuijn ndjchi' ra xiin' tun' katuvi' ra, te ni xaka'nu' ra Ndiosi.

²² Te sakan' tu José jaan' ndii, xa'a' a ña ni jini ra ni xini ra Ndiosi na kij' xa xito' kuvj kuii ra ndii, ni ka'an tiaku ra ña kjee ne vi'e ra, ne Israel, ñuu Egipto, te ni ka'an chuun' ra saa saa nja xiin' iki' ra.

²³ Te sakan' tu yuva' sji' Moisés ndii, xa'a' a ña ni jini nja ni xini nja Ndiosi na kij' sakan' ni tuvi ra ndii, ni tji'si'e ña'a' nja nii' unj ta'an yoo', sakan' ña ni xini nja ndii, jini te kuañu'u' luj va kaa' ni nduu' ra, te ni yi'vi nja xa'a' ña ni ka'an chuun' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' jaan' ña ka'ni' ra sakuu' te kuañu'u' si'e ne vi'e Israel. ²⁴ Te sakan' tu Moisés ndii, xa'a' a ña ni jini ra ni xini ra Ndiosi na kij' ni xixa ra ndii, ni xiin' ka ra ña tjin ka'nu' ña'a' ne yivi' tee' ndee si'e nda'vi ña' si'e Faraón ni nduu' ra. ²⁵ Süu' jaan' ndii ni xindoo nimá ra ña kundoo' inga' ra xiin' ne ta'an' ra, ne ndikun' ichi' Ndiosi, te sakan' ña sasana' xiin' mji' ra nuu' kuachi jini xa'a'. ²⁶ Sakan' ña ni xini ra ndii, ña va'a ka nduu' xa'a' a ña kundoo' ra xa'a' Cristo, ña tianu' Ndiosi, te sakan' ña kumi' ra ña vika' ne Egipto jaan'. Sakan' ña ni ndiatu jini ra ña sañu'u' ña'a' Ndiosi nuu' k'ün e' xiin' ña'a' a ka. ²⁷ Te xa'a' a ña jini tu Moisés jaan' ni xini ra Ndiosi na ni nakoo ra ñuu Egipto, te ni yi'vi ra tee' ndee xini ra ndii, kasi'e te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' jaan' ña ni xaa ra ña jaan'. Te ni jini ra xiin' jini kanii' nimá ra ni xini ra Ndiosi ndee naa' ni xini ña'a' ra xiin' nimá ra tee' ndee kuvj kuni' ña'a' e'. ²⁸ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jini Moisés jaan' ni xini ra Ndiosi na ni xa'a' ra viko' pascua, te ni ka'an chuun' ra, te ni xatja likin' ne ta'an' e' ni' mbee yie' nja, sakan' te kij' xka'ndja ña kumi' ndjee', te ka'ni' a si'e nuu' ne Egipto ndii, ka'ni' a si'e nuu' ne jaan'.

²⁹ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jini ne xij' yata' e', ne Israel, ni xini nja Ndiosi na ni xka'ndja nja minj kua'a ndee naa' ñu'u' ichi ni nduu' a. Ndisu kij' ni xika' te xiin' Egipto xka'ndja ra jikan' ndii, ni ka'a ndoo ra te ni xi'i ra.

³⁰ Te sakan' tu xa'a' a ña ni jini ne jaan' ni xini nja Ndiosi na ni nduva nama ña ndasi j'nu' ñuu Jericó kij' ndji' ni kientduu' ña'a' nja uxá ta'an kivi'. ³¹ Te sakan' tu ña' nani' Rahab, ña' ni xiko' xiin' mii' ndii, xa'a' a ña jini a' ni xini a' Ndiosi na ni ndoñu'u' a' xiin' inga' ne ñuu' a', ne ni taxi' so'o' ña ni ka'an Ndiosi. Süu' jaan' ndii ni sakaku' ña'a' Ndiosi xa'a' a ña ni natjini manj' a' te Israel, te ni xa'an koto si'e saa kaa' ñuu Jericó jaan'.

³² Yoo kua'a' ka ña kuvj ka'an i xiin' ndo', ndisu keta j' nakaa' ka j' ka'an i xa'a' naa kuu' ña ni xaa Gedeón, xiin' Barac, xiin' Sansón, xiin' Jefe'té, xiin' David, xiin' Samuel, te sakan' tu sakuu' naa kuu' ña ni

xaa te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí. ³³ Te jaan' ndii, xa'a' a ña ni ini ra ni xini ra Ndiosí sakan' na ni kanando ra nuu' kua'a' mii' xa'ndia chuun' tukú, te koo' chukuu', sakan' tu na ni xachuun' ndaku ra, te sakan' tu na ni natjin ra ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' jaan' te sakan' ni tu na ni ndaşi ra yu'u' león. ³⁴ Te xa'a' a ña ini tu te jaan' ni xini ra Ndiosí na ni nda'va ra ñu'u' ndatin ndjee' va, te ni kaku tu ra nda'a' te yivi', te ni kuni ka'ni' ña'a' xiin' ichi, te ni taxí tu Ndiosí ndjee' ra tee' ndee xa ni xavi xava'a' ra, te sakan' tu ni yoo ndjee' ra, te ni kieş va'a' ra ki' ni xa'an ra tjin ra ñu'u', te ni kanando tu ra te xiin', te ndasi' ta'an' xiin' ra. ³⁵ Ni yoo sava ña'a' ndii, xa'a' a ña ini nja ni xini nja Ndiosí na ni natjaku ne jin kuu' xiin' nja, ne ni xi'i'.

Te sava tukú ne yivi' ndii, ni nakujin yu'u' nja ña sando'o' ña'a' te yivi' xa'a' a ña ini nja ni xini nja Ndiosí, te ni xiin' nja naşo nja Ndiosí te sando' ndika ña'a' ra, sakan' ña xini nja ña kij' natjaku tukú nja ndii, kivi' ñuu' va'a' ka natjin nja ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña ini tu sava nja ni xini nja Ndiosí na ni xandji' ne yivi' xiin' nja, te ni suku' jin' tu ña'a' nja. Te sava tukú nja ndii, ni satin ña'a' ne yivi' karena, te ni taan tu ña'a' nja vi'e qa. ³⁷ Te ni xa'ni' tu ne yivi' sava ne jaan' xiin' yuu', te sava nja ni kendoso' ma'in' ña'a' nja xiin' serrucho, te ni xito kua'a' tu ña'a' nja, te sava nja ni xa'ni' ña'a' nja xiin' ichi, te sakan' tu ni xika nja mii' ka ni'nu' nja jin' mbee, uun jin' tixu'u'. Te ne natiin xava'a' ni nduu tu nja, te ni xika ndo'o' ini va nja jin yivi', te sakan' tu mii' va ni kuş ne yivi' xiin' nja. ³⁸ Te ni xata'an ne yivi' jin yivi' yo'o' ña kaka ne yivi' va'a' jaan' tejn nja. Sakan' ña ne yivi' va'a' jaan' ndii, ni ndiee nja xika' ndoso' nja mii' ichi' kaa', te ni ndiee tu nja xiki' tejn iku', uun tixin yavi yuu' ni ndiee nja, uun ni ndiee tu nja tixin yavi ñu'u'. ³⁹ Ndisu tee' ndee va'a' ni kuni Ndiosí xa'a' ña ni ini ne jaan' ni xini ña'a' nja ndii, ni natjin ndee jin nja ña ni taxí a kuento a nuu' nja jaan'. ⁴⁰ Sakan' ni xaa Ndiosí, sakan' ña xa ni çhtuní a jin ña va'a' ka xa'a' yoo', te na xaa inga' e' xiin' ne jaan' mii' ndaşandoo inga' ndi'i a yoo'.

12

Ini e' kuni e' Ndiosí tee' ndee yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu' e'

¹ Na jaan' na kuii' sakan' tu yoo' ndii, xa'a' a ña yoo ne yivi' kua'a' jaan' saa xinunduş xijn' e', te nia'a' nja yoo' saa ini e' kuni e' Ndiosí ndii, na naşoo e' sakuu' ña nakasi nuu' e', te sakan' tu kuachj e' ña xiko ni'i' yochi', te kundjeni e' ku'un naa ku'un nuu' ichi' Ndiosí mii' xa' tavi e'

kua'an e'. ² Nuu' Jesús kuiti' na taxí so'o e, sakan' ña ña jaan' nduu' xa'ndu ña ini e', te suvi tu a xaa' sakan' te ini naa ini e' xini ña'a' e' ndee so'o' ndi'i'. Na jaan' ndii, ni kundjeni a ña ka'an ña ni xi'i' a nuu' krusin, sakan' ña ni xini a ña va'a' va kuni a nuu' ku'un e', te vitin ndu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosí mii' ndu'u' ña jaan' xa'ndia chuun' a.

³ Xa'a' a jaan' na saa ndo' kuenta naa kuu' Jesús, saa vi' ni sando'o' ña'a' ne ndiso' kuachj, ne ni nakuita xiin' a, ndisu ni kundjeni a nuu' ña jaan'. Sakan' na kuii' saxavi xiin' mii' ndo' ini ña ndo' xini ndo' Ndiosí, te sanako' xiin' mii' tu ndo' nuu' ichi' a. ⁴ Kuachj ndii tia'an kundoo' ndo' ndee kuvj ndo' xa'a' a ña kuni saa ndo' kuachj ndee naa ni ndo'o' Jesús. ⁵ Tee' xa ni nandoso' ndo'o' ña ka'an tu'un Ndiosí xiin' yoo', ne nduu' si'e a, ki' kani kuento a yoo' ka'an a ndii:

Si'e mii' i, ichi koş ini un' kij' ndiaa yu'u' xto'o' e' Ndiosí yo'o',

ni ndee kunda'vi tu kuni un' kij' kani' kuento a yo'o'.

⁶ Kuachj ndii, xto'o' e' Ndiosí jaan' ndii, ndiaa yu'u' a sakuu' ne ndanş a, te suku' yo'o' tu a ne natiin' a nduu' si'e a. Sakan' kachi a.

⁷ Va'a' ka kundjeni ndo' nuu' ña ndiaa yu'u' Ndiosí ndo'o', kuachj ndii xaa' a sakan' xiin' ndo' xa'a' ña nduu' ndo' si'e a. Sakan' ña koş' ndee jin yuva' si'i', te koş' kivi' ndiaa yu'u' si'e ra. ⁸ Ndisu naa' ndiaa yu'u' Ndiosí ndo'o' naa xaa' a xiin' inga ne nduu' si'e a ndii, süu' si'e xna'a' a nduu' ndo' nuu' a na sakan'. ⁹ Te siin' tukú ndii, kij' ni nduu' e' ne kuali' ndii, ni ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' jin yivi' kaa' yoo', te ni xito ka'nu' ña'a' e'. Saa ka vi' tu kuni a ña koşo ka'nu' e' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', te taxí a kivi' ñuu' e' ña koş' kivi' ndi'i'. ¹⁰ Kij' ni nduu' e' ne kuali' ndii, ni ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' jaan' yoo' jin xa'a', sakan' ña nuu' ne jaan' ndii, ña jaan' nduu' ña va'a' nuu' yoo'. Ndisu Ndiosí ndii, ndiaa yu'u' a yoo' xa'a' ña va'a' mii' e', sakan' te kunduu' e' ne ndoo nuu' a ndee naa yoo mii' a. ¹¹ Na ndaku nduu' a ndii, kuasa' xachi' va'a' kuni e' kij' ndiaa yu'u' yuva' e' yoo', süu' jaan' ndii kusuchi' ndi'i' ini e'. Ndisu naa' yoo' ka ni kundjeni nuu' ña jaan' ndii, taxi' a ña ndiee' manj' xiin' ta'an' nja, te taxi' tu a ña saçuun' ndaku nja.

Saa saa Ndiosí xiin' ne saxioo' ña'a'

¹² Xa'a' a jaan' na nachinaa ndo' ndjee' nda'a' ndo' ña xa ni xavi, te sakan' tu xa'a' ndo', ña xa ni kuş itun', te nakuita ni'i' ndo'. ¹³ Te nakaka ndaku ndo' ichi' Ndiosí, sakan' te nda'a' xa'a' ndo' ña nduu' ndee

naa ña yakua' ñaa', te kēta ndo' nuu' ichi' a. ¹⁴ Kündjēe manj' naa ndiee' manj' ndo' xiin' sakuu' ne yivi', te kaka' naa xika' ndo' saa kuní mii' xto' o e' Ndiosí kuñti', sakan' ña ne xaa' ña jaan' ndii, küñi nja nuu' a. ¹⁵ Te koto ndo' ña ndee' jin ndo' sñako' xiin' mii' nuu' ña ndan' mii' Ndiosí yoo', sakan' te künduy ndee' jin ndo' ndee' naa tjo' o jin ku'u' uva, te xiin' ña jaan' satívi' ndo' kua'a' ne yivi', te kuxika' nja nuu' Ndiosí saa ndo'. ¹⁶ Te koto va tu ndo' ña ndee' jin ndo' künduy ne kumi' musa, ni ndee' ká'nu' tu ndo' tu'un ndei' naa ni xaa' Esaú, ña xa'a' jin ndaa' ko' o ña xaxi' kuñti' ni xiko' ra ndei' ña kumi' ra xa'a' a ña nduu' ra te xku'a'a', te natjin ra ña'a' yuva' ra kij' kuvj te jaan'. ¹⁷ Sakan' ña xa' xini' e' ndii, kij' ni ya'a, te ni kunj te jaan' natjin ra kuento va'a' yu'u' yuva' ra, ña ni xata'an natjin ra jaan' ndii, ni kuvj ka natjin ra a. Tee' ndee ni xika' nduy ra ndee' ni xaku' va ra xa' ña ña jaan' ndii, ni yoo ka tatán' a xa'a' ña ni xaa' ra jaan'.

¹⁸ Te yoo' ndii, ni kuyatin' e' iku' naa ni kuyatin' ne xij' yata' e', jin iku' ña kuvj tondja nda'a' nja, ña xixi', te jin yavi' va tu a xiin' viko' nu'u', te sakan' tu ni xika' ndjēe' va tachj'. ¹⁹ Te ni ndee' ni xinj so' o tu e' ña nde'i' ti'e' ndachuun', ni ndee' tachj' yu'u' Ndiosí ña ni ka'an xiin' e' ndee' naa ña ni xinj so' o ne xij' yata' e' jaan'. Kij' ni xinj so' o nja ña jaan' ndii, ni ka'an nda'vi nja ña ka'an ka tachj' yu'u' jaan' xiin' nja. ²⁰ Sakan' ña ni kundjeni ka nja kunj so' o nja tu'un ndei', ña ni ka'an chuun' Ndiosí xiin' nja ikan', kij' ni ka'an a ndii: "Naa' yoo ka tondja iku' yo' o' ndii, ka' ni' ña'a' ne yivi' xiin' yuu', uun xiin' kuxj. Te sakan' tu saa nja tee' ndee' jin kiti' tondja iku' yo' o'", ni kachj a. ²¹ Iyo xava'a ni kaa' ña ni xinj ne jaan' ikan' sakan' na ndee' mii' Moisés ni ka'an ndii: "Yi'vi j ndee' kisi' vi' a yu'u'", ni kachj ra.

²² Ndisu' yoo' ndii, kuyatin' e' mii' iin' iku' Sión, ña nduu' ñuy Jerusalemén, ña kandu'u' ndjivi', ña nduu' ñuy mii' Ndiosí tiaku. Te kuyatin' tu e' nuu' kua'a' xava'a ángele ña xita' sñi nuu' Ndiosí ndjivi'. ²³ Te kuyatin' tu e' nuu' ti'vi' ne xa' yoso' kivi' ndjivi'. Ne jaan' nduu' ne ni nakaxin nuu' Ndiosí ndee' ña nuu' te nduu' nja si'e' a. Te nii' sakan' tu kuyatin' e' nuu' Ndiosí, ña xa'nu' ndaku kuachj sakuu' e'. Te kuyatin' tu e' nuu' nimá' ne yivi', ne ni xanda'ku Ndiosí xa' ndiee' ndjivi'. ²⁴ Te sakan' tu kuyatin' e' nuu' Jesús, ña xikui'ni xa'a' e', sakan' na ni ndoo Ndiosí kuento xaa' xiin' e'. Te nii' sakan' tu kieve' va'a e' xiin' nii' Jesús jaan' ña ni xitja xa'a' kuachj e'. Te nii' va'a ka nduu' ña jaan' te sakan' nii' Abel, sakan' ña xikán ya'vi' a xa'a' kuachj e'.

²⁵ Xa'a' a jaan' na koto va ndo' saa jin kij' sas'o' o ndo' nuu' Ndiosí kij' ka'an a xiin' ndo'. Naa' ni sakan' Ndiosí ne xij' yata' e' kij' ni xaso' o nja nuu' a xta'an', kij' ni ka'an ndei' a xiin' nja jin yivi' yo' o' ndii, kaku' xachi' ka vi' yoo' naa' taxj so' o e' nuu' ña ka'an a xiin' e' ndee' ndjivi'. ²⁶ Kij' ni ka'an Ndiosí xiin' ne jaan' xta'an' ndii, ni taan' ñu'u' jin yivi' kuñti', ndisu' vitin' ndii xa' ni taxj ka Ndiosí kuento a ka'an a ndii: "Sataan ka tukuy j jin yivi', ndisu' süu' ñu'u' jin yivi' kuñti', süu' jaan' ndii sataan tu j ndee' ndjivi'", ni kachj a. ²⁷ Te kij' ka'an a ndii: "sataan ka tukuy j", kuni kachj a ña sakundia' á a ña ni xa'a' a, ña kuvj kanda jaan', te ndoo ña köo' kivi' kanda kuñti'.

²⁸ Sakan' na kuni', xa'a' a ña nduu' e' kuenta mii' küvj kanda mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, na taxj e' ña chindani a, te saka'nu' ña'a' e' xiin' jin kanii' nimá e' saa xtanj a ña kji'ni ka'nu' ña'a' e'. ²⁹ Sakan' ña Ndiosí e' jaan' ndii, ndee' naa ñu'u' ña xa'mi' sakuu' nuu' ña'a' nduu' a.

13

Saa kuní a kuy yoo', ne xika' ichi' Ndiosí

¹ Kundani' ta'an' naa kundani' ta'an' ndo' ndee' naa jin ndaa' nduu' ndo'. ² Te nãndoso' ndo' ña natjin manj' ndo' yoo' ka kij' kua'an ndi'e' nja mii' ndiee' ndo', kuachj ndii sakan' ni natjin manj' savã ne yivi' ndee' ángele, tee' ndee ni nakunj ña'a' nja.

³ Te naka'an' tu ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e' kaa' ndee' naa ñu'u' tu mii' ndo' vi'e' kaa' jaan' xiin' ne jaan'. Te sakan' tu naka'an' ndo' xa'a' ne mii' kuu' ne yivi' xiin', te saa ndo' kuenta ña ndee' naa mii' ndo' ndo' o' ña jaan'.

⁴ Koto ka'nu' sakuu' ndo' ña tunda'á', te va'a' nduu' a ña kusun' xiin' ta'an' ndo', ndisu' ne kumi' musa xiin' ne xaa' ña xiin' ndii, sana'má ña'a' Ndiosí.

⁵ Te ndiõ' jni' va ndo' xa'a' xu'un', na kundoo' nimá ndo' xiin' ña kumi' kuñti' ndo'. Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ndee' jin kivi' sãndie'ni' j yo'ó, te ni ndee' náko' o tu j yo'ó", kachi a.

⁶ Xa'a' a jaan' na jni' e' te ka'an' e' naa ka'an a nuu' tutu Ndiosí mii' yoso' a ndii: Kuãsa' yi'vi j yoo' ka nduu' ña saa ne yivi' xiin' j,

sakan' ña xto' o e' Ndiosí chindiee' yu'u'. Kachi a. ⁷ Naka'an' na ndo' xa'a' te paxto ndo', te ni sania'á ndo' o tu'un Ndiosí, te naka'an' tu ndo' saa ni jni' te jaan' ni xinj ra Ndiosí, te saa tu ndo' o naa ni xaa' ra.

⁸ Jesucristo ndii, köo' kivi' nama' kuu' a, naa ni kuy a iku, sakan' tu kuu' a vitin, te sakan' tu kuy a ndee' amaã ka kivi'. ⁹ Te taxj ndo' kunj xa'an' ne yivi' ndo' o' xiin'

ingá ña sania'á siin' ña nākuitá xiin' ña ndaku xa'a' Jesús. Kuachj ndii va'a ka ña kujta nj'i e' xiin' ña inji e' xini e' Ndiosí xa'a' a ña ndanj mji' a yoo', te sakan' ña kujta nj'i e' nuu' ña ka'an xa'a' ña kuvj xaxi' e'. Sakan' ña ña jaan' ndii, nj chindje'e' a ndee jin ne xaa' a.

¹⁰ Yoo' ndii, xa kumi' e' ña va'a ka te sakan' mii' nasoko' sutu kjiti' kujti' xa'a' a ña nj nasoko' xiin' mii' Jesús, te nj xi'i a nuu' krusin xa'a' e'. Te sutu jaan' ndii, kōo' ndei' kumi' ra xa'a' ña va'a jaan'.

¹¹ Sakan' ña ndei' kiti', ti' xatia sutu ka'nu' nii' xa'a' kuachj ne yivi' tixin yukun' toto mii' su'un ka ndii, xa'mi' ra a nuu' ñu'u ya'tin mii' ndiee' ña jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesús ndii, nj xi'i a nuu' ñu'u Jerusalén te ndasanduu' a yoo' nditja a xiin' nii' mji' a jaan'.

¹³ Xa'a' a jaan' na na ku'un e', te ndujin e' xiin' Jesús nuu' ñu'u jaan', te jin kachi saka'an' ne yivi' yoo' xiin' a.

¹⁴ Kuachj ndii, süu' xa yo'o' kundje'e' xachi' e', süu' jaan' ndii ndiatu' inji e' xa'a' jin ñu'u ña koo' nuu' ku'un e', ña kandu'u' ndjvi'.

¹⁵ Xa'a' a jaan' na na saka'nu' e' Ndiosí saa kivi' kua'an xiin' ña ndje'e' Jesucristo. Te ña jaan' nduu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña jaan' ndiee' yu'u' e' xa'a' a. ¹⁶ Te na nandosō' ndo' saa ndo' ña va'a, te sakan' tu chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña kumi' ndo'.

Kuachj ndii ña jaan' nduu' ña nasoko' ña xtanj Ndiosí.

¹⁷ Taxj so'ō ndo' ña ka'an te paxto ndo', te saa ndo' ña ka'an chuun' ra xiin' ndo'. Sakan' ña te jaan' nduu' te xito' ndo'ō nuu' jchi' Ndiosí, te xini ra ña nataxj ra kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ndo'. Taxj so'ō ndo' ña ka'an ra, te kunaq va'a nimá ra saa ra chuun nuu' Ndiosí. Sakan' ña naa' saku'ndi'nj ña'a' ndo' ndii, va'a xaa' ndo'.

¹⁸ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. Xini ndu ña naá va'a nimá ndu, sakan' ña ka'an nimá ndu ña sachuun' ndaku ndu xiin' sakuu' ña xaa' ndu. ¹⁹ Te ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña ka'an va' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i, te kuvj nandjiko' yachj tukuu' i mii' ndiee' ndo'.

Cha'an' so'q' ndi'i'

²⁰ Te Ndiosí nduu' ña taxi' ña manj' yoo nimá e', te nj sanatiaku tu a xto'ō e' Jesucristo tejn ne nj xi'i. Te Jesús jaan' nduu' ña paxto kuu' nuu' nuu' yoo', ne nduu' ndee' naa mbe'e. Te xa'a' a ña nj xitja ní' a nj ndoo Ndiosí kuento a xiin' e' ndee ndi'i' nj kivi'. ²¹ Na sako' chuun a ndo'ō nuu' ndee ka chuun va'a te kuvj saa ndo' ña kuní a. Te na saa a ña jaan' xiin' ndo' saa xtanj mji' a xiin' ña ndje'e' Jesucristo, ña xata'an kujti' saka'nu' e' ndee amaq ka kivi'. Sakan' na kunduu' a.

²² Ñanj ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña natjin va'a ndo' ña sie, ña nj ke'j i yo'o', ña xandieni ndo'ō, ña ti'vi' i nda'a' ndo'. ²³ Sakuni' tu'un i ndo'ō ña xa nj keta ñanj e' Timoteo vj'e kaa, sakan' na kuii' naa' yachj kixin ra ndii, ku'un i xiin' ra ku'un koto' i ndo'ō. ²⁴ Kua'an Ndiosí na koo' na sakuu' te paxto ndo', te sakan' tu sakuu' ingá ne nduu' kuenta Ndiosí. Te ti'vi' tu ne ta'an' e', ne ndiee' Italia, cha'an' ndo'. ²⁵ Na sañu'u' na Ndiosí sakuu' ndo'ō. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña ni ke'i Santiago

Ti'vi' rā cha'an'

¹ Yu'u nduu' Santiago, te xika' nuu' nuu' Ndiosi xiin' nuu' xto' o e' Jesucristo. Ti'vi' i cha'an' ndo' o ne uxī uvī tī'vī, ne ta'an' i, ne Israel, ne ni kiku' ki'in' xaan' iin yivi'.

Na naḡuaṭia' nimá e' kií' yoo tundo' o' nuu' e'

² Ñañi ta'an' i, na naḡuaṭia' va nimá ndo' kií' ndo' o' ndo' nuu' ndee ka tundo' o'. ³ Kuachí ndii xā xini ndo' ña kií' ndo' o' ndo' nuu' ndee ka ña'a xa'a' a ña iní ndo' xini ndo' Ndiosi ndii, chindiee' a te ita' nī' i ka ndo' nuu' ña iní ndo' jaan'. ⁴ Te naa' ita' nī' i ndo' nuu' ña iní ndo' jaan', te chindiee' a ndo' o' nuu' tundo' o' ndee so' o' ndi' i, te kunduu' xachi' ndo' ne xata'an nuu' Ndiosi, te kunduu' tu ndo' ne xinu xachi' nuu' a, te kōo' ña kuní xachi' ka nuu' ndo'.

Kakan e' ña chuun va e' ña kaka ndaku e' nuu' Ndiosi

⁵ Te naa' yoo sava' ndo' o', ne kuní ka ña xini tuni nuu' ndii, kakan ndo' a nuu' Ndiosi, te taxī a ña jaan' nda'a' ndo'. Sakan' ña Ndiosi ndii, taxi' a kua'a' ña va'a nuu' e', te xī'e a nuu' e' xa'a' a ña xikán e' ña jaan' nuu' a. ⁶ Ndisu iní ndo' te kakan ndo' a, te kunduu' ndo' ne uvī a xanini, sakan' ña ne uvī a xanini ndii, nduu' ña ndee naa tiku' mīnī ka'nu', te' kua'an kuaxi xika' xaa' tachī', te yo' o' nī jaan' koyo' a ra'. ⁷ Kuachí ndii, ne xaa' ña jaan' ndii, na kñinī ña ña naṭiin ña iin ña xikán ña jaan' nuu' xto' o e'. ⁸ Sakan' ña ne uvī nimá nduu' ña, te ximi' koo' tu iní ña nuu' sakuu' ña xaa' ña.

⁹ Ñañi ta'an' e', ne nda'vi kuu' ndii, na va'a kuní ña ña nduu' ña ne ka'nu' nuu' Ndiosi. ¹⁰ Ndisu ne vika' ndii, na va'a kuni ña ña nduu' ña ne nda'vi kuu' nimá ni xaa' Ndiosi, sakan' ña ña vika' ña jaan' ndii, ndoñu'u' a ndee naa ita' ku'u'. ¹¹ Kuachí ndii, kií' ketā ñu'u' sanandii' ndiee' a ndii, ichi ku'u' jaan', te koyo ita' a, te ndoñu'u' ña ndatun' a. Iin kachi kundoo' tu ne vika', sakan' ña ndoñu'u' ne jaan', te ndoñu'u' tu ña xachuun' ña xiin' ña vika' jaan'.

Kuāsq' xito' kua'a Ndiosi ne yivi'

¹² Sañu'u' va Ndiosi yoo ka xandieni nuu' ña xamaña, sakan' ña kií' kanando ña nuu' ña jaan' ndii, naṭiin ña kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi' i, ña nduu' ndee naa corona ña ni' i ne kanando, ña nī taxī Ndiosi kuento a xa'a' nuu' ne ndanī ña'a'.

¹³ Na ká'an yoo ka kií' xito' kua'a ña'a' ña kñi ndii: "Ndiosi nī xito' kua'a' yu'u'."

Kuachí ndii kōo' ndiee' ndee iin ña'a te sanama' a Ndiosi nuu' kuachí, te nī ndee mji' Ndiosi xito' kua'a ndee iin ne yivi' te koyo ña nuu' kuachí. ¹⁴ Süu' jaan' ndii ña kñi, ña ndioo' iní mji' ña, nduu' ña xito' kua'a ña'a', te xiku'un ña nuu' kuachí. ¹⁵ Te xa'a' a ña kñi ndioo' iní ña ndii, xaa' ña kuachí. Te kií' xaa' te xaa' ña kuachí jaan' ndii, kuvī xachi' ña nuu' Ndiosi xa'a' a jaan'.

¹⁶ Ne kua'a ñañi ta'an' i, kñi xa'an' xiin' mji' ndo'. ¹⁷ Kuachí ndii Ndiosi taxi' sakuu' ña va'a, te sakuu' ña ndoo' kuaxi mii' ndu'u' a ndivi', te suvi' tu a nduu' ña nī xa'a' sakuu' ña yī'e ndiee' ndivi'. Te Ndiosi ndii, kōo' kivi' namá a ndee naa xaa' ña yī'e ndiee' ndivi' jaan', nī ndee nāma tu a ndee naa xaa' kunda'vī ña jaan'. ¹⁸ Te xa'a' a ña kuni mji' a, nī satuvi' a yoo' xiin' tu'un a, ña ndixa, te kunduu' e' si'e a, ne nuu' nuu' sakuu' ña nī xa'a' a.

Na kuni so' o e' tu'un Ndiosi, te saq tu e' ña ka'an a

¹⁹ Ne kua'a, ñañi ta'an' i, xa'a' a jaan' na kuni a ña koo' tu'va sakuu' e' te kuni so' o e' ña ka'an inga ne yivi', te ndiatu' e' xiin' ña ka'an e', te nāsaa' yachi' tu e'. ²⁰ Kuachí ndii, ña kui'e ne yivi' ndii, taxī' a sachuun' ndaku ña saq kuni Ndiosi. ²¹ Ña jaan' na kuu' naḡoo' ndo' sakuu' ña xe'na', xiin' sakuu' ña ña'a' ña yoo va nuu' kivi' ñuu' ndo'. Te naṭiin maso ndo' tu'un ña nī chī' i Ndiosi nimá ndo', sakan' ña ña jaan' kumi' ndiee' te sakakú a ndo' o'.

²² Ndisu kñi xa'an' xiin' mji' ndo', süu' kuni so' o' kuṭi' ndo' tu'un jaan'. Süu' jaan' ndii, kuni a saq tu ndo' ña ka'an a. ²³ Kuachí ndii, ne xini so' o' kuṭi' tu'un jaan', te xaa' ña ña ka'an a ndii, nduu' ña ndee naa iin ne xito' ndiaa ndi' i nuu' ña nuu' yuu' peko. ²⁴ Te kií' ndi' i koto ndiaa xiin' mji' ña, te kua'an ña ndii, iin kaní' va te nandosoo' ña saq kaa' nuu' ña. ²⁵ Ndisu ne xini so' o' tu'un ndei' Ndiosi, te xito' ndi' i ña ña ka'an a xiin' ña, te ndikun' kixin' ña a, te nandosoo' ña a ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosi, te xaa' ña a. Sakan' ña tu'un ndei' jaan' ndii, iin ña va'a ndi' i nduu' a, te sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachí e'.

²⁶ Te naa' yoo ka tuu ña nduu' ña ne xaa' xna'a ña kuni Ndiosi, ndisu xito' ña saq koo' yu'u' ña ndii, xini xa'an' xiin' mji' ña, te ndiaa ya'vi' ña xaa' ña jaan' nuu' a. ²⁷ Sakan' ña ña ndoo' xiin' ña ndaku nuu' yuva' e' Ndiosi, ña xtaní a saq e' ndii, ña yo' o' nduu' a: ña koto e' ne kuachí' nda'vi, te sakan' tu ña'a' kuaan' kií' ndo' o' ña, te koto xiin' mji' e' nuu' kuachí ña yoo iin yivi'.

2

Vã'a nãkaxin e' ne yivi'

1 Nãnj ta'an' j, xa'a' a ñã inji e' xini e' xto'o e' Jesucristo, ñã ka'nu' koo' chukuu' ndii, kuni' a ñã jijn kachi tijn manj' e' ndee ka nuu' ne yivi'. 2 Saa e' kuenta ndii, ndi'vi' jijn te vika' ni'nu' toto va'a, te ñu'u' tu jijn kaxun nda'a' va'a nuu' nda'a' ra, mii' nakaya' ndo', te ndi'vi' tu jijn te nda'vi' kuu' ni'nu' toto yata' jkan'. 3 Te koto'ni' ndo' nuu' te vika' jaan', te ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Nja'a yatın yo'o' kundu'u' un', takui'e", kachj ndo'. Te ka'an tu ndo' xiin' te nda'vi' kuu' jaan' ndii: "Ndee kaq' kujijn ndichj yo'ó, uun ñu'u' mii' ita' xa'a' j yo'o' kundu'u' un'", kachj ndo' xiin' te jaan'. Naa' sakan' nduu' a ndii, 4 xa jijn kachi tijn manj' ndo' ne yivi' kij' xaa' ndo' sakan', te nduu' ndo' ndee naa te xa'nu' kuachj, te xachuun' ndaku.

5 Ne kua'a ñanj ta'an' j, chuun xa'a' va' ndo' ñã ka'an j xiin' ndo' vjtin: ¿Ñáá xini ndo' ñã nj nãkaxin Ndiosi ne nda'vi' kuu' jijn yivi' yo'o' te inji va' nja kuni' ñã'a' nja? Te kij' xaa' nja sakan' ndii, ndee naa vika' nja nuu' a xa'a' a ñã natiin' nja ñã ka'ndja chuun' a nimá nja saa nj taxj a kuento a nuu' ne ndanj ñã'a'. 6 Ndisu ndo'ó ndii, mji' kuu' ndo' xiin' ne nda'vi' kuu' jaan'. ¿Saa tu xini ndo' ñã ne vika' jaan' nduu' ne mji' kuu' xiin' ndo', te suvi' tu nja nduu' ne tiin' kuachj siki' ndo'ó, te kua'an nja xiin' ndo' ndee vj'e mii' xa'nu' te yivi' kuachj? 7 ¿Saa tu xini ndo' ñã suvi' tu nja nduu' ne kanja'a xa'a' kivi' ndatun' xto'o' e', ñã inji e' xini e'?

8 Ka'an tu'un ndei' ka'nu' ka' mii' yoso' a nuu' tutu' Ndiosi ndii: "Kundanj ndo' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa ndanj xiin' mii' mji' ndo'." Sakan' yoso' a. Naa' ndixa xna'a saxinu' ndo' ñã jaan' ndii, va'a xaa' ndo'. 9 Ndisu na jijn kachi tijn manj' ndo' ne yivi' ndii, xa nj xaa' ndo' kuachj xa'a' a ñã nj xka'ndja ndoso' ndo' ñã ka'an tu'un ndei' jaan', te xa ne ndiso' kuachj nduu' ndo' nuu' a. 10 Kuachj ndii yoo' ka saxinu' sakuu' tu'un ndei' jaan', ndisu xka'ndia ndoso' nja jijn yu'u' kujiti' a ndii, kumi' kuachj nja nuu' Ndiosi xa'a' sakuu' a. 11 Kuachj ndii, suvi' Ndiosi jaan' nj ka'an ndii: "Kumi' un' musa un'." Te suvi' tu a nj ka'an ndii: "Kã'ni' un' ne yivi'", nj kachj a. Ñã jaan' na kuni' naa' nj kumi' ndo' musa ndo', ndisu nj xa'ni' ndo' jijn ne yivi' ndii, xa kumi' kuachj ndo' nuu' Ndiosi xa'a' sakuu' tu'un ndei' a.

12 Sakan' na kuni' ndo'ó ndii, ndatu'un' va'a ndo', te sachuun' va'a tu ndo', sakan' ñã xini ndo' ñã sana'má Ndiosi yoo' nuu' kuachj e' xiin' tu'un ndei' a, ñã sandoó ndika' yoo' nuu' kuachj e'. 13 Kuachj ndii

kuvjita xachi' inji Ndiosi xa'a' yoo' ka' kij' sana'má ñã'a' a naa' nj kuvjita inji nja xa'a' ne yivi', sakan' ñã ne nj kuvjita inji xa'a' ne yivi' ndii, ketã va'a nja kij' sana'má ñã'a' a.

Kuni a sachuun' inga' ñã inji e' xini e' Ndiosi xiin' ñã chindiee' e' ne yivi'

14 Nãnj ta'an' j, ne ka'an ñã inji nja xini nja Ndiosi, te xaa' nja ñã va'a ndii, kuãsa' kuni xachi' ñã ka'an nja jaan', te kujiv kaku nja nuu' kuachj xiin' ñã ka'an kujiti' nja ñã inji nja. 15 Saa e' kuenta ndii, yoo jijn ne xika' ichi' Ndiosi xiin' e', tiaa, uun ñã'a' nduu' nja, te kuni' toto kuj'nu nja, te kuni' tu ñã kujtiaku nja, 16 te ka'an jijn ndo'ó xiin' ne jaan' ndii: "Ndiosi na ku'un xiin' un', na koo na toto un' xiin' ñã tiaku un'", kachj ndo', ndisu taxj ndo' ñã kuni nuu' nja ndii, koo' ndee jijn ñã va'a nj xaa' ndo' xa'a' ne jaan' na sakan'. 17 Nii' sakan' nduu' tu a xiin' ne ka'an kujiti' ñã inji nja xini Ndiosi, te xaa' nja ñã va'a ndii, jijn ñã kuãsa' kuni nduu' ñã inji nja jaan'.

18 Ndisu saa e' kuenta ndii, ka'an yoo' ka' ndii: "Yo'ó ndii, inji un' xini un' Ndiosi, te yu'u ndii, xaa' j ñã va'a." Kuvj nia'a' ndo' yu'u ñã inji ndo' xini ndo' Ndiosi kij' koo' ñã va'a xaa' ndo'. Ndisu yu'u ndii, xiin' ñã va'a ñã xaa' j kuvj nia'á j ndo'ó ñã inji j xini j Ndiosi.

19 ¿Ñáá kandixa' ndo'ó ñã yoo jijn ndaa' kujiti' Ndiosi? Va'a xaa' ndo'. Ndisu ndee ñã ndjva'a kandixa' ñã jaan', te yi'vi va' ñã'a' a. 20 jNe küu' kaxi' nduu' ndo'ó! Xa'a' a ñã ka'an kujiti' ndo' ñã inji ndo' xini ndo' Ndiosi, te xaa' ndo' ñã va'a ndii, jijn ñã kuãsa' kuni nduu' ñã inji jaan'.

21 Xa xini ndo' ñã Abraham, te xij' yata' e' ndii, nj ka'an Ndiosi ñã te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a ñã nj xaa' ra kij' nj xika' ra nasoko' ra si'e ra Isaac saa nj ka'an chuun' a xiin' ra. 22 Te koto' ndo' saa nj xachuun' inga' ñã inji ra xini ra Ndiosi xiin' ñã nj xaa' ra. Te xiin' ñã nj xaa' ra jaan' nj xinu' ñã inji ra jaan'. 23 Xa'a' a jaan' na nj xinu' ñã yoso' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Ñj inji Abraham nj xinj ra Ndiosi, te nj ka'an a ñã te xachuun' ndaku nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. Te nj ka'an tu a ñã te xini ta'an' xiin' a nduu' ra. 24 Ñã jaan' na kuni' xini e' ndii, süu' xa'a' a ñã ka'an kujiti' ne yivi' ñã inji nja xini nja Ndiosi, te nduu' nja ne xachuun' ndaku nuu' a. Süu' jaan' ndii xa'a' a ñã xaa' tu nja ñã va'a nduu' nja ne xachuun' ndaku nuu' a.

25 Te xa xini tu ndo' saa nj xka'ndja a xiin' Rahab, ñã nj xjko' xiin' mii' mji'. Ndee ñã jaan' nj ka'an Ndiosi ñã ñã xachuun' ndaku nduu' a nuu' a xa'a' a ñã nj natjijn va'a a' te Israel, te kuan koto'

maña ñu'u a, te ñi t'j'vi' ña'a' a' inga' ichi', te ñi kak'u ra.

²⁶ Sakan' na kuu' j'in ñu'u' nde'j' kij' kōo' ka nimá a ndii, xa' ñi x'i'j' a, nii' sakan' tu yoo ña' j'ni' e' naa' kōo' ña' va'a' xaa' e'.

3

Koto' e' yu'u' e' kij' ndatu'un' e'

¹ Ñañi ta'an' j, na ndüku' kua'a' va' ndo'ó ña' kundüü ndo' ne sania'á, sakan' ña' xini' e' ndii, ndíee' ka' nakan' Ndiosí kuenta nuu' ndu'u, ne sania'á, te sakan' ne xini so'ó ña' jaan'. ² Sakuu' e' ndii, ki'in' va' ichi' xaa' e' ña' v'a' a. Ndisu naa' yoo j'in ne yivi', ne kōo' kivi' xaa' ña' jaan' xiin' ña' ka'an' ña' ndii, ne yivi' va'a' xachi' nduu' ña, te kuvj' ndiko' ni'i' xiin' mji' tu ña' nuu' kuaxj'.

³ Ndee naa' xaa' tu e' kij' chika'ni' e' kaq' yu'u' kuei, te saq' ri' ña' kuni' e' ndii, kuvj' ndjiko' ni'i' e' ri', te ku'un' ri' mii' ka' kuni' e'.

⁴ Koto' tu ndo' saq' xaa' tundoo', tee' ndee na' nu' xava'a' tun' jaan', te ndíee' va' xika' tachj' ndii, xiin' j'in tun' lulu' kujtj' kuvj' satuvj' te yivi' nu', te kua'an' nu' mji' ka' kuni' ra. ⁵ Sakan' tu xaa' yaa' e' ndii, j'in ña' lulu' kuenta ñu'u' nde'j' e' nduu' a, ndisu kumi' a ndíee' te ka'an' ñinu' a xa'a' ña' na' nu' ya'a. Te nduu' a ndee' naa' j'in ñu'u' t'jikin', ña' kuvj' ka'mj' kua'a' xava'a' xiki' na' nu'. ⁶ Te sakan' tu yaa' e' ndii, ndee' naa' ñu'u' nduu' a. Te j'in xaan' mii' ñu'u' chitu' vj' ña' ña'a' nduu' tu a. Te j'in tu'un' ñu'u' nde'j' e', ña' kuvj' satjvi' kanii' e', nduu' a, te ndee' kij' tuvj' e' xiin' ndee' skachi' kuvj' e' ndii, kuvj' satjvi' a yoo', sakan' ña' ndee' naa' ñu'u', ña' kuaxj' vj' e' ndjaya', nduu' a.

⁷ Ndjax' nduu' a ndii, chuun' va' ne yivi' samaso' ña' sakuu' nuu' k'iti' jku', naa' kuu' ti' kumi' ta'an' xa'a', xiin' saq', xiin' ti' ka'nuu' t'ixj, xiin' ti' ñu'u' m'ni' ka'nu'. ⁸ Ndisu ndee' j'in e' kuvj' samaso' yaa' e'. Sakan' ña' j'in ña' ña'a' nduu' a, te kuvj' ndjiko' ni'i' ña'a' e'. Te xiin' yaa' e' jaan' ka'an' e' kuento xatu, ña' satuxu'vi' ne yivi'. ⁹ Te xiin' yaa' e' jaan' tu xaka' nu' e' Ndiosí, yuva' e', te xiin' ña' jaan' tu sanacha'an' e' ne yivi', ne ñi xa'a' Ndiosí saq' kuu' mji' a. ¹⁰ Xiin' yu'u' e' ka'an' va'a' e' xa'a' ne yivi' te xiin' ña' jaan' tu sanacha'an' ña'a' e'. Ñañi ta'an' j, xata'an' saq' e' sakan'. ¹¹ Sakan' ña' j'in xaan' mii' kieve' t'jkui ndii, kuvj' kje'e' t'jkui va' a xiin' t'jkui uva'. ¹² Ñañi ta'an' j, sakan' tu j'tun' higo ndii, kuvj' kyun' nduu' olivo nda'a' nu', ñi ndee' kuvj' tu kyun' nduu' higo nda'a' yo'o' uva, sakan' na kuu' ñi ndee' kuvj' tu kje'e' t'jkui va' a mii' kieve' t'jkui uva.

Yoo uvj' nuu' ña' xini' tuni'

¹³ Naa' ka' ñi sava' ndo'ó ne xini' tuni' ndii, na nia'a' ndo' ña' jaan' xiin' ña' va'a' ña' xaa'

ndo', xiin' ña' maso' kuu' ndo', ña' taxi' ña' xini' tuni' ndo' jaan'. ¹⁴ Ndisu naa' ndasj' va' nuu' ndo' xini' ndo' ne yivi', te kuni' nakuita' tu ndo' xiin' ña' ndii, kōo' ndee' j'in xa'a' ña' ka'an' ñinu' ndo', te xini' xa'an' ndo' xa'a' ña' ndjxa. ¹⁵ Ña' xini' tuni' ña' kumi' ndo' jaan' ndii, süu' Ndiosí taxi' a, süu' jaan' ndii ña' xini' tuni', ña' yoo' j'in yivi' kujtj' nduu' a, ña' ñi natá'vi' xini' ne yivi', ña' taxi' ña' ndjva'a. ¹⁶ Kuaxj' ndii mii' yoo' ne ndasj' nuu' xini' ña' ne yivi', te kuni' nakuita' tu ña' xiin' inga' ne yivi' ndii, ndíee' manj' ña, te xaa' ña' sakuu' nuu' ña' ña'a. ¹⁷ Ndisu yoo', ne kumi' ña' xini' tuni' ña' taxi' Ndiosí jaan' ndii, xika' ndoo' e' nuu' ichi' a, te sakan' tu ndíee' manj' e', te va'a' nimá e' xini' e' ne yivi', te nda'vi' kuu' e' xiin' ne yivi', te kuvita' j'ni' e' xa'a' ne yivi', te sakan' tu xaa' e' kua'a' ña' va'a, te nakaxin' tu e' ne yivi', te ndüu' tu e' ne uvj' nimá. ¹⁸ Sakan' ña' ne nduku' ña' ndíee' manj' ne yivi' ndii, xika' manj' ña' j'in yivi', te natj'in ña' ña' xaa' ne yivi' ña' kuni' Ndiosí.

4

Na ndioo' j'ni' e' xa'a' ña'a' ña' yoo' j'in yivi'

¹ ¿Ñáá xini' ndo' mii' kuaxj' tun' kui' e' xiin' ñu'u' ña' yoo' tejn' ndo'? Süu' ña' k'ini' ndioo' j'ni' mji' ndo' jaan' sakaku' ña' kunta'an' nimá ndo' xiin' ña' va'a' ña' kuni' a saq' ndo'. ² Ndioo' j'ni' ndo' xa'a' ña'a, te kōo' a natiin' ndo'. Xa'ni' ndo' ne yivi', te kúndieni' ka' ndo' ña' ndasj' va' nuu' ndo' xini' ña'a' ndo', ndisu kōo' a natiin' ndo'. Xa'a' tu ndo' tun' kui' e' xiin' ñu'u', ndisu kōo' ña'a' natiin' ndo', sakan' ña' xikán' ndo' a nuu' Ndiosí. ³ Te kij' xikán' ndo' a nuu' a ndii, kōo' a natiin' ndo' sakan' ña' xikán' va'a' ndo' a saq' kuni' Ndiosí. Süu' jaan' ndii xikán' ndo' a te kusikj' saka' ndo' a mii' yoo' ña' sij' nuu' ndo'.

⁴ Ndo'ó, ne xa'ni' ndoso' Ndiosí ndee' naa' ne kumi' musa' ndii, ¿ñáá xini' ndo' ña' ne xtanj' va' saq' ña' nduu' kuenta j'in yivi' ndii, nanduu' ña' ne ñi ta'an' va'a' ka' xiin' Ndiosí? Sakan' na kuu' yoq' ka' xtanj' saq' ña' nduu' kuenta j'in yivi' ndii, ñi ta'an' va'a' ka' ña' xini' Ndiosí. ⁵ ¿Ñáá xanini' ndo' ña' yoso' saka' ña' ka'an' nuu' tutu' Ndiosí ndii: "Kuiñu' va' Espíritu' Ndiosí, ña' ñi taxj' a naa' nimá e', xini' a yoo'?" Sakan' yoso' a. ⁶ Ndisu chindíee' kua'a' ka' Ndiosí yoo' naa' yoso' a nuu' tutu' a mii' ka'an' a ndii: "Táxi' Ndiosí ña' ke'ta' va'a' ne ñuñu', ndisu chindíee' a ne nda'vi' kuu' nimá." Sakan' yoso' a. ⁷ Sakan' na kuu' taxj' ndo' ña' ka'ndj'a' chuun' Ndiosí nuu' ndo', te taxj' ndo' ña' ke'ta' va'a' ña' ndjva'a' xiin' ndo', te kuxjoo' a nuu' ndo'. ⁸ Ndasaya'tin' ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí te kuya'tin' tu a

jaan' nuu' ndo'. Ndo'ó, ne ndiso' kuachí ndii, naqoq ndo' a, te ndundoq nimá ndo', sakan' ña ne uvi nimá nduu' ndo'. ⁹ Xa'a' a jaan' na na kusuchi' u'vi injí ndo', te kuaku ndo', te tana ndii va ndo' xa'a' kuachí ndo'. Na nanduy ña nì xaku ndo' ña kuaku u'vi ndo', te ña siji' nì xinjí ndo' ndii, na nanduy a ña kusuchi' va injí ndo'. ¹⁰ Na sanuu' xiin' mií' mji' ndo' nuu' xto'ó e' Ndiosí, te k'jin ka'nu' a ndo'ó.

Nätavaq' e' kuenta kuu' ta'an' e'

¹¹ Ñanjí ta'an' j, kãnjã'a xiin' ta'an' ndo'. Sakan' ña naa' kanjã'a ndo' xa'a' ne yivi', uun naa' natava' ndo' kuenta kuu' ne jaan' ndii, kanjã'a tu ndo' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, te natava' tu ndo' kuenta kuu' tu'un ndei' a jaan'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, süü' te saxinú tu'un ndei' jaan' nduu' ndo', süü' jaan' ndii te xa'nú kuachí sananduy xiin' mií' ndo'. ¹² Kuachí ndii Ndiosí kuji' nduu' ña xa'a' tu'un ndei' jaan', te suvi tu a nduu' ña xa'nú kuachí e'. Te ña jaan' kumi' ña ndíe'e te sakahú e'. Te ña jaan' kumi' ña ndíe'e te sakahú e' yoo' nuu' kuachí e', uun katun' a yoo'. Ndisu ndo'ó ndii, zyoo nduu' ndo', tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' inga ne yivi'?

Vá'a ka'an ñuñu' e' xa'a' kivi' tiaan

¹³ Chuyun xa'a' va ndo'ó vjtin, ne ka'an ndii: "Vjtin, uun tiaan ku'un e' jin ñuy, te kundíe'e e' jkan' jin kuiya, te xjko' e' ña'a, te kanando e' xu'un'." Sakan' kachi ndo'. ¹⁴ Ndisu xini ndo' saa saa a xiin' kivi' ñuy ndo' tiaan. Kuachí ndii, kivi' ñuy e' ndii, nduu' a nde'e naa viko' nu'u', ña yoo jin kanj', te ndí'j tukuy a so'ó. ¹⁵ Kuní a ña va' a ka' an ndo' ndii: "Naa' kuní xto'ó e' ndii, kutjaku e', te saa e' ña yo'ó, uun ña jaan'." Sakan' kuní a ka'an ndo'. ¹⁶ Ndisu ndo'ó ndii, ka'an ñuñu' ndo'. Te sakuu' ña ñuñu' naa ña jaan' ndii, ña njã'a nduu' a. ¹⁷ Sakan' na kuuí' ne xini saa ña va'a, te xaa' njã a ndii, kuachí xaa' njã nuu' Ndiosí.

5

Vjtin ka'an Santiago xa'a' ña kundó'ó ne vika' njã'a

¹ Ndo'ó, ne vika' ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ka'an j vjtin, sakan' ña xa' kuyatin' kuuí ña kundó'ó ndo'. Sakan' na xa'a' ndo' kuaku ndo' te nde'j ndo'. ² Sakan' ña ña vika' ndo' ndii, te'í a, te toto ndo' ndii, xaxj' kuxj' a. ³ Te oro ndo' xiin' plata ndo' ndii, kuxj' a. Te kuxj' ña vika' ndo' jaan' kunduy ña tjin kuachí ndo'ó nuu' Ndiosí, te kunduy a nde'e naa ñu'u' kij' xa'mi' a ña'a. Ndisu taxa'a te taxa'a ka' ndo' ña vika' jaan' tee' ndee xa' kuyatin' kivi' so'ó ndi'i'. ⁴ Kunj' so'ó ndo' ña ka'an kuachí te tatú ndo' nuu' ndo', te nì nakaya ña savi'

ndo', sakan' ña nj' cha'vj' ña'a' ndo'. Te xto'ó e' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' ndii, xa' nj' xinj' so'ó a ña ka'an kuachí te jaan'. ⁵ Ndo'ó ndii, sij' xika' ndo' jin yivi' yo'ó, te sasana' xiin' mji' ndo'. Te sanda'ni ndo' nimá ndo' xiin' sakuu' ña kuní ndo'. Xa'a' a jaan' na nj' kuxã'an ndo' nde'e naa kiti', ti' xito' kuxj' ne yivi', te xa' nj' xaa' kivi' ña kuvj' ri'. ⁶ Te nj' katun' ndo' ne yivi', ne kjo' kuachí, te nj' xa'ni' ña'a' ndo' tee' ndee nj' kuvj' ndonj'i nda'a' njã te naka'an njã xa'a' njã.

Kundíeni e' ndee xaa' kivi' ña nandiko' xto'ó e'

⁷ Ñanjí ta'an' j, kúchj' xto'ó injí ndo' nde'e xaa' kivi' ña nandiko' xto'ó e'. Koto ndo' saa kuie kuu' injí te xachuun' xa'a' ku'u nde'e naquixa ña savi'. Te jaan' ndii, kuie kuu' injí ra ndiatu' ra savi' ña kuyun nuu' xiin' savi' ña kuyun ndi'i' ndoso'. ⁸ Nii' sakan' tu kuní a ña kuie kuu' tu injí ndo'ó, te kujta nj'i ndo' nuu' ichi' Ndiosí nde'e xaa' kivi' jaan'. Kuachí ndii xa' kuyatin' xaa' kivi' ña nandiko' xto'ó e' jaan'.

⁹ Ñanjí ta'an' j, kúchj' ta'an' ndo', saa' jin kij' katun' ndo' xa'a' ña jaan'. Sakan' ña xa' kuyatin' kuuí kivi' ña nandiko' ña xa'nú kuachí. ¹⁰ Ñanjí ta'an' j, naka'an' ndo' saa nj' kundíeni te nj' ka'an tiakú tu'un xto'ó e' Ndiosí xiin' ña ndíe'e a. Te jaan' ndii, kuie nj' kuu' tu injí ra kij' nj' sando'ó' ña'a' ne yivi', nii' sakan' tu kuní a kundíeni ndo'ó, te kuie kuu' tu injí ndo'. ¹¹ Ña ndíxa nduu' a ndii, ka'an e' ña sañu'u' va Ndiosí ne nj' kundíeni nuu' tundo'ó'. Te nj' xinj' so'ó ndo' saa nj' kundíeni Job nuu' tundo'ó', ña kuie nj' kuu' injí ra. Te xini tu ndo' saa nj' sañu'u' va ña'a' xto'ó e' Ndiosí so'ó ndi'i', sakan' ña kuvita va injí a xa'a' e', te yoo ka'nu' va tu injí a xa'a' e'.

¹² Ñanjí ta'an' j, ña ka'nu' ka' nduu' a ña tjin ndíja ndo' kivi' Ndiosí kij' taxi' ndo' kuento ndo'. Nj' nde'e tjin ndíja tu ndo' ndívi'. Te sakan' tu tjin ndíja ndo' ñu'u' jin yivi'. Te tjin ndíja ndo' nde'e jin nuu' tukú ña' a kú' taxi' ndo' kuento ndo' jaan'. Süü' jaan' ndii kij' ka'an ndo' "uun' ndii, ña jaan' kujti' ka'an ndo'. Te kij' ka'an ndo' "ü'un'" ndii, ña jaan' kujti' tu ka'an ndo'. Sakan' saa ndo', saa' jin kij' katun' Ndiosí ndo'ó xa'a' ña jaan'.

Ka'an e' xiin' Ndiosí xa'a' ne kuni kuvj'

¹³ Naa' yoo sava ndo'ó, ne ndo'ó ndii, na ka'an njã xiin' Ndiosí. Naa' yoo sava ne va'a va kuni tejn ndo' ndii, na kãta njã yaa Ndiosí. ¹⁴ Naa' yoo sava ne kuni kuvj' tejn ndo' ndii, na kãna njã te xjxa, te xito' ne nakaya xa'a' Ndiosí, te ka'an ra xiin' a xa'a' njã, te xiin' ña ndíe'e xto'ó e' kãkin ña'a' ra xa'an oliva. ¹⁵ Te kij' injí e', te ka'an

e' xiin' Ndiosí xa'a' nja ndii, nda'a ne kuni kuvj jaan' saa xto'o e', te ndokoo nja. Te naa' nj xaa nja kuachj ndii, koq ka'nu' inj a xa'a' nja. ¹⁶ Sakan' na kuu' na'ma ndo' kuachj ndo' nuu' ta'an' ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ta'an' ndo', te nda'a ndo'. Te kij' jin ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosí ka'an xiin' a ndii, chindiee' kua'a' na ka'an ne jaan'. ¹⁷ Naa kuu' Elías ndii, jin te yivi' naa yoo' tu nj nduu te jaan'. Te kij' nj ka'an, te nj ka'an ra xiin' Ndiosí na kujun savj' ndii, nj kujun xna'a a unj kuiya yoso' sava. ¹⁸ Ni ya'a, te nj ka'an tukuu ra xiin' Ndiosí na kujun tukuu savj'. Te nj kujun a, te nj yoo na savj'.

Sanandiko' e' ne yivi' nuu' na ndixa xa'a' Ndiosí

¹⁹ Nanj ta'an' j, naa' jin ndo'o sanako' xiin' mii' nuu' na ndixa na kandixa' e', te sanandiko' inga ne ta'an' e' ndo'o nuu' na ndixa jaan' ndii, ²⁰ kuni j na kundani ndo' na yoo ka sanandiko' ne xaa' kuachj jaan' nuu' ichi' Ndiosí ndii, sakaku' na'a' nja nuu' vj'e na ndiva'a. Te koq ka'nu' inj Ndiosí xa'a' sakuu' kuachj ne nj xaa kua'a' xava'a kuachj jaan'.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Pedro kua'an nda'a' ne ni nakaxin Ndiosi

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Pedro, te Jesucristo ni tjanu' yu'u sania'a i jchi' a. Ti'vi' i cha'an' ndo'ó, ne ndiee' tukú xaan', ne ni xitja i'nu nuu' ñu'u' ña nani' Ponto, xiin' ñu'u' Galacia, xiin' ñu'u' Capadocia, xiin' ñu'u' Asia, xiin' ñu'u' Bitinia. ² Te yuva' e' Ndiosi ndii, ni nakaxin a ndo'ó saa nii' ni chituni a ndee xta'an' te ndasandu' Espiritu Santo ndo'ó kuenta Ndiosi, te kandixa' ña'a' ndo', te xiin' nii' Jesucristo kunduu' ndo' ne ndoo nimá. Te i'in kivi' kua'an na sañu'u' na Ndiosi ndo'ó, te na taxj ya'a tu a ña manj' koo xiin' ndo'.

Ni taxj Ndiosi ña ndiatu' inji e' ña kundjee e' xiin' a naa kivi'

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosi, yuva' xto'ó e' Jesucristo. Te xa'a' a ña kuvita xava'a inji a xa'a' e' ndii, ni kakú e' tukú jchi' ni xaa a, te ni natijn e' ña ndiatu' inji nditunji e' xa'a' ña ni natjaku Jesucristo. ⁴ Te natijn e' ña koo' kivi' te'i, te koo' kivi' tu tji' a, te sakan' tu koo' kivi' ndi'i' ña ndatun' a ña yoo tu'va xa'a' e' xaa' Ndiosi ndivi'. ⁵ Te xiin' ña ndjee' Ndiosi xito' a ndo'ó xa'a' a ña inji ndo' xini ña'a' ndo' ndee ña ndoñu'u' natijn ndo' ña sakakú xachi' a ndo'ó, ña xa yoo tu'va natijn ndo', te nia'a' ña'a' a ndee kivi' so'ó ndi'i'. ⁶ Xa'a' a jaan' na na va'a va kuni ndo' te'e' ndee ndo'ó kua'a' ndo' ndee vjtin ki'in' nuu' tundo'ó inji kanj'. ⁷ Sakan' ña xiin' tundo'ó jaan' nia'a' ndo' ña ndee naa oro vi' nduu' ña inji ndo' jaan'. Sakan' ña oro ndii, te'e' ndee ña ndoñu'u' nduu' a ndii, saxka'ndia te yivi' a nuu' ñu'u' te kuni ra naa' oro ndi'i' xna'a' nduu' a. Te ña inji ndo'ó jaan' ndii, ndiaa ya'vi' ya'a ka a te sakan' oro, te naa' kje va'a a nuu' tundo'ó' ndii, xata'an natijn ndo' ña ndatun' xiin' ña tiin' ka'nu' xiin' ña va'a saa Jesucristo kiji' nandiko' a. ⁸ Te'e' ndee ni xini nduchi' nuu' ndo' a ndii, ndanji ña'a' ndo'. Te'e' ndee kivi' kuni ña'a' ndo' vjtin ndii, inji ndo' xini ña'a' ndo'. Te va'a xava'a kuni ndo', te ndee kivi' ka'an ndi'i' ndo' saa kuni ndo'. ⁹ Sakan' ña natijn ndo' ña va'a xa'a' a ña inji ndo' jaan', te ña jaan' nduu' ña kaku nimá ndo' nuu' kuachj' ndo'.

¹⁰ Te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi ndii, ni ka'an ra ña ndani mji' Ndiosi ndo'ó, sakan' ña ni sakuaan ndi'i' ra, te ni xika tu ra kundanj' ra saa ña Ndiosi te sakakú a yoo'. ¹¹ Te ni xika tu ra kuni ra ama'a koo ña jaan' xiin' saa xka'ndia a, sakan'

ñá Espiritu mji' Cristo ni naa nimá ra, te ni nia'a' ña'a' a xa'a' ña jaan', te ni sakuni' ña'a' a ndee ña kuni ka koo ña kundoo'ó Cristo, ña kixin sakakú yoo', xiin' xa'a' ña ndatun' xava'a, ña natijn a kiji' ndi'i' kundoo'ó a tundo'ó' jaan'. ¹² Te ni sakuni' a te jaan' ña süu' xa'a' ña va'a mji' ra ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' ña va'a yoo' ni ka'an ra a. Te ña jaan' nduu' tu ña ni ka'an te yivi', te ni ka'an ndoo'ó tu'un va'a nuu' ndo' xiin' ña ndjee' Espiritu Santo, ña ni tjanu' Ndiosi ndee ndivi'. Te ndee sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosi ndii, kuni kuni a ña jaan'.

Kaka ndoo e' xiin' sakuu' ña xaa' e' ndee naa xaa' mji' Ndiosi

¹³ Sakan' na kuni' koo tu'va ndo' xiin' ña xanini ndo', te koo ñu'u' inji va ndo', te kundjatú ndi'i' tu inji ndo' xa'a' a ña ndani mji' Ndiosi ndo'ó kiji' kixin tukuu' Jesucristo. ¹⁴ Ndee naa xaa' si'e, ña saxinu' nja ña ka'an yuva' si'i' nja ndii, nii' sakan' tu kuni a saxinu' ndo'ó ña ka'an Ndiosi, ña kaka ka ndo' saa ni xika ndo' kiji' tia'an kundanji ndo' xa'a' Ndiosi. ¹⁵ Süu' jaan' ndii kaka ndoo ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' mji' Ndiosi, ña ni kana yoo', sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndoo nduu' a. ¹⁶ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosi mji' ka'an a ndii: "Kaka ndoo ndo', sakan' ña ña ndoo nduu' yu'u", kachi a.

¹⁷ Sakan' na kuni' naa' nakuni ndo'ó ña Ndiosi nduu' yuva' ndo' ndii, kuni a kaka ndo' tiin' ka'nu' ña'a' ndo', ña xika' nuu' ndo' inji yivi' yo'ó, sakan' ña ña jaan' nduu' ña sana'má ndaku yoo' xa'a' ña xaa' i'in e', te nakaxin a ne yivi'. ¹⁸ Te xini kaxi' ndo' saa ni sandoo ndika' Ndiosi yoo' nuu' ña ni xika saka e' saa ni saya'a ne xij' yata' e' nuu' e'. Süu' ni xaa a sakan' xiin' ña ndoñu'u' naa ña nduu' oro, uun plata. ¹⁹ Süu' jaan' ndii xiin' ña ndatun' xava'a ña nduu' nii' Cristo, ña ni xitja xa'a' kuachj' e', ni xaa Ndiosi ña jaan'. Sakan' ña Cristo jaan' ni nduu' ndee naa mbee, ti' nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosi, ti' ndatun' va, te kuassa' kui'e ri' ndee sie. ²⁰ Te xa ni chituni Ndiosi ndee kiji' tia'an kua'a inji yivi' ña Cristo jaan' saa chujun jaan'. Ndisu vjtin, ña xa kua'an ndi'i' kivi' ndii, ni satuvi' ña'a' a xa'a' ña va'a yoo'. ²¹ Te xa'a' a ña ni xaa Cristo, inji ndo'ó xini ndo' Ndiosi, sakan' ña ni sanatiaku ña'a' a, te ni kji'n ka'nu' ña'a' a ndivi', sakan' te inji ndo' kuni ndo' Ndiosi, te xa'a' ña jaan' kuji' kundjatú inji ndo'.

²² Te vjtin, ña xa ni ndasandoo Ndiosi nimá ndo' xa'a' a ña ni kandixa' ndo' ña ndixa xa'a' Jesús ni xaa Espiritu, te kundanji ta'an ndo' xiin' inji kanii' nimá ndo' ndii, na kundanji ta'an' ndo' xiin' ña

ndoo nimá ndo'. ²³ Kuachj ndii xa nj kaku ndo'ó tuku ichi', te süu' nj kaku ndo' naa nj xaa kij' nj sakaku' si'i' ndo' ndo'ó. Süu' jaan' ndii nj kaku ndo', te kuñiakü xachi' ndo' saa tu'un Ndiosí. Te tu'un jaan' ndii, ña yoo tiaku nduu' a, te kôo' kivi' ndoñu'u' a. ²⁴ Xa'a' a jaan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne yivi' ndii, ndee naa ku'u nduu' nja.

Te ndee naa ita ku'u jaan' nduu' ña ka'nu' nja.

Te ku'u jaan' ndii, ichi a, te koyó tu ita a.

²⁵ Ndisu tu'un xto' o e' Ndiosí ndii, kôo' kivi' ndoñu'u' a.

Sakan' yoso' a. Te ña yoso' jaan' nduu' tu'un va' a, ña ka'an xa' a' Jesús, ña nj ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'.

2

¹ Xa'a' a jaan' na naqoo ndo' sakuu' ña kinj yoo inj ndo', te naqoo tu ndo' sakuu' ña xini xa'an', xiin' ña xasuvi' xiin' mji', xiin' ña ndasj' nuu' ndo', xiin' sakuu' ña kanja'a ndo' xa'a' ne yivi'. ² Saa nii' xaa' ña kuañu'u, ña xikán va inj a xa'a' lechin si'i' a ndii, nii' sakan' tu kakan va inj ndo'ó xa'a' ña ndixa, ña taxi' Ndiosí, te xiin' ña jaan' kua'nu ndo' ña ndiatu' ndo' kivi' ña sakaku' Ndiosí ndo'ó, ³ sakan' ña xa nj xto ndo' ña va'a va kuu' xto' o e'.

Cristo nduu' ndee naa yuu' xa' a' vi' e

⁴ Te kuyañin ndo' nuu' Jesucristo, ña nduu' ndee naa jin yuu', ña tiaku, te yuu' jaan' ndii, nj naqoo te yivi' a, ndisu Ndiosí ndii, nj naqaxin ña'a' a te nduu' a jin yuu' ndatun' va. ⁵ Sakan' tu ndo'ó ndii, ndee naa yuu' tiaku nduu' ndo'. Te xa'a Ndiosí jin vi' e a xiin' ndo' te kunduu' ndo' jin ti'vi sutu nditja mii' a, te nasoko' ndo' ña xtanj va Ndiosí, ña natiin' a xa'a' ña nj xaa Jesucristo. ⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Koto ndo', chindu'u' j jin yuu', ña kua'an xiki' vi' e, ñuu' Sión.

Te yuu' jaan' ndii, yuu' kuu' nuu' nduu' a, te nj naqaxin ña'a' j te nduu' a jin yuu' ndatun' va,

te yoo ka inj xini ña jaan' ndii, kôo' kivi' saka'an' xiin' mji' nja.

Sakan' yoso' a. ⁷ Te ña nduu' ndee naa yuu' jaan' ndii, ña ndatun' nduu' a nuu' ndo'ó, ne inj xini ña'a'. Ndisu nuu' ne inj xini ña'a' ndii, nduu' a ndee naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Yuu', ña nj naqoo te xa'a vi' e ndii, yuu' nuu' ña tiin' xa'a' vi' e nj nanduu' a.

⁸ Te yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Xiin' yuu' jaan' kaki' j ne jaan',

te ña jaan' saa sakan' te xaa nja ñu'u'.

Sakan' yoso' a. Sakan' ndo' o' nja xa'a' a ña kándixa' nja ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, te xa ña jaan' chituni Ndiosí kundoo' o nja.

Ne ñuu' Ndiosí nduu' yoo'

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, ne yivi', ne xa nj naqaxin Ndiosí, nduu' ndo', te nduu' ndo' sutu xika' nuu' nuu' a, te xa nditja mji' kujti' a nduu' ndo', te xa kuenta mji' kujti' tu a nduu' ndo' te ka'an ndoso' ndo' xa'a' chuun va'a koo' chukuu' ña nj xaa ña nj kaa ndo'ó jaan'. Te ña jaan' ndii, nj tava' a ndo'ó nuu' ichi' ña jin yavi, te nj kô' ni a ndo'ó nuu' ichi' a, ña yi' e ndatun' va. ¹⁰ Ndo'ó, ña nuu' ndii, ndee nj nduu' ndo' jin ti'vi, ndisu vitin ndii, nj nanduu' ndo' kuenta Ndiosí. Te sakan' tu nj kuvita inj a xa'a' ndo' ña nuu', ndisu vitin ndii, xa kuvita inj a xa'a' ndo'.

¹¹ Ñani ta'an manj' j, xa'a' a ña nduu' ndo' ndee naa ne ndiva'a, ne xka'ndia kua'an jin yivi' ndii, ka'an nda'vi j xiin' ndo' ña taxí ndo' keta va'a ña ndioo' inj jin' ndo', ña kuun' ta'an' xiin' ña va'a ña kuni nimá ndo'. ¹² Te va' a kuñ ndo' tein ne tuku', ne inj xini Jesús, sakan' te tee' ndee kanja'a ne jaan' xa'a' ndo' ndii, kunj nja ña va'a ña xaa' ndo' jaan', te saka'nu' nja Ndiosí kij' nakan a kuenta nuu' sakuu' ne yivi'.

Saxinu' ndo' ña ka'an sakuu' te xa'ndia chuun'

¹³ Te xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto' o e' ndii, saxinu' ndo' ña ka'an sakuu' te xa'ndia chuun' kuenta jin yivi', naa kuu' rey, te xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu', ¹⁴ xiin' naa kuu' nda'a' xa'a' ra, te tianu' ra sando'o' ne xaa' ña nja'a, te tiin' ka'nu' ra ne xaa' ña va'a. ¹⁵ Kuachj ndii kuni Ndiosí ña xiin' ña xaa' ndo' ña va'a, kôo' ña kuyi' ka'an ne kuu' kaxi' xa'a' ndo'. ¹⁶ Ña jaan' na xika' ndiká ndo' nj xaa Ndiosí, ndisu tiin' ndjaa ndo' ña xika' ndiká ndo' jaan' te saa ndo' ña nja'a, süu' jaan' ndii tin ndo' a te kaka nuu' ndo' nuu' Ndiosí kujti'. ¹⁷ Ña jaan' na kuui' tin ka'nu' ndo' sakuu' ne yivi', te kundani ndo' ne inj xini Jesús xiin' ndo', te kuyi'vi ndo' Ndiosí, te tin ka'nu' ndo' rey.

Ña kuni a saa ne nj ke'vi xachuun' nuu' xto' o nja ki' mji' kuu' ra xin' nja

¹⁸ Ndo'ó, ne nj ke'vi xachuun' nuu' xto' o ndii, saxinu' ndo' ña kuni ne jaan', te tin ka'nu' ndi' j ña'a' ndo'. Te süu' xiin' xto' o ndo', ne va'a, ne vita kuu' inj kujti' saa ndo' ña jaan', süu' jaan' ndii saa tu ndo' a xiin' xto' o ndo', ne nja'a, ne mji' kuu' xiin' ndo'. ¹⁹ Kuachj ndii jin ña ndiaa ya'vi' nduu' a nuu' Ndiosí naa' xa'a' a ña kuni saxinu' ndo' ña kuni a kundieni ndo' ña sando'o' xto' o ndo' ndo'ó tee' ndee kôo' jin

xa'a'. ²⁰ Naa' xa'a' a ña xaa' ndo' kuach'i, te sando'o' xto'q jaan' ndo'ó, te kundieni kuie ndo' nuu' ña jaan' ndii, kuäsa' ndiaa ya'vi' xachi' a jaan'. Ndisu naa' sando'o' ne jaan' ndo'ó xa'a' a ña xaa' ndo' ña va'a, te kundieni kuie ndo' nuu' a ndii, jin ña ndiaa ya'vi' nduu' a nuu' Ndiosi. ²¹ Te xa' xa'a' ña jaan' ni kana Ndiosi ndo'ó, sakan' ña sakan' tu ni ndo'q Cristo xa'a' e', te ni nia'a a yoo' saq kuni a kundikun e' jchi' ña ni xika a. ²² "Ña jaan' ndii, köp' kivi' ni xaa' a kuach'i, te ni ndee ni ka'an tu a tun vixi." ²³ Te kij' ni kanja'a ne yivi' xiin' a ndii, ni kanja'a ña jaan' xiin' ña, te kij' ni sando'o' ña'a' ña ndii, ni ka'an a ña kan' ña'a' a, süu' jaan' ndii ni sanakua'a a sakuu' ña ndo'o' a nda'a' Ndiosi, ña sana'má ndaku ne yivi'. ²⁴ Te mii' Cristo ni nacha'vi' xiin' ñu'u' nde'j a xa'a' kuach'i e' nuu' krusin, sakan' te kunduu' e' ndee naa ne ni xi'i nuu' kuach'i jaan', te kutjaku e', te saa e' ña ndaku ña kuni Ndiosi. Te xa'a' a ña ni tuxu'vi a ni nda'a' e'. ²⁵ Kuach'i ndii ni xika ndo' ndee naa mbee, ti' ni xitja j'nu. Ndisu vjtin ndii, xa' ni nandiko' ndo' nuu' ña paxto e', ña xito' nimá ndo'.

3

Ña kuni a saq sakuu' ne yivi', ne xa' ni tunda'a'

¹ Nii' sakan' tu ndo'ó, ne yoo j' ndii, köto ka'nu' ndo' ra, sakan' te naa' kändixa' ra tu'un va'a ndii, kuvj nama ra nimá ra xa'a' ña kuu' ndo' jaan', te ndee kuni a ña ka'an vj' ndo' xiin' ra ² kij' kuni ra saa xika' ndoq ndo' xiin' saq xito' ka'nu' ña'a' ndo'. ³ Na ndäsandatun' ya'a' ndo' jin' ndo', naa kuu' ña kachi'i' ndo' jxi' xini' ndo', xiin' ka'a va'a oro ña ndondia jin' ndo', xiin' toto ya'vj, ña ni'nu' ndo'. ⁴ Süu' jaan' ndii nimá ndo' ndäsandatun' ndo' xiin' ña kuäsa' t'ivi', ña nduu' ña va'a nimá ndo', xiin' ña maso ndo'. Ña jaan' nduu' ña ndiaa ya'vi' xna'a' nuu' Ndiosi. ⁵ Sakan' ña xta'an' ndii, sakan' ni ndäsandatun' xiin' mii' ña'a', ne nduu' kuenta Ndiosi, ne ni jin' xinj' ña'a', te ni xito' ka'nu' ña j' ña. ⁶ Naa ni xaa' Sara, ña ni xito' ka'nu' a Abraham, te ni ka'an a' ña xto'q a' nduu' ra. Te ndo'ó ndii, ndee naa si'e ña' jaan' nduu' ndo' naa' xaa' ndo' ña va'a, te xika' ni'vi' ndo' jin' yivi'.

⁷ Te sakan' tu ndo'ó, te yoo ña si'i ndii, kundjaka ña'a' ndo' xiin' ña xini tuni, te tin ka'nu' ña'a' ndo' xa'a' a ña nduu' ña ne j' ka. Sakan' ña samanj' tu Ndiosi ne jaan' xiin' ndo' kivi' ñu'u' ña köp' kivi' ndi'i'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, köp' ña tjasj nuu' ndo' kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosi.

Va'a ka kund'o'q e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a, te sakan' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a

⁸ Sakan' na kuu' kuni a ña kundjeee manj' xiin' ta'an' ndo', te köp ka'nu' jin' ndo' kuni ta'an' ndo', te kundani ndo' ne yivi' ndee naa ta'an' mii' ndo', te kuvja jin' ndo' xa'a' ta'an' ndo', te va'a köp nimá ndo' kuni ta'an' ndo'. ⁹ Te sanandiko' ndo' ña va'a nuu' ne yivi' xa'a' ña va'a ña xaa' ña xiin' ndo'. Te ni ndee sanandiko' ndo' ña kanja'a ne yivi' xa'a' ndo'. Süu' jaan' ndii kakan ndo' nuu' Ndiosi te sañu'u' ña'a' a, sakan' ña ndo'ó ndii, ni kana Ndiosi ndo'ó te natjin ndo' ña sañu'u' a xa'a' a ña xaa' ndo' jaan'. ¹⁰ Kuach'i ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii:

Yoo ka kuni kutjaku va'a,
te kaka si' jin' ña jin' yivi' ndii,
na köto ña yaa' ña, te kanja'a ña xa'a' ne yivi',
te na köto tu ña yu'u' ña, te ka'an ña tun vixi,

¹¹ te na kuxjoq ña nuu' ña ña'a,

te saa ña ña va'a.

Te na nduku' ña ña kundjeee manj' ña xiin' ne yivi',

te saa ña a xiin' jin' kanii' nimá ña.

¹² Kuach'i ndii xito' ndoso' xto'q e' ne xachuun' ndaku,

te xini so'q tu a ña ka'an ña xiin' a,

ndisu xito' xi'e a ne xaa' ña ña'a.

Sakan' kachi a.

¹³ Köp' saq xachi' ña va'a xiin' ndo'

naa' sanduxa' ndo', te saa ndo' ña va'a.

¹⁴ Ndisu naa' sando'o' ne yivi' ndo'ó xa'a' ña xachuun' ndaku ndo' ndii, sañu'u' va' Ndiosi ndo'ó. Xa'a' a jaan' na küy'vi ndo' ne yivi' jaan', ni ndee kundj'ni tu ndo'.

¹⁵ Süu' jaan' ndii tin ka'nu' ndo' xto'q e' Ndiosi xiin' nimá ndo'. Te köp tu'va ndo' sakuu' jchi' te nakujin ndo' nuu' sakuu' ne ndatu'un' ndo'ó xa'a' ña ndiatu' jin' ndo'.

Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, maso kuu' ndo' xiin' ne jaan', te tin ka'nu' tu ña'a' ndo'.

¹⁶ Te xiin' ña jaan' xini' ndo' ña köp' ndee jin' xa'a' ña kuvj tin kuach'i ña ndo'ó.

Sakan' te ne kanja'a xa'a' ndo' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta

Cristo ndii, kuka'an nuu' ña. ¹⁷ Ña jaan' na kuu', naa' kuni Ndiosi ña kund'o'q e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a ndii, va'a ka nduu' a te sakan' kund'o'q e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a.

¹⁸ Sakan' ña Cristo ndii, xa' unta' sakan' kujti' ni xi'j a xa'a' kuach'i e', te ña jaan' ndii, ña köp' kuach'i nduu' a, te ni xi'j a xa'a' yoo', ne ndiso' kuach'i, sakan' te ku'un ndjaka a yoo' nuu' Ndiosi. Ña ndixa' nduu' a ndii, ni xi'j xna'a' ñu'u' nde'j a, ndisu ni natjaku espíritu a. ¹⁹ Sakan' te ni xa'an a, te ni ka'an ndoso' a nuu' nimá ña ndasi j'nu. ²⁰ Te ña jaan' nduu' nimá ne yivi', ne ni xiin' kändixa' ña ka'an chuun' Ndiosi ni ndee jin' yivi' xta'an' kij' ni xika Noé jin' yivi'. Tee' ndee ni ndiatu' kuie jin' a

xa'a' nja kij' xa'a' Noé jaan' tundoo' chie ndii, ndia'vi' kujti' ne yivi' ni kaku xiin' tundoo' jaan' kij' ni kixin tikui savi' jaan'. Unja ta'an kujti' nja nduu' ne ni kaku na sakuu' nja. ²¹ Te tikui jaan' ndii, ka'an ndija ra' xa'a' na chichi' e' kuenta Cristo, te xiin' na jaan' ni sakaku' Ndiosí yoo' vitin. Te na chichi' e' jaan' ndii, süu' kuenta na natia' e' jin e' nduu' a, süu' jaan' ndii jin nuu' na taxi' e' kuento e' nuu' Ndiosí xiin' jin kanii' nimá e' nduu' a, te xa'a' a na ni natjaku Jesucristo, na ni sakaku' a yoo'. ²² Te na jaan' ndii, ni ndaa' a ndivi', te ndu'u' a xiin' kua'a' Ndiosí. Te sakuu' ángele, xiin' sakuu' na kumi' ndjee', xiin' sakuu' na kumi' na ndjee' yoo nda'a' Jesús.

4

Käka ka e' naa xika' ne ini xini Jesús

¹ Xa'a' a na ni ndo'o' Cristo xiin' nu'u' nde'j' a xa'a' e' ndii, nii' sakan' tu kuni' a koq tu'va ndo'ó te kundoo' ndo', sakan' na na ni ndo'o' xiin' nu'u' nde'j' a ndii, xa ni sandi'i' a kuachj' e'. ² Te vitin, na kuu' saa' tiaku ka e' ndii, na ka'ka e' xaa' e' na kuni' Ndiosí, te süu' ka'ka e' saa e' na ndioo' inj' e', na nduu' kuenta jin yivi'. ³ Vjkuijin ndo' na xaa' ndo' na xtanj' ne tuku', ne inj' xini Jesús, na ni xaa' ndo' xta'an' kij' ni nduu' ndo' ne ni xika' xaa' na kinj' kuu' xiin' jin' ndo', xiin' na kinj' na ndioo' inj' ndo', xiin' na xini, xiin' na xa'a' ndo' vjko' loco, xiin' na ndiee' sij' ndo' te xini va ndo', xiin' na xaka'nu' ndo' ndiosí saka, na ku'asa' kuni'. ⁴ Ndisu vitin na xaa' ka ndo' na kinj' naa na xaa' ne jaan' ndii, siin' kuu' ndo' tuu nja, sakan' na kanja'a nja xa'a' ndo'. ⁵ Ndisu ne jaan' ndii, naa kivi' kuni' a na nataxi nja kuenta nuu' Ndiosí, na xa yoo tu'va, te sana'má a ne tiaku, xiin' ne xa ni xi'. ⁶ Xa'a' a jaan' na ni xini so'o' tu ne xa ni xi' vitin tu'un va' a te kuvj' natijn na kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i' tee' ndee ni xi' nja ndee naa xi'i ndee ka ne yivi'.

Ka'an Pedro saq kuni' a kuvj' e', vitin na xa kuyatin ndi'j' jin yivi'

⁷ Xa kuyatin' kivi' ndi'j' jin yivi'. Xa'a' a jaan' na koq nu'u' inj' ndo', te koq tu'va ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí. ⁸ Te na ka'nu' ka ndii, kundani' ta'an' xava'a ndo'. Kuachj' ndii kij' xaa' e' na jaan' xa'a' ne yivi' ndii, yoo ka'nu' inj' e' xa'a' kua'a' kuachj' nja. ⁹ Te na natijn ta'an' va'a ndo' vj'e' ndo', te ka'an yu'u' ndo' kij' xaa' ndo' na jaan'. ¹⁰ Te jin ndo' ndii, ka'ka nuu' ndo' nuu' inga ne yivi' xiin' jin nuu' na chyun na ni taxj' Ndiosí nda'a' ndo'. Te chjndjee' va'a ndo' nja xiin' jin na chyun jaan'. ¹¹ Xa'a' a jaan' na, ne ka'an ndo'so' ndii, na ka'an nja saq nii' saka'an na'a' Ndiosí kujti', te ne xika' nuu' ndii, na ka'ka

nuu' nja xiin' ndjee' Ndiosí kujti'. Te xiin' na jaan' natijn Ndiosí sakuu' na xaka'nu' xiin' nda'a' Jesucristo, na xata'an natijn na tiin' ka'nu' na'a' e', xiin' sakuu' na ndjee' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu' a.

Na nakuatia' e' kij' ndo'o' e' xa'a' a na inj' e' xini e' Cristo

¹² Nani ta'an' manj' j, nandanj' ndo' kij' yoo tundoo' chie va nuu' kivi' nuu' ndo', te kaninj' ndo' na kuni' a xka'ndja tundoo' naa na jaan' nuu' kivi' nuu' ndo'. ¹³ Süu' jaan' ndii nakuatia' va nimá ndo' xa'a' a na ndo'o' ndo' ndee na ni ndo'o' Cristo, sakan' te nakuatia' ya'a' ka nimá ndo' kij' kuni' ndo' nandjiko' a jin yivi' xiin' na ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁴ Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó naa' ka'an kinj' ne yivi' xiin' ndo' xa'a' a na nduu' ndo' kuenta Cristo, sakan' na naa' Espiritu Ndiosí, na ndatun' koo' chukuu', nimá ndo'. ¹⁵ Te naa' sandoo' ne yivi' yoo ka nduu' ndo'ó ndii, na kunduu' a xa'a' a na nduu' ndo' ne xa'ni' ne yivi', uun xa'a' a na nduu' ndo' ne kuu'na', uun xa'a' a na nduu' ndo' ne xaa' ndee ka nuu' na nja'a, uun xa'a' a na nduu' ndo' ne chi'ni' yu'u' nuu' a, mii' koo' kana' ndo'ó. ¹⁶ Ndisu naa' ndo'o' yoo ka xa'a' a na nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, koo' xa'a' na kuchani ndo', süu' jaan' ndii saka'nu' ndo' Ndiosí xa'a' a na ndo'o' ndo' jaan' xa'a' a na nduu' ndo' kuenta Cristo.

¹⁷ Kuachj' ndii xa ni xa'a' kivi' na sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', te kuni' a na xi'na xa'a' a xiin' yoo', ne nduu' kuenta a, te naa' xi'na ka xiin' yoo' xa'a' a ndii, saq ka vj' tu kundoo' ne kuni' kandixa' tu'un va'a xa'a' Ndiosí. ¹⁸ Kuachj' ndii yoso' a nuu' tutj' Ndiosí mii' ka'an a ndii: Te naa' tundoo' xava'a te kaku ne xachuun' ndaku ndii, saq ka vj' tu kundoo' ne xaa' na nja'a xiin' ne xaa' kuachj'.

Sakan' kachi a. ¹⁹ Sakan' na kuu'i, yoo ka ndo'o' xa'a' a na sakan' kuni' Ndiosí ndii, na sanakua'a xiin' mji' nja nda'a' a, sakan' na na ni xa'a' jin yivi' ndii, saxinu' a kuento na taxi' a. Xa'a' a jaan' na nakoo' ndo' na xaa' ndo' na va'a.

5

Ka'an Pedro xiin' te xixa, te xito' ne nakaya' ka' Jesús

¹ Kuni ka'an nda'vi j xiin' te xixa, te xito' ndo'ó, ne nakaya' xa'a' Jesús, xa'a' a na nduu' tu yu'u' te xixa ndee naa te jaan', te ni xini nduchi' nuu' j na ni ndo'o' Cristo, sakan' tu natijn inga' j xiin' te jaan' na ndatun' koo' chukuu' na tuvj' saq Ndiosí nuu' ku'un e'. ² Ka'an nda'vi j xiin' ndo' na kotj' va'a ndo' ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni taxj' a nda'a' ndo' xito' ndo', te nduu'

nja ndeɛ naa mbee xito' ndo'. Te saa ndo' ña jaan' xiin' ña ndjee', ni ndee saa tu ndo' a xa'a' a ña too ndo' xu'un', süü' jaan' ndii saa ndo' a xa'a' a ña kuni kaqa nuu ndo' nuu' ne ni taxí Ndiosí xito' ndo' jaan'. ³ Te küü ndo' ndee naa xto'o xiin' ne xito' ndo' jaan', süü' jaan' ndii kunduu ndo' ne nia'á ichi' Ndiosí nuu' ne jaan'. ⁴ Te kij' nandjiko' ña paxto kuu' nuu' ndii, natijn ndo' corona ndatun' xava'a' ña köo' kivi' tvi'.

Kani' cuento Pedro sakuu' inga ne ndikun Jesús

⁵ Ndo'ó, ne sava ndii, kotó ka'nu' ndo' te xixa. Te sakuu' ndo' ndii, kotó ka'nu' ta'an' ndo' xiin' ña nda'vi küü nimá ndo'. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Nakasi Ndiosí nuu' ne ñuñu',
ndisu ne nda'vi kuu' nimá ndii, chindiee'
ña'a' a.

Sakan' yoso' a.

⁶ Ña jaan' na kuii' ko'ni xachi' ndo' xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' nda'a' ka'nu' koo' chuuku' Ndiosí, te tijn ka'nu' a ndo'ó kij' xaá kivi' ña ni chituní a. ⁷ Te nakoo ndo' sakuu' ña sandi'ni nimá ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña ndi'ni ña jaan' xa'a' ña ndo'o' ndo'.

⁸ Koo ñu'u' inji ndo', te koo tu'va tu ndo', sakan' ña ña ndiva'a, ña ndasi' ta'an' xiin' e' ndii, xika' nduu' a yoo' ndee naa león kij' xiña ri' nanduku' ri' yoo kuvj koko' ri'.

⁹ Te taxí ndo' ña keta va'a' ña ndiva'a jaan' nuu' ndo', te kujta ni'j va ndo' nuu' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, sakan' ña xini ndo' ña ndo'o' tu inga ne inji xini Jesús iin kachi nuu' tundo'o' mii' ka ndjee' nja iin yivi'.

¹⁰ Ndisu küi' ndi'j kundo'o' ndo' iin xa'a' ndii, mii' Ndiosí ndasanda ku nimá ndo' te kujta ni'j ndo' nuu' ichi' a, te kujta kutu' tu ndo'. Sakan' ña Ndiosí jaan' ndii, ndani mii' a yoo', te sivi a ni kana yoo' te kundjee e' ndee ndi'i' ni kivi' mii' ndatun' xava'a' kaa' xa'a' a ña nduu' e' cuenta Cristo. ¹¹ Te Ndiosí na natijn sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña ndjee' ndee ndi'j ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ndeji' Pedro, te ti'vi' tu ra cha'an'

¹² Xini j ña Silvano ndii, iin te xika' ndaku ichi' Jesús nduu' ra, te jaan' ni chindjee' yu'u ni ke'j j tutu ña sie yo'o' te sandieni j ndo'ó, te taxí j ña kundani va'a' ndo' ndee xa'a' xna'a' nduu' a na ndani mii' Ndiosí yoo'. Ña jaan' na kuii' na kujta ni'j ndo' nuu' ña jaan'. ¹³ Ne ni nakaxin tu Ndiosí, ne nakaya xa'a' Jesús ñuu Babilonia ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo'. Te sakan' tu ti'vi' Marcos, te nduu' ndee naa si'e j, cha'an' ndo'. ¹⁴ Te chito nuu' ta'an' sakuu' ndo' cuenta Jesús xa'a' a ña ndani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' mii' ndo',

te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'. Te na koo na ña maní' ña taxi' Ndiosí xiin' sakuu' ndo'ó, ne nduu' cuenta Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Pedro kua'an nda'a ne inji xini Jesús xiin' ra

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u nduu' Simón Pedro, te xika' nuu' nuu' Jesucristo, te ña jaan' ni tianu' yu'u sania'a' i jichi' a. Te ti'vi' i cha'an' ndo'ó, ne ni natijn jin ña va'a xava'a, ña inji na ndo' xini ndo' Jesús saa nii' inji ndu. Te ni natijn ndo' ña jaan' xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosí e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo'. ² Te j'in kivi' na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxí ya'a tu a ña manj' koo xiin' ndo' xa'a' ña xini ndo' xa'a' a, xiin' ña xini ndo' xa'a' xto'ó e' Jesús.

Nia'a ndo' ña ni kana Ndiosí ndo'ó, te ni nakañin tu a ndo'ó

³ Xiin' ña ndije' Ndiosí ni taxí a sakuu' ña kuni nuu' e' te kuñiaku e, te kaka ndaku xna'a e' nuu' a xa'a' a ña ni taxí a kundani e' xa'a' Jesús, ña ni kana yoo' xiin' ña ndije' mji' a xiin' chuun ka'nu' ña ni xaa a. ⁴ Te xiin' ña jaan' ni taxí Ndiosí kuento a nuu' e', te kuento jaan' ndii, ndatun' va a, te ka'nu' va tu a. Sakan' te kiji' ndi' i kije ndo' nda'a' ña kiji' ña kuni jin' ndo', ña yoo jin yivi' yo'ó' ndii, natijn ndo' ñu'u' nde'i ña yoo ndivi'.

⁵ Xa'a' a jaan' na saa ndo' sakuu' ña nduxa', te süu' inji kuñi' ndo' kuni ndo' Jesús, süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' te kaka ndaku ndo', te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' te kundani ka ndo' xa'a' Ndiosí.

⁶ Te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' te ndiko ni'i xiin' mji' ndo', te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' te kuie kuñi' inji ndo', te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' te saa ndo' ña kuni Ndiosí kuñi'. ⁷ Te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' te kundani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' mji' ndo' nduu' ne yivi', te süu' ña jaan' kuñi' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' te kundani ta'an' ndo' xiin' jin kanii' nimá ndo'. ⁸ Sakan' ña, naa' xaa' ndo' sakuu' ña jaan', te chitu' vi' a nimá ndo' ndii, sakua'nu' a ndo'ó nuu' ña xini ndo' xa'a' xto'ó e' Jesucristo, te taxí a kunduu' ndo' ne kuäsa' kuni, uun ne koo' xachi' ña va'a xaa' xa'a' Ndiosí.

⁹ Te ne koo' ña jaan' ñu'u' nimá ndii, xito' xachi' nja ña xaa' nja, te nduu' nja ndee naa ne ku'e' nuu' naka'an' ka nja ña xa ni sandoyo' Ndiosí kuachí ña ni xaa nja xta'an'. ¹⁰ Ñañi ta'an' i, sakan' na kuui'

saa ka ndo' sakuu' ña nduxa' te saa ndo' ña jaan', te koto va ndo' ña ni kana Ndiosí ndo'ó, sakan' ña suvi' a ni nakañin ndo'ó. Te naa' xaa' ndo' sakan' ndii, koo' kivi' kuxi'oo ndo' nuu' a. ¹¹ Te kiji' xaa' ndo' ña jaan' ndii, nunia' ko'ó' Ndiosí yi'e' nuu' ndo' te xka'ndja ndo' mii' xa'ndia chuun' Jesucristo ndee ndi'i' ni kivi', ña nduu' xto'ó e', ña ni sakakú yoo'.

¹² Ña jaan' na kuui' sanaka'an' chito i ndo'ó xa'a' ña ni ka'an' i jaan' tee' ndee xa xini ndo' a, te xika' ni' i ndo' xiin' ña ndixa jaan', ña kumi' ndo' vitin. ¹³ Sakan' ña xini i ña vitin ña kusaa' tiaku i xiin' ñu'u' nde'i yo'ó' ndii, kuni a sanaka'an' chito i ndo'ó xa'a' ña jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xini i ndii, nã'a' ka te nako' i ñu'u' nde'i i naa ni ka'an' xto'ó e' Jesucristo xiin' i. ¹⁵ Te xiin' ña ndije' sanaka'an' tu i ndo'ó sakuu' ña yo'ó' vitin te naka'an' ndo' a tee' ndee xa ni xi'i' i.

Ña ndaku ka'an' Ndiosí xa'a' Jesucristo

¹⁶ Kij' ni sakuni' ndu ndo'ó xa'a' ña ndije' koo' chukuu' xto'ó e' Jesucristo, xiin' xa'a' ña nandjiko' a jin yivi' ndii, ni ka'an' ndu xiin' kuento xini tuni nda'vi so'ó. Süu' jaan' ndii ni ka'an' ndu xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' ndu, ña ka'nu' va ña nduu' Jesús jaan'. ¹⁷ Kuachí ndii ni tijn ka'nu' ña'a' yuva' e' Ndiosí, te ni ndasayi'é va tu ña'a' a. Te ndee ndivi', mii' ndu'u' ña ka'nu' koo' chukuu', ni xini so'ó ndu tachi' yu'u' a ña ka'an' ndii: "Si'e' i, ña ndani va i, nduu' ña ña'a'. Te va'a va kuni i xini ña'a' i", ni kachí a.

¹⁸ Te mji' ndu'u' nduu' te ni xini so'ó tachi' yu'u' ña ni kixin ndee ndivi' kiji' ni ita ndu xiin' Jesús xini' iku' su'un.

¹⁹ Te xiin' ña jaan' ni xini e' ni xinu' ña ni ka'an' te ni ka'an' tiaku tu'un Ndiosí, sakan' na va'a xaa' ndo' naa' kändixa' ndo' a, sakan' ña kunduu' a ndee naa ñu'u' ña kotuun nuu' ndo' mii' jin yavi' ndee kitu', te tuví Jesús nimá ndo', ña nduu' ndee naa tiuun' chie, ti' keta' kuaxi kitu'. ²⁰ Te ña ka'nu' ka nduu' a ña kundani ndo' ña ndee jin tu'un ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, ña ka'an' tiaku jaan' ndii, ni kaku a xini' ndee jin te yivi'. ²¹ Kuachí ndii, kiji' ni ka'an' tiaku te yivi' tu'un Ndiosí ndii, ni kaku a xini' mji' ra, süu' jaan' ndii Espiritu Santo ni saka'an' ña'a', te ni ka'an' tiaku ra saa kuni Ndiosí.

2

Ka'an' Pedro ña koto xiin' mii' e' nuu' te sania'a' tun vixi

(Jud. 4-13)

¹ Ndisu ni yoo tu te ka'an' tiaku tu'un vixi tein ne jichi' yata' e', ne Israel. Te nii' sakan' koo tu te sania'a' tun vixi tein ndo'ó. Te sania'a' si'e' ra ña xini xa'an' ña sativi'

ne yivi', te xiin' ña jaan' ndii, ndee xa'a' xto'o e', ña ni sakakú ña'a', ndjje yu'u' ra. Te xa'a' ña jaan' ndii, ki'j' va kixin ña sando'ñu'u' ña'a'. ² Kua'a' va ne nduu' kuenta Ndiosí kundikun xata' ña ka'an ña sana'a' te jaan'. Te xa'a' a ña xaa' ña ña jaan' ndii, kanja'a ne yivi' xa'a' ichi' ña ndixa, ña ndikún e'. ³ Te xa'a' a ña ndioo' inji va ra xa'a' xu'un' ndii, tava' ra xu'un' nda'a' ndo' xa'a' kuento nda'vi so'o, ña xini xa'an' jaan'. Xa'a' a jaan' na ndee xta'an' vj' xa ni chituni Ndiosí ña sando'o' a ra, te xa yoo tu'va kivi' ña ndo'ñu'u' ra. ⁴ Ndiosí ndii, ni yoo ka'nu' inji a xa'a' ángele, ña ni xaa kuachj, süu' jaan' ndii ni ko'ni ña'a' a tixin jin yavi kunu va, te ni ndasi j'nu' ña'a' a mii' injin yavi jkan', te ni taxj ndjatü ña'a' a ndee xaa kivi' ña sana'má a sakuu' ne yivi'. ⁵ Te sakan' tu ni yoo ka'nu' inji Ndiosí xa'a' ne ni xaa ña nja'a ni ndiee jin yivi' xta'an', kij' ni t'vi' a savj', te ni xa'ni' ña'a' a, te ni sakakú a Noé kujtj', te ni ka'an ndoso' xa'a' ña sana'má ndaku Ndiosí, te ni sakakú tu a uxá ta'an ka ne yivi' xiin' ra. ⁶ Te ni sanduxin tu a ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra ndee ni nanduu ñuu jaan' ndee yáa' nú'u kujtj', te xiin' ña jaan' nia'a a saa sando'o' a ne xaa' ña nja'a. ⁷ Ndisu Lot ndii, ni sakakú ña'a' Ndiosí xa'a' a ña ni xachuun' ndaku ra nuu' a, te ni ndi'ni va nimá ra kij' xito' ra ña nja'a, ña xaa' ne ñuu ra jaan'. ⁸ Te ni xachuun' ndaku jaan' ndii, ni ndo'o kua'a' naxá ndaku ra j'in kivi' kua'an xa'a' ña nja'a ña ni xaa nja, ña ni xinj' ra xiin' ña ni xinj' so'o ra.

⁹ Te xiin' sakuu' ña jaan' nia'a xto'o e' Ndiosí ña kumi' a ndjje', te sakakú a ne xaa' ña kuni a nuu' ña sando'o' ña'a'. Te kumi' tu a ndjje' te sando'o' a ne xachuun' ndaku jaan' kij' xaa kivi' ña sana'má a sakuu' ne yivi'. ¹⁰ Ña jaan' na sando'o' xto'o e' sakuu' ne xaa' ña xe'na' jaan' xiin' ña ka'an ña ndioo' inji jin' mji' nja, te y'vi ni nja kanja'a nja xa'a' a ña ndjje' a.

Te sania'a ña xini xa'an' jaan' ndii, tiaku yu'u' ra, te ñuñu' tu ra, te y'vi tu ra ña kanja'a ra xa'a' ña kumi' ndjje', ña ndiee' ndjvi'. ¹¹ Ndisu ángele ndii, tee' ndee koo' chukuu' ka a, te kumi' ka tu a ña ndjje' te sakan' te xini xa'an' jaan' ndii, kundieni a kanja'a a xa'a' ña kumi' ndjje' jaan' nuu' xto'o e' Ndiosí. ¹² Te jaan' ndii, kuu' ra ndee naa kiti', ña kōo' ña xanini ri' te xika' ri' saa tuu mji' kujtj' ri', te tuv' ri', te tjin te yivi' ri', te ka'ni' ra ri'. Te jaan' ndii, kanja'a ra xa'a' ña kundanj ra, sakan' na kuii' t'vi' xachi' ra nuu' ña kinj jaan', ¹³ te kundō'o' ra saa Ndiosí xa'a' a ña ni sativi' ra inga ne yivi'. Sakan' ña tuu ra ndii, va'a kuni ra ña xaa' ra ndee ka nuu' ña kinj kuu' ra ndee jin ke'in'. Te kij' naka'

ña'a' ndo', te xixi' ra mii' ndiee' sij' ndo' ndii, kua'an ka'an' nuu' e' kuu' ra xa'a' ña kinj ña xaa' ra xiin' ña kuaa' loco ra. ¹⁴ Te jaan' ndii, küvj xka'ndja sana' vj' jin ña'a' nuu' ra, sakan' ña xa ndikun ni, te kuni tjin ña'a' ra, te kōo' kivi' xikuin ra ña xaa' ra kuachj. Te xamaña ra ne itja' inji nuu' ña kandixa' nja Cristo, te chuun va ra ña tava' ra ndee ka ña ndioo' inji ra xa'a' nda'a' ne yivi'. Sakan' na kuii' te xa yoo kōo tundō'o' saa Ndiosí nduu' ra. ¹⁵ Te jaan' ndii, ni nako'o' ra ichi' ndaku, te ni ko'ni ra nuu' ichi' Balaam, si'e te nduu' Beor. Balaam jaan' ndii, ni xtanj va ra saa ra ña nja'a, te ki'jin ra xu'un' nda'a' ne yivi'. ¹⁶ Ndisu ni kanj kuento ña'a' jin mburru xiko' ña'a' xa'a' kuachj ra xiin' jin tachj' yu'u' ndee naa ka'an jin ne yivi', te ni sajin kuin ri' ña ni kuni te ka'an tiakú siki' jaan' saa ra, tee' ndee kōo' tu'un ti' jaan'.

¹⁷ Te sania'a ña xini xa'an' jaan' ndii, nduu' ra ndee naa tiko'yo', mii' ni ndoko' tiku, te nduu' tu ra ndee naa viko', ña xiko' ni'i' tachj' ndjje', te xa'a' te jaan' tu ni sakoo' tu'va Ndiosí mii' jin yavi ndiaa' xachi'. ¹⁸ Kuachj ndii ka'an ñuñu' ra xa'a' mji' ra xiin' kuento ña kuäsa' kuni, te xiin' ña ka'an ña xaa' ra sativi' ra ne sakan' xinu' nuu' ne xini ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁹ Taxi' ra kuento ra ña sando'o' ndika ra ne yivi' jaan' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, kij' ndee mji' ra tia'an ndoo' ndika nuu' ña kinj ña xaa' ra. Sakan' ña yoo ka küvj vjko' ni'i' xiin' mii' mji' nuu' ndee ka ña'a' ndii, ña jaan' xiko' ni'i' ña'a'. ²⁰ Naa' xa ni kaku yoo ka nda'a' ña ndioo' inji ña nduu' kuenta jin yivi' xa'a' a ña ni xinj' nja tu'un xa'a' xto'o e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo' nuu' kuachj e', te tuky ni sanasuku' ña'a' ña kinj jaan', te kanando ña'a' a ndii, sativi' ya'a' ka ña'a' a ichi' ña uvj te sakan' ña nuu' kij' xini nja ichi' Jesús. ²¹ Sakan' na kuii' ndee chaa' ka na kōo' kivi' ni xini ne jaan' ichi' ña ndaku jaan', te sakan' ña nako'o' nja a kij' xa ni xinj' nja a, sakan' te kuxijo nja nuu' tu'un va'a' su'un, ña ni xinj' so'o' nja. ²² Ndisu ni xaa te jaan' sakan' te xinu' naa ka'an ne yivi' ndii: "Naya' ndii, nakaxi' ri' suxan yu'u' ri'", kachi nja. Te naa ka'an tu ne yivi' ndii: "Kij' xa ni sakuchi' e' kinj ndii, tuky ni xiko kava' ri' nuu' nde'j'", kachi nja.

3

Ka'an Pedro xa'a' ña xka'ndja kij' xa kuyatin' nandiko' Jesús jin yivi'

¹ Ñanj ta'an' manj' i, tutu yo'o' nduu' ña uvj ña ti'vi' j nda'a' ndo'. Te xiin' uvj saa' a kuni j kōndja yu'u' j ndo'o te ndoto nuu' inji ndo', te kanjin va'a' ndo', ² te naka'an' ndo' ña ni ka'an te nduu' kuenta Ndiosí,

te ni ka'an tiakú tu'un a xta'an'. Te kuni tu i ña naka'an' ndo' tu'un ndei' ña ni taxí xto'ó e', ña ni sakakú yoo' nuu' kuachí e', nuu' ndu'u, te ni tjanu' a sanía'á jchi' a, te ni sayá'a ndu' a nuu' ndo'. ³ Ña xi'na ka ña kuni a kundanjí ndo' ndii, ña yo'ó' nduu' a: kivi' so'ó' ndi'i' ndii, kande'kuije te kundij' xiin' e', te kundikun ra ña kiní ña ka'an nimá mii' kujtí' ra, ⁴ te ka'an ndii' ra ndii: "Ni nako' xto'ó ndo' kuento ra ña nandjiko' ra, te kó'o' ra xaá, te ndee kij' ni xi'j' te xij' yata' e' ndii, jin kachi kaa' jin yivi' ndee vjtin ndee naa ña nuu' kij' ni kua'a a", kachí ra. ⁵ Ndisu te yivi' jaan' ndii, küni naka'an' mii' ra ña ndee xta'an' jin yivi' ndii, xa'a' a ña ni ka'an chuun' Ndiosí na ni kua'a ndivi' xiin' ñu'u' jin yivi', te küni naka'an' tu ra ña tjin tikiui ni keta' ñu'u' jaan', te xiin' tikiui jaan' ni kupa' a a. ⁶ Te xiin' ña ni ka'an chuun' ña jaan' tu ni sande'ka'nu' a jin yivi' kij' sakan' xiin' tikiui. ⁷ Te xiin' tu'un ndei', ña ni ka'an chuun' a jaan', tu yoo tu'va ndivi' xiin' ñu'u' jin yivi' ña yoo vjtin, te kóko a. Sakan' na xiin' ñu'u' jaan' kóko ña jaan' kij' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', te sandoñu'u' a ne xaa' ña kiní.

⁸ Ndisu ndo'ó, ne ñanj' ta'an' maní' j ndii, ka'an' j xiin' ndo' ña nandosó' ndo' ña jin kivi' nuu' xto'ó e' ndii, nduu' a ndee naa jin mii' kuiya, te jin mii' kuiya ndii, nduu' a ndee naa jin kivi' kujtí' nuu' a. ⁹ Sakan' na xto'ó e' jaan' ndii, nã'a' ka te saxinú a kuento a, ña ni taxí a nuu' e' jaan', te süu' ni kuy' kuachí a naa xanini sava ne yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' a xa'a' a ña kuie jin a xa'a' e', te küni a ña kuy' ndee jin ne yivi' xa'a' kuachí nã. Süu' jaan' ndii kuni a ña namã sakuu' nã nimá nã xa'a' kuachí ña xaa' nã, te kandjixa' ña'a' nã.

¹⁰ Ndisu kivi' ña nandjiko' xto'ó e' ndii, jin xa' ki' kujtí' a ndee naa jin te kui'na'. Te ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii, ndoñu'u' a sa' jin ña ni'j' jyo xava'a kij' sakan', te kóko ndo' ña yi'é ndiee' ndivi', te ñu'u' jin yivi' xiin' sakuu' ña yoo nuu' a ndii, kóko sakuu' a. ¹¹ Te xa'a' a ña sakan' ndoñu'u' sakuu' ña jaan' ndii, kuni a ña ndiee' ka kaka' ndo' ndo', te kaka va'a tu ndo', te sa' ndo' ña kuni Ndiosí, ¹² ña ndiatu' ndo' xa' kivi' ña sana'má a ne yivi', te sa' ndo' ña nduxa', te xa' ki' va' kivi' jaan'. Kij' sakan' ndii, ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii, ndoñu'u' a sa' ñu'u', te ndutjã ndo' ña yi'é ndiee' ndivi' jaan' sa' ña i'ni' ñu'u' jaan'. ¹³ Ndisu yoo' ndii, ndiatu' e' ña kasa'a Ndiosí jin ndivi' xaa' xiin' jin ñu'u' jin yivi' xaa', sa' ni taxí a kuento a nuu' e', mii' koo' mii' ndi'j' ña ndaku.

¹⁴ Sakan' na kuii', ñanj' ta'an' maní' j, vjtin ña ndiatu' ndo' xa' kivi' ña nandjiko'

xto'ó e' jaan' ndii, sa' ndo' sakuu' ña nduxa', te sãtivi' ndo' nimá ndo', te kó'o' ndee jin xa'a' ña kuy' jin kuachí Ndiosí ndo'ó. Te sa' tu ndo' sakuu' ña nduxa', te koo' ndo' ña maní' xiin' a. ¹⁵ Te naka'an' ndo' ña, ña kuie kuu' jin xto'ó e' xa'a' e' jaan' ndii, xa'a' ña kuni sakakú a yoo' na xaa' a sakan' xiin' e', sa' mii' ni ke'j' tu ñanj' maní' e' Pablo nuu' ndo' xiin' ña xini tuni ña ni taxí Ndiosí nda'a' ra. ¹⁶ Te kuyatin' sakuu' tutu' ña ni ke'j' Pablo jaan' ndii, ka'an' a xa'a' ña yo'ó'. Te yoo sava ña ni ke'j' ra jaan' ndii, vixi va' ka'an' a. Sakan' na kuii', ne küu' kaxi' xiin' ne itjã' jin nuu' jchi' Ndiosí ndii, sanakuachi' ndaku nã ña jaan'. Te sakan' tu xaa' nã xiin' jngã xaan' mii' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí. Xa'a' a jaan' na sandoñu'u' xiin' mii' mii' nã.

¹⁷ Ne ñanj' ta'an' maní' j, sakan' na kuii', ndo'ó ndii, xa'a' a ña xa' xini ndo' ña jaan' ndii, kaka' ndito' jin va' ndo' koto' ka kundikun ndo' xata' ña xini xa'an' ña xaa' ne kiní kuu', te nako' ndo' ña ita' ni'j' ndo' nuu' jchi' Jesús. ¹⁸ Ndee' chaa' ka kua'nu' naa kua'nu' ka ndo' nuu' ña ndanj' va' xto'ó e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo', ndo'ó, xiin' ña kua'nu' ndo' nuu' ña xini ndo' xa'a' a. Te ña jaan' na natjin sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu' a.

Tutu nuu' ña ni ke'i San Juan kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Jesús nduu' tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e'

¹ Ka'an ndu' xiin' ndo' xa'a' tu'un ña taxi' kivi' ñuu' ña kō'o' kivi' ndi'i', ña xa' yoo nde'e ña nuu' kii' tia'an kua'a' iin yivi'. Ndu'u ndii, ni xini so'o ndu' ña ni ka'an a, te ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu', te ni tondja nda'a' tu' ña'a' ndu'. ² Te ña taxi' kivi' ñuu' e' jaan' ndii, ni tuvji a iin yivi'. Te ndu'u ndii, ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu', te ndiee' yu'u' ndu' xa'a' a, te ka'an ndoso' ndu' nuu' ndo' xa'a' ña taxi' kivi' ñuu' ña kō'o' kivi' ndi'i' jaan', ña yoo xiin' yuva' e' Ndiosí, te ni tuvji a tein e'. ³ Te ña ni xini nduchi' nuu' ndu' xiin' ña ni xini so'o ndu' jaan' nduu' ña ka'an ndoso' ndu' nuu' ndo', sakan' te iin ndaa' kunduy tu' ndo'o xiin' ndu', nde'e naa iin ndaa' nduu' ndu'u xiin' yuva' e' Ndiosí, xiin' si'e a Jesucristo. ⁴ Ke'i ndu' ña yo'q' nuu' ndo', te ñakuatia' ndi'i' nimá e'.

Sandoyo' Ndiosí kuachí e' naa' na'ma e' kuachí e' nuu' a

⁵ Ña yo'q' nduu' ña ni xini so'o ndu' ni ka'an Jesucristo, te ka'an ndoso' tu' ndu'u a nuu' ndo'o: Ndiosí nduu' ña tūn ndatun', te kō'o' nde'e ma'a' ña iin yavi iin a. ⁶ Naa' ka'an e' ña iin ndaa' nduu' e' xiin' Ndiosí, te kusaa' xaa' ka' e' kuachí xika' e' ichi' iin yavi ndii, xini xa'an' e', te kō'o' ña ndixa' xaa' e'. ⁷ Ndisu' naa' xika' e' ichi' mii' tuún ñu'u' ndatun' jaan' nde'e naa' xaa' Ndiosí ndii, iin ndaa' nduu' e' xiin' ta'an' e', te ni' Jesucristo, si'e a, sandoyo' sakuu' kuachí e'. ⁸ Naa' ka'an e' ña ne kō'o' kuachí kumi' nduu' e' ndii, xini xa'an' xiin' mii' mii' e', te kō'o' ña ndixa' naá nimá e'. ⁹ Ndisu' naa' ndije' yu'u' e' kuachí e' nuu' Ndiosí ndii, xa'a' a ña xachuun' ndaku a, te saxinú tu' a ña ka'an a ndii, koo' ka'nu' iin a xa'a' kuachí e', te ndasandoo' a nimá e' nuu' sakuu' ña ña'a' ña ni xaa' e'. ¹⁰ Naa' ka'an e' ña ne kō'o' kivi' xaa' kuachí nduu' e' ndii, ña xini xa'an' ndasanduu' e' Ndiosí, te kō'o' tu'un a ñu'u' nimá e'.

2

Jesucristo nduu' ña xiku'ni xa'a' e' nuu' Ndiosí

¹ Ne kua'a' maní' i, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' te saa' ndo' kuachí. Ndisu' naa' ni xaa' yoo ka' kuachí ndii, xachuun' ndaku Jesucristo, te ña jaan' nduu' ña xiku'ni xa'a' e' nuu' yuva' e' Ndiosí. ² Te ña jaan' nduu' ña ni xi' te cha'vi a xa'a' kuachí

e' nuu' Ndiosí. Te sü'u' kuachí yoo' kuiti', sü'u' jaan' ndii süvi tu' a ni xi'i' xa'a' kuachí sakuu' ne yivi' iin yivi'.

³ Te naa' saxinú e' ña ka'an chuun' a xiin' e' ndii, kundani' e' ña xini xna'a' ña'a' e'. ⁴ Te yoo' ka' ka'an ndii: "Xini ña'a' yu'u'", kachi ña, ndisu' xaa' ña ña ka'an chuun' a ndii, ne xini xa'an' nduu' ña, te kō'o' ña ndixa' naá nimá ña. ⁵ Ndisu' yoo' ka' saxinú ña ka'an chuun' a ndii, ne jaan' nduu' ne kundani' xinu' xna'a' saa' xaa' Ndiosí. Te xiin' ña jaan' xini e' ña iin ndaa' nduu' xna'a' e' xiin' Jesús. ⁶ Yoo' ka' ka'an ña nduiin' ña xiin' a ndii, kuni' a ña kaka' ña saa' mii' ni' xika' ña jaan'.

Ni ke'i Juan iin ña ka'an chuun' xaa'

⁷ Ñani' ta'an' maní' i, ña ka'an chuun' i nuu' ndo' yo'o' ndii, sü'u' ña xaa' nduu' a, sü'u' jaan' ndii ña xa' ni xini so'o' ndo' nduu' a, te xa' ni ña iin ndo' a nde'e ña nuu'. ⁸ Ndisu' ke'i tukuy i ña yo'q' nuu' ndo' nde'e naa' ña ka'an chuun' xaa', ña ka'an xa'a' ña ni ña'a' Jesús xiin' xa'a' ña saxinú tu' ndo'o'. Kuachí ndii xa' kua'an xka'ndia' ña iin yavi, te xa' xa'a' i' ye' ñu'u' ña ndixa' nuu' e'. ⁹ Yoo' ka' ka'an ña xika' ña ichi' mii' tuún ñu'u' a, ndisu' ndasi' ña ñani' ta'an' ña ndii, kusaa' xika' iin yavi ka' ña. ¹⁰ Yoo' ka' ndani' ñani' ta'an' ña ndii, xika' ña mii' tuún ñu'u' a, te kō'o' ña kuví' kavjiko' ña'a' te saa' ña kuachí. ¹¹ Ndisu' yoo' ka' ndasi' ñani' ta'an' ña ndii, mii' iin yavi yoo' ña, te xa' ikan' xika' ña. Te xini ña mii' kua'an ña, sakan' ña tüvi' ka' nuu' ña xaa' ña iin yavi jaan'.

¹² Ñani' ta'an' maní' i, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña xa' ni yoo' ka'nu' iin Ndiosí xa'a' kuachí ndo' xa'a' ña ni xaa' Jesús. ¹³ Ndo'o', te xixa' ndii, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña xa' xini ndo' ña xa' yoo' nde'e kii' tia'an kua'a' iin yivi'. Ndo'o', ne sava' ndii, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña xa' ni kanando ndo' ña ndiva'a. Ñani' ta'an' maní' i, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña xa' xini ndo' yuva' e' Ndiosí. ¹⁴ Ndo'o', te xixa' ndii, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña xa' xini ndo' ña xa' yoo' nde'e kii' tia'an kua'a' iin yivi'. Ndo'o', ne sava' ndii, ke'i i ña yo'q' nuu' ndo' sakan' ña ita' ni' i ndo' nuu' ichi' Ndiosí, te taxa'a' ndo' tu'un a nimá ndo', te xa' ni kanando ndo' ña ndiva'a.

Ka'an Juan ña va'a' kundani' e' ña kini' ña yoo' iin yivi'

¹⁵ Sakan' na' kuui' kundani' ndo' iin yivi' yo'o' ni' nde'e ña nduu' kuenta a. Sakan' ña yoo' ka' ndani' ña jaan' ndii, ndani' ña yuva' e' Ndiosí. ¹⁶ Kuachí ndii nde'e iin ña kini', ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o', kuaxi' nda'a' yuva' e' Ndiosí. Sü'u' jaan' ndii xa' iin yivi' yo'o' ni' ka'ndi' a: naa' kuu' ña

ndioo' j̄n̄ k̄inj̄ j̄in' ne yivj', xiin' ña xikán j̄n̄ nj̄a xa'a' ña xini nduch̄i' nuu' nj̄a, xiin' ña ka'án ñuñu' nj̄a. ¹⁷ Te ndii, j̄in yivj' xiin' ña k̄inj̄, ña nduu' kuenta a ndii, ña xka'ndiá kuñtj', nduu' a, ndis̄u ne xaa' ña kuní Ndiosí ndii, kuñtj̄aku nj̄a ndeē ndi'i' nj̄ kivi'.

Kuní a ña koto xiin' mi' e' nuu' te ndasi' ta'an' x̄in' Cristo

¹⁸ Ñanj̄ ta'an' manj' j̄, xa kuyatin' kuii va xaa' kivi' so'o' ndi'i'. Te ndo'ó ndii, xa nj̄ x̄inj̄ so'o' ndo' ña k̄ix̄in te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, sūu kua'a' ya'a ra xa nj̄ ka'ndj̄, sakan' na kundanj̄ e' ndii, xa kuyatin' kuii va xaa' kivi' so'o' ndi'i' jaan'. ¹⁹ Te jaan' ndii, tee' ndee tejn̄ ndu nj̄ k̄ieē ra, ndis̄u nj̄ nduu' xna'a ra kuenta Jesús xiin' e', sakan' ña naa' nj̄ nduu' ra kuenta a xiin' e' ndii, yoo ra xiin' e' ndeē v̄it̄jn̄. Ndis̄u xiin' ña nj̄ xaa' ra jaan' kuvj̄ kundanj̄ e' ña süu' kuenta Jesús xna'a nj̄ nduu' ndeē j̄in ra. ²⁰ Ndis̄u ndo'ó ndii, nj̄ tax̄j̄ Ndiosí Esp̄ritu Santo naá nimá ndo', sakan' na kuii' xini sakuu' ndo' xa'a' ña ndj̄xa. ²¹ Süu' nj̄ ke'j̄ ña yo'o' nuu' ndo' xa'a' a ña xini ndo' ña ndj̄xa jaan'. Süu' jaan' ndii nj̄ ke'j̄ e' sakan' ña xa xini ndo' a, te ndeē j̄in yu'u' t̄un vix̄j̄ kuax̄j̄ xiin' ña ndj̄xa jaan'. ²² ¿Yoo nduu' te xini xa'an' naa' süu' te ka'án ña süu' Jesús nduu' Cristo, ña nj̄ sakakú yoo'? Te jaan' nduu' te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, sakan' ña saxioo' ra yuva' e' Ndiosí xiin' si'e a jaan'. ²³ Sakuu' ne saxioo' si'e a jaan' ndii, j̄in ndaa' nduu' t̄u nj̄ xiin' Ndiosí, yuva' e'. Ndis̄u yoo' ka' ndiee' yu'u' xa'a' si'e a jaan' ndii, j̄in ndaa' nduu' t̄u nj̄ xiin' yuva' e' Ndiosí jaan'. ²⁴ Sakan' na kuii' taxa'a' ndo' ña nj̄ x̄inj̄ so'o' ndo' ndeē k̄ij̄ nj̄ xa'a' xika' ndo' ichi' Jesús, te k̄ij̄ xaa' ndo' sakan' ndii, j̄in ndaa' xachi' kunduu' ndo' xiin' si'e yuva' e' Ndiosí xiin' m̄ij̄ e'. ²⁵ Te ña yo'o' nduu' kuento ña nj̄ tax̄j̄ Cristo nuu' e' ndii, ña nat̄j̄jn̄ e' kivi' ñuu' ña k̄o'p' kivi' ndi'i'.

²⁶ Ke'i j̄ ña yo'o' te koto xiin' m̄ij̄ ndo' nuu' te kuní kuñj̄ xa'an' ndo'ó. ²⁷ Ndis̄u ndo'ó ndii, xa nj̄ ch̄inaá Ndiosí Esp̄ritu Santo nimá ndo', te naá ka' ña jaan' j̄kan', sakan' na kuii' kuní ka' ña sania'a ndeē j̄in ne yivj' ndo'ó. Sakan' ña Esp̄ritu Santo jaan' nduu' ña sania'a ndo'ó sakuu' ña kuní a kundanj̄ ndo'. Te ña sania'a ña jaan' ndii, ña ndj̄xa nduu' a, te süu' ña xini xa'an' nduu' a, sakan' na kuii' kua'an' naa kua'an' ndo' ña j̄in ndaa' nduu' ndo' xiin' Cristo saá nii' nj̄ sania'a ña jaan' ndo'ó.

²⁸ Ne ta'an' manj' j̄, v̄it̄jn̄ ndii, j̄in ndaa' naa j̄in ndaa' kunduu' e' xiin' Cristo, sakan' te ndit̄un̄j̄ e' kuñj̄ ña'a' e' k̄ij̄ n̄andj̄ko' a, te k̄īka'an nuu' e' k̄ij̄ kuñj̄ ña'a' e'. ²⁹ Naa' xini xna'a ndo' ña xachuun' ndaku a ndii, kuní a kundanj̄ t̄u ndo' ña sakuu' ne

xachuun' ndaku ndii, xa nj̄ kaku' xaa' nj̄a nj̄ xaa' a.

3

Si'e Ndiosí nduu' e'

¹ Koto ndo', saá vj̄' kua'a' kundanj̄ yuva' e' Ndiosí yoo', sakan' na si'e a nani' e' nj̄ xaa' a. Te xa si'e xna'a nduu' e', sakan' na kuii' ne nduu' kuenta j̄in yivj' ndii, n̄akuni nj̄a yoo' sakan' ña nj̄ n̄akun̄j̄ t̄u nj̄a Ndiosí.

² Ñanj̄ ta'an' manj' j̄, xa si'e Ndiosí nduu' e' v̄it̄jn̄, tee' ndee xini e' saá kuñtj̄' koo' e', ndis̄u xini e' ña k̄ij̄ n̄andj̄ko' Cristo ndii, kuvj̄ e' saá nii' kuu' m̄ij̄' a, sakan' ña kuñj̄ e' saá nii' kuu' xna'a a. ³ Te sakuu' ne kumi' ña ndiatu' j̄in jaan' xa'a' Jesús ndii, j̄in kivi' kua'an' xika' ndo'p' ka' nj̄a nuu' a, sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndo'p' ndj̄j̄ nduu' a.

⁴ Sakuu' ne xaa' kuach̄j̄ ndii, xka'ndiá ndoso' t̄u nj̄a t̄u'un ndei' Ndiosí, sakan' ña kuach̄j̄ nduu' a k̄ij̄ xka'ndiá ndoso' e' t̄u'un ndei' a. ⁵ Ndis̄u xini ndo' ña nj̄ k̄ix̄in Jesús j̄in yivj' te sandoyo' a kuach̄j̄ e'. Te ña jaan' ndii, ña k̄o'p' kuach̄j̄ nduu' a. ⁶ Sakan' na kuii' yoo' ka' nduvin' xiin' Jesús ndii, xaa' ka' nj̄a kuach̄j̄. Te yoo' ka' xaa' kuach̄j̄ ndii, ti'a'an' j̄in nj̄a kuñj̄ ña'a' nj̄a, nj̄ ndeē xini t̄u nj̄a yoo' nduu' Jesús jaan'. ⁷ Ñanj̄ ta'an' manj' j̄, tax̄j̄ ndo' kuñj̄ xa'an' ndeē j̄in ne yivj' ndo'ó. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, ne ndaku nimá nduu' nj̄a ndeē naa ndaku nimá ña jaan'. ⁸ Ne xaa' na xaa' kuach̄j̄ ndii, kuenta ña ndj̄va'a nduu' nj̄a. Sakan' ña ña ndj̄va'a jaan' ndii, ndeē xta'an' kivi' xaa' a kuach̄j̄. Xa'a' a jaan' na nj̄ k̄ix̄in si'e Ndiosí, te sandof̄u'u' a ña k̄inj̄ ña xaa' ña ndj̄va'a jaan'. ⁹ Te sakuu' ne nduu' si'e Ndiosí ndii, xaa' ka' nj̄a kuach̄j̄, sakan' ña kivi' ñuu' xaa' kumi' nj̄a nj̄ xaa' a, sakan' na k̄ivj̄ ka' saá nj̄a kuach̄j̄ jaan' xa'a' a ña si'e a nduu' nj̄a. ¹⁰ Te xiin' ña yo'o' kuvj̄ kundanj̄ kaxi' e' yoo' nduu' si'e Ndiosí, te yoo' nduu' si'e ña ndj̄va'a jaan'. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, süu' si'e Ndiosí nduu' nj̄a, nj̄ ndeē süv̄j̄ t̄u ne ndanj̄ ne j̄in xini Jesús xiin' nj̄a.

Ka'an' Juan ña kundanj̄ ta'an' e'

¹¹ Sakan' ña ña yo'o' nduu' t̄u'un va'a, ña nj̄ x̄inj̄ so'o' ndo' ndeē ña nuu' k̄ij̄ nj̄ xa'a' ndo' ndikún ndo' ichi' Jesús, ña kundanj̄ ta'an' j̄in e'. ¹² Te kunduu' e' ndeē naa k̄in̄. Te jaan' ndii, kuenta ña ndj̄va'a nj̄ nduu' ra sakan' na nj̄ xa'nj̄' ra ñanj̄ m̄ij̄' ra. ¿Ndee xa'a' nj̄ xaa' ra ña jaan'? Nj̄ xaa' ra a ña jaan' xa'a' a ña te xaa' ña nj̄a a nj̄ nduu' ra, ndis̄u ñanj̄' ra jaan' ndii, te xachuun' ndaku nj̄ nduu' te jaan'.

¹³ Ñanj̄ ta'an' j̄, n̄andanj̄ ndo' ña ndasi' ne nduu' kuenta j̄in yivj' ndo'ó. ¹⁴ Te yoo' ndii, xini e' ña xa nj̄ k̄ieē e' nuu' ichi' ña

kua'an mi'i xi'i e', te xa xika' e' ichi' ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', sakan' ña ndanj' e' ta'an' e' ne ñi xini Jesús xiin' e', te yoo ka ndāni ne jaan' ndii, xika' ka ña ichi' ña kua'an mi'i xi'i e'.¹⁵ Sakuu' ne ndasi' ne ñi xini Jesús xiin' ña ndii, ne xa'ni' ne yivi' nduu' ña. Te xa xini ndo'ó ña nde'e ñi ne xa'ni' ne yivi' ndii, kōo' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' kumi' ña nuu' Ndiosí.¹⁶ Te yoo' ndii, xiin' ña yo'o' ñi kundani' e' saq' nduu' a ña kundani' ta'an' e', ña ñi taxi' Jesucristo kivi' ñuu a, te ñi xi'i a xa'a' kuach'i e'. Te sakan' tu kuni' a saq' yoo' taxi' e' kivi' ñuu e' xa'a' ta'an' e', ne ñi xini Jesús xiin' e'.¹⁷ Ndisu' naa' kumi' yoo' ka ña'a, ña tiaku ña ñi yivi' yo'o', te xini ña ñi ne ñi xini Jesús xiin' ña, ne nakotiin' xa'a' ña'a, te saxi'ndja' ña ña'a ña nuu' ne jaan' ndii, kuasa' xachi' nia'a ña ña ndanj' ña'a' ña saq' kuni' Ndiosí.¹⁸ Ne ta'an' man'i' j, süu' xiin' tu'un ña kieve' yu'u' kuji' e' kuni' a sakan' e' ña ndanj' ta'an' e', süu' jaan' ndii kuni' tu a ña nia'a e' ña jaan' xiin' chuun' va'a ña xaa' e', te ch'indje'e' xna'a e' ne jaan'.

¹⁹ Te xiin' ña jaan' kuni' e' ña ña ndixa' kandixa' e', te naçhinaa' va'a tu e' nimá e' nuu' Ndiosí.²⁰ Te'e' ndee' tñi kuach'i nimá e' jaan' yoo' nuu' a ndii, Ndiosí nduu' ña ka'nu' ka te sakan' nimá e' jaan', te xini ña jaan' sakuu' ña'a.²¹ Ne ta'an' man'i' j, naa' kuasa' tiin' kuach'i nimá e' yoo' ndii, ñi e' te kuyatñ e' nuu' Ndiosí,²² te natiin' e' ndee' ka ña xikan' e' nuu' a, sakan' ña kandixa' e' ña ka'an' chuun' a, te xaa' tu e' ña xtan' a.²³ Te ña yo'o' nduu' ña ka'an' chuun' a ña ñi e' kuni' e' si'e a Jesucristo, te kundani' ta'an' tu e' saq' ñi ka'an' chuun' a xiin' e'.²⁴ Te yoo' ka kandixa' ña ka'an' chuun' a jaan' ndii, nduiin' ña xiin' a, te nduiin' tu a jaan' xiin' ña. Te xini e' ña jaan' sakan' ña ñi taxi' a Espiritu Santo naá nimá e'.

4

Saq' kuyi' kuni' e' yoo' nduu' ne ñi xna'a' xini Jesús, te yoo' nduu' ne xini xa'an'

¹ Ñani' ta'an' man'i' j, kändixa' ndo' ña sania'a ndee ka ne yivi', ne ka'an' ña Espiritu Santo saka'an' ña'a', süu' jaan' ndii saq' ndo' kuenta xiin' ña sania'a ne jaan' te kuni' ndo' naa' kuenta Ndiosí nduu' ña. Sakan' ña xa ñi naçuçhi' kua'a' va te ka'an' tiaku' tun vixi' ñi yivi'.² Te xiin' ña yo'o' kuyi' naçuçhi' e' yoo' nduu' ne naá Espiritu Ndiosí nimá. Yoo' ka ndiee' yu'u' ña te yivi' xachi' ñi nduu' Jesucristo kij' ñi kixin' a ñi yivi' ndii, ne jaan' naá Espiritu Ndiosí nimá.³ Ndisu' yoo' ka ndiee' yu'u' ña te yivi' xachi' ñi nduu' Jesucristo ndii, süu' Espiritu Ndiosí naá nimá ña. Süu'

jaan' ndii Espiritu kuenta ña ndasi' ta'an' xiin' Cristo kumi' ña. Xa ñi xini so'q' ndo'ó ña kixin' ña jaan' ñi yivi', te vitñ ndii, xa yoo' a ñi yivi'.

⁴ Ñani' ta'an' man'i' j, ndo'ó ndii, kuenta Ndiosí nduu' ndo'. Te xa ñi ketā va'a ndo' nuu' ne xini xa'an' jaan', sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' Espiritu Ndiosí, ña naá nimá ndo'ó, te sakan' Espiritu ña ñu'u' nimá ne nduu' kuenta ñi yivi' jaan'.⁵ Ne jaan' ndii, kuenta ñi yivi' nduu' ña sakan' na ka'an' ña xa'a' ña tuu ne yivi' kuenta ñi yivi'. Te ne yivi' kuenta ñi yivi' ndii, xini so'q' ña ña ka'an' ne jaan'.⁶ Yoo' ndii, kuenta Ndiosí nduu' e'. Te ne xini Ndiosí ndii, xini so'q' ña ña ka'an' e'. Ndisu' ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, xini so'q' ña ña ka'an' e'. Xiin' ña jaan' kuyi' kuni' e' yoo' nduu' ne kumi' Espiritu Ndiosí, uun ne kumi' Espiritu ña xini xa'an' jaan'.

Ka'an' Juan ña kuni' a kundani' ta'an' e'

⁷ Ñani' ta'an' man'i' j, kuni' a kundani' ta'an' e', kuach'i ndii nuu' Ndiosí kieve' ña ndanj' jaan'. Te yoo' ka ndanj' ne yivi' ndii, si'e' Ndiosí nduu' ña, te xini ña Ndiosí.⁸ Ndisu' yoo' ka ndāni ne yivi' ndii, ti'a'an' kuni' ña Ndiosí, sakan' ña ndanj' ña jaan' yoo'.⁹ Te xiin' ña yo'o' ñi nia'a Ndiosí ña kundani' a yoo', ña ñi ti'vi' a si'e a, ña ñi ndaa' tilu', ñi yivi' yo'o', te ñi natñin' e' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' ñi xaa' ña jaan'.¹⁰ Te ña kundani' xna'a' ndii, so'q' yoo' a: süu' ña ñi kundani' yoo' Ndiosí ña nuu', süu' jaan' ndii ña xi'na' ka mi'i' a ñi kundani' yoo', te ñi ti'vi' a si'e a, te ñi xi'i a, te ñi cha'vi' a xa'a' kuach'i e'.¹¹ Ñani' ta'an' man'i' j, xa'a' a ña sakan' kundani' Ndiosí yoo' ndii, nii' sakan' tu kuni' a kundani' ta'an' yoo'.¹² Ndiosí ndii, nde'e' ñi ne yivi' ti'a'an' kuni' ndu'chi' nuu' ña'a', ndisu' naa' ndanj' ta'an' i'ñ e' ndii, ñi ndaa' nduu' e' xiin' a, te naa' ndanj' ta'an' e' nde'e' naa' ndanj' ña jaan' yoo' ndii, xa yoo' xinu' xna'a' ña ndanj' a jaan' nimá e'.

¹³ Te xa'a' a ña ñi taxi' a Espiritu a naá nimá e' na xini e' ña ñi ndaa' xna'a' nduu' e' xiin' a, te ñi ndaa' tu nduu' a xiin' e'.¹⁴ Te ndu'u' ndii, ñi xini ndu', te ndiee' yu'u' ndu' ña ñi tñanu' yuva' e' Ndiosí si'e a, te ñi tuvi' a ñi yivi' te sakan' a ne yivi' ñi yivi' nuu' kuach'i ña.¹⁵ Yoo' ka ndiee' yu'u' ña si'e' Ndiosí nduu' Jesús ndii, nduiin' ña xiin' Ndiosí, te nduiin' tu a jaan' xiin' ña.¹⁶ Te xini e' ña kundani' Ndiosí yoo', te ñi e' xini e' ña kundani' a yoo'. Ndiosí nduu' ña ndanj' yoo'. Te yoo' ka nduu' ne ndanj' ta'an' ndii, nduiin' ña xiin' a, te nduiin' tu a xiin' ña.¹⁷ Te xiin' ña yo'o' xinu' ña ndanj' ta'an' e' saq' kuni' Ndiosí, te ñi e' kij' xaa' kivi' ña sana'má a sakuu' ne yivi'. Sakan' ña xika' e' ñi yivi' yo'o' saq' nii' ñi

xiká Jesucristo. ¹⁸ Ne ndanî ne yivî' ndii, yî'vi nîa xa'a' kivi' jaan'. Kuachî ndii kii' ndanî xna'a e' ndii, xinu' nîa yî'vi e' jaan'. Sakan' na kuui' ne yî'vi ndii, xanini nîa nîa sando'o' nîa' a' Ndiosî xa'a' nîa tîa'an xinu' xna'a nîa ndanî nîa sâa kunî Ndiosî. ¹⁹ Yoo' ndii, kundanî nîa' a' e', sakan' nîa xî'nâ kâ nîa jaan' nî kundanî yoo'. ²⁰ Naa' ka'an yoo kâ ndii, "Kundanî yu'u' Ndiosî", kachi nîa, ndisu ndasi' nîa ne jîni xini Jesús xiin' nîa ndii, ne xini xa'an' nduu' nîa na sakan'. Kuachî ndii, naa' kundanî nîa ne jîni xini Jesús xiin' nîa, ne kuvî xini ndûchi' nuu' nîa ndii, sâa kuvî ka'an nîa nîa kundanî nîa Ndiosî, nîa tîa'an kunî ndûchi' nuu' nîa? ²¹ Jesucristo nî ka'an chuun' nuu' ndu nîa naa' ndanî e' Ndiosî ndii, kunî tu a nîa kundanî e' ne jîni xini Jesús xiin' e'.

5

Ini e' kunî e' Jesús

¹ Yoo kâ kandixa' nîa Jesús nduu' Cristo nî tîanî' Ndiosî kuenta a ndii, ne jaan' nduu' si'e Ndiosî. Yoo kâ kundanî jîn yuva' ndii, kunî a nîa kundanî tu nîa si'e ra. ² Te xiin' nîa yo' o' xini e' nîa kundanî e' ne nduu' si'e Ndiosî xiin' e', kii' kundanî e' Ndiosî, te kandixa' tu e' nîa ka'an chuun' a. ³ Sakan' na kuui' naa' kundanî xna'a e' Ndiosî ndii, saxinû e' nîa ka'an chuun' a. Te nîa ka'an chuun' a jaan' ndii, sîu' nîa vixi nduu' a. ⁴ Kuachî ndii sâkuu' yoo', ne nduu' si'e Ndiosî ndii, kanando e' nuu' nîa nduu' kuenta jîn yivî'. Te xiin' nîa yo' o' kanando e' nuu' nîa nduu' kuenta jîn yivî' jaan', nîa nduu' nîa jîni e' xini e' Jesucristo. ⁵ Sîu' ndee kâ ne yivî' kanando nuu' nîa nduu' kuenta jîn yivî' jaan'. Sîu' jaan' ndii ne kandixa' nîa si'e Ndiosî nduu' Jesús, ne jaan' kujî' kanando nuu' nîa nduu' kuenta jîn yivî'.

⁶ Te tîkui xiin' nîi' nduu' nîa nîa' á nîa nî kîxin Jesucristo nuu' Ndiosî, sîu' tîkui kujî' nîa' á nîa jaan', sîu' jaan' ndii tîkui xiin' nîi' nîa' á nîa jaan'. Te Espîritu Santo nduu' nîa ndiee' yu'u' xa'a' nîa jaan', sakan' nîa Espîritu jaan' ndii, nîa ndîxa nduu' a. ⁷ Kuachî ndii, unî ta'an kuu' nîa ndiee' yu'u' ndîvi': [Te nîa jaan' nduu' Ndiosî, yuva' e', xiin' si'e a, xiin' Espîritu Santo. Te jîn ndaa' nduu' unî saa' nîa jaan'. ⁸ Te unî ta'an kuu' nîa ndiee' yu'u' jîn yivî', te nîa jaan' nduu'] Espîritu Santo jaan', xiin' tîkui jaan', xiin' nîi'. Te nakuitá nîa ndiee' yu'u' unî saa' nîa jaan'. ⁹ Naa' natiin' e' nîa ndiee' yu'u' ne yivî' ndii, sâa kâ vî' tu xata'an kâ natiin' e' nîa ndiee' yu'u' Ndiosî, sakan' nîa nîa ka'nu' kâ nduu' nîa ndiee' yu'u' a jaan'. Sakan' nîa xa'a' si'e a nî ndiee' yu'u' a. ¹⁰ Yoo kâ jîni xini si'e Ndiosî jaan' ndii, natiin' nîa nîa ndiee' yu'u' nîa jaan'. Ndisu

yoo kâ jîni xini si'e a jaan' ndii, sandiee' vixi nîa Ndiosî xa'a' nîa nîa kandixa' nîa nîa ndiee' yu'u' a xa'a' si'e a jaan' ¹¹ Te xa'a' nîa yo' o' nduu' nîa nîa ndiee' yu'u' Ndiosî, nîa nîa taxî a kivi' nîu' e' nîa kôo' kivi' ndi'i'. Te kivi' nîu' e' jaan' ndii, nda'a' si'e a jaan' natiin' e'. ¹² Ne jîni xini si'e Ndiosî ndii, natiin' nîa kivi' nîu' nîa kôo' kivi' ndi'i', ndisu ne jîni xini si'e a jaan' ndii, kôo' kivi' nîu' jaan' natiin' nîa.

Sandi'i' ndoso' Juan ke'i ra

¹³ Ke' i jî nîa yoso' yo' o' nuu' ndo' o', ne jîni xini si'e Ndiosî, te kunî ndo' nîa xa' kumi' ndo' kivi' nîu' nîa kôo' kivi' ndi'i', te jîni ndo' kunî ndo' si'e a jaan'. ¹⁴ Te nîa yo' o' nduu' nîa jîni e' xini e' Ndiosî, nîa kîi' xikán e' ndee kâ nîa' a' nuu' a sâa kunî mîi' a ndii, xini so' o' a nîa ka'an e'. ¹⁵ Te naa' xini e' nîa xini so' o' a nîa xikán e' nuu' a ndii, xini kaxi' tu e' nîa xa' natiin' e' nîa xikán e' nuu' a jaan'.

¹⁶ Naa' xini sava' ndo' o' nîa xaa' jîn ne nakayá xiin' ndo' xa'a' Jesús kuachî, nîa sâku' un nîa' a' te kuvî nîa ndii, ka'an ndo' xiin' Ndiosî xa'a' nîa, te taxî nîa jaan' kivi' nîu' nîa kôo' kivi' ndi'i' nda'a' nîa. Sakan' sâa ndo' xa'a' ne xaa' kuachî nîa sâku' un nîa' a' te kuvî nîa. Kuachî ndii yoo kuachî nîa saku' un ne yivî' te kuvî nîa, te kâ'an jî na ka'an ndo' xiin' Ndiosî xa'a' ne jaan'. ¹⁷ Sâkuu' nîa nîa' a' nduu' kuachî. Ndisu yoo kuachî nîa sâku' un nîa' a' te kuvî nîa.

¹⁸ Xini e' nîa yoo', ne nduu' si'e Ndiosî ndii, xaa' kâ e' kuachî. Sakan' nîa Jesús, si'e Ndiosî, xito' yoo', te kuvî satuxu' ví nîa ndîva' a' yoo'. ¹⁹ Te xini tu e' nîa si'e Ndiosî nduu' e', te nda'a' nîa ndîva' a' naá kani' jîn yivî'. ²⁰ Te xini tu e' nîa nî kîxin si'e Ndiosî jîn yivî', te nî taxî a nîa kundanî e' ndee nîa nduu' Ndiosî xna'a. Te yoo' ndii, nduuiin' e' xiin' nîa ndîxa jaan', te nduuiin' tu e' xiin' si'e a jaan', nîa nduu' Jesucristo, te nîa jaan' nduu' Ndiosî xna'a, te nîa jaan' tu taxi' kivi' nîu' e' nîa kôo' kivi' ndi'i'. ²¹ Ne kua' a mîi' jî, koto xiin' mîi' va' ndo' nuu' ndiosî saka. Sakan' na kundu' a.

Tutu ña uvi ña ni ke'i San Juan kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an' nja

¹ Yu'u, te nduu' iin te xixa va ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, ña' ta'an' i, ña' xa ni nakaixin Ndiosí nduu' kuenta a, te ti'vi' tu i cha'an' si'e un'. Te ndani i ndo'ó saa ka'an ña ndixa, ña kandixa' e'. Te süu' yu'u kujiti' ndani ndo'ó. Süu' jaan' ndii sakan' tu sakuu' ne xini ña ndixa. ² Te ndani i ndo'ó xa'a' a ña naá ña ndixa jaan' nimá e', te xa jkan' kunaá a ndee ndi'i' ni kivi'. ³ Na sañu'u' va na Ndiosí, yuva' e', xiin' si'e a Jesucristo, ndo'ó. Te na kuvita tu ini a xa'a' ndo'. Te na taxí tu a ña manj' koo xiin' ndo'. Na saa a ña jaan' xa'a' a ña xini ndo' ña ndixa jaan', te ndani ta'an' ndo'.

Kujita ndaku e' nuu' ña ndixa ña ka'an xa'a' Jesús

⁴ Va'a va ni kunj i kiji' ni xini i sava si'e un', ne xaa' ña ndixa saa nii' ni ka'an chuun' Ndiosí, yuva' e', xiin' e'. ⁵ Ña' ta'an' i, vjtin ndii ka'an nda'vi xiin' ndo' ña na kundanj ta'an' na e'. Te süu' iin ña ka'an chuun' xaa' nduu' ña ka'an i nuu' ndo'. Süu' jaan' ndii ña xa yoo nuu' e' ndee kiji' ni xa'a' ndikun e' jchi' Jesús nduu' a. ⁶ Te ña yo'ó' nduu' ña kundanj ta'an' e' ndii, ña kaka e' saa ka'an chuun' Ndiosí. Te ña yo'ó' nduu' ña ka'an chuun' a jaan' ña kundanj ta'an' e' saa nii' ni xini so'q' ndo' ndee ña nuu'.

⁷ Ka'an i ña jaan' sakan' ña xa kua'a' va te xini xa'an' xika' iin yivi' ka'an ña Jesucristo ndii, ni nduu' a te yivi' xachi' kiji' ni kixin a iin yivi'. Te jaan' ndii, te xini xa'an' nduu' ra, te ndasi' tu ra Cristo. ⁸ Koto xiin' mii' ndo' nuu' te jaan', koto ka ndoñu'u' saka ña xata'an natijn ndo' xa'a' chuun ña ni xaa' ndo' nuu' Ndiosí, va'a ka sanduxa' ndo' te natijn ndo' sakuu' ña kuni a taxí a nda'a' ndo'. ⁹ Yoo ka kuxioo' nuu' ña ndixa ña ka'an xa'a' Cristo, te kuasa' ita' ni'j nja nuu' a ndii, koo' Ndiosí naá nimá nja. Ndisu yoo ka ita' ni'j xiin' ña jaan' ndii, naá Ndiosí xiin' si'e a jaan' nimá nja. ¹⁰ Sakan' na kuui' naa' kuaxi yoo ka nduu' te jaan' mji' ndiee' ndo', te sánia'a ra ña ndixa xa'a' Jesús ndii, taxí ndo' xka'ndia ra vi'e ndo' kundiee' ra, te ni ndee nakuatu ña'a' ndo'. ¹¹ Kuachi' ndii, ne nakuatu' ña'a' ndii, chindiee' ta'an' nja xiin' te jaan' nuu' chuun nja'a ña xaa' ra jaan'.

Ña ndeji' so'q' ndi'i'

¹² Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an i xiin' ndo', ndisu kuni ke'j i e nuu' tutu, sakan' ña ndiatu' ini i ku'un i mii' ndiee' ndo', te ndatu'un' xiin' ta'an' e'. Sakan' saa i te va'a ndi'j kunj na jin e' kua'an. ¹³ Ne nduu' si'e ña' ta'an' un', ña' ni nakaixin tu Ndiosí, ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nja cha'an' un'. Sakan' na kunduu' a.

Tutu ña uní ña nî ke'î San Juan kua'an nda'a' ne inî xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an nîa

¹ Yu'u, te nduu' jîn te xîxa va ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, Gayo kua'a, te ndani jî yo'ó saq ka'an ña ndîxa ña kandixa' e'. ² Ñanî kua'a, ka'an va jî xiin' Ndiosí xa'a' un' te kîeë va'a un' xiin' sakuu' ña xaa' un', te koq va'a tu un' saq nîi' yoo va'a nimá un' nuu' Ndiosí. ³ Va'a va nî kunî jî kij' nî kîxin sava ñanî e', te nî ndieë yu'u' ra nuu' jî ña inî va un' xini un' ña ndîxa, te xika' ndaku tu un' xiin' ña jaan'. ⁴ Kôo' ka ndeë jîn ña'a ña xaa' sakan' te va'a ka kuni yu'u, te sakan' ña xini so'ó jî ña xika' ne kua'a si'e jî xiin' ña ndîxa jaan'.

⁵ Ñanî kua'a, xachuun' ndaku va un' nuu' chûun Ndiosí ña chindiee' un' ne ndikún jîchi' Jesús xiin' e'. Tee' ndee ne xini ta'an' xiin' un' nduu' sava ne jaan' ndii, chindiee' ña'a' un'. ⁶ Te ne jaan' ndii, ndiee' yu'u' nîa xa'a' un' nuu' ne nakayá yo'o' xa'a' Jesús ña kundanî va ña'a' un'. Chîndiee' naa chindiee' un' ne jaan' saq kuní Ndiosí xiin' ña kuní nuu' nîa kij' kua'an nîa jîchi'. ⁷ Kuachî ndii, xa'a' a ña ndani nîa Jesús na nî kîeë nîa xika' nîa sakan'. Te kôo' a ni't' nîa nda'a' ne inî xini Jesús. ⁸ Sakan' na kuii' yoo' ndii, kuní a chîndiee' e' ne jaan', te sachuun' inga' e' xiin' nîa xa'a' ña ndîxa jaan'.

⁹ Xa nî ke'î jî jîn tutu nuu' ne nakayá xa'a' Jesús nuu' ñaa'. Ndisu te nduu' Diótrefe ndii, nátiin' ra ña ka'an ndu jaan', sakan' ña xtanî ra ña nduu' ra te kuu' nuu' nuu' nîa. ¹⁰ Sakan' na kuii' kij' xa'a' jî ñaa' ndii, ka'an jî xiin' ra nuu' ndo' xa'a' ña kuu' ra jaan', xiin' xa'a' ña kanîa'a ra xa'a' ndu. Te süu' ña jaan' kuîtî' xaa' ra, süu' jaan' ndii nátiin' tu ra ñanî ta'an' e', ne xaa' nuu' ñaa'. Te nî ndeë táxi' tu ra natîin' inga ne inî xini Jesús, ne ndiee' ñaa', ne jaan', te nî ndeë táxi' tu ra nakayá ka ne natîin' ña'a' jaan' xiin' inga ne nakayá xa'a' Jesús ñaa'.

*Ka'an va'a Juan xa'a' jîn te nanî
Demetrio*

¹¹ Ñanî kua'a, saq un' ña nîa'a ña xaa' ne yivi'. Süu' jaan' ndii ña va'a kuîtî' saq un'. Kuachî ndii yoq ka xaa' ña va'a ndii, kuenta Ndiosí nduu' nîa. Ndisu ne xaa' ña nîa'a ndii, xini nîa Ndiosí. ¹² Sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús ka'an va'a xa'a' Demetrio. Te ndeë mîi' ña ndîxa, ña kandixa' e' ndii, nakuitá xiin' saq xika' ra. Te sakan' tu ndu'u ndii, ka'an va'a ndu

xa'a' ra. Te xini un' ña ña ndaku nduu' ña ndiee' yu'u' ndu.

Ndeii' Juan inga ne inî xini Jesús

¹³ Yoo kua'a' ka ña kuni ka'an jî xiin' un', ndisu ndeë chaa' ka kîe'î jî e nuu' tutu, ¹⁴ sakan' ña ndiatu' inî jî ku'un jî mii' ndu'u' un' jîn tun kî'i' te ndatu'un' xiin' ta'an' e'. ¹⁵ Na taxî na Ndiosí ña manî' koq xiin' un'. Ne xini ta'an' xiin' e', ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nîa cha'an' un'. Kua'an Ndiosí koq jî in ne xini ta'an' xiin' e', ne ndiee' ñaa'.

Tutu ña ni ke'i San Judas kua'an nda'a' ne ini xini Jesús

Ti'vi' ra cha'an nja

1 Yu'u nduu' Judas, ñanj Santiago, te xika' nuu' i nuu' Jesucristo. Te ti'vi' i cha'an' sakuu' ndo'ó, ne ni kana yuva' e' Ndiosí, xa'a' a ña ndanj a ndo'ó, te xito' tu a ndo'ó xiin' nda'a' Jesucristo. 2 Te na so'ó kua'nu kua'a' ka ña kuvita ini Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ña maní, ña taxi' a yoo xiin' ndo', xiin' ña ndanj a ndo'ó i'in kivi' kua'an.

Ka'an Judas ña kuni a koto xiin' mi'i' e' nuu' ne sania'a tun vixi (2 P. 2:1-17)

3 Ne kua'a, ni ka'an ndjee' va nimá i ke'i i xa'a' ña sakaku Ndiosí yoo', ña xa kumi' inga' e'. Ndisu ni xini i ña kuni a ke'i i vitin, te ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña ku'un naa ku'un ndo' ña xanduxa' ndo' xa'a' ña ndixa' ña kandixa' e', ña ni sanakua'a Ndiosí unta' kuiti' te xava'a nda'a' ne nduu' kuenta a. 4 Kuachí ndii xa ni ko'ni sj'e sava te xini xa'an' tein ndo' xiin' tun vixi. Te jaan' ndii, ndee' xta'an' vi' ka'an tu'un Ndiosí xa'a' a ña koo ra tundo'o'. Te yivi' jaan' ndii, te nja'a nduu' ra, te tiin' ndjaa ra ña ndanj mji' Ndiosí yoo', te ndasanduu' ra ña jaan' ña kuvj xaa' ra ña ka'an kiji xiin' jin ra. Te xiin' ña jaan' saxioo' ra Ndiosí, ña nduu' ña xiin' ña'a' yoo', te saxioo' tu ra xto'o e' Jesucristo.

5 Te' ndee xa kundani kaxi' ndo' ña xito' ka'an i xiin' ndo' vitin ndii, kuni sanaka'an' i ndo'ó ña kiji' ndi'i ni tava' xto'o e' Ndiosí ne nduu' kuenta a nuu' ñu'u' Egipto ndii, ni sandofnu'u' a sava ne jaan' xa'a' a ña ni kandixa' ña'a' nja. 6 Naa kuu' ángele, ña ni tiin' ka'nu' mi'i' ni ndjee' a xa'ndia chuun' a, te ni naqoo a ndjee' a ña ni taxi' Ndiosí nda'a' a ndii, ni ko'ni xachi' ña'a' Ndiosí jin xaan' mii' jin yavi, te ndiatu' a ndee' xa' kivi' chie ña so'o' ndi'i te sana'má ña'a' Ndiosí. 7 Te naka'an' tu ndo' saq ni xa' ne ni ndee' ñu'u' Sodoma, xiin' ñu'u' Gomorra, xiin' nda'a' uvi' sa' ñu'u' jaan' ndii, ni xtanj va nja sakuu' nuu' ña xiin. Te ni xiko ni'i' ña'a' ña ka'an ña ka'an nimá nja xiin' jin nja. Xa'a' a jaan' na ni sando'o' ña'a' Ndiosí xiin' ñu'u' ña koo' kivi' nda'vá, te sakuni' a yoo' saq xaa' a xiin' ne xaa' kuachí.

8 Ndee saq ka ni ndii, te xini xa'an' jaan' ndii, ni' sakan' tu xaa' te jaan' xika' ra ndee' naa te xani xaa' ra ña ka'an xiin'

jin' ra. Te nátiin' ra ña xa'ndia chuun' Ndiosí, te kanja'a tu ra xa'a' ña ndjee' ña ndjee' ndivi'. 9 Ni ndee Miguel, ña nduu' jin ángele ka'nu' kuu' nuu' ka, kiji' ni kanj ta'an' a kuento xiin' ña ndiva'a xa'a' ñu'u' nde'i Moisés ndii, ni kundieni a kanja'a a xiin' ña ndiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii ni ka'an a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii: "Xto'o i na kanj yo'ó", ni kachí a. 10 Ndisu te xini xa'an' jaan' ndii, kanja'a ra xa'a' ndee ña kundani ra. Te ña kundani ra, kuenta ña xini jin' mji' ra ndee' naa xaa' kiti' ña koo' ña xanini ri' ndii, katun' ndi'i ña'a' ña jaan' nuu' Ndiosí. 11 Nda'vi va kundoo' te jaan', kuachí ndii xata' ña nja'a ña ni xa' Caín ndikún ra. Te xa'a' a ña kuni kiji' ra xu'un' ndii, ndikún tu ra xata' ña ni xa' Balaam. Te xa'a' a ña xaso'o' ra ndee' naa Coré ndii, sandofnu'u' tu ña'a' Ndiosí.

12 Te kiji' ko'ni te jaan' mii' ndee' siji' ndo' ña ndanj ta'an' ndo', te xixi' ndo' kuenta Jesús, te xixi' ra xiin' ndo' ndii, ka'an' nuu' e' kuu' ra xa'a' ña kiji' ña xaa' ra, sakan' ña ndi'ni ra xa'a' ña ndioo' ini mji' kuiti' ra, te nduu' ra ndee' naa viko' ichi, ña sakuun' savi', te xiko' ni'i' ña'a' tachi' mii' ka kuni a. Te nduu' tu ra ndee' naa jtuun', tun' koo' nduu' kuun' nda'a' kiji' kuni a kuun' a nda'a' nu'. Xa'a' a jaan' na nduu' ra ndee' naa tun' xa ni kjee' sakuu' tjo'o, te xa ni xi'i xachi' ra nuu' Ndiosí. 13 Te te jaan' ndii, nduu' ra ndee' naa tikui nuu' mjni' ka'nu' kiji' ndjee' va kieve' kua'a' ña ka'an, ña xini xa'an' jaan' yu'u' ra ndee' naa pele nuu' tikui mjni' jaan'. Te nduu' tu ra ndee' naa tiuun', ti' ndjee' jin xaan'. Te xa ni sakuu' tu'va Ndiosí xa'a' te jaan' mii' jin yavi ndiaa' xachi', mii' ku'un' ra ndee' ndi'i' ni kivi'.

14 Sakan' tu Enoç, te uxá sjani' xika' Adán ndii, ni ka'an tiaku' ra xa'a' te xini xa'an' jaan' ndii: "Koto ndo', kixin xto'o e' xiin' ki'in' mií ángele, ña xika' nuu' nuu' a, 15 te sana'má a sakuu' ne yivi', te kendiaa' ya'vi' a sakuu' ne nja'a xa'a' sakuu' ña nja'a ña ni xa' nja, xiin' sakuu' ña ni kanja'a ne kiji' kuu' xaa' kuachí xa'a' a", ni kachí ra. 16 Te jaan' ndii, xa nuu' kayu'u' ra, te chitun tu ra, te ndikún tu ra ña nja'a, ña ka'an nimá mji' ra xa'a', te ka'an ñuufu' tu ra, te sakan' tu sachié ra ne yivi', te kiji' ra xu'un' nda'a' nja kuiti'.

Ka'an Judas ña kuita ni'i' e' nuu' ichi Jesús

17 Ñanj ta'an' maní i, naka'an' ndo' ña ni ka'an te nda'a' xa'a' xto'o e' Jesucristo nuu' ndo' saa'. 18 Ni ka'an ra ña: "Kivi' so'o' ndi'i' ndii, koo' ne kundi'i' xa'a' Ndiosí. Ne jaan' ndii, kaka' nja saq ndioo' kiji' ini nimá mji' kuiti' nja", ni kachí ra. 19 Te nata'vi' ndo'ó kuiti' nduu' te xini xa'an' jaan'. Te

xiko' ni'i' ña'a' ña nja'a, ña ka'an nimá mji' ra, te kōo' tu Espiritu Santo naá nimá ra.

²⁰ Ndisu ndo'ó ñanji ta'an' manj' i ndii, kuŋta nj'i ka ndo' xiin' ña ndixa, ña kandixa' e', ña nduu' ña su'un, ña kuaxi nda'a' Ndiosí. Te ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xiin' ndje'e' ña taxi' Espiritu Santo. ²¹ Te sakan' tu ku'un naa ku'un ndo' nuu' ña ndanji Ndiosí ndo'ó, ña ndiatu' ndo' ña xaa kivi' ña taxj' xto'q' e' Jesucristo kivi' ñuu' e' ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña kuvita inji a xa'a' e'.

²² Te ne kōo' ña ndaku nuu' xa'a' ña ndixa ña kandixa' e' ndii, sania'á ndi'j ka ña'a' ndo' xa'a' ña jaan'. ²³ Te sava tuku nja ndii, tu'un ña'a' ndo' nuu' ña kinj ña xaa' nja, ña nduu' ndee naa ñu'u, te sakahú ña'a' ndo' vj'e tundo'q'. Te sava tuku nja ndii, kuvita inji ndo' xa'a' nja. Ndisu koto xiin' mii' va ndo' kij' xaa' ndo' ña jaan', koto ka sativi' nja ndo'ó xiin' kuachj nja. Te kundasi' tu ndo' ndee toto ña ni'nu' nja xaa' nja kuachj jaan'.

Ka'an Judas ña Ndiosí kuŋti' xata'qn saka'nu' e'

²⁴ Te jin ndaa' Ndiosí, ña ni sakahú yoo' kuŋti' kuvj' koto ndo'ó, te nãma ndo' nuu' kuachj, sakan' te kōo' ndee jin xa'a' ña tjin kuachj a ndo'ó, te sij' kunj ndo' kij' naxaa' e' nuu' a mii' ndatun' kaa'. ²⁵ Te ña jaan' na natjin sakuu' ña ndatun' xava'a, xiin' ña ka'nu', xiin' ña ndje'e', xiin' ña xa'ndia chuun' ndee vjin te ndee ndi'i' ni kivi' xa'a' ña ni xaa' Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

Tutu yo'o' ka'an xa'a' sakuu' ña nã'a' ka te koo

Ña ni nia'a Ndiosi nuu' Jesucristo

¹ Ña yo'o' nduu' ña ni nia'a Ndiosi nuu' Jesucristo, te ña jaan' nia'a ña'a' nuu' ne xika' nuu' nuu' a ña nã'a' ka te koo. Xa'a' a jaan' na ni tãan' Jesús ñin ángele, ña nduu' ndã'a' xa'a' a nuu' yu'u, te nani' Juan, te xika' nuu' nuu' a, te sakuni' a yu'u ña jaan'. ² Te ndiee' yu'u' ndaku i xa'a' ña ni nia'a Ndiosi nuu' i xiin' xa'a' ña ni ndiee' yu'u' Jesucristo, ña ni xini' i jaan'. ³ Sañu'u' va Ndiosi ne ka'vi' ti'e' ña yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' ne yivi', xiin' sakuu' ne xini so'o' ña ka'an tiaku yo'o', te saxinú nã a. Kuach'i ndii xa kuyatin' kivi' ña koo sakuu' ña yo'o'.

Ti'vi' Juan cha'an', te xaka'nu' ra Jesús

⁴ Yu'u nduu' Juan, te ti'vi' i cha'an' uxã ti'vi' saa' ndo'ó, ne nakayá xa'i' Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia. Na sañu'u' na Ndiosi ndo'ó, te na tax'i tu a ña man'i koo xiin' ndo'. Ña jaan' ndii, yoo a, te ni yoo a, te kuax'i a. Te sakan' tu na saa uxã saa Espiritu, ña ndiee' yat'in nuu' tei ka'nu' mii' xa'ndia chuun' Ndiosi. ⁵ Te sakan' tu na saa Jesucristo, ña ndiee' yu'u' ndaku xa'a' Ndiosi, te nduu' tu a ña kuu' nuu' ña ni nañaku a tein ne ni xi'i', te sakan' tu nduu' a ña kumi' ndiee' nuu' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' ñin yivi'. Te ndan'i Cristo yoo', ña jaan' na ni sandoó ndiká a yoo' nuu' kuach'i e' xiin' nii' a. ⁶ Te siin' tuku' ndii, ni sananduu' a yoo' te xa'ndia chuun', te ni sananduu' tu a yoo' sutu te kaka nuu' e' nuu' yuva' a Ndiosi. Na nañin a sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' xiin' sakuu' ña ndiee' ndee ndi' i ni kivi'. Sakan' na kunduu' a. ⁷ Koto ndo', kaa' kuax'i Jesús tein viko'. Te kuni' nduchi' nuu' ña'a' sakuu' ne yivi' ñin yivi'. Te ndee te ni xa'ni' ña'a' kuni' ña'a'. Te sakuu' ne ndiee' ñin yivi' ndii, kusuchi' ñin nã xa'a' ña kuax'i a. Sakan' na kunduu' a.

⁸ Te ka'an xto'o' e' ndii: "Yu'u ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i', te yoo i, te ni yoo i, te kuax'i, te nduu' i ña ka'nu' koo' chukuu'", kachi a.

Ni xini' Juan ñin ña kaa' naa kaa' Jesús

⁹ Yu'u nduu' Juan, ta'an ndo', te ndo'o' tu i saa ndo'o' ndo'o' nuu' ña sando'o' va ne yivi' yoo' xa'a' ña ndikun' e' xachi' Jesús, te nduu' e' kuenta ña xa'ndia chuun' Ndiosi, te kundieni ñin e' nuu' ña jaan' xiin' ndiee' Jesús. Te xa'a' a ña ni ka'an ndoso' i tu'un' Ndiosi, xiin' ña ni ndiee' yu'u' i xa'a' Jesús

na ni ñin u'vi' ra yu'u, te ni xan ndiaka' ra yu'u nuu' ñin ñu'u' ña nani' Patmos, ña ndasi i'nu' xiin' muni' ka'nu'. ¹⁰ Te ñin kivi' ña nakayá e' xaka'nu' e' xto'o' e' ndii, ni sakuu' Espiritu Santo nimá i, te ni xini' so'o' i ñin tachi' yu'u' ti'e' va xata' i ndee' naa' nde'i' ñin ndachuun' vi'. ¹¹ Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Yu'u ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i'. Ke'i un' nuu' tutu sakuu' ña kuni' nduchi' nuu' un', te ti'vi' un' tutu jaan' ndã'a' uxã ti'vi' saa' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñu'u' ña ñu'u' nuu' ñu'u' Asia, naa kuu' ñu'u' Efesos, ñu'u' Esmirna, ñu'u' Pérgamo, ñu'u' Tiatira, ñu'u' Sardis, ñu'u' Filadelfia, xiin' ñu'u' Laodicea —ni kachi tachi' yu'u' jaan'.

¹² Sakan' te ni ndiko kuni' i, te ni nakoto xata' i te kuni' i yoo ka'an xiin' i. Te ni xini' i ita' uxã ta'an kandelero, ña ni kua'a' xiin' oro, mii' ita' ña tuún. ¹³ Te tein kandelero jaan' ni xini' tu i ñin ñu' kaa' ndee naa kaa' ña nduu' tu te yivi' ni'nu' a toto nani' ña xaá ndee nuu' xa'a' a. Te kanu' ñin toto, ña ni kua'a' xiin' yu'va oro ti'a'ni a. ¹⁴ Te xini' a xiin' ixi' xini' a ndii, yaa kachi' vi' a ndee naa i'in'. Te nduchi' nuu' a ndii, yi'e' a ndee naa ñu'u' ndatin. ¹⁵ Te nuu' xa'a' a ndii, yi'e' a ndee naa yi'e' kaa' kua'a' ndii' ki' ndundoo' a nuu' ñu'u' i'ni' va. Te tachi' yu'u' a ndii, ndiee' xava'a' ni' a ndee naa ni' mii' koyo' kua'a' va tiku. ¹⁶ Te ni kumi' a uxã ta'an tiuun' ti'in' ndã'a' kua'a' a. Te ni keta' ñin ichi' ni' ña xiin' va uvi' saa' ta'vi' yu'u' a. Te nuu' a ndii, ndiee' ka ni yi'e' a te sakan' ñu'u' ñin ke'in' sava.

¹⁷ Te ki' ni xini' ña'a' i ndii, ni nakandu'u' ndiee' i ndee nuu' ñu'u' xa'a' a ndee naa xa ni xi'i' i. Te ni chindu'u' a ndã'a' kua'a' a soko i ka'an a xiin' i ndii:

—Kuyi'vi un'. Yu'u ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ndee so'o' ndi'i', ¹⁸ te tiaku i tee' ndee ni xi'i' i ndii. Koto un', tiaku i ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu' a. Te kumi' i ña ndiee' nuu' ña xi'i' xiin' nuu' yavi ndii. ¹⁹ Sakan' na kuu' nañiso' un' ña ni xini' nduchi' nuu' un', xiin' ña xini un' viti'n, xiin' ña koo ki' xka'ndia ña jaan'. ²⁰ Te ña yo'o' nduu' ña ni yoo si'e, ña ka'an ndiãa xa'a' uxã ta'an tiuun' yo'o', ti' ni xini' un' ti'in' ndã'a' i, xiin' xa'a' uxã ta'an kandelero oro mii' ita', ña tuún jaan'. Uxã ta'an tiuun' yo'o' ndii, ka'an ndiãa ri' xa'a' uxã ta'an ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te uxã ta'an kandelero jaan' ndii, ka'an ndiãa a xa'a' uxã ta'an ti'vi' ne nakayá xa'a' i.

2

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús

ndaq'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' q, ne ndiee' ñuu Éfeso

1 'Nuu' ángele, ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu Éfeso ndii, ke'j un' nuu' iin tutu ña ka'an j xiin' un' v'itjn: "Yu'u, ña kumi' uxá ta'an tiuun' t'xin nda'a' kuá'á j, te xika' j tejn uxá ta'an kande'lero oro jaan' ndii, ña yo'q' ka'an j: 2 Xiní j ña xaa' ndo', te xiní tu j ña xachuun' u'vi ndo' xa'a' j, te kundieni ndo'. Te xiní n'j tu j ña ndasi' va ndo' ña xaa' te ña'a. Te xiní tu j ña xito' kua'a tu ña'a' ndo', te ka'an te jaan' ña yu'u tianu' ña'a' ña sania'á ra ichi' j, ndisu süvi' ra, te n'j xinj ndo' ña te xiní xa'an' nduu' ra. 3 Te xa'a' a ña ndanj ndo' yu'u ndii, kundieni ndo' nuu' tundó'o' ña ndo'o' ndo', te xachuun' u'vi ndo' xa'a' j, te n'j sanako' xiin' mii' ndo'.

4 Te ndee' saa ka n'j ndii, tiin' kuachj j ndo'ó xa'a' ña yo'q': ña ndäni kua'a' ka ndo' yu'u v'itjn ndee' naa n'j ndanj ndo' yu'u ña nuu'. 5 Xa'a' a jaan' na naka'an' ndo' saa n'j ita' ndo' nuu' ichi' j ña nuu' kij' tiá'an kuxi'qo nimá ndo'. Nama' ndo' nimá ndo', te saa tukuu' ndo' ña kuni' j naa n'j xaa' ndo' ña nuu'. 6 Te naa' nama' ndo' nimá ndo' ndii, yachj xaa' j mii' ndiee' ndo', te sanundia'á j kande'lero ndo' ñaa' mii' iin' a. 6 Ndisu yoo iin' ña va'a' ña xaa' ndo': ña ndasi' ndo' ña xaa' ne ndikún ichi' Nicolaitas saa nii' ndasi' yu'u a. 7 Yoo ka nduu' ne xa n'j nunia' Ndiosí so'q' ndii, na taxj so'q' n'ja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j jaan'. Ne kanando nuu' tundó'o' ndii, taxj j kaxj' n'ja nduu' tun' iin' mii' ndatun' kaa' mii' ndu'u' Ndiosí. Te tun' jaan' nduu' tun' taxi' kivi' ñuu' ña k'qo' kivi' ndi'i'."

Ña yo'q' nduu' tutu ña n'j t'vi' Jesús nda'q'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' q, ne ndiee' ñuu Esmirna

8 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu Esmirna ndii, ke'j un' ña ka'an j xiin' un' v'itjn nuu' iin' tutu: "Yu'u, ña yoo ndee' ña nuu', te yoo tu j ndee' ña so'q' ndi'i', te tiaku xachi' j tee' ndee' n'j xi'j j ndii, ña yo'q' ka'an j: 9 Xiní j ña xaa' ndo', te xiní tu j saa ndo'o' ndo', te xiní n'j tu j ña nda'vi kuu' ndo', ndisu vika' ndo' xiin' ña'a' yu'u. Te xiní n'j tu j saa kanja'a sava ne ka'an ña ne judío nduu' n'ja xa'a' ndo', ndisu süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii kuenta ne nakayá xa'a' ña ndjva'a' nduu' n'ja. 10 Küjy'vi ndo' xa'a' ña xito' sando'o' ne yivi' ndo'ó. Kuachj ndii taan' te nduu' kuenta ña ndjva'a' jaan' sava ndo'ó v'j'e kaa, te koto kua'a ra ndo'ó, te kundó'o' ndo' uxj ta'an kivi'. Kaka' naa xika' ndaku ndo' nuu' ichi' j tee' ndee' küv' ndo' saa te jaan'. Sakan' te taxj j kivi' ñuu' ndo' ña k'qo' kivi' ndi'i', ña nduu' ndee' naa

iin' corona ña n'j' ndo'. 11 Yoo ka nduu' ne xa n'j nunia' Ndiosí so'q' ndii, na taxj so'q' n'ja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j jaan'. Te yoo ka kanando nuu' sakuu' ña jaan' ndii, küv' n'ja ichi' ña uvj."

Ña yo'q' nduu' tutu ña n'j t'vi' Jesús nda'q'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' q, ne ndiee' ñuu Pérgamo

12 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu Pérgamo ndii, ña yo'q' ke'j un': "Ña kumi' ichi' n'j' ña xiin' va uvj saa' ta'vi' jaan' ndii, ña yo'q' ka'an a: 13 Xiní j saa ndo'o' un', te xiní tu j ña ndu'u' un' ñuu' mii' xa'ndia chuun' ña ndjva'a. Ndee' saa kanj ndii, inj te inj un' xini un' yu'u. Te n'j nakoo un' ña inj un' xini un' yu'u, n'j ndee' kij' n'j xa'n'j' te yivi' Antipas, te n'j xika' ndaku ndiee' yu'u' xa'a' j. Ña jaan' n'j xka'ndja' ñuu' un' jaan' mii' ndu'u' ña ndjva'a' jaan'.

14 Te ndee' saa ka n'j ndii, tiin' kuachj yu'u yo'q' xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña ka'n'j ne ndikún ichi' Balaam tejn ndo'. Te Balaam jaan' n'j sania'á Balac saa küv' samaña ra ne v'j'e Israel nuu' kuachj. Xa'a' a jaan' na n'j kavjko' te jaan' ne v'j'e Israel jaan' te kuxj n'ja ña xaxj' ña n'j nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. Te n'j kavjko' tu ña'a' ra, te n'j xaa' n'ja ña xiin'. 15 Te sakan' tu ka'n'j ne ndikún ichi' ña sania'á ne ndikún Nicolaitas tejn ndo'. 16 Sakan' na kuii' nama' ki'j' un' nimá un' xa'a' kuachj un'. Sakan' ña naa' saa un' ña jaan' ndii, yachj ku'un' j mii' ndu'u' un', te kunta'an' j xiin' ne jaan' xiin' ichi' ña keta' yu'u' j jaan'. 17 Yoo ka nduu' ne xa n'j nunia' Ndiosí so'q' ndii, na taxj so'q' n'ja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia. Te yoo ka kanando nuu' sakuu' tundó'o' jaan' ndii, taxj j kaxj' n'ja ña nani' maná, ña yoo sji'e. Te taxj tu j iin' yuu' lulu yaa nda'a' n'ja, te nuu' yuu' jaan' yoso' iin' kivi' xaa' ña ndee' iin' ne yivi' xini, süu' jaan' ndii iin' ndaa' mji' ne natijn yuu' jaan' küjt' kunj a."

Ña yo'q' nduu' tutu ña n'j t'vi' Jesús nda'q'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' q, ne ndiee' ñuu Tiatura

18 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu Tiatura ndii, ña yo'q' ke'j un': "Si'e Ndiosí, ña y'i'é ndyuchi' nuu' ndee' naa ñu'u' ndatin, te y'i'é tu nuu' xa'a' a ndee' naa y'i'é kaa' kua'a ndji ndii, ña yo'q' ka'an a: 19 Xiní j ña xaa' un', te xiní tu j ña ndanj un' yu'u' xiin' ne yivi', te xiní n'j tu j ña inj un' xini un' yu'u, te xiní tu j ña xika' nuu' un' nuu' j, te sakan' tu xini ña kundieni un' nuu' tundó'o'. Te xiní j ña kua'a' ka xaa' un' ña jaan' v'itjn

te sakan' ni xaa' un' ña nuu' kij' ni xa'a' in' un' xini un' yu'u. ²⁰ Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuach'i yu'u yo'ó xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña taxi' un' ña xaa' Jezabel, ña' ka'an ña jin' ña' ka'an tiaku' tu'un' Ndiosí nduu' a, kachi mji' a'. ²¹ Te xiin' ña sania'a a' ndii, xamaña a' savá ne xika' nuu' nuu' j, te sakan' kumi' nja' musa nja, te sakan' tu xixi' nja ña xaxi' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' kudiosí saka. ²¹ Te yu'u ndii, ni taxi' j ki'in' kuyá nuu' a' te nama' a' nimá a' xa'a' kuach'i a', ndisu ni xiin' a' naqoo' a' ña xiin' a'. ²² Xa'a' a' jaan' na sando'o' j ña' jaan' xiin' kui'e xatu. Te sando'o' u'vi' tu j ne kumi' ña' jaan' ndee naa musa nja naa' nãma nja nimá nja nuu' sakuu' ña nja'a ña ni sania'a ña'a' ña jaan'. ²³ Te xiin' kui'e xatu ka'ni' j ne ndikun' jchi' ña sania'a a'. Te kij' sakan' ndii, kunj' sakuu' t'vi' ne nakayá xa'a' j ña yu'u nduu' ña xini ña xanini yoo' ka. Te xini tu j ña ka'an nimá nja xa'a'. Te viku'un' ya'vi' tu j'in' ndo'ó xa'a' ndee ka nuu' ña ni xaa' ndo'.

²⁴ 'Ndisu savá ndo'ó, ne ndiee' ñuu' Tiatira, ne ni sakuu' ña sania'a ña' jaan', xiin' ne ni xini kuento ña ka'an ne jaan' kaa' s'i'e, ña ka'an xa'a' ña ndi'va'a ndii, ka'an j ña koo' ka' tuku' ña ka'an chuun' j xiin' ndo'. ²⁵ Ndaa' ndii, kuni j ña in' naa jin' ndo' kunj' ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ña nandjiko' tukuu' j. ²⁶ Te yoo' ka kanando nuu' sakuu' tundo'o' jaan', te saxinú nja ña kuni yu'u ndee kivi' so'o' ndi'i' ndii, taxi' j ndee' nja te ka'ndja chuun' nja nuu' ne yivi' jin' yivi'. ²⁷ Te saa' ni' ni natjin' yu'u ndee' nda'a' yuva' j te xa'ndia chuun' j ndii, nii' sakan' taxi' j ña ka'ndja chuun' vie ne jaan' nuu' ne yivi', te sakuachi' nja ne yivi' jaan' ndee naa kisi' ña sakuachi' xi'e ne yivi'. ²⁸ Te taxi' j tiuun' chie, ti' keta' kuaxi' kitú, nda'a' nja. ²⁹ Yoo' ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxi' so'o' nja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

3

Ña yo'o' nduu' tutu' ña ni t'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Sardis

¹ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu' Sardis ndii, ña yo'o' ke'j un': "Ña kumi' uxá saa' Espiritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí jaan' xiin' uxá saa' tiuun' jaan' ndii, ña yo'o' ka'an a: Xini j ña xaa' un', te xini tu j ña ka'an ne yivi' ña tiaku' ka ña in' un' xini un' yu'u. Ndisu nuu' yu'u ndii, xa yoo' un' kuvj' un'. ² Koo' ndito' in' un'. Te sandjēni un' ña va'a ña xaa' ka na un', ña kusaa' ndoó ka ndee sie jaan'. Kuach'i ndii xa ni xini j ña ni saxinú va'a un' chuun' ña

xaa' un' nuu' Ndiosí. ³ Naka'an' un' ña ndjxa ña ni natjin' un' xiin' ña ni xini so'o' un', te saxinú un' ña jaan', te na nama' un' nimá un' nuu' kuach'i jaan'. Sakan' ña naa' koo' ndito' in' un' ndii, nandjiko' s'i'e j nuu' un' kij' xini un' ama'a kujt' ndee naa xaa' te kui'na'. ⁴ Ndisu yoo' ndia'vi' ne ndiee' ñuu' Sardis ñaa' ne ni sãnde'j nimá xiin' kuach'i nuu' j. Sakan' na kuii' toto' yaa' kuj'nu' nja ka'ka' nja xiin' j xa'a' a' ña ne xata'an nduu' nja. ⁵ Te ne kanando nuu' kuach'i ndii, kuj'nu' nja toto' yaa' jaan'. Te sãndoyo' j kivi' nja, ña yoso' nuu' tutu' mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu' nja koo' kivi' ndi'i'. Te nuu' yuva' j xiin' nuu' ángele a ndii, ndjēe' yu'u' j ña nduu' nja kuenta j. ⁶ Yoo' ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxi' so'o' nja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'o' nduu' tutu' ña ni t'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Filadelfia

⁷ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu' Filadelfia ndii, ke'j un' ña ka'an j xiin' un' vjtin: "Ña su'un' ndi'j, ña ndjxa xna'a, ña kumi' nda'a' ña ni kumi' rey David, te kij' nunia' a jin' yi'e' ndii, ndee' jin' ña'a' kuvj' ndasi' ña jaan', te kij' ndasi' a jin' yi'e' ndii, ndee' jin' ña'a' kuvj' nunia' tu ña jaan' ndii, ña yo'o' ka'an a: ⁸ Xini j ña xaa' un'. Te koto' un', xa ni nunia' j jin' yi'e' nuu' un', te ndee' jin' ña'a' kuvj' ndasi' yi'e' jaan'. Te, te' ndee' koo' kua'a' ña ndjēe' un' ndii, ni saxinú un' tu'un' j, te koo' kivi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u. ⁹ Te ne xini xa'an' ne nakayá xa'a' ña ndi'va'a jaan', ne ka'an ña ne judio' nduu' nja, te súvi' nja ndii, sandjēe' kui'e' ña'a' j ña ku'un' kujta' xiti' nja nuu' un', te kuni' nja ña ndan' yu'u yo'ó. ¹⁰ Te xa'a' a' ña ni saxinú un' ña ni ka'an chuun' j xiin' un', ña kundjēni un' nuu' jchi' j ndii, koto' tu yu'u yo'ó nuu' tundo'o' chie' ña kixin' nuu' ñu'u' jin' yivi', ña koto' ku'a' a' ne yivi' jin' yivi'.

¹¹ Koto' un', xa' kuyatin' nandjiko' ni tukuu' j jin' yivi'. In' naa jin' un' kuni' un' yu'u, te sakan' koo' na'in' corona ña kanando un' saa' j. ¹² Te ne kanando nuu' tundo'o' jaan' ndii, sananduu' ña'a' j ndee' naa ndyuy' ka'nu' xa'a' yukan' Ndiosí j mii' xika' nuu' j nuu' a. Te koo' kivi' kuni' a ña kje' nja vi'e' a jaan'. Te chindu'u' j kivi' Ndiosí j nuu' ne jaan' xiin' kivi' ñuu' a, ña nani' Jerusalén xaa'. Te ñuu' jaan' ndii, keta' a ndjivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. Te chindu'u' tu j kivi' xaa' mii' j nuu' nja. ¹³ Yoo' ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxi' so'o' nja ña ka'an

Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'q' nduu' tutu' ña ni t'i'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' q, ne ndiee' ñuu' Laodicea

¹⁴ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' ñuu' Laodicea ndii, ña yo'q' ke'j' un': "Ña nduu' sakan' na kunduu' a, ña ndiee' yu'u' ndaku, ña ka'an ña ndixa, ña ni xaa sakan', te ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña yoo ndii, ña yo'q' ka'an a: ¹⁵ Xini j ña xaa' un', te xini tu j ña ni ndee' i'ni' ka un' nuu' ichi' j, te ni ndee' vixin tu un' nuu' a. Va'a' ka naa' vixin un', uun' i'ni' un' nuu' ichi' j. ¹⁶ Ndisu xa'a' a ña ni ndee' i'ni' ka un' nuu' ichi' j, te ni ndee' vixin tu un', sü'u' jaan' ndii i'ni' vixin ku'j' un' nuu' ichi' j jaan' ndii, xa xito' nduxan ku'j' j yo'ó. ¹⁷ Sakan' ña ka'an un' ndii: Te vika' nduu' j, te ni na'jin j kua'a' ña vika'. Te ku'asa' natiin j xa'a' ndee' i'jin ña'a, kachi un'. Ndisu nuu' yu'u' ndii, te nacha'an nduu' un', te te natiin xava'a nduu' tu un'. Te te nda'vi koo' chukuu' kuu' ni tu nduu' un'. Te sakan' tu ndee' naa te tüvi' nuu' nduu' un'. Te ndee' naa te i'jin' vichi' nduu' tu un'.

¹⁸ Ña jaan' na ku'j' ka'an j xiin' un' ña va'a' ka nuu' yu'u' sata' un' ña va'a' ka ña nduu' ndee' naa kaa' kua'a, ña ndundoo' nuu' ñu'u' j'ni' va, te kuvika' un' xa'a' ña nduu' kuenta j. Te sata' tu un' toto' yaa nuu' j ku'j'nu' un', te kaka' i'jin' vichi' un', te kuchani un', te sakan' tu sata' un' xa'an tatan' te taan un' nduchi' nuu' un', te kuvj' kunj' un' ña nduu' kuenta j. ¹⁹ Te yu'u' ndii, kani kuento j sakuu' ne ndani j, te kani tu ña'a' j tundo'q'. Xa'a' a jaan' na kundikun un' yu'u' xiin' i'jin' kani' nimá un', te nama un' nimá un' nuu' kuachj' un'. ²⁰ Te koto un', yu'u' ndii, yoo te yoo j nuu' ki'e, te kana' j ndo'ó. Te yoo ka nduu' ne xini so'q' tachj' yu'u' j, te nakuijn' ña ña ka'an j, te saxka'ndia' ña yu'u' vj'e' ña ndii, xka'ndja' j vj'e' ña, te kuxj' inga' j xiin' ña ña xaxj' xakuaa'. ²¹ Te ne kanando nuu' sakuu' tundo'q' ña koo' ndii, taxi j kundjee' ña mii' xa'ndia chuun' j, ndee' naa ni xaa' j ni kanando j te ndu'u' j mi' xa'ndia chuun' yuva' j. ²² Yoo ka nduu' ne xa' ni nunia' Ndiosí so'q' ndii, na taxi so'q' ña ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' j, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia" —ni kachj' a xiin' j.

4

Xaka'nu' ña ndiee' ndivi' Ndiosí

¹ Kij' ni ndi'j' ni satuvi' a ña jaan' nuu' j ndii, ni xinj' j ña nunia' i'jin' yi'e' ndivi', te ni xinj' so'q' ni tukuu' j tachj' yu'u', ña ni xinj' so'q' j ña nuu', ña ti'e' ka'an a ndee' naa

tachj' i'jin' ndachuun'. Te ni ka'an a xiin' j ndii:

—Kua'an kaa' yo'q', te nia'a' j yo'ó ña xka'ndja' kij' ndi'j' ña kaa' —ni kachj' a.

² Te xaka'an e', te ni sakutu' Espiritu Santo nimá j, te ni xinj' j i'jin' i'jin' te'j' ka'nu' ndivi', te ndu'u' i'jin' te yivj' nuu' tun' jaan'. ³ Te te ndu'u' nuu' te'j' jaan' ndii, ndatun' va' yi'e' ra ndee' naa yuu' ndatun' ña nani' jaspe, xiin' yuu' kua'a' ña nani' cornalina. Te ndasi i'nyu' te'j' ka'nu' jaan' xiin' i'jin' ña kaa' ndee' naa koo' yanki' ndatun' ndee' naa i'jin' yuu' ña yi'e' ku'j' ndatun' xava'a' ña nani' esmeralda. ⁴ Te ndasi i'nyu' tu te'j' ka'nu' jaan' xiin' oko' kumi' ta'an te'j' ka'nu' mii' ndiee' ña xixa. Te ña xixa jaan' ndii, ni'nu' a toto' yaa, te ndu'u' i'jin' corona oro xini' j'jin' a. ⁵ Te nuu' te'j' ka'nu' jaan' ni kje'e' ñu'u' savj', te ti'e' va' ni nde'j' a, te ka'an tu ki'in' tachj' yu'u'. Te ndatin tu uxá ta'an choon' i'kan'. Te ña jaan' nduu' uxá ta'an Espiritu Ndiosí. ⁶ Te sakan' tu yoo i'jin' ña yi'e' ndee' naa minj' yuu' tata' yatun' nuu' te'j' ka'nu' jaan'. Te yi'e' kaxi' a ndee' naa yuu' ña nani' cristal.

Te yatun' te'j' ka'nu' jaan' xiin' saa' kua'an xijin' nu' ndii, yoo' kumi' ta'an ña tiaku. Te saa' kua'an i'jin' ña jaan' yoo nduchi' nuu' a naa kuu' xata' a xiin' nuu' a. ⁷ Te ña tiaku, ña i'jin' ndii, naa kaa' león kaa' a. Te ña tiaku, ña uvj' ndii, naa kaa' sindikj' sava' kaa' a. Te ña tiaku, ña unj' ndii, naa kaa' nuu' te yivj' kaa' nuu' a. Te ña tiaku, ña kumi' ndii, naa kaa' tasu' kij' ta'nu' ri' kaa' a. ⁸ Te yoo i'nyu' ta'an ndixin' i'jin' kumi' saa' ña tiaku jaan'. Te saa' kua'an i'jin' a yoo nduchi' nuu' a. Te nduvi' xiin' ñuu' ndii, xikuiin' a ña ka'an a ndii:

Ña su'un, ña su'un, ña su'un
nduu' xtq'q' e' Ndiosí.

Te ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' a.

Te ni yoo a, te yoo a, te kuaxj' a.
Kachi a.

⁹ Te xita' kumi' saa' ña tiaku jaan' yaa nuu' ña ndu'u' nuu' te'j' ka'nu', ña tiaku ndee' ndi'i' ni kivi' jaan', te xaka'nu' ña'a' a, te tiin' ka'nu' ña'a' a, te taxi' tu a ña chindani ña jaan'. Te sakuu' ichi' kij' xaa' ña jaan' sakan' ndii, ¹⁰ xikundiee' ndiee' oko' kumi' saa' ña xixa jaan' nuu' ña ndu'u' nuu' te'j' ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ña tiaku ndee' ndi'i' ni kivi' jaan'. Te chindu'u' j'jin' ña xixa jaan' corona oro, ña ndu'u' xini' a, yatun' nuu' te'j' ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ka'an a ndii:

¹¹ Xto'q' ndu' Ndiosí,

xata'an ña yo'ó xito' ka'nu' ndu.

Te xata'an tu ña i'jin' ka'nu' ndu yo'ó,

te xata'an tu ña na'jin un' ña ndiee'.

Kuachj' ndii yo'ó ni xa' a sakuu' ña yoo.

Te xa'a' a ña kuni' un' na yoo a,

te sakan' tu na ni xa'a' un'.

Nj kachj ña xjxa jaan'.

5

Yo'o' ka'an Juan xa'a' tutu ña iin' tuvi xiin' xa'a' mbee Lulu

1 Te nj xinj j ña nda'a' ku'a'a ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan' ndii, tiin' a iin tutu ña iin' tuvi, te yoo ña yoso' nuu' a xiin' xata' a. Te ndasi kutu' a xiin' uxá ta'an chj'ndu'. 2 Te nj xinj tu j iin ángele ka'nu' va ña ka'an ndoso' ti'e' va ndii:

—¿Yoo nduu' ne xata'an ta'vi' chj'ndu' ka'a' te nunia' ña tutu ka'a'? —nj kachj a.

3 Ndisu koo' ndee iin ña xata'an nunia' tutu jaan', nj ndee ndivi', nj ndee nuu' ñu'u' iin yivi', nj ndee tuxin ñu'u' ndii, koo' ña koo' chukuu', te nunia' a tutu ña iin' tuvi jaan', te ka'vi' ña'a' a. 4 Te nj xaku kua'a' j, sakan' ña koo' ndee iin ña xata'an te nunia' a tutu jaan', te ka'vi' ña'a' a. 5 Sakan' te nj ka'an iin ña xjxa jaan' xiin' j ndii:

—Kuaku ka un'. Koto un', ña nduu' león kuenta ne vi'e Judá, ña nduu' tu sjani' xika' ka'nu' David ndii, xa nj kanando a nuu' ña ndiva'a, sakan' na yoo ndjee' a te ta'vi' a uxá saa' chj'ndu' ka'a', te nunia' a tutu ña iin' tuvi ka'a' —nj kachj a xiin' j.

6 Sakan' te nj xinj j ña ma'in' kumi' saa' ña tiaku jaan', xiin' ma'in' mi' iin' tej ka'nu' jaan', xiin' ma'in' ña xjxa jaan' iin' iin ña nduu' Mbee Lulu. Te ña jaan' ndii, nia'á iin' a ña nj xa'ni' ña'a' ne yivi'. Te nj yoo uxá ta'an ndiki' a, te nj yoo tu uxá ta'an nduchi' nuu' a. Ña jaan' nduu' uxá ta'an Espiritu, ña tianu' Ndiosí nuu' ne ndiee' kanii' j'in xaan' iin yivi'. 7 Te nj xa'an natjin Mbee Lulu jaan' tutu ña iin' tuvi jaan' nda'a' ku'a'a ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan'. 8 Te kij' nj natjin a tutu jaan' ndii, nj xikundiee ndjee kumi' saa' ña tiaku jaan' xiin' oko kumi' saa' ña xjxa jaan' nuu' Mbee Lulu jaan'. Te j'in ña jaan' tiin' iin nuu' ña xandaa', ña nani' arpa, te nj tjin tu a ko'o' oro mi' ñu'u' suxa chú'ma. Te suxa chú'ma jaan' nduu' ña ka'an ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. 9 Te nj xjta a iin yaa' xaa' nuu' Mbee Lulu jaan' ka'an a ndii:

Xata'an ña natjin yo'ó tutu ña iin' tuvi ka'a', te ta'vi' un' chj'ndu' ka'a', sakan' ña xa nj xa'ni' te yivi' yo'ó, te xiin' ní' un' nj kjin un' sakuu' nuu' ne yivi'

te kunduu njá nditja Ndiosí. Te nj kjee sakuu' ne jaan' nuu' sakuu' j'in t'vi' chie, nuu' ne yoo tu'un mji', xiin' nuu' sakuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' nuu' sakuu' nuu' ne yivi'.

10 Te nj sananduu' ña'a' un' iin t'vi' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kunduu tu njá sutu, te kaka nuu' njá nuu' Ndiosí e'.

Te ka'ndia chuun' njá nuu' ne yivi' iin yivi'. Nj kachj ña xjxa jaan'. 11 Ikan' te nj xinj j mi' nj mi' ñe ángele saa kua'an xjin' tej ka'nu' jaan'. Te nj xinj so'o' tu j tachj' yu'u' a, xiin' tachj' yu'u' kumi' saa' ña tiaku jaan', xiin' ña xjxa jaan'. 12 Te ti'e' nj kuaa' sakuu' ña jaan' ndii:

Mbee Lulu, ña xa nj xa'ni' te yivi' yo'o' ndii,

xata'an ña natjin a ña ndjee', xiin' ña vika', xiin' ña ndichi va. xiin' ndjee', xiin' ña tjin ka'nu' ña'a' e', xiin' ña ndatun' xava'a, xiin' ña xaka'nu' e' nuu' a. Ña jaan' nj kachj a.

13 Te nj xinj so'o' j ka'an sakuu' ña nj xa'a Ndiosí, naa kuu' ña ndiee' ndivi', xiin' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' ña ñu'u' tuxin ñu'u', xiin' ti' ñu'u' mjin' ka'nu' ndii: Ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' ka'a' xiin' Mbee Lulu ndii,

na natjin a ña xaka'nu' ña'a' e', xiin' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' xiin' ña ndatun' xava'a, xiin' ña ndjee' ndee ndi'i' nj kivi'. Nj kachj a.

14 Te nj ka'an kumi' saa' ña tiaku jaan' ndii:

—Sakan' na kunduu a —nj kachj a. Te nj xikundiee ndjee oko kumi' saa' ña xjxa jaan', te nj xaka'nu' a ña tiaku ndee ndi'i' nj kivi' jaan'.

6

So'o' nj xaa a kii' nj ta'vi' Jesús chj'ndu' ña ndasi tutu ña iin' tuvi jaan'

1 Te nj xinj j kij' nj ta'vi' Mbee Lulu jaan' iin chj'ndu' ña uxá ta'an jaan'. Te nj xinj so'o' j tachj' yu'u' iin ña tiaku, ña kumi' ta'an jaan', ka'an ti'e' a ndee naa nde'i savi' ndii:

—Ña'a —nj kachj a.

2 Te nj xinj j nj keta iin kwei yaa. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni'i' ra iin itun' toso. Te nj natjin ra iin corona ña kunduu' xini' ra. Te nj kanando ra. Te kua'an ra, te kanando ka ra.

3 Te kij' nj nunia' Mbee Lulu jaan' chj'ndu' ña uvj ndii, nj xinj so'o' j ña nj ka'an ña tiaku, ña uvj jaan' ndii:

—Ña'a —nj kachj a.

4 Te nj keta iin kwei kua'a ñu'u'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, nj natjin ra ndjee' te sakuuta'an' ra ne yivi' iin yivi', te ka'ni'

ta'an nja. Te ni natjijn tu ra jin ichi nani' va.

⁵ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chj'ndu' ña unj ndii, ni xinj so'qo j ni ka'an ña tiaku, ña unj jaan' ndii:

—Nja'a —ni kachj a.

Te ni xinj j ni keta jin kuei ndiaa'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni i' ra jin kaq ña xikuita ña'a. ⁶ Te ni xinj so'qo j ña keta' jin tachi' yu'u' tejn kumi' saa' ña tiaku jaan' te ni ka'an a ndii:

—Jin kilo kujti' yuchi' ndikin' trigo, te kondja a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' jin kivi'. Te unj ta'an kilo yuchi' ndikin' cebada kujti', te kondja a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' jin kivi'. Ndisu sanduxin un' xa'an oliva, ni ndee sanduxin tu un' vino va'a —ni kachj tachi' jaan'.

⁷ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chj'ndu' ña kumi' ndii, ni xinj so'qo j ña ni ka'an ña tiaku, ña kumi' jaan' ndii:

—Nja'a —ni kachj a.

⁸ Te ni xinj j ni keta jin kuei yaa ndii. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ña xi' nani' ra. Te yatjn va ndikun yavi ndii xata' ra. Te ni natjijn uvj saa' te jaan' ndjee', te ka'ni' ra jin ta'vi' ña kumi' ne ndiee' jin yivi' xiin' ñu'u, xiin' soqo, xiin' kui'e, xiin' kiti' iku'.

⁹ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chj'ndu' ña u'un ndii, ni xinj j ña ñu'u' ne ni xi'j xa'a' ña nduu' mii' nasoko' ne yivi' ña'a nuu' Ndiosí. Te ni xa'ni' ne yivi' ne jaan' xa'a' a ña ni ka'an ndoso' nja tu'un Ndiosí, te ni ndjee' yu'u' te ni ndjee' yu'u' nja xa'a' a. ¹⁰ Te ti'e' ni ka'an nja ndii:

—Xto'q, kumi' un' sakuu' ña ndjee', te ña su'un nduu' tu un'. Te sakan' tu ndixa kuu' un'. ¿Amaq vi' kendiaa' ya'vi' un' nuu' ne ndiee' jin yivi' xa'a' a ña ni xa'ni' nja ndu'u, te sando'o' ña'a' un'? —kachi ne jaan'.

¹¹ Sakan' te ni taxj Ndiosí nda'a' j'in nja jin toto yaa nani'. Te ni ka'an a xiin' nja ña ndjee' ka nja ndee sie ndee skachi' xinu ne ta'an nja, ne xika' nuu' tu nuu' a, ne kuyj tu naa ni xi'j ne jaan'.

¹² Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chj'ndu' ña iñu ndii, ndjee' va ni taan. Te ni kuy jin yavi nuu' ñu'u' ndee naa toto ndiaa'. Te ni kuy kua'a ndiaa' yoo' ndee naa ni'. ¹³ Te tiuun', ti' ndiee' ndjivi' ndii, ni koyo ri' nuu' ñu'u' jin yivi' ndee naa koyo ndoko' higuera itja' nda'a' itun' a kij' xika' ndjee' tachi'. ¹⁴ Te ndjivi' ndii, ni natuvi' a ndee naa tutu ña iin' tui'. Te sakuu' iku' ndii, ni nama a mii' ita' a. Te sakuu' ñu'u' ña ndasi j'nu' xiin' minj ka'nu' ndii, ni nama mii' ndiee' a. ¹⁵ Te ne xa'ndia chuun' kuu' nuu' ka nuu' ne yivi' jin yivi', xiin' ne ka'nu' kuu' nuu', xiin' ne vika', xiin' ne kumi' ña ndjee' nuu' te xiin', xiin' ne kumi' ndjee', xiin' sakuu' ne xiko' ni'i'

jin xto'q, xiin' ne xika' ndika ndii, ni tjsi'e xiin' mji' nja iku' tixjn kava' xiin' tixjn yuu' na'nu'. ¹⁶ Te ni ka'an nja xiin' iku' xiin' yuu' na'nu' jaan' ndii:

—Koyo ndo' xini' ndu' te tjsi'e ndo' ndu'u nuu' ña ndu'u' nuu' te ka'nu' xiin' nuu' ña sando'o' Mbee Lulu kaq' ndu'u'. ¹⁷ Kuachj ndii xa ni xaa kivi' ña sando'o' Ndiosí xiin' Mbee Lulu kaq' ndu'u, te ndee jin ne yivi' kuyj kundjeni nuu' tundo'o' jaan' —ni kachj nja xiin' ña jaan'.

7

So'q ni xaa a kij' ni chjndu'u' angele sello ti'e' ciento uvj xiko kumi' mii' ne yivi'

¹ Te kij' ni ndi'j ña ni satuvi' a ña jaan' nuu' j ndii, ni xinj j ita' ndichj kumi' ta'an angele kumi' saa' xaan' mii' kuaxj tachi' nuu' ñu'u' jin yivi'. Te taxj a xka'ndja ndee jin tachi' jaan' nuu' jin yivi', ni ndee nuu' minj ka'nu', ni ndee nuu' ndee jin itun'. ² Te ni xinj tu j kuaxj keta inga angele mii' keta' ñu'u. Te ni'i' a sello Ndiosí tiaku. Te ni ka'an ti'e' a xiin' kumi' saa' angele jaan', ña xa ni natjijn ndjee' te sanduxin a ñu'u' jin yivi' xiin' minj ka'nu' jaan', ka'an a ndii:

³ —Sanduxin ndo' ñu'u' jin yivi', ni ndee minj ka'nu', ni ndee itun', ndee ndi'j chjndu'u' ndu sello yo'o' ti'e' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí e' —ni kachj angele jaan'.

⁴ Te ni xinj so'qo j saa ta'an te yivi' ni chjndu'u' angele jaan' sello jaan' ti'e', ciento uvj xiko kumi' mii' kuu' ra. Te te jaan' nduu' sjani' te uxi uvj ti'vi' te nduu' kuenta ne vi'e' Israel. ⁵ Sakan' na ni chjndu'u' a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Judá. Te ni chjndu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Rubén. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Gad. ⁶ Te ni chjndu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Aser. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Neftalí. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Manasés. ⁷ Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Simeón. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Leví. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Isacar. ⁸ Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Zabulón. Te ni chjndu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' José. ⁹ Te sakan' tu ni chjndu'u' a sello jaan' ti'e' uxi uvj mii' ne nduu' ichi' Benjamín.

Ne kua'a' koo' chukuu', ne ni'nu' toto yaa nani'

⁹ Te kij' ni ndi'j ña ni tui' jaan', sakan' te ni xinj j kua'a' koo' chukuu' ne yivi'.

Kua'a va kuu' nja, te ndee jin ne yivi' kivi' ka'vi na'a'. Te ne jaan' ndii, ni kije nja nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. Te ni kije tu nja nuu' sakuu' jin ti'vi chie. Te ni kije ni tu nja nuu' sakuu' nuu' ka'nu' xiin' nda'a' a'. Te sakan' tu ni kije nja nuu' sakuu' ne yoo tu'un mji'. Te ni ita nja yatun nuu' tej ka'nu' jaan' xiin' nuu' na nduu' Mbee Lulu jaan'. Te ni'nu' nja toto yaa nani', te ni'i' tu nja nuu' nda'a' itun'. ¹⁰ Te ti'e' ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

Xa jin ndaa' Ndiosí e',
na ndu'u' nuu' tej ka'nu'
xiin' Mbee Lulu kiji' sakaku' yoo'.
Ni kachi nja.

¹¹ Te ita' sakuu' angele jaan' saa xinundu'u yatun tej ka'nu' jaan' xiin' mii' ndiee' oko kumi' saa' na xixa jaan', xiin' kumi' saa' na tiaku jaan'. Sakan' te ni xikundiee ndiee sakuu' a yatun nuu' tej ka'nu' jaan', te ni xaka'nu' a Ndiosí, ¹² te ka'an a ndii:

Sakan' na kunduu a.
Na natjin Ndiosí e' sakuu' na xaka'nu' e' nuu' a,

xiin' na ndatun' xava'a,
xiin' na ndichi,
xiin' na chindani na taxi' e' nuu' a,
xiin' na tiin' ka'nu' na'a' e',
xiin' na xa'ndia chuun',
xiin' na ndiee' ndee ndi'i' ni kivi'.
Sakan' na kunduu a.
Ni kachi a.

¹³ Sakan' te ni ka'an jin na xixa jaan' xiin' j' ndii:

—Yo nduu' ne ni'nu' toto yaa kaa', te mii' ni kije nja? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an j' xiin' a ndii:
—Mji' yo'ó xini, takui'e —ni kachi j.
Te ni ka'an a xiin' j' ndii:

—Ne kaa' nduu' ne xa ni xka'ndja tundo'o' chie, te ni natja nja toto nja kaa' xjin' ni' Mbee Lulu kaa', sakan' na ni nduyaa nja. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na ita' nja yatun nuu' tej ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí. Te xika' nuu' nja nuu' a nduvi' xiin' nuu' tixin yukun' a. Te mji' Ndiosí jaan', na ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan', ko' xiin' nja, te ko' na'a' a'. ¹⁶ Te ko'o' kivi' kundo'o' ka nja xa'a' na xaxi', ni ndee xa'a' tikui. Te ni ndee ka'mi tu na'a' nu'u', te ni ndee i'ni' ka tu kunj nja. ¹⁷ Sakan' na Mbee Lulu, na iin' yatun mii' iin' tej ka'nu' kaa', ko'o' na'a', te kundjaka na'a' a' tik'o'yo' mii' yoo' tikui, te' nduu' kivi' nuu' na ko'o' kivi' ndi'i', te mji' Ndiosí nakua'a' sakuu' tikui te' kiee' nduchi' nuu' nja —ni kachi na xixa jaan' xiin' j.

8

S'o'q ni xaq a kii' ni nunia' Jesús chi'ndu' na uxq

¹ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu chi'ndu' na uxq ndii, ni kutaxin' kaa' kani' ndivi' yatin' sava hora. ² Sakan' te ni xin' j uxq ta'an angele na ita' ndichj yatun nuu' Ndiosí. Te ni natjin jin a jin ndachuun' tun' ni'i' jchi'. ³ Ikan' te ni kixin' inga angele ni'i' a jin ko'o' chu' ma oro, te ni xikuijn ndichj a yatun nuu' a mii' xi xixi suxa chu' ma. Te ni natjin a kua'a' suxa chu' ma, te ni sanduijn na'a' a xiin' sakuu' na ka'an ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. Te ka'mi angele jaan' uvi saa' na jaan' nuu' na ni kua'a' xiin' oro, na iin' yatun nuu' tej ka'nu' jaan'. ⁴ Te nda'a' angele jaan' ni kije nu'ma suxa chu' ma jaan' xiin' na ka'an ne jaan' xiin' Ndiosí, te kua'an kaa' a nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a. ⁵ Sakan' te ni kij' in' angele jaan' ko'o' chu' ma jaan', te ni sakuu' na'a' a xiin' nu'u' tikei na nu'u' jaan', te ni xatja a nu'u' jaan' nuu' nu'u' jin yivi'. Te ti'e' va ni nde'j savi', te ni tiaku tachj' yu'u' ndee naa ka'an ne yivi', te ndiee' va ni kije nu'u' a, te ni taan va.

S'o'q ni xaq a kii' ni tivj angele jaan' ndachuun', tun' ni'i' jchi' jaan'

⁶ Te uxq saa' angele, na tiin' uxq saa' ndachuun' tun' nichj' jaan' ndii, ni xikoo tu'va a te tivj a tun' jaan'.

⁷ Sakan' te ni tivj angele na nuu' ndachuun' a. Te ni koyo i'in' xiin' nu'u', na saká xiin' ni', nuu' nu'u' jin yivi'. Te ni xixi jin ta'vi' na unj nu'u' jin yivi'. Te ni xixi jin ta'vi' na unj itun', tun' ita' nuu' nu'u' jaan'. Te ni xixi tu sakuu' ku'u' kuij' nuu' nu'u' jaan'.

⁸ Sakan' te ni tivj angele na uvi ndachuun' a, te ni nama nuu' mjin' ka'nu' jin na kaa' ndee naa iku' kij' xixi a. Sakan' te jin ta'vi' na unj mjin' ka'nu' jaan' ni nanduu ni'. ⁹ Te ni xi'j jin ta'vi' na unj ti' nu'u' mjin' ka'nu', te ni ndo'nu'u' tu jin ta'vi' na unj tundoo', tun' xka'ndia nuu' mjin' jaan'.

¹⁰ Sakan' te ni tivj angele na unj ndachuun' a, te ni nama jin tiuun' ndatin chie va ndee ndivi' ndee naa jin choon. Te ni nama ri' nuu' jin ta'vi' na unj itja jin yivi', xiin' nuu' jin ta'vi' na unj tik'o'yo'. ¹¹ Te tiuun' jaan' ndii, uva nani' ri'. Te jin ta'vi' na unj tikui ni nanduu uva. Te kua'a' ne yivi' ni xi'j kij' ni xi'j nja te jaan', sakan' na ni nanduu uva ra'.

¹² Sakan' te ni tivj angele na kumi' ndachuun' a, te ni nduxin jin ta'vi' na unj nu'u', xiin' jin ta'vi' na unj yoo', xiin' jin ta'vi' na unj tiuun', te ni kuu' jin yavi jin ta'vi' na unj sakuu' na jaan'. Te sakan' ko'o' nu'u' jin ta'vi' na unj jin ke'in'. Te ni ndee nandioq' tu yoo' xiin' tiuun' jin ta'vi' na unj nuu.

¹³ Sakan' te n̄i ndan̄i'j i nuu' j ndjivi', te n̄i x̄inj̄i i sukun va ta'nu' j̄in tasu' ka'an ti'e' ri' ndii:

—Nda'vi, nda'vi, nda'vi va ne ndiee' nuu' nu'u' j̄in yivi' kij' tiv̄i un̄i ta'an ka angele kaa' ndachuun' a —n̄i kach̄i ti' jaan'.

9

So'q o n̄i x̄aq a kij' n̄i tiv̄i angele n̄a u'un ndachuun' a

¹ Sakan' te n̄i tiv̄i angele n̄a u'un ndachuun' a, te n̄i x̄inj̄i i n̄a x̄a n̄i nama j̄in tiuun', ti' n̄i ket̄a ndee ndjivi', nuu' nu'u' j̄in yivi'. Te n̄i nat̄ijn ri' nda'a' n̄a nuniá' yav̄i kunu va. ² Te n̄i nunia' ri' yav̄i kunu va jaan'. Te n̄i k̄jee kua'a' xava'a' n̄u'ma ndee naa kua'a' n̄u'ma k̄jee' j̄in xitun ch̄ie xava'a. Te n̄i kūu j̄in yav̄i ndee n̄i ndasi n̄u'ma jaan' nu'u' ndee n̄i sat̄ivi' tu' a tach̄i'. ³ Te tejn̄i n̄u'ma jaan' n̄i k̄jee t̄ika. Te n̄i nakuch̄i ri' nuu' nu'u' j̄in yivi'. Te n̄i nat̄ijn ri' n̄a ndj̄ee' ndee naa n̄a kumi' t̄isu'ma. ⁴ Te n̄i k̄j̄in ch̄uun ri' n̄a sandux̄in ri' j̄it̄a n̄a yoo nuu' nu'u' j̄in yivi', uun sandux̄in ri' j̄itun', uun sandux̄in ri' ku'u. Süu' jaan' ndii n̄i k̄j̄in ch̄uun kuji' ri' te sando'o' ri' ne yivi', ne k̄o'q' sello Ndiosi ndu'u' ti'e'. ⁵ Te sakan' tu' n̄i k̄j̄in ch̄uun ri' te ka'ni' ri' ne yivi' jaan'. Süu' jaan' ndii n̄i k̄j̄in ch̄uun ri' te sando'o' u'vi va n̄a'a' ri' u'un ta'an yoo'. Te n̄a u'vi, n̄a sando'o' ti' jaan' ndii, u'vi a ndee naa kij' xaxj' t̄isu'ma j̄in ne yivi'. ⁶ Te kivi' jaan' ndii, n̄anduku' ne yivi' jaan' n̄a xi'f. Ndisu k̄o'q' a kun̄i n̄a, te ka'an tu' nimá n̄a kuv̄i n̄a xa'a' a n̄a u'vi va xini n̄a, ndisu kuv̄i kuv̄i n̄a.

⁷ T̄ika jaan' ndii, naa iin' kuei, ti' x̄a xito' k̄o'q' te yivi' kij' ku'un ra' n̄u'u, iin' ri'. Te j̄in ri' ndii, ndu'u' j̄in n̄a kaa' ndee naa corona oro xini' ri'. Te nuu' ri' ndii, naa iin' nuu' ne yivi' iin' a. ⁸ Te j̄ixi' xini' ri' ndii, naa iin' j̄ixi' xini' n̄a'a' iin' a, te nu'u' ri' ndii, naa iin' nu'u' león iin' a. ⁹ Te n̄i ni'nu' ri' j̄in n̄a kaa' ndee naa ka'a ti'e' n̄a ni'nu' te x̄in'. Te ti'e' va ni'j' ndix̄in ri' ndee naa ni'j' kua'an kua'a' xava'a' kuei kij' taxa'ta'an ri' xit̄a' ri' carreta kij' yoo n̄u'u. ¹⁰ Te n̄i yoo su'ma' ri', te n̄i yoo tu' n̄u'u' a ndee naa t̄isu'ma. Te xiin' su'ma' ri' jaan' yoo n̄a ndj̄ee' ri' te sando'o' ri' ne yivi' u'un ta'an yoo'. ¹¹ Te n̄a xa'ndia chuun' nuu' ri' ndii, angele, n̄a xa'ndia chuun' yav̄i kunu va jaan', nduu' a. Te Abadón nani' angele jaan' xiin' tu'un hebreo. Te xiin' tu'un griego ndii, Apolión nani' a.

¹² X̄a n̄i ndj̄i' tundo'o' k̄inj̄i va n̄a nuu'. Ndisu ch̄uun xa'a' va ndo'. Kusaa' yoo ka uv̄i ta'an a.

¹³ Sakan' te n̄i tiv̄i angele n̄a iñu ndachuun' a. Te n̄i x̄inj̄i so'q o j̄in tach̄i'

yu'u' n̄a n̄i ket̄a ma'in' kumi' saa' ndj̄i' n̄a yoo' nuu' n̄a n̄i kua'a' xiin' oro, n̄a iin' yañ̄in nuu' Ndiosi. ¹⁴ Te n̄i ka'an tach̄i' yu'u' jaan' xiin' angele n̄a iñu, n̄a kumi' ndachuun' tun' nich̄i' jaan' ndii:

—Kua'an te saj̄in' un' kumi' saa' angele, n̄a tiin ndiee' yu'u' j̄it̄a ka'nu', n̄a nani' Éufrates —n̄i kach̄i' tach̄i' yu'u' jaan'.

¹⁵ Te n̄i saj̄in' kumi' saa' angele jaan' te ka'ni' a j̄in ta'vi' n̄a un̄i ne yivi' j̄in yivi'. Sakan' n̄a x̄a xa'a' hora jaan', xiin' kivi' jaan', xiin' yoo' jaan', xiin' kuuȳa jaan' n̄i x̄ikoq' tu'va angele jaan'. ¹⁶ Te n̄i x̄inj̄i so'q o j̄i n̄a uv̄i ciento millón kuu' te x̄in', te yoso' kuei jaan'. ¹⁷ Te n̄i sat̄uvi' t̄uku'u a nuu' j̄i, te n̄i x̄inj̄i j̄i kuei xiin' te yoso' ti' jaan'. Te n̄a kasi t̄j̄a' n̄i n̄a ni'nu' te yoso' ri' ndii, n̄a kua'a' n̄u'u, xiin' n̄a ndj̄ee' ndee naa yuu' n̄a nani' zafiro, xiin' n̄a kuaan ndee naa azufre nduu' a. Te xini' ti' jaan' ndii, ndee naa iin' xini' león iin' a. Te n̄i k̄jee n̄u'u, xiin' n̄u'ma, xiin' azufre yu'u' ri'. ¹⁸ Te n̄i x̄i' j̄in ta'vi' n̄a un̄i ne ndiee' j̄in yivi' n̄i x̄aq un̄i ta'an tundo'o' ch̄ie jaan', n̄a nduu' n̄u'u, xiin' n̄u'ma, xiin' azufre, n̄a n̄i k̄jee yu'u' ri' jaan'. ¹⁹ Kuach̄i' ndii n̄i kumi' kuei jaan' n̄a ndj̄ee' xiin' yu'u' ri', xiin' su'ma' ri'. Sakan' n̄a naa iin' xini' koq' iin' xini' su'ma' ri' jaan'. Te xiin' n̄a jaan' n̄i sat̄uxu'vi' ri' ne yivi'.

²⁰ Te ne n̄i x̄i' j̄i n̄a x̄a tundo'o' jaan' ndii, tee' ndee n̄i x̄inj̄i n̄a tundo'o' jaan', ndisu n̄i nama n̄a nimá n̄a te nakoo n̄a n̄a n̄a'a n̄a xaa' n̄a, süu' jaan' ndii kusaa' xaka'nu' ka n̄a n̄a ndj̄iva'a, xiin' ndios̄i n̄a kua'a xiin' oro, xiin' plata, xiin' ka'a kua'a, xiin' yuu', xiin' j̄itun', tee' ndee k̄j̄i' kun̄i n̄a jaan', te k̄j̄i' tu' kun̄i so'q o, te n̄i ndee k̄j̄i' tu' kaka a. ²¹ Te n̄i nama tu' n̄a nimá n̄a te nakoo n̄a n̄a xa'ni' n̄a ne yivi', xiin' n̄a kuini', xiin' n̄a xiin n̄a, xiin' n̄a xakui'na' n̄a.

10

Kuax̄i nuu' inḡa angele ndj̄ee' va xiin' tutu' lulu' n̄a iin' tuvi

¹ Sakan' te n̄i x̄inj̄i j̄i inḡa angele ndj̄ee' va n̄a kuax̄i nuu' a ndee ndj̄ivi'. Te angele jaan' ndii, iin' suku' a j̄in viko'. Te ndu'u' tu' koq' yanki' xini' a. Te yi'é nuu' a ndee naa n̄u'u. Te xa'a' a ndii, ndee naa iin' n̄u'u' ndich̄i iin' a. ² Te tiin' a j̄in tutu' lulu tun' yoo' n̄a nunia'. Te n̄i x̄anj̄i a xa'a' ku'a'a a nuu' m̄inj̄i ka'nu'. Te xa'a' j̄itun' a n̄i x̄anj̄i a nuu' n̄u'u. ³ Te n̄i nde'j̄i ti'e' a ndee naa nde'j̄i j̄in león. Te kij' ndj̄i' n̄i nde'j̄i a ndii, n̄i nakuj̄in ux̄a saa' n̄a nde'j̄i sav̄i'. ⁴ Te kij' n̄i ka'an n̄a nde'j̄i sav̄i' jaan', te x̄a xito' ke'j̄i j̄i n̄a n̄i ka'an a ndii, n̄i x̄inj̄i so'q o j̄in tach̄i' yu'u' n̄a keta' ndj̄ivi', n̄a ka'an ndii:

—Taxa'a a sj'e un' n̄a n̄i x̄inj̄ so' o un' jaan'. Kē'j̄ un' n̄a n̄i ka' an ux̄a saa' n̄a nde' i savj' kaa' —n̄i kachj̄ tachj' yu' u' jaan' xiin' j̄.

⁵ Sakan' tē ángele, n̄a n̄i x̄inj̄ j̄ iin' nuu' m̄inj̄ ka' nu' xiin' nuu' n̄u' u' jaan' ndii, n̄i ndanj̄i' a nda'a' a ndjivi'. ⁶ Tē n̄i ka' an a ndii:

—Ndiosí, n̄a yoo ndeē ndi' i' n̄i kivi', n̄a n̄i xa' a ndjivi' xiin' sakuu' n̄a yoo' t̄ix̄in a, xiin' j̄in yivi' xiin' sakuu' n̄a yoo' nuu' a, xiin' m̄inj̄ ka' nu' xiin' sakuu' n̄a n̄u' u' t̄ix̄in a, nduu' n̄a x̄inj̄ n̄a n̄a' a ka' tē ndj' j̄in yivi'.

⁷ S̄uj̄ jaan' ndii k̄ij' xāa kivi' n̄a t̄ivj̄ ángele n̄a ux̄a nda' chuun' a ndii, s̄ax̄inú a n̄a n̄i ch̄itun̄i sj'e a, n̄a n̄i ka' an a xiin' nē x̄ika' nuu' nuu' a, nē n̄i ka' an tiakú tu' un' a —n̄i kachj̄ ángele jaan'.

⁸ Sakan' tē n̄i ka' an n̄i tuk̄uj̄ tachj' yu' u' n̄a n̄i x̄inj̄ so' o j̄ n̄i ket̄a ndjivi' jaan' x̄inj̄ j̄ ndii:

—Kua' an tē na' j̄in un' tut̄u lulu tun' yoo' n̄a nunia', n̄a ni' i' ángele, n̄a iin' nuu' m̄inj̄ ka' nu' xiin' nuu' n̄u' u' jaan' —n̄i kachj̄ a.

⁹ Tē n̄i xa' an j̄ nuu' ángele jaan', tē n̄i x̄ikan' j̄ tut̄u lulu jaan' nuu' a. Tē n̄i ka' an a xiin' j̄ ndii:

—Na' j̄in a, tē kax̄j' un'. Kuȳ uv̄a a t̄ix̄in un', ndis̄u kuȳ vix̄j̄ a ndeē naa n̄u' n̄u' yu' u' un' —n̄i kachj̄ ángele jaan' xiin' j̄.

¹⁰ Tē n̄i na' j̄in j̄ tut̄u lulu jaan' nda' a' a, tē n̄i xax̄j' j̄ a. Tē n̄i x̄inj̄ j̄ n̄a vix̄j̄ a yu' u' j̄, ndis̄u n̄i kuȳ uv̄a a t̄ix̄in j̄.

¹¹ Sakan' tē n̄i ka' an ka' a xiin' j̄ ndii:

—Kun̄i a n̄a ka' an tiakú tuk̄uj̄ un' xa' a' n̄a kund̄o' o nē ndiee' n̄u' u' sakuu' xiin' nda' a' a, xiin' xa' a' n̄a kund̄o' o kua' a' nuu' nē yivi', xiin' xa' a' nē yoo tu' un' m̄ij̄, xiin' xa' a' nē xa' ndia chuun' kuu' nuu' —n̄i kachj̄ a.

11

Tē uvj̄ ta' an tē ndiee' yu' u' xa' a' Ndiosí

¹ Tē n̄i nat̄ij̄in j̄ j̄in nduk̄u tun' kaa' ndeē naa j̄in tun' ki' in' ku' va. Tē n̄i ka' an j̄in tachj' yu' u' xiin' j̄ ndii:

—Kua' an tē k̄ij̄in ku' va un' yu' kun' Ndiosí xiin' mii' nasoko' nē yivi' n̄a' a nuu' a. Tē sakan' tu' ka' vj̄ un' saa' ta' an nē yivi' xaka' nu' Ndiosí j̄kan'. ² Ndis̄u k̄ij̄in ku' va un' nuu' k̄ij̄e yu' kun' jaan', n̄a nduu' kuenta nē tuku', sakan' n̄a n̄i tax̄j̄ Ndiosí nuu' k̄ij̄e jaan' nuu' nē tuku' jaan'. Tē nē jaan' ndii, m̄ij̄i kuȳ n̄a xiin' nē ndiee' n̄u' u' Jerusalén su' un' uvj̄ x̄ik̄o uvj̄ yoo'. ³ Tē t̄janu' j̄ uvj̄ ta' an tē ndieē yu' u' xa' a' j̄. Tē tē jaan' ndii, ku' j̄nu' ra toto n̄a n̄ia' á n̄a suchi' va j̄in ra. Tē ka' an ndoso' tiakú ra tu' un' j̄ j̄in mii' uvj̄ ciento unj̄ x̄ik̄o kivi' —n̄i kachj̄ a.

⁴ Tē uvj̄ saa' tē ndiee' yu' u' jaan' nduu' uvj̄ saa' tun' olivo xiin' uvj̄ saa' kandelero mii' ita' n̄a tuún nuu' Ndiosí, n̄a nduu'

xto' o sakuu' n̄a yoo j̄in yivi'. ⁵ Tē naa' yoo ndee ka' nē yivi', nē kuni sat̄uxu' vi n̄a' a' ndii, k̄ieē n̄u' u' yu' u' ra tē saa ndoñu' u' ra nē ndasi' n̄a' a' jaan'. Tē n̄i' sakan' tu' sandoñu' u' ra ndee ka' nē kaka' sat̄uxu' vi n̄a' a'. ⁶ Tē yoo ndj̄eē' ra tē t̄ax̄j̄ ra kuȳn savj' k̄ij' x̄ika' ra j̄in yivi' ka' an tiakú ra tu' un' Ndiosí. Tē yoo tu' ndj̄eē' ra tē san̄anduu' ra t̄ikui n̄i'. Tē sakan' n̄i tu' yoo ndj̄eē' ra tē sando' o' ra nē ndiee' j̄in yivi' xiin' ndee ka' nuu' kui' e' xat̄u saa' ka' ta' an ichi' kuni ra.

⁷ Tē k̄ij' ndj' i' ka' an ndoso' ra tu' un' Ndiosí ndii, ket̄a t̄ij̄ n̄ia' a yavi kunu' va jaan' tē kunta' an' ri' xiin' ra. Tē kanando n̄a' a' ri', tē ka' n̄i' tu' n̄a' a' ri'. ⁸ Tē kundj̄eē n̄u' u' nde' j̄ ra ya' ya' n̄u' u' ka' nu' mii' n̄i x̄i' j̄ xto' o' e' nuu' krasin. Tē kivi' n̄u' u' jaan' n̄a ka' an ndj̄aa' ndii, n̄u' u' Sodoma xiin' n̄u' u' Egipto nani' a. ⁹ Tē sakuu' n̄u' u' ka' nu' xiin' nda' a' a, xiin' sakuu' t̄ivj̄ ch̄ie, xiin' sakuu' nē yoo tu' un' m̄ij̄, xiin' sakuu' nuu' nē yivi' koto' ndi' e' n̄u' u' nde' j̄ ra unj̄ kivi' yoso' sava, tē t̄ax̄j̄ n̄a ndiee' a. ¹⁰ Tē va' a va kuni sakuu' nē ndiee' j̄in yivi' jaan' xa' a' a n̄a n̄i x̄i' j̄ jaan'. Tē saka' nu' n̄a kivi' jaan' samani' ta' an' n̄a n̄a' a, sakan' n̄a xa' n̄i x̄i' j̄ uvj̄ saa' tē n̄i ka' an tiakú tu' un' Ndiosí, tē n̄i sando' o' va n̄a' a' jaan'. ¹¹ Ndis̄u k̄ij' n̄i xka' ndj̄a unj̄ kivi' yoso' sava jaan' ndii, n̄i san̄atiaku Ndiosí tē jaan'. Tē n̄i ndond̄ich̄i ra. Tē sakuu' nē n̄i x̄inj̄ n̄a' a' ndii, n̄i yj̄' vi xava' a n̄a. ¹² Sakan' tē n̄i x̄inj̄ so' o' ra j̄in tachj' yu' u' ti' e' va ndeē ndjivi' ka' an a ndii:

—Kua' an kaa' ndo' yo' o' —n̄i kachj̄ a.

Tē n̄i x̄inj̄ nē ndasi' n̄a' a' jaan' kua' an kaa' ra ndjivi' nuu' j̄in viko'. ¹³ Tē ndj̄eē' va n̄i taan hora jaan', tē n̄i ndoñu' u' ux̄j̄ ta' an ta' vi' nuu' j̄in ciento nda' a' n̄u' u' ka' nu' jaan', tē n̄i x̄i' j̄ tu' ux̄a mii' nē yivi'. Tē nē n̄i x̄i' j̄ ndii, n̄i yj̄' vi xava' a n̄a, n̄a jaan' na n̄i xaka' nu' n̄a Ndiosí ndu' u' ndjivi'.

¹⁴ —Xa' n̄i xka' ndj̄a tundo' o' k̄inj̄ va n̄a uvj̄. Tē xa' kuyatin' n̄a unj̄ —n̄i kachj̄ tachj' yu' u' jaan' xiin' j̄.

So' o' n̄i xaa' a k̄ij' n̄i t̄ivj̄ ángele n̄a ux̄a nda' chuun' a

¹⁵ Sakan' tē n̄i t̄ivj̄ ángele n̄a ux̄a nda' chuun' a, tē n̄i tiakú kua' a' tachj' yu' u' ndjivi' ka' an a ndii:

Xto' o' e' Ndiosí xiin' Cristo, n̄a tianu' a kuenta a ndii,

xa' n̄i nat̄ij̄in a sakuu' n̄a xa' ndia chuun' j̄in yivi'.

Tē n̄a jaan' ndii, ka' ndj̄a chuun' a ndeē ndi' i' n̄i kivi'.

N̄i kachj̄ tachj' yu' u' jaan'.

¹⁶ Tē n̄a x̄ixa, n̄a ok̄o kumi', n̄a ndiee' tej̄ yat̄in nuu' Ndiosí ndii, n̄i x̄ikundiee' ndj̄eē a nuu' a tē n̄i xaka' nu' n̄a' a' a ¹⁷ ka' an a ndii:

Xto'q ndu' Ndiosi, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un',
te yoo un', te ni yoo tu un', te kuaxi un'.

Taxi' ndu ña chindani un',
sakan' ña xa ni natün un' ña ndjee' koo' chukuu',

te xa ni xa'a' un' xa'ndia chuun' un'.

¹⁸ Te ni nasaa' va ne yivi' iin yivi' xini nja yo'ó,

ndisu xa ni xaa kivi' ña sando'o' ña'a' un'.
Te xa ni xaa tu kivi' ña sana'má un' ne ni xi'j.

Te xa ni xaa tu kivi' ña viku'un ya'vi' ne xika' nuu' nuu' un',

ne ka'an tiakú tu'un un' xiin' ne nduu' kuenta un',

xiin' sakuu' ne xito' ka'nu' yo'ó, naa' ne ka'nu' nduu' nja,

uun naa' ne nda'vi so'q nduu' nja, te xa ni xaa tu kivi' ña sandoñu'u' un' ne sanduxin iin yivi'.

Sakan' ni kachj tachj' yu'u' jaan'.

¹⁹ Sakan' te ni nunja' yukun' Ndiosi ña iin' ndjivi'. Te tixin yukun' jaan' ndii, ni xinj i iin' xatun' mi' naá kuento ña ni ndoo Ndiosi xiin' ne Israel. Te ni yi'e ñu'u' savj', te ni xinj so'q i tachj' yu'u', te ni nde'j tu savj' jaan', te ni taan', te sakan' tu ni koyo i'in' na'nu'.

12

So'q ni xaa kuaku' kua'a chie koo' chukuu' xiin' iin ña'a'

¹ Sakan' te ni tuvj iin ña nia'á ndatun' va ndjivi', suu ni xinj i iin ña'a', ña' ni'nu' ñu'u', te ndu'u' yoo' xa'a' a', te ndu'u' iin corona, ña ni kua'a xiin' uxj uvi' ta'an tiuun', xini' a'.

² Te ña' jaan' ndii, xa xito' kaku si'e a'. Xa'a' a' jaan' na nde'í a', sakan' ña u'vj va xini a' ña kaku' si'e a' jaan'.

³ Sakan' te ni tuvj ndjivi' inga ña nia'á, suu ni xinj i iin kuaku' kua'a chie va, te uxá ta'an kuu' xini' ri', te uxj ta'an kuu' ndjiki' ri', te ndu'u' iin corona i'in xini' ri' jaan'.

⁴ Te ni sukú su'ma' ri' ndee chaa' ta'vj' sava tiuun' ndiee' ndjivi', te ni sakoyo ña'a' ri' ñu'u' iin yivi'. Te ni xikuujn kuaku' jaan' nuu' ña'a', ña' xito' kaku si'e jaan', te kuvj ndikun kaxj' ri' si'e a' jaan' kij' tuvj ra.

⁵ Sakan' te ni kaku tiaa si'e a' te ka'ndja chuun' ndjee' ra nuu' sakuu' ne yivi' ndiee' iin yivi' xiin' ña nduu' ndee na itun' kaa.

Te ni na'in Ndiosi si'e ña' jaan' ndee nuu' a' mii' ndu'u' a' nuu' tej ka'nu' a'.

⁶ Te ni xinu ña'a' jaan' iin xaan' mi' ni xava'a Ndiosi xa'a' a' mii' ichi kaa'. Te ikan' koto ña'a' a' iin mi' uvi' ciento unj xiko kivi'.

⁷ Te ni xa'a' yoo iin ñu'u' ndjivi'. Te ángele Miguel xiin' ángele nda'a' xa'a' a' ndii, ni kunta'an' a' xiin' kuaku' jaan' xiin' ángele nda'a' xa'a' a' ti' jaan'.

⁸ Ndisu ni

kanando kuaku' jaan' xiin' nda'a' xa'a' a' ri' jaan'. Te ni kuvj ka kundú'u' ri' ndjivi'. Te ni kuvj ka tu kundjee nda'a' xa'a' a' ri' jaan' ikan'.

⁹ Te ni xta'ni' kuaku' chie va jaan' ndjivi' xiin' nda'a' xa'a' a' ri'. Te ni nama' ri' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te suvj ri' nduu' koo' yata' iin yivi', ti' nani' diablo, ña nduu' ña ndjiva'a, te nani' tu ri' ña tiin' kuachj, te suvj tu ri' xini xa'an' sakuu' ne yivi' iin yivi'.

¹⁰ Sakan' te ni xinj so'q i iin tachj' yu'u' ti'e' ndjivi' ka'an ndii:

Vitün xa ni xaa ña sakakú Ndiosi ne nduu' kuenta a,

te kumi' a sakuu' ña ndjee',
te xa'ndia chuun' a,

te sakan' tu vitün xa'ndia chuun' Cristo tianu' a kuenta a xiin' ndjee'.

Kuachj ndii xa ni xta'ni' Ndiosi ña tiin' kuachj ne ta'an' e', te ni skana' ña'a' a iin yivi'.

Ña jaan' ndii, ni tijn kuachj a ne jaan' nuu' Ndiosi nduvi' xiin' ñu'u.

¹¹ Te ne jaan' ndii, ni kanando nja nuu' ña ni tijn kuachj ña'a' jaan'

xiin' ña ndjee' ni' Mbeje Lulu, ña ni xitja xa'a' kuachj nja,

xiin' ña ndjixa, ña ni ndjee yu'u' nja xa'a' a.

Te ni kundani kua'a' ka nja kivi' ñu'u nja, süu' jaan' ndii ni sanaku'a a nja a,

te kuvj nja xa'a' ña ndjixa jaan'.

¹² Sakan' na kuii' nakuatia' va ndo'ó, ña ndiee' ndjivi'

te va'a va kunj ndo'ó, ña ndiee' ndjivi'. Ndisu ndo'ó, ne ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi' xiin' ti' ñu'u' münj ka'nu' ndii, kundoo' ya'a ndo',

sakan' ña xa ni nuu' ña ndjiva'a mii' ndiee' ndo'.

Te xi'é xava'a a, sakan' ña xini a ña ndee ndia'vi' kivi' yoo nuu' a te koo a ña'a'.

Nj kachj a.

¹³ Te kij' ni xinj kuaku' jaan' ña ni xta'ni' ri' ndjivi', te ni nama' ri' nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, ni xa'a' ndikun ri' ña'a' ña' ni tuvj tiaa si'e jaan'.

¹⁴ Ndisu ña'a' jaan' ndii, ni natün a' uvi' ta'an ndixin na'nu' ndee' naa ndixin iin tasu' chie va, te kuvj kutá'nu' a', te xaa a' mii' ichi kaa' mii' xika' nuu' kuaku' jaan', te ikan' koto ña'a' Ndiosi unj kuiya yoso' sava.

¹⁵ Sakan' te ni xatja kuaku' jaan' kua'a' va tikiu' xiin' yu'u' ri' ndee' ni xkoo iin itja ka'nu' va xata' ña'a' jaan', ndianj te na'in ra' ña' jaan'.

¹⁶ Ndisu ñu'u' ni chindjee' ña'a' jaan', sakan' ña ni nunja' a, te ni ko'ni tiku' itja, te' ni xatja kuaku' jaan'.

¹⁷ Sakan' naa' ni nasaa' xava'a ka kuaku' jaan' ni xinj ri' ña'a' jaan', te ni keta ri' ikan' te kua'an kunta'an' ri' xiin' sjani' ña' jaan',

ne kandixa' ña ka'án chuun' Ndiosí, te xika' ndaku tu ña nuu' ña ni ndjeë yu'u' Jesús.

13

So'q ni xaq uvi ta'an ti' niq'a

¹ Te ni xikuijn kuaku' jaan' yu'u' mñj ka'nu'. Te ni xinj i keta' jin ti' jyo va kaa' mñj ka'nu' jaan', te yoo uxá ta'an xini' ri', te yoo tu uxj ta'an ndjiki' ri', te ndu'u' jin corona nuu' j'in ndjiki' ri' jaan', te yoso' tu jin kivi' ña kanja'a xa'a' Ndiosí j'in xini' ri'. ² Te ti' ni xinj i jaan' ndii, naa kaa' ndjka'a kaa' ri'. Te xa'a' ri' ndii, naa iin' xa'a' oso iin' a, te yu'u' ri' ndii, naa kaa' yu'u' león kaa' a. Te kuaku' ndii, ni taxj ri' ña ndjeë' ri' nuu' ti' jaan' xiiin' mii' xa'ndia chuun' ri', te ni taxj tu ri' kua'a' ndjeë' ti' jaan'. ³ Te ni xinj i ña kua'a' xava'a ni tuxu'vi jin xini' ti' jyo va kaa' jaan', ndee' chaa' kuvj ri'. Ndisu ni nda'a ri', te ni nandanj va sakuu' ne yivi' jin yivi' xikundikún ña xata' ti' jaan'. ⁴ Te ni xaka'nu' sakuu' ña kuaku', ti' ni taxj ndjeë' ti' jyo va kaa' jaan', te ni xaka'nu' tu ña ti' jyo va kaa' jaan' ka'án ña ndii:

—Ndjeë' koo' chukuu' ti' jyo va kaa' kaa'. Te kōo' ndee' jin ña kuvj kanando ña'a' —ni kachj ña.

⁵ Te ti' jyo va kaa' jaan' ndii, ni natjin ri' ndjeë' ña ka'an ñuñu' ri' xa'a' mii' ri', te kanja'a ri' xa'a' Ndiosí. Te ni natjin tu ri' ndjeë' te saa ri' ndee ka' ña kuní ri' nuu' ñu'u' jin yivi' uvi xjko uvi yoo'. ⁶ Sakan' na ni xa'a' kanja'a ri' xa'a' Ndiosí, xiiin' xa'a' kivi' a, te ni kanja'a tu ri' xa'a' mii' ndu'u' a ndjivi', xiiin' xa'a' sakuu' ña ndieë' ndjivi' jaan'. ⁷ Te ni natjin ri' ndjeë' te kunta'an' ri' xiiin' ne nduu' kuenta Ndiosí, te kanando ña'a' ri'. Te ni natjin tu ri' ndjeë' nuu' ti' vj chie, xiiin' nuu' ñuñu' ka'nu' xiiin' nda'a' a, xiiin' nuu' ne yoo tu'un mii', xiiin' nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ⁸ Te sakuu' ne ndee' kij' ni kua'a' jin yivi' ni xjko' kivi' ña nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuñu' ña kōo' kivi' ndi'i' ndii, ni xaka'nu' ña ti' jyo va kaa' jaan'. Tutu jaan' ndii, kuenta Mbeë Lulu, ña ni xitja' ni' xa'a' kuachj e', nduu' a. ⁹ Na taxj so'q sakuu' ndo'ó, ne yoo so'q. ¹⁰ Te naa' yoo ka' taxi' Ndiosí ña savjku'un ña'a' te yivi' ndii, suu' savjku'un ña'a' ra. Te yoo ka' taxi' Ndiosí ña ka'ni' ña'a' te yivi' ndii, suu' ka'ni' ña'a' ra. Xa'a' kaa' na kuní a ña kundjeni yoo', ne nduu' kuenta a, te kaka' ndaku e' ichi' a.

¹¹ Sakan' te ni xinj i keta' inga ti' jyo va kaa' tixjn ñu'u'. Te yoo uvi ta'an ndjiki' ri' naa iin' ndjiki' jin mbeë iin' a. Ndisu ka'án ti' jaan' ndee' naa ka'án jin kuaku'. ¹² Te kumi' ti' jaan' sakuu' ndjeë' ti' jyo va kaa', ti' nuu', te xaa' ri' chuun' nuu' ti' nuu'

jaan'. Te kaviko' u'vi ri' ne yivi' jin yivi' ña saka'nu' ña ti' nuu', ti' ni nda'a xini' mii' ni tuxu'vi xava'a jaan'. ¹³ Te ni xaq tu ti' uvi jaan' ki'in' chuun' ka'nu' koo' chukuu' nuu' ne yivi', ndee' ñu'u' ni kjeë ndjivi' ni xaq ri', te ni koyo a nuu' ñu'u' jin yivi' nuu' ne yivi'. ¹⁴ Te ni xinj xa'an' ri' ne yivi' jin yivi' xiiin' chuun' ka'nu', ña ni natjin ri' ndjeë', te saa ri' nuu' ti' nuu' jaan'. Te ni ka'an chuun' ri' xiiin' ne jaan' ña kasa'a ña jin ña niania' ti' nuu' jaan', ti' ndee' chaa' kuvj kuu' xiiin' ichj, ndisu ni xij' ri'. ¹⁵ Te ni natjin ti' uvi jaan' ña ndjeë' te satiaku ri' ña niania' ti' nuu' jaan', te ndee' kuvj ka'an a, te ka'an chuun' a te kuvj sakuu' ne xiiin' saka'nu' ña'a'. ¹⁶ Te ni kaviko' tu ri' sakuu' nuu' ne yivi' ña natjin ña jin tunj nda'a' kua'a' ña uun ti'e' ña. Naa' ne ka'nu' nduu' ña uun naa' ne nda'vi so'q nduu' ña, naa' ne vika' nduu' ña uun naa' ne nda'vi kuu' nduu' ña, naa' ne xika' ndiká nduu' ña uun naa' ne xiko' ni'i' jin xto'q nduu' ña. ¹⁷ Te naa' kōo' tunj jaan' kumi' ña ndii, kuvj sata' ña ni ndee' kuvj tu xjko' ndee' jin ña ña'a. Süu' jaan' ndii ne kumi' tunj jaan' ndii' nuu' kivi' ti' jyo va kaa' jaan' uun número kivi' ri' kuñtj' kuvj saa ña jaan'. ¹⁸ Ña xini tunj ña taxi' Ndiosí kuni' te kuvj kundanj e' ña yo'q'. Yoo ka' kumi' ña xini tunj jaan' ndii, na tava' ña kuenta te kuni' ña saa keta' número ti' jaan'. Te número ri' jaan' ndii, ndee' naa jin número te yivi' nduu' a. Iñu' ciento unj xjko' iñu' nduu' a.

14

Xita' te ciento uvi xjko kumi' mii' nuu' Ndiosí xiiin' nuu' Mbeë Lulu

¹ Sakan' te ni xinj i iin' ña nduu' Mbeë Lulu jaan' xini' jku' Sión. Te ita' tu ciento uvi xjko kumi' mii' te yivi' xiiin' a. Te jaan' ndii, yoso' kivi' Mbeë Lulu jaan' xiiin' kivi' yuva' a ti'e' ra'. ² Te ni xinj so'q i jin tachj' yu'u' ti'e' va ña kiee' ndjivi', ndee' naa' tisó kua'an kua'a' va tikuu, uun ndee' naa' ni' nde'í savj' vj' ni' a. Te tachj' yu'u' jaan' ndii, ndusu a ndee' naa' kij' xandaa' kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ñu'u' ña nani' arpa. ³ Te xita' te jaan' jin yaa' xaa' nuu' a mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, xiiin' nuu' kumi' saa' ña tiaku, te sakan' tu nuu' ña xjxa' jaan'. Kōo' xachi' ña ni kuvj kaja' yaa' jaan'. Süu' jaan' ndii te ciento uvi xjko kumi' mii' te xa' ni sakahú Ndiosí nuu' ñu'u' jin yivi' jaan' kuñtj' kuvj xita' a. ⁴ Te te jaan' ndii, ni sativi' xiiin' mii' ra' xiiin' ña'a', sakan' ña ni tondja' ra' ña'a'. Te ndikún ra' Mbeë Lulu jaan' mii' ka' kua'an a. Te ni sakahú ña'a' Ndiosí tejn ne yivi' jin yivi' te kunduu' ra' ndee' naa' tumanj' nuu' nditja' a xiiin' nditja' Mbeë Lulu jaan'. ⁵ Te

nj ndee nj ka'an tu ra tun vixi. Te te ndoo nduu' ra nuu' Ndiosí.

Taxi' unj ta'an ángele tu'un Ndiosí nuu' ne yivi'

⁶ Te nj xinj i ta'nu' inga ángele sukun va ndjivi', ña ni'i' tu'un va'a, ña yoo ndee ndi'i' nj kivi'. Te ka'an ndoso' a ña jaan' nuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' jin yivi'. Naa kuu' nuu' sakuu' nuu' ne yivi', xiin' nuu' ne nduu' ti'vi' chie, xiin' nuu' ne yoo tu'un mji', xiin' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a. ⁷ Te ti'e' ka'an a ndii:

—Kuyi'vi ndo' Ndiosí, te koto ka'nu' ndo' a. Sakan' ña xa nj xaa kivi' ña sana'má a ne yivi'. Sakan' na kuui' saka'nu' ndo' ña jaan', ña nj xa'a ndjivi', xijn' ñu'u' jin yivi', xiin' minj ka'nu', xijn' tiko'yo' —nj kachj ángele jaan'.

⁸ Sakan' te nj ndikun ña'a' ángele ña uvi ka'an a ndii:

—Xa nj nduxin ñuu' ka'nu' Babilonia, xa nj nduxin a. Sakan' ña ne nj ndiee' ñuu' jaan' nj sativi' sakuu' ne ndiee' jin yivi' xa'a' a ña xaa' nja ndee naa xaa' jin ña'a', ña' xiin, ña' künj viko' ni'i' xiin' mii' nuu' ña jaan' —nj kachj a.

⁹ Sakan' te nj ndikun tu ángele ña unj ka'an ti'e' a ndii:

—Yoo ka saka'nu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' ña niania' ri', te natün nja tunj ri' ti'e' nja uun nda'a' nja ndii, ¹⁰ kunj a ña ko'q' nja vino uva, te' nduu' ña xi'é va Ndiosí xini a ne jaan'. Sakan' ña katja ña xi'é a jaan' xata' ne jaan', te kund'o' ndjee' va nja xijn' ñu'u, xiin' azufre nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te kund'o'q' tu nja nuu' Mbee Lulu jaan'. ¹¹ Te ñu'ma, ña kiee' mii' ñu'u' nja tundo'o' jaan' ndii, kiee' te kiee' a ndee ndi'i' nj kivi'. Sakan' ña nj xaka'nu' nja ti' iyo va kaa' jaan' xiin' ña niania' ri', te nj natün tu nja tunj kivi' ri'. Te kōo' kivi' nandiee' nja nduvi' xiin' nii' ñuu' nuu' tundo'o' jaan'. ¹² Xa'a' a kaa' na kunj a ña kundjeni yoo' ne nduu' kuenta a, ne saxinú ña ka'an chuun' Ndiosí, te xika' nj'i' e' ichi' Jesús —nj kachj ángele ña unj jaan'.

¹³ Te nj xinj so'q' j jin tachj' yu'u' ña keta' ndee ndjivi' ka'an xiin' j ndii:

—Ke'j un' ña yo'o': “Ndee vitin, te ndee amaa ka ndii, sañu'u' va xto'q' e' ne xika' nuu' nuu' a ndee kuyi' nja” —nj kachj tachj' yu'u' jaan'.

Te nj ka'an Espiritu ndii:

—Ña ndaku nduu' a. Nandiee' nja nuu' chuun vie, ña nj xaa nja, kuachj ndii kjee va'a nja xa'a' chuun va'a ña nj xaa nja —nj kachj Espiritu.

Nakaya ángele ña savi' nuu' ñu'u' jin yivi' trigo xiin' uva

¹⁴ Te nj xito j, te nj xinj j jin viko' yaa. Te nuu' viko' jaan' ndu'u' jin ña kaa' ndee naa

ña nduu' tu te yivi'. Te ndu'u' jin corona oro xini' a. Te tiin' a jin ichj ki'i' xín' va. ¹⁵ Sakan' te nj keta inga ángele yukun' ña iin' ndjivi', te ti'e' ka'an a xiin' ña ndu'u' nuu' viko' jaan' ndii:

—Xa'a' ki'i' un' ka'ndja un' ña savi' xiin' ichj ki'i' un' ñaa', sakan' ña xa xixa ña savi' nuu' ñu'u' jin yivi' te xa nj xaa kivi' ña nakaya un' —nj kachj ángele jaan' xiin' a.

¹⁶ Sakan' te nj xa'ndja ña ndu'u' nuu' viko' xiin' ichj ki'i' a ña savi' jaan' nuu' ñu'u' jin yivi', te nj nakaya ña'a' a.

¹⁷ Sakan' te nj xinj i nj keta inga ángele yukun' ña iin' ndjivi'. Te ni'i' tu a jaan' jin ichj ki'i' xiin' va. ¹⁸ Te nj keta ka inga ángele nuu' a mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Te kumi' ña jaan' ndjee' nuu' ñu'u. Te ti'e' va nj ka'an a xiin' ángele ña tiin' ichj ki'i' xiin' jaan' ndii:

—Xiin' ichj un' ñaa' ka'ndja un' j'in yutu uva xa'a' ña tata jin yivi', sakan' ña xa nj xixa uva jaan' —nj kachj ángele jaan'.

¹⁹ Ikan' te nj xa'a' ángele jaan' xa'ndia a yutu uva jaan' xiin' ichj ki'i' a jaan' nuu' ñu'u' jin yivi', te ko'ni' ña'a' a mii' xe'ni' ña'a' a, ña nduu' ña xi'é va Ndiosí. ²⁰ Te nj xe'ni' ángele jaan' uva jaan' nuu' ñuu, te ki'i' nj xe'ni' ña'a' a ndii, nj kjee kua'a' níi', te nj kaa' a ndee yatün yu'u' jin kuei, te nj kiku' a yatin' unj ciento kilómetro.

15

Uxa ta'an ángele ña ni'i' uxa ta'an kui'e ña so'q' ndi'i'

¹ Ikan' te nj xinj j ndjivi' inga ña nia'a' ka'nu' koo' chukuu' ña sanandanj yoo ka. Nj yoo uxa ta'an ángele, te ni'i' a uxa ta'an kui'e ña so'q' ndi'i', te xiin' ña jaan' saxinu Ndiosí ña xi'é a xini a ne yivi'. ² Nj xinj tu j kandu'u' jin ña kaa' ndee naa minj chie, te tuvi' kaxi' a ndee naa yuu' tata, te tuvi' kaxi' a ndee naa yuu' a. Te nj xinj tu j ne nj kanando nuu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' ña niania' ri', te nj natün tu nja número kivi' ri'. Te ne jaan' ndii, ita' nja nuu' minj jaan' tiin' j'in nja ñuu' ña nani' arpa, ña nj taxj Ndiosí nda'a' nja. ³ Te xita' nja yaa ña nj xita' Moisés, te nj xika' nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu a yaa Mbee Lulu. Ka'an nja ndii: Xt'o'q' ndu' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un',

Ña ka'nu' va nduu' ña xaa' un', te ndatun' va a.

Ña ndaku va nduu' ichi' un', te ña ndixa nduu' a.

Te xa'ndia chuun' nuu' ne yivi' jin yivi' nduu' un'.

⁴ Te kunj a ña kuyi'vi sakuu' ne yivi' yo'ó, te koto ka'nu' nja yo'ó, Ndiosí kua'a'.

Kuachì ndii òò ndaa' yo'ó kuìtì' nduu' ña ndoqo ndì'j, xa'a' a jaan' na sakuu' ne yivi' òò yivi' kixin nuu' un', te saka'nu' ña yo'ó, sakan' ña ni nia'a un' ña xachuun' ndaku va un'.

Yaa jaan' xita' ne jaan'.

⁵ Ndi'j jaan', te ni xito j, te ni xini j ña ni nunja' yukun' toto ña iin' ndivi', mii' iin' ña nia'a ña ni taxì Ndiosi kuento a xa'a' ña saa a xa'a' e'. ⁶ Te tixin yukun' jaan' ni kjeë uxà saa' ángele ni'i' a uxà ta'an kui'e jaan'. Te ángele jaan' ndii, ni'nu' a toto yaa nani' xiñu'. Te kanu' òò toto ña ni kua'va xiin' yu'va oro tia'ñi a. ⁷ Sakan' te ni taxì òò ña tiaku, ña kumi' jaan', nda'a' j'jin ángele jaan' òò ko'q' oro ña ñu'u' chitu' vj' ña xi'e va Ndiosi, ña yoo tiaku ndee ndi'i' ni kivi'. ⁸ Te ni chitu' va tixin yukun' jaan' xiin' ñu'ma ña ni kjeë mii' nia'a ña ka'nu' Ndiosi xiin' ña ndjeë' a. Te kô'o' kuvi ndi'vi tixin yukun' jaan' xa'a' ñu'ma jaan' ndee ndi'j xaxa' uxà saa' ángele jaan' uxà saa' kui'e jaan'.

16

So'q ni xqa a kii' ni xatja uxà saa' ángele jaan' ña ñu'u' ko'q' a

¹ Sakan' te ni xini so'q j òò tachi' yu'u' ti'e' ña ni keta' tixin yukun' jaan'. Te ni ka'an a xiin' uxà saa' ángele jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te katiá ndo' ña xi'e Ndiosi, ña ñu'u' ko'q' ñaa', nuu' ñu'u' òò yivi' —ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

² Te ni xa'an ángele ña òò, te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a nuu' ñu'u' òò yivi'. Ña jaan' na kuii' ni kjeë ta'a xatu' ña kini va iin' òò ne ni natin tuni ti' jyo va kaa' jaan', te ni xaka'nu' ña ña niania' ri'.

³ Te ni xa'an ángele ña uvi, te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a nuu' minj ka'nu'. Ña jaan' na kuii' ni nanduu' ra' ní' ne ni xi'j, te ni xi'j sakuu' ti' ñu'u' tiku' jaan'.

⁴ Te ni xa'an ángele ña unj, te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a nuu' sakuu' itja xiin' sakuu' tiko'yo'. Ña jaan' na kuii' ni nanduu' tu' te' jaan' ní'. ⁵ Sakan' te ni xini so'q j ka'an ángele ña xito' tiku' òò yivi' ndii:

—Táku'e, ña ndaku nduu' un', te yoo un', te ni yoo un', ña ndoqo ndi'j nduu' un', sakan' ña katun' ndaku un' ne kaa' kii' xaa' un' ña kaa'. ⁶ Kuachì ndii ne kaa' ni xatja ní' ne nduu' kuenta un' xiin' ní' ne ni ka'an tiaku' tu'un un'. Sakan' na kuii' taxi' un' ní' ko'q' ña. Sakan' ña xata'an ña natin' ña tundo'o' kaa' —ni kachi' ángele xiin' a.

⁷ Sakan' te ni xini so'q tu' j inga tachi' yu'u' ña ni keta' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosi ka'an a ndii:

—Xto'q ndu' Ndiosi, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', te ña ndixa' xiin' ña ndaku xaa' un' kii' sana'ma un' ne jaan' —ni kachi' a.

⁸ Te ni xa'an ángele ña kumi', te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a nuu' ñu'u'. Ña jaan' na kuii' ni xa'a' xa'mi' a ne yivi' òò yivi' xiin' ñu'u' a. ⁹ Te sakuu' ne ni xixi xiin' ñu'u' ña j'ni' va jaan' ndii, ni kanja'a ña xa'a' Ndiosi, ña kumi' ndjeë' nuu' kui'e jaan', te ni nama' ña nimá ña te saka'nu' ña'a' ña.

¹⁰ Te ni xa'an ángele ña u'un, te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a nuu' a mii' xa'ndia chuun' ti' jyo va kaa' jaan'. Ña jaan' na kuii' ni kuu' òò yavi' mii' xa'ndia chuun' ti' jaan'. Te ni xaxi'j' ne yivi' yaa' ña xa'a' ña u'vj' ndo'o' ña. ¹¹ Te ni kanja'a ña xa'a' Ndiosi ndo'u' ndivi' xa'a' ña u'vj' ndo'o' ña xiin' xa'a' ta'a' jaan'. Ndisu' ni nama' ña nimá ña te nakqo' ña ña ña'a' ña xaa' ña.

¹² Te ni xa'an ángele ña iñu, te ni xatja a ña ñu'u' ko'q' a itja ka'nu' ña nani' Eufrates. Ña jaan' na kuii' ni ndoqo' tiku' itja jaan', te kuvi xka'ndia te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra' jkan', te kuaxi' mii' keta' ñu'u'. ¹³ Sakan' te ni xini j unj ta'an espíritu kini, ña iin' ndee naa sa'va, kiee' a yu'u' kuaku' jaan', xiin' yu'u' ti' jyo va kaa', ti' kuu' nuu', xiin' yu'u' te ka'an tiaku' tun vixi. ¹⁴ Te espíritu kini jaan' ndii, ña ndiva' a nduu' a, te yoo ndjeë' a te xaa' a chuun' ka'nu'. Te kua'an a nuu' sakuu' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', ne ndiee' kanii' òò yivi', te sanduun' a ne jaan', te kunta'an' ña xiin' Ndiosi, ña ka'nu' koo' chukuu', kivi' chie' so'q' ndi'i'.

¹⁵ Ka'an xto'q' e' ndii: “Chuun' xa'a' va ndo', yu'u' ndii, kixin j kii' kô'o' a naá nimá ndo' ndee naa xaa' te kui'na'. Te sañu'u' va Ndiosi ne xito' xiin' mii', te yoo tu'va ña xiin' toto ña, koto' ka' kaka' òò vichi' ña, te kuchani' ña nuu' ne yivi'”, kachi' a.

¹⁶ Te ni kava' espíritu kini jaan' te xa'ndia chuun' jaan' òò xaan' mii' nani' Armagedón xiin' tu'un hebreo.

¹⁷ Sakan' te ni xatja ángele, ña uxà, ña ñu'u' ko'q' a tein tachi'. Sakan' te ni ka'an ti'e' òò tachi' yu'u' ña keta' nuu' te' ka'nu' tun' iin' tixin yukun' ña òò ndivi' ndii:

—Xa ni xinu' a —ni kachi' a.

¹⁸ Sakan' te ni kjeë ñu'u' savi' ndjeë' va, te ni ka'an ki'in' tachi' yu'u', te ti'e' va ni nde'j savi', te sakan' tu' ndjeë' xava'a' ni taan ñu'u' òò yivi'. Te kô'o' kivi' ni taan saa' ni taan kivi' jaan' ndee' kii' ni xikoq' ne yivi' òò yivi'. ¹⁹ Sakan' na ni ndata' ñu'u' ka'nu' unj ta'an tu'un', te ni ndoñu'u' sakuu' ñu'u' ña yoo nuu' ñu'u' òò yivi'. Te ni naka'an' tu' Ndiosi xa'a' ñu'u' ka'nu' Babilonia te sako'o' ndi'j a ne jaan' vino, te ka'an ndiaa' xa'a' tundo'o' ña sando'o' a ne jaan' xa'a' ña xi'e va a xini ña'a' a.

20 Te nı ndoñu'u' tu sakuu' ñu'u' ña ñu'u' j'nu' ma'in' mınjı ka'nu', xiin' sakuu' jku' ña ita' nuu' ñu'u'. 21 Te ndee ndıvi' nı kjeë kua'a' va' i'in' na'nu' ña vıe ndee uvı xıko kilo, te nı koyo' a siki' ne yivı', ndısu' nı kanja'a ndjı' nja xa'a' Ndiosı xa'a' tundo'o' chie ña sando'o' ña'a' a jaan', sakan' ña iin tundo'o' kınjı va' nduu' a.

17

Yo'o' ka'an iin angele ndee ña kuni kachi' a ña nı xinjı Juan yoso' iin ña'a' kochi' kua'a' iyö va' kaa'

1 Sakan' te nı kuyatın iin angele ña ndiaka' ta'an' xiin' ña uxä ta'an' ña nı nı' jı ko'o' jaan', te nı ka'an a xiin' jı ndii:

—To'o' xiin' jı, te nia'a' jı yo'o' ndee nuu' tundo'o' sando'o' Ndiosı ña'a', ña' ka'nu', ña' xiin, te ndu'u' a nuu' kua'a' tıkuı. 2 Te ña' jaan' nı nduu' musa sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivı' iin yivı'. Te ne yivı' iin yivı' ndii, ndee naa ne xinjı nduu' nja xa'a' a ña nı xaä nja ña xiin naa ña xaa' ña' jaan' —nı kachi' angele jaan'.

3 Sakan' te nı nia'a' Espiritu iin ña satuvı nuu' jı, ña ndiaka' angele jaan' yu'u' ndee nı xaä ndu' iin xaan' miı' jchi kaa'. Te nı xinjı jı iin ña'a' ña' yoso' iin ti' kua'a ndukun' iyö va' kaa'. Te ti' jaan' ndii, yoso' kanii' iin' ri' kua'a' kivi' ña kanja'a xa'a' Ndiosı. Te yoo uxä ta'an xini' ri', te yoo tu uxı ta'an ndiki' ri'. 4 Te ña'a' jaan' ndii, ni'nu' a' toto ndukun' xiin' ña kua'a ndukun'. Te titi' a' xiin' ña kua'a xiin' oro, xiin' kua'a' nuu' yuu' xıñı ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', xiin' yuu' yı'e, xiin' ña nani' perla. Te ni'ı' a' iin yaxın' nı nı kua'a' xiin' oro miı' ñu'u' kua'a' ña nja'a xiin' ña kınjı iin, ña nduu' ña xiin' ña nı xaä a' xiin' ne yivı'. 5 Te yoso' iin kivi' sı'e ti'e' a' ka'an a ndii: "Ka'nu' va' nduu' ñuu' Babilonia, te nduu' a sı'i' sakuu' ña'a' ña' xiko' xiin' miı', te kandu'u' a' xiin' te yivı'. Te nduu' a xa'ndu' sakuu' kuächı ña kınjı iin' ña xaa' ne yivı' iin yivı'", kivi' jaan' yoso' ti'e' a'. 6 Te nı xinjı jı ña xinjı ña'a' jaan' xiin' niı' ne nduu' kuenta Ndiosı, xiin' niı' ne nı xı' jı xa'a' a' ña nı ndjeë yu'u' va' nja xa'a' Jesús. Te kiji' nı xinjı ña'a' jı ndii, ne nandani' xava'a' jı.

7 Te nı ka'an angele jaan' xiin' jı ndii:

—Nandani' un'. Yu'u' sakanı' yo'o' ña sı'e xa'a' ña'a' kaa' xiin' xa'a' ti' iyö va' kaa', ti' yoso' a' kaa', ti' kumi' uxä ta'an xini' xıjnı' uxı ta'an ndiki'. 8 Te ti' iyö va' kaa', ti' nı xinjı un' jaan' ndii, nı yoo ri', ndısu' vıñın ndii, koo' ka' ri', te xa' xito' keña kuuı nı tukuu' ri' yavı kunu va' jaan', te ku'un ri' miı' ndoñu'u' ri'. Te sakuu' ne ndee kiji' nı kua'a' iin yivı' nı xıkosı' kivi' nja nuu' tutı miı' yoso' kivi' ne kumi' kivi'

ñuu' ña koo' kivi' ndi'i' ndii, nandani' va' nja kiji' kuni' nja ti' jaan', sakan' ña nı yoo ri', te koo' ri' vıñın, ndısu' tuvı ka' ri'. 9 Ña xini' tunı kuni' te kuvı' kundani' e' ña yo'o'. Uxa' ta'an xini' ti' jaan' ndii, ka'an ndiaa a xa'a' uxä ta'an xiki' miı' ndu'u' ña'a' jaan', 10 te ka'an ndiaa tu uxä ta'an xini' jaan' xa'a' uxä ta'an te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. U'un ta'an te xa'ndia chuun' jaan' ndii, xa' nı xı' jı ra, te iin ra xa'ndia chuun' ka' vıñın, te inga ra ndii, tia'an kixın ra. Ndisu' kiji' kixın te jaan' ndii, iin xa'a' kujı'ı' ka'ndia chuun' ra. 11 Te ti' iyö va' kaa' jaan', ti' nı yoo, ndısu' koo' ri' vıñın ndii, ka'an ndiaa a xa'a' iin te ka'ndia chuun' te unja, ndısu' iin nduu' ra xiin' te uxä ta'an jaan'. Te ku'un ra, te ndoñu'u' ra. 12 Te ndiki', ña uxı ta'an ña nı xinjı un' jaan' ndii, ka'an ndiaa a xa'a' te uxı ta'an te tia'an ka'ndia chuun' kuu' nuu'. Ndisu' nañın ra ndjeë' te ka'ndia chuun' inga' ra xiin' ti' jaan' iin xa'a' sie kujı'ı'. 13 Te ndıjnı kuento te jaan' ña taxı ra ña ndjeë' ra xiin' ndjeë' ra nuu' ti' jaan'. 14 Te ti' jaan' xiin' te jaan' ndii, kuun ta'an' ra xiin' Mbëë Lulu, ndısu' kanando Mbëë Lulu jaan' xiin' ne ndikün jchi' a nuu' ti' jaan', sakan' ña xto'o' ka'nu' ka' nduu' a te sakan' sakuu' xto'o', te ña ka'nu' ka' nduu' tu a te sakan' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Te ne ndikün jchi' a nduu' ne nı kana Ndiosı, ne nı nakaxın a te xika' ndaku nja nuu' a —nı kachi' angele jaan' xiin' jı.

15 Te nı ka'an tu angele jaan' xiin' jı ndii:

—Te tıkuı, te' nı xinjı un' miı' kandu'u' ña'a' ña' xiko' xiin' miı' jaan' ndii, ka'an ndiaa ra' xa'a' sakuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' xa'a' ne kua'a' koo' chukuu' ne ndiee' iin yivı', xiin' xa'a' sakuu' nuu' ne yivı', xiin' xa'a' sakuu' ne yoo tu'un mji'. 16 Te ti' iyö va' kaa' jaan' xiin' uxı ta'an ndiki' ri', ña nı xinjı un' jaan' ndii, kundasi' a' ña'a' ña' xiko' xiin' miı' jaan'. Te saku'na' a sakuu' ña nduu' kuenta a', te tava' a' toto a' ndee kuı iin' vichi' a'. Te kaxı' a' ñu'u' nde'ı a', te ka'mı a' ña' jaan' xiin' ñu'u'. 17 Kuächı ndii mji' Ndiosı nı saka'an nimá ña jaan' te saa a ña nı çıtınu' Ndiosı. Sakan' na kuuı' nakujın yu'u' a' ña taxı a' ña ndjeë' a nuu' ti' jaan' ndee xınu' ña ka'an tu'un Ndiosı. 18 Te ña'a' jaan' ndii, ka'an ndiaa a' xa'a' ñuu' ka'nu', miı' yoo te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' i'jn te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivı' iin yivı'.

18

Sö'ö saq a kiji' ndoñu'u' ñuu' Babilonia

1 Te kiji' ndı' jı nı xinjı jı ña jaan' ndii, nı xinjı jı ña kuächı nuu' inga' angele ndjeë' koo' chukuu' ndıvi', te nı yı'e' kanii' iin yivı' nı

xaa ña ndatun' a jaan'. ²Te ti'e' va ni ka'an a ndii:

—[Xa ni nduxin ñuu ka'nu' Babilonia, xa ni nduxin a! Te vitin ndii mii' ndiee' ña ndiva'a ni nanduu a, te ni nanduu tu a mii' ñu'u' espíritu ña ndiva'a jaan'. Te ni nanduu ni tu a mii' ndiee' sakuu' nuu' saa kinj va iin', ti' ndasi' e' kaxi' e'. ³Ni sanduxin Ndiosí ne ndiee' ñuu jaan', kuachj ndii suvi njá ni xaa sakan', te ni xaa sakuu' ne yivi' iin yivi' sakuu' nuu' ña xiin'. Sakan' ña ndee' naa ni sako'o' ne jaan' ne yivi' jaan' vino xatu va, te ni xinj va njá xiin' ne jaan'. Te sakan' tu sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, ni xaa ra ña xiin' xiin' ne ñuu jaan', sakan' ña ni ndujin ra xiin' ne jaan' xiin' kuachj ña xaa' njá. Te sakuu' ne naxiko' ña' a iin yivi' ndii, ni kuvika' va njá ni xaa ne ñuu jaan' xa'a' a ña ni xa'ni' ndii' ne jaan' xu'un' xa'a' a ña kuni koq ndatun' njá —ni kachj ángele jaan'.

⁴Sakan' te ni xinj so' o' j tuku tachj' yu'u' ña ni ketá ndivi' ka'an a ndii:

—Ne kua'a j, kjeé ndo' ñuu Babilonia ñaa', te saa ndo' kuachj ña xaa' ne jaan' te sándo'o' tu j ndo'ó xiin' tund'o'ó' chie ña nañin ne jaan'. ⁵Kuachj ndii xa kua'a' va kuachj ni xaa njá, te ndee' ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí ni naxaa a. Te xa ni xaa kivi' ña sándo'o' ña'a' a xa'a' sakuu' kuachj njá jaan'. ⁶Sakan' na kuu', saa nii' ni xaa njá xiin' ne yivi' ndii, nii' sakan' na kund'o' o' njá. Te na naxa'vi njá saa nii' ni xaa njá ña njá'a. Na kutu' kati'j' yaxin' mji' njá xiin' te' uva va saa nii' ni xaa njá ña njá'a jaan'. ⁷Saa nii' kua'a' ni xika ñuñu' ne jaan', xiin' saa nii' kua'a' ni xika sij' njá'a njá ndii, nii' sakan' na kund'o' o' u'vi njá, te nii' sakan' tu na kuaku u'vi njá. Sakan' ña ka'an ne jaan' xiin' nimá njá ndii: "Xa'ndia chuun' e' nuu' sakuu' ne ndiee' iin yivi' ndee' naa iin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuása' tu ndo' o' e' ndee' naa iin ña' kuaan', te ni ndee' kōo' tu kivi' kusuchi' inj e'", kachi njá xiin' nimá njá. ⁸Xa'a' a jaan' na iin xaa ki'j' kuñj' sakuu' ña kund'o' o' njá, koq ña kuvj njá, koq tu ña kusuchi' inj njá, te koq ni tu soqo, te kōko tu ñuu njá. Sakan' ña xt'o' o' e' Ndiosí, ña sana'má ña'a' ndii, ndje'e' koo' chukuu' a.

⁹Te kij' kunj te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ñu'má ña xixi ñuu Babilonia jaan' ndii, kusuchi' va inj ra, te kuaku u'vi tu ra. Sakan' ña ni xaa te jaan' kuachj ka'an ñuu jaan', te ni xika sij' njá'a tu ra jkan'. ¹⁰Te xa'a' a ña yi'vi ra kund'o' o' na ra xiin' ñuu jaan' ndii, ndee' ndoso' kujta ra, te ka'an ra ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu ka'nu' Babilonia kaa', ñuu ne ni kumi' ña

ndje'e'. Iin ni xaa ki'j' kuñj' ña ni sándo'o' ña'a' Ndiosí —kachj ra.

¹¹Te ne naxiko' ña'a' iin yivi' ndii, kusuchi' tu inj njá, te kuaku u'vi tu njá xa'a' ne ni ndiee' ñuu jaan', sakan' ña kōo' ka ne sata' kua'a' ña'a' ña ya'vi ña xiko' njá, ¹²naa kuu' oro, xiin' plata, xiin' kua'a' nuu' yuu' xiñu ña ndiaa ya'vi', xiin' yuu' yi'é ña nani' perla. Naa kuu' ki'in' nuu' toto ndatun' va, naa kuu' toto yaa va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a' ndukun', xiin' toto ya'vi' va ña nani' seda. Te kōo' ka ne sata' tu kua'a' ña'a' ña ya'vi ña xiko' njá, naa kuu' vitu' xavixín', xiin' sakuu' ña'a' ña kua'a' xiin' ndiki' nuu' elefante, xiin' vitu' ya'vi' va, xiin' kaa, xiin' kaa kua'a', xiin' kaa ti'e' va, xiin' yuu' ña nani' mármol. ¹³Te kōo' ka tu ne sata' ña'a' kua'a' ña ya'vi ña xiko' njá, naa kuu' sakuu' ña xaa' asin' ña xaxi', naa kuu' canela, xiin' sakuu' ña xavixín', naa kuu' suxa chu'ma, xiin' ña xavixín' ña nani' mirra, xiin' ki'in' nuu' ka tuku xavixín' ya'vi'. Te kōo' ka ne sata' tu ña'a' njá, naa kuu' vino, xiin' xa'an oliva, xiin' yuchi' xita' va'a' ña ndi'j' va, xiin' ndikin' trigo, naa kuu' sindiki', xiin' mbeg, xiin' kuei, xiin' carreta tun' kañuu' kuei, xiin' ndee' ne yivi', ne ni ke'vi xachuun' nuu' iin xt'o' o'. ¹⁴Te ni ka'an tu tachj' yu'u' jaan' ndii:

—Kōo' ka ña va'a' ña ndioo' inj va ndo' xa'a' kumi' ndo', xa ni ndoñu'u' sakuu' ña ndatun' xiin' ña vika' nuu' ndo'. Te kōo' kivi' nañin xachi' ka ndo' ña ndioo' inj va ndo' xa'a' jaan' —ni kachj a.

¹⁵Te ndee' xika' kujta tu ne naxiko' jaan', ne ni kuvika' xa'a' ne ndiee' ñuu jaan', xa'a' a ña yi'vi va tu njá ña kund'o' o' njá xiin' ne ndiee' ñuu jaan'. Te kusuchi' inj njá te kuaku u'vi njá, ¹⁶te ka'an tu njá ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ni ndiee' ñuu ka'nu', mii' ni ndiee' ne ni ni'nu' toto ndatun' va, xiin' toto yaa va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a' ndukun'. Te ni titi njá xiin' ña kua'a' xiin' oro, xiin' ña kua'a' xiin' yuu' xiñu ña ndiaa ya'vi' va, xiin' yuu' yi'é ña nani' perla. ¹⁷Te iin ni xaa ki'j' kuñj' ña ni ndoñu'u' ña vika' njá —kachj ne jaan'.

Te sakan' tu sakuu' te satuvj' tund'o' o' na'nu', tun' kua'an nuu' mñj' ka'nu', xiin' ne cha'vi xa'a' a ña kua'an njá xiin' nu', xiin' te xachuun' nuu' nu', xiin' ne ki'in' xu'un' ña xachuun' njá nuu' mñj' ka'nu' jaan' ndii, kujta tu ne jaan' ndee' xika' va, ¹⁸te kij' kunj ne jaan' ñu'má ña xixi ñuu jaan' ndii, ka'an ti'e' njá ndii:

—Kōo' xachi' ka iin ñuu ka'nu' ndee' naa ñuu kaa' —kachj njá.

¹⁹Te saka'a' njá yaka' xini' njá, te nde'j' ti'e' njá, te kuaku njá, te ka'an nda'vi njá ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu' ka'nu' kaa', sakan' ña xiin' ña vika' nja' ni kuvika' sakuu' ne kumi' tundɔ'. Ndisu' jin ni xaa' ki'j' kuɲti' ña ni ndoñu'u' ña vika' nja' —kachj nja.

²⁰ Te ndo'ó, ña ndiee' ndjivi', ne nduu' kuenta Ndiosí, xiin' te ni tjanu' Jesús sania'á jchi' a, xiin' ne ni ka'an tiaku' tu'un a ndii, na nakuatia' na nimá ndɔ'. Kuachj ndii xa ni kendaiaa' ya'vi' Ndiosí nuu' ne ndiee' ñuu' jaan' xa'a' kuachj nja' ña ni sando'o' nja' ndo'ó, ni kachj tachi' yu'u' jaan'.

²¹ Sakan' te ni ndonij' jin ángele ndjee' va' jin yuu' chie' va, ña kaa' ndee' naa yuu' molino, te ni skana' ña'a' a tixin minj ka'nu', te ni ka'an a ndii:

—Nii' sakan' yachi' va ndoñu'u' ñuu' ka'nu' Babilonia, te künj xachi' ka' ña'a' ne yivi'. ²² Te künj so'ɔ' ka' ne yivi' ndee' jin yaa' ñuu' jaan', naa kuu' ña xandaa' te yivi' ñuu', naa kuu' ña xita' ne yivi', naa kuu' ña tivi ra' tun' yoo', naa kuu' ndusɔ' ndachuun'. Te kɔ' ka' ne chuun va' nuu' ña xa'a' nja' xiin' nda'a' nja'. Te ni ndee' kútiaku' ka' tu' ni'j' ña ndjko' ne ndiee' ñuu' jaan'. ²³ Te kɔtuun ka' kaa' tuún ñuu' jaan'. Te kɔ' ka' ne tunda'á' ñuu' jaan'. Kuachj ndii, ne ni sata' ña'a' ñuu' ndo' jaan', te naxiko' nja', ni nduu' ne ndjee' ka' jin kanii' jin yivi'. Te ni xinj xa'an' ndo' xiin' ña kuini' ndo' sakuu' ne yivi' jin yivi'. ²⁴ Te ne ni ndiee' ñuu' jaan' ni xa'ni' ne ni ka'an tiaku' tu'un Ndiosí, xiin' sava' ka' ne nduu' kuenta a, xiin' sakuu' ne ni xi'j' jin kanii' jin yivi' —ni kachj ángele jaan'.

19

Saka'nu' ne ndiee' ndjivi' Ndiosí

¹ Kij' ni ndij' ni ka'an ángele ndjee' jaan' ndii, sakan' te ni xinj so'ɔ' i ña ka'an ti'e' xava'a' kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndii: Na kɔto' ka'nu' e' Ndiosí.

Kuenta Ndiosí nduu' ña kakú e'. Te na natjin a' ña tiin' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi',

xiin' ña xaka'nu' ña'a' nja, te natjin tu' a sakuu' ña ndjee'.

² Te ña ndaku xiin' ña ndixa' nduu' ña xaa' a' ki' sana'má a' ne yivi'.

Te ni sando'o' a' ne ndiee' ñuu' jaan', ne ni xaa' ndee' naa xaa' jin ña'a' ña' xiko' xiin' mji'.

Te ni sativi' ne jaan' ne ndiee' jin yivi' xiin' ña xiin' ña xaa' nja.

Te kendaiaa' ya'vi' ña'a' Ndiosí sakan' ña ni xa'ni' ne jaan', ne xika' nuu' nuu' a.

³ Te ti'e' xava'a' ni ka'an ka' a ndii:

—Na kɔto' ka'nu' e' Ndiosí. Kaa' te kaa' ñu'ma' mii' xixi' ñuu' ka'nu' jaan' ndee' ndij' ni kivi' —ni kachj a.

⁴ Te oko' kumi' saa' ña xixa' jaan' xiin' kumi' saa' ña tiaku' jaan' ndii, ni xikundiee' ndjee' a' ya'tin nuu' te' ka'nu' ka' mii' ndu'u' Ndiosí, te ni xaka'nu' ña'a' a' ka'an a' ndii: —Sakan' na kunduu' a. Na kɔto' ka'nu' e' Ndiosí —ni kachj a.

⁵ Sakan' te ni keta' jin tachi' yu'u' ndee' ya'tin mii' iin' te' ka'nu' jaan' ka'an a' ndii: Te sakuu' ndo'ó, ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii,

na saka'nu' ndo' a, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tiin' ka'nu' a, naa' ne ka'nu' nduu' ndo', uun naa' ne nda'vi so'ɔ' nduu' ndo'. Ni kachj tachi' yu'u' jaan'.

⁶ Sakan' te ni xinj so'ɔ' tu' i jin ña nduu' ndee' naa' ña ka'an ti'e' xava'a' kua'a' koo' chukuu' ne yivi'. Te ndjee' xava'a' ni ni'j' a' ndee' naa' ni'j' kua'a' va' tikui. Te ti'e' va' tu' ka'an a' ndee' naa' nde'i' savi' ka'an a' ndii: Na kɔto' ka'nu' e' Ndiosí.

Xa' xa'ndia' chuun' xo'ɔ' e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu'.

⁷ Te na kuatia' va' nimá e', te na va'a' künj e'.

Te na saka'nu' e' Ndiosí, sakan' ña xa' ni tondja' kivi' ña tunda'a' Mbee' Lulu.

Te xa' ni xiko'ɔ' tu' va' ña'a' ña' tunda'a' xiin' a.

⁸ Te xa' ni taxj Ndiosí toto' ni'nu' a'. Te ndoo' va' toto' jaan', te yaa' xiñu' vi' a. Ni kachj a. Te ka'an ndjaa' toto' jaan' xa'a' ña ndaku ña xaa' ne nduu' kuenta Ndiosí.

Va'a' va' kuni ne ku'un vjko' mii' tunda'a' Mbee' Lulu

⁹ Sakan' te ni ka'an jin ángele xiin' i ndii: —Ke'j' un' ña yo'ɔ': “Sañu'u' va' Ndiosí ne yivi', ne ni tatu' a, te ku'un nja, te kuxj nja' ña xaxj' xakuuaa' vjko' mii' tunda'a' Mbee' Lulu jaan'” —ni kachj a.

Te ni ka'an ka' ángele jaan' xiin' i ndii: —Tu'un ndixa, ña ka'an Ndiosí, nduu' ña yo'ɔ' —ni kachj a.

¹⁰ Ikan' te ni nakandu'u' ndjee' i nuu' a' te saka'nu' ña'a' i, ndisu' ni ka'an a' xjin' i ndii:

—Saka'nu' un' yu'u. Kuachj ndii jin ña xika' nuu' nuu' Ndiosí nduu' i xiin' un' xiin' inga' ne jin' xini ña'a', ne ita' ni'j' nuu' ña ndixa, ña ka'an xa'a' Jesús. Ndiosí kuɲti' saka'nu' un'. Te ña ndixa, ña ka'an xa'a' Jesús, nduu' ña ni taxj ña ndjee' nuu' ne ka'an tiaku' tu'un Ndiosí —ni kachj ángele jaan'.

Keta' jin ña yoso' kuei yaa

¹¹ Sakan' te ni xinj i ña nunia' ndjivi'. Te ni xinj i jin kuei yaa. Te ña yoso' ti' jaan' ndii, ña xachuun' ndaku xiin' ña ndixa nani' a. Te sana'má ndaku a, te tiin' ndaku tu' a ñu'u'. ¹² Te nduchi' nuu' a ndii, yi'e' a

ndee naa ñu'u ndatin. Te xini' a ndii, yoso' ñin kivi' ña ndee ñin ne yivi' xini', süu' jaan' ndii mji' kujiti' a xini' ña jaan'. ¹³ Te ndji' ndoq toto a ni ka' ma' nii', te tu'un Ndiosí nani' a. ¹⁴ Te kua'a' ti'vi' te xiin' kuenta ndjivi', te ni'nu' toto va'a yaa ndoq va, kua'an xiin' a yoso' ra kuei yaa. ¹⁵ Te yu'u' a ndii, keta' ñin ichi xiin' va ña tiin' a te satuxu'vi' a sakuu' ne ndiee' ñin yivi'. Te ka'ndja chuun' vie a nuu' ne jaan'. Te kujein ndoso' ña'a' a ndee naa xein ndoso' te yivi' uva, te tava' a tikui a. Te te' jaan' nduu' ña xi'é xava'a Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', xini' a ne jaan'. ¹⁶ Te nuu' toto a xiin' sji'in a ndii, yoso' kivi' ña ka'an ndii: "Ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Xto'q kuu' nuu' nuu' sakuu' xto'q." Sakan' yoso' a.

¹⁷ Sakan' te ni xini' i iin' ñin ángele nuu' ñu'u'. Te ni ka'an ti'e' a xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndjivi' ndii:

—Ña'a ndo', te nakaya ndo', te koo' mani' va ndo' ña xaxi' xakuaa' saa Ndiosí. ¹⁸ Ña'a ndo', te kaxi' ndo' ñu'u' nde'j te xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' ñu'u' nde'j te xiin' kuu' nuu', xiin' ñu'u' nde'j te xiin' ndjee' va, xiin' ñu'u' nde'j kuei, xiin' te yoso' ri'. Ña'a ndo', te kaxi' ndo' ñu'u' nde'j sakuu' nuu' ne yivi', naa kuu' ñu'u' nde'j ne xika' ndika' xiin' ñu'u' nde'j ne xiko' ni'i' ñin xto'q, te kaxi' tu' ndo' ñu'u' nde'j ne ka'nu', xiin' ñu'u' nde'j ne nda'vi so'q —ni kachi ángele.

¹⁹ Sakan' te ni xini' i ña ni ndujin ti' jyo va kaa', xiin' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' ñin yivi', xiin' sakuu' te xiin' ra, te kunta'an' ri' xiin' ña yoso' kuei yaa xiin' te xiin' a. ²⁰ Sakan' te ni xiku'un ti' jyo va kaa' jaan' xiin' te ka'an tiaku tun vixi, te ni xaa' chuun' ka'nu'. Te xiin' chuun' jaan' ni xini' xa'an' ra ne yivi', ne ni natijn tuni ti' jaan', te ni saka'nu' tu' ña ña niania' ri'. Te ni sko'ni' tiaku Ndiosí ti' jyo kaa' jaan' xiin' te ka'an tiaku tun vixi jaan' mñi' mii' ndatin ñu'u' xiin' azufre. ²¹ Te ni xaxi' ña yoso' kuei sakuu' ñnga ne ni kunta'an' xiin' a jaan' xiin' ichi ña keta' yu'u' a jaan'. Te ni nda'ni va sakuu' saa jaan' kij' ni xaxi' ri' ñu'u' nde'j ne jaan'.

20

Xa'ndia chuun' Cristo ñin mií kuiya

¹ Sakan' te ni xini' i kua'an nuu' ñin ángele ndee ndjivi', te ni'i' a nda'a' ña numia' yi'e' yavi' kunu va jaan'. Te ni'i' tu' a ñin kareña chie. ² Te ni natijn ángele jaan' kuaku', ti' nduu' koo' yata' ñin yivi', ti' nani' diablo, ña nduu' ña ndjiva'a, te nani' tu' ri' ña tiin' kuachi. Te ni satijn ña'a' a, te sakan' koo' ri' kotijn ri' ñin mií kuiya. ³ Te ni sko'ni' a

ri' ti'xin' yavi' kunu va jaan', te ni ndasi' i'nu kutu' a ri' yavi' jaan', te ni chindu'u' a sello Ndiosí xata' yi'e' yavi' jaan' te küvi' küni' xa'an' ka' ri' ne ndjee' ñin yivi' ndee xinu' ñin mií kuiya jaan'. Ndisu' kij' ndji' xinu' ñin mií kuiya jaan' ndii, küni' a ña ndaxin' ti' jaan' ñin jaan'.

⁴ Sakan' te ni xini' i ita' tej ka'nu' mii' ni xikundiee' ne ni natijn ndjee' te sana'má ña. Ne jaan' nduu' ne ni kendoso' ne yivi' sukun' xa'a' ña ni ndjee' yu'u' ña xa'a' Jesús xiin' xa'a' tu'un Ndiosí, te xiin' xa'a' ña ni xaka'nu' tu' ña ti' jyo va kaa' jaan', te ni ndee' ni xaka'nu' tu' ña ña niania' ri', te ni natijn tu' ña tuni' ri' ti'e' ña, uun xata' nda'a' ña. Te ne jaan' ndii, ni natjaku' ña, te taxi' Ndiosí ndjee' ña te ka'ndja chuun' ña xiin' Cristo ñin mií kuiya jaan'. ⁵ Te ña yo'q' nduu' ichi' nuu' ña sanatiaku Ndiosí ne ni xi'j. Ndisu' sava' tukü ne ni xi'j ndii, ni natjaku' ña xiin' ne jaan', süu' jaan' ndii natjaku' ña ndee' kij' xinu' ñin mií kuiya jaan'. ⁶ Te ne ni natjaku' ña nuu' jaan' ndii, sañu'u' va ña'a' Ndiosí, te nduu' ña ndjia a. Sakan' na ña xi'i' ña uvi' ndii, koo' ndjee' kumi' a nuu' kivi' ñu'u' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kunduu' ña sutu' xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' Cristo. Te ka'ndja chuun' ña xiin' a ñin mií kuiya jaan'.

Sko'ni' Ndiosí ña ndjiva'a mií xixi' ñu'u' xiin' azufre

⁷ Te kij' xinu' ñin mií kuiya jaan' ndii, ndoo' ndika' ña ndjiva'a jaan' yavi' kunu mii' ndasi' i'nu' a jaan', ⁸ te keta' a yavi' jaan', te ku'un' a te küni' xa'an' a sakuu' ne yivi' ñin yivi', ña nduu' Gog xiin' Magog mii' ndiee' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí. Te sandujin ña ndjiva'a jaan' sakuu' ne ndiee' ñu'u' jaan' te kunta'an' a xiin' ne nduu' kuenta Ndiosí. Te ne jaan' ndii, küu' kua'a' koo' chukuu' ña ndee' naa kua'a' ñuti' ña ndiee' yu'u' mñi' ka'nu'. ⁹ Te ni kiku' ra saa kua'an nuu' ñu'u' ñin yivi', te ni xinu'nduu' ra ñu'u' ña ndan' Ndiosí mii' ndjee' ne nduu' kuenta a. Ndisu' ni nuu' ñu'u', ña ni kije' ndjivi', te ni xa'mj' ndoo' a sakuu' te jaan'. ¹⁰ Te ña ndjiva'a, ña ni xini' xa'an' ne jaan' ndii, ni sko'ni' ña'a' Ndiosí nuu' ñu'u' ña ndatin xiin' azufre, ña kaa' ndee' naa mñi', mii' xa' ni sko'ni' a ti' jyo va kaa' jaan' xiin' te ka'an tiaku tun vixi jaan', te sando'o' ña'a' a xiin' ñu'u' jaan' nduvi' xiin' ñu'u' ndee' ndi'i' ni kivi'.

So'q' saa a kij' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi' ichi' so'q' ndi'i'

¹¹ Sakan' te ni xini' i ñin tej yaa tun' ka'nu'. Te ni xini' tu' i ndu'u' te xa'ndia chuun' nuu' tun' jaan', te ñin yivi' xiin' ndjivi' ndii, ni xinu' a nuu' a, te ni ni'i' a mii' kundjee' a. ¹² Sakan' te ni xini' i ne ni xi'j, ne ka'nu' xiin' ne nda'vi so'q, te

ita' nja' yaṭin nuu' tej ka'nu' jaan'. Te ni nunja' kua'a' tuṭu. Sakan' te ni nunja' tu inga tuṭu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' űuu' űa kōo' kivi' ndi'i'. Te ne ni xi'j' ndii, ni sa'na'má űa'a' Ndiosí saá nii' yoso' nuu' tuṭu kua'a' jaan', űa ka'án xa'a' űa ni xaa' nja. ¹³ Sakan' te sa'kuu' ne ni xi'j' űu'u' mjinj ka'nu' ndii, ni sa'na'kua'a' a űa'a' mjinj jaan' nda'a' Ndiosí te na'ma nja. Te sa'kan' tu űa xi'j' xiin' yavi ndijj jaan' ndii, ni sa'na'kua'a' tu a jaan' nda'a' Ndiosí ne ni xi'j', ne kumi' a, te na'ma nja. Te ni sa'na'má Ndiosí j'in ne yivi' jaan' xa'a' űa ni xaa' nja. ¹⁴ Sakan' te ni xitja' j'nu tu mji' űa xi'j' jaan' xiin' yavi ndijj jaan' mjinj mii' ndatin űu'u' jaan'. Te mjinj űu'u' jaan' nduu' űa xi'j' űa uvj. ¹⁵ Te ne yōso' kivi' nuu' tuṭu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' űuu' űa kōo' kivi' ndi'i' jaan' ndii, ni xitja' j'nu nja mjinj mii' ndatin űu'u' jaan'.

21

Ndivi' xaa' xiin' űu'u' iin yivi' xaa'

¹ Sakan' te ni xinj' j' ndivi' xaa' xiin' iin űu'u' iin yivi' xaa'. Sakan' űa ndivi' űa nuu' xiin' űu'u' iin yivi' űa nuu' ndii, xa ni xka'ndja a. Te kōo' ka tu mjinj ka'nu'. ² Sakan' te ni xinj' yu'u, Juan, űuu' űa nani' Jerusalén xaa', űa su'un. Te ni keta a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. Te yoo tu'va a ndee naa iin űa'a' kji' ndasandatun' xiin' mii' a xa'a' j'i' a'. ³ Te ni xinj' so'o' j' iin tachj' yu'u' űa keta' ndivi' mii' iin' tej ka'nu' ka'án ti'e' a ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' vj'e' mii' yoo Ndiosí xiin' ne yivi' vj'in, te ne jaan' kunduu' ne űuu' a, te mji' a ka'ka tein nja, te kunduu' a Ndiosí nja. ⁴ Te sa'na'ya'a' a ndu'chi' nuu' nja, űa ni xa'ku nja. Te ku'vi' ka nja, te ku'ku' ka tu nja, te ni ndee nda'vi' ka ni tu kuni nja, te sa'kan' tu kuni u'vj' ka nja. Ku'achj' ndii xa ni xka'ndja iin yivi' yata' —ni kachj' tachj' yu'u' jaan'.

⁵ Sakan' te ni ka'an űa ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan' ndii:

—Koto ndo', ndasaxaa' j' sa'kuu' űa'a' —ni kachj' a.

Te ni ka'an tu a xiin' j' ndii:

—Ke'j' un' tu'un yo'o', sa'kan' űa űa ndaku nduu' a, te nduu' tu a űa xata'an jin' ne yivi' kuni nja —ni kachj' a.

⁶ Te ni ka'an tu a xiin' j' ndii:

—Xa ni xinu' a. Yu'u' ndii, yoo j' űa nuu', te yoo tu j' űa so'o' ndi'i'. Te nduu' j' űa nuu', te nduu' tu j' űa so'o' ndi'i'. Te ne ichi' tiku' ndii, taxj' so'o' j' ko'o' nja tiku' tiku'yo', te' taxi' kivi' űuu' űa kōo' kivi' ndi'i'. ⁷ Te yoo ka kanando nuu' tundo'o' űa xka'ndja nja ndii, natjin nja sa'kuu' űa va'a sa'a j. Te kunduu' j' Ndiosí nja, te kunduu' nja si'e' j. ⁸ Ndisu' sa'kuu' ne kasi yu'u' xa'a' j, xiin'

ne jin' xini yu'u, xiin' ne xaa' ku'achj' nja'a, xiin' ne xa'ni' ne yivi', xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xaa' űa kuni', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' sa'kuu' ne ka'án tun vixj' ndii, ku'un nja mjinj mii' ndatin űu'u' xiin' azufre. Te mjinj űu'u' jaan' nduu' mii' kivi' nja, űa uvj —kachi a.

So'o' kaa' űuu' Jerusalén xaa'

⁹ Sakan' te ni kixjn iin ángele űa uxá ta'an, űa ni ni'j' uxá ta'an ko'o' mii' űu'u' chitu' vj' uxá ta'an kui'e' űa so'o' ndi'i', te ni ka'an a xiin' j' ndii:

—To'o' xiin' j, te nia'a' j yo'o' űa' xito' tunda'a', űa' kunduu' űa' si'i' Mbee Lulu —ni kachj' a xiin' j.

¹⁰ Te ni nia'a' Espiritu yu'u' iin űa satuví, űa jaan' nduu' iin iku' chie' sukun va, te ni sania'a' yu'u' űuu' chie' Jerusalén xaa', űa su'un. Te ni keta a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. ¹¹ Te űuu' jaan' ndii, yi'é va xa'a' űa ikan' yoo Ndiosí. Te ndatun' yi'é a ndee naa yuu' űa ndiaa ya'vi' xava'a, ndee naa yuu' űa nani' jasje, űa ndatun' ndee naa yuu' tata. ¹² Te ndasi j'nu' a xiin' nama chie' sukun va. Te yoo uxj' uvj ta'an yi'e' a. Te iin' iin' ángele nuu' j'in yi'e' jaan'. Te yoso' kivi' iin' ti'vj' ne Israel nuu' űa ndasi' j'in yi'e' jaan'. ¹³ Te yoo unj ta'an yi'e' xiin' a mii' keta' űu'u'. Te xiin' a nda'a' ku'a'a' e' ndii, yoo tu unj ta'an yi'e' a. Te xiin' a nda'a' ijin' e' ndii, yoo tu unj ta'an yi'e' a. Te sa'kan' tu xiin' a mii' keta' űu'u' ndii, yoo unj ta'an yi'e' a. ¹⁴ Te xa'a' nama a ndii, ni ku'a'a' a xiin' uxj' uvj ta'an yuu' na'nu'. Te nuu' j'in yuu' jaan' yoso' kivi' j'in te ni tjanu' Mbee Lulu sania'a' jchi' a.

¹⁵ Te ni'j' ángele, űa ni ka'án xiin' j' jaan', iin nduku, tun' ki'in' ku'va a, tun' ni ku'a'a' xiin' oro, te kji'n ku'va a űuu' Jerusalén xaa' jaan', yi'e' a xiin' nama a. ¹⁶ űuu' jaan' ndii, iin kachi ndiká a, te sa'kan' űa nani' a. Te ni kji'n ku'va ángele űuu' jaan' xiin' tun' jaan'. Te űa nani' a, xiin' űa ndiká a, xiin' űa sukun a ndii, uvj mii' uvj ciento kilómetro kumi' j'in a. ¹⁷ Te ni kji'n ku'va ángele jaan' nama űuu' jaan' xiin' iin űa ki'in' ku'va ne yivi'. Te kumi' a ciento uvj xiko kumi' sa'a nani' ndee kondó nda'a' e' te ndee nuu' nda'a' e'. ¹⁸ Te nama jaan' ndii, ni ku'a'a' a xiin' yuu' űa nani' jasje. Te sa'kuu' űa nduu' kuenta űuu' jaan' ndii, ni ku'a'a' a xiin' mji' ndj'j oro. Te oro jaan' ndii, ndee naa yuu' tata űa ni ndoo' nduu' a. ¹⁹ Te xa'a' nama űuu' jaan' ndii, ndixin' a xiin' sa'kuu' nuu' yuu' űa ndiaa ya'vi' xava'a. Te yuu' chie' űa iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kua'a' űa nani' jasje. Te yuu' chie' űa uvj ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndj'e' űa nani' zafiro. Te yuu' chie' űa unj ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' űa nani' ágata. Te yuu' chie' űa kumi' ndii, ndixin'

a xiin' yuu' kuij' va ña nani' esmeralda.
 20 Te yuu' chie ña u'un ndii, ndixin' a xiin' yuu' ña nani' ónice. Te yuu' chie ña iñu ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a ña nani' cornalina. Te yuu' chie ña uxá ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan ña nani' crisólito. Te yuu' chie ña unja ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan tuún ña nani' berilo. Te yuu' chie ña iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndatun' xava'a ña nani' topacio. Te yuu' chie ña uxj ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' ndiaa' yi'é ña nani' crisopraso. Te yuu' chie ña uxj iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a kuaan ña nani' jacinto. Te yuu' chie ña uxj uvj ndii, ndixin' a xiin' yuu' yi'é ndukun' ña nani' amatista. 21 Te j'in uxj uvj saa' vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, nj kuá'a a xiin' yuu' xiñu ña nani' perla. Te ya'ya ñuu jaan' ndii, nj kuá'a a xiin' mji' ndi'i oro, te ndatun' a ndee naa yuu' tata.

22 Te nj xinj j iin yukun' ñuu Jerusalén xaa' jaan', sakan' ña mji' xtó'o e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', xiin' Mbee Lulu nduu' yukun' jaan'. 23 Te ñuu jaan' ndii, kuni a ñu'u, te nj ndee kuni tu a yoo', sakan' ña mji' Ndiosí yi'é nuu' ñuu jaan'. Te Mbee Lulu nduu' ña tuún ñuu jaan'. 24 Te kaka ne yivi' iin yivi' nuu' ña yi'é ñuu jaan'. Te te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sanakua'a ra sakuu' ña ndatun' ra xiin' ña ka'nu' ra nuu' ñuu jaan'. 25 Te vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, nduvi' koo nunia' a, sakan' ña koo' ñuu ikan'. 26 Te sanakua'a sakuu' ne yivi' iin yivi' sakuu' ña ndatun' ña, xiin' sakuu' ña ka'nu' ña nuu' ñuu jaan'. 27 Te koo' kivi' ko'nj ndee iin ne xaa' ña ña' a ñuu jaan', nj ndee ne xaa' ña ka'an, nj ndee ne ka'an tun vixj, süu' jaan' ndii ne yoso' kivi' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', ña nduu' tutu Mbee Lulu jaan', kuiti' kivi' xka'ndia ikan'.

22

1 Sakan' te nj sania'a ángele jaan' yu'u iin itja mii' kua'an tikui, te taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Te tikui jaan' ndii, xiñu ra' ndee naa yuu' tata. Te xa'a' tei ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu kieve' ra'. 2 Te kua'an ra' ma'in' ya'a ñuu jaan'. Te iin' iin ndaa' itun', tun' kuun' nduu' ña taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nda'a', j'in ta'u' yi'u' itja jaan'. Te uxj uvj nuu' nduu' kuun' nda'a' tun' jaan' iin kuyia. Te iin ndaa' nuu' nduu' kuun' nda'a' nu' j'in yoo' kua'an. Te xiin' yukun' tun' jaan' kuntatan' sakuu' nuu' ne yivi'. 3 Te koo' kivi' ka nacha'an ne yivi' ikan'. Te ñuu jaan' kuin tei ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu jaan'. Te saka'nu' ña'a' ne xika' nuu' nuu' a. 4 Te kuni ne jaan' nuu' Ndiosí, te koso' kivi' a ti'e' ña. 5 Te koo' ka ñuu ikan', te kuni ka

tu a kotuun ñu'u nuu' ña, te nj ndee kuni tu a kotuun ñu'u, sakan' ña ña yi'é xtó'o e' Ndiosí kunduu' ñu'u nuu' ña. Te ka'ndia chuun' ña ndee ndi' nj kivi'.

Ná'a' ka te nandiko' Jesús iin yivi'

6 Sakan' te nj ka'an a xiin' j ndii:

—Ña ndaku nduu' sakuu' tu'un yo'o', te nduu' tu a ña xata'an inj ne yivi' kuni ña. Sakan' na xtó'o e' Ndiosí, ña saka'an nimá te ka'an tiakú tu'un a ndii, nj tjanu' a ángele, ña nduu' kuenta a, te nia'a a ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ña xa kuyatin' xka'ndia.

7 —Koto va ndo', ná'a' ka te nandiko' j, te sañu'u' va Ndiosí ne saxinú ña ka'an tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña koo —nj kachj a.

8 Te yu'u, Juan ndii, nj xinj so'o j, te nj xinj nduchi' nuu' tu j sakuu' ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Te kij' ndi' nj xinj so'o e, xiin' kij' ndi' nj xinj nduchi' nuu' e ndii, nj nakandu'u' ndee j nuu' ángele, ña nj nia'a ña jaan' nuu' j, te saka'nu' ña'a' j. 9 Ikan' te nj ka'an ángele jaan' xiin' j ndii:

—jSaka'nu' un' yu'u! Kuachj ndii ña xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' un' xiin' inga ne ka'an tiakú tu'un a nduu' j, xiin' sakuu' ne saxinú ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Iin ndaa' Ndiosí kuiti' saka'nu' un' —nj kachj a xiin' j.

10 Te nj ka'an ka a xiin' j ndii:

—Táxa'a un' nuu' ne yivi' ña yoso' nuu' tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña koo. Kuachj ndii xa kuyatin' kivi' ña koo sakuu' ña jaan'. 11 Te ne xaa' ña v'a' a ndii, naa saá ka ña ña jaan', sakan' tu ne xaa' ña ña' a ndii, naa saá ka ña ña jaan'. Te ne xachuun' ndaku ndii, naa sachuun' ndaku ka ña, sakan' tu ne xaa' ña kuni Ndiosí kuiti' ndii, naa saá ka ña a.

12 —jKoto va ndo'! Ná'a' ka te nandiko' j, te cha'vj j j'in ne yivi' saá nii' nj xachuun' ña. 13 Te yu'u ndii, yoo' j ña nuu', te yoo tu j ña so'o' ndi'i'. Te nduu' j ña nuu', te nduu' tu j ña so'o' ndi'i', te nduu' j ña xi'na, te nduu' tu j ña ndi'i' ndoso'. 14 Te sañu'u' va Ndiosí yoo' ka nduu' ne natia' toto ña, sakan' ña xata'an kaxj' ña nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', te ko'nj tu ña yi'e' ñuu Jerusalén xaa' jaan'. 15 Ndisu ne cha'an' kuu' ndee naa naya', xiin' ne xaa' ña kuni, xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xa'nj' ne yivi', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' ne xtanj tun vixj, xiin' ne xini xa'an' ne yivi' ndii, kivi' ko'nj ña ñuu jaan'. 16 Te yu'u Jesús ndii, xa nj tjanu' j iin ángele, ña nduu' kuenta j, te ka'an ndoso' a xa'a' ña jaan' nuu' ndo'ó, ne nakaya xa'a' j. Te yu'u nduu' sjani' xika' David. Te nduu' tu j tiuun' chie ti' keta' kuaxj kitu' —nj kachj a xiin' j.

¹⁷ Tɛ Espírítu Santo xiin' ña' tunda'á' ndii, ka'án nja xiin' Jesús ndii:

—Nja'a —kachi nja.

Tɛ sakuu' nɛ xini sɔ'ɔ ña yɔ'ɔ' ndii, na ka'an tɔ nja ndii:

—Nja'a —kachi nja.

Tɛ yɔɔ ká ichí tɔkui ndii, nja'a ndɔ', tɛ yɔɔ ká kuní tɔkui ndii, kɔ'ɔ sɔ'ɔ ndɔ' tɔkui, te' taxi' kivi' ñuu ña kɔɔ' kivi' ndi'i.

¹⁸ Tɛ yu'u, Juan ndii, sakuni' ndjee' i yɔɔ ká xini sɔ'ɔ ña yosɔ' nuu' tɔtɔ yo'o' xa'a' ña kɔɔ. Naa' chikanu' ndɔsɔ' yɔɔ ká ndee ká yu'u' nuu' tɔtɔ yo'o' ndii, sando'o' ña'a' Ndiosí xiin' tundo'ɔ' ña yosɔ' nuu' tɔtɔ

yo'o'. ¹⁹ Tɛ naa' sandoyo' yɔɔ ká sava yu'u' ña ka'án xa'a' ña kɔɔ, ña yosɔ' nuu' tɔtɔ yo'o' ndii, tãxi Ndiosí kaxi' nja nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña kɔɔ' kivi' ndi'i, tɛ kivi' tɔ kɔ'ni nja ñuu sɔ'ɔn, ña ka'án tɔtɔ yo'o' xa'a' jaan'.

²⁰ Tɛ ña ndiee' yu'u' sakuu' ña yosɔ' nuu' tɔtɔ yo'o' ka'án a ndii:

—Nã'a ká tɛ nandiko' i —kachi a.

Sakan' na kunduu a. Nja'a, xtɔ'ɔ ndu Jesús.

²¹ Tɛ na sañu'u' va xtɔ'ɔ e' Jesucristo sakuu' yoo', nɛ nduu' kuenta a. Sakan' na kunduu a.